Anul V
nr.207
10-16 ianuarie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

Bibliotec... Fund... Jimbolia

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

„ISTORIA NE CHEAMĂ LA FAPTE"

Politica nu a descoperit încă secretul de a evita violenţa. Dar violenţa devine şi mai inumană cînd se pretinde în slujba unui adevăr istoric şi absolut.

RAYMOND ARON – „OPIUM PENTRU INTELECTUALI" (1955)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

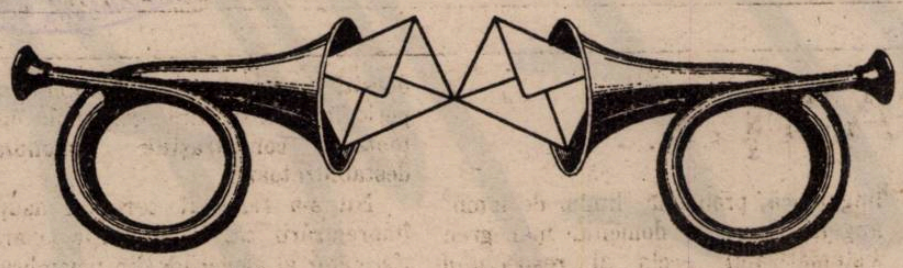

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 206: Universitate şi universitari

Despre potenţialitate şi o anume ratare

Mă adresez dumneavoastră cu respect şi încredere; sînt un cititor fidel al revistei DILEMA, o revistă de calitate pe care o consider extrem de necesară în orice societate care cultivă valoarea, revistă căreia îi apreciez îndeosebi *tendinţa către echilibru*. Este pentru prima dată cînd îmi expun astfel părerea (deşi am mai fost tentat de cîteva ori); subiectul care mă incită şi în acelaşi timp mă obligă să mă exteriorizez astfel este anunţatul dumneavoastră număr despre Universitate.

Sper că voi reuşi să mă menţin în vecinătatea echilibrului, deoarece scurgerea unei perioade de timp şi o necesară detaşare de evenimente pot compensa statutul de "parte implicată".

Aşadar, sînt absolvent a şase ani de Medicină Generală la o universitate particulară din Bucureşti, facultate neautorizată şi, drept urmare, aştept calea de finalizare a studiilor, obţinerea diplomei de licenţă.

Speranţele au fost mari în 1990, la înălţimea promisiunilor celor care au înfiinţat Universitata cu *acordul scris al guvernului din acea perioadă*, legitimare care mie şi multor colegi, dar îndeosebi părinţilor noştri, ni s-a părut o garanţie mai presus de orice îndoială. Nu m-am priceput, atunci, însufleţit cum eram de speranţă – să ne reamintim că deseori diverse forme de disperare constituie temeinice motive de speranţă – să deosebesc aparenţele, viciile îmbrăcate în veşminte lucitoare. Am crezut că intru într-o normalitate, mi-am asumat obligaţiile şi riscurile unui student obişnuit, doritor din adîncul fiinţei să se realizeze în această minunată profesiune, pentru a înţelege peste timp că am contribuit şi prin prezenţa mea la funcţionarea unui diabolic mecanism de înghiţit bani, tocat nervi, întreţinut şi manipulat speranţe, distrugere a ceea ce este frumos şi ireversibil într-o viaţă de om – un ideal şi un număr de ani.

Treptat, promisiunile începutului au fost "confiscate", greutăţi de tot soiul au început să apară, majoritatea umilitoare şi creînd o atmosferă tensionată, greu compatibilă cu procesul de studiu. Mulţi oameni de valoare care, spre meritul lor, s-au luptat alături de noi din toate puterile, au fost fie îndepărtaţi, fie obligaţi să se retragă; evoluţia a fost spre *derizoriu*, în ton cu adîncirea crizei generale a regimului trecut. Culmea absurdului consider că a fost atinsă o dată cu absolvirea celor şase ani de studiu a primei promoţii de medici, promoţie lăsată *la voia întîmplării*, prin *lipsa de asumare a oricărei responsabilităţi*. O dată cu sfîrşitul "Edenului" primului provizorat, următorul guvern a anulat unda verde iniţială, fără a lua vreo măsură concretă, fiecare guvern perindat ulterior complăcîndu-se în perpetuarea unei situaţii moştenite, o situaţie *convenabilă* tuturor celorlalte părţi implicate, cu excepţia noastră, a studenţilor, care însă aveam drept obiectiv finalizarea studiilor...

Consider astfel responsabili *direct* de situaţia mea actuală pe cei care au înfiinţat această Universitate cu care am semnat un contract ale cărei obligaţii cunoscute – promovarea examenelor şi achitarea taxelor la termen – le-am respectat fără ca Universitatea să-şi poată respecta partea contractuală cea mai importantă – eliberarea diplomei fără de care nu mă pot integra în societate. Iar responsabili *moral* de situaţia creată sînt toţi cei care s-au opus ideii de învăţămînt particular, îndeosebi cel medical, din inerţie, din reflex al menţinerii unicului monopol sau din teama de confruntare cu alternativa, poate din lipsa de înţelegere faţă de mine, prea puţin vinovat în comparaţie cu un sistem.

Aceste rînduri nu se vor în principal acuzatorii. Eu am supravieţuit, sper, alături de cît mai mulţi colegi ai mei, şi voi lupta pentru dreptul meu. Deplîng lipsa unei abordări raţionale a situaţiei în toţi aceşti ani din partea tuturor factorilor responsabili cu decizia ca şi a mass-media, care rareori a informat obiectiv opinia publică. Ca multe alte probleme importante, revine noilor conducători, în care sper din tot sufletul, misiunea de a lua o hotărîre. Nu există hotărîre, se ştie, decît în măsura în care aceasta se şi execută, iar în cazul nostru o decizie se impune pentru a stopa această agonie. Personal, ceea ce aştept în primul rînd este o *reparaţie morală*, asemeni unei persoane nevinovate care, ispăşind o detenţie şi regăsindu-se în libertate, nu mai poate reintra în *acelaşi* timp, nu mai poate întîlni *aceeaşi* oameni, dar *inevitabil* îşi urmează *acelaşi* destin şi poate spera să nu fie de mai multe ori pedepsită pentru *aceeaşi* vină – de a fi fost *contemporan* cu o circumstanţă nefericită. Asumîndu-mi destinul şi greşelile, *depind* de cei ce poartă sabia dreptăţii şi aştept ca aceştia să fie pe cît de imparţiali, pe atît de drepţi. Şi să nu uite că *eu*, pe cît îmi stă în putere, încerc să iert, dar nu cred că voi fi lăsat să *uit*...

Cu aleasă consideraţie şi sinceritate,

Radu Şerban VASILESCU
Str. Dr. M. Ciucă nr. 21, Bucureşti

Nr. 204: Societatea deschisă

Subofiţerul Prişibeev

Subofiţerul Prişibeev este un om care crede că lumii acesteia îi lipseşte ordinea. E mai bine pentru oricine să nu i se vorbească despre anomie (socială) ori despre societatea civilă, ori societatea deschisă, despre Revoluţia franceză, ori 1989, ori Lenin, ori Gheorghiu-Dej, ori Ceauşescu. El ştie, vede, aude, pipăie, miroase că nu e ordine. Fiindcă:

"Ce lege zice ca oamenii să fie lăsaţi după placul lor?"

Deoarece:

"Nimeni nu ştie ce înseamnă ordine şi disciplină".

Aşa încît:

"pot zice că numai eu ştiu cum să procedez cu oamenii proşti numai eu, onorate domn, sînt acela care mă pricep la orice".

Subofiţerul Prişibeev îl are la degetul cel mic de la oricare din cele două mîini pe Lenin şi la degetul cel mare de la oricare din cele două picioare pe Stalin. Pe Mao Zedong îl are la oricare din nasturii de la jiletcă, iar pe ceilalţi îi suflă zilnic în batistă. Deci:

"îndată ce auzeam astfel de vorbe suspecte, ieşeam îndată pe uliţă, chemam vardistul şi-i spuneam totul, din fir în păr".

Astfel că:

"aici în sat, cui să spui? M-am mîniat! Nu ştiam ce să mai fac, cînd vedeam bine cît de nedisciplinaţi, de nesupuşi sînt oamenii de azi... am ridicat mîna"

Şi: "şi se înţelege, nu tare, dar... ştiţi colea... ca să-i treacă poşta de a mai vorbi rău de d-voastră".

Aşadar:

"Nu e aşa că azi nu se mai poate fără bătaie?"

Şi încă: "Prişibeev scoate din buzunarul hainei un carnet murdar, îşi pune ochelarii şi citeşte:

– Acei ce stau tîrziu..."

Dar nu numai cei care stau tîrziu sînt lesne apucători pe calea aceasta pe care numai bravul subofiţer Prişibeev a văzut-o luînd o atitudine fără echivoc, ci şi cei ce cîntă, da cîntă, aşa... cîntă fără nici un motiv fiindcă "la drept vorbind ce e cîntecul?".

Uite-i şi pe aştia care au făcut puşcărie din motive politice pasămite, păi, ce i-o fi băgat cineva acolo fără vreun motiv?

Nu, fiindcă au făcut ei ceva...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

Dar de ce urlă oamenii aştia aşa? Ce-or fi vrînd? Ce i-a apucat? se întreabă subofiţerul Prişibeev, adică ne întrebăm noi privindu-l pe acest om lipsit de cea mai mică urmă de poltronerie, ba chiar am putea spune că posedă un curaj aproape demenţial.

El este un om atent la gesturile noastre, vigilent, chiar am putea spune fără a dori să-l supărăm pe domnul subofiţer, că este un pic prea vigilent. Unii spun – dar aceştia sînt din acel soi de oameni cusurgii, sîcîitori, care se vîră peste tot, care cum văd ei că domnu' primar s-a descurcat să-şi facă două sau trei case, şi două, trei maşini... din leafa sa, repede şi ei: ce? cum? de ce? de unde? – unii ca aceştia de care vă vorbeam, spun că el, subofiţerul Prişibeev ar fi funest de vigilent.

Stînd în cîteva rînduri de vorbă cu acest om, care a suferit mult în viaţă şi care a lucrat cu oamenii, şi deci ştie ce le trebuie şi cît le trebuie oamenilor, mi-a spus – şi el ştie ce spune – că o dictatură, o dictatură ne-ar trebui. Şi asta pentru că a fost o vreme şi la noi cînd se făcea treabă, mai ştia omul de frică, era ordine şi dacă ţi se spunea să faci ceva, păi aia făceai, nu discutai.

Subofiţerul Prişibeev este un om obosit, dar tenace încă.

Tenacitatea lui vine din însăşi această oboseală ciudată, care seamănă cu o îndelungă exersare a şezutului şi a gîndului stătut de jegul întunericului. Ordine, adică nu contează decît ceea ce eu hotărăsc că trebuie să conteze. Ei, dar ce e hărmălaia asta aici? Ia uite-i şi pe aştia... Ce-or fi căutînd aici?

– "Ei, oamenilor, plecaţi! Nu vă-ngrămădiţi p-aci! Aide! Marş..."

Florea ROBERT

Aleea Terasei nr. 3C, Bucureşti

N. red.: V-am preferat acest text celui prea pornit împotriva mîncătorilor de seminţe. Încărcaţi abuziv, aglomeraţi prea multă morală într-un obicei, într-adevăr, inestetic. Nu orice aliment suportă o furie a metaforei céliniene. Dacă vă înverşunaţi pe consumatorii de seminţe, ce veţi face cu cei care se delectează înghiţind rahat-lokum?

Pornind de la numărul 200

Joyeux... ennui!

Citesc rar *Dilema*, în tren, cînd mă întorc din Capitală (în urbea mea, cele două chioşcuri de presă nu cultivă printre cititorii de gazete vocaţia dilematică), ca leac împotriva plictiselii. Numărul aniversar (şi nu cel dedicat plictiselii) a reuşit, contrar bunelor mele intenţii, să mă avînte pe exasperantele culmi ale plictisului, atingînd în cele din urmă – vorba unui cititor al dvs. – un adevărat *preaspleen* (devenit din fericire, după cum se va vedea, paradoxal benefic).

După ce, în atmosfera de stupidă autogratulare şi suficienţă festivistă a unanimităţii redacţionale, trecusem de mai multe ori peste titlul – nomina odiosa – "Joyeux anniversaire", am capitulat şi, resemnat între plictiseala de a contempla mizeria feroviară şi aceea de a citi ceea ce din titlu se anunţa fastidios encomiastic, am consimţit – probă de masochism intelectual – la plictiseala mai sîrguincioasă a lecturii. Şi nu mi-a părut rău, căci, în ciuda titlului răuprevestitor, toţi sărbătoriţii primeau prin rîndurile lui Norbert Dodille maliţioase felicitări şi o doză onestă din elixirul dilematic al petrecerilor omeneşti, menit să mai aciduleze băutura pluvială cu care toastaseră pripiţi pînă atunci.

Încîntarea mi-a a sporit nesperat cînd, cîteva săptămîni mai tîrziu, pe pagina a doua jos, am întîlnit o minunată replică a lui A. Luca la numărul tematic despre plictiseală (cu care, pentru că nu l-am citit – recunosc – nu m-am plictisit), împreună cu un elogiu al miniaturilor domnului Dodille.

Îmi permit să intervin în chestiunea plictiselii, pentru că, trebuie să recunosc, şi în această recunoaştere intră şi o serioasă doză de recunoştinţă, că plictiseala este şi maimuţa mea. Din ea m-am tras, atît cît, cu modestele-mi puteri, m-am putut sustrage.

Pascal, bănuiesc, recomanda o cură de plictiseală ca test suprem de omenie – să poţi răbda, izolat între patru pereţi, să contempli seninul tavanului. Să înţelegi astfel că plictiseala (şi cîte altele puse la index de pripeala pretenţioasă a mentalităţii comune) nu este răul în sine şi poate fi asumată cu îndrăzneală şi profit ca o zădărîtoare (şi nu zadarnică) încercare a destinului.

Doar plictiseala zăcută şi refuzată iritat, arogant şi isteric are efect nociv asupra sufletului, în timp ce aceea asumată şi cultivată îşi mărturiseşte taina, evoluează şi rodeşte nesperat. Doar boicotînd frivola şi pripita salvare în promiscua prezenţă a celorlalţi, insistenţa în plictiseală te învaţă să te rabzi pe tine însuţi şi numai astfel să-ţi devii intim, te convinge că singurătatea poate fi nu doar prietenoasă, ci şi benefic-instructivă, te îndeamnă să consimţi că lenea nu trebuie nici ea irosită pe suficienţa sterilă a feluritelor activisme.

Orice dat uman, cît de umil şi detestat, cît de debil şi iritant, odată asumat cu demnitate şi modestie, are şansa de a fi reabilitat, recuperat şi convertit, transfigurat şi îmblînzit. Îndurîndu-te de el, îl eliberezi din starea silnică în care îl exilase spăimoasa prejudecată comună, te învoieşti şi te împaci cu ciudăţenia sa, te uimeşti de virtuala şi inciudata sa minunăţie.

Îndurînd plictiseala te poţi alege – antidot al amărăciunii sale – cu cea mai delicată şi tenace dintre virtuţi: răbdarea. Căci, sub ochii tăi plini de grijulie răbdare, plictiseala se poate întrema: anemica, pasiva, dependenta plictiseală răsfăţată şi revendicativă a lui *a te plictisi fără* se poate preschimba în plictiseala robustă, activă, exigentă a lui *a te plictisi de*. Ţi se urăşte atunci de sinele tău ce se complace în neputinţă şi neajutorare, te saturi de placiditatea amăgitoare a tropismelor plăcerii – frivole, călduţe, confortabile. Îmblînzită, dar şi maturizată, plictiseala nu se mai simte ofensată de blamul social şi se transfigurează din neajuns în privilegiu ce înnobilează.

Îndeletnicindu-mă vreme îndelungată cu ale plictiselii, pot spune astăzi fără nici un echivoc: m-ar plictisi să fiu plictisit. Căci înţeleg să refuz astăzi, fără falsă pudoare, atît desueta, rudimentara plicitseală neîmblînzită (căreia i-aş putea spune sălbatică, dacă n-ar fi de fapt doar isterică – bestial pervertită omeneşte), cît şi pe toţi plicticoşii (bieţi diletanţi sau profesionişti sadea).

Departe de a crede că în negativitatea vieţii poţi statornici o vocaţie, necum vreo profesie, mă alătur opiniei oneste a lui Andrei Pleşu, gîndind că atenţia, grija, migala, îndeletnicirea delicată cu obstacolul, impasul, neajunsul ne pot revela "splendida lor, iluminativă întunecime. (căci) Nu e vorba de a căuta cu un fel de sumbră obstinaţie, drama (*ea e*, în fond, aceea care ne caută): e vorba însă de a o trăi – cînd se produce – nu ca pe o închidere, ca pe un *efect* lamentabil al conjuncturilor, ci ca pe *o cauză*, ca pe un *început*, din care poate decurge totul, ca pe *o ocazie*".

Ca pe o vînjoasă maimuţă a posibilei, fragilei, vulnerabilei noastre omenii. În clipa acestei asumări "nu poţi cîştiga decît atîta cît eşti dispus să pierzi".

Omagii domnilor ce mi-au stîrnit riposta,

Cornel ATANASIU

Aleea Parcului, Bl. 8, Breaza

N.red. Ne-a plăcut ce repede aţi ştiut să treceţi de la neplăcere la încîntare. Aveţi, într-adevăr, plictisul disponibil. Sperăm că veţi citi mai des "Dilema" şi ne vom "plictisi" împreună, ca între cunoscători ai sentimentului. E ceea ce ne permite să credem că nu vă veţi supăra dacă – pretenţioşi, căci e cazul – vom observa că, stilistic, nu prea dovediţi plictis în a vă umfla adjectival energia frazei.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Idealuri, aspiraţii, dorinţe**
- **Demagogie şi demagogi**

JURNAL DE VACANŢĂ

DOUĂ FELURI DE LINIŞTE

Crăciunul este sărbătorirea unei invazii. Cerul ia cu asalt pămîntul, Duhul Sfînt se aşează în pîntecul unei femei, Cuvîntul ia cu asalt carnea. Pe scurt, Dumnezeu năvăleşte mîntuitor asupra lumii, într-un gest de disperare sacră. Îngerii toţi - spune Origen - coboară şi ei printre oameni, urmîndu-l, uimiţi, pe Prinţul oştirilor. Miraculos este că un asemenea eveniment, de natură să dea altă direcţie istoriei universale, se petrece discret, ca un accident oarecare, undeva la periferia imperiilor. Marea invazie începe noaptea, într-o iesle, cu cîţiva păstori de jur împrejur şi cu o puzderie de stele deasupra. Simplitatea aceasta defineşte un aspect esenţial al Crăciunului: nimbul lui de reculegere, de bucurie domestică şi de speranţă. Ca şi Bunavestire, care îl pregăteşte, Crăciunul poartă un mesaj de *linişte*. "Nu te teme!" - spune arhanghelul Gabriel Mariei (Luca,1,30). "Nu vă temeţi!" - spune îngerul Domnului păstorilor (Luca, 2,10). Crăciunul aduce "pe pămînt pace, între oameni bunăvoire" (Luca, 2,14).

Aşa stînd lucrurile, e foarte greu să asociezi sensul Crăciunului cu vacarmul unei revoluţii lumeşti. Asocierea aceasta s-a făcut, totuşi, în decembrie 1989, prin decizia misterioasă a conjuncturilor. De-acum înainte, vom sărbători mereu Naşterea lui Christos în strînsă legătură cu naşterea României post-totalitare. Şi e semnificativ că limbajul de lemn al tranziţiei a preluat, fără să-şi dea seama, formulistica marii sărbători hibernale. "Pe pămînt pace" a devenit "liniştea noastră", iar "între oameni bunăvoire" a devenit "nevoia de consens". Puterea ultimilor şapte ani a reuşit să compromită aceste nobile teme. Noua putere ar trebui să le reabiliteze. Căci avem nevoie şi de linişte şi de consens, cu condiţia să le dăm înţelesul potrivit. Totul e ca liniştea să nu fie amorţeală, iar consensul să nu fie înregimentare. Liniştea adusă de Bunavestire era cuplată cu o uriaşă, incomparabilă, *noutate*. Iar "bunăvoirea" dintre oameni era o regăsire a tuturor în orizontul *libertăţii*. Or, tocmai în planul acesta au apărut distorsiunile de care e momentul să ne desprindem. În "liniştea" de după revoluţie *continuitatea* a prevalat asupra noutăţii, iar "consensul" a căpătat, rapid, subtextul nediferenţierii, al culpabilizării opiniei celuilalt. Am aflat, prin urmare, că liniştea poate fi nu doar calm interior, concentrare, răbdare. Liniştea poate fi resemnare, efect al fricii, semn iminent al morţii. Dimpotrivă, liniştea Crăciunului e încărcată de aşteptare. E o promisiune imens mobilizatoare, şi e anticiparea unei soluţii. O *astfel* de linişte trebuie să ne ofere noii guvernanţi. N-aş vrea să fiu în pielea lor. Căci dacă vor rata, nu vor fi vinovaţi doar în faţa oamenilor. Vor fi vinovaţi dinaintea duhului Crăciunului, care le-a dat, încă din decembrie '89, şansa de a încerca.

O INSTANŢĂ: LIMBA ROMÂNĂ

Dincolo de politică, sociologie şi lingvistică, problema "limbii de lemn" angajează şi un domeniu mai greu sistematizabil: acela al *respectului* pentru expresia vorbită şi pentru cuvînt în genere. Demolatorii limbii nu sînt neapărat manipulatori perverşi ai puterilor ei. Sînt, adesea, doar inşi care o ignoră şi o disprețuiesc. A vorbi incorect, stereotip, neglijent, poate înseamna, pur şi simplu, a nu da două parale pe substanţa şi pe graţia cuvintelor, a nu crede în prestigiul şi în energia lor. Expeditiv sau îngălat, stricătorul de limbă nu realizează că aproximaţia îi subminează mesajul, că enunţul rudimentar, asfixiat de agramatisme, e ne-credibil şi ne-funcţional. Limba noastră zilnică e, prin urmare, atît victima totalitarismului agresiv, cît şi aceea a prostiei generale. Şi dacă de totalitarism am scăpat, cu prostia avem încă de a face copios, clipă de clipă...

E prostia care nu ştie să citească, pentru că e ocupată să *lectureze*, prostia care nu vede, ci *vizionează*, prostia care *concluzionează*, implementează, precizează, marchează şi subliniază, prostia care crede că s-a deşteptat dacă în loc de "ştiu că ninge" spune "*cunosc* că ninge".

Prostia merge mînă-n mînă cu vulgaritatea şi cu lipsa de caracter. Stricătorul de limbă e simultan ignar, tembel, grosolan şi imoral. În parlament, în ziare sau pe stradă, el e un focar de infecţie, o perpetuă ameninţare. Iar unul din cele mai îngrijorătoare simptomuri ale ultimilor şase ani este supravieţuirea nepedepsită a acestui personaj malefic, mai periculos pentru fiinţa naţională decît toate conspiraţiile mondiale destabilizatoare.

Nu s-a reflectat suficient asupra împrejurării că, în definitiv, marele cîştigător al alegerilor din noiembrie a fost limbajul; *un nou limbaj, un limbaj în curs de normalizare*. Anul 1996 va fi, de aceea, în istoria contemporană a ţării, anul în care românii au ales un alt tip de discurs, o altă imagine a propriei limbi. Un sunet nou s-a auzit dintr-odată pe scena publică. Nu înseamnă că noii aleşi sînt, stilistic, ireproşabili. Nici ei nu sînt scutiţi de inerţii, improprietăţi, inadvertenţe. Dar, dincolo de toate stîngăciile, spectacolul global al prezenţei lor lingvistice e mai aproape de firesc, mai fraged. Retorica lor e, deocamdată, mai puţin mecanizată, mai puţin ipocrită, mai puţin previzibilă. Vor şti să păstreze şi să amplifice această esenţială achiziţie? Vor şti, cu alte cuvinte, să rămînă *vii*, să consolideze "scara umană" a puterii? Sau se vor birocratiza rapid, ca nişte rinoceri cumsecade? Riscurile sînt mari. Mizeriile contextuale şi administrarea lor pot ucide prospeţimea gestului şi a rostirii. Orgoliul victoriei poate fi soporific. Oricîte explicaţii s-ar găsi însă pentru un eventual eşec, nici o scuză nu va putea îmblînzi judecata pură a limbii de curînd înviate. Dacă nu vor fi la înălţimea promisiunilor lor, noii guvernanţi vor fi îngropaţi sub chiar cuvintele pe care, într-un moment de entuziasm, le-au resuscitat. Iar 1997 va fi anul în care limba română va suferi o nouă - a cîta?! - înfrîngere.

Andrei PLEŞU

GRIJA PENTRU IMAGINE ŞI PROGRAMUL DE REFORMĂ

1996 a fost un an al alegerilor, adică al speranţei. Puterea s-a schimbat la toate nivelurile, dar alternanţa politică prezentată ca un miracol naţional n-a adus pînă acum decît un nou val de şefi bine dispuşi şi o nouă creştere de preţuri. Există riscul ca noii guvernanţi să-şi piardă creditul mai repede şi mai dramatic decît predecesorii. De frica eventualelor contestaţii, cîştigătorii alegerilor sînt tentaţi să pună grija pentru propria imagine înaintea grijii pentru reformă.

Primul ministru şi preşedintele republicii au folosit prilejul discursurilor oficiale la care aveau dreptul de Crăciun şi de Anul Nou, explicînd ţării că urmează o perioadă de sacrificii şi de creşteri de preţuri, solicitînd înţelegere şi suport popular în vederea ieşirii din criză. Argumentele noii puteri se referă, în linii mari, la moştenirea dezastruoasă lăsată de guvernul Văcăroiu, la importanţa vitală a încheierii unui acord cu Fondul Monetar Internaţional şi la necesitatea unor măsuri dureroase menite să însănătoşească sistemul economic. Nimic nu este exagerat, inventat sau înfrumuseţat, dar valabilitatea termenilor nu e suficientă pentru a-l convinge pe cetăţeanul înfrigurat şi sărac că trebuie să-şi plătească frigul şi sărăcia mult mai scump decît altădată. Conform sondajelor de opinie, toţi cei care se temeau în 1990 de un război şi doreau linişte în ţară se tem acum de explozia preţurilor şi au ca singură dorinţă personală pentru noul an cîştiguri cît mai mari în bani. După căderea lui Ceauşescu, majoritatea se credea salvată prin promisiunea unui loc de muncă sigur, azi aceeaşi majoritate a înţeles că e preferabil să rişti pierzînd slujba la stat în schimbul unei angajări temporare dar foarte bine plătite.

Răsturnarea spaimelor şi a dorinţelor majorităţii indică o schimbare de mentalitate, iar rotaţia puterii politice a fost primul şi cel mai important efect al mutaţiilor sociale din ultimii şapte ani. Rămîne doar ca beneficiarii în plan public ai transformărilor – mai mult sau mai puţin traumatice – din psihologia românului să le valorifice pentru reformarea economiei şi să facă din politica de partid altceva decît un şir de jonglerii în scopul menţinerii la putere. Nu e uşor ca o societate ţinută decenii întregi în chingile centralismului dictatorial să accepte riscul concurenţei, să se împace cu ideea şomajului, să nu mai vadă în investiţiile străine un atentat la siguranţa naţională, să pledeze pentru reformă luptînd cu propria nesiguranţă şi cu privaţiunile de tot felul. Societatea românească se află chiar în acest moment crucial, cînd şi-a depăşit complexele totalitare, s-a lecuit de agresiuni în numele unui partid sau a unei obsesii, s-a desprins din capcanele propagandei antiminoritare şi aşteaptă un alt fel de acţiune politică şi de strategie naţională. Ca şi după 1989, şansele noii puteri de a valorifica schimbarea în beneficiul României sînt enorme, dar ele pot fi ratate din naivitate, din pricina unor interese de grup sau din comoditatea celor care amînă la nesfîrşit deciziile impopulare pentru a-şi menţine poziţia.

Noii guvernanţi au plecat la drum marcaţi de experienţa celor pe care i-au înlocuit, dar şi de şocul confruntării cu o *altă* realitate decît aceea pe care se simţeau capabili, în timpul campaniei electorale, s-o conducă şi s-o reformeze. Echipa Ciorbea are, în opinia partidelor de guvernămînt, dreptul la circumstanţe atenuante. Presa susţine însă că bîlbîielile primei luni de guvernare nu pot fi nici într-un fel scuzate, fie că ele s-au produs la Palatul Victoria, în primării sau în sediile regiilor autonome. Liderii politici sînt preocupaţi de încheierea unui armistiţiu cu mass-media mai mult decît de chestiunile adiministrative propriu-zise şi, ca atare, ei mizează întîi de toate pe un alt fel de discurs şi pe relaţii privilegiate cu gazetarii. Găsirea unor soluţii eficiente pentru a deszăpezi şoselele, a îmbunătăţi alimentarea cu agent termic şi energie elctrică şi a oferi astfel alegătorului o motivaţie concretă în schimbul creditului electoral a rămas din nou în coada listei de priorităţi. Fără îndoială, prospeţimea discursului politic poate susţine moralul celor sătui de formulele găunoase ale limbajului de lemn. Mulţi români s-au mulţumit în perioada sărbătorilor cu sinceritatea tristă din vocea premierului Ciorbea şi cu mila creştinească a preşedintelui Constantinescu pentru copii, femei singure şi oameni săraci exprimată în mesajul de Anul Nou. Dar sărbătorile trec, aşa cum au trecut şi alegerile, iar noua putere va fi obligată să treacă de la proba declaraţiilor televizate la aceea a guvernării propriu-zise, fără să mai invoce trecutul ca pe o veşnică justificare şi proporţiile crizei ca pe un adevăr jignitor care i-a luat prin surprindere pe miniştri, prefecţi şi lideri de partid.

În fond, administraţia locală şi-a intrat în atribuţiuni din timpul verii. Dacă ea s-a dovedit complet neputincioasă în faţa primului val de zăpadă, contractul celor 200 de zile e ca şi eşuat, iar odată cu el se clatină chiar statuia politică a primului ministru. Ce-i drept, Victor Ciorbea şi-a petrecut primele luni în funcţia de primar general ca participant activ la campania electorală a Convenţiei Democrate, iar acum plăteşte de pe poziţia învingătorului absolut preţul amînărilor organizatorice la nivel local. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu primarii din multe oraşe în care fosta opoziţie s-a instalat sau reinstalat la conducerea adminsitraţiei locale după scrutinul din iunie. În anii trecuţi, tot ce mergea prost în teritoriu era pus pe seama lui Nicolae Văcăroiu sau a lui Ion Iliescu şi în felul acesta s-au pierdut cîţiva ani buni fără ca primarii, viceprimarii şi consilierii să pregătească sectoarele de resort pentru examenul din sesiunile de iarnă. De o lună încoace se vede însă clar că neglijenţele în serviciu se perpetuează de jos în sus, tocmai pentru că responsabilităţile sînt prost înţelese la vîrful ierarhiei administrative iar paternalismul e întreţinut chiar de complexele sau de viclenia clasei politice.

Avem acum un prim-ministru care-şi face autocritica pe micul ecran, dar reţeaua de distribuţie a apei şi curentului electric sînt aceleaşi ca pe vremea Marii Adunări Naţionale. Victor Ciorbea vorbeşte cu totul altă limbă decît înaintaşii săi, dar nu e suficient să te uiţi în ochii oamenilor spunîndu-le că te doare inima să le oferi drept cadou de Crăciun un nou val de scumpiri şi o reîntoarcere la coşmarul zilnic de pe vremea cînd guvernanţii nu-şi explicau public deciziile şi nimeni nu îndrăznea să crîcnească. Preşedintele Constantinescu are o cu totul altă imagine decît fostul şef al statului, dar discursul prezidenţial pentru cei necăjiţi şi angajamentul că hoţia va fi stîrpită vor conta din ce în ce mai puţin dacă distanţa dintre discursul politic şi realitatea guvernată creşte pe zi ce trece.

1997 e un an în care schimbarea de imagine poate fi motorul unei schimbări structurale. Cu condiţia ca înnoirea şi reforma administrativă să nu se oprească la nivelul mesajelor mediatizate. Românii îşi doresc politicieni care folosesc formule noi de adresare şi noi mijloace de seducţie, dar mai ales lideri capabili să lucreze mai puţin pentru propria glorie mediatică şi mai mult pentru programul guvernamental.

Elena ŞTEFOI

Domnul Mircea Iorgulescu, aflat într-o scurtă vacanţă, urează cititorilor săi un an bun şi îi anunţă că îşi va continua rubrica începînd cu numărul viitor

Statul de drept

La sfîrşit de an

● La 5 octombrie 1996, nu mai puţin de 102 deputaţi au sesizat Curtea Constituţională în legătură cu presupusa neconstituţionalitate a art.200 alin.1 din Codul penal aşa cum a fost el redactat în recenta Lege nr.140/1996 prin care s-a modificat şi completat legea penală fundamentală. Iată textul legal contestat: "Relaţiile sexuale între persoane de acelaşi sex, săvîrşite în public sau dacă au produs scandal public, se pedepsesc cu închisoare de la 1 la 5 ani." Nemulţumirea deputaţilor venea din împrejurarea că relaţiile homosexuale ar trebui incriminate în toate cazurile şi nu numai în situaţiile în care au o rezonanţă publică. Curtea Constituţională a respins obiecţia de neconstituţionalitate şi a constatat, totodată, constituţionalitatea art. 200 alin.1 Cod penal. Normele constituţionale privitoare la libertăţile fundamentale ale individului, jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, anterioarele decizii ale Curţii Constituţionale în această chestiune au constituit argumentele principale în sprijinul acestei decizii. Emoţionantă rămîne, însă, îngrijorarea naţional-ortodoxă care a adus alături deputaţi de toate culorile politice. Deputaţi din PDSR, PNŢCD, PRM alături de colegii lor liberali, socialişti şi ecologişti au invocat, într-un glas, interesul naţional, numele lui Dumnezeu şi bunele moravuri.

● Conform unei ştiri de presă, în chiar ultimele zile ale lui 1996, Ministerul Public a înaintat noului ministru al Justiţiei dosarul penal privitor la senatorul C.V.Tudor pentru ca, în conformitate cu legea, să se solicite ridicarea imunităţii parlamentare a liderului PRM. Ne amintim că, în trecuta legislatură, lui C.V.Tudor i s-a ridicat imunitatea parlamentară. Realegerea sa la scrutinul din noiembrie 1996 face caducă anterioara hotărîre a Senatului? Credem că nu. Aşteptăm opinia dlui Valeriu Stoica.

● Bîlbele juridice ale guvernului Ciorbea continuă. Numirea a trei subprefecţi de Bucureşti cînd legea prevede numai două asemenea posturi şi numirea dlui Gulea în fruntea TVR deşi legea atribuie competenţa numirii conducătorului acestei instituţii altei structuri de putere se adaugă gafelor anterioare. Cam mult pentru o lună de guvernare! *À propos*, aveţi idee despre soarta fotoliului de primar-general al Bucureştiului?

● Într-o scrisoare adresată noului preşedinte al României, procurorul-general consideră neviabilă iniţiativa ministrului Justiţiei de a introduce în sistemul judiciar român *judecătorul de instrucţie*. Principalul motiv constă în lipsa de specialişti care să facă faţă cerinţelor unei asemenea funcţii. După cîte ştiu, e prima recunoaştere oficială a incompetenţei anchetatorilor români.

● Nu se ştie după ce criterii, Evenimentul zilei a alcătuit un clasament al celor mai complicate procese ale anului 1996. Pe primul loc se află cazul "Zaher Iskandarani". Inculpat în mai multe dosare penale, autor al unui prejudiciu de peste 40 miliarde lei, afaceristul româno-sirian pare a fi "vedeta" acestui sfîrşit de an.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Punct şi de la capăt

I

Pînă cu o zi înainte să-l scriu, aş fi vrut ca articolul de faţă, primul din 1997, să se intituleze *Scrisoare către un cronicar*. Şi chiar aşa ceva să fie. Intenţionam să-i scriu prozatorului Cristian Teodeorescu, fost, pînă în urmă cu cîţiva ani, în paginile *României literare*, un redutabil cronicar de televiziune şi care, în numărul 51-52 pe anul trecut al amintitei reviste, a publicat un articol intitulat *TVR*. Aş fi vrut, scriindu-i, să încerc - mai retoric, mai în serios - să-l determin să se reîntoarcă la critica de televiziune. Să-i explic că mă simt singur, că nu am cu cine dialoga, că stiloul şi tipografia nu pot concura cu enorma tehnică (uneori: şi atît!) care e televiziunea, cu *tehnicitatea* şi *tehnicizarea* oamenilor prin televiziune, a celor ce-o slujesc în primul rînd, deveniţi simple apendice fericite de ce pot face maşinile cînd le gîdili dibaci butoanele. Eram, chiar, pe punctul să-l implor să redevină cronicar TV, căci nu se mai poate, trebuie scris, trebuie făcut tapaj, trebuie analizat şi bubuit "la sînge": în România, televiziunea tinde să se transforme în propria-i parodie. Orbiţi de ei înşişi, de aplicarea "ca la carte" a unor reţete, "oamenii de televiziune" din România se simt stăpînii lumii, iar produsele lor sînt tot mai jalnice, tot mai trucate, tot mai calpe. Mă refer, evident, în primul rînd la Pro TV, ajuns într-un moment de răscruce după ce a reuşit să transforme revelionul într-un spectacol de circ, involuntar fellinian. Chiar, Cristi, de ce nu te-ai reapuca tu de cronica de televiziune? Ar fi prea plictisitor? Prea puţin? E prea mic "obiectul"? Prea sărăcuţ? Te cred, ai dreptate - dar se crede mare şi tare! S-a *umflat*, şi trebuie ajutat să mai plesnească, să-şi mai vadă lungul nasului...

II

N-am scris, pînă la urmă, acel articol şi, dacă mă mai lamentez, risc să nu-l scriu nici pe acesta.

Televizualul românesc se află, în clipa de faţă, în cumpănă. Posturile private au obosit prematur, par a-şi fi epuizat profilul şi resursele. A le cere mai mult, *altceva*, ar fi, poate, un gest inuman, de cruzime inutilă...

Noutatea, mult discutată, a acestor zile o constituie schimbările din TVR. Din acest punct de vedere, anul cel nou a început în forţă, promiţător. Uzina naţională de *imagini* se zbate să-şi refacă *imaginea*, terfelită de şapte ani de *colaboraţionism* cînd discret, cînd cinic. Schimbările operate, cu ghilotina, la vîrf - schimbări care sper să nu se oprească aici - au produs reacţii stupefiante. Cea mai stupidă mi s-a părut aceea a lui Ion Cristoiu, care, calificîndu-i pe cei proaspăt demişi din funcţii (simbolizaţi de Paul Şoloc) drept *profesionişti*, pare a uita că în definiţia profesionalismului intră şi *etica* (profesională). Dacă lucrurile nu stau aşa, atunci ce mai rămîne din numitul "profesionalism"? Simpla pricepere *tehnică*? Doar atît? Cam puţin, şi, dacă doar la atît se reduce definiţia profesionalismului jurnalistic în viziunea directorului celui mai popular cotidian din România, înseamnă că succesul are *în mod obligatoriu* (şi) resorturi necurate. Lucru cu care, oricît ar încerca realitatea să mă contrazică, nu am cum să fiu de acord.

Schimbările ca atare operate la vîrful Departamentului Emisiunilor Informative din TVR ne vor scuti, în sfîrşit, de o suită de figuri devenite simbolice, reprezentative pentru mizeria morală şi pentru deriva profesională ce-au caracterizat vreme de şapte ani naţionala instituţie. În sine, deocamdată, ele nu pot face obiectul unui comentariu specific cronicii de televiziune. Să vedem cîtă *noutate* vor produce ele, cîtă *ambiţie* şi cît *efort* vor trezi. Sper că nu se vor rezuma la simple cosmetizări. Din hăul unde a ajuns, ridicată doar şi cu cîţiva centimetri, TVR poate apărea drept nouă. Sper - repet - că nu va fi doar atît. În ceea ce mă priveşte, am încredere în numele numite de Stere Gulea. Dacă vor fi serioşi şi ambiţioşi - chiar puţin utopici în proiectele lor -, noii şefi vor învinge. Căci - pariez - Televiziunea Română poate să spulbere concurenţa posturilor private, concurenţă devenită, pe fondul *inexistenţei* de pînă acum a serviciului public, efort minim, bagatelă, ornament. Joc de copii. TVR merită să devină ce n-a fost, pînă acum, decît cu numele.

Bogdan GHIU

Economie

Ciorbea contra Ciorbea

Succesul Guvernului Ciorbea este dependent de îndeplinirea cîtorva criterii de performanţă, pe care le-au nominalizat şi oficialii FMI veniţi în România înainte de sfîrşitul anului trecut. Unul dintre aceste criterii, poate cel mai important, îl constituie calmarea inflaţiei. Iată însă că, paradoxal, prima măsură economică a noului Guvern, ce a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 1997, va avea efectul gazului turnat peste focul inflaţiei. Noile preţuri la carburanţi vor determina scumpirea transporturilor şi a lucrărilor agricole. Mai departe vor urma scumpiri în lanţ ale mărfurilor şi serviciilor. Aşadar, un nou galop inflaţionist.

De aici înainte, începe mersul pe sîrmă al Guvernului Ciorbea. Pentru că va urma scumpirea energiei. Diferenţele în plus, ce vor fi facturate la energia electrică şi la energia termică, vor umfla şi ele costurile producţiei. De unde se vor revărsa, apoi, în preţurile de consum. Vom avea nevoie de mai mulţi bani pentru pîine, pentru lapte, pentru carne, în general pentru cumpărăturile noastre zilnice. Inflaţia, în loc să se calmeze, va fi tot mai nervoasă. Neavînd banii necesari pentru a face faţă scumpirii consumului, o mare parte a populaţiei se va vedea nevoită să strîngă cureaua.

După ce a hotărît să ridice preţul benzinei la 1900 de lei litrul, în ultima reuniune a Guvernului din anul pe care abia l-am încheiat, premierul Ciorbea a apărut pe postul naţional de televiziune. Ne-a spus, cu această ocazie, că moştenirea lăsată de Guvernul Văcăroiu este mai grea decît şi-a închipuit şi că sînt necesare măsuri dureroase pentru a-i pune capăt. În ceea ce ne priveşte, nu credem că lucrurile stau tocmai aşa. Nu credem că, după instalarea în Palatul Victoria, noul Guvern putea afla lucruri esenţiale despre ceea ce a făcut rău sau nu a făcut deloc precedenta echipă guvernamentală. Erorile Cabinetului Văcăroiu au fost disecate, cu deosebire în ultimii doi ani, în mai multe rubrici de specialitate din presă. Dacă ar fi să ne rezumăm doar la rubrica de faţă, o recapitulare a analizelor făcute aici săptămînă de săptămînă, din toamna anului 1994 şi pînă în prezent, ar recompune pînă la detalii fundătura în care s-a împotmolit politica economică a fostului premier Nicolae Văcăroiu şi a miniştrilor din preajma sa. Pentru că, esenţial, nu este nici pe departe faptul că deficitul bugetar pe 1996 nu este de 5000 de miliarde de lei, ci de 7000 de miliarde. Sau că inflaţia nu este de 30%, cum repeta obsedant vechiul premier, ci de 50% ori chiar mai mult. La urma urmei, el spunea, el auzea. Cine mai credea în cifrele lui Nicolae Văcăroiu?! Altceva este esenţial, altceva este cu adevărat grav. Şi nu l-am auzit încă pe premierul Ciorbea referindu-se la acest adevăr: ce s-a întîmplat cu climatul economic din România.

De nenumărate ori, în această pagină de revistă, am atenţionat Guvernul Văcăroiu că întreţine şi dezvoltă focare ale răului ce infestau climatul economic. Treptat, sugrumarea concurenţei a dus la somnolenţă. Ignorarea stimulentelor a dus a nemuncă. Demagogia pe tema competenţei profesionale, fără măsuri reale, a dus la neîndeplinirea criteriilor de competitivitate. Bagatelizarea disciplinei financiare a dus la blocaj economic, la risipă, la furturi. Preţurile mincinoase au dus la consumuri împovărătoare de resurse energetice, de materii prime şi de muncă vie. Toate aceste nenorociri, laolaltă, s-au dovedit a fi într-adevăr nocive pentru climatul economic, încît, încetul cu încetul, l-au transformat într-un climat antieconomic. Aceasta este cu adevărat grava moştenire pe care Guvernul Văcăroiu i-a pus-o în braţe Guvernului Ciorbea.

Scumpirea benzinei, începînd de la 1 ianuarie '97, a pus puternic în evidenţă dimensiunile acestei drame. Cum ar fi reacţionat o economie normală? Desigur, managerii s-ar fi repezit să anunţe măsuri economice menite să determine preluarea fără şocuri, în costuri, a noilor facturi. Ar fi fost mobilizate, în acest scop, echipe complexe de cercetare-proiectare, ar fi fost alertate departamentele de execuţie. Nimeni, în nici o întreprindere, de la directorul general pînă la ultimul muncitor, n-ar fi avut linişte pînă cînd toate influenţele scumpirii carburanţilor s-ar fi "topit" în costuri fără noi creşteri de preţuri. Cum e la noi? Toţi s-au repezit să ne ameninţe că vom plăti mai mult, mult mai mult nu doar benzina, ci şi transporturile, şi pîinea, şi laptele, şi carnea, şi îmbrăcămintea, şi automobilele. Aşa încît te întrebi, cu firească nedumerire, ce fel de specialişti sînt cei care nu ştiu să facă decît simple adunări, adăugînd diferenţele în plus la benzină, la electricitate şi obţinînd noi costuri, umflate, ce se vor regăsi în preţuri de consum mai mari şi, în consecinţă, într-un surplus de inflaţie? Mai mult, economia se întoarce cu capul în jos: primele declaraţii făcute după scumpirea benzinei au alarmat piaţa valutară cu preziceri privind o nouă cădere a leului. Deşi procesul e tocmai invers: benzina se scumpeşte pentru a se alinia la noul curs al leului. Numai că, în climatul nostru antieconomic, efectul se transformă imediat în cauză şi benzina, care s-a scumpit pentru că a căzut leul, va împinge leul şi mai jos.

Succesul Guvernului Ciorbea depinde de ce se va întîmpla pe acest front. Dacă va reuşi să retransforme actualul climat, antieconomic, în climat economic – va învinge. Altfel...

Adrian VASILESCU

Tot răul spre bine

● **Dacă viitorul ne găseşte bine pregătiţi:** "România va învăţa ce înseamnă austeritatea. Austeritatea va fi cuvîntul de ordine al anului 1997. După ce acest cuvînt a fost agăţat să caracterizeze toate bugetele ce au administrat tranziţia, acum este nevoie să se ajungă la miezul lui." (Dan Constantin în **Libertatea**, 6 ianuarie 1977); "În ultima noapte de entuziasm - aceea a Revelionului - pe cînd, în tic-tac-ul ceasornicelor, ciocneam cu toţii tradiţionalul pahar de vin sau de şampanie pentru noul an, eram deja cu cel puţin 30 la sută mai săraci decît înainte cu un minut." (Sorin Holban, în **Jurnalul naţional**); "Românii au prins gustul capitalismului, dar unul mai aparte, capitalismul de baftă, pe lîngă care chiar şi munca în comunism poate părea eficientă şi rentabilă (...) De decenii încoace, românii n-au mai ştiut ce e cu adevărat criza. Epocile Dej, Ceauşescu, Iliescu au fost doar succesiuni de crize avortate prin intervenţii politice în economie. Ce se întîmplă acum reprezintă o decizie amînată de o jumătate de veac. (...) Ani de-a rîndul am văzut la televizor filme din ţările capitaliste dezvoltate. Ce fac eroii acelor filme? Caz rar să-l vezi pe vreunul muncind într-o fabrică, în construcţii sau pe cîmp. (...) Nu munca, ci bafta, adusă de inspiraţie, de şmecherie şi tupeu, pare motorul lumii capitaliste. Imagine complet falsă, care, după dezastrul caritasurilor de tot felul în lipsa unei burse ca lumea şi în dispreţul bucăţilor de hîrtie rezultate din privatizarea Văcăroiu, îl face pe cetăţean să-şi pună speranţa în tot felul de concursuri, pariuri, tombole, trageri la sorţi. Dacă o ţinem tot aşa, nu m-ar mira să devenim aidoma Americii marii crize din anii '30, o ţară de sărăntoci hămesiţi, participanţi la o droaie de concursuri pentru amuzamentul celor cu bani: dans non-stop, sărituri în cap, îngurgitare de ouă răscoapte, pumnuieli prin ganguri, cu pariorii alături." (Cristian Tudor Popescu în **Adevărul**)

● **Şi cu priorităţile gata stabilite:** "Primul ministru Ciorbea n-o să se înconjoare de oameni care să n-aibă habar de politică internă şi externă sau de economie, un fel de Bulă aroganţi care se cred foarte deştepţi şi la orice vorbă pe care o şcot părinţii cad în extaz - «Extraordinar! Extraordinar!». Avem nevoie de spirite critice incomode, de demnitari şi directori cu reacţii rapide, cu poziţii dure, în stare să închidă întreprinderile energofage, să le facă pe altele rentabile." (Petre Mihai Băcanu în **România liberă**); "Guvernul Ciorbea ar trebui să «taie în carne vie». Cum organismul bolnav este chiar trupul social al ţării, se înţelege uşor că o asemenea operaţie nu poate fi decît extrem de dureroasă. Spre deosebire de ceea ce se petrece într-un spital, o ţară întreagă nu poate să fie anesteziată, pentru a nu simţi nici o suferinţă. Intervenţia chirurgicală preconizată va crea, aşadar, momente foarte greu de suportat de către populaţia României, care, de altfel, n-a huzurit deloc nici în ultimii ani. Pentru ca astfel de momente să nu ducă la grave tulburări sociale care să destabilizeze ţara, oamenii vor trebui să fie avertizaţi cu privire la ceea ce se va întîmpla, să ştie la ce să se aştepte, să înţeleagă bine ceea ce li se cere şi, pînă la urmă, să accepte o asemenea încercare aproape disperată, ca unic preţ - necesar - al salvării." (Ştefan Aug.Doinaş în **Cotidianul**, 7 ianuarie 1997); "Mă tem că reprezentanţii forţelor democratice, ajunşi la putere prin voinţa electoratului, nu au înţeles sau nu au vrut să înţeleagă care este cheia intrării României în NATO. Nici Adrian Severin, nici Emil Constantinescu şi nici Victor Ciorbea nu au pomenit vreo vorbă despre dekaghebizarea României. Dacă aş fi prea optimist aş spune că aceasta este o stratagemă. Că după crearea şi consolidarea noii structuri, operaţiunea de dekaghebizare va fi radicală şi rapidă." (Sorin Roşca Stănescu în **Ziua**); "Am intrat în noul an fără a avea un proiect al bugetului de stat - cel întocmit pe ultima sută de metri de echipa Văcăroiu fiind considerat inacceptabil de guvernul Ciorbea - şi deja actualul val de scumpiri creează mari probleme instituţiilor bugetare, dacă ar fi să ne referim numai la spitale, orfelinate sau şcoli. Actualele alocaţii pentru hrană sau medicamente au devenit total insuficiente iar ministerele de resort nu pot stabili alte plafoane înainte de a şti de ce sume dispun în noul an." (Eugen Ovidiu Chirovici în **Curierul naţional**). (E.Ş.)

● **Nostalgiile lui Miloşevici.** A fost o vreme cînd studenţii îl ovaţionau şi intelectualii îi ofereau argumente pentru teoria Serbiei Mari, pure sub raport etnic, cînd el insufla poporului sîrb nu doar spaima paranoică de celălalt (sloveni, croaţi, albanezi din Kosovo) ci şi visul revanşei istorice.

Vremurile s-au schimbat. În loc de revanşă, sîrbii au recoltat doar oprobiul, privaţiunile şi tributul plătit războiului. Ei nu au realizat încă dezastrul la care au fost complici: cei care de atîtea săptămîni sfidează frigul şi zăpada şi fluieră pe străzile Belgradului, protestează împotriva vieţii grele, a profitorilor, împotriva noului rector al Universităţii, nu împotriva atrocităţilor comise în numele lor la Vukovar, Srebrenica şi în atîtea alte locuri.

Conducătorii lor, Vuk Draskovici şi Zoran Djindjici, nu le prea sînt de folos: în timpul războiului şi ei au căutat să profite de pe urma febrei naţionaliste pentru a dobîndi puterea şi acum nu au nici un fel de calificare pentru a tămădui boala. Dar oricum, febra a scăzut şi mulţi oameni s-au însănătoşit, chiar dacă soţia preşedintelui Mira Markovici, presa oficială şi guvernul denunţă contestaţia susţinînd că în spatele ei e mîna CIA şi a "mafiei albaneze". (**Le Monde** - 25 dec. 1996)

● **Nostalgii croate.** Pentru prima oară după 1945, soldaţi germani în Balcani.

În Sud-Vestul Herţegovinei, bastionul fasciştilor croaţi în anii 1940, sosirea soldaţilor germani a fost remarcată. Un observator internaţional spune că a văzut cu ochii lui cum poliţiştii croaţi, de gardă la punctul de frontieră Buna i-au primit pe ostaşii Bundeswehr-ului cu saluturi hitleriste şi lozinci naziste: "Tinerii germani, care au fost educaţi de cincizeci de ani în spiritul unei culturi pacifiste, nu înţelegeau absolut nimic". (**Le Monde** - 25 dec. 1996)

● **Cîteva pariuri pierdute de experţi**

1895 - "Aparatele de zbor mai grele decît aerul nu pot exista" sir William Thomson (lord Kelvin) preşedinte la Royal Society - Londra.

1897 - "Radioul nu are nici un fel de viitor" - acelaşi

1900 - "Razele X sînt o scamatorie" - tot el.

1920 - "Hitler a fost decorat pentru bravură în primul război mondial dar nu am observat la el nici un fel de calităţi de conducător" - şeful regimentului în care Hitler luptase.

1925 - "Calul va rămîne, în timp ce automobilul este o inovaţie fără viitor" - directorul de la Michigan Savings Banks, sfătuindu-l pe avocatul lui Henry Ford să nu investească în Ford Motor Company.

1936 - "Renunţă la proiect Louis. Filmele despre războiul de Secesiune n-au adus niciodată vreun ban" - Şeful MGM, Irvin Thalberg lui Louis B.Mayer care îi propusese un film după **Pe aripile vîntului**.

1944 - "Mai bine ţi-ai găsi o slujbă de secretară sau un soţ" - Directoarea unei agenţii de manechine lui Marilyn Monroe.

1945 - "Cred că cererea mondială de ordinatoare nu va depăşi cifra cinci" - Thomas Watson, întemeietor al IBM.

1954 - "N-ai nici un viitor. Mai bine te-ai întoarce la volanul camionului tău" - Jim Denny, autorul unor celebre emisiuni muzicale, lui Elvis Presley, după primul său spectacol. (După **Le Courrier International**)

● **Privatizări: "Nu ne vindem ţara"**

Adeseori, înainte ca un regim să se prăbuşească, el îşi etalează, sub imboldul panicii, pentru ultima oară puterea, urmărind parcă să dovedească prin autoritatea sa anacronică, de ce ordinea veche trebuie să dispară. Se pare că aceasta ar fi explicaţia cea mai optimistă a modului în care guvernul francez a condus privatizarea companiei Thomson (apărare şi electronică). Şi se pare că aceasta este şi explicaţia corectă.

În Franţa clasa politico-comercială este neobişnuit de restrînsă: conducătorii a cel puţin jumătate din cele 200 de companii de vîrf sînt absolvenţii Şcolii Naţionale de Administraţie, unde au studiat şi mulţi dintre conducătorii şi funcţionarii politici. La prima vedere, afacerea Thomson pare o concentrare perfectă a celor trei probleme pe care guvernarea trebuie să le depăşească: dirijismul, şovinismul şi nehotărîrea absolută. În primul rînd, în loc să vîndă Thomson într-o piaţă deschisă, guvernul francez a hotărît să-l ofere grupului Lagardère printr-o negociere destul de misterioasă prin care conglomeratul plătea statului 1(un) franc francez. Apoi, comisia de privatizare a suspendat vînzarea pe motivul că Lagardère transfera Thomson Multimedia lui Daewoo Electronics, o companie sud-coreeană.

De atunci, guvernul francez a încercat să fie pe placul tuturor: să le spună oamenilor de afaceri din Coreea de Sud că Franţa e dispusă în continuare să facă afaceri (în traducere: "nu lăsaţi ca xenofobia noastră să vă împiedice să cumpăraţi trenurile noastre de mare viteză), să le promită pieţelor financiare că intenţionează în continuare să vîndă Thomson, să le promită sindicatelor că oricum va investi 2 miliarde de dolari în companie. (...) Afacerea Thomson pare a fi încă o dovadă că guvernului francez îi lipseşte şira spinării. (**The Economist** - 14 dec. 1996) (M.B.)

De jur împrejur

NATO

Cu cît vor fi mai spectaculoase acţiunile Rusiei prin care aceasta îşi va face cunoscut refuzul admiterii unor ţări foste comuniste în NATO, cu atît va fi mai rapidă admiterea lor. Chiar pe vremurile cînd conducătorul URSS era un om pe deplin sănătos, iar Armata Roşie nu fusese nevoită să se retragă fără a "pacifica" sau "normaliza" situaţia din teritoriile părăsite, în momentele de înfruntare decisivă, Occidentul - de după cel de al doilea război mondial - nu a cedat în faţa gesturilor ruseşti de ameninţare. Presiunile Rusiei vor obliga NATO să-şi respecte promisiunile de extindere, într-o măsură mai mare decît dorinţa actualilor membri de a dobîndi noi colegi la masa deciziilor. Desigur, se caută aranjamente cu Rusia şi recenta călătorie la Moscova a cancelarului Kohl a avut în primul rînd acest scop. În numele Alianţei, liderii europeni vor să-i asigure pe Elţîn şi Duma comunistă a Rusiei că prin acceptarea unor ţări central europene, cărora li se oferă astfel garanţii de securitate, NATO nu-şi va spori potenţialul agresiv. Dimpotrivă, statele Alianţei sînt dispuse să acorde un anume statut Rusiei în elaborarea deciziilor, dar nu dreptul de veto pe care aceasta pare a şi-l dori. Pare, pentru că primirea unor ţări europene al căror număr şi nume nu se cunosc cu precizie nu ameninţă Rusia în nici un fel şi ele nu sînt de fapt ameninţate de fosta putere comunistă. "Statele care vor fi invitate să intre printre primele în NATO (Polonia, Ungaria, Republica Cehă şi probabil Slovenia) sînt cele care au nevoie în mai mică măsură de garanţii suplimentare, în timp ce cele mai fragile - cum ar fi ţările baltice - vor fi lăsate în afară. Avînd graniţă cu Rusia, aparţinînd de-a lungul secolelor Imperiului, Moscova considera intrarea lor în NATO o provocare, pe care Occidentul nu e doritor s-o producă." - scria Daniel Vernet pe 14 noiembrie în **Le Monde**. Miza nu este doar europeană, ci mondială şi în acest context Occidentul este la fel de ezitant ca şi Rusia în ceea ce priveşte acceptarea noilor membri.

Chiar dacă primejdia unei invazii ruseşti nu poate fi cu desăvîrşire exclusă, sarcina prioritară a Alianţei - aşa cum o dovedeşte experienţa postcomunistă - este supravegherea regiunilor turbulente. Este puţin probabil că se va mai repeta dezechilibrul care a permis aprobarea cvasi-unanimă a intervenţiei în Irak pentru ocrotirea unor interese majoritar americane. Ţările NATO vor continua pesemne tradiţia preventivă a Alianţei, prin care se descurajează apariţia unor puteri regionale dotate cu arme nucleare sau biologice, prin care se asigură accesul la sursele de energie; poate că vor fi luate în consideraţie şi criteriile morale încercîndu-se oprirea manifestărilor prea violente ale regimurilor autoritare sau dictatoriale. Experienţele ultimilor ani au făcut din partenerul cel mai puternic - SUA - o forţă care nu doreşte să-şi sacrifice cetăţenii pentru apărarea oricăror principii în teritorii în care aceste principii sînt încălcate. De altfel, niciodată n-au făcut-o.

Este deci de prevăzut că sincron cu primirea noilor membri, se va produce şi o modificare a regulilor: unii experţi avansează ipoteza "coaliţiilor voluntare" în situaţiile în care se proiectează expediţii comune pentru apărarea intereselor unei părţi a partenerilor. Care este numărul minim de voturi pentru aprobarea sau împiedicarea unei astfel de coaliţii se va hotărî ulterior, dacă se acceptă principiul.

Or, principiul pericolului este departe de a fi clar şi o eventuală participare a Rusiei nu e de natură să-l limpezească. Ţările europene care se zbat să facă faţă baremurilor de acceptare în NATO, vor intra în cu totul altă organizaţie decît cea la care rîvnesc. Nu neapărat mai rea, dar alta, şi solidaritatea europeană - aşa difuz cum este acest sentiment - este garanţia realistă, la care pot aspira vechii, viitorii noi şi ipoteticii noi membri.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Relaţia dintre politică şi istorie este probabil o legătură care se încheie în ceruri şi durează pînă la moartea părţilor, fără legătură cu neînţelegerile, infidelităţile şi trădările partenerilor. S-au scris studii şi eseuri celebre, din care se extrag mereu citate înţelepte, s-au scris romane şi nuvele patetice şi ironice; nu e scopul acestui număr de revistă să rezume bibliografia sau să facă o listă a argumentelor prin care politica apelează la istorie pentru a-şi justifica iniţiativele ori felul cum istoricii intervin în politică prin descoperirea unor documente, prin asamblarea lor, prin reinterpretarea trecutului.

Senatorul George Mitchell se plîngea pe vremuri la Washington că elevii americani nu prea ştiu istorie. De cînd a devenit negociator şef pentru pace în Irlanda de Nord, are a se plînge - după cum observa cineva - că irlandezii au un sens exagerat al istoriei. Ca şi în alte locuri "fierbinţi" ale planetei şi acolo luptele din secolele trecute par că s-au petrecut ieri, învingătorii nu s-au trezit din beţia victoriei, învinşii nu şi-au consumat doliul, trupurile martirilor încă nu s-au răcit.

Nimic nu este mai expresiv decît apelul la trecut, dar nimic nu poate fi mai greu de dovedit decît că istoria se repetă: numele oraşului Sarajevo revine pentru a două oară într-un secol în istoria violenţelor europene, dar dincolo de figurile de stil gazetăreşti, analogiile de fond sînt greu de susţinut cu argumente. Comunicarea dintre lumea trecutului şi cea a prezentului se face prin intermediul viului, al înlănţuirii evenimentelor şi al acţiunii actorilor istoriei, imposibil de reglementat pînă la ultimele consecinţe.

Ideologia comunistă care s-a pretins a fi purtătoarea sensului ultim al istoriei a falsificat în folosul ei imaginea trecutului îndepărtat şi apropiat - atît al popoarelor cucerite, cît şi al cuceritorilor. Pe ruinele imperiului care gravita în jurul Moscovei, setea de "fapte", de "adevăr istoric" este una dintre cele mai productive pasiuni. În Rusia, cele şapte decenii sovietice sînt revendicate de comunistul Ziuganov ca expresie a puterii naţiunii ruse, pînă la un punct, în cor cu Jirinovski, care nu neagă aspectele monstruoase, dar le consideră opera străinilor. Străinii, atît de intens demonizaţi, îşi caută propriile lor tradiţii şi îşi făuresc propria lor istorie separat şi împotriva ruşilor. Istoria este materia primă a conştiinţei naţionale şi ea este uneori folosită pentru alcătuirea a tot soiul de subproduse dominate de intoleranţă şi violenţă. A fost şansa primelor 13 state americane de a-şi afirma independenţa de coroana britanică sincron cu devotamentul pentru valorile democratice şi ale statului de drept. Democraţia n-a fost o realitate începînd din 5 iulie 1776 şi nici în anul următor a două zi de după adoptarea Constituţiei. Procesul a fost şi este dureros şi complicat, dar oricît de divergente au fost opiniile americanilor, majoritatea a fost întotdeauna de partea drepturilor individului, a libertăţii, a egalităţii în faţa legii. Dar probabil ţine de şansă, şi nu de necesitate, că atunci cînd statele din Sud nu au vrut să accepte valabilitatea acestor principii pentru toţi locuitorii au fost învinse pe cîmpul de luptă de către Nordul aboliţionist. Dar Nordul a învins pentru că era mai puternic, nu, în mod necesar, pentru că avea dreptate. Oricît de conservator ar fi astăzi politicianul american, discursul lui tradiţionalist propune o altă interpretare a democraţiei, nu renunţarea la ea în numele ordinii sau al valorilor specifice.

"Modelul" american nu există. Încă Tocqueville se mira de ce ţările Americii Latine, care beneficiază de aceeaşi geografie, dezvoltă o altă istorie. Colectivităţile umane, chiar cînd o doresc, încorporează modelul în mod specific şi rezultatele aceloraşi intenţii nu sînt asemănătoare. Politica nu doar face, dar şi modelează istoria.

În ultimii şapte ani, interesul pentru istorie a crescut exponenţial în România, stimulat desigur de diversele proiecte politice. N-ar fi ceva deosebit în asta, dacă, aşa cum reiese, intervenţia politicului n-ar opera şi asupra documentelor. Vocea istoricilor este raţională şi moderată, cea a politicienilor indignată în absenţa argumentelor, oamenii de pe stradă sînt în continuare purtători de clişee. "Istoria cheamă la fapte" se susţine la toate aniversările de către politicieni reprezentînd curente diferite dacă nu chiar opuse: este evident că se referă la alte episoade şi la alte fapte. Omogenizarea conştiinţei istorice se poate produce fie în jurul ideii de autoritate aptă să-şi asume păstrarea identităţii naţionale (declarată sau resimţită mereu în pericol), fie pe parcursul formării unei identităţi legate de valorile democratice. Ultima variantă care urmează a fi trăită şi apoi scrisă. **(M.B.)**

Dumitru SOLOMON

Â din i şi î din a

Adevărul istoric este, în general, suspect de duplicitate. Depinde, adică, de spaţiu şi de timp, de unghiul şi momentul din care-l contempli, în ultimă instanţă de arbitrarul politic. Războiul troian – cel mai faimos război al antichităţii – era, fără îndoială, văzut într-un fel de greci şi în altul de troieni. Noroc că Homer a difuzat o imagine echilibrată a acestuia (deşi nu este exclusă o oarecare părtinire, căci oameni sîntem, nu zei), aşa că veacuri de-a rîndul i-am plîns deopotrivă pe învingători şi pe învinşi, pe Achile şi pe Hector, pe Agamemnon şi pe Paris. Dar nu scriitorii sînt cei mai îndreptăţiţi a se pronunţa în legătură cu adevărul istoric, fiindcă, iată, nu mai departe bătrînul Tolstoi (nu mai bătrîn decît Homer, însă) a avut o proiecţie întrucîtva subiectivă în *Război şi pace* şi ar fi greu să-l absolvi de unele înclinaţii partizane.

Ceea ce ni s-a întîmplat şi nouă cu adevărurile noastre istorice. Cît ne-am chinuit, bunăoară, să unim, în lipsă de altceva, cîteva biete cuvinte, ca barză, cioară, viezure, brînză, ca să reconstituim limba geto-dacă, pentru ca să apară mai de curînd teoria că limba dacă e o variantă a latinei, sau să rezulte, că, de fapt, limba tracă e baza tuturor, a daco-latinei, ca şi a englezei. Adevărul este cu atît mai incert cu cît se pierde, cum zice cronicarul, în negura vremurilor. Iar conceptul de adevăr istoric rezistă şi el cum poate, bătut de vînturi. Cînd am luptat pentru drepturile istorice şi geografice, am ţinut sus şi ferm stindardul latinităţii. Cînd s-a produs ocupaţia rusească, am aflat instantaneu că fondul latin s-a cam lăsat copleşit de stratul slav. Iar acum, după 1989, am descoperit că î din i e de origine rusă (?!), aşa că am răsucit brusc ortografia pentru a-i da Europei ce i se cuvine.

Păstrîndu-ne în spaţiul carpato-dunăreano-pontic, o personalitate istorică prin excelenţă controversată a fost Vlad Ţepeş. A făcut şi bune şi rele, a apărat graniţele şi a curăţat ţara de hoţi, nebuni şi cerşetori. (Cum nu vii tu, Ţepeş Doamne.. ') Dar cu ce mijloace? Acum ar fi fost judecat la Haga, metodele sale nefiind departe de cele practicate de fundamentaliştii contemporani, care taie pe capete mîini, urechi, nasuri şi capete. (Şi dacă ar fi dispărut măcar hoţii!...) Dacă pe vremea lui Ceauşescu nu ne deranjau mijloacele lui Vlad Ţepeş, căci era bine ca dictatorul să aibă predecesori, acum nu ne mai deranjează nici vampirismul lui Dracula, întrucît e turistic şi aducător de bani. Pe de altă parte, se pare că Evul Mediu n-a cruţat nici alte spaţii geografice, aşa că, de pildă, Richard al III-lea pare a nu se fi comportat mult mai elegant (dacă e să-i dăm crezare lui Shakespeare, care le-a oferit actorilor un rol gras), deşi zice-se că în istoria Angliei ar fi avut mai curînd un rol pozitiv... Adevărul istoric e purtat pe apele politicii şi, din cînd în cînd, mai este atacat şi de niscaiva piraţi cum sînt scriitorii.

Cît priveşte adevărurile istorice de dată relativ recentă, aici se dezlănţuie cu adevărat marea manipulare politică. Ce a fost mareşalul Ion Antonescu pînă nu de mult? Un dictator de tip fascist, care a desfiinţat partidele politice, care nu s-a mulţumit cu teritoriile de peste Prut şi nu s-a oprit la Nistru, ci era gata să continue războiul pînă la înfrîngerea totală, sacrificîndu-şi armata şi deschizînd drumul unor ani îndelungaţi de opresiune sovietică. Ce este el acum? Un mare bărbat de stat, un erou naţional, care e bine că a făcut ce-a făcut. Motiv pentru care i se înalţă statui. Ce a fost Nicolae Ceauşescu pînă în 1971? Un conducător blînd şi un vajnic luptător pentru independenţa şi suveranitatea ţării. Ce a fost el după 1971? Un dictator feroce, conducîndu-şi poporul la foame, frig, întuneric şi abrutizare. Ce este el acum? Şi una şi alta, fiindcă – nu-i aşa? – trebuie să ţinem seama şi de părţile pozitive, de context, de... adevărul istoric. Şi, ca să ajungem la momentul 1989: care a fost adevărul istoric: revoluţie sau lovitură de stat? Comisia Senatului s-a împărţit în două, pe grupuri politice, fiindcă nu apar decît două variante. Dar dacă ar fi apărut şi a treia? Cine a tras în oameni nevinovaţi? Teroriştii, despre care nu se ştie nimic, ori ne-am împuşcat unii pe alţii din cauza armamentului din dotare? Ambiguitatea adevărului istoric este intens exploatată de interesele de moment. Ia să vină cineva să stabilească, prin date şi documente, un adevăr istoric! Vine de îndată altcineva şi-l contestă, cu aceleaşi date şi documente, îl răstoarnă şi stabileşte altul.

Iată cum adevărurile istorice care se pierd în negura vremurilor nu sînt decelabile din cauza datelor prea puţine, iar adevărurile istorice recente au aceaşi soartă din cauza datelor prea multe. Şi atunci, cum să nu pună politica oridine în toate? Nu politica, politicile.

Pesimism? Mai curînd, optimism. Jocul politic, tocmai pentru că e joc şi se joacă pe deasupra, la vedere, nu poate clinti de fapt nici un adevăr istoric, rămas dedesubt, profund, supus doar, cel mult, unor alte jocuri politice. În definitiv, nu sîntem stăpîni decît pe aparenţe.

Opiniile unor profesionişti ai politicii

Cum influenţează istoria sfera politicului? Dar invers?

Radu VASILE (senator PNŢCD – istoric al economiei)

Istoria este pentru mine o ştiinţă, sau o carte, pe care o citesc generaţii după generaţii. Unii învaţă ceva din ea, dar totuşi repetă cu asiduitate aceleaşi greşeli. Părerea mea este că un om politic, fără să cunoască istorie (nu în sensul cunoaşterii unor date, cifre, sau altă contabilitate istorică, ci înţelegînd esenţa evoluţiei faptelor oamenilor) nu poate fi un om politic întreg. Referitor la amprenta politicului asupra istoriei, aş spune o butadă: mi-e greu să prevăd cum va fi scrisă istoria, cu alte cuvinte, depinde de fiecare generaţie şi structura politică. Închei cu o frază celebră a lui André Malraux: "Se poate viola istoria, dar cu condiţia să-ţi facă un copil".

Şerban SĂNDULESCU (senator PNŢCD, membru în Comisia Decembrie '89)

Istoria are o mare influenţă asupra politicului. Dovada este ceea ce s-a întîmplat în aceşti 50 de ani de comunism, în care toate structurile ţării au fost infiltrate cu agenţi KGB, mă refer la structurile importante, de conducere în stat. Această situaţie a dus la lovitura de stat din decembrie '89 şi a influenţat evoluţia politică a ţării în cei şapte ani de după '89. Nu 20 de ani cum a zis Brucan. Asta pentru că poporul român a fost suficient de inteligent şi de perspicace ca să-şi dea seama că trebuie schimbări cît mai rapide. Iniţial, sigur, s-a pornit de la condiţiile economice impuse de guvernarea neocomunistă de după decembrie '89. Dacă la aceste alegeri ieşeau tot vechii guvernanţi, atunci se punea în cumpănă însăşi existenţa poporului român. Istoria va percepe evenimentele din decembrie '89 aşa cum am spus-o eu în carte: ca o revoluţie, a cărei scînteie a fost aprinsă de autorii loviturii de stat, care după aceea au exploatat în folosul lor nemulţumirile maselor. Şi au reuşit să pună mîna pe putere fiindcă revoluţionarii nu erau organizaţi, nu erau pregătiţi să preia puterea. Deci, a fost o revoluţie, pornită şi exploatată de autorii loviturii de stat. Iliescu era de mult pregătit să ia locul lui Ceauşescu, cu ajutorul celor de la Moscova. Adevărul e că poporul român nu putea pretinde atunci ceva mai bun, decît soluţia Iliescu, nefiind organizat şi pregătit să ia puterea şi să o exercite. Lumea nu era pregătită pentru alte forţe politice, cum erau cele pe care le ştiau doar din cartea de istorie, deformat, adică PNŢ şi PNL, care au şi vrut să organizeze nişte mitinguri în ianuarie '90, şi chiar în 27, 28 decembrie '89, dar au fost repede taxate de diversioniste. Lumea avea atunci în cap doar FSN-ul.

Sergiu NICOLAESCU (senator PDSR – fost membru în Comisia Decembrie '89)

Cine nu cunoaşte istorie nu poate face diplomaţie, o formă a politicii. Atunci cînd am primit sarcina de a fi preşedintele Comisiei de politică externă, în urmă cu cîţiva ani, nefiind un om de profesie, nelucrînd în afacerile externe, primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă apropii de istorie. Istoria, de care m-am ocupat şi înainte de '89 în filmele mele, m-a ajutat să devin un bun cunoscător al diplomaţiei. Din păcate, prea puţini, din cîte am văzut şi în jurul meu, la Parlament, sînt cei care acordă importanţă studiului istoriei pentru a înţelege prezentul. Evenimentele din decembrie '89 vor rămîne pentru istorie, ca şi anii '90-'91 – cînd s-a făcut schimbarea şi la Moscova – în Europa de Est, ca revoluţii, iar la noi ea a fost chiar sîngeroasă, aşa că e cu atît mai ridicol să o contestăm. Aşa-zisa dilemă revoluţie-lovitură de stat, pentru decembrie '89 la Bucureşti, înseamnă o dovadă de incultură. Lovitura de stat înseamnă schimbarea unei conduceri în cadrul aceluiaşi sistem, iar revoluţia este schimbarea radicală a unui sistem. Revoluţia a fost confirmată mai apoi prin lupta care a urmat zilei de 22 decembrie.

Sabin IVAN (fost senator şi deţinut politic, membru în Comisia Decembrie '89)

Nu mai doresc să fac nici un comentariu, sînt scîrbit de maşinaţiunile politice care au îndepărtat chiar acum, după noiembrie '96, pe foştii deţinuţi politici din prim-planul vieţii politice. Pentru ce am mai făcut noi puşcărie?!

A consemnat
Petru IONESCU

Mihai-Răzvan UNGUREANU

Un rege le mai lipseşte scoţienilor

Ilustraţia acestui număr este realizată cu fotografii de Stéphanie TETU

Dacă aţi mai fost la Londra şi v-aţi putut strecura prin mulţimea de turişti care se îndeasă să vadă mormintele regale din Westminster Abbey, cu siguranţă aţi trecut şi pe lîngă "Piatra destinului" (*The Stone of Scone*). Ochii curioşilor caută, de obicei, lespezile funerare şi rămîn aproape indiferenţi la bucata de stîncă aruncată ca din întîmplare într-un colţ sumbru al criptei. O legendă celtă spune că pe bolovanul care cîntăreşte 336 de livre şi are o lungime de 26 de inci s-a odihnit Iacov, cînd a ajuns în Ţara Sfîntă. O altă poveste potriveşte piatra la picioarele scării pe care s-a urcat Iacov în Rai. Drumul ei, din Palestina în Scoţia, a durat cam o mie şase sute de ani. Prin secolul VII î.Hr., piatra ajunge în Irlanda, iar cînd celţii irlandezi au invadat insula (secolul IX d.Hr.), scoţienii i-au găsit adăpost la ei acasă. Kenneth I a dus-o temporar la Scone, cetatea sa de scaun în vremea atacurilor normande asupra Scoţiei. De atunci încoace, *the Stone of Scone* a reprezentat jilţul încoronării tuturor regilor scoţi, pînă cînd Edward I, rege al Angliei şi învingător sîngeros al vecinilor din Nord, a luat-o la Londra în 1296. "A luat-o" este un fel rezumat de a descrie triumful celui poreclit – prin parafrază la supranumele lui Attila – *Hammer of the Scots* ("ciocanul scoţienilor"). Sărbătorile victoriei au durat luni, iar Edward s-a încoronat, demonstrativ, a doua oară şi, cu acest prilej, a aşezat piatra sub tronul regal. Punîndu-şi coroana Angliei pe creştet şi rezemîndu-se pe "Piatra Destinului", monarhul personifica istoria ireductibilă, definitivă a legăturii dintre învingător şi învins. Acolo, sub tron, *the Stone of Scone* a rămas şapte sute de ani; tot acolo s-a aflat şi în 1953, cînd Elizabeta II a devenit regină.

Pe 14 noiembrie însă, piatra a fost scoasă din locul sacru unde fusese depusă încă de la 1308 şi a pornit înapoi către Scoţia. De ce tocmai acum? Mai întîi, pentru că se împlinesc şapte secole de la înstrăinarea ei (scoţienii nu se feresc de cuvîntul "furt"). Nu a existat monarh căruia să nu-i fi fost prezentată rugămintea de a înapoia *the Stone of Scone* adevăraţilor proprietari. Ultima oară, în 1984, Camera Comunelor a dezbătut zile în şir moţiunea parlamentarilor scoţieni. Abia acum, la împlinirea unei cifre rotunde, regina a acceptat mutarea simbolului regal în castelul de la Edinburg – dar numai ca împrumut şi cu condiţia ca piatra să revină în capitala Marii Britanii ori de cîte ori coroana Regatului Unit va reveni unui nou posesor. Între notele mele găsesc că premiera deplasării pietrei s-a consumat, de fapt, în 1950, cînd, într-o noapte de ajun de Crăciun, patru studenţi scoţieni au înhăţat-o din catedrală şi, îngrămădind-o în portbagajul unei maşini ponosite, au debarcat-o acasă, la Glasgow. În 1996, de ziua Sfîntului Andrei, patronul Scoţiei, *the Stone of Scone* a fost petrecută cu mare pompă, în sunetul cimpoaielor şi al fluierelor din muzica regimentelor de *Highlanders*, către locul unde va putea fi văzută de acum înainte. La Edinburg, străzile erau pline de localnici agitînd steagul Scoţiei şi pancarte cu sloganurile independenţei. Discursuri – de toată mîna: moderate (ale onorabililor parlamentari), neutre (ale custozilor de muzee) sau avîntate (ale "autonomiştilor"). În oraş rula, cu mare succes, *Braveheart*.

Acestea sînt faptele. Ele descoperă, însă, o realitate destul de delicată pentru actualul guvern conservator, *tories* fiind singurii care se opun, declarat şi ferm, autonomizării Scoţiei. Cu toate acestea, *devolution* – revenirea la un *statu-quo* politic quasi-medieval, cu egală aplicare pentru Scoţia, ca şi pentru Ţara Galilor – are propagandişti abili şi auditoriu pe măsură dincolo de Tweed. Scoţia trăieşte azi o vîrstă a naţionalismului manifest – un fel de 1848 întîrziat.

Cred, alături de alţii, că naţionalismul nu semnifică "deşteptarea" conştiinţei de sine a naţiunilor. Nu este nici simptomul, nici produsul "deşteptării naţionale". Cel mult se poate afirma – de dragul metaforei – că o precede. Naţionalismul inventează naţiunile acolo unde ele nu au existat vreodată. Mai întîi, este un principiu al acţiunii politice, care tinde să suprapună două realităţi separate ale oricărui grup: politică şi etnică. Altfel spus, este o teorie a legitimităţii politice, care pretinde identificarea graniţelor etnice cu graniţele unei acţiuni politice specifice. Naţionalismul de orice fel creează condiţiile dominantei unui singur grup ("naţiunea") între frontierele teritoriului său de acţiune (statul naţional, bunăoară). Naţionalismul generează şi sprijină "naţiunea"; cum a creat-o, aşa îi şi justifică prezenţa. Însă această ultimă ficţiune – rezultat al ficţiunii naţionaliste – îşi datorează o bună parte din existenţă faptului că s-a închegat pe seama împărtăşirii, de către majoritatea membrilor ei, a aceluiaşi set de valori culturale, istorice, morale. Multe dintre aceste valori – care, prin însumare, alcătuiesc definiţia fenomenologică a "naţiunii" – au rădăcini în trecut şi substanţă în prezent, graţie monumentelor. Piatra furată de Edward I este un bun exemplu de simbol istoric naţional *in spe*, de monument al istoriei scoţiene şi merită să fie considerată ca atare. Dar, din păcate, "identitatea" naţională a scoţienilor, deşi marcată cultural şi istoric (nu şi lingvistic), este totuşi destul de vagă. S-a recurs la folosirea unui simbol pentru că apelul la istorie a rezolvat deseori problemele unei definiţii de sine lacunare. Periplul "Pietrei destinului" i-a scos, deci, din case tocmai pe cei care aveau neapărată nevoie de un argument suplimentar al apartenenţei la o naţiune. Pentru ei, revenirea pietrei la Edinburgh constituia semnul revanşei apropiate. *The Stone of Scone* este importantă pentru scoţieni fiindcă tezaurizează memoria independenţei, iar, ca simbol, fiindcă tocmai cedarea ei pare să anunţe inerenta desprindere de Anglia. În plus, invocarea ei trimite la prezumtiva continuitate a acţiunii politice de rezistenţă faţă de inamicul peren (cuceritor al Scoţiei) şi de recîştigare a statutului politic pierdut (trecînd sau nu prin stadiul intermediar al autonomiei administrative). Guvernanţii s-au aşteptat la răscoale, focuri de armă, discursuri incendiare, mulţimi în delir. În schimb, nu s-a mişcat nici o frunză. Este adevărat, era lume pe străzi, dar numai un privitor a strigat "Libertate!".

Marşul către casă al "pietrei" se pretează şi la o analiză mai amănunţită a substratului politic, căci lucrurile nu sînt chiar atît de simple pe cît par la prima vedere. Studiul antropologic al identităţii şi al organizării unui macro-grup a scos în evidenţă rolul decisiv pe care îl are "istoria" în construirea identităţii naţionale. În acest caz, "istoria" este un concept congener mitului şi funcţionează social în paradigma mitului. Îi pun ghilimele deoarece nu desemnează istoriografia sau cercetarea istorică propriu-zisă. Dimpotrivă, este un rezultat al recreării premeditate a trecutului, în scopul transformării lui în argument al ideologiei contemporane dominante. O lectură selectivă a istoriei – presupunînd că se aplică, în mod constant, aceleaşi criterii de selecţie a evenimentelor – modelează trecutul în beneficiul prezentului. Cînd se iveşte timpul răspunsurilor la întrebări dureroase, privitoare la identitate (în sens global), la atitudinea faţă de vecin sau faţă de străin, faţă de eşecul sau faţă de succesul "naţiunii", cînd raţiunea de judecată clachează în lămurirea crizelor de moment, atunci este prelucrat trecutul şi conturată "istoria", izvor de răspunsuri şi cenzură a dilemelor fundamentale. Substitut mitic al realităţii, "istoria" temperează spiritele deznădăjduite şi risipeşte viziunile apocaliptice. Ea "transpiră" din discursurile apologetice, care pretind că redau încrederea în sine a "naţiunii", chiar dacă suportul optimismului popular nu este întotdeauna solid. Scoţiei îi merge prost. Îi merge prost din măcar două motive: pentru că este prizoniera englezilor şi pentru că ţara de care aparţine este administrată dezastruos. Soluţia, oferită deci de reconsiderarea trecutului, ar fi separarea. Întreaga "istorie" – fabricată recent – a provinciei pare să susţină idealul autonomist. Date fiind aceste circumstanţe, ce politician abil ar evita, atunci, referirile directe la independenţa Scoţiei (şi indirecte la incapacitatea administrativă a guvernului), nutrind speranţa că voturile îl vor favoriza? Există un partid naţionalist scoţian, dar, paradoxal, nu într-acolo se îndreaptă preferinţele electorilor; naţionalismul lor este marcat de exclusivism şi este violent anti-european, aşa cum este violent anti-englez. Nu naţionaliştii, ci opoziţia laburistă agită, deocamdată cu relativ succes, ideea schimbării de statut a Scoţiei. Şi acest fapt poate apărea ca ieşit din comun, dar şi-au dat seama că, pe lîngă alte avantaje, naţionalismul are şi o dimensiune egalitaristă, care convine perfect tipului de *soft-socialism* promovat de partidul lui Tony Blair.

De cîtă istorie este, însă, nevoie pentru a modela conştiinţa naţională a scoţienilor? Bolovanul regilor scoţieni n-a avut nici un efect pe moment. Oricum, cineva s-a căznit să monteze scena unei "renaşteri naţionale" şi a obţinut acolada, dar a calculat greşit calendarul de evoluţie a mentalităţii publice.

În februarie 1948, conducătorul comunist Klement Gottwald a ieşit în balconul palatului baroc din Praga ca să cuvînteze miilor de cetăţenii strînşi în piaţa vechiului oraş. A fost o mare cotitură în istoria Boemiei. Un moment fatidic, cum sînt unul sau două într-un mileniu.

Gottwald era însoţit de tovarăşii săi, şi chiar lîngă el, foarte aproape, era Clementis. Ningea, era frig şi Gottwald era cu capul descoperit. Clementis, plin de solicitudine, şi-a scos căciula lui de blană şi a pus-o pe capul lui Gottwald.

Secţia de propagandă a reprodus în sute de mii de exemplare fotografia balconului, de unde, Gottwald, în cap cu o căciulă de blană şi înconjurat de tovarăşii săi, se adresează poporului. De pe acel balcon a început istoria Boemiei comuniste. Toţi copii ştiu această fotografie, pentru că au văzut-o pe afişe, în manuale sau în muzee.

După patru ani, Clementis a fost acuzat de trădare şi spînzurat. Secţia de propagandă s-a îngrijit ca el să dispară din istorie şi, bineînţeles, din toate pozele. De atunci, Gottwald este singur pe balcon. Acolo unde era Clementis, nu este decît zidul palatului. Din Clementis n-a rămas decît căciula de blană de pe capul lui Gottwald.

(Milan KUNDERA - *Cartea rîsului şi a uitării* - 1978)

DOCUMENTUL

„Adevărul depinde de finalitatea actului“

– convorbire cu istoricul Ioan SCURTU –

Domnule Ioan Scurtu, ce raporturi pot exista între politică şi istorie?

Între politică şi istorie a existat întotdeauna un raport, problema este dacă e vorba de dependenţa istoriei faţă de politică sau a politicii faţă de istorie. Din păcate, cel mai adesea s-a întîmplat ca istoria să fie dependentă de politică, mai ales în timpul regimurilor totalitare, cînd s-a încercat folosirea istoriei pentru a justifica anumite acte ale dictatorului sau ale regimului în ansamblul său. Însă în societăţile democratice există şi şansa inversă, aceea ca istoricul să pună la dispoziţia omului politic informaţia necesară, experienţa dobîndită de-a lungul generaţiilor, care să poată să fie utilizată de factorii de decizie.

Credeţi că scrierea istoriei recente, să zicem de la începutul secolului încoace, au putut să scape de sub influenţa şi manipularea politicului?

În general vorbind, cred că da. Nu întotdeauna politicul intervine în orientarea actului de scriere a istoriei. Dar, desigur că există subiectivismul istoricului, care trăieşte într-un anume context politic ce îşi pune amprenta şi asupra atitudinii sale, există şi un factor care ţine de accesul la informaţie, după cum există - aşa cum am spus - perioade în care istoricul este supus unor restricţii de ordin politic, ţinînd de tematică, de folosirea unor aprecieri şi chiar a unor cuvinte. Să vă dau un exemplu, în 1975, cînd am publicat lucrarea mea de doctorat, intitulată **Întemeierea şi activitatea Partidului Tărănesc din România (1918-1926)** era interzis cuvîntul "Basarabia". Partidul Ţărănesc din Vechiul Regat fuzionase cu cel din Basarabia şi nu puteam să nu mă refer la aceste lucruri. Pînă la urmă, am găsit o formulă acceptată, şi anume aceea de a spune "teritoriul dintre Prut şi Nistru". Sau, în alte situaţii, era interzis să scrii "Regele Mihai" şi atunci apelai la sintagmele "conducătorul statului", "şeful statului" ş.a.m.d. Au existat tot felul de formule prin care istoricii au încercat să iasă din încorsetarea politică.

Aceasta la nivelul limbajului. Dar tematic?

Restricţiile existau, desigur, şi în abordarea unor teme. Spre exemplu, cînd te refereai la Mişcarea Legionară, la extremismul de dreapta, nu puteai să o faci decît în termenii "organizaţie teroristă de tip fascist", "coloana a 5-a a Germaniei hitleriste în România" etc. Existau nişte şabloane din care nu se putea ieşi. Pe de altă parte, era interzis să prezinţi o imagine negativă despre Partidul Comunist în ansamblul lui, ci numai privitor la raporturile cu Internaţionala a III-a (aceasta după 1960). Tot ce era greşit trebuia să se datoreze ingerinţei Internaţionalei a III-a, trecîndu-se cu vederea elementul esenţial, şi anume că, în momentul apariţiei, Partidul Comunist era chiar o secţie a Internaţionalei a III-a (şi deci nu un partid naţional).

Istoricul nu trebuie să fie robul documentului

V-aş propune să schimbăm puţin perspectiva şi să ne oprim la informaţiile care ajung la istoric. De exemplu, informaţiile pe care le deţinem despre cel de-al doilea război mondial de multe ori sînt contradictorii, mai ales în chestiunile de amănunt, şi par a ţine de interesele diferitelor servicii secrete.

Istoria modernă şi mai ales istoria contemporană se deosebeşte fundamental de istoria veche şi medievală. În timp ce din perioada veche există un număr relativ mic de documente şi atunci un document este disecat, analizat, întors pe toate feţele, în cazul istoriei moderne şi contemporane avem de-a face cu o cantitate uriaşă de documente, care practic nici nu poate fi studiată de un singur om. Aţi dat exemplul celui de-al doilea război mondial. Chiar documentele privind participarea României la acest război sau situaţia României în această perioadă nu pot fi cuprinse de un singur om. Şi atunci, istoricul face o selecţie: ia dintr-o cantitate de - să zic - 1000 de dosare numai 100. Problema este: a ales el cele mai bune dosare, adică s-a orientat el spre problemele-cheie? În al doilea rînd (cu privire la informaţiile divergente de care vorbeaţi): care era finalitatea unui anumit document, ce se urmărea prin acel document? Pentru că una este un document de la Ministerul Propagandei, care viza crearea unei anume stări de spirit, influenţarea opiniei publice ş.a.m.d. şi alta este un document care viza desfăşurarea unei operaţiuni militare şi care era trimis şefilor ierarhiei în vederea luării unei decizii. Tot aşa, una este valoarea unui document al unui informator al Serviciului de Informaţii, care - să zicem - asistă la şedinţele unui partid interzis (Partidul Naţional Ţărănesc sau Partidul Naţional Liberal) şi care înţelege ceea ce înţelege, dar oricum el trebuie să spună destul de multe pentru a justifica prezenţa lui şi la următoarele şedinţe. Şi atunci sigur că ne trezim cu tot felul de dezvoltări personale care să sugereze faptul că partidul respectiv are o anumită atitudine, şi trebuie bine urmărit în continuare etc. Dar alta este, însă, informaţia pe care şeful Serviciului Secret de Informaţii o pune pe biroul conducătorului Statului - căci el îşi cunoaşte prea bine oamenii şi capacităţile lor.

Vă referiţi, desigur, la o situaţie pe care aţi întîlnit-o în cercetările dumneavoastră.

Da. Din păcate, la noi, după 1990, s-a produs o explozie a aşa-zisei istorii contemporane senzaţionale. Cel mai adesea, cei care promovează acest tip de istorie nu sînt specialişti în istorie contemporană, ci în istorie medie sau veche. Alţii nu au nici în clin nici în mînecă cu istoria, dar sînt atraşi de spectaculosul unor documente. Şi atunci publică un document, să zicem o stenogramă a Biroului Politic al Comitetului Central. Stenograma respectivă devine pivotul politicii româneşti, esenţa. Or, un istoric serios ştie că acea discuţie din Biroul Politic a fost precedată de multe alte elemente care au condus spre ea, după cum ceea ce s-a hotărît acolo a avut finalităţi diverse. Eu cred că un istoric serios trebuie să analizeze o multitudine de documente, provenind din cît mai diferite surse şi să acţioneze cu spirit critic.

Cînd documentul nu mai funcţionează

Documentul este singura sursă a cercetătorului istoriei contemporane?

Bineînţeles că nu toate faptele esenţiale sînt consemnate în documente. Să vă dau un exemplu. Există legende în legătură cu momentul în care i s-a pus lui Hruşciov problema retragerii trupelor sovietice din România. Una dintre ele spune că a fost invitat la cramă la Segarcea şi i-a fost aruncată în braţe şi o tinerică îmbrăcată în costum naţional şi că, în această atmosferă euforică, Bodnăraş i-ar fi zis: "Tovarăşe Nichita Sergheevici, vezi ce mult vă iubim noi - n-ar fi bine să retrageţi trupele sovietice?" Şi atunci, cu tînăra respectivă în braţe, Hruşciov ar fi zis: "Da, voi sînteţi prietenii noştri şi vom retrage trupele sovietice." Alte legende spun că totul s-ar fi întîmplat la vînătoare, altele că în foişorul din Cartierul Primăverii etc. O asemenea discuţie nu s-a consemnat într-un document. Ea era atît de secretă şi atît de riscantă, încît nimeni n-a avut preocuparea de a înregistra aşa ceva. Sau să dau un alt exemplu. Există legende în legătură cu faimoasa discuţie dintre Regele Mihai şi Antonescu. Sînt foarte multe variante şi eu, în cartea mea privind **Evoluţia regimului politic din România în epoca modernă şi contemporană**, am dat 7 variante - care se deosebesc substanţial, şi ca vocabular, şi ca manieră de punere a problemelor. În acea atmosferă tensionată, nimeni n-a pus un aparat de înregistrare sub masă; erau nişte chestiuni atît de pe muchie de cuţit, încît documentul istoric nu mai funcţiona. Dar aceasta nu înseamnă că noi nu trebuie să ne raportăm la acea discuţie Antonescu - Regele Mihai şi la discuţia Hruşciov - Bodnăraş sau Hruşciov - Gheorghiu-Dej. Iată deci, că nu întodeauna maldărul de documente istorice reflectă şi semnificaţia unui eveniment istoric.

Ce ne facem cu unele documente care au un vădit caracter personal? Mă refer, de exemplu, la cărţi precum cea a lui Sergiu Nicolaescu despre Revoluţia română. Pot fi ele considerate documente?

Izvoarele istorice sînt de mai multe categorii. În primplan se află documentele de arhivă, deci acele documente ce reflectă desfăşurarea procesului istoric în sine (care nu sînt destinate publicităţii) - acestea au cea mai mare importanţă. A doua categorie este aceea a memoriilor participanţilor, care sînt de do ă feluri: însemnările zilnice (mai importante) şi memorii alcătuite după un anumit timp, cînd fiecare participant la un eveniment scrie nu atît în ideea de a restabili adevărul, cît în aceea de a se restabili pe sine şi a diminua contribuţia altora cu care între timp a venit în contradicţie. (Din acest punct de vedere, cele mai ilustrative sînt memoriile lui Mazilu, publicate prin '92). Aceste cărţi permit istoricului să vadă mai mult atmosfera şi nu realitatea istorică - pentru că aceasta nu se află din memorii ci în primul rînd din documentele de arhivă.

Ce probleme implică selecţia documentelor

Cartea albă a Securităţii, publicată de curînd, contine documente de arhivă. Ce părere aveţi despre ea?

Acuma, eu nu vreau să mă pronunţ foarte categoric în această privinţă. Şi în acest caz, sînt convins că există zeci de mii de documente. Din cele zece mii - să zic - s-au selectat 1000; deci 9000 sînt scoase în afară. Întrebarea este: au fost selectate cele mai semnificative? E de văzut. Apoi: persoanele avute în atenţie şi apărute în această carte sînt şi cele care au avut ponderea cea mai însemnată în perioada respectivă? Sau s-a urmărit creionarea unora sau altora în funcţie mai ales de ceea ce s-a întîmplat după 1990? Oricum, în esenţă, cred că publicarea cărţii este un lucru bun. Problema este ca lucrurile să nu se oprească aici. Şi mai ales să se dea voie oamenilor să-şi vadă propriul lor dosar. Pentru că din dosarul respectiv s-a selectat ceva şi poate că ce s-a ales nu este cel mai semnificativ lucru - şi astfel imaginea omului apare deformată.

Aveţi nişte strategii prin care să preîntîmpinaţi erorile şi manipulările?

Eu sînt de părere că un eveniment trebuie să fie reflectat de cel puţin trei surse diferite. Dacă nu am măcar trei surse pun sub semnul întrebării sursa iniţială. Cînd nu am decît un document, eu spun: "aşa cum se arată în documentul cutare" şi nu afirm că am ajuns la concluzia că faptul ar fi real. Prin urmare, istoricul trebuie să fie înarmat cu un bagaj larg de documente studiate şi, de asemenea, cu o capacitate de a analiza critic aceste documente.

A consemnat

Cezar PAUL-BĂDESCU

Cristian POPIŞTEANU

Foc încrucişat

Mărturisec a nu fi crezut că voi apuca vremea în care documentele istoriei în care am trăit să-mi devină accesibile. Dar iată, aşa cum se întîmplă în viaţă, datorită unei fericite cotituri a istoriei româneşti şi universale, din 1990 un adevărat fluviu al documentelor se revarsă spre noi, formînd un ocean în care nu o dată riscăm să ne înecăm sau să ne pierdem. (Nu aş vrea să se înţeleagă de aici, Doamne fereşte, că *toate* documentele contemporane au putut fi abordate după 1990 sau că s-au deschis *toate* secretele zeilor – dimpotrivă nu puţine documente despre momente din istoria deceniilor 1940-1990 sînt încă ferecate, iar altele de-a dreptul dispărute –, dar tendinţa esenţială care s-a impus în anii '90 la scară naţională şi universală a fost apariţia în sfera liberei cercetări şi publicări a actelor regimurilor comuniste, şi nu numai.)

Se poate vorbi, pe bună dreptate, despre cei şapte ani în care acest gen de documente s-a inserat nu doar în circuitul ştiinţific, ci pur şi simplu în viaţa publică a ţării noastre ca despre perioada celor şapte vaci grase. Să sperăm – şi avem suficiente temeiuri să o facem – că nu vor urma cele şapte vaci slabe. Şi că aceştia nu vor mai reapare la orizontul cercetării ştiinţifice. Dacă istoricul a fost savantul privilegiat de această avalanşă, beneficiarul ei direct şi nemijlocit a fost însă cititorul român, care a avut astfel ocazia să intre în baia adevărului istoric ca într-o saună capabilă să-i stoarcă rîuri de transpiraţie. Mă văd nevoit să repet şi aici că în orice împrejurare adevărul nu se suportă uşor. Iar adevărul istoric este de cele mai multe ori cutremurător. Publicul românesc – asemenea celui din celelalte state, foste socialiste – a fost în situaţia *să afle* de multe ori *ceea ce trăise* dar *nu citise* şi, de asemenea, să cunoască adevăruri pe care experienţa sa nici nu le bănuia. Am în vedere în tot acest articol nu dosarele personale ale cetăţenilor acestei ţări (despre care s-au făcut multe dezbateri şi nu mă îndoiesc că se vor mai organiza şi altele), ci actele de arhivă ale istoriei poporului ei.

Nu cred că pentru cititorul *Dilemei* să nu prezinte interes descrierea uneia dintre întîmplările cu care începe, de fapt, era fastă a desecretizării documentelor istorice în ţara noastră. Era la începutul lunii ianuarie 1990. În clădirea în care se aflau birourile redactorilor revistei *Magazin istoric* au apărut cîteva zeci de militari înarmaţi pînă în dinţi însoţiţi de o grupă numeroasă de soldaţi şi de cîteva camioane. Cu o grabă vizibilă, dublată de fermitate evidentă, militarii i-au dispus pe soldaţi în lanţ, asemenea lucrătorilor de pe un şantier de construcţii, şi în cîteva ore s-a organizat un scripete viu de pe care coborau de la etajele şase şi patru la parter cărămizile istoriei naţionale. Ele erau încărcate în camioane, cam tot pe principiul rulajului de pe şantierele de construcţii, ce se succedau din oră în oră. Operaţiunea se desfăşura într-un consemn al tăcerii desăvîrşite, sub ochiul înarmat al pistoalelor automate.

Orice întrebare din acele cîteva zile, cînd din zori şi pînă în noapte camioanele încărcate ochi cu cutiile maron-gri plecau într-o direcţie neştiută, rămînea fără răspuns. Secretul operaţiei militare, de transfer forţat, a fost păstrat. Pînă cînd, în urma dezbaterilor parlamentare, s-a aflat că arhiva C.C. al P.C.R., unul dintre principalele depozite ale istoriei naţionale şi internaţionale între 1944-1989 (45 de ani) – pentru că despre aceasta era vorba – a ajuns la Piteşti. De unde a început în ultimii trei ani să fie returnată şi predată Direcţiei Generale a Arhivelor Statului.

Întîmplarea rezumată mai sus merită o amplă cercetare, iar descifrarea ei poate servi drept iniţiere într-o serie de reacţii tainice ale diferitelor organisme fundamentale ale ţării în clipe de cotitură. Desigur că alte importante arhive naţionale şi-au avut story-ul lor postdecembrist palpitant şi încă nedecodificat. Nici revista *Dilema* şi nici subsemnatul nu sîntem înarmaţi pentru a purcede la o asemenea desţelenire de înţelesuri.

Şi pentru că am adus un amănunt al începutului noii circulaţii a documentelor istorice, să mai reproduc o întîmplare recentă. O fostă colegă şi bună prietenă, salariată peste 30 de ani într-o instituţie centrală publică, a avut neapărată nevoie la pensie de o xerocopie a propriei biografii de la angajare. Cum doamna cu pricina locuieşte peste hotare, s-a adresat instituţiei româneşti unde a servit, cu solicitarea de a i se trimite respectiva copie (contra costurilor aferente). În această împrejurare am aflat că toate dosarele personale – dar devenite acte publice la o instituţie centrală – au rămas despuiate de orice elemente de biografie personalizată, în ele mai găsindu-se doar sumare hîrtii administrative (salariile şi concediile din fiecare an). Tristă şi penibilă întîmplare la care adaug că, în numeroase alte state foste socialiste, inclusiv Federaţia Rusă şi Republica Moldova, grija pentru dosarele instituţiilor publice este prezentă, aşa după cum în cel de-al treilea Reich totul s-a păstrat intact, chiar dacă a dus la asigurarea documentării de condamnare a regimului respectiv sau a unora dintre slujitorii săi.

Lucrînd cîţiva ani împreună cu colegul meu Dorin Matei la o biografie de familie – Sturdzeştii – am putut remarca din nou cîtă dificultate prezintă pentru cercetător arhivele româneşti din secolele trecute în comparaţie cu cele din alte ţări (Franţa, Germania, Rusia).

Povestesc toate acestea pentru a se înţelege mai uşor că viaţa arhivelor româneşti a fost mereu traumatizată, iar incursiunile cercetătorilor în fondurile lor seamănă nu o dată cu o aventură. Se ştie că sfîrşitul primului război mondial ne-a găsit cu o parte din arhive în Rusia şi cu alte părţi distruse; că o mare parte a arhivelor transilvane sînt la Viena şi mai ales la Budapesta; că după 23 august 1944, chiar imediat, unităţi speciale sovietice, dar şi americane,

au ridicat mari cantităţi de acte româneşti de cancelarie, dintre care prea puţine au revenit.

Decembrie '89 a lăsat şi el goluri multe şi de neînlocuit. Dar chiar aşa, în starea lor actuală, arhivele româneşti au destulă hrană pentru a hrăni foamea de adevăr istoric a românilor, iar dacă vom reuşi să cumpărăm sau readuce ce avem în alte ţări, vom putea scrie liniştiţi cărţile istoriei noastre în veacul XX. Pînă acum, peste hotare, în special în S.U.A., au apărut cîteva lucrări bazate pe documente necunoscute din arhivele străine care completează substanţial unele capitole de istorie contemporană românească.

Noul climat al libertăţii a generat o multitudine de oferte. Aşa se face că mii şi mii de documente au fost tipărite în aceşti ani de-a dreptul în ziare şi reviste, multe dintre ele apărînd încă înainte de a fi puse pe masa cercetătorilor. Îmi amintesc o declaraţie a directorului general al Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, domnul prof. I. Scurtu, care vorbea într-o emisiune de televiziune despre surpriza sa cînd a citit în revista *Sfera Politicii* două stenograme ale şedinţelor Biroului Politic al C.C.-P.C.R., pe care nu le are în depozitele sale. Oricum, cu toate minusurile încă existente în domeniul activităţii arhivelor (şi care ţin în mare parte de resursele financiare şi umane) se poate considera că explozia documentului istoric către public este mai mult decît benefică.

Esenţial este să se continue în ritm susţinut şi cu mijloace moderne îndestulătoare organizarea arhivelor de toate categoriile, inclusiv cele particulare. Cel mai important este să se înţeleagă că documentele perioadei comuniste din istoria României trebuie studiate în anii ce vin, accesul la aceste fonduri nu mai poate fi viabil peste 30-40 de ani cum prevede Legea arhivelor naţionale, întrucît, cu tot respectul pentru urmaşi, în 2030-2040 nu va mai interesa pe nimeni nici o dezvăluire despre anii conducerii lui Dej sau Ceauşescu; atunci vor interesa sintezele despre secolul XX în istoria ţării, a Europei şi a lumii. Să nu pierdem din vedere noul algoritm al evoluţiei istorice şi mai ales apariţia autostrăzilor informaţionale la care noi trebuie să avem acces deplin. Iată de ce *cred că voi fi bine înţeles de către factorii de răspundere cînd susţin că documentele istorice de pînă la 22 decembrie 1989 trebuie studiate acum pentru a fi corect judecate şi corelate cu evoluţia naţională şi universală.*

De curînd a avut loc un eveniment arhivistic informaţional care aduce un argument forte în acest sens. Arhivele Federaţiei Ruse şi cele ale Statelor Unite au declasificat cîteva sute de mii de documente germane şi ruseşti despre crimele armatei celui de-al treilea Reich contra evreilor pe teritoriul fostei URSS în anii 1941-1944. Declasificarea acestor documente *acum* ilustrează şi ea că peste 30 de ani ele nu ar mai fi fost de prea mare folos.

Discutînd în urmă cu mulţi ani cu diplomatul, istoricul şi politologul iugoslav Leo Mates, acesta mi-a împărtăşit experienţa sa cînd, trimis de Tito la Moscova în '45-'46 să studieze metodele Noii Politici Economice aplicată de Lenin la începutul anilor '20, a găsit la anumite dosare zeci de pagini lipsă. Era limpede că fuseseră smulse de teama că vor fi citite de istorici şi se va descoperi adevărul. Celebrul istoric rus Volkogonov, decedat de curînd, povesteşte criza morală şi intelectuală ireversibilă pe care a trăit-o cînd a intrat în arhiva necunoscută a lui Lenin şi Stalin. Volkogonov şi-a văzut atunci idolii la pămînt dar, ca un ofiţer de elită ce era, a găsit curajul şi tăria de a spune adevărul pînă la capăt. Să nu ne mai mirăm atunci că istoriografia rusă este, prin documentele publicate ca şi prin cele vîndute istoricilor americani, germani, francezi, englezi, români, în centrul atenţiei mass-media internaţionale.

Să nu uităm că, spre diferenţă de Rusia sau Germania, unde cultul documentului e cancelarie şi-a păstrat tradiţia, chiar sub Lenin, Stalin, Hitler şi Honnecker, la noi, Nicolae Ceauşescu a impus regula unanimismului, în şedinţele Cepex, stenogramele fiind redactate doar pentru a-l plasa pe el în istorie, iar pe ceilalţi în postura de zeloşi părtaşi la deciziile sale. Spre diferenţă de anii 1944-1964, pentru anii 1965-1989 există relativ puţine documente care să reflecte dramatismul situaţiilor pe care le trăiau cei ce conduceau ţara. Două mari pericole se anunţă deja pentru istoricul acelor vremi: excesivitatea revanşei cu care multe surse personale se referă la evenimente şi fapte ale trecutului sau, dimpotrivă, mărturiile epurate ale chiar participanţilor la evenimente care, deşi cunosc adevărul, fie şi parţial, îl ocolesc, plasîndu-l într-o pseudorealitate verosimilă dar nu veridică. Ambele curente prezente în proporţii masive în producţiile editoriale şi de mass-media nu fac decît să-l încurce şi mai tare pe cercetător care, pentru a restabili adevărul, trebuie să supună documentul – oricare ar fi acesta – unui foc încrucişat al discernămîntului critic şi coroborării surselor. Cercetătorul trebuie să apeleze la o multitudine de surse spre a reface dacă nu chipul şi substanţa epocii, măcar profilul şi specificul ei. Iată de ce avem nevoie de toate documentele istoriei acelor ani. Cu cît mai repede, cu atît mai bine.

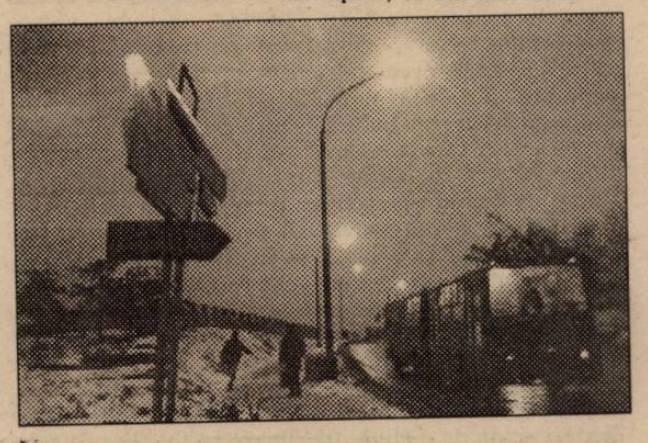

Andrei PIPPIDI

Dimensiunea istorică a politicii

În amintirea lui Eugen Stănescu

Într-o vreme în care autoidentificarea colectivă a românilor stîrneşte noi discuţii, recitirea originilor naţiunii nu mai este o exigenţă a puterii politice, cum a fost, ci o confruntare între prejudecăţi larg răspîndite şi îndrăzneala personală de a urmări un adevăr. Aceasta ne aduce însă la întrebarea cîtă politică se amestecă în orice recurs la istorie. Sau, cu alte cuvinte: există o istorie pe care să n-o poată atinge nici o bănuială că a fost manipulată într-un scop, mai mult sau mai puţin conştient, politic? Există o şcoală de gîndire contemporană care condamnă fără apel excesul de memorie istorică, pe care-l consideră un fenomen "balcanic", direct responsabil de izbucnirile de violenţă pentru un vechi hotar sau pentru răzbunarea crimelor îndurate de altă generaţie?

Dacă-i aşa, românii ar avea dreptul să nu se recunoască "balcanici", fiindcă sînt mai înclinaţi să uite ori să ierte. Despre această dispoziţie naţională către amnezie am citit în 1985 o pagină de Andrei Pleşu de al cărei adevăr, pe care l-am respins pe loc, am avut mai tîrziu destule ocazii să mă conving. De aceea reconstituirea trecutului la nivelul de vulgată istorică, de manual şcolăresc, desfăşoară pentru noi un tablou eroic şi maiestuos din care lipseşte vehemenţa vindicativă şi din care lipseşte adeseori şi adevărul. Agresivă sau suspect de blîndă, istoria colaborează cu politica, îi serveşte de cîrjă.

De obicei, autoritatea istoriei e împrumutată pentru a legitima o politică. În schimb, despre un text istoric se spune că e influenţat de politică pentru a-l discredita. O anumită condiţie ancilară a istoriografiei e socotită ruşinoasă, pe cînd memoriei colective oficiale i se acordă un credit exagerat. Ca şi cum duhul istoriei ar fi ceva independent de reflecţia umană asupra destinului unui popor.

De fapt, e vorba de o confuzie între istoria-artefact şi istoria-bloc de realităţi îndelung modelate. Şi una şi alta acţionează asupra politicii, dar în mod diferit. În ambele variante, ni se pare a desluşi o dialectică de ciclu închis, căreia nu i se pot sustrage nici istoria, nici politica. Să ne fie îngăduit să demonstrăm aici pe scurt această relaţie.

a) Politica se strecoară în rescrierea istoriei, după care, la rîndul ei, această istorie, gîndită pe coordonatele actualităţii, dictează în continuare politica. În Sud-Estul Europei, succesiunea de situaţii *secesionism* (faţă de Imperiul otoman) - *iredentism* (împotriva fostului *overlord* sau contra vecinilor deveniţi independenţi) s-a repetat frecvent. S-au invocat continuitatea şi unitatea experienţelor istorice ale unui popor pentru a justifica năzuinţe care n-au apărut decît din momentul închegării naţiunii. De exemplu, istoria modernă a grecilor stă sub semnul "Marii Idei". Aceasta este aspiraţia de a elibera şi reuni toate teritoriile care au aparţinut cîndva Imperiului bizantin. Un mit, care are o dată a naşterii precisă (1844), revendicînd drept episoade culminante Grecia clasică din secolul al V-lea, expansiunea macedoneană în vremea cuceririlor lui Alexandru, statul universalist al basileilor şi triumful insurecţiei din 1821, a creat o ideologie belicoasă. Eşecul politicii inspirate de acest vis a fost extrem de dureros: catastrofa din Asia Mică, schimbul de populaţie care a golit de greci o regiune în care aceia trăiau de două milenii şi jumătate. Dar o înfrîngere de asemenea proporţii nu face decît să întreţină revizionismul istoric şi intoleranţa.

b) Istoria - cea reală, cu frustrările pe care le provoacă ea - condiţionează politica, iar consecvenţa cu care se aplică un program politic produce un efect istoric, fie succes, fie dezastru. Toţi cei care au tratat problema încadrării României în sistemul de alianţe german, atît înainte de primul război mondial, cît şi în ajunul celui de-al doilea, au recunoscut rolul pe care l-a avut situaţia Basarabiei. Egoismul arogant al diplomaţiei ţariste a contribuit la bascularea tînărului regat al lui Carol I de partea Triplei Alianţe. Cu atît mai mult, ultimatumul din iunie 1940 a determinat intrarea României în luptă alături de Reich. A doua oară, politica pro-germană - în ciuda revirimentului din 1944 - a fost ispăşită de poporul român timp de o jumătate de secol.

Observatorul unor astfel de reacţii în lanţ se poate gîndi la un cerc vicios. Dar şi istoria însăşi oferă exemple de "repetiţie", care nu se integrează direct şi deplin în relaţia ciclică pe care am evocat-o, ci sînt "întoarceri" ale unor situaţii care depind de factori necesarmente invariabili. Dezvoltînd o sugestie a lui Taine, N.Iorga a vorbit de "permanenţele istorice" care ar fi pămîntul, rasa (în sens etnologic, nu biologic) şi ideea. Primele elemente sînt geopolitică, ultimul n-ar avea acelaşi caracter durabil dacă n-ar fi un răspuns la celelalte două condiţii. Şi iată acum o asemenea situaţie în Orientul Mijlociu, "Orientul latin" din Evul Mediu. Astăzi, Israel a preluat rolul statelor de cruciadă (cine ar vrea să-l laicizeze uită că în faţă se găseşte un fanatism ireductibil, pîndind cum să-i arunce în mare pe noii colonizatori, aşa cum au fost izgoniţi templierii din 1291). Interdependenţa dintre Palestina, Siria şi Liban e un fapt care, din secolul al XII-lea pînă în prezent, nu s-a schimbat.

Ori problema "celor două Italii", dihotomie care nu e, pur şi simplu, geografică, ci dă în vileag un decalaj de civilizaţie. Unii istorici îi caută originea în incompleta cucerire a Peninsulei de către longobarzi în 569, situaţie agravată de includerea sudului italian în regatul normand al Siciliei, ceea ce înseamnă o istorie diferită de a nordului de la 1130 pînă la 1860. Aspectul singular al Transilvaniei în cadrul unităţii româneşti, personalitatea ei distinctă, se explică la fel.

Sau un alt prilej de amintiri istorice care ni s-a dat tuturor de curînd. Dialogul public, televizat, al celor doi candidaţi la preşedinţia Republicii ne-a deschis ochii asupra unei continuităţi profunde. Senzaţia de *déjà vu* se transforma din ce în ce, spre sfîrşitul duelului oratoric, în concluzia inevitabilă a unei lecţii de istorie. De o parte era, da, boierul conservator, politician viclean şi versat: teama de Rusia, neîncrederea în viitor şi crisparea faţă de reforme, un cinism ascuns cînd vine vorba de corupţie, o experienţă temeinică a administraţiei, toate aceste trăsături nu erau doar ale d-lui Iliescu, erau ale unui tip uman care a mai condus această ţară. De partea cealaltă, un bonjurist cu principii generoase, cam învăţate pe dinafară, entuziast reformator cu privirea aţintită către Occident, dar avînd despre realitatea societăţii româneşti o percepţie destul de vagă. Parcă eram la 1848. Din această înfruntare un istoric ştia cine trebuie să cîştige.

În anii din urmă, apariţia volumelor unei excepţionale antologii, de Iordan Chimet, ne-a amintit, chiar din titlu, că avem, înainte de orice alt semn al descătuşării, **Dreptul la memorie**. Dar la toate memoriile? Consecinţă a pluralismului politic, au răsărit imediat după 1989 versiuni contradictorii şi concurente ale trecutului. Libertatea de expresie acordată legionarilor îi pune pe supravieţuitorii unei secte teroriste pe acelaşi plan cu democraţii care au fost victimele aceleiaşi represiuni. Cineva poate lăsa pe tejghea, necitite, cărţile care ies, una după alta, din oficinele gardiste şi nu e obligat să se ducă la conferinţele de "îndoctrinare" istorică la care-l invită prietenii Căpitanului. Dar, pe lîngă afişe, care se lipesc azi şi se rup mîine, vedem cîte o placă de marmură, cu inscripţie solemnă, care semnalează casa în care a locuit pînă deunăzi un scriitor mediocru, căruia numai onorurile decernate de Partid i-au ridicat un piedestal. E un fel de a-l introduce cu forţa în memoria colectivă, care este respectuoasă faţă de orice autoritate, deci şi faţă de gustul literar al Primăriei.

Alegerea unei memorii este şi alegerea unui viitor. Într-un context politic ca al nostru, dezbaterea asupra informaţiei istorice şi asupra patrimoniului cultural capătă o nouă dimensiune şi o importanţă fundamentală. Aşa se înţelege confiscarea amintirii unor personalităţi incontestabile de către regimul comunist sau de către cel care i s-a substituit pentru a-l continua. De pildă, ideea de a "repatria" osemintele lui Titulescu sau Enescu a fost urmărită cu tenacitate vreo treizeci de ani şi, în cazul celui dintîi, a dus la nesocotirea voinţei exprese a familiei pentru a organiza la Braşov o ceremonie pe cît de pompoasă, pe atît de zadarnică. Conflictele în jurul Comisiei Monumentelor Istorice implică nu numai interese personale, ci şi o concepţie despre continuitate.

Întrebarea este aceeaşi pe care, în alţi termeni, o puneam la începutul acestui solilocviu, dacă e cu putinţă o politică izolată de istorie. De la căderea Zidului (a tuturor zidurilor care împărţeau continentul în două), obsesia istorică s-a revărsat asupra Europei întregi. Din această complicitate între politică şi istorie, se pot oare retrage istoricii? Da, dacă se înduplecă să renunţe la funcţia de lideri de opinie sau chiar de sacerdoţi ai unui cult naţional al morţilor. Dar şi atunci ei vor rămîne sub influenţa unei experienţe personale, o sumă de acumulări şi de adaptări care n-a putut face abstracţie de mediul politic. Transmiţători ai tradiţiei ei sînt, chiar fără voia lor. Şi în această tradiţie o politică acceptată sau una respinsă contează.

Politica devine istorie

Politica e o îndeletnicire niciînd agreată, tratată cu dispreţ, injuriată constant, iar politicienii sînt mai totdeauna priviţi cu silă şi desconsideraţi ca inşi, niciodată oneşti. E adevărat, politica nu face casă bună cu morala şi principiile nu sînt aici de rigoare. Cine crede că în politică trebuie respectată etica, cu toate ale ei măcar elementare comandamente, e pierdut şi, destul de repede, va trebui să părăsească acest teritoriu care nu miroase niciodată bine. Au fost şi caractere tari în viaţa politică. Dar puţini, foarte puţini în acelaşi timp. Unul dintre aceştia a fost, desigur, Petre P.Carp. Dar cîte compromisuri n-a fost silit să facă într-o viaţă politică îndelungată chiar şi omul de caracter care a fost Petre P. Carp! De fapt, ceea ce i-a adus, pînă la urmă, lui Carp această faimă provenea din calitatea, rară atunci ca şi acum, că n-a admis să se îmbogăţească de pe urma activităţii politice, cerînd, ca un vajnic conservator ce era, că nu trebuie admise să facă politică activă decît persoane cu venituri decente asigurate. Cu cîtă duritate şi dreaptă mînie i-a apostrofat el mereu pe îmbogăţiţii de pe urma aferării în politică! A rămas celebră apostrofa adresată şefului liberalilor în noiembrie 1911: "Domnule Brătianu, autoritatea unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa ta publică să fii totdeauna dezinteresat". Şi şi-a riscat, pentru asta, demnitatea de premier! Cît de utile ar fi şi azi aceste principii. Dar cine riscă să le apere, om politic fiind?

Politica, aşadar, injuriată şi disprețuită, era plasată, invariabil, în universul mărunt al efemerului. Zbateri acute de o clipă, trecătoare ca tot ceea ce este efemer. Nu vreau să apăr politica şi politicul spre care şi eu privesc, ca orice scriitor, cel mult cu îngăduinţă. Dar nu uit niciodată că militantismul politic e de utilitate vitală cetăţii şi că din aceste efemeride desconsiderate şi injuriate se constituie, totuşi, istoria. Într-adevăr, ce alta este istoria decît înlănţuirea, în serii de succesiune (ca să folosesc expresia lui Xenopol), a unor evenimente mai relevabile din scurgerea vremii? Evenimenţialul capătă, iată, durată, transformîndu-se în istorie. Sigur, nu orice eveniment. Ci, cum spuneam, cele mai relevabile dintr-un timp sau de-a lungul timpurilor. Să ne întoarcem gîndul, rechemînd în memorie astfel de momente. Iată, de pildă, actul - de primă însemnătate istorică - al Unirii de la 1859. Azi, manualele şi cărţile, deci istoria, uită - şi bine fac - să consemneze turpitudinile clipei de atunci. Dar cîte patimi nu iscase, în epocă, dubla investitură de la 24 ianuarie 1859? Cîţi nu aspiraseră la domnie, chiar cu riscul neunificării celor două provincii? Nu voise Ion Ghica să fie domnitor şi nu intrigase în acest scop? Dar separatiştii moldoveni? Dar foştii domnitori Mihai Sturdza şi Barbu Ştirbei? Destinul a voit ca bărbaţii politici luminaţi să-şi fi unit eforturile, alegîndu-l domn pe cam obscurul pînă atunci colonel Alexandru Ioan Cuza, înlăturînd, prin chiar această alegere a unui om fără suprafaţă, pe ceilalţi pretendenţi. Iar cei din Muntenia au înţeles chemarea clipei istorice, înlăturînd pretendenţii lor, alegîndu-l, şi ei, pe Cuza ca domnitor, realizîndu-se Unirea Principatelor. Şi nu au regretat actul înfăptuit la numai cîţiva ani destui (cei mai mulţi şi întrucîtva cei mai importanţi) dintre făuritori, coalizîndu-se în complot pentru a-l detrona pe domnitor? Sigur, dezamăgiseră aplecările spre cezarism ale lui Cuza şi, mai ales, complotiştii voiau să aplice o prevedere a Conferinţei marilor puteri care stipula aducerea pe tronul ţării a unui principe dintr-o casă domnitoare străină. Dar felul cum îl siliseră pe Cuza să abdice - deşi chiar el anunţase că ţinteşte să dea curs prevederii cu domnitorul străin - trezeşte, şi azi, indignare şi revoltă. Dar marele bărbat de stat Ion C.Brătianu (revoluţionarul de la 1848, unionistul dar şi complotistul conjuraţiei de la 1866), cîtă zbatere n-a consumat în lupta sa politică, cîtă ură şi vrajbă n-a adunat? Şi, totuşi, el, fostul revoluţionar devenit programatic şi om de stat, a făurit, în 1875, Partidul Liberal (pînă atunci existînd numai în stare difuză), devenind, în 1876, prim ministru. A guvernat ţara (cu ajutorul înţelegător al regelui Carol I) pînă în martie 1888, adică timp de 12 ani. În această lungă guvernare (cea mai îndelungată din istoria României) s-a înfăptuit independenţa ţării şi totodată s-au pus fundamentele României moderne, sub raport instituţional, infrastructural şi economico-politic în general. Şi cîte n-a avut de îndurat, în cei lungi 12 ani! Cîte injurii n-au curs potop (să ne aducem aminte numai de articolele semnate de Eminescu în **Timpul**) împotriva lui Brătianu în tot acest timp! Au venit chiar din partea colegilor de partid, liberalii, nelipsind nici fratele premierului, Dimitrie Brătianu, care n-a ostenit să-i facă viaţa amară mai marelui său, totuşi, în partid şi în guvern. La cîte compromisuri n-a fost obligat în aceste circumstanţe primul ministru! Şi cîte, ca să spun lucrurilor pe nume, nedreptăţi şi ilegalităţi n-a făptuit, în acei ani, I.C.Brătianu? Numea şi schimba, cum socotea, miniştrii, instala "oameni de paie" în fruntea unor departamente pentru a le putea conduce, în fapt, de unul singur. I s-a spus, pentru asta şi pentru cîte altele, Vizirul iar epoca sa de guvernare a fost denumită a viziratului. Era conştient de faptul că procedează *şi* ilegal. N-a declarat el, în plină Cameră a Deputaţilor, că a tolerat nedreptăţi, samavolnicii şi chiar crime, numai ca guvernarea liberală să se menţină? Nu sînt de scuzat toate aceste depărtări de la lege şi, de aceea, nici prin gînd nu-mi trece să le absolv. Dar, dincolo de ele, rămîne faptul că în cei 12 ani de guvernare a lui Ion C.Brătianu s-au pus bazele Române moderne. E, poate, singurul lucru important pentru istorie şi aşa a rămas cunoscută epoca viziratului în istoria României iar I.C.Brătianu este unanim considerat drept un foarte mare bărbat de stat. Dar fiul său Ionel (Ion I.C.Brătianu) n-a avut parte de acelaşi destin? Cîte injurii nu s-au prăvălit asupra lui în anii neutralităţii (august 1914 – august 1916), cînd opinia publică întreagă, condusă de oameni politici importanţi, cereau, imperios, intrarea în război imediat, alături de Antantă? Iar el, în acei doi grei ani, ducea cu vorba ambasadorii (şi ai Antantei dar, mai ales, ai Puterilor Centrale) şi refuza intrarea în război (desigur, alături de ţările Antantei) pînă ce acestea nu ne garantează, printr-un tratat politic, revenirea Ardealului întreg (inclusiv Banatul, Crişana şi Maramureşul) la patria mamă şi un tratat militar care să ne asigure armament şi muniţie. Şi, în ciuda oprobriului public, n-a angajat ţara în război decît după ce aceste tratate au fost semnate. Că, apoi, aliaţii nu şi-au respectat angajamentele militare, aruncînd ţara în dezastru, nu e vina lui Ion I.C.Brătianu. (Nu poate fi însă absolvit de vină că l-a numit în fruntea marelui Stat Major pe incapabilul general Iliescu, vinovat pentru înfrîngerea de la Turtucaia). Dar soarta a fost bună cu noi. După marile victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, regele Ferdinand (sfătuit de Brătianu) nu a semnat niciodată tratatul de pace cu Puterile Centrale şi, cînd soarta războiului s-a întors, România a revenit alături de Antanta. La plămădirea actului istoric extraordinar al creării României Mari - în urma prăbuşirii Imperiului ţarist şi Austro-ungar - se află truda inteligentă, abnegaţia şi geniul politic al marelui bărbat de stat care a fost, incontestabil, (poate cel mai mare) Ion I.C.Brătianu. E adevărat, după război Ionel Brătianu nu a înţeles mare lucru din noua realitate politică. A desconsiderat, magnanim, noile partide politice apărute pe harta ţării (fie datorită reîntregirii, fie a reformei votului universal), comportîndu-se incalificabil cu Partidul Naţional, Partidul Ţărănesc, Partidul Poporului şi celelalte. Neavînd încredere - nemotivat - în capacitatea noilor oameni politici, Ionel Brătianu s-a comportat ca un suveran neîncoronat, socotindu-se singurul capabil să soluţioneze problemele interne şi externe ale ţării. A avut parte, pentru asta, de încrederea totală a regelui Ferdinand, asupra căruia a avut o imensă influenţă. Pe scurt spus, comportamentul lui Ionel Brătianu din 1919 pînă în 1927, cînd a murit, a fost, de fapt, asemenea unui dictator care decidea cînd şi cum trebuia să acceadă la guvernare, umilindu-şi, firește nedemocratic, adversarii politici, care erau, totuşi, conducători perfect stimabili ai unor importante partide. Dar, mă grăbesc să spun, nu pentru asta îl preţuieşte - imens - istoria pe Ion I.C.Brătianu, ci pentru marile, extraordinarele servicii politice aduse ţării.

Aş putea, desigur, multiplica exemplele. Nu e, cred, necesar. Am voit numai să relev relaţia de echilibru între politică şi istorie. Ba chiar, am mai spus-o, să evidenţiez că totuşi imundicitatea politicului devine, selectiv firește, chiar istorie efectivă.

Z.ORNEA

La şcoala lui "Din vorbă-n vorbă"

Penelopa la catedră. Ah! într-a V-a şi a VI-a zbîrnîiam (cum se spune) la orele de istorie. Toată clasa! Profesoara ne obişnuise cu compuneri (întotdeauna ieşeau mai lungi şi mai palpitante decît cele pentru ora de română, căci îţi solicitau vîna de romancier) şi cu concursuri în care te întreceai să-ţi etalezi erudiţia stoarsă din manual şi din tot felul de cărţulii. Ce-i drept, certitudinile noastre de atunci în privinţa vechilor greci sau a Evului Mediu s-au cam spulberat, dar important e c-a avut *ce* se spulbera... Fiindcă înfocata idilă s-a stins treptat, pe măsură ce ne apropiam de epoca modernă. Ce se întîmpla? Poate începeam să ne "golănim" (cum se spune) şi nu ne mai ardea de "erudiţie"... Totuşi, de ce eram lăsaţi, aşa, să băltim, de-a lungul unor ore altădată extraordinare? Pe tablă răsărea o schemă. O copiam în silă. Lecţia din carte. Nu ni se mai cereau compuneri, adio cărţulii, albume, discuţii, adio descoperiri... Mai existau, cînd şi cînd, şi "seminarii", ca-n vremurile bune; de dragul lui Napoleon, de exemplu, s-au prezentat multe referate, suficient de docte pentru vîrsta de treisprezece ani şi, în orice caz, pasionate; dar excepţiile nu făceau decît să sporească deruta. Nu-mi era deloc limpede pe atunci, dar acum ştiu: nu mai înţelegeam, pierduserăm firele, eram incapabili de Poveste. Cu cît ne apropiam de prezent, cu atît ne prefăceam mai mult, noi - că învăţăm, profesoara - că predă. Mi-am dat seama pe urmă, o făcea din onestitate. Era modul ei de a destrăma coerenţa ideologică tot mai apăsătoare a textelor din manual: să pronunţe cu indiferenţă nişte fraze, acolo. Ce însemnau cuvinte ca *burghezie, sistem electoral, constituţie*? Ţi se explica, însă doar pe jumătate; ce să pricepi fără cuvintele astea? ceva nu era în regulă. Dar *mişcarea muncitorească*? Iar simţeai că nu era în regulă şi nu mai auzeai nimic, parcă surzeai. Silenţios, ca o maree, politicul înghiţise materia şcolară numită istorie. Iar Istoria României a fost încununarea dezastrului: ştiai destule nume şi date, nici o problemă, dar ele rămîneau *membra disjecta*: capul tău refuza să compună din ele o poveste acceptabilă.

Ulise la casetofon. Zilele trecute am ascultat **Istoria românilor povestită de Neagu Djuvara** - o serie de şase casete (colecţia "Din vorbă-n vorbă", redactor - Irina Nicolau şi producător - Grupul de acţiune culturală *Furnica*, patronat de Muzeul Ţăranului Român şi Fundaţia Al. Tzigara Samurcaş, în cadrul proiectului *Împreună* finanţat de Programul PHARE). De fapt, aşa se şi explică "ah"-ul acela cam caraghios cu care mi-am început textul. Fiindcă această poveste a românilor se adresează, în chip explicit, unor copii aflaţi astăzi exact la vîrsta la care noi începeam să constatăm că ora de istorie prinde un iz amărui de păcăleală; aşa că, implicit, adresarea asta te include şi pe tine, om în toată firea, care încerci să priveşti în urmă şi să-ţi organizezi înţelegerea propriei istorii (cea cu "i" mic), pe fundalul Marii Istorii. De citit, ai mai citit cîte ceva, după '89 ai vrut să te "pui la curent", să "umpli goluri"; cauţi "informaţia" inedită? - o vei găsi, în cele şase ore de discurs; dar, ascultînd istoria vorbită a lui Neagu Djuvara, îţi vei aminti negreşit vocile indiferente sau fals patetice ale profesorilor tăi de istorie; auzind această istorie vie, îţi vei aminti cum nu-i auzeai pe ei şi cum le reproşai (dacă erau profesori buni) că ţi-au făcut un dar pe care şi l-au luat înapoi.

"Lecţiile" stau sub semnul călătoriei şi reîntoarcerii: profesorul se prezintă, la început, pe bandă, înşiruind ţările pe unde a colindat; prezentarea scrisă e aceea care conţine celelalte date personale; ea se încheie aşa: "După 45 de ani de exil, Neagu Djuvara revine în ţară. Se implică imediat în viaţa ştiinţifică şi politică. Înregistrările de faţă reprezintă istoria neamului românesc aşa cum o înţelege - luîndu-şi toate riscurile unor interpretări personale - un om lucid care a văzut şi a păţit multe." Atlasul geografic, pe care eşti rugat să-l ţii la îndemînă, va fi, apoi, spaţiul de hîrtie al călătoriilor imaginare pe care o să le faci ca ascultător. Iar firele epice sînt drumuri: cu întoarceri în urmă - poate n-ai văzut bine ceva; cu popasuri - poate ai obosit. Dar nu obosești.

Apoi - discursul stă sub semnul dorinţei de a înţelege-împreună-cu-ceilalţi: istoricul-vorbitor spune întruna "ca să înţelegem mai bine...". Şi înţelegem ceea ce nici un manual de şcoală n-a spus pînă acum: că nu există adevăr absolut, că un savant onest zice "eu cred că..." şi "unii autori consideră..." , că-şi citează sursele, chiar şi pentru urechile unor copii, şi că lasă loc de îndoială şi de alegere. Istoria nu te mai sufocă - iată că respiri pe lîngă ea.

Expunerea lui Neagu Djuvara are multe calităţi, dar eu aş pomeni aici doar două, importante pentru că-ţi sar în ochi dacă ştii cum arată manualul pentru ciclul primar şi manualele de gimnaziu (ale vîrstei de la care nu vrei să te mai laşi păcălit!). În clasa a IV-a există tentativa de a schiţa Traseul, Povestea; dar e o poveste de adormit copiii (nu prea inteligenţi); mimată - cu ajutorul unor formulări poetico-stupide; şi, mai ales, omogenizatoare, şir al unei sume de identităţi: toţi voievozii seamănă, şi între ei, şi cu Poporul. Istoria nu mai spune nimic - e o imensă tautologie năucitoare. Or, istoricul Djuvara propune o poveste cu personalităţi distincte - cu Ţepeş cam crud, cu Vasile Lupu "niţel parvenit", cu fanarioţi "nu chiar aşa de răi"... În fine manualul de a VIII-a - ce să spui? Nu-i rău - conţine (sau sugerează) destulă "informaţie" ţinută sub obroc pînă în '90. Dar, în absenţa presiunii vechilor scheme de fier ale politicului, care instaurau în istoria României o absurdă coerenţă de feerie teleologică, el ratează, în ritmul sumbru al limbii de lemn, Povestea. Aşa încît "perspectiva Djuvara" devine o alternativă. Şi o lecţie de discurs didactic "dozat" în chip fericit.

Delia VERDEŞ

Radu BERCEA

HERMENEUTICĂ ŞI PLURALISM RELIGIOS
LA ANDRÉ SCRIMA

Cartea lui André Scrima, *Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană* ("Prefaţă" de Andrei Pleşu, volum îngrijit de Anca Manolescu, Bucureşti 1996, 213 pp.), apărută nu de mult în colecţia "Terra Lucida" a editurii Humanitas, cu greu şi-ar putea afla o definiţie succintă. Mai uşor ne este să formulăm într-un singur cuvînt efectul de ansamblu pe care ne aşteptăm să-l producă asupra cititorului, aşa cum l-a produs şi asupra noastră. Aşadar, *Timpul Rugului Aprins* ne apare ca o carte "uluitoare". Pe de o parte, scrierea lui André Scrima uluieşte în sensul unei lecturi care începe prin a stîrni cititorului un viu interes, continuă prin a-l captiva, sfîrşeşte prin a-l fascina. Uluieşte, pe de altă parte, în sensul dificultăţii, adesea resimţite, de a ţine pasul cu "năvala ideilor" autorului şi de a urmări polifonia discursului său. Uluieşte, în sfîrşit, prin imposibilitatea de a o înscrie univoc într-o tipologie sau alta. Dar mărturisita noastră uluire nu trebuie totuşi să conducă la blocaj, ci să constituie stimulul efortului de a "intra în sistem", de a înţelege pe cît posibil gîndirea şi personalitatea lui André Scrima în proprii lor termeni.

Cu ocazia lansării volumului, Andrei Pleşu numea *Timpul Rugului Aprins* "carte de mistică ortodoxă". Aflînd din "Prefaţa" aceluiaşi Andrei Pleşu că autorul şi-a luat licenţa în teologie la Bucureşti cu D. Stăniloaie, că a devenit călugăr la Slatina, preot ortodox în Liban şi arhimandrit la Constantinopol, că a publicat în Occident studii despre Creştinismul oriental, mulţi îi vor citi cartea – şi pe drept cuvînt – ca pe o lucrare de spiritualitate ortodoxă, scrisă de o autoritate în materie. Abordînd-o din această direcţie, ei vor avea satisfacţia de a descoperi aici cuvintele-cheie ale orizontului lor de aşteptare: Isihasm, Grigore Palamas, Muntele Athos, *Filocalia*, Vasile de la Poiana Mărului, Paisie Velicicovschi, "stareţ", "duhovnic" etc. Tot astfel, vor fi puşi poate pe gînduri de percutanţa cu care prefaţatorul caracterizează demersul autorului într-o manieră contrastiv-polemică, opunîndu-l sermonului anchilozat, suficient şi intolerant al actualei noastre teologii ortodoxe. Nu ne revine nouă să urmăm aici aceste linii de exegeză: îi vom lăsa pe feryenţii ortodoxiei autohtone să tragă din carte, dacă nu, învăţămintele cuvenite, iar de la persoane competente aşteptăm o analiză şi o evaluare a contribuţiei lui André Scrima la gîndirea teologică contemporană. Fără a eluda acest sunet fundamental din *Timpul Rugului Aprins*, ne recunoaştem totuşi o mare sensibilitate personală tocmai faţă de multitudinea "armonicelor" culturale, filosofice, religioase, simbolice, hermeneutice etc., care conferă discursului lui André Scrima un timbru inconfundabil.

Volumul este structurat în trei capitole: I. *Întîlniri în jurul unui pelerin străin*; II. *Timpul Rugului Aprins. Grupul de la Antim*; III. *Maestru şi discipol în Răsăritul creştin*, fiind îmbogăţit cu o serie de ilustraţii (iconografie bizantină, fotografii, o scrisoare a lui V. Voiculescu către A. Scrima), inspirat comentate de autor. Nedorind să contestăm validitatea structurării ca atare a cărţii, am fi fost tentaţi de o alcătuire a sa "à rebours". Este ordinea în care ne îngăduim s-o trecem noi înşine în revistă.

Capitolul final reprezintă traducerea din limba franceză a contribuţiei lui André Scrima la volumul *Le Maître Spirituel selon les Traditions d'Occident et d'Orient* (Paris 1967; ed. a II-a, 1983). Paradigma Maestrului spiritual, a părintelui duhovnicesc în Creştinismul oriental este reconstituită pe baza *Apoftegmelor Părinţilor pustiei*, urmărită apoi în cadrul monahismului de la Athos, pentru a culmina în final cu "stareţii" ruşi din secolele XVIII-XIX. Deşi substanţial şi marcat de "gheara leului", acest text mai de tinereţe al autorului nu are totuşi anvergura şi vibraţia celorlalte două, elaborate de un André Scrima sexagenar, deci la vîrsta pe care C. Noica o numea "maturitate tîrzie", socotind-o perioada cea mai fecundă pentru cărturărie. Pe de altă parte, tratînd despre ipostaza creştină orientală a Maestrului spiritual în cadrul unui volum unde alţi colaboratori tratează aceeaşi problemă în alte tradiţii, textul nu ilustrează, prin forţa lucrurilor, acea dimensiune interreligioasă atît de caracteristică pentru gîndirea autorului. Dacă ar fi constituit primul capitol din *Timpul Rugului Aprins*, textul în cauză nu ar mai fi dat cititorului senzaţia unei anume "căderi de tensiune" comparativ cu celelalte capitole, înfăţişîndu-se dimpotrivă ca un prim pas în traseul ascendent al cărţii, ca un preliminar util şi necesar al dezvoltării ulterioare de idei. Cititorul ar fi avut astfel o primă întîlnire cu figura Maestrului spiritual ca personaj "pneumatic", ca receptacul şi vehicul al Duhului Sfînt, ar fi fost surprins poate de aspectele paradoxale şi "nonconformiste" ale relaţiei Maestru/discipol, înţelegînd însă că relaţia aceasta reprezintă scenariul privilegiat şi transfigurant al lucrării Duhului în lume. Ar fi luat în cele din urmă contact "în avanpremieră" cu finalul *Scrisorii Pelerinului Străin*, pentru a descoperi mai tîrziu, în alt capitol, ampla lectură hermeneutică a întregului document.

Capitolul central – *Timpul Rugului Aprins* –, care a dat şi titlul cărţii, evocă, aşa cum aflăm şi din subtitlu – *Grupul de la Antim* –, personajele şi circumstanţele în care paradigma "axială" a Maestrului spiritual s-a concretizat în timpul şi locurile noastre. *Locurile:* mănăstirea "Tuturor Sfinţilor", ctitorită în Bucureşti de Antim Ivireanu, dar şi, episodic, Cernăuţi, Cernica, Govora. *Timpul:* deceniile 40-50, dar mai ales anii 1943-46, cînd se petrece "întîlnirea fondatoare". *Circumstanţele*: existenţa unui grup de clerici şi intelectuali laici reuniţi la Antim în virtutea unei comune căutări religioase şi aşteptări duhovniceşti; poposirea aici a unui călugăr din tradiţia isihastă rusă; arestarea sa de către autoritatea comunistă şi deportarea în Siberia; reprimarea grupului, peste mai bine de un deceniu, de către aceeaşi autoritate comunistă, printr-un proces de "subminare a ordinii statului". *Personajele:* Sandu Tudor (monahul Agaton, părintele Daniel), Alexandru Codin Mironescu, Vasile Voiculescu, dar şi Paul Sterian, Paul Constantinescu, părintele Benedict Ghiuş, André Scrima însuşi, şi nu numai ei; la polul celălalt, pelerinul rus care se numea pe sine "Ioan, părintele cel străin", şi care a devenit maestrul spiritual al grupului de la Antim.

Aşa cum mărturiseşte dintru început, autorul îşi propune să ofere un "*récit d'une éxperience*", anume al unei experienţe de natură spiritual-religioasă la care, ca cel mai tînăr, a fost el însuşi părtaş. Străin însă cu totul de acea nesuferită notă egocentrică şi autoreferenţială a majorităţii scrierilor memorialistice, el optează, aproape ascetic, pentru ceea ce numeşte "un *récit* impersonal". Dar dincolo de sobrietatea şi discreţia relatării, extrema acuitate şi vibraţia gravă ce impregnează întregul capitol – notaţii "scenografice", schiţe de portret, întîmplări rememorate, consideraţii morale etc. – ne vorbesc, pe tăcute, despre semnificaţia personală a acelei experienţe. În acest sens, "cheia" ne-o dă chiar autorul: "... un părinte de tip vădit slav, însoţit de o doamnă în vîrstă, traducătoarea sa, pătrunde în Bibliotecă. La sfîrşit, el se scoală, se apropie de tînărul nou-venit, îl îmbrăţişează după «orînduiala pravoslavnică», pe cînd traducătoarea intervine: «Vă rog, cine sînteţi dvs.? De cînd am intrat, părintele Ioan nu încetează să mă întrebe: Cine este acest tînăr? Simt că are nevoie de mine». *Şi, după cît se pare, cel în cauză avea într-adevăr mare nevoie*" (p. 160, s.n.).

Urmărind filonul central al cărţii, vom citi acest capitol ca istorie a "întîlnirii fondatoare" între grupul de la Antim şi "străinul trimis": de o parte cei care prin asociere firească şi comuniune spirituală erau pregătiţi să primească; de cealaltă, pelerinul venit de departe să dea viaţă pentru ei tradiţiei isihaste. Istoria unei întîlniri care a avut un "înainte de", un "atunci" şi un "după aceea". Aflăm deocamdată tot ce este grăitor despre cercul "primitorilor"; înţelesul acestui *hic et nunc* al "predaniei" se va împlini însă numai aprofundînd mesajul "dăruitorului": *Scrisoarea Părintelui Ioan cel Străin* şi "lectura hermeneutică" a acesteia, adică ceea ce ar fi fost, în viziunea noastră, secţiunea finală a cărţii.

Înainte de a ataca această parte culminantă, ne pare necesar să relevăm, în capitolul central, două aspecte definitorii pentru gîndirea lui André Scrima. Unul ar fi atitudinea critică la adresa bisericii şi a clerului, a modului în care înţeleg să slujească valorile spirituale al căror mandatar instituţional sînt. O critică la adresa vinovatelor cîrdăşii şi compromisuri cu puterea lumească, a suficienţei exclusiviste, a mentalităţii vetuste, a superiorităţii fără substanţă afişate faţă de intelectuali şi de cultură. Cel care o formulează fiind el însuşi o "faţă bisericească", critica apare, în mediu românesc, de o siderantă singularitate; mai mult, rezerva şi sobrietatea lapidară a expresiei nu fac decît să potenţeze severitatea demolatoare a acestei critici. În acelaşi sens, nu mai puţin insolită apare concepţia autorului asupra raportului între *religie* şi *rusticitate*. "Măria Sa Ţăranul", "Elogiul satului românesc", "Laudă ţăranului român" – iată un loc comun al culturii şi mentalităţii noastre. Astfel, tot ce avem noi mai bun s-ar păstra la sat: tradiţia rurală ar da seama de valorile eterne ale neamului, între care (cum altfel?!) se înscrie la loc de frunte "credinţa strămoşească"... De pe o poziţie total diferită, André Scrima vede religiozitatea sătească drept acaparată de ritualism colectivist şi lipsită de fibră metafizică, respectiva tradiţie fiind mai mult de domeniul relicvelor şi al reminiscenţei decît de cel al vitalităţii şi al Prezenţei. Rezultă că autentica experienţă religioasă l-ar avea mai curînd ca protagonist pe individul de vastă cultură, deschisă universalului, ale cărui căutări sînt teologice în măsura în care sînt şi metafizice. *Timpul Rugului Aprins*, în întregul său, este cea mai bună dovadă.

Al doilea aspect pe care dorim să-l relevăm este strălucitul talent hermeneutic al lui André Scrima. Oralitatea expresiei, desfăşurarea arborescentă a gîndului, stilul "baroc" riscă să creeze impresia unor texte de structură mai mult sau mai puţin laxă: meandrele discursului, explozia în lanţ a asocierilor celor mai diverse, neprevăzutul excursurilor – toate acestea par a se refuza unei arhitectonici riguroase a ansamblului. Nu credem că este aşa. La o lectură mai atentă, capitolul despre *Grupul de la Antim* – împletire de evocări şi consideraţii teoretice – se vădeşte a cuprinde o amplă dezvoltare centrală, precedată de un *preambul* (primele repere topografice, de calendar liturgic, istorice, umane...) şi încheiată cu o *coda* (arestarea, procesul, "întrebările de principiu", sfîrşitul protagoniştilor...). Între cele trei secţiuni, două "momente" hermeneutice, perfect simetrice, deşi plasate în registre diferite: primul, nu lipsit de o anume notă ludică, interpretează în termeni heraldici stema lui Antim Ivireanu; al doilea, de o maximă gravitate, urmăreşte sensul Revelaţiei în episodul cu Moise şi tufişul în flăcări, de la nemijlocitul textului biblic pînă la destinul Fiinţei în gîndirea occidentală. În fine, aceste două nobile exerciţii hermeneutice, fericit inserat în textura capitolului, ar fi constituit (în secvenţa preferată de noi) un preludiu în doi timpi ai amplei "lecturi hermeneutice" dezvoltate pe marginea *Scrisorii Părintelui Ioan*.

(*urmarea în numărul viitor*)

Album

Bazar

Moş Crăciun întreprinzător

Înainte de '89, Moş Gerilă se asocia cu serbările de întreprindere, gustul de salată de boef şi şpriţ ieftin şi bancurile tip gazetă de perete ale televiziunii române. În felul lui, Gerilă aducea a industrie: îţi vindea noroace la Loto pronosport, circula, uneori, liber pe străzi, îţi răspundea la telefon la magazinele universale şi-ţi dădea cadouri la întreprinderile părinţilor. Era reprezentat în felicitări, în limitele convenţionalului, ori de-a dreptul, ori prin atmosfera ce i se asocia: două pahare cu şampanie (Zarea), o creangă de brad şi o timidă lumînare.

Astăzi, occidentalul Santa Klaus ni s-a impus ca figură publică. În vitrine, în felicitări, la televiziuni, în localuri el se multiplică, pe zi ce trece, tînjind să se identifice cu oricare dintre noi. Moş Crăciun-izarea este destul de uşor de îndeplinit cu ajutorul căciulilor roşu cu alb ce pot fi cumpărate, cu 10.000 de lei, de la standurile de specialitate din Cişmigiu. În metrou, puştoaice de liceu îşi poartă cuşma de moş şic pe-o ureche. La Pizza Hut, toţi ospătarii au capete de Santa Klaus, oferindu-ţi, zîmbitori, cadouri culinare contra cost.

Se conturează, astfel, o imagine vioaie a unui "Moş" dinamic şi întreprinzător. Cărţile lui de vizită cu poză, adică felicitările, îl arată pe Santa jovial, durduliu, roşu în alergie şi emanînd o vizibilă poftă de viaţă. De altfel şi ipostazele în care se oferă ochiului public sînt inedite: Moş Crăciun este mereu în mişcare, afişînd o alură sportivă. El patinează (neîndemînatic, ce-i drept), sare garduri sau se bagă prin hornuri pentru a înmîna cadouri, se caţără pe scări uriaşe pentru a definitiva un imens om de zăpadă, se plimbă cu balonul sau motoreta. Un Superman de vîrsta a treia, Moşul are o datorie socială bine definită: filantropia faţă de copii. "Slujba" lui îi cere, pe lîngă dimensiunea de sportiv, una de funcţionar: în multe felicitări, Santa este redat scriind într-un impresionant registru (probabil o evidenţă a cadourilor) sau răspunzînd scrisorilor de la fani. Nu poate fi numit intelectual, eforturile lui culturale avînd scopuri strict utilitare.

Moş Crăciun este un workaholic, învăţat să se distreze în timp ce munceşte: uneori are un walkman pe urechi în timp ce împarte cadouri. Cu dragostea nu stă prea bine, deoarece, căutînd, cu asiduitate, vreo Moş Crăciuniţă printre reprezentările sale bucureştene, nu am găsit decît una singură, într-o pungă chinezească. Santa are în schimb prieteni-ajutoare: animale mici, în special păsări, şoareci şi păsări (a căror imagine bucureşteană nu este prea grozavă).

În rest, despre Moş nu se mai ştie mare lucru. Una din slujbele lui rentabile fiind cea publicitară, el este folosit de Pro Tv pentru a-şi face reclamă. În schimbul acestui favor, Santa ne-a oferit o convorbire telefonică în direct, tocmai din Alaska (a se remarca originea sa mitic-americană) distrusă însă de replicile plate scrise de scenariştii superabracadabrei. Altfel, dacă vreţi să-l cunoaşteţi mai bine, nu vă rămîne decît să-l închiriaţi cu minutul: 15-30 de minute vă costă cam 60.000 de lei (în seara de Ajun ajungîndu-se pînă la 100.000).

Iaromira POPOVICI

Aţi observat ce noapte frumoasă de iarnă a fost pe 1 Ianuarie?

Un critic literar îşi încheie un lung articol - în care confunda căderea lui Iliescu în alegeri cu căderea lui Ceauşescu sub gloanţe - asigurîndu-l pe noul preşedinte că e gata să răspundă oricărui sacrificiu pe care acesta i l-ar cere. Peste două săptămîni, criticul revine afirmînd că o declaraţie a aceluiaşi preşedinte prin care acesta se angaja să elimine definitiv comunismul din viaţa României, îl inspiră şi îi dă un elan creator cum numai opera lui Eminescu îi mai insuflă. Iar se începe? La intelectuali aşa începe.

Preşedintele însă nu-i cere nici un sacrificiu - ceea ce e bine -, deşi n-ar fi fost nici un păcat dacă l-ar fi chemat la telefon, să-i spună: "Ţi-aş cere să nu mai scrii asemenea articole. Ar fi un sacrificiu prea mare?" După cum n-ar fi o greşeală politică dacă s-ar adresa mulţimii care-i scandează numele, rugînd-o să înceteze cu acest obicei dezagreabil. Sau nu îi e dezagreabil? Dar cărui om politic român îi e dezagreabil?

Mă uit îndelung la acest eseist scăpat cu bine din rezistenţa culturală; arată bine, mănîncă bine, se laudă că nu mai are sentimente de fraier; i-a rămas, într-adevăr, inteligenţa. Ca un schelet.

Cel mai elocvent spectacol al sfîrşitului de an: numeroase vedete ale presei independente, ziarişti care n-au cunoscut viaţa la organele partidului unic şi nu s-au compromis sub tiranie, talente născute odată cu Revoluţia, se angajează imediat ca purtători de cuvînt ai noului guvern şi şefi de departamente la Preşedinţie. Gata cu ziarul, cu literele, cu corectura! Atît au înţeles din ce-au scris în anii de luptă împotriva regimului Iliescu (ce alt regim au cunoscut?) Repede vor deveni Chebeleii regimului - e inevitabil într-o ţară unde totul are un nume - Constantinescu. Ziaristul – dacă meseria îi place – e strictul său purtător de cuvînt.

Ielţin - că nu pot spune altfel - instituie monopolul statului asupra vodcăi şi din banii pe băutură va plăti salariile şi pensiile oamenilor. Am un sentiment de stabilitate, ca după ce citesc Shakespeare şi Balzac: Rusia rămîne gogoliană.

Lumina vine sau nu de la Răsărit - se poate discuta. Dar gazele?

Un guvern total transparent, care s-ar îmbrăca perfect ştiind să-şi asorteze şosetele şi cravata la costum, ar deszăpezi imediat toate drumurile naţionale şi ar cita fericit din clasicii greci, l-ar avea pe Ion Cristoiu prim-ministru, pe Cristian Tudor Popescu la Interne şi, bineînţeles, pe S.R. Stănescu la SRI. Şi - categoric! - n-ar minţi niciodată.

Mă sună de "la mulţi ani!", un leader sindical de stînga, cu care mă ştiu de peste 40 de ani, de pe cînd era strungar la o fabrică de tramvaie, întruchiparea clasei muncitoare deştepte în toate reportajele mele, acuzate, din cauza lui, că aduc mic-burghezi în salopetă muncitorească; minte brici, spirit casant, însetat de cultură, haz cît cuprinde şi peste, el mi-a dat pentru totdeauna, măreaţa expresie a scepticismului rural: "Dea Dumnezeu ca Leanca să fie fată mare, dar nu e!" Mă ia tare: "Radule, fă-mi şi mie rost de un dicţionar româno-maghiar!". "De ce?", "D-aia, că domnul Victor pune prefecţi maghiari!" Ripostez şi eu dur: "Uite ce-i, Nae - nimeni nu m-a derutat ca tine în ultimii 6 ani: în '91 mi-ai spus că Mitrea e de la C.I.A. şi orice român trebuie să ţină cu Victor. Nu accept asemenea informaţii de la un om care are de 10 ani, în casă, "Istoria Artei" a lui Elie Faure. O mai ai sau ai ars-o odată cu carnetul de partid?" "Eu nu mi-am ars carnetul de partid", rîdem şi rămîne să ne vedem după Anul Nou la Scala, la cofetărie, să mîncăm o prăjitură.

Arta orală a portretului la români: "Senatorul... strigă într-una că are probe zdrobitoare pentru toate acuzaţiile grave pe care le aduce. De cîte ori a fost somat să le arate, nu a putut să prezinte nimic. De fapt, dovezile pe care contează atîta sînt doar nişte scrisori anonime pe care membrii mai tineri ai partidului i le trimit ca să-şi bată joc de el. A ajuns păcăliciul presei locale. Este mitoman şi paranoic. Are tot felul de idei aiurea. Tot ce află în gară, pe stradă, prelucrează şi scoate cele mai abracadabrante teorii.... Este un tip singur, părăsit şi luptă împotriva tuturor celor care ar putea să-i umbrească personalitatea. Imunitatea parlamentară a făcut din el un monstru." Toate acestea le declară vicepreşedintele şi secretarul judeţean al aceluiaşi partid, într-un ziar care luni de zile a zguduit şi nu prea opinia publică publicînd "senzaţionalele dezvăluiri despre revoluţie" ale senatorului socotit "cea mai mare competenţă" în problemă. Ziarul n-a găsit cu cale să dea nici o replică la acest portret devastator al colaboratorului său. E sau nu paranoic cel care "prin studiile sale a susţinut că 70% dintre studenţii români din URSS deveneau agenţi sau informatori"? E un monstru cel care deţine "adevărul despre 22"? Nici asta n-ar fi senzaţional?

"N-aţi fost deajuns de harnici"... le-a imputat prezentatorul - delicat şi stingherit - tuturor celor care n-au găsit răspunsurile corecte la întrebările celui mai bănos concurs din teleistoria română. Ei ar fi trebuit să fie harnici uitîndu-se, o săptămînă, cu ochii în 4, la toate serialele acestui post, ţinînd bine minte toate replicile şi situaţiile, toate banalităţile şi stupidităţile. Dacă ar fi fost harnici în această muncă de izbeliţte şi incultură ar fi putut deveni milionari şi miliardari. Dar - ca şi Leanca! - n-au fost. După ce li s-a imputat nemunca, acum e rîndul lipsei de hărnicie a memoriei în a reţine platitudinile şi gogomăniile serialelor americane.

Aş pune la bătaie un Volvo pentru cel care răspunde la această întrebare: "Ce a spus generalul de Gaulle citind, pe un geam de maşină, această celebră expresie a francezilor: "Mort aux cons!" ("Moarte proştilor!")? Nu ştie nimeni, nu-i aşa? Generalul a exclamat: "Vast program!"

Radu COSAŞU

Burse Relink

CONCURS PENTRU BURSELE 1997-1999

"New Europe College" anunţă concursul pentru 10 burse RELINK în perioada 1997-1999. Programul RELINK sprijină tinerii cercetători români din domeniile ştiinţelor umaniste şi sociale, care au beneficiat de burse/stagii de cercetare în străinătate. Bursa, în valoare globală de 20.000 USD, va permite fiecărui bursier: efectuarea unei călătorii de cercetare de o lună/an în străinătate, achiziţionarea de literatură de specialitate, folosinţa personală a unui computer (notebook).

CONDIŢII DE PARTICIPARE:

1. cetăţenie română; 2. candidatul trebuie să fie înscris la doctorat sau să aibă titlul de doctor; 3. candidatul trebuie să fie angajat într-o instituţie de învăţămînt superior sau de cercetare; 4. se va acorda prioritate candidaţilor sub 45 de ani; 5. candidatul trebuie să facă dovada unui stagiu de cercetare în străinătate; 6. foarte bună cunoaştere a cel puţin două limbi străine de circulaţie internaţională.

CONDIŢII ALE BURSEI:

Programul RELINK presupune, de-a lungul celor trei ani ai bursei, organizarea de către fiecare bursier a unui seminar pe probleme de specialitate, ţinerea unui număr de conferinţe, participarea la diverse colocvii, simpozioane, mese rotunde etc., organizate de către New Europe College.

MODALITĂŢI DE ÎNSCRIERE:

Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni, marţi, joi şi vineri, orele 11-15. Pentru candidaţii din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poştă.

Termenul limită de depunere a formularului este 3.02.1997.

Relaţii suplimentare se pot obţine la tel/fax (01) 659.25.65. între orele 10-15 ale fiecărei zile lucrătoare sau la e-mail nec@ap.nec.ro

Adresa: New Europe College, str. Tache Ionescu 1, et. 2, ap. 5, 71100 Bucureşti.

Burse "New Europe College"

PENTRU ANUL UNIVERSITAR 1997-98

"New Europe College" anunţă concursul anual pentru 10 burse de cercetare pe durata unui an universitar (1.10.1997-31.07.1998) în domeniile ştiinţelor umaniste şi sociale.

CONDIŢII DE PARTICIPARE:

1. cetăţenie română;

2. candidatul trebuie să fie înscris la doctorat (ultima fază a redactării lucrării de doctorat) sau să aibă titlul de doctor;

3. se va acorda prioritate candidaţilor sub 45 de ani;

4. foarte bună cunoaştere a cel puţin două limbi străine de circulaţie internaţională.

CONDIŢII ALE BURSEI:

Programul bursierilor presupune prezenţa obligatorie în Bucureşti cel puţin o dată pe săptămînă. În timpul bursei, bursierii vor beneficia de un stagiu de cercetare de o lună într-unul din marile centre universitare străine. Valoarea bursei e echivalentul în lei a 600 DM lunar (plus 5.000 DM pentru călătoria de cercetare).

MODALITĂŢI DE ÎNSCRIERE ŞI TERMENE PRIVIND CONCURSUL:

Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni, marţi, joi şi vineri, orele 11-15. Pentru candidaţii din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poştă.

Termenul limită de depunere a formularului completat este 3.02.1997.

Relaţii suplimentare se pot obţine la tel/fax (01) 659.25.65. între orele 10-15 ale fiecărei zile lucrătoare sau e-mail nec@ap.nec.ro

Adresa: New Europe College, str. Tache Ionescu 1, et. 2, ap. 5, 71100 Bucureşti.

Film '96

Uragane, cutremure, marţieni, rechini, trucaje fabuloase obţinute cu ajutorul computerului – iată-l pe noul locatar privilegiat al ecranelor în '96. Cu cîtva timp în urmă, Spielberg, în studioul său laborator, descoperea că story-ul este subsidiar şi eventuala lui precaritate n-ar fi un handicap de vreme ce poate fi uşor camuflată cu ajutorul unor trucaje senzaţionale realizate electronic şi capabile să confişte atenţia şi emoţia spectatorului. Nu era o simplă aserţiune, ci o practică metodică rapid metamorfozată şi devenită tendinţă dominantă. Pe spinarea dinozaurilor spielbergieni, ea a invadat unul după altul platourile de peste ocean, creînd o modă. O modă – profeţie?

Trebuie să luăm act – nici cu entuziasm, dar nici cu disperare, ci lucid şi la rece – că astăzi, la centenarul său, la sfîrşit de secol şi de mileniu, FILMUL apare tot mai mult nu ca o poveste în imagini, dar ca o demonstraţie de uluitoare senzaţii, spaime şi angoase... electronice. Artistul cineast s-ar părea că este pe cale să cedeze locul inginerului.

Anul 1996 este semnificativ, chiar dacă destul de tern din punct de vedere cinematografic. Dimensiunea semnificativă este conferită de copleşitoarea contribuţie pe care a dobîndit-o computerul în exprimarea cineastului. Un singur exemplu: 50 de minute din filmul care – aşa se consideră la ora de faţă – a bătut toate recordurile de încasări, *Ziua independenţei*, au fost realizate pe computer – sînt efecte speciale (faţă de numai şapte minute în *Jurassic Park*). Există aici trei sute şaizeci de planuri digitale constituite din patru mii de elemente diferite şi uneori din douăzeci de straturi suprapuse (cu contribuţia lui "Quantel Domino, Discreet Logic, Inferno etc."). S-ar spune că nu ne mai aflăm pe tărîm cinematografic propriu-zis, ci în plină informatică. Din cele 150 de avioane ce se văd în film, nici unul n-a zburat în mod real. Procedeul folosit: s-a fotografiat un aparat de vînătoare F 18 şi fotografia, trecută pe computer, scanată, digitalizată, a recreat o falsă imagine, indetectabilă.

Maşină sau autor?

Este evident că astăzi cinematograful funcţionează cu două viteze: una este cea a block-busterurilor americane, omniprezente şi ocupînd cel mai mare număr din ecranele lumii şi timpul cel mai îndelungat (*Independence Day, Misiune imposibilă, Twister* etc.) şi, pe de altă parte, aceea a filmelor de autor, atît americane cît şi străine, acestea din urmă mai ales descurcîndu-se cum pot ca să apară în reţelele de difuzare într-o condiţie cît mai acceptabilă (filmul american *Fargo*, al fraţilor Coen, sau *Hoţul* al francezului Téchiné, ca să menţionăm doar două cazuri, două revelaţii ale Cannes-ului).

Marea maşinărie americană face, la ora de faţă, şi pe scară largă, doar o operaţie de reciclare a unor forme străvechi şi foloseşte în acest scop efecte speciale, o mizanscenă dominată de gadgeturi şi un montaj de video-clip. Aspectul este, să recunoaştem, după succesul de casă, foarte atrăgător, captivant chiar. Publicul pare sedus de noutate şi nu se mai gîndeşte, nu mai caută alt conţinut. Ceea ce nu ne împiedică, totuşi, să ne amintim de o aserţiune de acum cîţiva zeci de ani a lui Heidegger, după care "modernitatea este un declin". În faţa excesului de modernitate, filosoful german recomanda stăruitor recursul la valorile antichităţii elene.

Tendinţa actuală, într-o apreciabilă zonă a creaţiei cinematografice, face să apară o videosferă – cum o numeşte Finkielkraut în recenta sa lucrare *Umanitatea pierdută. Eseu despre secolul XX* –, o videosferă aşadar, generată de reţele în care se săvîrşeşte o lume fără suflet, livrată, bucăţică cu bucăţică, tehnicii. Viziunea destul de sceptică şi pesimistă a autorului *Înfrîngerii gîndirii* naşte întrebarea: şi atunci ce mai rămîne din umanitate? "Doar nişte turişti fără naţionalitate – spune el –, nişte plimbăreţi cosmopoliţi care au făcut troc dîndu-l pe Michelet pe Michelin, şi străbătînd şosele care nu duc nicăieri".

Imperfecţiune umană sau efecte speciale?

Cît despre din ce în ce mai masiva prezenţă a electronicii în creaţia filmică, realizatorii au păreri împărţite, dacă nu chiar diametral opuse. Englezul Ken Loach, de pildă, spunea în cadrul unei discuţii privitoare la cinematograful mileniului trei că în faţa noilor tehnologii el se simte ca Domnul Hulot şi că pînă la urmă preferă imperfecţiunea umană. Dimpotrivă, aş spune că, destul de neaşteptat (deşi după filmele din ultimii ani şi preferinţa arătată hollywoodismului, mai ales în *Ultimul împărat* nu ar fi o surpriză), Bertolucci ţine să afirme că "Cinemaul înseamnă efecte speciale".

Evitînd, desigur, şi categorisirile pripite ca şi sindromul sinistrozei, trebuie să luăm act totuşi că în anul centenarului acestei arte – care a ars etapele ca nici o alta dintre suratele ei – filmul se află la răscruce. Cînd platourile de filmare sînt tot mai des sacrificate în favoarea ecranelor computerelor, o mutaţie este evidentă, cu consecinţe asupra relaţiei idee-expresie artistică, creativitate-artă, cauză-efect. Cu ce argumente se poartă această confruntare rămîne să deslushim de acum înainte, în orice împrejurare a vieţii cinematografice.

În momentul de faţă pe ecranele lumii (şi printr-o providenţială coincidenţă şi pe ale noastre) rulează într-o astfel de confruntare nedeclarată, dar reală şi elocventă, *Independence Day*, *Misiune imposibilă*, dar şi, parcă ignorîndu-le "modernitatea", ultima realizare a lui Polanski, *Fata şi moartea*. Film de o forţă artistică dobîndită fără trucaje spectaculoase, dar cu o puţin întîlnită în ultimul timp concentrare asupra ideilor şi structurilor dramatice parcurse. Este aici, aş spune, dovada unei întoarceri a realizatorului la ţinuta clasicizantă, artistului fiindu-i mai importantă şi gravă drama insului într-o lume a violenţelor de tot felul decît spectacolul dezlănţuirilor inimaginabile realizate de calculator. Sau un film graţios ca *Orlando*, un roman-foto (văzut în cadrul săptămînii filmului englez la Cinemateca noastră), film care, îndrăznesc să afirm, face figură de muzică de cameră faţă de asaltul unui concert al fanfarelor reunite.

Deşi asemenea pelicule co-există pe ecrane, întîlnirea lor devine ipso facto o confruntare. Cine va alege, omul sau maşina inventată de el? Vom apăsa pe butoane spre a ne furniza un divertisment vizual – numai divertisment şi numai vizual – sau vom apela la eternul uman: creier şi suflet, gîndire şi simţire?

Mircea ALEXANDRESCU

P.S.: Cea mai recentă lovitură a ultimei mode – atît editorială, cît şi cinematografico-electronică – se numeşte *Jurassic Shark*. Este vorba despre romanul unui necunoscut de 37 de ani, Steve Alten, care a fost cumpărat pe loc de studiourile Walt Disney. Rechinul jurasic al lui Alten are 70 de picioare (lungime) – faţă de cele 25 ale lui Spielberg! –, cîntăreşte 20 de tone şi va putea fi văzut pe ecrane – se speră – în toamna viitoare...

Nu rataţi

Seven (r. David Fincher, cu Morgan Freeman, Gwyneth Paltrow, Brad Pitt şi Kevin Spacey) – Fincher, care a mai realizat în 1992 un *Alien 3* destul de neglijabil, revine în forţă cu acest extraordinar *Seven* – care nu e exclus să devină "filmul anului"! Un scenariu nemilos cu sensibilităţile spectatorilor slabi de înger, un simţ vizual ascuţit de exerciţiul ,clipului (Fincher vine din zona reclamelor) şi cîteva excelente performanţe actoriceşti (Freeman, Paltrow, Spacey) fac, împreună, un film splendid, nelipsit de surprize pînă-n ultima clipă! Finalul este unul dintre cele mai "deştepte" şi mai tulburătoare văzute de multă vreme încoace – comparabil cu cel al *Suspecţilor de serviciu*... Un NU RATAŢI absolut! (a.l.ş.)

Cronica literară de tranziţie

Imbecilizarea omului de către om

Romanul lui Răsvan Popescu e o carte despre imbecilizarea omului de către om. Nu întîmplător, în naraţiune e pomenit de cîteva ori un anume (fictiv) cuplu de comici "Marx şi Engels", care ar fi trebuit să vină în Valea Jiului şi să-i distreze pe mineri. Lectura textului lui Răsvan Popescu - parcă mai mult decît vizionarea filmului lui Lucian Pintilie - te face să te gîndeşti la două lucruri foarte diferite, care au totuşi un numitor comun: scrierea lui Engels *despre rolul muncii în transformarea maimuţei în om* şi filmul lui Charlie Chaplin inspirat de taylorizare, de munca pe banda rulantă, *Timpuri noi*. Personajul interpretat de Chaplin, Charlot-ul timpurilor noastre, devine o vieţuitoare mecanomorfă, alienată de o muncă monotonă şi fără orizont. De aici, posibilitatea întoarcerii pe dos a titlului marelui bărbos, în *rolul muncii (oarbe) în transformarea omului în maimuţă*.

Aceasta e vîna, acesta e *filonul* unui palier al cărţii lui Răsvan Popescu. Trama ei e relativ simplă: într-o mină se întîmplă, de la o vreme, nişte morţi ciudate, care se vădesc a fi asasinate. Cineva omoară, în subteran, miner după miner. Le dă cu lopata în cap şi le fură mîncarea. Cine? De ce? Ce înseamnă asta? Procurorul Costa vrea să afle. Autorul îi urmăreşte demersurile.

Înzestratul gazetar şi-a petrecut o parte din tinereţe în Vale şi a ştiut să vadă limpede în întunericul ei. Dincolo de frazeologia despre rezultate şi productivitate se află tragedia unor oameni ex-orbitanţi faţă de esenţa umană. Departe de lumina soarelui (şi, aş adăuga cu un trist patetism, de cea a culturii), unii dintre ei traversează pe nesimţite puntea dintre supravieţuire şi subvieţuire. Din rîndurile lor se pot recruta fără bătaie de cap componenţii hoardelor de tip "13-15 iunie 1990", care lovesc, cu o ferocitate aproape la propriu animalică, pînă la zdrobire, în ceea ce li se indică de către dresori.

Pe celălalt palier al romanului îşi pune amprenta o bună intuiţie a inerţiei. Mă tentează un calambur aspru, şi nu-i rezist: o inerţie a inepţiei. Evenimentele din *Prea tîrziu* se petrec după 1990, cînd, în *linii mari*, s-a schimbat sistemul. Dar nenorocirea, simte Răsvan Popescu (aici îşi vădeşte stofa de prozator), e că viaţa se desfăşoară între *liniile mici*. Nu marea abstracţie a comunismului îţi mînca zilele, ci un secretar cu propaganda, un inginer-şef, coada la lapte, aşteptatul zadarnic al autobusului. Acolo, în zona Fundesac, cine o ducea bine în trecut, o duce bine şi în prezent. Cîte un director vechi "*a fost înlocuit cu unul mai vechi*" (p.46). Directorul zis "Labă de Elefant" "*a lucrat înainte în Africa*" (p.78), a "*vînat prin Sudan*" (p.87). Prefectul nu e intimidat de separarea puterilor în stat, face presiuni deschise asupra procurorului şi, firesc, practică limba clasică de lemn: "*Dumneata faci agitaţie în Vale*" (p.124). Cutare şef implicat în mineriada din iunie '90 "*e acum ataşat de presă la o ambasadă*" (p.142). Fostul director general, "*spaima minelor*", e astăzi "*ăla cu buticile... s-a privatizat*" (p.152) şi aruncă din elicopter invitaţii la nunta care va avea loc la cabana sindicatului. Şi aşa mai departe.

În aceste condiţii, nici autorităţile locale, nici "oamenii de bine" (adică aceia de genul celor care fremătau de plăcere şi aclamau atunci cînd cei cu lămpaş dădeau cu parul în cap celor cu ochelari) nu arată pic de entuziasm întru aflarea adevărului. De la anonimii care dau, pentru intimidare, telefoane scabroase noaptea sau aruncă pietre ori sticle incendiare în geamurile procurorului, pînă la directorul care-i spune "*Nu-mi stîrni oamenii. S-au obişnuit să scoată cărbune, să meargă la meci şi să fie lăsaţi în pace. Am eu grijă să faci carieră în altă parte*" şi pînă mai sus, la prefect sau procurorul-şef, atmosfera e una de boicot al elucidării. Poate pentru că *ei ştiu* - dar nu vor să se ştie că ştiu, nu pot suporta flagranţa acestei realităţi.

Scrisă în registru behavioristic, cu un dialog de o mare naturaleţe, cu racursiuri inteligente şi "spoturi" pe detalii relevante, cu pasaje de o duritate amintind de tonalităţile insuportabile dintr-un film ca *Salariul groazei* (cu Yves Montand, cel folosit şi de Costa Gavras - alt *Costa!*), cartea lui Răsvan Popescu e epura unui teritoriu socio-moral a cărui incandescenţă îl sublimează aproape de la sine în parabolă de un impecabil realism. Alături de Cristian Teodorescu, de Radu Aldulescu, de Petre Barbu, de Daniel Bănulescu, de Cornel George Popa - Răsvan Popescu e unul din prozatorii încă tineri pe care, fără risc, se poate conta.

George PRUTEANU

---

*) Răsvan Popescu, *Prea tîrziu*, roman, cu un *Argument* de Lucian Pintilie, Ed. Humanitas, Buc., 1996, 176 p.

P.S. Scriu această cronică (deşi o anunţasem mai de mult: v. Dilema, nr.204) în plin tămbălău iscat de numirea lui R.P., împreună cu Alina Mungiu, Anca Toader şi Victor Ionescu, în posturi de conducere ale departamentelor informative din Televiziune. Fără să desconsider profesionalismul (tehnic vorbind) al unor Paul Şoloc, Cornelius Roşiianu sau (cu precădere) Nicolae Melinescu, mi-e imposibil să văd noima strigătelor de tipul "*decapitare!*", "*vînătoare de vrăjitoare!*", "*politizare!*", în această acţiune benefică de împrospătare a forţelor într-un domeniu arhi-sensibil cum e cel al "actualităţilor". Aici, dacă eşti numai "meseriaş" şi nu şi stăpînul unei viziuni globale, ferme şi reci, asupra societăţii româneşti, cazi în fapt divers şi în aleatoriu. Mintea analitică a Alinei Mungiu, echilibrul "britanic" al lui Răsvan Popescu, dezinvoltura sobră a Ancăi Toader şi rigoarea catifelată a lui Victor Ionescu nu pot decît să aducă un spor de bine.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Vladimir TISMĂNEANU

Magie, politică şi crimă

Recenzie la volumul „EROS, MAGIC AND THE MURDER OF PROFESSOR CULIANU" de Ted ANTON (Northwestern University Press)

„Moartea transformă viaţă în destin" - scria André Malraux, şi aşa a fost în cazul lui Ioan Petru Culianu, profesor de istoria religiilor la Divinity School de la Universitatea din Chicago. Născut în România, Culianu era un cărturar enciclopedic interesat de filosofia mistică, de simbolismul religios, de vrăjitorie, unul dintre cei mai lucizi intelectuali din emigraţie care a dezvăluit resorturile autoritare ale regimului post-comunist din România de după decembrie 1989; a fost un discipol fidel al lui Mircea Eliade, timp de mulţi ani un guru al studiilor religioase din Statele Unite şi pînă la moartea sa, şeful catedrei de istoria religiilor de la Chicago.

Cînd în 1991, Culianu a fost ucis în toaleta de lîngă biroul său din campus, avea 41 de ani. Circumstanţele, urmările şi misterul crimei sînt amplu documentate în cartea lui Anton, scrisă captivant şi pe baza unor date atent studiate.. Anton, profesor de literatură nonficţională la Universitatea De Paul, merită stima noastră pentru că nu a lăsat ca uitarea să acopere destinul lui Culianu.

Dovedind un devotament încăpăţînat faţă de subiectul său, el şi-a petrecut aproape cinci ani cercetînd şi scriind, menţinînd astfel problema în actualitate. Întrebarea centrală a cărţii este: "De ce a fost ucis Culianu?"

După cercetări chinuitoare, în care au intrat şi călătorii în România, nenumărate interviuri cu tot soiul de martori şi de suspecţi, concluziile lui Anton rămîn cu prudenţă vagi: nu poate fi produsă nici o dovadă care să demonstreze fără echivoc că urmaşii lui Nicolae Ceauşescu au fost direct implicaţi în ceea ce poate fi considerată execuţia rituală a cărturarului de la Chicago. De asemeni nu există dovezi convingătoare nici pentru acuzarea Gărzii de Fier, mişcare mistico-fascistă din România, care n-a dispărut şi împotriva căreia Culianu a scris pagini extrem de acuzatoare. Cercetînd viaţa şi opera lui Culianu, Anton propune o serie de ipoteze pe marginea întrebării clasice: *Cui prodest?* Cui îi foloseşte această crimă? Cine era interesat?

Deoarece poliţia din Chicago n-a putut găsi nici un mobil non-politic (invidie, bani, o viaţă privată secretă) era înţelept să cauţi în biografia lui Culianu indiciile insesizabile care să dea un sens acestei crime, altminteri absurdă şi obscenă. Culianu a fost totuşi împuşcat în ceafă în timp ce era pe closetul din campus, în miezul unei zile de lucru. Nu s-a descoperit că s-ar fi furat ceva, fie de la el, fie din biroul său, şi nimeni nu poate afirma cu siguranţă că l-a văzut pe criminal sau că a auzit împuşcătura. Dacă, aşa cum presupun unele teorii ale poliţiei, crima a fost într-un fel rezultatul cercetărilor lui Culianu despre ocultism ori al nevrozei unui coleg sau student, existau locuri şi modalităţi mai puţin riscante pentru înfăptuirea ei. Alegerea locului, a calibrului armei, absenţa unor probe indirecte dovedesc un profesionalism bizar, chiar batjocoritor pentru ca să putem considera uciderea lui Culianu doar o crimă pasională.

Ce era atît de singular la acest cărturar, încît cineva să vrea să-l omoare? Aceste întrebări ne-au covîrşit şi pe noi cei implicaţi în activităţile anti-ceauşiste, cînd, în 1991, am aflat că I.P. Culianu a fost lichidat. Am fost şi eu intervievat de cîteva ori de Ted Anton şi repet ceea ce i-am spus şi lui: după părerea mea, asasinarea lui Culianu a fost o tentativă a regimului post-ceauşist din România de a-i reduce la tăcere pe criticii săi. Pentru că în ultimii ani ai vieţii sale, Culianu s-a ocupat cu demistificarea angajamentului pro-fascist de tinereţe al lui Eliade, se poate vedea în această crimă şi gestul terorist al unui fanatic singuratic. Cu alte cuvinte, crima putea fi o sancţiune a trădării lui Culianu faţă de moştenirea mentorului său. Rămîne totuşi problema desăvîrşitului profesionalism al crimei şi absenţa oricărei declaraţii prin care cineva să-şi asume responsabilitatea execuţiei. Nimeni n-a încercat să justifice această faptă odioasă. Autorităţile române au negat orice responsabilitate, Membrii Gărzii de Fier intervievaţi de Anton au insistat că n-au nici o legătură cu crima, ba chiar au deplîns-o. În acest timp, în România, statura intelectuală a lui Culianu a căpătat proporţii monumentale. Scrierile sale - mai curînd esoterice - despre magie, eros şi metafizica Renaşterii şi cosmologie au fost publicate în tiraje de masă.

Ted Anton a descîlcit extraordinar multiplele iţe ale vieţii lui Culianu. Tocmai pentru că dispărutul cărturar se complăcea în cultivarea unei aure de mister în jurul cercetărilor sale, analiza pătrunzătoare a lui Anton se citeşte ca un *thriller* filosofic de Umberto Eco (care e şi el prezent în carte). Anton izbuteşte să conecteze zonele disparate ale preocupărilor lui Culianu: experienţa religioasă şi istoria contemporană. Celei de a doua secţiuni îi aparţin articolele sale politice scrise pentru publicul românesc din ţară şi din emigraţia din SUA, în care condamnarea morală a despotismului este formulată cu incisivitate..

Reacţia lui faţă de confiscarea revoluţiei române de către clica birocraţilor ex-comunişti a fost promptă. Articolele lui publicate într-un săptămînal al emigraţiei au fost dintre cele mai vehemente atacuri împotriva noului regim. Culianu era de părere că guvernarea post-ceauşistă continua să fie controlată de enigmatica securitate. Şi Culianu nu era departe de adevăr, dacă ne gîndim cu seriozitate la ceea ce s-a întîmplat în România, pînă la alegerile din 1996, cînd la putere a venit un preşedinte anticomunist.

Anton subliniază că I.P. Culianu a fost un adversar al comunismului şi al naţionalismului. El dispreţuia retorica automulţumirii, la modă printre mulţi intelectuali români. Într-un eseu dinamitard publicat într-o revistă din Philadelphia, Agora, (printre redactorii căreia m-am numărat) el a negat chiar existenţa culturii româneşti, după atîţia ani de îndoctrinare, înregimentare şi conformism. După 1989, Culianu a refuzat să treacă peste tentativele de a deturna revoluţia anticomunistă. Vocea lui era puternică şi avea o mulţime de duşmani.

Revenim la întrebarea, cine l-a ucis pe Culianu şi de ce? Cartea nu pretinde să dea un răspuns definitiv, dar oferă aluzii paradoxale şi sugestii metaforice. Şi deşi nu rezolvă misterul morţii lui Culianu, reiese clar că acel care a făptuit-o sau a ordonat-o nu era un admirator al valorilor pe care Culianu le apăra. Altfel spus, Anton izbuteşte să recreeze climatul de spaimă, suspiciune, intrigi şi trădări caracteristice pentru unul dintre cele mai crude regimuri staliniste din Europa şi moştenirea sa sfîşietor de ambiguă. Şi la fel de tulburătoare este identificarea straniilor asemănări între elita comunistă şi post-comunistă şi Garda de Fier: naţionalismul fanatic, anti-occidentalismul şi anti-democratismul extremist al Securităţii. Nu ştiu dacă Garda a infiltrat Securitatea sau invers. Pare totuşi evident că două dintre cele mai secrete organizaţii care au existat în România au ceva în comun: ura faţă de valorile liberale. Şi tocmai pentru că a simţit această bizară înrudire, Culianu le stingherea pe amîndouă. Persoana care a apăsat pe trăgaci considera poate că acţionează în numele naţiunii, răzbunîndu-se împotriva unui om care a sfidat tatemurile sacre ale tribului.

Pentru că România a avansat într-o nouă etapă a istoriei sale post-ceauşiste, ar fi îndreptăţită speranţa că noii conducători vor dori să afle adevărul despre uciderea lui Culianu. Cartea lui Ted Anton îi va ajuta în acest demers. Dincolo de faptul că le poate servi drept ghid noilor conducători, volumul ne familiarizează cu itinerariul formativ al unei minţi strălucite, opuse neabătut oricărei forme de intoleranţă, în timp ce căuta pentru sine libertatea, iubirea romantică, adevărul. Testamentul intelectual al vieţii lui Culianu este doar o parte a acestei cărţi captivante. Anton introduce cu pricepere în ţesătura cărţii figurile celor pe care Culianu i-a părăsit - mama, sora, logodnica lui - arătînd că durerea provocată de moartea profesorului nu este doar un subiect de dezbateri academice.

Norbert DODILLE

Circul

Cu o săptămînă înainte de alegeri, am mers pentru patru zile la Paris, ca să mă întîlnesc cu nişte persoane din Minister, să-mi văd cîţiva prieteni şi să vizitez cîteva galerii. Într-o seară, mi-a venit ideea să-mi duc fiul la circ. Este încă foarte mic şi ar fi fost primul său spectacol de circ. M-am uitat în ziar şi am văzut că, în apropierea pieţei Clichy, era un circ care dădea o reprezentaţie "cu ţigani români".

Ideea m-a încîntat, aşa că, împreună cu mica mea familie, m-am aventurat în blocajele de circulaţie de sîmbătă seara. Soţia mea, sosită chiar în acea zi de la Bucureşti, era, după cum e de bănuit, cu totul încîntată să-şi consacre prima seară pariziană unui spectacol cu români. Cît despre fiul meu, el se juca cu maşinuţa lui pe bancheta din spate, fără să spună nimic.

Am găsit cale liberă pe bulevardul Clichy şi, în mare viteză, pentru că eram în întîrziere, am descoperit în capătul unei străduţe un cort de circ de dimensiuni mici, ale cărui uşi de pînză erau deja închise. Am intrat totuşi: în faţa noastră erau o mică masă care servea drept casă de bilete şi o ţigancă - una adevărată, frumoasă, cam plinuţă, ca în operete, îmbrăcată toată în roşu, cu părul acoperit cu o eşarfă aurie şi cu cercei mari în urechi. Am privit în jurul nostru: băncile erau pline, mulţi copii stăteau pe jos. Am cerut, în româneşte, două locuri, iar casiera mi-a răspuns puţin uimită, cu o expresie de mulţumire uşor forţată, ca atunci cînd îţi întîlneşti o rudă într-un loc unde-ai venit incognito. Mi-a spus că era din Timişoara.

"Şi eu m-am născut în Timişoara", a spus soţia mea. Totuşi, nu aveam timp de discuţii şi tînăra femeie a întrerupt brusc conversaţia, arătîndu-ne băncile şi asigurîndu-ne că ni se vor aduce scaune.

Arena circului era sub formă de semicerc; era o arenă de nisip galben, aflată în semipenumbră. Tînăra femeie făcu ordine pe masa de bilete şi se duse în fundul scenei unde se afla o mică orchestră ţigănească, cu tot ceea ce înseamnă o orchestră ţigănească, o vioară, un ţambal şi restul. S-au aprins luminile şi orchestra a început să cînte. Erau toţi aliniaţi şi înaintau către publicul cuprins dintr-odată de entuziasm. Două fetiţe dansau mişcînd din umeri şi băteau din palme pe rînd. În spate, sub lumina rece a reflectoarelor, rămăseseră, aşezaţi pe scaune, cîţiva membri ai familiei, veri şi bunici, desigur, cu doi sau trei ţînci, prea mici ca să danseze. Vocea cîntăreţei, fata din Timişoara, a fost acoperită mai întîi de instrumente, însă, - după ce i s-a adus un microfon, descoperit într-un tîrziu după o valiză -, ea a vrăjit pur şi simplu publicul care a început să aplaude. Se anunţa a fi bună.

Grupul s-a întors în fundul scenei pentru a face loc circului propriu-zis. Am văzut intrînd o tînără trapezistă, subţire şi brunetă, cu plete lungi care-i săltau pe spate la orice mişcare. Gambele fine erau frumos desenate şi făceau mişcări plăcute în aer atunci cînd ea sărea şi cădea din nou pe firul aflat în echilibru, bătînd din mîini ca un porumbel pe care nu-l mai ţine stinghia unde stă. Orchestra cînta şi cîntăreaţa urca vocea cu o octavă la fiecare salt al acrobatului. La un moment dat, rată firul plasat din fericire doar la vreo cincizeci de centimetri de la pămînt şi căzu graţios. Publicul o ovaţionă şi muzicanţii se apropiară cîntînd şi mai frumos, ca şi cum ar fi vrut s-o încurajeze, iar ea mai făcu două sau trei piruete înainte de a părăsi scena. Publicul bătea din picioare de încîntare.

Apoi veni o altă acrobată care îşi trecu picioarele printr-un inel agăţat la capătul unei corzi. Se întoarcea, îşi trecea piciorul drept prin inel, apoi pe cel stîng şi aşteptam să vedem cu adevărat ce urma să facă. Nu făcu nimic altceva şi salută mulţimea care aplauda, în timp ce orchestra cînta cu frenezie.

Merseră să-l caute pe bunic la locul său, iar acesta ne cîntă cu o voce tremurată unul din cele mai frumoase cîntece ţigăneşti pe care le cunosc. Eram foarte emoţionat şi el la fel: nu se mai putea opri din cîntat. A trebuit să fie luat de mînă şi aşezat din nou pe scaunul său, unde a continuat să fredoneze singur, departe de microfon, în timp ce ceilalţi actori treceau la numărul următor.

Bruneta cea drăguţă urcase pe o scară şi făcea tot felul de contorsiuni, iar jos, un ţigan - care era probabil şeful trupei, pentru că purta o pălărie şi avea un aer autoritar - ţinea în braţe o pisică albă magnifică, grasă şi placidă, care, ne-am dat seama, trebuia să urce pe coardă şi să ajungă la echilibristă. Totuşi, pisica se lăsa rugată, fata se balansa inutil, omul cu pălărie încerca în van să-i intre în voie animalului recalcitrant. Orchestra cînta mai tare şi publicul era în pragul isteriei cînd, în sfîrşit, mişcată brusc de nu se ştie ce capriciu, pisica, tocmai atunci cînd ne aşteptam cel mai puţin, ajunse din trei salturi lîngă trapezistă. Urmă un ropot de aplauze. Fiul meu, care adoră pisicile, era cu totul fermecat şi se agita pe locul său.

Citisem în anunţul spectacolului că ar fi şi animale şi mă aşteptam la unele impresionante. A fost într-adevăr şi un cal, unul mare, de muncă, care a intrat

solemn, a făcut un tur de pistă, apoi a dispărut. A urmat o capră, apărută din spatele unei perdele, cu impetuozitatea unei fiare sălbatice. A bătut nisipul cu copitele ei nervoase şi omul cu pălăria şi-a scos pălăria, a luat capra, i-a deschis gura, şi-a pus capul în faţa ei, apoi a salutat. Spectatorii, care aveau simţul umorului, au rîs în hohote.

Spectacolul s-a terminat. Grupul de muzicanţi a înaintat din nou spre publicul care bătea din palme pe un cîntec în care era vorba de mizerie, de frig şi de speranţele tribului vîntului. Acest imprevizibil public parizian era un public bun, cu siguranţă, dacă după ce făcea moşturi la impecabilele şi costisitoarele demonstraţii americane de la Holiday on ice, ovaţiona acest circ improbabil care nu ar fi avut succes nici în cea mai umilă periferie a Bucureştiului. Totuşi muzica era atît de frumoasă şi de adevărată, încît eram cuprins cu totul de nostalgie. M-am întors către soţia mea pentru a-i cere părerea: ea plîngea cu lacrimi calde.

Am plecat. Mulţimea se precipita către bufetul cu răcoritoare, cumpăra cărţi poştale şi afişe. Cîntăreaţa se plimba de colo-colo, cu o pălărie în mînă, pentru a face chetă, fără prea mare succes, pentru că oamenii plătiseră biletul de intrare. I-am spus la revedere, dar nu m-a văzut: cu sprîncenele încruntate, împingîndu-ţi în faţă pălăria răsturnată şi goală, mormăia lucruri pe care parizienii nu le înţelegeau, dar pe care voi le-aţi înţelege desigur dacă aş avea indecenţa să le reproduc.

N.B. Acest spectacol al circului "Bouglionne-Romanes" poate fi văzut pe bulevardul Clichy, pînă la sfîrşitul lunii februarie.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Dinu C. GIURESCU

„Binele şi răul se amestecă”

Unul din locurile comune care stimulează intruziunea politicului în istorie este afirmaţia că acel care nu îşi cunoaşte trecutul este condamnat să-l repete. Dar, de fiecare dată este vorba despre altă versiune a trecutului şi semnul este şi el diferit: există un trecut "pozitiv" şi unul "negativ", în funcţie de interesele celui care îl evocă. Mariajul dintre politică şi istorie nu este însoţit întotdeauna de sentimente curate şi adesea judecata, condamnarea, precede cercetarea.

În politică greşelile se plătesc, dar istoricul ştie ce anume greşeli s-au plătit

Legătura dintre istorie şi politică este una normală. Desfăşurarea evenimentelor înseamnă "istorie în mers". După un timp vin oamenii de meserie care încearcă să analizeze, să explice, să descifreze ceea ce a fost. Istoricul nu are voie să fie nici republican, nici monarhist, nici social-democrat sau liberal, nici socialist sau conservator, chiar dacă în calitate de cetăţean are o opţiune politică. Pornind de la aceste constatări generale şi bine cunoscute, relaţia se dezvoltă diferit, căpătînd ipostaze diverse.

Istoria a fost fundal pentru formarea conştiinţei şi a identităţii naţionale; aşa s-au petrecut lucrurile în secolul XIX şi în secolul XX. A fost folosită de statele mici şi mijlocii în dorinţa lor de a-şi împlini idealurile naţionale, de a dobîndi independenţa; dar şi de statele mari care vorbeau despre misiunea lor civilizatoare în lume, motivîndu-şi expansiunea pe alte continente. La români exemplele sînt prea bine cunoscute: Bălcescu, Kogălniceanu, Alecsandri, Asachi, Bolintineanu, Nicolae Grigorescu... Se poate pune întrebarea: a fost modificată istoria pentru a servi acestui scop anume? Răspunsul este nu. S-a operat însă o selecţie: au fost aleşi Ştefan cel Mare sau Mihai Viteazul, anume legende, pentru a consolida identitatea şi conştiinţa naţională, la nivelul cărturarilor, dar mai ales al categoriilor mai largi.

Dar felul cum povesteşte Shakespeare istoria Angliei, resuscitînd figuri monstruoase, contribuie la formarea conştiinţei naţionale?

Da, fără îndoială, şi aici este punctul slab al demersului nostru istoric. În genere, ne-am ferit să arătăm partea de umbră şi chiar de întuneric din propriul nostru trecut. Cît timp nu se acceptă istoria în totalitatea ei şi oamenii sînt modelaţi numai într-o singură direcţie, repercusiunile sînt amarnice pe planul politicii.

Nu cred că mai funcţionează vreo modelare: oamenii încetează, pur şi simplu, să mai creadă în existenţa modelului. Ei ştiu că în viaţă oamenii permanent fideli unui ideal sînt cvasi-inexistenţi.

Este adevărat, şi s-a putut observa această tendinţă începînd din anii '70, dar mai ales în ultima perioadă a regimului comunist sub Ceauşescu. Noţiunile de "independenţă", "unitatea de nezdruncinat a naţiunii", "lupta împotriva cotropitorilor" au devenit sloganuri lipsite de orice conţinut.

Dar istoria a fost folosită şi ca instrument politic direct. Cîteva exemple: în vara lui '40, hotarele României s-au prăbuşit pe toate direcţiile. Carol al II-lea a fost obligat să abdice; toată lumea, Iuliu Maniu, generalul Ion Antonescu, legionarii i-au reproşat regelui acest dezastru. Ceea ce nu se spune, este că, indiferent de regimul politic din interiorul României, evenimentele s-ar fi desfăşurat la fel. Raportul de forţe militare şi politice din Europa se răsturnase în favoarea celor care încă din 1918 n-au acceptat hotarele recunoscute prin Tratatele de pace din 1919-1920. Istoria a fost folosită în direct, pentru a obţine abdicarea regelui Carol al II-lea. Sigur că în politică greşelile se plătesc. Regele a plătit pentru faptul că îşi atribuise, în februarie 1938, autoritatea ultimă în stat; dar nu regimul său personal a dus la cedările teritoriale din 1940 cum i-au reproşat atunci oamenii politici.

Al doilea exemplu: există un schimb de scrisori, publicate, între opoziţia tradiţională – PNŢ şi PNL – şi Ion Antonescu. Opoziţia îi cerea Conducătorului să nu trimită armata peste Nistru, deoarece va fi nevoie de ea pentru eliberarea Ardealului. Perfect adevărat. Dar şi Mareşalul, pe un ton foarte dur şi polemic reproşa "marile greşeli" făcute de liberali, dar şi de ţărănişti, considerîndu-i răspunzători pentru prăbuşirea hotarelor!

Al treilea exemplu este prea bine cunoscut: metamorfozele prin care a trecut momentul 23 August.

Ar fi mai interesant să amintim cum propaganda comunistă a folosit istoria în cazul mareşalului Antonescu: judecat de Tribunalul Poporului în mai '46, el a fost condamnat la moarte; guvernul pro-comunist a respins cererea de graţiere şi l-a executat. Apoi, prin anii '70, regimul comunist a constatat că recuperarea personalităţii lui Antonescu îi poate fi utilă, pentru sensibilizarea opiniei publice: prin *Delirul* lui Preda, o bună monografie a lui Aurel Simion, publicarea în străinătate a unor documente care nu puteau să apară în ţară. După decembrie '89, personalitatea Mareşalului este iarăşi folosită în scopuri politice; pe de o parte unii îl omagiază ca pe un erou fără pată, alţii îl consideră criminal de război. Şi într-un caz şi în altul sînt judecăţi partizane, emoţionale. Din motive politice se insistă şi asupra opoziţiei dintre Mareşal şi regele Mihai.

Ce nu povestesc manualele

Mareşalul Antonescu a fost judecat şi condamnat, fiind socotit criminal de război de către învingători. Pînă la urmă, istoria nu este o poveste relatată de cei mai puternici?

Versiunea învingătorilor poate fi impusă pentru o vreme. Dar pe termen mediu şi lung, ea nu poate fi scrisă de învingători. Mareşalul Ion Antonescu a fost omul ţării sale. Cînd el a ajuns la conducerea ţării, nici unul dintre liderii tradiţionali nu vroia şi nu putea să preia puterea. În toamna lui '40, alternativa era un regim fascist sau un regim autoritar, acceptat de Berlin. Experienţa cu regimul fascist s-a petrecut între 14 septembrie 1940 şi rebeliunea din ianuarie 1941. După ce a înfrînt rebeliunea, generalul a instituit un regim autoritar dar care a păstrat alcătuirile româneşti tradiţionale. A fost un regim naţionalist, cu o legislaţie antisemită. Dar eliberarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei a fost salutată cu bucurie de către întreaga opinie publică. Antonescu are meritul de a fi păstrat întocmirile tradiţionale ale României într-o situaţie limită; are răspunderea războiului (dar cine l-ar fi putut evita?); are răspunderea a ceea ce s-a întîmplat cu evreii din Basarabia, Bucovina de Nord şi Transnistria. Şi are meritul de a fi salvat viaţa a circa 300.000 de evrei români.

Credeţi că în acest domeniu, al asumării luminii şi umbrelor, dialogul între istoric şi om politic se poate desfăşura în mod firesc, cu respect pentru adevăr?

Omul politic este preocupat de nevoile electoratului, pe termen scurt, pînă la alegeri. Istoricul lucrează pe termen mediu şi lung. Ei împreună, însă, ar trebui să-i obişnuiască pe oameni să gîndească critic, să privească lucid atît propria lor persoană, cît şi colectivitatea din care fac parte. Sînt lucruri pe care manualele nu le povestesc. În 1940, s-au pierdut teritoriile. După cîte ştiu, nici unul dintre oamenii politici nu s-a gîndit la ceea ce se va întîmpla dacă promisiunea "hotarele vor fi apărate" nu va putea fi onorată. Nici opoziţia, nici guvernul nu au pus răul înainte. Din această cauză, în două-trei zile, zeci de mii de oameni din Basarabia şi din Nordul Bucovinei au fost nevoiţi să se refugieze în condiţii dramatice. Un om politic ar fi trebuit să judece şi altminteri: tocmai pentru că vrem să apărăm hotarele cu toate mijloacele vor trebui evacuate din vreme bunurile, arhivele, valorile, evacuată o parte din populaţia civilă, pentru a îngădui armatei să apere teritoriile. S-ar fi evitat pierderi imense.

De asemenea, trebuie vorbit deschis despre soarta evreilor din Basarabia şi Bucovina de Nord, deportaţi în Transnistria, unii ucişi, alţii morţi din cauza relelor condiţii pe drum sau din lagăre. Avem documente din care reiese să au murit circa 108.000 de oameni. Generaţiile de după '44 nu sînt vinovate de aceste fapte. Dar ele au fost săvîrşite de către elemente din administraţie şi din unităţi militare; ca atare, ele se cuvin consemnate, recunoscute şi aduse la cunoştinţa generaţiilor care vin.

După rememorarea unor asemenea tragedii, mai este posibilă iertarea, împăcarea istorică? Şi cîte generaţii trebuie să treacă?

Este examenul cel mai greu, dat de fiecare individ, dar şi de fiecare naţiune în faţa contemporanilor şi a propriei istorii. Iată un exemplu. Confruntarea între francezi şi germani a durat o mie de ani: a început înainte de anul 900 şi s-a încheiat în 1945. În primul război mondial, în 1916, la Ypres, bătălia a durat aproximativ 5 luni pentru cucerirea a 117 kilometri pătraţi. Au pierit sau au fost răniţi peste 370.000 de oameni, 3.162 pe kilometru pătrat. Bătălia de la Verdun s-a dat nu pentru kilometri, ci pentru sute de metri. Francezii au pierdut circa 350.000 de oameni, morţi şi răniţi, germanii ceva mai puţin. Ei bine, în 1986, la Verdun, acolo unde sînt zeci de mii de morminte ale francezilor şi germanilor, o companie de onoare franceză şi una germană au defilat împreună, cu steagurile respective, în prezenţa Preşedintelui Franţei şi a Cancelarului german. Asta înseamnă să-ţi asumi istoria şi să-ţi depăşeşti adversităţile moştenite. Vine un moment cînd spui: "Gata! Am terminat cu trecutul. Mergem mai departe!". Un francez sau un german, azi în vîrstă de 40-50 de ani, nici nu se gîndesc la ipoteza ca într-un viitor conflict să se bată unul cu celălalt; capitolul este încheiat.

Românii şi ungurii s-au luptat amarnic în Munţii Apuseni, în 1848-49. Toţi cei care au murit au crezut în libertatea naţiunii lor. Dar capitolul se încheie, prin egalitatea oamenilor în faţa morţii. Două companii de onoare din ambele armate, română şi ungară, ar putea defila la mormîntul lui Avram Iancu şi la monumentul generalilor maghiari, executaţi de autorităţile austriece în 1849. Am putea face mai mult şi pentru morţii din cel de-al doilea război mondial şi pentru cei care au fost victimele comunismului. Ar trebui ridicat un monument simplu, cu o inscripţie pentru morţii români, evrei, germani, unguri şi de alte etnii. În faţa suferinţei şi a morţii nu mai există ierarhie. Dacă opinia publică din ţară acceptă astfel de manifestări, înseamnă că într-adevăr ne-am înţeles propria noastră istorie, cu părţile ei controversate şi întunecate.

Însuşirea unei asemenea atitudini ar uşura şi viaţa politicienilor.

Bineînţeles. Eu nu încetez să mă mir de uimirea şi adversitatea pe care o provoacă unora numirea unor prefecţi şi subprefecţi UDMR. O să mă întrebaţi de ce.

Nu. Pentru că şi eu consider că acei care beneficiază de dreptul de a alege şi de a fi ales, beneficiază şi de dreptul de a fi numiţi. Scandalul îl constituie incompetenţa, nu apartenenţa etnică.

Scandaloasă este folosirea istoriei de către oamenii politici pentru un cîştig momentan. Maghiarii din România constituie o comunitate care locuieşte aici de sute de ani; ei sînt oamenii pămîntului, la fel ca şi românii care sînt numeric majoritari. Deci este normal ca şi maghiarii să participe la gospodărirea treburilor publice. E adevărat, în judeţul Sălaj sînt comunele Ip şi Trăsnea, unde s-au petrecut omorurile şi schingiuirile din toamna lui '40. E adevărat că morţii aceştia trebuie cinstiţi, sacrificiul lor respectat pentru totdeauna. Dar nu putem incrimina o naţie întreagă pentru această tragedie. Trebuie, imperativ, să clădim o viaţă normală. Dar nici autonomii de tipul Regiunea autonomă maghiară, creată de regimul comunist, nu mai pot fi acceptate.

Cred că doar în perspectiva acestei dialectici a împăcării, se poate vorbi despre integrarea europeană, dincolo de criteriile economice.

Sigur că indicii economici sînt foarte importanţi, ei determină nivelul nostru de trai şi gradul nostru de civilizaţie. Este însă vorba despre un nou fel de a gîndi şi de a simţi. Frica faţă de străini este semnul unui stadiu primitiv al sentimentului istoriei. Vine din preistorie; s-au bătut cu înverşunare francezii cu germanii, cu spaniolii, cu italienii; sau polonezii cu ruşii, cu suedezii, sau francezii cu englezii sau suedezii etc.... dar în multe zone ale Europei aceste lucruri aparţin pentru totdeauna trecutului.

Cînd se poate spune "pentru totdeauna"? I-aţi pomenit pe suedezi: au avut un regat întins în secolul XVII, dar acum nimeni nu-i mai percepe ca pe o ameninţare.

Pentru ei, ca şi pentru alţii, confruntările trecutului nu mai fac parte din argumentele prezentului. Imperiul Otoman şi-a întins hegemonia din Ungaria şi din Ţările Române pînă în Tunisia şi Mesopotamia. După 1919-1920, Turcia a revenit în hotarele ei normale. E un popor care şi-a dobîndit propria identitate. Dar exemplul cel mai extraordinar este Germania. Cancelarul Adolf Hitler a declanşat cel de al doilea război mondial, cel mai demenţial şi stupid război din cîte au existat. Astăzi, Germania îşi priveşte direct istoria şi împinge înainte integrarea Europeană, deşi a pierdut largi teritorii care, de sute de ani, erau germane.

Domnule profesor, credeţi că o să ajungem ca într-un viitor interviu să vorbiţi cu aceeaşi linişte despre Rusia?

Depinde de evoluţia internă a Rusiei. A considera mereu Rusia o sperietoare, nu este o atitudine politică raţională. Pînă în 1995 a fost tot timpul o putere imperială. Ca istorie, nu mă supără atît faptul că a fost o putere imperială, cît faptul că nu a adus un tip superior de civilizaţie. Mai ales Rusia bolşevică a împins cu zeci de ani înapoi ţările europene peste care s-a extins. Rusia îşi va căuta propriile ei soluţii; pentru omul politic român Federaţia Rusiei este un partener. Un partener care nu trebuie niciodată să se mai amestece în treburile interne ale României. Omul politic trebuie să-şi pună şi răul în faţă; să se întrebe cum se pot contracara eventualele tendinţe expansioniste ale cuţărui vecin; sau ce e de făcut dacă nu sîntem primiţi în NATO în primul eşalon. Lecţiile istoriei ne spun că o ţară se apără. Şi acest lucru trebuie explicat din timp opiniei publice. Schimbările de fond, de structură sînt obligatorii pentru a fi primiţi în Uniunea Europeană şi în NATO, pentru a trăi ca oameni normali, civilizaţi. Să ne gîndim însă şi la alternative. Să fim pregătiţi să ne apărăm această ţară, de astă dată cu orice sacrificiu. Acum nu mai există o balanţă de forţe care să ne oblige să cedăm.

România nu are în final decît o singură opţiune: să aparţină de drept şi de fapt comunităţii euro-atlantice.

Mihai, Ştefan, Corvine

Pe Calea Victoriei din Bucureşti, am întrebat cîţiva trecători dacă văd vreun om politic sau conducător al României din zilele noastre intrînd în istorie asemeni voievozilor cunoscuţi.

Ion Aldea (inginer) - Cred că Emil Constantinescu are toate şansele să devină un conducător care să schimbe, să îmbunătăţească soarta ţării şi să intre în istorie. Să vedem dacă va şti să profite de ocazia pe care istoria sau destinul i-a scos-o în cale.

Costin Păun (tehnician) - Una e ce-a fost demult şi alta e ce trăim noi astăzi. Drept să vă spun, nu mă prea interesează în momentul de faţă decît ce se întîmplă cu mine şi familia mea. Nu mă pricep şi nici n-am timp de alte analize.

Corina Badea (studentă la fizică) - Nu ştiu dacă la vremea lor Ştefan cel Mare sau Mihai Viteazu au fost priviţi de popor aşa cum ne apar ei astăzi. De exemplu, mă gîndesc că Mihai Viteazu a fost chiar urît la vremea respectivă pentru greşelile politice pe care le-a făcut (legarea ţăranilor de pămînt şi altele). Nici cînd a făcut unirea nu sînt sigură că a fost bine privit de oamenii de rînd, care nu înţelegeau prea multe. Nu ştiu nici dacă el a înţeles foarte bine ce-a vrut să facă şi de ce. Sigur, printre oamenii politici de astăzi nu sînt personalităţi aşa de pregnante dar poate e mai bine.

Dan Voicu (economist) - Antonescu a fost ultimul nostru mare conducător. Toţi ceilalţi care au venit după el (şi cei actuali) nu s-au mai ridicat la nivelul lui. N-au mai fost bărbaţi adevăraţi.

Iolanda Grecu (arhitectă) - Eu cred că în Evul Mediu oamenii erau altfel, mai robuşti, mai dintr-o bucată şi gesturile lor de asemenea. Acum sînt mai firavi, mai stresaţi, mai complexaţi, mai inhibaţi. De aceea nu se poate compara. Poate că eu am o imagine idilică, dar totuşi cred că un om ca Iliescu sau Constantinescu este mult mai complex decît un Mircea cel Bătrîn sau un Ioan Vodă cel Cumplit. De aceea nici gesturile lor politice nu sînt asemănătoare. Cu cît ne apropiem de perioada contemporană, apar tot mai multe personalităţi în istorie şi responsabilităţile sînt tot mai împărţite şi complicate. Nu mai e un singur mare *lider* (ca să spun aşa) care face şi desface totul într-o anumită perioadă. Dar poate asta e doar o impresie datorată depărtării în timp şi informaţiilor puţine pe care le aveam de atunci.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Timothy GARTON ASH

Ironie şi ambiguitate

– perspective asupra Revoluţiei din Ungaria, 1956 –

În Ungaria, istoria revoluţiei din 1956 a fost tăinuită sau ponegrită timp de peste treizeci de ani. Dintr-o marionetă a Uniunii Sovietice, Iánoş Kadar a devenit o figură paternalistă pentru poporul său iar pentru Occident comunistul preferat, "liberal". Dar în toţi aceşti ani, Kadar însuşi părea a fi fost bîntuit şi determinat de amintirea camarazilor trădaţi şi condamnaţi la moarte. Imre Nagy era Banquo, el fiind Macbeth.

O parte a istoriei adevărate a fost scrisă în străinătate. Cealaltă parte a fost redescoperită treptat în Ungaria anilor '80, de către istoricii independenţi şi scriitorii din opoziţie, prin interviuri cu supravieţuitorii, publicîndu-i pe martorii eliminaţi şi elaborînd propriile lor concluzii. Iar în iunie 1989, ceremonialul reînhumării lui Imre Nagy şi a celor mai apropiaţi colaboratori ai săi, împreună cu al şaselea sicriu - pentru Insurgentul Necunoscut - a fost punctul de cotitură în tranziţia Ungariei de la comunism la democraţie. Fantoma lui Banquo s-a suit pe tron.

Într-o Ungarie liberă, adevărata istorie a anului 1956 poate fi dezvăluită. În acest unic scop a fost întemeiat Institutul pentru istoria revoluţiei maghiare din 1956. Au fost deschise arhivele. Supravieţuitorii se pot exprima nestînjenit.

Odată cu prăbuşirea comunismului au apărut documente necunoscute din Uniunea Sovietică, din Iugoslavia, chiar din China. Nu toate documentele, dar multe dintre ele. Pe de altă parte, documente oficiale din Statele Unite, Marea Britanie, Franţa şi din alte ţări occidentale au devenit disponibile după "regula celor treizeci de ani". Multe, poate cele mai interesante sînt încă secrete, dar cercetătorii fac presiuni pentru a avea acces la ele şi în Statele Unite s-a făcut uz de Dreptul la Libera Informaţie.

Aniversarea celor 40 de ani de la evenimentele din '56 oferă o ocazie care ar fi interesantă chiar şi într-o ţară normală: este prima şi probabil ultima împrejurare în care descoperirile din arhive pot fi confruntate cu amintirile participanţilor-supravieţuitori. La treizeci de ani după evenimente, arhivele sînt încă închise; la cincizeci de ani participanţii au dispărut. Iar, aici, la Budapesta martorii au supravieţuit nu doar prînzurilor copioase de la Clubul Carlton din Londra, ci condamnării la moarte, comutate în ultima clipă la patruzeci de ani de puşcărie. Aşa că împrejurarea nu e defel obişnuită.

Deci, la Budapesta, s-a verificat ideea centrală susţinută de Ranke, în privinţa istoriei moderne: odată cu trecerea timpului ştim mai mult despre trecut. Avem mai multă distanţă şi se presupune că sîntem mai imparţiali deoarece vedem consecinţele pe termen lung şi sensul larg al evenimentelor în discuţie; şi nu în ultimul rînd, pentru că documentele devin disponibile (...). Astfel aflăm din arhivele sovietice, din notele luate de V.N. Malin, şef de secţie la CC al PCUS, cît de febrile erau dezbaterile din prezidiumul Partidului. Liderii erau agitaţi şi înspăimîntaţi în zilele izbucnirii revoluţiei. Pe 23 octombrie Hruşciov spunea că "problema devine complicată" şi apoi: "Englezii şi francezii s-au încurcat în Egipt. Trebuie să evităm compania lor". Pe 30 octombrie s-a întîlnit cu un emisar al Preşedintelui Mao. căruia i-a spus că "există două căi: cea militară, a ocupaţiei. Cea paşnică: retragerea trupelor, negocieri".

Deci, s-ar fi putut întîmpla altfel? Ar fi putut Hruşciov în 1956 să procedeze la fel ca Gorbaciov în 1989? Documentele induc ceea ce Bergson numea "iluzia determinismului retrospectiv" pentru că e greu să rezişti convingerii că ceea ce s-a întîmplat, trebuia să se întîmple. Ani de zile, majoritatea dintre noi am avut convingerea că Uniunea Sovietică nu putea tolera ceea ce se întîmpla în Ungaria, altfel n-ar mai fi fost Uniunea Sovietică. Dar liderii sovietici nu ştiau asta atunci. Şi ce s-ar fi întîmplat dacă? (...)

Orwell a spus odată că "toate revoluţiile sînt un eşec, dar ele nu eşuează toate în acelaşi fel". În funcţie de epocă, se văd alte consecinţe, iar unele sînt evidente abia după decenii. Descrierea lui 1956 ca "o victorie a înfrîngerii", aşa cum a scris Milos Molnar în cartea sa din 1968, nu a fost doar o hiperbolă sau o dorinţă. Poate că urmarea cea mai directă a fost imediată şi de durată. S-a modificat atitudinea lumii faţă de Ungaria, ţară despre care unii nici nu ştiau că există sau despre care aveau o imagine negativă, considerînd-o o putere care a persecutat minorităţile înainte de 1914 şi a fost aliata Germaniei în două războaie. Asocierea Ungariei cu un sentiment pozitiv determinat de răscoala din 1956 care l-a covîrşit pe cele negative sau inexistente a persistat, devenind o bogăţie naţională - un avantaj utilizabil în discuţia despre afilierile la Uniunea Europeană şi la NATO.

Altă consecinţă care a apărut imediat şi a durat mult a fost impactul asupra stîngii din lumea întreagă. A fost un moment al deziluziei şi al trezirii în legătură cu comunismul sovietic, al sciziunilor între socialiştii democratici şi nedemocratici şi al apariţiei dubiilor chiar în mintea celor mai devotaţi comunişti. (...)

Desigur, tentaţia de a trage o linie care să unească 1956 cu 1989 e mare. Rudolf Tökes îşi începe astfel extrem de utila sa carte despre politica ungară între 1957-1990. "Drumul Ungariei de la dictatura totalitară la democraţia parlamentară a început pe 23 octombrie 1956". E o idee tentantă, mai ales pentru oameni ca Tökés, cărora revoluţia le-a schimbat cursul vieţii, el emigrînd împreună cu 200.000 de compatrioţi (2% din populaţia Ungariei) imediat după înfrîngere. Dar este oare adevărat? Tökés însuşi n-ar fi făcut această afirmaţie în 1966, 1976 sau 1986. Nu părea a fi aşa. Dar anumite legături se pot face. Nu cred că e o aberaţie legătura dintre politica sovietică faţă de Europa de Est în 1956 şi cea din 1989. Politicienii sovietici de la vîrf, în frunte cu Gorbaciov, îşi aminteau costurile intervenţiilor din 1956 şi din 1968. În 1956, liderii sovietici nu ştiau ce să facă, şi au folosit forţa. Nici în 1989, liderii sovietici nu ştiau ce să facă, dar ştiau că nu trebuie să facă uz de forţă. Nu este o aberaţie să considerăm anul 1956 din Ungaria drept o etapă decisivă, în ceea ce poate fi descris ca un proces cumulativ de învăţare, atît pentru opoziţie, cît şi pentru puterea din Europa Centrală: de la izbucnirea spontană a furiei populare în 1953, în Berlinul răsăritean, pînă la Polonia şi Ungaria în 1956, 1968 în Cehoslovacia, 1980-81 în Polonia, ajungîndu-se în cele din urmă la sofisticatul sistem al negocierilor paşnice din 1989-1990. Ba mai mult, este indiscutabil că cel mai important eveniment simbolic al revoluţiei din 1989 din Ungaria a fost ceremonia reînhumării lui Imre Nagy pe 16 iunie, la aniversarea execuţiei lui din 1958. Cele şase sicrie în Piaţa Eroilor, steagurile revoluţiei fîlfîind pe felinare: o priveliştе de neuitat, pentru oricine a fost de faţă. Trecutul a fost un catalizator al viitorului.

Şi totuşi, apariţia unor noi dovezi modifică opiniile noastre chiar în legătură cu evenimentele foarte recente. Documentele găsite în arhiva Ministerului de Interne de către vechiul opozant János Kenedi, acum membru al Institutului 1956, ne arată cum conducerea de partid şi activa ei poliţie secretă au folosit toate mijloacele care le stăteau la dispoziţie - inclusiv "agenţii de influenţă" cu acces la ambasadorul SUA - pentru a se asigura că ceremonialul din iunie şi manifestările adiacente se vor desfăşura paşnic. Urmaşii lui Kadar, comuniştii reformişti din 1989 făceau apel, direct şi indirect, la camarazii care i-au supravieţuit lui Nagy, comuniştii reformişti din 1956.

Caleidoscopul se învîrte în continuare. Acum în 1996, Ungaria este liberă. Preşedintele Republicii, Arpád Göncz, a fost el însuşi deţinut pentru tentativa sa de a media după revoluţia din 1956, şi a fost judecat împreună cu Istvan Bibo. Inteligent, tandru, glumeţ, este cel mai nimerit om pentru a marca aniversarea. Celebra Parcelă 301, din marginea cimitirului municipal, unde fuseseră înmormîntaţi Nagy şi tovarăşii săi după execuţia din 1958, devenise un loc de doliu plin de gunoaie, cînd l-am vizitat prima oară în 1988 şi era încă un loc cu pămîntul proaspăt răscolit, după reînhumarea din 1989. Acum are gazon, plăci de marmură, pavaj, monumente, - tot ceea ce împodobeşte un loc oficial al memoriei colective.

Pînă aici, e foarte bine. Dar guvernul actual al ţării este dominat de Partidul socialist ungar, cel mai important succesor al Partidului comunist care conducea ţara în 1956. Socialiştii au fost aleşi obţinînd majoritatea în 1994 şi guvernează în coaliţie cu Alianţa Liber-Democrată cel mai important succesor al opoziţiei post-comuniste, acum parteneri minoritari, într-o situaţie relativ inconfortabilă. Şi prim-ministrul, Gyula Horn? Da, el era un comunist reformist în 1980 şi ca ministru de externe a contribuit la ridicarea Cortinei de fier în 1989, permiţîndu-le germanilor din Est să treacă graniţa - şi acesta a fost începutul sfîrşitului Zidului de la Berlin. Dar în 1956? Nu, în 1956, tînărul Gyula avea 24 de ani şi făcea parte din Miliţia voluntară de care toată lumea se temea şi pe care toţi o urau; ei, "purtătorii de pufoaice" au făcut exces de zel împotriva ultimilor rezistenţi.

Horn şi-a justificat comportarea. Era tînăr, îi considera pe revoluţionari vinovaţi de moartea fratelui său mai mare, pe care îl adora. Pînă la un punct, şi-a cerut scuze. În felul său, a încercat să dreagă lucrurile: a mărit pensiile supravieţuitorilor. Dar felul său de a trata problema este profund ambiguu. Deoarece presupune că s-a tras o linie peste trecut, emiţînd astfel pretenţii la moştenirea lui Nagy. Curînd, după ce a devenit prim-ministru, s-a alăturat la Parcela 301, fiicei lui Imre Nagy, pentru a marca aniversarea revoluţiei într-o ceremonie, pe care Tökés, pe drept, a descris-o ca fiind "sinistră". Apoi, la începutul acestui an Horn a înaintat Parlamentului o lege specială prin care să se marcheze centenarul naşterii lui Nagy.

Liber-democraţii nu ştiu ce să facă. Desigur, Nagy trebuie onorat, dar nu la iniţiativa unui om ca Horn. Pînă la urmă s-au abţinut de la vot. Acest straniu obicei al Legii comemorative are întîmplător un trecut în Ungaria încă din secolul XIX. Eroul revoluţiei de la 1848-49, Lajos Kossuth, a fost şi el comemorat după moarte. Dar ultima persoană care s-a bucurat de onoruri din partea parlamentului ungar a fost Iosif Stalin. Şi cine a propus acest lucru? Primul viceprim-ministru de atunci, Imre Nagy. În Ungaria, ironia şi ambiguitatea sînt eterne.

(După The New York Review of Books - 14 noiembrie 1996)

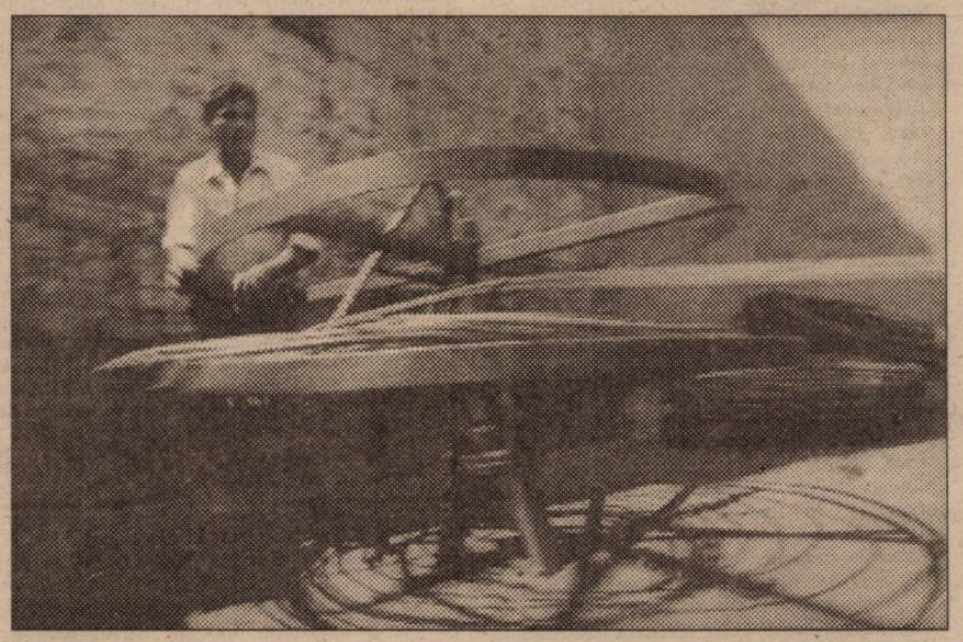

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul V
nr.208
17-23 ianuarie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

Fundația culturală româno-germană
Biblioteca

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

IDEALURI, ASPIRAȚII, DORINȚE

„Struțocămila: Eu sunt un lucru mare și voiu să fiu și mai mare, căci aceasta chipul îmi vrăjește...“

DIMITRIE CANTEMIR – „ISTORIA IEROGLIFICĂ“

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

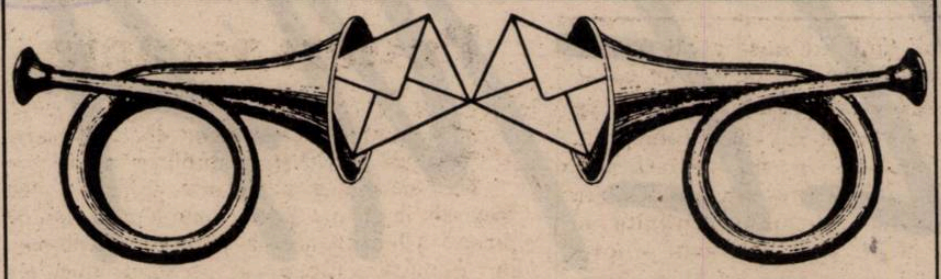

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 207: „Istoria ne cheamă la fapte“

Puterea vulgatei

Istoriografia noastră s-a molipsit de prea multe boli: s-a îmbolnăvit de spiritul epocii, dar şi de regimul la putere; a prizat cu dragă inimă romantism triumfalist, dar şi riguro-zitate pretins pozitivistă, oricum searbădă şi fără stil; a practicat îndelung istorismul în variantă marxistă, pigmentîndu-l cu "mentalităţi" şi "Anale" franceze etc. Şi, culmea, uneori le găsim pe toate la un loc, slujind, insolit, acelaşi mit: *mitul naţional*. Ar fi multe de discutat despre funcţionalitatea justificativă a discursului istoric, dar mă voi mărgini la a inventaria cîteva locuri comune ale acestui discurs.

În primul rînd, ceea ce s-ar putea numi *ipoteza represivă*: ipoteza (mai degrabă prejudecata) conform căreia, datorită ostilităţii străinilor şi a "vicisitudinilor soartei", poporul român nu a putut să-şi dezvolte "adevărata" istorie şi să-şi valorifice "substanţa creatoare".

Această perspectivă a neîmplinirii amestecă scuza, frustrarea, vina, susţinere găsind în cîteva cauze fatale. Cunoaştem astfel "teoria complotului universal", "retorica orchestraţiei", "cauzalitatea diabolică" în formulă autohtonă, cu mereu acelaşi scenariu, în care românii sînt victimele inocente ale "maşinaţiunilor" şi "meschinelor interese ale marilor puteri". Sînt cîteva elemente preferate, care să susţină această mistică victimizantă: excluderea românilor, în plan internaţional, de la luarea unor decizii care îi priveau în mod direct; cedări teritoriale impuse; planurile "cinice" de împărţire a zonelor de influenţă; sindromul "Ribbentrop-Molotov" şi "Yalta-Malta"; aşteptarea (dezamăgită) a americanilor; dreapta supralicitează componenta străină din cadrul partidului comunist român şi insistă pe spionii sovietici şi pe falsificarea alegerilor, ocultîndu-se cealaltă parte a originilor culturale ale regimului comunist la noi; stînga blamează Occidentul "imperialist"; avem şi noi clienţii noştri: turcii, grecii, iudeo-masonii, ruşii şi maghiarii – mereu conspirativi, încarnînd prin excelenţă principiul seducţiei diabolice, corupînd partea "pervertită" a românilor şi niciodată pe "românul adevărat".

De un mare succes se bucură atît în istorie cît şi în diplomaţie noţiunea suigeneris – "prietenie între state", bazată pe bună vecinătate şi neagresivitate. Astfel aleatoriul este transformat în "firesc", iar o neputinţă (în limbaj istorist) – neagresivitatea devine o virtute (intervenţia în al doilea război balcanic a avut, bineînţeles, cauze "obiective"; iar disputele indispuse în problema campaniei în U.R.S.S. au fost sursă nesecată de comic). De aici şi nesfîrşitele discuţii pe marginea orientării "politico-sufleteşti" spre "Orient" sau spre "Occident", ori "chestiunea aliaţilor tradiţionali".

Există o formă fatalistă a ipotezei represive, nu mai puţin mistică, bazată pe ideea "nenorocului în istorie". În special, sînt invocate aspecte geopolitice, cu referire la vecinătatea marilor imperii. Formula cronicarului – "în calea răotăţilor" – este supralicitată, cunoscînd o repetiţie obsesivă, ritualică. Şi ceea ce, în acelaşi raţionament, ar trebui să se numească "noroc în istorie" – unirea de la 1859, independenţă, unirea de la 1918 – se numeşte doar "evoluţie organică".

Istoricii, intrînd în cercul vicios al distincţiei cu iz hegelian, între "subiect" şi "obiect", se chinuie să indice momentul în care statul român a încetat a mai fi "obiect" al relaţiilor internaţionale, devenind "subiect". Cu alte cuvinte se acceptă statutul nostru de victimă şi pe acela de "opresor" legitim, cosubstanţial, al puterilor europene.

Ipoteza represivă presupune – (entimemă) – existenţa unui "geniu naţional", a unei substanţe şi a unei energii nedezvoltate din cauza "vicisitudinilor". Este aici toată fizica stimulării "energiilor", a tuturor "potenţialităţilor" ascunse, a "puterii creatoare", de sorginte romantică, cu o bună susţinere istoristă. De aici şi întreg recursul la "trecut" sau la "viitor", amîndouă timpurile fiind suspendate şi încremenite. De aici şi teza "statului tînăr", capabil să se afirme voios, în sfîrşit, în plan internaţional. De aici apelul obsesiv la "fenomenul generaţionist", la "tînăra generaţie", sursă de potenţare evolutivă şi, în acelaşi timp, mod de nemurire în substanţă, de imortalizare a esenţei "românismului". De aici şi puţinul mesianism (cam debil) românesc.

Limbajul are o mare putere ipostaziantă. Parcă-l şi vedem pe Ştefan cel Mare pe graniţă, apărînd Europa de păgîni, în timp ce occidentalul o ţinea în ospăţuri şi turniruri. Imaginea petecului de hîrtie pe care s-au împărţit zonele de influenţă sucseşte minţi. Cominaţia este cel mai bun principiu coagulant. Cînd vine vorba despre naţie, personajul devine serios, vocea – afectată, suflul – încrîncenat. Principiul naţional masifică. Există un alt topos, drag românilor, care spune că politicienii, în chestiuni de politică externă, au acţionat întotdeauna la unison, sub umbra călăuzitoare a "interesului naţional", uitîndu-se că acest interes a fost înţeles în atîtea moduri (nefericite) pînă astăzi. Problema este că s-a reuşit impunerea "necesităţii" pentru români de a se investi în corpul naţional, ca formă de identitate extinsă, protectoare, deturnînd de la prezent şi eliminînd dizidenţa.

Adrian CIOFLÎNCĂ

Un ecou la „Slavă Domnului, ne descurcăm“

Salutînd ideea de a permite (n.red.: verbul acesta e trist şi inadecvat; noi invităm...) fanilor "Dilemei" să-şi exprime opiniile, nu pot rezista tentaţiei de a vă trimite cîteva observaţii personale asupra unor stări de spirit "post alegeri", care s-ar face, poate, ecoul acelui "Slavă Domnului, ne descurcăm", aplicat însă unei anumite categorii de "descurcăreţi".

Nu este o noutate faptul că, în perioadele aflate la cumpăna istoriei, în momentele de rupere de ritm, de modificare radicală a drumului politic, asistăm la o serie întreagă de replieri de mentalitate, de schimbări la 180 de grade, de procese de "mea culpa", de negări vehemente ale unor comportamente, pînă mai ieri diametral opuse sensului izbînzii repurtate de forţa politică care (*sic!*) preia puterea. Acest soi de "oportunism" a existat dintotdeauna şi poate fi ilustrat cu nenumărate exemple. Există însă situaţii în care – şi mă refer aici la România anului 1996 – luările de poziţie în favoarea noii guvernări de către adepţii declaraţi ai vechii stări de lucruri, frizează ridicolul. O senzaţie de hilar şi straniu te încearcă văzînd, de pildă, cum birouri ale unor persoane foarte sus-puse înainte de 1989 (cu onorabilitatea perfid restaurată prin facilităţile speciale de privatizare oferite în anii din urmă) s-au împopoţonat peste noapte cu tabloul regelui Mihai – singur sau cu familia, tînăr sau mai în vîrstă –, cu candele, cu o grămadă de icoane ortodoxe şi catolice, atîrnate în mod nediferenţiat, din care vreun Crist cu faţa stinsă te priveşte stingher şi încurcat, conştient parcă de faptul că nu-i e locul aici. Ba mai mult, într-un acces subit de evlavie, "repliaţii" cu pricina sponsorizează mănăstiri şi biserici, îşi cumpără locuri în strană, pentru ei, orice gen de sărbătoare păleşte în faţa celor religioase, a cărora dată din calendar nici nu o ştiau prea bine în urmă cu numai cîţiva ani. Cu stupoare i-am observat, în noaptea de 17-18 noiembrie 1996, cum ţopăiau de fericire, desfăcînd sticle de şampanie, cum simulau indignarea faţă de "mizeria" în care i-a adus fosta echipă de guvernare şi cum, plini de resentimente, sfîşiau afişele electorale ale PDSR-ului, rămase întîmplător pe vreun stîlp. Nu au ratat apoi ocazia de a critica sever pe tovarăşii care nu au votat "schimbarea"... Ştiu foarte bine că, dacă mimează bine spectacolul, trec ei şi de valul ăsta. Oricum, iată un segment social ce poate oferi, în această perioadă, interesante incursiuni psihologice. Şi iată terenul extrem de fertil pe care se poate naşte un Caragiale al zilelor noastre.

Ec. Ileana TACHE
Str. Castelului 21, Braşov

N.Red.: Parcă n-ar fi nevoie să se nască încă un Caragiale. Tatăl, "bătrînul", lucrează din plin în zilele noastre, cu toată energia sa. Observaţiile Domniei Sale nu au moarte. Şi Puterea şi Opoziţia sînt şi vor mai fi sub raza lor. Să ne bucurăm, să ne întristăm de eternitatea lui? E una din dilemele serioase şi îndelungi ale românului inteligent.

Din nou despre „Prea tîrziu“

Locuind într-un oraş din provincie, am avut marele noroc să fie difuzat la cinematograf filmul "Prea tîrziu", despre care citisem cîteva cronici. Fireşte că ne-am dus în primele zile, bănuind că se poate retrage filmul, lucru care s-a întîmplat cu mai multe filme bune (şi aşa atît de puţine!). Într-adevăr, în sală se aflau şapte spectatori, iar despre spectacolul de a doua zi (la oră de vîrf, ora 17,00) am aflat că au fost cinci spectatori...

De ce oare intelectualii onesteni nu s-au dus la acest film al unuia din cei mai buni regizori ai noştri? Să fie de vină cronicile, unele mai rezervate, scoţînd în evidenţă scepticismul filmului, şi mai accentuat ca în "Balanţa"? Sau lipsa de informaţie, neştiindu-se că rulează filmul pe ecranele oraşului, iar onestenii nemai-obişnuiţi să meargă la film, ocolind afişele ţipătoare şi filmele proaste ce se difuzează în ultimii ani, încît şi un film remarcabil nu mai este remarcat? Sau, pentru unii, faptul că filmul ar trata problema minerilor şi mineriada, iar ei nu vor să mai ştie despre asemenea evenimente?

Oricum şi pentru acei spectatori, care pînă la urmă au aflat că rulează filmul şi au vrut să-l vadă... a fost prea tîrziu. Filmul a fost retras după cîteva zile, din lipsă de spectatori.

Cea mai bună cronică mi s-a părut cea a lui Claude Karnoouh, care scoate în evidenţă caracterul totuşi stenic al filmului (nu vreau să citez, cititorii "Dilemei" l-au citit oricum), complexitatea lui, a oamenilor ce-l populează, oameni la care "umanitatea...iese la suprafaţă"... Filmul este grav, firesc, pune nu doar probleme specific româneşti, ci problemele omenirii în general la sfîrşit de mileniu. Socotesc doar că evadarea eroilor în alte locuri contrazice mesajul filmului, că "eticul nu este echivalent în mod automat cu adevărul" (Karnoouh).

Ilse DARI
(O spectatoare din provincie)

Păreri rapide

● După unii comentatori, respectarea promisiunilor electorale făcute de "ţărăniştii-pedişti" echivalează cu tăierea crăcii pe care stau. Eu cred că problema iniţială este alta. Şi anume, dacă guvernul Ciorbea va continua sau nu va continua să meargă înainte cu modelul de privatizare care a consacrat înfrîngerea PDSR-ului. Dacă programul actual de privatizare va continua să meargă înainte, ţara, neîndoios, va continua să meargă înapoi!

Corneliu PÎSLARU
Şugag, Alba

Primul strigăt pe INTERNET, de Anul Nou

Ce se întîmplă de nu mai apare Dilema pe Internet? (Harvard University, la 3 ianuarie 1997, 15 h 20')

Răspuns: *De cînd n-aţi mai fost în România? Nu mai ştiţi ce înseamnă sărbătorile de iarnă la noi? Guvernul ne-a dat 9 zile libere şi "Dilema" a anunţat că nu apare două săptămîni. Veniţi la anu' să-i tragem un chef?*

Prima bucurie pe 1997

Stéphanie Tétu

Fotografiile trimise au început să apară chiar din numărul trecut (207/1997) şi vom continua să trimitem la tipar numeroase altele din stocul bogat. "Dilema" n-a primit ceva mai frumos de Anul Nou – *un grand merci!*

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Demagogie şi demagogi**
- **Şapte ani după Ceauşescu**
- **Imaginea României**
- **Rămăşiţele romantismului**
- **Natură şi tehnologie**
- **Despre sistemul medical**

CRITERII

Cînd domnul Stere Gulea a făcut schimbări - de mult şi de mulţi aşteptate - într-unul din departamentele televiziunii naţionale, opoziţia, firește, a protestat. După cîţiva ani de limbaj de lemn constructiv, ea îşi alcătuieşte, acum, un limbaj de lemn al contestaţiei. În cazul de faţă, limbajul acesta a redescoperit formula "vînătoare de vrăjitoare". Orice schimbare e suspectă a fi resentimentară. Guvernanţii se răzbună, plătesc polițe, fac "epurări". Aplicat televiziunii, acest punct de vedere al vechii puteri e, în mod caracteristic, contradictoriu şi psihanalizabil. Ea susţine, pe de o parte, că cei demişi n-au avut niciodată înclinaţiuni partizane; dar atunci nu se înţelege de ce demiterea lor e interpretabilă ca măsură politică. Pe de altă parte, luîndu-le apărarea, opozanţii îi deconspiră ca înregimentaţi politic (de partea lor) şi justifică, astfel, "epurarea". O epurare care nu e, în această situaţie, "vînătoare de vrăjitoare", ci o legitimă operaţiune igienică: un funcţionar al televiziunii publice, mai ales unul al departamentului de informaţii, nu are voie să aibă convingeri sau reflexe de slujitor al puterii de stat.

Un alt argument pe care opoziţia îl invocă în apărarea celor demişi este experienţa lor profesională, "vechimea" lor în muncă. E un argument pe care l-am auzit şi în alte domenii. Potrivit lui, toţi meseriaşii cu vechime sînt de neînlocuit. Vechimea e un alt mod de a numi competenţa. Securiştii veterani, diplomaţii veterani, politicienii veterani trebuie să moară în post. Schimbarea lor pune în pericol siguranţa naţională. Dexteritățile lor prăfuite (în mare măsură - simplă rutină) nu se pot învăţa de alţii decît în decenii întregi. Rezultă că odată ajuns preşedinte, ministru sau parlamentar, trebuie să fii reales la infinit, întrucît acumulezi o experienţă crescîndă. Mereu realesul Ceauşescu avea, aşadar, dreptate. (*A propos:* ce greşeală să-l schimbi, tocmai cînd adunase atîţia ani de meserie!) Prin urmare, în veche tradiţie caragialescă, opoziţia se declară de acord cu schimbarea, cu condiţia să nu se schimbe nimic şi mai ales nimeni. Cu un astfel de principiu, conduita ei politică în anii care vin e previzibilă şi, trebuie să o spunem, neinteresantă.

E drept, şi în tabăra actualei puteri, par să funcţioneze, uneori, criterii curioase. Am auzit, în mai multe rînduri, că o sumedenie de profesionişti bine calificaţi nu pot fi numiţ în posturi potrivite cu priceperea lor, fie pentru că nu sînt "membri de partid", fie pentru că nu au destulă vechime în rîndurile partidului. Tristă melodie, aducătoare de amintiri fatale... Mi se va spune că în toate ţările democratice se face la fel. Asta-i politica! Se poate. Dar la noi o asemenea intrare în "normal" e încă prematură. Aflaţi în plină criză, nu ne putem permite, cred, o politică de cadre exclusivistă, dirijată strict pe criterii de baricadă. Cînd eşti ameninţat cu înecul nu ceri salvatorului potenţial carnetul de partid.

Andrei PLEŞU

FEŢELE SCHIMBĂRII

La TVR ori în PDSR, în Palatul Victoria sau în Valea Jiului, schimbarea politică a produs primele efecte, reîmpărţind lumea în victime şi profitori, în avansaţi şi retrogradaţi, în suspecţi, adaptabili, cadre de nădejde sau ţapi ispăşitori. Ca şi în decembrie '89, se vede şi acum cît de necesară e înnoirea structurilor de conducere şi cît de traumatică e percepţia ei pentru fiecare dintre cei care-şi pierd vechile poziţii. Tămbălăul iscat în jurul Televiziunii a fost contrabalansat de "discreţia" cu care fostul partid de guvernămînt "şi-a curăţat ograda". Moda negocierilor i-a încurajat parcă pe ortacii lui Miron Cozma să se tîrguiască (la cerere) cu preşedinţia pentru a obţine judecarea în stare de libertate a liderului lor arestat abia după numirea unui nou ministru al Justiţiei.

Euforia mediatică şi temenelele deşănţate în faţa noii puteri au făcut repede loc protestelor vehemente. În Televiziune, "profesioniştii" de pe vremea dictaturii s-au mîniat din cauza numirii lui Stere Gulea în funcţia de director general. Pentru că el a avut puterea să-i schimbe pe şefii principalelor departamente, solidaritatea foştilor absolvenţi ai Academiei Ştefan Gheorghiu a devenit un uragan în care se amestecă invectivele şi văicăreala, misoginismul de mahala şi mentalitatea de sinecurist. În Valea Jiului, minerii se comportă precum copiii orfani, înspăimîntaţi că au rămas fără Miron Cozma şi că în absenţa "zmeului sindical" vor trebui să pretindă mai puţin, să muncească mai mult şi să plătească pe kilowatul consumat, atît cît plătim noi toţi, şi nu 25 de bani cît au plătit pînă acum. Paternalismul de care minerii nu s-au desprins încă are la Bucureşti alte forme de manifestare, dar el e la fel de rezistent. Aceeaşi Justiţie care a amînat procesele liderului Cozma ca să-i facă pe plac (sau doar ca să-i facă plăcere) fostei puteri se grăbeşte acum să urmeze directivele noilor autorităţi scoţînd pe taraba publică dosarele penale cele mai spectaculoase. Acelaşi cotidian central care în ultimii ani "atrăsese atenţia" şi arătase cu degetul gafele, cenzura ori manipulările din programul de "Actualităţi" sare acum în sprijinul foştilor şefi şi încearcă să compromită echipa care le-a luat locul. Minerii lui Miron Cozma nu găsesc altă cale de a-şi exprima nemulţumirea decît plecînd cu jalba în proţap la preşedinţie, realizatorii TV care au ajuns la vîrsta pensionării nu ştiu decît să strige după ajutorul presei. Şi unii şi alţii pretind că au dreptul la un statut special, că nimeni n-are dreptul să-i judece sau să le ceară să respecte legea.

La o privire atentă şi cu un pic de curaj putem ajunge la constatarea că în ultimii ani sindicatele miniere, oamenii puterii şi unele vedete ale vieţii publice au înţeles democraţia cam în acelaşi fel. "Nimeni nu e mai presus de lege... în afară de mine", şi-au spus, în momente diferite şi din raţiuni diferite, o sumedenie de anonimi şi o sumedenie de personalităţi. Printre aceştia din urmă, Miron Cozma şi Iosif Sava, Ion Iliescu şi C.V.Tudor, Ion Cristoiu şi Laszlo Tökes. Extrem de diferite ca structură şi ca orientare, personalităţile citate (şi multe altele) sînt unite de aceeaşi convingere - convingerea că sînt excepţii şi că lor nu trebuie să li se aplice aceleaşi criterii (la locul de muncă) şi nu pot fi supuse acelorași obligaţii. Nu e de mirare că liderul Văii Jiului a refuzat să dea curs citaţiilor trimise de parchet, dacă oamenii de cultură percep posibilitatea pensionării ca pe o persecuţie. Dacă fostul şef al statului şi-a acordat dreptul de a număra greşit candidaturile, de ce să ne înfuriem că un senator şi-a permis să-i înscrie pe lista trădătorilor de ţară pe toţi cei care nu gîndesc ca el? Dacă directorul-editorialist recurge la calomnie şi se crede "destul de bărbat" ca să emită panseuri scabroase despre feminitatea Alinei Mungiu (doar pentru că *ea* a ocupat un post pe care *el* îl rîvnea), de ce să ne simţim jigniţi că episcopul reformat a sfidat comisia parlamentară de anchetă a evenimentelor din decembrie '89 şi n-a vrut să se prezinte la audieri?

Toate aceste exemple pot părea forţate şi răutăcioase, dar ele sînt, vrem nu vrem, semnificative, tocmai pentru că deschid o listă interminabilă. Peste tot, din ultima fabrică şi pînă la Palatul Victoria, poţi găsi oameni care cred că li se cuvine totul şi că nu li se poate pretinde nimic pentru că ei sînt, vezi Doamne, excepţii. Principiile democratice vor fi respectate însă de cei mulţi doar atunci cînd aleşii politici, elita culturală, liderii de opinie (inclusiv sindicală) - făcînd parte din tabere diferite - vor şti, vor crede şi vor accepta că *mai ales ei* nu sînt deasupra legii, indiferent că e vorba de Codul Penal, de Legea electorală, de Constituţie sau de legea dreptului de autor. Numai cu apeluri la moralitate, cu programe anticorupţie şi cu scandaluri pe aceeaşi temă orchestrate de servicii secrete care se războiesc între ele, plus o presă care mimează independenţă ori de cîte ori îi convin., schimbarea în bine aşteptată după alegeri poate fi asemănătoare celei de după revoluţie, impunîndu-se doar pe ici pe colo şi mai mult în rău.

Elena ŞTEFOI

Posturi vacante

Schimbarea echipelor de conducere din instituţiile publice odată cu schimbarea puterii politice este firească, legitimă şi de dorit legală. Noua putere a fost aleasă în numele schimbării, iar o nouă politică nu se poate face cu aceiaşi miniştri, cu aceiaşi secretari de stat, cu aceiaşi prefecţi, directori generali, consilieri sau purtători de cuvînt. O mare primenire ar fi fost oricum necesară, chiar şi în cazul în care vechea putere s-ar fi menţinut. Cu atît mai mult cu cît a existat după 1989 - şi există şi astăzi - o puternică tendinţă de refacere a nomenclaturii, într-o variantă anarhodemocratică şi în tradiţia bine conservatelor tradiţii de "cumsecade" feudalism balcanic, atît de viguroase încît pînă şi la comunism s-au adaptat. Iar eternizarea în funcţii de conducere a fost, este şi va rămîne una dintre sursele cele mai fertile de produs nouă nomenclatură. PDSR nu se transformase doar într-un partid de directori, cum au recunoscut chiar şi unii dintre liderii acestei formaţiuni, ci fusese şi o maşină de fabricat directori.

Firești şi legitime, schimbările de personal nu pot depăşi însă limitele legalităţii. Nu tot ceea ce este firesc şi nu tot ceea ce este legitim - ori pare a fi legitim - capătă automat şi caracter legal. Confuzia dintre legitimitate şi legalitate, frecventă în perioadele de schimbări, poate avea un efect pervers, fiindcă legitimitatea nu poate fi pusă mai presus decît legalitatea. Indiferent de cauză şi motivaţie, depăşirea legii în numele legitimităţii implică revenirea la un voluntarism de tristă amintire, extrem de primejdios pentru o ţară cu atîta trecut dictatorial şi în care veleităţile haiduceşti răsar de unde nu te-aştepţi. Este adevărat că legislaţia românească nu are încă un statut al funcţionarului public, iar condiţiile de numire şi de destituire în şi din funcţii sînt pentru multe instituţii confuze, incomplete, dacă nu lipsesc în întregime. Şi totuşi! Aşa imperfecte cum sînt şi pînă la îmbunătăţirea sau completarea lor, legi şi prevederi legale există - şi nu pot fi ignorate. Nici măcar în numele unei incontestabile legitimităţi.

Era de prevăzut că valul schimbărilor va fi masiv. Amploarea lor a creat însă, inevitabil, o anumită instabilitate în funcţionarea instituţiilor, mai ales acolo unde eliberările din funcţii nu au fost urmate prompt de numiri. Destituiri certe şi numiri interimare, cu alte cuvinte o mini-tranziţie inedită, un nou provizorat, apărut în marsupiul greoi al marii tranziţii. Una dintre cele mai neaşteptate situaţii s-a creat în diplomaţie, prin retragerea concomitentă a mai multor ambasadori din importante state europene. Cei mai mulţi dintre aceştia nu erau diplomaţi de profesie şi fuseseră numiţi de vechea putere ca răsplată pentru servicii şi fidelităţi politice, nicidecum pentru calităţile lor. Însă procedurile de numire şi de acreditare a unui nou ambasador sînt lungi şi nu pot fi accelerate, chiar presupunîndu-se că în momentul retragerii vechilor ambasadori succesorii lor ar fi fost gata desemnaţi. Întrebat în cît timp se preconizează instalarea noilor ambasadori, ministrul de externe a dat un răspuns diplomatic: "Avem tot interesul să ocupăm posturile vacante într-un timp cît mai scurt". Evident, nimeni nu a contestat existenţa interesului. Fapt este că o perioadă totuşi deloc scurtă, prin forţa împrejurărilor, România nu va avea ambasadori în cîteva dintre cele mai importante state ale Uniunii Europene - şi aceasta într-un moment de necesară ofensivă diplomatică pentru menţinerea speranţei în integrarea euro-atlantică. "Posturile vacante" pot deveni un factor de risc. Încă unul.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Corupţia

Reconstruirea sistemului penal român este, din punctul meu de vedere, o urgenţă. Dacă admitem că fiecare "tip" de societate presupune propriu-i "tip" de legi, că trebuie să existe o anume adecvare a legii la *Zeitgeist*-ul epocii sale, să fim siguri că un sistem penal fundamentat pe legi emise în plin comunism este anacronic într-o lume eliberată, în bună măsură, de sub puterea ucigătoare a acestei boli. Modificarea şi completarea unor coduri care datează de la sfîrşitul anilor '60 constituie, de fapt, o cîrpeală legislativă şi nicidecum o lege care să apere *eficient* cetatea. Atît timp cît legiuitorii noştri nu vor înţelege că *spiritul* actualului Cod Penal şi al actualului Cod de procedură penală este revolut, că filosofia pe care se aşază aceste texte este falită, că optica pe care o consacră, în ceea ce priveşte infracţionalitatea, este depăşită, nu vom avea un sistem penal potrivit timpului nostru. Pînă atunci, vom avea vorbe!

Acestea au fost primele mele gînduri după ce, în seara de 8 ianuarie, am ascultat cuvîntarea preşedintelui Constantinescu pe tema corupţiei. Dramatic şi autentic mi s-a părut tonul preşedintelui; mărturisesc, discursul m-a emoţionat puţin. Am remarcat, însă, că şi acest preşedinte a lăsat lucrurile în aceeaşi zonă a generalului aproape nedeterminat. Ni s-a spus că "stăm prost" – ştiam. Ni s-a spus că s-a înfiinţat un consiliu naţional de luptă împotriva corupţiei – bravos! Ni s-a spus de ce e bine să respectăm legile – aicea mi-a plăcut cel mai mult. În încheiere, preşedintele s-a adresat, mai ales, tinerilor profesionişti din "zonele juridice" şi le-a solicitat concursul în lupta împotriva corupţiei – poţi să-i rezişti?

Serios vorbind, cred că preşedintele Constantinescu pleacă în această cursă în direcţia cea bună, dar pe un culoar fals. Dacă domnia-sa crede că "înăsprirea pedepselor pentru o serie de infracţiuni grave" şi completarea şi modificarea legislaţiei "în cel mai rapid mod permis de regulile statului de drept" este tot ceea ce trebuie făcut în plan legislativ pentru a susţine lupta împotriva corupţiei, atunci este prost plasat. Căci, în acest caz, preşedintele nu vede esenţialul: corupţia există în sistem nu pentru că nu i se opun oamenii, ci pentru că nu i se opun legile. "Avem legi dar nu le aplicăm" – se spune. Adevărul e altul: avem legi proaste care, prin aplicare, generează realitatea socială pe care o vedem.

Revenind la sistemul legilor penale (principala armă în lupta anti-corupţie), constat cu tristeţe că, în afara unor necesare cosmetizări, nu a existat nici o iniţiativă legislativă substanţială. Începînd de la definiţiile de bază, totul trebuie refăcut în dreptul nostru penal. Vom reveni.

Sever VOINESCU

...Chiar dacă rişti să priveasca toată lumea înăuntru. Tocmai de aceea: n-ai făcut, oare, curat, n-au ce vedea? De ce te-ai ascunde? Şi cu atît mai mult cu cît nu de o locuinţă privată, ci de o instituţie publică, de instituţia publică prin excelenţă este vorba...

Căci, da, aşa mi se pare: că televiziunea publică (TVR, în speţă) este instituţia publică prin excelenţă a unei societăţi. Că ea este, poate, prima care trebuie să asigure *caracterul public* - şi, concret, să-l *facă*, să-l *constituie* ca atare - al societăţii actuale. Aşa stînd lucrurile, şi, în plus, în condiţiile modestei înclinaţii către discuţie şi a tendinţei, să-i spunem, paradigmatice de a "guverna prin decret" - şi în secret - ce caracterizează ' însemnate porţiuni ale mentalităţii noastre colective, reforma iniţiată de Stere Gulea în TVR ar trebui, logic şi pedagogic, însoţită nu atît de ceea ce se cheamă "transparenţă", cît mai cu seamă de *dezbateri publice* al căror obiect să-l constituie televiziunea în general şi televiziunea publică română în particular. Televiziunea ar trebui să-şi deschidă cît mai larg - dar şi cît mai precis - porţile studiourilor pentru a se pune pe ea însăşi în discuţie. Altfel, există riscul de a cădea în aporia înlocuirii "specialiştilor", a "profesioniştilor" fără, de fapt, a formula o definiţie cît de cît acceptabilă a *profesionalismului* de televiziune, pe criterii ce pot trece drept arbitrare. Lucru care, de altfel, s-a şi întîmplat. Neorganizînd el însuşi, ca director al TVR, dezbaterea în jurul (ne)profesionalismului, sau, mai exact, neînsoţind începutul de reformă cu o astfel de *discuţie publică*, dl. Stere Gulea s-a expus preluării de către alţii a acestei iniţiative, scăpînd, în fapt, situaţia de sub control. În loc s-o controleze, el este, acum, cel controlat, cel supus unor atacuri şi bănuieli pe care le-aş defini drept absurde dacă n-aş şti - dacă nu s-ar vedea cu ochiul liber - că sînt *interesate*, mărunt şi, oh, mult prea "logic" interesate. Altfel, de unde atîta violenţă, disperare chiar, de unde o atît de masivă - şi de surprinzătoare - deplasare a limbajului spre suburbii?...

TV (totul de vînzare)

Cînd te apuci să faci curat, nu uita să speli şi geamurile...

Un exemplu a ce ţi se poate face atunci cînd nu faci tu lucrul ce trebuia făcut, devenind, din subiect posibil, ţintă nevinovată, l-a constituit, joia trecută, emisiunea - model de ne-profesionalism - intitulată *Starea de veghe* şi organizată de postul de televiziune bucureştean Amerom: directorul general interimar al TVR a fost aşezat între Ion Cristoiu, directorul *Evenimentului zilei*, şi Horia Alexandrescu, directorul *Cronicii Române*. Cei doi din urmă mai că nu l-au răstignit pe primul. L-au torturat, oricum, cu atît mai mult cu cît "armele" logice de care s-au folosit erau, în prospeţimea lor, gata ruginite - răsucite, strîmbe, depăşite, perverse.

Televiziunea nu a făcut, pînă acum, la noi, obiectul vreunei dezbateri publice care, lăsînd să se confrunte păreri, teorii, proiecte şi proiecţii dintre cele mai diferite, ar reuşi, poate, să ne lămurească pe toţi asupra caracterului deloc imediat-evident, dacă nu chiar problematic al *complexului tehno-politico-mediatic* care este televiziunea. Lucrul acesta - falsa evidenţă, înşelătoarea familiaritate - a fost demonstrat cu asupra de măsură de întrebările formulate de cei doi directori de ziare, dar şi, într-o destul de consistentă măsură, de răspunsurile d-lui Stere Gulea.

Aporia - cum am numit-o - a "specialiştilor" pe care nu ar avea nici cine să-i judece, nici cine să-i înlocuiască mi se pare de o candoare clasică. Cum au ajuns "specialiştii" de azi "specialişti"? Ce învăţămînt de televiziune a existat în România? Cum s-a recrutat, sub comunism, personalul Televiziunii Române? Sîntem, în ceea ce-i priveşte pe *profesioniştii* de televiziune, în plină pre-modernitate, în plin *corporatism*. Meseria, ei şi-au deprins-o la fel ca în uzinele noastre: prin *ucenicie*, direct, la faţa locului, "văzînd şi făcînd". Deţin un *savoir-faire* care înglobează, ca element formativ anormal, ne-specific, eterogen, o bună doză de "abilitate", chiar de *servilism politic*. Nu au fost educaţi în spiritul libertăţii şi al responsabilităţii primordiale faţă de imperativele meseriei, ci faţă de putere. Şi pretind, acum, că sînt de neînlocuit, că ştiu, numai ei, totul. Da, dar un "tot" viciat, care nu mai trebuie lăsat, la rîndul lui, să se transmită, să facă "ucenici".

Părînd a prefera Televiziunea Română aşa cum (nu) e, susţinînd "inamovibilitatea" "specialiştilor" crescuţi sub comunism, Ion Cristoiu, dar mai explicit Horia Alexandrescu au făcut dovada unui *conservatorism* - ca să nu zic *reacţionarism* - ce poate părea surprinzător, dar, de fapt, nu e: la urma urmelor, ei unde şi cum au "ucenicit" întrale presei (scrise)? Nu alături şi la fel ca "specialiştii" din TVR? Reacţia lor, de apărare a "profesionalismului", este, de fapt, o reacţie de corp, de *breaslă* - în sensul *medieval*, anacronic, al termenului - cît se poate de firească, istoric vorbind.

Pentru ca reformarea Televiziunii să reuşească şi pentru ca paradoxul – conform căruia instituţia însărcinată cu asigurarea transparenţei şi a caracterului public-contradictoriu în societate este, la noi cel puţin, cea mai opacă – să fie dizolvat, reforma abia începută trebuie însoţită de dezbateri publice despre TVR organizate chiar de către TVR. Căci, nu-i aşa, nimeni nu le ştie pe toate (uneori – ca acum – tocmai cei care vorbesc cel mai mult par a şti cel mai puţin), iar revoluţia, ar fi trebuit, după şapte ani, să fi învăţat, nu produce automat democraţie.

Bogdan GHIU

Economie

Drobul de... energie

Inflaţia a atins cote dramatice. Scumpirile se ţin lanţ. Scumpirea energiei, cu deosebire, se va resimţi în toate preţurile de consum. Salariul real va fi drastic ajustat, în sensul că vom cumpăra cu bani mai mulţi mărfuri mai puţine.

În faţa acestor scumpiri, ce afectează costurile de producţie, cele mai multe întreprinderi se comportă ca în povestea cu drobul de sare. Un vaiet străbate economia: "Ce ne facem?"

De asta au întreprinderile specialişti, de asta au manageri, ca să spună *ce facem* şi să nu se vaite *ce ne facem*. Prin urmare: cum vor fi preluate în costurile de producţie noile preţuri şi tarife, îndeosebi la energie, fără şocuri care să zguduie economia şi fără reacţii în lanţ.

Scumpirea energiei nu poate fi evitată. Cauzele sunt diverse: industrii energofage, tehnologii energofage, plus o imensă risipă de energie pentru a fabrica... stocuri. Balanţa comercială a ţării suferă dezechilibre cumplite îndeosebi din cauza importurilor de resurse energetice.

Ce se întîmplă în lume? Industriile consumă tot mai puţină energie. Chiar şi atunci cînd producţiile sporesc. Dar serviciile, aflate în expansiune, îşi intensifică neîncetat consumul de electricitate. Acelaşi lucru se întîmplă şi în gospodăriile populaţiei. Astăzi, confortul casnic nici nu mai poate fi conceput fără o creştere necontenită a consumului de electricitate. În case dintre cele mai obişnuite pătrund roboţi de bucătărie, maşini de spălat, răcitoare, aparatură electronică, aer condiţionat. Plus faptul că, în multe ţări, electricitatea constituie sursa principală de energie necesară încălzirii locuinţelor şi preparării hranei. În condiţiile în care electricitatea este prezentă în toate casele, excepţiile fiind dovezi de nepăsare administrativă sau de neputinţă economică, importanţa acestui dosar devine imensă. În toată lumea, problematica energiei electrice - de la producţii şi consum pînă la tarife - este abordată din trei unghiuri: economic, politic şi social.

Documente recente ale Băncii Mondiale vădesc îngrijorarea acestui for din cauza unei excesive politizări a facturii energetice. Şi asta pentru că tarifele acestui produs se depărtează tot mai mult, îndeosebi în ţările în curs de dezvoltare, de calculul economic. Şi devin, tot mai mult, dependente de lupte politice, de campanii electorale, de programe de asistenţă socială. Aşa s-a întîmplat şi la noi. Guvernul Ciorbea e decis să schimbe macazul. Va reuşi?

Este un adevăr larg cunoscut că economia românească face tot mai greu faţă presiunilor determinate de achitarea notelor de plată pentru facturile energetice. Importurile de ţiţei, gaze naturale şi păcură, de care România nu se poate dispensa, împovărează balanţa comercială. Anul trecut, raportul importuri-exporturi s-a soldat cu un deficit de două miliarde de dolari. Anul acesta deficitul ar putea fi tot atît de mare. Din valuta necesară importatorilor, niciodată îndestulătoare, mai bine de o treime este folosită pentru achiziţionarea de resurse energetice. În acelaşi timp, pe plan intern spirala inflaţiei îşi schimbă direcţia după cum bate vîntul energiei.

În România, două mari focare inflaţioniste sînt lumina şi benzina. După ce, la 1 iulie anul trecut, au avut loc scumpiri cu 32 la sută la benzină, cu 36 la sută la motorină, cu 58,6 la sută la energia electrică pentru populaţie, toate preţurile au luat-o razna. După doi ani şi jumătate în care inflaţia a manifestat o tendinţă clară de calmare, alimentînd speranţa că în 1996 rata anuală va coborî pînă la 20 la sută, dintr-odată linia ei de mişcare şi-a schimbat sensul. Trei cauze au determinat schimbarea direcţiei: 1) creşterea costurilor producţiei de energie; 2) scumpirea ţiţeiului din import; 3) modificarea cursului de schimb leu-dolar. Cel puţin aşa a motivat guvernul Văcăroiu. Această motivaţie, însă, acoperea numai în parte adevărul. Numai aşa se explică de ce, la doar cîteva luni de la substanţialele creşteri de preţuri de la 1 iulie '96, se fac presiuni pentru noi scumpiri. RENEL agită cerinţa unei noi creşteri masive a tarifelor la energie, fapt determinat de imensele pierderi înregistrate de regie.

Nimeni din precedenta echipă executivă nu voia să vorbească despre una dintre bolile ruşinoase ale economiei noastre: falsificarea preţului la energie. Or, prima condiţie pentru tratarea unei boli este diagnosticarea ei cu exactitate. De multe ori, însă, este nevoie ca boala să fie recunoscută. Un alcoolic care nu-şi recunoaşte meteahna nu va putea fi vindecat. La fel s-au petrecut lucrurile de patru ani încoace şi în economia românească: multe boli nu au putut fi vindecate fiindcă nu au fost recunoscute. Între ele: iluzia energiei "ieftine".

Am folosit ghilimelele pentru că, dacă ne referim la consumul casnic, puţine familii din România vor accepta că un kilowat/oră plătit cu 80 de lei poate fi socotit ieftin. Dar nici măcar 80 de lei nu reprezintă un tarif real. E un tarif mincinos cu care este păcălit cetăţeanul. Pentru că, în realitate, plata luminii se face în doi timpi, ca să ni se pară ceva mai suportabil. Timpul unu: vine cititorul de contuar de la RENEL, îşi notează consumul şi ne ia banii. Numai că în acest fel nu s-a acoperit decît o parte din costul energiei. Pentru a se acoperi şi diferenţa, lumina este încasată de... Ministerul Finanţelor, prin impozite şi taxe. Căci diferenţa în cauză se acoperă de la buget. Consecinţele sînt extrem de grave, pentru că această iluzie de suportabilitate conduce la consumuri mari şi la risipă de energie. Atît în iluminatul casnic cît şi în consumul întreprinderilor. Sau mai ales în consumul întreprinderilor. Alocaţiile de la buget acoperă şi risipa, şi tehnologiile energofage, pe care nimeni nu se străduieşte să le înlocuiască, şi resursele irosite în stocuri nevandabile.

A venit vremea să i se pună punct risipei de resurse. Oricît de greu ne-ar fi să ne acomodăm cu această cerinţă.

Adrian VASILESCU

„Luceafărul huilei“

● **Arestarea ca exemplu - sau momentul hotărîtor pentru spălarea feţei:** “Îmbărbătaţi de curajul noii puteri (pentru că e un gest curajos să te legi de un personaj pe care mulţi îl considerau intangibil), profesioniştii din instituţiile statului de drept îşi vor face mai departe meseria, aplicînd cu fermitate numai şi numai legea, indiferent cine le-ar sta în faţă.” (Ion Cristoiu în **Evenimentul zilei**) ● “Nu vreau să-l transform pe Miron Cozma în personaj. Ar fi cea mai mare greşeală să confundăm o persoană cu fenomenul însuşi. Scriam anul trecut, după dezordinile provocate de regele neîncoronat al Văii Jiului într-un local din Petroşani - ilegalităţi de proporţii minime faţă de gravele încălcări ale legii din timpul mineriadelor - că organele de ordine şi justiţia plătesc preţul propriei neputinţe şi timorări faţă de acest personaj. Iată că acum, în sfîrşit, buboiul s-a spart.” (Sorin Holban în **Jurnalul naţional**) ● **Triunghiul din patrulater sau frunza care anunţă un vulcan:** “Iată că Ion Iliescu va avea ocazia (dacă nu cumva a şi gustat-o) să vadă pînă unde merge răzbunarea lui Petre Roman. Arestarea preventivă a lui Miron Cozma se înscrie în acest triunghi: 1)dorinţa lui Emil Constantinescu de a-şi elimina toţi adversarii politici, pînă la viitoarele alegeri, spre a le cîştiga el, din nou; 2) ura nestăvilită a lui Petre Roman împotriva tuturor celor care l-au împiedicat din drumul lui Iin, în sus; 3) *slăbiciunea de fond* a domnului Iliescu.” (Adrian Păunescu în **Vremea**) ● “Dacă tot e vorba de căderea prin forţă a unui guvern, de ce să nu fie arestaţi mai întîi Petre Roman, Virgil Măgureanu şi Silviu Brucan, care au provocat baia de sînge de la Bucureşti din decembrie 1989? Am tot mai mult impresia că s-a intrat într-o fază de «teroare thermidoriană», pentru că în toiul celor mai scelerate explozii ale preţurilor, cînd populaţia fierbe ca un vulcan, extrema dreaptă care a venit la putere prin minciuni deşănţate se ocupă numai de arestări. În cazul de faţă, prevăd o reacţie devastatoare a minerilor din Valea Jiului.” (C.V.Tudor în **Jurnalul naţional**) ● “Miron Cozma a fost ca o funză purtată de ape. El putea să fie sau să nu fie.” (Ion Iliescu, citat de toate ziarele) ● “«Frunza» dlui Iliescu a compromis ideea de sindicalism, iar prin implicarea sa în jocurile piramidale ale lui Stoica, prin legăturile cu Iskandarani, prin ascunderea acestuia în Valea Jiului a lansat o nouă mafie, care a parazitat sindicatele şi s-a acomodat repede Caracatiţei.” (Petre Mihai Băcanu în **România liberă**) ● “Evident, Miron Cozma trebuie să răspundă pentru mineriade. Dar, pînă la deslușirea tuturor dedesubturilor politice ale acestor barbarii, el este învinuit de o serie de fapte concrete, asupra cărora se poate delibera cu probele pe masă. Numai dacă cineva n-a avut cumva interesul să arunce în aer întreaga acţiune a preşedintelui.” (Dumitru Tinu în **Adevărul**). **(E.Ş.)**

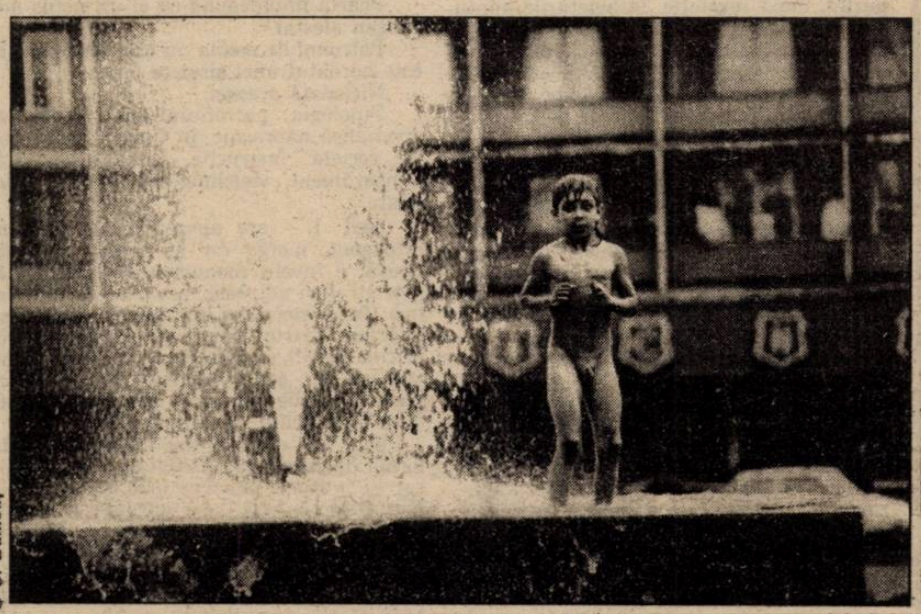

© C. Bumbuț

Lege, adevăr şi agenţii lor

Un mit şubrezit. “În sfîrşit, începe să se vadă cine este Antonio di Pietro cu adevărat: un italian obişnuit, care şi-a construit personalitatea, trecînd de la munca cîmpului la condiţia de emigrant în Germania, apoi cu facultatea la seral, a obţinut postul de comisar de poliţie şi în cele din urmă magistrat, timp de şase luni ministru al lucrărilor publice într-un guvern de centru-stînga. N-are decît 46 de ani, dar o viaţă “obosită”. A dovedit de-a lungul timpului că are un apetit de nepotolit, al omului care vrea să-şi construiască destinul, tentat de frecventarea celor puternici (primarul oraşului Milano, celebrii antreprenori), tolerant faţă de prezenţele suspecte mediocre din anturajul său, pentru a-şi satisface gustul pentru bani şi putere”. (Marcelle Padovani: Di Pietro cu mîinile murdare - **Le Nouvel Observateur** - 9-15 ianuarie ‘97)

Modernism, stil iranian. La Teheran, cu largul sprijin al primarului, s-a deschis un centru comercial după modelul marilor magazine universale din oraşele occidentale. Preţurile sînt suportabile, în raionul de lenjerie feminină accesul bărbaţilor este interzis. Se spune că la vară primarul va candida la preşedinţie, deoarece actualul preşedinte - Rafsanjani - şi-a epuizat cele două termene constituţionale. S-ar putea ca magazinul să-i aducă voturi, tot aşa cum l-ar putea face să le şi piardă: fundamentaliştii îl consideră un cuib al pierzaniei. Îmbrăcămintea lungă a femeilor favoriza furtişagurile de pe tejghele şi mai marii prăvăliei le percheziţionau la ieşire. Primarul a considerat practica umilitoare şi a pus etichete cu alarmă electronică şi a montat discret cîteva camere de televiziune în tavan. Cînd cei prinşi protestează clamîndu-şi inocenţa, directorul îi cheamă în biroul lui şi le arată proba filmată. Rîd încîntaţi şi cer să li se mai arate încă o dată filmul. (**Newsweek** - 13 ianuarie)

În direct şi la o oră de vîrf. Aşa se cheamă emisiunea care pe 5 noiembrie 1992 a difuzat o ediţie unde a arătat cum în magazinele **Food Lion** puii sînt împrospătaţi cu ajutorul sosurilor şi sînt falsificate datele cînd marfa expiră. Au mai fost transmise şi şapte interviuri cu alte grozăvii despre practicile neigienice ale magazinului acestei firme. Firește, a urmat un proces. Nu de calomnie. Firma pretinde daune de sute de mii de dolari de la reporterii care pentru a obţine materialul filmat s-au angajat temporar şi s-au prefăcut a fi ceea ce nu sînt. Nu este contestat adevărul, ci metoda prin care a fost obţinut. În procesul din prima instanţă, juriul i-a condamnat pe reporterii de la ABC să plătească 1.420 de dolari drept compensaţie parţială pentru salariile şi calificarea obţinute “prin fraudă”. “Faptul că Food Lion a cîştigat prima rundă e îndeajuns de rău - spune Jean Kirtley, director executiv al Comitetului reporterilor pentru libertatea presei. Chiar dacă pînă la urmă daunele sînt de un singur cent, juriul ne transmite mesajul că o mare companie poate cîştiga, negînd un adevăr care priveşte sănătatea publică”. (**Time** - 13 ianuarie 1997)

Eu mint, tu minţi... “Raportarea la lege este probabil fundamentul neînţelegerilor între Est şi Vest. În Rusia, legea este ceva care trebuie încălcat la prima ocazie, fără nici o ezitare, deoarece folosul va fi extraordinar. În Occident e mai bine să respecţi regulile, scrise sau nescrise, pentru că totul e conceput în aşa fel ca să fie profitabil.

Raţionamentul se referă şi la Alianţa atlantică. Înalţii funcţionari din NATO îi asigură de o bună bucată de vreme pe conducătorii ruşi că nu au intenţia şi că nu proiectează instalarea armelor nucleare în Europa centrală şi de Est. Moscova se strîmbă şi se întreabă: astăzi, dar mîine? În logica de acţiune a comportamentului rus este să faci astăzi lucrurile despre care nici n-ai pomenit ieri. Înseamnă că NATO va instala arme nucleare în Polonia, pentru că aşa ar proceda ruşii într-o situaţie asemănătoare.” (Mihail Kucin - **Novoe Vremia**) **(M.B.)**

De jur împrejur

Decalaje

Acolo unde statul este prea fragil sau prea puternic, se dovedeşte că ritmul impus de democraţia reprezentativă - alegeri odată la patru sau cinci ani - nu izbuteşte să se sincronizeze cu voinţa majorităţii alegătorilor. E drept că şi în ţări despre care se spune că au un sistem stabil şi eficient - cum ar fi Franţa - neînţelegerile dintre guvernanţi şi guvernaţi tind să capete un caracter cronic. Una din cauzele acestui dezacord pare a fi percepţia diferită asupra victoriei. Alegătorii consideră că prin votul lor au acordat unui grup de oameni - partid sau coaliţie - mandatul de a acţiona, îndreptînd erorile puterii anterioare (analizate pe larg în campania electorală) şi luînd măsuri urgente pentru rezolvarea problemelor majorităţii. Aleşii percep puterea proaspăt dobîndită ca pe un premiu obţinut pentru faptul că au luptat prin gazete şi pe la mitinguri şi după ce se asigură recompensarea combatanţilor, deciziile propriu-zise se amînă sau se dovedesc insuficient fundamentate, efectele rele neprevăzute copleşind eventualitatea unor rezultate pozitive.

La Belgrad, populaţia luptă pentru recunoaşterea rezultatelor alegerilor. La Sofia se iese în stradă, cu tot atîta patimă, pentru că socialiştii nu s-au dovedit capabili să-şi respecte promisiunile electorale. Amînarea destructurării economiei centralizate, în condiţiile în care centrul nu mai are pîrghiile pentru a-şi impune politica, nu face decît să combine defectele unui sistem autoritar muribund şi ale unei economii de piaţă, ivite prematur, ducînd la sărăcirea întregii populaţii, fără o perspectivă a normalizării. După drama copiilor handicapaţi, tragedia unor economii handicapate.

Din alt unghi, economia Coreei de Sud este ameninţată de acelaşi decalaj între realitatea politică şi indicii vieţii materiale. Ideologii specificităţii “valorilor asiatice” susţineau că în această parte a lumii, propensiunea spre democraţie este inexistentă şi că oamenii sînt mulţumiţi dacă nivelul lor de trai este în creştere permanentă. Dar pentru a asigura creşterea continuă în condiţiile concurenţei, guvernul sud-coreean a introdus în Parlament o nouă lege a muncii. Se aştepta la împotrivire, aşa că s-a convocat o şedinţă secretă, despre care opoziţia n-a ştiut şi deci n-a fost prezentă. Cei 157 de deputaţi ai puterii (dintr-un total de 299 membri) au votat unsprezece legi în şase minute. Noile legi permit concedieri, introducerea unor orare flexibile şi angajarea personalului de substituţie în timpul grevelor. Ceea ce s-a obţinut într-o noapte la Parlament e mai greu de impus pe stradă. Manifestanţii, greviştii, membrii puternicului sindicat, deocamdată “ilegal”, nu par a şti că ei trebuie să apere “valorile asiatice”. Ei îşi apără drepturile universale. Şi pînă la urmă nu are prea mare importanţă că la Belgrad şi la Sofia sînt socialiştii la putere, iar la Seul partidul Noua Coree şi nici faptul că diferenţele de produs intern brut şi de venit pe cap de locuitor par astronomice nu pare a juca un rol semnificativ. Oamenii, cei care în discursul politicienilor se numesc “poporul”, observă destul de repede că aleşii lor decid împotriva intereselor majorităţii, sau amînă decizia crezînd că mandatul lor ţine o veşnicie.

Există o tentaţie universală a celor care reprezintă puterea de a-şi căuta satisfacţiile în aprobarea linguşitoare a propriei clientele, de a-şi motiva deciziile prin raţiuni misterioase numai de ei cunoscute, prin pericole inventate sau exagerate. Ceea ce e doar caraghios în anumite ţări, poate deveni sinucigaş în altele.

Magdalena BOIANGIU

Argument

De sărbătorile ce tocmai au trecut se urează cam aşa: *"La mulţi ani!, cu sănătate, fericire, noroc, prosperitate şi împlinirea tuturor dorinţelor."* Ordinea nu e neapărat cea de mai sus, iar urările pot varia, dar doar în aparenţă (în loc de fericire-bucurii, în loc de dorinţe-visuri). Şirul sus-menţionat exprimă, cu maximă concizie, topul idealurilor şi aspiraţiilor majorităţii semenilor noştri. Parafrazînd, ei îşi doresc să trăiască mult, cît mai mult ("La mulţi ani!"), să fie sănătoşi, să fie fericiţi... Aici deja enumerarea începe să devină ambiguă: urarea de fericire are deja infinite posibile conotaţii. Intră, probabil, aici, "succesele" (o altă formulă "profesionistă" a urărilor, cu iz cam lemnos) în dragoste, carieră sau profesie. Succesul în carieră sau profesie se învîrte şi el în jurul a diverşi poli, dintre care doi îţi sar în ochi: banii şi puterea sau celebritatea (poli ce pot, cu uşurinţă, să facă din doi unul).

Banii sînt cuprinşi şi în următoarea urare, şi anume cea de prosperitate. Aceasta este mult mai puţin ambiguă şi te trimite spre conotaţii gospodăreşti: casă, maşină, aragaz, maşină de spălat, computer... Norocul este un soi de fericire în care prezenţa divină e mai vădit simţită, "împlinirile" depind mai puţin de tine, vin din afară...

Toate aceste urări trimit la aspiraţii individuale. Este interesant de urmărit cum diferă ele de la o categorie socială la alta, de la o vîrstă la alta, şi cum evoluează în diverse epoci istorice. Cum sînt ele mediatizate şi abil utilizate drept momeli comerciale. Ce se întîmplă cu cel căruia i se împlinesc dorinţele şi se trezeşte "descoperit". Cum se împletesc aspiraţiile personale cu cele pompos numite "naţionale", sau, mai modest, colective şi în ce măsură coincid.

Numărul de faţă nu-şi propune soluţionarea acestor probleme, ci doar lansarea lor, aleatorie, asemănătoare lansării urărilor... **(I. P.)**

Florin TOMA

Aspiraţia prin inspiraţie

– *fizionomii de mass-media* –

Nu poţi avea o aspiraţie (majoră, adică trecută de 18 ani!), fără să fi fost măcar o dată inspirat de plămînul uriaş al realităţii româneşti.

Prin urmare, trebuie să ne aducem mereu aminte năvalnicul adagiu cu parfum proaspăt de înţelepciune: "Sînt inspirat, deci aspir!".

După atîţia ani şi nu ştiu cîte revoluţii (dar, tot timpul inspirat!), fatalmente aspiraţia ţi se transformă tragico-şăgalnic, după o lege care ţine strict de îmbătrînirea speranţei. Ea, aspiraţia, se aplatizează, se îngroaşă ca o bătătură, capătă un înveliş cheratinos, apoi solzi, după aceea carapace, pînă cînd conţinutul ei, sufletul, esenţa se diminuează şi dispare, putînd fi doar ghicită. Probabil.

La urmă rămîne doar faimoasa talpă de aspiraţie, bună în toate ocaziile, fie de pus la piept şi arătată la parastase şi sindrofii cu ighemonicon (sau la nostalgice libaţii cu prietenii, în stil estudiantin), fie de răsucit şi privită cu tristeţe atent, în fiecare seară, la lumina veiozei, înainte de a te culca.

În ce mă priveşte, aspiraţia mea – sinceră, curată, proaspătă, spălată şi entuziasmată – de a lucra în mass-media mi-a purtat, după revoluţie, încheieturile minţii şi cartilagiile voinţei prin cîteva "prăvălii", astăzi de renume, ale mass-media ce se năşteau în România ("Prăvălia este casa noastră!" – declama odată vijelios, cu indexul grăsuliu în sus, un patron de media).

În condiţiile unui pionierat sălbatic de romantic, în 1992 lua fiinţă audiovizualul independent. Prin voinţa Puterii. Dar, mai ales, cu voia ei. Printr-o manevră de intoxicare ce avea să se perfecţioneze, de-a lungul timpului, cu dîrzenie. Occidentul sceptic trebuia împroşcat cu sîngele naşterii. Iar poporului trebuia să i se fluture pe la nas ideea de alternativă, (vene)raţia de libertate.

În acel moment, inspiraţia – vigilentă ca un sergent de stradă – şi-a făcut datoria. Aspiraţia mea a simţit şi s-a chircit într-însa, scîncind neajutorată. Deja, pe pielea-i catifelată apăruseră primii solzi.

Fiindcă, din nefericire (supoziţia avea să se verifice peste patru ani!), audiovizualul românesc s-a născut printr-un pact, o declaraţie clară, fără echivoc, de suzeranitate la picioarele tronului Puterii.

Vreme de patru ani, "bogăţia audiovizuală", care feseniza timpanele şi pedeseriza retina populară, s-a aflat în arenda nesăţioasă a unei "curţi supreme a miracolelor", populată de pitici caraghioşi (care purtau tocuri înalte la pantofi, spre a fi vă uţi mai sus!), femei cu barbă lată şi vo virilă, lei naţionalişti cu dinţi de carton şi dresaţi sălbatic, trapezişti cu încheieturile anchilozate, clovni cu nasul roşu tot timpul curgînd, contorsionişti de ceară veşnic aplecaţi... etc. Toată această solemnă adunare, aflată la cheremul şi firul scurt al Puterii, avea ipochimenirea istorică de a "gestiona spaţiul hertzian" al ţării.

Dar tot a fost ceva bine. Acest fond politic umed a constituit patul germinativ în care a încolţit sămînţa unui personaj, pe care l-am cunoscut şi studiat de aproape: patronul de media.

Portret al patronului în tinereţe

Patronul de media este o sumă constantă de atracţii contrare strălucite.

Este, mai întîi, un amestec de grosolănie şi rafinament, stropit din belşug de zeama unei viclenii primare fără margini.

Apoi, el este melancolic, dar şi coleric, naiv, dar şi astuţios, generos, dar şi calic, searbăd, dar şi savuros, inert, dar şi dinamic, impetuos, dar şi servil, briliant, dar şi obtuz, serafic, dar şi diabolic. În general, este bolnav la cap şi hiperbilios.

De aceea, face deseori crize de autoritate, isterie, fiere şi grandoare.

Poartă întotdeauna cu el un rictus moraligen afectat.

Patronul de media nu este afemeiat. El este bărbatul unei singure femei.

Niciodată aceeaşi.

Tipologia patronului de media se diversifică năprasnic, în funcţie de extracţie socială, instrucţie, coroană dentară, temperament, vioiciune morală sau pilozitate:

tipul 1 – are aparenţa unui elefant inteligent, merge rar şi numai pe unde apucă, e învelit monumental în nenumărate straturi adipoase, are o viaţă noxocratică (în aristocraţia lui, tuşeşte din cauza ţigărilor foarte bune şi eructează din pricina berii!), calculează procente din ochi, vorbeşte rar, apăsat şi verde, are puternice resuscitări libaţioniste, dar, în general, duce o existenţă soporifică;

tipul 2 – e posac, are tăietura gurii în formă de semilună cu colţurile în jos, rîde rar (şi atunci parcă cu jenă, să nu-l vadă părinţii de la ţară!), are un mers crăcănat-plictisit şi îşi freacă mereu cu degetele globii ochilor, obosit, intelectualiceşte;

tipul 3 – poartă lanţ gros de aur la gît, cămaşa mov descheiată la trei nasturi, brăţară la mîna dreaptă, tot de aur, rîde puternic dentar şi, din cînd în cînd, cu un gest furiş, se asigură de bărbăţie;

tipul 4 – este androginul post-revoluţionar, are aparenţa unui ascet cu lumea pe umeri, poartă cu el o aură serafică, pe care şi-o pune mai ales în situaţii dificile, face pe guru, abordînd o intransigenţă maximă în cazuri de necinste, în general n-are mamă, n-are tată, dar are un nepot sau un angajament, este sufocat de "complexul Napoleon" (referitor însă numai la statura politică!), viziunea sa este eminamente catastrofică: vede rău acolo unde este bine şi nu vede bine acolo unde este rău, altfel spus, este patronul de media universal, deoarece *impotezele* sale sînt valabile în orice regim;

tipul 5 – este elful de serviciu la porţile mass-media, are întotdeauna inspiraţie (inspiră respect amestecat cu teamă!), în ocazii mondene se poartă impecabil, datorită pasiunii sale irepresibile pentru haute-couture, doreşte să fie recunoscut drept promotor cu ardere internă (de aceea el este omul marilor combustii!), anahoretizează de frica bilei (nu bea, nu fumează...) şi, lucru interesant, a păstrat neatins din copilărie un gest de o căldură intimă, halucinant prin suavitatea lui: atunci cînd meditează profund, foloseşte o agrafă de birou, spre a extrage cerumenul.

Tipologia patronului de media se completează – *ad libitum* – cu categoria de *patronoi* şi cea de *patronel*, ambele însă irelevante, datorită frecvenţei reduse a apariţiilor.

Sigur că mass-mediocraţia românească se perfecţionează continuu. Dovadă stau eforturile, din ultima vreme, de a desfigura imaginea mediatică, prin forme din ce în ce mai perfide de manipulare: reclamă subliminală, distorsionări subtile ale mesajului, omisiuni în retorica ştirii, informaţia cu dublă intenţie a limbajului sau slogane repetate obsesiv. Ele vor crea în viitor dependenţe agresive – fireşte, lucrative pentru patronii de media – dar greu de înlăturat mai tîrziu din conştiinţa publicului.

Cu toate aceste obiective trainice "de viitor", mass-media din România rămîne, fatalmente, încremenită în statutul de provincie a spiritului, subminată de un bizantinism ancestral stufos şi oacheş.

Iar în faţa (sara)bandei de tipuri de patroni de media, creaţi parcă pentru uzul comediei umane româneşti, chinuiţi numai de marota cîştigului (unul din posturile de televiziune afişează chiar în logo-ul său ideea de cîştig, dar cu revers subliminal, pe care nu l-a observat nimeni pînă acum!), ei bine, nu-ţi rămîne altceva decît să-ţi vină aşa, deodată, inspiraţia să-ţi sugrumi încet, tacticos – ca un criminal de profesie – aspiraţia. S-o iei de gît şi să dai cu ea de pămîntul patriei.

Gata, acum expiraţi!

Silvia CHIŢIMIA

Ne îndreptăm spre Brazil?

Fără îndoială ar fi hazardat să pretinzi la începutul lui 1997, că se vede bine şi obiectiv în zare, încotro se îndreaptă şi unde ar vrea să ajungă în final (dacă o fi vreunul) societatea românească angrenată în mecanismele schimbării. În fond, la fel ca şi "implementarea" (cuvînt bicisnic, ce nu a încetat să-mi sugereze fie o acţiune agricolă, gen plantare, fie un act medical precum implantul) "şchimbarea" ca să zic aşa, nu e şi ea decît un deverbativ plin de indicaţii dinamice, mobilizatoare. Problema e înspre ce orizont şi către ce idealuri ne dirijează acest "hei rup" general şi plin de consens. Altminteri spus, cam ce culmi şi ce dealuri ar trebui escaladate pentru a atinge i-dealul? Acum aproape două mii de ani, prin 170, celebrul împărat-filozof Marcus Aurelius obişnuia să spună că, pentru a afla ceva despre o anume epocă, e bine să te uiţi în ochii oamenilor. Noi, mai moderni şi mai puţin abisali, vom încerca să deducem idealurile vremurilor, cercetînd cam ce vehiculează şi reflectă opinia publică şi mass-media. Aşadar, să reperăm o seamă de cuvinte-cheie de genul: democraţie, economie de piaţă, capital privat, bunuri de consum, societate de consum etc. Vom observa cu acest prilej cvasi-absenţa din universul idealurilor mediatice a cuvintelor: suflet, onoare, eroism, prietenie, spirit etc. Reţinem deci, societatea de consum. Multielectronică, dacă se poate. Unde se consumă (uzează) obiecte, informaţii, alimente etc. Unde lumea Facerii e transformată în a-Faceri căci, totul se vinde şi se cumpără. Inclusiv bătrîni, femei şi persoane cu copii în braţe. Idealul este fără îndoială unul negustoresc, pragmatic. Culminînd cu banul, adică ochiul dracului.

Vedem aşadar că, dinamometrul cu care se măsoară forţa "şchimbării" este unul realist şi concret, aşa cum îi stă bine oricărui dinamometru. De el va atîrna, cu greu şi aproape cadaveric, nivelul nostru de trai ("nu cunosc nimic mai concret pe lume, decît un cadavru", observa Hemingway). Tot un mesaj realist (nu realist-socialist, ci suprarealist-hedonist) ni-l transmit şi imaginile-cheie propagate de aceeaşi mass-media a tranziţiei. "Unde e idealurile mele?", ar putea să se lamenteze un ipotetic personaj al acestor vremi, trans-Ziţa, privind stupefiată la reclamele cu detergenţi pentru maşini de spălat inaccesibile, la pastele de dinţi şi cubuleţele Knorr ce consolidează (s-a dovedit ştiinţific) viaţa familiei, la gumele (sau glumele) de mestecat şi băuturile celebre adaptate balcanic. Şi mergînd aşa, tot mai departe, după idealurile astea, făcute să ne fascineze precum o adevărată Fata Morgana, ne putem imagina la capăt (dacă prinderea Fetei Morgana ar avea vreun sens) o societate cu nivel

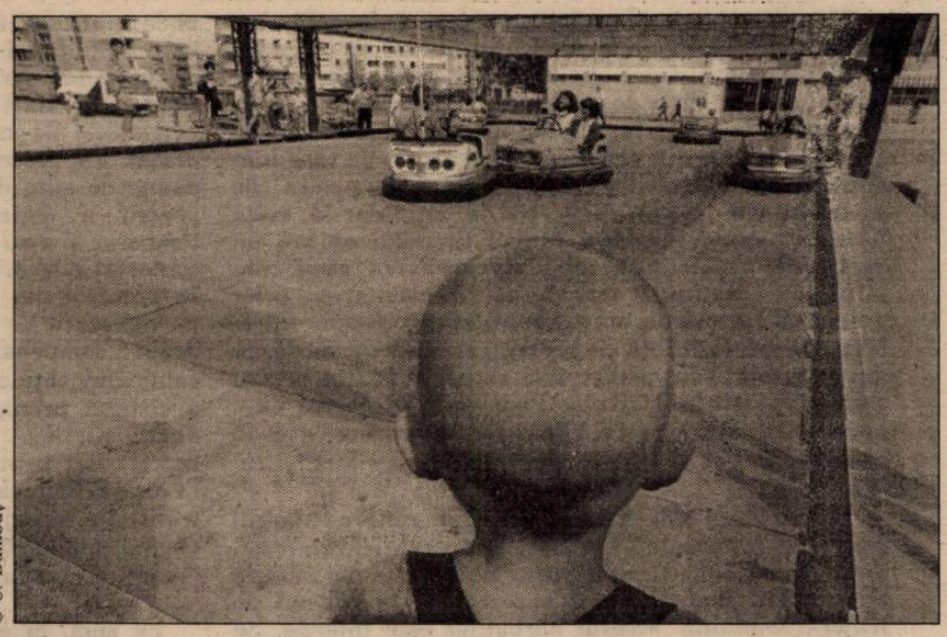

© C. Bumbuţ

econo nic ridicat, cu mijloace tehnice pe măsură şi un trai comod şi bine reglat social. Atît de comod şi atît de bine reglat, încît va începe să miroasă a utopie, gen Brazil, ca să citäm un film al lui Terry Gilliam recent prezentat la TV. Acestui Brazil, descriind o societate în care opulenţa şi bunăstarea se bazează pe o cruntă sclavie electronică şi robotizare umană, i se potrivesc, mai ceva decît un rechizitoriu, cuvintele lui Saint Exupéry: "Îmi oferiţi o locuinţă frumoasă, un automobil bun, un aer mai curat; dar ce *om* îmi oferiţi pentru a le folosi?".

Acestea fiind zise, s-ar putea să mi se atragă atenţia că am luat-o razna. Unde văd eu în societatea românească sau aş putea zări măcar în viitor (de pe culmile i-dealurilor anului 2000) luxul obscen, supertehnologizarea şi robotizarea fiinţei de care era vorba în Brazil. Şi trebuie să recunosc că aşa e! Adevărul e că în ciuda idealurilor la care ne invită mass-media, tot ceea ce se vede clar şi fără dubii sînt preţurile galopante, alergarea nebună după idoli sau, mai precis, i-dolari, indiferenţa, sărăcia, manipularea umbroasă şi platonică, lipsa de suflet.

Păi, unde e Brazil aici?, o să mă întrebaţi. Nu ştiu. Nu mai sînt sigură. Poate e azil.

Cristian PREDA

Patriotism şi democraţie

Problema aspiraţiilor politice, adică a idealurilor pe care le avem în calitatea noastră de fiinţe politice este redusă astăzi, în general, la cîţiva termeni vulgari. Participă la această vulgarizare, înainte de orice, o anume imagine despre trecut, reglată de mai multe incoerenţe ale prezentului. Imaginea despre trecut - cea vehiculată de majoritatea cărţilor de istorie - este dominată de imobilităţi exemplare: se spune, de pildă, frecvent, că, pînă să se realizeze la 1918, aspiraţia unirii într-un singur stat a frămîntat toate minţile româneşti; această afirmaţie e avansată publicului şcolar cu toate că, în comparaţie cu producţia occidentală de texte referitoare la stat şi la viaţa în comun, ceea ce a rezultat din amintita frămîntare a minţii româneşti este - cum să spunem ca să nu ofensăm mîndria naţională? - mai degrabă un fel de perpetuă amînare a reflecţiei coerente. (A se consulta, spre edificare, excelentul inventar alcătuit de Vlad Georgescu sub titlul *Istoria ideilor politice româneşti* (1369-1878), Jon-Dumitru Verlag, München, 1987). Ieşirea din această încurcătură e demnă de a fi subliniată: într-adevăr, replica imaginată pentru a justifica deficitul de gîndire politică românească este că marile idealuri sînt, la noi, o chestiune de "simţire". Ceea ce înseamnă că politica nu presupune raţiune, ci doar pasiune; nu judecată calmă şi proiect, ci entuziasm şi ignoranţă. Nu altceva vor să spună politicienii noştri care au amînat, după 1989, dezbaterea de idei pentru "mai tîrziu". (De altfel, ei au fost ajutaţi să vehiculeze această inepţie de cultura civică dominantă, una aproape exclusiv pasivă. Iată de ce puţini sînt cei care vor să recunoască în această amînare cauza dezamăgirilor succesiv încercate de o tabără politică sau alta.) Dar legătura între felul în care e judecat trecutul şi aspiraţiile politice româneşti de azi reiese mai clar dacă luăm în seamă dificultăţile de a gîndi relaţia dintre patriotism şi democraţie. Mutarea discuţiei în acest plan e perfect justificată deoarece, în imaginarul politic românesc, patriotismul e orientat doar către trecut, în vreme ce democraţia e principala aspiraţie politică a concetăţenilor noştri.

Sensurile în care sînt utilizaţi aceşti doi termeni sînt decisive. În cel mai bun caz, patriotismul este echivalat fie cu atitudinea pioasă faţă de un trecut exemplar (aici regăsim, de pildă, tema marilor căpetenii române de oaste), fie cu o nostalgie, echilibrată totuşi - ca să zicem aşa - de admiraţia faţă de figuri memorabile (mai intens invocate fiind cele interbelice); în cel mai rău caz, patriotismul devine o gesticulaţie nervoasă adresată "duşmanilor de veacuri". Totul este însă centrat în trecut. La rîndul ei, democraţia e descrisă în două sensuri principale: în cel mai rău caz, graniţele democraţiei sînt fixate de victoria propriei tabere politice; în cel mai bun, democraţia pare epuizată de instalarea pluralismului. Oricine poate sesiza că, în toate aceste înţelesuri, democraţia şi patriotismul se acordă cu dificultate: înţelese astfel, ele nu comunică, nu îşi transmit energiile, ci pot cel mult coexista în mod contradictoriu, furnizînd materie unor polemici neinspirate. Dar patriotismul şi democraţia sînt cu totul altceva.

Să plecăm de la echivalarea democraţiei cu pluralismul, sensul aparent cel mai riguros. Asocierea în cauză e totuşi eronată. Pluralismul nu ţine de logica democratică, ci de cea liberală. (Deşi astăzi se utilizează frecvent expresia "regimuri democrat-liberale", democraţia şi liberalismul sînt două lumi diferite.) De fapt, pluralismul este un alt nume pentru ceea ce primii liberali moderni numeau toleranţă. Avansată ca soluţie a aprigelor dispute religioase, toleranţa nu era întemeiată, aşa cum se crede astăzi şi despre pluralism, pe iubirea tuturor sectelor, a tuturor opoziţiilor, ci ea trebuia să împiedice dominaţia, tirania uneia din secte. Dar dominaţia unei secte este tocmai ceea ce democraţia nu poate evita. Cel puţin într-una din variantele avansate de moderni, cea pe care, pentru a rezuma, o vom numi varianta hobbesiană a democraţiei.

Într-adevăr, există nu unul, ci cel puţin două sensuri riguroase date democraţiei. În primul, cel hobbesian, care e situat încă în cadrul tradiţional al descrierii regimurilor, logica democratică e cea în care suveranitatea este fundată pe consimţămîntul fiecăruia. Această logică este cea pe care o regăsim în democraţia nelimitată, cea care face, pe de altă parte, din naşterea autorităţii momentul exemplar, dar şi unic al existenţei politice. În termeni actuali, democraţia de tip hobbesian e cea în care doar alegerile contează, nu şi ceea ce se petrece după ele. Opusă definiţiei lui Hobbes, democraţia înţeleasă nu ca regim, ci ca tip de societate era aproximată de Tocqueville ca logică a egalităţii, a nivelării, a ştergerii diferenţelor de statut şi de rang. Spre deosebire de Hobbes, Tocqueville îşi dădea seama că zămislirea suveranului prin delegarea consimţită a tuturor puterilor individuale, un artificiu absolut necesar, nu e totuşi de ajuns pentru o viaţă politică demnă. Autorul francez justifica această afirmaţie sugerînd că fiinţa pe care modernii o concep sub numele de individ se poate pierde "într-o massă informă" tocmai pentru că dincolo de el sau dincolo de poporul cu care se identifică - atunci cînd îşi deleagă suveranul - nu se mai află nimic. Pericolul unei centralizări administrative e cu atît mai mare cu cît logica hobbesiană a suveranităţii întemeiate pe consimţămîntul individual este mai riguros aplicată. Iată de ce Tocqueville crede că democraţia - redusă la egalitate şi devenită azi, nu întîmplător, unica materie a consimţămîntului popular - are nevoie de patriotism. Ce e însă acesta?

Aspiraţia politică încetează să fie o vorbă goală doar atunci cînd egalitatea şi libertatea comunică într-un spaţiu unic. Iar dacă democraţia - ca instituire a egalităţii - este aspiraţia politică a românilor, atunci n-ar mai trebui decît ca patrioţii să accepte să trăiască în prezent.

© C. Bumbuț

Iulia LADIMA

Omul inactual

Omul actual trăieşte politicul cu fervoare şi se crede stigmatizat de măreţia istoriei. Trăieşte în farmec şi scamatorie verbală rutina cotidianului, amăgindu-se cu credinţa în fapte memorabile sau liniştindu-se cu rumoarea prezentului care îmbălsămează aerul unei stagnări interioare. Semnul tinereţii, al unei nematurităţi benefice, este disponibilitatea energiilor, maturizarea prin încercări de sine succesive. Sînt generaţii impregnate de această pecete. Ele încep cu publicistica (adică acea angajare directă ce creează un personaj din trîmba năucitoare, veridică sau comică a sentinţelor, judecăţilor şi gesturilor sale) şi sfîrşesc prin a-şi crea opera proprie (în care personajul dispare, în umbra maturităţii sale ferme, care reuşeşte să recompună un întreg univers). Aceste generaţii născute sub pecetea tinereţii au un ritm fantastic de creştere de la actele aproape iresponsabile ce profeţează cu încredere realităţi vizibile sau himere – la sunetul stăpînit al unei personalităţi fortificate (adică încarnînd în sine un model al unei epoci). Generaţiile a căror creştere a fost sugrumată prezintă ca simptomatică o evoluţie inversă, de la sfîrşit înspre început: de la opera matură, "chibzuită", care rămîne cu mai mult sau mai puţin ecou în epocă, înspre fragmentar, acte "culturale", benefice. Încep sub fascinaţia ideilor şi sfîrşesc în gazetărie. Încep prin sisteme şi sfîrşesc prin droguri intelectuale. Ceea ce e paradoxal e faptul că acele generaţii "tinere", ajunse la vîrsta bătrîneţii, îşi sînt consecvente indiferent ce presupune acest fapt. Dezamăgite, e adevărat, dar dezamăgite de noua mască, imperfectă, sub care se prezintă o aceeaşi vigoare, inalterabilă. Dezamăgite de caricatura care a devenit fiinţa lor vie, trăitoare, caricatură a aceloraşi situaţii esenţiale. Dar uneori tirada de sfîrşit e mult mai puternică decît cea iniţială, nemaifiind împiedicată de iluziile unei tinereţi perpetue. Oamenii aceştia sînt idei încarnate, destine exemplare. Ei ilustrează, în cele din urmă, omul inactual.

În schimb, oamenii generaţiilor bulversate, continuu presaţi de timp şi de istorie, ajunşi la maturitatea lor creatoare, lasă brusc din mînă frînele destinelor lor exemplare, se sustrag tensiunii continue a creaţiei şi se lasă atraşi patetic înspre vîrtejul evenimentelor. Portretul lor e cel al unui început autentic mereu amînat, al unei exprimări continuu împinse în umbră. Ei se conturează în grabă prin cîteva cărţi îndelung anunţate şi care, atunci cînd apar, sînt doar asimilate, nemaiproducînd reacţii – întrucît "piaţa ideilor" e nulă, reacţiile trebuie cultivate; or, apariţiile meteorice găsesc un public anemiat şi redus, în lipsa stuporii, la tăcere. Aceşti oameni devin, în cele din urmă, actuali. Şi aici paradoxul continuă. Pentru că, în timp ce adevărata tinereţe (considerată inconsecventă, fluşturatică, instabilă) rămîne consecvenţa liniei sale destinale, o linie ce presupune sacrificii, ridicol şi inadvertenţă, generaţiile apăsate de semnul încărunţirii premature sînt capabile de schimbare, de acceptarea altui rol, sînt sensibile la nou. Aceşti oameni acceptă roluri care sînt prea strîmte pentru forţa şi misiunea care le-a fost încredinţată, evită ridicolul (nu poţi fi apostol atunci cînd opresiunea exterioară nu mai există; devii apostol, prin "rezistenţă" însă, doar cînd aceasta acţiona imbatabil). Acesta este deci traseul: de la sistem la gazetărie, de la inactualitate (şi orice gînditor autentic e un inactual – gîndurile lui nu pot ţine ritmul evenimentelor, au nevoie de respiro, de creştere, de remodelare) la actualitatea deplină, la politică. Se obligă să aibă o reacţie necesară la orice eveniment. E un imperativ a nu rămîne inactiv în istorie.

Şi totuşi, există un avantaj al acestui model: personajul creat e plin de farmec, dansează cu graţie între plăcile tectonice mereu mişcătoare ale evenimentelor. Acest farmec e greu de găsit la omul care suportă mirajul destinului său, prea greu, de fiecare dată, pentru un muritor. Maturitatea şi sfîrşitul unui astfel de om sînt fie sumbre, fie histrionice, revoltate, virtuţi (existenţiale) care nu înnobilează de altfel umerii celor împovăraţi de responsabilităţi publice covîrşitoare.

Şi mai e ceva. Istoria e astfel concepută într-o manieră tradiţionalistă. Adică modelele sînt considerate valoroase întrucît sînt vechi, încremenite, incapabile de schimbare. Tot ceea ce devine e imperfect, întrucît, prin raportare la lucruri încheiate, rotunjite, lustruite de vreme şi de oameni, e o caricatură. Sînt destui critici care trăiesc din această materie lustruită şi mumificată; fără cavouri, ei nu şi-ar mai putea furniza substanţa vitală; viaţa lor se compune din înmormîntări. Cu alte cuvinte, tot ce e tînăr trebuie să îndure jugul anilor şi al remanierilor înrobitoare, al tăişului ascuţit în viaţă şi în creieri, pentru a putea intra pe panta culturii. Fără toate acestea, e neşlefuit, nu are bun-gust, nu are stil şi rafinament. Adică, pînă nu devine o momîie, o mortificare ambulantă, vocea lui nu se poate auzi. Cînd şi-a încheiat socotelile cu devenirea, atunci se poate intra în "devenire" – postum şi nefiresc, sub forma unui anuar al poeţilor tineri nepublicaţi. Bineînţeles că, de multe ori, acest lucru nu se întîmplă. Gerontocraţia e reversul medaliei. Şi totuşi, destui tineri sucombă, sufocaţi de imperative autoritare, pe care ei le consideră de bun augur pentru creativitatea lor neformată. Acestea sînt însă imperative ale oamenilor "actuali", care înţeleg perfect mersul istoriei şi dialectica ei. Ca tînăr, trebuie să fii negativist: să nu ţii cont de ele.

Acestea sînt deci cele două tipuri: omul actual, fermecător, exigent şi cultivat; şi omul inactual, mereu tînăr, excentric şi vizionar. Şi, ca o ultimă trăsătură de separaţie: omul actual resimte istoria sub forma politicii, în timp ce omul inactual, retrăgîndu-se în afara mersului ei bulversant, o determină.

DE LA SURANI LA SOFITEL

Ce-şi doreşte o fată de la ţară

La vreo 40 km de Ploieşti se află un sat numit Surani. Un sat obişnuit în care au apărut buticuri şi discoteci. Duminica, copiii cumpără sucuri în sticle de Mirinda sau de Fanta şi le duc acasă. Pe şoseaua satului umblă atemporal gîşte şi curci, iar curca este emblematică, pentru că oricine îşi doreşte ca cel puţin de Crăciun să aibă friptură de curcă sau curcan. La intrarea în sat este un pod, iar lîngă pod, vara, în curtea unei case de unde se vede cam tot ce trece pe şosea, stau aplecate asupra lucrului de mînă trei generaţii de femei: nepoata, mama şi bunica. Asemănarea dintre ele este evidentă atunci cînd le întrebi ce îşi doresc ele cel mai mult. Schimbarea de mentalitate pe care ai aştepta-o este atît de discretă, încît nu poţi şti cine prin gura cui vorbeşte. Şi totuşi, vîrsta face ca idealurile, aspiraţiile şi dorinţele lor să exprime o oarecare discontinuitate. De fapt, oraşul este pentru toate tema centrală care polarizează aspiraţiile.

Bunica: "Măcar moartă să mă treacă printr-un apartament"

Bunica iubeşte cu nesaţ oraşul. Fiica ei nu mai are şanse să trăiască la oraş, deşi a lucrat la o cooperativă, iar nepoata nu ştie încă cum va arăta viitorul ei, dar se îndoieşte că va ajunge la oraş. Toate trei oftează la ideea că ar fi putut să trăiască la oraş, unde viaţa este diferită de cea de la ţară: "Bine-înţeles c-aş vrea să stau la oraş", spune mama fetei. "Mama cîte-odată zice că măcar moartă să mă treacă printr-un apartament. Cine-i ăla să te primească pe tine? E alte condiţii. La noi, să stai să-ncălzeşti apa cu tuciurile. Să te speli n copaie! N-aţi văzut cum este?". Bunica adaugă că la oraş "stai în papuci, liniştită la televizor". Totuşi ele recunosc, poate ca să se consoleze mai degrabă decît să fie convinse, că avantajele satului sînt şi ele ceva important. Aşa cum spunea o femeie din sat oraşul are aerul "polar şi atmosfera poleiată", iar mîncarea nu este bună deoarece "carnea nu rămîne pe copan". Oricum, indiferent de comparaţia făcută, oraşul se depărtează tot mai mult de posibilităţile lor financiare: "n-avem milioane să cumpărăm la oraş, că costă de groază". Nepoatei i-ar place la oraş, "ar lua-o şi pe bunica" şi n-ar mai suferi de "prafuăsta". Pentru toate trei oraşul este Ploieşti-ul, iar distanţa de la Ploieşti la sat este cea care determină ierarhii importante. Cu cît eşti mai departe de Ploieşti, cu atît eşti mai ţăran. Chiar iubitul fetei este desemnat astfel pentru că el este din Ariceşti, satul care urmează după Surani şi ultimul pe şosea în raport cu Ploieşti.

Mama: "Să nu-şi strice fata firma!"

Mama are 45 de ani, este căsătorită şi are în afară de o fiică – nepoata în relatarea de faţă –, un fiu mai mic. Ea este în perfect acord cu mama ei, deci cu bunica, considerînd că idealul unei fete este să-şi ţină firea în frîu, *să nu-şi piardă capu'* pentru a se mărita *cu desăvîrşire cuminte*. Fiica ei *trebuie să ţină la asta mai mult ca tot ce e pentru că cin' o întreba-o bărba-su, atunci are puterea cuvîntului peste tot*. Idealul matern este atunci cînd ai o fată să faci astfel încît *fata să nu-şi piardă firma*. Înţelegem că *firma* este cinstea fetei. Ea povesteşte despre o fată din Şoimari, Cerasela, fata frumoasă care n-a mai apărut acasă într-o sîmbătă seară. Lumea s-a alarmat pentru că în sat *se bate toba de-o fi să faci ceva a doua zi te ştie tot satul, se duce zvonu' şi aia-ţi trebuie?* Cerasela plecase la turci şi se întorsese cu-n pardesiu, cu lucruri scumpe, elegantă, cu părul lung pînă la mijloc. Tatăl ei cînd a văzut-o dîndu-se jos din autobuz a încuiat poarta şi n-a primit-o în curte pentru că l-a făcut de rîs. A fost proastă! a intervenit bunica. Dar fiica ei, femeie mai înţelegătoare şi poate mai puţin conservatoare, afirmă că *poate Cerasela nu a fost proastă, poate c-a făcut-o din neajunsuri, poate de copilă ce era, că doar nu l-a iubit pe turc, că era mai bătrîn ca ea*. De aceea, părinţii trebuie să fie cu ochii în patru şi să vegheze ca fata să nu-şi piardă firma.

Nepoata: "Mai întîi o maşină, un bărbat frumos şi bun, bani pe mîna mea şi bijuterii"

Stînd sub pom, la umbră, şi lucrînd *macrameuri*, cele trei încearcă să-şi ia gîndul de la oraş, căutînd a găsi soluţii de trai mai uşor care să se apropie de ceea ce în mintea lor ar arăta a fi o viaţă mai ca la oraş. Bunica vrea să deschidă un *butic*. Construcţia este gata, autorizaţia o au deja şi e păcat să n-o folosească. Doar tipul de marfă nu l-au hotărît încă. Ar trebui să vîndă ceea ce se găseşte mai puţin şi mai greu în sat. Mama face contract, pe numele ei, cu o cooperativă şi cu *ún grec care duce macrameuri în Grecia, la ei acolo*. Pentru o faţă de masă obţine 40.000 de lei – o pereche de pantofi, adăugă fata –, pentru o perdea 100.000 de lei. Şi este mulţumită şi ea şi celelalte două. Fata, care lucrează după spusele mamei, de la vîrsta de trei ani, coase graţios, cu mîini delicate şi îngrijite, pe care se etalează patru inele de aur frumoase, *de fată tînără*. Este foarte mîndră de mîinile ei şi şi le mişcă conştientă de efectul pe care îl are aspectul lor. Este pieptănată cu multă grijă, cu părul lăsat lung, curat şi mirosind a şampon şi susţinut de o clamă luată de la *privaţi*. Cu voce înceată şi sigură şi sub privirile iubitoare şi ocrotitoare ale mamei şi bunicii ea îşi expune idealul vieţii ei: *mai întîi o maşină, un bărbat frumos şi bun, bani pe mîna mea şi bijuterii*. În curte, o casă aşteaptă să fie terminată cînd se va mărita, ca să stea cu mama şi bunica. Este multă muncă şi la curte şi la cîmp, iar fata mai ajută, dar în general ea este lăsată să lucreze cu acul. Încet-încet, deşi trăind la ţară, ea nu va mai munci la cîmp, cu *soarele-n cap, muncă grea, nu-i vorbă, ci la umbra unui pom vara şi-n casă iarna*. În fond, nu chiar ea, din munca ei, şi-a cumpărat singură cele patru inele de aur? Şi nici măcar nu a împlinit 15 ani! Bunica are dreptate: *dacă muncеşte, să muncească pentru ea, numai pentru ea; să nu muncească pentru altul*.

De obicei, vinerea sau sîmbăta seara, nepoata merge la discotecă, să danseze, să petreacă cu tineri, *să fie văzută acum cît e gătită şi lipsită de griji*. Bunica o însoţeşte şi stă şi o aşteaptă împreună cu mamele altor *fete de condiţie, care nu umblă de capu' lor*.

Acordul între bunică, mamă şi nepoată face loc treptat unei realităţi în curs de formare care, peste cîtăva vreme, va fi însăşi diferenţa între vieţile lor. O diferenţă provocată cu bună ştiinţă. Dacă ele nu pot pleca la oraş, oraşul, încet-încet, va veni la ele. Cu toate avantajele lui. În ceea ce priveşte firma fetei, aici nu încape nici o schimbare. Aici este vorba de un principiu solid. Bunica şi mama doresc ca fata lor să aibă o viaţă bună, uşoară. Cu dreptul celui mai în vîrstă, bunica încheie conversaţia spunînd: *"Te naşti, trăieşti şi mori, asta-i lozinca. Dar măcar să nu-ţi strici viitorul"*.

SOFITEL '97: „O mie şi una de nopţi"

Sofitel este un hotel foarte scump. Reclamele sale amintesc sumedenia de servicii, de magazine cu produse occidentale. La Sofitel poţi să cumperi pantofi de şarpe de aproape 800.000 de lei, de pildă. Aşa că, atunci cînd spui cuiva că vei petrece noaptea Anului Nou la Sofitel, prima întrebare care ţi se pune se referă la preţ. Toată lumea apoi este curioasă cum a fost, aşteptînd să le spui lucruri extraordinare. A-ţi petrece Revelionul în conformitate cu o reprezentaţie ideală a acestui eveniment nu este, pînă la urmă, un lucru exraordinar. Există însă ideea de început, de nou, care are magia ei, există fascinaţia necunoscutului care ţi se întinde în faţă.

Anul acesta, Sofitel a propus pentru noaptea Anului Nou o noapte orientală: "O mie şi un de nopţi". Această expresie evocă Românilo lumea basmului, locul unde exoticul deţine orice acţiune. Un asociativ verbal folosind ca stimul acest titlu ar face ca din imaginarul românesc să se reverse multe, multe cuvinte: basm, magie, culori vii, muzică orientală, baiadere, Şeherezade, Sindbad marinarul, dans din buric, dulciuri, sarailii, baclavale, siropuri, narghilele, covoare moi, minarete etc. Lunga relaţie între Turci şi Români ne-a format un imaginar destul de bogat şi nuanţat, iar venirea Turcilor ca oameni de afaceri după '89 ne-a împrospătat acest imaginar, chiar dacă nu tocmai în acord cu aşteptările. Lumea a evoluat şi Turcii o dată cu ea. În invitaţie, Sofitel se prezintă ca "ţara celor o mie şi una de nopţi", astfel încît odată intrat acolo "gardianul seraiului va deschide porţile" acestei lumi. Evident, invitaţia şi programul erau scrise în limba franceză. Programul propriu-zis urma să înceapă la ora zece, o dată cu "noaptea misterioasă".

După ce reuşeai să ieşi din garderobă, atît de înghesuită încît la cea mai mică mişcare cădea un cuier, te lipeai de garderobieră, îţi cădea în cap ceva sau te împiedicai într-o pungă cu cizme sau ghete, erai condus la masa rezervată. Pe pereţi se aflau uriaşe tablouri, gen pictură de gang, cu imagini de carte poştală din Istanbul, minarete şi apusuri de soare, iar coloanele sălii erau drapate în materiale cu motive orientale. Materialul nu ajunsese poate pentru o coloană întreagă, astfel încît coloanele mari erau drapate în materiale diferite. Fetele care se ocupau de cei de la mese erau îmbrăcate ca în harem: pantaloni largi, de mătase străvezie, burta goală, centura jos plasată, aurie, ceva pe cap, mîneci din voal, de culoarea bluzei şi pantalonilor şi, cel mai bizar, o eşarfă de voal, legată la gît ca şi cum căzuse de pe faţă. Era evident, pînza pe care o poartă în harem turcoaicele pentru a-şi ascunde faţa şi a lăsa numai ochii liberi. Aşa cum stătea acest voal, părea în profil o barbă colorată. Pieptănătura era la alegere. Fetele se mişcau cu greutate între mese.

La masa vecină stăteau două cupluri prospere, mai degrabă vîrstnice, cu partea feminină mult mai bine întreţinută şi mult mai plictisită. Probabil, oameni de afaceri. La masa din partea stîngă, se aflau mulţi tineri indigeni şi arabi, însoţiţi de şi mai tinere fete, îmbrăcate în rochii de catifea neagră, tăiate cu mult sadism, astfel încît diferite părţi ale corpului să fie expuse. Cel mai volubil din grup, vorbea din cînd în cînd la "celular".

Un kitsch dulce şi colorat

Dacă spaţial eram aşezaţi ca la cantină, nu mîncam toţi în acelaşi timp acelaşi lucru. Nici n-ar fi arătat bine. Totuşi, asincronia depăşea nevoia de a încălca o ordine impusă.

Acţiunile celor care se ocupau de clienţi erau din cele mai diferite: o fată purta doi palmieri din zahăr, alta o frapieră cu o sticlă de vin, o alta ducea pîine, un băiat purta două farfurii cu ceva, altul două farfurii goale, astfel încît nu puteai şti care va veni la masa ta. Masa noastră a călcat cu stîngul de la început. După ce ne-am aşezat, băiatul care se ocupa de noi, căruia ne-am gîndit să ne lăsăm în grijă, îmbrăcat cu un bolerou de catifea roşie, matlasat cu fir de aur, purtat peste o cămaşă albă, normală, cu guler, a dărîmat palmierul de pe masă. Palmierul a dărîmat paharul cu cocktail care s-a vărsat pe rochia unei doamne. A urmat strîngerea resturilor de palmier, uscarea hainei cu şervetele. Cel care produsese dezastrul o întinsese, lăsîndu-ne să ne descurcăm singuri, cu o baltă sub faţă, masa pătată, palmierul ca după un taifun. Cu această ocazie am observat că fiecare masă avea la cîte un colţ, pe o oglindă rotundă, un palmier cam de 40 cm, care avea la bază un cufăr deschis din care ieşeau două acadele. Capacul cufărului era rezemat de palmier, iar pe oglindă erau răsfirate cîteva minisandwichuri ca şi căzute din cufăr. Toată această realizare era un adevărat sistem, în care fiecare element trimitea la simboluri culturale. Acest kitsch dulce şi colorat îşi avea propria sa justificare în acord cu contextul general. Între timp, băiatul a venit, a dărîmat şi palmierul vecinilor noştri, în acelaşi fel, astfel încît o parte din timpul care a urmat a ocupat fetele cu căratul palmierilor de la mese, frustrînd oamenii de ceea ce în mintea creatorului ideii ar fi trebuit să fie o piesă de rezistenţă a esteticii mesei.

Mîncarea a fost bună, cu totul şi cu totul franţuzească. Puţină, consistentă şi variată. Băutura a fost şi ea foarte bună, totul fiind scris în franceză, limba în care probabil "Grasa de Cotnari" este, în comparaţie cu alte nume, intraductibil. Muzica a fost absolut amestecată, predominînd muzica italiană şi cea disco. "O sole mio" a produs oftaturi nostalgice şi dans cu sensuri ocult erotice. Nu a lipsit exprimarea feeling-ului naţional în hore, perinite şi alte combinaţii prelungite chiar pe sirtaki-uri sau pe alte melodii. Totul e să te porneşti. Dacă închideai ochii şi mîncai, erai desigur în Franţa. Dacă deschideai ochii şi-ţi acopereai urechile şi mîncai, erai într-un restaurant franţuzesc în Turcia, dacă închideai ochii şi nu mîncai, erai mai mult în Italia. Oricum ne găseam în plin intercultural. La mese venea din cînd în cînd un fel de David Copperfield indigen care te păpăcea cu o ţigară băgată într-o batistă, preferabil a clientului, care rămînea intactă, fără nici o gaură sau cu cărţile de joc. Entuziasmul era mediu. Nimeni nu cădea în extaz la performanţele sale magice.

Bile, trompete, prăjituri magice

Programul s-a bazat pe ideea de interactiv şi ludic: toţi am primit cîte o pungă în care se afla bandă colorată, bile moi şi o ţeavă de tras bile, o trompeţică, un coif sau altceva de pus pe cap şi un spray. Acesta din urmă a avut cel mai mare succes, pentru că folosindu-l pe comeseni, obţineai un jet care se transforma aproape imediat în formă de macaroane sau spagheti. Pungile erau împărţite de fete, conştiente de efectul pe care trebuia să-l producă aceste truse ludice; parcă erai în avion şi ţi se dădea ajutor. Adulţii trebuie ajutaţi ca să se distreze. Şi, oamenii le-au folosit în cea mai activă interactivitate. Activitatea interactivă a durat destul de mult, a antrenat oamenii, le-a creat bună dispoziţie, copilărindu-se în fel şi chip, a produs o mizerie generală pe haine, păr, pe mese şi pe jos, încît în restul timpului erai ocupat cu făcutul curăţeniei. Nimeni nu te ajuta şi trebuia să faci curat ca să ai unde să ţi se pună farfuria cu mîncare. Nimeni nu mai putea pretinde să ţi se ia scrumiera. Ce conta scrumiera în halul în care arăta masa?

Surpriza serii a fost un fel de cutie în trepte, albă, cu bibiluri imitînd tortul de frişcă, împinsă de tot personalul, fericit să scape de sarcini. Din această cutie a ieşit o fată îmbrăcată relativ sumar, dar onorabil. Ea ne-a "prestat" un dans de bairam în harem. Cutia a fost dusă înapoi şi, printr-un efect de multiplicare, în scena de dans au irumpt un grup de surori ale celei care a ieşit din cutie. Ne-am uitat în program. Acest număr s-a numit "prăjitura magică".

Dansul a continuat probabil pînă în zori. Lumea a început să plece cam de la ora două. Totuşi, spre ora trei erau încă destui care păreau decişi să rămînă pînă mai tîrziu. Una dintre fete, complet scăpată de sub control, a uitat de clienţi şi a tras un dans catartic chiar în faţa garderobei, după care, restabilită, a arborat o mai mare cordialitate faţă de clienţii care rămăseseră. Un bun creştin i-ar fi înţeles dorinţa de a se aşeza la o masă şi a petrece cu cei care îi erau clienţi.

Sofitel '97 seamănă cu universul unui banc vechi în care ţi se promitea ceva şi nu obţineai, dar erai întrebat dacă ţi-a plăcut organizarea. La Sofitel, dincolo de iniţiativele interculturale kitsch, poate ar fi fost bine...

Pagină realizată de
Aurora LIICEANU

PE STRADĂ... ŞI DESPRE STRADĂ

Cezar PAUL-BĂDESCU

La coafor, în interes de serviciu

Pentru numărul său de revistă, dedicat *aspiraţiilor şi dorinţelor în pragul noului an*, colega mea Iaromira Popovici m-a rugat să scriu un articol-anchetă în care cei chestionaţi să aparţină unei anumite categorii profesionale: funcţionari, muncitoare la ADESGO sau APACA etc. Întrebarea era, bineînţeles, *care sînt aspiraţiile şi dorinţele în prag de nou an?* "Las' că pot să iasă lucruri interesante - m-a încurajat *mama lui Luca*, văzîndu-mi lipsa de entuziasm - poţi să întrebi despre tot felul de aspiraţii, chiar şi despre cele sexuale."

Astfel îmbărbătat, am pornit să realizez ancheta. Cum funcţionari cehovieni nu prea mai sînt de găsit în zilele noastre, iar porţile uzinelor sînt straşnic ferecate în faţa reprezentanţilor presei, am ales "categoria profesională" a coafezelor. În fond, dacă ne gîndim bine, coafeza are cîte ceva şi din funcţionar şi din muncitoarea de la APACA. Astfel gîndeam cînd am păşit într-un coafor din Colentina.

Înăuntru erau doi clienţi: o doamnă care se tundea, şi un tînăr spilcuit şi negricios care-şi făcea manichiura. Cum nu aveau altă ocupaţie, lucrătoarele stabilimentului se strînseseră în cerc şi stăteau la taclale. Cînd am intrat, s-au întors toate către mine şi m-au privit mirate. Dintr-o dată, s-a făcut linişte, ca într-un *saloon* din far-west în care intră un individ necunoscut. M-am apropiat de cercul de femei, timp în care fiecare mişcare îmi era urmărită cu cea mai mare atenţie. Le-am spus ce doresc. Asta era? - şi atmosfera s-a destins dintr-o dată.

Ce îşi doresc doamnele în halate albe în pragul noului an? Mi-am îndreptat reportofonul către una dintre ele, care stătea cel mai aproape de mine. "Păi, în primul rînd sănătate. Şi bănuţi." "Da-da, sănătate - a completat o alta -, sănătate că-i mai bună decît toate!"

Cuvîntul acesta - "sănătate" - avea să fie leit-motivul întregii discuţii pe care am purtat-o cu interlocutoarele mele. "Şi, în afară de sănătate?" - încercam eu să mai obţin şi altceva. "Sănătate şi atît, că dacă-i sănătate, restul vine de la sine."

Atunci am schimbat întrebarea. "Dar pe plan politic, nu vă doriţi nimic?" "Pe plan politic?... Ce să ne mai dorim pe plan politic? Să ne fie mai bine." "Să-şi ţie promisiunile care le-au promis" - a completat o alta. Am îndreptat reportofonul către o coafeză care tăcuse pînă atunci. "Da - a zis ea - sîntem într-o situaţie mai proastă, dar trebuie s-o înţelegem..." "Sîntem totalmente dezamăgiţi - a întrerupt-o o alta mai corpolentă, care avea o boneţică roşie pe cap - , dezamăgiţi de ce ni s-a promis şi unde s-a ajuns!" "Dar trebuie să mai aşteptăm puţin..." - a adăugat cu jumătate de gură interlocutoarea mea. Cealaltă, însă, n-a lăsat-o nici de data aceasta să termine: "Ce să mai aşteptăm? Sîntem dezamăgiţi, să ştiţi asta de la mine!" Cum coafeza nedezamăgită tăcea, mi-am îndreptat reportofonul către purtătoarea de bonetă. "Dumneavoastră ce vă doriţi de la noul an?" "Să fiu sănătoasă, să am unde munci, mă refer la condiţiile omeneşti care trebuie să fie... Că deocamdată program de căldură - de nici un fel. Veniţi aici şi puneţi mîna pe calorifer". (Eu mă codeam, cea conciliantă îmi rîdea cu amabilitate, ca şi cînd mi-ar fi spus: "Eh, mai glumim şi noi"). Coafeza corpolentă nu glumea. Şi-a repetat îndemnul pe o voce poruncitoare şi fără să zîmbească: "Puneţi mîna pe el!" M-am executat; caloriferul era călduţ, mai mult rece. (Cea conciliantă zîmbea şi încerca să glumească: "Asta e confortul nostru de iarnă.") Purtătoarea de bonetă a continuat, privindu-mă din ce în ce mai încruntată: "Este omenesc aşa ceva?" Eu am considerat că era o întrebare retorică şi nu am găsit de cuviinţă că trebuie să răspund. Nu era şi părerea interlocutoarei mele. S-a uitat la mine şi mai pătrunzător şi a repetat: "Este omenesc aşa ceva?" Şi apoi, pe un ton autoritar: "Ei? Cum este?" (Cea amabilă amuţise.) "Rău" - am bîiguit eu pierdut. "Şi atunci? - a privit ea în jur triumfătoare - şi atunci unde e condiţia umană a femeilor din ţara asta? Şi a omenirii, în general?" M-am impacientat, căci n-aş fi ştiut ce să răspund. Spre norocul meu, de data aceasta întrebarea nu-mi mai era adresată.

Cum discuţia devenise tensionată, am considerat că e momentul să destind atmosfera. Uitîndu-mă la feţele femeilor din jurul meu - unele dintre ele de-a dreptul belicoase - am eliminat din calcul vreo posibilă întrebare referitoare la sex. Am optat pentru una mai cuminte: "Dar, la nivel sentimental, ce vă doriţi?" Coafeza cu bonetă roşie a chicotit măgulită şi m-a privit de parcă i-aş fi devenit dintr-o dată simpatic: "Bărbaţi serioşi, frumoşi şi bogaţi." "Şi sănătoşi!" - a completat o colegă. "Ei, ce să vă mai spunem? - a reluat, potrivindu-şi mai bine boneta - bărbaţi zdraveni!" Celelalte coafeze erau mai reticente; ele, pe plan sentimental, îşi doreau să aibă doar soţi sănătoşi. Manichiurista care-l *servea* pe tînărul brunet, o femeie în vîrstă şi cam ştearsă, cînd a auzit întrebarea pe care i-o adresam, s-a tulburat atît de tare, încît l-a făcut pe client să spună "Au!"

După ce am luat mai multe *declaraţii* (toate referitoare la sănătate, desigur), am închis reportofonul şi am dat să plec. Atunci, o coafeză - singura pe care n-o întrebasem nimic, pentru că stătuse tot timpul retrasă şi discutase în tête-à-tête cu o cunoştinţă - m-a întrebat de unde sînt. După ce i-am răspuns, s-a însufleţit şi mi-a strigat: "Să ştiţi că noi, populaţia de jos, care sîntem, le-am da burţile jos la cei ce au făcut treburile astea şi le-am rade bărbile cu totul; noi sîntem în meseria asta - să vină să-i tundem şi să-i coafăm noi aicea, că ştim noi ce să le facem!" Încîntat de tirada la care asistasem, m-am apropiat cu reportofonul şi am rugat-o să repete. Coafezei, însă, îi pierise elanul. După ce am asigurat-o îndelung că nu sînt de la radio şi nici nu-i cer să-şi dea numele, ea a reluat fraza şi a reprodus-o aproape întocmai, păstrînd nealterată chiar şi partea cu ameninţările subînţelese din final (cu intonaţia de rigoare). Celelalte coafeze s-au pornit să rîdă care mai de care. În veselia generală, am părăsit scena.

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

Cabina dorinţelor şi căciula fermecată

Recentele alegeri parlamentare şi prezidenţiale au prilejuit foarte tînărului, dar reputatului post de televiziune PRO-TV organizarea unui "joc" colectiv de proporţii, menit să dea contur concret imensului potenţial de speranţe şi dorinţe ale electorilor.

Recuzita ţine nu numai de seducţiile curente ale mediei, dar şi de şabloanele consacrate ale basmului: utilizarea obiectului miraculos pentru împlinirea dorinţelor (de ex. căciula fermecată cu puterea de a te face nevăzut), ori circumscrierea spaţiului privilegiat, magic, în perimetrul căruia dorinţa devine realitate (de ex, covorul fermecat al lui Aladin).

Unul dintre obiecte, mult mediatizat, este *căciula PRO-TV*. Ea are, pe lîngă funcţia utilitară de "obiect promoţional", şi una ludico-magică, căci conferă purtătorului ei atribute de excepţie, putere, înţelepciune, "gîndul cel bun" (în subtext opţiunea electorală cea mai nimerită) şi, în orice caz, sentimentul solidarităţii cu valorile grupului social.

Cabina PRO-TV e un obiect mediatic mai complex, "instituţionalizînd" expresia dorinţelor, speranţelor, aspiraţiilor colective. Ea îndeplineşte, pe de o parte, funcţia tribunei, fiind locul înalt sau marcat pentru rostirea discursului adresat nu celorlalţi, ci Puterii; pe de altă parte, păstrînd convenţiile jocului şi ale imaginarului fantastic, cabina PRO-TV nu e decît un analog al "covorului fermecat", al "tărîmului de dincolo", al "împărăţiei zînelor", spaţiu în care dorinţa se vrea întrupată în realitate.

Nu e greu de observat că, dincolo de întreaga regie a iluziilor, spectacolul se repetă într-un fel sau altul. Nu mai demult decît în ianuarie 1990, Televiziunea Română Liberă oferea microfonul (cu mai puţin fast, ce-i drept) nenumăraţilor anonimi dornici să reverse asupra camerelor de luat vederi un torent de dorinţe, doleanţe, revendicări, ce ar fi putut construi tabloul ideal al României de mîine.

Treptat, acest entuziasm necenzurat de luciditate se retrage mai discret în forme ale promisiunilor electorale. Cuvintele magice ale epocii devin "proiect", "program" (proiecte de legi, proiecte de restructurare, programe de guvernare etc.) şi „perspe tivă" (perspectiva integrării euro-atlantice etc.), ele se conjugă în verbe la viitorul indicativului: "vom implementa", "vom privatiza", "vom restructura" etc.

Apar prezicerile şi previziunile oraculare, *Nostrabrucanus* (cum glumea un ziarist) devenind un soi de instituţie naţională. Un candidat la preşedinţie se proclamă chiar, mesianic, "alesul lui Dumnezeu".

Existenţa "în proiect" creează şi pleonasmele caracteristice epocii: se vorbeşte din ce în ce mai des despre "perspectivele de viitor", de "prevederea viitorului".

Sloganurile electorale, mai vechi sau mai noi, absorb dorinţele şi aspiraţiile colective, pivotînd fie în jurul verbelor la viitor, fie al celor la conjunctiv cu valoare optativ-imperativă: "Numai împreună *vom reuşi*", "*Să reclădim* împreună speranţa!".

Nevoia de schimbare, de actualizare a viitorului evoluează de la gluma caragialescă (vezi denumirea unei formaţiuni politice meteorice "Partidul Liber-Schimbist") la sintagma emblematică a noii stări de spirit ("Schimbarea în bine").

Lumea în care trăim este una în stare "de proiect". Ea există într-un mereu frustrant orizont de aşteptare a viitorului ideal.

Între speranţă şi iluzie, cabina PRO-TV şi căciula ei fermecată sînt un moment de frivolă refulare necesară, într-o sărbătoare carnavalescă cu baloane, artificii, elicoptere şi muzici.

Andrei MANOLESCU

O secvenţă

Pasajul Universităţii la oră de vîrf. Stau la pizzeria *di Apollo* şi privesc lumea care pare că se învîrte prin el în toate sensurile. Ca într-un film rulat mai repede. Afară, deasupra scărilor rulante încremenite în veşnicie, e o zi întunecoasă de iarnă cu zăpadă maronie. La masa mea se aşează doi tineri, un băiat şi o fată, cu scurte de piele îmblănite şi identice. Nu schiţează nici un gest, nu întreabă nimic, se aşează pur şi simplu. Nu par să aibă mai mult de 18-19 ani. Cel mult 20. Au în faţă cîte o pizza enormă de care deocamdată nu se ating. Cu ochii sticloşi de peşte, amîndoi ţintesc undeva în zare cîte un punct fix. În cele din urmă, băiatul începe să mănînce, fără însă a-şi coborî nasul în farfurie.

- Nu mănînci, o întreabă pe fată.
- E cu ou, nu-i de încredere.
- Atunci de ce-ai luat-o?
- Aşa...

Tac amîndoi privirile lor continuînd să rămînă suspendate în gol. Deşi mi-am terminat porţia mi se pare că n-ar fi rău dacă aş mai rămîne. Ce-o fi cu tinerii ăştia?

Băiatul deschide din nou discuţia:

- Fă-mi şi mie şmecheria aia. Zău, am nevoie de zece mii de parai.
- Ţi-am spus că nu merge. Se pot prinde ăia.
- Hai mă, nu se prinde nici dracu'. Data trecută cum a mers? Într-o săptămînă iau şi eu banii pe ţoalele alea şi ţi-i dau înapoi.
- Nu merge, e prea mult, nu mai e o mie, sînt zece. Da de ce-ţi trebuie ţie acum banii ăştia?
- Ştii că vreau să-mi iau o maşină. Îmi mai trebuie zece mii.
- Şi nu poţi să aştepţi pînă săptămîna viitoare?
- Nu....

Fata începe şi ea să mănînce. De fapt doar gustă dintr-o mică regiune a pizzei, pe care o alege cu grijă. Întreabă mestecînd:

- De ce nu-ţi iei Hunday?
- Aia nu-i maşină. Aşa, mai bine îmi iau Trabant. Hai, te rog, fă mîine chestia aia, te descurci tu.
- Eşti nebun... Ce-au făcut pînă la urmă babacii tăi de Revelion?
- Nu ţi-am zis, au fost la Viena. O aiureală.
- De ce, măi, n-a fost bine?
- Plictiseală. Mie nu mi-ar plăcea.
- Cu Nero ce-au făcut, ţi l-au lăsat ţie în grijă?
- A nuu... L-au luat cu ei. Ştii că-s ţicniţi.
- Serios?
- Dacă-ţi spun. Da, ia zi, în Poiană cum a fost?
- Mişto.
- A mers şi Adi?
- Nu bă, ăsta-i tîmpit, toate sărbătorile le-a făcut acasă cu bantustaneza aia a lui.
- Ce bantustaneză? E ţigancă?
- Ha, ha... nu ştii? E original bantustaneză, ha, ha, ha. Hai să mergem că e cinci. Să nu plece Gino.

Se scoală amîndoi fără să zică nimic şi ies pe uşă. În urma lor pe masă, rămîn două pizze enorme, una mîncată pe sfert, alta abia gustată...

Z. ORNEA

Idealurile unor generaţii

Idealurile sînt, mai totdeauna, în sensul superior al termenului, aspiraţiile unui grup, generaţii sau epoci. Ele au, nezmintit, ţeluri înalte, urmărind să dea sens aspiraţiei de a determina o schimbare în rînduiala ţării sau a lumii. Paşoptiştii noştri, constituiţi într-o splendidă generaţie, au năzuit spre înnoirea structurilor româneşti. Desigur, epoca le îndreptăţea idealurile. De la 1829 (vestitul tratat de la Adrianopole) a încetat monopolul turcesc asupra comerţului românesc, vasele englezeşti şi ale altor ţări ale Europei de apus acostau în porturile noastre dunărene, facilitînd intrarea ţărilor române în circuitul comercial european. Aceasta, potrivit consideraţiilor lui Ştefan Zeletin din cartea sa capitală **Burghezia română** (1925), a creat premisele înnoirii structurilor româneşti, apărînd o generaţie de idealişti, prin aspiraţii, care militau întru aceasta. Dar E.Lovinescu, în cartea sa, tot fundamentală, **Istoria civilizaţiei române moderne**, (1924-1926), polemizînd cu Zeletin, a pledat pentru ideea primatului ideologicului, arătînd că tinerii paşoptişti, toţi şcoliţi în Apus, au adus de acolo, la noi, idealurile înaintate ale timpului, pe care s-au zbătut să le implanteze în ţara lor. În aceste condiţii, liberalizarea comerţului românesc nu a fost factorul creator, ci numai favorizator. Indiferent care dintre aceste opinii se validează (înclin, decis, spre ipoteza Zeletin) rămîne faptul indiscutabil că această generaţie a paşoptiştilor a militat pentru idealul înnoirii structurilor româneşti. Şi din această pleiadă de tineri generoşi s-au detaşat Nicolae Bălcescu, M.Kogălniceanu, fraţii Golescu, vărul lor Al.Golescu-Arăpilă (Negru), Al. Russo, Const. Negruzzi, Vasile Alecsandri, I.C.Brătianu, Dimitrie Brătianu, C.A.Rosetti, cei doi Voinescu, Costache Negri, Alex. Ioan Cuza, D.Bolintineanu, Ion Ghica, Cezar Bolliac, maturul Ion Heliade Rădulescu şi încă mulţi alţii. Ei s-au constituit în societăţi secrete cu caracter revoluţionar, au fost toţi masoni (obţinînd, pe această cale, sprijinul Apusului, cu deosebire al Franţei) au declanşat, la Iaşi şi la Bucureşti, revoluţia de la 1848. Proiectele lor de Constituţie (cea citită la Islaz, în Ţara Românească şi aceea concepută de Kogălniceanu în exilul cernăuţean sub numele **Dorinţele partidei moldovene**) au fost generoase şi înaintate, proclamînd, pe lîngă drepturile politice pentru toţi cetăţenii, şi împroprietărirea ţăranilor. Desigur, Constituţia paşoptiştilor munteni era mai revoluţionară, pe cînd cea moldoveană propunea calea înfăptuirilor graduale. Dar, oricum, ele sancţionau idealul proclamat al schimbării. Şi cîte n-a avut de înfruntat această generaţie de tineri paşoptişti în vremea ei? Li s-a spus, în derîdere, bonjurişti, au fost acuzaţi că năruiesc moravurile şi obiceiurile îndătinate, naţionale (de parcă obiceiurile oriental turceşti ar fi fost naţionale!), că răspîndesc răzmeriţa în ţară, fiind, unii dintre ei, arestaţi şi încarceraţi, priviţi cu toţii ca factori negativi ai disoluţiei. Apoi, după eşecul revoluţiei pe care au imaginat-o şi au condus-o, au suportat, aproape toţi, surghiunul şi exilul greu, unii timp de aproape un deceniu, iar Bălcescu, bolnav de piept de pe urma unei mai vechi încarcerări, a murit, sărac şi uitat, în exil. Vreau să spun că au ştiut să sufere pentru idealul lor, şi că aceste suferinţe nu le-au încovoiat crezul militant. Iar, apoi, cînd au primit îngăduinţa de a se înapoia din exil, ştiind să fructifice bine clauzele favorabile ale Conferinţei de la Paris, s-au avîntat în lupta pentru Unirea celor două ţări româneşti, dovedind abnegaţie şi spirit de sacrificiu, optînd - după grele lupte cu adversarii şi antiunioniştii - pentru dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, proclamîndu-se la 24 ianuarie 1859, Principatele Unite. A fost, incontestabil, acest mare act politic, rezultatul strădaniei întru ideal înnoitor al generaţiei paşoptiste. Şi nu tot idealul acestei generaţii splendide, i se datorează crearea României moderne, prin personalităţi ca I.C.Brătianu, C.A.Rosetti, M.Kogălniceanu? De pe la mijlocul veacului trecut pînă către sfîrşitul său tot ceea ce s-a înfăptuit politic, economic şi social poartă, negreşit, însemnele acestei generaţii paşoptiste. Şi cîte injurii nu i-au fost aduse, totuşi, pînă tîrziu între cele două războaie de către tradiţionaliştii autohtonişti, mai toţi de extrema dreaptă. Li s-a reproşat - dar în ce termeni! - că "înstrăinaţi" au adus, aici, aşezăminte şi instituţii nespecifice, încălcînd nesocotit tradiţia şi obiceiurile străbune. Paşoptismul a fost între războaie, oaia neagră a tradiţionalismului osificat. Dreptatea n-a fost de partea tradiţionalismului.

Se vorbeşte azi mai puţin, pentru că nu e "la modă", despre idealul militant al generaţiei de socialişti dintre a două jumătate a anilor şaptezeci pînă la sfîrşitul veacului trecut. Această generaţie, tot de generoşi, se considera legatara idealurilor paşoptiştilor. Poate avea dreptate. Oricum, cu o dăruire de nimic întinată, idealul acestei generaţii a fost apărarea drepturilor politice ale cetăţenilor şi dreptate socială pentru cei umiliţi şi ofensaţi. E probabil că destule dintre ideile tinerilor socialişti nu aveau suport economic, la noi neexistînd şi neavînd şansa de a exista o industrie adecvată, deci muncitori fără de care nu putea funcţiona o mişcare politică socialistă. Dar, la urma urmei, din idealul acestei generaţii a rămas dimensiunea culturală şi cea general -, democratică. Şi, trebuie spus, că, pe atunci, ceea ce avea mai distins în tineretul intelectual românesc (N.Iorga, Dim.Racoviţă, dr. Ion Cantacuzino, C.Dobrogeanu-Gherea, D.Voinov, Paul Bujor, Const. Mille, Vasile Mortun, fraţii Nădejde, fraţii Al. şi I.Radovici, G.Ibrăileanu, Const. Stere) au intrat în mişcarea socialistă, făcîndu-şi, aici, educaţia cetăţenească. Iar cînd, în 1899, cei mai mulţi dintre aceşti tineri socialişti au trecut în Partidul Naţional Liberal, li s-a spus, în noul partid, elementul generos, recunoscîndu-li-se, astfel calitatea idealului lor. Dar crezul sau idealul lor nu s-a pierdut cu totul prin abandonarea mişcării socialiste. Pînă tîrziu, spre sfîrşitul deceniului al treilea al veacului nostru, foştii socialişti, prin revistele şi ziarele lor (**Viaţa Românească, Adevărul, Dimineaţa**) au fost, în epocă, adevărate tribune de iradiere ale democratismului şi antifascismului.

Apoi, de la sfîrşitul anilor douăzeci şi, cu deosebire, în anii treizeci s-au cristalizat germenii apariţiei unei noi generaţii. Şi-a spus, la început, spiritualistă, punea accent pe ortodoxie, tradiţionalism, respingea politicianismul putred, militînd pentru o nouă ordine, înainte de toate politică. Mişcarea legionară, formată din tineri, la început mai ales intelectuali (studenţi), a apărut în 1927, fără aderenţe la public, în fazele ei originare. Mai tîrziu, mişcarea legionară, întemeiată şi condusă de Corneliu Zelea Codreanu şi alţi patru confraţi de idealuri, s-a dezvoltat, atrăgînd, de partea sa, tineretul. Spre sfîrşitul anilor treizeci unele dintre personalităţile generaţiei spiritualiste (să-i amintesc pe Mircea Eliade, Emil Cioran, Const.Noica, Mihail Polihroniade, Gh. Racoveanu, Ernest Bernea, Traian Herseni) se apropie de mişcarea legionară, chiar dacă neînregimentaţi ci numai scriind în gazetele înverzite. Incontestabil, nu trebuie ignorat, în actul naşterii mişcării legionare şi în cele ale afiliaţiilor, puritatea idealului originar. Tinerii aceştia erau scîrbiţi de spectacolul transformării vieţii politice româneşti în politicianism veros, credeau că e posibilă crearea unei ţări fundamentată pe specificitate naţională şi ortodoxie, antieuropeană şi tradiţionalistă. A contribuit la crearea şi rotunjirea acestui ideal existenţa Italiei fasciste şi a Germaniei hitleriste, cu elanul lor totalitar înnoitor. Şi, de asemenea, apropierea de mişcarea legionară, în toamna lui 1933, a maestrului idolatrizat al generaţiei spiritualiste, profesorul Nae Ionescu. Sigur că politicianismul veros era la noi, atunci, o prea tristă realitate. Normal ar fi fost ca idealul noii generaţii să militeze pentru înlocuirea lui prin democraţia autentică, posibilă şi singura necesară. În loc de aceasta, idealul acestei generaţii legionare sau legionaroide, luînd ca model Italia şi Germania, milita împotriva pluripartidismului, a parlamentarismului democratic, pledînd pentru partidul unic şi ordinea totalitară, folosind, ca mijloc de luptă, asasinatul politic şi teroarea dezlănţuită. Puritatea idealului originar al acestei generaţii rătăcite s-a maculat iremediabil. Cînd membrii acestei generaţii s-au trezit era prea tîrziu. Regele Carol al II-lea a dezlănţuit, de la începutul anului 1938, împotriva legionarismului o campanie de prigoană, încălcînd, de fapt, legile statului de drept. Apoi scurta domnie legionară, de la 14 septembrie 1940 pînă la 24 ianuarie 1941, a compromis-o iremediabil prin jafurile şi asasinatele făptuite. Au înfundat puşcăriile pînă tîrziu spre 1964, căpeteniile au trăit în exil în dihonie şi discordie, iar unele dintre personalităţile exponenţiale s-au delimitat, în străinătate fiind, de convingerile (idealurile) de tinereţe. Idealul acestei generaţii, care a făcut multă larmă şi destui prozeliţi în deceniile interbelice, s-au demonstrat a fi finalmente, calpe şi dăunătoare. Reanimarea lui astăzi, fie de către supravieţuitorii octogenari nostalgici, fie de puţini tineri (studenţi, nepreveniţi) e lipsită de perspectivă. Ceea ce a fost cîndva, acum şase decenii - şi atunci calp - s-a risipit, iremediabil, în neantul istoriei inclemente. Într-o ţară cu certă aspiraţie democratică europeană, idealul unei generaţii trecute, totalitară şi antidemocratică nu-şi poate realiza vocaţia ruinată definitiv de atîtea grele decenii.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Claude KARNOOUH

Despre bogăţie

Un raport recent al CNUCED (Comisia Naţiunilor Unite pentru comerţ, economie şi dezvoltare) estima că în anul 1995 profiturile generate de traficul mondial de droguri a fost de aproximativ 500 de miliarde de dolari pe an (aproape 2 miliarde de dolari pe zi). Într-un lung articol intitulat **Cum gangrenează Mafia economia mondială**, Michel Chossudovki (profesor de economie la Universitatea din Ottawa), (**Le Monde diplomatique**, decembrie 1996), consideră că la această cifră se mai pot adăuga cele 500 de miliarde de dolari provenite din traficul de arme, prostituţie, jocuri clandestine şi traficul devizelor. Acum vreo două luni, pe 31 septembrie 1996, o publicaţie serioasă cum este **New York Review of Books** publica un alt lung articol despre modul în care traficul de droguri a corupt pînă la crimă regimul mexican. Printre altele, autorul analiza simbioza, creată în anii '80, între puterea politică şi traficanţii de droguri, subliniind că aceştia au fost anii în care Mexicul a devenit placa turnantă şi interfaţa acestui trafic între America de Sud care produce, America de Nord care consumă şi puzderia de insule din Caraibe şi Pacific unde se află sucursalele unor bănci importante şi respectabile care "curăţă" aceşti bani, expediindu-i apoi în conturile deschise în Elveţia, Luxemburg, Gibraltar, Madera, insulele anglo-normande etc. Astfel operează "normalizarea" acestor capitaluri în circuitele "legale" ale economiei.

Aceste sume nu aparţin unor indivizi care trăiesc luxos, la periferia societăţii. Asemenea sume sînt superioare produsului intern brut al unor ţări mediu dezvoltate (Grecia, Portugalia, Turcia ş.a.) şi nu se mai exprimă în sferele unui consum ostentativ. După ce au pătruns în circuitele "legale" aceste sume permit nu doar controlul întreprinderilor care produc bunuri de consum sau servicii, ci, pentru că sînt capitaluri flotante, joacă un rol determinant în speculaţiile financiare ale devizelor şi valorilor mobiliare dominînd schimburile internaţionale în timp real (timpul în care circulă semnalele electronice de pe ordinatoarele burselor mondiale). O mulţime dintre bonurile emise de către state sînt deţinute de aceste capitaluri (cf. **Le Monde diplomatique**, art. citat).

Cînd se vorbeşte despre "satul planetar" se uită că el include şi interconexiunea mafiilor, amplificată odată cu prăbuşirea regimurilor comuniste. Economia s-a unificat din China pînă în Statele Unite, dar s-a unificat şi contribuţia traficanţilor. Prin globalizare şi integrarea criminalităţii în sfera ei generală, economia însăşi a devenit criminogenă. Astăzi mulţi economişti avansează ideea criminalizării generale a economiei (cf. Georges Corm, *Noua dezordine economică mondială. La izvoarele insucceselor dezvoltării*, Dacia, Cluj, 1996).

Mi se va răspunde că exagerez, că dacă ar fi aşa, guvernele ar interveni pentru a stăvili delictele. Desigur, cunoaştem de multă vreme relaţiile dintre bani şi politică. Desigur, ni s-a tot spus că o prea mare intimitate între economie şi politică este interzisă. Pe vremuri, negustorii erau exilaţi din Polis la Pireu; mai tîrziu, în Evul Mediu, negustorii erau obligaţi să locuiască în anumite cartiere. Cînd au început să triumfe statele-naţiuni şi economicul a devenit important, au fost luate măsuri protecţioniste pentru stimularea producţiei locale, asigurîndu-se astfel prin muncă socializarea celor dezrădăcinaţi. În secolul XIX s-au dus războaie cu resorturi economice precise, mascate totuşi de raţiuni politice, chiar dacă era vorba doar de cucerirea unor pieţe. Aşa a fost pînă la sfîrşitul celui de al doilea război mondial. Apoi, un lucru care se pregătea de mult şi-a dobîndit autonomia: raţiunea economică domină orice alte determinări. Legitimarea puterii occidentale se întemeiază pe un discurs care consideră legile pieţii - legi "naturale". Or, dacă organizarea se întemeiază pe piaţă, atunci totul devine marfă şi se face totul pentru ca această marfă să circule repede şi peste tot.

Astfel trebuie înţelese delocalizarea şi dezmembrarea intenţionată a companiilor. Prima implică necesitatea de a căuta cea mai ieftină mînă de lucru, cea mai puţin protejată de legile sociale precum şi locurile unde se plătesc cele mai mici impozite, pentru a se spori profiturile; nimic nou, generalizarea unei stări consubstanţiale naşterii capitalismului. A doua tendinţă marchează însă o cotitură, eliminînd orice lege, orice contract social care instaurează un compromis între muncă şi capital pentru a permite o circulaţie generală mai liberă a capitalului. În plus, se implică şi faptul că statele nu mai exercită nici un control asupra originilor capitalului, după ce acesta a intrat în circuitul bancar. Aici se află originea unei economii criminogene, acţionînd în traficul unor surse imense de capital accelerînd circulaţia banilor. Mai rău, nici statul n-a putut rezista acestei ispite. Numeroase exemple dovedesc că înseşi statele au recurs la asemenea resurse pentru operaţii politico-economice pe care le-au dorit secrete. De la finanţarea mişcării Contras din Nicaragua, pînă la cea a triburilor anti-comuniste din Triunghiul de Aur al Asiei de Sud-Est şi de la banii pentru gherila afgană, la cei pentru numeroasele miliţii libaneze, cîştigurile obţinute din traficul de droguri sînt omniprezente. Din presa turcă aflăm că fostul prim ministru, Tanţu Ciller, a pus pe picioare o Organizaţie antikurdă care s-a aliat cu reţelele mafiote pentru a finanţa împreună operaţiunile anti-PKK; pentru a-i susţine pe ceceni s-a permis tranzitul drogurilor produse în Siria (Aydinlink, Istanbul, noiembrie 1996). Şi reconversia industriei farmaceutice din ţările fostului bloc comunist trece prin producţia şi exportul drogurilor de sinteză la un preţ accesibil. Prin multiplicarea războaielor locale, toate aceste sfere, cea a politicii statelor, a serviciilor speciale, a căpeteniilor războinice, a luptătorilor de gherilă, a traficanţilor de armament, a trupelor răsculate, a mişcărilor de eliberare, a bandelor mafiotice, a ţăranilor care produc mac şi coca, alimentează această imensă piaţă producătoare de profituri: la capătul celălalt al lanţului, banii ajung în bănci unde se integrează în pieţe şi participă, într-un mod cît se poate de legal, la marea farandolă a capitalului.

La celălalt capăt al şirului se află însă şi masa oamenilor care nu au unde munci, peste tot transformaţi în rebuturi de către legile "naturale" ale pieţii: în Occident şi în Orient, în America Latină şi în Asia de Sud-Est. Chiar dacă sînt săraci, ei alcătuiesc hoarda consumatorilor. Ca orice produs al comerţului modern, pentru a se dezvolta, piaţa unui produs oarecare, presupune dezvoltarea consumului de masă. Ceea ce este valabil pentru aparatele de fotografiat sau pentru aparatele electro-menajere este valabil şi pentru droguri. Iată o concluzie uitată a teoremei care demonstrează caracterul pozitiv al ultraliberalismului economic.

Paris, 10 decembrie 1996

Radu BERCEA

HERMENEUTICĂ ŞI PLURALISM RELIGIOS
LA ANDRÉ SCRIMA (II)

Hermeneutica religioasă are îndeobşte ca obiect Scripturile, textele primordiale, revelate. Dificultăţile ţin aici în primul rînd de "antichitatea" acestor texte, gîndite în vechime şi redactate în limbi vechi. Pentru a le restitui semnificaţiile, dezinvoltura interpretativă trebuie dublată de fineţe filologică şi prudenţă intelectuală, asumîndu-şi în mod creator litera şi spiritul textului. Interpretările biblice ale lui André Scrima se numără între reuşitele certe ale acestui tip de abordare: ne vin în minte din prima clipă comentariile sale la **Evanghelia după Sf. Ioan** (din care eşantioane au fost traduse chiar în revista *Dilema*). Ne-ar putea totuşi surprinde să regăsim aceeaşi complexă strategie hermeneutică aplicată unui text care nu datează de două milenii, ci de numai o jumătate de secol, care nu vine deci din Antichitate, ci din contemporaneitate, care nu este pe greceşte (sau în vreo limbă orientală), ci în bună limbă românească (chiar dacă va fi fost gîndit iniţial în ruseşte, cum şi **Noul Testament** a fost gîndit în aramaică...). Aşadar un text de la care ne-am aştepta să ni se comunice direct, fără recurs la savante metodologii de lectură. Cu toate acestea, André Scrima se apleacă asupra **Scrisorii Părintelui Ioan cel Străin** la fel cum tot el s-a aplecat altă dată asupra **Scripturii**: aceeaşi abordare proaspătă, în "priză directă" la text, aceeaşi maximă receptivitate la sugestiile acestuia, aceeaşi atenţie la detaliul revelator, aceeaşi acuitate a reliefării cuvintelor-cheie, aceeaşi sensibilitate faţă de artisticitatea textului, faţă de *frumuseţea* unei expresii folosite cu tîlc, a unei situaţii evocate cu pregnanţă etc. Nu în ultimul rînd, şi complementare "fidelităţii" faţă de text, libertatea şi anvergura propriilor evoluţii ideatice, astfel încît comentariul nu este numai un însoţitor elucidand al textului de bază, ci el însuşi un text de largă respiraţie, consonant desigur cu cel dintîi. Dacă tratarea identică a unor scrieri atît de diferite şi depărtate în timp şi spaţiu – deşi înscrise în aceeaşi Tradiţie – nu poate fi dictată de aceleaşi raţiuni filologico-istorice, înseamnă că alta este raţiunea tratării lor identice.

Nu este vorba în acest caz de abordarea unei scrieri moderne – anume acel "statement" al călugărului rus – după tipicul de abordare a vechilor scrieri, ci exact invers: abordarea scrierilor vechi ca şi cum ar fi moderne. În concepţia lui André Scrima, aşa cum credem a o intui, toate textele religioase importante sînt *moderne*, în măsura în care vorbesc cu autenticitate spiritelor alese ale zilelor noastre – şi celor dintotdeauna –, în măsura în care nu sînt decît expresii diferite ale aceleiaşi Tradiţii care este mereu vie. Nu există prin urmare texte *vechi* şi texte *noi*, există numai texte *esenţiale*. Iar André Scrima ne convinge pe deplin că **Scrisoarea Părintelui Ioan cel Străin** este un asemenea text esenţial.

Este de remarcat faptul că o tot atît de revelatoare lectură hermeneutică îi prilejuieşte lui André Scrima nu numai *Scriptura*, ci şi *Imaginea*, în speţă arta religioasă de tradiţie bizantină: Icoana "Sfintele Femei la Mormînt" din şcoala lui Rubliov, un *mozaic* de la Kahriye Djami ilustrînd **Apocalipsa** etc. Să nu uităm deci că, în teritoriul spiritual "originant" în care autorul ne invită şi ne călăuzeşte, gîndirea se exprimă esenţialmente prin *imagine* – fie ea noetică, poetică, plastică etc. – întrucît gîndirea s-a născut datorită imaginii. Să nu uităm nici că acele **grammai** ("urme") pe care hermeneutica sa caută a le descifra pretutindeni derivă, în limba greacă, de la verbul **grapho**, care înseamnă atît "a scrie" cît şi "a desena", "a picta"...

Nedorind să încercăm imposibilul nu ne propunem să rezumăm, să expunem, sintetic şi sistematic acest prim – potenţial ultim – capitol din **Timpul Rugului Aprins**, chiar dacă uzanţa recenziilor de carte o cere. Tot astfel, o analiză părîndu-ni-se temerară, preferăm să notăm cîteva impresii de lectură, impresii cîteodată ceva mai "analitice" poate.

Ceea ce izbeşte de la bun început în "lectura hermeneutică" întreprinsă de André Scrima este o neobişnuită mobilitate intelectuală: elanul gîndului care se plimbă cu egală dezinvoltură în domeniul religiei, dar şi al metafizicii; al artelor, dar şi al ştiinţelor; al autorilor antici ori medievali, dar şi al celor moderni; al Creştinismului, dar şi al Islamului, Buddhismului ori Hinduismului. Prolificitatea, polimorfismul discursului sînt, la prima vedere, cu totul deconcertante, iar a dezghioca, între volutele hermeneutice, ideea centrală, unitatea de viziune, constituie un veritabil "challenge". Dar ceea ce se înfăţişează în primă instanţă ca o incomparabilă sprinteneală a minţii, la o privire mai atentă, se vădeşte a fi o profundă dinamică a spiritului. Itineranţa, peregrinarea, progresia se lasă desluşite ca un adevărat laitmotiv: un subcapitol conţine în titlul său cuvîntul "cale", un altul – "traseu", un al treilea – "Itinerar". Vocaţia religioasă ni se revelează a fi fundamental non-statică: este vorba de fapt de o statornicie în mişcare... Relaţia omului cu Dumnezeu este una de *căutare*, deci de călătorie întru El; mediatorul acestei relaţii – părintele duhovnicesc – este un *trimis*, deci un călător la rîndu-i, călăuzitor al celuilalt pe un drum comun amîndurora. Este aceasta o "fluiditate", dar nu în sensul de evanescenţă, de inconsistenţă, ci de mobilitate creatoare, căreia i se opune, devastatoare, "solidificarea umanităţii". Existenţa este un drum presărat cu *semne* care se cer descifrate pas cu pas, chiar dacă înţelesul global şi ultim se va dezvălui mult mai tîrziu, rămînînd totodată "maxima enigmă"...

Tot un drum "însemnat" (în ambele sensuri: "purtător de semne" şi "important") este şi oricare scriere religioasă, scriere a cărei lectură adecvată "distinge un fir conducător şerpuind prin text, călăuzind din staţiune în staţiune pe cititor" (p. 39). Caracterizînd astfel citirea Scripturii "în stare de rugăciune", nu altfel procedează André Scrima însuşi cu **Scrisoarea Părintelui Ioan cel Străin**. Aici "firul conducător" ne pare a fi *actanţa* Duhului Sfînt prin persoana *depersonalizată* a maestrului spiritual, înscris în Tradiţie şi exponent al acesteia. Iar Tradiţie (paradosis) înseamnă faptul de "a transmite", de "a încredinţa" celorlalţi prezenţa Duhului care lucrează în "stareţ", a Duhului care s-a revărsat asupra lumii atunci cînd, răstignit, Iisus Christos "şi-a dat duhul". Urmărind firul, hermeneutul face multiple şi dinamice popasuri, de fapt pătrunzătoare incursiuni în variatele teritorii lui familiare, teritorii aparent divergente poate pe alocuri, dar de a căror înaltă convergenţă nu vom întîrzia să fim convinşi.

Odată ajunşi în acest punct, nu mai poate fi vorba, am spus-o deja, de texte vechi şi texte noi, ci numai de texte *actuale*, în măsura în care stau toate mărturie *actanţei* divine. Orice creaţie autentică – religioasă, filosofică, poetică, plastică, muzicală, ştiinţifică – este parte din marea Creaţiune, purtînd ca atare – într-un chip sau altul, într-o măsură sau alta – *urme* care aşteaptă să fie căutate, *semne* care se cer descifrate, pentru a ne vorbi deopotrivă despre atotprezenţa Divinului. Aşa cum "sub semnul Absolutului viu, circulaţia aspiraţiei îi arată pe unii, ca şi pe ceilalţi (scl. clerici şi laici), echidistanţi faţă de ţel" (p. 154, tot astfel un pasaj din Scriptură şi o scriere "profană" (un poem din secolul al XX-lea, de pildă) pot fi echipolente în orizontul Adevărului celui prim şi totodată ultim.

În sfîrşit, acest tip de hermeneutică şi viziunea pe care vine să o exprime pun inevitabil problema pluralismului religios. Atunci cînd, pentru a lămuri semnificaţia *binecuvîntării*, alături de **Geneză**, de **Evanghelie**, de gînditorii Evului Mediu occidental, de iconografia bizantină, de Sf. Simeon Noul Teolog, sînt invocate rugăciuni iudaice, epitete musulmane ori cosmologia hindusă, nu pluralism religios este acesta? Un pluralism religios în virtutea căruia autorul poate considera că "Învierea christică, eschaton realizat, se situează extra- sau meta-tradiţional. Altminteri spus, nu se mai referă la o tradiţie delimitată" (p. 62, n. 20). În acelaşi spirit, el poate vorbi, dimpotrivă, despre "determinările diminuante ale statutului religios" (p. 45), sau poate afirma că atitudinea de superioritate şi tendinţele dominatoare ale Bisericii creştine au fost "împotriva duhului întemeietorului ei dumnezeiesc" (p. 131).

De fapt premisa oricărui pluralism religios nu poate fi decît unitatea – numită uneori "transcendentă" – a Sacrului, a Divinului, şi de aici unitatea – numită uneori "arhaică" – a gîndirii religioase, unitate care se reflectă diferit în multitudinea credinţelor particulare. (Cum spunea nu de mult catholicosul Karenkin al armenilor, important este să nu ignorăm unicitatea Luminii, lăsîndu-ne orbiţi de diversitatea culorilor sale...) În planul preocupărilor savante, rezolvarea acestei dileme poate fie înclina spre "cumînţenia" comparatismului morfologic sau fenomenologic, fie aluneca în reducţionismul frustrant de tip R. Guénon. În ambele cazuri, apetitul *corelativ* apare mai puternic decît sensibilitatea pentru pregnanţa şi substanţa fiecărui *corelat* în parte. Gustul generalului, elanul generalizării se împlinesc astfel, uneori, în detrimentul individualului, cu toate că acesta din urmă, şi numai el, ne-a fost dat drept cale de acces la general, la universal.

Autorul **Timpului Rugului Aprins** evită magistral asemenea riscuri. Cheia succesului său hermeneutic rezidă, cu siguranţă, în armătura *unui* text, aparţinînd *unei* tradiţii, text ale cărui "structuri fine" sînt sondate în adîncime, pentru ca abia după accea sintagmatica acestuia să se deschidă celor mai generoase asociaţii în plan paradigmatic. Bunul echilibru, prin urmare – buna tensiune mai curînd – între particular şi general, echilibru şi tensiune în lipsa cărora particularul riscă opacitatea, iar generalul descărnarea. Nu ne este deloc greu să ne imaginăm o lectură hermeneutică la fel de percutantă, la fel de bogată în corelaţii cu alte tradiţii, efectuată de André Scrima însuşi – sau de un alt André Scrima – pe un text de mistică islamică, bunăoară, sau pe o scriere filosofică sanskrită. Vorbind despre deschiderea inter-religioasă a gîndirii autorului, Andrei Pleşu releva naturaleţea cu care acesta invocă "orice text şi orice tradiţie din care poate recolta o lumină ajutătoare" (p. 14). În ce ne priveşte, înţelegem aceste lumini *ajutătoare* nu ca *auxiliare* (deci secunde, subalterne) altei lumini mai intense şi mai pure, ci vedem aici, dimpotrivă, o bună *întrajutorare* (deci conlucrare, interacţiune) a feluritelor lumini care, venind din la fel de felurite tradiţii, converg toate spre limpezimea Luminii celei unice şi necreate.

Dorind să dăm un exemplu de reuşită hermeneutică în **Timpul Rugului Aprins** – deşi în faţa unui real "embarras du choix" – ne-am opri în cele din urmă la subcapitolul intitulat "Cartea circulară", din prima parte a volumului. **Scriptura**, cartea circulară, făcută sul, despre care ne vorbeştre **Apocalipsa**, şi **Codexul**, cartea rectangulară ce închide între coperţile sale gîndirea juridică a Imperiului Roman, sînt raportate, în virtutea omologiei Carte/Cosmos, la "cele două figuri esenţiale ale manifestării" (p. 88, n. 25): *cercul* şi *pătratul*, din care primul simbolizează dinamica celestă, iar celălalt stabilitatea terestră. "Se trecea deci – interpretează André Scrima – de la cartea circulară, solidară cu imaginea circularităţii timpului şi a devenirii, la cartea rectangulară, solidară cu expresia fermă, instituită, aşezată, a formei cvadrate. Cartea devine, de atunci şi pînă în zilele noastre, obiectul rectangular pe care nu îl mai înfăşurăm şi desfăşurăm în totalitatea lui, ci îl răsfoim foaie cu foaie, adică îl supunem succesiunii şi fragmentării" (p. 88-89).

***

Timpul Rugului Aprins este prin excelenţă o carte care dă de gîndit şi incită la gîndire. Incitantă este, între multe altele, afirmaţia că trecerea de la neutrul **to on** al filosofiei greceşti la masculinul **ho Om** (ca traducere a formulei "Eu sînt Cel ce sînt" din **Exod**) marchează momentul cînd "limitele anterioare s-au frînt" (p. 166). Această abolire a limitelor între "ceea ce este Fiinţa" şi "Cel care este Fiinţa" ne pare definitorie pentru gîndirea lui André Scrima: acolo unde uzanţele teologice ar vorbi invariabil despre Dumnezeu, nu invocă el, în repetate rînduri, "Absolutul", "Fiinţa", "Infinitul"? Tot astfel, dacă ar fi să identificăm şi alte cuvinte-cheie ale discursului lui André Scrima – ceea ce înseamnă a ne inspira din propria-i metodă hermeneutică –, ne-am opri fără ezitare la **viu**, precum şi la **liber/libertate**. Luaţi în sensul lor tare, aceşti termeni structurează, fără îndoială, viziunea autorului, centrată pe dinamismul şi autenticitatea sa maximă a aventurii spirituale.

Asocierea acestor termeni-cheie în sintagme ca "Absolutul Viu", "Viul-Absolut", "Infinitul viu", "Adevărul viu", "Fiinţa deschisă şi vie" (pe lîngă "Dumnezeu cel Viu"), dar nu mai puţin "lucrare şi relaţie vie cu El", "gnoză vie", "tradiţie vie" şi, în sfîrşit, "libertatea fiinţei", "libertate reînviată", "interminabila libertate a omului viu", culminînd cu afirmaţia: "Dar Christos a preţuit esenţial şi unic libertatea noastră" (p. 107), nu face decît să confirme, credem, grila hermeneutică în care am fi vrut să adîncim **Timpul Rugului Aprins**. Aceste ultime şi prea fugare notaţii ar fi fost atunci doar începutul, nu încheierea gîndurilor noastre despre admirabila carte a lui André Scrima.

Album

Post restant

Bucureşti, 25 decembrie 1996

Dragă Cezar,

Nu-i adevărat!

Paginile 12-13 sînt citite.

Sînt stropul efemer, ca un parfum bun care bucură, fie şi pentru o seară - al celor auzite, văzute, aici sau aiurea de noi sau de bunicii noştri.

Sînt rînduri autentice prin sinceritate, prin farmecul poveştii. Furnicar privit, o clipă, prin lupă.

Mie cel mai mult îmi place să mă uit seara din stradă pe fereastră în casele oamenilor. În afară de tabloul care se dezvăluie, trunchiat pînă acolo unde îţi ajung ochii, dacă fereastra este şi deschisă, scena se împlineşte cu o vagă coloană sonoră: zgomote de oale din bucătărie, muzică dată prea tare în altă cameră , hohote de rîs al căror tîlc îţi rămîne pentru totdeauna străin, camere luminate abulic de imaginile televizoarelor, cîini enervaţi la culme, al căror lătrat se curmă abrupt, te şi întrebi cum...

O iau razna şi nu mă trage nimeni de mînecă.

Voiam de fapt să spun că sînt mulţi cei care se gîndesc la cele două pagini din *Dilema*, dar uite, mă iau cu vorba, cu nămeţii, cu pereţii, "cu ivărele, cu caloriferul" şi doar seara tîrziu îmi dau seama că iar am uitat
să sun instalatorul
să cumpăr bec pentru bucătărie
să ud florile de la institut
să scriu să ni se schimbe contorul la apă
de cutia de viteze

Parcă mai era ceva. Da, *Dilema*.

Ia să vedem ce mai face Riri.

Oana DAVIDESCU

Notă (C.P.-B.): *În urma articolului meu din ultimul număr al Dilemei de pe anul trecut (articol la care se referă, indirect, şi Oana Davidescu), cîţiva cititori mi-au pus întrebarea dacă, în cazul că trimit "materiale", le vor mai primi şi înapoi ("Că noi am fi trimis mai demult, dar ne temeam că..."). Mie mi s-a părut acest lucru de la sine înţeles şi de aceea nu m-am referit deloc la el. O fac acum, spre liniştea celor ce se îndoiesc.*

Cuvente den copii

- Eu stau în Balta Albă lîngă lift. (5 ani)
- Vîntul foloseşte la înălţarea zmeurilor, la măturatul curţilor, cînd e un meci de rugby pe unii îi avantajează. Vîntul mai trebuie şi pentru om ca să tragă aer omu'. (6 ani)
- Ceaiul se face din multe bobiţe şi liniuţe, care le găsim într-un pom. (6 ani)
- Cei care pescuiesc, pescuiesc să-i aducă la aprozar, să-i cumpere oamenii. Cînd prind un peşte mi-e poftă că e gras ca mămica. (8 ani)
- Nunta e cînd oamenii au chitară şi mireasă. (6 ani)
- Boxul e bun ca să am putere, că eu trebuie să apăr fetele. (5 ani)
- Ziarele sînt ca să spună că tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi Elena Ceauşescu conduce ţara. (7 ani)
- Porumbeii folosesc pentru artizanat. (10 ani)
- Pionierii sînt ca să vină cînd sînt chemaţi la activitate. (11 ani)
- Struţul cînd e în pericol bagă capul în nisip ca să nu moară. El bagă capul în nisip pentru că pericolul nu poate să intre în nisip. (8 ani)
- Sînt mai multe învăţătoare decît învăţători pentru că bărbaţii vor să se facă şoferi. (8 ani)
- Pămîntul nu se învîrteşte, se învîrteşte doar globul pămîntesc. (10 ani)
- Dacă te duci la doctor şi nu-ţi pune ştampila, te duci degeaba, că nu crede nimeni că eşti bolnav. (7 ani)
- Sifonul se face din apă şi lichid. (7 ani)
- Creierul e o carne care are multe vine şi conduce tot capul pînă la gît. De la gît în jos conduce inima. (9 ani)
- Inima e ceva ascuţit, încolo rotund, din carne, care bate numai atunci cînd obosim. (6 ani)
- Circul foloseşte la fericirea oamenilor. (8 ani)
- Curcubeul e un cerc rotund care apare pe cer cu culorile roşu, galben şi albastru. El apare aşa ca să arate culorile steagului nostru şi să arate că aici e România. (12 ani)
- Rîma trăieşte chiar dacă o tăiem în două, că e lungă. (10 ani)

S-au consemnat în anul 1974.

Pe malurile Oximoronului, adjectivele...

Trecerea de la '96 la '97, am trăit-o pe malurile Oximoronului meu, la cunoscuta confluenţă dintre Oxys ("deştept") şi Moros ("prost"). Adjectivele au roit, în jur, ca fluturii. Am alergat după ele şi am prins cîte am putut:

"Ireproşabil se comportă teroriştii peruvieni cu ostaticii lor", sînt unanime agenţiile de presă.

"Grele" ar fi fost luptele prin care aripa tînără a organizaţiei PNŢCD din Tulcea şi-ar fi impus candidatul la postul de prefect.

"Abominabilă" - apreciază cei 16 miniştri de Externe ai NATO, mîncarea servită la restaurantul organizaţiei, în cele două zile ale reuniunii de la Bruxelles.

"Inadmisibilă" - aşa numeşte Boris Ielţin situaţia Rusiei, unde statul nu poate plăti salariile cetăţenilor săi.

"Tulburătoare" - aşa caracterizează Departamentul de Stat, recenta decizie a premierului israelian de a acorda coloniştilor evrei din teritoriile ocupate, avantaje fiscale.

"Flamenghistă, naţiune flamenghistă" - sînt numite milioanele de suporteri ai echipei braziliene Flamengo aflată într-o criză a rezultatelor care a scos-o din lupta pentru titlu de campioană, în '96, deşi preşedintele clubului i-a promis că-i "va reda onoarea şi demnitatea". "Naţiunea flaminghistă e tristă şi indignată".

"Înfiorător de agreabilă" - numeşte un reporter al ziarului "Adevărul", convorbirea sa cu Valentin Ceauşescu, timp de o oră, într-un restaurant bucureştean. (Cel mai bun reportaj din presa cotidiană, la sfîrşitul anului trecut, semnat Dragoş Moldovan.)

"Tulburătoare" - va fi şi pentru consilierul de presă al guvernului israelian, scrisoarea a 8 foşti înalţi responsabili ai politicii externe americane adresată aceluiaşi Netanyahu în care îşi mărturiseau îngrijorarea faţă de politica expansionistă a statului israelian. ("Dar noi ne simţim încurajaţi că această tulburătoare apostrofare n-a fost semnată de marii secretari de stat Kissinger, Schultz şi Haig...")

"Intempestivă" - numeşte un comunicat al Preşedinţiei române, interpretarea dată de agenţiile de presă unei discuţii între Emil Constantinescu şi poetul sîrb Puslojic (la catafalcul lui Marin Sorescu) din care s-a înţeles că omul de stat român ar fi transmis un mesaj de simpatie demonstranţilor din Belgrad.

"Frumoasă" i s-a părut premierului francez Alain Juppé, tînăra aceea care i-a strigat pe stradă, la Bordeaux, foarte urîta vorbă franţuzească: "Mort au con!" Cartea prin care Juppé justifică acţiunile guvernului său, "Între noi", explică în introducere: "Jolie passante, j'ai eu envie de vous répondre"...

"O neliniştitoare bonomie", ar caracteriza arta lui Philippe Noiret.

"N-am intrat în detalii ezitante" - declară, coborînd din avion, ministrul de Externe al României, după încheierea discuţiilor avute la Budapesta.

"Înspăimîntătoare este constatarea că raportul dlui Andrew Edwards ascunde, în întregime, aportul adus de British Museum naţiunii, prin turism", - susţin scandalizaţi criticii unui raport elaborat de către un încercat finanţist care îndreptăţeşte tăierea cheltuielilor bugetare pentru venerabila instituţie londoneză. ("British Museum e o pisică mare, prea bine hrănită")

"Indecent prin forţa indiscreţiei, obscen prin forţa intimităţii, îngheţat din cauza apropierii, Benamou este cu atît mai crud cu cît nu vrea să fie" - astfel incriminează "Le Monde" cea mai recentă carte despre François Mitterrand, în care autorul, acest Benamou, fiind de faţă, descrie ultimul revelion al fostului preşedinte.

Secolul 21 va fi oximoronic sau nu va fi deloc, avînd ca deviză vorba celui care i-a dezlegat, printre primii, misterul, dl Tudor Călăraşu, tatăl scriitorului român Marin Preda, care le spunea consătenilor săi: "Sînteţi deştepţi, dar vă mînîncă prostia!"

Radu COSAŞU

Bazar

Fericirile de grup

La un oarecare timp după '89, în viaţa noastră a apărut **Beverly Hills 90210**. Prin intermediul unui grup de adolescenţi "de elită", dacă nu altfel, cel puţin financiar, o parte din publicul românesc de televiziune s-a eliberat de frustrările unei vieţi de liceu mai mult sau mai puţin anoste. Lipsa (sau palida prezenţă) a unei reale vieţi sociale organizate i-a făcut pe mulţi dintre reprezentanţii generaţiei mele, absolvenţi ai liceului cam acum 10 ani, să ignore evidentele "merite" clişeistice şi doctrinare ale serialului. Atîta timp cît Brandon, Dylan, Kelly, Andrea, etc. erau cu adevărat prieteni şi se ajutau la nevoie, ce mai conta lipsa de farmec a unora dintre ei, falsitatea jocului altora, banalitatea şi repetiţia intrigii... Idealul comunitar ne era, (repet, doar unora dintre noi, mai naivi şi mai receptivi la reţete) satisfăcut: cam toate episoadele se terminau cu o cină colectivă la generoasa familie Walsh. Un curcan sau o îngheţată aduceau întotdeauna rezolvări convenabile problemelor de orice fel; cu ajutorul lor se termina şi cu conflictele între generaţii (părinţii lui Brandon şi ai Brendei erau întotdeauna prezenţi), şi cu cele sociale (săracii, *homeless*-ii, erau şi ei chemaţi la masa împăciuirii).

Generaţia noastră nu a scăpat însă, doar de frustrările adolescentine. I s-a oferit, mai nou, pe ProTV, un serial mai pe "măsura" ei: **Melrose Place**. Eroii au acum în jur de 20 şi de ani, şi nu îşi mai croiesc un drum în viaţă (conform promo-ului) pe băncile şcolii, (pe care le-au tocit, pare-se, deja) ci la locul de muncă. Ei vor să "reuşească" atît în carieră (termen consacrat), cît şi în amor. Acestea sînt idealurile pe care Darren Star, creator atît al **Beverly Hills** cît şi al **Melrose Place** încearcă să ni le transmită. Eroii sînt tot "de elită", de data aceasta nu financiară, ci pur şi simplu trupească: cu toţii arată bine, în conformitate cu aşteptările medii, pe linia sexy-muschiuloasă. Comunitatea lor nu mai e una de studii, ci simpla vecinătate. Locul în care eroii din **Melrose Place** îşi împărtăşesc sentimentele şi-şi îneacă dramele este o altă aspiraţie românească ratată, şi anume piscina. Prea începe să miroasă a Dallas, acolo unde biata Sue Ellen îşi îneca tirania bărbatului nu numai în piscină, ci şi într-un pahar de whisky.

Dacă în **Melrose Place** puritatea afişată şi didacticistă din **Beverly Hills** este înlocuită cu bătălia pentru carieră, un al treilea serial, creat tot de versatul Darren Star, ne surpă toată bruma de idealuri morale: **Central Park West**, vizibil tot pe ProTV. Acolo, personajele au reuşit, de bine de rău, să intre pe un făgaş profesional: se învîrt, cu toţii într-o lume jurnalistic-literară. Realizarea aspiraţiilor, pentru care se agită de zor cei din **Beverly Hills** şi **Melrose Place** nu-i fac mai buni ci, dimpotrivă, nişte fiare. Imoralul Dallas îi paşte cu totul. De spirit comunitar nici vorbă. Acesta este înlocuit de legea junglei, impunîndu-ne, la fel de didactic, o morală a vîrstelor: o dată matur, jos cu idealurile naive, dă piept cu greutăţile. De aceea, avînd în faţa ochilor întreaga "trilogie" Darren Star, te întrebi ce rost au mai avut concesiile în defavoarea valorii...

Iaromira POPOVICI

Film '96

Tennessee Beaming

În contrast cu aclamaţiile care au întîmpinat primul spectacol regizat de Răzvan Mazilu, *Dama cu camelii*, primirea de care s-a bucurat adaptarea sa după Tennessee Williams, *Vorbeşte-mi ca ploaia şi lasă-mă să te-ascult*, prezentată de Teatrul Odeon, pare mai curînd rezervată. Ceea ce a determinat receptarea relativ morocănoasă a judecătorilor avizaţi mi se pare că ţine în mare măsură de o configurare eronată a orizontului lor de aşteptare. Spectacolul a fost privit ca o prelungire a seriei cabaretelor nocturne realizate la noi pe vremuri, cu memorabil succes, de Miriam Răducanu şi a fost integrat în linia unui gen multimedia care, lansat la New York de către Merce Cunningham şi Twyla Tharp, şi-a aflat spaţiul de consacrare europeană la Théâtre de la Bastille şi la Théâtre du Châtelet. Ca o consecinţă a acestei situări, spectacolului i-a fost aplicată o grilă de apreciere specifică scheciului de cabaret, în care un punctaj maxim este acordat pentru coerenţă, angrenare ingenioasă a tuturor mijloacelor folosite, gust convenabil, ansamblu armonios. Criticii noştri, atenţi la rotunjimea corectă a realizării, au remarcat de îndată redundanţele, momentele de laxitate a reţelei scenice, paralelismul unor discursuri neintegrate bine într-un demers unitar. Toate aceste imperfecţiuni – reale – îşi diminuează însă importanţa dacă privim spectacolul dintr-un alt unghi: acela al adaptării la sensibilitatea publicului (tînăr) de azi a unei piese tipice pentru mentalitatea unei alte epoci, cea dinainte de revoluţia sexuală.

Trebuie să faci efortul de a te transpune în ambianţa anilor cincizeci, cînd desfrînarea este încă prohibită, pentru a gusta doza de nonconformism poetic a lui Thomas Lanier (Tennessee) Williams, autor care aduce în scenă personaje feminine complicate (pentru că le înţelege) şi tineri seducători (pentru că-i iubeşte). Pentru cei care eram atunci în prima tinereţe, piesele lui cu titluri încărcate de o aromă poetică prea penetrantă ca să nu fie dubioasă erau o promisiune de fericire (definiţie dată de Stendhal frumuseţii însăşi), licărire de speranţă în forţa impulsului natural de a clătina eşafodajele unei societăţi prea temătoare, prudentă şi crudă în egală măsură. Pentru generaţia MTV, din care autorul spectacolului face, cu sau fără voia lui, parte, generaţie care a moştenit de la noi dezamăgirea adusă de liberarea simţurilor, poezia lui Tennessee pare răsuflată, îndrăznelile lui par puerile. Dialectica natură/cultură, politică/sexualitate, tehnologie/libertate caută să se exprime astăzi în alte polarităţi şi sisteme de opoziţii care aşteaptă încă să fie inventate. Regăsindu-l pe Tennessee Williams cu o privire proaspătă, fără a fi naivă, polemică, fără a fi insensibilă, Răzvan Mazilu face mai mult decît un exerciţiu de admiraţie, el construieşte cu eleganţă un dialog între generaţii.

El, de fapt, nu construieşte, ci de-construieşte piesa, extrăgînd tot balastul frazeologic, toată retorica datată. Aduce pe scenă o actriţă – Rodica Mandache – care şi-a făcut ucenicia pe vremea marilor spectacole după Tennessee ale lui Florin Piersic, Irina Răchiţeanu, Carmen Stănescu, o pune în relaţie cu un tînăr absolvent – Dan Bădărău –, cu un grup comentator de dansatori şi cu un monstru sacru al *nocturnelor* de odinioară, Johnny Răducanu, totul într-un decor de autentică poezie semnat de Adriana Grand care, pentru o dată, a renunţat la orice accent *grand*-ilocvent. Sigur că sudura dintre cele trei generaţii şi mentalităţi culturale nu se face uşor, mai ales că regia nu caută atît polisarea, cît confruntarea. Dincolo de imperfecţiunile spectacolului, Răzvan Mazilu ne oferă o mare şansă: aceea de a ne privi tinereţea fără dezgustul dezamăgirilor, reflectînd-o împrospătată, regenerată de privirea inteligentă a unei alte generaţii. Transformînd piesa într-un fel de clip, el elimină verbozitatea şi mirosul de colonie ieftină, lăsînd în urmă un concentrat intens şi de calitate. Rodica Mandache îl urmează pe regizor în toate detaliile gîndului său, bine secondată de perceptivul ei partener. Ea lasă să se vadă, printr-o bine studiată transparenţă, toate eroinele lui Tennessee, fiind în acelaşi timp Lady Torrance şi Blanche Dubois, Maggie şi Alexandra del Lago. Prestaţia lui Johnny Răducanu, admirabilă în sine, este prea marcată de un anumit tip de sensibilitate care aminteşte modul de altădată de a interpreta teatrul lui Tennessee. Grupul de dansatori, condus direct de Răzvan Mazilu (ca dansator, el a obţinut recent un prestigios premiu la Paris), dă strălucire şi nerv unui spectacol în care chipul dramaturgului apare restaurat, într-un cuvînt din limba lui, *beaming*.

Adrian MIHALACHE

Telalii fără fruntarii

Operaţiunea „Pui de cuc"

Dădeam data trecută un exemplu de *teaser*, adică de reclamă aţîţătoare, concepută spre a prevesti lansarea unui nou produs, spre a anticipa o campanie publicitară ce va să vină, spre a stîrni interesul pentru o marfă, încă dinainte ca aceasta să fie prezentă pe piaţă. Din preistoria genului putem aminti anunţul din fierbinţele august '44: "Urmează un comunicat important pentru ţară...", dar şi mai recentul răcnet alarmist al lui Daneliuc: "Români, vi se pregăteşte ceva"...

Şi mă refeream anume la o nouă marcă de cafea (*Sarah*), avînd un nume primejdios de asemănător cu al altei mărci (*Sahara*). *Teaser*-ele cu pricina – sloganuri, spoturi, afişe etc. – trebuiau să-l facă pe consumator să silabisească, înciudat, amuzat şi sibilinic, noul *merceonim*, dezvăluit din ce în ce mai mult, dar fără grabă, ca într-un striptiz rebusist:

Sa... Sar... Sarah.

Că aşteptarea este poate mai plăcută decît plăcerea însăşi, în timpul consumării ei – iată secretul acestei scorneli a telalilor moderni. Apoi, ne mai putem închipui şi modele teoretice dintre cele mai monstruoase, despre cît de importantă devine campania publicitară în sine, încît ajunge să necesite o campanie a ei, aparte: campania însăşi devine un produs..., un fum..., frumos împachetat la rîndu-i în alt fum...

Dar zic să las astfel de fumuri în seama firilor speculative, asemeni domnului Ghiu de la "televedenii". Mai bine vă povestesc despre metoda "pui de cuc": cum să ne folosim, adică, de *teaser*-ul altuia, ca să ne lansăm propria campanie şi, pînă la urmă, propria marfă... Astă vară, o prestigioasă marcă de detergenţi revenea pe piaţă într-o haină nouă: "în ziua Z ne reîntîlnim cu un vechi prieten...". Atît, nici un cuvînt mai mult, nici un nume de marcă, nici un indiciu – te puteai aştepta la orice... Dar iată că, în ajunul zilei Z, o altă prestigioasă marcă de detergenţi, un alt "vechi prieten", avea să intre pe toate posturile TV cu spotul său de *come back*, smulgînd vişina de pe tortul din vreme pregătit de concurenţă. Ca şi cum, în armată, ai fi instruit tocmai trupele inamice! Confuzia din mintea cumpărătorilor avea să fie totală: vechiul prieten, atît de mult prevestit, putea să fie, la fel de bine, duşmanul prietenului...

Florin DUMITRESCU

Spot

Sigur Eleonora

Poate Eleonora este un text uluitor scris acum aproape 40 de ani de marele nostru Gellu Naum. Ca producţie a Theatrum Mundi, care a avut premiera săptămîna trecută pe scena Teatrului de Comedie, Poate Eleonora înseamnă revenirea unui Alexandru Tocilescu în mare formă, care creează un spectacol superb în scenografia, la fel de inspirată, a lui François Pamfil. "Eleonora" - adică, "prescurtat", vorba Poetului: "El", "eon", "onor", "nor", "ora"... "Eu nu sînt un dramaturg", nu înceta să repete Gellu Naum, prezent în seara acestei premiere - eveniment... Slavă Domnului!, îndrăznim să spunem noi, acum, după ce am văzut în Poate Eleonora acel Teatru/Poezie care ne-a lipsit atît de mult toţi aceşti ani. (a.l.ş.)

Cronica literară de tranziţie

Cum ne-a încălecat comunismul

Istoria văzută bine de aproape

Nu se poate spune că asupra sinistrei perioade istorice cuprinse între iluziile lui 1944 şi teroarea lui 1948 nu s-a aruncat lumină în anii din urmă. Îmi fac datoria de a-i reaminti cititorului dornic de istorie neticăloşită cîteva titluri, fără pretenţia exhaustivităţii. Descrieri iuţi, de la înălţime, se găsesc în două sinteze dense şi bine legate. Mă refer, în primul rînd, la impecabila *Istoria românilor (De la origini pînă în zilele noastre)* a regretatului Vlad Georgescu (1989; ediţia a IV-a, Humanitas, 1995), care consacră epocii capitolul *De la autoritarism la totalitarism* (1944-1947). Nu este de neglijat, pentru buna viziune integratoare în spaţiul european, nici *Scurtă istorie a românilor* (Ed. Meronia, 1996) a lui Ion Bulei, în care anii cu pricina se regăsesc în paragrafele *Sovietizarea* şi *Comunizarea*. O parte masivă, cîteva sute de pagini, din *Istoria stalinismului în România*, de Victor Frunză (Ed. Humanitas, 1990), baleiază cu migală, firească, vremea implementării dezastrului roşu - după cum aproximativ un sfert din ampla lucrare *Comunismul în România* (una dintre cele mai bune, deşi documentată numai cu ce puteau oferi arhivele pînă în 1960-63, cînd a fost scrisă) a lui Ghiţă Ionescu, tratează *Instalarea controlului sovietic asupra României, 1944-1947*. Detalii, analize, portrete substanţiale, extrase din materia celor 5 ani de început al calvarului românesc, sunt de citit în volumele lui Vladimir Tismăneanu *Arheologia terorii* (Ed. Eminescu, 1992), *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (Ed. Univers, 1995), ca şi în micro-sinteza sa *Condamnaţi la fericire: experimentul comunist în România* (Ed. Exo-Astra, Sibiu-Braşov, 1991).

Multe documente şi mărturii privitoare la acei ani există şi în lucrări care o cuprind indirect, cum ar fi *Principiul bumerangului: Documente ale procesului Lucreţiu Pătrăşcanu* (apărută la Ed. Vremea, 1996; redactor coordonator Mihai Giugariu), în cea coordonată de Ion Diaconescu şi Gabriel Ţepelea, *Ion Mihalache în faţa istoriei* (Ed. Gîndirea Românească, 1994), care acoperă şi anii 1944-1946, sau în *Dialogurile* lui Corneliu Coposu cu Vartan Arachelian (Ed. Anastasia, 1992), precum şi în *Amintiri şi reflecţiuni* ("evenimentele perioadei tragice pentru România din anii 1944-1947", p.7) a lui Mircea Ionniţiu (Ed. Enciclopedică).

S-au publicat şi cîteva cărţi care privesc în mod special numai spaţiul dintre 1944 şi 1949. Ana Selejan, în *România în timpul primului război cultural* (1944-1948), vol.1: *Trădarea intelectualilor* (Ed. Transpres, Sibiu, 1992) şi vol.2: *Reeducare şi prigoană* (Ed. Thausib, Sibiu, 1993) a investigat perioada (chiar dacă cu o anume stîngăcie) din punctul de vedere cultural.

Volumul colectiv *6 martie 1945 - Începuturile comunizării României* (Ed. Enciclopedică, 1995; printre semnatari: Şerban Papacostea, Dennis Deletant, Ioan Scurtu, Florin Constantiniu) e o culegere de studii asupra evenimentelor şi stărilor de spirit de atunci, în planurile: militar, social, diplomatic, politic, economic ş.a.

Bazat pe scrutarea a ceea ce se petrecea în spatele culiselor (dar nu numai) este volumul *Agonia României 1944-1948 (Dosarele secrete acuză)* al lui Nicolae Baciu, cu insistenţă asupra explicaţiilor şi a conexiunilor mondiale ale acelor *mult prea triste şi prea mîrşave fapte*.

Închei panoramarea cu două titluri mai nemijlocit înrudite tipologic cărţii* care mi-a prilejuit însemnările şi trecerea în revistă de faţă. E vorba de textele narativ-evocative, bine structurate istoric, a două femei: Adriana Georgescu (fostă şefă de cabinet a generalului Rădescu) şi Nicoleta Franck, fostă (ca şi Reuben H. Markham) ziaristă. Prima, în memoriile intitulate *La început a fost sfîrşitul - Dictatura roşie la Bucureşti* (Ed. Humanitas, 1992), iar cea de-a doua, în amintirile împletite riguros cu mult material documentar: *O înfrîngere în victorie - Cum a devenit România, din regat, Republică Populară* (1944-1947) (Ed. Humanitas, 1992), povestesc ce s-a petrecut în acele zile fatidice din perspectiva martorului ocular.

Este tocmai ceea ce dă farmec volumului lui R.H. Markham. El este un martor ocular ideal, din două motive: pentru că e străin (deci, în plan existenţial, indiferent, neutru, obiectiv, neavînd personal nimic de cîştigat sau de pierdut) şi pentru că e bine şi larg informat. Amintesc doar în treacăt, prin contrast, prototipul celui care se află în miezul evenimentelor, fără să poată pricepe de fapt ce se întîmplă: Fabrice del Dongo (din romanul *Mînăstirea din Parma* al lui Stendhal) în bătălia de la Waterloo, hotărîtoare pentru destinul Europei - din care (bătălie) el nu realizează decît o bizară învălmăşeală. R.H.Markham, documentat prin profesie (a fost corespondent, la noi, al ziarului *Christian Science Monitor*) şi din pasiunea de a înţelege mecanismele istoriei, trăieşte zi de zi înfeudarea sovietică a României, vizibilă în fapte mai spectaculoase sau mai mărunte, şi povesteşte, uneori cu detalii pline de viaţă, ca de romancier, cum a fost. De nicăieri nu am înţeles (şi "văzut") mai bine desfăşurarea concretă a bestialităţii comuniste în înfruntările de stradă, în boicotarea sîngeroasă a alegerilor libere, în ipocrizia crudă a "tovărăşiei de drum", în nimicirea societăţii civile şi a instituţiilor ei, în încătuşarea demnităţii şi a gîndirii. Cartea (publicată "la cald", în 1949, şi netrecută, de atunci, cu vederea de nici una din lucrările de specialitate), prin multe capitole ale ei, e un model al modului în care reportajul cinstit poate deveni istorie. Naraţiunea e întreruptă, cînd e cazul, cu flash-back-uri biografice ale protagoniştilor (redactate cu spirit critic: vezi, e.g., cazurile Gheorghiu-Dej, Pătrăşcanu, Tătărescu, Ana Pauker) sau îmbogăţită cu excursuri limpezi şi edificatoare pe orizontala spaţiului (situaţii similare în lume, ca de pildă "tribunalele poporului", în Rusia sovietică sau în Grecia generalului Markos (p.317) ori pe verticala timpului (vezi, de pildă, rememorarea exactă a evenimentelor de la uzinele Griviţa din 1933).

Mai mult, poate, decît tratatele sobre, asemenea cărţi, de istorie văzută de aproape, oglindă purtată, de o mînă de om, nu de Demiurg, de-a lungul unui drum, pot să provoace, în cititorul mediu, catharsisul edificării.

George PRUTEANU

---

*) Reuben H.Markham, *România sub jugul sovietic*, în româneşte de George Achim, Ed. Fundaţia Academia Civică (editor Romulus Rusan), Buc., 1996, 460 p. O menţiune pentru calitatea, fără cusur, a traducerii.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Cristina BĂCANU

Cealaltă Elladă

Am început să învăţ neogreacă dintr-o întîmplare şi amorul nebun ce m-a cuprins atunci m-a făcut la terminarea liceului să disec acest amor, cu temei filologic şi cu oarecare rigoare, urmînd cursurile Facultăţii de Filologie clasică. Mi-am dorit atunci, la începuturi, şi mi-am propus să iubesc totul. Însă un demon jucăuş şi o înnăscută frivolitate mă făcură să-l prefer pe Catul lui Tacit, pe Palladas, Callimah şi Meleagru lui Hesiod. Cam acesta era registrul meu. Derapasem impardonabil de la marile şi severele "idealuri". Oricum, aflasem ce şi cum, aşa că mă puteam întoarce (întotdeauna mi-au plăcut întoarcerile) la prima mea iubire, neogreaca.

Aceasta era lumea în care încă trăiam în anul în care am primit o bursă pentru pregătirea unei teze de doctorat la Universitatea din Atena. Toate fanteziile mele urmau să devină aşadar realitate. Aşteptam ca atenienii să fie pe măsura statuilor unui Scopas, iar ateniencele, măcar nişte Cariatide. Idealul meu geometrizant avea rigiditatea modelelor unui alt timp şi, vai, urma să fie contrazis în cele mai mici amănunte. Grecii nu semănau deloc nici cu zeii mei, nici cu înmiresmatele personaje ale ANTOLOGIEI PALATINE. Funcţionarii Bibliotecii Naţionale, unde obişnuiam să citesc, mîncau fistic şi seminţe scuipînd cojile cu sonorităţi de nedescris. Nu căpătam mai niciodată ediţiile cerute, ci orice altceva, din varii motive, lucru ce mă aducea în pragul disperării. Cititul nu mai era o desfătare, ci o luptă cu somnul continuu ce părea a-i fi luat în stăpînire pentru veşnicie pe aceşti omuleţi burtoşi care, de neînţeles pentru mine, erau alăturaţi lumii cărţilor.

Cînd simţeam că nu mai am putere în această luptă zilnică, renunţam la idealurile mele şi, implicit, la bibliografia tezei, cerînd un "calmant": PARADOXA STOICORUM, de pildă. Mi-am reamintit astfel, într-o zi de imposibilă vară ateniană că *est peccare tamquam transire lineas.* Cam acest lucru îl făceam de cîteva luni: *Transgressam limite.* Încercam să duc o lume înecată în gaze de eşapament, pe Acropole. Încercam cu disperare să-mi recuperez zeii, dar oamenii străzii erau cei de după multe şi, uneori, neîndurătoare întîmplări ale istoriei şi, ca aproape toţi balcanicii, mîncau seminţe. Dimensiunile lor mi se păreau bizare şi gesturile lor nizere, sărăcite cum erau de exemplaritatea statuilor din Muzeul de Arheologie. Majoritatea nu vorbeau despre Kavafis, despre Simeon Stilitul sau despre Manuel Comnenul. Totul se dusese, aşadar, de rîpă. Iar eu depăşeam, încă o dată, limita.

Şi, ca să nu mai sufăr la nesfîrşit, m-am scuturat de-atîta năroadă încurcare a timpurilor şi m-am hotărît să cobor în agora. În definitiv, seminţele prăjite miroseau ademenitor, iar fisticul era chiar bun. Vînzătorul de castane coapte de peste drum, din colţul Băncii Ioniene, era un personaj ce ar fi meritat cu prisosinţă o epigramă, ca şi bătrînii pe care îi vedeam în fiecare dimineaţă şezînd la cafeneaua din staţia de autobuz, şi care mereu aveau ceva de comentat – în contra guvernului, în contra lui Mitsotakis, ba a lui Papandreou, ba a Dimitrei, dacă ne gîndim mai bine...

Mi-am lăsat zeii în devălmăşie aşa cum fac cu totul. Şi-am descoperit porturile mici dinspre Capul Sounion şi de-aiurea, în dimineţi incredibil de pure. Şi mirosul cafelei şi-al peştelui încă zbătîndu-se în nadă. Şi mirosul vîntului în nopţi de iarnă la ieşirea dintr-un bar uitat pe malul mării. (Poate ar trebui cîndva să povestesc cîte ceva despre mirosurile Greciei. Pentru că acolo totul miroase altfel... din cauză de mare.) Şi-am mai descoperit vinul aghioritic şi pietrele rănindu-mi tălpile şi nisipul cel mai fin şi mîngîierea valorilor şi... conversaţia "filosofică", da, chiar aşa, cu şoferii de taxi. Şi prietenii de tot felul, veseli, gălăgioşi şi "polytropi". Şi cîte şi mai cîte...

Livia DEAC

Dorinţe profunde, aspiraţii la vedere

Femeile, în general, au dorinţe care ţin de modelul de viaţă asumat, în primul rînd de cel domestic. Acest post domestic şi al responsabilităţii familiale a fost identificat, la toate femeile, cu ideea de feminitate. Astfel, femeile au învăţat să aibă tentaţii sentimentale, pasiuni mocnite în vederea împlinirii aspiraţiei întemeierii unui cămin. Ele iubesc copiii, îi ocrotesc şi reprezintă etalonul lor de succes: copiii frumoşi şi buni.

Pe de altă parte, ca o consecinţă a existenţei legate, de sute de ani, de interiorul locuinţei şi al grădinii, femeile au moştenit sentimentul frumosului interior şi al celui din jurul casei. Cea mai frumoasă grădină o avea bunica mea la Vălenii de Munte, unde pe fiecare brazdă, florile, din cele mai variate, ţîşneau aşteptîndu-şi rîndul în ordinea firească a anotimpurilor. Ca şi bunica mea, noi, femeile, am moştenit pasiuni mărunte pentru un interior frumos, îngrijit, elegant, estetic.

Bucătăriile, băile, interioarele moderne sînt anume făcute să creeze un confort fascinant, interioare de vis, determinate de dorinţele femeilor.

Dar femeile au dus şi povara unui stereotip cultural care le-a declarat: "sexul frumos" provocîndu-le la un concurs de frumuseţe pe viaţă şi pe moarte. S-au inventat şi se inventează cele mai incredibile măşti de frumuseţe feminină. Ne lăsăm măcinate de cele mai caraghioase angoase ale canonului în perpetuă schimbare. Cîte drame nu s-au consumat pe această temă în artă ca şi în viaţă!

Am menţionat cîteva spaţii predilecte care determină calitatea dorinţelor exprimate, sau nu, de femei. Poate că şi bărbaţii vor să fie frumoşi "în chip bărbătesc", ceea ce, în limbaj comun înseamnă puternic, vînjos, cu forţă. Nici la acest capitol nu lipseşte oferta pieţei, nu am putea spune că ea are la fel de mulţi amatori ca în cazul femeilor. Cînd bărbaţii se ocupă de bucătărie, casă, grădină, copii, este un fapt de excepţie culturală şi nu ştiu cu cîtă pasiune învestită şi nici cu cîtă ardoare se desfăşoară pentru perfecţiunea gestului domestic. Nu în acest rol au fost bărbaţii distribuiţi. Mai este ceva, bărbaţii au îndeosebi aspiraţii. Aspiraţiile sînt împărtăşite social, se cîntă în imnuri, în marşuri, în discursuri entuziaste, în gesturi măreţe care se propagă în colective de adepţi. Bărbaţii, trăind social, şi-au asumat răspunderea socialului, reprezentanţilor poporului, au format şi condus religii, armate, partide, parlamente, guverne, în general colective în lupta pe viaţă şi pe moarte pentru Putere.

Formularea rolurilor femeilor şi ale bărbaţilor suferă inevitabile modificări provocate de schimbările modurilor şi tehnicilor de a exista unii în raport cu ceilalţi. Parteneriatul sau mai clar, egalitatea, este un fapt, un concept cu termeni de referinţă, datorită accesului pe care femeile îl au tot mai activ în viaţa socială, în afara propriului cămin.

Astăzi, femeile au şi ele dreptul la aspiraţii ca şi bărbaţii. Mă întreb dacă aspiraţiile lor sînt determinate ideatic şi afectiv de modelul feminin asimilat profund. Cred că da şi mai cred că nu este grav. Vreau să spun că modelul de a lua hotărîri acasă: blînd, protector, cu simţ pratic, eficient şi chiar frumos, dorinţa ca toţi membrii familiei să se simtă bine este benefic social şi constituie o alternativă pentru noile aspiraţii.

Este un fapt cunoscut că atunci cînd o femeie ajunge într-un fotoliu de conducere, tradiţional bărbătesc, aceasta nu are puterea de a impune aspiraţii de tip feminin, benefic, dimpotrivă, neavînd sprijinul "reţelei", ele preiau în mod fals, dramatic atitudini care nu îi sînt naturale. Devine bărbat, se comportă ca un bărbat şi ascunde faptul că este sau ar putea fi mamă. Astfel, ne aflăm în faţa unei imense confuzii de gen: ce este aceasta? femeie sau bărbat? ce doreşte? dacă este femeie, de ce se comportă ca un bărbat? În acest caz, de ce este nevoie de o femeie? Atunci, soluţia femeii ar fi să devină mai rău decît un bărbat, să devină non-femeie şi non-bărbat, un fel de viperă în tranziţie.

Nu pot să cred că aspiraţiile femeilor de a participa cu rang egal la determinarea existenţei sociale poate fi un lucru rău, şi nici nu văd multe obstacole care nu pot fi depăşite. S-a format o ideologie globală gata să accepte femeile în parteneriat de existenţă cu bărbaţii. Motivul care mă face să fiu idealistă şi optimistă este faptul că modelul măştii de fier purtate de bărbaţi de-a lungul secolelor s-a perimat, a devenit prea greu de dus, modelul destructiv a demolat prea mult.

Alex DRACE-FRANCIS

Scoţieni şi moldoveni

În ultima săpămînă a anului 1996, am călătorit, se pare (după cum a arătat un sondaj difuzat de TVR la 5 ianuarie 1997), din cea mai optimistă ţară a Europei Occidentale – în cea mai optimistă ţară a Estului aceluiaşi continent. Este vorba despre Marea Britanie şi, respectiv, România. Din punct de vedere statistic, deci, ar trebui să fiu – mai mult decît oricine altcineva – plin de idealuri şi aspiraţii pentru noul an.

Pentru opinia românească obişnuită, probabil că o asemenea călătorie, a unui occidental, de la Vest la Est, ar reprezenta nu doar o simplă excentricitate, ci chiar şi o contrariere a generalei aspiraţii către Occident – a mult invocatei "întoarceri la Europa". Ce fel de ideal m-a împins dinspre o ţară bogată către una mai săracă, dintr-o metropolă scoţiană către un sat moldovenesc, dintr-o ţară de imigranţi către o ţară de emigranţi?

Simpla curiozitate a fost motivul iniţial. Crescînd în Occident, în timpul Războiului Rece, nu puteai afla mare lucru despre viaţa celor aflaţi în cealaltă parte a Europei. "Estul" era o lume stereotipă, cu muncitori nemulţumiţi de pe şantierele navale, falimentare întreprinderi de industrie grea, unde nomenclaturistul cel plin de succes purta costum negru, avea sprîncene stufoase şi negre, conducea o maşină neagră şi bea whisky *Black Label.*

În 1990, deci, la vîrsta de 19 ani, am călătorit pentru prima dată de la o margine de continent la cealaltă, ajungînd împreună cu un grup de compatrioţi scoţieni să lucrăm într-un Cămin pentru copii sever handicapaţi, situat pe un vîrf de deal, la marginea unui sat dintre Botoşani şi Suceava. Atunci am rămas acolo doar două săptămîni, dar, după terminarea facultăţii, în 1993, m-am reîntors, după o perioadă în care acest proiect umanitar reuşise să se extindă.

Cîteva motive ne determinaseră pe noi, scoţienii, să luăm calea Estului. În afara faptului că a lua parte la un efort umanitar are şi un efect liniştitor asupra propriei conştiinţe, improbabilitatea însăşi a idealurilor la care singuri ne-am supus le făcea atractive. Ştiam că problemele unui asemenea spital nu puteau fi rezolvate peste noapte, în goană, prin re-zugrăviri superficiale sau simple dotări cu pături, sponsorizate de străini binevoitori dar mai puţin informaţi.

Un proiect în Moldova trebuia să includă forţă de muncă locală, să fie sprijinit de oficialităţi locale şi să fie alimentat cu bunuri locale; ştiam că o asemenea sarcină implica învăţarea limbii române de către noi, contactul cu responsabilii români sau chiar obţinerea lemnelor de foc în tradiţionalul mod românesc: prezentarea la oră fixă la Ocolul Silvic cu o căruţă cu cai.

În Scoţia, organizaţia noastră a apelat la voluntari pentru a obţine asistenţă profesională în fizioterapie, medicină psihiatrică, asistenţă medicală, terapie muzicală-culturală şi construcţii. Aveam nevoie doar de cîţiva experţi, şi nu de amatori de termen scurt. Aproximativ o sută de persoane au sosit în cinci ani; cam o treime din aceşti oameni au rămas mai puţin de o lună, incapabili de a face faţă condiţiilor de muncă dificile, ca să nu mai pomenim şi de "moldovenizarea" salariilor lor. Dar o bună parte dintre ei au rămas pentru mai multă vreme, au învăţat româneşte cu un ciudat accent moldo-caledonian şi, cu timpul, au început să aprecieze trăsăturile unui mod de viaţă, altfel străin nouă: armonia adevărată a sărbătorilor săteşti, gustul laptelui proaspăt, bizarele dar ingenioasele talente de a improviza ale meseriaşilor locali, care puteau recicla garniturile de cauciuc ale motoarelor, transformîndu-le în capace pentru capetele cîrjelor.

Discrepanţele culturale – precum insistenţa noastră pe lîngă autorităţile locale pentru respectarea drepturilor copiilor, sau totala noastră nepregătire pentru greutăţile iernii româneşti – erau explicate prin "Aştia sînt scoţienii de la Vîrfu-Cîmpului".

În cele din urmă, am înţeles că aveam mult mai multe lucruri în comun decît crezusem la început. Şi scoţienii, şi moldovenii sînt uşor ironizaţi în propriile lor state, dar, în acelaşi timp, au o reputaţie de tenacitate în faţa unor vecini mai mari şi mai puternici. Tradiţionalele lor moduri de viaţă sînt percepute ca fiind înapoiate şi incompatibile cu unele standarde europene, dar sînt, de asemenea, mitologizate – într-un mod necritic – de către vînătorii de pitoresc şi straniu. Aceste – ca şi alte – afinităţi au condus la apropierea legăturilor noastre, ajungîndu-se chiar pînă la căsătoria cu moldovence neaoşe a trei dintre scoţienii implicaţi în acest proiect umanitar.

Nu am avut nici o intenţie însă de a face cercetări despre interferenţele culturale moldo-scoţiene, dar cele mai neaşteptate legături apăreau mai tot timpul. Prima oară am auzit despre "teoria continuităţii daco-scoţiene" de la un profesor din Iaşi. Acesta jongla cu ideea posibilităţii ca – atunci cînd împăratul roman Hadrian s-a dus să pacifice triburile rebele din nordul Britaniei, în 126 e.n., el s-ar fi folosit de ajutorul sclavilor daci aduşi la Roma cu ocazia campaniilor precedente ale lui Traian. Faimosul *kilt* ("fusta" scoţiană, cu model "ecosez", în carouri), care joacă un rol central în mitologia naţională scoţiană, ar fi fost adus în Scoţia la acel moment timpuriu. Alte legături – ca semnificativa prezenţă a cimpoiului în ambele culturi, sau faptul că Sf. Andrei, care patronează Scoţia, şi-ar fi petrecut o parte din anii săi în Dobrogea – nu ar putea decît să întărească această teorie, pe cît de atrăgătoare, pe atît de imposibil de dovedit.

Sorin ALEXANDRESCU

Virtuţile şi viciile unui model mereu lăudat

Privind universităţile româneşti dinspre Amsterdam, mi s-a părut adesea că acestea nu s-au schimbat în ultimii 25 de ani, de cînd am plecat eu din Bucureşti, mai deloc. Nici în bine, nici în rău: o încremenire în afara timpului, curioasă, dacă ne gîndim la faptul că studenţii au fost forţa motrice a evenimentelor dintre 22 decembrie 1989 şi 15 iunie 1990, şi că mulţi universitari, începînd cu Emil Constantinescu, s-au implicat activ şi adînc în politica postdecembristă. Şi totuşi, voinţa de schimbare şi energia de-a lupta pentru ea s-au îndreptat, la ambele categorii, către *înafara*, şi nu către *înăuntrul*, instituţiei în care se aflau. Ca şi cum ambele categorii erau implicit de acord ori că schimbarea internă a instituţiei nu este importantă, ori că ea poate veni numai *din afara* ei, dinspre noile relaţii politice şi economice din societate. Nu ştiu dacă aceste supoziţii sînt îndreptăţite – cei cărora li le-am comunicat le-au negat, rămînînd totuşi pe gînduri – dar fapt este că abia în ultimul an, doi, ceva se schimbă (masteratul, sistemul de puncte) şi că acest ceva pare a avea deocamdată un caracter mai curînd formal.

Spun acest lucru abia acum pentru că abia acum, după 17 noiembrie 1996, ziua *revoluţiei de catifea* din România, se conturează din nou acel elan social şi acea încredere în posibilitatea schimbării pe care le-am cunoscut imediat după *revoluţia de sînge* din 22 decembrie, dar care atunci au eşuat, cum se ştie, în treptată apatie, dacă nu chiar restaurare. Acum însă, şapte ani mai tîrziu, nu mai curge sînge între "noi" şi "ei", ci echipele "noi" preiau puterea de la "ei" în mod (aparent?) relaxat şi ordonat. Cred că tocmai absenţa sentimentului de răfuială face acum posibilă o schimbare adîncă, deşi "de catifea", nu numai în viaţa socială ci şi, ori în cazul nostru, mai ales, în Universitate. Abia acum, deci, sînt posibile şi discuţii, şi schimbări, în spirit pragmatic, eficace.

Mi-e greu să spun ce "trebuie" schimbat pentru că am oroare de rolul de "consilier" cînd public la Bucureşti un articol scris la Amsterdam. Aş enunţa numai un lucru, dar esenţial, care m-a mirat enorm în diferitele universităţi din ţară în care am avut bucuria, în ultimii ani, să pot ţine cursuri: lipsa cvasi-totală de participare a studenţilor la procesul de discutare, luare a deciziei şi implementare a schimbărilor. Persistă curiosul epitet "copiii noştri" pe care docenţii (utilizez în continuare termenul puţin românesc de "docent" în locul celui de "profesor", pentru că acesta este pentru mine un grad didactic, nu un termen generic) îl întrebuinţează, altminteri afectuos, în raport cu studenţii lor, epitet care m-a dus adesea la hazoase confuzii, crezînd că docentul respectiv se referea la fiii sau fiicele lui! Paternalismul respectiv şi infantilizarea se susţin reciproc, fiind de fapt două atitudini simetrice în oglindă: studenţii acceptă, sau mai bine zis nu îndrăznesc să conteste, din teamă de repercusiuni, rolul pasiv de "copii" care mai trebuie încă să crească înainte de a deschide gura. Problema se pune, cred, altfel: dacă noi, docenţii, nu le cerem, sau nu acordăm nici o răspundere studenţilor, pentru că-i considerăm axiomatic imaturi, noi nu facem decît să *reproducem această imaturitate*. Rezultatul este că Universitatea se condamnă singură la tristul rol de "şcoală universitară" care produce în fiecare an noi serii de "copii cu diplome". Soluţia cred că nu poate fi decît asocierea la responsabilitate a studenţilor: tocmai acordîndu-le încredere (chiar dacă la început o vor mai da poate şi în bară), le sporim maturizarea şi-i transformăm în viitori cetăţeni responsabili. Există de altfel şi efectul invers: un student critic, care pune întrebări şi nu acceptă orice, care chiar are curajul să-l "conteste" pe docent, nu atentează la respectul datorat acestuia, cum greşit se crede, ci tocmai îl ajută pe docent să nu încremenească în statuar respect de sine, într-un complex de superioritate ridicol, care-l împiedică de fapt să evolueze el însuşi intelectual şi profesional. *Imaturitatea este un proces reciproc*: nu numai docentul îl imaturizează pe student, ci şi studentul imatur îl imaturizează pe docent.

În fine, un alt treilea aspect este de natură practică. Scopurile, exigenţele şi structurile învăţămîntului superior, fixate doar de docenţi, au ceva abstract şi adesea idealist. Ce crede docentul că studentul trebuie să ştie acum este ceea ce docentul însuşi a învăţat atunci cînd era student. Nu numai o reproducere în lanţ a trecutului rezultă de aici, ci şi o lipsă de înţelegere justă a actualităţii. Aceasta este fatalmente alta pentru docentul de, să zicem, 40-50 de ani (mă refer la vîrsta obişnuită a celui ce exercită funcţii de conducere în Olanda), cu o anumită poziţie socială stabilă, decît este ea pentru tînărul, sau tînăra, de 20-25 de ani, care trebuie să-şi găsească un loc în societate şi care vine cu propriile lui, sau ei, norme, dorinţi, proiecte. Eu nu cred – acesta este un principiu mai general, nu neapărat realizat în Olanda – că docentul trebuie numai să-i dea informaţii *în general* studentului, ci că el trebuie să-i dea *acele* informaţii de care studentul are nevoie pentru a-şi realiza proiectele. Mai mult încă, el trebuie să-l ajute pe student să-şi descopere dorinţele şi normele adesea încă obscure pentru el însuşi. Pentru că, şi acesta mi se pare al doilea scop al Universităţii, ea nu trebuie să producă numai studenţi *responsabili*, ci şi studenţi *creatori*, mai bine zis absolvenţi care să împingă societatea mai înainte de unde am lăsat-o noi, docenţii, vechii studenţi de acum "... şi atîta de ani". Aspectul practic al acestei chestiuni se leagă pentru mine de ceea ce se spune adesea în prăvăliile olandeze: "clientul este rege". El nu este rege în sensul că el dictează vînzătorului ce să facă – ferească Dumnezeu să o încerce! – ci în sensul că negustorul ţine seama de nevoile clientului tocmai pentru a-i putea vinde mai multe mărfuri! De ce n-ar face şi docentul acelaşi lucru, dar într-un mod mai puţin prozaic formulat? De ce nu le-ar propune el studenţilor un "program de bază" (să zicem primii doi ani), obligatoriu în sensul ca el să conţină un minimum de cunoştinţe absolut necesare, şi un "program facultativ" (să zicem următorii doi ani), cursuri dintre care fiecare student să poată alege ce doreşte, în funcţie de interesele, dorinţele şi planurile lui de viitor pur personale, dar potrivit unei proceduri de selecţie raţională, aceeaşi pentru toţi?

Toate acestea există de ani de zile la Amsterdam în forma unei permanente colaborări între docenţi şi studenţi care nu banalizează ci, dimpotrivă, întăreşte vivacitatea programelor. Nu la fel merg lucrurile în alte ţări occidentale, în Italia, uneori şi în Germania, unde există încă o atotputernicie a profesorului, aproape medievală dacă o privesc de la Amsterdam. Acest lucru nu înseamnă însă că totul merge strună în Olanda. Tocmai aici mă simt dator să vin cu o inversare, poate neaşteptată, de perspectivă.

Există în Olanda o aşa-zisă *overlegeconomie*, o economie în care partenerii sociali – salariaţii, patronii şi guvernul – se consultă în fiecare problemă de interes comun. S-ar putea vorbi şi de un *overlegonderwijs*, un învăţămînt în care studenţii, profesorii şi Ministerul se consultă în acelaşi mod. Conflictele de interese între părţi nu se pot astfel desigur desfiinţa, dar ele se atenuează mult, în sensul unei raţionalităţi comune care spune că o concesie de salariu produce uneori întreprinderii mai puţine pagube decît o grevă foarte lungă. Acest bun efect principal produce însă rele efecte secundare, şi aici ajung la perspectiva critică asupra Universităţii (despre economie nu mă simt competent să vorbesc).

Nesfîrşitele discuţii despre (o mai bună) organizare duc la mai multă *transparenţă* dar şi la o *formalizare* a procesului de învăţămînt. Discuţiile despre procedură fluidizează comunicaţia dar o şi reduc la aspectele ei formale. O discuţie de conţinut este întîi amînată şi apoi uitată, sau transferată domeniului (inter)subiectiv, cel public fiind atunci redus la un corpus de reguli despre cum trebuie, sau cum poţi, să discuţi despre orice problemă... evacuîndu-i conţinutul. Treptat şi performanţele se formalizează. Un curs bun este un curs despre care studenţii şi docentul sînt de acord că este bine organizat, nu un curs care te stimulează să gîndeşti altfel, sau să cauţi abordări noi. Cantitatea (studenţilor la examen) se măsoară, nu calitatea examenelor lor. (În ce mă priveşte, încerc să îmbin ambiţia performanţei calitative cu respectul pentru disciplina formală, dar o asemenea sinteză – căci nu purtăm noi românii peste tot în lume matricea încercării de sinteze? – îmi ia timp dublu faţă de iubiţii mei colegi care de mult au renunţat la absurde ambiţii calitative.) O bibliografie bună este cea care ţine cont de timpul real de lectură al studenţilor – atîtea pagini pe oră înmulţit cu numărul de ore care rezultă din numărul de puncte (1 punct = 40 ore) acordat cursului respectiv – şi nu cea care aduce cărţi noi în discuţie. Şi de fapt nu se mai discută despre o carte, ci despre paginile 15-37 ale ei, preluate în bibliografie, sau în "syllabus", o colecţie de texte din bibliografie, puse la dispoziţie de docent studenţilor, contra cost! Cît despre docenţi, ei de mult nu mai discută despre ce cărţi utilizează la curs, despre ce cărţi citesc, sau despre cele pe care le scriu – *dacă* le mai scriu, căci aceiaşi iubiţi colegi ai mei se plîng permanent de ce obosiţi sînt ei de marele număr de cursuri pe care le dau! Discuţii despre asemenea teme sînt "greşeli de adaptare" întîlnite numai la tinerii asistenţi, dar, nici o grijă, după un an-doi, şi aceştia sînt perfect adaptaţi.

Studenţii? Şi la ei există adaptarea respectivă. Ridică glasul, pun întrebări, şi să te ferească Dumnezeu să nu le aduci "syllabusul" în prima săptămînă de curs, dar spiritul critic se opreşte la acest nivel: să vină să te întrebe în pauză, sau la ora de consultaţii, ce ai vrut să spui cu cutare afirmaţie, sau să-ţi ceară o carte în plus de citit, sau s-o caute singuri la bibliotecă este ca şi imposibil. Ei au deci dreptul de participare la decizii, alături de docenţi – drept pe care studenţii români nu-l au – dar fac uz de acesta numai în acelaşi sens în care fac uz şi docenţii. Se produce deci, e drept, o egalizare de drepturi şi datorii între studenţi şi docenţi, dar normele acestor drepturi şi datorii rămîn dictate de docenţi. Cultura universităţii, filosofia procesului de învăţămînt au dispărut; trăim într-o lume pragmatică: liberă, egală, dar numai pragmatică. Să mă mai mir atunci că docenţii celor mai bine organizate universităţi din Europa – îndrăznesc să spun că sînt cele olandeze, alături de cele germane – sînt şi cei care iau parte la cele mai puţine congrese ştiinţifice şi că publică cele mai puţine şi cele mai banale lucrări dintre docenţii europeni (şi, desigur, mai puţin decît cei germani)? Să mai spun că studenţii olandezi de la Litere învaţă perfect limbile străine obiect de studiu, dar aproape nimic din cultura respectivă? Nu mai spun. Ce rost ar avea...

Rămîne însă problema-cheie. Propunînd universităţii române modelul olandez, nu înseamnă oare că-i prezic un viitor la fel de paradoxal precum prezentul modelului? *Eu* nu-i doresc desigur acest lucru, de aceea mă şi grăbesc să arăt faţa ascunsă a medaliei, dar acest lucru nu înseamnă că preluarea părţilor bune ale modelului nu duce *automat* şi la preluarea părţilor lui rele. Contaminarea nu este însă fatală. Mai întîi pentru că învăţămîntul olandez (occidental) se află în faza de-a ameliora nişte detalii, nu de-a schimba paradigma, precum cel românesc. Acesta din urmă trăieşte acut, ca şi întreaga societate, nevoia de-a schimba totul foarte rapid, un paradox al dezvoltării de care România se izbeşte de vreun secol şi jumătate. Nu o strategie de detaliu, ci una globală, se impune de aceea acum României. Or, în *acest* caz, întrebarea de-a şti *ce* şi *cît* să luăm din modelul occidental impune conştiinţa lucidă a viciilor modelului pe care-l luăm drept virtuos. Soluţie de principiu la această dilemă nu există. Singurul remediu este discutarea lui critică şi încercarea conştientă de-a salva ceea ce a fost totdeauna fala Universităţii în România, adesea chiar şi sub comunism: calitatea individuală a docentului, a unor *anumiţi* docenţi. Şi nu pot termina aceste reflecţii fără să-mi amintesc de ceea ce, prin toată fiinţa lor, m-au învăţat profesorii mei iubiţi, Tudor Vianu şi Alexandru Rosetti: nu, oamenii nu sînt, niciodată, "sub vremi".

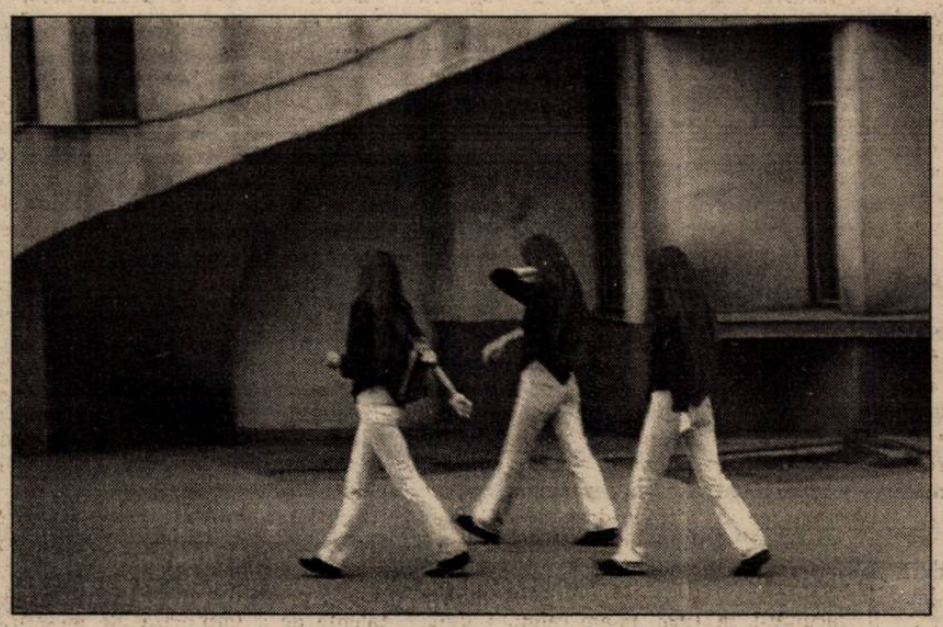

© A. Paul

Orizonturi succesive

– de vorbă cu istoricul Neagu DJUVARA –

Cei mai mulţi din cei care aleg să facă astăzi carieră politică, spun că e vorba de împlinirea unui ideal. Dacă ar pomeni, unii dintre ei măcar, de simpla dorinţă, lucrurile s-ar situa parcă pe-o treaptă inferioară, ţinînd de poftă, gust sau capriciu. De la Mihail Kogălniceanu, care intitula un document esenţial pentru istoria noastră în veacul trecut "Dorinţele partidei naţionale din Moldova", aproape nimeni n-a mai îndrăznit, pentru a numi tensiunea intensă cu care rîvnim un lucru, să folosească cuvîntul atît de mărunt în aparenţă. Dorinţa pare să aibă legătură doar cu latura interesului strict personal, întrucîtva meschin. Vom avea deci ideal, ţelul suprem al activităţii creatoare, cînd e vorba de politică, aspiraţii - privind mai ales devenirea profesională şi simple dorinţe, dacă ne referim la existenţă individuală, cu orizont imediat. Nuanţări, evoluţii fireşti ale limbajului, mai ales din ultima jumătate de veac, sau deplasări de sensuri pe care nu le luăm îndeajuns în seamă? Propunem o discuţie pe această temă unui istoric cu experienţă de viaţă mai puţin obişnuită, dl Neagu Djuvara.

Împlinire şi şoc

Stimate domnule Neagu Djuvara, dvs. vă aflaţi în 1944 în străinătate, trimis în misiune diplomatică şi nu v-aţi mai întors în România decît în 1990. Care-i sentimentul unui om ce-şi vede visul îndeplinit după o vreme atît de lungă? Şi, din cîte auzeaţi despre ea, ce fel de Românie vă aşteptaţi să găsiţi la venire?

Neagu Djuvara: Am trăit timp de peste 40 de ani numai cu gîndul să mă pot întoarce în ţară şi cred că vedeam situaţia asta într-un mod mult prea optimist. Din clipa în care nu m-am mai întors în patrie (ştiam că sînt implicat în procesul Maniu şi ar fi urmat să ajung în puşcărie) sentimentul meu naţional a fost exacerbat. Aspiraţie trăită ca un adevărat ideal. N-aveam nostalgia unor stări de lucruri din trecut, eram prea conştient că fuseseră şi multe nedreptăţi şi că societatea românească trebuia să evolueze. Dar faptul că regimul comunist, instalat cu sila, a stricat o întreagă structură, socială care evolua - şi destul de repede - pur şi simplu mă îngrozea. Am crezut tot timpul că românul, ştiind să-şi plece capul şi să lase să treacă furtuna, are el în vedere ceva. Ei bine, m-am înşelat. Prima mea durere cînd m-am întors a fost că n-am mai găsit românul pe care-l părăsisem, că, majoritatea îmbibată de 45 de ani de comunism, s-a schimbat mai mult în rău. Mă gîndesc, de pildă, pe cine am avut eu colegi la şcoala de ofiţeri de rezervă: între cei 120 de tineri din sală, dacă erau 10 burghezi. Aproape toţi reprezentau prima generaţie cu carte: institutori, avocaţi, funcţionari. Sistemul anterior de selecţie nu era prost: se făcea, e drept, şi pe protecţie, dar pe cea bazată pe alte calităţi decît pe ticăloşia tipului care linguşeşte politic, nefiind bun de nimic altceva. Cînd am plecat, lăsasem o ţară care nu se dezvolta prost. Felul cum se crease burghezia română timp de 150 de ani - (de la 1830 încoace) funcţiona destul de normal pentru un progres organic. Lucrurile mergeau firesc către o selecţie cu bune rezultate în timp. Comunismul a distrus, pe lîngă clasele vechi, rămăşiţele aristocraţiei sau marea burghezie, şi această clasă mijlocie care se formase în România încet-încet şi era o pepinieră de unde se puteau alege cadre nu numai în domeniile economic, cultural, ştiinţific, dar mai cu seamă în domeniul politic. De cînd s-a instalat comunismul vedem la ce rezultat s-a ajuns. Probabil din teamă de a nu jigni persoane care şi acum se mai află în fruntea bucatelor, nu comentăm destul acest rezultat. Părerea mea este că una din explicaţiile dificultăţilor politice de azi *aici* îşi are originea. Sigur, înainte de primul război mondial România a fost condusă de boierimea veche, dar de pe la 1900 începuse să diriguiască treburile ţării şi burghezia, cea mare în primul rînd, dar nu numai ea. Noua categorie era adesea înrudită cu cea veche, se asigura o continuitate - erau şi cazuri în care noii oameni politici se trăgeau prin femei din vechea clasă conducătoare, de pildă Titulescu, I.G.Duca, Tătărescu, Gafencu, şi astfel se prelungea o tradiţie politiciană, să-i spunem aşa, din veacuri. Clasa a fost nimicită: închisori, Canal, emigrare - acestea au fost căile. Mă îngrozeşte să văd că dintre puţinele mele rude sau dintre cunoştinţele pe care le mai am, generaţia ce mă urmează şi cea a nepoţilor mei este în proporţie de 50% plecată din ţară. Aproape fiecare din cei pe care-i cunoşteam au copii, nepoţi sau strănepoţi care-s în Franţa, Anglia, Germania, S.U.A., Canada, în Australia, la capătul pămîntului, oriunde, numai la noi nu sînt. Marea tragedie a României eu consider că este plecarea tinerilor. Cînd m-am întors în ţară, aspiraţia mea a fost să încerc să mă leg de trecut şi să aduc tinerilor de aici ceva din experienţa personală de dinainte şi unele lucruri din cea din străinătate.

Ar fi fost un caz fericit: eraţi român venit după o viaţă în Europa, nu un străin care ne contemplă cu detaşare şi, uneori, cu neînţelegere. Ştiaţi *ce* să ne spuneţi şi *cum*.

În ultimii ani, la prelegerile mele de istorie cred c-am avut vreo 500 de studenţi. Dacă aş şti că 3-400 dintre ei au căpătat o bursă şi nu s-au mai întors n-aş fi disperat? Aş fi! Noroc că sînt istoric: dacă aş fi fizician - aproape sigur că mi-ar fi rămas toţi. Istoricul, totuşi, se întoarce, fiindcă materia lui îl cheamă în ţară. Dar nu mă pot consola cu asta. Altfel arăta idealul meu cînd mă imaginam revenind în România scăpată de comunism.

Schimbări fizice şi psihice la români

Credeţi că majoritatea tinerilor pleacă pentru a-şi împlini aspiraţiile sau dorinţele?

Eu cred că pentru majoritatea tinerilor, inclusiv pentru cei ce se cred idealişti, dificultăţile sînt atît de mari încît fiecare e copleşit şi nu se mai gîndeşte decît care-i viitorul imediat: o să mai capăt o bursă şi la anul? dar meseria - o să pot să mi-o fac sau trebuie să mi-o schimb? dar de-o locuinţă cînd o să fac rost? Nu mai poţi să vii cu probleme de ideal cînd omul e redus la dorinţe şi nici măcar, la subdorinţe, necesităţi materiale, vitale. Aş zice mai repede, că tinerii pleacă din disperare, decît fiindcă ar avea o aspiraţie clară: fiindcă aici, deocamdată, nici dorinţele simple, obişnuite, de confort unele, nu şi le pot împlini. Pleacă fiindcă n-au încredere în viitorul ţării, de fapt.

Ce v-a frapat, ce v-a speriat cînd aţi venit acasă?

Încep cu ceea ce m-a speriat: nicăieri ca la noi nu s-a încercat, dintr-odată, brutal, ca în ultimii 20-25 de ani, să se schimbe complet sistemul de viaţă a unei ţări întregi aproape. Venirea ţăranilor la oraş pentru a fi muncitori e un fenomen care oricum s-ar fi întîmplat; aşa s-a făcut în toate ţările care s-au industrializat. Procesele au fost dureroase şi s-au petrecut, de obicei, în două-trei generaţii (Anglia a început la finele veacului XVIII) La noi, sub comunism, a fost o adevărată năvală a ţăranilor spre oraşe, iar cei veniţi aici nu mai au acum poftă să se întoarcă la sate. Iar ce m-a frapat este alterarea sau chiar dispariţia simţului estetic. Poate că individul se hrăneşte mai bine ca acum 50 de ani şi se îmbracă mai călduros (deşi mă îndoiesc, abaua, ţesătura de lînă ţinea mai cald decît plasticul). Ţăranul român era relativ slab dar viguros, a rezistat la schimbări, la intemperii, la ploi, la frig, l-am văzut cum se purta pe front. În general, arăta sănătos, chiar dacă mai uscăţiv ca tip. Hrana lui obişnuită – mămăligă, fasole, carne, verdeţuri – era totuşi echilibrată şi omul avea o faţă frumoasă şi un aspect general în mare măsură armonios. Casa lui era zugrăvită în alb şi-o văruia o dată pe an, de Paşte, cînd făcea marea curăţenie de primăvară. Mă întorc după aproape 50 de ani i găsesc oameni graşi, de o grăsime nesănătoasă însă, care se îndoapă cu pîine şi beau de zece ori ca înainte. Nu vin, nici măcar ţuică - tărie. La ţară, cîte unul mai slab se-mbăta o dată pe săptămînă, dumineca: acum nimănui nu-i mai e ruşine să se îmbete în fiecare seară. Şi-şi vopsesc casele în culori închise: vînăt, cenuşiu închis, întunecat. Ce-o să se întîmple într-o generaţie sau două? Toynbee, un istoric pe care de altfel nu-l urmez, a găsit o formulă potrivită pentru acest fenomen: "o civilizaţie cînd se îmbolnăveşte pierde simţul stilului". Merg pe stradă şi aud conversaţii: numai despre bani. Nu vorbesc despre cei care se plîng unii altora că s-a scumpit pîinea sau conopida. Dar aud şi: "cît e marca? dar dolarul? Urcă? Unde-ai schimbat? Cu cît?" Nu erau aşa ahtiaţi după cîştig românii înainte.

Competiţia şi dreptatea

Domnule Djuvara, credeţi că odată cu cîştigarea libertăţii de opinie lumea noastră a învăţat să-şi asume şi un ideal politic?

Mi-e teamă că în clipa de faţă sîntem doar în căutarea unui ideal politic, nu l-am găsit încă. La noi, de altfel, el a fost monopolul unei mici minorităţi, care a conceput ţara încetul cu încetul, nu a unui val care venea de jos în sus şi determina transformările societăţii. Într-o perioadă scurtă, 1840-1940, elita care se crease îşi realizează idealul naţional. Gîndiţi-vă, numai, în ce ritm se petreceau schimbările şi cum au devenit faptă idealurile unui mic grup care gîndea politic la *soarta ţării* : Unirea din 1859, venirea principelui Carol în 1866, independenţa în 1877, Marea Unire în 1918; sau gîndiţi-vă la cele trei împliniri ale lui Ionel Brătianu şi a generaţiei sale: unitatea naţională, reforma agrară şi sufragiul universal. Caut să înţeleg, din această perspectivă - binele general al ţării, ce gîndesc tinerii de azi: unii nu ştiu deloc încotro să meargă, nu-şi pun probleme dincolo de interesul imediat, alţii sînt ispitiţi de idealuri de acum 70 de ani, ale extremei drepte româneşti, iar cei mai înţelepţi speră în Europa unită ca în singura soluţie posibilă şi perfect rezonabilă.

Cum credeţi că se raportează/inserează astăzi dorinţele individului - a fi lăsat să-şi trăiască viaţa, a nu i se dicta obligaţii de către alţii etc. - cu aspiraţiile naţionale? Să examinăm acest raport referindu-ne la scăderea natalităţii, de pildă.

Dacă vom continua ca acuma, să fim defetişti, să nu facem copii peste mai puţin de 100 de ani vom fi copleşiţi de număr. Am trăit în Franţa, în Africa, am vizitat de multe ori Germania şi S.U.A.: nici cei din ţările occidentale nu-şi dau seama că au devenit fantastic de minoritari numeric, în lume. Am citit o statistică în care se prevedea că peste 50 de ani, dacă se menţine curba actuală a natalităţii europenii şi americanii de nord vor reprezenta numai vreo 10% din populaţia globului. Cum se poate aşa ceva? Valorile continentului nostru au modificat lumea, au ridicat o civilizaţie, oamenii trăitori în acest spaţiu au fost fruntaşii globului. Nu cum a făcut Ceauşescu, acţionînd cu sila, dar, în mod moral, trebuie să le spunem tinerilor de azi că dacă vrem să ne păstrăm locul nostru în lume trebuie să menţinem un minimum de populaţie măcar la nivelul pe care-l avem în momentul de faţă.

De ce credeţi că, deşi ni se spune mereu că în mult doritul sistem democratic de tip occidental şi în condiţiile economiei de piaţă aspiraţiile, dorinţele şi idealurile se pot îndeplini cu o siguranţă pe care n-o dădea trecutul regim, lumea este neîncrezătoare şi, nu rareori, nostalgică? De ce ideea de competiţie pentru realizarea aspiraţiilor pare un fel de sperietoare pentru foarte mulţi?

Competiţia a speriat lumea, ca o încercare prea grea. De 50 de ani transformările erau numai urmarea indicaţiilor, a ordinelor de sus. Pe urmă, nişte discursuri inabile au produs panică. Nu-i adevărat că peste tot în lume au posibilitatea de existenţă numai tipi de valoarea lui Einstein sau lipsiţi de scrupule ca eroii din serialul Dallas. E drept, cei foarte competitivi vor face avere mai repede, vor fi în posturile de comandă, dar îi vor trage la suprafaţă şi pe ceilalţi, vor crea condiţii de muncă şi trai pentru cei mai puţin norocoşi sau mai slab dotaţi.

Aţi venit în Bucureşti cînd pe străzi se striga "nu ne vindem ţara!"; ce impresie v-a făcut ceea ce auzeaţi?

Foarte proastă impresie mi-a făcut sloganul. Şi eu cred că şi partidele de opoziţie au greşit că, de la început, n-au spus în chip foarte accentuat: *nu putem ieşi la liman fără ajutoarele străine.* Dacă Germania sau Japonia, atunci cînd erau la pămînt, după război, ar fi fost conduse de guverne tip "nu ne vindem ţara", ar fi fost tot la pămînt şi azi. Ei şi-au "vîndut" ţara şi-acuma cumpără America! Astăzi, la 7 ani după decembrie 1989 şi după numeroasele deziluzii prin care au trecut românii văzîndu-şi înşelate atîtea dorinţe şi aspiraţii, dacă ar fi să recomand ceva ar fi speranţa şi lupta pentru dreptate. Cînd fiecare cetăţean va şti că se poate face dreptate în ţara asta, lucrurile vor fi altfel. Realizarea unei asemenea aspiraţii va însănătoşi şi dorinţele, nu vor mai fi luate ca model numai cele egoiste şi meschine şi însăşi situarea noastră faţă de ideal se va face în chip diferit, mai decis, poate.

Ce voia generaţia dvs. la 20 de ani?

Nu căutam neapărat să facem cariere care să ne propulseze numai în afară, nu cultivam o mentalitate internaţionalistă, aveam impresia că şi la noi se poate înainta normal, ca în orice ţară civilizată. Generaţia bunicului meu şi cea a tatei îşi făcuseră studiile în străinătate, în generaţia mea se mergea acolo, în general, numai pentru un doctorat. Nivelul şcolilor româneşti de medicină, de matematică de istorie era recunoscut, puteai să faci studii foarte temeinice şi în România. Am avut o rudă mai îndepărtată, chirurgul Ion Juvara - care a urmat facultatea aici, şi-a devenit un profesionist eminent, la nivel internaţional. Unchiul lui, un anatomist de reputaţie internaţională dr. Ernest Juvara îşi făcuse studiile în Franţa, scrisese chiar un tratat de anatomie cunoscut de generaţii întregi de medici francezi care îl studiaseră, învăţînd carte serioasă. Gîndindu-mă fie şi la aceste amănunte dintr-o istorie apropiată mie, cea a familiei, sînt trist că trebuie să fac o mărturisire privind realizarea aspiraţiei mele care m-a susţinut mai bine de 40 de ani, cînd eram departe de ţară: *am venit din străinătate foarte român şi am găsit românii mai puţin români decît îi ştiam eu altădată.* Am fost dezechilibrat de mentalităţile pe care le-am aflat şi de lipsa de încredere a foarte multor compatrioţi în propria noastră naţiune.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul V ● Nr. 208 ● 17-23 ianuarie 1997 ●

Anul V
nr. 209
24-30 ianuarie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

culturală româno-germană
Biblioteca

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DEMAGOGIE ŞI DEMAGOGI

© D Stancin

„Vreu pe români să-i fac pe loc / Romani antici, viteji de foc, /
Ca să ţinem rezbel cu ruşi / Englezi, chinezi, turci, nemţi şi pruşi."
VASILE ALECSANDRI – „CLEVETICI, ULTRA-DEMAGOGUL"

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

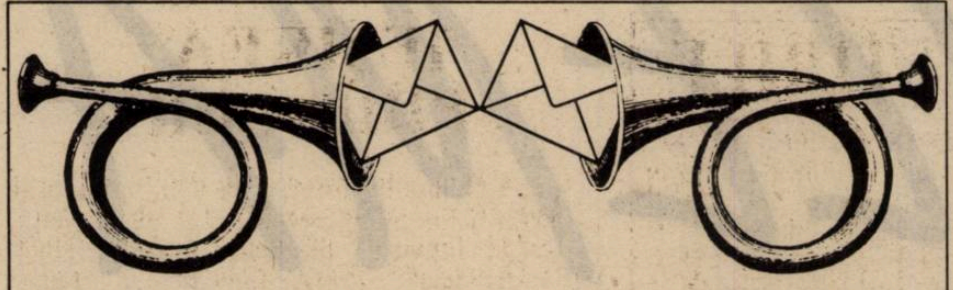

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Fără să ambiţioneze a figura în voluminoasele rapoarte parlamentare ale evenimentelor din Decembrie '89, o scrisoare a dlui Berchez - în fond, un reportaj dens al "nopţii de 21" - conţine suficiente mărturii care, începînd de mult a fi secrete, au puterea ingrată de a cere să nu fie uitate. În preajma obsedantei zile de 26 ianuarie - şi ea de "neuitat" - nu putem evita un anume sarcasm în a publica un lung fragment din ceea ce corespondentul nostru intitulează "o cronică neromanţată a unei revoluţii renegate", însoţind-o cu un "curriculum" din care aflăm că e licenţiat, în 1995, al Facultăţii de Limbi Străine a Universităţii din Bucureşti, are 30 de ani şi e necăsătorit. Nu facem un secret socotind acest sarcasm, benefic şi tonic.

Ajungem la intersecţia cu Republicii de unde sînt preluat de doi tineri tot de la USLA. Ne îndreptăm spre Piaţa Rosetti unde se vede un tanc aşezat de-a curmezişul străzii. În timp ce merg spre *Rosetti* cu cei doi de o parte şi de alta ţinîndu-mă strîns de braţe ca pe un răufăcător încerc să-mi adun gîndurile. "Oare acesta să fie sfîrşitul?", mă întreb făcînd eforturi serioase să mă conving că ceea ce mi se întîmplă nu este vis ci realitate. "Aşa de simplu este să mori?", mă interoghez cu siguranţa că nu va mai trece prea mult şi voi fi împuşcat ca cei de la Timişoara. Mă simt totuşi cu inima împăcată şi asta îmi dă o linişte care mă miră şi pe mine. Încerc chiar un sentiment de recunoştinţă la gîndul că totul se va termina atît de repede. Totuşi nu pot ocoli regretul că ei au învins şi că totul va fi la fel ca înainte. Înainte să ajungem la *Modern* sîntem ajunşi de un ins foarte violent. Se repede şi mă croieşte pe spinare cu un baston de lemn în timp ce răcneşte furios: "Uită-te mă nenorocitule ce mi-aţi făcut! Uită-te în ce hal aţi adus un căpitan de securitate!", ca şi cum un căpitan de securitate ar reprezenta cine ştie ce rang nobiliar. Mă uit la faţa lui. Nasul îi este acoperit pe jumătate de un bandaj uriaş pe marginile căruia se văd urme de sînge uscat. Încerc să-i spun că nu e vina mea că arată aşa, dar asta îl înfurie şi mai mult şi în loc de răspuns mă izbeşte cu capul în figură deşi este mult mai scund decît mine. Cei doi tinerei mă ţin strîns de braţe ca nu cumva să mă pot apăra sau să-i răspund. Căpitanul de securitate mă lasă în pace şi se îndreaptă în fugă către ceilalţi nerăbdător să-i altoiască şi pe ei. Rămas singur cu tinerii mei cerberi încep să vorbesc în şoaptă cu ei. Au în jur de douăzeci de ani şi îşi fac armata la securitate. Mă întreabă de ce n-am stat ascuns. Eu îi întreb dacă au să mă lovească. Îmi răspund că nu şi adaugă dînd din cap cu părere de rău că mă vor băga la hogeac. Nu pricep ce vor să zică cu asta. Îmi mai spun că n-au avut încotro, că s-au făcut presiuni asupra lor, că sînt de cîteva zile în alarmă şi că sînt ţinuţi de multe ore nemîncaţi. Ajungem în faţa clădirii în care se află acum sediul PNŢCD şi ne oprim acolo pe trotuar. Sînt întors cu faţa spre curte şi pus cu mîinile pe gard. Profităm de faptul că momentan nu mai este nici un cadru lîngă noi şi continuăm să vorbim în şoaptă. Aproape că ne împrietenim. Se plîng că nu au nici ţigări. Mă ofer să le dau eu şi le spun să caute în buzunarul din stînga de la pantaloni. Un coleg de-al lor se apropie de noi şi-mi vorbeşte urît, apoi schiţează un gest ca şi cum ar vrea să mă lovească. Cei doi cu care m-am împrietenit îl potolesc spunîndu-i să mă lase în pace. Un al patrulea vine lîngă mine şi mă priveşte cu atenţie. I se pare că mă recunoaşte şi mă întreabă dacă nu cumva am fost în primele rînduri în piaţă. Mă mai întreabă dacă sînt student şi cînd îi spun că sînt la drept se uită la mine parcă cu admiraţie dar şi cu un pic de respect. "Probabil că şi tu ai vrea să fii student?", îl întreb. "Da, îmi doresc", spune el. "Dar pentru asta avem nevoie de linişte", continuă răspunsul său şi simt că mă doare sufletul cînd îl aud. După cîteva minute mă despart cu regret de prietenii mei ocazionali. Locul lor este luat de cîţiva ofiţeri de securitate. Un colonel cu faţă de bătrînel cumsecade vine şi ne percheziţionează prin buzunare. Are o faţă atît de paşnică încît, dacă l-aş fi întîlnit pe stradă l-aş fi luat drept un bunic sfătos preocupat doar de creşterea nepoţeilor. Vine apoi un locotenent-major cu petliţe şi cu epoleţi albaştri la uniforma kaki, şi mă caută în geanta de umăr pe care am avut-o tot timpul cu mine. Am în ea un curs de sociologie juridică învelit într-o apărătoare de plastic pe care am scris în joacă: POLITICA-?. Cînd dă de carte, securistul vede mai întîi ce scrie pe copertă şi exclamă triumfător: "Aaaaa! Faci politică?". Satisfacţia aşternută pe faţa lui se risipeşte după ce răsfoieşte cartea şi vede că e împănată cu citate din N.C. Numărul celor arestaţi a crescut între timp. Un sergent, tot de la trupele de securitate vorbind cu accent de moldovean trece pe lîngă noi şi împarte cîţiva pumni de control întrebînd ca să aibă motiv să lovească: "Ş-aţ făcut, bă, nenorocşiţilor? Aţ distrus Intercontinentalu' bă? Cel mai bun otel, bă? Bă, dă und-aţ avut, bă, voi grenadi cu gazi, bă?" Zişeţ bă?" Scena ar putea părea neverosimil de hilară dacă n-ar fi dramatic de reală. Secondează un căpitan de securitate care urlă şi el: "Ce bă, vreţi alt preşedinte? Nu vă mai place ăsta, v-aţi săturat de el? Vreţi şi voi să faceţi revoluţie ca ăia de la Timişoara? Păi ca ălora o să vă facem şi vouă, bă!" Sîntem înconjuraţi de un grup numeros de ofiţeri de securitate şi de miliţie. Soseşte o dubiţă Aro de miliţie şi opreşte în dreptul nostru. Încep să ne bată cu ură şi cu cruzime. Încet, calculat, cu răbdare, trei-patru securişti se opresc în dreptul fiecăruia dintre cei arestaţi şi încep să-l lovească cu pumnii şi cu bastoanele. Au început din capătul celălalt şi cum sînt ultimul din rînd am tot timpul să văd ce se întîmplă cu ceilalţi. Sînt bătuţi bestial, cu o cruzime de neînchipuit. Feţele li se transformă în nişte hidoase măşti sîngerînde. Ultimul, înainte să ajungă la mine este necunoscutul din garaj. Este bătut cel mai crunt; mai întîi peste faţă apoi îl lovesc fără milă acolo unde sînt rinichii. Strînge din dinţi ţinîndu-se de gard să nu cadă şi, de durere, broboane de sudoare i se scurg de pe frunte pe obraji. Un securist îmi spune să-mi scot ochelarii şi să-i arunc. "De ce să-i arunc?", întreb nedumerit. "Nu mai ai nevoie de ochelari acolo unde te ducem", mi se răspunde cu cinism. Îmi scot ochelarii şi mi-i pun, totuşi, în buzunar. "Aaaaa, eşti intelectual! Vrei revoluţie!" şuieră un securist în spatele meu. Apoi încep să curgă pumnii. Peste nas şi peste gură. În cîteva secunde faţa mi se umple de sîngele care îmi ţîşneşte pe gură şi pe nas. Sîngele cald mi se prelinge pe bărbie şi-mi curge pe haine. Strîng din dinţi ca să nu le dau satisfacţia vreunui geamăt. Mă lovesc acum cu bastoanele peste picioare, peste braţe şi pe spate. Primesc drept în şira spinării o lovitură care mă paralizează pentru o secundă. Apoi sînt smuls de lîngă gard şi împrîncit către dubiţa Aro care aşteaptă cu motorul pornit. Cad împleticindu-mă înspre dubiţă printre două rînduri de securişti şi miliţeni care mă năucesc lovindu-mă cu pumnii şi cu bastoanele. Mai primesc o lovitură cu piciorul înainte de a mă îndesa în dubiţă. Îmi simt tot trupul amorţit. Sîntem atît de înghesuiţi, încît doar din cînd în cînd ajung să mai ating podeaua cu un picior. Sîntem cel puţin cincisprezece într-o dubiţă pentru maxim şase persoane. Fiecare rămîne singur cu gîndurile lui. Maşina porneşte purtîndu-ne spre o destinaţie necunoscută nouă. Mă gîndesc din nou la moarte şi sufletul mi se umple de tristeţe privind în urmă la cei douăzeci şi doi de ani pe care apucasem să-i trăiesc. Oare chiar îi trăisem? Acum mi se părea că fuseseră tot atîţia ani risipiţi şi toată viaţa mi se părea o tristă greşeală. Şirul gîndurilor îmi este întrerupt de oprirea dubiţei. Miliţianul de lîngă şofer coboară şi unul dintre noi profită de absenţa lui pentru a-l întreba pe şofer, un subofiţer, unde or să ne ducă. La început se face că n-aude, apoi are o izbucnire nervoasă din care reţin că are copii de crescut acasă şi că nu vrea să dea de belea. În sfîrşit, ofiţerul se întoarce şi pornim mai departe. Doi dintre arestaţi nu mai suportă tensiunea şi se iau mai întîi la ceartă, apoi trec la înjurături. Simt nevoia să-i îmbărbătez şi să le spun "Fraţilor, dacă e să ne-mpuşte, să nu ne pierdem curajul şi să murim demni". "Tu vorbeşti de demnitate dar mie mi-au scos ochiul", îmi răspunde din întuneric o voce sfîrşită de deznădejde. Vorbele nefericitului manifestant mă descumpănesc şi mă fac să mă simt ridicol. Maşina merge mai departe hurducindu-ne trupurile înmuiate de bătaie.

Cuiva îi trece prin cap că ne duc la Jilava, dar noi ceilalţi ne îndoim. După vreo jumătate de oră, maşina opreşte în faţa unei porţi. Intrăm într-o curte şi ne oprim lîngă zidul unei clădiri. Apoi uşa se deschide şi sîntem descărcaţi. Ne clătinăm orbiţi de lumina becurilor ce luminează curtea şi sîntem împinşi spre zid. Fără să ne-o spună nimeni înţelegem imediat că eram chiar în acea teribilă închisoare de care vorbise arestatul din dubiţă.

Sorin BERCHEZ

Str. Feleacu, nr. 20, bl. 8i, ap. 13, Bucureşti

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

Două tele-actualităţi nu cu mult mai vesele

Românul de tranziţie

Aseară, la o emisiunea de Actualităţi la nu mai ştiu care post de televiziune, am văzut nişte struţi aduşi în ţară, pe la Baia Mare, cu scopul iniţierii unei afaceri "prospere"... O, ce nu încearcă românaşul nostru, numai să reuşească!? Era o familie de struţi, de probă, pentru aclimatizare forţată la zăpada de pe la noi. Se spunea că femela este destul de prolifică, face cam şaizeci de ouă pe ciclu, ceea ce nu este chiar de neglijat. În condiţiile climei temperate de la noi, păsările respective au un comportament corespunzător (sînt predispuse la blîndeţe, la domesticire, parcă o implorăl) şi, dacă totul va merge bine, întreprinzătorul este dispus a iniţia o afacere cu carne de struţ (probabil şi cu ouă, de vreme ce nu-s puţine, nu-s mici, iar dacă vor mai avea şi niscaiva proprietăţi afrodisiace, succesul este ca şi asigurat), în ciuda climei potrivnice de pe aici, unde zăpada poate fi şi cît casa uneori! Cine nu ştie ce faptă de pomină i se atribuie struţului? În deşert la el, din motive încă neelucidate complet de ecologi, struţul, tot struţ, obişnuieşte a sta cu capul ascuns în nisip, ca să nu mai aibă contact nemijlocit cu urgia care vine ameninţătoare asupră-i! În clima asta, dură chiar şi pentru om, ce-l duce mintea pe struţ? Îşi ascunde cu plăcere capul în zăpadă, cu riscul că va contracta un reumatism cerebral de toată frumuseţea! Dacă aş face parte din vreo societate de apărare a struţilor liberi, aş protesta împotriva prostituării forţate a struţilor nevinovaţi, pe cînd aşa, rămîn tot nepăsător, ca şi confraţii mei întru conspiraţia tăcerii.

"Eminescu – 1996"

A venit şi marele eveniment al spiritualităţii noastre româneşti: ziua de naştere – 15 ianuarie – a poetului naţional Mihail Eminescu. Nu doresc să critic pe nimeni, pentru că ar fi de-a surda. Nu pot lăuda (felicita) pe careva, exact pentru aceleaşi motive. Mă doare tare faptul că, la TVR 1, seara, la oră de mare audienţă, cîţiva actori de mîna a treia, cu o sărăcie de sentimente personale care frizează deja patologicul, s-au pus vîrtos pe treabă, şi l-au torturat, şi l-au maltratat, şi l-au persecutat, şi l-au schingiuit şi schimonosit în fel şi chip încît am început să plîng, însă am comis crima de a rezista pînă la sfîrşit, ca să verific pe mine însumi, pe cel ce acuz "marea şcoală de declamaţiune" românească, unde, la capitolul declamaţiune, secţiunea poematică (sau n-au aşa ceva!?) nu se doarme cît se distruge tot ce se mai ţine cumva pe picioare, cu de la sine putere ori inerţie, limba română fiind ţinta lor principală, jurînd-se parcă să nu conteneacă pentru nimic în lume pînă n-o răpun, începînd cu partea ei cea mai fină şi sublimă, cea a poematicului. Sînt demni de demascat ucigaşii sufletului poetic al acestei limbi, măscăricii cu pretenţii de artişti, de mari interpreţi ai suavei poezii eminesciene! Au reuşit să compromită tot ce se poate compromite în ţara asta, deoarece l-au deservit pe Eminescu, iar de altă pedeapsă nu mai ducem lipsă. Actorii? Vai de prestaţiile lor! Poeziile? Ce vină pot avea!? Aceşti actori inovau în ale declamaţiunii contra spiritului limbii, contra gramaticii, a logicii, în fine, aveai senzaţia că asişti la un proces public "încropit", unde este judecat inamicul public numărul unu: poezia lui EMINESCU!

A spune că spectacolul a fost un fiasco este infinit de puţin şi infinit de dureros, conform zicalei străbune *"sunt lacrimae rerum"*! Dacă i-ar fi pus duşmanii cei mai aprigi care le-ar fi oferit şi o punguţă cu arginţii ştiuţi (puteau fi şi napoleoni!) tot nu le-ar fi izbutit "numărul", aşa de incalificabil s-au produs "maeştrii" pe scenă în faţa naţiunii. Nu mă priveşte cine poartă vina punctuală cînd cea generală este incomensurabilă şi impardonabilă de la cap la coadă! Voi acuza pe toţi cei ce merită şi nu voi scuza pe nici unul fără dovezi. Desigur, eu însumi nu sînt absolvit de orice vină de vreme ce am permis ochilor să rămînă deschişi la aşa sacrilegiu spiritual! Nu se mai poate continua aşa! Cum de este posibil să se insiste atîta vreme în "demolarea" culturii noastre şi nimeni să nu se sesizeze, să nu se opună!? Greu de priceput. Pînă cînd tăcem cuminţi, pînă ne vine rîndul să închidem noi înşine ochii!? Oare nu interesează chiar pe nimeni această problemă, nu măruntă, dar secundă, fiind una pe an!?

Mihail DRENEA

Str. Muşatini, nr. 33, bl. T1, sc. B, ap. 3, Iaşi

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Conservatorism şi schimbare**
- **Imaginea României**
- **Reziduuri romantice**
- **Natură şi tehnologie**
- **Despre sistemul medical**

CUM (NU) TREBUIE SĂ FIE ŞTIRILE

Există, la această întrebare (cum nu trebuie să fie ştirile, mai ales cele de televiziune), un răspuns cu valabilitate garantată: să nu semene cu cele din vremea lui Ceauşescu. Cum erau emisiunile informative de-atunci? Întîi, nu erau informative. Erau omagiale. Ştirile nu aveau în vedere, în general, decît două registre ale lumii: infinitul mare, adică tribulaţiile glorioase ale puterii supreme şi infinitul mic, adică munca anonimă a cetăţeanului devotat. Din cînd în cînd, unele accente critice bine dozate: în afară - exploatatorul capitalist, înăuntru - sabotorul (de obicei un găinar de rînd care trebuia pedepsit exemplar). Totul - învestmîntat în lozincă triumfalistă sau vigilentă, după cum o cerea situaţia.

S-ar zice că, după răsturnarea dictaturii, e uşor să eviţi asemenea greşeli. În realitate, ca pretutindeni, normalizarea se dovedeşte o performanţă laborioasă. Convingerile (libere) ale realizatorilor, sau inerţiile lor profesionale instituie noi forme de "cenzură", noi malformaţii strategice şi stilistice.

Care sînt capcanele curente ale unui "Telejurnal"? Mai întîi, *lungimea* lui, cu efectul colateral al lipsei de ritm şi al unei defectuoase proporţii a ştirilor. Apoi, *proasta ierarhie* a subiectelor, tendinţa de a judeca importanţa unei informaţii în funcţie de importanţa persoanelor la care se referă. Gazetarului format într-un sistem totalitar îi e greu să înţeleagă că ştirea cea mai spectaculoasă a unei zile se poate plasa în afara sferei puterii. El înclină să creadă că rostul unei emisiuni informative e să consemneze coregrafia publică a guvernanţilor; se subînţelege că, la nivelul guvernaţilor, nu pot avea loc "evenimente"... O altă probă pe care trebuie să o treacă "Telejurnalul" e proba *limbajului*: el va încerca să fie exact fără stereotipie, să stimuleze respectul pentru cuvîntul adecvat şi pentru rostirea îngrijită. Esenţială este şi *telegenia crainicilor*. La noi se ezită, încă, între tipul posomorît şi ţeapăn şi tipul tonic, animat de o euforie inexplicabilă. Vital şi bine-dispus, acesta din urmă relatează, adeseori, cele mai sumbre întîmplări cu un antren descumpănitor.

Un bun redactor de ştiri trebuie să aibă, de asemenea, facultatea, sau deprinderea, de a discerne riguros între evenimentul semnificativ şi cel accesoriu, între informaţia care nu are decît o relevanţă locală şi aceea care interesează opinia publică mai largă. Oricît de regretabilă, spargerea unei tutungerii la Beclean nu poate constitui prilejul unei nevroze la nivel naţional.

Toate acestea revin la a spune că gazetarul de televiziune trebuie să fie inteligent, liber lăuntric, şi echilibrat. Pe scurt, normal. Nu ne rămîne decît să ne mirăm ce rară este, încă, specia aceasta, într-o naţie care se declară dăruită şi cu vioiciune mentală şi cu duh neatîrnat şi cu simţ al măsurii. Ingredientele vor fi existînd, dar reţeta e, deocamdată, nereuşită.

Andrei PLEŞU

REFORMAREA PARTIDELOR ŞI POLITICA DE CADRE

După victoria Convenţiei Democrate la alegerile locale parlamentare şi prezidenţiale, multă lume a crezut că reforma sistemului economic va veni de la sine şi că răsturnarea opţiunilor electorale garantează un salt calitativ al clasei politice. La două luni după instalarea noului guvern începe să se întrevadă cît de uşor e să baţi pasul pe loc în plan administrativ şi cît de greu se învaţă noile roluri la nivelul vieţii de partid. Startul guvernului Ciorbea e dificil şi stîngaci şi poate tocmai de aceea gazetarii au aşteptat ca tonul schimbărilor spectaculoase să fie auzit dinspre opoziţie. Fostului şef al statului i-a revenit, şi de data aceasta, „onoarea" de a fi considerat responsabil absolut pentru inerţia şi mimetismele din PDSR, deci implicit, „artizan al reformei" în tabăra antiguvernamentală. În opinia adversarilor săi, Ion Iliescu ar fi trebuit să taie în carne vie, să-şi cureţe partidul şi să-şi înceapă cariera de lider al opoziţiei ca un politician nou-născut. O astfel de soluţie ar fi demonstrat că alegerile din noiembrie '96 ne-au şi adus noutăţi radicale, pentru că unde s-ar fi putut ele manifesta rapid dacă nu în formaţiunea care a pierdut puterea? Noul preşedinte a preferat să-şi ducă însă pînă la capăt sloganul electoral – iar schimbarea în continuitate a învins odată cu reorganizarea PDSR în cadrul Conferinţei naţionale extraordinare.

Pe vremea protocolului cvadripartit, Ion Iliescu îşi dorea ca PDSR să fie un partid de centru, pentru a contracara stîngismul de paradă şi extremismele de fond ale partenerilor. Acum, principalul partid de opoziţie îşi doreşte să fie perceput ca un partid de stînga, în speranţa că va profita la viitorul scrutin de pe urma greşelilor actualului guvern de dreapta. Identitatea de conjunctură şi reformismul de ochii lumii merg în continuare mînă în mînă, şi ca atare, politica de cadre a PDSR nu poate fi una revoluţionară. Ca şi atunci cînd acest partid deţinea puterea, stabilitatea şi unitatea sînt pentru el obiective prioritare; aşa cum reforma economică a fost sacrificată de dragul evitării conflictelor (interne sau de coaliţie), propria reformare e sacrificată pentru a convinge multele categorii de pedeseriştii că nu e momentul să se toarne sau să se acuze între ele. Trecînd de la guvernare în opoziţie, PDSR a rămas la fel de clientelar şi de eclectic. Rămîne de văzut dacă preţul nu a fost plătit şi de data aceasta degeaba, pentru că amînarea restructurării unui partid degrevat de sarcini administrative e la fel de riscantă pe cît a fost amînarea privatizării pentru fosta coaliţie majoritară.

Eşecul la urne n-a zguduit, deci, conştiinţele partinice şi nici n-a modificat în profunzime raporturile principalilor lideri ai PDSR cu membrii acestuia. În PUNR, PSM sau PAC oblojirea discretă a rănilor a ţinut de asemenea loc de analiză lucidă şi de schimbări în conducere. Cît despre succesul noii puteri, el a fost perceput din start ca un semn al forţei organizatorice cîştigate în ultimii ani de Convenţia Democrată. Nimeni nu mai aştepta ca PNŢCD să facă proba maturităţii şi capacităţii de înnoire. Şi totuşi, această formaţiune a devenit în cîţiva ani, şi aproape pe nesimţite, cu totul altceva decît fusese în campaniile electorale din 1990 şi 1992. Rigiditatea, naţionalismul, idealismul şi nostalgiile monarhiste au fost abandonate în schimbul diplomaţiei, al toleranţei şi pragmatismului. Liderul ţărănist Ion Diaconescu a reuşit exact ceea ce adversarul său politic din fruntea PDSR a ratat, adică transformarea unui conglomerat de orgolii şi interese contrare într-o alianţă funcţională.

Marea, adevărata schimbare politică nu s-a produs automat după victoria fostei opoziţii în alegeri. Ea a devenit posibilă în plină campanie, atunci cînd PNŢCD a înţeles că e de datoria lui să guverneze împreună cu USD şi cu UDMR. Creştin-democraţii au trăit, aşadar, ceea ce s-ar putea numi o revoluţie de partid şi, spre deosebire de pedeseriştii, au făcut-o la timp, adică atunci cînd se pregăteau să preia puterea. Din oportunism sau din comoditate, mulţi analişti trec cu vederea transformările radicale din tabăra fostei opoziţii în drumul ei spre Palatul Cotroceni şi Palatul Victoria. Contestată de AFDPR sau de PAR, ameninţată de tensiunile liberale sau de maniheismele Alianţei Civice, politica de cadre a noului guvern încearcă să valorifice chiar această experienţă revoluţionară a PNTCD. Ca şi predecesorii lor conduşi de Ion Iliescu, noii guvernanţi ştiu că toţi cei care te-au însoţit pe baricade trebuie răsplătiţi, deşi pentru posturi administrative e nevoie de competenţe. Problema e că de obicei amatorii aşteaptă răsplată pentru activismul de partid, iar specialiştii sînt incomozi prin lipsa lor de recunoştinţă ori de supunere.

Elena ŞTEFOI

IEŞIREA PRIN CER

Săptămînalul francez *Le Point* a publicat într-un număr recent, cel de sîmbătă, 11 ianuarie, un dosar despre "renaşterea Ortodoxiei". *Marea renaştere a ortodocşilor* cum o numeşte revista pariziană, este prezentată prin articole şi relatări despre situaţia din Rusia, Serbia, România şi Grecia. Se porneşte de la constatarea că, după ce s-a eliberat de comunism, lumea ortodoxă reapare ca un spaţiu cu particularităţile sale, foarte accentuate şi mult diferite de cele din Occident. Nu spre formula Statului-naţiune, specifică Apusului, se îndreaptă ţările din perimetrul ortodox, ci spre aceea a Bisericii-naţiune. Un motiv în plus pentru ca religia ortodoxă să fie considerată "un factor cheie" în fierberea şi tulburările din fostul spaţiu comunist.

Dacă prezentarea generală şi analiza consacrată situaţiei bisericii ortodoxe din Rusia sînt, în limitele speciei de jurnalism practicate într-un săptămînal de mare tiraj, la obiect şi suficient de elaborate, articolul despre România are un aspect superficial. Începînd chiar de la titlu: "*România - un imperialism religios*". În ce constă, de fapt, "imperialismul"? În primul rînd, în abundenta, poate chiar excesiva prezenţă a Bisericii Ortodoxe, care, se menţionează în *Le Point*, posedă 12 mii de locuri de cult, 14 facultăţi de teologie şi trei sute cincizeci de mănăstiri. Pe cînd în Rusia, ţară de multe ori mai mare şi ca teritoriu, şi ca număr de locuitori, există doar 15000 de preoţi! În al doilea rînd, Biserica Ortodoxă este prezentă în şcoală, unde învăţămîntul religios este obligatoriu încă din clasele primare, în cazărmi, în puşcării şi în spitale. Cît este însă de eficientă această prezenţă şi în ce măsură se datorează ea apetiturilor expansioniste ale Bisericii Ortodoxe, sprijinului complice şi complexat al fostei puteri ex-comuniste, ori stării de spirit, derutei şi confuziei unei populaţii care nu-şi mai vede mîntuirea decît dinspre divinitate? Şi pentru care nu mai există decît o singură ieşire, "ieşirea prin cer", cum se numeşte una dintre piesele lui Marin Sorescu? Fiindcă articolul din *Le Point* se referă la prezumtivul "imperialism religios" al Bisericii Ortodoxe Române doar din punctul de vedere al relaţiilor cu celelalte Biserici. Iar aceste relaţii ar fi dominate de pretenţia presupusă a Bisericii Ortodoxe Române de a se considera "biserică naţională". Însă nu numai reprezentanţii Bisericii Ortodoxe au această pretenţie. Mai mult sau mai puţin direct, numeroşi responsabili politici români susţin acelaşi lucru. Şi nu pe degeaba, căci manifestările publice de cucernicie sînt de fapt mai ales manifestări politice. Sensul lor nu este atît religios, cît propagandistic şi electoral. Mulţi dintre cei care acum se închină sîrguincios şi sărută icoanele cu demonstrativă pioşenie o fac din acelaşi zel cu care îl aplaudau pe Ceauşescu. Însăşi ofensiva bisericească răspunde, la rîndul ei, nemărturisitelor complexe de culpabilitate pentru supuşenia din perioada comunistă. Este o supralicitare ce nu face, în fond, decît să preia, în strai bisericesc, impulsurile naţionaliste şi retrograde ale acelei perioade. Cum se observă şi în *Le Point*, "în ciuda unei retorici pro-europene", Biserica Ortodoxă Română este departe de a fi intrat în dialog cu modernitatea. Iar acest dialog "este totuşi mai necesar decît oricînd pentru o ţară ce aspiră să se integreze în Europa". Da, dar poate că se mizează pe "ieşirea prin cer"! Fiindcă fractura dintre retorica pro-europeană şi comportamentul ori atitudinile anti-europene este vizibilă nu numai în planul îmbisericirii accelerate a vieţii publice româneşti.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Avocatul

Cine este *Avocatul?* Este el un complice al borfaşilor sau o garanţie vie a respectării drepturilor omului? Sau, poate, aşa cum ar spune un "înţelept" al zilei, este un rău necesar? În mentalul colectiv, portretul *Avocatului* se desenează prin unirea cîtorva puncte obligatorii. Vreau să spun că sînt cîteva clişee care s-au lipit de chipul *Avocatului* "ca marca de hîrtie şi nu poţi, orice-ai face, să le mai dezlipeşti".

Afirmată sau nerostită, ideea că *Avocatul* e un fel de copie îmblînzită a clientului său există. Dacă clientul e criminal, hoţ la drumul mare, escroc reunoscut sau violator feroce, atunci şi *Avocatul* său e un tip murdar. Sigur că murdăria *Avocatului* e edulcorată, dar este. Altfel cum ar accepta să apere un astfel de personaj? Dacă clientul e pur, victimă inocentă a unei opresiuni nedrepte, atunci, desigur, *Avocatul* este un cruciat al dreptăţii, e vîrful de lance al justiţiei în luptă cu monştrii nedreptăţii. Pentru ambele variante nuanţele sînt, firesc, infinite. Pentru eventuale aprofundări ale temei, recomand presa noastră cea de toate zilele (ilustrare excelentă a variantei *Avocatul*-rău), dar şi abundenta producţie americană de filme din ultimii ani (plină de zîmbetul inteligent şi sexy al *Avocatului*-bun).

Pînă la urmă, *Avocatul* nu iese bine deloc. Într-o confruntare între "bine" şi "rău", *Avocatul* poate fi de orice parte din moment ce el va fi mereu acolo unde e solicitat. Mobilitatea asta e suspectă; se ştie că orice versatilitate e veroasă. De altfel, se mai spune că *Avocatul* ar fi asemănător *Prostituatei*. Face orice pentru suma corespunzătoare şi trece liniar, fără sincope, de la un client la altul. În plus, nu garantează satisfacţia. Că *Avocatul* face *orice* nu este un clişeu dîmboviţean. Într-un film al lui Spielberg (*"Hook"*, dacă nu mă înşel) un personaj încerca o paralelă între *Avocat* şi şobolan. Se aseamănă, spunea personajul, pentru că se înmulţesc într-un ritm uimitor, dar se deosebesc, uneori, pentru că pe lumea asta sînt cîteva lucruri pe care nici şobolanii nu le fac.

Portretul *Avocatului* se mai poate întregi astfel: minte, are bani, e limbut, n-are nimic sfînt. Artiştii cred despre el că e snob. Intelectualii îl bănuie de semioctism. Oamenii de afaceri îl caută. Ziariştii îl someză. Mulţi îl invidiază.

Despre adevăratul *Avocat*, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

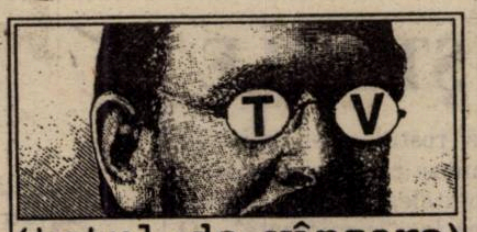

(totul de vînzare)

„Oglinda", „fereastra" şi portretul

Conform unei vechi, depăşite şi dragă marxiştilor *bornés* (tautologie?) metafore epistemologice, televiziunea - presa în general - este concepută ca *oglindă*. Ea ar constitui o "reflectare" a realităţii. După ce a fost descalificată şi eliminată, ca falsă şi nocivă, din cîmpul teoriilor despre artă dar şi din acela, mai general, al teoriei cunoaşterii, metafora "reflectării" s-a refugiat în imperiul vag, dar temeinic al simţului comun, al falselor evidenţe. Şi, aici - adică peste tot -, face ravagii. Concepţia difuz-populară despre televiziune vede în aceasta o *oglindă* în cel mai rău caz deformantă, neclară, "infidelă" care, însă, tocmai de aceea, poate fi "corectată", "îmbunătăţită".

O altă metaforă cognitivă (proteză a cunoaşterii, falsă cunoaştere, cunoaştere falsificată) cu privire la televiziune vede în aceasta o *fereastră*. Conform acestei "oglinzi" puse în faţa faptului de televiziune, acesta ar consta într-o - în sfîrşit - eliminare a intermedierilor, a distorsiunilor, prin realizarea unui vis dintre cele mai venerabile ale omului: contactul "în direct", accesul la realitatea "aşa cum e", suprimarea limbajelor *despre*.

Televiziunea, însă, nu este nici o oglindă şi nici o fereastră. Decît, cel mult, în mod accesoriu, derivat, nespecific. Şi, fatalmente, falsificator, iluzoriu. Ea, ca instanţă specifică, ireductibilă, are tot interesul să conforteze şi să confirme aceste false cunoaşteri, aceste false imagini despre ea ale unui public receptor care ajunge, astfel, să se creadă buricul pămîntului, destinatarul privilegiat, scopul ultim al unei intenţii - în sfîrşit materializate - de "obiectivitate", de "adevăr", de "neutralitate". Confirmînd şi cultivînd iluziile, falsele cunoaşteri despre televiziune ale sentimentului popular, care nu face, astfel, decît să dea curs, autoflatîndu-se, nestăvilitului, narcisicului principiu al plăcerii, televiziunea, prin "specialiştii" ei - simple apendice ale unui complex tehnic, unelte ale uneltelor - nu face decît să se oculteze pe sine însăşi ca *instanţă specifică*, ca *forţă* (mai mult sau mai puţin oarbă), ca *operator* disponibil, captat, însă, întotdeauna deja de forţe mai mult sau mai puţin vizibile, ca *automat de putere*. Tehnica nu este niciodată neutră. Ea introduce, sub declarata raţionalitate atotbiruitoare (de tip *Aufklärung*), "raţionalităţi" automatice, oarbe, mecanice, gata să încheie cele mai neaşteptate şi mai trainice complicităţi cu anacronisme şi chiar arhaisme umane mascate de iluzia progresului prin văz, prin cunoaşterea redusă la privilegiile exorbitante atribuite vederii.

Televiziunea se "ascunde", aşadar, în vizibilitatea numai aparent generalizată pe care o impune societăţii ca *normă de existenţă*. Problema - şi urgenţa - o constituie tocmai introducerea şi a televiziunii, ca instanţă specifică, ireductibilă, în cercul de vizibilitate din care ea, abil dar şi inerent, se sustrage. Televiziunea este o "oglindă" nu atît a realităţii diferite, necunoscute, cît mai cu seamă a receptorului însuşi, care este flatat arătîndu-i-se propriul chip dezirabil. Prin faptul de televiziune, telespectatorul se vede în primul rînd pe sine, aşa cum se doreşte; el nu se autocunoaşte, după cum nu cunoaşte nici diferitul, ci este scăldat în elementul identicului nepus la îndoială. Se autocontemplă beatificat. "Fereastra" care este televiziunea nu i-l arată telespectatorului decît pe el însuşi. Identificîndu-se fericit cu sine, el nu are posibilitatea *să se vadă*. Televiziunea îi compune *portretul* pe care el şi-l doreşte. Cum arată însă acest portret al telespectatorului pe care televiziunea i-l compune spre celebrare nesfîrşită, netulburată de sine? Urgenţa de a vedea televiziunea "în ea însăşi", este urmată de urgenţa de a vedea portretul televizual al telespectatorului. "Combaterea" televiziunii ca *forţă*, ca *operator socio-politic* nu se poate realiza decît prin tematizarea explicită a ei ca *revelator* care nu este nici ascuns, dar nici vizibil. Din *instrument* "inefabil" *de putere*, televiziunea poate fi transformată într-un important, privilegiat chiar *instrument de cunoaştere*.

Cîtă "revoluţie" în cunoaşterea de sine va reuşi să provoace, în rîndurile telespectatorilor români, actuala "revoluţie" din Televiziunea Română? Vor căuta noii responsabili ai TVR să conforteze, ca şi pînă acum, şi ca un "banal" post comercial, "portretul" interior al românilor? Sau, dimpotrivă, vor avea ambiţia să-l tulbure, provocîndu-l problematic? Rămîne, esenţialmente, *de văzut*.

Bogdan GHIU

Economie

Leul nu ştie să cadă

Dolarul bate în retragere pe piaţa neagră şi la casele de schimburi valutare. Dar urcă vertiginos, de mai bine de o săptămînă, pe piaţa interbancară. Pragul psihologic de 5000 de lei pentru un dolar a fost deja depăşit. Numeroşi analişti se întreabă, acum, unde se va opri cursul. Mulţi spun că prognoza ministrului de stat Ciumara, care afirmase în urmă cu cîteva zile că pînă la sfîrşitul lunii ianuarie dolarul va costa 5300 de lei, este optimistă.

Realitatea este că piaţa valutară românească manifestă de mai multă vreme o nervozitate excesivă. Înainte de Anul Nou, specialiştii considerau că leul este supraevaluat. Stagnarea cursului de schimb la bursa interbancară provoca violente critici. Acum, cînd leul îşi grăbeşte picajul, aceleaşi voci strigă - pe aceeaşi tonalitate violentă - că moneda naţională este lăsată să se prăbuşească. Aveau dreptate înainte de Anul Nou? Au dreptate acum?

În România, după şapte ani de tranziţie, bursele - instituţii de prim-rang ale economiei de piaţă - s-au dezvoltat lent. Funcţionează, în ţară, mai multe burse de mărfuri, dar în mare măsură activitatea lor se menţine sub vălul anonimatului. Avem şi bursă de valori, dar nu este încă mai mult decît un experiment. Singura bursă care funcţionează şi care atrage interesul publicului larg este cea valutară. Şi asta pentru că populaţia a constatat că preţurile pe piaţa de consum urmează, în bună parte, dinamica bursei valutare. Din această cauză, piaţa valutară dobîndeşte maximă atractivitate, atît pentru întreprinderi, cît şi pentru populaţie. Deşi, după mulţi ani de activitate (prima cotaţie a leului în raport cu dolarul a fost făcută pe această piaţa la 18 februarie '91), mecanismul ei de funcţionare încă nu este cunoscut bine. Inclusiv impresia, aproape generală, că preţurile pe piaţa de consum urmează preţul dolarului la bursa valutară este falsă. În realitate, leul, în raport cu dolarul, cade ori de cîte ori inflaţia o ia razna. Este adevărat, însă, că efectul (scumpirea dolarului) devine cauză şi leul în cădere provoacă un plus de inflaţie.

Cursa preţurilor are ca principală cauză proasta gestionare a economiei. Trei mari vîrfuri inflaţioniste (rate lunare ridicat : 5 la sută în mai, 7 la sută în iulie şi 4 la sută în august, faţă de o medie lunară de 2 la sută în 1995) prevesteau dezastrul. Bomba a căzut zilele trecute, cînd comisia Naţională de Statistică a anunţat că în 1996 rata anuală a inflaţiei a fost de... 57 la sută. Un salt dublu faţă de anul 1995, cînd rata creşterii preţurilor s-a oprit sub 28 la sută. Aparent, economia românească a atins un grad evident de dinamism, exprimat printr-un ritm înalt al PIB-ului. În realitate, însă, forţarea creşterii în condiţiile unei economii nerestructurate a fost o eroare. Efortul a fost prea mare, motoarele s-au supraîncălzit şi au început să cedeze. În acelaşi timp, într-o industrie în care marile mize nu sînt productivitatea, competitivitatea şi eficienţa, ci dezvoltarea extensivă, supraefortul de a produce mai mult, făcut în 1996, a cerut mai multe importuri, mai mulţi bani, un consum mai mare de capital fix. Plus înmulţirea tradiţionalelor pierderi datorate risipei şi modului învechit în care este organizată munca în întreprinderile cu capital de stat. Plus stocurile de produse finite, ce au ajuns la peste 4.500 de miliarde de lei. Toate aceste boli, a căror sursă este economia reală, au ridicat enorm preţul creşterii economice inclusiv prin scumpirea dolarului.

Persistă impresia, aproape generală, că Banca Naţională dirijează cursul de schimb leu - dolar. În realitate, nu BNR dă ora exactă pe piaţa valutară interbancară. Aici se află doar orologiul din turnul pieţei, care arată cît este ceasul. Cursul îl fac băncile comerciale, în raport cu mersul tranzacţiilor: cîtă valută se cere, cîtă valută se vinde. Şi în raport cu percepţia acestor bănci privind adevărul balanţei comerciale, deteriorată dramatic din cauza stagnării exporturilor. Mai precis, din cauza căderii lor cu 6 la sută între 1 ianuarie şi 30 noiembrie 1996. Nu peste mult timp vor fi încheiate calculele şi pe decembrie '96 şi atunci vom avea tabloul exact al dinamicii vînzărilor de mărfuri româneşti pe pieţele internaţionale. Este limpede însă, în baza datelor pe 11 luni, că modelul de tranziţie fără restructurare şi cu o privatizare ciuntită îşi stinge motoarele. Producţia industrială şi-a oprit creşterea, exporturile cad, desfacerile de mărfuri pe piaţa internă au intrat şi ele în declin. Pe piaţa valutară interbancară, cererea de dolari a devansat dramatic oferta şi leul şi-a accelerat căderea.

Soluţia este creşterea producţiei. Nu însă în "stilul" nostru: al creşterii... pentru creştere. Pentru că degeaba creşte producţia dacă o bună parte din mărfuri umflă stocurile şi zac în magazii; sau în magazinele statului, fără ca populaţia să le cumpere, fie pentru că nu corespund exigenţelor calitative fie pentru că sînt prea scumpe. Şi fără să crească exporturile - singura noastră fabrică de dolari. Încă un aspect la fel de important: ce cîştigăm dintr-o creştere mult prea scumpă, cu mult peste nivelul mondial? O astfel de producţie, în loc să ne aducă bunăstare, ne aduce mai multă sărăcie şi un dolar tot mai scump.

E drept că nici leul nu ştie să cadă. După ce piaţa valutară interbancară a rămas multă vreme într-un soi de expectativă, pentru a se convinge încotro o apucă viaţa politică şi ce schimbări vor interveni în economie, după Anul Nou căderea leului se produce şocant. Mulţi analişti cred că piaţa se cam grăbeşte.

Adrian VASILESCU

„Ratarea unui moment istoric“

Adică "revoluția" din PDSR: "S-a vorbit mult despre schimbare în cadrul Conferinței naționale, de parcă termenul lansat în campania electorală de către CDR a devenit un fetiș aducător de izbînzi. Deocamdată, schimbarea s-a dovedit de catifea. (...) Intențiile de schimbare preconizate de grupul Iliescu-Năstase (la care se adaugă Meleșcanu-Boda) sînt bine-venite pentru credibilitatea partidului, care este, totodată, principala forță de opoziție a țării, așa cum a fost pînă mai ieri CDR. Întrebarea este dacă PDSR va putea să transforme aceste intenții în realitate, păstrîndu-și unitatea." (Sorin Holban în *Jurnalul național*) ● "Fără a exagera lucrurile, fac afirmația că, prin deznodămîntul Conferinței Naționale a PDSR, România însăși a ratat o șansă (...) Orice observator politic remarcă faptul că și în aceste condiții, în care schimbările (noii guvernări) nu sînt făcute cu buldozerul, ci cu unelte mai sofisticate și mai puțin brutale, treptat se acumulează nemulțumiri în rîndul populației. (...) Către ce forțe politice se vor duce cu jalba nemulțumiții? Privesc către opoziția parlamentară și nu văd nimic. Speranțele nu vin nici din direcția neparlamentară." (Sorin Roșca Stănescu în *Ziua*) ● "Cosmetizarea la care a recurs dl Iliescu nu este schimbare. De aceea, conferința națională n-a însemnat momentul de cotitură anunțat. Ca martor la ceea ce s-a întîmplat vineri în sala conferinței, am impresia că o bună parte a responsabililor partidului nici nu înțeleg gravitatea situației. Spun asta judecînd atît după calitatea majorității luărilor de cuvînt, scoase parcă din arhivele PCR, cu adeziuni la propunerea de alegere ca președinte, "garanție a...", cît și după gîlgîielile de rîs și aplauzele ce au punctat clovneriile liderplimbătorului Ștefan Cazimir vizîndu-i pe adversarii politici." (Dumitru Tinu în *Adevărul*)

● **Și vinile "omului providențial"**

1. *E de meserie lider:* "Cinstit vorbind, era greu, dacă nu imposibil, ca, într-un partid din care face parte și Ion Iliescu, altcineva să fie lider. Omul e inteligent, pe deasupra și educat, vede idei, pe care le exprimă nu totdeauna inspirat, are farmec, are credit moral la destui compatrioți, e recunoscut și pe plan internațional ca politician valabil, experimentat, capabil de treceri surprinzătoare de la comunism la anticomunism, de la sprijiniri pentru fiecare guvern postdecembrist (Roman-Stolojan-Văcăroiu) la delimitări de fiecare, la "momentul oportunist". Chiar unele dintre trăsăturile dlui Iliescu, pe care le-aș putea considera defecte, într-un plan de referință mai general, rămîn calități în politică!" (Adrian Păunescu în *Vremea*)

2. *Își propune să reformeze opoziția pe post de "tătuc al stîngii":* "Eliberat de stresul prezidențial, Ion Iliescu are acum prilejul (și experiența necesară) de a se implica, în sfîrșit, în construcția unui partid ce poate tinde să joace din nou un rol în viața politică a țării, doar dacă va ști să vadă limpede ce și unde a greșit." (Octavian Andronic în *Libertatea*) ● "Tatăl risipitor a fost obligat să se întoarcă acasă, despuiat de aproape tot avutul său politic, compromis cu nonșalanță de cei în seama cărora și l-a lăsat: Ion Iliescu - care de două luni își pierduse zîmbetul larg, garanție a stabilității în Stat - și l-a regăsit acum, odată cu alegerea sa ca președinte al PDSR.

Ce va face acum acest gospodar blajin, furat de toate bunurile sale? Va avea el tăria să-și alunge din casă fiii care l-au adus în situația aceasta? Abandonat de cuscrii - care beneficiaseră din plin de "marea crăpelniță a guvernării" - tatăl risipitor va găsi oare unealta potrivită pentru a-și deretica ograda?" (Ștefan Aug.Doinaș în *Cotidianul*)

3. *Nu se uită bine în jur:* "În fostul partid de guvernămînt se află și politicieni avînd un alt fel de a fi decît cel al președintelui PDSR. În perioada cînd Ion Iliescu a fost președinte al țării, acești politicieni dinamici, mult mai radicali în materie de reformă, împărtășind chiar o viziune liberală asupra economiei, s-au supus fără crîcnire indicațiilor venite de la Cotroceni. Deocamdată, acești tineri politicieni par a împărtăși pe deplin politica imprimată PDSR-ului de personalitatea mului Ion Iliescu. Știutori ai politicii românești nu numai după decembrie 1989, dar și a celei interbelice, ne permitem să ne întrebăm dacă această supunere față de felul de a fi al lui Ion Iliescu va dura la infinit." (Ion Cristoiu în *Evenimentul zilei*) ● "Cred că dl Iliescu trăiește pe altă lume, închipuindu-și că noi abia îl așteptăm pe dînsul să ne conducă. Nu îl așteptăm și nu l-am așteptat. Poate conduce liniștit PDSR. Dar de ce să se creadă dînsul că e liderul stîngii, cînd în 7 ani numai de stînga n-a fost?" (Adrian Păunescu în *Vremea*) **(E.S.)**

Noua tehnologie a Marelui Frate

John Stevens, șeful poliției din Northumbria, susține că Marea Britanie ocupă locul întîi în lume în ceea ce privește folosirea televiziunii cu circuit închis (CCTV). Conform revistei *The Economist* (11 ianuarie 97), cifrele precise nu sînt publice, dar se pare că la ora de față Marea Britanie ocupă locul întîi la supravegherea cu ochi electronici, într-un clasament care cuprinde toate țările lumii inclusiv cele conduse de un partid unic. Foloasele de pe urma introducerii sistemelor de supraveghere electronică sînt evidente: a scăzut vizibil statistica delictelor în zonele despre care se știe că sînt monitorizate (școli, magazine, spitale, bănci, garaje, stadioane). În toate aceste locuri sînt filmați practic toți utilizatorii, clienți sau funcționari. Datorită acestor sisteme au putut fi identificați cei doi copii criminali de la Liverpool și huliganii de pe stadionul de la Manchester și, după cum susține poliția, confruntați cu probele video, 99% dintre delincvenți și-au recunoscut vina. Sondajele arată că oamenii sînt de acord cu supravegherea electronică. Ei consideră că avantajele concrete și imediate - diminuarea violenței stradale, a furturilor de mașini - sînt mai importante decît amenințările viitoare implicite: transformarea Marii Britanii într-un stat polițist, în care - ca în romanul lui Orwell - oamenilor le sînt scotocite cele mai intime cotloane ale vieții intime. Unele grupuri pentru apărarea drepturilor omului au depus deja plîngeri la Curtea Europeană acuzînd poliția că vinde înregistrările video posturilor de televiziune, asmuțind adesea opinia publică asupra unor indivizi a căror vinovăție e departe de a fi dovedită. Ministrul de Interne este preocupat de stabilirea unui cod de conduită, pentru a putea recomanda răspîndirea unui sistem care, desigur, nu poate rezolva problemele sociale care nasc criminalitate, dar o pot descuraja.

Circuitele închise TV trebuie să fie secrete. Dar ele nu-și împlinesc misiunea disuasivă, decît dacă toată lumea știe că ele există.

Stil fără spirit

"Pamfletarul este în cele din urmă și întotdeauna asemănător cu imaginea societății pe care o detestă sau pe care pretinde că o detestă. A societății care îl merită. Este emanația ei, figura caricaturală, produsul ei derivat. Uneori chiar marioneta ei. Grație lui, societatea poate contempla nu fără o anumită complezență, dar avînd sentimentul că rămîne imaculată, demnă și prezentabilă, instinctele cele mai josnice, răutatea inavuabilă, agresivitatea.

De aceea nu trebuie să ne grăbim să rîdem la excesele pamfletarului, nici să-l flatăm, nici să-i apreciem stilul - ce înseamnă stilul în absența spiritului - și nici să-i oferim o ureche complice. E ca și cum ne-am elogia propria grimasă." (Patrick Kechichian - *Le Monde*, 16 ianuarie)

Dosarele săptămînii, sau ce consideră unii că ar fi important:

● *O să dispară căsătoria?* Multe femei din Europa au copii în afara căsniciei și puțin le pasă (*Newsweek* - 20 ianuarie) Procentul nașterilor de copii în afara căsniciei a crescut în Uniunea Europeană cu 30,1%. Comentatorii americani consideră că balanța s-a înclinat spre acceptarea acestor situații, cînd președintele Chirac a sărbătorit nașterea nepotului său, deși fiica lui nici n-a vrut să pomenească numele tatălui.

● *Pariați pe Grimaldi* (*Time* - 20 ianuarie) Dinastia care conduce principatul Monaco sărbătorește 700 de ani de cînd strămoșul ei François a pus prin înșelăciune mîna pe putere. În pofida scandalurilor financiare și ale iubirilor nefericite ale celor două fiice, cei 2 km pătrați de monarhie absolută din Europa sînt spațiul locativ al unui impresionant imperiu economic.

● *Pisicile, cîinii și ceilalți* (*Le Nouvel Observateur* - 16-22 ianuarie). Raportul Michaux: în 1995 francezii îngrijeau 8,2 milioane de pisici, 7,8 milioane de cîini, 19 milioane de peștișori roșii și de alte culori, 6 milioane de păsări, 1 milion de rozătoare (iepuri, hamsteri). La Paris sînt 350.000 de elevi și 500.000 de cîini. Raportul citat afirmă cu toată seriozitatea: "Este necesară o politică de inserție a animalelor în orașe". Bietul președinte Chirac: 13% din populația activă e în șomaj, fiica lui are un copil fără tată, primul ministru Alain Juppé a atins cote nebănuite de înstrăinare, și acum și integrarea peștișorilor roșii. **(M.B.)**

De jur împrejur

Inaugurare

După calculele experților, un președinte al Statelor Unite ales de două ori are la dispoziție din cei opt ani pentru care a cîștigat mandatul electoratului, un singur an pentru a-și pune în practică propria sa politică. În primii patru ani el își alege echipa și își dă seama cît de complicat sînt de legiferat măsurile radicale pentru care a militat cu strălucire oratorică în campania electorală. După primul an al celui de al doilea mandat intră în campania pentru Congres, iar apoi începe agitația pentru nominalizarea viitorului Președinte. Întrucît ocupantul Casei Albe nu mai are dreptul de a candida, apatia combinată cu corupția marchează de obicei sfîrșitul marilor președinți. Pentru Bill Clinton cei patru ani ai primului mandat au fost o perioadă de tensiune continuă la marginea înfrîngerii; marile lui proiecte de legiferare pentru a îmbunătăți situația săracilor dintr-o țară bogată nu au trecut de Congres, chiar cînd majoritatea aparținea partidului său; a trebuit să ia decizii importante de politică externă, domeniu pentru care experiența lui de guvernator în Arkansas nu-l pregătea și trecutul lui de opozant al războiului din Vietnam nu-l recomanda ca pe un reprezentant calificat al puterii americane. La mijlocul mandatului alegerile pentru Congres care au asigurat triumful "Contractului cu America" prezentat de Newt Gingrich și colegii săi republicani prevesteau un sfîrșit fără glorie al președintelui democrat "tras în jos și de dîra de scandaluri - cu bani, cu femei - niciodată pe de-a întregul dovedite, dar nici cu desăvîrșire inventate".

În politică însă, momentul înfrîngerii este arareori cel anunțat de analiștii de prin ziare. Economia Statelor Unite și-a urmat cursul ascendent, ritmurile de creștere, apar milioane de noi locuri de muncă iar avansul tehnologic se menține și crește. Inițiativele economice ale Președintelui - susținerea Mexicului într-un moment de criză acută, dar și modul în care a apărat valorile și interesele americane pe întreg globul - au dovedit că Clinton poate fi - cînd este nevoie - Președintele de care America are nevoie. Și care știe să fie președintele Americii pe care lumea democratică se poate bizui... Modalitățile în care Clinton a reușit să combine principiile cu farmecul personal, izbutind să se opună inițiativelor radicale ale majorității republicane l-au recomandat pentru cel de al doilea mandat. Dar el a învățat ceva oprindu-se la marginea prăpastiei în care a privit acum doi ani: discursul lui Clinton refuză acum afilierile partizane, el pledează pentru "comunitate și reconciliere", "podul pentru secolul XXI" trebuie să fie destul de bine construit pentru a nu se prăbuși sub greutatea problemelor purtate de cei care vor să-l traverseze.

I s-a reproșat adeseori că nu are convingeri, sau că renunță prea ușor la cele pe care pretinde că le are. Din experiența primului mandat Clinton a înțeles cît de puțin productive sînt pentru America clivajele ideologice: și-a însușit fără prea multe probleme de conștiință o mulțime din punctele forte din programul adversarilor săi, a numit comisii bipartite pentru aproape toate proiectele legislative din propriul său program, bate capitalele statelor încurajînd soluțiile parțiale și ambițiile locale în rezolvarea problemelor globale ale țării. Toți acești pași intermediari nu îl scutesc de marea bătălie care va trebui dată la Washington pentru acceptarea reformei programelor de protecție socială. Programe menite să asigure coeziunea, solidaritatea unei națiuni - alcătuite din oameni cu venituri diferite, de vîrste diferite, de culori diferite - ale feții, dar și ale gîndirii politice. Chemarea la unitate într-un loc în care se valorizează doar calitățile individului poate rămîne o figură de stil, sau începutul unei societăți solidare fără a fi gregare.

Puțini au fost acei care au crezut sau cred despre Clinton că poate fi un mare președinte. Complexitatea problemelor cu care are a se confrunta în propria țară, dar și în lume, poate face dintr-un băiat simpatic, un politician care să rămînă în istorie.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Atacăm aşadar o temă clasică. Ea ar fi putut fi abordată oricînd în ultimii ani cu aceeaşi îndreptăţire, avînd în orice moment material de studiu cu prisosinţă. Este deci greu de explicat de ce tocmai acum ne-a sărit în ochi. Poate pentru că am fost acaparaţi de multe alte lucruri mai importante sau mai legate de momente precise. Poate pentru că acum ne-am mai eliberat de temerile tranziţiei şi avem răgazul să ne mai ocupăm şi de probleme etern valabile. Căci, fără îndoială, demagogia nu ţine doar de perioadele de tranziţie, ci şi de vremurile stabile ale societăţilor. Un dat de care probabil nu vom scăpa, deşi, odată cu evoluţia democraţiei, e de presupus că se va mai estompa. De altfel, în 1902, Titu Maiorescu remarca (în articolul *Oratori, retori şi limbuţi*) după trecerea în revistă a 36 de ani (din 1866) de viaţă politică şi parlamentară că: "Judecata publicului s-a rectificat întrucîtva: retorica politicienilor superficiali întîmpina mai multă împotrivire; cererea unei conduceri a statului din partea oamenilor competenţi şi încercaţi devine mai simţită, şi toată manifetarea politică va fi de acum înainte ceva mai riguros examinată în prevederea rezultatelor practice." E limpede că şi în vremurile noastre, în cei şapte ani de la revoluţie, s-a înregistrat un progres în receptarea discursurilor. Opinia publică a devenit mai atentă şi mai critică la ceea ce i se spune. Totuşi, mulţi politicieni îşi continuă tiradele demagogice. Iar dacă unii au o oarecare artă în folosirea respectivelor procedee, alţii exagerează pînă dincolo de limitele credibilului. Studiind discursuri, declaraţii sau interviuri politice constatăm că fenomenul, deşi nu mai are chiar amploarea din perioada imediat următoare revoluţiei, se manifestă în continuare uimitor de mult. E plină scena noastră politică de Caţavenci şi Clevetici. Şi, pe deasupra, chiar printre spusele unor politicieni cu greutate, consideraţi serioşi, găsim perle incredibile. Dar deşi demagogia este cu precădere asociată sferei politice, prin extindere putem ajunge şi la sindicate (şi constatăm că uneori politicienii sînt ultra-decenţi în raport cu liderii sindicali), la discursul avocăţesc sau chiar cel gazetăresc. Fie că oamenii care trebuie influenţaţi sînt parlamentari, salariaţi, judecători sau altfel de cetăţeni, cel care încearcă influenţarea lor are totdeauna la îndemînă acest instrument destul de simplu: demagogia. Poate el să nu-l folosească? Aici apar cîteva întrebări. Se poate oare avea succes oratoric şi politic fără demagogie? Există o limită pînă la care ea nu dăunează? Poate avea demagogia două variante, una benignă şi alta malignă: flatarea şi prostirea? În ce raport se află demagogia cu democraţia? Ce e demagogia faţă de minciuna? Sînt probleme care se dezbat în paginile tematice. (A.M.)

Nae BĂDULESCU

Seducţia minciunii – puterea seducţiei

Într-un anume fel, demagogia poate fi considerată un subprodus al societăţilor democratice. Definiţia sa, aşa cum apare ea în dicţionare, şi anume, "înşelarea opiniei publice prin discursuri mincinoase, discursuri bombastice, practicată de cineva pentru a-şi crea popularitate", pare a contrazice afirmaţia de mai înainte. În definitiv, înşelarea opiniei publice se practică la o scară cu mult mai mare în societăţile totalitare. Mai mult, aceste societăţi trăiesc într-o perpetuă minciună. Minciuna este fundamentul lor.

Cu toate acestea, demagogia, cel puţin în sensul în care acest termen este acceptat de către cei mai mulţi, presupune, în primul rînd, existenţa unui electorat care să-şi poată afirma, prin vot liber, opţiunile sale politice. Adică democraţie. Or, democraţia se bazează pe informaţie. Numai că informaţia, aşa cum observa Jean-François Revel, se bazează adeseori pe înşelăciune sau, în cel mai bun caz, pe confuzie, ceea ce duce la deruta electoratului. Un electorat care, de multe ori, are tendinţa de a se autoamăgi, creînd posibilitatea ca din masa opacă de informaţii confuze şi ambigue să se ivească figura demagogului. Atena democraţiei antice a descoperit – prima – această boală a copilăriei democraţiei, societăţile democratice moderne redescoperind-o ca pe o maladie deja cronică. Şcolile de retorică ale sofiştilor antici, care scoteau pe bandă campioni ai elocvenţei, şi-au învăţat elevii să tragă maximum de foloase din pasiunile electoratului, mai înclinat să asculte de sentimentele – sau resentimentele? – sale, cocoloşite de maeştrii elocinţei, de orgoliile sale, gîdilate demagogic, decît să-şi exercite responsabil – adică raţional – dreptul suprem, acela de a alege.

Epoca modernă nu a descoperit nimic. A schimbat numai numele retorilor demagogi. Ei sînt lideri cu charismă sau – spre a utiliza termeni mai apropiaţi de spiritul democraţiilor actuale – vedete politice mediatice. Ce-i drept, electoratul actual este considerat de către politicienii cinici o masă de manevră. E totuşi o schimbare faţă de viziunea anticei cetăţi democratice: electoratul acesteia era văzut ca o femeie capricioasă – spre a nu spune altfel – pe care bărbaţii naţiei se simţeau obligaţi s-o seducă cu orice preţ. Şi, prin urmare, s-o posede.

Fie că este vorba de democraţia antică, fie că este vorba de democraţiile moderne, demagogia este doar un mijloc prin care se încearcă – şi uneori se reuşeşte – cucerirea puterii. Însă, în exercitarea acesteia, chiar dacă aspectele demagogice nu lipsesc, nu se mai poate apela la demagogie. Sau, în orice caz, nu la nesfîrşit. Mai devreme sau mai tîrziu, electoratul amendează orice fel de abuz. Inclusiv abuzul de demagogie. Nu poţi minţi la infinit pe toată lumea. Poporul se poate înşela sau poate fi înşelat. Numai că sistemul democratic îi dă dreptul să-şi corecteze, la date fixe, greşelile. Iar acesta şi le corectează întotdeauna. Chiar şi în democraţiile incipiente. Alegerile din România lunii noiembrie 1996 sînt un exemplu grăitor în acest sens. Desigur, detractorii votului liber şi universal ar putea aduce drept contraargument la această afirmaţie alegerea democratică a lui Hitler în 1933. Un contraargument cu temelie de lut. După victoria sa democrată, Hitler nu avea să mai dea niciodată germanilor şansa de a-şi corecta greşeala.

Se naşte deci întrebarea: cum se poate defini minciuna permanentă în care trăiesc societăţile totalitare – şi care, de altminteri, alături de teroare, le permite să dureze decenii de-a rîndul? Mai este vorba de demagogie? În definitiv, comunismul a demonstrat-o din plin, nici măcar nu se pune problema de a cîştiga popularitatea prin discursuri mincinoase. Este de altfel absurd să încerci acest lucru într-o societate în care alegerile libere nu există, în care actorii politici nu evoluează în luminile rampei, iar tranşarea luptei pentru putere nu presupune seducţia electoratului, ci războiul de gherilă şi loviturile de tip bizantin din Biroul Politic.

Şi totuşi cum se numeşte minciuna atotcuprinzătoare, atotînvăluitoare, atotstăpînitoare, minciuna care a dat naştere, a întreţinut şi, în cele din urmă, a distrus – în linii mari – comunismul? Sau, spre a-l parafraza pe Alain Besançon, ce este această nouă lighioană? Pentru că, este foarte clar, complexitatea sa o situează în altă sferă decît cea a demagogiei despre care am vorbit. Ceea ce nu înseamnă că în structura sa intimă demagogia nu-şi are locul şi rolul său bine definit.

Pentru Soljeniţîn, "această minciună generală, impusă, obligatorie... lucru mai rău decît lipsurile materiale... este tributul plătit ideologiei. Ideologia are nevoie, pentru a supravieţui, să-i pună în spatele gratiilor pe cei care gîndesc altfel... ea este responsabilă de sîngele a şaizeci şi sase de milioane de oameni". Iată deci numele lighioanei: ideologia comunistă. Besançon observa că această ideologie nu este eficace decît cu condiţia ca ea să nu fie crezută, ceea ce o diferenţiază (din nou) net de demagogia practicată în societăţile democratice. Atunci, la ce este bună o minciună care nu poate fi crezută? Aşa cum am arătat, în nici un caz la cîştigarea maselor. Ideologia prevede "alegeri democratice" şi, în acelaşi timp, "unanimitatea alegătorilor în jurul socialismului". Un veritabil nonsens, dar un nonsens pentru o minte liberală. Organizînd în detalii simulacrele de alegeri, comuniştii nu ţin de fapt să demonstreze unitatea poporului în jurul steagului roşu cu seceră şi ciocan, ci consolidează ideologia ca mod de manifestare al puterii.

Discursurile, nici măcar bombastice ale mai micilor sau mai marilor lideri comunişti, ci de-a dreptul enorme absurdităţi, nu încearcă să convingă, aşa cum se întîmplă în cazul politicienilor demagogi din societăţile liberale. Scopul lor este de a intimida prin monstruozitatea minciunii, o minciună care trebuie să demonstreze că puterea este capabilă de orice. Să ucidă, să întemniţeze, dar – aici intervine reversul medaliei – şi să se mintă pe sine. Piotr Wierzbicki istoriseşte că un ministru al Poloniei comuniste, aflat în vizită în SUA, a fost întrebat de funcţionarii ambasadei poloneze despre ce mai e prin ţară, dacă se găsesc alimente etc. În faţa acestor oameni ai propriului regim (activiştii şi securiştii tipici ambasadelor estice) el a răspuns că la Varşovia se găseşte orice.

Funcţionarii l-au crezut, astfel că, odată ajunşi acasă de sărbătorile de iarnă, au fost nevoiţi, printre înjurături la adresa ministrului, să se aprovizioneze cu greu de pe piaţa neagră.

Neexistînd decît prin ideologie, puterea comunistă devine sclava ei. Rezultatul: neputinţa fundamentală a acestei puteri de a mai acţiona asupra realităţii. "Socialismul, spunea Bernard-Henri Lévy, este suma imposturilor şi a minciunilor sale". Imposturi care, nu o singură dată, i-au prins în mreje pe occidentali. Şi nu orice fel de occidentali: la 26 noiembrie 1982, *Financial Times* omagia pur şi simplu "stilul proaspăt şi ireversibil" în care Iuri Andropov, de 15 zile secretar general al PCUS, lupta împotriva "absenteismului, muncii superficiale şi lipsei de imaginaţie" din sectorul economic sovietic. Frumos exemplu de luciditate din partea unei publicaţii economice de renume: marasmul societăţii comuniste descifrat publicului occidental prin grila propagandei moscovite. Şi ce simpatic acest "arhanghel al modernizării", Iuri Andropov, fost pînă atunci şeful KGB!

Un exemplu care mai demonstrează, însă, şi altceva. Prăbuşirea comunismului, aşa cum foarte pertinent remarca Jean-François Revel, s-a datorat în foarte mică măsură lucidităţii intelectuale, clarviziunii mass-media sau iniţiativelor politice occidentale. Ea s-a datorat, în esenţă, "superiorităţii economice a capitalismului asupra socialismului şi a democraţiei asupra totalitarismului". Mergînd mai în profunzime, destrămarea brutală a imperiului comunist şi-a avut originea în minciuna care l-a creat şi căreia îi devenise sclavă.

Aici stă diferenţa dintre minciuna practicată în democraţie – în special în timpul campaniilor electorale, adică demagogia în sens "clasic" şi minciuna fundament (şi ulterior mormînt) a societăţii comuniste. De ce însă, apelează politicienii democraţi la tertipuri demagogice, la fel de condamnabile în sine ca orice alt tip de minciună? Interesele de grup, interesele personale, toate acestea determinînd apariţia şi dezvoltarea unor reţele mai mult sau mai puţin oculte şi, implicit, a corupţiei, au dus la disimulare în ceea ce priveşte dialogul cu alegătorii. Rezultatul: campaniile electorale cele mai eficiente sînt astăzi acelea în care propaganda subordonează cunoştinţele necesare alegătorilor în îndeplinirea responsabilă a dreptului la vot. În ultimă instanţă, campaniile electorale s-au transformat în nişte imense campanii publicitare. Între "Întotdeauna cu Coca-Cola" şi "Împreună cu EI" nu există nici o diferenţă. E vorba despre o marfă pe care clientul este îndemnat să o cumpere. Tocmai de aceea, în anturajul politicienilor aflaţi în campanie, autorii de programe politice sau de guvernare au trecut pe planul al doilea. Vedetele sînt consilierii de publicitate, avînd rolul de a direcţiona masele de alegători dinspre reflecţia asupra realităţii înspre imagini şi trăiri, dinspre raţiune spre emoţie şi sentiment.

O bună parte a opiniei româneşti a fost scandalizată de angajarea de către PDSR, în timpul campaniei electorale a acestui partid şi a candidatului său la preşedinţie, Ion Iliescu, a unor americani, manipulatori de imagine, profesionişti ai "esteticii electorale". Au fost taxaţi de mercenari, de bandiţi, de şarlatani. Cu toate acestea, ei nu şi-au făcut decît meseria. Vom încheia, tocmai de aceea, citînd din acelaşi Jean-François Revel: "Adevăratul şarlatan, în această privinţă, este omul politic care îi angajează". La noi, la fel ca şi aiurea.

DE LA ARISTOTEL LA MIRON COZMA

Cristian PREDA

Flatarea mulţimii

A vorbi azi despre demagogie folosind o sursă prăfuită cum e Aristotel poate părea semnul unei neadecvări. Nu e aşa. Mai întîi, pentru că Aristotel e o sursă prăfuită doar în spaţiile culturale provinciale. Marile modificări din paradigma ştiinţei politice a ultimelor decenii au găsit în Aristotel o sursă inepuizabilă. Opera lui Leo Strauss e un exemplu foarte bun aici, iar de la Leo Strauss se revendică mulţi din specialiştii americani ai acestei discipline, chiar dacă ei sînt mai puţin cunoscuţi marelui public decît Fukuyama. În al doilea rînd, invocarea lui Aristotel e justificată de un argument pe care nimeni nu l-a refutat, anume că în *Politica* Stagiritului găsim cea mai exactă descriere a fenomenologiei politice. În al treilea rînd, faptul că gîndirea politică modernă, în tot ceea ce are ea substanţial, s-a construit în opoziţie cu gîndirea clasică (în primul rînd, ca reacţie la sobrul discurs aristotelician, iar nu la poeticul proiect platonic), face din referinţa amintită mai degrabă una de neocolit, atunci cînd încercăm descifrarea universului politic contemporan. Tratamentul rezervat demagogiei de către Aristotel ne oferă o asemenea posibilitate.

Prima certitudine pe care ne-o impune lectura lui Aristotel este aceea că demagogia e legată de un tip anume de regim, mai precis de democraţie sau - şi mai precis - de una din speciile democraţiei. Care sînt aceste specii? Descrierea lor e mult mai riguroasă decît definiţiile date în mod curent democraţiei moderne. Ea se află într-un scurt pasaj din *Politica*, în cartea a IV-a, capitolul 4, 1291 b 30 - 1292 a 38. Rezumînd, Aristotel descoperă că regimul în care nu unul, nu mai mulţi, ci toţi exercită autoritatea, este fie cel în care săracii sînt egalii celor bogaţi, fie cel în care accesul la magistraturi este condiţionat de un cens, care e însă derizoriu, fie - în fine - cel în care participă la exercitarea autorităţii, supuşi suveranităţii legii, toţi cei născuţi cetăţeni ori toţi cei cărora nu li se contestă în vreun fel cetăţenia. Din această enumerare se poate înţelege foarte bine că filosoful grec avea în vedere, atunci cînd examina democraţia, nu compunerea unui ideal-tip, ci descrierea vieţii cetăţii. În afara acestor specii, afirmă Aristotel, mai există însă una cu totul specială.

Această cetate democratică aparte e cea în care autoritatea e exercitată nu de toţi cetăţenii luaţi individual, ca fiinţe distincte, bogaţi sau săraci, de pildă, ci de toţi cetăţenii luaţi ca o unitate, ca o "unitate compusă dintr-o mulţime". În acest caz, suveranitatea legii e înlocuită cu suveranitatea massei, a acestei mulţimi devenite un singur corp, care porunceşte prin decrete. Iar acolo unde nu mai domină legile, adică rezultatul deliberării comune asupra dreptăţii, ci decretele, în locul celor mai buni cetăţeni, apar - la şefia cetăţii - demagogii. Ce vor să însemne toate aceste substituiri? Cheia explicaţiei aristotelice se află în sugestia transformării cetăţenilor într-un singur corp. Cînd se întîmplă aşa ceva, spune Aristotel, poporul devine monarh, încercînd - în chip natural - să exercite o putere monarhică. Nemaifiind guvernat de o lege, poporul-monarh ajunge despotic, ultima specie a democraţiei fiind de aceea "analogul tiraniei printre monarhii". Mai mult chiar, cum această democraţie inedită e lipsită de lege, toate magistraturile cetăţii sînt distruse. Însăşi calitatea sa de regim politic e pusă atunci sub semnul întrebării. Aristotel înclinînd să creadă că o asemenea democraţie ruinează ideea de regim. Cum se produce însă decisiva transformare a poporului într-un soi de monarh? Aici intervin, de fapt, demagogii, termen folosit de filosoful grec în sensul său imediat, de căpetenii ale mulţimii, ale unei grupări populare (în opoziţie cu căpetenia care porunceşte fiecăruia în parte). Demagogii sînt inşii capabili să transforme cetăţenii din individualităţi distincte într-un corp omogen, folosindu-se de un procedeu extrem de simplu: ei flatează cetăţenii, adresîndu-li-se

© D. Ştefan

ca unei mulţimi compacte. Suverani ai opiniei populare, demagogii invită poporul suveran să se pronunţe asupra oricărei chestiuni, ca şi cum nu le-ar fi sugerat deja răspunsul.

Cum ne pot folosi toate aceste observaţii astăzi? Sîntem îndreptăţiţi să le invocăm într-o lume politică ale cărei fundamente sînt derivate dintr-o viziune deliberat construită în opoziţie cu cea aristotelică? Răspunsul pozitiv la această din urmă întrebare e justificat de o observaţie de mai sus şi anume de faptul că lectura din Aristotel ne instruieşte întrucît ne dă o idee despre viaţa cetăţii, nu despre un ideal-tip de regim. Or, în această privinţă, lucrurile nu par a se fi modificat. De pildă, deliberarea comună asupra dreptăţii este şi în vremurile contemporane înlocuită cu guvernarea prin decrete, indiferentă la opţiunile cetăţenilor luaţi ca indivizi. O asemenea situaţie s-a putut regăsi foarte bine în regimurile autodesemnate ca "democraţii populare". Totalitarismele de stînga nu şi-au asociat întîmplător caracterul democratic: termenul desemna chiar această specie coruptă de regim, în care poporul e suveran, dar numai în calitatea sa de mulţime indistinctă. Demagogii săi, cei care îi flatau calităţile, obligîndu-l să se pronunţe după ce-i sugeraseră deja răspunsul, căpătau drept recompensă locuri în Biroul politic. Dacă l-ar fi citit pe Aristotel, ei şi-ar fi putut da seama că frecventa lor comparare cu curtizanii tiranilor nu e nici ea întîmplătoare: căci, zicea Aristotel, influenţa demagogilor asupra massei are aceeaşi natură cu cea exercitată de curtizani asupra tiranului. Situaţii de acest fel - în care poporul devine monarh - se pot întîlni însă şi în regimurile constituţional - pluraliste corupte. Votul popular - care constituie autoritatea - se poate, de pildă, organiza în jurul unor teme ce dispreţuiesc egalitatea cetăţenilor în faţa legii, aşa cum sînt protecţia specială rezervată unor grupuri (profesionale sau altele). Poporul devenit monarh în ziua alegerilor generale e influenţat - în alegerea acestor teme - nu doar de politicieni, ci şi de gazetari, adevăraţii suverani ai opiniei populare. Trufia cu care gazetarii de la noi proclamă presa *a patra putere în stat* ar trebui mai degrabă să îngrijoreze decît să încînte politicienii. Nu numai pentru că existenţa ei poate spori puterea exercitată împotriva individului - în loc să o limiteze -, dar mai ales deoarece discursul gazetăresc e tentat să flateze mulţimea, nu să-i indice, atunci cînd e cazul, deriva. De aici se poate deduce că oricine vrea să scape de eticheta "demagog" trebuie să fie *a contre-courant*.

Dar nu e uşor să reuşeşti în politică atunci cînd eşti *a contre-courant*, vor replica politicienii. Desigur. Acesta e motivul pentru care marii oameni politici sînt rari.

Sorin ŞERB

Bovarism în Valea Jiului

Într-un reportaj din Valea Jiului, un miner care mărşăluia, protestînd pentru arestarea lui Miron Cozma, se mărturiseşte ţării: *"Eu, dacă e vorba de Cozma, nu mai vreau să ştiu de mamă, de tată, Cozma e dumnezeul nostru"*. Aceste spuse şi le însoţeşte cu o gestică lemnoasă, de servici, comună vorbitorilor cu lexic minimal. Valea Jiului, zonă izolată, enclavă medievală în economia românească, cufundată într-o mîndrie ţîfnoasă de primitivismul condiţiilor de viaţă şi de incapacitatea locuitorilor de a se adapta la ritmul celorlalte zone ale ţării – ei bine, Valea Jiului trăieşte într-un miraj pe care discursurile politice l-au încurajat, iar discursurile liderilor sindicali l-au transformat în adevăr etern – munca de sclavi a minerilor este nu doar o fatalitate pentru locuitorii din zonă, dar şi vitală pentru ţară. La sfîrşitul secolului 20, meseria de miner este mai degrabă folclorică, iar lozincile "**tării cît mai mult cărbune**" sau "**lumina tîşneşte din adînc de mină**" sună mai curînd anacronic şi provocator pe o hartă tehnologică străpunsă de centrale nucleare. În Valea Jiului minerii suferă de o curioasă psihoză de grup. Ei se bucură de privilegii vechi uneori o sută de ani, la acestea adăugîndu-se mita repetată şi speriată a vechilor guvernări. Nici o altă zonă a ţării nu absoarbe mai multe subvenţii directe sau indirecte. Minerii nu au mai dat lumină şi *cît mai mult cărbune ţării*, ci cîteva episoade tulburi pe care nu le regretă nici acum, la 7 ani, şi imense goluri în buget. Bovarismul din Valea Jiului s-a manifestat de-a lungul acestei perioade – măgulite, stimulate, altoite cu o frazeologie poetizantă irigată de sudoarea lui Lazăr de la Rusca, vocile care se auzeau din abatajele Văii Jiului pretindeau atenţie şi soluţii imperioase, imediate. Fatalitatea continuă: soluţii nu pentru a-i scăpa pe oameni de silnica muncă din subteran (atunci privilegiile nu ar mai fi avut rost), ci pentru a majora salariile şi, evident, subvenţiile unei industrii care, alături de întinse suprafeţe din industria grea, paralizează bugetele şi adîncesc prăpastia economică în care ne aflăm. Temerile recurente ale salariaţilor din domeniile de care o nouă structură economică s-ar dispensa fără grijă au fost sedate în timpul campaniilor electorale, cu discursuri politice exorcizante, hrănite din resuscitarea mitologiei profesionale şi din recursul la imaginile modernizate ale salvatorilor. Iar politicienii care nu au procedat astfel au dispărut. Dumnezeul din subterană este rodul unor abisuri de conştiinţă şi al reziduurilor de ideologie de care limbajul social nu s-a dezbărat şi nici nu dă semne s-o facă vreodată. Nici politicienii, nici Executivul şi nici *liderii* n-ar folosi cu nici un chip alt limbaj fără a fi sacrificaţi. Bătaia cu flori pare a fi inevitabilă în timpul fiecărui dialog social. În spatele limbajului politicienilor se află, însă, realitatea comunicării de breaslă. Între demagogia politicienilor, oarecum luxuriantă, lirică, exsanguă, şi deruta grupurilor sociale, între discursurile compătimitoare şi asigurative şi neliniştea mulţimii apar însă trîmbiţaşii ordinii sociale, liderii, urcaţi în camioane, arhangheli ai disperării, cu buzunarele pline de discursuri şi ameninţări. Ei vor să sistematizeze temerile generale, să imobilizeze mecanismele, să exploateze slăbiciunile sistemului. Ei se prezintă drept învăţătorii poporului – adevăraţi ştiutori ai unei guvernări umanitare, cu toate că afirmă, modest, că preiau, în fapt, durerile şi frămîntările masei salariaţilor. Eficienţa lor nu trece, de multe ori, de efortul discursurilor – în cîteva cazuri, liderii nici nu doresc mai mult decît să-şi impresioneze electoratul. Unui asemenea discurs trebuie să-i atribuim eşecul înţelegerii cu unii parteneri străini, sau sincopele politicilor economice. Unui capriţ anume – desele întoarceri prin curenţii politici şi pretenţiile de independenţă politică. Combinaţi, prin legături mai degrabă oneroase decît magice, de adversarii declaraţi, unii lideri sînt profesionişti ai nemulţumirii şi ai nerăbdării, *cureaua de legătură* între demagogia de etuvă a politicienilor şi furtunosul orizont de aşteptare al electorilor. Căci limbajul sindical se naşte nu numai din critica de sistem, ci şi din colaborarea cu sistemul. Pe de altă parte, între liderii funcţionează un sistem de competiţie bazat pe cochetărie şi adversităţi latente, stimulat de sentimentul confuz trăit de fiecare în parte ca o imensă criză de conştiinţă: trebuie să-şi perfecţioneze flateriile dacă vor să reziste în poziţia de lideri. De aceea vor încuraja discriminarea teritorială sau profesională, vor avea argumente pentru susţinerea unui centralism de tip nou (patronii să fie patroni, dar guvernul să le determine strategiile de investiţii). Aşa se face că ei semnează un pact de susţinere a reformei, pentru ca mai apoi să se distanţeze. Aceşti lideri nu mai par preocupaţi să pretindă modificarea legilor şi a codului muncii, deşi tot ei ceruseră aşa ceva acum patru ani. Motivul (pe lîngă lene sau dezorganizare) este că un alt cod al munci i-ar sili să-şi recondiţioneze limbajul şi să-şi piardă cotizanţii.

Circa 700 de oameni au tot protestat împotriva arestării lui Miron Cozma. Au depus liste cu semnături pentru a fi ei înşişi arestaţi. În semn de solidaritate. *Mi-aş tăia mîna pentru Cozma, şi capul mi l-aş tăia*, spune cîte unul, decupînd, mîniat, aerul cu mîna. Şi ne gîndim cu resemnare că acelaşi lucru l-au spus, în vremea răzmeriţelor conduse de Cozma (sau după), şi politicieni sau guvernanţi convinşi că, dacă Miron Cozma nu ar fi existat, el ar fi trebuit inventat. Căci Ion Iliescu însuşi a refuzat ani în şir să vadă în Miron Cozma altceva decît un lider sindical perfect care a ştiut să stăpînească oamenii şi să-i pregătească pentru secolul 21. O armată subpămînteană de doamne Bovary joacă la lumina lămpaşelor, pe zidurile negre ale subteranelor, rolul în care demagogia o distribuie: cel de sacrificaţi ai ţării, de inevitabili distribuitori de vitalitate, de eroi întunecaţi, de principali răsfăţaţi ai trezoreriei, de oşteni ai luminii.

Sabina FATI

Tranziţia de la logonevroză la logoree

„Politicienii nu ezită deloc să mintă pentru a-şi servi interesele sau idealurile, de aceea informaţia venită din sfera puterii este mereu falsificată sau selectivă" (J.A. Schupeter în *Capitalism, Socialism şi Democraţie*). Desigur, a seduce (electoratul) în folosul unui grup restrîns sau a-l seduce în numele unui ideal sînt două lucruri distincte, şi cu toate că în ambele situaţii se folosesc aceleaşi mijloace, rezultatele pot fi diferite. Dar dacă în primul caz limbajul ademenitor ţine de natura politicienilor, în cel de-al doilea oamenii politici cred că sînt constrînşi să adopte discursul echivoc în numele cauzei pentru care luptă.

Logonevroza sau ce s-a spus

Fostul executiv a guvernat patru ani fără ceea ce se numeşte un program de guvernare. Din cînd în cînd, fostul premier recunoştea în cîte un interviu că nu toate lucrurile merg strună, dar că situaţia este sub control. Odată cu prezentarea echipei sale în faţa Parlamentului (13 noiembrie '92), Nicolae Văcăroiu a venit cu o schiţă despre care a spus mai apoi că este "un raport ce nu are pretenţia unui program strategic pentru o perioadă de patru ani în detaliu. Ar fi fost neserios din partea unei echipe guvernamentale noi să prezinte în faţa dumneavoastră un astfel de program. El se va elabora în următoarele două-trei luni". După aceasta, perioada Nicolae Văcăroiu prezintă legislativului (4 martie '93) programul finalizat pe care, însă, nu doreşte să-l supună la vot, întrucît "angajarea responsabilităţii asupra strategiei de reformă este un prerogativ al guvernului şi nu o obligaţie". Pînă la sfîrşitul mandatului, s-a dovedit că guvernul Văcăroiu era înzestrat mai cu seamă cu prerogative decît cu obligaţii. De altfel, Nicolae Văcăroiu îşi înnoia mereu echipa după cum cereau interesele PDSR (al cărui membru a devenit abia înaintea campaniei electorale), fără a cere votul Parlamentului, deşi avea susţinerea acestuia.

La sfîrşitul mandatului său, Văcăroiu spunea că guvernarea sa poate fi caracterizată prin stabilitate, pace socială şi o imagine mult îmbunătăţită pentru România: "dovada, expansiunea noastră pe piaţa externă şi de capital, şi comercială, care dovedeşte potenţialul material şi uman de care dispune România, recunoscut din ce în ce mai mult pe piaţa internaţională". Blocajul financiar a ajuns, însă, în timpul guvernării sale un mecanism economic normal. Executivul a devenit, în cele din urmă, în mod explicit, un actor în încrengătura blocajului financiar, întîrziind plăţile către furnizorii săi, sau determinînd administraţia locală să întîrzie plăţile prin repartizarea cu întîrziere a fondurilor care îi erau destinate. În acest fel simplu, guvernul Văcăroiu a redus cheltuielile guvernamentale, amplificînd blocajul financiar. Periodic, fostul premier recunoştea că "acest fenomen a luat amploare", însă singura modalitate de "deblocare" pe care o aplică este aceea de a oferi alte sume de bani sistemului industrial, dar nu pentru a-l optimiza, ci pentru a-l determina să se reproducă aşa cum este.

Adrian Năstase recunoaşte astfel că, practic, sectorul privat a contribuit la creşterea economică din ultima perioadă: "în zona sectorului privat, investiţiile au crescut în 1996 cu 37 la sută. Şi ceea ce este şi mai interesant, aproximativ 85 la sută din aceste investiţii s-au făcut din resursele proprii ale acestor întreprinderi, adică din profitul lor. Acest dinamism al sectorului privat nu poate fi recunoscut niciunde în ţările Europei Centrale". Cît priveşte deficitul bugetar, datoria externă, inflaţia etc., liderii PDSR nu au recunoscut niciodată că cifrele date publicităţii de guvernul Văcăroiu au fost mereu altele decît cele reale, deşi bugetul pe 1996 a suferit două rectificări. La sfîrşitul campaniei electorale, în noiembrie '96, Nicolae Văcăroiu spunea că "fiind la guvernare, puteam să luăm o măsură, să-i spunem populară, şi să încercăm să punem noi în aplicare tot ceea ce declară alţii: să dublăm salariile, de pildă; ne era la îndemînă, dădeam o indexare, corelam salariile cu pensiile, găseam modalitatea, nu aveam nevoie de lege, şi o făceam". Văcăroiu nu a recurs la astfel de mijloace nu din motive morale, ci de frică să nu cîştige alegerile şi apoi să trebuiască să refacă dezastrul: "Indiscutabil am fi cîştigat alegerile, am fi avut majoritatea asigurată, fără să mai facem un guvern de coaliţie. Dar asta ar fi însemnat o activitate ulterioară de maximum o lună-două de zile. Pentru că efectele ar fi fost atît de dezastruoase, cu inflaţie, incapacitate de plată... încît ar fi produs foarte rapid o criză fără precedent".

Logoreea sau ce se spune

Noua putere, care a preluat de la cea veche blocajul financiar, deficitul bugetar şi tot restul definit generic "dezastru economic", a propus de la bun început regim de austeritate. Preşedintele Constantinescu a spus, de pildă, înainte de preluarea prerogativelor, că pentru a face economie, domnia sa va renunţa la Palatul Cotroceni în favoarea unei reşedinţe mai modeste. Dar imediat după învestitură a recunoscut că nu a găsit o soluţie mai ieftină, declarînd că în urma calculelor mutarea preşedinţiei într-un alt imobil ar costa 2.700 de milioane de lei, iar menţinerea în circuit a Cotroceniului 2.270 de milioane de lei. Emil Constantinescu nu a precizat, însă, de ce nu a făcut aceste calcule înainte de a prezenta felul în care preşedinţia va economisi bani.

Pe de altă parte, executivul a propus, ca o compensare la creşterea preţului combustibilului, reducerea impozitelor. În acest fel, s-ar reduce evaziunea fiscală, au explicat oficialii de la Palatul Victoria. Dar nimeni nu a ştiut să spună cu cît se va reduce bugetul de stat în urma diminuării impozitelor. Este adevărat că în acest moment economia subterană înseamnă o treime din Produsul Intern Brut, iar noii guvernanţi speră că prin scăderea impozitelor, o mare parte din banii care circulă în economia neagră să revină în circuitul financiar. Unii analişti economici consideră că între semnalul executivului şi răspunsul economiei reale se va produce un decalaj însemnat de timp. Acest decalaj înseamnă, cel puţin pentru primul an, perpetuarea deficitului bugetar, dacă nu chiar amplificarea acestuia, caz în care guvernul trebuie să găsească surse suplimentare de acoperire a deficitului.

Cabinetul Ciorbea nu s-a decis încă asupra politicilor sociale care urmează să fie aplicate în urma creşterilor de preţuri. Dar indiferent care ar fi ele, executivul a hotărît amînarea lor pentru cîteva săptămîni, răstimp în care experţii ar urma să negocieze cu FMI şi Banca Mondială. Liderii sindicali, deşi iniţial au declarat că sprijină măsurile nepopulare ale noului premier, încep acum să-şi piardă răbdarea sub presiunea muncitorilor. Liderii sindicali nu l-au citit însă pe Kim Ir Sen: "Masele nu pot distinge exact cine le apără interesele şi cine împiedică realizarea lor".

Romulus Cătălin GEORGESCU

Dacă vreţi să trăiţi bine, mă votaţi pe mine!

Fără îndoială că unul dintre momentele cele mai prielnice pentru dezlănţuirea demagogilor este campania electorală. De aceea am considerat oportună o scurtă recapitulare a unor manifestări de acest tip din recenta campanie prezidenţială.

De promis toată lumea a promis, ca în orice campanie. Demagogia a ieşit în evidenţă cel mai clar la candidaţii care reprezentau fostul arc guvernamental. Fiindcă ei ar fi avut posibilitatea să-şi pună în practică ideile înainte de a cere, încă o dată, votul popular. Iată un extras din unul dintre videoclipurile candidatului Ion Iliescu:

"Toate durerile tranziţiei ne apasă: salariile şi pensiile care nu ajung, şomajul şi inflaţia, tinerii care au nevoie de locuinţe. Ion Iliescu cunoaşte care sunt cu adevărat grijile oamenilor, le înţelege aşa cum a înţeles şi în urmă cu patru ani. Astăzi ne face o singură şi mare promisiune: bunăstare. O viaţă mai sigură şi mai bună pentru fiecare."

E de fapt vorba aici de o dublă demagogie. În primul rînd pentru că recunoaşterea dezastrului naţional, care apărea chiar în videoclip, ar fi motivat mai degrabă o retragere decentă a lui Ion Iliescu decît o nouă candidatură. Mai ales că fostul preşedinte cunoştea situaţia aşa cum ni se atrage atenţia chiar în videoclip. În aceste condiţii Ion Iliescu promitea, practic, că va face în patru ani de zile, tot ce nu a făcut în cei şapte precedenţi.

Pe de altă parte, pe tot parcursul campaniei electorale, cînd a venit vorba de pasivul celor şapte ani de guvernare, fostul preşedinte invoca puterile restrînse de care dispunea, conform Constituţiei. Motiv pentru care nenorocirile abătute asupra ţării puteau fi reproşate oricui altcuiva decît preşedintelui. Cînd a venit însă timpul promisiunilor, dintr-o dată cîmpul de acţiune al preşedintelui a devenit deosebit de larg: fixează salariile şi pensiile şi poate reduce rata şomajului şi a inflaţiei.

Pe aceeaşi linie a mers şi candidatul PUNR, Gheorghe Funar: "Dacă vreţi să scăpaţi odată şi odată de sărăcie, mizerie şi corupţie votaţi-l pe Gheorghe Funar."

Pentru a fi mai convingători autorii clipului adaugă: "Dacă vreţi să fiţi demni şi stăpîni la voi acasă, votaţi-l pe Gheorghe Funar ca preşedinte al României."

Mai nou intrat în lupta politică, Constantin Niculescu, candidatul Partidului Naţional al Automobiliştilor, a mizat pe promisiuni mult mai concrete: "Există în ţara noastră un segment important de populaţie care a fost înşelată. Cei care îşi doreau un autoturism în anul 1990 şi aveau banii depuşi la CEC. Nici pînă în ziua de azi nu şi-au rezolvat problemele.(...) Ajunşi în Parlamentul României va fi un demers al nostru pentru a fi despăgubiţi aceşti oameni care au fost înşelaţi în aşteptările lor."

Ascultînd această propunere rămîi năucit, mai ales că dl Niculescu evită orice referiri concrete. Cîte persoane ar trebui despăgubite? În ce ar consta despăgubirea? Din ce fonduri ar fi ea asigurată?

Constantin Mudava - candidat independent - o spune pe şleau: "Dacă vreţi să trăiţi bine, mă votaţi pe mine."

Cum se gîndea dl Mudava să-i facă pe români fericiţi: "Trebuie să venim în ajutorul populaţiei cu tot ce trebuie. De exemplu pentru agricultură trebuie să organizăm problema în aşa fel încît să-i ajutăm pe ţărani şi să-i sponsorizăm, să fie sponsorizaţi din bugetul statului şi reorganizaţi şi ajutaţi cu mai multă mecanizare (...) Trebuie să rezolvăm problema cu băncile. Dobînzile să fie foarte mici sau deloc - mai mulţi ani, pînă în anul 2001, de exemplu."

Demagogia în campanie s-a manifestat şi sub forma unor discursuri bombastice, găunoase. Să-l ascultăm pe acelaşi Constantin Mudava motivîndu-şi intrarea în cursa prezidenţială: "Dacă eu candidez la preşedinţia României să ştiţi că nu e întîmplător, am poruncă divină şi trebuie să mă încadrez. Respect poruncile divine pe care le-am primit şi le primesc mereu. Pentru a salva această ţară şi acest popor, pentru că această ţară va trebui să ajungă ţara sfîntă, noul Ierusalim. Acest popor este poporul ales de Dumnezeu."

Un alt exemplu ar fi discursul d-lui Câmpeanu cu prilejul zilei armatei: "De ziua armatei nu cred că există român în această ţară care să nu aibă un sentiment de solidaritate şi de mîndrie naţională. Eu cred, ca simplu cetăţean, iubesc armata, pentru că ea a reprezentat în istoria neamului nostru, mai ales în timpurile moderne, a reprezentat un reazem, poate cel mai puternic reazem al naţiunii române.(...) Şi eu cred că pe lîngă toate aceste lucruri armata naţională este şi un mare instrument de educaţie patriotică şi naţională. Deci să trăiască armata română!

© D. Ştefan

Viorel MOŢOC

Demagogii vechi şi noi, demagogii „buni“ şi „răi“

Conştiincios uitindu-te în *DEX*, ca filologu' la ediţia nouă (Ed. Univers enciclopedic, Bucureşti, 1996), ajungi să descoperi – după nu p··tine zbateri lexicalo-etico-filosofice – că dicţionarul nu te prea ajută să 'li ce iaşte acela demagogul, ce iaşte demagogia. Aşadar să citãm:

DEMAGOG, demagogi s.m. Persoană care caută să-şi creeze o popularitate prin discursuri bombastice, prin promisiuni mincinoase etc....

DEMAGOGIE, demagogii s.f. Înşelare a opiniei publice prin promisiuni mincinoase, discursuri bombastice etc., practicată de cineva pentru a-şi crea popularitate...

Adicătelea, cum ar veni, de-ar fi să ne luăm numai după *DEX*, demagogul caută popularitatea, în timp ce practicantul demagogiei înşeală de-a dreptul opinia publică. Demagogul e caracterizat în principal prin discursul bombastic, iar demagogia este definită în primul rînd ca un recurs la promisiuni mincinoase. Iar pîrdalnica de virgulă aşezată între discurs şi promisiuni poate să însemne ori un **şi**, ori un **sau**, ori, mai degrabă, un etern salvator **şi/sau**. Şi cum între ridicolul discurs bombastic şi parşivele promisiuni mincinoase există o prăpastie de sensuri (nu numai lingvistice), ajungi la concluzia că sărmana virgulă mai mult încurcă, iar definiţia din *DEX*, atît de vagă cum e dînsa, poate fi considerată, zău aşa, curată demagogie. Nu-ţi rămîne decît să te bizui pe bunul-simţ, sireacul, şi să procedezi băbeşte, adică – mai bombastic spus – empiric.

E cazul, prin urmare, să citãm din nou: "*... Citeam un articol al unui academician rus, Lihaciov, care spunea că fără cultură o naţiune nu are şanse de supravieţuire. Este una din creaţiile perene ale omenirii, ale oamenilor, şi este datoria noastră, în ciuda greutăţilor prin care trece societatea, economia noastră, să găsim modul în care valorile culturii să se poată afirma. Ne aflăm şi într-o fază, într-o cotitură nu numai naţională, ci şi internaţională. Am elaborat o strategie a integrării noastre în Uniunea Europeană. Integrare nu înseamnă pierderea identităţii naţionale, ci este o şansă ca să facem să se afirme, pe o scară tot mai largă, tot patrimoniul creat de această naţiune. Şi în acest cadru, toată activitatea legată de domeniul creaţiei literare, creaţiei artistice, al culturii, în general, este una din valorile majore...*" (Ion Iliescu, fragment de discurs)

Suita de banalităţi rostite pe un ton evident pompos, discursul pro-european altoit pe trunchiul vinjos al unei cuvîntări abia ieşite din tipicul Plenarelor P.C.R., sănătosul limbaj de lemn vag poleit cu o tîr' de glanţ strasburghez – toate acestea îl trădează pe demagog. Doreşte persoana să epateze publicul? Nu-ncape îndoială! E discursul bombastic? Este! Atunci – pînă să ajungem la promisiunile mincinoase, voind, cu sfîntul *DEX* în mînă, să descoperim demagogia în stare pură, preferăm să ne deplasăm către o altă zonă a lexicului, a retoricii, dar şi a spectrului politic. Citãm din nou:

"*Sînt adeptul construcţiei instituţional-constituţionale, bazate pe două argumente: în primul rînd, trebuie să cunoaştem traiectul lumii în care facem demersuri să intrăm ca elemente parteneriale... Iar pe de altă parte, să intrăm în maniera în care să ne respectăm ascendentul naţional, demnitatea naţională, capacitatea de a ne asambla. Şi nu de a fi puşi să ne «asamblăm» după diferite matrice, unele chiar şi împotriva firii noastre naţionale. Şi, în al doilea rînd, este vorba de personalismul comunitar, asamblarea acestor doi vectori...*" (Ulm Spineanu, fragment de interviu).

Acum, poate că-i mai bine să te lăsăm pe dumneata, stimate cititorule, să faci singur analiza de discurs, să compari fragmentul de interviu al dlui Ulm Spineanu cu fragmentul de cuvîntare al dlui Ion Iliescu, şi să descoperi pe cont propriu unde începe genul proxim şi unde sfîrşeşte diferenţa specifică între aceste două exerciţii de retorică. După cum te duce mintea, pregătirea şi orientarea politică, vei reuşi, desigur, să stabileşti asemănările şi diferenţele dintre fosta şi actuala Putere. Toate acestea, repetăm, numai la nivelul discursului. Căci, în caz că vrei să mergi mai departe, încercînd să întrevezi şi un sens moral în spatele cuvintelor, atunci vei descoperi că simpla analiză de discurs nu este suficientă. Şi-ţi dai astfel seama că, atunci cînd porneşti la vînătoare de demagogi, nici *DEX*-ul, nici hermeneutica nu-ţi pot sluji drept armă.

Citãm din Corneliu Vadim Tudor: "*Dacă vreţi să vedeţi care este concretizarea jafului în România, n-aveţi decît să solicitaţi Postului Naţional de Televiziune sau posturilor particulare să filmeze şi să prezinte salbele de vile, care s-au construit ilegal, cu bani furaţi de la gura acestui popor, înfometat şi ţinut în frig şi mizerie (...). Dar va veni vremea cînd noi vom confisca aceste vile şi le vom da copiilor, bătrînilor, muncitorilor şi ţăranilor!*" (Discurs liber, rostit la Buhuşi, 8.X.1996)

Iar acum citãm din Emil Constantinescu: "*Am afirmat mereu că vom putea finanţa proiectele de protecţie a celor mai săraci dintre noi prin banii obţinuţi din diminuarea drastică a economiei subterane de tip mafiot. Începem acum acţiunea de recuperare a banilor dumneavoastră (...). Vrem să redăm oamenilor care se spetesc pentru fiecare bănuţ convingerea că drumul muncii cinstite este singurul adevărat şi că toate celelalte sfîrşesc rău*". (Discurs televizat, pronunţat la TVR, 8.I.1997)

Trebuie iarăsi să recunoşti, drag amator de dileme, că oricărui analist străin, parasutat din senin în România momentului, i-ar fi foarte greu să găsească o deosebire fundamentală între discursurile celor doi preopinenţi. Şi totuşi, şi t··tsi, noi, cei trăiţi la porţile Orientului, acolo unde tot ce-i politic e luat t arte în serios, ştim prea bine că o diferenţă, pe ici, pe colo, vorba ceea, prin punctele esenţiale, tot există. Da, ştim că, la noi în România, cel puţin, orice bun politician trebuie să fie – tot pe ici-pe colo – demagog. Dar ce anume ne face să desemnăm pe esichierul politic – cum ar veni "prin noi înşine" – demagogii "buni" şi demagogii "răi"? Aici, deja, riscăm un răspuns: Pentru că pe demagogii vechi i-am văzut la treabă încă din Europa de Aur, în timp ce noii veniţi mai au încă aproape patru ani la dispoziţie ca să arate ce le poate retorica şi pielea. Pînă atunci, demagogul neprins e politician cinstit.

Petru IONESCU

„Campanie electorală – numele tău e demagogie“

Rugaţi fiind să dea o definiţie a demagogiei, "extraordinarii" parlamentari au făcut-o laconic ("ţara arde..." – observa unul morocănos), dar permanent cu referire la ceilalţi (infernul, nu-i aşa).

"Demagogia e ceea ce-a fost în ţara asta din decembrie '89 pînă în noiembrie '96. De-acum gata!". "Ce să fie, vezi şi dumneata, demagogia s-a instalat la putere în noiembrie trecut şi a devenit pe-nţelesul tuturor în foarte scurt timp". "Demagogia e arta de-a minţi poporul cu televizorul". "Campanie electorală – numele tău e demagogie!". "Vrei să mi-o zici subţire că eu aş fi demagog, dar poţi să mi-o spui direct, nu mă supăr. Demagogii au misiunea lor lăsată de Dumnezeu, sau de creditate, pe pămînt. Unii sînt şi n-o ştiu, ăsta e pericolul". "Demagogia e o artă, cînd e făcută cu talent, dar e blasfemie cînd e făcută cu cinism. Mînii speranţa omului!". "Demagogia e o trăsătură profund umană, ca atare nu mi-e ruşine de rarele clipe cînd poate am profesat-o fără să ştiu, sau de dragul celor care aşteptau ceva de la mine". "La priviţi în stînga sălii, că e demagogie cîtă frunză şi iarbă şi ce e mai grav, e că ei nici n-o ştiu, aşa au fost educaţi. Măcar noi, din dreapta, o ştim şi-o mai rărim, ca să zic aşa". "Minciună, domnule, care are nevoie de cei doi poli: demagog şi credul. La români sînt condiţii optime pentru chestia asta. Mai pe scurt, demagogia rimează cu România". "Demagogie... demagogie... păi ar fi ceea ce aş zice eu acum dacă m-aş lansa într-o definiţie savantă". "Nu ştiţi?! Mai bine, nu văd de ce umblaţi să aflaţi şi s-o mai faceţi şi publică, informaţia asta". "Lupta asta fără sfîrşit împotriva corupţiei ce poate fi, dacă nu demagogie?! Păi corupţia e în firea omului, în general, şi e una cu omul, în particular, la ăia săraci şi ignoranţi ca noi". "Demagogia este lipsa de conştiinţă, ca vocaţie, ca meserie. Demagogul promite sau critică mereu ceea ce el nu e în stare să facă". "Păi nu merge aşa, în general, să spunem ce e aia demagogie. E o demagogie nemţească, calculată, una americană, inconştientă, country, una franţuzească, de salon, rusească, de la Petru cel Mare, şi aia românească, ca să n-o mai lungim, pe care n-o pot defini, că n-are nici un Dumnezeu".

Eugen ISTODOR

Pasăre narcisică

Doar trompeta sună pe cînd poporul mic şi negru tace. Auziţi ce demnitarii cîntă şi-apoi dormiţi în pace.

Adrian Severin: "Sînt european din România, pentru că România îşi are interesele ei în Europa, aşa cum Europa îşi are interesele ei în România. Pentru că noi românii avem un fel al nostru de a fi în lume, de a crea valori specifice universale. Şi acest fel specific ne caracterizează acolo unde mergem."

Nicolae Cerveni: "Eu consider că guvernul ăsta ar fi trebuit să mă roage să iau ministerul Justiţiei, pentru că pentru mine era o responsabilitate pentru care primeam foarte puţin de la societatea românească şi dădeam enorm de mult de la mine. Eu eram singurul care puteam face foarte mult pentru această instituţie pentru că eu am fost prigonit 25 de ani de regimul comunist şi cunosc pe propria-mi piele nedreptatea."

Gabriel Tepeleá: "Eu mă pot asemui cu nucul din grădina casei părinteşti. El se înalţă cu greu, ca o fiinţă umană de la copilărie pînă la maturitate. În schimb, durează."

Gheorghe Răboacă: "Sufletul şi raţiunea se potenţează reciproc. Cine are sufletul mare va şti să lupte pentru adevăr, pentru promovarea lui. Sufletul trebuie să fie mare: adică dorinţa de a aspira de-a reprezenta o cărămidă în edificiul pe care fiecare generaţie o aşează."

Tudor Mohora: "Dl Dudaş a terminat Institutul Politehnic şi a lucrat în domeniul producţiei şi aduce acel realism care face să priveşti viaţa şi realităţile de astăzi cu ochii umărului care a dus greul construirii acestei realităţi mai mult sau mai puţin perfecte, dar care are şi o practică în diplomaţie şi aici probabil vreţi să ajungeţi, şi vreau să vă spun că nimic nu seamănă cu ce a făcut dumnealui cîndva, dar vreau să vă întreb cît de mult seamănă tot ce facem acum cu ceea ce am făcut cîndva?"

Nicolae Mischie: "Eu să vă spun decît că atunci cînd se vehiculează numele de Brâncuşi, mă simt, mi-e foarte greu să mă exprim ca urmaş care are obligativitatea de a preaslăvi activitatea acestui înger gorjean care a dăltuit în formă de trîmbiţă eternitatea acestui neam de pretutindeni."

George Ioan Dănescu: "Cuvîntul "patrie" îmi evocă patul în care m-am născut şi care, cum să spun, jos nu pot să dorm. Dacă patul e cel în care o viaţă trebuie să dormi, patria este ceva de care n-aş putea divorţa niciodată şi nici s-o înşel."

Antonie Iorgovan: "E lucru demonstrat că românii sînt unul dintre cele mai înzestrate popoare din lume. Faptul că din inteligenţa noastră n-a prea ieşit nimic asta-i altceva."

Valeriu Tabără: "De ce mă întrebaţi de patriotism? Domnule eu îmi sacrific sănătatea."

Aurel Novac: "Să fiţi convins că aţi vorbit cu Novac."

Adrian Năstase: "Termenul de "universal" e mai larg decît cel de "mondial". Cel de "mondial" trimite la lumea noastră şi el înseamnă ansamblul planetei noastre în geografia şi demografia sa."

Ioan Gavra: "Istoria are cicluri, dar se-nvîrte-n cerc. Sigur că e o intersecţie între una şi alta. De multe ori istoria noastră s-a repetat, dar, principiul e să meargă înainte."

Nicolae Văcăroiu: "Printr-o situaţie de împrejurări din '90 pînă acuma am ajuns la o situaţie că nu putem să-i departajăm pe adevăraţii handicapaţi. De ce? Pentru că a fost o luptă pe baza facilităţilor ce le-a dat legea persoanelor de acest fel. Mergînd din analiză în aprofunzime am mers la persoane ce lucrează opt ore, dar au şi certificat de scutire de impozit toată viaţa."

Gheorghe Dumitrascu: "Sînt un intempestiv. Procesul meu merge de la analiza mare către sinteze mici şi la sinteza mare, după care iar cobor în analiză. Cînd greşesc în vorbire, înseamnă că am prea multe idei în cap."

Z. ORNEA

Demagogia naţionalistă

E un fapt îndubitabil, nu numai la noi verificat, că demagogia a utilizat, cu prioritate dacă nu exclusiv, motivul naţionalist. E, desigur, o întrebare de ce, cu deosebire la noi, motivul naţionalist a ilustrat, de-a lungul timpului, folosindu-se de el. Răspunsul vine aproape de la sine. Într-o ţară aşezată la confluenţa a trei imperii hrăpăreţe, care tot ciunteau din teritoriu, unde aspiraţia spre unitate naţională şi independenţă era un ideal cu adevărat unanim este, pînă la un punct, firesc ca motivul patriotic să sensibilizeze audienţii. Am folosit, de astă dată, intenţionat termenul patriotic pentru a-l deosebi de naţionalism. Nu uit că unii analişti deosebesc între un naţionalism curat, sincer şi legitim de unul calp, xenofob, extremist şi şovin. Mi se pare că mai potrivit, pentru a evita confuziile toate ca şi justificările tremolate de extremismele de astăzi, e să utilizez într-un caz (cel pozitiv) termenul de patriotism şi în celălalt (cel negativ), expresia naţionalism extremist. De regulă, demagogia naţionalistă a fost şi este tradiţionalist autohtonistă, pietrificată mohorît în noi înşine, respingînd, alarmat, europenismul şi integrarea în structurile continentale. Caragiale, care, după dreapta apreciere a lui Ralea, este cel mai naţional scriitor român, a creat personaje care exprimă artistic demagogia cu inevitabilă culoare naţionalistă. O întruchipare neuitată a acestei dimensiuni, care nu e numai caracterologică, este - cine ar putea-o nega? - memorabilul domn Nae Caţavencu. Să citez un fragment, de toată lumea ştiut, din discursul lui Caţavencu la neuitata adunare electorală din **O scrisoare pierdută**: "Domnilor!... Onorabili concetăţeni!... Fraţilor!... (*plînsul îl înecă*). Iertaţi-mă, fraţilor dacă sunt mişcat, dacă emoţiunea mă apucă aşa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune şi eu... (*plînsul îl înecă mai tare*)... Ca orice român, ca orice fiu (*de abia se mai stăpîneşte*) mă gîndesc... la ţărişoara mea (*plînsul l-a biruit de tot*) la România... (*plînge. Aplauze în grup*)... la fericirea ei!... (*acelaşi joc de amîndouă părţile*)... la progresul ei! (*asemenea crescendo*)... la viitorul ei! (*plîns cu hohot. Aplauze zguduitoare*)." Şi mai înainte, în altercaţia din pauza adunării, inenarabilul Caţavencu rosteşte stropşit, imprecaţia antieuropenistă adresată adversarului său Farfuridi: "Să-şi vadă de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre". Şi, putea altfel?, să adaug, tot din opera lui Caragiale, portretul caracterologic al moftangiului, desigur naţionalist, prezentat de dramaturg drept **Rromânul**: "Moftangiul este patriot hotărît, naţionalist exclusiv, român pînă în măduva oaselor! toată lumea trebuie s-o ştie. Guvernamental, sau, cînd din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită Rrromânia în cazul întîi, o deplînge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubeşte la nebunie. De aceea, el urăşte cu furie tot ce nu e român, tot ce nu e naţional. El stimează agricultura, dar visează o industrie mare naţională, care să ne scape de tributul ce-l dăm străinilor: ceea ce-l înspăimîntă este o cucerire a Rrromâniei pe terenul economic de către infamii de străini, ajutaţi de copiii vitregi ai ţărişoarei lui! E om de partid, cîtă vreme nu-i vorba decît de vederi asupra politicii interioare. Îndată însă ce e vorba de o ne prezenta faţă cu străinii, el crede că toţi românii trebuie să uite micile pasiuni şi, dîndu-şi mîna frăţeşte, să păşească strîns uniţi faţă cu primejdia economică, politică, socială şi culturală a Naţiunii! Inamicul comun este străinul! Jos străinismul!! Sus Rrromânismu.!! Oricine gîndeşte altfel... e un trădător!" Se poate caracterizare mai fină şi mai adevărată a demagogului, naţionalist român, aflat, deopotrivă, în toate straturile sociale? Trec peste surprinderea treptelor pe care, odată cu vîrsta, le parcurge demagogul moftangiu de la clasele primare pînă dincolo de pensie. Trec şi peste devenirea tipologică a moftangioaicei rromâne care, e, desigur, "o româncă bravă". Coriolan Drăgănescu, vestitul erou caragialean, e - şi el - prototipul demagogului "înflăcărat" de motivaţia naţionalistă în adunările politice. Peste tot, în proza sau dramaturgia sa, Caragiale n-a încetat să-l prezinte pe demagogul român, care, invariabil, utiliza, neistovit, dimensiunea naţionalistă.

Pentru a întregi tabloul, să-i mai dăm o dată cuvîntul lui Caragiale, transcriind, din preambulul la Asociaţia "Românii Verzi", aceste precizări: "Noi, românii verzi, purcedem de la următoarele principii sănătoase de progres naţional. A iubi neamul său est peste putinţă din partea aceluia care nu urăşte celelalte neamuri. Un neam nu poate avea vrăjmaşi în propriile sale defecte: vrăjmaşii lui sunt numai şi numai calităţile altor neamuri. De aceea, un neam nu trebuie să-şi piardă vremea a se gîndi cum să-şi îndrepteze defectele şi cum să-şi cultive calităţile; el are altceva mai puţin profitabil de făcut: să le numere defectele şi să le ponigrească sau d-a dreptul să le tăgăduiască altora calităţile. Prin urmare, un neam trebuie să aibă vecinic groază de celelalte, deoarece existenţa unuia n-are altă condiţie decît compromiterea completă a altuia. De aci, necesitatea imperioasă a exclusivismului naţional celui mai extrem". Şi, firesc, era normal ca în capitolul al doilea, articolul 4, al statutelor să se precizeze: "Membrii de orice sex şi etate ai societăţii «Românii verzi» sunt datori să urască tot ce e străin şi tot ce e de la străin, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e de la român verde". Caragiale şi-a detestat efectiv eroii şi comportamentul lor. Exclamaţia lui "îi urăsc, mă" exprimă fidel sentimentele marelui scriitor faţă de stările de fapt pe care le-a fixat întru eternitate. De aceea, privesc întotdeauna, cu spaimă amestecată cu silă, spre cei ce nu-l ştiu preţui pe Caragiale, mergînd pînă la a spune că de atitudinea faţă de opera scriitorului depinde - pentru mine (dar sîntem mulţi, noi, admiratorii lui Nenea Iancu) - judecata de apreciere faţă de un intelectual român.

Se crede, uneori, că dramaturgul a exagerat, îngroşînd trăsăturile tipologice ale eroilor săi. Nu e deloc adevărat. Aşa a fost, într-adevăr, această faună, ce nu s-a istovit deloc, făcînd şi azi destule ravagii. Titu Maiorescu a avut, la Iaşi, de îndată ce a înfiinţat Junimea, un adversar neîmpăcat. Era toată adunătura de dascăli şi avocaţi ieşeni, grupată în "Fracţiunea liberă şi independentă" din capitala Moldovei. Membrii acestei grupări politice, în frunte cu demagogul gazetar şi profesor universitar de istorie Nicolae Ionescu (de pe urma căruia n-a rămas măcar o broşură în specialitatea sa) urau Junimea pentru spiritul ei larg, european şi, nu în ultimul rînd, pentru ştiinţa de carte a junimiştilor. Aceşti fracţionişti, care au furnizat Partidului Liberal contingente din zonele moldovene ale ţării, erau, desigur, naţionalişti extremişti (ei au determinat, alături de Cezar Bolliac, prin acţiunile întreprinse zgomotos, impunerea vestitului articol 7 - discriminator - din Constituţia Rom.iniei din 1866), vituperînd neobosit, în adunări populare şi în discursuri parlamentare, mereu tremolate dar goale în substanţă, străinismul. Maiorescu a povestit, în prefaţa la primul volum din **Discursuri parlamentare** (1897), următorul episod, cu totul caracteristic pentru tipologia eroilor lui Caragiale: "Cei mai mulţi fracţionişti se îndeletniceau mai ales cu ale vieţii practice, şi profesorii dintre ei, cum erau răposaţii Suciu, Micle, Gheorghiu, Lateş, pe lîngă caietul lor de curs nu mai citeau decît poate **Tribuna** lui N.Ionescu (el însuşi profesor fracţionist, dar fără caiet) şi **Dreptul public al românilor** de Simion Bărnuţiu, o carte remarcabilă prin lipsa totală de ştiinţă juridică. În ura lor împotriva străinilor, ei înglobau şi literatura şi arta străină şi simţeau o firească aversiune în contra celor ce se ocupau cu atîta stăruinţă de ele; pe aceştia îi tratau, fără nici un temei, de cosmopoliţi şi îşi atribuiau sieşi exclusivul privilegiu al patriotismului naţional, semănînd întru aceasta liberalilor din Muntenia. E caracteristică întîmplarea cu acel fracţionist, profesor universitar, care, auzind că a apărut partea I din **Faust**, în traducerea română a lui Pogor şi Schelitti, a răspuns că nu intră în deprinderea dsale să se ocupe de aberaţiile străinilor cu dreptul pumnului (**Faustrecht**), crezînd că acesta este obiectul lui **Faust**". Parcă am citi o prevedere a Societăţii "Românii Verzi" sau caracterizarea moftangiului savant, varianta academică a rrromânilor verzi.

În sfîrşit, să încheiem cu textul unei proclamaţii. Ea e datată 3 martie 1866, a apărut în ziarul **Românul**, e datorată primarului Capitalei, atunci Dimitrie Brătianu, şi a fost emisă cu prilejul urcării pe tronul ţării a principelui Carol I. Textul acestei proclamaţii din martie 1866 e aproape egal în substanţă cu discursurile eroilor caragialieni, egalînd, în ideaţie şi elucubraţiile protocroniste din anii optzeci ai secolului nostru. Dar iată celebrul text, care făcea deliciile Junimii ieşene: "Români! În mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secoli. Voi, născuţi de ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit *învăţătorii lumii civilizate*. De sute de ani bătrîna Europă se frămînta ca să găsească măsura libertăţii ce se cuvine popoarelor; şi voi acum i-aţi arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria şi fecunditatea unui popor. Frumoasa voastră revoluţiune (e vorba, desigur, de conjuraţia care a determinat, la 11 februarie 1866, abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza n.m.) a forţat admiraţiunea lumii. Europa *uimită* de înţelepciunea, patriotismul vostru, *a suspans cursul lucrărilor sale, şi aşteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul Mesia al întregei omeniri* geamînd de durere şi palpitînd de speranţă. Români! Toată Europa are încredere nemărginită în ursita voastră." (**Românul**, 3 martie 1866). Demagogia naţionalist patriotardă oferă, prin acest uimitor text-proclamaţie, măsura ridicolului pernicios. Şi mai sînt, din nefericire, destule altele.

© C. Bumbuţ

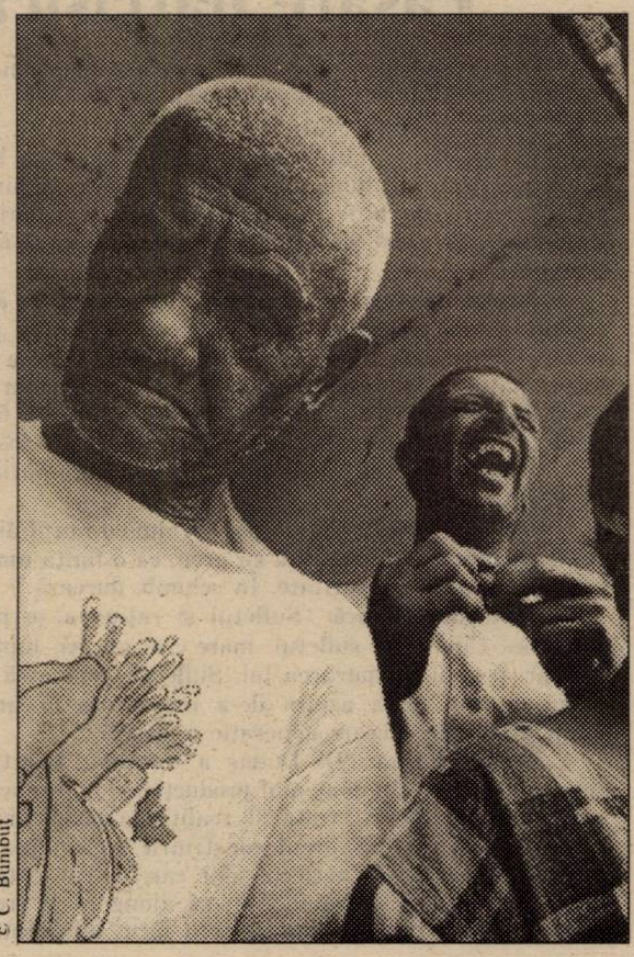

© C. Bumbuţ

Teodor BACONSKY

Începutul altei lumi

Domnia falsului

A evoca "bilanțul negativ" al (neo)comunismului înseamnă a comite un pleonasm. S-au înregistrat suficiente orori, strîmbe întocmiri, eșecuri și desincronizări pentru ca toată epoca să vegeteze sub zodia prostiei. Și dacă moștenim acea prostie arborescent-malignă se cheamă că moștenim și specialitatea prin excelență a vechiului regim, adică înclinația către demagogie. Etimologic, demagogia ar fi fost să fie "călăuzirea poporului": Practic, ea e netrebnicie populistă, inadecvare patologică între vorbă și faptă, divorț între gînd și obiect. De ce nu am spune-o? La noi se minte precum se respiră: ne-am rătăcit în labirintul minciunilor clasate ca evidențe, instituționalizate, amestecate inextricabil în inerția practicilor ilegitime, dar validate prin uz. Mi se pare, de aceea, că toți aceia care își asumă acum "reparațiile capitale" (urgente în ansamblul societății românești) nu operează numai cu date cuantificabile: atîtea lacune educaționale, atîtea ambiguități legislative, blocaje administrative, falimente industriale, ratări diplomatice și erori judiciare. Ei sînt chemați, pe de-asupra, să asaneze *mlaștina morală* pe care bolșevismul (dimpreună cu prelungirile sale) au impus-o ca substrat al vieții comune: asta echivalează cu recunoașterea faptului că minciuna politică s-a combinat cu minciuna statistică pentru a genera o persistentă *minciună istorică*, de care trebuie, orice ar fi, să ne lepădăm. Nu mă gîndesc la falsurile istoriografice sau propagandistice (machieri teziste, omisiuni, deformări ideologice și exagerări partizane în prezentarea faptelor) ci la *mistificarea obiectivă* a istoriei postbelice a poporului român: e vorba despre o răsturnare destinală, despre violarea realității prin intermediul dictatului utopic. Personal, cred că restabilirea adevărului e totuna cu pedepsirea *marilor* vinovați și că procesul comunismului (pînă acum: simplă fantasmă) trebuie intentat pentru a pune lucrurile la punct și soarta noastră în matcă. Pentru că avem dreptul de a întreba: democrația e domnie a legii sau amnistie generală, impunitate oferită arbitrar și relativism aleatoriu? Pînă cînd nu vom defini conținutul sistemului pentru care militäm nu vom putea deveni credibili în ochii opiniei publice, fie că sîntem "politicieni", "analiști", sau "directori de conștiință". Pînă una, alta, sentimentul că "nu s-a schimbat nimic" plutește în aer și de lățirea lui trebuie să se teamă actualii guvernanți. Nu pledez, dată fiind sensibilitatea mea conservatoare, pentru o evoluție în salturi, bazată pe rupturi de nivel și pe spectaculoase restructurări pripite. Pledez pentru un realism care să ne elibereze din chingile parabolei. Pledez pentru interpretarea onestă a fenomenelor înconjurătoare, pentru lichidarea contorsiunilor esopice, pentru buna întîlnire dintre proprietatea termenilor, transparența gesturilor publice și urmărirea unor finalități corect formulate.

Timpul acțiunii

În ce mă privește, schimbarea are o subită incidență psihologică: simt că auto-prețuirea (ca și prețuirea celorlalți) are acum nevoie de o temelie pragmatică; m-am hotărît așadar să răresc eseistica asortată cu referințe erudite, generalități teoretizante și etimologii pline de tîlc inactual. După 1989, am trăit în universul paralel al studiilor (doctorale, post-doctorale) și mi-am spus că antropologia culturală (ca și pasiunea pentru teologia patristică) îmi vor permite să *ocolesc* o scenă publică îmbîcsită de polemici și revendicări confuze, diluate în vacarmul general. Am cultivat replierea nicasiană, acumularea și demersul formativ, pentru a mă apăra în fața "mafiei". N-am greșit (întrucît mi-am oferit răgazul de a publica două cărți) și nici nu cred că apetitul meu studios va suferi în urma impulsului de a mă implica mai mult în forum. Sînt însă convins că o asemenea implicare a devenit imperioasă nu atît *grație* mutației politice din noiembrie, cît *din pricina* ei: asemenea tuturor celor care au fost în opoziție, nu mai pot rămîne în opoziție, adică nu-mi mai pot proiecta speranțele asupra unor ameliorări etern *preconizate*. Există, parafrazîndu-l pe Ecclesiast, un timp al acțiunii și nu mă îndoiesc de sosirea lui.

În eventualitatea că la noi s-ar fi consumat o alternanță democratică *serială*, mi-aș fi prescris desigur prudența anti-euforizantă, rezerva față de contingențe; m-aș fi consolat cu ideea că specializarea competențelor favorizează reglajele sociale, amintindu-mi că, în condiții normale, calendarul electoral îi permite fiecăruia să se cantoneze - cu frustrările și satisfacțiile aferente - în tabăra politică pentru care a optat, dar și să-și vadă nestingherit de drumul său.

E limpede însă că sensul alegerilor din noiembrie este cu totul altul. Ele ne-au creat *pentru prima și ultima oară* șansa de a vindeca sechelele comunismului și de a reamenaja în profunzime realitatea românească. Îmi displac profețiile sulfuroase și nu o astfel de profeție încerc susținînd aici că *starea de spirit inerentă acestui nou "început de lume"* reprezintă tot ce avem mai de preț în anul abia început și că risipirea ei s-ar traduce printr-o interminabilă derivă. Dacă detenta lucrătoare, vitalitatea întemeierii și respectul valorilor creștine vor renaște (așa cum s-a întîmplat, efemer, după 1989) atunci "toate cele bune și de folos" ne vor fi accesibile. Renașterea aceasta, menținută pînă deunăzi în stadiul de himeră colectivă, depinde, între altele, de hotărîrea cu care vom ști să ne reabilităm stima de sine și să curmăm, în propriul discurs, dictatura ghilimelelor.

„Alternativa României"

Două îmi par a fi posibilele *reacții comunitare* în prezența schimbărilor votate și confirmate (deocamdată) la nivelul angajamentelor oficiale. Prima dintre ele e categoric rea și, prin urmare, irezistibil tentantă. Ea ar consta în perpetuarea acelui individualism amoral deopotrivă specific capitalismului primitiv și degringoladei etatiste din u' imii ani: fiecare pentru sine, împotriva vecinilor, a confraților și a necunoscuților topiți în anonimatul care începe dincolo de cercul nostru. Trădez pe oricine, sfidez orice principii, mimez oricare metamorfoză, dacă pot astfel să supraviețuiesc anunțatei "curbe de sacrificiu", dimpreună cu privațiunile, somațiile și concedierile ei. Să nu mi se spună că modelul respectiv aparține secolului XIX atîta vreme cît *intențiile* actorilor sociali rămîn determinante, indiferent de seducțiile Occidentului actual, mult evoluat între timp. În ipoteza că relațiile interumane din România lui '97 vor continua să alimenteze, prin anacronism mimetic, ethosul sălbatic al proto-revoluției industriale, nici o instanță nu va mai putea corecta, în durata medie, consecințele acestui comportament regresiv. Procedînd ca atare, am valida la nesfîrșit confuzia dintre bine și rău, am inocenta retroactiv apucăturile fostei puteri, creditînd pe mai departe, în numele unui fatalism comod, Surogatul în care viețuim de atîtea decenii.

© S. Ghețje

Cealaltă reacție comunitară posibilă s-ar întemeia, dimpotrivă, pe coagularea onestităților și a competențelor în jurul învățăturii creștine - singura care ar putea separa, la termen, "grîul de neghină". Cu minime excepții, societatea românească se sprijină actualmente pe o rețea de *solidarități negative*: din prea multe păcate, corupții, impostorii și parveniții formează încă o clasă situată deasupra clivajelor ideologice, a legilor, dar mai cu seamă a "masselor". Genealogia comunistă a acestei oligarhii (rezultate din absolutizarea contraselecției) e mai presus de dubiu. La fel de limpede mi se pare a fi și misiunea *ultimativă* a actualei puteri (mai ales că ea a început deja să fie erodată prin migrații oportuniste): însușirea ideii că nici un proiect societal nu va avea sorți de reușită înainte ca pomenita oligarhie să fie îndepărtată din pozițiile decizionale, pentru ca pe terenul astfel igienizat să se poată construi o veritabilă ierarhie de merit. Am constatat, vreme de șapte ani, că "întoarcerea obrazului" agravează dezastrul; am văzut cum călăii nu se pot smeri, am rămas neputincioși în fața oamenilor de paie propulsați din calcule obscure; am asistat interzișI la virulența unei "restaurații" devastatoare. Iată de ce susțin că, acum, creștinească ar fi tocmai *curățirea Templului* săvîrșită odinioară de către Hristos însuși.

Să nu uităm că, la răscoala din decembrie '89, mitul Securității și-a dovedit, în chip epatant, fragilitatea. Sigur că, dincolo de scenografia revoltei populare, a avut loc un *coup d'Etat* (despre culisele sîngeroase ale căruia nu cunoaștem nici acum adevărul), dar s-a manifestat și o brambureală palpabilă, combinată cu frica, enorma frică de judecată. Am certitudinea că *asocierea* celor moralmente plauzibili, dar și a celor creativi în domeniul lor ar avea forța de a decapita hidra. Pe ce temei s-ar formula judecata? Pe acordul explicit al persoanelor a căror performanță decurge dintr-un *curriculum vitae* consistent și a căror onoare nu a suferit ireparabile avarii. Admit că folosirea acestei grile într-un alunecos spațiu metaforic presupune riscul anumitor derapaje; consider, totuși, că nu dispunem de vreun alt criteriu selectiv, mai ales într-o societate în care inteligența e penalizată de la înălțimea unei prosperități cinice și în care cinstea se dovedește a fi păguboasă.

Recent, președintele Constantinescu a anunțat declanșarea unei "cruciade" împotriva corupției, adică a unei lupte în care îmi place să văd mai mult decît o compensație simbolică față de explozia prețurilor. S-ar cuveni ca elitele intelectuale (care-și cunosc, autoscopic, granițele) să inițieze o cruciadă împotriva incompetenței, mai ales că ele beneficiază de sprijinul puterii. Odată finalizată, prima campanie ar putea întrema economia, obturîndu-i subteranele ilegale. Cea de-a doua are o miză la fel de importantă: aceea de a moraliza ascensiunea socială a indivizilor și de a amortiza diferența înzestrărilor pe seama unui nou consens. Nădăjduiesc să nu fiu singurul care nutrește convingerea că viitorul nostru atîrnă de izbînda amîndurora.

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Te rog, oprește-te din citit și caută un bulgar! Trebuie să fie pe acolo un bulgar. Caută-l și citiți scrisoarea împreună. În speranța că ai făcut cum ți-am spus, o iau de la capăt.....

Dragă Fefe și dragă bulgarule,

Vreau să aflați despre un fapt cu care s-au confruntat la New York, acum o lună, Ina și Noro. Cînd am auzit, am fost bolnavă, acum m-am mai liniștit. Așadar, erau acolo și trebuie precizat că se simțeau foarte voioși. Zburaseră cu avionul la o clasă unde poți să-ți întinzi picioarele și nu mai erau obligați să se îndese prin megaprăvălii ca să caute lucruri ieftine și bune. Așa că umblau haihui și, pe cînd roteau ochii în jur cu maximă disponibilitate, unul dintre ei zice, uite, World Trade Center – erau în Manhattan – și celălalt zice, hai! Acolo era un fel de tîrg de carte pentru tineri. S-au gîndit să cumpere o carte pentru Ana. Găseai orice. S-au oprit la pavilionul de enciclopedii și dicționare. Enciclopedia omului, Enciclopedia pomului, a insectelor, a vapoarelor... S-au simțit atrași de un volum subțirel și nu mai mare decît palma. "A.K. Pokets WORLD ATLAS". Adică atlasul lumii, în ediție de buzunar. Ca să vadă ce cumpără, pentru că subțiraticul costa totuși șapte dolari, l-au deschis la România, paginile 76-77. Tien, tien... nu se știe de ce, România era prezentată cu Bulgaria împreună. Sau Bulgaria era prezentată odată cu România. Depinde de pe ce mal al Dunării te uiți. Pe una dintre pagini, o hartă cu cele două țări lipite una de alta ca două surori siameze și foarte puțin text. Pe cealaltă, numai text, deci o mulțime de explicații. Iar la capitolul *populație*... ei bine, la capitolul populație, pentru ambele țări scria *"gypsis or rumanies* (sic!)", despre care se spunea că au venit în secolul al V-lea din India. Citind, voioșia li s-a șters de peste tot. În locul ei s-a așternut enervarea. Nenică, adică pleci de acasă, vii pînă aici, la New York, ca să afli că ești țigan din secolul V, împreună cu bulgarii. Ina a copiat coordonatele cărții pe larg: "Dorling Kindersley/ Publishing INC/ 95 Madison Ave. N.Y. 10016/Esther Labi.

Eu ce pot să spun? Asta e viața. Stăm aici și credem că așa și pe dincolo și se duce unul la New York și află acolo așa ceva. Vezi și tu ce părere are și bulgarul. Oricum, dacă ajunge unul dintre voi pe 95 Madison Ave, să le spargă un geam și pentru mine.

Te pup
Riri

Post restant

Domnule Cezar Paul-Bădescu,

Sînt o cititoare "fidea" a rubricii dumneavoastră, încă de cînd am descoperit "Dilema". Și asta ar fi cam acum un an. Însă numai de la începutul lui septembrie dau tîrcoale cu înfrigurare în fiecare dimineață de vineri tarabei din piața Rosetti: "Ați primit **Dilema**?". "Nu încă". Și încă vreo cinci ore trec, chinuite, la școală: "Oare au primit-o?" Cum ies de la liceu, fuga la aceeași veșnică și mereu încărcată tarabă: "Îmi dați și mie **Dilema**, vă rog?" "Da, cum să nu? 600, vă rog!" Dau iama prin buzunarele gecii de fîș mereu prea largi, mă scotocesc de ultimele "sute" păstrate cu grijă, îmi iau ziarul, și plec! Nu vă puteți imagina ce satisfacție mă cuprinde...

Cît timp stau în stație la autobuz, deschid prețioasa "achiziție". Unde? La paginile 12-13, bineînțeles. La început, recunosc, eram mai mult tentată de rubrica d-lui Pruteanu, dar apoi.... "Albumul" și "Viața unui extremist de centru" a d-lui Cosașu sînt "țuț!". Mai ales...

Adevărul este că domnul Pleșu conduce o revistă extraordinară. Poți învăța și descoperi multe lucruri noi din atît de puține rînduri! Ai tot ce îți trebuie: filme, politică, dar mai ales cultură. Poate tocmai de asta e atît de puțin cunoscută: nu este scrisă pentru lecturi "ușoare", la cafeaua de dimineață. Te confrunți cu dileme reale, cu probleme, vezi lumea cu alți ochi și ești lăsat să alegi.

Mulți colegi de-ai mei (cls. a XI-a) nu auziseră, (nici ei) de Dilema. "A cui e?", întreabă cei mai mulți. "A d-lui Pleșu", răspund eu, și văd în ochii celuilalt o scînteiuță: "Aaa, atunci tre' să fie marfă!" (Mișto, marfă, cool, super, din argoul autohton - sau "împrumutat" - trecem la realitate. Ce mai, e cea mai... și cea mai...)

Sincer? Articolul d-vstră din nr. 206 m-a lăsat nițel cu gura căscată. Adică... tocmai rubrica asta să aibă necazuri cu corespondența? Cum? De ce? Și atunci, mi-am luat inima-n dinți să vă scriu. Fie ce-o fi: vă trimit cîteva rînduri din jurnalul meu din '94. Jurnale ați vrut? Spuneți-mi, și vă mai trimit. Oricînd. Am vreo trei (sau patru?)

a d-voastră, Anamaria

Notă (C.P.-B): Cititoarea noastră, care semnează doar Anamaria, ne-a trimis un fragment de Jurnal de vreo patru-cinci rînduri. Foarte frumos, dar prea puțin (și, pe de altă parte, orice selecție – cu atît mai mult cu cît e, post factum, a autorului însuși – atentează întrucîtva asupra autenticității). Oricum, Anamaria scrie admirabil, fapt dovedit și de celălalt text pe care ni l-a trimis, unde se referă la ritualurile trecute ale propriei familii – text pe care îl vom publica într-un număr viitor.

O scenă în orașul Gorilei și al Rinocerilor

Ne vor mai trebui încă 50 de ani ca să avem dimensiunea însemnătății lui Mihail Sebastian pentru sensibilitatea intelectuală a acestei țări. Pun un semn de întrebare și-l șterg. Atunci, semn de exclamație? De ce semn de exclamație? Sebastian îl accepta foarte rar. Mă îmbrac și plec la lansarea Jurnalului său, după 53 de ani de la aparenta încheiere (la 31 decembrie 1944, venind de la Diham, unde schiase cu Lucrețiu Pătrășcanu, Harry Brauner, Lena Constante, ce final poate să pună viața, înaintea și în locul morții sale care ea, propriu-zisa, n-a fost decît un accident, dacă tot a apucat să-și intituleze așa, ultimul roman; ultimele rînduri ale jurnalului - "n-am regăsit la munte exuberanța mea de altădată, mai mult melancolic, aproape trist... mi-e rușine să fiu trist, este totuși anul care ne-a redat libertatea" - au geniul aranjamentelor clar obscure sub raza morții: el ar fi "căzut" în grupul Pătrășcanu, cu care schiase la Predeal, în primele zile de libertate perfidă; "camionul" de pe bulevardul Regina Maria e un pseudonim, ca Sebastian pentru Hechter și Victor Mincu pentru Sebastian). Trec prin piața care pune față în față fostul Comitet Central și fostul Palat Regal. Toposul suferă de elocvență; îmi spun neted: "ai prins, norocosule, și ziua asta..." Locul lansării, locul comun, e la fostele galerii Kretzulescu - toposul e și sentimentalist: camilian, ionescian, eliadist, alicevoinescian. I-ar fi plăcut. E tandrețea realului la adresa "jurnalului".

Începe, ascult, mă uit și mă urc (cu privirea) pe pereți - sînt acolo Eliade, Noica, Blaga, Cioran, un portret mare, dominator, al lui Ionescu, bună idee a regiei involuntare în teatrul pe care-l jucăm; "Eugen" e singurul care l-a înțeles deplin pe Iosif Hechter, dovadă e lunga scrisoare către Vianu cînd acesta i-a anunțat, la Paris, moartea lui Sebastian; "camionul" acela îl decisese, așa scrie, să rămînă la Paris; pentru o prietenie, nu se argumentează mai departe, decît, poate, la psihiatru, cînd unul se duce în locul celuilalt. Erau (și rămîn!), amîndoi, singurii dintre cei importanți pe care-i pot lua ca model intelectual pentru ultimele trei sferturi de veac în orașul din care s-au ridicat animalele totalitar de emblematice, Gorila și Rinocerii. Singurii care n-au cedat - "în priză directă", "live", "sur le vif" - terorii de dreapta și de stînga, înregimentărilor culpabile și veșnic explicabile, oportunismelor în maniheism care vor pulsa sistematic în ideile dominante de la această răscruce nu numai a unor imperii - ele nu lămuresc totul - ci și a *Scrisorii pierdute*, dar și complementare cu *Luceafărul*. E clar, Sebastian și Ionescu - și prea caragialieni, și prea recalcitranți la a sta icoană - nu vor fi modele de democrați, fiindcă nu democrația e obsesia pedagogiei la care e supusă această țară aflată mereu în criză de model și în regim permanent de educație politică abruptă. Cînd nu e vis sau lux, democrația la noi e o problemă de haz între oameni isteți, veseli și exagerați, ce-i așa, greu de înțeles și, mai cu seamă, de trăit? Dacă Cioran a statuat autoritatea eșecului, Sebastian ne impune (cui? doar cîtorva!) autoritatea distanței, a individualismului care refuză înregimentarea. Nu poate avea "succes", nu ne privește; n-avem ochi decît la autoritățile polițienești pentru a le trage în piept.

Ascult și mă fixez pe pereți: "Sebastian e un martor...", "Sebastian e un scriitor evreu din România...", nu, Sebastian nu e un martor, ci parte ironică, Sebastian nu e doar un scriitor evreu, el, brăileanul, el care-i scria lui Comarnescu: "sînt mai român decît Polihroniade" și aud - somat de autoironia ancestrală - versurile nemuritoare ale obscurului Steuerman-Rodion de la 1900: "Tu nu mă vrei, o, țară / Eu totuși sînt al tău." Ideea cea mai consistentă e aceea a lui Gabriel Liiceanu: "veți citi în Jurnal pagini greu suportabile pentru noi, cei de azi...". Poate că de aici începe sensul oricărui Jurnal - de la greu - suportabilul.

Mă despart repede de tumultul nesuferit al oricărei lansări (mă ispitește să nu mai public nimic ca să scap de el) și cum ajung acasă deschid la 1937, 2 Martie, știu pe dinafară pagina aceea, de cînd am citit-o în "Anii '30" a lui Z.Ornea; e una din scenele fără de pereche din ceea ce noi, aceștia, numim "romanul literaturii", noi, aceștia, minoritarii care ținem la "Huliganii" și "Întoarcerea din rai" mai mult decît la proza fantastică a lui Eliade, păcătoșii care înțelegem bine de ce Sebastian n-a renunțat la prefața lui Nae Ionescu ("fiindcă i-am promis și mi-a promis-o"), subversivii care, cîndva, prin '85, am pus ca motto la o "Logică" a noastră, două gînduri ale lui Sebastian și Noica. Iat-o:

"Lungă discuție politică la Mircea, la el acasă. Imposibil de rezumat. A fost liric, nebulos, plin de exclamații, interjecții, apostrofe... Din toate astea nu aleg decît declarația lui - în sfîrșit leală - că iubește Garda, speră în ea și așteaptă victoria ei. Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazu, Ștefan cel Mare, Bălcescu, Eminescu, Hajdeu au fost la timpul lor gardiști. Mircea îi cita de-a valma. Altminteri n-aș putea spune că n-a fost amuzant...(*) S-ar putea să recitesc cîndva aceste rînduri și să nu-mi vină a crede că ele rezumă cuvintele lui Mircea. De aceea e bine să spun încă o dată că n-am făcut decît să redau întocmai vorbele lui. Asta ca nu cumva să le uit. Și poate într-o zi lucrurile vor fi destul de liniștite pentru ca să-i pot citi această pagină lui Mircea și să-l văd roșind de rușine. Să nu uit, de asemenea, explicația pentru care el aderă cu atîta inimă la Gardă: Eu întotdeauna am crezut în primatul spiritual! Nu e nici farsor, nici dement. Este numai naiv. Dar există naivități așa de catastrofale!"

Față de intensitatea de aici care stinge orice pamflet, orice caricatură - cu acești trei timpi ai emoției: amuzamentul în fața enormității, rigoarea în neuitare, speranța în rușinea care-i va mîntui prietenul căruia îi mai dă șansa naivității - toate studiile, articolele, polemicile acestor zile ("de-ajuns de liniștite"!?) în jurul "Culpei", îmi apar reci, de o raționalitate veștedă și vlăguită, de un patetism revanșard, mișcat de superiorități false și inutile, menținînd catastrofa petrecută în sensibilitatea noastră, a celor care nu putem gîndi și scrie fără Sebastian și Eliade, fără Ionesco și Cioran. (Sînt exact 60 de ani de cînd scena aceasta s-a desfășurat în București. Malraux aprecia că atîția, 60, ar fi necesari pentru a deveni un om.) Șterg paranteza și mă întorc la Jurnalul lui. Mă privește.

Radu COSAȘU

---

* Șase rînduri pe care nu le pot reproduce; sînt insuportabile.

Eveniment

Bucureşti, 25 decembrie 1996

N. dragă,

Am văzut un film fantastic acum două zile. La Sala Palatului - mare premieră-mare: "Grădina lui Sergiu Celibidache" - în regia lui Serge Ivan Celibidache (care e de-o frumuseţe dezarmantă; găsesc că îi seamănă mult tatălui său în tinereţe).

scriu ce îmi aduc aminte

"sfîrşitul e în început" - e legea firii şi a armoniei, doar aşa se poate hotărî durata fiecărui acord.

Filmul este privirea plină de tandreţe, cu care fiul se uită la tatăl-artist.

mîngîind şi vorbindu-le cîinilor

hrănind lebedele

udînd grădina

sau pur şi simplu stînd şi ascultînd sunetele, cîntecul păsărilor, brazii.

Şi planul gliseză lin ca şi cum ai clipi din pleoape şi îl vezi pe Celibidache la repetiţii sau explicînd discipolilor săi - care stau fascinaţi, sorbindu-i cuvintele: sfaturi sau dojane, mai ales pe cele din urmă, fiindcă doar aşa află ce trebuie evitat.

De aici porneşte la un moment dat o discuţie despre: Ce este muzica? întrebare care îşi găseşte în final răspunsul: *Muzica eşti tu.*

Este impresionant, chiar şi pentru un profan în ale muzicii, poate mai ales pentru el - să i se întredeschidă culisele în arta de a dirija. Nu mi-am închipuit cît de fragil este hotarul între tehnică (meşteşug) şi talent, cît de greu se află dozajul şi alfabetul fiecărui gest al dirijorului, pentru a face posibilă minunea concertului în unitatea şi perfecţiunea sa.

De fapt asta le explică tot timpul - cum să descompună sunetul şi gestul - pentru a-l recrea şi a-i dărui propria simţire. E greu de povestit în cuvinte ce abia reuşeşti să urmăreşti în timpul filmului.

Tulburătoare imagini din Grădină - o grădină îngrozită, dar care păstrează încă farmecul sălbăticiei, un lac verde din catifea, pe care plutesc cu o reală eleganţă o lebădă albă şi trei cenuşii alături de raţe sălbatice, fireşte cele din urmă, în alt pas...

Spre sfîrşit, o plimbare împreună cu soţia sa pe una din cărările Grădinii. Pasul, din ce în ce mai anevoios. Secvenţa este întreruptă de momente din timpul orelor cu elevii săi. Apoi siluetele dispar încet-încet din imagine - nemişcată şi rămasă pustie, întocmai ca un apus, peste care coboară liniştea Grădinii.

*

Înainte de prezentarea filmului au vorbit: Dan Grigore, Stere Gulea şi Serge Ioan Celibidache - care s-a străduit, înnecat şi de emoţie - să-şi spună cuvîntul într-o românească de copil. Să dedice filmul mai întîi "lui tata", mai apoi la România, Bucureşti pentru ca la sfîrşit, fiind o zi specială, să-l dedice "lui mama".

În sală - toată floarea cea vestită. Zi cu ninsoare, polei şi circulaţie blocată - Constantinescu a întîrziat, făcîndu-şi apariţia în huiduielile a 2 sau 3 isterici "mari iubitori de artă", reduşi în cele din urmă la tăcere.

Oana DAVIDESCU

Cînd frica ştie de frig

Telalii fără fruntarii

Acum, că tot ieşim dintr-o iarnă grozavă, putem să comentăm fără temeri superstiţioase această grozăvie de reclamă, care, de n-am fi oameni în toată firea şi am sta să ne minunăm de tot ce vedem la televizor, ne-ar putea deslupi, ca-n basmele din vechime, cum de s-a pogorît îngheţul ăsta peste noi: de vină ar fi invazia de pastile **Orbit Winterfresh**!!! Aţi văzut cum pogoară orbitorul "mete-orbit" din înaltul cosmosului şi se-nfige în scoarţa terestră, îngheţînd totul împrejur?! Aţi auzit apoi vocea înfundată de guturai a actorului care, abia trăgîndu-şi nasul, ne ţine vechea predică despre "adevărata prospeţime"?! Ce ne putem închipui mai frustrant într-aşa o iarnă copleşită de viruşi?!

Noroc cu doamna cu dantură perfectă care trage după sine graficul cu *ph*-ul negativ care, din cîteva rotiri de maxilare, se preschimbă pozitiv... Aici intenţia iniţială a telalilor de peste fruntarii este oarecum recuperată printr-o maladivă dilemă: de cine ţi-e mai frică – de internist sau de dentist?

Florin DUMITRESCU

Cinema

„Infernul" în doză de şoc

... Adică "Seven" – regia David Fincher, scenariul Andrew Kevin Walker; cu Brad Pitt, Morgan Freeman, Gwyneth Paltrow, Kevin Spacey. Adică varianta cinematografică şi "la zi" a "Infernului" lui Dante, Milton & Co. O briliantă demonstraţie a deja banalei idei că iadul se află pe pămînt şi nu sub. Un coşmar perfect, prin urmare – o capodoperă. Un film-palimpsest: dincolo de thriller întrevezi hăul metafizic; în viscerele ridicate-n omuşor descoperi (grţoaza sublimităţii estetice; pragmatismul cinematografiei americane (adrenalină, horror şi celelalte) îţi oferă revelaţia hiper-emoţiei, chiar dacă asta înseamnă să accepţi riscul ca la ieşirea din sală lumea să nu mai arate la fel ca aceea lăsată la intrare. Un concentrat ultra-modern în care intră citatul literar, parafraza plastică, dar şi aluzia cinematografică – pentru că, după cum remarcă un personaj, John Doe nu e diavolul, ci un om (fostul *citizen Doe* al lui Frank Capra?), omul banal din mulţime transformat azi, în preludiul Apocalipsului, într-un "serial killer" care ştie că nimeni, nici măcar apărătorii legii sau el însuşi, nu poate scăpa de una sau alta dintre cele şapte bolgii ale păcatului.

Evadat din rolul "miticului" ucigaş al "Suspecţilor de serviciu", Kevin Spacey intră în "Seven" ca Inger Exterminator cu veleităţi regizorale capabile să-i poarte pe cei doi scutieri ai Binelui (excelent cuplul Brad Pitt-Morgan Freeman) printr-un labirint nu mai puţin mitic, ca protagonişti ai unei *descensus ad inferos* la capătul căreia, pentru cîteva secunde dilatate enorm, detectivul, Templierul sfîrşitului de mileniu doi, să capete aura unui autentic personaj de tragedie antică. Fie şi numai pentru aceste secunde, "Seven" devine filmul anului. De altfel o spune, în alţi termeni, unul dintre personaje: "Tu nu eşti noul Mesia. Eşti... filmul săptămînii". O replică devenită, prin forţa demonstraţiei, o meta-replică valorizatoare, cu temei, a unei pelicule în care totul, muzica percutantă, atmosfera sumbră – amintind, prin motivul ploii, de "Blade Runner" –, imaginea crudă, directă, story-ul inclasabil, impecabil şi implacabil etc. alcătuiesc un complex rit de iniţiere în arcanele propriei noastre dezumanizări.

Mihai IGNAT

Cronica literară de tranziţie

Un retuşor sfadnic

Starea naturală - şi care-l prinde cel mai bine - a d-lui Alexandru George este aceea de supărat-pe-toată-lumea. Are, în acest sens, ceva comun cu stilul de comportament public (şi "textual") al d-lui Paul Goma. Natură critică pînă-n măduva oaselor, autorul recentei culegeri *Caragiale (Glose - Dispute - Analize)* îşi dă măsura capacităţilor atunci cînd este stîrnit, cînd trebuie să "pună la punct", cînd poate scrie poncis.

Afinităţile d-sale cu spiritul maliţios al lui Nenea Iancu sunt reale, vede în el *"cel mai autentic rod artistic pe care-l putuse da această parte a ţării"* (p.19), amendînd ca pe un *"patriotism dintre cele mai suspecte"* (id.) diatriba despre *ultimul ocupant fanariot* a lui N. Davidescu.

Chiar şi la un autor faţă de care îşi exprimă (excepţie!) admiraţia, e vorba de *"maestrul Şerban Cioculescu"*, Alexandru George găseşte *"hiperbole ale imaginaţiei nestăpînite"*, ce se pot atribui unui *"delir"* (p.57). Să observ, totuşi, că nu e întîmplător faptul că singurul nume căruia Alexandru George îi conferă calificativul de *maestru* este Şerban Cioculescu. Cei doi sunt înrudiţi nu numai prin..., Caragiale (şi Arghezi), ci şi prin similare pulsiuni de disociere cîrcotaşă, prin raţionalismul funciar al demersurilor intelectuale (inamice oricărei fantazări "impresioniste", ca şi scientizării "macaronice" a criticii), prin plăcerea dibuirii de surse ori precedente ignorate şi - dominant, în fond - prin perpetua ţinută de scepticism polemic. O nuanţă particulară, însă, specifică doar lui Alexandru George, este panaşul (exprimat stilistic în veşnicul "noi", plin de majestatea supremaţiei), un panaş uneori ţîfnos, alteori îmbufnat, mai totdeauna ritos. Fire deloc acomodantă, niţel egolatră, niţel complexată de o recunoaştere publică mereu, vai!, insuficientă, dar şi, simetric, de un sentiment de superioritate pe care, de multe ori, buna sa ştiinţă de carte îl îndrituieşte, Alexandru George e morocănos cu metodă, chiţibuşar cu doxă, gîlcevitor cu şarm. Călare pe armăsarul cartesian şi cu suliţa logicii în mînă, plurivalentul nostru critic şi prozator nu iartă nimic şi pe nimeni. Să zicem că e vorba de Anghelache, din *Inspecţiune*; interpretarea pe care o dă Mihai Gafiţa sinuciderii acestuia e *"inacceptabilă"* (p.73), cea a lui Ion Vartic e *"pe cît de fantezistă, pe atît de inadecvată"* (p.76), *"în aceeaşi situaţie se află şi interpretarea lui Valeriu Cristea"* (id.), ca şi cea a lui Mircea Tomuş (id.). Precum nişte piese de domino, predecesorii se prăbuşesc succesiv, erectă rămînînd doar viziunea algeorgiană.

Din studiul *Caragiale şi Caragiale - jocuri cu mai multe strategii* al lui Florin Manolescu (discutabil, de acord, în multe privinţe), rămîn în picioare doar niscaiva identificări de articole sau notiţe necunoscute; în ceea ce priveşte restul (adică esenţialul noii structurări!), Alexandru George nu are decît *"a regreta că Florin Manolescu a preferat calea abstrusă a unor scheme iluzorii şi a unor noţiuni inadecvate"*, spre a zămisli *"o fantezie zadarnică"* (p.88)...

Lui Solomon Marcus *(Poetica matematică. Artă şi ştiinţă)* i se recunosc *"tonul politicos..., pasiunea calmă..., erudiţia pluridisciplinară"* (p.89), dar în privinţa aplicaţiilor literare, *"o abordare cu adevărat artistică niciodată, nimic care să ateste exerciţiul şi interesul artistic"* (p.91)...

De un tratament şi mai dur are parte Şt. Cazimir. Polemica se duce pe teritoriul relaţiei dintre Caragiale şi politică, care este, de altfel, unul din leitmotivele cărţii şi prilejul unor remarcabile precizări, disocieri şi nuanţări din partea lui Alexandru George (v., e.g., micul eseu consacrat aparteneţei politice a personajelor *Scrisorii pierdute*). Şt. Cazimir afirmă, prin 1990, hazardat şi tendenţios, că I.L.Caragiale ar fi probat un "antimonarhism înverşunat". Alexandru George aminteşte că marele scriitor fusese *"un om care s-a onorat cu numeroase invitaţii la palatul Regal, care a tradus din opera reginei şi a regizat omagii la Peleş pentru întemeietorul dinastiei"*. Urmează contraatacul la adresa preopinentului, pe atunci lider al zglobiului *Partid Liber Schimbist* (satelit FSN-ului): "(ne miră) *că un grup de intelectuali care decenii întregi au făcut parte dintr-o organizaţie totalitară, la umbra căreia, dacă n-au comis mari ticăloşii, au tras foloase spre chiverniseala proprie, aprobînd oricum Puterea, acum cînd revoluţia le-au făcut-o alţii, s-au apucat să întemeieze un partid umoristic, avînd ca scop principal să aprobe din nou Puterea...*" (p.112).

Tot pe dominanta politică şi literatură stau contondentele atacuri înspre filmul lui *De ce trag clopotele, Mitică?* al lui Lucian Pintilie (*"greţoasă imbecilitate"*, p.139) şi, mai ales, înspre eseul lui Mircea Iorgulescu *despre lumea lui Caragiale*, calificat drept "improvizaţie ineptă" (id.) şi *"atentat impotriva lui Caragiale"*. Întrucît despre textul cu acest din urmă titlu, din cale-afară de violent şi teribil de incomprehensiv, pînă la obtuzitate şi răstălmăcire, am dat seamă cu vreun an în urmă (în *Dilema*, nr. 164), n-am să revin decît spre a mă uimi de încrîncenarea cu care un om atît de închinat raţiunii, cum e Alexandru George, nu ia act de obiecţiile ce i se aduc.

O notă aparte, mai favorabilă, se cuvine substanţialului eseu *Era Caragiale inteligent?*, al cărui obiect este de fapt nu inteligenţa, ci formaţia culturală a scriitorului, tipul său de *forma mentis* şi reprezentativitatea sa sub aspect socio-cultural.

În ansamblu, cartea e la înălţimea medie a autorului care, în materie de Caragiale, nu e un croitor, ci mai degrabă un iscusit, un sagace retuşor.

George PRUTEANU

---

*) Alexandru George, *Caragiale (Glose - Dispute - Analize)*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Buc., 1996, 200 p., 4500 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Antoaneta TĂNĂSESCU

Un semnal al scindării interioare

Este demagogia expresia unei inadecvări (crize) în comunicarea cu ceilalți sau forma, fatalmente asumată, a unei inadecvări (crize) față de sine a propriului mesaj?

Dicționarele înclină spre prima soluție, punînd între reci paranteze imaginea drumului interior, cu ale sale poteci care se bifurcă la nesfîrșit, oricum imposibil de cuprins între limitele stricte ale definiției. Dar, chiar în acest demers de raționalizare a nuanțelor, nuanțele nu lipsesc. Dimpotrivă. În 1956, *demagog* era "persoana care caută să-și creeze popularitate prin mijloace nedemne (promisiuni mincinoase, denaturarea faptelor, lingușire, discursuri bombastice) cu scopul de a-și realiza ambițiile personale" (*Dicționarul limbii române literare contemporane*, II, București, Editura Academiei RPR). Doi ani mai tîrziu, sub presiunea sfintei minii proletare, tonul se acutizează. *Demagogie* înseamnă "metodă de înșelare a maselor practicată de politicienii reacționari în scopul de a-și atrage popularitatea și care constă în promisiuni mincinoase, discursuri bombastice etc." (*Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei RPR). După 20 de ani, "politicienii reacționari" nu mai sînt singurii care manevrează convențiile demagogice, iar "interesul personal" urmărit în acțiunea de "înșelare a maselor" începe să fie discret înlocuit cu ideea de "popularitate". Pentru ca, în ultima ediție (din 1996) a *DEX*-ului, "popularitatea" să se impună definitiv, în timp ce "masele" să se transforme în "opinia publică". Confruntînd soluțiile oferite de dicționarele române de după al doilea război mondial cu cele cuprinse în sintezele de același tip de pe alte meridiane, dilemele semantice ale cititorilor (și, poate, ar trebui să nu-i uităm pe autorii de dicționare, ei înșiși cititori) se accentuează. *Larousse* (1972) glosează *demagogia* ca politică menită a flata mulțimile iar *Oxford* (1992) vede în *demagog* un ins care învinge apelînd la sentimente și prejudecăți populiste.

E momentul să ne oprim. Aerul tare al dicționarelor este irespirabil. Acolo, cuvintele nu trăiesc, ci există. Doar contextul le dă viață și această viață este imprevizibilă de fiecare dată.

Mă limitez la două exemple. Primul, oferit de chiar una dintre cărțile citate: "Libertatea pentru demagogi este un soi de balon: îi ridică după cum îl umflă. Dar balonul lor e captiv" (B. Șt. Delavrancea). Celălalt, extras dintr-o scrisoare adresată în aprilie 1910 de Thomas Mann lui Hermann Hesse: "Adesea mă gîndesc că ceea ce numiți *incitări ale publicului* se trage din entuziasmul meu critic-pasional pentru arta lui Richard Wagner – această artă pe cît de demagogică, pe atît de exclusivă, care mi-a influențat, ca să nu zic mi-a corupt idealul și exigențele, poate pentru totdeauna. Nietzsche vorbea într-un loc despre *optica alternantă* a lui Wagner: cînd în vederea pretențiilor celor mai grosolane, cînd în vederea celor mai rafinate. Iată influența la care mă refeream, și nu știu dacă voi fi cîndva în stare de suficientă voință pentru a mă dezbăra de ea complet".

Subiectivizarea terminologică este, în ambele situații, elocventă. Demagogia, forță ce corupe interior, demagogia obligînd însul la o simbolică, terifiantă captivitate. De ce natură, oare?

Sîntem foarte departe și de interesul personal, și de flatare, și de lingușire. De altfel, pentru a ne referi numai la acești termeni, la care, indeobște dar nejustificat, este redus domeniul nostru, ei fuseseră rostiți încă din zorii ieșirii în lume a retoricii și gîndiți de Platon, prin vocea lui Socrate (în dialogul *Gorgias*) ca pivot al noii arte. La început, premisa teoretică: "Numesc lingușire această treabă și o socotesc un lucru urît. Polos (căci ție ți se adresează acest cuvînt), fiindcă ea urmărește numai plăcerea, fără preocuparea binelui. (...) Ea nu se sinchisește nicidecum de cel mai mare bine ci caută, prin momelile plăcerii, să întindă curse prostiei, s-o înșele și să cîștige astfel prețuire deosebită". Apoi, înfățișările practice: "Cînd lingușirea se aplică la bucătărie, atunci ea se ascunde – cum spuneam – sub masca medicinii. Urmînd aceeași cale, dichisirea ia înfățișarea gimnasticii: procedeu desigur aducător de rău, înșelător, lipsit de noblețe, nedemn de un spirit liber și generos". În aceste condiții, retoricii nu-i rămîne decît a fi "mască", "dichisire" a justiției: "ce e sofistica față de legiferare, este dichisirea față de gimnastică; și ce este retorica față de justiție, este bucătăria față de medicină" (trad. C. Papacostea).

Adoptarea măștii, în fond, trucarea ordinei morale și a adevărului e, poate, gestul prim al oricărei vocații demagogice, iar sancțiunea platoniciană apare ca necruțătoare.

Numai că, explorînd etimologia, găsim că echivalentul elin al măștii este *persona*, termen mult invocat de cercetările veacurilor mai vechi, dar și de cercetările moderne. Iată-l pe C.G. Jung considerînd că prin intermediul *personei* ne structurăm pe noi înșine într-o formă despre care sperăm că va fi acceptată și de alții, generînd arhetipul de conformare. *Persona*, un construct premeditat și abil realizat de fiecare individ pentru a regla cota de succes/insucces în plan social. *Persona* se află într-o relație de complementaritate cu *umbra*, teritoriul trăsăturilor reprimate și domesticite. *Persona umbră* (Jung), *persona persoană* (Murrey Krieger). Numai că teoreticianul american împinge lucrurile și mai departe, adîncind fosnetul implicațiilor și complicațiilor. Distincțiile nu se mai aliniază după rigida dar liniștitoarea, pînă la un punct, perspectivă maniheistă, determinările nu mai sînt tranșante, iar relațiile de indeterminare irump în prim-plan: "nu este imposibil, desigur, ca *persoana*, aflată în raport de antagonism cu *persona* – contraponderea ei critică – să fie, în realitate, doar o *persona* ascunsă, nesistemică".

În această sciziune interioară, spațiu îngust dar vertiginos ca o capcană, se află sursa procedeului demagogic: nu totdeauna idealurile, credințele, ideile *personei* converg cu cele ale *umbrei* (*persoanei*). Sîntem definitiv asurziți de vocile interioare ce nu încetează a se apăra, a demasca, justifica, lingui, înlocui reciproc într-un război fără de învingători și învinși. Iar speranța că se poate ieși din acest asediu îmbrăcînd armura protectoare a convențiilor și regulilor formale, la urma urmei destul de ușor de învățat și nu foarte greu de manevrat, apărîndu-ne, așadar, de lume și, în primul rînd, de noi înșine prin straturi impermeabile de cuvinte, această speranță se dovedește o speranță deșartă. Nu numai demagogii știu foarte bine acest lucru.

De aici, metafora captivității.

De aici, și dificultatea de a identifica pe cel ce ne vorbește de la tribună sau dintr-un colț de gazetă. Atunci, mult mai simplu, o, cu mult mai simplu, este să rostim un nume propriu. Un iluzoriu nume propriu.

Radu CARP

(Aproape) nimic despre demagogie

Pentru greci, discuția premergătoare acțiunii nu era deloc considerată blamabilă: ceea ce dăuna trecerii la fapte era tocmai nelămurirea problemelor ridicate sau, în formularea lui Thucydides ("Războiul peloponeziac", 1966, p. 258): "nu socotim că discuțiile sînt o pagubă pentru fapte, ci lipsa de lămurire prin discuție, făcută mai înainte de a porni la înfăptuirea a ceea ce trebuie".

Puterea cuvîntului, capacitatea acestuia de a asocia și disocia, își avea o contribuție de bază în stabilirea a ceea ce trebuie făcut.

La Atena, un membru al Adunării poporului avea nevoie în primul rînd de elocință. O calitate necesară, dar nu și suficientă, așa cum vedem din discursul lui Socrate din "Apărare". Atenianul se prezenta în fața justiției prin reprezentare (înlocuit de synegoros) – Demostene va fi synegoros pe lîngă Ctesifon în celebrul discurs "Despre coroană" – sau alături de un avocat – logograf. Romanii vor aduce perfecționări reprezentării, păstrînd însă rolul elocinței: există distincția cognitor (reprezentat) – Cicero menționează în "De ruscio" o altă denumire, probabil mai tîrzie: procurator – cel care pledează pentru altul – postulare pro alio. Ulterior, se va trece la utilizarea formulei cu transpoziționare – în intentio (expunerea de motive) se trecea numele celui reprezentat, iar în condemnatio – cel al reprezentantului (care suporta efectele sentinței). Afirmația lui Cicero, cum că studiul elocinței ar fi fost caracteristic Atenei nu poate avea deci acoperire. Bănuim, desigur, și motivele: Cicero dorea să sublinieze că pledoariile sale sînt unice, fără acoperire în trecut.

Primii teoreticieni ai elocinței sînt considerați Corax și elevul său Tisias. De la Corax (prin scrierea lui Tisias, "Techne retorike") posedăm prima împărțire a discursului: proemion – exordiul, diegesis – expunerea propriu-zisă a faptelor (în lucrarea menționată se folosește termenul "agon") și epilogul – încheierea.

Antiphon (creatorul distincției – în fr. B 44 – dintre *physis* – natură și *nomos* – în sens de convenție ce va genera întreaga dezbatere drept natural – drept pozitiv) avea o altă modalitate de a împărți discursul: exordiul, prokataskeue, narația, probele și epilogul. Funcția acestei prokataskeue era de a-i pregăti pe auditori, a-i aduce într-o dispoziție de spirit ostilă adversarului și favorabilă vorbitorului. Uneori prokataskeue constă într-o expunere și un scurt comentariu al legilor ce pot fi aplicate în cauza adusă în fața justiției, ca în discursul lui Demostene, "Împotriva lui Midias".

Thrasymachos, cel din "Republica", pe care Hanna Pitkin (în "Teorii ale dreptății", 1996) îl compara cu Marx, a fost un discipol al acestui Antiphon; i se atribuie un tratat, "Eleoi", ce poate fi tradus prin "Mijloace pentru a trezi mila" și pe care Cicero îl traducea prin "Miserationes".

Theodor din Bizanț concepea o diviziune mai complicată a discursurilor: la diegesis adăuga o postnarațiune – epidiegesis, apoi o epipistoseis – ceea ce urmează prezentării probelor și, în final, o epexelenhos – ceea ce urmează unei eventuale respingeri din partea adversarului (ar corespunde noțiunii de "duplique", folosită de francezi).

Scopul exordiului era crearea unei stări de bună dispoziție din partea judecătorului, prin lauda exagerată a calităților sale, iar agon-ul urmărea punerea în evidență a verosimilului – to eikos, o refacere, de multe ori imaginată, a situațiilor la care judecătorul nu ar fi avut cum să participe. Convingerea acestuia nu era determinată de adevăr, ci de iscusința părților de a închega un discurs coerent. Un discurs "la obiect" trebuia să aibă un exordiu concis (demagogia poate fi definită și ca rupere a echilibrului între exordiu și celelalte părți), mai multe perorații scurte înainte de perorația finală – gravă și de dimensiuni reduse.

Cei dintîi profesori de retorică la Atena au fost sofiști; de fapt, inițial, sophia avea nu atît sensul de "înțelepciune", cît cel de capacitate practică de a vorbi convingător. Poate cea mai bună sinteză a atacurilor avînd drept țintă pe "noii retori" e redată de Platon în "Republica" (600 c): sofiștii "știu ca în legăturile lor particulare să convingă pe oamenii din vremea lor că ei nu vor fi nicicînd în stare să-și conducă nici familia, nici patria, dacă nu vor veni la școala lor". Socrate se preface, de altfel, în același dialog, a nu ști opinia lui Simonides (unul din poeții preferați ai sofiștilor) despre dreptate atunci cînd îl atacă pe Polemarchos, pentru a-l nega apoi total.

Protagoras fixa, în "Arta de a discuta", două principii fundamentale ale oricărui discurs: a) în orice problemă există două puncte de vedere opuse; b) opinia mai "slabă" trebuie să triumfe în fața celei mai "tari" (cea mai bine creditată în absența argumentării).

Gorgias va fi preocupat îndeosebi de găsirea cuvintelor rare și strălucitoare, epatante, a figurilor de stil. Discursul său întrebuințează ceea ce Dionis din Halicarnas numea generic "figuri ale lui Gorgias": începuturi de frază (parisa) sau de cuvinte (homoiacatarcta) ce corespund, cuvinte ce au o terminație identică (homoioteleuta) sau care corespund în locuri bine determinate în două sau mai multe fraze (paromoia). Totuși, stilul său este monoton, fraza nu capătă amploare, vocabularul uzitat face aluzii la expresii poetice obscure și arhaizante. De exemplu, pentru "doi" – dyo – Gorgias folosește dissa, deoarece există un tratat de retorică elaborat de sofiști – dissoi logoi, părinții sînt denumiți nu "gomeis", ci "tokeis" – născători.

Elocința avea la greci trei accepțiuni: judiciară (dikanikoi logoi), demonstrativă (epidictikoi logoi) și politică (politikoi logoi) însă această împărțire nu era deloc fixă – discursurile judiciare apelau deseori la argumente politice, iar cele demonstrative erau destinate susținerii unei anumite teze politice luată în dezbatere.

Ultimul orator grec de prestigiu este în general considerat Demetrios din Faleron – bibliotecarul faimoasei biblioteci din Alexandria, care îl sfătuiește pe stăpînul său, regele Ptolemeu Filadelful, să traducă Legea iudeilor în greacă, rezultatul fiind tocmai Septuaginta; de fapt, Demetrios se afla în Egipt, alungat din Atena (unde cetatea îi va cinsti guvernarea prin 360 de statui) și, ulterior, Teba. Din opera sa s-au păstrat doar fragmente, "Tratatul de retorică" sau "Despre demagogi" fiind pierdute.

Nu dorim a face considerații de ordin general pe marginea demagogiei sau, mai exact, a originilor ei. În orice caz, demagogia era considerată inițial ca o rupere a echilibrului între părțile discursului rostit de orator, așa cum tirania derivă din extensia limitelor democrației. Astăzi, în lipsa ordonării riguroase a discursului, demagogul este cel care răstoarnă percepția, "perorează" (în sensul denaturat al cuvîntului). Ca o ironie, "Despre demagogie" nu ni s-a păstrat; ca și cum grecii nu au dorit să ne transmită defectele lor, lăsîndu-ne să ne punem întrebarea dacă demagogii de azi erau și cei de ieri.

Opinii, polemici, controverse

Liviu ANDREESCU

Dușmanii societății deschise

Într-un număr foarte recent al revistei *Dilema* (dedicat prejudecăților), dl. Sever Voinescu își propune să demonteze în jumătate de pagină de revistă, fără drept de apel, *Societatea deschisă...* a lui Karl Popper. Mai surprinzătoare chiar decît intenția este maniera în care dl Voinescu găsește de cuviință să se achite de anevoioasa sa "misiune": un amestec de lectură parțială și retorică ofensivă. Îmi propun de aceea, în cele ce urmează, să răspund cîtorva dintre nelămuririle colaboratorului *Dilemei*.

Încă din titlu, dl Sever Voinescu se întreabă "Care societate deschisă?". Ce nevoie mai avem de un astfel de "concept vag, nedefinit și, de aceea, greu de supus unei analize"? Avem deja noțiuni ca aceea de *democrație* ("din punct de vedere politic"), *capitalism* ("din punct de vedere economic") și *stat de drept* ("din punct de vedere juridic"), care acoperă pe deplin nevoia de a gîndi "un sistem social în care libertatea noastră se află într-un echilibru sănătos cu securitatea celorlalți, în care potențele creatoare se exercită nestingherite" etc.

Trecînd peste discutabila asociere a ideilor de democrație și stat de drept cu "capitalismul", am să mă opresc mai întîi la faptul că ideea de societate deschisă nu este epuizată, așa cum crede dl. Voinescu, de niște eventuali "echivalenți" din sfera politicii, economiei și dreptului. "Societatea deschisă" nu este nici un concept politic, nici unul economic și nici unul juridic. Este un concept al filozofiei sociale și are o lărgime mai mare decît *democrația*, *capitalismul* sau *statul de drept*. El desemnează o manieră mai generală de a gîndi societatea, pe individ și relațiile dintre ei, locul statului într-un asemenea context. Conceptul de "societate deschisă" *cuprinde* în mod nesistematic (fără să fie la rîndul lui în totalitate cuprins de) idei despre forma de guvernare, despre sistemul economic sau despre statutul juridic.

Autorul articolului analizat aici are în oarecare măsură dreptate să caracterizeze conceptul de "societate deschisă" ca pe unul vag. Dar el este justificat să o facă doar în măsura în care îl raportează pe acesta la domenii precum științele politice sau economia, adică domenii la care "societatea deschisă" nu emite direct pretenții conceptuale. În măsura în care acest termen este lăsat să viețuiască în mediul pentru care a fost conceput, "societatea deschisă" nu este un concept mai vag decît, bunăoară, acela de egalitate. De altfel, confruntată cu complexitățile gîndirii politice, chiar și ideea de *democrație* se arată prea vagă și este treptat reconceptualizată în formule precum wefarism, poliarhie, asociaționism, democrație participativă, deliberativă etc.

De unde, așadar, vehemența cu care dl. Voinescu se încăpățînează să vadă în "societatea deschisă" ceea ce ea nu e, pentru a o critica apoi în consecință? Odată ce autorul abandonează confuza analiză conceptuală, el pare să se îndrepte spre ceea ce îl supără cu adevărat: "maniera în care Popper încearcă să ne convingă să vedem în doi dintre cei mai mari filozofi (Platon și Hegel) niște dușmani". O astfel de caracterizare merită cîteva lămuriri.

Întîi, Popper nu vede în Hegel și Platon niște dușmani, ci niște *dușmani ai societății deschise*. El e departe de a contesta autoritatea de filozof a lui Platon, pe care nu numai că o reclamă în repetate rînduri în *Societatea deschisă*..., ci o invocă și în cazul propriilor încercări folozofice (teoria lumilor din *Objective Knowledge*, de exemplu). Ceea ce autorul de origine austriacă are în vedere în criticile sale este doar elitismul și autoritarismul presupus de filozofia politică platoniciană. Cît despre Hegel, inapetența spiritului anglo-saxon pentru filozofia continentală își spune într-adevăr cuvîntul. Pe de altă parte, tot Popper face observații importante în legătură cu felul în care filozofia lui Hegel (e adevărat că fără să se limiteze la a-l sluji pe Wilhelm de Prusia) se transformă într-o justificare a autoritarismului statului prusac. Cel ce nu acceptă că un mare filozof se poate înșela amarnic în cugetările sale cu privire la societatea optimă, că genialitatea nu scuză opacitatea, este prizonierul vechii metafore a "filozofului rege" (a "despotului luminat") pe care Popper, printre alții, și-a dat silința să o demaște în toată impostura ei.

Un alt reproș al dlui Voinescu este acela că Popper nu apreciază destul teoria hegeliană despre "Ideea de stat" și, în finalul articolului, ideea de "Istorie". Observațiile sînt foarte exacte: Popper detestă *Statul*, *Istoria* și orice alte concepte care atrag după sine litere capitale. O spune în *Societatea deschisă*... și o spune și mai bine în *The Poverty of Historicism*: astfel de concepte capitalizate sînt periculoase pentru că, prin statura lor impozantă, ajung să justifice orice tip de sacrificii umane. Dacă Istoria are o direcționalitate și o finalitate (cum susținea Hegel), dacă Statul este nici mai mult nici mai puțin decît "puterea rațiunii realizată ca voință", atunci sigur că mersul Istoriei și rațiunea Statului pot scuza cîteva mărunte vieți umane sacrificate pentru scopuri mai înalte.

Ce este, atunci, "societatea deschisă"? O societate în care critica rațională, argumentele logicii și retoricii se întîlnesc pe un teren eliberat de cenzură, în care ideile și nu autoritatea au ultimul cuvînt. "Societatea deschisă" este *o condiție minimală, necesară fără a fi și suficientă, a oricărei democrații*.

Norbert DODILLE

Vorbește, nu te opri...

Mi se întîmplă să călătoresc, ceea ce nu este întotdeauna plăcut. Așteptările, înainte de coborîrea din avion, cînd te întrebi de ce trebuie să stai atîta vreme în picioare pe culoar, aplecat, cu cîte trei sacoșe în fiecare mînă, tăcut, ca și cum ai oficia nu știu ce ritual de reapropriere a timpului, înainte de a pune din nou piciorul pe pămînt, și după ce ai parcurs mii de kilometri în cîteva ore.

Asemenea ocazii prilejuiesc și tot soiul de întîlniri: astfel, la Paris, un domn îmi spune: "ia te uită ce surpriză", și îmi strînge mîna, mai bine zis vîrful degetelor prinse între mînerele sacoșelor, și oftează de parcă ar fi ajuns la capătul unei traversări a deșertului, de parcă ar fi scăpat de urmărirea unor sălbatici și ar fi întîlnit în sfîrșit pe cineva dintre ai lui. Îi răspund la salut, cu un zîmbet grăbit, cel mai bun zîmbet profesional de care sînt în stare, zîmbetul meu de la cocteiluri, atunci cînd văd că se năpustește spre mine, ca un vultur asupra prăzii, pe cutare domn bătrîn care îmi propune încă o dată să organizez o expoziție cu fotografiile făcute de sora lui mai mare la Paris, prin 1930, fotografii care constituie documente inestimabile, și pe care îi promisesem că mă voi duce să le văd anul trecut. În avion, însă, e vorba de cineva mai tînăr, dar pe care sînt convins că nu l-am întîlnit niciodată, iar în timp ce ne strîngem călduros mîna, eu zîmbind cît pot mai frumos, el îmi vorbește de soția lui care îl așteaptă la celălalt terminal, la terminalul B, pentru că avionul nu va ateriza la locul prevăzut, lucru care îmi părea perfect normal și în același timp pasionant.

Continuăm să vorbim pe îndelete: trebuie să ieșim din avion, să ajungem la postul de control, unde de obicei nu se află decît un singur polițist pentru două sute de pasageri. Așa că stăm la coadă și vorbim mai departe.

Nu-l cunosc și totuși n-aș putea să spun că figura lui îmi este complet străină. Am ajuns la o vîrstă cînd ești nevoit să admiți că diversitatea chipurilor omenești este limitată. După ce cunoști multă lume, prin forța lucrurilor, descoperi că niște necunoscuți seamănă aproape întotdeauna cu oameni pe care i-ai mai întîlnit. Așa mi s-a întîmplat o dată să-l zăresc pe Pintilie într-un sat din Pădurea Neagră, iar el nici habar nu are. Bea o bere și își fuma pipa, mirat de interesul pe care-l manifesta față de el vecina mea care se pregătea să-i ceară un autograf. Și cum asemănările acestea devin din ce în ce mai frecvente, pe măsură ce îmbătrînesc, îmi spun că așa ne pregătim încet-încet de moarte: indivizii încep să se contopească într-un fel de tipuri fraterne, gata să intre în hora infernală ale cărei personaje repetitive, zugrăvite de pictor, țopăind în fața flăcărilor, poartă întipărită pe chip o expresie din ce în ce mai asemănătoare, pînă la neant.

Pentru că eram sigur că mă confundase, pentru că nu știam nimic despre interlocutorul meu, un bărbat de statură mijlocie, cu părul rar, cu o figură de seminarist, care mă privea atent prin ochelarii lui mari cu ramă de baga, încercam să evit subiectele prea precise. Am vorbit așadar despre persoanele de vîrsta a treia care călătoresc din ce în ce mai mult profitînd de avantajul tarifelor reduse. Mai aveam și alte subiecte, ca de exemplu corespondențele anevoioase din aeroporturi sau deosebirile de climă între Europa centrală de nord și Europa balcanică. Nu vizitase mănăstirile din nordul Moldovei, pe care eu i le-am lăudat. Mă cuprinsese un soi de euforie, pentru că acest domn care se adresa de fapt altcuiva decît mie, uitîndu-se totuși la mine, mă excludea din propria identitate și mă trimitea în universul eterat dinaintea Păcatului originar, pe cînd nu ne întrupasem încă într-o individualitate anume fiind liberi de orice responsabilitate și ușori ca aurora unei lumi pe cale de a se naște.

În sfîrșit, înainte de a ne despărți, mi-a luat mîna și a încheiat spunîndu-mi că îmi va trimite în curînd textul comunicării lui despre Descartes. Atunci mi-am dat seama, cu durere, căzînd de sus în banalitatea cotidianului, că totuși îl cunoșteam pe acel domn și că vorbisem cu el cu trei zile în urmă la un cocteil. După ce mi-am identificat interlocutorul, după ce am înțeles că și el mă cunoștea cu adevărat, m-am simțit parcă reîntrupat, am redevenit cineva, ca într-o bandă desenată în care, sub bula imensă și ușoară cuprinzînd fel de fel de fleacuri, vezi cum atîrnă corpul minuscul, dar consistent, al unui personaj cu trăsături familare.

M-am dus singur la restaurant, un mic restaurant aproape gol, de pe lîngă Hale. Citindu-mi distrat ziarul și mîncînd o specialitate din Périgord, încălzită cu siguranță la micro-unde, auzeam conversația patronului cu o femeie înaltă, blondă, poate o comerciantă din cartier, venită și ea să bea ceva și să mai stea de vorbă. Își cumpărase o casă pentru care făcuse un împrumut. Crezînd că sînt vreun turist străin, pentru că pesemne numai turiștii străini și necunoscătorii intrau într-un asemenea restaurant, vorbeau în voie. Era vorba de dobînzi, de felul în care se puteau obține reduceri fiscale, de lucrările ce trebuiau făcute în timp. Cît am mîncat eu, nu au schimbat subiectul. Am făcut împrumutul pe cincisprezece ani, spunea femeia. Cînd voi termina de plătit, voi avea cincizeci și cinci de ani. Și se și vedea proprietăreasă la cincizeci și cinci de ani. Lucru care merită cincisprezece ani de privațiuni. Apoi vor urma lucrările pe care era de la sine înțeles că nu le putea face acum, din cauza ratelor prea mari. Așa că viața ei se prelungea aproape la nesfîrșit, între rate și lucrări, pînă cînd, în cele din urmă, va reuși, poate, bătrînă și fericită, să se bucure de agoniseala ei.

Înțelegeam perfect interesul unei astfel de conversații. Nu semăna cu cea de mai adineauri, cînd trăncăneam cu seminaristul, așa ca să treacă vremea, să umplem timpul cum umpli o cameră goală cu tot felul de mobile lipsite de valoare. Femeia aceea, cel puțin, cu socotelile ei complicate în care se amestecau inexorabil, ca într-o tragică ecuație, rata inflației, procentul dobînzilor și numărul anilor care îi rămîneau de trăit, își povestea viața viitoare, mărturisea efortul dramatic de a împăca setea de fericire cu necesitatea sacrificiilor pe care trebuie să consimțim a le face pentru a o dobîndi. Fără îndoială că vorbea mult despre acest lucru, și cu multă lume, fără să obosească, și va mai vorbi încă, pînă la ultima rată, confirmînd și ea mania noastră, a tuturor, de a vorbi fără încetare, de cînd cuvîntul i-a fost dat omului, adică tocmai din ziua în care a înțeles că va muri.

© D. Ștefan

Filip FLORIAN

Iubitorul de insecte

Din anii dulci ai copilăriei şi pînă-n ziua de 7 ianuarie 1997, Ion Cristoiu le-a ascuns românilor uriaşa sa preţuire pentru gărgăriţe. Sentimentul trebuie să se fi înfiripat pe islazul din Găgeşti sub un soare primăvăratic, asemeni altor tainice încolţiri de iubire în cadru pastoral. Revelaţia de pe la mijlocul anilor '50, prima probabil dintre miile de străluminări interioare care l-au făcut celebru pe analistul de mai tîrziu, s-a consumat în planul simbolisticii. Buburuzele negre răspîndite pe carapacea roşie au fost percepute ca marile vicii ale ideologiei comuniste, iar zborul dezorientat al gîzei a fost înţeles ca semn al politicii eronate a partidului. În cazul lui Cristoiu, lucrurile sînt clare: dizidenţa s-a născut la sat. Prematur.

De bună seamă, cel care se visează cronicarul vremurilor acestea, fiind convins că are ceva de spus despre tot şi toate, nu-şi putea da în vileag nesfîrşita admiraţie pentru gărgăriţe sub regimurile Dej, Ceauşescu şi Iliescu. Era nevoie ca tirania să fie înfrîntă. Şi Ion Cristoiu, măcinat de nevoia de a mărturisi ceea ce sufletul său adusese în Bucureşti de pe plaiurile Vrancei, a contribuit din plin la alungarea ultimului dictator. Pe 10 septembrie, bunăoară, într-un număr al "Evenimentului zilei" avînd pe prima pagină giganticul titlu *"Marea fraudă electorală prin intermediul TVR"*, el scria în editorial: *"Televiziunea Română este un instrument care a fost de şapte ani în slujba lui Ion Iliescu prin diversiunile puse la cale"*. Iar acelaşi text mai conţinea: *"O simplă trecere în revistă a activităţii TVR din ultimul timp, a emisiunii Actualităţi, ne dovedeşte cu prisosinţă că, spre deosebire de alte dăţi, de astă dată manipularea e făţişă, făcută fără nici o minimă preocupare de subtilitate."* În fine, *"Evenimentul zilei"* găzduia în acea zi un alt titlu interesant: *"TVR a făcut mai mult rău democraţiei româneşti decît tancurile sovietice"*. Pe şeful Actualităţilor din acel moment, adică pe omul care supusese democraţia la tot soiul de cazne şi perversiuni, îl chema Paul Şoloc.

De atunci, anotimpurile şi-au urmat sorocul, dregători noi au fost suiţi în jeţuri de bietul popor (căci oamenii nu mai suportau prigoana, hoţia şi minciuna celor ce se înstăpîniseră de şapte ani peste ţară), iar Cristoiu a ajuns să creadă că fără el schimbările n-au nici un sens. Şi, chiar de Sfîntul Ion, a scris: *"pot jura cu mîna pe inimă că Alina Mungiu-Pippidi n-are, în materie de gazetărie, nici talentul unei gărgăriţe."* După care, în editorialul din *"Evenimentul zilei"*, a formulat mistuitoarea întrebare: *"Cum să o numeşti pe această concretizare a lipsei de profesionalism în locul lui Paul Şoloc, pe care-l destitui sub acuzaţia de lipsă de profesionalism?"* Răspunsul n-a venit de nicăieri, fiindcă lumea nu-şi revenise din mahmureala sărbătorilor de iarnă.

Ura i-a întunecat, apoi, mintea tot mai tare lui Cristoiu, la gîndul că nimeni nu i-a propus conducerea TVR, că nici unul dintre mai marii zilei nu i-a cerut sfatul, că televizorul dăruit părinţilor lui Victor Ciorbea a fost o investiţie inutilă. Analistul ar fi putut să monteze un poster al Alinei Mungiu-Pippidi pe un perete al biroului său, să-l mîzgălească cu carioca şi să-l ciuruiască nemilos cu săgeţi. Dar a ales altă formă de luptă cu destinul. A încercat să prezinte fosile vii ale audio-vizualului românesc (Şoloc, Roşiianu, Melinescu etc) drept maeştri ai domeniului. A apelat, pentru a da greutate teoriei, la serviciile unor triste figuri precum Emanuel Valeriu, Radu George Serafim şi Dona Tudor. A dat naştere unei abjecţii care, cu siguranţă, a trezit admiraţia lui Vadim Tudor. Se spune în pagina 3 a *"Evenimentului zilei"* din 7 ianuarie că *"numirea Alinei Mungiu-Pippidi în funcţia de director al Departamentului Emisiunilor Informative din cadrul TVR"* s-a făcut *"prin înlocuirea principiului competenţei cu principiul Rubedeniadei"*. De unde şi pînă unde? Pentru că *"Andrei Nicolae Pippidi* (despre care Ion Cristoiu ştie cine e, dar manichiurista Mimi, cititoare a gazetei, habar n-are), *soţul Alinei Mungiu-Pippidi, a fost adus ca profesor în Universitatea Bucureşti de către Zoe Petre, pe cînd aceasta era decanul Facultăţii de Istorie."* Cu alte cuvinte, logica lui Cristoiu ar fi următoarea: un oarecare individ Pippidi, lipsit de orice vocaţie şi merite în materie de istorie, ajuns *"pe pile"* profesor universitar, o plasează pe nevastă-sa într-un post baban la TVR, profitînd de bunele sale relaţii cu consilierul prezidenţial Zoe Petre, persoana care-l făcuse şi pe el om în trecut.

Din punct de vedere umanitar, ceea ce contează acum nu este soarta Televiziunii Române, ci angoasele lui Ion Cristoiu. Mai ales că insectele nu-l pot ajuta pe analist, aflîndu-se în plină hibernare.

Cezar TABARCEA

Pro demagogia

Termenul a început să primească conotaţii negative – pe care nu le-a avut în limba de origine – abia prin secolul al XVIII-lea. Vom fi surprinşi să aflăm, potrivit celor mai serioase dicţionare franceze (*Littré*, bunăoară), că, pînă atunci, *demagogul* era cel care susţinea o cauză populară împotriva puterii; i-am zice azi "populist".

De fapt, *demagogia* nu este decît un soi de *persuasiune*, or persuasiunea este o strategie de construire a discursului, folosind metode specifice, strategie care poate fi apreciată ca "bună" sau "rea" nu în sine, ci numai prin raportare la scopul discursului şi, respectiv, la efectele acestuia asupra publicului. Rezultă, aşadar, că este o aberaţie să spui despre un partid care nu a reuşit să intre în Parlament că eşecul se datorează discursului său prea "demagogic" – aşa cum au şi făcut unii comentatori politici autohtoni – cînd, de fapt, tocmai demagogia le-a lipsit (mă refer direct la ANL şi PS).

Cu toate acestea, acuzatorii au în vedere numai discursul, cînd consideră demagogia un păcat. Bunăoară, dicţionarele româneşti folosesc în definiţii adjectivul "bombastic" (fie vorba între noi, nu prea potrivit ca predicat într-o definiţie lexicografică), ceea ce trebuie văzut ca o apreciere negativă asupra stilului.

În limba de lemn – instrument tipic al demagogiei – demagogia este proprie numai inamicului, "duşmanului de clasă", ceea ce e chiar paradoxal dacă avem în vedere etimologia primară: "cel care dirijează poporul". Discursul comunist, aşa cum au remarcat mulţi analişti (vezi Besançon, Thom, Wierzbicki, Ficeac), construct verbal fără referent sau cu un referent utopic, nu putea fi alcătuit decît demagogic şi simţind probabil această deficienţă, utilizatorii lui s-au simţit nevoiţi să transfere păcatul în tabăra adversă.

Judecînd la rece, demagogia lui Hitler a avut succes, la fel ca cea a lui Stalin, dar şi cea a lui Churchill, al cărui discurs la preluarea postului de prim-ministru poate fi socotit o capodoperă de demagogie.

Ajungem astfel într-o dilemă: cum trebuie judecată demagogia?

Răspunsul nu mi se pare chiar atît de greu. În esenţă trebuie să avem în vedere, mai întîi, doi factori: *cînd* şi *în ce scop*. Dacă – precum în cazul citat al lui Churchill – discursul vine într-un moment greu pentru naţiune şi vizează salvarea ei, putem vorbi despre o demagogie "pozitivă". Dacă, dimpotrivă, momentul dificil este exploatat pentru a avansa un scop condamnabil din punct de vedere etic, vom vorbi despre o demagogie "negativă".

În al doilea rînd, trebuie să avem în vedere nivelul formal al discursului. Din această perspectivă, decizia este mai ales semantică: discursul demagogic *are* sau *nu are* sens. Cred că nu e nevoie de argumente, chiar şi pentru cititorii mai tineri, ca să afirm că discursul comunist a fost cel mai lipsit de sens, încă de la începuturile sale, iar dacă totuşi măcar un argument ar fi necesar, iată-l: "Proletari din toate ţările, uniţi-vă!".

Aşadar, ca şi în cazul altor termeni, ar trebui să executăm o operaţie de purificare, chiar dacă ea pare a fi foarte dificilă, mai ales cînd macularea are o istorie destul de îndelungată. Şi, totuşi, ea mi se pare posibilă, pentru că, iată, scriind acest articol, am pornit de la întrebarea – pe care mi-am pus-o – de ce Alecsandri şi-a intitulat cîndva: "Clevetici ultrademagogul" şi nu pur şi simplu "Clevetici demagogul". Să se fi gîndit la o gradualitate a demagogiei?

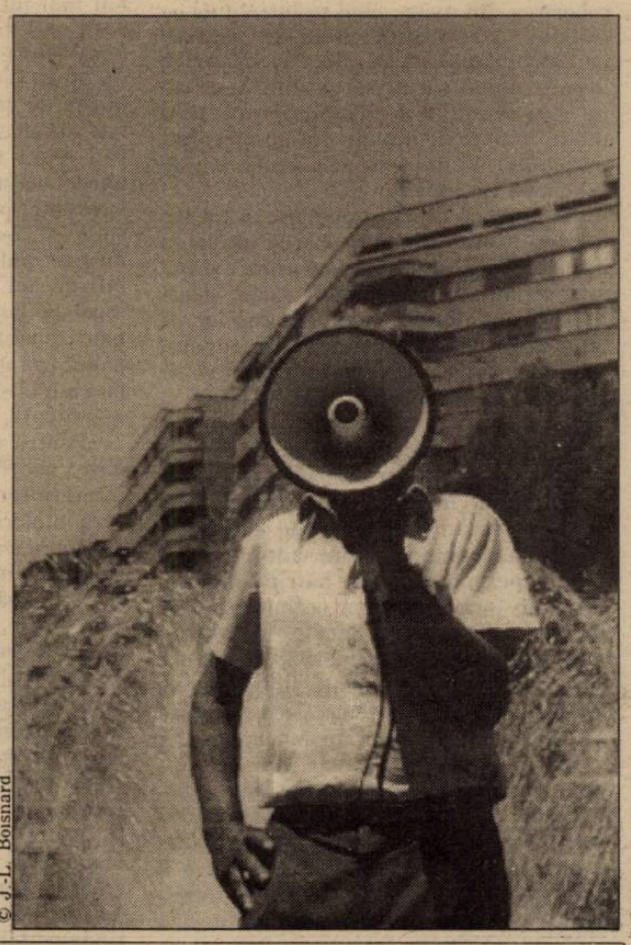

© J-L. Boisnard

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul V ● Nr. 209 ● 24-30 ianuarie 1997 ●

Anul V
nr. 210
31 ian. - 6 feb. 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca

CONSERVATORISM ŞI/SAU *schimbare*

© D. Stancu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

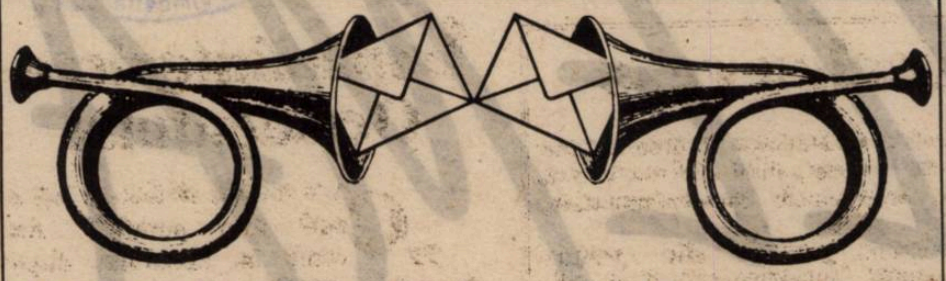

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 208: „Idealuri, aspiraţii, dorinţe“

Idealism de stînga şi pragmatism de dreapta

Acum sîntem în tranziţie, în coridorul de trecere de la comunism la liberalism, de la idealismul de stînga la pragmatismul de dreapta. Pe ruinele fostei utopii o altă mentalitate îşi face loc. Alţi zei, alte ritualuri, alte candori şi paradisuri se ridică. Sincretismul este maleza acestei perioade. Amestec de astenie şi vioiciune reptiliformă, de nostalgie apoplectică dar şi de vizionarism emfatic, în care comerţul cu idei şi idealuri e destul de precar şi cumva anacronic. Oamenii vor să trăiască, şi încă bine. Nu au timp şi nici chef de huruieli moralizatoare sau afaniseli rigoriste. Principiul lui "do ut des" a fost repede asimilat surclasînd tiradele obosite despre societatea multilateral dezvoltată. Instinctul proprietăţii asfixiat vreme îndelungată respiră acum prin toţi porii. A avea este unica raţiune, singurul argument viabil care guvernează existenţa fiecărui individ. Rămîne de văzut cum va fi stimulată această disponibilitate psihologică, căci, să nu uităm, patul lui Procust rămîne permanenta tentaţie a idealiştilor.

Gabriel FUNICA
Biblioteca "D. Zamfirescu"
Str. M. Kogălniceanu Nr. 12
Focşani, 5300, Vrancea

Ce mi-ar plăcea?

Ar fi amuzant să existe o republică sub o dictatură a filosofilor. O ţărişoară, aşa miculuţă, cum îi România, condusă cu mînă forte de o şleahtă de filosofi despotici care să ne bage iluminarea pe gît cu forţa. Credeţi că am fi recunoscători? Aş, da' de unde! Deşi să presupunem că am fi dotaţi - pardon! - cu har, ne vom răscula ca nişte discipoli mărunţi şi ingraţi ce ne aflăm, reproşîndu-le maeştrilor că ce dacă *menirea* lor e să ne dăştepte, nu au, la naiba, nici un *drept* să ne scoată din negura ignoranţei. Căci a fi, dar, mai ales, a rămîne prost e un drept, un privilegiu. Şi mă bucur că-s printre cei privilegiaţi! Ca mici nerecunoscători locuitori ai republicii poate că am fi acceptat că lumina, adevărul se (pot) naşte din meditaţiunea cujetului, dar am devenit furioşi tocmai pentru că acest lucru ne era amintit prea insistent. Jos Dictatura filosofică!

...Şi uite aşa am cîştigat un milion şi putem trece în runda a doua. Ce vă doriţi? - ne întreabă Robingo-Creatorul, alias Peştişorul de aur. Ce îmi doresc, aşa, în general sau ce îmi doresc de la viaţă?, încerc eu să trag de timp şi să mă dumiresc. Pentru că în general nu-mi doresc nimic, însă, o-ho, de la viaţă vreau multe. Cum să nu-ţi doreşti nimic în general, mă, găgăuţă?!, mă apostrofează semenii. Nu ţi-ai dori să sorbi din cupa iubirii, bunăoară? Cum poţi să trăieşti aşa - fără să iubeşti: oameni, bani, onoruri - pur şi simplu? Iaca pot, constat eu atunci umil şi profund sincer. Chiar, cum? Eşti prost, mi se spune, nu ştii să speculezi! Da, zic eu, azi, o singură zi, o singură viaţă, eu sînt prost, însă în restul timpului îs mai dăştept ca voi!

Diana ROPOTAN

N.red.: ***Sînteţi veselă. Rămîneţi aşa. S-ar putea să vă ajute şi să găsiţi un răspuns fericit. Comunicaţi-ni-l, de va fi cazul.***

Nr. 206: „Universităţi şi universitari“

Dispariţia goliarzilor

Pe scena reînnoirii culturale din secolul al XII-lea, goliarzii sînt poate cei mai pitoreşti figuranţi. Dacă, din punct de vedere al conţinutului, nu spun lucruri esenţiale, formal reprezintă personalităţile cele mai "moderne" din epocă. Student sărac, devenit, din nevoie, menestrel, goliardul critică cu fervoare societatea constituită. Patosului arid din învăţătura teologică a vremii, el îi opune triada Joc-Vin-Amor, exaltată în versuri care îl anunţă pe Villon. Este numit *joculator*, "măscărici", apelativul celor excluşi din societate, al rebelilor, al "roşilor" (după traducerea liberă a lui Jacques Le Goff). În secolul al XIII-lea, dispare, odată cu sancţionarea administrativă a universităţilor în care, datorită instinctului său destructiv, nu s-a putut, în cele din urmă, integra. Libertinajul spiritului, vagabondajul şcolar, diatribele împotriva originii pontificale a învăţămîntului îl fac exponentul emblematic al oricărei reacţii universitare anti-establishment: de la umanistul Renaşterii la studentul hippie al anilor '60.

Izbitoare azi este tocmai dispariţia "goliarzilor" – faptul că orice protest împotriva habitudinilor teoretice şi a poncifelor universitare nu mai porneşte din exterior avînd ca ţintă discreditarea structurilor interne ale Universităţii (ipoteze ştiinţifice, sisteme filozofice, cărţi, reputaţii profesorale), ci este generat de chiar aceste structuri. Virilitatea universitară pare să se fi atenuat considerabil în secolul nostru.

Ca să luăm doar exemplul filozofiei, siguranţa teoretică care-i expulza pe un Kierkegaard, Max Stirner sau Nietzsche (toţi trei anti-universitari notorii) în subsolul Istoriilor de specialitate a expirat definitiv. Încă din primele decade ale secolului, Nietzsche a început să fie comentat masiv de la cele mai prestigioase catedre ale vremii, Kierkegaard a devenit între timp un subiect obişnuit pentru tezele de licenţă, iar Stirner e invocat dezinvolt în comunicările ştiinţifice. De-acum înainte, orice rebeliune spirituală se va naşte în Facultate, va fi asimilată rapid de către aceasta, sfîrşind ca materie de studiu. Rezultatul: o dată cu Derrida, Marcuse sau Nae Ionescu, orice revoltă antiuniversitară (de la gesticulaţia stradală pînă la atitudinea metafizică cea mai abisală) îşi va avea automat pandantul academic. Inspiraţia underground va deveni astfel sinonimă cu non-calitatea, cu diletantismul, dacă nu de-a dreptul cu mondenitatea incultă.

Avantajul acestei stări de lucruri ar fi că cei care au ca scop subversiunea culturală nu vor mai fi puşi la index şi ridiculizaţi; dimpotrivă, li se vor crea catedre speciale – drumul spre prestigiul intelectual şi recunoaştere va fi astfel mult scurtat. Dezavantajul ar fi că orice revoltă, în măsura în care ia o formă instituţionalizată, se transformă, ea însăşi, mai devreme sau mai tîrziu, într-o sursă de autoritate. Intenţia ei primară, printr-o dialectică perversă şi, în mod sigur, greu de evitat, se va pierde în scolastica redundantă a oricărui exerciţiu academic. Suflul ei iniţial va fi înăbuşit de notele bibliografice. Aceasta este, în fond, dialectica luptei cu orice idolatrie inhibitoare. Succesul îţi dă impresia că poţi dărîma toţi idolii, o dată pentru totdeauna. Îţi dai însă seama că în curînd însuşi discursul tău va naşte unul. Că revolta ta – de-acum intuiţie reificată – nu este decît ultima pe listă.

Neputinţa tristă a izbînzii sau iluzia candidă a unui orgoliu netrecut încă prin biblioteci – iată cele două fundături ale "huliganului" de azi.

Radu PĂTRAŞCU
student anul V Filosofie

Două intervenţii în probleme de "Engleză"

Lecturînd articolul doamnei Iaromira Popovici ("Engleza din Cenuşăreasă, împărătească", din nr. 206) am avut o mare dezamăgire: am descoperit o imagine favorabilă, dar falsă, aproape publicitară a unei instituţii în care timp de patru ani am studiat, adică m-am "format".

La început mi-a fost greu să-mi definesc nemulţumirea pentru că aproape tot ce se spunea în articol era adevărat. Ulterior mi-am dat seama că acest adevăr era incomplet. Articolul reproduce imaginea unei instituţii de învăţămînt văzută de un profesor care stă la catedră. Înarmat cu o bibliografie bine citită şi fişată, profesorul de cele mai multe ori reproduce comentarii critice de o mare subtilitate, dar a căror importanţă scapă studentului. Din nefericire, de la catedră nu se văd floricelele şi căsuţele desenate pe foile de curs, cărţile citite sub bancă şi nici nu se aud discuţiile din pauză. Dacă toate acestea s-ar auzi şi s-ar vedea, poate că examenul de admitere ar arăta cu totul altfel, poate că secţia de engleză ar avea mai multe domenii de cercetare bine definite, poate că unii studenţi nu ar mai renunţa la permisul la bibliotecă din cauza unor bibliotecari pe post de nebibliotecari, poate că seminariile nu ar mai fi cursuri magisteriale prelungite, poate că mulţi studenţi şi studente nu ar mai ajunge secretari şi secretare la firme şi ambasade sau poate că nu ar mai fi profesori cei mai netalentaţi absolvenţi care nu reuşesc să supravieţuiască interviului la o firmă oarecare.

Se prea poate ca engleza să se fi transformat din cenuşăreasă în împărătească, dar nu peste noapte, căci nimic nu scapă tranziţiei. De aceea, avem de-a face cu o împărătească de tranziţie care prea s-a grăbit să-şi schimbe hainele, dar nu şi ce e sub ele. Cu alte cuvinte, se încearcă variante europene de programe, dar mentalitatea este autohtonă şi de cele mai multe ori impermeabilă.

De cîteva ori în ultimii patru ani studenţii şi-au exprimat mai mult sau mai puţin oficial nemulţumirile. Din nefericire, numărul de ore de curs este tot prea mare, fondurile de carte existente (dar insuficiente) sînt în continuare greu accesibile şi în general opiniile şi sugestiile studenţilor rămîn la nivelul unor discuţii cu unii profesori mai tineri care îşi mai aduc aminte cum era cînd stăteau în faţa catedrei.

Cam acestea sînt cîteva dintre detaliile care nu apar în articolul doamnei Popovici şi care dacă ar fi fost incluse sub o formă sau alta ar fi distorsionat probabil feericul peisaj, dar cu siguranţă l-ar fi adus mai aproape de realitate.

Consider că facultatea de limbi şi literaturi străine (în special secţia de engleză) este o instituţie care beneficiază de mulţi profesori şi studenţi talentaţi. Mă tem însă că aceştia nu formează încă o comunitate care să le permită un schimb real şi eficient de informaţii şi idei.

Cristina MITOCARIU
studentă anul V,
Facultatea de limbi şi literaturi străine
Str. V. Alecsandri, 33, Bacău

*

„Iertaţi-mi vă rog tonul, care e poate mai şugubăţ decît ne-am aştepta cu toţii, dar ce s-ar fi întîmplat dacă Vadim Tudor avea umor, dacă eu nu aveam umor, dacă Ion Iliescu avea umor? Bănuiesc că răspunsurile sînt, respectiv: nu mai înjura pe toată lumea, nu mai citeam *Dilema* şaptesprezece săptămîni, n-ar fi existat. Aşadar, vă întreb: ce face un român după ce cumpără *Dilema*? Vă răspund: o deschide. Dacă o deschide, ce găseşte în ea? Găseşte un articol al Iaromirei Popovici despre Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, secţia engleză. Dacă îl găseşte, se gîndeşte că şi el e student la facultatea incriminată şi mai în glumă, mai în serios, se apucă să-l citească.

Şi e uimit. E uimit. Încă din prima parte a articolului situaţia e bine "descifrată" de profesor doctor Alexandra Cornilescu, şeful etc. Românul simte cum îl invadează emoţiunea: de multă vreme nu-i mai descifrase lui un profesor doctor, situaţia. Privirea doamnei profesor doctor pătrunde în hăţişul societăţii de tranziţie ca ochii pisicii prin noaptea cea groasă (îmi veţi scuza o exprimare mai familiară; prietenii ştiu de ce) şi iese de acolo împreună cu o declaraţie de-a dreptul elucidantă: "nimeni n-ar face traduceri sau meditaţii dacă ar avea posibilitatea să trăiască numai din salariu". Cîtă concizie! Cîtă precizie! Românul îşi spune totuşi, cu timiditatea specifică relaţiilor cu geniile dovedite, că la aceeaşi concluzie ar fi dus poate şi o anchetă sumară făcută pe, bunăoară, trotuarele Giuleştiului. Alungă însă repede acest gînd, uitîndu-se furnicat de admiraţie la prestanţa pe care o dă unui articol de revistă intervenţia unei doamne profesor doctor. Alungă dar acest gînd şi trece mai departe.

Află astfel că relaţia universitarilor de engleză cu studenţii a fost, cu spusele doamnei profesor "una armonioasă, şi nu strict profesională". Studentul îşi răsfoieşte la repezeală fişele despre teoria actului ratat (inclusă în orizontul larg şi adeseori foarte larg de cunoştinţe dobîndit în facultate). Ca din senin, se întreabă de ce o relaţie strict profesională n-ar putea fi şi armonioasă. Subconştientul pare s-o fi trădat pe doamna doctor tocmai cu reporterul în sufragerie.

Notă: jocul fără îndoială extrem de subtil al persoanelor şi naratorilor a lăsat deja să se înţeleagă că românul e student şi studentul e român. Ei sînt identici.

Studentului îi vin apoi în faţa ochilor o vară şi o mulţime de studenţi care aşteaptă să intre la al optsprezecelea examen al lor din vara de mai sus, examenul de, pardon, gramatică generativ transformaţională cu doamna doctor. Figuri îmbufnate, panicate, abătute, furioase, plictisite, iritate; nervi, mormăieli belicoase; în fine, nedumeriri: "la ce bun şi gramatica asta generativă?" (am căutat să îndepărtez din text orice cuvînt lipsit de ţinută academică). "Strict profesional", *it was a pain in the ass for everybody*. (Traducerea citatelor în limbi străine la sfîrşitul facultăţii.)

Dar de ce n-ar citi românul (sau studentul) mai departe? De ce n-ar citi despre studenţii care, "discutînd pe picior de egalitate cu profesorul (...) din subordonat obişnuit să asculte, au devenit parteneri". Studenţi care asistă la "prelegeri ministeriale cu aparenţă atotştiutoare din ce în ce mai reduse, ajungînd chiar la zece minute". Trebuie că glumiţi, doamnă Popovici! (Au zis cam în cor studentul, românul şi toţi cei interesaţi de cestiune). Nici măcar doamna Anda Teodorescu nu întîrzie 40 de minute la curs. Sau vă gîndiţi poate că prelegerile doamnei profesor doctor (v. mai sus) se termină invariabil la 14:10 în loc de 13:50 pentru că, momită în volbura discuţiilor, dumneaei are nevoie de 10 minute din ora următorului profesor pentru a preda magisterial măcar ideile principale ale cursului. Să ştiţi, doamnă Popovici, că noi, studenţii (români) am fost acolo şi vă spunem şi dumneavoastră: vă înşelaţi!

Bogdan MARIN
Str. Unirii, bl. 3, ap. 5, Buzău

N.red.: ***Înţeleg foarte bine atitudinea tranşant-idealistă a unor studenţi la engleză ce nu sînt dispuşi la concesii. În calitate de fostă studentă a aceleiaşi facultăţi, am fost încercată de asemănătoare simpatii şi antipatii. După absolvirea facultăţii, am devenit, cred eu, mai obiectivă, învăţînd să apreciez ceea ce oamenii (şi aici mă refer, evident, la catedra de limba engleză a Facultăţii de limbi străine şi la dna Cornilescu) se străduiesc să facă, la eforturile lor, chiar dacă nu întotdeauna reuşite şi conform aşteptărilor. (Iaromira POPOVICI)***

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Imaginea României**
- **Reziduuri romantice**
- **Natură şi tehnologie**
- **Despre sistemul medical**

Spiritul critic în al doisprezecelea ceas

După alegeri, în tabăra celor care vreme de şapte ani au susţinut opoziţia, au început să se audă voci critice. Vechii apologeţi se miră şi încep să admonesteze. Ca şi cum, dintr-odată, ar fi descoperit că Raiul e plin de lacune, că printre vechii combatanţi anti-iliesciști nu sînt numai îngeri, ci şi oameni obişnuiţi, cu metehne obişnuite: unii mai proşti, unii mai deştepţi, unii mai inocenţi, alţii mai şmecheri, unii mai buni, alţii mai răi. Cutare e gata să negocieze şi ceea ce nu e de negociat, cutare e prea disponibil faţă de spiritul de gaşcă, cutare uită ce a promis, cutare înlocuieşte criteriul competenţei cu mici calcule de partid sau de familie etc. În ce mă priveşte, nu mă simt tulburat de asemenea împrejurări. N-am votat pentru *desăvîrşire*, ci pentru *ameliorare*. Şi, pînă acum, nu regret votul pe care l-am dat. N-am crezut niciodată – şi mi s-a reproşat acest lucru! – că tabăra foştilor opozanţi e imaculată. Se vedea, de altfel, cu ochiul liber că unii sînt necinstiţi, alţii ineficienţi, demagogi sau mediocri. Nu mi-am confecţionat iluzii nemăsurate şi tocmai de aceea voi fi foarte greu de dezamăgit. Dacă am de făcut reproşuri, ele îi privesc mai curînd pe cei care, adepţi fanatici pînă mai ieri, au devenit peste noapte monumente de indispoziţie cîrtitoare. Nu e vina nimănui că pînă la alegerile din noiembrie ei au socotit de cuviinţă să idolatrizeze opoziţia. Dacă ani de-a rîndul te-ai sugestionat că oaia e capră, n-ai dreptul, cînd realitatea te contrazice, să te superi pe oaie.

Întrebarea care se pune este în ce măsură situaţia de acum *putea* fi mai bună. Cum s-ar fi putut evita "accidentele" de parcurs survenite, în perimetrul puterii, după proaspăta ei victorie? Din nou, reproşul meu îi vizează pe militanţii radicali ai vechilor opozanţi. Cîştigătorii alegerilor – şi presa care le-a stat alături – au avut la dispoziţie *şapte ani* pentru a-şi construi strategii, pentru a identifica resurse umane optime, pentru a-şi tria "cadrele", eliminînd impostura, carierismele vulgare, echivocurile comportamentale, incapacitatea.

Simpatizanţii opoziţiei, gazetarii din opoziţie, intelectualitatea "angajată" împotriva puterii şi politicienii de vîrf ai partidelor de opoziţie ar fi trebuit să se ocupe, de la bun început, nu numai de viciile guvernanţilor, ci şi de propriile lor carenţe. Rolul societăţii civile ar fi putut fi, în această privinţă, esenţial: ea ar fi trebuit să ne înveţe că rostul spiritului critic nu e doar amendarea constantă a puterii, ci, deopotrivă, *modelarea* lucidă a opoziţiei, rectificarea erorilor ei. Într-o democraţie autentică, contestaţia are de făcut faţă aceloraşi exigenţe ca şi "establishment"-ul. Ea nu se justifică prin simplul fapt de a fi contestaţie. Or, la noi, principiul acesta n-a funcţionat. N-a contat decît o vagă febrilitate anticomunistă, resentimentul *de principiu* împotriva guvernanţilor, gesticulaţia umorală. Opoziţia s-a bucurat, în schimb, de o complezenţă infinită. Orice observaţie critică la adresa ei era taxată furios drept complicitate cu puterea, drept abuz de nuanţă într-o situaţie de front maniheist. Cine nu era de acord că tabăra antiguvernamentală e ireproşabilă, sau, măcar, scuzabilă la nesfîrşit pentru toate gafele ei nu înţelegea diferenţa între bine şi rău, nu simţea "pulsul" luptei. Ei bine, n-avem, acum, decît rezultatul acestei mentalităţi. Ceea ce nu s-a corijat la timp se lăfăie, astăzi, la rampă. Dacă n-am admis, la timp, că X e defect (cum era s-o facem, de vreme ce era opozant?), X e acum la putere. Spiritul critic neexercitat la momentul potrivit, se exercită, stupefiat, în ceasul al doisprezecelea. Să dea Dumnezeu să nu fie prea tîrziu...

Andrei PLEŞU

De la "furtul legal" la "statul-sperietoare"

„În România se fură cu hotărîri judecătoreşti în regulă", a declarat procurorul general, Nicolae Cochinescu, cu ocazia prezentării raportului anual al activităţii Parchetului Bucureşti. Afirmaţia e şocantă, deşi ea ar fi putut fi făcută (exact la fel) acum doi ani sau acum două decenii. Corupţia împotriva căreia s-au hotărît să lupte noile instituţii ale puterii e, pe meleagurile noastre, un fenomen ocrotit chiar de oamenii legii. În timpul comunismului, ca şi după căderea lui Ceauşescu, autorităţile i-au încurajat de fapt pe infractori pentru a le cîştiga în schimb supunerea, complicităţile sau votul. Justiţia a servit cu zel această "strategie deformatoare", prefăcîndu-se că "apără ordinea de stat"; acum, aceeaşi Justiţie se străduieşte să ne convingă că se va înrola pe frontul anticorupţie deschis de preşedintele Constantinescu.

Dorinţa liderilor politici de a impune respectul pentru lege şi forţa statului de drept se loveşte, pe de o parte, de tradiţia dispreţului faţă de munca cinstită şi, pe alta, de neîncrederea în instituţii. A te pune bine cu puterea, cu şeful, sau cu turnătorii a devenit deja o deprindere naţională care se învaţă în familie, în şcoală şi la locul de muncă şi fără de care viaţa devine un calvar. Cine nu e capabil să şi-o cultive şi să o valorifice pentru a face carieră e trecut repede în tagma proştilor sau în categoria nebunilor. Dimpotrivă, oportuniştii nu au nevoie să fie harnici, ei pot să fie şmecheri, hoţi, nepunctuali, nepricepuţi, intriganţi - totul li se iartă pentru că ştiu să fie maleabili, linguşitori, ipocriţi. Răsturnarea rolului legii şi cocoloşirea fărădelegii au dus, în plan social, la o răsturnare a criteriilor de selecţie: meritele sînt atribuite mai ales celor capabili să le mimeze, promovările se fac luîndu-se în calcul întîi de toate defectele candidaţilor şi cîştigă, de obicei, doar cel care nu îndrăzneşte să se deosebească de restul lumii, n-are principii, poate fi corupt şi e apt să recruteze cît mai mulţi corupţi în slujba propriilor săi protectori. Slăbiciunea de caracter, obedienţa interesată şi convingerile profitabile au ajuns să fie confundate cu omenia, cu buna creştere sau cu loialitatea faţă de... partid.

Pentru a ieşi din cercul vicios în care raportul stat-cetăţean e pervertit pînă la haos iar anomia se întoarce împotriva fiecărtuia dintre noi, actualii guvernanţi au început "demonstraţiile publice" - arestări, dezvăluiri, iniţiative prezidenţiale. Ordinea şi legalitatea ne sînt promise prin măsuri care - pentru a-şi atinge scopul - nu se sfiesc să încalce ele însele actele normative în vigoare, pe motiv că acestea din urmă sînt texte cu vicii şi ambiguităţi, iniţiate pentru a mulţumi o clientelă politică şi nu pentru a clădi sistemul democratic. Legea caselor naţionalizate e cel mai bun - dar şi cel mai înspăimîntător - exemplu. Guvernul Văcăroiu a "ajustat-o" printr-o hotărîre guvernamentală iar pe ultima sută de metri casele de protocol au intrat în categoria imobilelor ce puteau fi cumpărate de chiriaşii sus-puşi. Cabinetul Ciorbea s-a gîndit să repare "nedreptatea" recurgînd la aceeaşi metodă, pentru ca victimele naţionalizărilor comuniste să primească în sfîrşit satisfacţie. În România, revoluţiile şi schimbările de regim s-au oglindit de fiecare dată în redistribuţia rapidă - şi "legală" - a spaţiului locativ. Scoaterea "foştilor" din propriile case a trecut mereu, în preocupările guvernamentale, înaintea oricărui program economic. E greu, dacă nu chiar imposibil pentru actuala majoritate politică s. facă excepţie de la regulă. Ţărăniştii şi liberalii sînt "îndreptăţiţi" să modifice legislaţia în avantajul lor, pedepsind deci lungul şir de pedeseriști, ceauşişti ori stalinişti care au redactat fiecare proiect şi fiecare articol în aşa fel încît să fie mulţumiţi ei şi... neamurile lor.

Cruciade în numele dreptăţii au mai fost pornite şi altădată, dar ele au devenit repede instrumente de teroare politică. Un consiliu naţional anticorupţie am avut şi în legislatura precedentă, şi totuşi puterea şi opoziţia s-au înţeles între ele pentru a-şi legaliza propriile privilegii sfidînd bunul simţ şi consfinţind calea spre afaceri murdare. Politicienii de azi şi de ieri nu pot accepta matrapazlîcurile omului de rînd şi "tunurile de miliarde" ale bancherilor sau ale oamenilor de afaceri, dar li se pare "normal" să sfideze ei înşişi Constituţia, fie devenind proprietari ai caselor de protocol, fie cumulînd funcţii incompatibile (vezi capitolele AGA şi parlamentarii, primăria Capitalei şi cabinetul Ciorbea, vilele din Bucureşti şi demnitarii PDSR). Procurorii, poliţiştii şi ofiţerii se declară preocupaţi de amploarea fenomenului infracţional dar nu se sfiesc să-şi "rotunjească veniturile de bugetari" prin metoda creditelor preferenţiale. Traficanţii de droguri sau de valută sînt şi la noi trataţi fără milă dacă n-au protecţie "de sus", dar traficanţii de dosare trec în continuare drept oameni cinstiţi şi sînt împinşi în posturi politice de unde pot practica în voie şantajul.

Se poate ieşi oare din această mlaştină antidemocratică doar reinventînd frica faţă de autoritatea de stat? Fără un for legislativ care să înţeleagă că legile nu trebuie să fie bune doar pentru cei aflaţi temporar la putere, pentru că oricum vor fi schimbate din patru în patru ani, rezistenţa corupţiei româneşti nu poate fi înfrîntă. Ofensiva anticorupţie iniţiată la Cotroceni în colaborare cu SRI şi Curtea Supremă de Justiţie îi bagă (temporar) în sperieţi pe unii sau pe alţii, dar nu lecuieşte societatea românească de răul atîtor ani în care legea a fost făcută doar pentru a fi încălcată şi dreptatea s-a cumpărat cu bani, cu angajamente scrise (pe baza cărora potenţialii puşcăriaşi deveneau "bravi ostaşi ai partidului") sau cu subvenţii generoase pentru campanii electorale.

Elena ŞTEFOI

Împămîntenirea Occidentului

„Cum veniră, se făcură toţi o apă şi-un pămînt". Au venit în România, după decembrie 1989, multe firme, societăţi, companii, organizaţii occidentale. Nu la fel de multe ca în alte ţări foste comuniste din Europa, nici la aceleaşi proporţii. Prezenţa lor a însemnat totuşi o deschidere şi o speranţă. Cu atît mai mult cu cît barierele artificiale dintre autohtoni şi străini căzuseră. Reprezentanţele, filialele, agenţiile străine - economice, comerciale, bancare, culturale-sociale - erau privite ca staţii-pilot şi ca relee pentru transmiterea "culturii profesionale" de tip occidental. Un anumit stil de lucru, constînd esenţial în îndeplinirea corectă a sarcinilor, la timp şi într-un ritm "liniştit", dar eficient, caracterizat prin consecvenţă şi precizie. Este ceea ce dă impresia, în Occident, că lucrurile merg oarecum de la sine, fără efort. Improvizaţia, agitaţia, dezordinea, munca în asalt şi în ultimul moment, tărăgănarea, certitudinea că "merge oricum" sînt absente din cultura profesională de tip occidental, formată de-a lungul cîtorva secole şi care, observa fostul disident sovietic Alexandr Zinoviev, este unul dintre secretele reuşitei "occidentismului". Acest stil de lucru există în orice instituţie din Occident. Şi la orice nivel. Cancelarul german Helmut Kohl îşi părăseşte în fiecare vineri, la ora 15 şi 15 minute, biroul şi se retrage la reşedinţa lui privată. Nu este un atlet al insomniilor programatice şi al orelor suplimentare petrecute la guvern. Nu dă în brînci şi nu face caz de sacrificiile impuse de funcţia de cancelar.

Cu puţine excepţii (între ele, reţeaua de restaurante McDonald's), reprezentanţele firmelor străine venite în România au cam eşuat în rolul lor indirect, dar nu şi secundar, de relee ale "culturii profesionale" de tip occidental. După un mic moment de entuziasm iniţial, s-a căzut mai peste tot în bramburească, în imprecizie, în tărăgănare nesfîrşită, în nerespectarea termenelor, în explicaţii şi justificări pe cît de laborioase, pe atît de întortocheate, în lucru de mîntuială. Chiar într-un fel de colectivism al găinăriei: telefoanele instituţiei sînt folosite mai ales în scopuri personale, rechizitele sînt "duse" acasă, au fost locuri unde robinetele, clanţele, chiar şi becurile sau aparatele de telefon dispăreau în mod misterios. Dar adevăratul triumf al "culturii profesionale" autohtone asupra celei de tip occidental a fost altul: cei cîţiva străini veniţi să lucreze în aceste filiale, agenţii, reprezentanţe s-au adaptat ei înşişi la spiritul local. Şi la urarea, atît de specifică, "Serviciu uşor!". Împămîntenirea Occidentului.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Adevăratul Avocat

Statul de drept fără o avocatură puternică este de neconceput. Motivul este simplu: în contextul statului de drept, individul nu mai este la dispoziţia autorităţii pentru că raportul *individ-autoritate* se concretizează conform normelor de drept. Legea mediază, deci, între autoritate şi individ. Autoritatea are, însă, de partea ei, *puterea* în cel mai concret sens al cuvîntului. Iar experienţa ne arată că, prea adesea, autoritatea abuzează de această putere. Individul nu poate opune decît argumentul bazat pe lege. Cel care face asta pentru individ este *Avocatul*. Aflat în avangarda societăţii civile în permanenta ei confruntare cu puterea, *Avocatul* face civism în cel mai înalt grad. Cine nu înţelege toate aceste lucruri, nu înţelege nimic din statul de drept şi filosofia acestuia.

Aflat luni, 20 ianuarie, pe postul TVR 1, preşedintele Constantinescu a formulat memorabil cîteva din ideile fundamentale ale statului de drept, care stau la baza luptei anticorupţie în care s-a angajat. Printre altele, vorbind despre Miron Cozma, notoriu pentru dispreţul său la adresa legii şi autorităţilor statului, preşedintele a spus că se luptă şi se va lupta pentru asigurarea tuturor drepturilor pe care legea le recunoaşte oricărui cetăţean, deci şi ortacului infractor. Nu ştiu dacă acei jalnici politicieni şi penibili ziarişti care, de curînd, au forţat un *Avocat* să renunţe la apărarea clientului său, au înţeles mesajul preşedintelui. Dreptul la apărare cuprinde şi dreptul de a alege orice *Avocat*. Din momentul în care justiţiabilul şi *Avocatul* au semnat contractul de asistenţă juridică, nimeni nu are dreptul să intervină în relaţia dintre ei. Nu ştiu dacă Sever Mureşan este hoţ sau nu. Dar ştiu că, frustrîndu-l de *Avocatul* pe care l-a ales, Sever Mureşan nu va avea un proces echitabil, conform principiilor statului de drept. Şi asta mulţumită unor personaje care agită emfatic citate din Constituţie fără să înţeleagă nimic din ea.

Pe de altă parte, la fel de stupefiantă este uşurinţa cu care *Avocatul* a renunţat la clientul său. Tocmai un *Avocat* care este oricînd capabil să dezvolte o tumultoasă retorică despre justiţie, avocatură, stat de drept etc. Îşi risca poziţia politică? Era un risc minor. De altfel, nici nu merită să faci politică într-o ţară în care prezumţia *complicităţii* dintre infractor şi *Avocatul* care îl apără este absolută.

Şi, mai ales, e atît de prezentă în mintea politicienilor. Vreau să spun că este mult mai util să faci educaţie civică prin propriul exemplu (fie şi prin îndîrjirea cu care aperi dreptul la apărare al clientului tău) decît să bălmăjeşti în pustiu despre una şi despre alta, crezînd că faci politică.

Sever VOINESCU

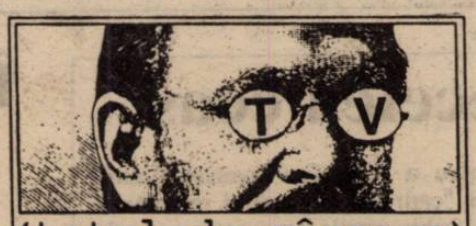

(totul de vînzare)

Simple amănunte

Schimbările operate la vîrful Televiziunii Române, mai cu seamă în Departamentul Emisiunilor Informative, vîrful vîrfului, dacă pot să spun astfel, zona centrală cea mai vizibilă, cea mai expusă şi, strategic, cea mai investită şi învestită politic-emoţional, nu au reuşit, încă, să producă Schimbarea. *Jurnalul* este, oricît nu s-ar vrea, moştenitorul direct, fie şi orfan, al *Actualităţilor*: crispat, monoton, mediocru. Marii "profesionişti" cu care se tot laudă - şi cu care este creditată - Televiziunea Română ori sînt o simplă legendă, ori n-au ieşit încă din hibernare: decoruri posomorîte, camere plasate banal, neinteresant - la nivelul feţelor prezentatorilor -, înţepenite, lumini care cel mult orbesc, estompînd, dar care sînt departe de a reliefa/crea fizionomii, ambianţă lipsită de strălucire, de intimitate, voci, fără deosebire - a devenit aproape o regulă în televiziunile româneşti -, monocorde, "neutre", "sobre", ton şi stil invariabil patetice, justiţiare, ultimative: nu mişcă nimeni, aici informăm, nu ne jucăm... Cînd te uiţi la *Jurnal* nu te afli, parcă, nicăieri anume. Or, tocmai efectul invers ar trebui urmărit: prezentatorul să fie o *gazdă*, nu o portavoce, un aparat.

Mi s-ar putea obiecta că acestea sînt fleacuri, amănunte neimportante. Fals: sînt semne, iar televiziunea, în întregul ei, este un sistem semiotic (al cîtelea, la om?). Totul, pe "sticlă", contează. Românii, însă, sînt, în general, "esenţialişti": dispreţuind bietele, banalele, invizibilele "amănunte", ratează, de multe ori, tocmai esenţialul cel autentic. Să venim, aşadar, la conţinut, chiar dacă nu poate fi despărţit de formă: este, să zicem, cel mult corect (rămîne şi aici de discutat), dar nu mai mult decît atît. Crispat, lipsit de imaginaţie şi anvergură, ar fi, poate, mai bine zis. În continuare bi-dimensional: unde sînt, de exemplu, comentatorii-specialişti în cele mai varii domenii, care să ne facă, atunci cînd e cazul, "dosarul" unei probleme? Iată, nu-s.

Jurnalul ar trebui să împrumute mişcarea, creatoare de ambianţă şi de perspectivă, a *Ştirilor Pro TV* şi s-o îmbine cu sobrietatea elegantă a *Telejurnalului* de pe Tele 7abc (în continuare, cea mai bună emisiune informativă de la noi). *A propos* de Tele 7abc: întoarsă cu grăbire la televiziunea-mamă, Anca Toade parcă nu mai este aceeaşi. Să apese asupra Televiziunii Române un blestem pe care aceasta, la rîndul ei, să-l facă să apese asupra celor ce-i păşesc pragul? Să strice ea tot ce atinge? Aşa se pare...

Să mai aşteptăm, însă. Schimbarea este abia la început. Să avem încredere că ea chiar se va produce. Deşi mentalitatea care o inspiră pare destul de afină cu cea care, aparent, i se opune. "Vîrful" comunică, fără s-o ştie şi fără s-o vrea, cu "baza" în convingerea că televiziunea este un lucru mult prea serios pentru a avea nevoie şi de detalii şi, la urma urmelor, de formă: merge oricum! Forma e de formă! Televiziunea are, însă, un specific, care, ignorat, se răzbună. Televiziunea Română continuă, încă, să nu aibă nici un specific, nici o personalitate - să existe incert. Să vedem ce schimbări va introduce, de pildă, în cadrul emisiunilor culturale, noul director al departamentului cu pricina, prozatorul Bedros Horasangian. Cîtă originalitate va reuşi să infuzeze, cîtă ambiţie creatoare va izbuti să trezească...

Marţea a devenit o zi de televiziune foarte încărcată. Nefericită mi se pare ideea de a programa tocmai în această zi noua emisiune *Şapte zile în România*, şi la o oră care o expune concurenţei cu *Deşteaptă-te, române!* de pe Pro TV. Marţi, 20 ianuarie, de pildă, această emisiune - aflată, atunci, la prima ediţie! - a avut, cel puţin în cazul meu, de pierdut: am comutat pe Mihai Tatulici, care a început anul în forţă, oferindu-ne - dar avînd el însuşi parte - de un spectacol pe cinste: Ilie Torsan (viclenie călită în multe ore de şedinţă, de ieri şi de azi, de partid şi de sindicat), Corneliu Turianu şi Nicolae Cerveni. Un Mihai Tatulici al cărui cap reuşea să-l despartă pe ROMÂNE, din spatele său, graţie unghiului camerei de luat vederi, în OM NE. Nu o fericesc pe Carmen Bendovski în rolul de Anne Sinclair a românilor. Fie şi doar pentru motivul că TVR nu e TF1. Sînt, însă, convins că va reuşi să fie ea însăşi, în condiţiile în care Televiziunii Române îi va fi mult mai greu, dacă nu de-a dreptul imposibil, să devină ceea ce pretinde, cu numele, că e.

Încolo, stau şi mă întreb ce altceva mai fac noii miniştri în afară de naveta între diferitele posturi de televiziune. Şi-or aştepta, cuminţi, rîndul la *Ediţia specială*, care este, dacă îmi dau bine seama, un fel de "tribună a executivului"? Căci, cu cît se înmulţesc emisiunile cărora numai formal li se spune *talk-show*, cu atît devine mai evident că inventarul de "actori" publici este, la noi, îngrijorător de sărac... Cîtă lipsă de imaginaţie, atîta dramă!

Bogdan GHIU

Economie

Ce vrea FMI?

Anul 1997 a debutat într-un climat dominat de negocierile cu Fondul Monetar Internaţional. Ce vrem noi e limpede: un acord care să ne aducă nu atît un împrumut, cît deschiderea uşilor pe pieţele financiare internaţionale. Şi, mai cu seamă, un important aflux de investitori. Ce vrea, în schimb, FMI?

Această ultimă întrebare este însoţită, adeseori, de prejudecăţi, de temeri, de emoţii. Autorităţile naţionale sînt acuzate că se lasă copleşite de pretenţiile Fondului. Mulţi cred că negociatorilor de la FMI li se cîntă prea mult în strună. Nu ne propunem, în aceste rînduri, să răspundem acestor opinii. Vom face trimitere, însă, la un document în bună măsură lămuritor.

La sfîrşitul anului trecut, Comitetul Interimar al FMI a revizuit Declaraţia asupra "Cooperării în Scopul Întăririi Expansiunii Globale", adoptată în urmă cu doi ani la Madrid. Strategia expusă în această Declaraţie, ce accentuează rolul politicilor interne, cooperarea internaţională şi integrarea globală, rămîne valabilă. Se reiterează însă obiectivul întregii participări a tuturor economiilor, inclusiv din ţările cu venituri mici, la economia globală. Dezvoltările şi tendinţele favorabile, care s-au făcut remarcate atît în ţările industrializate, cît şi în cele în curs de dezvoltare şi în tranziţie, sînt o consecinţă normală a introducerii şi aplicării unor politici solide, sănătoase, în concordanţă cu existenţa unei strategii comune pe termen mediu.

Comitetul Interimar al FMI vede necesară actualizarea şi lărgirea Declaraţiei de la Madrid, în lumina noilor probleme ridicate de climatul economic global, aflat în continuă schimbare, precum şi accelerarea punerii în practică a principiilor Declaraţiei, într-un spirit reînnoit, de parteneriat. În acest sens, se acordă o deosebită importanţă criteriilor de performanţă.

- Este accentuat faptul că politicile monetară, fiscală şi de structurare sînt complementare şi reciproc potentate. O aplicare permanentă a unor politici consistente, pe termen mediu, este necesară pentru crearea condiţiilor realizării unei creşteri neinflaţioniste, susţinute şi prin crearea de noi locuri de muncă, necesare pentru coeziunea socială.
- Introducerea şi aplicarea unor politici macroeconomice sănătoase, concomitent cu evitarea apariţiei unor deficite mari, sînt esenţiale pentru promovarea stabilităţii financiare şi a ratei de schimb, precum şi în eliminarea posibilităţii de apariţie a unor disfuncţionalităţi în procesul de cotare între diverse valute.
- Crearea unui climat favorabil pentru stimularea economisirilor particulare.
- Consolidarea acţiunilor menite să reducă inflaţia şi construirea unei politici monetare bazate pe existenţa unei credibilităţi durabile.
- Menţinerea procesului de liberalizare a comerţului, eliminarea presiunilor protecţioniste şi dezvoltarea sistemului de comerţ multilateral.
- Încurajarea convertibilităţii valutare şi creşterea progresivă a liberei circulaţii de capital prin realizarea unui climat financiar stabil şi sănătos.
- Asigurarea unui buget echilibrat şi creşterea disciplinei financiare în cadrul unui program pe termen lung. Continuarea existenţei unor deficite financiare şi a unor datorii publice excesive, precum şi presiunea pe care acestea o exercită asupra dobînzilor real pozitive, reprezintă o ameninţare pentru stabilitatea financiară şi creşterea economică durabilă. În acest context, este esenţială creşterea transparenţei în aplicarea politicii fiscale prin reducerea cheltuielilor extrabugetare şi a deficitului quasi fiscal.
- Îmbunătăţirea calităţii şi a componentelor ajustării fiscale, prin reducerea cheltuielilor neproductive, concomitent cu asigurarea unei baze adecvate de dezvoltare a investiţiilor în infrastructură. Deoarece asigurarea unei dezvoltări economice durabile depinde de dezvoltarea resurselor umane, sînt esenţiale: îmbunătăţirea sistemului educaţional şi de instruire; reorganizarea sistemului public de pensii şi de sănătate pentru realizarea unei eficienţe a acestora pe termen lung şi asigurarea unei asistenţe medicale de calitate; eliminarea sărăciei şi promovarea unui sistem de protecţie socială bine orientat.
- Abordarea reformelor structurale mult mai curajos, inclusiv în domeniul forţei de muncă şi în cel al pieţei de produse, în sensul creşterii numărului de locuri de muncă şi al reducerii distorsiunilor care influenţează negativ alocarea eficientă a resurselor, astfel încît economia să devină mult mai dinamică şi să poată reacţiona eficient dezvoltărilor adverse.
- Promovarea unei guvernări eficiente sub toate aspectele, inclusiv prin asigurarea aplicării legilor, îmbunătăţirea eficienţei cheltuielilor din sectorul public, combaterea corupţiei, ca elemente esenţiale în realizarea unui climat necesar dezvoltării economice.
- Asigurarea sănătăţii sistemului bancar prin promovarea unei supravegheri prudenţiale şi existenţa unor reglementări stricte, care să conducă la îmbunătăţirea analizei riscului de credit, creşterea cerinţelor legate de capital, publicarea periodică a situaţiei financiare a băncilor, prevenirea acţiunilor de spălare a banilor, îmbunătăţirea managementului bancar.

Iată, în mare, ce vrea FMI! În schimbul culoarului verde, ce ne-ar fi deschis pe pieţele internaţionale şi al unui semnal încurajator pentru investitorii străini, vrea să asigurăm, la noi acasă, o bună funcţionare a economiei.

Adrian VASILESCU

Anticorupție prin război între gazetari

Turnătoria ca ideal sau cum își face Ion Cristoiu statuie

● Simplu - inițiind serialul "Caracatița a ajuns în presă" cu o întrebare adresată... președintelui Constantinescu: "Cînd va fi anulată privatizarea ilegală a României libere?" Transformat în "instanță morală postdecembristă", directorul editorialist își "dă în gît concurența", apelînd la (mai) vechi scrisori deschise trimise de (unii) actuali miniștri pe vremea cînd erau pe baricade opuse cu CDR, scoțînd de la naftalină dosare clasate, argumente ranchiunoase, complexe din scurta perioadă (vreo 3 luni) în care el însuși a fost nevoit să-și plătească loialitatea pentru Ceaușescu și ai săi cu pedeapsa de a nu fi considerat... *vedetă a revoluției*. Pentru că "istoria se răzbună", Cristoiu a ajuns la concluzia că Petre Mihai Băcanu și Mircea Dinescu sînt niște... hoți. Primul, pentru că a privatizat ziarul pe care-l conduce prin metode discutabile și "a folosit, timp de 4 ani, **România liberă** pentru a achiziționa, prin șantaj, 15 nave din flota românească". Al doilea, pentru că "și-a însușit o tipografie nemțească din patrimoniul Uniunii Scriitorilor pe vremea cînd era președinte". Sorin Roșca Stănescu, pe care "lupul moralist" l-a oploșit în redacție pe vremea cînd dosarul de securist al viitorului opozant de la **Ziua** devenise "marfă publică", intră și el în lista corupților care-i stau în cale lui Ion Cristoiu ● Cotidianele **Ziua** și **România liberă** și săptămînalul **Catavencu** merită în viziunea **Evenimentului zilei**, să intre în "arest preventiv" întrucît directorii lor l-au supărat pe dl Cristoiu cînd el era și așa supărat că a pierdut Televiziunea ● "Curajul" său îl sensibilizează pe Adrian Păunescu (fost coleg la **Zig-zag** în 1990, cînd "Dinescu era șef la scriitori" și "Băcanu se îmbogățea de pe urma gloriei de disident") care îi ia apărarea în **Vremea**: "Spre deosebire de unii dintre cei care-l atacă, pentru că nu acceptă să tacă sau să vorbească îndatorat despre noua Putere de la București, domnul Ion Cristoiu n-are (sau reușește să dea impresia că n-are) interese, cu nici una dintre puterile care au alternat la conducerea României."

Regretul ca strategie sau cum își apără oamenii publici onoarea

● "Acum regret și eu că am vrut să edităm clandestin ziarul **România** (din care făcea parte, și nu oricum, și Ion Cristoiu), să fim chinuiți în beciurile Securității iar drept recompensă murdăriile să ne acopere și la șapte ani de la eliberarea noastră" (Petre Mihai Băcanu în **România liberă**) ● "În ceea ce privește misterioasa răsplătire a persoanei mele cu o frumoasă casă, pentru faptul că în decembrie 1989 am arătat că lucrez, mă tem că exact din clipa aceea, cînd m-am comportat atît de urît, un mare bine i-am făcut lui Ion Cristoiu, scutindu-l să-și mai folosească organul vorbirii la lustruitul secerii și ciocanului și să-l mai lingușească, și să-l mai slugărească în continuare pe tatăl lui Nicușor (...) Mă mișcă profund umanismul de care dă dovadă Ion Cristoiu cînd, asmuțind à la Salva Vișeu clasa muncitoare împotriva chiriașului burghezo-moșieresc Mircea Dinescu în **Evenimentul zilei**, îi scutește de dureri de cap pe mai vechii săi tovarăși de suferință, adică activiștii de partid, de stat și tovarăși de securitate ce-au devenit fără complexe apropritari de fabrici, hoteluri, bănci, vile și terenuri, pe care, așa nevoiași cum i-a lăsat odiosul dictator, și le împart acum într-o stare de înghesuială vrednică de toată compasiunea lui Ion Cristoiu." (Mircea Dinescu în **România liberă**) ● "Destinele lui Ion Cristoiu și Ion Iliescu sînt legate definitiv, prin legături pe care știința nu poate să le explice. Ascensiunea ambelor personaje s-a produs în momente de criză, tulburi adică. Prăbușirea lor a fost quasi-simultană. Și la fel de dură, produsă de incapacitatea de adaptare la schimbările din jur. Vremea șefilor născuți, a șefilor pe viață, a trecut. În condiții noi, în care numele ar trebui să țină loc de valoare și blazon, cei doi par niște dinozauri uitați de Dumnezeu" (n.n. - și băgați în seamă de toată lumea!) (Adrian Pătrușcă în **Ziua**). ● "Pot să vă spun că în spatele disputei dintre ziare stau niște forțe politice pe care n-aș putea să le numesc, dar despre care știu că vor să semene discordia, pe de o parte între cei care sunt la putere, iar pe de alta între cei care i-au sprijinit să ajungă acolo. În asemenea ocazii, e preferabil să fii înjurat decît lingușit. Sper că oamenii pe care vor să-i apere «avocații» de ocazie ca acela care mă calomniază pe mine (n.n. - e vorba, desigur, de Ion Cristoiu) vor ști să se apere ei înșiși de asemenea apărători." (Ana Blandiana în **Cronica română**)

Întrebare din public

● Cine oare îl angaja pe avocatul Cristoiu cu lingușeli și laude politico-scriitoricești atunci cînd "victimele" de azi aveau nevoie de demolarea lui Nicolae Manolescu, de exemplu, dar și altor... "incomozi" sau "indezirabili"?! **(E.Ș.)**

De jur împrejur

Episodul Hebron

Prin anii '70 făcea înconjurul lumii fotografia care izbutise să arate pingelele rupte ale secretarului de stat al Statelor Unite de pe atunci, Henry Kissinger. Naveta lui diplomatică între țările Orientului Mijlociu era urmărită cu sentimente amestecate: teoretic, toată lumea vroia pacea între Israel și vecinii săi arabi, dar, practic, interesele erau mult mai diversificate. Conflictul avea ramificații multiple în echilibrul sferelor de influență, în prețul petrolului și incidentele de la fața locului (de la atentate la războaie) se înscriau într-o logică a confruntării care părea imposibil de clintit de pe făgașul ei sîngeros. Acordul de la Camp David (1975) semnat de președintele Egiptului, Anwar Sadat, și de primul-ministru de dreapta al Israelului, Menahem Begin, a instaurat ceea ce s-a numit "o pace rece" pentru care Sadat a plătit cu viața și Libanul cu un război distrugător, care a durat peste un deceniu. Voința indivizilor, fie ei și laureați ai premiului Nobel pentru pace, s-a dovedit neputincioasă în fața sentimentului colectiv că demnitatea națională nu poate fi apărată decît prin distrugerea, aruncarea în mare, umilirea vecinului. Dar, oricît de izolată și neadecvată cu spiritul locului părea strîngerea de mînă de la Camp David, patronată de Statele Unite, ea a fost precedentul care a permis negocierile secrete de la Oslo și acordul semnat între Arafat și Rabin tot la Casa Albă. De data aceasta premisele păcii păreau mai sigure: Washingtonul rămăsese singurul lider mondial capabil să influențeze prin presiuni economice sau de altă natură politica aliaților prezenți sau potențiali. Actorii intransigenți ai Orientului Mijlociu au realizat, de voie de nevoie, că în absența victoriei finale, pacea poate fi mult mai productivă. Nu aceasta era și starea de spirit a extremiștilor din ambele părți. Atentatele teroriste ale organizației Hamas și manifestațiile opoziției israeliene, care au culminat cu asasinarea premierului Rabin, dovedeau că o parte a populației - din ambele tabere - se împotrivea concesiilor impuse de procesul de pace. Victoria în alegerile din Israel a partidului lui Netanyahu reprezenta nu doar acest punct de vedere, ci și acea categorie de oameni gata oricînd să treacă de la vorbe la fapte. Calendarul tratativelor era serios amenințat și retragerea trupelor israeliene din Hebron (localitate în care trăiesc 120 000 de palestinieni și ceva peste 400 de coloniști evrei) a devenit un test important pentru evoluția politică din zonă. După tratative extrem de laborioase, care l-au costat probabil pe actualul negociator american Denis Ross mai multe perechi de pingele, trupele israeliene s-au retras. În cartierul lor general s-au mutat cu entuziasm popular reprezentanții autorității palestiniene, în timp ce armata israeliană păzește cu efective extrem de puternice perimetrul ocupat de coloni. În termenii prezentului, Hebron reprezintă un succes. Ca și predecesorul său Begin, Netanyahu, liderul dreptei, a trecut prin Parlament acordul de pace sprijinindu-se mai puțin pe propria alianță guvernamentală, cît pe voturile opoziției de stînga. În perspectiva viitorului însă, episodul Hebron nu face decît să apropie scadențele unor probleme pe care "ambiguitatea constructivă" de la Oslo le-a evitat prin amînare: statutul Ierusalimului, statul palestinian, înălțimile Golan.

Logica de la Oslo pretindea că, prin înțelegeri parțiale, foștii combatanți se vor obișnui să trateze, să-și facă unele concesii, în cele din urmă să înțeleagă că trebuie să conviețuiască. Viața își introduce corectivele ei: tratativele duc într-adevăr la concesii, dar ambele părți fac eforturi extraordinare pentru a legifera pașnic separația. Acum, demnitatea națională se exprimă prin izolarea față de adversarul care n-a putut fi nimicit. Pînă la pace mai sînt pingele de rupt.

Magdalena BOIANGIU

Opoziția unită...

...care nu e solidară decît cînd nu e la putere. Energiile nu se pot concentra decît dacă trebuie doborît cineva sau ceva. Revista Time (27 ianuarie 1997), despre viitorul coaliției din Serbia.

"Ceea ce nu i-a îngrijorat deocamdată pe cei din opoziție este întrebarea cum vor guverna, dacă adversarii lor vor fi învinși. **Zajedno** înseamnă "împreună", dar pînă nu de mult elementele alianței erau destul de departe unul de altul... Astăzi alcătuiesc un front unit. Va dura?

Nu prea au de ales. Unii reușesc să fie conducători, alții sînt împinși, iar liderii din Zajedno au fost mai curînd tîrîți. Răspunsul străzii la ilegalitățile lui Miloșevici i-a făcut să-și potrivească pașii și să-și stabilească o agendă comună.

Acum doi ani și jumătate cei trei lideri ai alianței trăgeau în direcții cu totul diferite. Cel mai cunoscut dintre ei, prozatorul Vuk Drașkovici, negocia cu Miloșevici participarea la un guvern de coaliție. Zoran Djindjici, care părea un cosmopolit cu studiile făcute în Occident, își arăta ostentativ solidaritatea cu cei mai brutali dintre liderii sîrbi din Bosnia. Între timp, Vesna Pesici deplîngea naționalismul violent al sîrbilor, dar o asemenea atitudine o plasa într-o zonă obscură și Alianța Civică pe care o conducea era alcătuită dintr-un număr restrîns de intelectuali. Acum toate aceste componente au dispărut: a învins ideea că trebuie acționat în mod eficient. Drașkovici și Djindjici au pus o surdină discursului lor naționalist, simțind că cei de pe stradă tînjesc după democrație și că au nevoie de un sprijin extern." Zilele și nopțile de fiestă revoluționară fac posibilă o asemenea mobilizare a energiilor, în disprețul trecutului și amînînd alternativele pentru viitor. Contează prezentul: să plece Miloșevici. În opoziție, coalițiile funcționează. La putere..

Membrii coaliției italiene de la putere **Măslinul** consideră alianța o amenințare pentru propriile lor partide și se tem pentru calitatea lor de conducători. Unii se pronunță în mod deschis pentru revenirea la reprezentarea proporțională, la care alegătorii au renunțat prin referendumul din 1993. Referendum inițiat tocmai pentru a diminua pletora de partide politice. Dar înghesuiala persistă: numai la centru sînt vreo zece grupări politice. Se ceartă între ele și sînt minate de rivalități interne.

Cum s-a ajuns aici? Simplu. Deși 80% dintre alegători au votat pentru un sistem electoral permițînd instaurarea "celei de a doua republici" (și ca urmare a anchetei **Cu mîinile curate** care a dat la iveală corupția vechiului sistem politic), politicienii italieni au făcut tot ce le-a stat în putință ca noul sistem să semene cu cel vechi. Pentru a cîștiga locuri în Parlament, ei au alcătuit coaliții electorale care au degenerat din cauza antagonismelor. Așa s-a întîmplat în 1994 cînd Silvio Berlusconi, șeful partidului Forza Italia, o nouă mișcare de dreapta, a făcut echipă cu Liga Nordului, partid separatist care a și provocat ruptura. Acum, iarăși. Deja Partidul Comunist, care se pretinde reformulat (dar nu și reformat) și de care depinde majoritatea parlamentară a coaliției Măslinul a devenit impertinent (...) Pentru a obține o schimbare reală e nevoie de un consens între putere și opoziție. Dar de cîte ori puterea tratează cu opoziția se aud acuzații că s-au încheiat acorduri secrete între partide. Poate că așa și e. (**The Economist**, 11 ianuarie)

Există pîrît nu și reclamant

Comisia de Apărare a Adunării Naționale, reunită în ședință pe 15 ianuarie, a respins, în absența vreunui candidat doritor să facă raportul, propunerea de rezoluție nr. 3098 de creere a unei comisii de anchetă a activităților din trecut ale fostului ministru al Apărării Franței, Charles Hernu, acuzat de revista *L'Express* că a fost spion al securității bulgare, românești și sovietice. (**Le Nouvel Observateur**, 23-29 ianuarie) **(M.B.)**

Argument

Imediat după decembrie '89 majoritatea românilor au fost convinşi că se va produce o mare schimbare la care, prin jocul fericit al sorţii, vom fi noi înşine părtaşi (dacă nu neapărat şi autori). Unii s-au dezmeticit mai repede (merci, neică, mi-a trecut!), alţii au mai lîncezit o vreme tot nădăjduind să vadă cu ochii lor cum, de după colţ, izbucneşte năvalnic vîntul schimbării. Dar, după un timp, au început să se audă tot mai des voci, blazate sau mîhnoase, care să spună că nu s-a schimbat nimic... în părţile esenţiale. Poate prea nerăbdători, poate prea "stătuţi" - cum bine spunea cineva -, românii s-au lăsat prinşi în iureşul euforic ce cuprinsese partea asta de lume, crezînd că înnoirea mult aşteptată va veni de undeva, de sus, ea fiind ca un fel de har care se pogoară asupra celor entuziaşti. Cînd însă ne-am dat seama cît de înrădăcinată este în noi o anumită mentalitate inoculată, picătură cu picătură, în ultima jumătate de secol, am tresărit ca de un şoc electric şi, dacă nu ne-am lamentat, ne-am dat bătuţi (fatalitate, cocoană!) şi ni s-a cam luat de astfel de mofturi.

Oricum, nu cred că în ultimii şapte ani a existat vreun cuvînt mai des întrebuinţat decît "schimbare". Totul curge, totul e în continuă metamorfoză. Se schimbă sexul, se schimbă valută, se schimbă culorile politice, aliaţele şi prietenii, se schimbă guvernări, se schimbă demnitari (la vremuri noi...). În schimb, nu se mai schimbă mesaje, nu mai sînt schimburi de experienţă sau de idei (acum le zice brain storming, work-shop sau talk show), a dispărut schimbul de mîine şi cine mai ştie ce se va fi întîmplat cu schimbul trei. Totuşi, încă se schimbă fanioane şi tricouri, se mai schimbă vorbe grele, se schimbă părul (dar năravul ba), se mai face schimb de mingi, de terenuri sau de prizonieri (după caz) şi peste tot apar agenţi de schimb. Există case de schimb şi scrisori de schimb, se mai fabrică piese de schimb (după ce s-au schimbat tehnologiile), iar puternicii zilei fac, democratic, cu schimbul la ciolan. Oximoronice în conservatorismul lor vetust sînt schimburile de materii, al căror summum rămîn tot schimburile respiratorii. Cît despre schimbarea (în bine) a României, ştim că la noi e cheia. Cîte capete, atîtea schimbări, deşi ele, capetele, par a se înlocui mai repede decît gîndurile care le străbat. Astfel încît, schilodiţi după ce-am implementat atîta schimbare, parcă am vrea să ne tragem niţeluş sufletul şi să ne întrebăm: dar cu Caragiale cum rămîne? Din această dilemă nu... Schimbă vorba, îmi şopteşte cineva cu voce schimbată. (I.C.)

Cristian PREDA

Despre imobilismul gîndirii

La cîteva zile după alegerile din noiembrie trecut, una din gazetele bucureştene încerca să arate cititorilor săi în ce fel relatase presa internaţională schimbarea politică petrecută în România. O pagină întreagă de ziar reproducea astfel opinii europene şi americane, exprimate în comentariile agenţiilor de presă. Titlurile erau generoase, în încercarea lor - oarecum naivă - de a sugera că străinii înregistraseră schimbarea guvernanţilor de la noi aproape la fel de mulţumiţi ca şi românii. Un singur titlu părea să iasă din cadrele entuziasmului general: el aparţinea agenţiei DPA şi vorbea despre "victoria conservatorilor în România"; dezorientaţi, gazetarii români au preferat să adauge articolului respectiv supratitlul "ce a înţeles DPA". Comentariul reprodus suna la fel ca şi celelalte, adică era elogios, aproape flatant la adresa electorilor români. Un singur lucru îl distingea de toate celelalte: agenţia DPA ţinuse seama, atunci cînd vorbise de "conservatori", de numele acelei familii politice europene căreia i se raliază PNŢCD, adică de grupul partidelor creştin-democrate şi conservatoare (în sensul britanic), grupate alteori - de pildă, în Parlamentul european - sub numele de partide populare. Influenţat de contextul românesc, în care "conservatorismul" desemnează doar dinozaurii stalinişti, gazetarul nostru simţise nevoia să transforme propria ignoranţă politică într-un soi de ironie ieftină la adresa comentatorului mult mai informat decît el. Adevărul este că termenul "conservatorism" are, în istoria gîndirii politice, o demnitate copleşitoare, una care nu merită sacrificată doar pentru a putea desemna cumva nostalgicii domniei lui Ceauşescu. (Termenului i-a fost redată - cu discreţie - demnitatea, într-o lucrare din păcate neglijată, cu toate că e deocamdată singurul text original de filosofie politică românească: e vorba de cartea *Conservatorismul anglo-saxon*, scrisă de Adrian-Paul Iliescu.) În loc de conservatorism, ar fi preferabil să se vorbească, în aceste cazuri, de imobilism.

Ce caracterizează în mod fundamental imobilismul autohton? O descriere unică şi incontestabilă a acestuia este imposibilă, dintr-un motiv foarte simplu: separaţia politică nu urmează, la noi, linii doctrinare, ci interese oarecare. Politicienii români sînt atraşi de putere, nu de idei. Gafele lor sînt, de aceea, monumentale. Iată motivul pentru care exemplele de mai jos sînt doar trei mostre dintr-un catalog, în care figurează, în rubrici unice, personaje care altfel sînt separate de ambiţii cu totul opuse.

Să luăm, de pildă, în seamă felul în care e gîndită economia. Metaforele constructiviste domină imaginarul postdecembrist, chiar dacă acum e vorba de piaţă, realitate imposibil de construit ori controlat, prin esenţa ei spontană şi imprevizibilă. Obsesia guvernării Văcăroiu, aşa-numita macrostabilizare, era semnul evident al unei politici dirijiste, pentru care contează nu satisfacerea gusturilor individuale, ci producţia fără consumator, stocul ce trebuie înregistrat ca şi cum ar fi vîndut. În schimb, politicieni care îşi spun liberali au vorbit, referindu-se la aceeaşi perioadă, despre "capitalismul sălbatic instaurat de PDSR". Lăsînd la o parte faptul că se utiliza aici un clişeu al propagandei marxiste, cea care a inventat termenul capitalist pentru a denigra, nu pentru a înţelege realitatea pieţei, confuzia creată era aceeaşi cu cea propusă de adversarii a căror discreditare era încercată: numind capitalism sălbatic clientelismul fostei guvernări, se sugera că soluţia satisfăcătoare ar fi tot una de esenţă colectivistă, în care alţi actori economici ar trebui să negocieze cu guvernul avantajele rezervate foştilor clienţi. Refuzul de a accepta faptul că guvernul nu are ce căuta în economie ne costă infinit mai mult decît ne plictisesc acele discursuri care combină clişee marxiste şi noţiuni vagi despre piaţă. Aici imobilismul are efecte directe, căci riscul pieţei, de care aminteam mai sus, presupune tocmai libertatea neîngrădită a gîndirii.

Al doilea exemplu e legat de democraţie. Tezele avansate pe această temă de fosta guvernare combinau cinismul profetic al d-lui Brucan (cei 20 de ani) cu încrederea oarbă în "Dumnezeul PDSR-ist", garant şi manipulator al domniei unui singur partid, sigur de sine aşa cum doar învinşii de duzină pot fi. În noiembrie trecut, noua guvernare a opus acestei combinaţii insolite teza victoriei "adevăratei democraţii", neglijîndu-se astfel nu doar victoriile parţiale obţinute pînă atunci de CDR (la alegerile locale din 1992 şi 1996) sau participarea unei bune părţi din actualul PD la guvernări anterioare, dar mai ales faptul că decisivă pentru guvernarea democratică nu este alternanţa (chestiune strict formală, consemnată în ziua alegerilor), ci capacitatea de a administra opţiunile masive contrare (aspect ce ţine de conţinutul guvernării şi care nu se poate vădi decît în timpul exercitării mandatului). Cele două teze participă la un model unic: cel care face din victoria propriei tabere criteriu de performanţă al tuturor, sfidînd la nevoie nu numai izbînzile adversarilor, ci şi pe cele proprii. În acest caz, imobilismul gîndirii are efecte indirecte: cetăţenii sînt flataţi, cînd de o tabără, cînd de alta, rămînînd astfel separaţi în două popoare distincte. Experienţa aceasta nu e nouă, numai că ar trebui ştiut că ea a durat în alte locuri foarte mult: în Franţa, de pildă, ea a avut nevoie, pentru a-şi epuiza energiile, de aproape 200 de ani.

Al treilea exemplu e mult mai spectaculos, fiindcă e vorba de relaţia politicienilor cu Constituţia. După ce fostul preşedinte postdecembrist a încercat să obţină în 1996 un al treilea mandat, eşuînd nu din pricina instanţei care trebuia să-i cenzureze ambiţia nemăsurată, ci din pricina unui electorat mai sever decît Curtea Constituţională, primul ministru al noului guvern a căutat - cu o îndîrjire neînţeleasă nici de suporteri, nici de adversari - să rămînă, cel puţin pentru o perioadă, şi primar al Capitalei. Disprețul pentru textul Constituţiei leagă astfel două tabere care s-au înfăţişat, cu nedisimulată ură, ca radical separate. Imobilismul gîndirii are aici efecte mai întîi indirecte: într-adevăr, disprețul pentru Actul fundamental dezonorează, indiferent de ideologie; eşecul politic devine astfel cert. Efectele directe sînt probabil şi mai dramatice: ce resurse mai poate găsi un politician pentru a acţiona onorabil, cum mai poate defini spaţiul legii, după ce el însuşi s-a arătat incapabil de a se plasa în limitele trasate de ceilalţi? Din nefericire, aceste pericole sînt tratate cu un dispreţ suveran de către politicienii români: astfel, fostul preşedinte a devenit şef de partid, în timp ce primul premier primar din scurta noastră istorie modernă se simte, la rîndul său, foarte bine.

Vlad NISTOR

Drumul către politicianism

Decembrie 1989, momentul eliminării politice (şi nu numai politice) a lui Ceauşescu reprezintă momentul iniţierii unei evoluţii democratice în România. Fără delimitarea consecinţelor politice şi civice ale acelui moment, nimic din evoluţia ulterioară a societăţii româneşti nu poate fi înţeles.

Momentul iniţial a fost unul deosebit de tulbure. O lume care nu numai că nu cunoştea conceptul de societate civilă, dar pentru care nici măcar rudimentele acesteia nu existaseră, se descoperă în faţa unei provocări cu totul excepţionale – propria sa definire. Neînţelegerea semnificaţiilor reale ale instituţiilor democratice, a principiilor de funcţionare ale statului de drept, absenţa valorilor esenţiale ale societăţii civile din orizontul conceptual colectiv vor determina haosul politic caracteristic primelor luni ce au urmat "debarcării" lui Ceauşescu. De aceste dezechilibre substanţiale ale unei societăţi aflate în evidentă stare de haos au profitat grupuri ce beneficiaseră de un consistent *training* "politic", cel comunist. Acelaşi haos la nivelul acţiunii politice, dar în primul rînd la nivelul conceptelor politice, a determinat reacţia stupefiantă a unei mari părţi a societăţii româneşti faţă de "Piaţa Universităţii", dar şi rezultatele alegerilor din primăvara anului 1990. A fost o perioadă în care euforiei democratice a unor grupuri puţin numeroase li se adăuga şi uneori li se opunea chiar reacţia haotică şi tulbure a marii părţi a populaţiei. Pentru aceştia, distonantele concepte aparţinînd orizontului lumii civilizate, atunci pentru prima oară vehiculate după negura celor 50 de ani de ideologizare forţată, nu puteau constitui decît o provocare bizară, fără consistenţă imediată, periculoasă pentru "liniştea" conservatoare a părţii cel mai puţin instruite a poporului român. Desigur, profesioniştii manipulării au făcut tot ce au putut pentru a menţine o asemenea stare ce le era deosebit de favorabilă. Astfel au reuşit să se instaleze şi să se menţină la putere.

Constituirea treptată a societăţii civile, contemporan cu formularea unor structuri politice şi instituţionale noi, în mare măsură democratice, elaborarea unui tot mai viabil sistem de partide politice, sistem încă destul de confuz din punct de vedere doctrinar, va determina în cele din urmă intrarea României în normalitate. Recenta alternanţă la putere realizată după alegerile din noiembrie constituie un real certificat de bună purtare pentru instituţiile nou create ale democraţiei româneşti.

Ce se află însă în spatele acestui nou sistem instituţional pentru constituirea căruia societatea românească a ultimilor şapte ani a făcut eforturi extreme? În ce măsură societatea civilă este astăzi în România cu adevărat funcţională?

Cum ar putea aceasta reacţiona la eventualele abuzuri ale puterii nou constituite lăsînd la o parte partizanatul firesc pentru un participant la instaurarea acesteia? În ce măsură organizaţiile ce mai exprimă încă în mod formal dezideratele societăţii civile vor reuşi să nu se implice în decizie păstrîndu-şi neutralitatea? Noua putere va fi capabilă să aplice şi nu numai să controleze teoretic concepte şi atitudini real democratice în raporturile sale cu adversarii politici, dar şi în cele cu aliaţii sau cu societatea civilă? Acesta va fi adevăratul test al democraţiei româneşti. Din păcate, nu toate semnele pe care actualii guvernanţi le-au dat sînt încurajatoare.

Un exemplu ni se pare concludent. Recent, reacţionînd faţă de nemulţumirile unui aliat mai puţin semnificativ din punctul de vedere al aritmeticii parlamentare, preşedintele celui mai important partid aflat la guvernare s-a rezumat să numere reprezentanţii partidului dizident în cele două Camere. O asemenea atitudine este în spiritul ei profund antidemocratică. Respectabilul om politic ar fi trebuit să ştie că într-o democraţie autentică chiar şi un singur alegător care ţi-a acordat votul este esenţial pentru atitudinea ta politică, cu atît mai mult un partid. Ne paşte oare pericolul ca noii guvernanţi odată instalaţi să-şi mai uite din principii?

. Mircea KIVU

Anumite structuri comuniste

În decembrie '89, un personaj în pulover anunţa la postul naţional de televiziune că în România tocmai au fost desfiinţate structurile comuniste. Doi ani mai tîrziu, alt personaj, cu puloverul în dulap, se plingea, tot la televizor, că a fost lovit de structurile comuniste (deci ele nu dispăruseră). Explicaţia acestor misterioase dispariţii şi apariţii stă, se vede, în însăşi natura fantomatică a comunismului. "O fantomă bîntuie..." – scria un personaj cu lavalieră acum o sută şi ceva de ani, dar cine a stat să-l asculte?

Cînd zici "structuri", te gîndeşti pe de o parte la nişte alcătuiri materiale, în speţă organizaţionale, pe de altă parte la nişte moduri de gîndire sau de comportament. Nu e evident, dar putem accepta că primele ar putea fi desfiinţate prin decret. Cu a doua categorie, lucrurile stau mult mai complicat. Un sistem social se reproduce, în primul rînd, prin structurile de gîndire pe care le inculcă membrilor ei. Rezultatul constă în mult hulitele mentalităţi, vinovate de tot ce se întîmplă rău în ţara asta de şapte ani încoace.

Dacă ne uităm la unele (deja) clişee, cum ar fi *Economia de piaţă este un lucru bun pentru viitorul ţării* (enunţ cu care e de acord 54% din populaţia adultă a ţării[1]), s-ar părea că a început să se formeze o opinie generală favorabilă economiei de piaţă (mai ales că, pentru persoanele de pînă la 50 de ani, proporţia de mai sus creşte la 61%, iar pentru cele pînă la 25 de ani, la 65%). Problema e că acceptarea economiei de piaţă nu înseamnă mai nimic, atît timp cît nu este însoţită de acceptarea implicaţiilor cotidiene ale acesteia.

Pentru ceea ce ne interesează, respectiv existenţa unor mentalităţi favorabile sau nu unei schimbări a sistemului social, mai relevante sînt atitudinile faţă de ceea ce constituie, în plan individual, miezul tare (*noyau dur*) al economiei de piaţă, respectiv asumarea iniţiativei individuale, a competiţiei şi a riscului implicit. 83% din populaţia adultă consideră că *statul ar trebui să garanteze locuri de muncă pentru toţi cetăţenii*. 91% cred că *este necesar să fie controlate preţurile produselor alimentare de bază*. De asemenea, mai mult de jumătate din adulţi sînt de părere că *statul ar trebui să stabilească salariile pentru toţi lucrătorii, chiar şi pentru cei din întreprinderile particulare*. Exemplele ar putea continua.

Dictatura comunistă a însemnat nu numai represiunea violentă (de altminteri, aceasta a fost din ce în ce mai puţin prezentă în istoria recentă), ci mai ales una edulcorată, bazată pe un sistem de sancţiuni şi recompense la care individul era obligat să se adapteze. Oamenilor alungaţi de la ţară de mizeria insuportabilă li se oferea o condiţie suportabilă, dar tot mizerabilă, de orăşean cazat la bloc (locuire e altceva, aici e vorba, cel mult, de o b-locuire, o locuire de sorginte secundă), obişnuit să meargă la serviciu (la fabrică, la ziar, la Securitate), să facă exclusiv ce i se spune (cei mai adaptaţi erau capabili să facă ceea ce ar fi putut să li se spună[2]). Virtutea supremă era să îţi începi şi să îţi termini cariera în aceeaşi întreprindere. În capitalism, cine stă prea mult într-un loc e privit cu circumspecţie, ca plafonat.

Această categorie, baza socială a comunismului, nu era cîtuşi de puţin vinovată de acceptarea acestor condiţii, dar a fost modelată în acest fel. Ea este produsul dictaturii. Dictatura s-a cuibărit, mai mult decît în birourile C.C.-ului, în fiecare din noi, atunci cînd am acceptat să îngheţăm la mitingul din faţa sălii în care se ţinea nu se ştie ce discurs epocal, pentru că aveam imperios nevoie să fim trecuţi pe o listă de repartiţie a unei unităţi de locuit, sau pentru că altminteri ar fi trebuit să meargă colega de birou care era însărcinată, sau pentru că ar fi fost tras la răspundere secretarul de partid care se arătase înţelegător cînd ne angajasem la acea slujbă, prin transfer în interes de serviciu.

Există în ţara asta un număr nebănuit de oameni care o viaţă întreagă au mers opt ore pe zi la serviciu, cînd li s-a cerut au stat peste program, au muncit din greu să acopere cearşafuri cu cifre inutile. Pentru ei e prea tîrziu să se recalifice. Ei sînt marii perdanţi ai oricărei competiţii. Ei ar accepta cu dragă inimă economia de piaţă, cu atît mai mult cu cît în economia de piaţă nu se stă la coadă la tacîmuri de pui, nu se îngheaţă de frig în case, există maşini de spălat vase. Dar ar accepta-o cu o condiţie: locul lor în viaţă să nu fie scos la concurs. La urma urmei, ei îşi fac conştiincios datoria. Sînt fanatici ai schimbării, cu condiţia să rămînă cum a fost.

În decembrie '89, ei s-au bucurat din suflet că nu vor mai fi chemaţi aiurea să muncească duminicile, că vor putea vedea la televizor filme fără partizani şi cincinale, că vor avea paşaport. Nu se aşteptau însă că Dacia pentru care economisiseră o viaţă se va transforma într-o sticlă de whisky contrafăcut. Nu pot să înţeleagă de ce limuzina de lux a băiatului vecinului, care băiat chiulise o viaţă de la serviciu şi făcuse bişniţă cu blugi de la studenţii arabi, îi stropeşte acum cu noroi. Nu înţeleg de ce o noapte la hotelul din Venus, în care mergeau în vacanţă cu bilete de sindicat, costă acum cît salariul pe o săptămînă. De fapt, nici nu e ceva de înţeles în aiureala asta. *Avem nevoie de un conducător puternic, pentru a face ordine în ţară* (82%).

---

1. Datele citate în acest articol provin din mai multe sondaje realizate de IMAS în cursul anului 1996.

2. În decembrie '89, primul film difuzat de Televiziunea Română Liberă era *Ringul* lui Sergiu Nicolaescu. În ianuarie '97, la cîteva zile după numirea noului director general al Televiziunii, TVR 1 difuza, în sfîrşit, *Piaţa Universităţii*, admirabilul film al lui Sterie Gulea.

Sorin ŞERB

Mîna invizibilă şi sistemul

Îngrijorător de mulţi români s-au declarat, în primele zile postrevoluţionare, mulţumiţi de judecata sumară şi de pedeapsa exemplară a cuplului Ceauşescu. Rechizitoriul, mai cu seamă, i-a umplut pe oameni de sfîntă indignare, dar şi de relaxare. Execuţia, al cărei film a fost tranşat, cu o frustrantă pudoare instituţională (greu de acceptat de românul mediu), a fost un exorcism naţional. Oamenii au răsuflat uşuraţi. Răul fusese anulat. Ceauşeştii şi camarila au fost responsabili de mizeria fizică şi morală a poporului. Ca după un cutremur, victimele se răsuceau sub dărîmături căutînd să iasă. Foamea, decăderea biologică, produsele subculturale inundînd bibliotecile fuseseră arhivate în anexele uriaşului dosar ceauşist. Şi nici puseurile comunistoide ale personalităţilor postcomuniste nu au extrapolat responsabilitatea individuală a lui Ceauşescu înspre palierele inferioare ale puterii şi nici nu au produs, în rîndul entuziaştilor, şocul de conştiinţă necesar. Sîntem, din acest punct de vedere, la nivelul complicităţii sau resemnării generalizate de dinainte de decembrie '89. Dintr-o pudoare întreţinută de discursul oficial (*ei au întinat valorile socialismului...*) procesul de responsabilizare generală a fost suspendat. Gestul de canibalism ideologic a fost prezentat drept singura şi suprema cale spre vindecarea imediată. Răul aparţine trecutului şi, nu-i aşa?, o mare iubire se construieşte pe o (cît mai) mare uitare. Mişcările de protest erau destabilizatoare şi chiar huliganice. Prima clauză a contractului social a fost uitarea, în schimbul unei deculpabilizări generale. Cine a fost de vină? Evident – Ceauşescu. Şi nici măcar ei, ci *mîna nevăzută* a sistemului. Ce ironie – Ceauşescu, victimă multiplă ca în *Crima din Orient Expres*... Uitate au fost vînzătoarele insolente, funcţionarii agresivi, secretarele din biroul lui Gheorghe Ursu, prostia solemnă a tribunelor, imbecilizarea în masă, celula de bază a societăţii şi a partidului, imnurile şi marşurile, pozele, plăcuţele, entuziasmul analgezic, cozile, frigul, mizeria, dezumanizarea în masă, complicitatea programatică a şedinţelor de prelucrare, delaţiunile patriotice şi terorismul industrial, ticăloşia de masă. Dintr-o pudoare patologică (compensatoare) problema responsabilităţii a fost etern amînată, trucată, transformată în obiect de şantaj. Amănuntele vieţii de zi cu zi a omului în comunism au fost, aşadar, uitate – mai ales că derespon-

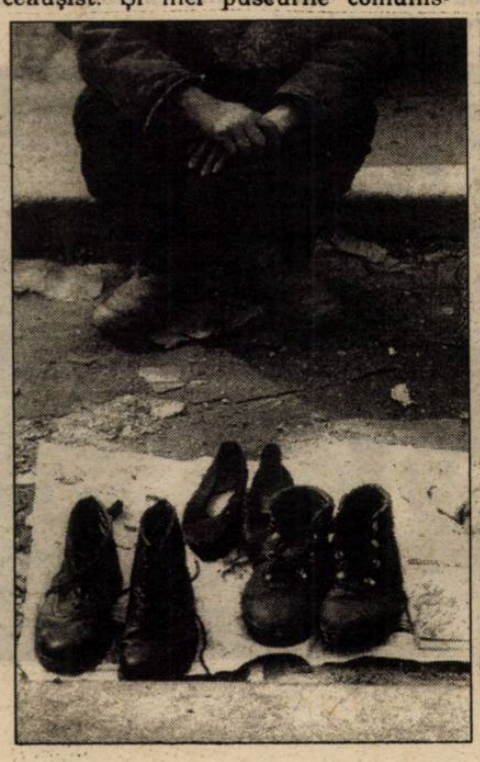

sabilizarea generală a permis reluarea lor în forme îmbunătăţite şi peste pragul evenimentelor din decembrie. Insolenţa lucrătorilor guvernamentali, a politicienilor, infatuarea casierilor şi agresivitatea care inunda etajele inferioare ale puterii – au fost cuvînt de ordine în timpul mandatelor anterioare. Şi mai mult, de vină nu erau anonimii apostoli ai obrăzniciei instituţionalizate, ci sistemul. Însă apele tulburi ale sistemului au trecut, fără a lăsa ceva în sufletul oamenilor. Puţini au acceptat că trebuie să împartă parte din vină – unii, într-o coregrafie bogată şi ipocrită, alţii (puţini din puţini) cu sinceritate şi suportînd oprobriul general. Cum, a putut face X aşa ceva? Restul şi-a continuat deambularea somnambulă. Ceva adevăr, pare-se, este – spaima penalităţii multor procese de conştiinţă a paralizat simţul critic. Disconfortului unei nopţi albe şi frămîntate i-au fost preferate continuitatea liniştită, ignoranţa trufaşă (şi, de multe ori laşă), înstrăinarea promptă de un trecut compromiţător. Şi astfel, conform unei reţete dictate de Stavroghin lui Verhovenski, dacă vrei să uneşti cinci oameni, pune-i pe patru dintre ei să-l omoare pe al cincilea. Şi, de la sine înţeles, nimeni nu va denunţa colaborarea aceasta viciosă. Ea va fi plafonul comun al întovărăşirii lor.

Spuneam, la începutul acestor rînduri, că îngrijorător de mulţi români au răsuflat uşuraţi după executarea lui Ceauşescu, într-o cvasigenerală lapidare a ţapului ispăşitor. Se încheia, cu aceasta, pentru majoritatea românilor, paranteza imorală a comunismului. Din care – nu e vorbă – mulţi s-au grăbit să recu-

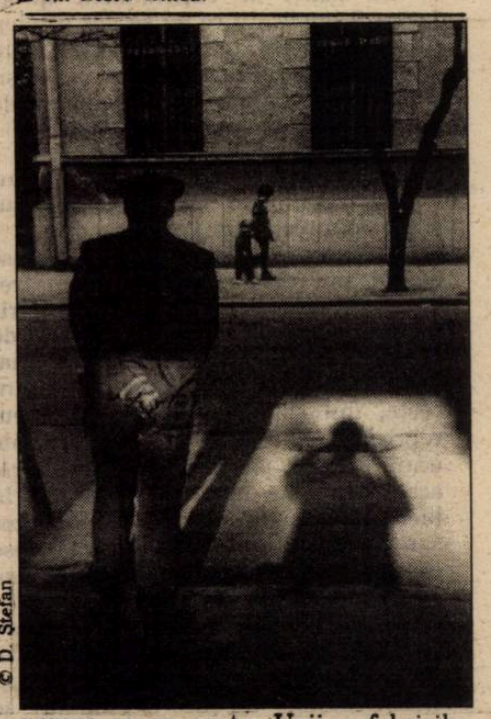

© D. Ştefan

pereze ce se poate. Unii – fabricile, alţii – retorica, alţii – sistemul (chiar aşa!) şi, în fine, unii – chiar pe Ceauşescu. Şi, alături de recuperarea ruinelor tehnologice, *a grijii omului faţă de om*, a impostorii, s-a recuperat şi deculpabilizarea generală. *Cum? Sîntem în plin dezastru? Cine oare să fie de vină? Sistemul? Iliescu? Văcăroiu? Sau însuşi Ceauşescu?* Oricum, deocamdată vinovăţia pare aşi avea asigurată reşedinţa în Piaţa Victoriei. Guvernul trebuie *să recupereze, să echilibreze, să se sacrifice, să cedeze, să protejeze* (n.a.: culese din metrou). Iar dacă n-o face, trebuie să se aştepte nu la idei sau devotament (noţiunea sacrificiului stîrneşte, azi, zîmbete iar cea a onorabilităţii – hilaritate isterică!), nici o problemă, mîna invizibilă va trage în faţă pe cineva vinovat, alienîndu-l: investitorii străini, ţiganii, evreii, contextul geostrategic, sau chiar pe puternicii abia instalaţi. Sistemul funcţionează.

Filon MORAR

Două clişee: muncă şi responsabilitate

În urma unei discuţii cu un ţăran dintr-un sat din Apuseni, Livezile, mi-au rămas în minte două afirmaţii ale interlocutorului meu, pe care îmi permit să le reproduc fără a reda întreaga conversaţie. Prima afirmaţie s-ar putea rezuma la aceea că oamenii nu muncesc în România, "doară se fac că lucră", şi de aceea lucrurile nu merg bine în ţară, iar cea de-a doua sună astfel: "şi ce crezi că ăştialalţi o să ne deie de mîncare". Aceste două tipuri de judecăţi sînt destul de răspîndite în societatea românească actuală, variante mai apropiate sau mai îndepărtate de formularea prezentă se pot auzi foarte des şi la diferiţi oameni, de aicea deci importanţa acestor afirmaţii care izvorăsc dintr-un mod de gîndire, sau cel puţin ilustrează o serie de atitudini des întîlnite care merită cred toată atenţia.

În ceea ce priveşte prima afirmaţie trebuie observat în primă instanţă că s-a vorbit foarte mult despre faptul că românii nu muncesc îndeajuns, că sînt foarte pătrunşi de spiritul balcanic şi de cei 45 de ani de comunism. Dincolo de această discuţie generală, pe care nu vreau să o amplific aici, este interesant de analizat concluzia care se degajă din această propoziţie care susţine în esenţă că lucrurile nu merg bine în această ţară pentru că oamenii nu muncesc, cu alte cuvinte cauza care stă la baza situaţiei de acum o reprezintă oamenii, care nu muncesc cum şi cît trebuie.

Un astfel de raţionament încorporează implicaţii ce mi se par primejdioase deoarece induc cel puţin două supoziţii: *victimizează guvernul* - el şi-a dat toată silinţa însă demersurile sale nu fost zadărnicite - şi *culpabilizează poporul în totalitatea sa* - oamenii sînt de vină pentru că lucrurile merg prost: nu muncesc destul şi nu muncesc cum trebuie.

Ce înseamnă însă că nu muncesc destul sau că nu muncesc cum trebuie? Răspunsul pe care mi l-a oferit interlocutorul meu este că modelul de "cum trebe să lucri" este Germania. Germania, iată ţara unde se munceşte, îmi spune interlocutorul meu, reproducîndu-mi cîteva relatări ale unui prieten plecat în această ţară; acolo omul se întoarce obosit de la lucru şi nu mai are timp de televizor sau de "alte bicherii" (prostii). Reiese că acţiunea de a presta o muncă aşa cum trebuie este reperabilă prin echivalenţa sa cu o stare de epuizare fizică după efortul solicitant al muncii. Dincolo de imaginile create este totuşi incontestabil că în Germania se lucrează. Ceea ce este contestabil se prefigurează în spatele acestei comparaţii cu Germania, şi ea destul de uzitată, şi este ideea că românii muncesc mai prost şi mai puţin în orice condiţii sau indiferent de condiţii: aşa sîntem noi, leneşi şi delăsători. Acest gen de afirmaţie nu trebuie acceptat, determinismul acesta poate fi combătut în acest caz de faptul că, acolo unde există motivaţia de a munci (materială şi nu doar de avînt patriotic), românii muncesc bine şi aceasta judecat după standardele occidentale din ţările unde ajung să lucreze. Putem deci deduce că într-un alt sistem, componentele considerate "neperformante" într-un prim sistem se comportă contrar evaluărilor făcute în cadrul primului sistem, ceea ce ne aduce de la sine în faţa ideii că nu componentele ci sistemul, modul de organizare al componentelor este defectuos. Pentru a mă exprima mai clar nu aş susţine că oamenii nu muncesc, ci că munca lor este greşit coordonată deoarece instituţiile statului care au acest rol nu utilizează pîrghiile adecvate. Afirmînd acestea nu vreau să spun, ceea ce ar fi de altfel prea simplist, că în România, în general, se munceşte îndeajuns sau ca în Germania, pentru a utiliza termenul comparaţiei invocate mai sus, ci că o mare parte şi cea mai importantă din responsabilitatea pentru situaţia creată o are guvernul care a deţinut *puterea de a coordona întregul mecanism al muncilor individuale*. Cu atît mai mult cu cît avem de-a face cu o economie în care sectorul de stat deţine o pondere considerabilă absorbind mare parte din forţa de muncă, cu atît mai mult deci trebuie să existe o strategie naţională a statului care să încurajeze ansamblul eforturilor individuale.

Cum se explică totuşi faptul că o parte din populaţia ţării este înclinată să creadă că motivul pentru care "lucrurile nu merg bine" este pentru că oamenii nu muncesc cum sau cît trebuie? Un posibil răspuns ar fi că individul, realizînd că efectele muncii sale nu se văd imediat, trage concluzia că nu munceşte îndeajuns, căci nu poate percepe decît ceea ce el face, neputînd cuprinde întregul sistem.

Strategia macroeconomică şi tot ceea ce a susţinut-o a dat greş, nu individul. Acţiunea fiecărui individ din sfera lucrativă trebuie eficientizată prin crearea unui cadru stimulativ de către instituţiile statului.

Nu susţinem aici caracterul intervenţionist, omniprezenţa statului, dimpotrivă, departe de a fi adeptul statului protector, vrem să subliniem că nu se poate concepe o economie naţională fără un cadru general, fără o osatură care să-i asigure coerenţa şi eficienţa programului, articulaţie patronată de instituţiile abilitate ale statului care au menirea de a impulsiona şi de a încuraja activităţile lucrative.

Se poate replica că este comod şi chiar convenabil să susţii că oamenii muncesc îndeajuns şi că toată răspunderea o poartă guvernul ori ansamblul legislaţiei, că "sistemul este de vină". Cine este responsabil pentru situaţia actuală? Desigur nu este o întrebare uşoară care comportă un răspuns facil sau simplist, însă responsabilitatea în general este o chestiune despre care se vorbeşte mult dar care foarte rar se asumă în România.

Şi despre criza de responsabilitate s-a discutat foarte mult, însă ceea ce apare ca o evidenţă este faptul că unele partide sau persoane exploatează afirmaţia: cauza insuccesului este nemunca oamenilor, pentru a se deroba de orice responsabilitate şi a abate atenţia de la cauzele reale. (Să nu uităm că pînă nu demult dacă se accepta că ceva nu merge în regimul comunist era fie din cauza duşmanilor externi sau interni (agenturi străine sau retrograzi), fie pentru că oamenii trebuiau să muncească mai mult. Partidul nu greşea, infailibilitatea sa punea în afara oricărei discuţii problema responsabilităţii pentru propriile acte. Asemenea strategii periculoase şi în acelaşi timp păguboase nu mai trebuie reproduse).

O gîndire deterministă - aşa ne este scris, acesta este sensul istoriei etc... - este incompatibilă cu acceptarea ideii de responsabilitate, această noţiune neavînd chiar nici un sens în logica deterministă a unui sens impus, irevocabil şi inevitabil, sursa înrîuririi unei situaţii fiind adesea neclară, ţinînd mai curînd de domeniul conjuncturalului, de aspecte impersonale ca de exemplu statul, istoria, poporul etc...

În acest moment ajungem la ceea ce poate fi numit aspectul pozitiv al primei afirmaţii privitoare la muncă. Această aserţiune afirmă, dintr-o altă perspectivă, că stă în puterea noastră să facem lucrurile mai bune prin munca noastră. Optimismul răzbate din afirmaţia că se poate mai bine, că prin noi, prin munca noastră se poate realiza mai "binele". Iată o altă faţă a primei afirmaţii invocate la început, căci prin asumarea forţelor proprii se neagă gîndirea deterministă; omul este cauza generatoare a lucrurilor din moment ce stă în puterea lui ca prin asumarea responsabilităţii pentru activitatea sa să facă ca lucrurile să meargă bine.

Cea de-a doua afirmaţie conform căreia "ce crezi că ăştialalţi o să-ţi dea de mîncare" comportă, mi se pare, cel puţin două sensuri. În lumina primului, care se înscrie în ordinea deterministă, statul, puterea etc... se presupune că ar trebui să facă sau să dea, schema aplicată fiind cea de sus în jos: palierele cele mai înalte ale puterii concentrează în mîinile lor deciziile, toate instrumentele şi resursele şi stă la latitudinea lor măsura în care se vor apleca spre baza piramidei. Se susţine totodată că toţi sînt la fel şi orice schimbare este în van. Nu vreau să insist asupra discuţiei privitoare la paternalism, dirijism în societatea română, subiect de asemenea insistent dezbătut. Voi atrage însă atenţia că această a doua afirmaţie presupune la rîndul ei un aspect pozitiv, alături de prima conotaţie invocată mai sus, şi anume că individul îşi exprimă neîncrederea în ordinea ireversibilă de sus în jos şi îndeamnă implicit la a nu aştepta de sus de la alţii ceea ce poţi face singur.

Care ar fi deci concluzia? Avem două afirmaţii care se bat cap în cap, avem două sensuri ale fiecărei afirmaţii care se contrazic. Nu dispunem de nici un criteriu care să ne permită să privilegiem una sau alta din afirmaţii sau unul din sensurile lor. Tot ceea ce ne propunem şi putem afirma cu certitudine este că ne aflăm în faţa unei *stări de confuzie*, cele două afirmaţii şi sensurile lor ilustrînd din plin acest fapt. Fiecare din afirmaţiile şi sensurile prezentate sînt orientate spre două sisteme diferite: unul pe care l-am cunoscut şi unul care abia prinde contur. În fapt, în anii de după 1989 s-a perpetuat această stare de confuzie, societatea românească neorientîndu-se în mod decis pe nici una din aceste două căi, rămînînd undeva între aceste două opţiuni atît de deosebite, între care compromisul sau o potecă de mijloc este greu probabilă. În esenţă putem spune că nu am închis o uşă, dar nici nu am deschis larg alta, iar faptul de a nu fi închis o uşă doar de a întredeschide o alta ne poate pune în faţa situaţiei ca orice curent să poată închide una din uşi.

Tocqueville susţinea că după o revoluţie, după o schimbare bruscă a instituţiilor, a moravurilor, a legislaţiei etc... se instaurează o stare de confuzie rezultată din confruntarea dintre vechi şi nou. Existenţa unei stări de spirit democratice în lipsa unor instituţii corespunzătoare, a unor tradiţii care să se constituie într-o contrapondere în faţa eventualelor devieri, face vulnerabilă societatea şi se poate ajunge la o guvernare absolutistă. Tocqueville concluziona că în faţa problemei "toţi egali în drepturi sau toţi fără drepturi" trebuie să alegem democraţia, singura cale de a ne prezerva libertatea.

Nu vreau să afirm iminenţa instaurării unui regim absolutist în România, ci doar să arăt iminenţa necesităţii alegerii hotărîte a unei căi astfel încît să se alăture starea de ambiguitate şi confuzie. Ne-am aflat în ultimii ani şi ne aflăm din păcate în continuare în faţa a două tipuri de sisteme deosebite, a două drumuri complet diferite, pînă acum societatea românească nefiind angajată în mod decisiv pe nici una din aceste căi.

Confuzia provine din faptul că la nivel politic nu s-a optat clar fie spre dirijism, spre trecut, spre un sistem de relaţii mafiot răspîndit la toate nivelurile, fie spre viitor, spre un regim care să respecte şi să potenţeze forţele individului, forţe generatoare de energii permiţînd dezvoltarea.

Această stare de nehotărîre, de suspendare în confuzie trebuie să înceteze, iar drumul pe care o vom apuca s-a decis în urma voturilor din care decurge configuraţia parlamentului şi a majorităţii parlamentare, deci implicit a politicii guvernamentale. Majoritatea parlamentară şi noul guvern vor trebui să se angajeze în mod ferm pe calea pe care au propus-o şi care le-a adus voturile şi încrederea electoratului care astfel şi-a împuternicit mandataţii să exprime *hotărîrea* sa. De *hotărîrea* electoratului de a se angaja pe calea exprimată prin vot va trebui să ţină cont şi jocul alianţelor în Parlament. Astfel, majoritatea parlamentară trebuie să se formeze din partide decise să-şi asume responsabilitatea pentru un program orientat în mod ferm şi convins spre calea susţinută de electoratul lor şi să pună în acest fel capăt confuziei prin indicarea şi mai ales aplicarea unui program guvernamental care să înscrie ţara pe drumul unei reforme democratice reale, care să aibă şi conţinut, nu numai formă.

© D. Ştefan

FEL ŞI CHIP DE SCHIMBĂRI

Cezar TABARCEA

Ambalaje

Conservatorism se leagă, etimologic, de *conservă*. Iar *conservă* înseamnă pentru foarte mulţi oameni, nu atît conţinutul, cît *ambalajul*.

Borcanul de "Uncle Ben's", cu forma sa minunată, cu eticheta sa pe hîrtie lucioasă şi mai ales cu fantasticul său capac, este mult mai important decît conţinutul, mai ales că mam'mare n-are habar şi nici nu vrea să aibă de "curry".

N-am pomenit întîmplător de biata mam'mare. Fiecare dintre noi a observat pasiunea ei şi a mătuşilor pentru ambalaje. Pungile de plastic sînt împăturite cu grijă, borcanele sînt bine spălate, ba chiar şi tuburile goale de pastile, pentru că... "Cine ştie! Or mai trebui vreodată". Şi, ce triumf pentru mam'mare cînd, pregătindu-ţi pachetul pentru un picnic la iarbă verde şi constatînd că n-ai unde pune sarea, îţi va oferi cu generozitate un tub gol de ampicilină!

Probabil că numai din delicateţe şi pentru că era familiarizat cu mentalitatea mătuşilor, Mircea Eliade nu i-a pomenit pe români atunci cînd a introdus conceptul de "cargocult"!

Trebuie să recunoaştem, cultul ambalajului s-a constituit într-o *forma mentis* la români, iar implicaţiile lui, dincolo de glumă, sînt, uneori, foarte grave.

Cînd eram copil, prindeam cîteodată replici şoptite pe ton nostalgic relative la fastul evenimentelor pe vremea lui Carol al II-lea. Aş zice că erau justificate – Carol al II-lea, bun, rău, cum era, era totuşi rege.

Acum, cînd sînt om matur şi cînd vrînd (dar mai ales) nevrînd trebuie să mă gîndesc la pensie, cultul ambalajului începe să mă îngrijoreze, ba chiar să mă enerveze.

Pentru că, deşi toţi ştiam că, în conservă, conţinutul era de multă vreme expirat, ba chiar alterat, iată ce replici mi-este dat s-aud prin metro : "Ei, lasă, dragă, că de Anul Nou, tot băga portocale şi banane!" (n.n. portocalele şi bananele se găsesc acum pe toate drumurile); "Auzi? Da' să ştii că serbările alea de pe stadion nu erau urîte. Veneau copiii ăia frumos îmbrăcaţi..."; "Ţi-aminteşti de cenaclul lui Păunescu? Hai, tu, că era, aşa... ceva..." (n.n.: "aşa... ceva..." atestă calitatea conţinutului!); "Păi, de 26 ianuarie, îi dădea drumul lui Gigi, în fiecare an" (n.n.: pentru cei care au uitat, le reamintesc că 26 ianuarie era data naşterii, iar de unde "îi dădea drumul" lui Gigi nu e greu de ghicit).

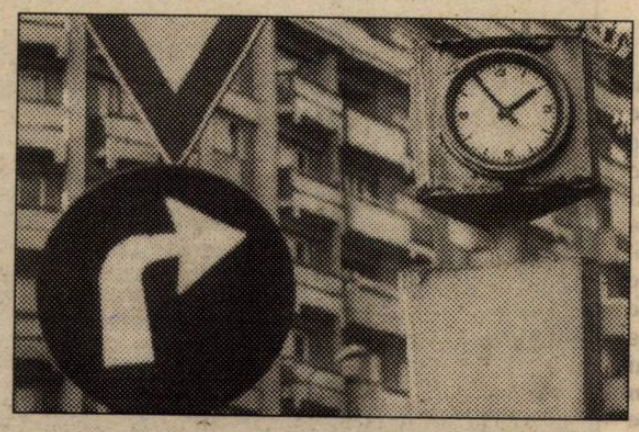

Cultul ambalajului persistă prin incapacitatea unor organizatori şi regizori de a vedea un festival altfel decît în veşmînt de "Cîntarea României", prin cea mai proastă emisiune de folclor de la TVR: "Tezaur folcloric", prin declaraţiile false privind succesul unor întreprinderi falimentare...

Şi iată dilmele: păstrăm şi *conţinutul* şi *ambalajul* conservei; schimbăm şi *conţinutul* şi *ambalajul*; păstrăm *conţinutul* şi schimbăm *ambalajul*; schimbăm *conţinutul* şi păstrăm *ambalajul*?

P.S.: *Cred că eventualii cititori ai rîndurilor mele îşi vor fi dat seama de gravitatea problemei pe care (fie-mi iertată această susceptibilă linguşeală) directorul publicaţiei de faţă a sesizat-o încă de pe vremea cînd era ministru şi cînd un tip a venit cu o machetă de monument dedicat eroilor revoluţiei, în stilul "să cînte şi furnicii". În ceea ce mă priveşte, cred că trebuie să renunţăm deocamdată la conţinut, pentru a ne concentra asupra ambalajului.*

Andrei MANOLESCU

Corpul uman

La camera de gardă a spitalului de Chirurgie plastică şi reparatorie din Bucureşti, am asistat la următoarea scenă. Un om nevoiaş a fost debarcat dintr-o salvare, dimpreună cu vreo zece ţoaşte şi pungi de plastic întţesate pînă la refuz. Abia ţinîndu-se pe picioare, a reuşit să intre în spital unde a fost luat în primire de asistente. În aşteptarea unui doctor a rămas întins pe un pat, de unde, din cînd în cînd, se ridica să-şi mai numere bagajele şi să mai moşmondească prin ele. În fine, a apărut o doctoriţă care l-a întrebat ce-a păţit. A răspuns ceva bălmăjit. Şi-a scos apoi ciorapii dînd la iveală nişte degerături cumplite. "Ai băut şi ai adormit în zăpadă", a zis doctoriţa. "Îhî". "Şi acuma eşti băut, după cîte văd. O să-ţi pierzi degetele". Omul a rumegat cîteva secunde bune cele auzite, după care a întrebat împleticit: "Toate?". "Destule" i-a răspuns doctoriţa, care uitîndu-se mai atentă a început să i le arate pe cele condamnate: "Ăsta cade, ăsta cade, şi astelalte două...". (Vreo şapte în total.) "Astăzi?" a întrebat pacientul. "Nu, mîine, poimîine..." Individul a rămas ca prostit cu privirea pierdută undeva către extremităţile înnegrite ale propriilor picioare. Apoi a dat uşor din mînă a lehamite întorcînd capul în altă parte.

Acest spital de pe Calea Griviţei e un loc unde se produc diverse schimbări asupra corpului uman. Unii îşi pierd degetele aşa cum am văzut, alţii şi le recapătă, prin replantări; medicii lipesc la loc mîini, picioare, degete. Sînt operaţii care durează chiar şi opt ore. Aici sînt aduşi şi arşi, cărora li se fac transplanturi de piele. Piele proprie luată din diverse locuri sau piele de la rude. În alte ţări se foloseşte şi piele conservată, de la cadavre sau piele cultivată artificial în laboratoare genetice, provenită din eşantioane recoltate chiar de la respectivul pacient. La noi nu există deocamdată nici bănci de piele şi nici laboratoare de inginerie genetică. Dar, pe altă parte, pe lîngă astfel de probleme grave, medicii spitalului se ocupă şi de operaţii estetice: îndreaptă nasuri, repară urechi decolate, fac liftinguri, măresc sau micşorează sîni, trag burţi sau sculptează în grăsimile abdominale făcînd din graşi, slabi. Directorul spitalului, dr. Valeriu Borcea, care este şi preşedintele *Societăţii de chirurgie estetică din România*, spune că numărul solicitanţilor a crescut spectaculos după '89. Se fac circa 5 operaţii estetice pe săptămînă. La început oamenii sînt pregătiţi psihologic, spunîndu-li-se că fizionomia rămîne aproximativ aceeaşi să nu cumva să se aştepte să ajungă să semene cu cine ştie ce staruri de cinema favorite. Cei mai mulţi sînt satisfăcuţi după operaţie dar există şi un procent de nemulţumiţi, care nu se împacă bine cu noua înfăţişare.

Dr. Borcea a făcut şi operaţii de schimbare a sexului. Cazul Sorinei Raţiu, mult mediatizat în ultima vreme, n-a fost nici singurul şi nici primul din ţara noastră. Modificări de sex se fac de mulţi ani. Pentru o asemenea operaţie e nevoie de avizul unei comisii care constată trans-sexualismul, adică faptul că sexul psihic al pacientului nu corespunde celui fizic, morfologic. Dacă individul care-şi doreşte operaţia e *homosexual* (ceea ce nu e totuna cu *trans-sexual*) nu i se aprobă. În orice caz, selectarea acestor pacienţi nu e foarte simplă, iar greşelile duc la tragedii. După un aviz favorabil al comisiei medicale, vine decizia tribunalului care schimbă numele şi sexul oficial al individului, din femeiesc în bărbătesc sau vice versa. Abia apoi se poate face operaţia propriu-zisă.

Am stat de vorbă şi cu pacienţi de-ai d-lui dr. Borcea. Unuia dintre ei, Emil Răuţă, i s-a făcut o reconstrucţie a piramidei nazale. Bineînţeles, omul nu se gîndeşte acum decît la momentul cînd i se vor scoate pansamentele, şi îşi va vedea noul nas. Un altul, Viorel Pleopeanu, şi-a pierdut un ochi în urma unui accident cu acid. S-a dus întîi la Piteşti, unde a avut cîteva aventuri prin spitale. Ochiul nu i-a fost bine scos. A venit apoi la Bucureşti unde i s-au făcut alte două operaţii. I s-a luat piele de pe picior şi i s-a refăcut pleoapa pe care acum o va putea mişca normal, astfel încît proteza ce i se va pune va semăna cu un ochi natural. Pleopeanu aşteaptă şi el cu nerăbdare să-şi vadă noua figură în oglindă. Cum a fost şi cum va fi. Oricum, problema nu îi este foarte străină, fiindcă a avut ocazia să stea de vorbă şi să-şi observe un unchi care, la rîndul său, şi-a pierdut un ochi, în tinereţe. Acesta chiar i-a oferit cîteva proteze de-ale sale, pe care nu le mai foloseşte, dar nu se potrivesc. Globul ocular al unchiului este mai mic decît al nepotului...

Romulus Cătălin GEORGESCU

Amintiri dintr-o secţie de votare

În dimineaţa votării, primii alegători au venit pe la ora şase fără zece. Sînt bineînţeles pensionari. Din păcate, secţia de votare nu era încă aranjată. Oamenii nu protestează şi aşteaptă încolonaţi. La şase şi zece, cînd a început votarea, coada avea deja vreo cinsprezece persoane.

Votează în tăcere, cu aerul că oricum treaba asta nu foloseşte la nimic. Dar care sînt criteriile după care aleg? Îmi explică, fără să o întreb, o femeie de aproape optzeci de ani care tocmai ieşise din cabina de vot: "Am votat cu cine a dus şi pînă acum greul şi ne-a ajutat."

Pe la ora opt, numărul votanţilor a început să crească. Şi au apărut primele probleme. Oamenii nu se găsesc pe liste. În mod ciudat au dipărut din liste şi mulţi dintre cei care la locale figurau. Din această cauză o treime din alegători au votat pe liste suplimentare. Motiv de suspiciune: "Dezordinea asta favorizează falsurile", "Degeaba votăm aici, că ei oricum le falsifică" - sunt cele mai dese acuzaţii. Cei mai neîncrezători sînt vîrstnicii care au apucat numeroase alegeri falsificate.

După-amiaza au început să sosească (ceva) mai mulţi tineri. Agenţi ai schimbării în favoarea forţelor democratice dacă e să ne luăm după statistici şi după presă. Parcă vrînd să le contrazică, o femeie de vreo treizeci de ani iese indignată din cabina de vot, reclamînd că din buletin lipseşte Partidul România Mare. Bineînţeles că nu lipseşte şi incidentul se rezolvă.

Seara am ieşit, împreună cu ceilalţi bărbaţi din secţie, cu urna mobilă. La poarta grădiniţei în care se desfăşura votarea, cîţiva cetăţeni care chibiţau pe margine încep să comenteze: "Uite că ies cu urna să falsifice voturile". Mergem pe la vreo şapte opt persoane care nu se pot deplasa. Un bătrîn de vreo şaptezeci de ani vroia să voteze pe toate buletinele cu Ion Iliescu "fiindcă e preşedintele ţării". În alt loc, ne deschide soţul imobilizatei. Ne conduce la patul consoartei. O sfătuieşte să se gîndească bine cu cine votează. Soţia, o femeie la vreo patruzeci de ani, înmuiată vizibil de boală, e deja hotărîtă: "Ştiu cu cine să votez. Cu cheia, să-i vedem şi pe ăştilalţi la putere", răspunde spre evidenta supărare a soţului.

Dar cum judecau lucrurile membrii biroului secţiei de votare?

Vicepreşedinta e o femeie energică la vreo cincizeci de ani. Are în mod evident nostalgia regimului Ceauşescu cînd "toate mergeau bine". "Nu văd ce cîştigăm noi dacă îi schimbăm pe ăştia de acum cu cei de la Convenţie. Ascultaţi-mă bine, nouă ne-ar prinde bine unul ca Vadim. Măcar ăsta ar termina cu corupţia."

Reprezentantul PDSR era un tip rotofei, jovial, avînd în jur de cincizeci de ani. Director-adjunct, sau cam aşa ceva, la un abator din preajma Bucureştiului. În PDSR a intrat ca să-şi păstreze funcţia. Susţinea că nu-i pasă ce partid vine la putere.

Din partea CDR e prezentă o neaşteptat de liniştită agentă a schimbării. Vorbeşte cu toată lumea pe un ton calm, dar evită să discute politică.

Delegata PSM nu era, de fapt, membră a acestui partid ci o gospodină dornică de bani recrutată de nişte vecini. Filozofia ei politică se rezuma la o frică totală faţă de ce va urma, mergînd pe ideea "cu nici unii nu va fi bine".

Reprezentanta PRM era şi ea recrutată de o vecină. Ea fiind de fapt o energică simpatizantă a CDR. "Trebuie să facem o schimbare", mi-a declarat într-un moment de respiro.

Delegatul USD, un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, e de departe cel mai revoluţionar. În seara turului II îmi mărturiseşte entuziasmat că a fost cu o caravană electorală în teritoriu "pentru susţinerea lui Emil Constantinescu" şi a adăugat "Praf îl facem pe comunistul de Iliescu. Dacă învingem, vom sărbători cu toţii în Piaţa Universităţii. Să nu care cumva să lipseşti."

Z. ORNEA

Înnoire şi conservatorism

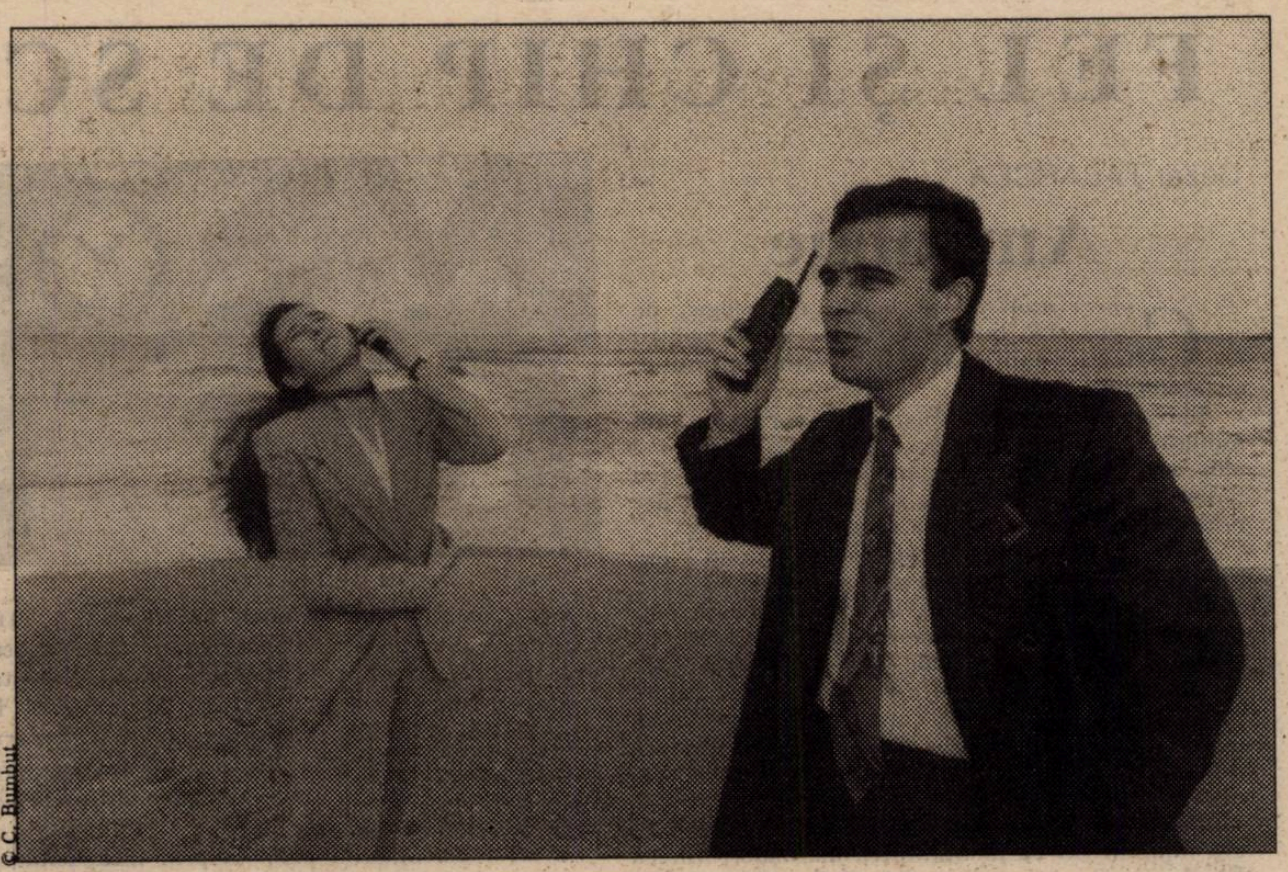
© C. Bumbut

Relaţia, de cele mai multe ori antinomică, între schimbare şi conservatorism înainte de a fi o chestiune de mentalitate e o stare de spirit individuală. E, înainte de toate, o înfruntare sufletească a individului, latentă fiind rezistenţa conservativă şi refuzul schimbării, a mişcării care, vorba lui Baudelaire, strică liniile. Adunate, aceste stări sufleteşti individuale se coagulează în mentalitate. Şi cu mentalităţile care, de obicei, preferă stabilitatea şi rînduiala, e greu de luptat. Totuşi, numai schimbarea, mai totdeauna necesară, asigură înnoirea. Înnoirea în moravuri, în obiceiuri, în felul de a percepe realul, în modificarea structurilor socio-economice şi politice. Altfel, omenirea ar rămîne osificată în cele vechi, îndătinate, refuzînd modificarea. E limpede că respingerea schimbării e o atitudine conservativă. Şi conservatorismul e, de la un punct încolo, o ipostază incontestabilă a atitudinii retrograde. N-aş închipui o hartă unilineară, aşezînd de o parte mentalitatea conservatoare şi, de cealaltă, pe cea favorabilă schimbării. Cred că, în mentalitatea unei epoci, aceste stări de spirit (care sînt şi de conştiinţă) se întrepătrund, convieţuind laolaltă în necesară dizarmonie. Şi, aş observa, adesea cenzura conservativului îndeplineşte o funcţiune utilă, împiedecînd înnoirile (schimbările) prea bruscate şi, de aceea, dăunătoare. Există şi aici, în acest raport al termenilor antinomici, un dorit echilibru şi o justă a lor măsură. Dar, în fapt, există un instrument care să păstreze (şi să indice) acest echilibru şi justa măsură? Evident că răspunsul e negativ. Şi dezechilibrele sînt, aici, inevitabile.

Lucrurile, în acest plan al unei dihotomii pururea în conflict ireconciliabil, capătă undeva înfăţişare mai limpede. E planul economico-social şi politic. Şi ele se desenează mai clar în contururi şi manifestări în ţări retardatare, care, din motive ştiute, au intrat mai tîrziu în circuitul civilizaţiei europene. E situaţia ştiută a ţării noastre care, pe la 1830 şi poate, pînă spre 1850, era pironită în structurile orientale, de la obiceiuri şi îmbrăcăminte (mai toate de origine turcească), pînă la ierarhia social-administrativă şi politică. După 1829 (cînd tratatul de la Adrianopole a abrogat monopolul turcesc asupra comerţului nostru) ţările române încep să intre rapid în circuitul comercial cu Apusul. Tineri, mulţi, cu studiile absolvite în marile centre culturale europene (cu deosebire în Paris), reîntorşi acasă, aduc înnoirea în obiceiuri, costum şi aspiraţii socio-politice. Au fost vreo două decenii de tranziţie (dar cînd n-am fost noi în tranziţie?), în care înnoirea se învecina caraghios şi dizarmonic cu vechimea conservatoare. Tinerii, exponenţi înaintaţi ai schimbării, erau priviţi cu acută mefienţă de boierii în şalvari şi giubele, fiind consideraţi stricători ai moravurilor specifice, de parcă portul turcesc era specific românesc. Li s-a spus acestor tineri, revoluţionari în totul, în derîdere, bonjurişti. Dar aceşti bonjurişti, chemaţi de destinul istoriei care refuză închistarea, au deschis lupta pentru înnoirea întregului organism românesc. Ei, aceşti tineri bonjurişti, adesea fii de mari boieri sau de boiernaşi, au fost purtătorii progresului civilizatoriu, pe care, finalmente, l-au acceptat şi părinţii lor, adaptîndu-se, e drept cu infinite reţineri, noilor realităţi. Ei, aceşti tineri bonjurişti, au pregătit şi înfăptuit revoluţia de la 1848, cu programele lor înnoitoare, şi tot lor li se datoreşte, mai tîrziu, Unirea de la 1859 şi, apoi, după 1866, făurirea, în fundamentele ei, a României moderne. Şi, totuşi, acestor incontestabili factori ai progresului istoric necesar, li s-a reproşat - în epocă şi mai tîrziu pînă în deceniile interbelice - că au transplantat de aiurea obiceiuri şi legiuiri (programele revoluţionare de la 1848, Constituţia de la 1866, Codurile penale şi civile, toate instituţiile nou create), nepotrivite mentalităţilor şi tradiţiilor naţionale. În 1906 şi în 1908, N.Iorga a întocmit, cu patimă, rechizitoriul generaţiei paşoptiste, ajungînd să aprecieze, în 1908, "acel 1848 care pentru mulţi nu e o piatră de amintire ci o piatră de mormînt". În 1931 Nae Ionescu condamna şi el, paşoptismul, într-un eseu intitulat chiar **Lichidarea romantismului 48-ist**: "Toţi revoluţionarii de la '48 din Franţa vin. Atmosfera publică în care aceştia au putut lucra este tot de importaţiune franceză... Şi, pe urmă, să nu uităm că, după revoluţie, constituţia noastră, în fond franceză a fost ca şi aşezarea noastră juridică sau cea şcolară". Tot organismul românesc - considera profesorul de metafizică - a căpătat o influenţă exclusiv franceză. Dar "sub această aparenţă pulsa însă cotidianul viu, gestul mărunt şi sănătos de creaţie al negustorului mare sau mic, al meseriaşului şi al plugarului, care nu avea nimic de a face cu revoluţia de la 1848, cu parlamentarismul şi democraţia şi ca e-şi găsea îndestularea în munca şi ostenelile lui proprii. Iată adevărul". În 1937 tocmai, Nichifor Crainic afirma intolerant critic: "paşoptismul este o prăbuşire a românismului din spiritualitatea ecumenică. E naţionalist dar nu mai e ortodox. Acum apare egoismul capitalist, politicianismul sau sacrificarea tuturor în interesul unei oligarhii, pornografia în cultură, simulacrul în instituţiile politice şi sociale. Epoca aceasta e o erupţie de porniri rele, descătuşate din disciplina spiritului creştin". Această condamnare, atît de categorică, a curentului de idei care a năruit vechiul, încă la mijlocul secolului trecut, deschizînd calea schimbării e o evidentă neînţelegere a unui proces istoric. A unui proces istoric, sociologic necesar, care a nimicit vechile zăgazuri conservativ tradiţionaliste, aducînd schimbarea înnoitoare. Fără asta organismul românesc nu putea evolua. E ceea ce au demonstrat-o excelent, în anii douăzeci ai secolului nostru, Ştefan Zeletin (**Burghezia română**, 1925) şi E.Lovinescu în **Istoria civilizaţiei române moderne** (1924-1926). De altfel, trebuie observat că tot traiectul evolutiv al României moderne, dinainte de 1848 şi pînă în perioada interbelică, a fost rezultatul înfruntării neîmpăcate dintre tradiţionalismul autohtonist şi conservativ şi forţele literaliste favorabile schimbării înnoitoare şi, deci, europenizării. Din această înfruntare dintre conservatorism şi schimbare, a ieşit victorioasă înnoirea, care a dus ţara spre civilizaţia modernă. Că modelul civilizatoriu, în plan instituţional-legislativ, era european (cu deosebire francez), e adevărat. Dar era posibil şi necesar să se fi creat un model propriu, cînd acesta exista şi dădea roade peste tot în Europa de apus şi de centru? Vorba lui Lovinescu: ideile circulă. Iar modelele, aşijderea, impunîndu-se peste tot datorită asemănărilor din procesul economic.

Din păcate însă, evoluţia aceasta spre schimbarea înnoitoare a structurilor româneşti s-a petrecut prea lent, păstrîndu-se, în plasma ei interioară, destulă vreme lesturi ale vechilor stări de fapt. Aşa a fost, de pildă, disparitatea catastrofală în regimul proprietăţii agrare în dauna ţărănimii (adică 80-90% din populaţia ţării) şi nedreptatea sistemului electoral. Aceste lesturi ale conservatorismului creau o contradicţie şi un dezechilibru cu democratismul instituţiilor democratice, determinînd, în bună măsură, întîrzierea (retardatarea) în dezvoltare a organismului românesc. Această dizarmonie a fost lichidată, în radicală măsură, prin înfăptuirea celor două mari reforme postbelice: reforma agrară şi universalizarea dreptului la vot (pentru bărbaţi). Deceniile interbelice au însemnat, de aceea, un progres evident în calea înnoirii şi a schimbării, România atingînd, acum, cele mai înalte cote ale dezvoltării spre o civilizaţie modernă, industrială deşi - am văzut - curente de idei conservatoare se făceau din plin simţite ca forţe contracaratoare. Şi de n-ar fi fost "paranteza" comunistă de peste patru decenii progresul şi schimbarea ar fi continuat în ritm alert. Cu siguranţă că, astăzi, am fi fost mai puţin retardatari, iar integrarea în structurile europene o stare neîndoielnică de fapt.

© C. Bumbut

Relatarea unei stupori: Expoziţia Hanovra

– de vorbă cu Horia BERNEA –

Anca Manolescu: *Experimentul muzeal pe care îl propuneţi la Muzeul Ţăranului a fost remarcat în mediile din străinătate prin prospeţimea şi libertatea lui. Aţi fost invitat să participaţi la grupul de lucru care pregăteşte Expoziţia Hanovra 2000, proiectul constînd, în faza actuală, într-un uriaş* Themepark *(340.000 m²) şi o reţea de blocuri tematice. De curînd a avut loc una din dezbaterile preliminare privind tema la care luaţi parte:* Nevoi fundamentale ("Basic needs"). *Nu e o temă foarte vastă, necesitînd o interogaţie destul de pretenţioasă, chiar lăsînd la o parte problemele stricte de expunere?*

Horia Bernea: Am avut, în această privinţă, o primă reacţie de stupoare. Textul-concept declara continuitatea unor nevoi esenţiale, aceleaşi dintotdeauna, pe care expoziţia îşi propunea să le prezinte în pragul secolului XXI. Dar constanta acasta era rapid subsumată unui tip de gîndire reducţionistă. De pildă: "Oamenii nu pot trăi numai cu pîine. Însă fără pîine, nici o fiinţă umană nu poate supravieţui mult timp". E prima frază a textului. Ea pune reperul unei orientări spre dincolo doar pentru a-l părăsi rapid. Necesitatea şi înţelesul "vieţii" sînt abrupt preluate de problema "supravieţuirii". De aici încolo începea dezbaterea. Mi se pare un mod de a eluda o problemă printr-o metodă, aş zice, aproape copilărească.

A.M.: *Mi se pare că, mai grav, avem de a face cu o limpede răsturnare a sensului dat de textul sacru.*

H.B.: Da. Tema pare a fi foarte interesantă, foarte fertilă, dar e, imediat, "închisă", dat fiind că se încearcă explicarea superiorului prin inferior, mai mult substituirea. Asta ar fi regula "de bază" care conducea discuţiile. Nu ştiu dacă procedeul aparţine minţilor secularizate sau e o tendinţă general umană. Însă, de tipul acesta de gîndire, coerenţa semnificaţiilor, conexiunile şi rezonanţele între nivelul concret şi cel simbolic al lucrurilor sînt înlocuite de o plicticoasă coerenţă mecanică, plată, sărăcitoare. Omul ajunge să fie tratat ca un animal, cu o importantă dimensiune socială. Are nevoie de aer ca să respire, are nevoie să-i meargă sîngele prin vine; are nevoie de semne şi limbaj ca să comunice şi de festivităţi, jocuri, ritualuri ca să-şi uite grijile cotidiene şi să reintroducă ordinea în existenţa sa curentă. Sexul şi erotismul, necesare pentru perpetuarea speciei, sînt socotite un nivel intercultural pe care publicul trebuie ajutat să-l asume pentru a obţine o viaţă lipsită de spaime şi inhibiţii. Citez, aproape, din textul de justificare al proiectului, conceput de oameni perfect stimabili şi bine orientaţi în specialitatea lor. Minus impunerea prin organe de opresiune, avem de a face cu ceva ce nu e departe de "ideea despre lume şi viaţă" a lui Ceauşescu, cu expresia unei agresive aculturaţii.

Eu resimt un atare demers ca pe o perfectă manifestare de *Kali-Yuga*. Singurul lucru care rămîne în picioare priveşte ameliorarea continuă a condiţiilor de trai material şi nu altele. Restul poate să vină de la sine – sau nu –, dar, în orice caz, nu asta interesează. Marile probleme sufleteşti şi marile probleme spirituale au devenit – cum observa un filozof român – problemă intimă, privată, iar problemele sexuale au devenit una publică. Avem de a face cu o stupefiantă răsturnare.

De altfel, felul cum s-au dus discuţiile îmi evoca o atmosferă de *political correctness*. Nu s-a pus o clipă problema libertăţii, de pildă, însă s-a afirmat apăsat problema demnităţii umane şi a identităţii. Or, mi se pare că ele fac mai degrabă parte dintr-un soi de preocupări conjuncturale, care intră în moda momentului actual şi nicidecum dintre nevoile "de bază".

A.M.: *Din ceea ce spuneţi, se pare că* basic needs *sînt abordate într-o modalitate subalternă, cu o importantă inversare a ierarhiilor. M-a frapat faptul că religia e citată undeva, într-un final de capitol, după "reţele comune de relaţii" şi "învăţămînt", drept o posibilă formă de comunicare.*

H.B.: Obiecţiile mele nu ajung să privească un domeniu atît de explicit al spiritualului. Mă nedumereşte absenţa interesului pentru motivaţiile existenţei înseşi, inteorgaţii ce mi se par absolut fireşti şi esenţiale: "de ce exist?", "unde merg?", "ce sens a avut trecerea mea prin viaţă?". Sînt întrebări aproape banale dar care ţin atît de profund de natura umană, încît nu pot fi eludate. Faptul că se refuză orice acces la acest nivel şi la nivelul sacrului în general mi se pare imens bizar.

Sentimentul transparenţei lumii e o coordonată de bază a firii omeneşti. Dacă ea ruginește, se micşorează, se atrofiază, atunci umanul e grav împuţinat, se produce o gravă amputare a persoanei. Dacă nu simţi mereu că există un dincolo de lucruri, o raţiune de existenţă, o cauză a toate, atunci toate celelalte nevoi sînt lipsite de sens. Un om nu poate înflori în aceste condiţii. M-aş referi la un filozof care nu a avut deloc înclinaţii metafizice. Marcuse vorbea despre "omul unidimensional". Proiectul expoziţiei făcea apologia omului unidimensional. El demara printr-un abuz de închidere, de opacitate.

A.M.: *E ciudată o atare poziţie în condiţiile în care se vorbeşte destul de mult – şi resimţim – un interes crescut pentru spiritual şi religios. Nu numai la nivelul practicii şi interogaţiei personale, dar şi al ştiinţelor religiosului, al studiului tradiţiilor. Eliade, deja larg cunoscut şi asumat, avea o altă opţiune în ce priveşte "nevoile de bază". Filmul lui P. Barbă-Neagră debutează cu o foarte explicită declaraţie: "cred că condiţia esenţială a umanului e sensul sacrului".*

H.B.: M-a atras iniţial în proiect afirmaţia neschimbării acestor "nevoi esenţiale" în cursul timpului şi în cuprinsul civilizaţiilor. Ea consuna cu ceea ce a fost marele meu *evrika* personal cînd, porind de la experienţa istoriei artelor, am descoperit că – de la Altamira şi pînă la ultima mea lucrare – nu s-a schimbat nimic din nevoile esenţiale ale pictorului, că el caută să exprime mereu un acelaşi lucru. Şi mi-am dat seama că aceste coordonate vitale nu se exprimă întotdeauna printr-o evidenţă imediat accesibilă omului modern. Că ele ţin de lanţul de semnificaţii pe care le acoperă o aceeaşi noţiune, cum e de pildă creaţia – de la procreaţie, la creaţia artistică şi la cea divină. Sau că se perpetuează prin obiceiuri şi rituri, oricît de degradate şi de măsluite. Chiar dincolo de domeniul credinţei – care e un nivel acut al spiritualului, – aproape pretutindeni se păstrează mereu un accent către întrebările esenţiale.

Dar am mai avut acolo şi o altă observaţie relativă la pragul temporal pe care voia să îl evoce expoziţia. Cele două milenii sînt reperul propus, în fond, de civilizaţia europeană care, în marile ei momente de înflorire, a fost o civilizaţie creştină, formulată pe o bază mediteraneană. E un aspect pe care nu putem să îl neglijăm, oricît de desfigurat ar fi el acum. Aceşti 2000 de ani marchează de fapt naşterea creştinismului la care, prin asumare sau negare, se raportează toţi europenii. Nu există, în acest spaţiu, manifestare şi produs care să nu includă o mare doză de tramă creştină.

Din punctul ăsta de vedere, demersul propus în pregătirea expoziţiei e nu numai unul reducţionist, dar şi deliberat parţial, eliminînd cu nonşalanţă mari bucăţi din experienţa umanităţii. Viaţa părinţilor pustiei ne arată că nevoia de hrană şi de apă pot fi reduse drastic. Există populaţii întregi care consumă numai 200 de calorii zilnic şi noi, care consumăm 4000, îi plîngem, deşi oamenii aceia sînt perfect coerenţi în cadrul civilizaţiei lor.

S-a mers foarte mult pe ecologie – alt subiect la zi – însă nu s-a vorbit nici o clipă despre ecologia spirituală care investeşte cu motivaţii suficiente nivelul ecologiei imediate. *"Basic needs"* – îmi apărea în timpul discuţiilor – nu trebuia să se refere, în concepţia organizatorilor, la ceva profund, ci la ceva "de bază", *rudimentar*, imediat perceptibil şi posibil de stăpînit.

A.M.: *E o concepţie care ţine de cantitativul bine instalat.*

H.B.: Dar chiar dacă vrei să prezinţi lumea în mod "obiectiv", luînd în seamă categorii statistice, nu poţi neglija cele două miliarde de creştini din Europa, Africa şi America, miliardul de musulmani (nu acel islam care se manifestă fanatic de cîţiva ani), populaţiile Indiei şi Chinei. Faţă de această opţiune, ateii sînt imens minoritari. Cînd pretinzi că propui o imagine a "nevoilor esenţiale", nu îi reprezinţi şi pe cei care au altă direcţie decît a ta?

De ce nu ar fi "nevoia de a dărui" şi "mai de bază" – dacă mă pot exprima aşa – decît nevoia de aer, despre care se discuta cu foarte multă seriozitate şi aplicaţie? Ale cui sînt opţiunile şi ierarhiile selectate? Ale omului sau, pur şi simplu, ale unei ipostaze minoritare, de curînd apărute însă foarte sigură pe categoriile ei reducţioniste: omul modern, în varianta lui extrem de suficientă?

A.M.: *Mă miră faptul că aţi fost invitat să participaţi la Hanovra 2000 tocmai pentru realizarea unui muzeu care mizează pe conţinutul simbolic al lucrurilor, pe încărcătura lor inefabilă.*

H.B.: Asistînd la tipul acesta de dezbateri, şi eu am fost uimit. Dar mi-am dat seama că, pe de o parte, le-a atras atenţia "Premiul european al anului" decernat muzeului. Apoi, după ce organizatorii au venit special la Bucureşti ca să îl vadă, cred că există încă un motiv. De obicei, expoziţiile de genul acesta tind să devină foarte plicticoase, să cadă în cel mai plat ilustrativism. Probabil că am fost solicitat pentru capacitatea de a sugera frumuseţea lucrurilor, pentru posibilitatea de a infuza un oarecare grad de seducţie în expunerea muzeală. Şi, la urma urmei, poate că, dincolo de categoriile strict obiectuale pe care şi le propune, *Hanovra 2000* vizează mai mult decît aspecte administrative, decît nivelul documentar şi pragmaticul imediat. Poate se intenţionează totuşi sugestia unei dimensiuni simbolice şi spirituale.

După părerea mea, *basic needs* tratate nereducţionist cer soluţii muzeologice care ţin de indirect, de sugestia prin absenţă şi inefabil (un soi de "apofatism" aplicat în muzeologie, aş spune) sau, în registru afirmativ, de calitatea *iconică* a lucrurilor. Dacă te menţii într-o expunere agresivă a obiectului, pur şi simplu, nu ilustrezi decît o lipsă de atitudine. Sau, mai grav, sub acoperirea respectului pentru diverse culturi şi civilizaţii, a unei perfecte *political correctness*, impui tuturor modul de gîndire reificată a omului modern.

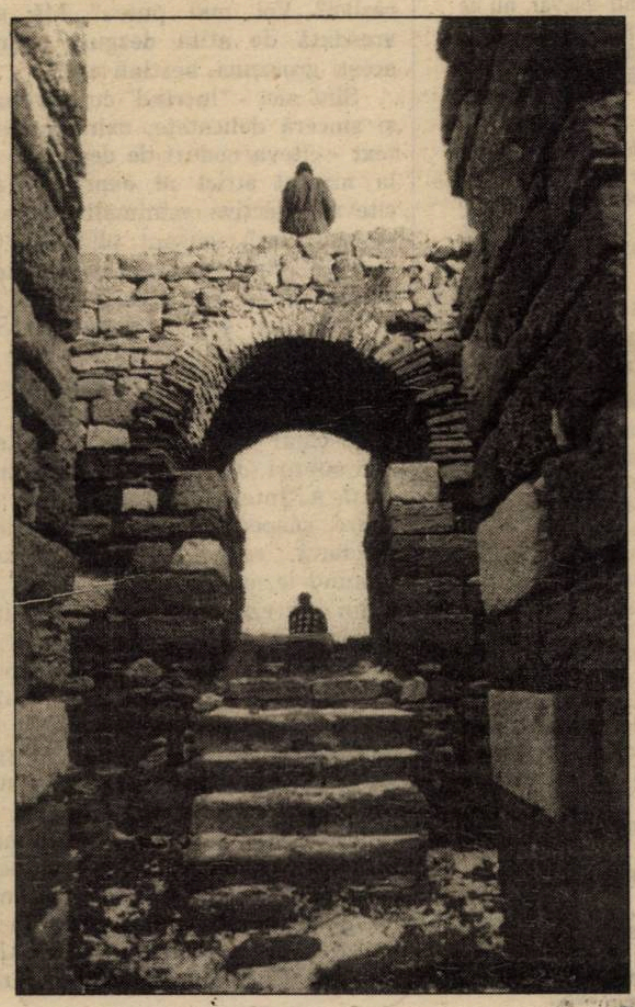

© D. Ştefan

Pagină realizată de

Anca MANOLESCU

Album

Bazar

Calendar umoristic 1997

I-am întrebat pe mulţi dintre prietenii mei dacă ştiu bancuri recente, dar ei le uitaseră şi pe cele mai vechi. De aceea, văzînd că există un calendar umoristic pe anul în curs, am fost curioasă să văd ce glume sînt astfel popularizate. Concluzia a rămas tot cea din conversaţiile prieteneşti: nu prea mai avem bancuri. Desigur, la capitolul Politică de tot hazul, calendarul umoristic se străduieşte să lanseze un soi de glume ale tranziţiei. Acestea, însă, sînt mai degrabă un soi de aforisme pesimiste, mai mult groteşti decît comice, precum: *"Românul este imaginea vie a tricolorului: e roşu de muncă, galben de foame şi albastru de frig"*. Se observă că tonul este impersonal, nu se precizează de unde vin aceste preţiozităţi, nu sînt puse în gura nici unui Bulă, Iţic, sau Radio Erevan (precum glumele din alte secţiuni ale calendarului). Ele sună ca nişte voci din off, curajoase în anonimatul lor critic şi atotştiutor. Imaginea pe care ne-o creează în privinţa societăţii româneşti "de tranziţie" este una a mizeriei şi corupţiei. Sentinţele ce o redau se caracterizează printr-un amestec de platitudine cu vulgaritate: *"Ce înseamnă cînd se şterge un deputat la gură? / Înseamnă că face curăţenie la locul de muncă!"* (de remarcat noul personaj; *deputatul*); *"Ai auzit? S-a modificat legea pensiilor. Bărbaţii nu se mai pensionează la 62 de ani, ci la 45 de kilograme"*; *"Se ştie că cine n-a murit astă iarnă va regreta în iarna viitoare. Nici Bulă* (în sfîrşit prezent!) *nu ştie ce să facă: să moară iarna asta de frig sau vara viitoare de foame."*

Din teritoriul definit ca al foamei şi frigului, evadarea este una deja desuetă, şi anume emigrarea; este ciudat s-o vezi asociată, de pildă, cu pensionarii: *"Guvernul a emis o ordonanţă prin care recomanda pensionarilor cu venituri mici să se mute la ţară. Aceştia au fost de acord, cu condiţia să-şi aleagă ei ţara."* Pe lîngă pensionari, un alt personaj colectiv sînt *muncitorii*; privindu-i cum sar gardul fabricii să se ducă acasă, directorul îi spune şefului de sindicat: *"De ce te miri? Fugeau ei cînd era fabrica statului, cum să nu fugă acum cînd sînt acţionari!"*. Ţăranii nu scapă nici ei politicii fără de haz; ei sînt veşnicii Vasile şi Ion, care stau de vorbă: *"Ai auzit, mă! Cică âştia fac o nouă reformă sau revoluţie agrară! / Da, mă! Am auzit şi eu! Numa' de nu ne-o împuşca..."*

Problemele politico-sociale odată dezbătute, glumele calendarului îşi lărgesc sfera de acţiune, călăuzindune şi în cele familiale: căsnicia este, în general un dezastru, femeia fiind în general, singura vinovată. Ea este o consumatoare de bani, blănuri etc., şi o pisăloagă ce-şi doreşte bărbatul toată ziua acasă. Concluzia este delicat exprimată: *"Bărbaţii deştepţi sînt soţi buni? / Bărbaţii deştepţi nu sînt soţi."* Discriminărilor sexuale li se adaugă cele naţionale: glumele cu evrei împînzesc calendarul. Ciudat e, însă, că nu s-au terminat încă bancurile legate de construcţia socialismului. Ele îţi dau senzaţia exprimată, într-un alt banc, de un fantasmatic prim-ministru că, într-adevăr, nu ne deranjează că se apropie anul 2000 şi sfîrşitul lumii, căci noi sîntem cu 100 de ani în urmă...

Anunţ: *Adresez cititorilor „Bazarului" invitaţia de a ne trimite mostre kitsch sau ale culturii de masă, relevante pentru fenomenul analizat în cadrul rubricii de faţă. Cu mulţumiri anticipate,*

Iaromira POPOVICI

Cuvente den copii

- Scara rulantă foloseşte cînd e un om beat şi merge pe două cărări, vine pe scara rulantă. (6 ani)
- Ceaţa e un întuneric luminos. (5 ani)
- Tunelul se face ca să-i bucure pe călători. (5 ani)
- Oamenii zboară în cosmos pentru ca să se aerisească. (7 ani)
- Iarba este o fiinţă care vrea să înfrumuseţeze ţara. (11 ani)
- Ziua femeii este pentru că mama e bună, face lecţii cu noi. Tata nu are ziuă, că el e rău şi mă-nvaţă prostii. Eu cînd fac lecţii şi greşesc tata mă dă dracului şi eu ţin minte. (11 ani)
- Copiii care nu sînt pionieri mai tîrziu se face la măturătă gunoieri. (7 ani)
- Pacea e o linişte care o face un om cu trompeta. (7 ani)
- Scheletul ajută la înmulţirea ştiinţei. (10 ani)
- Ziarul e bun că transmite pe el ce zice la televizor. (7 ani)
- Stelele au o formă din nişte colţuri, ele au culoarea albastră, ele sînt făcute din aer. (7 ani)
- Oamenii se caţără pe munte, ca să se mai uite şi în jos. (6 ani)
- Secretul este atunci cînd nu trebuie să ştie miliţia. (6 ani)
- Comuniştii i-au izgonit pe capitalişti din ţară. Au mai rămas doar capitaliştii ingineri care conduc fabricile şi uzinele. (11 ani)
- Steagul e o pînză colorată în trei culori şi e scuturat tot mereu să nu se umple de praf, pentru că el reprezintă sîngele, lanurile şi cerul nostru al românilor. (10 ani)
- Mie îmi folosesc unghiile ca să le tai. (7 ani)

Au fost consemnate,
în anul 1973,
de către profesorul Dorel Zaica

N.Red." *Cuvintele den copii" apărute în nr. 208 provin din aceeaşi sursă.*

17 iulie 1941

În iulie '41, - la o lună după declanşarea războiului şi a pogromului de la Iaşi - Alexandru Rosetti îi dă lui Mihail Sebastian, epurat de 10 luni din Fundaţie "ca evreu", şpalturile articolului care analizează creaţia acestuia în "Istoria literaturii..." a lui G.Călinescu care urma să apară la sfîrşitul anului. Lectura şi reacţia - aşa cum le consemnează "Jurnalul" - sînt dintr-acelea decisive pentru un caracter, "de destin" pentru un talent. Romanul literaturii române nu cred că mai cunoaşte o asemenea scenă de taină, suferinţă şi pudoare intelectuală; o transcriu cu o voluptate specială:

"17 iulie. Am citit ieri în corecturi (date de Rosetti) pagina dedicată mie în "Istoria literaturii" a lui Călinescu. E probabil cel mai sever lucru ce s-a scris împotriva mea. Nici un talent artistic, nici o aptitudine de scriitor. Cu prima observaţie începe, cu ultima termină. Am fost agasat, dar nu mai mult. E plictisitor să se afle o asemenea pagină într-o istorie literară, care prin caracterul ei monumental este un fapt irevocabil. O asemenea carte de 1000 de pagini in quarto se scrie o dată la 30-40 de ani. Trebuie deci să aşteptăm 4 decenii pentru ca să obţinem o rectificare. Dar, după prima iritare, lucrul a încetat să-mi mai pară important. Cel mult sîcîitor. Nu pot lua în serios astăzi plictiselile sau chiar dramele literare. Îl s'agit de vivre. Moartea e posibilă în fiecare zi, în fiecare ceas. Ceea ce s-a petrecut la Iaşi (şi încă nu mă pot decide să scriu aici tot ce am aflat între timp) se poate oricînd repeta aici. Şi atunci? "Cariera" mea de scriitor nu m-a obsedat niciodată: acum nici nu mă interesează. Voi mai fi scriitor după război? Voi mai putea? Mă voi lecui vreodată de atîta dezgust acumulat în aceşti groaznici, bestiali ani?"

Sînt aici - "lucrînd" cu cea mai atentă şi sinceră delicateţe, oximoron impus de text - cîteva noduri de desfăcut, mai întîi la nivelul strict al expresiei; sînt cele cîteva adjective minimalizatoare în faţa "dezastrului": agasant, plictisitor, "cel mai sîcîitor". Spiritelor normale, isteţe în a pricepe tot şi mai ales orgoliile, nu le va fi greu să surîdă superior: Sebastian încearcă să bagatelizeze obiecţiile crude. E o reducere la comun, la îndemîna oricărui alfabetizat în sentimente mai populare decît chiar "Actualităţile". Spiritelor ceva mai subţiri (dar şi mai tinere) din aceeaşi speţă a "InteleActualităţilor", le va putea apare suspectă şi recurgerea la istoria imediată, ca o manevră a orgoliului profund lezat. Pentru un talent oricît de puţin încrezător în sine, orgoliul nu e problema cea mai serioasă, mai serioasă decît orice război sau măcel din jur? Ce înseamnă "il s'agit de vivre" fără a mai lua în considerare scrisul? Nu e aici o patetizare străveziu şi stîngaci de vicleană, "une fuite en avant" pentru a nu te mai uita înapoi, la eşecul creaţiei, singurul eşec care doare mai mult decît moartea semenilor tăi? Dacă, pentru un scriitor, "il s'agit de vivre", atunci nimic nu poate ocoli sau amîna o "dramă literară" ca aceea a contestării talentului său de către un critic de autoritate. Menţinînd sinceritătile celor prea lămuriţi cu mersul caracterelor, de parcă ar fi unul al trenurilor, nici ultimele cuvinte ale notei nu sună convingător: "cariera" de scriitor nu l-a obsedat niciodată şi nu-l interesează? Nu sună prea resemnat, prea „căutat", nu-i o automistificare la un scriitor atît de controlat în a evita melodrama, fie ea şi inteligentă? Sebastian se înşeală pe sine, ceea ce nu i se întîmplă în fiecare zi şi, oricum, nu în actul critic (în amor, da, cu prisosinţă, dar o ştie!). Totuşi nici ce i se întîmplă azi, 17 iulie 1941, nu e o întîmplare de fiecare zi. Isteţii de toate vîrstele se pot duce la culcare; de aici, ei nu mai au acces.

Orgoliul lui de om talentat (într-o altă direcţie decît aceea unanim acceptată de ideile timpului, dar şi de el şi de criticul său!) nu e doar rănit mortal, e şi intimidat, speriat, panicat. De cine? De ce? Cea mai stranie, cea mai stridentă frază din toate acestea e bine înfiptă în centrul întregii argumentaţii, între minimalizarea estetică şi maximalizarea nenorocirilor pe cît de universale, pe atît de justificative:"Trebuie deci să aşteptăm 4 decenii pentru ca să obţinem o rectificare." E singura frază la persoana întîi plural! E persoana unei majestăţi sau a avocatului care face cauză şi corp comun cu clientul? E şi a unuia şi a altora, a tuturor trei. Ea survine după ce se recunosc două calităţi covîrşitor de serioase ale "Istoriei" călinesciene: caracterul impunător al efortului în timp ("asemenea carte se scrie o dată la 30-40 de ani") şi caracterul monumental care conduce instantaneu la o sentinţă irevocabilă în imediat. Sebastian - profesionist al tribunalului, al criticii literare (altă magistratură!) - se simte în instanţă, în proces, sub acuzaţie. El simte (aproape) exact autoritatea şi puterea Judecătorului său. Pamfletarul tace. (Evreul nu recurge nici o clipă la nenorocit de facila şi "normala" replică: "George Călinescu nu-mi acordă talent, fiindcă e antisemit!"). Talentul lui e prea demn ca să nu-şi ştie vulnerabilităţile. Demnitatea lui - pudică precum e toată construcţia lui sufletească - nu poate apela în faţa unei asemenea severităţi autorizate de grandoarea monumentului decît tot la timp, "alte 4 decenii"..., singura Justiţie care lucrează încet, onest şi impasibil. Fraza e sfîşietoare prin lipsa ei de trufie, prin fineţea tristeţei, prin eleganţa autoironiei, prin naturaleţea fair-play-ului, rar întîlnite în această "Ţară a Amorului propriu", cum o numea, de la 1600, La Rochefoucauld, foarte rar percepute în Ţara lui "Ştii cine sînt eu?" care-l îngrozea pe Ionesco în 1945. Din cauza acestui plural emoţionant de just, întreaga notă din 17 iulie 1941 capătă o seriozitate care va fertiliza toate celelalte argumente mai mult sau mai puţin precise în tremurul lor. Abia în lumina acestor viitoare 4 decenii care vor rectifica verdictul - războiul, pogromul, cariera capătă cea mai gravă consistenţă, iar „Jurnalul" în „inconştienţa" lui, o forţă de expresie a dramei intelectuale, necunoscută în literatura română.

Radu COSAŞU

Firescul de alaltăieri

Telalii fără fruntarii

Ce altceva poți face cu un croissant?

Prima reclamă TV la *croissant*-uri am văzut-o acum trei ani și m-a extaziat: un superb fund feminin, pe care pocnea o rochie de mătase, se lăsa cu încetinitorul pe un taburet. Urmau, e drept, și alte detalii din corpul doamnei protagoniste: gura, cu rujul cît tencuiala, cu dinții albi ce mușcau lacomi din gogoșică etc. Dar voluptatea era la maximum în mișcarea aceea lentă și moale a șezutului ce se pregătea de ședere; era sugestia repaosului, a formelor ce se adaptează poziției lor celei mai armonioase în spațiu...; era (și asta mai ales pentru consumatorii bărbați) o metaforă... dar ce zic eu?! o sinestezie pentru tandrețea, pentru frăgezimea, pentru "mușcabilitatea" dodoloțului *croissant*... Nimic obscen în acel spot, doar ceva libidou puberal. Verificarea (nu neapărat autorizarea) o găsim în *Amarcord*, de unde aflăm că emoția cea mai pregnantă a băiețelului Fellini era provocată de fundurile de țărănci lăsîndu-se grațioase pe șeile bicicletelor.

De remarcat în cazul *croissant*-ului ar fi că, la origine, în Franța, era un uscătiv și crocant produs de patiserie de forma pătrarului de lună (de fapt, asta înseamnă *croissant* – faza crescătoare a lunii), pentru a deveni în România, sub licență de fabricație grecească, un gros, pufos, cvasi-cărnos produs de panificație. Ceea ce francujii au inventat pentru micul dejun – românii adaptează pentru frugalele prînzuri de tranziție ale lumpen-funcționarilor.

Anii au trecut, *croissant*-urile și-au pierdut de tot forma semilunară, pentru una de corn umplut, și-au schimbat numele din banalul *Happy* în neverosimilul *Fantastic Star* și, evident, și-au înnoit și reclama. Haiosul zbor al *croissant*-ului prin aer și aterizarea în farfurie sfîrșesc, din păcate, printr-un slogan a cărui aluzie vulgară abia mai amintește de senzualitatea pură a reclamei originare: *Ce ți-aș face de te-aș prinde* – spune acum o voce obsedată. Dar ce poți să-i faci unui *croissant* decît să-l mănînci?! Puțină îndrăzneală i-ar fi ferit pe noii telali de prost-gust. Sloganul cel mai potrivit – licențios, dar nu trivial – era, firește: *Mînca-te-aș!*...

Florin DUMITRESCU

HENRI PIRENNE

„Mahomed și Carol cel Mare"

Traducere de Sanda OPRESCU
Editura Meridiane, 1996, 268 p., 3000 lei

Studiul lui Henri Pirenne, publicat prima dată în 1937 și reeditat în 1970, poartă un titlu întrucîtva înșelător, mai ales din perspectiva epocii în care a fost conceput, în sensul că el nu acoperă perfect ceea ce anunță sau, mai bine zis, nu o face în mod tradițional, adică nu prefațează o prezentare de tip monografic. Este un titlu mai curînd metonimic, numele celor două personalități ilustrînd cele două civilizații, islamică și germanică – carolingiană –, și felul în care ele au influențat destinul a ceea ce istoricii numesc "*Romania*". Henri Pirenne a fost un deschizător de drum, unul dintre reprezentanții de seamă ai orientării moderne în cercetarea istorică – a făcut parte, în 1929, din primul comitet de redacție al "Analelor" –, și a contribuit prin lucrările sale și prin activitatea sa de profesor la Universitatea din Gand la despărțirea de tradiția pozitivistă.

În *Mahomed și Carol cel Mare*, el își propune să tranșeze mult disputata problemă a sfîrșitului Antichității și începutului Evului Mediu analizînd prin contrast pe de o parte efectele năvălirilor germanice asupra vieții social-politice, economice și intelectuale a Imperiului Roman, iar pe de altă parte pe cele consecutive invaziei arabilor care a provocat, începînd cu secolul VII, ruptura definitivă dintre Orient și Occident. Axul în jurul căruia se articulează întreaga demonstrație îl constituie Mediterana: "Marea pe care bizantinii au continuat s-o domine le propagă influența pretutindeni. Atît în Orient cît și în Occident, civilizația există datorită mării". Civilizația există și continuă să se dezvolte unitar datorită mării. Chiar și după ce tot Occidentul devine un conglomerat de regate barbare, Constantinopolul își păstrează statutul de capitală pentru că, spre deosebire de Roma exclusiv consumatoare, el este o uriașă bază navală. Împăratul supraviețuiește și el atîta vreme cît se mențin administrația și jurisdicția romane. Concluzia este aceea că toate neamurile

Bon de lectură

germanice pătrunse în "*Romania*" se romanizează, preiau sistemul administrativ roman, folosesc moneda de aur romană, se supun vechiului sistem de impozitare și se integrează vieții intelectuale care nu se schimbă aproape cu nimic pînă în secolul VII. După năvălirile germanice, deși slăbit din punct de vedere politic, Imperiul dăinuie datorită factorilor economic și spiritual, astfel că, spune Pirenne, "lumea nu avea încă nimic de așteptat de la germanism în sine". Dar tocmai unitatea economică și spirituală a Imperiului, păstrată în bună măsură de libera circulație pe Mediterana, va fi cea dintîi distrusă de invazia arabilor. După cucerirea fortăreței bizantine Bothra, în 634, apoi în foarte scurt timp a Damascului, Ierusalimului, Alexandriei și, pînă în 711, a nordului Spaniei, Orientul se va vedea despărțit de Occident, iar aceste două părți ale vechiului Imperiu Roman vor evolua separat și își vor asuma misiuni diferite. Occidentul se închide pentru împăratul de la Constantinopol, preocupat exclusiv de lupta împotriva musulmanilor, după cum Imperiul carolingian va fi constrîns să se dezvolte între Sena și Rin, la nord de marea care îi devenise inaccesibilă. Pătrunderea islamului în lumea ce asculta încă de vechile legi ale Antichității le-a oferit neamurilor germanice ocazia de a contribui la reconstruirea civilizației europene. *Mahomed și Carol cel Mare* înseamnă, de fapt: "fără Mahomed, Carol cel Mare este de neconceput". Aceasta este teza dezvoltată de Henri Pirenne în studiul său pe care, din păcate, nu a mai putut să-l revadă înainte de publicare, așa cum ar fi dorit. Se justifică astfel insuficienta elaborare a demonstrației, concluziile uneori prea categorice și stilul laconic, de notație, care ajută, e adevărat, la parcurgerea rapidă a unei impresionante cantități de informație comprimată la maximum, dar care lasă prea puțin răgaz reflecției. Cît despre unele neglijențe stilistice pe care editorul lucrării, elev și continuator al lui Pirenne, se simte dator să le semnaleze în prefața sa, ele au devenit aproape imperceptibile în versiunea foarte îngrijită oferită de Sanda Oprescu în limba română.

Marina VAZACA

Vineri, 24 ianuarie a avut loc, la Muzeul Țăranului Român, vernisajul expoziției „Copilul - eseuri fotografice". Ioana Popescu, autoarea ei, prezintă, printr-o selecție de fotografii din arhivele muzeului, evoluția imaginii copilului neaoș în funcție de epocă, modă, mentalități, mediu, fotograf. Astfel, pot fi văzute fotografii rurale și urbane de la început de secol, din anii '30-'40 și din perioada contemporană, precum și o serie inedită și deloc protocolară cu Regele Mihai - copil. **(I.P.)**

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Mircea VASILESCU

ROMÂNIA ÎNTRE DOUĂ SCHIMBĂRI

În Europa, în decembrie 1989...

● Pe 16 decembrie, Helmut Kohl era în vizită la Budapesta. Gyula Horn, ministrul de Externe al Ungariei, se pronunţa în favoarea unificării Germaniei. ● Într-un interviu acordat ziarului *New York Times*, Gregor Gysi, liderul Partidului Socialismului Democratic din Germania de Est, cerea Statelor Unite să nu permită unificarea Germaniei: "Dacă va cădea o graniţă, vor cădea toate, din Basarabia pînă în Tirolul de Sud. Ar fi în pericol mai ales graniţele Poloniei". ● Reprezentanţii Comunităţii Europene negociau, la Schengen, tratatul pentru desfiinţarea controalelor vamale între ţările membre, promiţînd că va fi semnat pînă în primăvara '90. ● Cotidianul *Borba* din Belgrad publica programul Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia: alegeri libere, pluralism politic, aderarea la Consiliul Europei şi Comunitatea Europeană. În Slovenia şi Croaţia apăruseră partide noi. De la 1 ianuarie 1990, dinarul iugoslav urma să devină convertibil. ● Pe 15 decembrie, la 11^{05}, s-a oprit Big Ben. Repunerea lui în funcţiune a durat cîteva ore, la timp pentru a "prinde" şedinţa de după amiază a Parlamentului, care începea la ora 15^{00}. ● Eduard Şevardnadze vizita sediul NATO de la Bruxelles şi cerea "o Germanie mare dar dezarmată". ● Pe 20-21 decembrie, la Bonn, avea loc congresul Partidului Social Democrat German. Oscar Lafontaine, candidatul partidului la funcţia de cancelar, afirma că "importantă e îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale germanilor din cele două state". ● Pe 22 decembrie, cancelarul Helmut Kohl şi prim-ministrul Germaniei de Est, Hans Modrow, treceau pe sub Poarta Brandenburg. Cu două ore în urmă îşi încheiase vizita în Berlinul de Est François Mitterrand, care declarase că unificarea Germaniei trebuie subordonată intereselor unificării europene. ● Tot pe 22 decembrie în Ungaria era dizolvat vechiul Parlament şi se anunţau alegeri libere programate în aprilie 1990. ● Statele Unite luau hotărîrea de a demola ambasada americană de la Moscova din cauza microfoanelor instalate în pereţi de sovietici. ● Mihail Gorbaciov dădea un ultimatum Lituaniei, în care se accentuau tendinţele independentiste: "nu voi tolera secesiuni". ● După deschiderea Porţii Brandenburg, Berlinul de Est era invadat de cetăţeni din partea occidentală a oraşului, veniţi să-şi facă cumpărăturile la preţuri mai mici. ● Pe 28 decembrie Alexander Dubcek era ales preşedintele Parlamentului cehoslovac. A doua zi, Vaclav Havel devenea preşedintele Cehoslovaciei. ● Pe 29 decembrie, Parlamentul polonez adopta noul nume al ţării - Republica Polonă - şi aproba programul de trecere la economia de piaţă elaborat sub supravegherea reprezentanţilor FMI. ● În aceeaşi zi, la Sofia, conducerea Partidului Comunist Bulgar se aşeza la masa tratativelor cu reprezentanţii opoziţiei.

...şi în noiembrie 1996

● Continuă Conferinţa interguvernamentală a Uniunii Europene pentru revizuirea Tratatului de la Maastricht, cu următoarele teme principale: mecanismele decizionale în instituţiile Uniunii, în primul rînd votul majoritar: stabilirea criteriilor de negociere cu ţările care aspiră la statutul de membre ale UE; intensificarea colaborării între statele membre în politica externă şi de securitate. ● Deocamdată, doar patru ţări îndeplinesc toate criteriile pentru intrarea în uniunea economico-monetară: Danemarca, Irlanda, Luxemburg şi Olanda. ● La Roma se desfăşoară cea de-a 42-a adunare generală a NATO la care se discută, printre altele, şi lărgirea spre est a Alianţei. ● Papa Ioan Paul al II-lea este sărbătorit pentru cei cincizeci de ani de sacerdoţiu. ● Preşedintele Rusiei, Boris Elţîn, este operat de o echipă ruso-americană, exact în ziua cînd Bill Clinton este reales preşedinte al Statelor Unite. ● În Iugoslavia restrînsă la Serbia şi Muntenegru, la alegerile pentru Parlamentul federal învinge forţele grupate în jurul preşedintelui sîrb Slobodan Miloşevici. Două săptămîni mai tîrziu, la alegerile administrative, în oraşele mari cîştigă opoziţia, dar victoria nu este recunoscută de autorităţi, ceea ce generează proteste-maraton pe străzile Belgradului. ● În Bulgaria, alegerile prezidenţiale se încheie cu victoria candidatului forţelor democratice Petăr Stoianov. ● La Bruxelles se decide ca, la sfîrşitul anului, forţele de menţinere a păcii în Bosnia (IFOR) să fie înlocuite de un contingent internaţional de 31.000 de militari, sub controlul NATO. ● Conform raportului anual al BERD, economiile ţărilor din Est înregistrează în 1996, o creştere medie de 4% (faţă de 5,2% în 1995). Există însă mari diferenţe între ele în ceea ce priveşte stadiul reformelor economice; cele mai avansate sînt Republica Cehă, Slovenia, Polonia şi Ungaria. Singurele ţări unde inflaţia a crescut faţă de anul trecut sînt, conform estimărilor din luna noiembrie, Bulgaria, România şi Albania.

În noiembrie 1996, după alegeri, ziarele şi televiziunile din lume i-au acordat României o atenţie de care nu mai avusese parte de multă vreme. Unii politicieni români s-au grăbit să facă o comparaţie cu ecourile din Decembrie '89 şi să vorbească despre "un nou val de simpatie" din partea comunităţii internaţionale, pe care poporul român l-ar fi cucerit în urma votului pentru schimbare. Chiar unele medii internaţionale au vorbit despre o "mică revoluţie de catifea". Pe valurile triumfului, discursul politic al noii puteri şi-a intensificat şi radicalizat accentele pro-europene, pornind de la premisa - legitimă, de altfel - că noii guvernanţi au mai multă credibilitate (şi deci mai multe şanse de succes) în faţa instituţiilor occidentale. Că lumea ne simpatizează mai mult acum decît anul trecut, e foarte posibil, rămîne de văzut (din nou) în ce măsură vom şti să nu pierdem acest curs favorabil. Deocamdată, şansele şi scadenţele integrării euroatlantice au nevoie mai degrabă de luciditate analitică decît de entuziasm.

"Valul de simpatie" şi valorile europene

Graba - justificată, de altfel - de a anunţa revenirea în Europa s-a simţit şi în discursul imediat postrevoluţionar. Contextul era însă altul. O bună perioadă după ce a căzut zidul Berlinului, s-a vorbit (în Est şi în Vest) despre Europa Unită de pe poziţii mai degrabă umanitare şi culturale. Sfîrşitul confruntării ideologice între Occident şi zona de influenţă sovietică, valul de contacte şi vizite la toate nivelurile între foştii "inamici", de la şefi de stat la convoaiele umanitare, au întreţinut, în 1990-91, iluzia că totul a devenit posibil şi că e doar o chestiune de voinţă politică: odată îndeplinite criteriile fundamentale - pluralism politic, stabilitate, alegeri libere, respectarea drepturilor omului - ţările din fostul lagăr socialist puteau bate, cu speranţă şi îndreptăţire, la porţile Comunităţii Europene. Paradoxal e că, deşi se sărbătorea în toate împrejurările prăbuşirea sistemului bazat pe confruntarea a două ideologii, multă vreme după 1989 politicienii şi opinia publică au continuat să gîndească şi să acţioneze în termeni de *bloc*: văzut din Occident, Estul părea un spaţiu uniform, în care, pentru vindecarea rănilor provocate de comunism, era nevoie de un set compact de reforme. Invers, privită dinspre Est, Europa celor 12 era asimilată spaţiului comun al libertăţii, al drepturilor omului, al civilizaţiei şi, nu în ultimul rînd, al bunăstării. Timpul scurs de atunci i-a favorizat pe cei care au înţeles cel mai repede că importante sînt *diferenţele*, că integrarea europeană e, pentru Est şi Vest, o competiţie, nu asimilarea unui bloc sau grup de ţări în altul, mai evoluat. O primă dovadă a vocaţiei europene e tocmai conştientizarea diferenţelor.

Apoi, intrarea într-un mecanism interstatal atît de complex cum este Uniunea Europeană presupune rezolvarea sistematică şi punctuală a unui set de cerinţe care să permită compatibilizarea cu celelalte ţări - adică o doză substanţială de pragmatism politic şi eficienţă civică (şi acestea fiind tot valori ale civilizaţiei europene). Discursul pro-european al clasei politice româneşti a fost pînă acum (şi riscă să fie în continuare) desuet şi îndreptat spre o ţintă greşită: s-a afirmat întotdeauna "apartenenţa noastră naturală la valorile europene" într-un mod general, cu exemple (foarte adevărate, de altfel) din istorie şi cultură, ajungîndu-se repede la concluzia că Europa fără România e de neconceput. (Ba este: aşa cum Elveţia şi Norvegia nu fac parte din UE.) Or, *adeziunea* sinceră la un set de valori culturale, civice, morale se verifică (şi se fortifică) în timp, pe cînd *aderarea* la o comunitate de state e o chestiune de conjunctură istorică şi politică, de care (tocmai în numele valorilor tradiţionale invocate) trebuie profitat. Ceea ce guvernările anterioare n-au făcut, fiind mereu în defensivă. Însăşi invocarea perpetuă a credinţei noastre în valorile tradiţionale ale culturii şi civilizaţiei europene nu e deloc un semn de adaptare la realităţile europene de azi.

În plus, promisiunile şi angajamentele pro-europene, dublate de o relativ scăzută cunoaştere, la nivelul cetăţeanului mediu, a ceea ce înseamnă cu adevărat Uniunea Europeană şi mecanismele ei, au indus în mentalul colectiv un subînţeles asistenţialist (explicabil la cine a trăit sub paternalismul comunist); pentru românul obişnuit, "intrarea în Europa" înseamnă plasarea sub o umbrelă protectoare, scutirea de unele neplăceri, un drum lin către mai bine. De prisos să spunem că drumul nu e deloc lin şi că eventualul "val de simpatie", dacă în 1990 ar fi putut fi exploatat mai bine, de astă dată nu ajută la absolut nimic: între timp "blocul estic" s-a spart nu doar simbolic, prin trecerea pe sub Poarta Brandenburg, ci de-adevăratelea, pe criterii politice şi economice. România stă mai prost decît celelalte ţări candidate la UE în îndeplinirea acestor criterii, iar diplomaţia, chiar dacă va redescoperi flexibilitatea şi spiritul ofensiv, nu va putea convinge pe nimeni că România poate fi un *partener* valabil atîta timp cît valorile europene îndelung clamate nu vor putea fi recunoscute, de către occidentali, în noua realitate românească. Ceea ce înseamnă nu doar eficienţă economică, reforme clare şi rapide, coerenţă politică şi legislativă, dar şi mai puţine sfeştanii în ministere şi în împrejurări oficiale, mai puţine zile libere de sărbători, mai puţină retorică europeistă fără acoperire. Şi, nu în ultimul rînd, o mai exactă înţelegere a ceea ce înseamnă, *astăzi*, Europa spre care ne îndreptăm.

De la idealism la inflaţie

În cei şapte ani de cînd visăm la integrarea europeană, Occidentul n-a stat, evident, pe loc. "Cei 12" au devenit 15, s-a semnat Tratatul de la Maastricht (în 1992), a început chiar şi Conferinţa Interguvernamentală pentru revizuirea lui, care se va încheia în acest an. Europa nu pare însă deloc mai unită, deşi calea integrării e irevocabilă. La Conferinţa Interguvernamentală, deschisă anul trecut la Torino, unul dintre punctele importante aflate în discuţie este adoptarea unor noi mecanisme decizionale la nivel european, mai flexibile şi mai eficiente (inclusiv în perspectiva unor noi aderări). Comunitatea celor 15, aşa cum se prezintă acum, devine din ce în ce mai mult victima propriilor proceduri şi trasee birocratice: deciziile adoptate prin consens şi validate apoi de parlamentele tuturor statelor membre presupun timpi îndelungaţi pe care stringenţele economice şi celelalte probleme comune nu-i mai pot permite. Pe de altă parte, pentru a contracara concurenţa americană şi japoneză, ţările vest-europene au nevoie de o cît mai rapidă integrare economică. Introducerea monedei unice europene de la 1 ianuarie 1999 a devenit un proces ireversibil şi discursul politicienilor este construit în bună parte pe acest fapt. Există chiar tendinţa de a ierarhiza excesiv idealul integrării europene, devenită acum dependentă de rata inflaţiei, de deficitul intern, de stabilitatea monedelor naţionale şi alte asemenea criterii tehnice. Performanţele economico-financiare necesare pentru trecerea la *curs* sînt îndeplinite deocamdată numai de patru ţări (şi nu cele mai mari), astfel încît, în ciuda previziunilor şi a eforturilor depuse de ani întregi, viitorul uniunii economico-monetare nu e deloc limpede. Dacă adăugăm costurile pe care le presupune atingerea criteriilor de performanţă, cetăţeanul vest-european se simte din ce în ce mai frustrat, iar perspectiva Europei Unite pare a-l convinge tot mai puţin de necesitatea sacrificiilor. Sondajele şi studiile realizate arată că uniunea monetară nu întruneşte o majoritate confortabilă printre cetăţenii comunitari. Sîntem departe de idealismul de după 1989, iar "tehnicizarea" cauzei europene o îndepărtează şi mai mult de cetăţeni. Procesul însă continuă, în ciuda tuturor scepticismelor; iar în dezbaterile despre introducerea monedei unice (din care instituţiile UE au făcut un moment fundamental al integrării) e luată în considerare şi ipoteza eşecului.

Probabil că acesta e un model de comportament european pe care ar trebui să-l preia şi politicienii ori intelectualii noştri. Stagnarea economică şi politică menţinută de fostul guvern a îndepărtat România nu doar de Europa Occidentală dar şi de celelalte state din Est: Cehia, Polonia, Ungaria şi Slovenia. E foarte posibil ca România să nu fie avută în vedere pentru primul val. Opinia publică şi clasa politică trebuie să fie pregătite şi pentru o asemenea eventualitate. Pentru asta, însă, discursul europeist trebuie să fie mai puţin militant, mai lucid şi mai relaxat. Important e ca valorile europene despre care se vorbeşte atît să devină, şi la noi, realitate cotidiană.

Roma, 17 ianuarie 1997

Magdalena BOIANGIU

Dus – întors

Unii telespectatori ai profesionistului Bernard Pivot - în special cei care scriu cronici de televiziune - au fost indignaţi cu eleganţă, de prezenţa simultană pe micul ecran a unui celebru disident chinez care a stat 20 de ani în puşcărie şi lagăre de reeducare şi a unui scriitor, analist politic din Franţa, Alain Peyrefitte. Acesta din urmă i-a apărat pe prietenii săi de la Beijing, lideri ai Partidului Comunist, susţinînd că dictatura pe care aceştia o exercită nu este atît de îngrozitoare şi, de altfel, "sufletul chinez" nu tînjeşte după democraţie. Ca şi cum Harry Wu, supravieţuitorul tratamentului atroce descris în cărţile sale, este un fel de excrescenţă perversă a sufletului chinez care în cîteva decenii a lăsat să înflorească toate florile, apoi a făcut revoluţia culturală, i-a adorat pe camarazii lui Mao, apoi i-a detestat şi condamnat pe aceiaşi (inclusiv pe soţia marelui timonier), în sfîrşit a răspuns cu maximum de pasionalitate şi devotament, ba uneori şi cu imaginaţie, tuturor cotiturilor politicii chineze; pentru el democraţia este un medicament contraindicat.

Ca şi în anii '30, cînd performanţele cincinalelor staliniste compensau în ochii intelectualilor europeni caracterul evident contrafăcut al proceselor publice, acum performanţele economice ale Chinei o recomandă ca pe un partener de tratative valabil în sistemul economiei globale.

Analişti mai puţin complezenţi decît Alain Peyrefitte arată, pe bună dreptate, continuitatea indicilor economici de creştere, ritmul în care marile oraşe ale Chinei îşi dezvoltă infrastructurile adecvate pieţei libere, creşterea nivelului de trai (pe care ei o bănuiesc a fi generală), modalităţile paşnice în care populaţia săracă acceptă fărămiturile de la masa noilor bogaţi. Liderul Partidului Comunist Chinez, iniţiatorul reformei, acum fără nici o funcţie oficială, este de mult pe moarte. Dar boala lui nu creează la vedere nici pe departe crizele succesive determinate de sănătatea precară a preşedintelui rus, ales în mod democratic. Specialiştii ştiu că lupta pentru putere este la fel de acerbă la Beijing, ca şi la Moscova, dar se presupune că - spre deosebire de Rusia - rezultatele ei nu vor afecta procesul de decizie politică şi economică. De unde şi concluzia care sună ca un reproş la adresa revoluţiilor anticomuniste din Europa care au provocat atîtea dezamăgiri şi sărăcie: tot Partidul Comunist, "creierul viu al naţiunii", este singurul calificat pentru iniţierea şi supravegherea procesului de reformă. Recunoscînd în subsidiar falimentul economic al comunismului, incapacitatea lui de a-şi împlini promisiunile asigurînd repartizarea egală a bogăţiei naţionale tuturor celor care muncesc, acolo unde au rămas la putere, partidele comuniste îşi asumă obligaţia de a asigura moralitatea transformărilor necesare menţinerii în competiţia mondială.

Sigur este că deocamdată aceste partide au obţinut un moratoriu asupra pretenţiilor de a respecta drepturile omului. Vecinii apropiaţi ai Chinei, ba chiar şi ai Vietnamului, sînt departe de a fi modele ale unor structuri democratice. Şi cînd este vorba despre o ţară cum este China - o putere nucleară cu peste un miliard de locuitori - nimeni nu-şi poate asuma riscul unui proces haotic de democratizare, aşa cum se petrece el în Europa, ba chiar şi în Rusia. Succesele Chinei pe drumul economiei de piaţă sînt impresionante, capitalul străin (reprezentat în special de solidara diaspora chineză) are vaste spaţii de desfăşurare. Este nu doar mai eficient, ci şi mai uşor de controlat felul cum China sau Vietnamul respectă proprietatea intelectuală sau regulile comerţului liber, decît libertatea individului. Sînt şi prea mulţi indivizi. Teoriile despre "sufletul asiatic" respinse de militanţii societăţii civile sînt acceptate tacit de organizaţiile internaţionale care se ocupă de ordinea mondială redusă la comerţ.

Examinată mai atent, pretenţia de moralitate se dovedeşte a fi fără prea mare bază reală: omul nou, care funcţionează în parametrii capitalismului respectînd principiile comunismului, este doar una din iluziile cu care conducerea chineză îşi exprimă specificul pe piaţa mondială a ideilor. Problema este în ce măsură această iluzie se vinde pe piaţa internă. Dacă ar fi adevărat că Partidul Comunist este singurul capabil să producă eradicarea corupţiei, atunci nu se înţelege de ce atîtea condamnări la moarte, execuţii publice, demiteri din ranguri înalte pe motive - vai - atît de nespecifice, cum ar fi atribuirea de foloase necuvenite unor rude, privatizare parazitară pe întreprinderi de stat, furt calificat sau mai puţin calificat.

Documentul ultimei plenare de anul trecut a Comitetului Central al Partidului Comunist chinez nu menţionează nici numele preşedintelui Jiang Zemin, nici tema sa favorită "construcţia patriotică a unei civilizaţii spirituale". Nimeni nu prea ştie cum poate fi atins acest obiectiv: oricum el nu are nimic în comun cu revendicările disidenţilor, folosiţi ca monedă de schimb în complicatele tratative cu Occidentul.

Liberalizarea economiei chineze este - în cifre comparabile - o poveste de succes. În ce măsură venitul pe cap de locuitor - o noţiune pur statistică - se referă într-adevăr la fiecare locuitor rămîne un lucru necunoscut. Deocamdată tensiunile provocate de apariţia inegalităţilor economice sînt ţinute sub control, ceea ce nu e puţin lucru. Dacă se raportează însă această realitate la specificul încă preponderent rural, la puţinătate şi strictul control al mijloacelor de informare, e de presupus că rolul pozitiv îi revine ignoranţei şi nu comunismului. Sutele de milioane de săraci pur şi simplu nu ştiu cum trăiesc milioanele de îmbogăţiţi. Dacă partizanii reformei controlate de comunism şi-au asigurat astfel un răgaz, partizanii democraţiei ştiu că n-au a se aştepta la concesii graduale. Nu este de presupus că Partidul Comunist va crea structurile şi organismele prin care să apere ceea ce el a combătut cu atîta perseverenţă şi cruzime: proprietatea privată şi libertatea economică.

Nimeni nu se avîntă să facă previziuni pentru evoluţia unei ţări cu o populaţie atît de numeroasă şi cu o viaţă politică atît de misterioasă. Pe vremea cînd ziariştii occidentali povesteau fermecaţi cititorilor lor cum preşedintele Mao a asigurat - fie şi printr-o politică dură - cîte o porţie de orez pe zi fiecărui cetăţean al Chinei, milioane de oameni - cam cît populaţia unei ţări europene de mărime mijlocie - mureau, la propriu, de foame. După cum o dovedeşte exemplul Coreei de Sud, creşterea economică determină modificări în direcţia unei vieţi democratice pluraliste şi la cea mai mică criză apele acoperă digurile şubrede ale concesiilor parţiale, ale jumătăţilor de măsură.

Încă de la începutul anilor '20, Lenin a introdus, pe lîngă teroarea politică, Noua Politică Economică, rudimente ale economiei de piaţă, pentru ca cetăţenii ascultători să aibă ce mînca. Stalin a intuit pericolul continuării acestui tip de politică şi a optat pentru schimbarea permanentă a criteriilor devotamentului, ceea ce permitea înfometarea unor largi categorii şi acordarea selectivă de privilegii. Indiferent de ambiţiile lor ideologice, urmaşii lui au mers pe acelaşi drum, tăind mereu alte şleauri. Pe seama celor trei generaţii care au suportat comunismul în cea mai mare parte a Uniunii Sovietice s-au epuizat resursele de inventivitate în materie de redistribuire a represiunii şi privilegiilor.

Pricinile care determină regretul pentru comunism sînt multiple şi ar fi nevoie de o serioasă cercetare interdisciplinară şi de un mare respect faţă de adevăr pentru a le inventaria. La nivelul cititorului de ziare din România rămîne întrebarea de ce vin atîţia chinezi în România şi nu primim nici un semnal despre migraţia comuniştilor români la Beijing.

Silviu BRUCAN

Şapte ani de ignorare a factorilor externi

Istoria celor 7 ani ai României după '89 nu poate fi înţeleasă în afara contextului general al prăbuşirii blocului comunist în Răsăritul Europei şi al noului raport de forţe în politica mondială. Ignorarea sau subaprecierea rolului factorilor externi este o deficienţă frecventă a judecăţilor politice cu privire la evoluţia României postcomuniste şi – aşa cum vom vedea – constituie şi în 1997 o deficienţă a analizei politice.

În oarecare măsură, avem de a face şi aici cu un vestigiu ideologic al vechiului regim. Doctrina ceauşistă a comunismului naţional suferea de o dublă greşeală teoretică: *prima*, planificarea economică de stat izolează România de sistemul economic mondial şi de fluctuaţiile de pe piaţa mondială, şi a *doua*, politica internă şi externă a României poate fi formulată şi aplicată independent de blocul comunist în frunte cu URSS, deşi de structura politico-militară a puterii în sistemul interstatal depindea în ultimă instanţă însăşi existenţa regimului comunist din România.

Că în aceşti 7 ani nu ne-am dezbărat de această mentalitate "autarhică" o dovedeşte faptul că nici unul din programele partidelor politice nu are în vedere o asemenea restructurare radicală a industriilor româneşti care să lase în picioare numai acele ramuri şi uzine care au şansa de a supravieţui în momentul integrării României în Uniunea Europeană. Chestiunea este tratată cu grăbă şi populism, ignorîndu-se faptul că dacă am intra curînd în piaţa comună, lipsită de taxe şi bariere vamale, nu numai unele întreprinderi, dar ramuri întregi economice ar fi măturate de pe faţa pămîntului. De aceea, se impune o cotitură radicală în viziunea politicii economice bazată pe o apreciere lucidă a ponderii factorilor externi în evoluţia României.

***

Sistemul internaţional la finele secolului XX tinde să se transforme într-un *sistem mondial*, în care comunicaţiile au devenit universale, informaţiile instantanee, transporturile supersonice, iar armele moderne – planetare atît ca putere de bătaie cît şi ca putere de distrugere. Revoluţia ştiinţifico-tehnică a schimbat virtualmente întreg mediul în care se desfăşoară politica internaţională.

Pentru prima dată în istorie se vorbeşte de globalism şi de politică mondială. Lumea devine din ce în ce mai mică, mai restrînsă, silind continentele şi ţările să se apropie şi să coopereze pentru a reglementa multitudinea de activităţi umane şi mijloace tehnice care transcend hotarele ţărilor. Interdependenţa dintre state a devenit condiţia vitală a sistemului internaţional. Deşi dictonul "pacea este indivizibilă" are o vîrstă respectabilă, abia *acum* cele mai îndepărtate ostilităţi militare angajează direct sau indirect toată lumea.

În perioada interbelică, deşi avea loc o vastă expansiune internaţională a capitalismului, scrierile economice reflectau totuşi o epocă în care statele naţionale europene funcţionau ca *sisteme autonome*, în care mecanismul decizional era reglat în interior, iar în România răsuna lozinca liberală "Prin noi înşine". Predomina credinţa, reluată în mod paradoxal de teoreticienii comunişti, că industrializarea este cheia consolidării independenţei naţionale. Abia acum ne dăm seama că, de fapt, industrializarea măreşte dependenţa ţării de surse externe de aprovizionare şi desfacere, de materii prime şi noile tehnologii, de fluctuaţii comerciale şi monetare de pe piaţa mondială. În prezent, chiar ţări puternic industrializate ca Germania şi Japonia sînt silite de întrecerea tehnologică şi competitivitatea aprigă de pe piaţa mondială să-şi revizuiască politica economico-socială, iar în mai toate statele vestice are loc o reducere sensibilă a pachetului de protecţie socială denumit Welfare State.

După decembrie '89, odată cu introducerea economiei de piaţă, România a intrat în circuitul sistemului economic mondial, în care marile puteri capitaliste deţin o poziţie de comandă care le permite să dicteze regulile jocului pe piaţa mondială. Una din sursele principale ale dificultăţilor îndurate de români în aceşti ani provine din obligaţia de a ne alinia la preţurile mondiale, în special în materie de energie. Recentele creşteri de preţuri la energie se înscriu pe această linie şi, cum sublinia Mugur Isărescu: "Dacă vrem să ne integrăm în economia mondială, trebuie să acceptăm aceste legi". De fapt, dacă privim retrospectiv, constatăm că mai toate escaladările de preţuri la alimente, bunuri de consum şi produse industriale din aceşti 7 ani au fost declanşate de necesitatea alinierii la preţurile mondiale. Numai că salariile din ţările în care se stabilesc aceste preţuri (în special Bursa din New York şi cea din Londra) sînt de vreo 20 de ori mai mari.

Sistemul economic mondial operează ca un vîrtej. Din momentul în care eşti prins în el trebuie să-ţi adaptezi economia la mişcările lui interioare. Stoparea reformei în Bulgaria a dus la catastrofă economică, iar moşmondirea privatizării în România şi teama guvernului Văcăroiu de a ataca sarcina restructurării industriei explică grava situaţie de azi a economiei şi finanţelor noastre.

Tocmai cunoaşterea funcţionării acestui mecanism m-a determinat să militez încă din 1992 pentru un guvern de centru-dreapta, adică un guvern format din oameni care cred în virtuţile sistemului capitalist şi sînt decişi să aplice legile funcţionării economiei mondiale. Alegerile din noiembrie 1996 au adus la putere coaliţia CDR-USD care a produs un compromis: cabinetul Victor Ciorbea, un *guvern de centru*, care oscilează între prioritatea protecţiei sociale şi adoptarea unei politici radicale potrivit legilor capitaliste. Am anticipat deci că forţele externe de care depinde integrarea noastră în structurile euro-atlantice vor fi acelea care vor determina o alunecare ***spre dreapta*** a guvernului român, ceea ce s-a materializat în cursul negocierilor cu Fondul Monetar Internaţional şi Banca Mondială.

Predominanţa factorilor externi în orientarea politicii economice a ţărilor est şi central-europene este ilustrată şi de experienţa Poloniei şi Ungariei: deşi au venit la putere ex-comuniştii după guverne de centru-dreapta, reforma capitalistă a economiei este desăvîrşită cu aceeaşi determinare.

Preşedintele Constantinescu şi premierul Victor Ciorbea vor trebuie să-şi ia inima în dinţi şi să înceapă a folosi cuvîntul *capitalism*, deoarece acesta este punctul final al perioadei de tranziţie de care vrem să scăpăm şi totodată condiţia fundamentală a acceptării României în structurile euro-atlantice dorită de 90 la sută din populaţia României. Mai mult decît atît: cetăţenii nu vor accepta efectele sociale dureroase ale restructurării marii industrii, dacă guvernanţii nu le vor explica în mod convingător că acestea sînt regulile jocului în capitalism şi că fără aceste măsuri nu se poate pune pe picioare o economie performantă şi competitivă care să salte România în rîndul ţărilor bogate şi dezvoltate.

Soarta – între decrete şi tranziţii

– Contemporanii noştri din Şulea –

Primii bucureşteni veniţi pe lume prin decret împlinesc acum 30 de ani. Au apucat, în acest răstimp, cinci congrese PCR, un cutremur devastator, o Revoluţie şi o reformă a ortografiei. Au cîntat 3 imnuri de stat. Mulţi dintre ei au fost aduşi de nenumărate ori de-a lungul anilor în faţa clădirii Comitetului Central să joace la mitinguri rolul "viitorului": întîi ca şoimi ai patriei, apoi ca pionieri şi utecişti. În 22 decembrie 1989 au intrat în sediul CC să facă revoluţie. Şase luni mai tîrziu, unii din cei care s-au cunoscut cu acel prilej se aflau iarăşi împreună, în Piaţa Universităţii.

Cum îşi înţeleg aceşti oameni soarta trăită între decrete şi tranziţii? Ce s-a schimbat în viaţa lor. Am căutat să stăm de vorbă cu un cuplu tînăr care locuieşte la parterul unui bloc. F3, din cartierul Şulea. Mihaela şi Vali nu erau acasă ci, împreună cu fiul lor lonuţ, (un neastîmpărat de un an jumătate, alintat la supărare "genocidul") trecuseră drumul la prietena lor Magdalena, în vecini. Între uşile celor două apartamente distanţa este de mai puţin de un metru.

Statul – acel necunoscut din living, bucătărie şi baie

Vecina, care locuieşte acum în Germania, dar şi-a păstrat şi cetăţenia română, se află pentru o scurtă vizită în Bucureşti. Bucătăria apartamentului său pare coborîtă din catalogul Neckerman: sclipeşte inoxul, bolboroseşte, răspîndind arome, automatul de cafea, telefonul mobil sună cu ton dulce. Culorile încîntă şi spaţiul e aerat, ca-ntr-o visată Europă "casnică". Nu-i atît de încăpător ca în living, dar e infinit mai cald decît acolo; oaspeţii sînt instalaţi pe lîngă aragaz. Orice vatră, se ştie, cheamă poveştile fiecăruia... Cu peste 20 de ani în urmă, aflat într-o delegaţie, tatăl Magdalenei a hotărît să nu se mai întoarcă în ţară. Condamnat în lipsă, jumate din apartamentul pe care-l deţinea împreună cu soţia, i-a fost confiscată. Soţia şi fiica sa au rămas să împartă cele trei camere cu o fiinţă necunoscută, *statul*, care putea să apară oricînd din baie, din living sau din bucătărie. Pînă azi, lucrurile nu s-au clarificat: Magdalena nici nu poate vinde, nici nu-şi poate cumpăra casa.

Mai sună cineva: apare o fostă vecină de la ultimul etaj. Camelia: de cînd s-a măritat şi s-a mutat la socri, prin Şulea e numai în trecere. Cu ea, aproape s-a refăcut grupul de-acum patru ani, din vară. Venită în vacanţă la Bucureşti, Magdalena a lucrat în 1992 pentru campania CDR şi seara, în bucătărie, o aşteptau toţi să afle ce mai e nou. Manuel, vărul Cameliei, candidat la facultate, lăsa şi el pentru o vreme tocitul şi cobora la taclale.

Love story
– povestirea Cameliei –

"Manu termină la vară facultatea: băiatul ăsta e fantastic, pe cuvîntul meu. Cît a învăţat pentru admitere a stat la noi, pe urmă la cămin, după aia a cunoscut-o pe viitoarea nevastă - ea era la o universitate particulară, n-aş şti să spun unde, că totul s-a petrecut fulger: văzut-plăcut-însurat. Cam la vreun an de la căsătorie ea s-a simţit obosită şi s-a temut să n-aibă ceva la plămîni. S-a dus la control, doctorii n-au zis clar ce are şi-au pus-o pe tratament. Toată lumea ştia, din familie, numai ei nu i se spunea nimic. Avea leucemie. A fost internată la Colţea un timp, mă rog, pînă la urmă taică-său a aranjat ceva în Italia, ultima speranţă. Cînd a ajuns acolo, doctorii şi-au făcut cruce, nu credeau că a supravieţuit pe avion: era cît o sobă şi vînătă de cortizon. A stat aproape 5 luni în Italia, i s-a făcut transplant de măduvă, luată de la soră-sa, a fost şi mama lor cu ele, nu se poate povesti ce era pe capul familiei... Manu, în tot timpul, a învăţat şi - a făcut proiectele, şi-a dat restanţele - nu i-a ars totdeauna de-nvăţat în situaţia asta; erau amîndoi în anul II de facultate cînd s-a-ntîmplat necazul... Acuma lucrează pentru diplomă. Nevastă-sa a scăpat printr-o minune, dar nu mai are voie să facă efort; să continue facultatea, deocamdată, nici vorbă. Faţă de vărul nostru, frate-meu şi cu mine sîntem nişte banali, nu poţi să zici că ni s-a întîmplat ceva dincolo de obişnuit.

Ce faceţi acum?

A, eu sînt proaspăt angajată în contabilitate la un Fond de investiţii. Abia împlinesc o săptămînă. După facultate am lucrat la Bancorex, dar, de la un timp, am trecut la o societate cu capital străin, francez, unde nu mi-a plăcut pînă la urmă. M-am sfătuit cu George, bărbatu-meu: "Ce fac? Îmi dau demisia? Dacă nu mai găsesc ceva convenabil, nici cît aveam înainte?" George e de părere că la lucru trebuie să mergi cu plăcere, altfel te stresezi degeaba. Şi zice: "vezi ce faci, faci ce vrei". Am demisionat, am stat cîteva luni acasă, mi-am perfecţionat engleza; am găsit, în ultimă instanţă, un post care mă interesează. Nici bărbatu-meu nu mai lucrează unde era cînd ne-am căsătorit. Ca inginer electronist a găsit ceva mai atractiv: şi pentru meserie şi pentru salariu, în plus, firma la care s-a angajat acum îi oferă 10 săptămîni de specializare în Suedia sau în Irlanda. E un băiat de curaj, George, cred că mă sprijină să mă simt şi eu sigură, să nu mă lamentez dacă aştept şi caut şi compar un timp ofertele de serviciu.

Curajul faţă de schimbare devine cumva o trăsătură de familie?

A cui, a mea sau a lui? Cred că-i şi vîrsta. Noi avem în jur de 26 de ani, frate-meu Dan, face în martie 27. Dar poate că sîntem şi curajoşi din neam. Dan începuse acum cîţiva ani dreptul la o facultate particulară. Nu prea se ţinea: mai ales cînd a auzit că sînt şi probleme cu acreditarea, a lăsat-o bucuros baltă. A intrat la Shell - la administrativ, la început pe un post mic-mititel de tot: cafele, ţigări, telefoane, goană prin oraş. Este acolo de trei ani; acuma, după o scurtă perioadă de specializare în management şi marketing la Londra - trimis de firmă - e foarte bine văzut şi controlează toate benzinăriile deschise de Shell în teritoriu; se plimbă prin ţară, are maşină la dispoziţie, cîştigă foarte bine. Un singur lucru se vede pînă acuma din toţi banii lui: se-mbracă bine şi-a-nvăţat să-şi aleagă rafinat cosmeticele. Cînd coboară pe scară, în bloc, se ştie că trece Dan.

Trei zile din viaţa unei tinere
– povestite de Mihaela, angajată la "Faur" –

Eu eram la grupa de protocol a uzinelor 23 August, cum se numea atunci. Fără scoatere din producţie: lucram ca rectificator prin aşchiere, trei schimburi. Şi vine 21 decembrie, '89. Fac o paranteză: aveam un dosar că poate nici eu nu-mi ştiam toate rudele la care s-a ajuns să mă verifice. Acolo nu tu te propuneai, te-alegea sindicatul. Mi s-a spus că arăt foarte bine şi corespund, dar să bag la cap că n-am voie o mulţime de lucruri: să vin machiată, să-mi vopsesc părul, să mă parfumez, să umblu cu bijuterii. Chiar mi-a venit să rîd: de unde-atîtea bijuterii la noi, - tata lăcătuş mecanic la Republica, mama muncitoare la fabrica de ace de cusut, soră-mea elevă, acuma-i studentă la Politehnică, dar atunci elevă era, şi - mare avere! - un apartament de două camere în Şulea... Parcă ei nu ştiau? Eram două grupe: una de şase perechi, alta de trei; înainte de orice "întîmpinare" ni se făcea control medical, dantură, ochi, urechi - că atunci cînd dădeam florile îi şi sărutam. Selecţia noastră se făcea pe criteriul: frumoşi şi serioşi. Aveam şi acţiuni în afară, la aeroport foarte des; acolo, ca grup de protocol, nu mai aparţineam de întreprindere.

Aţi avut vreodată impresia că Nicolae sau Elena Ceauşescu vă recunoşteau?

Ei nu, sînt sigură. Dar noi eram precişi. Obişnuindu-te foarte des cu el, îl recunoşteam după miros. Dacă simţeam că miroase a busuioc era el. Cînd a fost bolnav şi-a făcut o vizită ea cu sosia lui, mi-am dat seama imediat: ăla, cine-o fi fost, se simţea că are parfum de frizerie, altul decît cel obişnuit. Dar să mă întorc în 21 decembrie. M-a sunat în ajun de la Sindicat, să vin a doua zi, pe 21, la ora 5 dimineaţa la întreprindere pentru protocol, că vine Ceauşescu să ţină un miting la 23 august. Nu ştiu de ce, de fapt, s-a zis că nu-l mai face la noi, intră prea puţină lume în sală. Şi ne-a luat pe toată grupa şi ne-a dus în Piaţa Palatului: noi reprezentam uzinele 23 August. Ne-am oprit în faţă la Hotel Negoiul. S-a transmis că n-o să mai dăm flori, el va ieşi doar în balcon. Eram pe tocuri şi obosisem. Ne-am fofilat încet-încet, noi, cîţiva prieteni din grup, şi-am şters-o. Cînd a-nceput vînzoleala în Piaţă noi eram deja la Bucur-Obor, beam o bere. Am ajuns acasă mai tîrziu. Mama era disperată, că fusese şi tata la miting, cu clasa muncitoare de la Republica, şi din tot haosul de-acolo se-ntorsese cu un picior desculţ. Pe 22 nu am venit la lucru, eram în recuperare. Pe 23 decembrie m-am dus, normal, să aflu care-i situaţia: lucrăm? nu lucrăm? plecăm acasă? S-a făcut o grupă de muncitori şi "hai la CC" Şi din 23 mama nu m-a mai văzut o săptămînă.

În 21 la protocol, în 23 la revoluţie - nu părea ceva neobişnuit?

Nu, de ce? Este ceva nou, am zis, scăpăm de ăştia, care puneau peste tot o mulţime de restricţii: la apă, la căldură, la călătorii. Trebuie să vină o schimbare ca să termine cu toate. Hai să-ncurajăm - dar pe cine şi de ce încurajam, nimeni nu ştia. Eram şi mai singură, aşa, dintre colegii de la protocol abia am văzut cîţiva. Mă gîndeam că-l aveam pe conştiinţă pe Ceauşescu: datorită lui venisem pe lume noi, "decreţeii" şi trăiam - şi tot noi l-am dat jos.

Opinii de cap de familie
– expuse de Vali, electrician RAGB –

Eu, pe 21 decembrie m-am dus cu doi colegi la Cocorul ca să-mi iau o geacă, pe la ora 16. Mi-am luat geaca am ieşit şi văd grupuri în Piaţa Unirii. Întîlnesc un vecin, ăla zice "du-te, Vali, acasă, că-i jale". "În ce sens, jale?" Ăla mă lasă şi pleacă şi cîteva minute mai tîrziu începe toată povestea. Foiau în jur tot felul de ofiţeri de poliţie, cu pistoale, arătau speriaţi - şi "m-a luat valul". Am ajuns în Piaţa Universităţii - am plecat de-acolo pe la ora 21-22. M-am dus acasă, dar înainte am văzut scutieri de la Dalles: Doamne, ce figuri... şi mai băteau şi-n scuturi. A doua zi hai la lucru, că eram cam nu prea bine văzut dintr-o situaţie mai veche. Ne scosese din producţie în august 1989, să facem repetiţie pentru defilare. Şi avînd o săptămînă liberă, eu m-am dus la mare. Eram distribuit la culoarea de galben, o părticică acolo, că defilam pe culori: roşu, galben, albastru. Am lipsit. După aia, vine unul de la sectorul de partid, parcă era şi-n CC, şi-ncepe să zbiere: "Ia să-l văd şi eu pe individul din cauza căruia n-a ieşit bine sectorul 3 la culori?" Am ieşit în faţă şi-atunci s-a luat de părul meu că-i mare şi-a început cu ameninţările. M-am încontrat cu el. Nu ştiu de ce, pe unde-am avut probleme, toţi de frizură începeau. În armată, la grăniceri, în Moldova, am fost un an ras în cap... Şi-n ziua aia de 22 decembrie, ajuns la întreprindere, văd unii de la partid şi de la UTC care vor să mobilizeze forţe să mergem împotriva manifestanţilor ieşiţi în stradă. Ce să mă duc? Am plecat cu nişte prieteni la CC. Seara am fost în faţă la Televiziune, începuse deja să se tragă. Era revoluţie, puteai să te mişti încotro credeai. Dar pe urmă, la mineriadă, ne-a scos cu întreprinderea să manifestăm pentru FSN în Piaţa Universităţi. Ce să mai manifestezi? Umblau mineri aia cu parii şi cu tîrnăcoapele: se uitau la cine are părul mare, la mîini, la unghii - şi-l snopeau.

Ce s-a schimbat în viaţa dtale de-atunci?

Nu ştiu, sper în viitor să se schimbe ceva. Întîi m-am luat şi eu după alţii şi m-am dus în Turcia. Dacă nu ştiai cum să vinzi ce-aduci - şi de unde bani să cumperi, ca să renteze? - nu făceai nici o afacere. M-am lăsat: Turcia este o ţară frumoasă, dar nu poţi s-o vizitezi toată ziua. Tata-i în şomaj, cu un an înainte de pensie, mai lucrează ceva pe la un privatizat, dar fără perspectivă. Mama nu cîştigă cine ştie ce, la Antilopa unde-i muncitoare. O duc greu. Frate-meu mai mare - mecanic auto, ştie şi zidărie şi zugrăvit, are necazuri, a divorţat, are un copil de întreţinut. Frate-meu mai mic, e la o şcoală post liceală de diriginţi de poştă. Ajutorul familiei atîta a fost: cînd mi-am luat Dacia, înainte de '89 şi la nuntă, în 1994. Au vrut să mi-o pregătească omeneşte, cu obiceiurile de pe la noi, cu lăutar la "rasul mirelui" şi spălatul cu vin, cu muzică pînă la casa miresei, mă rog, ce se cere, era foarte vesel drumul printre blocuri. Şi la biserică, şi la Cantina RAGB, unde-am închiriat salonul pentru masă şi dans, am filmat o casetă întreagă. Ce dans cu figuri juca socru-meu acolo cu mireasa! - Dar după... Ne-am gîndit că pînă apare copilul rostuim noi o casă. Nu s-a putut, n-am cum. Citeodată zic că m-aş duce la ţară, să văd cum creşte găina, cum creşte porumbul, să curăţ grajdul. Altădată îmi spun: de ce băiatul meu să nu aibă mai mult decît mine, să ştie la perfecţie o limbă străină şi să cînte la un instrument? Eu atîta aş cere de la el. Schimbări văd că se tot încearcă, dar eu n-am casă. Ai mei au trecut de 50 de ani şi sînt mulţumiţi de ce-au făcut pînă la vîrsta asta chiar în vremuri grele. Şi după revoluţie ei nu cred că ar fi dorit cine ştie ce schimbări: Iliescu a fost un fel de aer pentru ei. Dar cu generaţia noastră cum rămîne? Încet-încet, am intrat în 30 de ani.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul V
nr. 211
7-13 februarie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://pius. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

IMAGINEA ROMÂNIEI

● D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

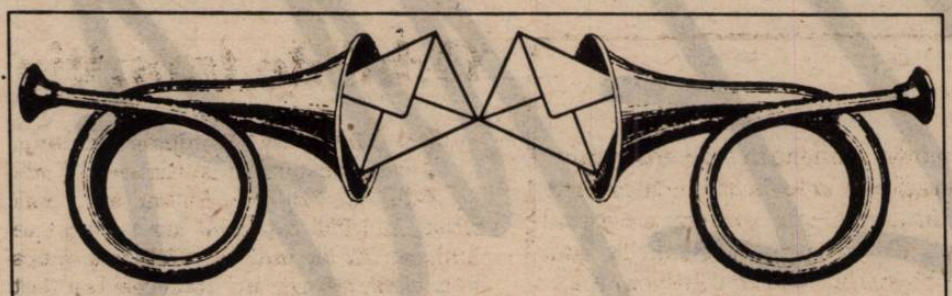

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 210: „Conservatorism şi/sau schimbare"

Certitudinea dilemei

Înainte de 1989, aveam senzaţia că trăiesc într-o ţară ocupată, cu toate umilinţele ce decurg de aici. Existau totuşi nenumărate posibilităţi de evadare din real: prietenii, cărţile, muzica, cinemateca, chefurile, plimbările. Eram nemulţumit că sîntem umiliţi de "ei", de "el".

După euforia de cîteva săptămîni ce a urmat zilei de 22 decembrie, tragedia colectivă - oarecum uşor de suportat prin evadarea din real - s-a transformat într-o dramă personală, traumatizantă ce a durat aproape şapte ani.

Dimineaţa de 18 noiembrie 1996 a fost prima după mulţi ani în care nu m-am mai simţit exilat în propria ţară...

Exilat la mine acasă, nu atît datorită unor momente dramatice cum a fost cel în care student fiind am plecat din Bucureşti evitînd "întîlnirea" cu minerii care "curăţau" şi căminele studenţeşti (atunci mi-am îmbunătăţit mai degrabă capacitatea empatică înţelegînd mai bine ce înseamnă să fii evreu în perioada de isterie antisemită), cît datorită faptului că disprețuind vulgaritatea şi prostia agresivă îmi era greu să accept că trei sferturi din conaţionalii mei...

A trebuit să citesc cărţile domnului Patapievici pentru a învăţa să-l "citesc" pe Cioran şi astfel să înţeleg că îmi disprețuiesc poporul nu pentru că sînt nebun, ci pentru că îmi pasă.

Îmi aduc aminte de disperarea pe care o simţeam trăgînd cu urechea la discuţii în tren sau în tramvai, ascultînd peroraţiile rudelor cînd ne întîlneam. Începusem să mă întreb foarte serios dacă nu cumva greşim "noi" şi au dreptate "ei". Dacă strălucita generaţie a lui Eliade s-a înşelat, cine putea să-mi garanteze că istoria nu se repetă?!

Confuzia în care mă aflam sporea pe măsură ce mă îndepărtam de orice certitudine, fie ea şi greşită. Mă simţeam exilat în propria ţară, nu numai pentru că nu eram de acord cu puterea sau pentru că nu puteam să citesc "România Mare" ci mai ales, pentru că oamenii politici pe care îi votam erau, cu puţine excepţii, lamentabili, pentru că "Piaţa Universităţii" m-a dezamăgit în multe privinţe, pentru că ziare, precum "România Liberă", "Ziua", mi s-au părut întotdeauna nedigerabile, pentru că în căminul studenţesc în care am locuit atîţia ani, a fi pro-Iliescu era similar cu a fi "ţărănist" în Valea Jiului, iar a fi neutru era inacceptabil.

Trecerea timpului ne-a atenuat tuturor radicalitatea, transformînd-o în dezgust. Mulţi dintre "noi" am înţeles însă că dacă democraţia funcţionează - cu imperfecţiuni grave, este adevărat - aceasta este şi meritul "lor" şi de ce nu şi al (ex) preşedintelui ţării. Au înţeles că trebuie să ţii cîinii legaţi dacă vrei să ai oaspeţi. Fără să reiau o temă dragă fostului preşedinte: "se putea şi mai rău" făcînd aluzie la Bosnia, am să spun că, păstrînd proporţiile am fi putut prin anii 1990, 1991 să ne îndreptăm chiar spre un "model Belorus".

Nu am avut prea multe repere în miile de incertitudini, dar am ştiut că, atîta timp cît Andrei Pleşu se află în guvern, nimic ireparabil nu s-a întîmplat, că, atîta timp cît în fruntea guvernului se află Theodor Stolojan, e posibil să stăm pe loc dar este cert că acest om nu acceptă prea mulţi paşi înapoi.

M-am întrebat în toţi aceşti ani dacă incapacitatea de a îmbrăţişa fără rezerve - sau, în orice caz, cu mai mult curaj - o opţiune politică nu mă situează pe mine şi pe toţi cei care gîndesc ca mine, în afara istoriei.

Nu exagerez cu nimic afirmînd că "Dilema" mi-a risipit aceste temeri. Aveam nevoie ca blestemul "dilemă" să se transforme într-un oximoron: "certitudinea dilemei" care este lentila prin care eu văd lumea.

Începeam prin a afirma că în sfîrşit nu mă mai simt exilat în propria ţară, dar trebuie să spun că mă voi simţi cu adevărat acasă atunci cînd voi fi convins că, acum după alegeri, un intelectual de vîrsta mea care a votat pentru P.D.S.R. şi pentru Iliescu, se simte totuşi acasă.

P.S. Nu pot să nu mă întreb însă dacă nu cumva "intelectual pedeserist" este un alt oximoron.

Cristian LAZĂR
Bucureşti

N. red.: Sîntem extrem de curioşi ce replici veţi primi la rîndurile D-voastră vinovate – pe această vreme de crescîndă austeritate – de acel lux al inimii numit, îndeobşte, sinceritate.

În atenţia domnului Mircea Iorgulescu

Domnule Iorgulescu,

Articolul dumneavoastră «Ieşirea prin cer», publicat în *Dilema*, nr. 209, în care comentaţi textul despre biserica ortodoxă pe care l-am semnat în "Le Point" din 11 ianuarie, mă îndeamnă la cîteva precizări. Nu am făcut nici o comparaţie între numărul de preoţi din Rusia şi cei din România. Viziunea statistică pe care mi-o atribuiţi în abordarea acestui subiect nu îmi aparţine.

Mă acuzaţi de o abordare cu «aspect superficial». V-am citit pledoaria şi argumentele dumneavoastră, în loc să mă edifice, m-au mirat prin slăbiciunea lor. M-aş fi oprit aici dacă nu mergeaţi mai departe propunînd o stranie teorie despre «Ieşirea prin cer». De cîtva timp, toate mediile de informare din România abordează integrarea României în Uniunea Europeană. Sînteţi un redutabil cunoscător al lumii occidentale, nu numai din cărţi ci din sînul ei. Ştiţi foarte bine ce doză de prgamatism e necesară pentru a convinge structurile europene de fiabilitatea României în procesul integrării. Ştiţi la fel de bine că nu e de ajuns să ne batem cu pumnul în piept că sîntem europeni şi ne meritäm locul în Occident.

Cu toate acestea, dumneavoastră avansaţi o ipotetică «ieşire prin cer». Adică românul ar fi un fel de fiinţă care în fiecare dimineaţă ar da mîna cu Dumnezeu. De ce să ne temem deci, dacă tot avem absolutul în buzunar!? Domnule Iorgulescu, eu – şi am sentimentul că întreaga mea generaţie – nu prea mizăm pe cer. Sîntem terestri, domnule. E poate un păcat al tinereţii noastre, dar noi privim spre ziua de mîine cu un bagaj de nădejdi şi de nelinişti pe care încercăm să le rezolvăm aici şi acum. "Le Point" nu şi-a propus să refacă istoria ortodoxiei, cu atît mai puţin pe cea a bisericii ortodoxe române. Intenţia săptămînalului francez a fost mult mai modestă. Dosarul publicat în 11 ianuarie se limitează doar la a lua pulsul de astăzi al unor societăţi în care ortodoxia este majoritară. El poate nedumeri, îngrijora, bucura, orice cititor este liber să îl aprecieze cum îi place.

Nu m-am limitat, aşa cum apreciaţi, doar la relaţiile bisericii ortodoxe cu celelalte biserici din România, ci şi la relaţiile ei cu puterea politică. Nu cred nici că trăirea religioasă a românilor s-ar datora «derutei şi confuziei unei populaţii care nu-şi mai vede mîntuirea decît dinspre divinitate». Nu mi-aş permite o judecată atît de expeditivă asupra unei credinţe pe care, în intimitatea mea, chiar o şi practic. Ca jurnalist însă, nu pot să confund trăirea unei credinţe cu ierarhia care o administrează. Nu sînt de acord nici cu încercarea dumneavoastră de a arunca responsabilitatea ierarhiei bisericii ortodoxe române în spatele regimului Ceauşescu sau Iliescu. Sînt incapabil să abordez lumea în alb şi negru şi să mă limitez la fractura atît de uzată comunişti-anticomunişti. Dacă fiecare individ trebuie să-şi asume responsabilitatea, de ce nu ar face-o şi instituţiile?

De aceea, domnule Iorgulescu, îndrăznesc să consider articolul meu destul de echilibrat, aşa cum a făcut şi redacţia de la Paris. V-am scris însă pentru că ţineam prea mult la părerile dumneavoastră pentru a rămîne indiferent. Şi poate că într-o zi o să fie rîndul dumneavoastră să vă miraţi cînd veţi constata că o întreagă generaţie din România şi-a găsit locul fără să iasă prin cer. Coborîţi doar pe pămînt şi uitaţi-vă în jur. Aici şi acum.

Cu respect,
Mirel BRAN

N. red.: I-am înmînat scrisoarea D-voastră dlui M. Iorgulescu care – după ce a citit-o – ne-a comunicat, concis, că va încerca să vă răspundă printr-un articol. Am socotit că merită a fi publicată şi cunoscută de cititorii noştri, tot mai interesaţi de „cei incapabili să abordeze lumea în alb şi negru".

O imagine a României în Gara de Vest, la Budapesta

Vă trimit această relatare cu gîndul că poate o să vă sugereze ceva idei pentru tema "Imaginea României".

Ajunsesem la Budapesta la miezul nopţii, după o zi fantastică de toamnă petrecută la Oradea, înconjurat de mirosul frunzelor veştejite din parcul de lîngă Crişul repede, de farmecul străzilor înguste şi de atmosfera cafenelelor în care scria poeziile Ady Endre.

Iniţial ni s-a spus că putem să dormim în autobuz, ajungînd însă acolo, ospitalitatea specific românească s-a transformat brusc într-o răceală tipic germană, şi am fost rugaţi frumos să părăsim autobuzul. Neştiind cum să ajung la prietenii mei, m-am gîndit să petrec noaptea în Gara de Vest, fiind şi aproape de locul de debarcare.

Gara, ca şi străzile de altfel era luminată, curată şi părăsită (nu circula nici un tren de la miezul nopţii pînă la cinci dimineaţa). M-am aşezat pe o bancă şi am început să fac inventarul camerei mele de hotel improvizat. Pe o bancă din dreapta mea stăteau doi bărbaţi care aruncau priviri pe furiş către mine, studiindu-mă cu atenţie/curiozitate. În dreapta mea, cu trei-patru bănci mai încolo, era o femeie tînără – cu o blană scurtă de vulpe, fusta la fel de scurtă şi cizme lungi – încercînd să explice ceva unei perechi mai în vîrstă, îmbrăcaţi în haine de culori sumbre şi de o calitate ce contrasta puternic cu cele ale femeii.

După cîteva minute bune, unul din bărbaţii din stînga mea a venit la mine, cerîndu-mi un foc şi urmărindu-mi foarte atent reacţia. Era de statură mică, bine făcut, cu un rînjet sănătos şi ochi ageri. Cînd a aflat că o să stau pînă dimineaţă, şi că sînt şi eu român (ca şi el de altfel), pe un ton care aducea a camaraderie/complicitate mi-a sugerat să stăm împreună, "că pe aici nu se ştie niciodată"... Era moldovean şi a venit să obţină cetăţenia, fiind căsătorit cu o femeie din Ungaria. Celălalt de meserie zidar era un tip înalt, blond, melancolic din Ţara Oaşului. Stăteam şi ascultam poveştile lor despre minciunile pe care le spun vameşilor, despre patronii la care lucrează, despre patroni care au înşelat pe prieteni de ai lor, părerea lor despre maghiari, despre jafurile şi bătăile pe care le-au văzut în gară de-a lungul anilor. Moldoveanul, considerîndu-se deja cetăţean maghiar avea tot timpul un zîmbet compătimitor, un aer de superioritate şi distant.

Între timp ni s-a asociat un tip înalt, bine îmbrăcat din Brăila, un marinar, lucra tot pe Dunăre dar cu o mie de km mai spre izvor. S-a mutat cu familia la Oradea şi face naveta din două în două săptămîni, era singurul care avea permis de muncă şi singurul care a învăţat ungureşte.

Auzindu-le poveştile îmi părea tot mai bine că ne-am întîlnit, şi începeam şi eu să simt ceva din ceea ce se cheamă camaraderie, cînd a apărut un grup de copii de vîrste diferite gălăgioşi, relaxaţi, uitîndu-se atent la noi, dar mai ales la bagajele noastre.

În vremea aceea Budapesta era zguduită de atentate cu bombe, omoruri în amiaza-mare, edilii oraşului luînd măsuri drastice de pază, pe care le-am constatat şi noi, exact cînd o trupă de la unităţile speciale ne-a pus cu faţa la zid şi ne-a percheziţionat ca în filmele hollywoodiene. Femeia cu blana scurtă, fardată intens, cu o poşetuţă mică a fost "ridicată", dînd motiv pentru alte povestiri.

Pe la trei a apărut un tînăr, care imediat ce s-a întins pe o bancă a şi adormit. Dormea aşa de adînc încît nici n-a observat cînd a fost jefuit de hoarda de copii. În cele din urmă fiind trezit cu forţa de aceştia, a început să se caute după ţigări (care erau fumate sub ochii lui de micii bandiţi).

Noi stăteam neputincioşi, departe de orice tentativă de eroism, nesiguri pe noi, speriaţi de lege şi de oamenii legii. O mînă de oameni cu gîndul la supravieţuire, la idealurile lor şi la cei dragi.

Cu hoarda după el, a venit la noi buimac de somn şi de oboseală, întrebîndu-ne dacă am văzut cine i-a luat actele şi banii. Era disperat şi român. Căpetenia găştii, un puştan de 15 ani din Bucureşti, după ce s-a încălzit suficient în luminile rampei şi dorind să audă şi aplauzele, cu un gest demn de actul final al unei opere, i-a dat înapoi tot (mai puţin ţigările), adăugînd pe un ton robinhoodian că el nu fură niciodată de la compatrioţi.

Aşa am stat noi, moldoveanul însurat, oşeanul, marinarul, pungaşul de capitală, eu student la Bucureşti, fără să ne ştim numele, aşteptînd zorii zilei, într-un oraş care pe moment îmi părea mai familiar/oriental decît Bucureştiul.

Mă întreb însă, cum ne-a văzut cîrciumarul de la non stopul de vis à vis, care s-a uitat la noi toată noaptea.

BALAZS Szilard
student la Fac. de Inginerie Aerospaţială, Bucureşti

N. red.: Vă mulţumim – relatarea D-voastră ne-a sugerat idei pentru alte zece teme.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Hyde Park**
- **Reziduuri romantice**
- **Natură şi tehnologie**
- **Despre sistemul medical**

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

Marea întrebare

Va rezista sau nu populaţia ţării la regimul de austeritate pe care îl impune guvernul Ciorbea? Aceasta e marea întrebare a momentului. De răspunsul ei depinde nu doar o realitate statistică sau politică, ci, probabil, croiala viitoare a destinului nostru naţional. *Vom* rezista? După ce vreme de cincizeci de ani, sub regim comunist, am acceptat o indigenţă crescîndă, fără nici o perspectivă de ameliorare, vom fi oare în stare să ne asumăm doi-trei ani de asceză drastică, cu perspectiva ieşirii la liman? După ce am acceptat, *de frică*, mizerii şi umilinţe infinite, vom reuşi oare să îndurăm, *de bună voie*, un episod de strîmtoare terapeutică? După ce ne-am complăcut, decenii întregi, să scandăm la comandă lozinci mincinoase despre belşug, vom suporta să ni se strige în faţă un adevăr neîndurător despre sărăcie? După ce am consimţit ca cei mai buni dintre noi să fie tîrîţi în puşcării, vom reuşi oare să traversăm onorabil "puşcăria" aiuritoare a libertăţilor de curînd cîştigate, fără să le compromitem prin nerăbdare şi frivolitate? Ani de-a rîndul am defilat triumfal, dinaintea unor tribune încărcate de lepre şi impostori. Ne vom grăbi, acum, să ieşim în stradă, pentru a ne afişa revendicările dinaintea unui guvern care, ales de noi înşine, ne imploră solidaritatea? Am mîncat, cuminţi, salam cu soia, nedorindu-ne altceva decît o mediocră supravieţuire. Acum, cînd problema este să ne salvăm, să plătim un preţ aspru pentru a ne asigura un orizont de prosperitate în sfîrşit plauzibil, ne vom grăbi să etalăm exigenţe alimentare de neamînat? Ne-am lăsat manevraţi de adevărate monumente de incompetenţă şi cruzime, am stat cu creştetul plecat sub tot soiul de mănăşti, dăscăleşti sau verdeţi. Vom opune băţos, lui Victor Ciorbea, o tîrzie, insomniacă, intransigenţă? Am fost înregimentaţi, sub guverne asfixiante, în ridicole organizaţii de sindicat: plăteam cotizaţie, participam la o şedinţă în plus şi primeam, o dată pe an, bilete de tratament "confort tr i". Nu e în acelaşi timp prea devreme şi prea ti ziu să valorificăm forţa insurecţională a sindicatelor? Nu e nedrept să devenim militanţi sub un regim legitim, după ce ne-am lăsat batjocoriţi, atîta amar de vreme, de arbitrarul unui regim dictatorial? Evident, "normalizarea" de după 1989 include tocmai dreptul de a protesta, de a amenda puterea, de a proclama o omenească dorinţă de bunăstare. Şi nu e cazul să compensăm, azi, paralizia pre-revoluţionară, printr-un exces de permisivitate, adică prin apatie politică. Trebuie să înţelegem însă că o reformă eficientă are nevoie de consimţămîntul şi nu de împotrivirea noastră. Ca să primim, avem, mai întîi, ceva de dat. Iar dacă ni se cere să trăim, un timp, greu, să o facem cu aceeaşi graţie cu care au murit, în decembrie 89, întemeietorii şansei noastre de-acum. Ei au acceptat să dea fără să mai primească. Să nu tulburăm pacea sufletelor lor adormite, cu micile noastre accese de indispoziţie.

Andrei PLEŞU

Cine schimbă psihologia aleşilor?

Un nou Parlament şi-a început activitatea în plen pe fondul îngrijorării generale cu privire la şansele guvernului de a înfăptui reforma şi la succesul preşedinţiei în stîrpirea corupţiei. La şapte ani după căderea regimului comunist şi la cîteva luni de la schimbarea majorităţii parlamentare, persistă obiceiul de a-i trata pe senatori şi pe deputaţi fie cu îngăduinţă frivolă, fie cu sarcasme colaterale.

Instituţia legislativă postdecembristă s-a specializat în de-responsabilizări, scandaluri, tergiversări. În majoritatea lor, actele normative au fost aprobate după ce s-au aflat pe agenda parlamentară mai bine de un an şi abia după ce din textul fiecărui proiect fuseseră eliminate prevederile care ar fi stimulat cît de cît procesul reformei. De asemenea, Parlamentul a evitat cel mai mic efort în direcţia stopării fenomenului infracţional şi al economiei subterane, încurajînd în schimb afacerile oneroase ale propriilor membri şi subminarea autorităţii de stat.

Timp de trei ani, senatorii şi deputaţii s-au remarcat în dezbaterea a două articole din Codul Penal, trîmbiţînd împotriva presei care "destabilizează" şi a homosexualilor care ameninţă "valorile neamului". În aceiaşi trei ani, apăraţi de un Cod Civil rămas în vigoare de pe vremea lui Ceauşescu, profitorii "democraţiei" au furat miliarde din avutul obştesc,au falimentat unităţi comerciale, au ridicat înşelăciunea, uzul de fals şi bancruta frauduloasă la rang de principii ale tranziţiei. O întreagă legislatură, Senatul a cocoloşit calomnia şi traficul cu dosare practicate de unul din secretarii săi pe motiv că ridicarea imunităţii parlamentare ar crea ...un precedent periculos. Ca atare, în locul consolidării instituţiilor democratice şi al funcţionării statului de drept am avut parte de o continuă împroşcare cu noroi a preşedinţiei, de o permanentă şantajare a executivului, de un nefericit îndemn "oficial" la dispreţul legalităţii. Curios, parlamentarilor ca persoane li s-a îngăduit orice în schimbul contribuţiei la degradarea progresivă a imaginii legislativului. Acum, toată lumea caută vinovaţi pentru dezastrul economic şi pentru criza morală – întîi – la Palatul Cotroceni, apoi la Palatul Victoria. Legislativul iese din cauză, nimeni nu-i cere nimic, nimeni nu-i impută nimic, fosta opoziţie nu se simte vinovată că s-a declarat mereu de partea reformei dar a votat sistematic împotriva ei, fosta putere n-are coşmaruri pentru că s-a ostenit din greu să alunge investitorii străini, întrebîndu-se ipocrit de ce se duc ei în ţările vecine. Dimpotrivă, ambele părţi "luptă" pentru integrare europeană şi aşteaptă înţelegerea populaţiei, majoritatea guvernamentală pentru că şi-a încălcat deja promisiunile electorale, minoritatea antiguvernamentală pentru că n-a fost în stare nici să se menţină la putere nici să facă reforma.

Legile intrate în vigoare în legislatura precedentă nu folosesc aproape deloc, pentru că viciile şi ambiguităţile lor concurează serios nostalgiile centraliste şi reformismul de paradă pe care le susţin. Cu o Lege a investiţiilor străine marcată de spaime naţionaliste, de ranchiună şi de interese de grup, rezultatul alegerilor din noiembrie 1996 nu schimbă deloc interesul pieţei de capital. Cu o Lege a privatizării care ne-a împroprietărit pe hîrtie lăsînd în paragină agenţii economici "privatizaţi", valul de simpatie din Occident se pierde repede în neant. Legile care n-au fost încă aprobate - de la Legea răspunderii ministeriale la Legea funcţionarului public, de la Legea falimentului la Legea presei -, contribuie însă decisiv la adîncirea corupţiei, a dezechilibrului economic, a neîncrederii în virtuţile sistemului democratic.Această realitate juridică e la fel de gravă ca şi realitatea preţurilor, a producţiei, a deficitului bugetar. "Moştenirea grea" trebuie corectată întîi de toate în planul actelor normative, pentru că fără ele restructurarea şi redresarea societăţii sînt imposibile. Chiar şi cu un preşedinte hotărît şi neşantajabil, cu un guvern serios şi transparent, cu o pace socială obţinută pe bază de contract politic plus credite externe masive sosite la timp, succesul reformei depinde în primul rînd de calitatea legilor şi de responsabilitatea celor care le fac. Alternanţa la putere fără o modificare a mentalităţii parlamentarilor nu poate decît perpetua dezastrul şi odată cu el disperarea electoratului. În ceea ce mă priveşte, cred că schimbarea în bine e, acum, în mîinile noilor senatori şi deputaţi, că o cosmetizare a imaginii camerelor nu e suficientă, că e nevoie ca reforma să înceapă cu această instituţie-cheie pentru ca blocajul ei să nu fie fatal pentru *toate* partidele politice.

Elena ŞTEFOI

Orbii de tranziţie

În 1989, în România existau, conform datelor statistice, 17 mii de nevăzători. Patru ani mai tîrziu, în 1993, numărul lor aproape se dublase: 32 de mii. În 1996 s-a ajuns la o cifră record: în România au fost înregistraţi oficial peste 62 de mii de nevăzători.

Aceste cifre pot fi interpretate în mai multe chipuri. Ca de pildă:

1. Se poate susţine că regimul comunist a ascuns situaţia reală şi a măsluit cifrele, întrucît numărul nevăzătorilor este cu atît mai mare într-o ţară cu cît ea este mai puţin dezvoltată. Cumplita realitate a existenţei unui enorm număr de nevăzători, victime ale genocidului comunist, a fost, aşadar, grimată prin statistici mincinoase, pentru a se construi o imagine onorabilă. Revoluţia din decembrie a făcut posibilă şi dezvăluirea acestei monstruoase crime.

2. O a doua interpretare posibilă constă în culpabilizarea regimului "moşiliesc", după simpatica formulă a Academiei Caţavencu. Se poate spune astfel că neo sau cripto-comuniştii lui Ion Iliescu & Co. au dus ţara de rîpă într-un asemenea hal încît populaţia a orbit în masă. Zi de zi, lună de lună şi an de an a crescut numărul nevăzătorilor patriei din cauza nepăsării foştilor guvernanţi. S-a ajuns astfel ca România să fie ţara cu cel mai mare număr de nevăzători la mia de locuitori, întrecînd în acest sumbru clasament al mizeriei state africane multilateral sinistrate ca Rwanda şi Burundi, campioane ale subdezvoltării. Iată, deci, se poate exclama cu adîncă tristeţe, unde a ajuns România sub foştii guvernanţi! Campioană mondială la nevăzători! Nu se mai poate compara nici cu Bulgaria, nici cu Albania, eternele repere, ci cu Burundi şi Rwanda! Iar vreun analist cu deschidere spre simbol ar face, desigur, cuvenita legătură între înmulţirea spectaculoasă a numărului nevăzătorilor autohtoni şi fixarea primelor alegeri de după '89 în Duminica Orbului. *Ieri întunericul, astăzi lumina!*

Realitatea-reală este, din nefericire, ceva mai prozaică. Un ziar, *Evenimentul zilei*, a făcut săptămîna trecută lumină "în chestia nevăzătorilor". Nevăzătorii s-au înmulţit numai pe hîrtie. În acte. Întrucît certificatul de nevăzător dă dreptul la anumite facilităţi, cum ar fi scutirea de impozit, asistenţă medicală gratuită, reduceri la plata telefonului şi a transportului în comun, zeci de mii de indivizi ingenioşi s-au declarat şi au fost declaraţi nevăzători. Au căpătat astfel certificat de nevăzător contabili, electricieni, paznici, ba chiar şi şoferi, amatori şi profesionişti. Un buldozerist cu certificat de nevăzător a susţinut că este într-adevăr orb şi că de aceea merge mai încet cu buldozerul. Cum probabil ajunsese la o remarcabilă dexteritate în a conduce buldozerul orb fiind, el a devenit apoi şofer pe un TIR. Certificat de nevăzător au obţinut şi o casieră la CEC, dar şi o profesoară de matematică. În sfîrşit, s-a înregistrat o creştere substanţială a numărului de nevăzători şi în familiile medicilor care eliberau certificatele de orb. Nu se ştie, încă, dacă nu cumva şi printre parlamentarii de ieri şi de azi vor fi existînd posesori de certificate de nevăzător.

Fiindcă parlamentari cu certificate de handicapat au fost. Orbi de tranziţie.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

O Justiţie dramatică

Vor fi şi drame! Nu de multă vreme, într-o lungă intervenţie televizată pe tema luptei împotriva corupţiei, preşedintele Constantinescu a rostit aceste cuvinte. Domnia sa ne lăsa să înţelegem că lupta anti-corupţie va lua o asemenea amploare încît va face, inevitabil, şi victime inocente. Răul e atît de răspîndit încît lupta împotriva lui va căpăta dimensiunile unui război şi, se ştie, în orice război se moare şi nemeritat. Dacă intuiesc bine mentalitatea preşedintelui, cred că va conduce acest război în ideea că e mai bine să condamni un nevinovat, decît să scape un vinovat. În alte părţi, justiţia penală e clădită pe principiul invers: mai bine să scape un vinovat decît să condamni un nevinovat.

Sigur că ideal este să condamni vinovatul şi să nu-l pedepseşti pe nevinovat, dar această chirurgie delicată care este actul de justiţie îşi cere preţul ei. Calmarea neliniştii date de cunoaşterea acestui adevăr poate veni numai din certitudinea că legea e dreaptă şi că judecătorul se comportă echitabil. Despre legi am tot vorbit în acest colţ de pagină. Să privim acum şi spre oamenii a căror datorie este să aplice legea. După o lungă amorţire abil impusă li se cere, acum, ieşirea în ofensivă. Cum vor reacţiona?

Mulţi, poate cei mai mulţi, îşi vor face datoria. Mi-e teamă, însă, că o bună parte dintre ei vor fi excesivi. În acest moment, aplombul devine uşor, foarte uşor, abuz intolerabil. Am aflat, pe căi private, despre poliţişti care înţeleg că ancheta e un fel de hăituială. Am aflat despre atmosfera terorizantă instituită de organele de anchetă într-o societate comercială după ce un important cotidian insinuase că acolo se petrec neînchipuite matrapazlîcuri. Se pare că verificările "la sînge" nu au scos la iveală nici o infracţiune. Sînt doar cîteva mici nereguli comerciale aşa cum sînt cu duiumul în ciudata noastră economie de piaţă. Dar poliţiştii nu pot pleca pur şi simplu. Importantul cotidian îi va acuza, în cel mai bun caz, de incompetenţă. Ei caută, caută, caută... Tensiunea este atît de mare încît pe nimeni n-ar mai mira "fabricarea" unei infracţiuni. Asta a vrut preşedintele? Sînt sigur că nu. Dar ce face pentru ca astfel de lucruri să nu se întîmple?

Represiunea penală împotriva corupţiei şi criminalităţii economico-financiare a început. O aşteptam de mult şi era vitală pentru acest mare muribund care este economia României. Maşinăria necruţătoare a justiţiei a fost urnită. Şi preşedintele Constantinescu are o importantă contribuţie. Acum e momentul să protejeze pe nevinovaţi. Pe adevăraţii nevinovaţi, fireşte.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

O scrisoare şi mai multe telegrame

Scrisoarea, cu care se cuvine să încep, este scurtă; aproape o carte poştală; sau chiar o telegramă; care, în cazul de faţă, ar putea fi redusă la cuvîntul de bază al acestei specii epistolare: STOP.

Ea le este adresată "înţelepţilor" reuniţi la "sfat" în jurul directorului general interimar al Televiziunii Române. (Ghilimelele sînt, evident, de citaţie, nu de peioraţie.)

Am aflat şi eu, ca tot omul, din presă (cea scrisă: cf. "Televiziunea Naţională (sic!) îşi apleacă urechea la dorinţele telespectatorilor", in *Libertatea*, 30 ianuarie 1997), că, în TVR, se lucrează la o nouă grilă de programe (PROgrame?...). Care nu va fi, dintr-o dată, absolut nouă, ci, aşa cum ne-am obişnuit în mai toate ale vieţii, de tranziţie. Tranziţie în tranziţie: a cîta, pentru cît timp? Nimic neobişnuit, aşadar, pînă aici. Ce m-a frapat este, însă, faptul că, deşi declarat "nouă", noua grilă a TVR nu pare a aduce ceva cu adevărat nou, NOUL. Vor fi mai multe emisiuni de divertisment, ni se spune. Aici e aici! Ca şi cum nu ar fi destule, care de care mai îndoielnice! Aceasta să fie menirea serviciului public de televiziune? Să ne distreze (distragă)? Nu există, pentru aşa ceva, destule - deja - posturi private? Iată de ce am ales să mă adresez "înţelepţilor": pentru ca prin ei să ajungă şi la urechile "programatorilor" (progr-amatorilor) faptul că un serviciu public are altfel de datorii şi de obligaţii faţă de telespectatori decît acelea de a le face, la un nivel imediat, pe plac, de a le confirma aşteptările leneşe şi de a le flata înclinaţiile. Un post public trebuie, prin programele sale, să *creeze* aşteptări şi nevoi, *altele* decît cele încurajate şi satisfăcute la nesfîrşit de posturile comerciale. El nu trebuie să vizeze ciclul scurt, ci să elaboreze politici pe termen mediu şi lung. De aceea consider că "mai mult divertisment la TVR" constituie o eroare. Aş fi de acord cu divertisment de mai bună calitate, asta da. Dar nu mai mult (şi, eventual, la fel de prost). Nu acesta este rostul Televiziunii Române. Şi iată de ce continuu să nu-mi pun speranţele de schimbare, în ceea ce priveşte realizarea unui adevărat serviciu public de televiziune în România, decît în TVR 2. Care ar trebui desprins cu totul, autonomizat în raport cu TVR 1 şi inventat, aşa cum se cuvine, de la capăt.

Că nu sînt singurul care gîndeşte astfel, că ceea ce spun este de pur bun-simţ o dovedeşte, de pildă, un articol precum cel intitulat "După Hiroshima", aparţinînd lui Mircea Mihăieş şi apărut în *România literară* nr. 4/1997. Redau cîteva fragmente: "Unora, schimbările de la televiziune li se par prea radicale. Mie mi se par cu totul insuficiente. (...) Ce anume motivează promovarea lui Cristian Ţopescu (însărcinat de curînd tocmai cu conceperea noii grile de programe! *N. m.; B. G.*), stimabil comentator sportiv pe vremuri, dar catastrofal realizator de emisiuni aşa-zis cultural-distractive? (...) Cred că principala primejdie care paşte în această clipă televiziunea e obsesia concurenţei. (...) Faptul că populaţia înghite orice tîmpenie atractiv ambalată (...) ar trebui să le dea de gîndit realizatorilor. (...) Nu cu televiziunile locale trebuie să se războiască echipa d-lui Gulea, ci cu însuşi statutul instituţiei. Tare mi-e teamă că îmbâţoşarea în lupta cu, totuşi, debila concurenţă ascunde frica de o radicală modificare a statutului televiziunii înseşi". Etc. Nu-i aşa? Sînt convins că aşa e, şi de aceea m-am gîndit să apelez la "sfatul înţelepţilor" şi nu, direct, la însărcinaţii cu schimbarea în TVR: pentru ca primii să-i trezească, cît încă mai e timp, pe ultimii din somnul lor frenetic, militant, de reformatori fără reformă, care pare a-i fi uprins.

Să trecem, acum, la telegrame.

● Cu totul nesuferit şi nefericit, absolut neinspirat, spotul promoţional pentru postul de radio Pro FM difuzat cu insistenţă de Pro TV: o propoziţie precum "omul român dă palme peste ceafa groasă a omului bulgar" dovedeşte nu numai frunte îngustă (ca să rămînem în registrul PROpus), dar poate fi considerat ultimul dintre textele jurnalistice cu care o instituţie, altfel, serioasă de presă ar putea să se mîndrească, promovîndu-l la rangul de blazon stilistic. Ea nici n-ar fi trebuit să fi apucat, dacă s-ar fi gîndit nu de două ori, ci măcar o dată, să-l producă.. Darmite să-şi mai şi facă reclamă cu el!

● Coloratul (şi cam atît) *Pro TV Magazin* - scris înghesuit, informaţie puţină, profil jurnalistic nul - pare a nu fi auzit de regizorul german Rainer Werner Fassbinder ca autor (şi) al serialului cinematografic *Berlin Alexanderplatz* (a cărui difuzare - în crucea nopţii, fireşte: avem realizatori de grile care veghează! - a început săptămîna trecută pe TVR 1) şi nici de Alfred Döblin ca autor al capodoperei româneşti aflate la baza acestei opere. Un fenomen observabil, de altfel, şi în programele TV oferite, de pildă, de un cotidian ca *Libertatea*, unde numele regizorilor încep să nu mai prea fie menţionate, ca şi cum operele cinematografice ar creşte în copaci şi s-ar coace, căzîndu-ne în gură, la intervale fixe.

● Cu destul de căznita, cel puţin deocamdată, *Chestiune a zilei*, Florin Călinescu se apropie de vocaţia care l-a consacrat: aceea de actor şi de regizor. Nu am ce regreta în dispariţia lui ca realizator al *Orei 7: bună dimineaţa!*. Ca om de teatru satiric *scurt* (nu ca - pînă la extremul plictis - duminică după-amiază), el pare cel mai în apele lui.

● Bună - deşi cam teatrală şi cam lungă: "stilul" TVR! - ancheta realizată de Lucia Hossu-Longin despre tragedia românilor de pe nava Maersk-Dubai.

● În sfîrşit, din nou, problematica zi de marţi. În care m-am obişnuit să stau şi s-o plîng pe Carmen Bendovski, fără, însă, să mă pot împiedica să comut pe *Deşteaptă-te, române!*, unde Mihai Tatulici realizează constant, de cîteva săptămîni încoace, *talk-SHOW*-uri pe cinste. Cel de marţea aceasta, cu Băsescu, Băcanu & comp., a avut de toate: am văzut, în sfîrşit, nişte români care nu se sfiesc să se *certe* pe micul ecran, înfruntîndu-se cu adevăruri. Cel despre faţa nevăzută a luminoasei prese româneşti, de exemplu, despre care ar mai fi, vai, atîtea de discutat. "Programatori" de la TVR, treziţi-vă: mutaţi *Şapte zile în România* în altă zi, s-o văd şi eu!

Bogdan GHIU

© S. Ghelie

Ciorbea la rampă

Între prezent și "ziua judecății"

"Apelul patetic al lui Victor Ciorbea la sprijin pentru trecerea neîntîrziată la reformă nu cred să nu fi găsit ecou în inimile românilor. Numai că acest apel a rămas suspendat undeva în eter. Cu toții am înțeles că "va fi foarte greu", dar cît de greu primul-ministru nu a spus. Or aceasta nu e de neglijat. El afirma în finalul alocuțiunii că, dacă nu va fi în stare să ducă la capăt această lucrare, românii ar trebui să ceară mai mult decît demisia guvernului. Slabă consolare! Ceea ce așteaptă românii este nu exact ce, cît și pînă cînd." (Dumitru Tinu, în **Adevărul**) ● "Premierul Ciorbea ne-a prezentat starea reală a economiei, diferită în rău de statistica pe care le-a lăsat-o guvernanților regimul Iliescu. (...) Șansa noastră este credibilitatea internațională a noilor guvernanți. De aceea pentru a recupera timpul pierdut, avem interesul imperativ să susținem reforma economică radicală." (Roxana Iordache, în **România liberă**) ● "Spectacolul de sunet și lumini cu Victor Ciorbea în rol principal se bazează pe o iluzie: aceea că, în ultimă instanță, n-are importanță ce face puterea, ci imaginea acesteia în presă și la televiziune. Că e o iluzie sînt aproape sigur că guvernanții se vor convinge în scurt timp. Desigur, spectacolul de joi seara a avut o anume eficiență psihologică. Urmărindu-l, mulți români se vor fi dus la culcare înjurînd guvernul Văcăroiu care ne-a lăsat o asemenea dezastruoasă moștenire. Tare mă tem însă că a doua zi, cînd au ajuns la piață, văzînd prețurile incredibile, aceiași români au început să înjure guvernul Ciorbea." (Ion Cristoiu, în **Evenimentul zilei**)

Asaltat de "adevăruri" clare pentru spectatori

"Cum își închipuie Victor Ciorbea că poate ajunge la adevăr, la realitatea de la care trebuie să pornim, să deblocheze economia, să realizeze fără întîrziere reforma, să nu mai fie cumpărată pacea socială, dacă nu sapă în toată profunzimea structurilor, nu doar la vîrf. Poți ajunge la o creștere economică sănătoasă, într-o țară devastată, fără oameni de încredere, fără o primenire reală?" (Petre Mihai Băcanu, în **România liberă**) ● "Dacă în 1990 România nu era pregătită pentru o terapie de șoc, acum nu o mai poate evita (...) Șocul liberalizării nu va putea fi amortizat printr-o creștere a salariilor care să depășească productivitatea. Populația nu va cîștiga nimic din această creștere - solicitată îndeosebi de liderii sindicali - preocupați mai mult de propriile fotolii decît de soarta salariaților - pentru că banii în plus vor fi anihilați prin sporirea prețurilor. De altfel, economia românească a fost adusă în actuala stare critică tocmai de *vînzătorii de iluzii*, care au crezut *în lumea banilor*, nu *în lumea bunurilor materiale* - singura capabilă să asigure o creștere reală și de durată a standardului de viață." (Gh. Cercelescu, în **Adevărul**). ● "Dacă Guvernul Ciorbea nu se mișcă foarte repede și foarte hotărît acum, cînd a declanșat tăvălugul prețurilor, atunci el își va pierde credibilitatea. Căderea Guvernului Ciorbea poate antrena alegeri anticipate și instabilitate. Iar instabilitatea, Doamne ferește, poate aduce restaurarea comunismului." (Sorin Roșca Stănescu, în **Ziua**) ● "Dacă îi cere poporului român un capital de încredere, pe care sperăm că îl va și primi, cabinetul Ciorbea are în același timp datoria de a găsi soluții valabile pentru ieșirea din criză. Chiar premierul recunoaște că diagnosticul este prea grav pentru a risca un tratament care se poate dovedi greșit." (Eugen Ovidiu Chirovici, în **Curierul național**) ● "Atenție! Aruncarea răspunderii exclusiv în spinarea altora, invocarea necontenită a «moștenirii» precedente pot deveni un bumerang periculos pentru Guvernul Ciorbea." (Sorin Holban, în **Jurnalul național**)

Știri nebăgate în seamă

● Într-o librărie din Bacău se vînd cărți în rate ● Niculae Cerveni declară că s-a hotărît să-l apere pe Nicolae Bică (acuzat de înșelăciune, fals și uz de fals) pentru simplul motiv că nu poate trăi din salariul de senator ● Doi dintre cei 44.445 deținuți din penitenciarele României sînt studenți - unul la drept, altul la electronică ● Țăranii din Periș i-au solicitat Regelui Mihai I și Patriarhului Teoctist ajutor pentru construirea unei biserici ● PUNR îl va sprijini pe șeful statului în lupta anticorupție dacă acesta îi acceptă dublul sfat de a se opune înființării unui consulat maghiar la Cluj și de a-l demite pe directorul SRI ● Ministrul român de externe a primit "Medalia de merit a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei." ● Dumitru Mazilu susține că nu l-a cunoscut pe Miron Cozma deși colegii de sindicat ai celebrului arestat susțin că fostul vicepreședinte al CFSN i-ar fi propus, în septembrie 1991, portofoliul industriilor ● 200 de apartamente din Berceni au rămas fără gaze ● Francezii vor construi în București un hotel de 14 etaje. (E.Ș.)

Davos, buricul efemer al lumii

Dacă în fiecare an, mii de patroni acceptă să plătească atît de scump (80.000 de franci francezi pentru adeziunea la fundație și 35.000 pentru dreptul de rescriere) și să petreacă o săptămînă la un asemenea colocviu, este pentru că produsul vîndut aici seduce. Davos este un spațiu al contactelor. Și al contractelor. Davos este și un tîrg al ideilor. Sute de seminarii la care sînt invitați cei mai buni experți din lume în economie, gestiune, filosofie, medicină. Cîteva teme din prospectul pe 1997: "Europa în 2007", "Astronomie: sîntem cu adevărat singuri?", "Creșterea economică în Asia", "Să luăm sexul în serios...". (**Le Monde** - 1 febr. 97)

● "Am ales liderii din industrie și finanțe, pe acei intelectuali care fac totul pentru ca mondializarea să devină realitatea secolului XXI. Sînt «global leaders» care astăzi, într-o măsură mai mare decît statele, decid asupra locurilor de muncă, impun ritmurile de creștere, dictează o cultură uităm adeseori ei sînt cei care creează bogățiile permițînd în fiecare an altor sute de milioane de oameni să depășească subdezvoltarea, sau fac să avanseze tehnologia și cercetarea. Sînt oameni unei lumi noi. Țările care nu profită de pe urma valorii adăugate pe care ei o crează vor trece - inevitabil - printr-o scădere a nivelului de trai și o creștere a șomajului. Dar cei care se supun fără murmur diktatului lor hiperliberal își vor pierde valorile care le compun identitatea. Aceasta este dilema.

America este astăzi marea cîștigătoare a cursei mondializării: două treimi din liderii palmaresului alcătuit de noi trăiesc în Statele Unite. Explicabil, atît prin forța unor mărci americane - Coca-Cola, Nike sau McDonald - care sînt purtătoare ale unui mod de viață dar și prin faptul că în ultimul deceniu America a cunoscut o adevărată mutație spre o economie a inovației. Este ceea ce Lester Thurow, de la Sloan School of Management de la MIT numea în cartea sa The future of Capitalism produse născute de imaginația creatorului lor. Astăzi, noile tehnologii reprezintă aproximativ 1% din ritmul de creștere economică al SUA. Bill Gates (Microsoft), Andy Grove (Intel) și atîția alții care lucrează în Silicon Valley au creat sute de mii de locuri de muncă. Nu salariile proaste explică succesul american, ci faptul că această țară are puterea de a atrage, prin universitățile sale, creerele cele mai iscusite ale planetei. Dîndu-le apoi posibilitatea de a-și pune ideile în practică.

Majoritatea celor 50 stăpîni ai lumii erau acum 15 sau 20 de ani niște necunoscuți. În comparație cu ei Europa se prezintă destul de palid - doar 16 lideri și-au găsit locul în această selecție". (**Le Nouvel Observateur** - 30 ian. - 5 febr.)

● Dintre cei 15 europeni ai revistei **Le Nouvel Observateur**, unul singur provine din Europa fostă comunistă: Papa Paul al II-lea. Selecția revistei Time propune ca emblemă a forului de la Davos, o colecție de 25 de politicieni, oameni de afaceri, intelectuali. Fostul lagăr este reprezentat de Anatoli Ciubais (șeful Administrației prezidențiale din Rusia), Vaclav Klaus (primul ministru al Republicii Cehe) și Aleksandr Kwasniewski, (președintele Poloniei).

Nici o poză din albumul de familie românesc. (M.B.)

De jur împrejur

Diverse crize

La Belgrad, opoziția cere respectarea regulilor de joc democratic și înfruntă brutalitatea polițiștilor ca să obțină recunoașterea evidenței: victoria în alegerile locale. Președintele naționalisto-comunist al Serbiei, Slobodan Miloșevici a învățat din experiența vecinilor și a tovarășilor de idei că din micile victorii ale adversarului se compune marea înfrîngere. Nu a țării, nu a poporului, ci a propriei familii și persoane. La Belgrad, puterea e autoritară, opoziția e democratică, sau vrea să devină.

În Franța, victoriile locale ale Frontului Național, partidul de extremă dreaptă, condus cu abilitate de Jean Marie Le Pen nu întîmpină - cum e și firesc - nici o rezistență, ci doar tăcerea indignată a unora, complezența altora, identificarea cu răul absolut din partea analiștilor radicali.

E greu de acceptat că răul absolut se va mulțumi doar cu cîteva posturi de primar și de consilier municipal în provincia franceză: după victoria relativă din iunie 1995 (Toulon, Orange și Marignane), la o alegere parțială de săptămîna trecută, Catherine Mégret soția adjunctului lui Le Pen a obținut primăria orașului Vitrolles. Răspunsul la întrebarea de ce n-a candidat însuși soțul e lung și neinteresant acum. Alegerea doamnei Mégret, dovedește că în acest caz nu a funcționat modelul - la alegerile locale nu contează ideologia, ci persoana: ea a învins nu datorită faptului că e o femeie drăguță și bine îmbrăcată, ci pentru că reprezintă în ochii electoratului o poziție politică fermă, un răspuns concret la problemele reale. Alegătorii nu sînt impresionați de faptul că opțiunea lor pentru fermitatea Frontului Național nu corespunde Declarației drepturilor omului și idealurilor republicane ale Franței. Ei nu vor să apere idealuri, ci prorpiul loc de muncă și nivelul de trai. Repartizate pe hartă, victoriile Frontului Național coincid cu locurile în care este cel mai mare procent de imigranți din Magreb și din Turcia. Dar xenofobia în Franța este mai veche decît formația politică a lui Le Pen. În 1966, conform unui sondaj IFOP, 57% dintre persoanele întrebate considerau că "sînt prea mulți muncitori străini aici". Într-o anchetă comparabilă din 1993, nemulțumiții erau 58%. Xenofobia e o constantă, șomajul e variabila. Iar cauza este, probabil, așa cum constata cu amărăciune, Serge July, directorul ziarului *Libération*, criza politică: "Statul omniprezent și paternalist al sistemului francez s-a dovedit incapabil să declanșeze mecanismul dezvoltării economice". Cel de al doilea mandat al socialistului Mitterrand a marcat începutul dar și exprimarea evidentă a "derivei anxioase", a absenței soluțiilor pentru ieșirea din stagnare. Cînd a fost ales președinte, Chirac a beneficiat de enormul avantaj al speranței rezolvării problemelor sociale, resimțite la limita suportabilului. Și-a epuizat rapid acest avantaj, prin prezentarea unor proiecte parțiale drept cheia succesului. În politica franceză, alternanța stînga-dreapta se justifica prin faptul că prima era generoasă și cealaltă bună gestionară. În ultimii ani, stînga a fost meschină și dreapta s-a prezentat cu temele nefăcute. Nici una din marile familii politice franceze nu mai poate emite pretenții de moralitate: "afacerile", procesele, aruncă pe piață, echidistant nume și personalități de pe tot eșichierul politic. Chiar și ale unor personalități apropiate Frontului Național.

Partidul lui Le Pen beneficiază în creșterea audienței sale de radicalizarea electoratului de dreapta și de dezamăgirea celui de stînga. Conform statisticilor, Frontul Național este primul partid muncitoresc al Franței care îi refuză pe imigranții de astăzi, îi detestă pe cei de ieri, dar îi acceptă pe cei de alaltăieri: doamna Mégret, primar la Vitrolles, este născută Rascovsky, are un bunic rus "alb" și o bunică română.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Cine şi cum face imaginea României, cine şi de ce o strică? Dezbaterea e la fel de actuală azi ca şi în anii '30; acum, ca şi atunci, se poate repede ajunge la concluzia că în partea cea bună imaginea ţării se datorează fiecăruia dintre noi, dar vinovaţi pentru petele ei sînt mai ales alţii. Selecţia negativă a subiectelor româneşti de "uz occidental" (copiii orfani, mineriadele, minorităţile) provoacă valuri de tristeţe oficială şi de indignări mediatice. Dacă unui francez i se pare că o comparaţie între naţionala de fotbal de la Bucureşti şi un taraf de lăutari ţigani e potrivită şi plastică, se găseşte imediat un "lider de opinie" (a se citi director de cotidian) care să pretindă departamentului diplomatic o "reacţie dură". Faptul că un corp de elită precum cel al medicilor "cumpără" (= fură) subiectele la un examen nu scoate însă în stradă milioane de pacienţi disprețuiţi, nici nu cutremură conştiinţele naţiunii. Deformările sau neînţelegerea "dirijată" din unele publicaţii străine mobilizează armate de activişti agramaţi, justifică manifestări gen "Cîntarea României" în capitalele lumii, îi scot pe xenofobi pe micul ecran, dau reprezentanţilor autorităţii ocazia de a se plînge de lipsa de patriotism a opoziţiei şi antiguvernamentalilor dreptul de a "demasca" rolul "nefast" al puterii.Şi majoritarii, şi minoritarii din Parlament preferă să uite că România a avut, măcar în '68 şi în '89, o imagine de-a dreptul extraordinară dar că momentele respective n-au folosit la nimic.

Cînd vom învăţa că propaganda în străinătate şi acţiunile de imagine sînt necesare doar dacă ele nu se întorc împotriva propriilor noastre interese?Cînd vom recunoaşte că gloria personală a multor intelectuali români peste hotare s-a clădit decenii la rînd pe critica înverşunată a ceea ce se petrece "acasă" mai ales pentru că guvernanţii s-au străduit mereu să compromită sau să înspăimînte elitele, înlocuind-le cu "patrioţi de paradă"?

Nu le-am dat cuvîntul, de data aceasta, celor care propun soluţii sau lansează programe în calitate de responsabili guvernamentali.Dacă ei nu se simt persecutaţi, înseamnă că după ce şi-a schimbat imaginea prin alegeri, România are şanse să-şi repare şi chipul .(E.Ş)

David WINGROVE

România şi *Oglinda întunecată*

În 1946, un film stupid şi amuzant produs la Hollywood spunea povestea a două surori. Gemene univiteline (ambele interpretate de Olivia de Havilland), cele două femei încarnau cei doi poli cunoscuţi sub numele de "bine" şi de "rău". Şi una si cealaltă vroiau să se mărite cu acelaşi bărbat. Sora cea bună îşi exprima această dorinţă în modul cel mai acceptabil pentru America puritană de după al doilea război mondial. O interesau căsnicia – nu sexul, un cămin ideal – nu bogăţia, o relaţie bazată pe loialitate – şi nu puterea. Sora "rea" voia exact aceleaşi lucruri, dar dorinţele erau de-a dreptul inacceptabile întrucît exprimau o depravare îngrozitoare – o viziune patologică a voluptăţii, lăcomiei şi pornirilor megalomane.

Filmul se numea *Oglinda întunecată* şi regizorul său era Robert Siodmak, un expresionist minor care părăsise Germania în anii 30, cînd aceasta fusese sfîşiată între extrema marxistă şi cea fascistă. Surorile din film erau cele două jumătăţi – una albă şi alta neagră – a unei singure fiinţe sfîşiate dureros în două. Sora *rea* nu era un personaj în sine, ci doar un receptacul pentru toate acele anti-sociale impulsuri pe care sora *bună* hotărîse să le respingă. Una dintre surori putea fi absolut *bună* numai pentru că geamăna ei reuşea să fie absolut *rea*. Curios era faptul că toate celelalte personaje din film n-ar fi putut spune cu precizie care era una şi care era cealaltă.

În acelaşi an în care la Hollywood apărea *Oglinda întunecată*, aliaţii victorioşi – Statele Unite, Marea Britanie, Franţa şi Uniunea Sovietică – adaptau acest scenariu de mîna a doua pe continentul european. O arie geografică relativ restrînsă, care avusese parte de o haotică dar bogată unitate culturală încă de pe vremea Imperiului Roman, urma să fie împărţită în două. Fiecare parte avea să fie pusă sub tutela unei puteri străine. Şi nici una dintre aceste puteri nu face parte, din punct de vedere istoric sau geografic, din Europa.

Europa de Vest, cu democraţia ei neîntreruptă şi generos sprijinită de Planul Marshall, avea să devină sora cea *bună*. Europa de Est, cu regimurile ei comuniste şi sub exploatarea economică a Uniunii Sovietice avea să devină sora cea *rea* – "oglinda întunecată". Peste 45 de ani, ambele jumătăţi ale continentului aveau să urmărească pline de ardoare acelaşi ţel – o dezvoltare industrială cît mai largă, educaţie universală, un cuprinzător program de bunăstare socială. Ca să funcţioneze ideologic, fiecare dintre jumătăţi obişnuise pe vremuri s-o atace pe cealaltă, considerînd-o împuţită, coruptă şi depravată.

Atît psihologic cît şi politic e greu de imaginat o situaţie mai nesănătoasă. În 1989, cele două surori jucau în sfîrşit ceea ce scenariştii de la Hollywood numesc "scena finală". Spre deosebire de sora "bună" din film, Europa de Vest nu se aşezase la casa ei devenind o soţie model din zona de periferie. (Nici măcar Comisia Europeană n-ar putea legaliza o asemenea evoluţie!) La rîndul ei, Europa de Est, spre deosebire de sora "rea", nu fusese închisă la casa de nebuni. În schimb, cele două surori au fost obligate să trăiască împreună. Ele încep să-şi dea seama treptat că, de fapt, ar putea fi una şi aceeaşi persoană.

În orice caz, "oglinda întunecată" continuă să-şi dezvăluie umbrele. Ţările Europei de Est pot deveni o nouă parte a Europei numai dacă ele învaţă să oglindească – exact şi fără distorsiuni – aceeaşi imagine pe care ţările Europei de Vest au dobîndit-o într-o perioadă de 50 de ani Într-un efort de ultimă oră pentru a da acestei imagini o formă cît de cît coerentă, autorităţile vestice au inventat expresia de "democraţia pieţei libere". Printr-un şiretlic semantic care depăşeşte cele mai negre coşmaruri ale lui George Orwell, Vestul a amestecat doi termeni din discipline academice diferite – politică şi economie – pentru a răspîndi mitul conform căruia "democraţia" şi "economia de piaţă" exprimă unul şi acelaşi lucru.

Situate în unghiul care continuă să fie "întunecat" cînd ele se privesc în oglindă, ţărilor Europei de Est nu li se permite acum să existe decît ca o reflectare perfectă ori imperfectă a ţărilor din Vest. Atîta timp cît aceste ţări reflectă – politic, social şi economic – modelele Europei de Vest, ele sînt "bune". Drept recompensă, li se aprobă să intre în clubul militar şi politic privilegiat reprezentat de Uniunea Europeană şi NATO. Atîta timp cît ţările din Est nu reflectă imaginea Vestului – ele sînt "rele". Drept pedeapsă, vor fi lăsate să devină o parte a lumii a treia.

Unele ţări din estul Europei joacă "jocul oglinzii" mai bine ca altele. Pînă acum, România s-a caracterizat deopotrivă prin hotărîrea ei de a juca acest joc şi prin inabilitatea de a învăţa pînă şi regulile lui elementare. Expresia "imaginea României în lume" repetata ca o litanie de politicieni, diplomaţi şi jurnalişti – este doar simptomul cel mai evident al unei boli care are rădăcini adînci şi care nu depind în fond de partidul aflat la putere într-o perioadă sau alta.

Fiecare apel la "imaginea României" este o pledoarie în faţa restului lumii – şi (cine ştie?), poate chiar a românilor – să se uite în altă parte decît la realitatea din ţară. Să privească, de exemplu, eforturile disperate ale guvernului de a urma fiecare model înscris în competiţie de arbitrul din Vest. Şi acest efort e adevărat, chiar dacă realitatea este, de fapt, cu mult mai bună decît pare să sugereze orice "imagine a României".

De exemplu, relaţiile etnice din Transilvania sînt o problemă doar în măsura în care se vorbeşte despre ele la Uniunea Europeană şi NATO. Au trecut mai bine de 50 de ani de cînd minoritatea maghiară fusese supusă unor violenţe încurajate prin politica de stat, ceea ce era o simplă banalitate pentru bascii din nord-vestul Spaniei sau pentru catolicii din nordul Irlandei. De asemenea, atît cît memoria contemporanilor poate proba, nici minoritatea maghiară n-a replicat cu vreun val de sîngeroase atacuri teroriste. Totuşi, pînă cînd această problemă a relaţiilor etnice nu este "rezolvată", România şi Ungaria n-au şanse să fie acceptate de Vest.

La fel, NATO şi Uniunea Europeană insistă că România trebuie să rezolve toate disputele sale teritoriale cu vecinii apropiaţi. Absenţa unui tratat de bază cu Ungaria (pînă anul trecut) şi cu Ucraina a fost transformată într-o nouă problemă referitoare la "imaginea României". Faptul că România nu s-a războit cu nici unul din vecinii săi de la al doilea război mondial încoace – şi acum n-are nici un fel de resurse economice ori sociale ca s-o poată face – a fost în mod avantajos ignorat. În acelaşi timp, Grecia (membru al NATO şi UE) continuă sa se afle în război cu Turcia (ea însăşi putere militară a Pactului nord-atlantic) pe tema Ciprului (candidat serios pentru UE). Nici una dintre aceste trei ţări n-a avut de suportat vreo acuzaţie referitoare la "imagine".

Dacă transferăm acest soi de confuzii în planul vieţii economice cotidiene a României, vom avea cît de cît idee despre puternicele bariere psihologice care-i stau în cale în drumul spre integrarea europeană. Din nou, "imaginea României" este una a săräciei orbitoare – şi sărăcia există cu siguranţă. Dar chiar şi oficialii FMI care vin la Bucureşti şi-şi frîng mîinile vorbind despre eşecul României în redresarea economiei pleacă de la un punct de vedere extrem de selectiv. Au fost oare oficialii Fondului Monetar sau ai Băncii Mondiale vreodată la Lisabona sau la Napoli sau la Palermo? Se pare ca nu. Mizeria e acolo la fel de răspîndita ca şi aici. Rata criminalităţii este chiar mai mare. Şi nici măcar nu poţi pune această degradare pe seama celor 45 de ani de comunism.

"Imaginea României în lume" are puţin de-a face cu realitatea din această ţară. Ea are însă multe legături cu poziţia României pe partea rea a "oglinzii întunecate". În acest sistem răsturnat, nici o ţară nu poate fi bună sau rea doar în funcţie de propriile merite. Ea poate fi bună sau rea doar în măsura în care copiază – ori nu reuşeşte să copieze – imaginea oficial acceptată în altă ţară. La cincizeci de ani după premieră, Oglinda întunecată rămîne un film distractiv numai pentru că prezenţa surorii "rele" poate da surorii "bune" un plus necesar de dimensiune şi adîncime. Diferenţa dintre o ţară şi cealaltă poate – şi trebuie – să fie îmbrăţişată. Ea nu va putea fi nicicînd anulată.**(În româneşte de E.Ş.)**

.....

David Wingrove este jurnalist englez. El lucrează la Bucureşti de doi ani în calitate de corespondent radio pentru Central Europe Today şi de redactor la Romania in Review.

Parlamentarii de opoziţie

Este imaginea ţării o problemă politică?

Valeriu TABĂRĂ– deputat PUNR

Nu este numai o problemă politică, este o problemă de importanţă capitală pentru România şi de aceea nu-şi poate asuma un partid sau altul un anumit tip de imagine. Ea trebuie să fie cea reală şi trebuie transmisă în străinătate aşa cum este. Oricum, această imagine nu depinde numai de ceea ce facem în străinătate, ci şi de ceea ce facem în interior. Trebuie să ne corelăm activitatea din interior cu obiectivele noastre majore din străinătate.

Comparativ cu modul în care alte state îşi promovează imaginea, România ar putea să facă mai mult, să investească ceva mai mult, iar acest lucru se poate face foarte bine prin misiunile noastre diplomatice în care să se marcheze evenimente din istoria României, momente culturale. Promovarea acestor relaţii şi deschideri prin ambasadele noastre este o obligaţie şi trebuie făcute eforturi mai mari în acest sens, inclusiv cu surse valutare care vin din interiorul Ministerului de Externe. Mă refer aici la taxele consulare şi la alte taxe care se încasează în străinătate şi care ar putea fi foarte bine repartizate prin buget pentru astfel de manifestări. Cred că inclusiv promovarea unor produse s-ar putea face prin intermediul ambasadelor, mă refer la vinurile româneşti, mărci deosebite, apoi la ediţii de carte deosebite ş.a.m.d.

Mişu NEGRIŢOIU – deputat PDSR

Este o combinaţie de politico-economic, comportamentul cetăţenilor, al societăţilor comerciale, al întreprinderilor, al politicienilor, al administraţiei publice. Şi cred că este în mare măsură o problemă internă şi de abia după aceea o imagine poleită profesional prin mijloace tehnice de imagine.

Cred că noi avem, două mari probleme. O problemă este de a pune de acord imaginea reală a României cu percepţia externă a acestei imagini, pe de o parte, iar pe de alta, este îmbunătăţirea realităţilor din România pentru a putea îmbunătăţi percepţia externă. Aş da două exemple. Pe Euronews sînt cîteodată ştiri care contrariază: iarna din România era prezentată ca teritoriul celor mai teribile geruri, cu oameni morţi pe stradă, lucru care s-a întîmplat chiar în cele mai însorite zile ale acestei ierni. Al doilea exemplu: profitînd de prezentarea mişcărilor de stradă care au loc în Bulgaria şi în Iugoslavia, Euronews a reluat cazul Cozma, dînd cîteva imagini de arhivă cu demonstraţiile minerilor la Bucureşti.

Pentru telespectatorul de rînd din Vest nu era nici o diferenţă între ceea ce se întîmplă astăzi la Sofia sau la Belgrad şi ceea ce s-a întîmplat acm 4 ani la Bucureşti. Pe acest teritoriu este, evident, nevoie de mai multă imaginaţie şi profesionalism în îmbunătăţirea imaginii României în străinătate, ca măcar această realitate, care nu este roză, să fie bine percepută.

Cea de-a doua problemă este realitatea noastră, care are o dimensiune prezentă, dar şi o dimensiune istorică. Iar aceasta este o problemă la nivelul autorităţilor publice, al politicienilor, dar nu numai, este şi o problemă a cetăţenilor de rînd, a întreprinderilor. Dar acestea sînt lucruri care se îmbunătăţesc în timp. Făcînd însă comparaţii cu perioada '90-'91, ca să nu mai vorbesc de '88-'89, cred că imaginea României a crescut foarte mult.

În plus, trebuie să ne detaşăm, ca imagine în Vest, de unii dintre vecinii noştri. Cu cît te duci mai spre Est, cu atît imaginea este mai luxuriantă, ca să zic aşa, mai exotică, mai rea ca percepţie. Detaşarea noastră ar însemna ca noi să intrăm mai degrabă în grupul central-european, ca percepţie vorbesc, ca acest zid artificial psihologic în care Ro ânia este asociată cu ţările Balcanice să dispară.

Eu cred că modelul democratic care funcţionează astăzi în România, absolut paşnic, este mai convingător decît orice revoltă de stradă, demonstraţie sau protest.

Ioan GAVRA – deputat PUNR

Imaginea României interesează în primul rînd Parlamentul şi, în general, toate instituţiile centrale. În tot cazul, imaginea României este cea care ne va duce acolo unde dorim să ajungem, adică spre Europa, nu înspre Europa geografică, ci înspre Europa politică, adică Uniunea Europeană, NATO şi celelalte organisme.

Desigur, nu este o problemă pur politică, dar datoria politicienilor este să facă în aşa fel imaginea României, încît ea să fie credibilă peste hotare. Deci politica este un mijloc prin care se poate face mai bine sau mai puţin bine această imagine.

Teodor MELEŞCANU – senator PDSR

Nu cred că problema imaginii este de natură politică. Este o chestiunea profesionistă care încearcă să transfere în plan extern realităţile din ţară într-un mod cît mai penetrant la nivelul opiniei publice din străinătate. Faptul că e o problemă atît de dezbătută este rezultatul dorinţei noastre ca România să aibă o imagine care să fie percepută aşa cum am dori cu toţii să fie percepută. Aş spune că nu este o problemă de natură politică, dar ea este folosită în dezbaterea politică din ţară încercîndu-se acumularea unui anumit capital. Problema transferului în plan exterior a imaginii trebuie să fie bazată pe o transmitere cît mai corectă a mesajului şi a evoluţiilor care au loc în ţară. Înfiinţarea acelui Departament pentru imagine se datorează unei percepţii greşite pe care o avem, de a crede că imaginea ţării este egală cu imaginea guvernului. Avem acest reflex de a crede că tot ceea ce este rău e datorită opoziţiei. Şi de aici lupta pentru paternitatea imaginii.

Imaginea despre o ţară se formează luîndu-se în considerare atît activitatea guvernului, a majorităţii, cît si cea a opoziţiei. Cînd se va înţelege bine acest lucru, problema imaginii va înceta să fie una de natură politică.

A consemnat

Andreea PORA

.Emil HUREZEANU

Cîteva pericole

La 14 ianuarie, ziarul britanic Times îşi rezerva o întreagă pagină unui dosar al actualităţii – tulburi, cum altfel? – din Balcani. Sub titlul *Temperatura politică creşte pe măsură ce statele bolnave din Balcani sînt confruntate cu demonstraţiile de protest* – putem citi cîteva fişe clinice. Bulgaria, Serbia, sînt bolnavii în stare acută. Croaţia, Macedonia şi Muntenegru îşi administrează cu greu antidotul, în pragul crizei. România, din punct de vedere geografic şi al evoluţiilor post-comuniste, totuşi, încă, un stat puternic marcat de "balcanism" – apare ca fiind într-o dispoziţie "uşor ameliorată faţă de vecini". Aflăm cifra inflaţiei, a şomajului şi apoi citim următorul diagnostic: "Preşedintele Emil Constantinescu trebuie să lupte împotriva unui aparat comunist profund înrădăcinat, care a fost la putere şi după 1989. Convenţia Democratică a promis rezultate rapide dar reforma economică se află, practic, în virtual impas".

Oricît am vrea să fugim de Balcani, nu vom reuşi uşor. Comunismul sovietic adaptat la condiţiile interne şi post-comunismul pro-moscovit al lui Ion Iliescu au accentuat virtualităţile balcanice ale statului român. Sărăcie şi corupţie, administraţie autoritaristă cu folosirea conflictului etnic şi civil, amînarea reformei democratice, o anumită exaltare a particularităţilor locale - oricît ar fi ele de regresive şi contraproductive pentru progresul social, cu aplicarea unor tactici echivoce faţă de Occident şi, de cîte ori e nevoie, amical–cochete în direcţia Moscovei. Un balcanism imanent al mentalităţii şi culturii politice româneşti, combătut insistent în ultimii 100 de ani de promotorii modernizării ţării şi occidentalizării ei, a fost stimulat, mult ameliorat în ultimii 7 ani. Nu trebuie deci să ne ferim de umbra noastră balcanică. În *The Times* se operează însă cu cîteva erori, mai mult sau mai puţin orientate. Includerea României în pachetul ţărilor balcanice problematice – cu războaie, dictatură, răzmeriţe interne, foamete şi conflicte etnice este abuzivă, acum în 1997. Fosta opoziţie a cîştigat alegerile de-abia la 17 decembrie, împreună cu Emil Constantinescu, şi, în nici două luni, nu putea să-şi realizeze promisiunile.

Impasul reformei economice nu este eşecul actualei guvernări. Şi conceptul de reformă şi aplicarea lui şi blocarea reformei, sînt părţi ale unui întreg ireductibil: regimul post-comunist Iliescu – *democratura* – jumătate democraţie, jumătate dictatură – cum inspirat a botezat acest tip de stat, politologul francez de origine română Pierre Hasner.

Concluzia dosarului statelor bolnave ale Europei, în viziunea ziarului de la Londra, este a premierului Gyula Horn: el crede că starea conflictuală din Serbia şi Bulgaria se datorează amînării reformelor democratice. România, nu ne putem decît felicita, a scăpat la timp, în deplină linişte socială, şi printr-o mobilizare democratică excepţională, deloc balcanică, de culesul fructelor cele mai amare ale post-comunismului de stat, care după ruinarea societăţii nu ezită să declanşeze conflicte de tip civil, doar pentru menţinerea la putere.

Plasarea României, cu o informaţie eronată, în şiragul cam deşirat al balcanicilor este un reflex, destul de prezent în presa britanică, dar şi în cea germană. Ieşirea din acest pluton şi intrarea în orbita central-europenilor apţi de integrare occidentală sînt o sarcină la fel de grea şi de oportună pentru actualii guvernanţi ca şi lupta împotriva corupţiei sau asanarea economico-financiară. În următoarele luni, pînă în iulie, se duce o luptă dură pentru cîştigarea suportului occidental, între fostele ţări comuniste. Competiţia are deja favoriţi şi corigenţi; poate chiar repetenţi irecuperabili. Faptul că alţii plasează România, cu suspectă uşurinţă, sau poate cu intenţie, nici măcar camuflată, în butoiul cu pulbere balcanic are aşadar o logică. Dosarul din *The Times* este precedat de cîteva paragrafe explicative. Iată-le. "Întreaga regiune e bolnăvicioasă, provocînd îndoieli în legătură cu posibilitatea statelor din Balcani să devină şi să fie considerate cu adevărat drept aspiranţi serioşi pentru Uniunea Europeană, sau dacă nu cumva vor sfîrşi într-un stingheritor azil al săracilor continentului".

Erori asemănătoare de informaţie au existat în ultimele zile şi în alte publicaţii. *La Croix*, ziarul catolic francez, de obicei bine informat, nici măcar nu aflase pînă la începutul acestei săptămîni că România nu mai e dominată de foştii comunişti. Tulburările de la Belgrad şi Sofia erau, ca o semnătură în alb, oricînd transferabile şi la Bucureşti. Există clişee jurnalistice, există percepţii, relativ stabile, pornind de la iconografia minerească cea mai scandaloasă a ultimilor ani. Există, însă, şi o foarte dură ofensivă, inclusiv în spatele fronturilor şi în domeniul informaţiei, pentru cucerirea graţiilor şi garanţiilor occidentale. Evenimentele de ultimă oră din Balcani, dramatice la Sofia şi Belgrad, cu trăsături de criză cronică la Zagreb sau Skopye, nu au decît conexiuni de natură geografică cu România, totuşi. Faptul că România nu este disociată imediat în analiza ziaristică curentă, şi în percepţia opiniei publice occidentale, anglo-saxone şi germane îndeosebi - de contextul balcanic, se datorează, desigur şi unor interese ostile integrării euro-atlantice a României. A nu transforma obsesiile istorice în politică de stat şi a contesta cu luciditate teoriile conspiraţiilor universale, nu echivalează cu angelizarea desăvîrşită a relaţiilor internaţionale şi a conflictului de interese dintre statele europene.

Într-un moment cînd Rusia devine imprevizibilă şi agresivă în acelaşi timp, livrînd rachete sol-aer grecilor din Cipru şi jubilînd la anexarea Peloponesului, cînd şi la Washington şi la Bonn sau Paris se aud voci care-i sfătuiesc pe liderii occidentali să menajeze Kremlinul, prin reducerea numărului ţărilor est-europene integrabile în NATO, în timp ce la Moscova se vorbeşte din nou de un cordon sanitar la fruntariile estice ale Europei orice eroare diplomatică sau informaţională, în defavoarea României, se transformă într-o gafă greu de reparat. Se cer acţiuni urgente, de diplomaţie politică şi publică, cu mobilizarea celor mai prestigioase personalităţi româneşti din ţară şi din străinătate. Regele Mihai, ilustrul personaj istoric, şi, încă atît de însingurat în exilul său tragic, este singurul român proeminent care, în nume propriu a intervenit în ultimele săptămîni în presa britanică şi germană cu pledoarii emoţionante în favoarea ţării sale. Discursuri, intervenţii, articole în marea presă occidentală asemănătoare, ar trebui să apară rapid, sub semnătura actualilor guvernanţi începînd cu preşedintele Constantinescu.

Există un departament al integrării şi unul al informaţiilor publice, acum, cu titulari bine intenţionaţi de genul d-nilor Herlea şi Bogdan Teodorescu. În schimb, ambasadele României la Viena, Bonn – (şi importanţa Germaniei, captarea bunăvoinţei acestei ţări în procesul de integrare nu pot fi subliniate îndeajuns), Londra, Paris, şi-au pierdut foştii titulari – (din fericire) dar nu i-au primit pe noii ambasadori. Există diplomaţi de carieră necompromişi şi capabili, există personalităţi publice eminente. Statul român trebuie să-şi asigure şi în străinătate o echipă de reprezentare excepţională. E un moment acesta cînd proiectele şi interesele personale ale fruntaşilor ţării trebuie să cedeze în faţa urgenţei publice şi naţionale.

Există pericolul ca o nouă guvernare lansată în sfîrşit în reforma democratică autentică, prin încetineală, birocraţie, inerţie, insuficientă conştientizare a mizelor şi urgenţelor să fi cîştigat la 3 şi 17 noiembrie 1996 o imensă bătălie, dar să piardă în lunile care urmează războiul. Ofensiva despărţirii definitive de zona de influenţă a Rusiei, şi a integrării în lumea occidentală e în plină desfăşurare, şi deocamdată, România, fără să mai piardă, nici nu cîştigă.

.....

Emil Hurezeanu este director la postul de radio Deutsche Welle cu sediul la München

Leon VOLOVICI

O întîmplare cu „imaginea" şi morala ei

Rugămintea de a colabora la "Dilema" *imaginii României* mi-a adus instantaneu în minte nu puţine scene şi situaţii legate de avatarurile "imaginii României în străinătate". Aleg una de dată recentă, să zicem mai 1996.

Scena are loc "undeva în Europa", într-o splendidă capitală occidentală. O dezbatere publică despre evreii din estul Europei, prilejuită de apariţia unei cărţi cu acest subiect, destul de exotic pentru autohtoni. Simpozionul e găzduit de Institutul cultural maghiar din acea ţară. Printre participanţi: istorici şi sociologi din Polonia şi Ungaria, cei doi autori ai cărţii, politologi, universitari, lume bună... Eu sînt invitat să vorbesc despre situaţia evreilor din România după război.

În ziua programată, în urma unei sesizări intempestiv-patriotice, ambasada română dă semnalul de mobilizare: deasupra "imaginii României în străinătate" un bec roşu semnalizează agitat primejdia. Vă daţi seama: despre România, şi încă despre o chestiune atît de gingaşă, va vorbi un israelian, ca să nu zic altfel, şi unde? la o instituţie culturală maghiară, în care nu călcase pînă atunci nici un oficial român. O intervenţie de ultimă oră (chiar aşa, cu o oră înainte de începere; situaţiunea o cere) şi un istoric român, adus cu mari sacrificii, este inclus printre vorbitori.

Intrăm cu toţii în sală, public numeros (multe doamne elegante...), curios să-i vadă şi audă pe aceşti bizari intelectuali din est cu problemele lor insolubile. Echipa diplomatică românească îşi face apariţia în formaţie compactă, în frunte cu istoricul. Zîmbet cald, afabil, de export. "Îl cunoaşteţi?", mă întreabă gazda. Îl cunosc, cum să nu-l cunosc. Mai mult, cunosc destul de bine familia (ne)spirituală din care face parte: istoricii de partid, cei care ştiau totdeauna cum se pune problema, copiii de suflet (ideologic) ai lui Ceauşescu, cei care străbăteau continentele, asudînd pe la conferinţe internaţionale întru apărarea bunului renume al României socialiste; recalificaţi acum cu voioşie pentru o nouă (nouă?) misiune: apărarea imaginii României în lume.

Începem "masa rotundă" şi vine rîndul meu. Prezenţa echipei de şoc şi de partid, la şase ani după "22 decembrie" şi încă într-o ambianţă de "Europă reunită" şi "occidentalizată", îmi dă senzaţia de farsă calendaristică şi irealitate imediată. Prefer să fac confesiuni şi să divaghez pe tema dată (evreii din România în perioada comunistă). Mă întorc eu şi la perioada războiului, la vinovăţii şi responsabilităţi, dar mai mult în trecere. În ciuda aşteptărilor nervoase şi excitate ale "echipei", de data asta nu "denigrez", nici nu "culpabilizez" poporul român. Polonezii, însă, atacă *numai* această chestiune – responsabilitatea polonezilor în perioada războiului, comportamentul moral al intelectualilor (polonezi şi evrei) în perioada comunistă, vorbesc despre solidaritate, despre laşitate, oportunism, conformism. Îi cunosc din lecturi pe toţi trei: au scris cărţi şi eseuri excepţionale despre relaţia dintre polonezi şi evrei în acest secol, au făcut parte din elita intelectuală poloneză care a pregătit prăbuşirea regimului comunist în Polonia.

În sfîrşit, istoricul nostru obţine scena. Discursul e pregătit, scris în româneşte, firească, un traducător voluntar este găsit repede. Amestec insuportabil de patriotism ceauşist şi noua limbă de lemn a românismului post-comunist. În spatele meu, două doamne rîd cu sănătoasă neruşinare. "Parcă e pe vremea lui Ceauşescu", spune una din ele, pe limba ei. De data asta becul roşu deasupra "imaginii României" s-a aprins în mintea mea. Mă simt din nou umilit şi frustrat, ca de atîtea ori în împrejurări asemănătoare în care am asistat la desfăşurările penibile ale profesioniştilor "imaginii" (oficiale) pre- şi post-revoluţionare.

Iau din nou cuvîntul (în replică) şi încerc să explic (zadarnic, absolut zadarnic) "colegului" român că nu poţi aşeza pe acelaşi plan, cum făcuse el, pe Brătianu, Antonescu şi Ceauşescu şi politica lor faţă de evrei (înţeleaptă, umanistă...) numai de dragul "imaginii" şi numai pentru că toţi trei ar fi fost "buni români". Istoricul, continuu eu (inutil), nu e nici diplomat, obligat mereu să justifice politica guvernului care l-a numit, nici avocat plătit să-şi apere clientul, nici procuror şi nici responsabil cu propaganda pe linie de istorie şi imagine.

"Să ştiţi – încerc eu să-i explic unei doamne, la cocktail, – să ştiţi că în România sînt destui intelectuali care ar putea face o impresie excelentă şi ar putea participa cu adevărat la o dezbatere, pe orice temă, oricît de delicată". „Atunci de ce au trimis un istoric-activist?" intervine un politolog localnic, evident avizat. "A fost o mobilizare de urgenţă a ambasadei pentru a aduce un istoric român", explic eu neutru. "Dar nu eraţi Dv?", revine doamna cu suavă candoare. "Atenţie la imagine!", palpită becul roşu alarmat. Caut ceva de băut şi o privesc abisal: "E mai complicat", zic, şi o las să se descurce singură în ceţurile româneşti.

Ies să mă plimb (pentru prima dată) pe feericele bulevarde ale acestei capitale, dar "imaginea", ca bagabontu' – după mine. Oare de cîţi ani va fi nevoie, mă gîndesc, ca "forurile", "factorii" şi toate autorităţile diplomatice şi culturale româneşti să priceapă că "imaginea României" nu e o cioară vopsită ad-hoc după culorile momentului sau după cererea pieţei, iar istoria nu poate fi rescrisă şi mistificată pentru a justifica miturile false menite să producă o imagine fotogenică pentru trecut, prezent şi viitor. Oare cînd îşi vor da seama – continuu eu năduful – că tocmai aceşti intelectuali polonezi sau unguri care au vorbit în seara asta cu atîta luciditate şi exigenţă despre perioade întunecate sau ruşinoase din trecutul ţărilor lor, tocmai ei reprezintă mult dorita imagine frumoasă a lumii din care vin. Pentru că au înţeles că de ei depinde *imaginea*, de adevărul spuselor (şi scriselor) lor, nu de colportarea unor clişee mistificatoare. N-o mînţisem pe interlocutoare: pot oricînd alcătui (în minte) o strălucită "echipă" intelectuală românească... Dar, pînă una-alta, echipele oficiale cutreieră Europa, alcătuite pe... scheletul formaţiilor de activişti re-calificaţi şi întărite cu jucători aduşi de la noile "cluburi" reprezentînd culorile "românismului" încrîncenat, trezit din lunga hibernare. Din strania împerechere postumă Ceauşescu-Antonescu s-a născut un nou şi vajnic *responsabil cu imaginea* – "european", privatizat şi prosper.

.....

Leon Volovici este istoric literar, cercetător la Universitatea din Ierusalim.

Aurelian CRĂIUȚU

Micile inițiative

În chiar ziua alegerilor parlamentare și prezidențiale din România, prestigiosul și influentul ziar *New York Times* publică în paginile sale un articol despre România cu un titlu semnificativ: "Românii merg la vot, dar schimbarea nu e probabilă" (NYT, 3 noiembrie 1996). Autoarea acestui articol (de tristă amintire), Jane Perlez, reușise performanța de a menționa doar numele candidatului principal (și favorit la acea oră peste Ocean), Ion Iliescu, omițînd pur și simplu să amintească cine erau contracandidații fostului președinte și ce reprezentau ei. Victoria lui Iliescu era dată ca fiind probabilă, iar România era prezentată ca o țară unde nimic esențial nu se putea schimba pe termen scurt.

Împreună cu cîțiva prieteni, am trimis ziarului o scrisoare de protest în care ne exprimam surpriza pentru titlul nefericit și indignarea că numele celui care avea să devină noul președinte al României fusese complet omis din articolul semnat de Jane Perlez. Așteptările noastre n-au fost "înșelate": din motive necunoscute, scrisoarea noastră a rămas nepublicată. Ceea ce ne-a indignat peste măsură în articolul din *New York Times* a fost nu atît imaginea României care era prezentată în obișnuitele – și, în parte, justificatele – culori negre. De asemenea, nu am bănuit nici o clipă că jurnalista americană ar avea intenții ascunse sau perverse la adresa României. Ne-a supărat mai mult decît orice lipsa de profesionalism a autoarei care, bazîndu-se pe o informație limitată și pe o cunoaștere superficială a realității românești, trăgea concluzii definitive despre o situație politică care avea să se schimbe radical în doar 24 ore. După cum ne-a durut faptul că, după ce se remarcase printr-o spectaculoasă absență în paginile influentei publicații, România apărea într-un sfîrșit în aceleași culori cernite al căror mesaj era simplu: nimic nu se poate schimba în bine acolo.

Marcată parcă de un complex de vinovăție, Jane Perlez a revenit apoi în paginile ziarului *New York Times* cu alte două articole în care a relatat – mai obiectiv de data aceasta – despre schimbările produse în urma scrutinurilor din 3 și 17 noiembrie. În numărul de vineri, 24 ianuarie, al ziarului, ea atrăgea, de exemplu, atenția asupra apariției unei noi cortine de fier, de data aceasta în chiar interiorul Europei de Est. Noua cortină desparte acum, în viziune Perlez, țările central-europene precum Republica Cehă, Ungaria și Polonia de suratele lor sud-europene mult mai sărace precum – nu e greu de ghicit – România, Bulgaria și Albania. Chiar dacă, dintre cele trei țări "codașe", România arăta cel mai bine, am citit acest articol cu mare tristețe, mai exact cu aceeași tristețe care mă încearcă ori de cîte ori ochii îmi cad pe vestile din și despre România publicate în ziarele occidentale. Și cum să nu te întristezi cînd afli că o oficialitate americană (citată dar nenumită de Perlez în încheierea articolului său), afirma recent cu nonșalanță că este improbabil (și ridicol) ca România să fie admisă în NATO în primul val pentru că ar "compromite" șansele celorlalte trei țări candidate? Cum să nu devii invidios cînd citești că la sfîrșitul acestui an cehii vor putea călători în Statele Unite fără viză în timp ce alții...?

Nu doresc în nici un caz să mă alătur vocilor (autohtone sau din diaspora) care, de pe poziții ce nu sînt și ale mele, vituperează – cu sfînta indignare patriotică – împotriva celor care "deformează" imaginea României în străinătate. Vinovații – s-a mai spus pe bună dreptate – nu sînt jurnaliștii occidentali, ce transmit știri care ne supără sau ne incomodează. Neprofesioniști sau superficiali, curioși sau atenți, ei își fac meseria așa cum cred de cuviință și nu pot fi condamnați pentru intenții "rele" la adresa României. Imaginea țării – e un truism – se clădește cu efort și inteligență, pornind din interior: e ceea ce regimul Iliescu nu a reușit să înțeleagă niciodată. Emisarii în străinătate (atunci cînd sînt competenți) nu pot confecționa o altă realitate; ei pot însă lucra inteligent la consolidarea ei acolo unde este cazul.

Cum au înțeles să o facă și cît de puțin au realizat reprezentanții noștri de pînă mai ieri se poate vedea foarte ușor din mici amănunte care trădează, însă, grave carențe structurale. Consulatul român din New York, bunăoară, se bucură de o bună așezare; el se află chiar la intersecția dintre agitata Third Avenue și strada 38. Prin fața sa, se perindă zilnic mii de pietoni, la care se adaugă cei ce așteaptă în stația de mașini din fața înaltei clădiri. Dintre aceștia, foarte puțini știu că acolo se află sediul consulatului român pentru simplul motiv că nu există nici o imagine din România care să semnaleze prezența Consulatului. Ferestrele au rămas de șapte ani nedecorate, într-o anonimitate absolută protejată de cîteva perdele triste, apăsătoare și dizgrațioase. Este, dacă vreți, o reflecție a anonimității de care se bucură România în paginile marilor ziare occidentale.

Nu sînt specialist în crearea imaginii și de aceea nu-mi pot permite să dau sfaturi în mod general; mă mulțumesc să ridic doar cîteva probleme în speranța că ele pot fi îndreptate pe termen scurt. Cînd e vorba, însă, de domeniul în care, de bine de rău, sînt activ, atunci mă simt parțial responsabil de imaginea de care se bucură România în lumea academică occidentală. Am fost profund mîhnit și jenat de cazul plagiatului științific al Smarandei Mezei care a aruncat o imagine foarte proastă asupra șanselor colaborării dintre cercetătorii occidentali și cei români. Textul publicat recent în cunoscuta revistă *East European Politics and Society*, semnat de cîțiva respectați membri ai comunității științifice internaționale, trebuie să reprezinte un serios semnal de alarmă pentru cei din țară care au crezut că pot mușamaliza un caz extrem de grav, fugind de responsabilitate. Mă bucură, apoi, să văd că un număr tot mai mare de tineri studenți și doctoranzi români se instruiesc în prezent în prestigioase universități occidentale. În același timp, mă mîhnește să constat că, în timp ce în cadrul marilor universități din Vest, profesorii maghiari sau polonezi sînt de mai bine de două decenii o prezență constantă – în calitate de cadre permanente sau temporare –, profesorii și cercetătorii români sînt foarte puțin reprezentați sau absenți cu totul. Criza este deosebit de acută în domeniul științelor sociale, chiar dacă în alte domenii (matematica, de exemplu), concurăm din greu cu rușii în exportul de cadre competente care au ajuns să umple universitățile nord-americane. Mă întristează apoi să constat la conferințele internaționale că există foarte puține secțiuni dedicate României, după cum găsesc inexplicabil că la panelul dedicat României pe care l-am organizat la ultima reuniune anuală a Asociației Americane pentru Promovarea Studiilor Slavice (sic) să nu se fi aflat în sală *nimeni* din partea Ambasadei României din Washington sau a Consulatului din New York.

Faptul acesta din urmă nu e deloc întîmplător. În pofida cîtorva schimbări și realizări, la aceste instituții continuă să se lucreze în mare parte neprofesionist, și aceasta în dauna imaginii României în America. Este știut faptul că la ora actuală se află la studii în Statele Unite (și nu numai) un număr substanțial de tineri români. Unii dintre aceștia, probabil, și-au încheiat conturile cu societatea românească unde, din diferite motive, nu doresc să se mai întoarcă. Alții continuă, însă, să urmărească cu interes și emoție evenimentele politice de acasă. Nici ambasadorului Geoană, nici altui funcționar român din Washington sau New York nu i-a venit pînă acum ideea – atît de simplă în fond – de a contacta acești potențiali reprezentanți ai României în vederea schimbării imaginii sale în lume. De ce acest lucru n-a fost cu putință pînă acum nu e greu de ghicit; lipsa de profesionalism, interes și imaginație s-a adăugat lenei și mefienței tradiționale care, *hélas*, continua să ne caracterizeze. Pînă cînd astfel de mici inițiative nu vor fi în sfîrșit luate, pînă cînd nu vor fi "mobilizate" (în sensul bun al cuvîntului) toate resursele de interes și speranță care sînt risipite pe întreg cuprinsul lumii largi nu vom avea dreptul să sperăm ca articole de genul celor scrise de corespondența lui *New York Times* vor înceta să mai apară în paginile celor mai influente publicații occidentale.

.....

Aurelian Crăiuțu este specialist în economie și politică, doctorand la Universitatea Princeton din SUA.

Felicia ANȚIP

Alpii transilvăneni din Republica României

Prospect galben, patru pagini mari, seria *"Culturgram '97"*, editat de Centrul de studii internaționale David M. Kennedy al Universității Brugham Young din Provo, statul Utah. Titlul: "Republic of Romania". Greșit, desigur, țara nu se numește și nu s-a numit niciodată așa, dar ce contează? E totuși o ràritate, un material documentar recent despre România apărut în atît de neștiutoarea despre noi Americă.

Să-l citim împreună, nu înainte de a lua o notă că respectiva universitate, care prezintă în acest mod peste 150 de zone ale lumii, nu-și asumă de fapt nici o răspundere pentru informațiile pe care le disemenează. "Culturgrama, spune o notiță finală, este produsul unui comentariu băștinaș (?!) și al unei analize originale, experte (?!). Statisticile sînt estimative, iar informația este prezentată ca o chestiune de opinie. Cu toate că editorii țin la acuratețe și la amănunte, acest document nu trebuie considerat ca fiind strict factual".

Din prezentarea care își asumă răspunderea de a nu răspunde de ceea ce prezintă aflăm că "două lanțuri de munți domină regiunile de est și centru: Carpații în nord, întinzîndu-se oarecum de la nord spre sud-est și Alpii transilvăneni, întinzîndu-se de la est spre vest, în centrul țării". Și ce bogății naturale are această țară dominată de Alpii transilvăneni despre care eu una n-am învățat, pe vremea mea, la geografie? Regăsesc, în fine, textul manualului de altădată: "petrol brut, gaze naturale, cărbune, fier și cherestea". Să zicem că aici informația e doar veche, perimată, că transformarea României dintr-o țară exportatoare de petrol și de minereu de fier într-o țară importatoare de asemenea materii prime, grav afectată de prețul lor, a scăpat autorului.

Capitolul "Istorie" pornește însă de la premisa că "strămoșii românilor de astăzi sînt geto-dacii, popor indo-european". Geto-dacii și numai geto-dacii. Să fie oare autorul adept al teoriilor domnului Liviu Petrina&Co.? Sau, mai curînd, un simplu ignorant, după cum rezultă din suita de inepții care urmează? Știți ce s-a întîmplat în 1877? "România s-a unit din nou cu Moldova și cu Valahia".

Dar în 1940 știți ce s-a întîmplat? Pur și simplu, "România a fost ocupată de Germania nazistă". Ca și cum ar fi fost Polonia sau Belgia sau Norvegia.

Ce află despre epoca ceaușistă un american care citește acest text și ce poate înțelege el despre dictatura personală care a făcut din români cel mai năpăstuit popor din estul Europei? "După 1965, cînd a venit la putere Nicolae Ceaușescu, țara s-a rupt de Uniunea Sovietică pentru a urma un curs independent. Comunismul a rămas puternic (...)" Ca și pînă la acest punct, amestecul de adevăruri și de neadevăruri face de neînțeles evoluția ulterioară. Se spune că "guvernul lui Iliescu a restrîns drepturile civile" (care? cele existente pe vremea lui Ceaușescu?), dar sînt elogiate... realizările guvernului Văcăroiu! Un singur lucru strică, în viziunea autorului, Imaginea României, făcînd-o să nu poată avea "relații regionale și europene strînse: legile nedemocratice dau precădere etnicilor români". Care legi?

Trec peste nenumărate alte aproximații, jumătăți de adevăruri, confuzii și gogomănii pentru a semnala aserțiunile despre "atitudinile generale" ("atitudinile conflictuale privitoare la viitorul națiunii au dus la violență, instabilitate și amplificarea unor încordări periculoase între grupurile etnice", situația de la sate ("sistemul fermelor colective persistă"), sănătate (autorul presupune că principala problemă sanitară a României este... SIDA), vizele de intrare pentru străini (despre care crede că sînt necesare numai celor ce vor să rămînă în țară mai mult de 30 de zile); o căruță trasă de cai sau de măgari se numește în România *leitervagon*, "patricienii" fac parte dintre "felurile de mîncare tradiționale" ale românilor.

Dacă neadevărurile flagrante stîlcesc imaginea țării, faptele nesemnificative, scoase din context, substituite unor informații relevante, o înțeapănă. Exemplificare: se consacră un lung paragraf caselor țărănești dărîmate din ordinul lui Ceaușescu și înlocuite prin blocuri lipsite de confort (acțiune, precum se știe, avortată), dar nu se spune nici un cuvînt despre distrugerea centrelor istorice și a cartierelor rezidențiale din orașe sau despre demolarea bisericilor.

S-ar putea pune întrebarea cum reacționează, într-o asemenea situație, ambasada română sau centrul cultural de la New York. În primul rînd, este puțin probabil să aibă cunoștință de existența prospectului. În al doilea rînd... În al doilea rînd voi povesti un scurt episod trăit de curînd la fața locului:

În *The New York Times* a apărut un reportaj despre serbarea Pomului de Crăciun organizată de ambasada română din Washington pentru copiii români adoptați de familii americane. Era rezumată alocuțiunea ambasadorului Mircea Geoană, care ar fi spus, între altele, că, în conformitate cu promisiunile electorale ale noului președinte al României, Emil Constantinescu, alocația de stat pentru o mamă *singură* cu doi copii se va încinci: în loc de *25 de dolari*, ea va primi *125 de dolari* pe lună. Am telefonat la ambasadă (nu mă aflam în Washington) și după a treia încercare de a intra în legătură cu cineva în măsură să discute problema, o persoană foarte încîntată de victoria mediatică a ambasadei, s-a străduit să mă convingă că totul e OK.: o singură dată pe an, de Crăciun reușesc, mi s-a spus, reprezentanții României să determine apariția unor relatări "pozitive" în presa americană. Ce mai contează, în acest context, amănuntele? Cum, 50.000 de lei nu fac 125 de dolari? Dar cît e cursul oficial al dolarului? Da, sigur, în România alocația se acordă în funcție de numărul copiilor, nu de situația maritală a mamei. Dar asta dă bine la americani. Și, la urma urmei, deși pregătise personal și serbarea și mediatizarea ei, persoana cu care vorbeam nu fusese de față la discurs și nu avea de unde să știe dacă respectivele cifre au fost furnizate de ambasador sau dacă greșeala aparținea reporterului american. Oricum, ambasadorul tocmai plecase la București, iar pe reporter nu-l putea întreba, trebuia să se poarte cu el "așa cum te porți cu un ou moale", alminteri nu va mai scrie niciodată "de bine" despre România.

Avea dreptate: nimeni nu se înghesuie să mai cumpere de la o sursă despre care a aflat că i-a vîndut marfă contrafăcută.

J. A. SEROUSSI, Preşedintele Asociaţiei Investitorilor Străini din România

Cum se face o imagine bună?

În februarie 1965, dl. Seroussi sosea pentru prima oară în "insula de latinitate din Balcani", ca reprezentant al unei firme canadiene dornice să stabilească relaţii comerciale cu România. După ani mulţi de lucru cu parteneri români, va deveni unul dintre primii oameni de afaceri străini încrezători în posibilitatea de a investi şi de a cîştiga aici: în aprilie 1990 (epocă teribil de agitată, cu guvernanţi care se fereau să pronunţe cuvintele "proprietate privată" şi cu mulţimi care strigau pline de pasiune pe străzi că nu-şi vînd ţara), J.A. Seroussi demarează prima sa afacere. Astăzi, el conduce cinci companii (două în Odorheiul Secuiesc - celelalte în Călăraşi, Botoşani şi Bucureşti); are 6.000 de salariaţi; ei produc în principal confecţii şi în principal (90%) pentru export... Ideea de a fonda o asociaţie a investitorilor străini a apărut şi ea destul de curînd. Asociaţia (AISR) dorea să ofere investitorilor şi guvernului posibilitatea de a se cunoaşte reciproc, de a identifica dificultăţile şi de a le rezolva pe calea "compromisului fericit". Obiect simplu şi practic, dar, vai!, greu de pus în practică paisprezece pagini, conţinînd punctul de vedere al celor 43 de investitori-membri AISR faţă de legile ce reglementează regimul investiţiilor străine în frumoasa noastră patrie, au fost expediate, cu mult timp în urmă, tuturor instituţiilor autohtone presupuse a fi interesate. Urmarea? Nici una. Nimeni n-a răspuns vreodată... Discuţia de mai jos am purtat-o în engleză, însă cuvintele "bănuţ", "mîine... poimîine...luni de zile..." sau "nu vorba! să facem!" au fost rostite de interlocutorul meu în româneşte, cu un ton de exasperare - ce-i drept, bonomă.

Cum arată imaginea "curentă" a României pentru străinul obişnuit?

Din nefericire, majoritatea celor dinafară n-au ştiut ce e România, şi asta din pricina sistemului comunist închis, care lăsa atît de puţin informaţia să circule. În orice caz, imaginea proastă se datora incredibil de mult mitului lui Dracula, eu aşa am constatat: dacă vorbeai despre România, ţi se răspundea pe loc "A, da, ştiu! Dracula!". Clişeul ăsta, cred, se păstrează şi acum undeva în adîncul minţii oamenilor, fără ca ei să-şi dea seama. Din punct de vedere turistic - poate fi O.K., dar, în general vorbind - nu.

Dar imaginea oferită investitorilor?

Sigur, investitorii se uită la altceva: la statistici, la economie, la stabilitatea politică a ţării, la factorii de risc, la sprijinul pe care îl primesc sau nu-l primesc. Înainte să vină în România ei caută aceste date, le analizează, apoi fac o vizită ca să-şi facă o idee generală; merg în cel puţin trei locuri, ca să obţină informaţii; dacă primesc aceeaşi informaţie, e minunat. Dar cînd au de-a face cu informaţii contradictorii şi cu interpretări diferite de la un departament de minister la altul, rămîn cu totul perplecşi. De aceea eu am sugerat ca instituţia care furnizează informaţia să fie ARD -Agenţia Română de Dezvoltare: nu să fie "unicul" furnizor, dar să lucreze cu ceilalţi colegi şi departamente pentru a da răspunsurile corecte şi coerente. Mulţi dintre cei consultaţi par că se tem să comunice - poate le e frică, poate se tem să-şi asume responsabilitatea de a comunica. Or, trebuie să primeşti răspunsuri! Chiar şi greşite, cine e perfect? Dar să nu primeşti nici o replică, ori s-o primeşti, dar ea să fie ambiguă - asta nu ajută pe nimeni. Nu sînt singurul care a scris mai multor departamente guvernamentale fără a primi nici un fel de răspuns, au păţit-o mulţi alţii. Încă ceva: toată lumea cade de acord că e bine să fie atraşi investitorii dinafară. Dar nu-i suficient s-o spună, trebuie s-o dovedească. Dacă-i invităm, să-i ajutăm: ei nu vorbesc limba, nu cunosc obiceiurile, legile... Îşi părăsesc casa, familia, ca să vină aici - sigur, o fac pentru a cîştiga dar, cîştigînd, ne ajută să cîştigăm şi noi. Iar dacă nu vin, vom fi mai departe proprietarii a sută la sută din zero. Apoi - ce înseamnă să fii invitat aici la modul "O.K. Tu vino, întîi, şi mai tîrziu îţi explicăm şi care sînt dificultăţile...". Aşa ajung oamenii de afaceri să declare, între ei şi Camerelor de Comerţ de peste mări: "Te duci în România? În cel mai bun caz o să ai parte de multă vorbărie şi de foarte puţină acţiune!".

În multe discuţii, dezbateri, articole de presă investitorii străini sînt invocaţi cu un soi de ardoare, ca nişte salvatori. Pe de altă parte, discursul politic naţionalist îi priveşte cel mai adesea cu suspiciune, ca pe nişte creaturi "parazitare". Sînt două caracterizări globale şi "extreme". Cum le percepeţi - din interiorul breslei?

O, uneori înţeleg foarte bine că guvernul ar vrea să protejeze ţara de investitorii indezirabili. Dar paradoxul e că, aşa cum stau lucrurile acum, mai degrabă izbutesc să vină aici cei indezirabili, pentru că ei cunosc şi utilizează întotdeauna căile incorecte şi sînt pregătiţi să se descurce în orice condiţii - pe cînd un investitor corect şi sincer va spune: "Îmi pare rău, dar n-am timp să descîlcesc atîtea ţîţe". Ţîţe alcătuite din lucruri aparent mărunte dar cu impact foarte mare: furnici care pot deranja un elefant! În plus, investitorul se va confrunta şi cu un cu totul alt mod de valorizare a timpului: dacă pentru el timpul chiar înseamnă bani, cei de aici consideră timpul ca pe un fel de avantaj şi expresia cea mai frecventă legată de timp e "Lasă, să văd ce se mai întîmplă. Să aştept pînă mîine." Mîine...poimîine...luni de zile... Deci - din perspectiva mea - asta-i problema imaginii.

Şi soluţia?

O putem corecta doar dovedind că şi facem ceea ce spunem. Nu vorbe, să facem! Aşa ne vom construi o imagine de tipul "Ce spunem, asta oferim". Şi, dacă-ţi spun că-ţi vînd un măr, să-ţi dau un măr, şi nu o pară sau o banană. Sigur că toate sînt fructe, dar eu am promis un măr!

Agenţia Română de Dezvoltare a lansat acum, în ianuarie, un proiect de atragere a investiţiilor străine prin informaţii corecte, coerente, eficient şi frumos "puse în pagină". E vorba de o campanie de promovare finanţată de PHARE - 400.000 ECU...

Fantastic! Asta mă bucură. Sper totuşi că s-au asigurat că pot oferi mărul promis. E bine ca mai întîi să fii sigur. Apoi faci şi publicitatea, şi vei cheltui banii cu folos. Aş dori să fiu bine înţeles: nu dorim să ne amestecăm, nu vrem să comentăm, instituţiile româneşti decid ce au de făcut, e normal. Dar sîntem foarte interesaţi de legile organice şi de legislaţia economică. Şi iată singura recomandare pe care mi-o permit: dacă se fac legi privind afacerile, să fie ascultate şi opiniile celor care fac afaceri. Numai cel care şi-a pierdut bănuţul din buzunar va şti ce înseamnă valoarea. Nu sîntem experţi absoluţi. Dar se poate beneficia de aceste opinii şi se poate plăti mai puţină consultanţă: noi o oferim gratis. Şi poate tocmai asta e: de obicei sînt preţuite mai mult lucrurile pentru care se plătesc bani grei.

Dacă un prieten, dornic să investească, v-ar cere o formulă sintetică prin care să-i prezentaţi România, ce i-aţi spune?

Nu formulăm niciodată "sintetic", întotdeauna răspundem la întrebări punctuale. Eu sînt investitor aici, deci asta înseamnă: da, poţi investi în această ţară. Dar el va decide. Nu ascult şi nu colportez bîrfe. Cu mine lumea a fost corectă aici. Cu alţii nu.

Ce vă place cel mai mult în România?

Oamenii. Marele capital al acestei ţări sînt oamenii - foarte inteligenţi. Sînt şi resurse naturale, nu multe, dar aveţi, slavă Domnului! Şi puteţi construi: oamenii sînt cei care construiesc o ţară.

Pînă să construim sau "să facem", cum spuneaţi dv., trăim cu obsesia generalizată a imaginii noastre. Privim cu destulă invidie spre cei trei vecini "premianţi" ai Europei de Est. Ne considerăm mai prost văzuţi decît ungurii, de pildă, pentru că "ei ştiu să-şi facă lobby şi noi nu"...

Sigur, cei trei vecini au o imagine mai bună, dar noi trebuie să ne îngrijorăm de problemele noastre şi de ce avem noi nevoie.

Nu e bine să ne comparăm unii cu ceilalţi?

Eu nu cred: ca să înveţi din greşelile lor, asta da, şi să nu le repeţi; ca să iei ce e bun şi să adaptezi, iarăşi. Dar noi trebuie să ne ajutăm propria ţară să se dezvolte. Nimeni nu ne cere să participăm la dezvoltarea Cehiei!

Interviu realizat de
Delia VERDEŞ

Noi şi străinii

În viziune adolescentină

O mică parte din **elevii de a XII-a ai liceului George Coşbuc** *(din capitală)* au părut sincer interesaţi de feţele controversate şi cuprinzătoare ale imaginii României. *Întrebaţi cine o face şi cine o strică*, adolescenţii nu s-au mirat şi nici nu s-au grăbit să afirme că aceasta nu intră în preocupările vîrstei. Dimpotrivă, s-au grăbit cu explicaţii şi variante. Unii au încercat clasificarea sintagmei.

Andrei, de pildă, a ţinut să facă distincţia dintre *imaginea oficială* a României, frumoasă, înflorită şi mustind a lapte şi miere, pe care Occidentul o crede, şi cea *reală*, ce l-a determinat pe italianul venit să investească în România şi, dezamăgit, să afirme că mafia românească e mai mare decît cea italiană. Un alt **Andrei** defineşte imaginea României drept *"ceea ce se ştie la nivel înalt"*, drept ceva politizat şi mediatizat. **Claudiu** constată că despre imaginea României putem afla doar din exterior.

De remarcat că, de vină, în general, pentru imaginea proastă a României este cîte un *personaj colectiv*. Acesta evoluează, gradat, de la grupuri mici şi specializate la întreaga naţiune sau opinie publică. În discursul adolescenţilor apar distincţii binare: *ceî din interior – românii şi cei de dincolo, din exterior – străinii; puterea* şi *populaţia* (cu *presa* plutind pe undeva între). **Bogdan**, care se laudă cu excursiile lui "afară", afirmă că, pentru proasta imagine a României, de vină sînt *străinii care vin aici*, nu găsesc nimic în magazine, văd că nu e ca la ei şi, cînd se întorc acasă, ne strică imaginea. De fapt dacă n-ar fi aceste categorii migratoare, imaginea României n-ar exista deloc: majoritatea occidentalilor nici n-au auzit de noi. Cei situaţi undeva între interior şi exterior, şi anume *românii plecaţi*, aruncă tot umbre asupra imaginii naţionale: cînd un român pleacă (crede **Roxana**) după atîta constrîngere, rade tot acolo, fără să-şi mai aducă aminte că aveam ceva bun şi aici. De aceea, îi ajută pe străini să ne reducă la Dracula, aurolaci, ţigani... *Ţiganii* sau *minoritatea romilor* sînt, iarăşi, agenţi destructivi de marcă: imaginea lor, cînd se duc în străinătate, se confundă, din păcate, cu a noastră, ne spune **Gabi**. Un rol negativ au, evident, şi colectivităţile ordonate şi anume *instituţiile* : după **Richard** *presa*, în goana ei după senzaţional, strică faţa României - arată numai ce-i rău şi, evident, *puterea* (aici copiii se referă la *fosta putere*), coruptă şi *mafia ţigănească* ce a finanţat-o (după **Cătălina**). Deja personajul colectiv ia cea mai mare amploare, înghiţindu-ne pe toţi: *noi toţi* sîntem de vină, *majoritatea* ce a votat, atîţia ani PDSR-ul (afirmă **Iris**). Şi, dacă e să găsim un vinovat ideologic, de vină e *comunismul*, iar, geografic vorbind, *vecinătatea unui imperiu*... (adaugă tot **Iris**).

Sigur, există şi *aspecte pozitive* ale imaginii României. Acestea se datorează unor evenimente sau grupuri mai concrete. De pildă, *alegerile recente* ne-au îmbunătăţit simţitor percepţia internaţională. De asemenea, *sportivii români* ne mai şterg din păcate (declară **Gabi**). Şi *olimpicii*, în special matematicienii, adaugă **Claudiu** (cultura neaoşă nu are nici un rol, nefiind destul de cunoscută în lume). Există şi *români plecaţi*, care, *"ajunşi bine"* acolo (financiar, în general) contribuie şi ei la o imagine mai puţin cenuşie.

Toate acestea nu par, însă, să aibă o prea mare importanţă. *"Totul depinde de interesul străinilor. Imaginea, de fapt, nu contează" (conchide Iris).*

În cartierul Titan, zona Macaralei

Cum credeţi că ne văd pe noi, românii, străinii din Occident?

Marius Cozma (inginer): Nu cred că ei ştiu ce popor vechi şi inteligent sîntem. Poate că unii au mai aflat cîte ceva. Alţii ne cred una cu bulgarii sau cu ungurii. Austriecii, probabil, ne confundă cu ţiganii şi-şi închipuie că mîncăm numai lebede.

Ion Petrache (pensionar): Cum ne văd străinii pe noi? Păi să vină aici să se lămurească. Nu să asculte ce zice presa, care-i intoxică zilnic cu tot felul de poveşti. Să vadă că avem şi noi doi ochi, două mîini, două picioare, ca şi ei, că sîntem harnici, că ăia care muncesc trăiesc binişor...

Maria Roşu (lucrătoare la Nufărul): Nu ştiu domnule, nici eu nu pot să spun nimic despre străini, n-am avut de-a face niciodată cu ei, darămite să ştiu ce cred ei despre noi...

Alexandru Ilie (student): Depinde de străini. Americanii ne cred slavi cu capitala la Budapesta. Francezii mai ştiu cîte ceva dar şi printre ei sînt unii care n-au habar. De fapt nu se poate vorbi aşa, la modul general. Sînt oameni şi oameni, străini şi străini. Totuşi cred că majoritatea celor din Europa de Vest ne percep ca fiind ceva mai înapoiaţi decît sîntem în realitate.

Ana Pasăre (pensionară): Vă dau exemplul cel mai concret. Nepoată-mea e măritată cu un neamţ. S-au cunoscut aici în Bucureşti, pe urmă el s-a dus în Germania şi după un timp s-a întors s-o ceară de nevastă. Deci, eu zic că dacă a luat o româncă de soţie, nu se poate să aibă părere proastă despre noi. Că nu-i plac condiţiile de aici, mizeria şi sărăcia, asta-i altceva, dar cu ea şi cu noi s-a înţeles mereu foarte bine.

Vasile Feraru (pensionar): Domnule, străinii văd şi au văzut mereu ţara noastră ca pe o vacă bună de muls. Au interese mari aici, fiindcă sîntem o ţară bogată. Şi guvernul actual vrea să vîndă pămînt românesc. Asta nu mai e incompetenţă, asta e chiar trădare domnule.

Cristian Butac (profesor de sport): Cu revoluţia am cîştigat ceva simpatie în Occident, acuma cu alegerile astea, iarăşi am fost bine priviţi, dar pînă nu ne-om pune şi economia pe picioare să ne mai dezvoltăm, să fim şi noi mai prosperi, mai puţin supăraţi, nu putem să discutăm cu ei de la egal la egal. Sîntem o rudă mai săracă, asta-i situaţia deocamdată. Teamă îmi este însă că eu nu voi mai apuca vremea în care să fim şi noi, românii, pe picior de egalitate, dacă nu cu nemţii sau englezii, măcar cu portughezii sau irlandezii.

Silvia Oprea (desenatoare): Sîntem amăriţi, vai de noi. Vesticii sînt destinşi, nu-s stresaţi, n-au grija zilei de mîine. Cum să ne privească ei, pe noi? Mă gîndesc cum m-aş uita eu la cineva şi mai prăpădit ca mine (că totdeauna e loc şi de mai rău), la un basarabean de exemplu, că ei o duc mai prost... Aşa, cu milă şi, din păcate, poate cu superioritate. Cam asta trebuie să fie şi impresia pe care le-o producem noi occidentalilor. Ghinionul nostru cel mare e că ne-am născut aici şi în acestę timpuri. Dar asta e dat de la Dumnezeu şi trebuie să acceptăm lucrurile aşa cum sînt.

Pe lîngă observaţiile lucide sau de bun simţ se remarcă reacţiile vanitos patriotarde (care încă există în număr mare) dar şi lamentările din cealaltă extremă, despre nenorocul de a fi român. În general însă, percepţia asupra propriei noastre imagini poate fi considerată destul de apropiată de adevăr.

Au consemnat
Iaromira POPOVICI
Andrei MANOLESCU

Z. ORNEA

Factorii imaginii

E important, mai totdeauna, să constaţi cum te reflecţi, ca individualitate, în imaginea celuilalt sau, de ce nu?, a celorlalţi. E un mijloc de corecţie utilă, dacă, eventual, se constată că imaginea e defavorabilă. Dacă judecata sau procedeul e valabil pentru individualităţi, cu atît mai vîrtos este util pentru o întreagă colectivitate umană. Ştiu bine că antropologia modernă actuală neagă posibilitatea distingerii unor trăsături comune în sfera marilor colectivităţi, stăruind în ideea că acel concept de popor e artificial, neputîndu-se vorbi decît de individualităţi luate separat. În această din urmă ipoteză, nu s-ar putea vorbi de trăsături comune ale unui popor, care constituie ceea ce ne-am obişnuit să numim specificitate naţională. Poate că acest punct de vedere al antropologiei actuale este el însuşi puţintel exagerat. La urma urmei, se poate, totuşi, vorbi de un aer comun al unor popoare (regiuni geopolitice), care îl deosebeşte de al altora. Dar poate că, într-un fel, această dezbatere, creionată chiar în această modalitate sumară, nu e locul să fie soluţionată aici. Să admitem, totuşi, că nu e potrivit să utilizăm termenul (conceptul) de popor. Dar, pentru reflectarea imaginii unei colectivităţi sau numai a unei regiuni geografice e necesar să apelăm la generalitatea, întotdeauna potrivită, de ţară. Ţările, oricîte disocieri oţioase s-ar face, sînt realităţi incontestabile. Şi dacă odată, cîndva, foarte departe în timp, Europa va fi o entitate comună unificată (asemenea, de pildă, uriaşei S.U.A. sau a Chinei), tot se vor deosebi, în acest spaţiu geografic unificator, zone caracteristice cu o individualitate diferenţiată. Dar pînă se va ajunge la acest foarte îndepărtat stadiu, mai e vreme foarte multă. Deocamdată, acum, ca şi în trecut, ne interesează acut cum se reflectă România în percepţia lumii. Aş adăuga imediat că de această percepţie depinde, adesea, totul, inclusiv, dacă nu în primul rînd, viitorul ţării şi chiar prezentul ei. Nici o ţară nu trăieşte în mohorîta izolare a lui prin noi înşine şi acceptarea, propăşirea ei depinde necondiţionat de această percepţie a celorlalţi. Mai ales pentru o ţară mică precum e a noastră, mai totdeauna depinzînd de voinţa nu atît capricioasă cît interesată, a marilor puteri. Au fost cel puţin două momente în istoria modernă a României cînd soarta ei s-a hotărît pentru că eram favorabil percepuţi în Occidentul Europei. Altfel spus, imaginea noastră în Europa de apus era, atunci, bună sau foarte bună. Şi asta pentru că o generaţie de bărbaţi luminaţi, cu simţ istoric, au ştiut să ne racordeze, sincron, aspiraţiilor şi intereselor Europei de Apus, întreţinînd bune relaţii, adesea de amiciţie, cu marile personalităţi europene, cu deosebire franceze. Cine ar putea nega că înfăptuirea actului istoric din 1859 şi, apoi, în prelungire, a aceluia de la 1877 nu se datoresc şi bunăvoinţei marilor puteri europene, cu deosebire a Franţei? Că bărbaţii de stat români ai acelei perioade au ştiut să se folosească inteligent de jocul de adversităţi politice al marilor puteri, e incontestabil. Dar aceasta a fost posibil tocmai pentru că bărbaţii de stat români ai timpului ştiuseră să întreţină bune raporturi cu elita politică şi intelectuală a Europei (cu deosebire a Franţei) şi că, în aceste cercuri de care totul depindea, aveam parte de o imagine favorabilă. Dar Marea Unire de la 1918 (şi recunoaşterea ei de tratatele de pace postbelice) nu se datorează aceleiaşi bune percepţii a imaginii României? Chiar îndreptarea ţării, în 1916, alături de Antanta a fost un reflex al acestei stări de fapt, România mică fiind bine percepută ca o insulă a latinităţii occidentale la porţile Orientului slavizat. Dar la asta a contribuit enorm şi recunoaşterea în Occidentul european a condiţiei de deznaţionalizare iritantă şi nedreaptă a românilor din provinciile subjugate ale imperiului austro-ungar. Lumea politică şi intelectuală românească (nu numai cea din Ardeal şi Bucovina) a ştiut să aducă la cunoştinţa Europei această realitate apăsătoare şi profund nedreaptă. Şi ea era, peste tot în Europa, comentată şi condamnată. Cînd, după război, am venit la masa tratativelor de pace, cele 10 principii ale lui Wilson (preşedintele S.U.A.) priveau dreptul popoarelor la autodeterminare ne erau cu totul favorabile. Toţi acei oameni politici care au hotărît atunci soarta Europei (din păcate numai pentru două decenii) ştiau bine despre situaţia de subjugare umilitoare a populaţiei româneşti din plurimorful imperiu şi au decis ca vechile teritorii româneşti, cu o populaţie românească zdrobitor majoritară, să fie recunoscute ca aparţinînd, de drept, României. Imaginea României, s-o spun încă o dată, ne-a fost atunci deplin favorabilă. Faptul că, prăbuşindu-se - prin revoluţie - Rusia, am putut recăpăta şi Basarabia (decizia fusese, mai înainte, în martie 1918, a populaţiei acelei provincii româneşti subjugate), acesta a fost unul dintre puţinele noroace ale României moderne. P.P.Carp rostise, atunci, în 1919, celebra judecată, nelipsită de cinism, însă, totuşi, adevărată: "România are atîta noroc încît n-are nevoie de bărbaţi de stat". Rămîne faptul indubitabil că atunci destinul a zîmbit României.

Iar, în perioada dintre războaie, România era o ţară care se bucura, în Europa şi în lume, de o bună imagine. Era cunoscută şi stimată ca ţară, fiind considerată şi preţuită. Nu e deloc o întîmplare că Nicolae Titulescu, o fermecătoare personalitate politică internaţională, a fost ales de două ori preşedinte al Ligii Naţiunilor. În imaginea lumii politice internaţionale, Titulescu întruchipa, simbolic, buna imagine a României acelei vremi. Şi faptul că din 1932 pînă în 1936 Titulescu a fost continuu ministru de Externe întregea această imagine, ca simbol politic şi intelectual al României. Că apoi raportul de forţe politice în Europa şi în lume s-a modificat în favoarea ţărilor revizioniste (Germania devenită din 1933 hitleristă, Italia fascistă, Ungaria horthystă) nu e vina lui Titulescu. Dacă Anglia şi Franţa (alături de îndepărtata SUA) ar fi fost, din capul locului, ferme şi intratabile cu inamicul previzibil, cu siguranţă că al doilea război mondial nu ar fi fost posibil. Şi, în acest caz, valorile democratismului, propuse şi apărate de Titulescu, ar fi triumfat în continuare. Rămîne însă faptul că România interbelică era considerată în lume şi imaginea ei era, deci, foarte bună.

E drept că am evocat momente şi situaţii în care imaginea României era bună datorită unor raţiuni politice. Dar nu este, totuşi, politicul factorul decizional? Chiar în deceniile dictaturii comuniste, România a devenit brusc cunoscută şi imaginea ei mai favorabilă, atunci cînd Ceauşescu - din raţiuni care urmăreau consolidarea dictaturii personale - a făcut o politică de disociere faţă de c a a URSS şi a celorlalte ţări satelite, agitînd, fraudulos, o independenţă prooccidentală. Mai totdeauna, nu e greu de conchis, buna imagine a unei ţări depinde de factorul politic, care o propulsează în centrul atenţiei pentru o clipă sau pentru mai multă vreme. Ce-i drept, şi o notez cu infinit regret, nu cultura (literatura, arta, filosofia) şi ştiinţa au contribuit la cunoaşterea României în lume. La acest capitol sîntem, din păcate, total deficitari. Ştiu bine, ca istoric literar ce mă aflu, că avem o mare literatură. Dar ea este, vai, aproape necunoscută în lume ca o realitate artistică impunătoare. Sîntem cît de cît cunoscuţi tot datorită unor nume precum Eugen Ionescu, Emil Cioran, M.Eliade sau Tristan Tzara, care, de fapt, ajunşi în Occident, au încetat să mai scrie româneşte. Dar literatura şi arta românească, produse în ţară, remarcabile, nu sînt cunoscute mai deloc. Poate că n-am ştiut să folosim cum trebuie factorul politic în acest proces de iradiere culturală. Dar hotărîtor, în acest caz, e faptul că ne-au lipsit, de cînd exista România modernă, trei lucruri esenţiale: bani, bani şi iar bani. Şi fără bani mulţi şi o strategie culturală eficientă nu se poate face nimic. Ungaria vecină a alocat, încă înainte de 1989, o sumă uriaşă - în valută - pentru propagarea în lume a culturii şi a intereselor ei politice. Şi rezultatele n-au întîrziat să se vadă. La noi, Fundaţia Culturală Română, care s-a impus şi este respectată, are o inteligentă (eficientă) strategie culturală pentru întreţinerea unei bune imagini a României în lume. Din păcate, este enorm handicapată întru înfăptuirea strategiei sale, mereu utile, de lipsa fondurilor necesare. Ar trebui să traducem, în versiuni perfecte sub raportul limbii, la edituri de prestigiu din ţările care contează sub raport cultural (şi, apoi, să sprijinim aceste apariţii, sub raport publicitar) nu mereu şi inutil poezie, ci proză ficţionară şi, mai ales, reflexivă. Şi, totodată, să pătrundem activ, prin personalităţi charismatice, în marile reuniuni internaţionale, impunîndu-ne, astfel, cultura şi ţara. Şi, deloc nu în ultimul rînd, o bună imagine în exterior depinde, întotdeauna necondiţionat, de fizionomia interioară a ţării. Consolidîndu-ne în interior se va auzi de noi cu simpatie şi respect şi, în afara noastră, impunîndu-se şi consolidîndu-se imaginea ei bună.

Norbert DODILLE

Bătălia de la Austerlitz*

Am asistat la bătălia de la Austerlitz. Am fost invitat în cadrul delegaţiei franceze. Consilierul cultural îl reprezenta pe ambasador, iar eu îl reprezentam pe consilierul cultural. A fost pe 30 noiembrie, într-o sîmbătă. Era ceaţă şi zăpadă peste tot. Puţin după Brno, am părăsit autostrada şi, mergînd pe drumuri de ţară care şerpuiau printre copăcei încărcaţi cu zăpadă, am ajuns în împrejurimile Tvaroznei. Ne-am dat seama că eram pe drumul cel bun atunci cînd am depăşit un regiment de soldaţi austrieci, uşor de recunoscut după uniformele bej şi după aerul lor disprepuitor. Unii băteau în tobe, alţii suflau în fluiere, cu o anumită nepăsare, făcînd parcă abstracţie de ceea ce urma să se întîmple.

Am fost aşteptaţi de primar într-o sală mică de protocol, unde am ascultat un discurs de primire, cu un pahar de *Şliboviţă* în mînă. Erau acolo ruşi, francezi şi chiar un reprezentant al Ministerului francez al Turismului. Odată încălziţi, am ieşit din nou pentru a merge pe cîmpul de luptă. Civilii, care veneau de pe cuprinsul întregii regiuni, cu neveste, soacre şi copii, se amestecau cu soldaţii în uniforme, formînd un ansamblu bizar care-i stînjenea mult pe fotografi. Unii dintre ei, meticuloşi şi amatori de istorie, încercau să îndepărteze, cu gesturi autoritare, familiile rătăcite printre faimoşii "grognards", soldaţii lui Napoleon.

Am ajuns în sfîrşit la marginea unui cîmp mare, sub formă de triunghi, în jurul căruia se aduna publicul, fiecare încercînd să-şi găsească un loc cît mai bun. În copaci erau urcaţi puşti care azvîrleau cu bulgări de zăpadă în soldaţii imprudenţi, aşezaţi prea aproape. Cîmpul era aruncat ca o batistă, pe coasta unei coline mici, în vîrful căreia un grup de soldaţi francezi, în uniformele lor binecunoscute, fără îndoială cele mai frumoase, luaseră poziţie. Făcuseră un foc din lemne şi se încălzeau conştiincios. Am aflat mai tîrziu că aceşti francezi erau belgieni veniţi special şi îmbrăcaţi în uniforme franţuzeşti.

Găsisem un loc destul de bun pentru a vedea cîmpul de luptă în întregime. În partea de jos era un decor din pînză, reprezentînd o casă sau mai degrabă ruinele unei case care, în curînd, avea să fie arsă, desigur. Pereţii tremurau uşor în bătaia vîntului. Între timp, trupele soseau în ordine unele după altele: austrieci, italieni şi francezi; nu manifestau unii faţă de alţii nici un resentiment. Mergeau să se aşeze pe o latură a cîmpului, bătînd din tobe, în hainele lor strălucitoare şi uneori chiar autentice. Doar ruşii aveau un aer mai nenorocit şi semănau cu nişte mujici prost îmbrăcaţi. Nu se găsiseră uniforme şi de aceea figuranţii, cehi în cea mai mare parte, au preferat să fie francezi sau, la rigoare, austrieci.

În faţa mea era un francez, un domn mic de statură, foarte doct, care îi dădea vecinului său explicaţii în legătură cu ceea ce urma să se întîmple. Regimentele de linie, spunea el, se numesc Regimente de linie pentru că avansează în linie. Celălalt dădea din cap plictisit. Penele de la pălărie, insista domnul cel mic, au toate semnificaţia lor, în funcţie de mărime şi culoare. Celălalt aproba descrierea fiecărui panaş, încercînd totodată să nu piardă nimic din spectacolul care se pregătea.

La dreapta mea, austriecii, care erau totuşi mai numeroşi, aveau tunuri şi deveniseră nerăbdători, au început să tragă. Era cu totul impresionant şi simţeam o mică neliniştе, deoarece ataşatul nostru militar ne spusese că lăsau de dorit condiţiile de securitate. Urmăream cu coada ochiului tunurile care făceau mult zgomot şi fum. Din cînd în cînd, un dop de hîrtie sărea din ţeavă înainte să ardă şi îl vedeai zburînd în aer, apoi căzînd în jurul luptătorilor ca nişte confetti de bal - bucăţi de hîrtie rupte din ziarul local, pe care puteai descifra titlurile, ieşite de mult din actualitate.

Au început, în sfîrşit, ostilităţile - era, de altfel, şi timpul, pentru că se făcuse frig. Megafoanele dispuse în jurul terenului difuzau o muzică războinică, în contrapunct cu cea a fluierelor şi a tobelor din interiorul terenului. În această atmosferă marţială, o voce, poate cea a unui jurnalist, prezenta culorile diferiţilor luptători pentru a permite publicului să se orienteze. Apoi, avură loc unele mişcări ale soldaţilor. Comentatorul le descria entuziasmat ca şi cum ne-am fi aflat la un meci de fotbal. Tunurile aruncau muniţia lor de hîrtie, scoteau fum, trupele se întîlneau, schimbau cîteva ghionturi, apoi băteau în retragere. Din cînd în cînd, un soldat cădea, mişcînd amplu din braţe, şi rămînea culcat pe zăpadă. Doi cantinieri veneau să-l caute, îl duceau în spate, apoi îl pansau la cap.

Făceam plin de entuziasm fotografii. O tînără femeie, care asista la spectacol lîngă mine şi care avea nişte ochi mari, limpezi, mă întrebă dacă sînt fotograf profesionist. Am răspuns, după un moment de ezitare, că nu şi ea a început să-mi vorbească. Înţelegeam foarte puţin din ce-mi spunea, dar era atît de plăcut să o auzi încît n-am vrut s-o întrerup. Aşa că dădeam, din cînd în cînd, din cap, în semn de da sau nu. La sfîrşit, a trebuit totuşi să-i mărturisesc că nu vorbesc ceha. Mi-a răspuns că asta n-are importanţă pentru că şi ea vorbeşte foarte prost ceha, fiind de fapt rusoaică. Cum nu ştia nici engleza, nici franceza, nici germana, nici româna, a trebuit să ne înţelegem prin semne şi mimică, arătînd că ne bucurăm de spectacolul din faţa noastră.

Situaţia devenise confuză. Se trăgea din toate părţile, casa ardea, pe deasupra cîmpului de luptă plutea un fum gros, alb. Austriecii păreau să nu accepte înfrîngerea şi luptau cu sălbăticie împotriva italienilor, italieni adevăraţi, care încercau să le explice că ei trebuiau să învingă. În sfîrşit, pentru a pune capăt acestei situaţii supărătoare, speaker-ul a anunţat, pe fondul unei muzici solemne, că bătălia de la Austerlitz tocmai a fost cîştigată de francezi. Luptătorii, învingători şi învinşi, au făcut un tur de pistă în bătăile tobelor, şi apoi ne-am întors cu toţii în sat, mulţumiţi de ziua respectivă.

Seara am mers, pentru cină, într-un restaurant morav, cu o parte a delegaţiei. Era acolo o mică orchestră. Am găsit că violonistul semăna oarecum cu consilierul cultural, care avea un strămoş ce a luptat chiar la Pratzen, a fost rănit şi îngrijit în satul vecin. Unul din compatrioţii mei mi-a povestit că străbunicul său era ofiţer polonez venit în Franţa cu armatele lui Napoleon. Umbra Împăratului plana deasupra noastră, deasupra întregii Europe de astăzi căreia el i-a amestecat strămoşii aşa cum ai vîntura grîul.

Totuşi, îmi spunea vecina mea, bătălia nu s-a desfăşurat la Austerlitz. Atunci de ce i s-o fi spunînd oare «bătălia de la Austerlitz»?

---

* În fiecare an, pe 2 decembrie, în apropiere de Tvarozna, în Moravia, se comemorează bătălia de la Austerlitz. Vin, din Belgia, Franţa, Italia, Germania, pasionaţi de istorie, îmbrăcaţi în uniforme de epocă. Se adună pe un cîmp întins, unde, în prealabil, s-a instalat un decor. Acolo, ei improvizează, adesea cu puţine pregătiri anterioare, o reconstituire a luptei, sub privirile uluite ale unui public numeros şi în prezenţa delegaţiilor oficiale invitate de autorităţile locale. Numele de Austerlitz (în prezent Slakov) vine de la castelul în care a fost semnat armistiţiul cerut de împăratul Austriei. Acest castel se află la cîţiva kilometri de cîmpul de luptă propriu-zis.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Teodor BACONSKY

Decadența etatismului și renașterea ortodoxă

Un bilanț negru

În mediile conservatoare se vehiculează ideea potrivit căreia Biserica ortodoxă și Statul român trebuie să-și îngemăneze *cu orice preț* destinele. Viziunea aceasta implică mai degrabă o *atitudine defensivă* decît o certitudine argumetată. Ea polemizează cu modernitatea. Modernitatea acuzată de ruptura dintre Har și Administrație. Modernitatea regicidă, născută din patimi anticlericale, inspirată de filosofii nihiliste, maculată, în fine, de ateismul nenumăratelor revoluții avortate. Rechizitoriul continuă fără surprize: modernitatea legitimează "democratic" perversiunea morală, dizolvă "mondialist" identitățile naționale, opune blestemului biblic hedonismul consumului și camuflează "eclipsa lui Dumnezeu" sub faldurile *realității virtuale*. Majoritatea acestor reproșuri sînt convingătoare, întrucît rezumă anumite procese istorice, tendințe ideatice și tipuri psihologice *efectiv* manifestate în ultimele două secole. Lumea tradițională, "vrăjită" și vestigial-epifanică, nu mai există, pentru că direcția și calitatea privirii noastre cosmologice s-au modificat. Trăim într-un spațiu reliefat de sacralități labile și sacrificii deturnate. Fetișul de o zi salvează vechii idoli. Sucombăm într-un spiritualism al imanenței. Dar tocmai de aceea...

Adepții dualismului Stat-Biserică (printre care m-am aflat, pînă deunăzi) intră în contradicție cu ei înșiși: neglijînd semnificația ireversibilă a Timpurilor Moderne, dar mai ales afirmînd că Trecutul concentrează *simultan* Răul și Binele absolut, ei ajung să susțină că viitorul creștinismului reclamă îmbrățișarea inerțială dintre Biserică și "călăul" ei secular (scuzată fie-mi brutalitatea metaforei). O asemenea fantezie uită faptul că succesorul vechilor monarhii de drept divin a fost Statul-Providență (dirijist, represiv și autosuficient). Statul-Providență a înlocuit Pronia, premeditînd, kafkian, masivele pierderi suferite de Biserică de la 1789 pînă azi. Eliminarea religiei din școli, din parlamente, din spitale, din armată, din biblioteci și chiar din cimitire (vezi Pantheonul parizian) nu a fost "acceptată" capricios, în virtutea "progresului" obiectiv, ci *dictată, legiferată*, instrumentată prin acte de guvernare. Generații întregi de liberali, socialiști, naziști, fasciști și comuniști (seria este strict descriptivă) au *militat* pentru distrugerea creștinismului, fie direct, fie prin apoteozarea unor abstracții globale (precum Omul, Rațiunea, Istoria, Evoluția, Știința, sau Societatea). S-a dat o bătălie pe viață și pe moarte, cu rezultatele știute: preoți și mărturisitori mireni *uciși*, cărturari creștini marginalizați, lăcașuri demolate, comunități prigonite, drepturi uzurpate, patrimonii confiscate și așa mai departe. Cînd nu s-a putut invoca "legea", s-au folosit violența oficială, șantajul, calomnia, diversiunea interconfesională, dezinformarea, războiul civil și terorismul.

Utopia "restaurației"

Că Biserica a supraviețuit acestor traumatisme e un miracol. Că ea a știut să-și ierte dușmanii și să renască periodic e lăudabil. De ce i-am cere însă imposibilul? De ce am persevera (paseist) în apărarea modelului "simfonic" atîta vreme cît Statul refuză orice catharsis penitențial? Cu firma sa republicană, împovărat de memoria crimelor comise și euforizat de propria mistică, Statul modern dispune, în materie religioasă, de cea mai sumbră alternativă: fie *persecută fățiș* Biserica (așa cum a făcut-o, recent, comunismul) fie *înregimentează partinic* și *manipulează electoral* înaltul cler, transformînd Trupul lui Hristos într-o cutie de rezonanță și, respectiv, într-o docilă mașină de vot. Să presupunem că, în viitorul previzibil, nu se va mai recurge la prima variantă. Dar este cea de-a doua cu mult mai fericită? Recapitulați cronica ecleziastică a României "moderne". De la secularizarea averilor mânăstirești, înfăptuită de Cuza, pînă la regența guignolescă a patriarhului Miron Cristea și de la epoca lui Justinian Marina ("prieten" cu Gheorghiu-Dej) pînă la Justin Moisescu - Biserica a fost mereu umilită, forțată să plătească tribut propagandistic, în răspăr cu realitatea alienării și, mai tîrziu, a prigoanei. Compromiterea credibilității clerului a culminat în decembrie 89, cînd Securitatatea a semănat zvonurile cele mai absurde (preoții trag cu mitraliera, subsolurile unor mănăstiri adăpostesc arsenaluri) și cînd aceste zvonuri *au fost crezute*.

E drept că, în comparație cu scorul său anterior, Statul post-totalitar a devenit *bon enfant*. Foștii comuniști au deprins catehismul, televiziunea ne-a gratulat cu documentare "pioase" (conform rețetei: Bach + comentariu languros, pe fond de ilustrată cu Voronețul). Formal răspîndit în principalele instituții, creștinismul ortodox a intrat, ca nou liant național, în ideologia "tranziției". Imaginea lui Ion Iliescu sărutînd, la Iași, moaștele Sfîntului Apostol Andrei, rămîne emblematică pentru această etapă de-a lungul căreia Biserica a fost *din nou* obligată să se abțină, atunci cînd ar fi trebuit să reacționeze (precum în cazul mineriadelor) și să vorbească, atunci cînd ar fi fost preferabil să păstreze tăcerea.

Nu se poate ca vîrfurile creștinismului (de la comunitățile sătești încă prezervate, pînă la mirenii luminați) să nu fi adulmecat *nesinceritatea* religioasă a foștilor guvernanți și gravitatea încercării de a etatiza misterul euharistic. Oamenii și-au ascuns, din smerenie, dezamăgirea, părînd să nu-și dea seama că retractilitatea lor are un efect derealizant. Ce le-a mai rămas? Le-a rămas visarea lăuntrică, în răspăr cu starea de fapt. Le-a rămas utopia "restaurației": poate că "Bizanțul de după Bizanț" va depăși, cîndva, complexul balcanismului centrifugal; poate că Ortodoxia va redeveni numitorul unor alianțe regionale viabile și alternativa spirituală a Occidentului; poate că, în mileniul următor, Răsăritul va fi capabil să garanteze vitalitatea *întregii creștinătăți*...

Observații incomode

E de presupus că asemenea reverii populează mintea oricărui iubitor al Bisericii dreptcredincioase. Ele compun un *ideal* a cărui nerealizare generează frustrări și exclusivisme, bazate pe insinuarea că *necreștinii* poartă întreaga vină a eșecului. Se pune însă întrebarea: cum să-ți *realizezi* așteptările dacă, în loc să privești lucrurile nemijlocit, te complaci într-un soi de letargie fantasmatică? Iată de ce mi-am propus să privesc lucrurile de-a dreptul, mulțumindu-mă, pentru moment, cu următoarele constatări:

1. Nu putem armoniza dualitatea tradițională dintre Biserică și Stat cu separația democratică dintre puterea legislativă, executivă și judecătorească. Sigur că, deocamdată, omul de rînd gîndește "monarhic" (președintele continuînd să fie un rege neîncoronat). Dar, peste douăzeci de ani, "monarhul republican" va fi izolat în sfera unor prerogative etanșe, ceea ce-l va pune în imposibilitatea de a "croi", alături de Sinod, drumul Bisericii: "symphonia" va deveni atunci polifonie și - eventual - cacofonie. Ce va face un ipotetic președinte creștin-democrat obligat să coabiteze cu un guvern și o majoritate parlamentară de stînga? Ce va putea face "cezarul" cînd acea majoritate va rescoate religia din școli pentru a fi pe placul Europei maastrichtiene?

2. Ortodoxia este în același timp *locală* și *sobornicească*, întrucît Prezența euharistică a lui Hristos este deplină în fiecare comunitate unde se săvîrșește, canonic, sfînta Liturghie. *Local* nu e însă totuna cu *național* (acesta fiind și motivul pentru care Patriarhia Ecumenică a condamnat *filetismul*, adică naționalismul religios, în care Vladimir Lossky denunța "păcatul capital" al Ortodoxiei). Confuzia dintre "local" și "național" implică reducția etnică a conceptului de "popor al lui Dumnezeu". Hristos e *totalmente* prezent în *orice* sinaxă euharistică, în virtutea legăturii mistice dintre Cap și Trup. Asta nu admite însă *transpunerea sociologică* a legăturii directe dintre Hristos și *fiecare* comunitate locală: Hristos nu este "capul" unei națiuni (amestec civil de autohtoni și alogeni), ci al *acelor mădulare solidare cu El*, la un moment (liturgic) dat și într-un spațiu comunitar *concret*.

3. Biserica Ortodoxă nu-și poate exercita *libertatea profetică* atîta vreme cît e asistată material de Stat. Salarizarea clerului (căruia i se asigură, din resurse bugetare, a treia parte dintr-un salariu mediu) presupune asimilarea preotului cu micul funcționar și lasă loc manevrelor de intimidare sau de captare a bunăvoinței, în contul unor mize lumești. E adevărat că, prin distribuirea pomenitelor stipendii, Statul recunoaște *utilitatea socială* a sacerdoțiului, dar nu e mai puțin adevărat că sacerdoțiul alunecă *ipso facto* în domeniul *serviciului public*. Această birocratizare a succesiunii apostolice mi se pare, blînd vorbind, scandaloasă.

Urgența dezbaterii

Proiectul separării domeniilor e inaplicabil de pe o zi pe alta, mai cu seamă că el ridică o seamă de probleme gingașe. Consemnez, în dezordine, cîteva dintre aceste probleme. 1. Pentru ca Biserica Ortodoxă să devină cu adevărat autonomă (așa cum s-a și declarat, de altfel, după 1989) ar trebui ca Statul să-i restituie proprietățile deținute înainte de 1948: odată recuperat, fostul ei patrimoniu i-ar permite autogestiunea și deci supraviețuirea "economică", liberă de orice ingerințe. E însă de presupus că, dacă s-ar opta pentru această soluție, restul confesiunilor legale ar formula imediat pretenții similare: să zicem că Bisericii greco-catolice i s-ar putea retroceda bunurile imobiliare confiscate, dar ce ne-am face, de pildă, cu fostele latifundii catolice (maghiare) din Transilvania? "Precedentul ortodox" ar crea, după cum se vede, o mulțime de asemenea dificultăți aparent insolubile. 2. Separarea domeniilor ar fi stînjenită și de persistența *reflexelor* instalate în ultimele două secole: supunerea ierarhiei în fața unor reprezentanți ai Statului mulțumiți să domine Biserica poate desena un cerc vicios pe care nici una dintre părțile contractante nu dorește să-l rupă. 3. În sfîrșit, am putea anticipa reacția negativă a "credincioșilor simpli"; o reacție potențial schismatică, asemănătoare cu aceea provocată, mai demult, în urma "reformei calendarului"...

Scriind cele de mai sus, nu m-am socotit nici o clipă infailibil. S-ar putea ca unghiul meu de abordare să fie incorect. E posibil să nu-mi fi sistematizat îndeajuns pledoaria sau să nu fi ținut cont de toate datele (teologice, eclesiologice, istorice, politice, juridice și psihologice) pe care tema - după mine ardentă - le solicită. Aștept, cu atît mai mult, ca dezbaterea să capete, grație intervențiilor viitoare, un plus de consistență, alături de ecourile meritate.

© S. Gheție

Album

Familia mea

Pe bunica o cheamă Maria. Şi la fel pe mine, pe una din verişoarele mele şi pe o mătuşă. Iar de 15 august, este hramul bisericii din satul natal al mamei. Am fost penultima ca vîrstă dintre veri. Oricum, cu mult mai mică decît ceilalţi. Aveam pe atunci doar vreo 5 sau 6 ani, dar îmi aminteam cum de fiecare Sfîntă Mărie ne adunam cu toţii, mari şi mici, în sătucul acela uitat de lume. În faţa casei se aşternea masa, mare cît să ne încapă pe toţi, mari şi mici. Mîncam mai întîi noi, copiii, imediat ce ne întorceam de la biserică, apoi o zbugheam la joacă. Se odihneau apoi "cei mari", trudind să dea gata borşul şi friptura, şi sarmalele, şi plăcintele "poale-n brîu". Spre seară părinţii ne aşterneau să dormim în una din cele două camere ale casei. Opt nepoţi am fost. Şi, Doamne, cîtă chiräialä şi ţipete şi rîsete, pînă tîrziu, după miezul nopţii. Nu ne lăsau să dormim puricii, neastîmpărul vîrstei şi zgomotul petrecerii încinse de "cei mari" afară. Cîntau, spuneau bancuri, povesteau cîte-n lună şi în stele, se simţeau atît de bine! Bunelul (Dumnezeu să-l ierte!) scotea întruna vin din beci, povestind cum reuşise Genuţa (mama mea) să-l lase fără băutură într-un an, fiindcă nu reuşise să pună cepul la butoi... şi cîte şi mai cîte nu se povesteau la acele întîlniri de neuitat! Noi, copiii, trăgeam cu urechea la cele ce spuneau "ceilalţi". Iar a doua zi de dimineaţă eram întîmpinaţi de căni cu lapte proaspăt şi pupezele primite în ajun de la bunica, pe care cu greu eram convinşi să le mîncăm, că se usucă...

Vremile cele bune au trecut. Casa din deal este mai dărăpănată şi mai veche ca niciodată. Bunelul şi unul din unchi s-au dus să petreacă şi să povestească pe lumea cealaltă, iar noi, nepoţii, ne-am risipit care încotro. Bunica a îmbătrînit şi nu mai împleteşte pupeze, viţa de vie din faţa casei s-a sălbăticit, iar verile, la mijlocul lui august, camerele nu se mai umplu ca altădată. Iarna, nu mai ascultă nimeni poveşti la soba de teracotă "de dinsus", şi nici nu mai aşteaptă, înfrigurat, colindătorii "jienii" sau "caprele". Şi oricît suflet am pune, amintirea doar rămîne în noi, mai departe, cu întrebarea "o să mai fie vreodată ca pe timpuri?"

Anamaria

Scrisori întredeschise

"E noapte tîrziu cînd genele mele refuză să se închidă, iar în mintea mea apare chipul tău pe care nu îl pot uita niciodată."

Poate ţi se pare ceva ciudat să primeşti o scrisoare de la o fată şi mai ales pe care nici măcar nu o cunoşti (mă refer să o cunoşti bine căci din vedere sigur mă cunoşti). Dar te asigur căci eu sînt mult mai surprinsă cînd îţi scriu fiindcă drept să-ţi spun eşti primul băiat căruia îi scriu prima şi mai ales tot ceea ce simt faţă de tine. Poate îţi pui multe întrebări citind scrisoarea, dar cred că cele mai importante sînt: 1. De ce ţi-am scris? 2. Cine, şi ce fel de fată sînt? La întrebarea "De ce..." nu pot să-ţi spun decît atît: fiindcă îmi placi, şi cred că eşti băiatul pe care-l doresc ca prieten. Să nu crezi că spun asta fiindcă eşti o frumuseţe ci pentru că nu ştiu şi nu pot să-mi dau seama ce m-a atras la tine. Şi de 2 luni de cînd te urmăresc nu pot să spun că te-ai purtat aşa cum aş fi vrut sau cum aş vrea eu dar cred că o să te corectezi mă refer CĂ TE IEI DE TOATE FETELE! atunci cînd o să ai o prietenă cu care să te înţelegi bine.

Şi la a 2-a întrebare: Cine; şi ce fel de fată sînt, răspunsul este: O fată din clasa a VIII-A; sînt o fată: simpatică; care mă simt singură; care vrea să te facă fericit; liniştită; care sigur o să te înţeleg atunci cînd ai probleme.

II. Pentru început cred că îţi este suficient ce ai aflat despre mine. Aşa că dacă te interesez CAUTĂ-MĂ!

Şi ca să te ajut puţin nu pot să-ţi mai spun decît că sînt fata cu brelocul lanternă în formă de inimioară şi că umblu cu prietena mea de care te iei tu tot timpul, fapt pe care mă faci geloasă şi nu de altceva dar este prietena mea cea mai bună.

CAUTĂ-MĂ!

Alte observaţii de nuvelist român

Nabokov, ca toţi scriitorii importanţi, are un ţinut, un imperiu al lui cum ar fi genunchiul julit al unei fetiţe, un fluture; el mă face mîndru că sînt un scriitor rus, căci el este singurul rus care a scris cîteva mari romane americane... - toate acestea le declara, ieri (la ARTE), Andrei Bitov, unul dintre cei mai buni scriitori ruşi; el s-a întîlnit tîrziu cu literatura lui Nabokov: "Generaţia mea a avut privilegiul ignoranţei." La noi, cine vorbeşte aşa despre Ionesco, Cioran? Cioran, Ionesco ne fac, dimpotrivă, să ne simţim tot mai adînc ruşinea de a fi scriitori români la Bucureşti, lamentîndu-ne şi autocompătimindu-ne.

Nu există victorie mai proaspătă şi mai plină a lui Cioran, în ţara sa - victorie, nu "succes", el detesta succesul - ca această transformare a insomniei într-un criteriu nobil pentru a defini înaltele responsabilităţi ale omului politic. "Cum puteţi dormi, noaptea, cînd...?" e întrebat Preşedintele ţării, tocmai Domnia Sa care a lansat fericita formulă în campania electorală împotriva rivalului său. E foarte bine, în curînd se va putea scanda: Insomnia salvează România!

Despre puterea amorului: un tip foarte simpatic, dezinvolt, 60 şi de ani, înalt pensionar cum există înalţi funcţionari - către o doamnă, după ce a aşteptat ca ea să se închine în faţa bisericii Boteanu: "... şi cum îţi spuneam: o iubesc pe Marga de 42 de ani, dar ne certăm zilnic ca şi cum am avea, în faţă, o eternitate."

"Zdrobit" de vulgaritatea unei teleemisiuni de varietăţi, m-a ţinut în viaţă un singur gînd: tot în oraşul acesta, Bucureşti, se zvoneşte că primul tiraj al "Jurnalului" lui Sebastian s-a epuizat. Există şi zvonuri bune, tonice.

Nimic, dar absolut nimic, nu se poate înţelege din "Jurnalul" lui Sebastian fără acest diagnostic din cronica lui Eugen Ionescu la "De două mii de ani", din 5 august 1934: "Primele 40 şi ultimele 40 de pagini ale acestui roman sînt admirabile: dureroase, vii, acute, dramatice, copleşitoare, scrise extrem de pregnant, de adevărat. Însă, mijlocul cărţii, adică cele mai bine de 300 de pagini, sînt pur şi simple sarbede... De ce această carte este mediocră timp de 300 de pagini? Pentru că eroul, Iosef Hechter, este poltron şi mediocru el însuşi... Oriunde Iosef Hechter trăieşte dens, oriunde drama lui morală şi istorică are maximum de acuitate şi intensitate. În momentele de laşitate, de fugă, de abatere de la destinul său care este suferinţa, Iosef Hechter devine lipsit de orice interes şi simpatie... Numai catastrofa ne poate releva natura noastră intimă, s-a zis. Iată de ce, de cîte ori Iosef Hechter nu stă în catastrofă, în catastrofa care este destinată să-i releveze natura lui intimă, e inautentic, mort, fals, neinteresant..." "Jurnalul" nu este altceva decît instalarea - de nimic abătută - în catastrofă, trăită în toată densitatea ei. Totul e "dureros, viu, acut, dramatic, copleşitor, extrem de pregnant şi adevărat" - toate adjectivele ionesciene "de bine" sînt la locul lor, de altele n-am nevoie pentru această carte despre care el, lucidul, n-a ştiut, putînd la 11 decembrie 1943 să scrie: "Jurnalul ăsta devine absurd. O proastă obişnuinţă, nimic mai mult." Nici o luciditate nu rămîne nepedepsită. Dezminţirea ei e, aici, somptuoasă.

Paginaţia unei ştiri externe într-un cotidian bucureştean de mare tiraj şi creier puţin. Cu majuscule, ca supratitlu: PE CINE NU LAŞI SĂ MOARĂ... Şi titlul propriu zis: "Tîrguială cu Rusia pentru extinderea NATO". O, dacă li s-ar lăsa pe mînă externiştilor noştri - pe cît de isteţi pe atît de antimuscali - nu soarta lumii, cum visează fiecare dintre ei, ci măcar politica Departamentului de Stat...

Cel mai plăcut repondeur telefonic, din cîte mă enervează în Bucureşti: pe fondul unui blues clasic al anilor '30, aceste cuvinte: "Lăsaţi mesaj - nu veţi regreta."

Macroimperceptibilul: Sticla de apă minerală "s-a făcut, aici, în colţ", 1100 de lei de la 600. Un nenorocit doarme, noapte de noapte, sub caloriferul de pe sala etajului meu, al patrulea din bloc. De ce nu se duce la 3, la 2, la 8? "Fiindcă numai D-voastră, la 4, ţineţi un bec aprins toată noaptea, la uşă... Are şi el nevoie de o lumină pînă pune capul pe ciment" - îmi explică, logic, administratorul. Campionul mondial de şah Kasparov devine managerul politic al generalului Lebed.

Havel se recăsătoreşte, la un an de la moartea soţiei sale, la o lună după operaţia de cancer; scandal printre femeile virtuoase şi puritanii bărbaţi; ia o artistă de 40 de ani - dacă vrea să lase şi unui om ceva, nu numai unei ţări? O pensie, de pildă. Ar fi foarte frumos din partea lui.

Din nou "Jidanii la Palestina!"? Preşedintele Comunităţii afirmă în "Adevărul" că în 15 ani nu vor mai fi evrei în România. E - printre antisemiţi - o lipsă de răbdare care ar putea să compromită cauzele cele mai presante. Şi o lipsă uimitoare de humor: căci o dată ajunşi în Israel, toţi jidanii sînt numiţi şi consideraţi "români"! Antisemitului x român îi lipseşte tocmai humorul; s-ar putea ca asta să-l piardă.

O vorbă chinezească - aşa mi se spune, că-i chinezească, dar eu cred că ar putea fi a oricărui popor la curent cu mersul lumii: "Ferească Dumnezeu să te naşti cînd se scrie istoria!"

Radu COSAŞU

Telalii fără fruntarii

Cînd bulele tresar

La ce s-or gîi băieţaşii ăştia, cam sălbatici, cam provinciali, dar oricum, americani!..., pe marginea autostrăzii, în spatele gardului dărăpănat şi al norului de praf lăsat de maşina ce tocmai a oprit la benzinărie? Nu cumva la blonda care, cu mişcări de parada modei, coboară din automobilul încins şi defilează pe-ndelete prin faţa lor? Ia uite-i, precocii lui nenea, ce-şi ling buzele cuprinşi de libidou, ce se extaziază, mai rău de cum ar face-o tăticu' cowboy ori unchiu' camionagiu, oameni grei, nu aşa... Că tot spotul ăsta-i doar o poantă, de la un cap la altul, – te prinzi atunci cînd vezi cum, cu o monedă, şoferiţa scoate o cutie de pepsi din automat. Salivaţia ţîncilor e maximă: "Ce bine-arată... E noua cutie de Pepsi etc". Ne-am prins, ne-am hlizit, ne-am liniştit: ce nenchipuiam noi, adulţi obsedaţi? Copiii nu făceau decît s-aştepte momentul "cutiei" şi, pînă atunci, să-şi savureze, ritualic, aşteptarea. Hop atunci şi sloganul, cel cu "opţiunea noii generaţii" şi spotul se încheie, lăsîndu-ne un gust plăcut acidulat, de surpriză.

Schimbăm decorul. Funcţionare în birou: ochelăraşi subţiri, deux-pièces-uri, vîrste variate... într-un haos informatic: foşnit de hîrtii, clipocit de tastaturi şi ţîrîit de telefoane,... cînd: ceasul de pe perete dă s-atingă ora 4. "Fetelor, se-apropie ora Coca-Cola Light!" sună semnalul celei mai isterice din ele şi te gîndeşti la arhiobişnuitele reclame pe bază de evaziune, gen Kent Style... O evaziune este, da, şi de data asta, dar nu în insule de vis, ci... în şantierul de afară, vizibil de la fereastra-n care cucuoanele se-ngrămădesc şi aşteaptă cu religiozitate ca un salahor cam sălbatic, cam transpirat, dar oricum american!... să se dezbrace la pectorali&abdomen (fetele la geam sînt în delir) şi apoi, să dea pe gît, la fel de nonşalant, o cutie de coca-cola hipocalorică. Obiectul dorinţei – nu mai poţi spune dacă este sau nu pasional: e bărbatul băubil sau e băutura erotică: unul o reprezintă pe cealaltă şi amîndouă, o marcă. Ca în publicitatea cu adevărat bună, mai mult decît o poantă, aici ni se vinde un mit...

Florin DUMITRESCU

retro CINEMA scop

XX – *Răscumpărarea* (r. Ron Howard, cu Mel Gibson, Rene Russo, Gary Sinise şi Lili Taylor): După un *Apollo 13* sobru şi eficient, acesta este ultimul film al lui Howard – un thriller foarte bine ţinut care, pe o schemă oarecum ştiută (copilul unui magnat este răpit de o bandă; răscumpărarea lui se dovedeşte mult mai dificilă...), aruncă în joc cîteva răsturnări de situaţie şi multe interpretări fără cusur (Gibson a fost nominalizat la un "Glob de aur" pentru rolul de aici, iar Taylor este marea revelaţie a filmului *I Shot Andy Warhol*).

XX – *Campionul* (r. Ron Shelton, cu Kevin Costner, Rene Russo, Don Johnson, Cheech Marin): Un film despre golf – acel sport uşor absurd, uşor ridicol... – care nu doar că nu plictiseşte, dar chiar amuză pe alocuri! Scenariul este arhibanal (un love story între un El – jucător profesionist scos din uz şi o Ea – doctor, jucătoare începătoare; Johnson este "terţul", finalmente exclus), dar Shelton şi ceilalţi pun destule ingrediente (umor etc.) pentru a face să treacă pilula. Russo este excelentă, Cheech Marin este barmanul din *Desperado*, iar Costner face cel mai bun rol al său de la *O lume perfectă* (absolut previzibil, şi el este nominalizat la "Glob"... pentru ce a făcut aici!)

X – *Reacţie în lanţ* (r. Andrew Davis, cu Keanu Reeves şi Morgan Freeman): Căznit thriller "ecologic" datorat unui regizor care, acum cîţiva ani, ne convinsese cu un remake impecabil: *Evadatul*. De astă dată, "reţeta" nu mai funcţionează, alergăturile sînt pe degeaba, iar frumoasa maşinărie merge în gol, în ciuda unei scene (una singură!) frumos construite: cea cu podul. Păcat.

X – *Curaj în linia întîi* (r. Ed Zwick, cu Denzel Washington, Meg Ryan, Lou Diamond Phillips): Războiul din Golf, după ce armele au tăcut... A fost o înfrîngere, dar inima-mbrăcată în dungulite şi stele nu vrea să accepte! De aici, încercarea de a ridica un mit pe un deşert de eroisme tasate. Dar: nu orice întoarcere acasă este un *Coming Home* (filmul lui Ashby din '78, cu Jon Voight şi Jane Fonda). Genericul (care montează imagini reale transmise de televiziune în momentul conflictului) este mai interesant decît acest "melo militar" greoi şi plin de bune sentimente mirosind a naftalină. Prea multe "poveşti dramatice" prea multe flashbackuri şi prea mare risipă de figuraţie pentru un rezultat atît de debil! Lou D. Phillips este singurul actor credibil, în rolul unui dur cu accese sinucigaşe; pentru ceilalţi doi, un sfat: Denzel, slăbeşte! Meg Ryan, slăbeşte-ne! (a.l.ş.)

XX = de văzut X = la risc

Noutăţi editoriale

Editura TREI

● Driek van der Sterren, Psihanaliza literaturii - *Oedip Rege*

Driek van der Sterren, un clasic al psihanalizei olandeze, întreprinde o analiză asupra celebrei opere a lui Sofocle care i-a servit lui Freud în ilustrarea teoriei conform căreia în inconştientul fiecărei persoane există două tendinţe strîns legate una de alta: incestul şi paricidul. Driek van der Sterren şi-a conceput demersul plecînd de la ideea că cercetarea sa psihanalitică asupra operei lui Sofocle nu trebuie să fie destinată numai filologilor clasici şi psihanaliştilor, ci şi publicului larg.

● Paul-Laurent Assoun, Freud, Filosofia şi Filosofii

Volumul îşi propune să răspundă la întrebarea "ce însemna filosofia şi ce însemnau filosofii pentru întemeietorul psihanalizei". Discursul freudian cu privire la filozofie este derutant, prin ambivalenţa lui: pe de o parte idiosincrazie, pe de altă parte recunoaşterea importanţei şi apelarea la sisteme filozofice. Cartea lui Paul-Laurent Assoun unifică aceste tendinţe şi oferă un material omogen, indispensabil studiului relaţiilor dintre psihanaliză şi filozofie.

● François Brune, Fericirea ca obligaţie - eseu despre standardizarea prin publicitate

Fericirea ca obligaţie este o analiză psihologică şi sociologică a ideologiei şi a tehnicilor publicitare. Contactul individului cu reclamele duce de cele mai multe ori la anumite forme de depersonalizare: concentrarea exclusivă asupra plăcerii, denaturarea rostului comunicării, uniformizarea, dezvoltarea unui narcisism compensatoriu etc. François Brune atrage atenţia, în cartea sa, că din mulţimile alienate de publicitate facem noi înşine parte: "Sîntem indivizii obişnuiţi, de pe stradă, prinşi în blocajul mental al semnelor care ne împresoară, indivizii la care cîmpul conştiinţei a fost înlocuit cu cîmpul publicitar." (C.P.-B)

Cinema

Ultimul număr al revistei Pro Cinema reprezintă un experiment reuşit, fapt ce dovedeşte că linia descendentă pe care se înscriau numerele anterioare era o chestiune pur conjuncturală. Echipa revistei îşi dovedeşte profesionalismul oferind cititorilor, de data aceasta, o publicaţie ludică (formal) şi în acelaşi timp serioasă în ceea ce priveşte scara de valori pe care o oferă.

Pro Cinema a ştiut să folosească din plin momentul de sfîrşit de an cînd, după cum ştim, toată suflarea este la vremea bilanţurilor. Prin urmare, cititorilor li se oferă un "top ten" al filmelor care au rulat pe ecranele din România în 1996, alcătuit pe baza topurilor individuale ale unui număr de 14 specialişti din domeniul cinematografiei (redactori sau colaboratori ai revistei). Clasatul "number one" este Suspecţi de serviciu (regia Bryan Singer), urmat pe locurile doi şi trei de Casino (regia Martin Scorsese) şi Raţiune şi simţire (regia Ang Lee). Revista mai oferă retrospective ale festivalurilor cinematografice realizate la noi (Festivalul filmului belgian francofon, Zilele filmului britanic şi Festivalul internaţional de scurt-metraj de la Tg. Mureş) şi de aiurea (Festivalul internaţional de film mediteraneean de la Montpellier şi Festivalul internaţional de film de la Salonic); la aceasta se adaugă o excelentă pagină cu "nedreptăţiţii anului" - valoroşii perdanţi ai festivalurilor de la Berlin, Cannes şi Veneţia.

Dincolo de retrospective, semnalăm un strălucitor portret al frumoasei Uma Thurman (în interiorul revistei, dar mai ales pe copertă).

Aşteptăm cu nerăbdare numărul următor al revistei. Oare ce or să inventeze ingenioşii redactori de la Pro Cinema atunci cînd ecourile oricărei retrospective se vor fi risipit de mult? Nu ştim, dar este clar că trebuie inventat ceva. (C.P.-B.)

Cronica literară de tranziţie

Martiriul unui Sebastian (I)

Cinci sunt "temele" acestui jurnal*, unul dintre cele mai unitare şi mai impresionante din cîte are literatura română:
-muzica;
-literatura proprie (zămisliire şi retrospecţie);
-antisemitismul;
-iubirile;
-războiul.

MUZICA. Relaţia lui Mihail Sebastian cu muzica e una de quasi-dependenţă. O atestă şi vocabularul pe care-l foloseşte apropo de audiţiile sale: *"singurul lucru consolator din ultimul timp"* (p.96), *"liniştitor"* (p.135, 315), *"un fel de narcotic"* (p.148), *"salvare de la angoissă"* (p.226), *"o consolare, un stupefiant"* (p.271), *"calmant"* (p.275), *"un ceas de uitare"* (p.403), *"un moment de uitare"* (p.410). Dar, nuanţă!, e vorba de un abandon catalizant. Muzica nu-l "scoate din priză", nu-i dă abisale "transporturi", ci îi amplifică disponibilităţile, călcîiele vulnerabile. De aceea, în eseul despre muzică pe care intenţiona să-l scrie, îşi propune să combată teza lui Thomas de Quincey, din *Confesiunile unui opioman englez*: extazul, ataraxia leşinată sunt, crede Sebastian, *"forme inferioare de sensibilitate muzicală"* (p.404). Notaţia din 5 ianuarie 1940 e acut relevantă din acest unghi: ar vrea să asculte cutare bucată "măsură cu măsură" (p.254). În 11 august 1939 aude, în *Simfonia a IX-a* şi *Concertul al treilea brandenburghez "tristeţea atîtor lucruri pe care le pierdem în modul cel mai stupid, mai criminal, mai dement"* (p.218). Uneori, muzica îi înlocuieşte pur şi simplu viaţa empirică: *"În afară de muzică nu mi se întîmplă nimic"* (p.100). În acei ani sinistri, punctul de interferenţă dintre existenţial şi muzical (la Sebastian) e dramatic: *"E oare posibil să am uşurinţa, lipsa de scrupul/seriozitate de a mă duce la un concert nemţesc, în zilele astea amare!"* (19 octombrie 1941, p.403). În asemenea dispoziţii, receptarea e distorsionată "politic" şi Sebastian abhoră, e.g., în ultima parte din *Simfonia a IX-a* a lui Beethoven, pasaje *"de o violentă vulgaritate... operetă... Kalman"* (11 februarie 1941, p.304) sau decelează, acru, în *Simfonia a IV-a* a aceluiaşi, uşurătăţi de Rossini (19 octombrie 1941, p.404).

Mai e de observat, în raporturile lui Sebastian cu muzica, enormul *libido habendi*, înclinaţia sa constantă şi migăloasă de a-şi apropria, a lua în posesie patrimoniul sonor, notînd exhaustiv, ani la rînd, cu o conştiinciozitate de învăţăcel, titlurile pieselor ascultate, ca pentru a le conserva, a le încrusta în răbojul fiinţei sale, în arhiva devenirii.

LITERATURA PROPRIE. Cronică de atelier a unui profesionist îndîrjit (*"şase ore pe zi nu mă mişc de la masa de scris"***), a unui spirit care nu-şi patetizează grandilocvent meseria, jurnalul lui Sebastian e presărat de pasaje auto-referenţiale în care scrierea textelor sale e pusă în lumina "balzaciană" a cursei-contra-cronometru pentru obţinerea unui onorariu, a valorificării unei (exterioare) sugestii lucrative, care-l scoate pe autor, provizoriu, din perpetua criză financiară. Deşi invariabil strîmtorat, Sebastian "fuge" aproape cu regularitate din Bucureşti, la Balcic, la Sinaia, la Ghilcoş, la Breaza, la Predeal, la Mogoşoaia, la Corcova, la Stîna de Vale, la Timiş, la Bran etc., în genere pentru a scrie. E, în această habitudine, un principiu benefic, cel al alternanţei tensiune-destindere. Evadarea prin şi întru scris. Străbătînd realmente un *dürftiger Zeit*, într-o teroare generalizată şi mereu crescîndă, Sebastian duce totuşi o intensă *viaţă literară* : scrie teatru, roman, studiu critic, citeşte în engleza pe care o învaţă din mers, traduce sonete, romane, piese, face lectura producţiilor sale în grupuri de amici, se recitează cu anume ritmicitate... O inefabilă candoare vitală şi parfumul unui alt fel de timp (faţă de cel de azi) se degajă din acest mod de existenţă. Ce e literatura pentru Sebastian? O *insulă*? Un *joc de-a vacanţa*? O tentativă de a ieşi din *accidenţele vieţii* în spaţii de o claritate structurală asemănătoare mereu-invocatei *Eine kleine Nachtmusik*? Atent, zi de zi, la fiecare meandră a marii conflagraţii şi la toate atrocităţile ori mizeriile impuse evreimii din România, Sebastian se izolează totuşi şi scrie lucruri suave. Într-o lume care miroase a carne de om arsă, Sebastian creează micro-universuri liliale (fără, însă, dulcegăriile teodoreniene). Numai *Jurnalul* (în afara publicisticii, din prima parte a activităţii sale, cînd îi era îngăduită) e mărturia, zguduitoare, a perfectei prize la real pe care o avea teoreticianul iluziei.

George PRUTEANU

*) Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, text îngrijit de Gabriela Omăt; prefaţă şi note de Leon Volovici; Ed. Humanitas, Buc., 1996, 592 p., f.p.

**) *Alte pagini din "Corespondenţa" lui Mihail Sebastian*, în *Revista de istorie şi teorie literară*, XXXII, nr.1, ianuarie-martie 1984, p.140 - apud Cornelia Ştefănescu, în Mihail Sebastian, *Opere, I* (*Publicistică: articole, cronici, eseuri. 1926-1928*), Ed. Minerva, Buc., 1994.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Vintilă MIHĂILESCU

„Complexul strămoşului“ (I)

– Un exerciţiu de etnoanaliză * –

„Societăţile sînt transformate prin mituri" – considera Pareto, iar contemporanul său, Georges Sorel, propunea să se numească "mituri" acele construcţii care orientează marile mişcări sociale şi de a căror cunoaştere nu se poate dispensa analiza istorică. Mai uşor de numit decît de analizat, aceste mituri sînt prezente în viaţa socială a oricărei comunităţi, orientîndu-i şi legitimîndu-i acţiunile, "reale" chiar dacă "impalpabile". Acest "imaginar social", denumit şi abordat în felurite chipuri, ne însoţeşte şi ne marchează de dincolo de conştiinţă prezenţa socială, modul de a gîndi şi de a ne exprima.

În această perspectivă, propunem o analiză posibilă a "miturilor" ce par a însoţi şi structura dincolo de intenţiile noastre declarate discursul public şi/sau academic, referitoare la "societatea română în tranziţie".

Mituri româneşti – şi nu numai

Două ni se par astfel a fi principalele construcţii mitice care se conturează la o primă analiză a discursului public actual: **mitul identităţii** şi **mitul tradiţiei.**

Mitul identităţii reuneşte într-o formă esenţialistă ideea de unitate şi aceea de specificitate. În varianta sa triumfalistă cît şi în cea mizerabilistă, el ne atribuie o "esenţă", un "dat", binecuvîntare sau blestem, care ne închide însă într-un destin. Şi care ţine loc adesea de explicaţie şi chiar de proiect. O scurtă anecdotă este poate de natură să exprime mai concret aceste consideraţii.

În 1991 mă aflam în Franţa, unde încercam să pregătesc un important colocviu internaţional de etnologie, a cărui temă era *identitatea*. De fiecare dată cînd încercam să prezint colegilor francezi intenţiile colocviului, eram sistematic întrerupt cu observaţia "Vreţi să spuneţi producerea (sau construirea) identităţii!". Nu am înţeles multă vreme această "pedanterie" franceză, pînă în ziua în care, la deschiderea colocviului, o redactoare de la Televiziunea Română, însărcinată cu realizarea unui reportaj despre acest "eveniment cultural", m-a întrebat despre ce ar urma să se discute la acest colocviu. Prezentîndu-i prestigioasa participare de specialişti din numeroase ţări ale Europei, am reprodus, deja inconştient, formula colegilor francezi spunîndu-i că va fi vorba despre "construirea identităţii"... Mai mult nu am apucat să rostesc, căci s-a înroşit şi a izbucnit nestăpînit: "Cum adică construirea identităţii!? Pînă şi băiatul meu, care este în clasele primare, ştie că identitatea este, nu "se face", aşa, ca o oală!" După care şi-a strîns aparatele şi a refuzat să mai prezinte publicului român o astfel de aberaţie.

Dincolo de expresia poate excesivă, reacţia doamnei cu pricina se înscrie în "firescul" nostru cultural. Pentru noi identitatea într-adevăr este (sau nu este, ceea ce revine, de fapt, la acelaşi lucru): sîntem (sau nu sîntem) Români, Europeni etc. Fără a fi cîtuşi de puţin specific românească şi rămînînd perfect explicabilă, această convingere culturală ridică permanente probleme de relaţionare şi generează nesfîrşite "crize de identitate": sîntem sau nu sîntem europeni? Sau chiar: mai sîntem români sau ne-am pierdut identitatea? Ceea ce nu poate să nu-mi evoce fraza celebră a lui Lacan care spunea că "un rege care se crede rege este la fel de nebun ca un nebun care se crede rege"...

În ultimă instanţă nici nu ar fi chiar aşa de grav, dacă această obsesie a lui "ce sîntem?" nu ar voala adesea problema lui "ce facem", preocuparea pentru imagine ajungînd să prevaleze uneori în faţa celei pentru existenţă.

Decantată în stil, această structură mitică susţine şi organizează adesea, inconştient, discursuri programatic analitice. Astfel, de pildă, *România – Mod de folosire* a Alinei Mungiu se deschide prin următorul citat din Cioran: "Deficienţele actuale ale poporului român nu sînt produsul «istoriei» sale, ci istoria aceasta este produsul unor deficienţe psihologice structurale", iar *România după '89* începe printr-o afirmaţie similară: "Pe scurt, fiecare dintre aceste reveniri (la comunism în ţările «post-comuniste» – n.n.) avea explicaţii mai curînd conjuncturale decît psihologice, ceea ce le diferenţia net de România" (Mungiu, 1995) unde "restauraţia" s-ar fi datorat deci... psihologiei poporului român. Adică aceleiaşi "identităţi", dar cu altă pălărie. Reversul medaliei va fi, firesc, imposibilitatea tranziţiei fără o schimbare prealabilă a structurilor globale, "identitare", de mentalitate.

Acest mit al identităţii nu lasă neatinsă nici sfera discursului academic. Decantat în metodologie de data aceasta, mitul identităţii susţine şi organizează o orientare dominantă spre un anumit holism metodologic. Analiza ştiinţifică se va orienta şi ea predominant spre surprinderea acestei "unităţi" şi "specificităţi", la nivelul global al societăţii, în detrimentul diferenţelor şi dinamicilor locale sau sectoriale. O abordare "tipologică", în termeni de "confruntare socială" şi nu de caracteristici esenţiale, precum aceea promovată de către Dumitru Sandu, devine astfel, în acest context, un lucru rar. O referinţă clasică ar fi poate de natură să lămurească şi mai mult această tendinţă metodologică.

La începutul anilor '50, cînd UNESCO i-a cerut lui Margaret Mead un raport asupra ţărilor subdezvoltate din Africa şi a posibilităţilor acestora de schimbare (de "tranziţie" am spune noi astăzi), concluzia acesteia a fost că în societăţile de acest tip tradiţiile sînt atît de constrîngătoare şi instituţiile familiale, religioase, economice, etc. atît de interdependente încît progresul economic presupune, la limită, o răsturnare completă şi globală a structurilor lor sociale şi a celor de mentalitate asociate lor. Atît analiza cît şi acţiunea socială urmau să vizeze astfel practic exclusiv acest nivel (Mead, 1953).

Acestei interpretări, susţinătorii individualismului metodologic i-au opus o abordare care "se străduieşte să pună în evidenţă raţiunile individuale ale fenomenelor colective, refuzînd, din principiu, să trateze un grup ca pe un actor, care, ca şi individul, ar fi dotat cu o identitate, o conştiinţă şi o voinţă" (Boudon, 1986).

Ni se pare destul de evident că în practica ştiinţelor sociale din România predomină net, în prezent, orientarea holistă. Ceea ce, evident, nu ar fi un "rău" în sine, dacă această practică ar fi rodul unei opţiuni critice şi adaptive şi nu rezultatul unei inerţii metodologice, cum este cazul de cele mai multe ori.

Complementar acestui mit al identităţii, mitul tradiţiei practică recursul fondator la origini şi fetişizează modelul. Ca şi mitul identităţii, cel al tradiţiei cunoaşte două expresii polare, structural solidare însă: recursul la tradiţia *noastră*, perceput drept conservatorism, şi recursul la tradiţia *lor*, considerat de regulă drept reformism sau modernism. Preluînd o observaţie a lui Dumitru Sandu, am putea spune că tradiţionalismul este întemeierea în "tradiţia periferiei", în timp ce aşa-numitul modernism este întemeierea în "tradiţia centrului". În ambele cazuri însă, referinţa la model este normativă şi necritică, funcţionînd mai degrabă în logica obedienţă a tradiţiei decît în aceea creativă şi responsabilă a inovaţiei.

În această privinţă, discursul public din ultima vreme ne oferă nenumărate ilustrări. Iată, de pildă, cum prezintă Cristian Preda această opoziţie: "Ideile care însoţesc şi cuvintele care exprimă sentimentele naţionaliste sînt atît de ridicole, încît te fac să crezi că toţi cei care le enunţă trăiesc undeva în secole apuse. Într-adevăr, a vorbi azi despre «fraţii de peste Prut» sau despre «pericolul maghiar» înseamnă a te plasa într-o vreme căreia nu îi mai aparţii. Înseamnă să refuzi să trăieşti în prezent. Cu alte cuvinte, nimeni nu mai cunoaşte, în spaţiul civilizaţiei, un asemenea dialect al naţiunii pure sau impure, al frăţiei sau al pericolului naţional. Iată de ce a intra în dialog cu naţionaliştii înseamnă a accepta să discuţi cu nişte fiinţe care au murit de mult" (Preda, 1996). Aşa stînd lucrurile şi dat fiind că "sentimentele sînt decisive în definirea profilului politicii naţionale", domnul Preda conchide că "trebuie găsită o idee capabilă să învingă sentimente atît de aprige precum iubirea sau ura".

Făcîndu-se, se pare, ecoul poziţiei lui Gabriel Andreescu din faimoasa sa polemică generată de articolul "Privirile, îndreptate spre Republica Moldova ori spre Ungaria?", Cristian Preda exprimă fără nuanţe şi prudenţe un soi de manicheism ontologic sui generis, care operează pe faţă, în acest caz, cu o stranie stratigrafie a fiinţei umane: pe de o parte stratul "arhaic", "infantil" – şi astfel demn de dispreţ – al sentimentelor, pe de altă parte cel "civilizat", singurul actual, ba chiar "real", al raţiunii. Evoluţionismul părăseşte diacronia pentru a se instala într-o sincronie manicheistă, care împarte omenirea într-un spaţiu al civilizaţiei Ideilor şi un spaţiu al barbariei Afectelor. Sîntem astfel în plină reprezentare mitologică: de o parte lumea ordinii, a culturii, a umanului – adică a noastră; pe de altă parte, lumea dezordinii, a naturii, a barbarului – adică a Celuilalt. Se repetă astfel, răsturnată, o polemică la modă prin anii '20-'30 în anumite cercuri, care vedea în "spirit" duşmanul "sufletului". Prefer să nu amintesc ce a precedat această polemică...

Astfel stînd lucrurile, dacă este adevărat că nu prea poţi să discuţi cu "sub-omul" naţionalist (ceea ce nu înseamnă şi că nu trebuie să ţii cont de existenţa lui), nu este mai puţin adevărat că nu rămîn multe lucruri de discutat nici cu "supra-omul" liberal (ceea ce nu înseamnă, de asemenea, că acesta nu face parte din peisajul nostru social). Ceea ce se pierde însă, în primul rînd, în ambele direcţii de regresie ideologică, este exact ceea ce ne doare mai mult: umanul însuşi. Şi ceea ce se mai pierde, nu în ultimul rînd, este însăşi comunicarea – ca să nu mai vorbim de spiritul critic, care, în lipsa comunicării, devine un jalnic autism.

Mitul tradiţiei, impregnînd discursul public, polarizează astfel, iremediabil, protagoniştii discursului: pe de o parte cei orientaţi spre tradiţia noastră, spre ce a fost „românul" ("să nu ne sfiim a ne revendica meritele incontestabile..." – Al. Paleologu); pe de altă parte cei ghidaţi de tradiţia lor şi ce trebuie să fie „românul" ("adevărata noastră datorie, cea patriotică, este să oferim spaţiul public valorilor în devenire" – G.Andreescu). Dincolo de voinţa protagoniştilor adesea şi în pofida calităţilor lor, mitul îi poartă dincolo (sau mai degrabă dincoace...) de raţiune, în polarităţi fantasmatice, ireconciliabile şi sterile.

Discursul academic nu este nici el scutit de influenţele acestui mit. În plan metodologic, mitul tradiţiei, cu înclinaţia sa spre fetişizarea modelelor, se exprimă printr-o preferinţă netă spre raţionalismul normativ. În termenii lui Edmund Leach este vorba în acest caz de o opţiune privilegiind fie "structura ideilor" şi ceea ce "spun oamenii" (raţionalism), fie "structura societăţii" şi ceea ce "fac oamenii" (empirism) (Leach, 1976). În continuare, aceasta face ca pentru raţionalişti normele să fie considerate drept cauză şi mod de explicare a comportamentului social în timp ce pentru empirişti acestea să apară mai degrabă ca efecte ale interacţiunilor şi tranzacţiilor direct observabile dintre actorii sociali. (O ilustrare tipică a poziţiei empiriste ar fi astfel interacţionismul simbolic al şcolii lui Goffman şi tranzacţionismul complementar al celei inaugurate de Barth precum şi, mai general, filosofia analizelor de reţea (network analysis), care îşi propune să "studieze regularităţile în modul în care se comportă oamenii şi colectivităţile mai degrabă decît regularităţile în credinţele despre cum ar trebui ei să se comporte" – Wellman, 1983). Catalogabile ca "descendent", respectiv "ascendent", cele două demersuri sînt în fapt complementare (Leach, op. cit.), ceea ce nu le împiedică să fie obiectul unor opţiuni contrare şi adesea exclusiviste.

O ilustrare "autohtonă" ar fi poate de natură să clarifice mai bine această polaritate. Cînd Henri Stahl intră în polemică cu Eliade, Blaga et al., o face în mare măsură în spiritul acestei opţiuni metodologice. El va numi modul de abordare de către preopinenţii săi a fenomenelor de tradiţie, "teologic". Acesta procedează descendent, ca să spunem aşa, de la un model originar, arhetipal, plasat *in illo tempore*, tradiţia fiind o reiterare a acestui model, o "eternă întoarcere" la acesta, cu deformările şi pierderile inerente unui astfel de proces de transmitere culturală pe durate mari de timp. Acestui mod de explicaţie "raţionalistă", Stahl îi opune un altul, "arătînd felul în care procesul mintal al «reiterării» se poate explica printr-un anume proces social", cel al "obştei pe bază de tradiţie difuză" (Stahl, 1983). Pentru Stahl, acest mecanism *social* şi nu *mintal* constă în existenţa grupurilor cu o formă socială perenă şi în modul lor de funcţionare. "Ca atare, ceea ce este hotărîtor, nu este procesul psihologic al memorizării, ci cel (sociologic) al grupărilor sociale în care acest proces psihic are loc" (idem). Altfel spus, culturile folclorice nu sînt rodul unei moşteniri, atente la reproducerea normelor, ci acela al unei funcţionări în şi prin grupuri a căror formă socială se perpetuează – şi atîta vreme cît se perpetuează. Originea tradiţiei este astfel, conform acestei teorii, mai degrabă în funcţionarea prezentului decît în reproducerea trecutului, în interacţiunea oamenilor actuali mai degrabă decît în acţiunea ideilor strămoşilor.

Acest exemplu ne uşurează, într-un fel, trecerea spre comentarea situaţiei prezente şi a abordărilor metodologice ale tranziţiei. Din acest punct de vedere avem impresia că acestea sînt preponderent raţionaliste şi, am spune, *teleologice*, fixate asupra viitorului şi nu "teologice", întoarse spre trecut. Adică, în cazul acestora, ceea ce se urmăreşte nu este atît reiterarea unei norme trecute cît "implementarea" unei norme viitoare, liman final şi necesar al schimbării. Se urmăresc nu atît "regularităţile în modul în care se comportă oamenii" cît "regularităţile în credinţele despre cum ar trebui ei să se comporte". Ceea ce interesează în primul rînd este distanţa societăţii româneşti faţă de un set de norme (democraţie, economie de piaţă, etc.) de aplicat în viitor şi mai puţin "tranzacţiile" individuale şi colective din sînul societăţii, generatoare de norme în prezent. Metodele şi tehnicile de analiză derivate din această opţiune raţionalist-normativă tacită vor operaţionaliza aceste norme şi vor măsura prin indicatori specifici abaterile, progresele şi stagnările în raport cu setul de exigenţe teleologice. De asemenea, strategiile tranziţiei vor privilegia societatea civilă ca interiorizare a normelor democraţiei şi într-un fel precondiţie a acesteia şi mai puţin ca rezultat al funcţionării sistemului democratic.

Transformarea comunistă a societăţii a utilizat, în conformitate cu alte scopuri, acelaşi tip de discurs normativ şi, de inspiraţie marxistă de data aceasta, holist (Fedorov, 1996). Aceste tendinţe metodologice sedimentate de-a lungul istoriei sînt active şi astăzi, chiar dacă tehnicile de investigare şi vocabularul de interpretare s-au schimbat. Într-un fel, sînt chiar mai active, căci acţionează inconştient, necritic, pe fondul unei tabula rasa a teoriei sociale din perioada post-comunistă. Într-adevăr, dacă aproximativ aceleaşi condiţii istorice şi "mitologice" au condus totuşi la o conştientizare şi problematizare teoretică în cadrul programului de "ştiinţă şi reformă" al echipei lui Dimitrie Gusti, trebuie să recunoaştem că în prezent am rămas numai cu "reforma"...

Dacă această analiză este corectă, este totodată destul de limpede că ceea ce se pune astfel în evidenţă nu priveşte doar prezentul şi doar România, ci o anumită "durată lungă" a istoriei "naţiunilor tinere" în general. Aceste *mituri* nu sînt (doar) produsul tranziţiei, ci reprezintă o recurenţă ce pare să însoţească istoria noastră naţională – şi probabil nu numai a noastră. Ele trebuie abordate deci în această perspectivă şi înţelese în durata lor proprie.

---

*Acest studiu a fost realizat în cadrul programului "Analiza tranziţiei" finanţat de către CNCSU. Varianta actuală datorează foarte mult discuţiilor avute cu colegii mei Dumitru Sandu şi Alfred Bulai, cărora le mulţumesc şi pe această cale.

N. red.: Partea a doua a studiului va fi publicată în numărul viitor.

Mircea VASILESCU

Reclamă, politică, afaceri

Discuţia despre "imaginea României în lume" este una dintre cele mai obsedante ale epocii postrevoluţionare. În termenii în care s-a desfăşurat pînă acum, este însă şi una dintre cele mai sterile. Vechile guverne "au luat măsuri", au cheltuit bani pentru pliante tipărite "occidental", pentru pagini de reclamă în marile reviste din lume ori pentru aducerea unor VIP-uri la Bucureşti. Cu toate acestea, nu s-a schimbat mare lucru, "obiectivele" n-au fost atinse, iar discursul a continuat pe acelaşi ton, plasat undeva între patetism neputincios şi speranţă ingenuă, cînd nu era (abordat de politicieni care una făceau în ţară şi alta vindeau în afară) pur şi simplu cinic. "Imaginea României în lume", în acest moment, – dacă vrem să păstrăm termenii de pînă acum ai discuţiei – nu e nici bună, nici proastă, ci pluteşte într-o mare de confuzii. (Ceea ce, la urma urmei, tot proastă înseamnă că e). Şi atîta vreme cît ne vom menţine în sfera dezbaterilor generalizante – care nu sînt altceva decît un vechi reflex propagandistic – vom continua să ne împiedicăm şi noi de confuzii şi ambiguităţi, cu un ochi la sentimentul naţional şi cu altul la vocaţia europeană. La urma urmei, obsesia "imaginii României în lume" e rodul unei crize identitare: depărtîndu-ne cu paşi nesiguri de un trecut pe care l-am vrea uitat, am ţine foarte mult să fim lăudaţi de alţii, chiar dacă nu merităm. Important e să ne confirme buna părere despre noi înşine pe care o ţinem în secret.

"Imaginea" e o problemă de comunicare

Cel dintîi păcat şi cea mai mare sursă de neputinţe este tocmai *generalitatea* discuţiei: imaginea *României* în *lume*. O asemenea problemă se poate pune în cazul ţărilor care *au* deja o imagine consacrată şi stabilă în anumite limite, cu variaţii nesemnificative. Or, noi sîntem (încă) în situaţia de a ne *construi* o imagine, pentru a înlocui atît balastul trecutului comunist, cît şi aspectele fragmentare şi contradictorii pe care "lumea" le-a aflat despre noi din 1989 încoace. Ar trebui, aşadar, să procedăm cu metodă: să nu ne mai adresăm abstracţiunii numite "lume", ci unor parteneri concreţi, în funcţie de care să ne modelăm limbajul şi codurile. Apoi, să mai ţinem seama – ca să ne înscriem corect în situaţia de comunicare dată – de context, de ceea ce putem da şi de ceea ce avem de comunicat. "Lumea" sau "opinia publică occidentală" sînt formule aproape automate, mult utilizate în mass-media, pe care însă am face bine să le trecem cu vederea. Noi ne adresăm, de fapt, pe diverse canale: oamenilor de afaceri (pentru că avem nevoie de investiţii străine), politicienilor (pentru că vrem să fim primiţi în organizaţiile internaţionale ca parteneri credibili), mijloacelor de informare (pentru că vrem să scrie despre noi dacă nu "de bine", măcar corect) şi intelectualilor (pentru că dintre ei apar, în toată lumea civilizată, liderii de opinie şi posibilele surse de lobby). "Opinia publică" (în sensul ei curent) poate avea un rol sau o influenţă asupra organismelor decizionale în situaţii-limită ori în împrejurări speciale: de pildă, în timpul evenimentelor din decembrie 1989 din România ori în timpul războiului din Golf. Altminteri, în condiţii normale, masa de cetăţeni dintr-o ţară sau alta a Europei (sau "din lume") îşi vede de treabă, nefiind deloc interesată de stadiul reformei economice ori de rezultatul alegerilor dintr-o ţară a cărei capitală e constant confundată de bietul cetăţean occidental cînd cu Budapesta, cînd cu Sofia. (Iar la acest capitol nu e cazul să ne ofuscăm, nu avem nimic de făcut: acelaşi cetăţean nu ştie precis cum se numesc munţii din Italia sau care e capitala Elveţiei; ceea ce nu-i o nenorocire, decît, cel mult, pentru cel în cauză).

A nu ţine cont de interlocutorul căruia ne adresăm sau de limbajul pe care-l folosim duce la eforturi inutile şi la senzaţia falsă că am făcut ce trebuia, dar rezultatele întîrzie pentru că "există în lume forţe care ne sînt potrivnice". (Asemenea forţe, ce-i drept, există şi vor exista, dar asta nu trebuie să funcţioneze drept alibi pentru propriile neputinţe). Un motiv de mîndrie pentru vechiul guvern, moştenit de la regimul comunist, era publicarea de pagini publicitare în ziare şi reviste de mare tiraj din Occident, în ideea că autoritatea respectivelor periodice îi va influenţa pe potenţialii investitori, îi va convinge pe politicieni că în România totul e bine şi ne va crea un curent de opinie favorabil. Numai că, în lumea capitalistă, toată lumea ştie cît temei se poate pune pe o pagină de reclamă. Eventualii investitori serioşi, dacă vor să facă afaceri în România, îşi culeg informaţiile pe căi proprii, apelînd la firme de consultanţă care le spun totul despre coeficientul de risc, legislaţie, potenţial economic etc. Politicienii şi guvernele îşi au, de asemenea, propriile surse de informare, începînd cu ambasadele lor la Bucureşti şi sfîrşind cu contactele directe din timpul vizitelor în România (ca să nu mai vorbim de serviciile de informaţii). Prin urmare,

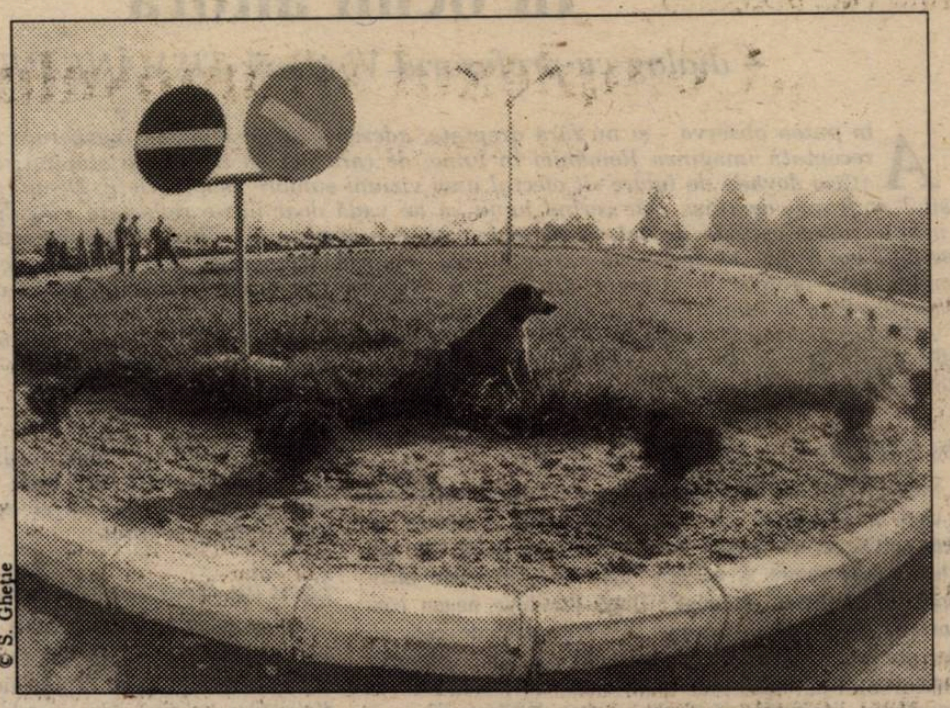

© S. Ghelie

pagina publicitară dintr-un ziar de mare tiraj cade, practic, în gol. Eventualul său milion de cititori (acceptînd că zăboveşte asupra ei în drumul febril spre rezultatele sportive ori spre can-canuri) nu ne poate ajuta cu nimic pe plan politic sau economic; cel mult unii dintre ei pot face turism în România, dar pentru asta e mai bine să ne adresăm, cu aceiaşi bani, publicaţiilor specializate, cu un mesaj care să vizeze exclusiv aspectul turistic.

Chiar şi atunci cînd ţinta e bine identificată, se întîmplă ca limbajul să fie neadecvat: mi-a căzut sub ochi un text realizat de o oficialitate română şi adresat mediilor de afaceri străine. Printre altele, în respectivul text erau explicate, în volutele specifice limbajului de lemn, consecinţele pe care le va avea hotărîrea Băncii Naţionale de a creşte taxa de scont, stimulînd economiile "persoanelor fizice şi juridice", reducînd masa monetară etc. Cine a conceput textul nu s-a gîndit că în capitalism asemenea mecanisme sînt noţiuni curente nu doar pentru oamenii de afaceri, dar şi pentru simplii cetăţeni cu cont în bancă, direct interesaţi să urmărească evoluţia dobînzilor (al căror mod de calcul se învaţă încă din clasele primare). E un exemplu minor, dar tipic pentru capacitatea noastră de a vinde castraveţi grădinarului, clipind *a priori* cu şiretenie că l-am păcălit.

Dar imaginea României în România?

Alături de reflexul propagandistic, o altă meteahnă moştenită de la regimul comunist este prejudecata diplomaţiei *factotum*. Cînd vine vorba de "imaginea României în lume", toată lumea se întreabă "ce face diplomaţia noastră?". Că prezenţa noastră în lume depinde în mare măsură de personalul ambasadelor este evident. Dar e nevoie de o distincţie: cu diplomaţii rămaşi cu metehnele deprinse în vechiul regim nu mai e nimic de făcut. Există însă şi oameni, mai tineri sau mai în vîrstă, competenţi şi oneşti. Ei nu pot înfrumuseţa peste noapte o realitate cenuşie, nici nu pot aduce cu de-a sila investitori, dacă în ţară lucrurile merg prost. Schimbările din diplomaţie, necesare de altfel, nu vor avea decît efecte superficiale asupra "imaginii" dacă nu vor fi urmate de schimbări esenţiale în interior. În ultimele zile, ca urmare a manifestaţiilor de stradă din Albania, Bulgaria şi Serbia, au apărut în principalele cotidiane italiene (*La Stampa, La Republica, Il Sole-24 Ore*) comentarii care vorbeau despre un "al doilea zid al Berlinului" apărut în urma evoluţiilor postcomuniste: pe de o parte succesul reformelor din spaţiul central-european (Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria), pe de altă parte mîlul stagnării balcanice din cele trei ţări aflate în pragul falimentului. România nu era plasată în nici una dintre cele două zone, ci caracterizată în formule precum "o ţară ce luptă din greu să nu ajungă în situaţia Bulgariei". E posibil ca evaluările comentatorilor italieni să fie excesiv de pesimiste în ce ne priveşte, dar morala aprecierii rămîne aceeaşi: schimbarea din noiembrie 1996 a fost, în ochii "lumii", nu un triumf în sine, ci o revenire la normalitate, *un punct de plecare* spre reforme adevărate. Pentru a ne construi o imagine credibilă, avem de lucru, deocamdată, mai mult "în interior" decît "în exterior". Cu alte cuvinte, pentru a scăpa de reflexul propagandistic care ne împinge la sterile şi prost orientate discuţii despre "imaginea României în lume", avem nevoie mai întîi să schimbăm într-adevăr *imaginea României în România*.

Roma, 31 ianuarie 1997

Cezar TABARCEA

România văzută de olandezi

Noiembrie 1996

Vameşul de pe aeroportul Schiphol, de serviciu pe 10 noiembrie 1996, ora 12 (circa 30 de ani): Bună ziua! Mulţumesc! Asta, da, surpriză!

Întrebare (directă sau indirectă): Ce ştiţi despre România?

Recepţionerul Hotelului "Nova" (35): Ştefan Covaci a antrenat "Ajax" în zilele ei bune.

Camerista (indoneziană, 25): Nimic.

Rike (olandeză, 19) şi Raj (indian, 23), chelneri în salonul pentru mic dejun: A fost o revoluţie democratică. Aţi avut acum alegeri şi comuniştii au pierdut. Veţi vota pe 17 noiembrie?

Adolescenţi în parcul stadionului "Arena": România s-a calificat la campionatele mondiale, nu-i aşa? În România se violează copii. "Steaua" e cea mai bună echipă? Mama are o fotografie din '89, cînd a dus mîncare într-un sat.

Pensionari (soţi, în jur de 60): Am colectat haine în '89. Cumnatul nostru a condus un camion pînă într-un sat din sud.

Studentă la sociologie în tren: A fost o ţară comunistă. Acum, e democrată. Cînd aveţi al doilea tur de scrutin?

(Haga, 17 noiembrie, pe o rază de 200 m, în jurul ambasadei României. *Întrebare*: Unde este, vă rog, ambasada României?

Răspuns unanim: Nu ştiu).

Romîncă (37), plecată în 1988 din ţară, nu a fost de atunci niciodată acasă: Fratele meu care a fost aici anul trecut, mi-a spus că nu s-a schimbat nimic.

Necunoscută (circa 25), după ce a tras cu urechea: Vorbiţi spaniolă?... Română? Seamănă cu spaniola!

Vameşul de pe Schiphol (circa 40): Unde joacă Hagi, acum?

(*Eu*: Nu ştiu!)

În ochii altora

– dialog cu profesorul Vladimir TISMĂNEANU –

Am putea observa - şi nu fără dreptate, adesea - că prea marea îngrijorare faţă de modul cum este receptată imaginea României în lume, de care par să fie mereu stăpîniţi unii dintre noi, nu este atît o dovadă de iubire cît efectul unei viziuni sumbre asupra vieţii. De-ar crede în progresul nostru posibil ar fi mai destinşi. Dar cerînd lumii să ne vadă doar într-o reflectare măgulitoare, ca încremeniţi zi şi noapte într-o oglindă de bal, ei par convinşi că n-avem mult viitor; de vreme ce destul de curînd vom fi destinaţi neantului să lăsăm măcar o ultimă impresie frumoasă. Este această preocupare intensă pentru imagine una proprie doar nouă? Cum ştim să promovăm valorile autohtone în comparaţie cu alţii? Ce imagine avem, la rîndul nostru, despre restul lumii?

Aflat într-o scurtă vizită la Bucureşti, la lansarea versiunii româneşti a volumului său "Reinventarea politicului", apărut la New-York în 1992, într-o primă ediţie, profesorul Vladimir Tismăneanu a răspuns cîtorva întrebări legate de tema numărului actual al revistei noastre.

Obsesia estică

Stimate Vladimir Tismăneanu, n-a trecut prea mult timp de cînd ni se spunea că imaginea României a cîştigat un imens prestigiu în lume datorită vizitelor făcute de perechea conducătoare şi editării "operelor" "pe toate meridianele şi paralelele globului". După Revoluţie ne-am confruntat cu opinii nu totdeauna favorabile, faţă de care nu eram pregătiţi. Sîntem, oare, mai puţin abili în promovarea imaginii noastre decît înainte? Sîntem mai neînţeleşi de comunitatea internaţională decît pe timpul dictaturii?

Vladimir Tismăneanu: Noi am fost infantilizaţi în timpul comunismului, în comparaţie cu o societate normală. Datorită acestei modificări realizate în planul spiritului, al psihologiei - am vrea să fim mereu iubiţi, niciodată contrariaţi. Am vrea să ni se spună mereu că sîntem şi tineri şi frumoşi şi bogaţi şi sănătoşi. Nu-i totul exact. Într-o lume în mişcare nu există Imagine, există imagini. Iar ceea ce numim convenţional "imaginea" unei ţări nu este necesarmente o producţie strict internă, după cum nu este nici una strict externă. Am dubii, spre exemplu, că receptarea României în lume se modifica decisiv dacă Elena Ceauşescu publica în Japonia un tratat de chimie. Dar dacă o revistă ca "Social Research", în momentul cînd consacră un număr special ţărilor foste comuniste din Est publică un articol despre situaţia din România semnat de un intelectual român de marcă, faptul are un impact deosebit. Dacă România este absentă dintr-un asemenea număr de revistă sau ceea ce se scrie e de o calitate îndoielnică sau este eminamente critic, iar ţara apare ca loc unde nu se pot petrece decît orori sau absurdităţi, imaginea este una şifonată, jenantă, care durează un oarecare timp şi e greu de schimbat. La lansarea cărţii mele Mircea Dinescu observa că Revoluţia Română, care a avut partea ei naivă, utopică, glorioasă, tragică a început să fie negată la un moment dat, chiar foarte devreme. În scrierile unor jurnalişti, de origine română sau nu, ea a fost copleşită de teoria conspiraţiei, a scenaristicii dubioase, a "partiturilor" dinainte distribuite etc. Obsesia "jocurilor", în care s-ar fi antrenat serviciile secrete a făcut ca oameni de bună credinţă să spună, uneori, cam aceleaşi lucruri ca revista "Europa".

Putem vorbi despre o "obsesie estică", atunci cînd aducem în discuţie problema imaginii?

Pînă la paroxism. Dar subiectul este foarte sensibil nu numai în acest teritoriu, în Est. Faptul că în presa americană au apărut unele articole despre memoria regimului de la Vichy ori s-a făcut o demitizare, pînă la un punct, a rezistenţei franceze considerată ca una exclusiv eroică - a stîrnit proteste în opinia publică franceză. Din analiza situaţiei reale (şi complexe) nu reieşea că rezistenţa a fost mai puţin eroică, nici vorbă, ci doar că francezii au colaborat cu ocupanţii mai mult decît se ştia/credea pînă atunci. Iată că nu-i în chestiune numai sensibilitatea estică, gata să reacţioneze cînd i se pare că se-aruncă o cît de mică umbră asupra "imaginii". Cîteodată, chiar relatări fără nici o referire critică sînt receptate disproporţionat. Nu de mult a aparut în presa americană un articol despre atracţia melancolico-nostalgică a ungurilor faţă de Mongolia. Aceste meleaguri îndepărtate fascinează mulţi unguri, şi-au început să se organizeze curent excursii în acea numită zonă ancestrală a maghiarităţii. Ca urmare a articolului s-a primit o scrisoare de protest de la Ambasada Maghiară: de ce acreditaţi imaginea ungurilor ca popor al stepelor, al iurtelor, al călăreţilor năvălitori, în loc să vă ocupaţi de faptul că, în momentul de faţă, Budapesta este unul din centrele culturale cele mai dinamice din Europa? Despre acest subiect se va scrie altă dată. Este timp. Nefirească e doar graba de-a cere să se spună totul, dintr-o dată, într-un singur articol.

Ţara lui Dracula - ţara lui Tzara

Nu-i mai puţin adevărat că despre multe ţări circulă mai degrabă clişee decît adevăruri nuanţate. Finlanda este, de pildă, "Ţara celor 1000 de lacuri", Coreea - "ţara dimineţilor liniştite" (dar restul timpului cum e?). Cînd a fost alintat, Bucureştiului i s-a spus "micul Paris", dar - fatalitate! - el este şi capitala... "Ţării lui Dracula". Lupta pentru imagine nu e şi una a ieşirii din clişeu?

În Occident imaginea e formată/influenţată de "news", în America, în special, pres consideră că ştirile sînt "bad news"; "good news" nu sînt ştiri ci aspecte care fac parte din normalitatea presupusă.

O cunosc pe corespondenta ziarului New York Times pentru Europa Centrală, o doamnă foarte distinsă, care are biroul la Viena. Ea a scris multă vreme despre orfanii din România, o problemă care o preocupa. Dar tema mai interesa şi alţi confraţi, ei se aflau în competiţie, nu puteau să apară decît una-două relatări etc. Într-o zi, stînd de vorbă i-am sugerat că ar putea să-şi aleagă şi altă temă din România. "Care"? "Ei, uite, pe acest pămînt pe care voi îl prezentaţi în exclusivitate ca teritoriul aurolacilor, al orfanilor abandonaţi, sediul catastrofelor, s-au mai întîmplat şi alt gen de "catastrofe" - care au demolat inerţii, au instaurat alte ierarhii de valori moderne. Pînă la un punct geneza avangardei din acest secol a început în România." De curînd mi-a dat un telefon, e pasionată de subiect, a citit mult, a luat legătura cu Magda Cârneci, despre care îi vorbisem. Vrea neapărat să vină în România să scrie despre locul unde s-a născut Tristan Tzara. Deocamdată lucrează la un articol de prezentare a avangardei româneşti.

Dar cine nu e prevenit, cînd vizitează România nu cumpără un portret a lui Tzara - nici nu ştiu dacă-l găseşte - ci figura pictată a lui Dracula, gen icoană pe sticlă, ori pirogravată pe talere sau tăvi de lemn.

Din păcate acum vreo doi ani s-a organizat în ţară un congres de Draculologie - cred că ăsta-i era numele, la care au trudit cu sîrg două ministere, al Culturii şi al Turismului. Vorbeam cu Mihai Botez, după ce amîndoi citisem un articol din Washington Post: dacă din tot ce se petrece în ţară numai atît interesează, iar forurile române s-au străduit cu mare zel provincialist să popularizeze evenimentul - de fapt ce este cu România? N-am nimic cu Dracula (deşi, cu ocazia acelui congres mira-m-aş să se fi risipit superstiţiile, cred, mai repede, că s-au înmulţit) dar o istorie care cuprinde şi martiriu şi suferinţe şi enorme dureri şi succese extraordinare nu poate fi transformată/redusă la nivelul unei istorii de vampiri.

Motive de înţelegere

Ce imagine au românii, în general, despre restul lumii?

Îmi amintesc uneori de o pagină pentru mine revelatoare şi întristătoare totodată, citită în memoriile lui Nichifor Crainic. Prin 1927-28, el participă la Viena la o reuniune internaţională de scriitori şi notează - citez aproape textual: "discuţii aberante despre expresionism, despre suprarealism. Nu mă interesează. Am tăcut tot timpul". Vinea ar fi priceput foarte bine despre ce este vorba. Riscăm uneori să proiectăm în exterior propriile noastre complexe iar dacă observăm o reacţie de indiferenţă a Occidentului faţă de complexele noastre transformate în virtuţi naţionale, blamăm pe cei ce nu ne înţeleg - printr-un cunoscut "transfer al vinii".

S-ar putea enumera cîteva motive de înţelegere, de standarde întrucîtva asemănătoare dacă nu comune?

Există o oarecare tradiţie civică, o tradiţie de democraţie locală care merge departe în istoria României, apoi putem vorbi despre ceea ce americanul numeşte "family values", care se respectă şi la noi, în moralitatea tradiţională, nu tradiţionalistă. Avem ce comunica, putem găsi punţi de înţelegere. Dar dacă ne blocăm în propriile noastre noţiuni, autoglorificate şi autocompătimitoare, riscăm să facem figură de copii frustraţi, afirmînd că numai nouă ni se întîmplă tot ce e mai rău, numai noi am suferit, iar dacă şi la alţii s-au petrecut atrocităţi, numai la noi ele au fost teribile, numai nouă nu ni se recunosc meritele, numai noi ştim ce e bunul simţ etc. etc.

O reuşită în carieră, a cuiva care vine din România, face parte din dorită noastră imagine în lume?

Liviu Ciulei face imagine, Culianu, de asemeni, Andrei Şerban, la rîndul său, are parte de o bună receptare. Cînd Alina Mungiu colaborează la mari reviste americane, sau Sorin Antohi publică un volum la Paris sau predă la Universitatea Central Europeană din Budapesta – ales dintre toţi istoricii din Europa de răsărit care puteau fi acolo – asta înseamnă că imaginea lor este una de marcă. Dar e vorba de indivizi. De altfel, după părerea mea, accesul la imagine, una bine consolidată, e al românilor, ca indivizi, ca personalităţi, nu al României în general. Acum aproape doi ani, Fundaţia Culturală Română a iniţiat la New York un festival de cultură, cu o durată de 4 luni, unde au participat 60 de artişti români – de altfel au fost acolo şi oameni de la Dilema, Andrei Pleşu fiind implicat în desfăşurarea acestei acţiuni de amploare alături de Ion Caramitru, Liviu Ciulei, Andrei Şerban ş.a. Aceasta-i o linie foarte eficientă de promovare a "imaginii", care a înţeles că Occidentul caută modernitatea, inovaţia, suflul nou, fantezia şi astfel se poate stabili un dialog. Linia neosemănătoristă cu care s-a încercat, pe de altă parte, pătrunderea noastră în Occident, nu are şansă de ecou, n-are cu cine comunica.

Mihai Botez a fost un bun purtător de imagine a ţării?

Din păcate a venit tîrziu... El a fost un excelent ambasador la Naţiunile Unite. Lumea lui era lumea dlui Şora, nu a Ministerului de Externe, înţesat atunci cu destule "edecuri" ale trecutului cu care el n-avea mai nimic comun. Una din mărturisirile sale dramatice o ţin minte şi azi, fiindcă mi-a îndurerat, cînd am auzit-o: "Mi-e foarte greu să reprezint şi să spun lucruri în care nu cred."

Cine sînt mai demni de atenţie cînd vorbesc despre "oglinda" unei ţări: analiştii politici sau oamenii de afaceri?

Şi/şi. Oamenii de afaceri consultă foarte des analiştii politici. E drept, pe ei îi interesează stabilitatea unui regim şi garanţia proprietăţii. Dar nu totul se reduce la "business is business", lucrurile au şi o componentă morală. S-a spus de mult că tragedia războiului rece a fost aceea că "se confrunta o putere imorală cu o supraputere moralizantă". SUA este, probabil, printre puţinele ţări dacă nu cumva singura, care, de pe vremea administraţiei Carter, are în fiecare ambasadă un diplomat ce se ocupă de monitorizarea drepturilor omului în ţara respectivă, neinfluenţat de vorbele fără acoperire, sau de promisiunile generoase în aparenţă dar neajunse la fapte.

O ţară nu poate face orice şi să fie iubită sau admirată în continuare, fără consecinţe asupra imaginii. După criza petrolului din 1973, Venezuela părea că va face un salt spectaculos, ca dragonii Asiei. În foarte scurt timp, datorită dezorganizării şi corupţiei a reuşit să irosească resurse extraordinare. De 6-7 ani încoace se zbate într-o criză dramatică, deşi avea petrol din belşug. "Ţara bogată şi foarte frumoasă" nu mai este un concept atractiv cu orice preţ pentru oamenii de afaceri occidentali. "Palanca" - numele "pilei" în spaniolă - a întunecat orizontul care părea să i se contureze foarte favorabil. Dar, fiindcă lucrurile trebuie judecate în relaţie, atunci cînd salariile funcţionarilor guvernamentali sînt ridicol de mici nici nu se mai ştie dacă e vorba într-adevăr de corupţie în sensul consacrat, ci doar de asigurarea nivelului de supravieţuire.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus. bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fc @tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STANI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul V
nr.212
14-20 februarie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://plus. bry.indiana.edu/dilema html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

HYDE PARK

„Sunt bine. Ţânţarii însă m'a omorât."

(de pe o carte poştală expediată din Veneţia, la începutul secolului)

EDITOR: FUNDATIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

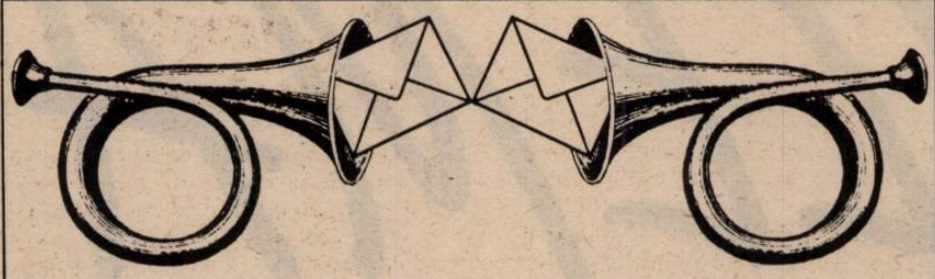

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Un Noica mai puţin cunoscut

Deşi m-am născut, probabil, cu o înclinaţie naturală către cărţi şi studiu, destinul m-a îndreptat pe un alt drum şi mi-a refuzat condiţia de "om cultivat", în acceptul adevărat al noţiunii.

De aceea, numele Constantin Noica l-am auzit pentru prima oară prin 1982, în casa actorilor Valeria Sitaru şi Florin Zamfirescu. Aveam aproape 40 de ani, dar cum în lumea sportului circulă doar filosofia relativ simplă a învingătorului şi învinsului, scrierile unui domeniu departe de a fi accesibil rămăseseră un simplu deziderat. Socialismul ştiinţific din liceu şi materialismul dialectic predat printre materiile studiate la Facultatea de biologie din Bucureşti nu pomeniseră nimic nu numai despre Noica. În 1978 apăruseră "Spiritul românesc în cumpătul vremii" iar în 1980 "Povestiri despre om", dar eu le-am avut în mînă cîţiva ani mai tîrziu.

Prieteni minunaţi, Vali şi Florin erau atunci, ca şi acum, mult mai mult decît "simpli" actori. Relaţiile strînse cu Nichita Stănescu, Andrei Pleşu sau Andrei Cornea erau de notorietate iar întîlnirea cu Noica însemnase pentru Vali un adevărat moment de "iluminare" şi convertirea către filosofie. Studia zilnic, buchisea de una singură greaca veche, devenise un discipol credincios al marelui filosof şi îl vizita destul de des la Păltiniş.

În 1983 apăruse "Jurnalul" lui Gabriel Liiceanu; auzisem de el dar accesul la lectura lui era dificil pentru că circula pe sub mînă, asemeni oricărei cărţi "oculte" în vremea aceea.

Tot Valeria Sitaru mi l-a împrumutat şi îmi amintesc că am întrebat-o ce înseamnă "reificare" (nu cunoşteam termenul, ca şi altele din cele cu care operează filosofia), răspunsul venind aproape automat: *"Ce-ar fi să-l întrebi chiar pe Noica"*. Simplu!

Întîlnindu-mă frecvent cu Vali şi Florin, personalitatea filosofului a pătruns în viaţa mea prin "poveştile" despre el şi dorinţa de a-l cunoaşte a devenit aproape o obsesie. Nu pentru că ţineam morţiş să-l întreb ce înseamnă "reificare"!

Dar, deşi Vali Sitaru îmi propusese de mai multe ori să o însoţesc la Păltiniş, pe Constantin Noica l-am cunoscut într-o ocazie banală, asemeni acelora care transformă în momente esenţiale întîmplări obişnuite de viaţă.

S-a întîmplat cu nouă ani în urmă, într-un sfîrşit de septembrie. Nu mi-am notat, din păcate, data calendaristică dar memoria afectivă păstrează ziua ca fiind prima a ultimei săptămîni a lunii.

Cu o seară înainte Vali mă rugase s-o însoţesc cu maşina, pentru a-l conduce la gară pe maestrul Noica – nu voi putea să-l numesc altfel de-aici încolo. Urma să se întoarcă la Păltiniş după o scurtă şedere în Bucureşti.

Luni înainte de amiază am luat-o pe Valeria Sitaru de pe Bd. Dinicu Golescu şi am plecat spre Drumul Taberei. Eram emoţionat cum nu fusesem niciodată.

Am condus încet, de teama unui accident care să-mi compromită clipa.

Maestrul locuia pe artera principală a cartierului, la vreo două staţii de piaţă numită şi astăzi "Moghioroş". Am ajuns după un sfert de ceas, Vali a coborît şi a revenit în cîteva minute însoţită de un domn în vîrstă, uşor adus de spate, îmbrăcat cu costum şi cravată, cu un pardesiu bleumarin deasupra şi un basc de aceeaşi culoare pe cap.

Era o splendidă zi de septembrie, soarele încă ardea iar eu purtam o cămaşă cu mînecă scurtă. Nu ne pricopsisem pe atunci cu ierni care debutau odată cu mustul şi pastrama. Aerul contrariat al privirii aţintite asupra pardesiului a primit un răspuns de o seninătate şi un firesc dezarmante: *"Îl transport mai uşor aşa, îmbrăcat cu el!"*

Am pus micul geamantan în portbagajul Daciei break, ne-am urcat şi pînă la gară nu cred că am scos mai mult de 20 de cuvinte. Banalităţi. Conversaţia au întreţinut-o Vali şi Valentin Vasilescu, vărul ei care ne însoţea. Am ajuns la Gara de Nord cu aproape o oră înainte de plecarea trenului. *"Întotdeauna vrea să fie sigur că nu întîrzie"*, mă avertizase Vali.

Cu braţul maestrului petrecut pe sub mîna mea dreaptă îndoită din cot, ne-am îndreptat spre peron. Păşea încet, neaşteptat de sigur însă pentru aspectul său de om în vîrstă. Am continuat să ne plimbăm, mergînd în acelaşi ritm egal pînă la capătul peronului. Zăboveam puţin şi apoi reveneam la locul în care Vali şi Valentin "păzeau" bagajul. Pentru mine, cei doi şi lumea din jur nu mai existau! Crisparea mi se simţea însă de la o poştă.

Cu o rară delicateţe şi un tact desăvîrşit, simţind momentul dificil al novicelui, filosoful a coborît surprinzător de firesc într-o lume, cea a sportului, pe care nu-mi imaginasem nici măcar o clipă că o poate cunoaşte atît de bine. Mă întrebase la un moment dat: *"Cu ce te ocupi?"* Îi spusesem că am jucat mulţi ani baschet de performanţă, că am revenit apoi la biologie, conducînd un laborator al clubului Steaua. Discuţia ce a urmat m-a fascinat pur şi simplu.

Se mişca incredibil de uşor printre atleţi, fotbalişti, înotători, ciclişti, glorii trecute sau aparţinînd prezentului de atunci. Îşi amintea de marii atleţi americani, de Bob Gutowsky şi Parry O'Brien, cîştigători ai probelor de săritură cu prăjina şi aruncarea greutăţii la prima ediţie a "Internaţionalelor" de atletism ale României; era admirator al boxerului de culoare Floyd Patterson, al asului pedalelor Eddy Merckx şi al formidabilului înotător Marc Spitz, cel care cîştigase la Olimpiada münchenează, în 1972, nu mai puţin de şapte medalii de aur. Iar în lumea fotbalului românesc, maestrul se învîrtea mai ceva decît un microbist înrăit! (Fac o scurtă reîntoarcere în timp pentru a spune că în urmă cu doar cîteva zile doamna Ofelia Creţia îmi relata că într-una din vizitele sale la Păltiniş "combătuse" minute bune cu maestrul Noica despre F.C. Braşov, Costică Ştefănescu şi transferurile sezonului!). N-am îndrăznit atunci, în septembrie 1987, să întreb cum îşi mai pot face loc printre lecturile unui filosof şi cele, derizorii de obicei pentru un gînditor, reflectînd lumea sportului. Răspunsul nu era totuşi prea greu de intuit.

Între timp limba mi se dezlegase, glasul revenise şi discutam ca două foarte vechi cunoştinţe. Cu o rară artă anulase uriaşa distanţă dintre nivelele noastre de cultură, aducîndu-mă în starea de a-i putea deschide sufletul.

Cînd garnitura de tren în care urma să se urce se iţea dinspre Podul Basarab, brusc, fără nici o legătură aparentă cu tot ce discutasem pînă atunci, m-a întrebat: *"Ce te frămîntă?"* I-am relatat în cîteva cuvinte că aproape întreaga ramură bărbătească a familiei tatălui meu a moştenit darul de povestitor al bunicii născute pe malul Dunării, că un văr primar este membru al Uniunii Scriitorilor – cunoştea şi numele şi cărţile – şi că, uneori, încerc sentimentul că pot să scriu. Că vreau să scriu! Şi, înainte de a se îndrepta spre scara vagonului, mi-a spus cu blîndeţe: *"Vino negreşit la Păltiniş. Te vei elibera!"*

Dacă aş fi simţit atunci, pe peronul Gării de Nord, ce se va întîmpla peste doar două luni, m-aş fi urcat fără ezitare în acelaşi tren. Cred că în săptămînile care au urmat nu a fost una singură pe care să o încep altfel decît spunîndu-mi: *"Vinerea asta plec la Păltiniş!"* Şi bineînţeles că nu am reuşit să ajung în nici una din zilele de vineri care au precedat-o pe cea din 4 decembrie. Atunci, în seara zilei de 4 decembrie 1987, cînd am aflat că maestrul nu mai este, m-am dispreţuit pentru delăsarea şi comoditatea cu care amînasem mereu vizita la Păltiniş. Astăzi ştiu că aşa a fost să fie.

Alin SAVU

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

„Dilema" forfecată la Lyon

Drăguţă redacţie,

Ultimele "Dileme" sosite pe-aici cuprind un lucru care merită salutat: curiozitatea cititorilor. Bravo, aşa e bine (în plus de asta, motto-ul e un amor!) În bună româncă am zis, ia să mă amestec şi eu, ca musca-n lapte. Şi să încep, după ce v-am admirat urechile (hotărît, n-aveţi dopuri în ele), cu o urecheală. Păi, dacă tot faceţi un lucru atît de bun, de ce îl stricaţi? Eu zic, după mintea mea – nu tocmai "junǎ"! – că omul scrie atunci cînd îl revoltă un articol, nu împărtăşeşte aceeaşi opinie etc., mai rar, ca să laude. Uitasem că mai sînt şi ăi de se cred très philosophes şi ne fac capul mare cu maldăre de banalităţi. Nu scriu ca să particip la o dezbatere, dar iacătă-i scriind tot ce le trece prin minte doar ca să-şi vadă numele tipărit.

Să luăm exemplul unui domn din Breaza (oraşel foarte agreabil, nimic de zis) care, după ce comite impolitetea de a spune că nu prea citeşte "Dilema" decît aşa, cînd şi-aduce aminte, prin trenuri... e supărat că numărul aniversar dădea dovadă de "stupidă autogratulare şi suficienţă festivistă". Hait, mi-am zis, citind replica venită de la Breaza: pare scrisă cu parapon! Că nu i-a plăcut numărul, altminteri foarte simpatic şi fără fasoane, mai înţeleg, chestie de dispoziţie. Dar să ia drept bun exemplu tocmai acel "Joyeux anniversaire" al lui Norbert Dodille, asta e prea de tot! Mă amuză adesea miniaturile maliţioase de domnului Dodille, dar era, după opinia mea, singurul articol absolut hodoronc tronc din acel număr. Nu vreau să mi-l amintesc, era plin de orori, ceea ce englezii numesc "Hilljoy"... Ca atunci cînd eşti la o nuntă şi vine cineva şi, cu aerul că vrea să-ţi spună ceva nostim, te anunţă că tu petreci, în timp ce în Africa lumea moare de foame, în Serbia se bat ca chiorii, în Palestina mai ştiu eu ce şi tot aşa... Credeţi-mă, nu-ţi arde de asta cînd eşti la o nuntă, şi cine zice că nu e aşa e un mare ipocrit! După ce-am înghiţit găluşca asta contrariantă, dl. Atanasiu din Breaza (aşa îl chema) nu mi-a mai rezervat decît o bună doză de plictiseală. L-am citit totuşi pînă la capăt să văd unde bate, minunîndu-mă en passant cum "paradoxal", vorba dumitale, dar deloc "benefic" (sau, *"din fericire, benefic"* cum tot el zice...), un text care face elogiul plictiselii văzută ca o chestie fină poate fi atît de... plicticos şi de posac scris! Şi-apoi, ce rost are, Doamne iartă-mă, să glossez la nesfîrşit pe un subiect deja întors pe toate feţele de condee atît de excelente, precum al lui Pascal?... Şi încă, l-aş fi "iertat" pe dl din Breaza dacă nu făcea referinţă la *"minunata* replică a lui A. Luca la numărul tematic despre plictiseală"... asta a pus capacul! Ai zice că există un "Club al plictisiţilor" care-şi dau întîlnire în pag. a doua din "Dilema". Citîsem şi eu (nu-mi scapă nimic, acel text "adus cu poşta" şi, deşi nu mă dau "cititor profesionist" cum A. Luca precizează că ar fi (ce-o mai fi şi aia!?), vreau să vă mărturisesc că rareori am citit ceva mai arogant şi mai penibil. O să ziceţi (şi eu mi-am zis, înainte să pun mîna pe stylo) că fiecare are dreptul la opinia sa, are dreptul să bată cîmpii dacă îi vine. Dar de ce în "Dilema"?! NU zău, e păcat ca pagina a doua să devină locul de predilecţie al veleitarilor frustraţi. N-oi fi eu cititoare "profesionistă" (eu nu citesc decît pentru propria-mi plăcere), dar ştiu să recunosc grafomania cînd ea se arată.

Acum vă las, căci tocmai cîntă Charles Trenet la radio "... et mon coeur fait boum Cum, Doamne iartă-mă să te plictiseşti?!

A voastră cu fidelitate,
Ruxandra BĂICOIANU
119, Rue du Sergent Blandan, Lyon, France

N. red.: Aveţi sau nu dreptate – să vedem ce replici veţi primi – dar nimeni din Lyon nu ne-a spus: „drăguţă redacţie"! Ne-aţi corupt...

Va reuşi firma TERCIFAX SIMPLEX să implementeze aţa?

Toată istoria s-a născut cu ani în urmă din zbaterea pentru găsirea de soluţii cu privire la economia de metal pentru obiecte tăietoare. Implicaţiile problemei au fost mai ample decît cele generate de perfecţionarea şi exportul maşinilor de ascuţit oväz, în ţările calde. Tentaţia era mare: economie de metal şi de energie, folosirea materialelor locale, tradiţia băştinaşilor etc.

Tema a fost încredinţată unui institut central de cercetări. Pe parcurs, s-au ivit şi alţi pretendenţi care susţineau că problema cu pricina este prea complexă, că nu poate fi cocoloşită la un singur institut – care deja a început să trateze treburile îngust şi sectar ş.a. Lucrurile s-au aranjat pînă la urmă, prin contracte şi subcontracte suplimentare. Organul de siguranţă, prezent şi el în mod firesc, a intuit pericolul deconspirării, încît a decis ca circulaţia de hîrtii şi dosare, în legătură cu tema, să se facă cifrat, sub sigla "TCM". Inspirată idee! Numai iniţiaţii din cercuri restrînse ştiau că TCM vine de la "Thread's corn mush". Această formulare, în traducere liberă, şoptită la ureche, spunea totul: aţa mămăligii. Folosirea limbii engleze avea drept scop deruta occidentalilor specializaţi în spionaj industrial. Aceştia, nefamiliarizaţi cu mămăliga, nu s-au prins. Formula a dat o oarecare bătaie de cap, pe plan intern, odată cu proliferarea cercurilor de studiu a limbii engleze, la sate. Este incontestabil că faptul în sine reprezenta un adevăr simplu ca toate marile adevăruri: mămăliga poate fi tăiată perfect, cu aţa. Istoricii şi arheologii, care au beneficiat şi ei de un contract de cercetare, au demonstrat că, în mod îndubitabil, aţa mămăligii nu era cunoscută în perioada preaurehană. Gîndirea lor unitară s-a bucurat de toată stima. În gîndirea cercetătorilor din domeniile ştiinţelor tehnice, nu s-a găsit unitatea în diversitate. De exemplu, cei din industria textilă puneau fel de fel de strîmbe: ba că aţa din mase plastice este energofagă, ba că cea de cînepă nu are cine s-o mai facă şi cîte şi mai cîte. Îndîrjirea ciberneticienilor a stîrnit uneori entuziasm. Aceştia au elaborat o sumedenie de programe pe care le-au imprimat pe microfilme şi au înfiinţat o bancă de date. Cine vrea să găsească cea mai bună soluţie de aţă pentru tăierea mămăligii, n-are decît să uzeze de calculator. Un tînăr şi ambiţios iaurtolog s-a implicat în controversata problemă, beneficiind de o bursă de studii în străinătate. Foarte tranşant a fost un cunoscut fizician care a propus pur şi simplu folosirea laserului.

Evenimentele care au avut loc în partea de răsărit a Europei, războiul din Golf şi multe altele, au întors toate pe dos. Mulţi cercetători şi-au luat lumea în cap şi au plecat care încotro. Dumnezeu ştie, cîte secrete or fi luat cu ei!

De curînd, am avut şansa să-l întîlnesc pe dl N.P., fost ataşat cultural, în prezent ataşat privatizării. Dînsul este un ambiţios întreprinzător, fiind patronul firmei "Tercifax-simplex". Am rămas stupefiat, aflînd că ştie toată tevatura privind aţa mămăligii. "Este păcat ca zestrea de date, existentă în acest domeniu, să rămînă nevalorificată. Ei bine, mi-am propus să revitalizez aţa", mi-a zis dînsul. Dl. N.P. este optimist. Aşteaptă, deocamdată, ca factorii de decizie să definitiveze ierarhia: agricultura, turismul, industria sau viceversa?

În plină vervă, mi-a mărturisit şi tîlcul denumirii firmei sale: "În perioada asta de tranziţie, nu are rost să te complici cu aţa mămăligii. Deocamdată – terci simplu şi mai tîrziu, mai ales dacă primim şi ajutor extern, implementăm aţa".

În curînd, firma "Tercifax-simplex", va lansa un nou produs, de interes aproape general: terci simplu, îmbuteliat cu ajutorul unei instalaţii speciale, pe bază de microunde.

Constantin BÂRA
Str. Padeş, 12, bl. 10, ap. 23, sect. 4, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:
- **Reziduuri romantice**
- **Natură şi tehnologie**
- **Despre sistemul medical**

Din polul plus...

De cîte ori intelectualul (sau politicianul) destic stă de vorbă cu un intelectual (sau politician) din vest, el e silit să constate că, la un moment dat, discuţia devine imposibilă. Aceleaşi cuvinte desemnează, pentru fiecare, realităţi distincte, aceleaşi evenimente se înscriu, pentru fiecare, în altă istorie. Cînd e vorba de "stînga", "dreapta", "comunism", "capitalism", "drepturile omului" etc., reprezentările esticului nu au aproape nimic în comun cu cele ale apuseanului. Şi una din piedicile (neglijate) ale integrării noastre europene e tocmai această frustrantă experienţă a intraductibilului: o barieră de limbaj, care exprimă experienţe istorice diferite, tradiţii politice diferite, convingeri ireconciliabile. Orice încercare de a căuta, în această ruptură, vinovăţii, obtuzităţi locale, şanse şi ghinioane istorice, e - în cel mai bun caz - naivă. Fiecare din cei doi interlocutori îşi are îndreptăţirile sale. Se poate perfect înţelege de ce, în mod spontan, noi refuzăm stîngii orice perspectivă de onorabilitate, în vreme ce tendinţa vestului "luminat" e de a refuza orice perspectivă de onorabilitate dreptei. Pentru noi, stînga e mai mult sau mai puţin comunistă, după cum pentru occidentali, dreapta e mai mult sau mai puţin fascistă. Pentru noi, comunismul e un cimitir, pentru occidentali, el e, încă, un experiment benign, un proiect plauzibil. Cîtă vreme ne vom confrunta de pe aceste baricade incompatibile, dialogul est-vest va rămîne o utopie. Trebuie să căutăm împreună, cu luciditate, un *alt* punct de contact, un *alt* unghi de vedere. Balansul est-vest trebuie "fixat" într-un "nord" edificator, echidistant faţă de ambele. Prin aceasta, nu ne referim la o "a treia cale". Pentru fostele ţări comuniste nu există altă soluţie decît capitalismul liberal. Dar această unică soluţie trebuie asumată fără idolatrie, fără expectative euforice, fără cultul triumfalist al miracolului. "De foarte sus, din polul plus", capitalismul nu se vede ca o depăşire *pe verticală* a comunismului, ci ca o corecţie realistă a lui, operată însă *în acelaşi plan*. Amîndouă admit prestigiul economicului, chiar dacă îl grădinăresc diferit. Amîndouă sînt ipostaze ale unei lumi secularizate, mitologii ale paradisului *terestru*. Comunismul - în ciuda respectului său pentru materie - nu e decît un idealism apter, reductibil fie la candoare entuziastă, fie la demagogie interesată, vulgaritate filosofică sau, direct, prostie (ca să nu pomenim de bestialitatea sa istorică). Capitalismul - în ciuda respectului său pentru valori liberale - e un materialism subtil, vag ipocrit, reductibil, în cazul cel bun, la individualism performant şi subzistenţă civilizată, iar în cazul rău, la mercantilism cinic, competitivitate egoistă, bunăstare obnubilantă. Să nu se uite că încăpăţînarea gauche-istă, excesele ridicole ale "corectitudinii politice", maoismul, terorismele roşii şi legenda însăşi a comunismului imaculat sînt, toate, produse ale contextului capitalist. Asta poate însemna, firesc, că lumea capitalistă e liberă, dar poate însemna şi că ea are o insidioasă componentă nevrotică. E drept, lumea aceasta, cu nevrozele ei cu tot, e infinit preferabilă smintelii comuniste. Ni se cere doar să o adoptăm cu simţul relativităţii, fără ezitare, dar fără iluzii. Ar fi singurul avantaj pe care l-am putea extrage din faptul, altfel mai curînd descurajant, că am ajuns, în paradisul capitalist, ultimii.

Andrei PLEŞU

Sindicatele şi puterea de sacrificiu

Istoria sindicalismului postrevoluţionar a fost marcată, an de an, de încrederea oarbă a unor lideri de confederaţii în reprezentanţii puterii, de duşmănia altor lideri pentru partidele de opoziţie, de manevrele dintr-o tabără politică sau alta, de interese guvernamentale şi de spectacole oferite în stradă sau în Parlament cu "profesionişti ai protestului" sau cu anticomunişti de ocazie. Invocate mereu drept argument public în lupta politică şi folosite ca ameninţare în culise, sindicatele au devenit "foarte importante" fără să aibă practic alt rol decît acela de a da impresia că îşi apără propria poziţie apărînd, de fapt, scaunele unora dintre demnitari şi contribuind la înlocuirea demonstrativă a altora. Ca şi presa, care a fost cu desăvîrşire liberă şi supusă din start regulilor economiei de piaţă, sindicatele n-au putut refuza înrolarea într-un "război" care nu era al lor. Mitinguri bucureştene cu iz monarhist urmate de mineriade "spontane" cu pretenţii "stabilizatoare", negocieri "şmechereşti" cu organisme financiare occidentale şi remanieri guvernamentale motivate prin spaime naţionaliste, amînarea legislaţiei reformiste şi preferinţa pentru politica jumătăţilor de măsură - toate au fost, rînd pe rînd, puse în seama presiunilor sociale sau al "mesajelor din popor". Lozincile periculoase sau stupide - de la "Noi muncim nu gîndim!" şi "Nu ne vindem ţara!" la "Ţapul şi cu chiorul/au minţit poporul!"- atribuite fie lucrătorilor de la "Faur", fie minerilor din Valea Jiului, au întreţinut senzaţia că între "laboratoarele de creaţie" ale "României Mari" şi mînia marilor sindicate există o legătură strînsă pe care politicienii sînt datori să nu o ignore. Treptat, existenţa sindicatelor s-a transformat într-un atu al tuturor jocurilor politice, "justificînd" neputinţele parlamentare şi duplicităţile puterii executive, degringolada opozanţilor şi antireformismul autorităţii de stat, populismul editorialiştilor nombrilişti şi montajele propagandistice de la Televiziune. În pofida acestor "adevăruri" de suprafaţă, "clasa muncitoare" s-a pronunţat întotdeauna, în sondajele de opinie, în favoarea economiei de piaţă şi a statului de drept. Liderii sindicali au prins, ce-i drept, gustul celebrităţii, al discursului rafinat şi al simpozioanelor internaţionale, dar "masa socială " s-a eliberat în şapte ani şi de nostalgiile "protectoratului comunist" şi de idolatria ori diabolismul alimentate de... liderii de opinie.

Surprinzîndu-i atît pe cei care au tergiversat reforma pe motiv că terapia restructurării e respinsă de "conservatorismul societăţii româneşti", cît şi pe cei care după alegerile din '92 s-au plîns de "prostia electoratului român", majoritatea sindicaliştilor a ales schimbarea regimului politic într-un moment decisiv pentru viitorul ţării. Pe marile platforme sau în regii autonome, în întreprinderi falimentare sau în societăţi înscrise pe lista unităţilor privatizabile, stînga proceauşistă şi dreapta anti-occidentală au pierdut partida iar fostul partid de guvernămînt a primit "cartonaş galben". Social-democraţii şi creştin-democraţii au ajuns la putere pentru că sindicatele preferă, în plan politic, "calea de mijloc" şi sancţionează, în administraţia economică, "jumătăţile de măsură". Membrii de sindicat aprobă programul de reformă al cabinetului Ciorbea dar sînt înspăimîntaţi de costurile sociale şi de lipsa de garanţii cu privire la ieşirea din criză. Teoretic, populaţia săracă ameninţată de şomaj e de acord cu guvernanţii şi acceptă "soluţia tăierii în carne vie", practic mişcările de protest sînt inevitabile deşi "pacea socială" e acum cu adevărat o problemă de interes naţional. Numai că apelurile la concordie şi înţelepciune naţională au fost demonetizate pe durata a două legislaturi, iar acuzaţia de "destabilizare" folosită atît de des pe timpul Pieţei Universităţii sau al grevelor generale de mai tîrziu n-ar putea fi reluată fără accente ridicole. Excesele protestelor fără obiect şi al duşmăniilor fără măsură se întorc acum împotriva întregii clase politice: cum să convingi sindicatele să rabde şi să tacă, dacă de atîtea ori te-ai străduit să le scoţi în stradă pentru a da lecţii adversarilor reali sau imaginari, dacă le-ai susţinut revendicările salariale inflaţioniste din motive electorale, dacă le-ai stimulat spaimele şi le-ai aplaudat uneori violenţa?

Liderii sindicali declară că în locul unei politici a revendicărilor trebuie pusă acum o "politică a soluţiilor". Cam aşa ar fi trebuit să gîndească politicienii şi reprezentanţii societăţii civile în perioada (inutil şi antidemocratic) agitată 1990-1992. Conflictele şi confuzia de atunci stau, de fapt, la baza bogăţiei noii nomenclaturi şi a sărăciei cvasigeneralizate. Cineva le-a întreţinut şi a ştiut să profite de ele. Din cauza asta, acum costurile sociale sînt extrem de mari şi cad doar pe umerii sindicatelor iar viitorul democraţiei depinde exclusiv de puterea de sacrificiu a masei electorale.

Elena ŞTEFOI

O „simplă" neînţelegere

Însemnările mele, de acum cîteva săptămîni, cu titlul **Ieşirea prin cer**, însemnări ce aveau ca punct de plecare un articol despre Biserica Ortodoxă Română apărut în revista pariziană **Le Point**, au primit un răspuns neaşteptat şi oarecum polemic din partea autorului acelui articol (**Dilema**, nr. 211. 7-13 febr. 1997).

Oarecum polemic fiindcă, se ştie, "toţi sîntem iritabili"; iar neaşteptat fiindcă, de fapt, este vorba mai curînd de o neînţelegere decît de o controversă. Adoptînd un simpatic ton de manifest insurgent, dl Mirel Bran, autorul, îmi scrie aşa: "Domnule Iorgulescu, eu - şi am sentimentul că întreaga mea generaţie - nu prea mizăm pe cer. Sîntem tereştri, domnule. E poate un păcat al tinereţii noastre, dar noi privim spre ziua de mîine cu un bagaj de nădejdi şi de nelinişti pe care încercăm să le rezolvăm aici şi acum". Minunat! - iar dacă e aşa, într-adevăr, aş vrea să fiu socotit membru susţinător al acestei generaţii; din cauza vîrstei, nu pot aspira la alt statut, desigur. Fiindcă titlul însemnărilor mele (şi presupun că nu doar titlul) conţinea, fie-mi îngăduit să o spun, o anumită ironie. Sau măcar asta fusese intenţia mea. De altfel, "Ieşirea prin cer" este titlul unei piese de teatru (teatru "absurd") aparţinînd unui foarte ironic scriitor român; dar e probabil că dl Mirel Bran nu a citit-o sau nu a auzit de ea. Nu e o nenorocire, bineînţeles. Iar ironia mea nu-l privea cîtuşi de puţin pe autorul articolului de la care pornisem; articolul din **Le Point**, ca de altfel întreg "dosarul" despre ortodoxie publicat în săptămînalul francez, îmi servise mai degrabă ca pretext pentru a sugera, încă o dată (căci am mai făcut-o, şi tot în **Dilema**), riscurile excesului de "îmbisericire" a vieţii publice româneşti. Exces de care, se înţelege, nu dl Mirel Bran este responsabil.

Responsabili sînt, în primul rînd, politicienii români. Toţi - sau aproape toţi. În trecuta campanie electorală, de exemplu, aproape că nu a fost partid sau lider de partid care să nu declame, ca în transă, că va întări "instituţiile fundamentale", enumerînd printre acestea, invariabil, **Biserica** şi **Armata**. Este însă compatibilă viziunea unui stat democratic modern, aşa cum - presupun - aspiră majoritatea politicienilor autohtoni să fie România, cu situarea Bisericii şi a Armatei, într-o înşiruire aproape stereotipă, în rîndul "stîlpilor societăţii"?! Există, printre oamenii politici democraţi din Vest, unul singur care să declare, fie şi din raţiuni electorale, că se - ori se va - sprijini pe Biserică şi Armată?! În treacăt fie spus, **Justiţia** a lipsit aproape cu desăvîrşire din refrenele electorale cu "instituţiile fundamentale". Şi tot în campania electorală s-a petrecut un eveniment extraordinar. Într-una din confruntările finale dintre cei doi candidaţi la preşedinţie, unul l-a întrebat pe celălalt dacă el "crede în Dumnezeu". Nu are nici o importanţă cum s-a răspuns acestei întrebări; important, chiar foarte important, a fost că o asemenea întrebare a putut fi pusă. Mai mult: a fost considerată *o întrebare capitală*. Iar această întrebare ar fi avut, judecînd după ecourile din presă, un rol decisiv în orientarea voturilor. Şi nu cunosc, probabil mi-a scăpat, reacţia generaţiei dlui Bran la această împrejurare. Oricum, fapt este că "toţi sîntem iritabili, însă numai unii expresivi". Fatalitate! Una în plus...

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Legea lui Speranţia

Raţiuni didactice m-au determinat să recitesc, după mulţi ani, una din bijuteriile literaturii juridice interbelice: *Lecţiuni de enciclopedie juridică*. Cartea, scrisă de Eugeniu Speranţia, strălucitul profesor de filosofia dreptului şi sociologie juridică al Universităţii clujene, a apărut în 1936. Cred că cele mai incitante pagini ale acestei cărţi sînt cele vreo douăzeci în care Speranţia formulează "Legile de evoluţie a dreptului". Lectura celor 14 legi în conformitate cu care se mişcă dreptul mi-a lăsat, şi de această dată, aceeaşi puternică impresie. Efortul de a cuprinde într-un sistem logic acceptabil întregul imens al fenomenului juridic, credinţa în ideea că dreptul aparţine în totul destinului umanităţii ca şi optimismul gnoseologic pe care-l inspiră aceste pagini impun şi astăzi. Se "vede" spectacolul unui mare spirit!

Una din legile lui Speranţia (a cincea) m-a provocat mai mult decît celelalte. E vorba despre "*Legea continuităţii sau adaptării psihologice a noilor instituţii la vechea mentalitate*". O structură nou instituită, ne sugerează Speranţia, se va adapta vechii mentalităţi încă prezente. Această ciudată adaptare a "noului" la "vechi" se produce pe ascunsele căi ale psihologiei. Se pare că dreptul se construieşte privind mereu spre trecut. Şi nu putem să nu credem în veracitatea acestei legi cînd vedem ceas de ceas produsele acestei adaptări *à rebours*. Poliţiştii au maniere de miliţieni, prefecţii au stilul vechilor prim-secretari, societăţile comerciale au reflexele întreprinderilor de stat. Respectarea vechilor uzanţe, în sînul noilor structuri este, cred eu, marele pericol al momentului. Ce e de făcut? (Un mucalit mi-a răspuns: "Să nu-l mai citim pe Speranţia".)

Primul lucru pe care îl avem de făcut este să ne obişnuim cu ideea că mentalitatea supravieţuieşte instituţiei în care s-a ipostaziat la un moment dat. Al doilea lucru pe care îl avem de făcut este să credem că singura schimbare autentică este de tipul "pas cu pas", "încetul cu încetul", "puţin cîte puţin". În fine, ultimul lucru pe care îl avem de făcut este să sperăm că vom trăi, fiecare din noi, sute de ani.

Poate că mă opun evidenţei, dar nu pot avea această perspectivă asupra schimbării instituţionale, vitală pentru România de mîine. Dacă aş avea această perspectivă (la care Speranţia, parcă, mă îmbie) ar trebui să reneg trei sferturi din "pledoariile" pe care le-am făcut aici. Nu o fac!

Sever VOINESCU

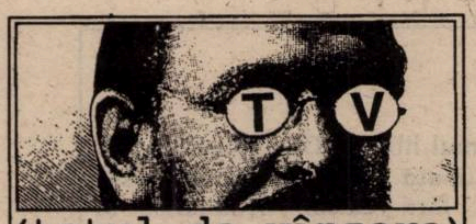

(totul de vînzare)

Beavis, Butt-head & Comp.

Antena 1 este o televiziune (cel puţin aparent) calmă, nestrăbătută de mari frămîntări, dar nici de mari ambiţii. De aceea, deşi privită constant, "consumată" cu - sînt sigur - regularitate, ea nu prea este şi văzută. Nu dă "tunuri" isterice, ca Pro TV-ul, şi nici nu se "reformează" patetic-balcanic, ca TVR-ul. Umple spaţiile în mod egal, asigură permanenţa, oferă refugii cît de cît confortabile atunci cînd ambiţiile şi/sau neputinţele celorlalţi ajung să plictisească, să enerveze sau pur şi simplu să cedeze ele însele nervos, retrăgîndu-se prin colţuri pentru a-şi pregăti replicile. Nu ştiu în ce măsură avem, în cazul ei, de-a face cu efectele unei politici deliberate - politica "locului al doilea" (al treilea, riguros vorbind) - sau, dimpotrivă, cu absenţa oricărei politici. Normalitatea programelor Antenei 1 poate fi, după caz şi preferinţe, scrisă fie între ghilimele, fie, de ce nu, cu majuscule. Numele ei poate fi, dacă vrem, mediocritate, dar una, în contextul dat, valorizabilă mai degrabă pozitiv, benefic. Antena 1 este, pe scurt, o televiziune *odihnitoare*, care nu pune mari probleme (cel puţin în registrul comun al vizibilităţii). Prestaţii egale, figuri nespectaculoase dar agreabile, ton calm, aşezat, iniţiative jurnalistice de multe ori solide şi binevenite, cu atît mai mult cu cît nu se auto-publicitează zgomotos. Într-un cuvînt, profesionalism (în sensul de corectitudine şi cam atît) preocupat de consolidarea banalităţii ca aer respirabil.

O excepţie, totuşi, există. O stridenţă devenită, deja, obicei. Care provoacă masochismul ascuns al telespectatorilor care, la rîndul său, o întreţine. Este vorba de emisiunea *Milionarii de la miezul nopţii* şi de realizatorul acesteia, celebrul, de-acum, Marius Tucă. Emisiunea cu pricina a cunoscut pînă în prezent două serii. Are, prin urmare, o istorie. Dar şi o evoluţie?

Concepută de la bun început ca o replică mimetică la "revoluţia" populist-comercială introdusă în televizualul românesc de milionul matinal acordat ca premiu de fidelitate de Pro TV, ea a ales soluţia de noapte. După o întrerupere pe timpul campaniei electorale din toamna trecută, recent ea a revenit într-o nouă - şi mult mai fericită - înfăţişare scenografică, mai bine adaptată orei tîrzii de difuzare. Pînă aici, toate bune. Spuneam adineauri că ea provoacă şi întreţine - lăsîndu-se, la rîndul ei, întreţinută de - masochismul de taină al multor telespectatori autohtoni: aceştia par a o consuma ca pe o mîncare neplăcută; o inhalează pentru a se enerva înainte de culcare şi a avea ce înjura a doua zi. Pricina o constituie prestaţia vesel-arogant-suficientă, vie dar, de multe ori, de prost-gust a numitului Marius Tucă. Care pune nişte întrebări pe baza articolelor publicate în ziua respectivă în *Jurnalul naţional*, întrebări care, cel mai adesea, vizează, culmea, nu atît informaţii de presă, cît înfloriturі de stil mai mult sau mai puţin penibile aparţinînd condeierilor din paginile acestui ziar. Marius Tucă are darul, într-adevăr rar, de a-şi strica singur, prin propria-i prezenţă, emisiunile. Cum spuneam, emisiunea sa are succes exact în măsura în care enervează, irită, strică nopţile şi hrăneşte, polemi . dimineţile. Stau, însă, şi mă întreb a cui o fi, de fapt, vina: a celor care, nonşalanţi, ingenui, o propun şi o realizează sau a celor care, în crucea nopţii, nu se pot dezbăra de ea, transformînd-o, deja, în manie culpabilă?

Marius Tucă, însă, nu-i singur. Recent, au venit să-i ţină companie, pe micul ecran al netulburatei Antena 1, simpatic-periculoşii idioţi transatlantici Beavis şi Butt-head, personajele unui desen animat de succes "emanat" de MTV. Premieră salutabilă, pe care mă grăbesc s-o anunţ şi s-o recomand. Mă întreb, însă: un *talk-show* (specie, în România, degradată fără să fi cunoscut vreo perioadă de glorie; denumire, la noi, pentru orice şi mai nimic) precum *Milionarii...*, în care nesmintit aceleaşi, cîteva, figuri ale presei scrise româneşti ţin să-şi propage jumătăţile, sferturile, zecimile, vidul mult mai uşor de mascat prin atît de ritualizatul, de preformatul şi de formalizatul scris public cotidian, n-ar fi mai binevenit, mai adevărat, mai conform propriului adevăr sub formă de desen animat? Dar sînt, în general, multe din aşa-zisele *talk-show*-uri realizate de diferitele televiziuni altceva decît nişte desene animate nedeclarate, cu oameni - fie ei politicieni sau ziarişti - numai în aparenţă vii? Nu tocmai de aceea, infantil, ne plac ele, pînă la viciu, atît de mult?

Citatul (şi întrebarea) săptămînii. "Există interese politice în legătură cu televiziunea naţională, poate nu pe termen lung, dar măcar pentru această primăvară care se anunţă deosebit de fierbinte. De ce să ne ascundem după degete, cînd se anunţă ce se anunţă, apropo de buldozerul preţurilor care vine peste noi, televiziunea se vrea a funcţiona în anumiţi termeni pentru a nu stîrni valuri suplimentare de iritare avînd o atitudine imparţială faţă de cele două tabere, care se vor afla pînă la urmă faţă în faţă, în conflict. Imparţialitatea ei ar irita pe unii" (Dumitru Iuga, în *Evenimentul zilei*, marţi, 11 februarie 1997). Aşa să fie? Problema este spinoasă, şi rămîne de discutat.

Bogdan GHIU

Economie

Cursul care spune adevărul

Dolarul a sărit şi peste pragul de 6000 de lei. Încă de săptămîna trecută. Februarie - lună care a adus multe schimbări de preţuri pe piaţa de consum - dă o configuraţie specifică pieţei valutare.

Piaţa valutară se află într-o dublă legătură cu preţurile în creştere. În primul rînd dolarul de 6000 de lei va încorpora şi actualele scumpiri, îndeosebi pe cele intervenite la mărfurile de import. În acelaşi timp, prin şocul psihologic pe care-l produce, determină noi creşteri de preţuri. Deja angrosiştii vorbesc despre lărgirea valului de scumpiri, care se extinde de la mărfurile alimentare la cele nealimentare.

În aparenţă, întreprinderile industriale de stat sînt favorizate de noile preţuri. Pe termen foarte scurt, ele vor reuşi să facă faţă unor cheltuieli suplimentare. În realitate, pe măsură ce va trece timpul, se va vedea că lucrurile nu stau tocmai aşa. Şapte ani de inflaţie au adus la capătul puterilor şi economia şi populaţia.

În acest an sîntem la răscruce: ori se opreşte galopul preţurilor, ori pierdem definitiv terenul redresării. Este, însă, limpede că încetinirea cursei spiralei inflaţioniste - în a doua parte a anului 1997 - va pune în încurcătură o bună parte a întreprinderilor de stat, care îşi vor pierde o importantă subvenţie. Deja nu mai este un secret că timp de aproape şapte ani inflaţia a luat bani din buzunarele populaţiei, pe care i-a transferat, prin mecanismele ce-i sînt specifice, în conturile întreprinderilor de stat nerentabile. Acum a devenit un lux nerentabil continuarea acestui joc.

Dolarul de 6000 de lei va ridica şi el o seamă de probleme în faţa întreprinderilor în cauză. Şi cum, potrivit opiniilor multor specialişti, leul cade către valoarea lui reală, după ce a fost deconectat de la "rata socială" a cursului interbancar, pentru industrie şansa supravieţuirii se conturează fără drept de apel: să-şi potrivească ceasurile după orologiul din turnul pieţei. Aici ea va da marele examen.

Sigur, dolarul de 6000 de lei îi va avantaja pe exportatori. Ei sînt cei protejaţi. Mai întîi, sînt protejaţi prin faptul că au dreptul să-şi reţină integral valuta cîştigată. În acest fel nu le pasă de inflaţie, care depreciază numai leii, nu şi dolarul. Apoi, ei au dreptul la libera alegere a momentului în care vin pe piaţa interbancară cu oferta de valută, pentru a obţine lei. Scumpirea dolarului peste pragul de 6000 de lei este desigur un moment pe care mulţi exportatori îl vor considera favorabil.

Deseori este rostită o întrebare: e moral acest mecanism? Poate că nu e moral! Dar e o şansă dată exportului. O şansă ce este absolut necesară, într-un moment în care balanţa comercială nu a reuşit să depăşească starea critică, soldîndu-se în continuare cu un dramatic deficit; într-un moment în care se obţin încă greu investiţii străine, exportul rămînînd principala noastră sursă de valută.

Dar întrebarea merită să fie pusă şi altfel: e moral să fie udat deşertul? Pentru că a oferi gratuit resurse financiare întreprinderilor nerentabile înseamnă a arunca banii în pustiu: piaţa internă de consum nu va primi oferta pe care o aşteaptă, iar exportatorii ar pierde pieţele externe. Împărţind resursele după vechile criterii, subordonate utopiilor egalitariste, vom ajunge la un rezultat dramatic: se va usca tot cîmpul.

Acum leul coboară către un nou prag. După ce un timp a bătut pasul pe loc.

Prin calmarea cursului de schimb, în vara şi toamna anului 1996, s-a transferat valoarea de la întreprinderile puternice la cele slabe (desigur, slabe din punctul de vedere al eficienţei, pentru că pe planul influenţelor s-au dovedit a fi tari). Şi iată cum li s-a dat şi întreprinderilor neeficiente o dublă şansă de cîştig: o dată prin inflaţie, pentru că şi-au aruncat în preţuri costurile mari, risipa, nemunca şi incompetenţa; altă dată prin curs, pentru că au putut să se aducă din import materii prime ieftine. Acum, prin foamea de lei creată de BNR pe piaţa valutară, se transferă monedă naţională de la importatori la exportatori.

Cursul de 6000 de lei pentru un dolar va marca un moment al adevărului; se va vedea mai bine cine e rentabil şi cine nu; cine e competitiv şi cine nu. Cercurile bancare resimt deja valul de proteste ce vine dinspre cei care se tem de noul prag valutar. Ar fi păcat să cedeze presiunilor. Şi să fie iarăşi încurajat comportament neeconomic.

Adrian VASILESCU

Eroismele de sezon

Chiriaşii cer audienţă: „Considerînd HG 11/1997 ca ilegală, Asociaţia chiriaşilor va ataca guvernul în Contencios administrativ dacă nu-şi va retrage actul normativ prin care se modifică Legea 112/1995 privind regimul imobilelor naţionalizate.“ (Evenimentul zilei din 10 februarie 1997) ● **Vosganian critică guvernul:** „În opinia senatorului CDR, preşedinte al Comisiei Buget-Finanţe, premierul Ciorbea a contribuit parţial la deprecierea leului prin prezentarea apocaliptică de la TVR.“ (Adevărul) ● **Tökes se înfurie pe maghiari:** "Reuniunea CRU de la Tîrgu-Mureş s-a lăsat cu o ceartă de zece ore. Preşedintele de onoare al UDMR îi impută preşedintelui Marko Bela că obstrucţionează activitatea Uniunii şi lui Gyorgy Frunda că sacrifică autonomia teritorială de dragul succesului electoral." (Ziua) ● **Vatra Românească vrea la guvernare:** "Funar îi propune preşedintelui Constantinescu să înlocuiască formaţiunea minorităţii maghiare cu UVR" deşi e convins că "Ungaria are o ambasadă: Guvernul României, care doreşte autonomizarea Transilvaniei." (Ziua). ● **Păunescu a demisionat din conducere:** "Eu mi-am depus viaţa aici, am renunţat la orice fel de altă soluţie de dragul de a face acest partid puternic, de dragul de a uni stînga. Dar, dacă eu constat că în cadrul partidului meu sînt oameni care m-au «lucrat» şi oameni care i-au încurajat pe membrii noştri de partid să nu mă voteze, şi oameni care nu tresar cînd sînt jigniţi, un dar pe care l-am făcut prin activitatea mea nu e privit cum se cuvine, atunci eu nu pot să mă joc de-a viaţa mea. Şi mă retrag din toate funcţiile de conducere." (Fostul vicepreşedinte în **Jurnalul naţional**) ● **Internele apără... imaginea:** "Conaţionalilor care prin faptele iresponsabile au prejudiciat imaginea României în străinătate li se va restrînge dreptul de a călători peste graniţă." (**Libertatea**) ● **Monarhiştii nu renunţă:** "Repararea nedreptăţilor guvernului Groza este o datorie a noastră faţă de eroii neamului, faţă de cei care şi-au pus viaţa în primejdie pentru ţară şi neamul românesc (...). Dle prim-ministru, dlor, guvernul Ciorbea poate rămîne în istoria poporului român, ca reparator moral al ruşinii pe care guvernul Groza a adus-o naţiunii noastre. Avem convingerea şi cerem ca M.S. Regele să i se creeze condiţii de viaţă şi lucru la nivelul personalităţii istorice pe care o reprezintă în istoria poporului nostru şi în mijlocul poporului pe care îl iubeşte atît de mult şi care îl iubeşte." (Semnează consilii, uniuni, filiale, asociaţii şi mişcări promonarhiste din SUA, Franţa, Germania, Canada, Elveţia, România - în **România liberă**) ● **N-avem lobby, ne descurcăm cu nechezol:** "Potenţialul ţării noastre e necunoscut. Pe de o parte, pentru că nu am ştiut cum să-l propagăm, ne-am mişcat greu, ne-am împiedicat şi nu am putut să vindem marfa, pe de altă parte, dintr-un «viciu naţional» pe care îl avem dintotdeauna: lipsa lobby-ului (...). Vom înlocui banii cu celebra inventivitate românească." (Radu Boroianu, ministrul Informaţiilor Publice, în **Jurnalul naţional**).(E.Ş.)

Ştiri nebăgate în seamă

● Diplomaţii români aflaţi la post nu mai au voie să ţină în casă cîini sau pisici, ca să evite zgîrîierea mobilei ● La şapte ani de la înfiinţare, Uniunea "Vatra Românească" susţine "că pericolul maghiar n-a trecut" şi "că Bucureştiului nu-i pasă de soarta românilor ardeleni". Şi miniştrii doresc să-şi vadă dosarele de la Securitate ● "Căpitalul Conan", filmul lui Bertrand Tavernier premiat cu "César"-ul pentru cea mai bună producţie franceză a anului trecut, a fost turnat (şi) în România ● Radu Vasile şi Bogdan Baltazar se tem să nu le fie furate maşinile în timp ce dispută, pentru partidele lor, conducerea Fondului Proprietăţii de Stat la emisiuni televizate în direct după miezul nopţii ● Avem un Comitet Naţional de Luptă pentru blocarea iniţiativei legislative de vînzare a teritoriului naţional. El se angajează "să lupte cu arma în mînă" pentru a împiedica modificarea Legii investiţiilor străine. ● Alianţa Civică cere capul ministrului Traian Băsescu. ● România va construi un tanc la standardele NATO ● Inflaţia a "înghiţit" creşterile salariale pe 1996 ● C.V. Tudor anunţă că "triada sacră" PRM-PUN-UVR va prelua puterea. (E.Ş.)

Corupţia între naţional şi european

Patru sute de magistraţi francezi au semnat, pe 25 ianuarie 1997, apelul de la Geneva (iniţiat anul trecut de 7 magistraţi europeni) în care se constată că în spatele Europei politice şi economice "oficiale şi respectabile se ascunde o altă Europă mai discretă şi mai puţin avuabilă. Europa paradisurilor fiscale prosperînd fără ruşine datorită capitalurilor cărora le oferă refugii de complezenţă. Această Europă cu conturi numerotate în care se spală banii este utilizată pentru reciclarea banilor din traficul de droguri, din acţiunile teroriste, banii sectelor, ai corupţiei şi activităţii de tip mafiot.

Circuitele oculte folosite de organizaţiile delincvente, în multe cazuri criminale, se dezvoltă sincron cu explozia schimburilor financiare, în timp ce întreprinderile îşi multiplică activităţile sau îşi transferă sediul social dincolo de frontierele naţionale. Unele personalităţi şi unele partide politice au profitat, în diverse ocazii, de aceste circuite. De altfel, autorităţile politice, din toate ţările, nu sînt capabile să atace limpede şi eficient această Europă a umbrelor".

Magistraţii francezi nu consideră necesară interzicerea intrării capitalului şi a informaţiei în cadrele naţionale, ci dimpotrivă, în egalizarea legislaţiei europene (diferenţele îi favorizează pe infractori) şi în abolirea protecţionismului poliţienesc şi judiciar. "Este necesară instaurarea unui spaţiu judiciar european în sînul căruia magistraţii vor putea, fără alte piedici decît cele ale statului de drept, să cerceteze şi să facă schimb de informaţii utile anchetelor în desfăşurare."

Apelul de la Geneva apare după ce Belgia a fost zguduită de proteste împotriva unei justiţii de o neglijenţă criminală, în timp ce viaţa politică franceză, excedată de scandalurile corupţiei şi de numărătoarea notabililor corupţi, iniţiază dezbaterea despre reforma justiţiei.

Eric Zemmour, editorialist la **Figaro**, consideră acţiunea magistraţilor "o lovitură de stat" prin care se înlocuieşte legitimitatea urnelor cu abuzurile individuale, întotdeauna posibile. Cruciada judecătorilor i se pare primejdioasă prin mesianism: "Unii judecători consideră că ei au de curăţat grajdurile lui Augias. Dar ei habar n-au de politică şi paranoia naturală îi face să suspecteze în spatele oricărei investigaţii judiciare un substrat politic, o manipulare a adversarului, de dreapta dacă el (judecătorul) este de stînga, de stînga dacă el este de dreapta, de centru dacă el este de centru. Într-un amestec de cinism şi naivitate orice acţiune este corectă dacă dăunează adversarului".

Denis Robert, unul dintre iniţiatorii apelului, este, firesc, revoltat de modul în care Zemmour îi apără pe politicienii corupţi, prin argumente care ţin de veşnicia necinstei: "dacă împărtăşesc neliniştea sa în legătură cu influenţa preponderentă a pieţelor financiare, diagnosticul meu este diametral opus: nu judecătorii sînt responsabili, ci oamenii politici, sponsorii lor şi responsabilii lor cu imaginea. Eu cred că judecătorii sînt ultimul bastion de apărare împotriva celor care fură democraţia (şi în democraţie). Ei nu vor să pună mîna pe putere, ci pentru prima oară, de cînd mă ştiu, să aplice legile care condamnă corupţia. Legile votate de Parlament". (**Le Nouvel Observateur** - 6-12 februarie 1997) (M.B.)

De jur împrejur

Adevăr şi reconciliere

În încercarea de a găsi o soluţie disconfortului colectiv creat de situaţia în care persecutaţii de ieri devin puterea de azi, Africa de Sud a găsit o formulă care, deocamdată, funcţionează în limitele propuse. Comisia pentru adevăr şi reconciliere, condusă de episcopul Desmond Tutu, promite, în schimbul adevărului, amnistia. Audierile au început pe 9 aprilie 1996 şi această jurisdicţie specială este compusă din 16 membri, oameni ai bisericii şi juristi. Dacă obţine confesiuni verificabile, ea poate pronunţa amnistii în cazurile de încălcare ale drepturilor omului produse în perioada 1 martie 1960 - 5 decembrie 1993. Este vorba despre crimele motivate politic "făcînd parte din strategia guvernamentală şi din cea a mişcării de eliberare". Se vede, din această definiţie, dorinţa celor care au autorizat funcţionarea comisiei de a se situa pe un teritoriu neutru, al unei morale echidistante, în care trebuie examinate crimele regimului de apartheid şi cele ale militanţilor antiapartheid şi faptele sălbatice ale poliţiştilor, dar şi ale celor care-i ucideau pe cei bănuiţi de colaborare cu poliţiştii, albi şi negri deopotrivă. Comisia are mandat de funcţionare pentru doi ani: primul an şi l-a petrecut ascultînd amănunte înfiorătoare din poveştile supravieţuitorilor. Din toamna anului trecut însă, au început să vină la bară, cerînd respectarea întocmai a contractului pe baza căruia funcţionează comisia cei care au comandităt sau înfăptuit asasinate. Comisia nu le cere să regrete şi ei nici nu o fac: ei povestesc orori şi obţin dreptul de a fi liberi.

Reclamaţiile victimelor, povestirile lor cu amănunte sordide neverficabile obosiseră opinia publică; după ce se termină conflictul, supravieţuitorii exagerează, ei cer societăţii eforturi imposibile şi neadecvate, dorinţa de răzbunare le întunecă raţiunea. Nu poate fi adevărat tot ce povestesc ei, pentru că dacă ar fi fost aşa ei n-ar mai fi astăzi vii. Adevăraţii eroi sînt morţi. Dar morţii nu alcătuiesc comisii şi nu pot veni să depună mărturie.

Aceste raţionamente prin care oamenii normali înlătură ideea că în preajma lor s-au petrecut lucruri abominabile au fost relativ tulburate în Africa de Sud, cînd cinci poliţişti au povestit în faţa Comisiei cum a murit militantul antiapartheid Steven Biko. În 1977 acesta fusese găsit în celulă, în pielea goală şi mort din cauza unor multiple traumatisme craniene. Comunicatul oficial de atunci a ajuns la concluzia că decesul a survenit în urma faptului că Steven Biko s-a dat singur cu capul de pereţi. Acum, cei cinci au povestit cum l-au omorît pe Steven Biko şi au părăsit cu capul sus audierile. Ceea ce susţineau fără probe militanţii şi gazetarii, "dintr-o anume parte a presei" s-a dovedit a fi adevărat. Dar mărturisirile nu aduc nici o consecinţă şi acest mandat limitat al comisiei trezeşte multe obiecţii: se recunosc crime, iar criminalii nu se pocăiesc şi Comisia le asigură imunitate în faţa justiţiei. Comisia nu şi-a propus realizarea vreunui obiectiv major, care să se scrie cu literă mare: Dreptatea, Pocăinţa. Ea obţine cîteva adevăruri concrete, dar indiscutabile şi impunitatea făptuitorilor (care oricum se pot dezvinovăţi prin supunerea la ordin) se compensează, poate, prin conştientizarea celor care au votat decenii de-a rîndul cu Partidul Naţional fără a dori să ştie cum îşi exercita acest partid puterea în relaţia cu adversarul.

Cum era de aşteptat, după iniţialul entuziasm mondial, noul regim din Africa de Sud e departe de a îndreptăţi toate speranţele: performanţa economică e discutabilă, creşterea criminalităţii e în afara oricărei discuţii, formaţiunile politice ale oamenilor de culoare îşi etalează adversităţile. În acest context, întoarcerea spre trecut poate deveni un factor de turbulenţă pentru viitor. Celor care le contestă fundamentul moral, membrii Comisiei le-ar putea răspunde că, pe termen lung, eficienţa educativă a adevărului poate fi mai valoroasă decît lacrimile unor regrete de circumstanţă.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Numerele pe care le intitulăm Hyde-Park sînt o urmare a belşugului din «bucătăria» redacţiei: articole pe care le-am cerut fără să realizăm că cele 15 pagini de revistă - oricît de mică ar fi litera - au totuşi o capacitate limitată. Mai sînt şi articolele care ni se oferă şi care ne plac şi pe care le tot amînăm pentru că nu sînt la temă, pentru că sînt lungi şi alte asemenea criterii care otrăvesc viaţa responsabilului de număr. Principiul Hyde-Park presupune că fiecare vorbeşte despre ceea ce-i stă la inimă, fără să-şi aştepte rîndul la cuvînt. Ascultătorii se adună pe lîngă oratorii care se referă la ceea ce-i frămîntă şi pe ei, sau vorbesc despre ceva la care ei nu s-au gîndit niciodată. Celor care preferă acest amalgam numerelor tematice oferite de noi în cei patru ani de existenţă, le putem răspunde că de fapt colecţia revistei nu este altceva decît un Hyde-Park, în care elementul de organizare nu ţine decît de normele de politeţe elementară, care îi fac pe oratorii din parcul britanic să nu ridice vocea şi să nu-l ia la bătaie pe cel care îi bruiază. **(M.B.)**

Alexandru DUŢU
profesor, Institutul de Studii Sud-Est Europene

Oaia lui Swift şi finul lui Bosch

În avalanşa de filme difuzate de canalele de televiziune pe teme alese de serviciile de publicitate ale poliţiei sau de birourile de căsătorii, unde cuplurile se întîlnesc, se destramă şi se regăsesc, păşind peste cadavre inocente, prezentarea filmului *Călătoriile lui Gulliver* la TVR1, la început de an 1997, a fost un veritabil eveniment cultural. Filmul lui Charles Sturridge a adaptat satira lui Jonathan Swift la posibilităţile de înţelegere ale omului din secolul nostru: dacă Swift s-a mulţumit să prezinte lumea imaginară din "jurnalul" lui de călătorie drept o incursiune într-o lume altfel construită decît cea din Anglia, Sturridge a desfăşurat istorisirea pe un dublu plan, vorbindu-ne despre un Gulliver care ajunge acasă, povesteşte ce a văzut şi, cu ajutorul unui intrigant dornic să-i acapareze avutul, ajunge la ospiciu (la "bedlam", la spitalul care implora ajutorul minunii din Bethleem). Istorisirea păţaniilor din ţara piticilor şi a uriaşilor, de pe insula zburătoare sau din casa istoricului care trăia printre umbrele trecutului, din ţara cailor şi a degeneraţilor Yahoos se desfăşoară în faţa unei familii speriate, a unor bolnavi mintali sau a unei comisii de medici. În momentul în care Gulliver face elogiul cailor care au ajuns să construiască o societate perfectă, călătorul dovedindu-se un adept al Houyhnhnms-ilor, comisia medicală este decisă să-l condamne la internare perpetuă: or, în acel moment intră în sală Tom, fiul lui Gulliver, fericit că a găsit oaia pe care o pierduse, atunci cînd răscolise geanta de voiaj a tatălui său. În faţa unei comisii uimite, aleargă pe masă o oaie cît o insectă mică venită tocmai din ţara lui Lilliput. Relatarea lui Gulliver nu este o rătăcire, ci descrierea unei lumi necunoscute.

Charles Sturridge a scos filmul din seria producţiilor pentru copii şi a îndreptat satira lui Swift împotriva suficienţei noastre. Convinşi fiind că "realitatea" noastră este cea adevărată, taxăm drept nebuni pe toţi cei care nu joacă după melodia secolului: lumea este dirijată de interese, de calcule, de o viziune limpede şi fără nuanţe a universului. Cine vorbeşte despre virtute sau sentiment nu este întreg la minte. Acum este momentul să progresăm, să dominăm universul, să descoperim noi resurse şi să trăim fără mari probleme. Acum zece ani, cel care ar fi vorbit despre spirit sau meritele societăţilor occidentale ar fi ajuns direct la spitalul de nebuni. Iar cei care nu au cîntat lupta de clasă şi lumea materială au devenit suspecţi şi "mistici". Noi ştim mai bine aceste lucruri decît spectatorii din ţara lui Sturridge, unde mulţi intelectuali cochetează cu marxismul "rău înţeles în Est" (ca şi cum o doctrină a violenţei se înţelege în mai multe feluri).

Swift a revenit în actualitate şi frămîntarea lui a devenit dezbaterea noastră interioară. Ca şi noi, el s-a aflat în faţa unei răscruci. Gulliver a descris-o fără menajamente, numai că noi sîntem dispuşi să anulăm dezbaterea şi să-l băgăm în spitalul de nebuni. Aceasta mi se pare a fi fost ingenioasa montare a lui Sturridge, care a îmbinat relatarea călătoriei cu scenele de ospiciu. Dar şi în vremea lui Swift, problema nu a fost primită cu inima deschisă. Mai ales datorită faptului că autorul ataca pe compatrioţii lui, uneori fără voal, anagramele fiind uşor de dezlegat, iar comparaţiile dintre Anglia şi Houyhnhnms fiind în favoarea celor din urmă. Problema centrală ni se pare a fi relaţia dintre proiect şi actualitate, dintre imediat şi permanenţă. Academia din Lagado cercetează aspecte dintre cele mai importante ale existenţei umane, precum sporirea producţiei, durabilitatea construcţiilor, coacerea fructelor în tot timpul anului, astfel ca să fie abundenţă permanent: "singurul incovenient este că nici unul dintre aceste proiecte nu a fost realizat şi, între timp, ţara se zbate în mizerie, casele în ruină, iar locuitorii nu au de mîncare şi îmbrăcăminte".

Dezechilibrul dintre raţiune şi imaginaţie mai fusese discutat şi în alte momente ale istoriei europene: cu vreo două secole în urmă, Machiavelli susţinuse că toate sfaturile pe care le dă principelui se întemeiază pe "la verità effetuale della cosa" şi nu pe reprezentările minţii. Florentinul afirma că elimină imaginaţia din expunerea lui şi se întemeiază pe lucrul concret. Astăzi ştim că lucrul perceput de minte este o reprezentare şi ca atare prindem cu dificultate raţionamentul gînditorului italian, care, de fapt, susţine că politica trebuie să ţină seama de realitatea concretă, de imediat, de ceea ce se întîmplă în jurul nostru. Aici apare o altă problemă ridicată de "concret", care nu ne duce nicăieri, şi atunci apare întrebarea ce facem cu concretul: Machiavelli răspunde că îl punem în slujba unui ideal concret şi anume consolidarea Statului. Aici apare întrebarea de ce? Machiavelli ne răspunde pentru a realiza o Italie unită, ceea ce se dovedeşte, în acel moment, a fi o utopie, fapt care ne întoarce de unde am plecat: ce facem cu datul concret? Gîndirea lui Machiavelli este prinsă într-un nod de întrebări din şirul cărora el rezolvă cîteva, cele legate de exercitatea puterii.

● *Politica trebuie să ţină seama de concretul vieţii, dar dacă acesta înseamnă doar interes şi cîştig, binele comun dispare* ● *Solidaritatea: nevoia de protecţie şi dorinţa de sprijin* ● *Întîlnirea dintre solidarităţile organice şi cele organizate.*

Întrebările le regăsim în opera unui contemporan de al lui, care este dominat de aspectul religios al chestiunilor. Un pictor care, de atunci, fascinează omenirea, probabil pentru că a avut curajul să vorbească despre coşmarurile noastre: Jeronimus Bosch. Pentru un comanditar laic, el realizează un triptic: pe aripi apar "Paradisul", unde pătrund, conduşi fiind de un înger, şiruri lungi de oameni goi, fără veşmintele lumii noastre, iar de cealaltă parte "Moartea celui păcătos", unde se strîng, în jurul patului, mici monştri, chipuri de spaimă. În centru este "Procesiunea carului cu fîn", dominat de culoarea galbenă a ierbii uscate. Carul este tras de monştri, pe el se află doi tineri care cîntă acompaniaţi de un cobzar şi de un diavol cu fluier, în timp ce în spatele lor, neobservat, un înger se roagă. În urma carului vin solemn un împărat şi un papă, iar pe laturi, lumea se luptă să apuce cîte un smoc de paie. Aşa cum ştim şi noi, la cozi e îmbulzeală şi unii se iau la bătaie, în timp ce în prim plan un şarlatan îşi etalează marfa, iar un grup de călugăriţe strînge iarba în saci. Tîlcul îl găsim în *Psalmi* unde se spune "Omul ca iarba zilele lui, ca floarea cîmpului": o temă prezentă în legende, în basme, în reprezentări picturale. Numai că, deşi ştim că iarba se usucă repede, totuşi o strîngem cu fervoare. Iar cea dominată de plăceri, nu va avea nici o urmă de viaţă în ea pentru că se spune în *Psalmul* 128, 5-6: "toţi cei ce urăsc Sionul facă-se ca iarba pe casă, care mai înainte de smulgere s-a uscăt". Iarba este simbolul clar al efemerului, al datului concret prins de simţuri care este repede înlocuit de alt dat. Mesajul lui Bosch este mai tragic în "Grădina plăcerilor". Tripticul are pe laturile exterioare o reprezentare a lumii în curs de a se face, o înfăţişare a genezei: cînd deschizi aripile, pe latura din stînga apare "Paradisul terestru", iar în dreapta "Infernul", pentru ca în mijloc să te frapeze o lume în plină mişcare ce redă plăcerile oferite de corp, în special de relaţia sexuală. Bosch nu umblă cu mănuşi, ci spune răspicat ce gîndeşte despre efemer.

Or, problema este preluată de discursul politic la sfîrşitul secolului 17, cînd "binele comun" este atacat de "interes" şi de "cîştig" (profit seeking). În timp ce scriitorii tradiţionalişti vorbesc despre virtute şi legăturile care unesc firesc pe oameni, astfel că în centrul oricărei comunităţi se află un "bine comun" de realizat, Hobbes scrie în 1651 că unirea voinţelor creează o comunitate care urmăreşte "binele comun" şi care se numeşte "council". Or, la Hobbes accentul cade pe unirea voinţelor realizată de frică şi din dorinţa de protecţie, nu sub impulsul unui "bun comun" de înfăptuit. În 1714, Bernard Mandeville statuează fără ezitări că oamenii trebuie luaţi aşa cum sînt şi nu cum ar trebui să fie, iar "concretul" ne arată că din pasiunile private, ba chiar din vicii, pot ieşi virtuţi publice. Dacă omul nu este capabil de speculaţie metafizică de ce să nu-l încurajezi să facă comerţ? Nu este mai practic, mai "concret"?

Ar fi inexact, oare, să găsim în împărăţia cailor, Houyhnhnms, care sînt ghidaţi de raţiune şi virtute, imaginea societăţii evoluate propusă ca model, iar în lumea sălbaticilor Yahoos, pe oamenii în stare naturală despre care vorbise Hobbes? Întrebarea nu este de domeniul istoriei literare, ci de cel al ştiinţelor politice, care lucrează cu materialul uman. Or, nicăieri simplificările nu sînt mai primejdioase, ca în acest domeniu. Separarea netă pe care o face Swift aminteşte de cele două cetăţi ale lui Augustin şi de cele două "lumi" (Regimente) ale lui Luther: de o parte damnaţii, de cealaltă parte virtuoşii. Este dator teoreticianul politic să clasifice oamenii sau mai curînd trebuie să vadă cum funcţionează societatea şi cum poate fi ea îmbunătăţită? Or, mecanismul social, în special aspectul fundamental, care este formarea şi evoluţia solidarităţilor, a fost văzut prea schematic, pornindu-se de la un evoluţionism infantil, ca cel propus de Darwin: de o parte evoluţia, de la solidarităţile mecanice la cele organice (Durkheim), de cealaltă parte involuţia, de la comunitatea solid constituită (Gemeinschaft) la societatea bazată pe convenţii şi forţă (Gesellschaft, cum spune Tönnies). Regăsim în ambele teorii, de mare audienţă, o viziune întemeiată pe ideea de progres. Dacă uităm un moment de progres şi analizăm la rece solidarităţile, observăm că ele se înscriu în sfera relaţiilor private şi publice, pe o spirală, de la comunitatea simplă care este familia la comunitatea mare, pe care o numim noi societate. Lectura lui Aristot ne poate ajuta în înţelegerea diferitelor forme de solidarităţi.

Solidaritatea nu apare doar pe urma nevoii mele de a mă proteja, ci şi din dorinţa de a acorda un sprijin celui cu care mă asociez: societatea nu este o prăvălie în care totul funcţionează pe baza încasărilor. În acelaşi timp, observăm că nu există o opoziţie reală între legăturile firesti dintre oamenii reuniţi în familie, corporaţie, sindicate, parohii, partide, şi cei strînşi în societăţi organizate, deoarece cimentul social se formează acolo unde solidarităţile *organice* se întîlnesc cu solidarităţile *organizate* (cele propuse şi încurajate de cercul puterii). Astfel, naţiunea se încheagă atunci cînd patriotismul organic se întîlneşte cu patriotismul organizat: cînd unul dintre factori devine debordant, coeziunea socială şi politică este în pericol. Comunitatea ("council", cum vrea Hobbes) nu rezultă din voinţa unică a oamenilor, care decid să se încredinţeze unei supra-voinţe, ci din convergenţa intereselor şi afecţiunilor care leagă familia de cei care şi-au asumat răspunderea treburilor obşteşti.

În societăţile postcomuniste, problemele sînt şi mai complicate datorită faptului că cei care au deţinut puterea au urmat cursurile academiei din Lagado şi au plutit în lumea fantasmelor şi a unui "concret" înţeles ca un snop de fîn. Comunismul a distrus spaţiul public, deoarece nu a permis "simplului cetăţean" să spună ce gîndeşte, a propus un program utopic şi a transformat mass-media în instrument de propagandă. Mai mult, comunismul a transformat politica în arta parvenirii şi a conceput solidaritatea organizată ca o formă de corupere: cine făcea politică sau discuta în public treburile obşteşti trebuia să slujească pe cel tare. Ideea pare că s-a înrădăcinat la cei care cred că după ce au slujit ieri PDSR-ul, astăzi pot sluji Convenţia. Este ceea ce pretind "victimele" de la Televiziune (Şoloc, Roşiianu, Melinescu, Serafim ş.a.). Dar demnitatea îţi spune că trebuie să slujeşti o cauză, nu un grup de oameni, cu interese ce ţin de trecut: iar cauza, în materie de mass-media, este slujirea societăţii civile, prin informarea obiectivă şi completă, prin redarea gîndurilor celor care apelează la mass-media. Comunismul a susţinut făţiş că politica este arta "şmecheriei" şi că cinstea şi demnitatea sînt simple plăsmuiri. Dar ele apar atunci cînd trebuie, la momentul potrivit, ca oaia lui Swift.

Şerban NĂDEJDE
arhitect, Institutul Proiect-Bucureşti

Gînduri despre localităţi, teritoriu şi dezbatere publică

Timp de sute de ani, dragostea ţăranului pentru pămînt, am putea spune pasiunea care a alimentat nenumărate evenimente tragice dar şi reuşite, cred că a fost sentimentul dominant în spaţiul românesc. Agoniseala unui hectar de pămînt sau pierderea lui erau evenimente care marcau vieţi.

Bineînţeles că asta se întîmpla pe vremea cînd fiecare proprietar mai mare sau mai amărît îşi lucra terenul după cum se pricepea, dar este sigur că fiecare palmă de teren avea să fie folosită.

De atunci a venit epoca colectivizării cînd pămîntul a devenit al "tuturor" şi aşa fiind, pentru a-l lucra şi a-i culege roadele pînă la urmă, se făcea apel la studenţi şi armată. În cele cîteva decenii în care terenul era al tuturor şi al nimănui, au dispărut încet, încet şi dragostea şi grija.

Mulţi, foarte mulţi din cei ce de secole au trudit pe fiecare palmă de pămînt, s-au simţit liberi să-şi lase în urmă istoria, tradiţia şi să pornească deodată cu zecile de mii la cucerirea unor noi teritorii, cele ale oraşelor. Venise vremea "înnoirii, a urbanizării şi industrializării".

Ideea socială şi politică era clară la fel ca în schemele urbanistice ale lui Le Corbusier, unul dintre marile spirite novatoare ale secolului: "Colectivizarea va face posibilă eliberarea forţei de muncă din rural prin introducerea mecanizării pe scară largă" şi "industrializarea va atrage şi va utiliza, de această dată în spaţiul urban, pe vechii agricultori".

La rîndul său, genialul arhitect (Le Corbusier) şi în acelaşi timp atît de naivul urbanist, propusese locuirea colectivă în blocuri înalte încă din anii '30.

De ce să locuiască prost fiecare în casa lui, cînd pot trăi bine cu toţii grupaţi într-un "imobil modern" şi în acelaşi timp terenul se poate elibera şi folosi pentru spaţii libere cu rol de odihnă, recreere-sport. Frumos, nu?

Ce a rezultat din aceste limpezi idei? Din păcate nicăieri în lume idealul nu a fost atins.

În România, în decurs de circa 40 de ani s-au clădit aproape 3 milioane de apartamente în blocuri, în general de calitate proastă.

Toată această spectaculoasă dezvoltare care, timp de decenii, a fost mîndria unui regim ai cărui conducători locuiau în vile şi planificau cei 10 m² de suprafaţă locuibilă pe locuitor din blocurile populaţiei, s-a făcut prin cucerirea de terenuri libere, de terenuri agricole sau prin demolări de clădiri existente deţinătoare ale memoriei locurilor. Încet, încet s-a întronat ideea că pentru a face ceva bun, "modern" e nevoie de un teren liber pe care să construieşti repede, eventual cu panouri mari, o clădire pe care edilii şi-o doreau cît mai înaltă.

Treptat s-a uitat sau s-a impus uitarea îndeletnicirii de îmbunătăţire, de modernizare, de renovare. Cartierele vechi erau dispreţuire, lăsate să decadă, ca mai apoi să se poate spune "ce valori? vechiturile astea! Să le înlocuim tovarăşi cu nişte blocuri frumoase, cu nişte clădiri în pas cu epoca pe care o trăim".

Şi multe au fost înlocuite, în pas cu epoca pe care o trăiam. Dar cel mai grav mi se pare instalarea acestei convingeri, care-i face pe oameni să asocieze valoarea *cu locul cel nou, clădit pe teren gol.*

Ignorarea a tot ce însemna tradiţie reală urbană sau rurală şi uzarea semnificaţiei de tradiţie numai în "zona" lui Decebal, Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazu ne-a împins cu decenii în urmă.

Paradoxal, dar în competiţie cu celelalte capitale europene, Bucureştiul, pe planul originalităţii şi esteticii urbane, deci al calităţii, nu a avut decît de pierdut în ultimii 50 de ani, în timp ce nu se poate spune acelaşi lucru despre oraşe ca Budapesta, Praga, Belgrad sau chiar Sofia, ca să ne păstrăm în zonă.

Şi acum cînd "anii odioşi" au trecut, cînd sîntem în tranziţie, ce se întîmplă? Pe de-o parte mamuţii neterminaţi ai epocii Ceauşescu stau îngheţaţi în structurile lor ruginînde şi o puzderie de construcţii liliputane parazitare împînzesc oraşele.

Fenomenul de "dughenizare", îndelung discutat, îşi va avea evoluţia ce se schiţează deja şi cred că nu va lăsa urme durabile asupra localităţilor. Mult mai periculos se manifestă însă setea de teren liber pentru reşedinţele celor care, în mare grabă, au dorit să-şi înalţe viitorul. Cei mai mulţi ditre ei, în urmă cu un deceniu, mai lăudau încă virtuţile locuinţei colective pentru oamenii muncii. "Descoperirea" bruscă a posibilităţii de locuire "în vile ca în Texas" le-a potenţat apetitul latent pentru pămînt.

Într-un stat cu o administraţie bolnavă şi dezorientată cum a fost România ultimilor ani, aceşti pionieri ai tranziţiei au acaparat teritorii cu virtuţi naturale a căror menire în orice societate civilizată este *păstrarea şi protecţia.*

Terenuri agricole de mare valoare, desigur azi prost sau deloc cultivate, ca şi zone amplasate într-un cadru natural de excepţie au fost scoase din circuitul lor firesc sau sînt pregătite pentru aceasta în cel mai bun caz pe temeiul unei ignorări de moment a valorii lor. Toate astea se fac profitîndu-se de confuzia ce domneşte încă în jurul formei de proprietate şi interes public şi bineînţeles folosindu-se cu multă artă tehnicile corupţiei.

În loc să se concentreze eforturi de dezvoltare şi renovare în zonele deja construite, de cele mai multe ori aflate în stare dezastruoasă, se porneşte din nou ca în anii '60-'70 la cucerirea de noi teritorii în preajma oraşelor şi zonelor naturale deosebite, dar de această dată sub stindardul economiei de piaţă. Într-o ţară în care circa 300.000 de locuinţe din sate sînt încă neelectrificate, vile izolate construite pe vîrf de deal sînt repede racordate la reţeaua energetică, fără nici o restricţie de consumuri de materiale.

Este probabil că unor personaje ce trăiesc astăzi în România li s-a dat extraordinara menire de a fi campioni ai construcţiei socialismului la categoria "blocuri mizere", şi în acelaşi timp (peste cîţiva ani) campioni ai dezvoltării capitaliste sălbatice, cu vile amplasate la margine de pădure sau lac. S-au realizat spectaculoase piruete ce de fapt sînt asemenea trecerii de la postura de lăudător profesionist al lui Ceauşescu la cea de "lider politic ultranaţional". Se poate spune din nou că aceste fenomene sînt normale şi se pot întîmpla oriunde. Cred însă că ne evidenţiază dimensiunea şi intensitatea fenomenului. Excesul în orice direcţie nu este de dorit; după cum

● În ultimii 40 de ani s-au clădit aproape trei milioane de apartamente în blocuri, de calitate proastă ● Problema locuirii are dimensiuni ameţitoare în România ● Ca în anii '60-'70, se cuceresc noi teritorii în preajma oraşelor şi a zonelor naturale deosebite, dar acum sub stindardul economiei de piaţă.

rezultatele nu sînt de cele mai multe ori dezastruoase.

La noi nu se vorbeşte încă de una din enormele şi extrem de delicatele probleme ale anilor ce vin: destinul locuirii în blocuri.

Astăzi se discută numai de lipsa de locuinţe şi urgenţa cu care este necesară construcţia acestora; este firesc.

Problema locuirii este însă de dimensiuni ameţitoare în România.

1. Fondul vechi şi valoros de locuinţe din oraşe se află în general într-o stare de decrepitudine vecină colapsului. Asta ca urmare a politicii pe care am menţionat-o deja, de totală neglijare timp de decenii. Intervenţia renovatoare în aceste zone este cît se poate de urgentă.

2. Fondul zis nou de locuinţe în blocuri, în marea lor majoritate de calitate inferioară în special sub aspectul finisării şi echipării, se află şi el într-o stare deosebit de rea.

Complicaţiile formei actuale de proprietate în legătură cu modalitatea de întreţinere în timp a clădirilor – pare că nu au fost considerate încă în mod serios.

Oricum, ne aflăm în faţa unei probleme ce va necesita şi ea o intervenţie rapidă cel puţin în planul studiului şi organizării. E greu de crezut că în viitorii 5 ani se vor realiza restructurări ample, inclusiv demolări de blocuri de locuit; deşi acesta este un gest pe de-a-ntregul intrat în normalul politicilor de îmbunătăţire a locuirii din alte ţări europene.

3. Singurul spaţiu în care politica de construire de locuinţe, ca şi de case de vacanţă s-ar putea face cu mai puţine probleme este spaţiul rural care din fericire a intrat în atenţia executivului actual.

Aici însă se produc, pe lîngă cazurile de dezvoltări sănătoase, pe de-o parte fenomenul

© A. Paul

contrazicerii specificului local al arhitecturii, prin intervenţii de domeniul kitsch-ului, făcute în masă, şi pe de altă parte presiunile pe care le aminteam asupra terenurilor "virgine" valoroase.

Totul poate fi aşezat pe un făgaş corect, certificat de modelele europene ce nu lipsesc.

Pentru asta însă este nevoie de dedicaţie, competenţă, muncă multă, timp şi resurse.

Cele trei mari componente ale "maşinăriei urbanismului" care sînt, în mare, *legislaţia specifică, planurile de amenajare a teritoriului şi urbanism cu regulamentele* lor aferente, ca şi zona, deloc neglijabilă, total dependentă de administraţie, care asigură *condiţiile implementării acestora*; deci aceste trei componente se află în stadii diferite de reconstrucţie. Sistemul funcţionează însă foarte defectuos şi asta este ilustrat prin multele situaţii în care starea reală "din teren" este diferită de cea de pe planşele aprobate prin zeci de semnături şi ştampile.

Clădirile, unele dintre ele, se fac încă numai aşa cum doreşte un singur beneficiar – proprietarul sau promotorul, uitîndu-se conştient că trebuie să se ţină seama şi de celălalt beneficiar care este colectiv (expresie prea cunoscută şi din păcate devalorizată momentan), însuşi oraşul, cartierul, satul cu toţi locuitorii săi.

Pentru ca spiritul civic, ce altădată încolţise şi se dezvoltase în localităţile României, şi care nici acum nu este peste tot amorţit, să-şi ocupe locul esenţial de remodelator al cadrului construit, este nevoie, după părerea mea, de aducerea problemelor de urbanism în primul plan al dezbaterii din presă. Se ştie că în occident alegerile, în special cele pe plan local, dar şi regional naţional, se cîştigă cu argumente şi realizări care ţin de urbanism şi amenajarea teritoriului. Şi la noi unele partide politice au înţeles aceste realităţi.

Administraţia trebuie să facă dovada unei transparenţe încurajatoare pentru tinerii jurnalişti al căror apetit pentru problemă nu se manifestă încă, dar care fără îndoială se vor specializa şi în acest domeniu extrem de bogat în informaţii şi în acelaşi timp de necesar societăţii.

Am asistat cu cîteva luni în urmă la dialogul jenant dintre presa română şi juriul concursului "Bucureşti 2000", în cadrul unei conferinţe de presă anunţate din timp asupra unui eveniment important şi larg mediatizat.

În faţa unor personalităţi de nivel mondial din domeniul urbanismului şi arhitecturii (fără nici o exagerare), ca şi a preşedintei Uniunii Internaţionale a Arhitecţilor aflată la Bucureşti cu acea ocazie, personalităţi pe care presa din alte ţări le-ar fi "vînat" şi solicitat la maximum, presa română, din cauza lipsei de pregătire în acest domeniu, a reacţionat foarte slab, putem spune că în general prin tăcere.

Această presă care s-a evidenţiat în ultimii ani prin curajul de a spune adevăruri esenţiale, uneori foarte incomode şi care şi-a cîştigat în general stima românilor, cred că va ajuta în mod substanţial ca activitatea de urbanism, care este în totalitate dedicată obştei, să devină realmente publică. Este vorba de viaţa societăţii româneşti reflectată prin dezvoltarea fizică a localităţilor.

Atunci cînd arhitecţii şefi ai judeţelor şi oraşelor, care sînt nişte funcţionari publici importanţi, consilierii care aprobă investiţiile ce se realizează, ca şi primarii localităţilor, dar şi cei care fac speculă cu terenurile localităţilor, vor deveni "eroi pozitivi sau negativi" ai articolelor şi reportajelor presei, atunci maşinăria urbanismului va merge cu mult mai bine.

Obsesia cuceririi de noi terenuri va fi contracarată de cei care vor susţine că e bună dezvoltarea, dar componenta sa de calitate care înseamnă restructurare, renovare, schimbare de tehnologie este şi mai bună.

Trebuie neapărat clarificat, asimilat şi bine înţeles şi aplicat, *principiul dezvoltării durabile*, care astăzi este formal acceptat de forurile române de specialitate, dar aproape complet ignorat în realitatea oraşelor şi satelor din ţară.

Dezvoltarea durabilă presupune competenţă, echilibru, economie de mijloace şi în principal respect pentru natură şi tradiţie; respect care nu poate veni decît din partea unei populaţii informate, cultivate şi implicate în viaţa localităţilor.

În procesul de consultare a populaţiei, care este legiferat şi care în unele (puţine) localităţi ale ţării s-a şi desfăşurat, consider din nou că participarea presei este esenţială.

Echilibru între "natural şi construit" va fi mereu un ideal pentru urbanişti, iar la această provocare trebuie neapărat să participe din ce în ce mai mult şi populaţia localităţilor, fără de care propunerea de pe plan nu va putea fi niciodată realizată cum se cuvine.

PREA TÎRZIU ÎN „CONŞTIINŢA ŢĂRILOR BINE HRĂNITE“

Publicînd aceste trei articole despre "Prea tîrziu" apărute recent în reviste prestigioase de specialitate din Franţa, intenţionăm, ca de obicei, o provocare polemică, interesată, de sigur - interesată în a menţine viaţa în jurul unui film puternic, un cîmp de tensiune intelectuală, întru totul normală cînd ne confruntăm cu o creaţie inconfortabilă ca aceea a unui artist de dimensiunea lui Pintilie. Spiritele repezi vor înţelege, dintr-o ochire, că articolele sînt favorabile filmului, primit, la noi, cu anumită răceală de critici şi public. Nu-i deloc orizontul pe care îl propunem cititorilor noştri - un "de bine" care să aranjeze şi să echilibreze, liniştind admiratori şi refuznici. Ceea ce ne pasionează în aceste analize este vigoarea lor morală, cîtuşi de puţin "autonom-estetică", dar nici o clipă în afara artei; voluptatea - şi ea necunoscută la cei "întinşi pe iarba verde de acasă" - cu care se îmbrăţişează întreaga creaţie a lui Pintilie, obsesia "Reconstituirii" (ca "minciună a ficţiunii artistice" împotriva mistificării realului), dar şi a "Duminicii de la ora 6" şi, mai presus de toate, febrilitatea cu care se caută decriptarea acelor adevăruri complicate despre România, de care e "răspunzătoare şi conştiinţa ţărilor bine hrănite". E o conştiinţă care, ce-i drept, ne lipseşte... E prea devreme pentru a o percepe? (R.C.)

Philippe ROGER

Tratarea imaginară a realului

Noul film al lui Lucian Pintilie vine să reamintească, cu o forţă impresionantă, un lucru foarte evident, dar cu totul uitat: arta datorează o bună parte din măreţia sa gestului politic. În timp ce, în Occident, filmele se cantonează tot mai mult doar în registrul consumului (cu supermarket-urile americane, pe de o parte, şi buticurile artizanale franceze, pe de altă parte), un cineast conştient încă de implicaţiile politice ale muncii sale apare ca o excepţie absolută. El îndrăzneşte să reamintească faptul că un film nu este pură fantezie fără urmări, bună doar pentru a alimenta, la sfîrşitul unui dejun, problema inutilă a gusturilor şi culorilor, ci este un punct de vedere moral asupra societăţii în interiorul căreia a prins viaţă. E desigur nevoie de condiţii cu totul ieşite din comun, de crize de o gravitate fără precedent, pentru ca estetismul călduţ să fie dat la o parte şi pentru ca adevărul moral să se impună, arzător. Neorealismul a luat naştere pe fondul unei situaţii de acest tip; va fi trebuit să aşteptăm situaţia paradoxală trăită de România, începînd cu sfîrşitul lui 1989, pentru ca să apară, graţie curajului dovedit de cel mai talentat dintre artiştii acestei ţări, Lucian Pintilie, un echivalent istoric al neorealismului pe care, pe bună dreptate, ar trebui să-l calificăm drept *neonirism*. După **Balanţa** (Le Chêne) şi **O vară de neuitat**, **Prea tîrziu** este cea de a treia dovadă a existenţei unei asemenea tendinţe novatoare, care arată că, pentru a prezenta o situaţie limită de o amploare excepţională, *tratarea imaginară a realului* este singura potrivită: doar aceasta permite condensarea diferitelor niveluri de realitate. Acest demers pare a fi rău înţeles în Europa de Vest, unde individul este, de foarte mult timp, mithridatizat de către otrava informaţiei administrată prin intermediul televiziunii, spectatorul este bombardat cu micro-reportaje considerate drept căi de a dezvălui un adevăr simplu; această apropiere fals factuală, care confundă spiritul de sinteză cu produsul de sinteză, a făcut ravagii. Ea a introdus în conştiinţa occidentală disfuncţii evidente. Neînţelegerea noastră faţă de evenimentele din România este un exemplu recent pentru afirmaţia de mai sus. În loc să se proiecteze asupra acestei ţări scheme false (canalul 5 a făcut de altfel mult rău în acest sens), ar fi trebuit să încercăm să privim cu ochii celuilalt, adică să vedem filme româneşti - **Reconstituirea**, în primul rînd. Paradoxurile tragice ale acestei ţări în derivă ar fi apărut în adevărata lor lumină - între violenţa ţărănească şi urbanitatea cosmopolită; între noroiul greu care ţi se lipeşte de tălpi, şi privirea subtilă a celui care a văzut totul, a suportat totul. Dar, pentru a surprinde aceste lucruri, trebuie să renunţi la realismul fals al informaţiei în direct şi să te iniţiezi în arcanele metaforei, care, prin globalitatea şi misterul ei, include şi conservă realul. Neonirismul lui Pintilie dă socoteală de reprezentările imaginare care structurează societatea umană.

Prea tîrziu apare ca o transpunere prezentă a filmului **Reconstituirea**; aceeaşi voinţă încăpăţînată de a merge pînă-n inima violenţei, în ceea ce ea are intolerabil şi familiar, aceeaşi atenţie riguroasă faţă de fiinţele umane, oricare ar fi acestea. Constatăm totuşi o schimbare de ton, inclusiv în raport cu filmul mai recent **Balanţa** (Le Chêne). Între timp, cuvîntul *espoir* pare să se fi golit definitiv de sens. Puţine filme sînt traversate într-o asemenea măsură de o disperare densă, cvasi-cioraniană, care nu cruţă nimic. Sînt depăşite chiar şi viziunile halucinante ale discipolilor lui Tarkovski; astfel, în raport cu Lupuşanski - care se ocupă şi el de imaginea subteranului de după apocalipsă -, nici cultura nu mai apare ca un spaţiu de eliberare. Debusolaţi, umiliţi, transformaţi în vagabonzi, instrumentiştii din **Prea tîrziu** dovedesc prin mizeria lor fără salvare că nici arta cea mai rafinată nu mai are un cuvînt de spus în concertul disonant al oamenilor. Partida pare a fi pierdută. În chip de sfîrşit al lumii, Pintilie propune întîlnirea de coşmar, pe peronul unui metrou german, dintre o violoncelistă, fugită din cvartetul românesc, şi un compatriot nebun încins cu dinamită, o adevărată bombă umană... **Prea tîrziu** se deschide cu această scenă-cheie, care condenseză în ea miza acestui film vizionar, în mod tainic. Femeia aşteaptă bani de la trecători în timp ce cîntă, bărbatul coboară scara rulantă: nimic altceva decît scene cotidiene în Occidentul sărăcit de astăzi. Şi totuşi sentimentul degajat de această întîlnire tainică are ceva ciudat. Ambianţa sonoră ar fi trebuit să ne alerteze deja: în locul ambianţei verosimile dintr-un metrou, Pintilie pune în evidenţă un spaţiu focalizat în mod curios în care violoncelul ocupă un loc disproporţionat. Imaginea confirmă contextul fantastic: aceste fiinţe sînt fără chip; instrumentista este o claie lungă de păr încîlcit, cu faţa acoperită, trecătorul este o siluetă lungă, cenuşie, privită din spate. Aceste două fantome vin de departe; mai precis din România. Filmul va fi în căutarea orfică a acestor chipuri. Căutarea sa: aceea de a da o formă umană acestor apariţii de pe altă lume. A da un corp acestor suflete pierdute; fizicul este aici un paşaport pentru metafizică. De unde accentul pus pe nuditate; este vorba de recucerirea unei umanităţi minimale. Rezultatul va fi de ordinul paradoxului: la capătul nopţii, o figură va ieşi din mina blestemată; dar umanitatea va fi fost deja pierdută. Spectrul care înaintează, clătinîndu-se ca la ieşirea din lagărele naziste ale morţii, nu aduce decît un mesaj de groază şi de animalitate. Reintoarcerea finală la metroul german (o altă mină, aseptică de data aceasta) conferă filmului o forţă profetică: contaminată, Europa moare. Lipsa de umanitate a cîştigat partida. Ciuma este universală.

Această apocalipsă adresată Occidentului este un poem inspirat. Nu uităm luminiţele de la lămpaşele minerilor în întunericul gros al drumurilor strîmte inundate, nici inadecvarea aparentă a lui Schubert în această vale definitiv pierdută, nici oroarea îndepărtată a unei curţi infantile a miracolelor, nici teroarea rece şi derizorie a unui elicopter mare, insectă de metal acoperind cerul, nici teama în faţa şobolanilor care trec peste un cadavru sau a furnicilor mişunînd prin carne vie. Nu uităm constatarea fără drept de apel a procurorului făcută asupra victimelor spălate pe creier de către un sistem involutiv: "O rezervaţie naturală de urangutani, programabili la comandă". Miracolul este că privirea nu se identifică cu abjecţia descrisă. Pintilie filmează cu subtilitate întreaga greutate a lumii. Greutatea aceasta nu este supralicitată: Inteligenţa sa permite exorcizarea insuportabilului.

Sylvie ROLLET

Tentaţia luciferică

De la **Balanţa** (Le Chêne), opera diavolului a proliferat. Moartea a încetat să fie sancţionarea unui joc. Specia umană a supravieţuit propriului sfîrşit. Poate că, în raport cu contaminările, filmul vine chiar prea tîrziu pentru a da semnalul de alarmă. "Noua specie de animal cu conştiinţa decapitată", creată de regimul precedent, a supravieţuit multiplicîndu-se, propagîndu-se în măruntaiele pămîntului. "Omul nou", această "rescriere diabolică a omului", a transformat iremediabil revoluţia română într-un carnaval - mascarada procesului lui Ceauşescu justificînd retrospectiv dictatura, ca şi expediţia primitivă a minerilor, alergînd în ajutorul puterii, împotriva populaţiei din Bucureşti, legau indisolubil victimele de călăii de altădată.

Povestea are într-adevăr drept cadru valea Jiului, această "Vale a Plîngerii" de unde pleacă, în 1990, grupuri de mineri veniţi să rezolve cu lovituri de bîtă "controversele ideologice". Ancheta condusă de procurorul Costa (Răzvan Vasilescu), chemat în Fundesac în urma morţii suspecte a unui miner, bate pasul pe loc, în timp ce numărul morţilor creşte. Victimele, acuzate mai întîi de neglijenţă şi de lene de către şefii lor, sfîrşesc prin a apărea drept simptome ale unui rău care nu mai poate fi oprit. În fiecare zi, un om care trăieşte, ascuns în întunericul minei, ucide pentru a se hrăni. Mai degrabă decît un om, aici apare ceea ce rămîne dintr-un om: un rîs diabolic, un geamăt cvasianimalic.

În cadrul thriller-ului se suprapun deci imediat o fabulă politică şi una filozofică. Acest Minotaur modern nu este decît rezultatul unei acţiuni ştiinţifice de distrugere a umanităţii. De-a lungul anilor, oamenii au fost într-adevăr constrînşi să trăiască în străfundurile pămîntului. Creaturi fără nume - odată cu coborîrea în adînc, numele este pierdut -, cu feţele mascate uniform de praful de cărbune. Oameni-animale care-şi împart mîncarea cu şobolanii şi muncesc, pe jumătate dezbrăcaţi, în riul de noroi care transformă galeriile minei într-o mocirlă. Lume a tăcerii în care cuvîntul nu mai are valoare, în care omul este redus la limbajul minimal al corpului: să mănînci, să loveşti pentru a nu muri.

Mina a devenit în acest fel "o rezervaţie de urangutani programabili la comandă", după cum spune Costa care descoperă că nimeni, de la prefect la director şi pînă la cel mai exploatat dintre mineri, nu doreşte adevărul. Este imposibil ca legea tăcerii să fie încălcată: aceasta ar risca să accelereze închiderea inevitabilă a minei. În această vale a mizeriei unde copiii rahitici, estropiaţi, se hrănesc precum pisicile noastre din Occident, cu resturile de la cantină, nu există alt viitor decît cărbunele.

Costa se ridică împotriva conspiraţiei tăcerii, el face din anchetă o problemă personală pentru că este, după cum spune Pintilie, "obsedat de ideea că laşitatea sa de altădată trebuie ispăşită". Şi asupra lui, ca asupra tuturor celorlalţi, apasă greutatea greşelii anterioare: supunerea. Nu se poate într-adevăr să te debarasezi de toate responsabilităţile, lăsîndu-le în seama comunismului. Cadavrul stînjenitor al trecutului - la fel de incomod ca şi corpul tatălui Nelei, în **Balanţa** (Le Chêne) -, nu este suficient pentru ca oamenii să se debaraseze de acest trecut. Trecutul reapare, decis să nu părăsească scena Istoriei şi invadează prezentul: monstruosul apel adresat minerilor în 1990 nu este cu nimic mai prejos faţă de cele mai sîngeroase episoade ale epocii Ceauşescu.

Totuşi, fiecare se încăpăţînează să uite: fostul director devenit un membru "onorabil" al noii burghezii, şeful Securităţii care l-a numit pe principalul instigator la mineriade ca "ataşat cultural" în Brazilia... Toţi nu visează altceva decît Occidentul, paradis televizual cu girafe şi zebre sau cu plaje umbrite de cocotieri. "Drepturile omului, ştii tu ce înseamnă asta?" "Da, au vorbit despre asta pe programul doi", vor spune chiar Costa şi Alina, cînd vor descoperi că şi unul şi altul învaţă în secret germana!

Totuşi, înainte de a pleca el însuşi, înainte de a înţelege că nu există loc pentru adevăr, Costa va fi regăsit pe adevăraţii vinovaţi. Ancheta, care-l duce pe o pistă falsă, îi va permite să revină asupra imaginilor ruşinii: cele ale masacrelor şi distrugerilor săvîrşite de mineri, sub privirea camerelor de filmat ale televiziunilor occidentale!

Acest adevăr nu deranjează doar România, el face răspunzătoare şi conştiinţa ţărilor bine hrănite. Căci şi aici sînt complici. Complici ai nomenclaturii comuniste reciclate în afaceri, complici ai mafiei care înlocuieşte Partidul de altădată, complici deci ai unui regim decis să-şi aranjeze propria imagine mediatică ocultîndu-şi memoria.

Începutul şi sfîrşitul filmului nu lasă nici o îndoială în privinţa responsabilităţii noastre: în mod inexorabil, Ficht, fratele geamăn al ucigaşului din Fundesac, coboară aceeaşi scară rulantă care îl duce către spaţiul subteran al metroului berlinez. Într-adevăr, în Vest vin să se refugieze criminalii produşi de deceniile de supunere în minele lui Ceauşescu. La Pintilie, ca şi în **Underground** al lui Kusturica, subteranele Europei comunică...

(Positif, ianuarie 1997)

Sylvie ROLLET

Lucian Pintilie – un cinema în stare de urgență

Puțini realizatori au avut aceeași evoluție stranie ca Pintilie care, cu trei filme turnate unul după altul, în decurs de patru ani, **Balanța** (Le Chêne) în 1992, **O vară de neuitat** în 1994, **Prea târziu** în 1995, se impune, la 63 de ani, drept unul din cei mai mari cineaști europeni. Cineast, Pintilie? Sînt cunoscute desigur punerile sale în scenă pentru teatru, mai mult de cincizeci, dintre care douăzeci și două de spectacole montate în Franța, în Anglia sau în Statele Unite. Dar, cu excepția filmului **Reconstituirea** (1969), salutat în epocă drept o capodoperă de cîțiva rari critici, filmele sale nu au cunoscut aici decît o difuzare confidențială. Cine își amintește de **Duminică la ora 6** (1965), cine a putut vedea **Pavilionul nr. 6** (1979), interzis zece ani de cenzura lui Ceaușescu și proiectat în zilele noastre, în Franța, în cadrul singurului festival mediteraneean de la Montpellier, în 1995?

Totuși, Pintilie mărturisește că și-a consacrat viața cinematografului, el, care, de-a lungul anilor săi de purgatoriu, nu a încetat niciodată să scrie scenariu după scenariu așteptînd să le realizeze, el care anunță în interviurile cele mai recente două proiecte "în curs de turnare", adaptarea **Coloniei penitenciare** a lui Kafka, apoi a **Duelului** lui Cehov, care nu au văzut încă lumina zilei! Iminență, urgență, forța operei sale se bazează pe această speranță: poate că nu este "prea tîrziu". Moștenitor ale pesimismului lui Cioran și al carnavalescului lui Caragiale, Pintilie face cinema ca și cum i-ar da cu tifla morții. Morții lui desigur, dar mai ales dispariției unei anumite idei a umanității, strivită de anii de totalitarism și acum de mercantilism și de barbarie.

Puterea fabulelor

În maniera moraliștilor francezi ai secolului XVII, Pintilie este un artist implicat politic. Deoarece puterea domnește prin intermediul iluziei oferindu-ne spectacolul pe care îl așteptăm, pentru că puterea își face din victimele sale complici (manipularea minerilor invadînd Bucureștiul pentru a veni în ajutorul lui Ion Iliescu, în 1990, o dovedește din plin), cinematograful trebuie să atace tocmai mecanismele iluziei. Ultima speranță a disperaților: luciditatea.

La Pintilie, ca și la La Fontaine, fabula va fi instrumentul privilegiat al subversiunii. Regăsim într-adevăr în **Reconstituirea** sau în **O vară de neuitat**, stilizarea, structura "geometrică" a fabulei care, păstrîndu-se la limita realului, scapă de banalizarea imaginilor și ne trimite un reflex mai «pur» al propriilor noastre ființe. Dar universul fabulei presupune și frontiera indecidabilă dintre uman și animal, într-atît "oamenii se pot situa dedesubtul animalelor", spune de altfel cineastul în legătură cu **Prea târziu**.

"Minciuna" ficțiunii se dovedește deci singura care poate face țăndări ficțiunea pe care oamenii o ridică la rang de adevăr. S-a început cu aceste ficțiuni foarte comode ale unui zeu răzbunător care pedepsește umanitatea pentru greșelile sale: turnul Babel care inaugurează domnia confuziei și caderea în timp din care va lua naștere Istoria. Dacă această "*strategie divină*, după cum spune Pintilie, a fost adoptată și imitată de către specia umană", este pentru a nu fi obligați să ne comportăm ca oameni. În universul greșelii, într-adevăr, dacă fiecare este vinovat, nu mai rămîne loc pentru responsabilitate.

Este lecția dată deja în **Reconstituirea**. Filmul pune în scenă turnarea unui film de propagandă destinat să-i îndepărteze pe tineri de alcoolism. Cei doi "actori", în urma unei încăierări între studenți, trebuie "să-și ispășească pedeapsa", jucînd din nou evenimentele petrecute, în fața camerei de filmat. Sînt puse în lumină toate rotițele unei puteri care domnește făcîndu-i pe oameni să se simtă vinovați: supunerea tinerilor pentru că se cred vinovați, părerile preconcepute ale spectatorilor care se instituie în justițiari pentru a scăpa de o acuzație, oricînd posibilă, demisia profesorului care nu intervine deoarece are "ceva să-și reproșeze", indiferența realizatorului care nu face altceva "decît propria meserie", iresponsabilitatea procurorului care vede în punerea în scenă "o minciună utilă". Pe fondul de culpabilitate generalizată, ceea ce s-a pierdut este exact ceea ce-l face pe om liber: faptul de a răspunde pentru actele sale.

Căci aici a fost o crimă. Ca și în **O vară de neuitat**, **Balanța** sau **Prea târziu**, și aici există victime. Întotdeauna inocente. Cei care invocă întîmplarea nefericită, fatalitatea și chiar un "sistem" monstruos regizat de cine știe ce putere ocultă, cei care se ascund în spatele supunerii lor față de ordine sau în spatele "bunelor lor intenții", pentru a scăpa de responsabilitate, încetează pur și simplu să se comporte ca niște oameni.

O morală a imaginii

Ideea unui angrenaj ineluctabil care ar scuza toate lașitățile și toate compromisurile, va fi tratată drept ceea ce este: o reprezentare, adică produsul unei puneri în scenă. Pentru Pintilie, ca și pentru Godard, "travelling-ul este o problemă de morală". Distanța critică se face prezentă în alegerea cadrului și a montajului sau în autonomia benzii de sunet.

Toate filmele folosesc astfel un leitmotiv sonor care evocă pulsația surdă a unei mașinării invizibile: cea a ascensorului în **Duminică la ora 6** sau în **Prea târziu**, cea a forjei în **Pavilionul nr. 6**, de exemplu. Efectul hipnotic al ritmului mecanic este totuși rupt de caracterul său ostentativ: impresia de angrenaj apare ca rezultatul unui "montaj", deci al unei construcții *a posteriori*. În **De ce trag clopotele, Mitică?** sau **Balanța**, montajul imaginilor va juca un rol similar. Ștergînd elipsele cu ajutorul unor false racorduri în mișcare, el provoacă "telescopajul" secvențelor succesive și creează o accelerare artificială a timpului, un efect de "pendulă nebună". Ștergerea salturilor în timp face, astfel, din verigile scenariului, piese ale unui angrenaj care nu poate duce decît la moarte. Folosirea camerei în mișcare este inclusă în același scop. Travelling-ul realizat "la firul ierbii" care deschide **Balanța** sau cel care însoțește galopul unui cal la începutul filmului **O vară de neuitat**, de exemplu, par să ne proiecteze irezistibil către fundalul cadrului, deci spre un viitor inevitabil.

Dar, după cum spune cineastul, "mișcarea camerei are două surse de energie: o zonă abisală și una a conștientului". Construcția emoțională a "efectului fatalitate" ține în mod incontestabil de prima zonă. În schimb, felul în care filmele sale demontează "teatralitatea" acțiunilor umane, adică acest teatru, în care fiecare își pune în scenă, pentru el însuși, propria viață, trimite la cea de a doua zonă.

Exhibînd nevoia noastră frenetică de divertisment, în sensul pascalian al cuvîntului, filmele lui Pintilie, refuzînd pateticul, estetismul sau orice alt fel de artificiu destinat să facă "viabil" inacceptabilul, ne constrîng să deschidem ochii. A fi om înseamnă poate să accepți întîlnirea față către față, fără portiță de scăpare, cu moartea. Refuzul *fatum*-ului se înscrie în această perspectivă. Organizarea lineară a povestirii tragice este într-adevăr bazată pe ideea că "moartea transformă viața în destin". Structura aleatorie a narațiunii constituie o armă majoră împotriva magiei acestei transfigurări. În filmele lui Pintilie, moartea nu vine "să aleagă" un erou. Ea lovește la întîmplare, pe oricine, oricînd. Doar legile balisticii domnesc în univers. Ca în **Jacques Fatalistul**, destinul apare drept ceea ce este: o construcție *a posteriori*.

Nu e nici o îndoială că moartea locuiește lumea. Dar ea nu dă din acest motiv și un sens vieții: ea îi marchează acesteia doar sfîrșitul inevitabil. Ultima secvență din **De ce trag clopotele, Mitică?**, în care adevăratul fals cadavru al victimei (atinsă din întîmplare de un glonte destinat altcuiva) mai mișcă încă, arată bine acest lucru afirmat mai sus: sîntem cu toții morți în putere, dar morți fără glorie, grotești. În armonia artificială prin care oamenii nu au încetat să substituie lumea reală, grotescul este semnul infailibil al prezenței morții.

Dacă arta și muzica, în special, apar ca acuzate în filmele lui Pintilie, asta se datorează faptului că frumusețea este un refuz al realului, și în acest sens, un contract cu moartea al unor oameni înșelați. În spatele superbei izolări a psihiatrului din **Pavilionul nr 6**, care se refugiază în muzică, se reprofilează deja pactul faustic care va sta în centrul filmului. Una din primele secvențe din **Prea târziu** prezintă un grup de tineri instrumentiști care cîntă, cu fața la noi, în mină (căreia îi întorc spatele). Cvartetul dispare apoi, înghițit progresiv de valul de mineri și absorbit parcă în centrul cadrului de travelling-ul înapoi. Caracterul grotesc al scenei pune evident accentul pe frumusețea inacceptabilă a bucății muzicale, a doua parte din **Tînăra fată și moartea** de Schubert. Innaceptabilă deoarece caracterul seducător al muzicii dublează fascinația pe care o exercită moartea asupra compozitorului. Imaginea care, deschide și care închide filmul se limpezește astfel: tînăra violoncelistă pe care părul răvășit o împiedică să vadă, continuă să cînte, în timp ce silueta criminalului nebun intră în cadru, acoperind-o progresiv pe instrumentistă. Dacă capcana se închide din nou, dacă moartea poate să-și continue liniștită drumul, aceasta se explică prin faptul că artistul a ales să participe la orbirea universală. Arta nu poate ridica pretenții la exteritorialitate. Nu există în această lume nici un loc, nici o dimensiune a timpului, oricît de închise în ele însele ar fi, care să poată constitui o fortăreață definitivă.

Marele teatru al lumii

De aceea filmele lui Pintilie multiplică locurile inspirate din spațiul scenic. Într-adevăr, delimitarea artificială pe care o instituie spațiul teatral se bazează pe o cecitate voluntară: spațiul exterior este doar refulat dincolo de vizibil. Dar refularea nu poate decît să suspende amenințarea, nu să-i determine dispariția. Invazia a ceea ce este în afara cîmpului, în interiorul acestuia, adică a realului în scena teatrală, va fi vectorul vizibil al tragediei. Agentul real este orbirea. În **O vară de neuitat**, eroina reconstituie în plin pustiu, într-o superbă necunoaștere a lumii care o înconjoară, toate aparențele unei vieți familiale aristocratice: clavecinul, lectura lui Proust, jocurile de copii, guvernanta și Oglinda venețiană. Oglindă mincinoasă desigur, ca și ritualul familial: orb la lumea exterioară, el ține în secret glontele care tocmai l-a lovit.

Prin urmare, în centrul filmului se află fragilitatea excepțională a construcțiilor umane care cred că pot domestici lumea ridicînd frontiere. În același fel, în **De ce trag clopotele, Mitică?**, nici unul din spațiile închise succesive, casa de sticlă, baia maură, sala de bal, nu pot rezista la nesfîrșit freneziei pulsațiilor libere, într-o seară de carnaval. La fel, spațiul artificial din **Reconstituirea** nu poate menține mult timp în exterior masa invizibilă de spectatori ale căror urlete ritmează întregul film: în ultimele imagini, mulțimea invadează cadrul.

Înscrierea teatralului, adică a unei temporalități și a unui spațiu închis în ele însele, în modul de a regiza este, la Pintilie, motivată de neputința unei astfel de reprezentări a lumii. Realul nu a fost decît în aparență domesticit, ceea ce semnalează invazia brutală a grotescului, semn anticipator al morții, ca și la Gogol. Astfel, cîrdul de gîște (sau de oi) anunță, de la **Reconstituirea** pînă la **O vară de neuitat**, mișcarea irațională a mulțimii, pe care pornită, nu o mai poți opri. Grotescul face să sară în aer ordinea aparentă și dezvăluie față ascunsă, monstruoasă, carnavalescă a acestuia.

"Teatralitatea" joacă, în filmele lui Pintilie, același rol ca în estetica barocă. Iluzia teatrală relevă dezordinea lumii ascunsă sub masca unei ordini iluzorii. **Balanța** începe cu imaginea unei camere mizerabile în care agonizează unul din șefii Securității, căzut în dizgrație. Curînd, în acest cadru, se înscrie un al doilea: imagini pe 16 mm defilează pe ecranul format de un zid. Prin urmare, în film se înscrie un al doilea film turnat în vremea în care colonelul mai era încă un erou. Asistăm la o sărbătoare "familială" în care se joacă "procesul lui moș Crăciun". Demnitarii regimului joacă din nou, pentru ei, în mod grotesc, procesele trucate ale stalinismului. Pentru o primă privire, nu e vorba decît de o bufonerie care se dovedește, grație dedublării imaginii, o mascaradă tragică. Orice altă scenă ar fi inventat oamenii pentru a-și transforma viața în spectacol, ea nu ar fi oferit decît o protecție derizorie: întotdeauna, "realitatea răspunde sfidării blasfematorii: debarasată de semnele carnavalescului, cea dintîi ia înfățișarea morții".

Ceea ce transpare din felul în care Pintilie utilizează spațiul este faptul că nu există loc unde să te refugiezi. O mărturisesc simetric două din filmele sale, **De ce trag clopotele, Mitică?** și **Pavilionul nr.6**. În primul, personajele trec în mod vertiginos dintr-un loc închis în altul, aplecîndu-se asupra lor însele. Ca și cum, în viteza deplasării și prin circularitatea mișcării giratorii, ele ar putea să scape de "locul deschis", de această "crăpătură" a spațiului în care moartea își așteaptă ceasul ascunsă în umbră. Dar cercul sfîrșește rău: cînd secvența finală reia în mod invers - sau aproape (și moartea e în acest "aproape") - travelling-ul inaugural, aceasta se realizează prin arătarea șinelor de cale ferată, care nu mai sînt capabile să suporte mișcarea, acuzînd deci fragilitatea construcției.

Dispozitivul spațial din **Pavilionul nr. 6** se bazează pe schema inversă. Urmărite prin intermediul unui travelling lateral, plecările și sosirile psihiatrului în interiorul spitalului pierd progresiv din amplitudine. În jurul medicului, spațiul se restrînge, mimînd orgolioasa izolare a stoicului care credea că putea sfida suferința renunțînd la lume. Dar susträgîndu-se durerii, deci oricărei emoții (în afară de emoția estetică legată după cum s-a spus de moarte), medicul s-a transformat cu încetul într-un servitor zelos al morții. Cea pe care el a crezut că o poate domina printr-un doliu asumat, nu apare de această dată din exterior, ci din interiorul cercului.

Opera lui Pintilie pare deci pusă în mișcare de voința de a readuce sistematic în discuție toate manifestările orgoliului uman. Păcatul radical al omului este într-adevăr acela de a crede că poate sfida moartea, adică acela de a crede că se poate măsura cu Dumnezeu. În spatele angajamentului moral și al lucidității politice ale lui Pintilie, apare o viziune profund metafizică asupra Răului. Dacă, în **Balanța** ca și în **Prea târziu**, sistemul comunist, laborator al "omului nou", este pus în discuție în mod explicit, aceasta se datorează faptului că el constituie expresia politică cea mai reușită a tentației demonice de a recrea lumea.

(Positif, ianuarie 1997)

Traducere de
Svetlana CÂRSTEAN

Silviu BRUCAN
politolog

Ciocniri între civilizaţii – Da! Războaie – Nu!

Între autorii care au răspuns chemării de a lansa "outrageous hypotheses" (ipoteze scandaloase) menite a sgîlţîi din ţîţîni abordările tradiţionale în ştiinţele sociale, Samuel Huntington, profesorul de la Harvard şi-a cucerit un loc de frunte. În 1993, articolul său din *Foreign Affairs* "The Clash of Civilizations" a intrigat cancelariile diplomatice şi a bulversat lumea universitară. Susţinea profesorul că războaiele dintre regi din secolele XVIII şi XIX au fost urmate de războaie între naţiuni, apoi de războaie între ideologii, iar în secolul XXI războaiele vor fi între civilizaţii. S-au găsit atunci nu puţini critici care au forfecat premisele şi concluziile lui Huntington într-o manieră atît de necruţătoare încît "ipoteza" lui părea să rănînă doar o curiozitate intelectuală. Dar Huntington nu e omul care să se lase îngropat de viu. El a revenit de astă dată cu o ripostă masivă, o carte de 367 de pagini* în care prognoza futurologică rămîne doar fundalul ideologic al unei critici ascuţite a bazelor politicii americane. Şi, parafrazînd o populară zicală americană, ceea ce e bun pentru politica americană e bun pentru mapamond: Huntington formulează şi principiile unei noi ordini mondiale. Trebuie deci să examinăm toate cele trei laturi ale tezei sale – prognoza, politica externă a SUA şi noua ordine mondială.

*

Respectînd o condiţie prealabilă fixată de Voltaire: înaintea unei discuţii, definiţi-vă termenii, să vedem ce se înţelege prin *civilizaţie*. Numeroşi autori, în special antropologi, folosesc termenii *civilizaţie* şi *cultură* la modul interşanjabil, preferînd pe primul cînd e vorba de cuceriri tehnice şi valori de ordin material, iar pe al doilea cînd accentul cade pe valori spirituale. În epoca modernă a statului naţional s-a făcut distincţia, la care subscriu, că în timp ce cultura are un caracter naţional, civilizaţia însumează un set de trăsături comune mai multor naţiuni, unei regiuni sau continent şi se vorbeşte chiar de civilizaţia umană. Spre deosebire de *societate*, *orînduire* sau *formaţiune socială*, concepte care se aplică tuturor ipostazelor istorice, dar devin subiect istoric numai din momentul în care sînt definite calitativ (sclavagistă, feudală, capitalistă), conceptul civilizaţie nu cere o calificare de acest gen. În acest sens supraistoric foloseşte Huntington conceptul, numai că şi la el civilizaţie şi cultură sînt sinonime. Pe români, de pildă, deşi cultura lor este latină, îi trece la civilizaţia ortodoxă, alături de bulgari, sîrbi şi ruşi. La această ambiguitate conceptuală se adaugă o mare doză de eclectism în selectarea ingredientelor şi categoriilor care intră în conceptul civilizaţie, cu o vădită preferinţă pentru religie.

Viciul fundamental al demonstraţiei istorice a lui Huntington se află în relaţia aproape mecanică pe care o stabileşte între *religie* şi *război*. La întrebarea cine trebuie considerat ca european şi deci ca potenţial membru al Uniunii Europene şi NATO, el afirmă că "răspunsul cel mai cuprinzător şi corect este furnizat de marea linie trasată de istorie care separă popoarele creştine din Occident de popoarele ortodoxe şi respectiv musulmane" care datează din vremea divizării Imperiului Roman. Aici el ignoră total istoria "popoarelor creştine din Occident", care departe de a constitui o entitate religioasă unitară s-au divizat în mai multe biserici (catolică, protestantă, luterană, anglicană) organizate de regulă în jurul unor centre de putere, devenite ulterior state naţionale, între care au avut loc războaie sîngeroase cu o durată prelungită uneori la 30 de ani şi chiar 100 de ani. Cam eterogenă această civilizaţie formată din beligeranţi!

Istoricul american Walter Clemens riposta că nici un conflict major din secolul nostru nu poate fi caracterizat ca război între religii. În 1914 Berlinul protestant s-a aliat cu Viena catolică şi cu Istanbulul islamic, iar Rusia ortodoxă s-a aliat cu Franţa catolică şi Anglia protestantă. Iar Serbia ortodoxă s-a opus Austriei catolice, dar s-a luptat cu Bulgaria ortodoxă, la care am putea adăuga că românii ortodocşi au purtat războaie fie împotriva Imperiului otoman, fie împotriva Antantei, iar apoi de partea ei în 1916-1918, după cum dictau interesele naţionale şi nu religia, acelaşi criteriu fiind valabil în cel de al doilea război mondial.

Pe scurt, nici trecutul apropiat şi nici prezentul nu oferă *casus belli* iscate numai de deosebiri dintre civilizaţii. În ce priveşte viitorul, principala premisă a lui Huntington este următoarea: "Stimulată de modernizare, politica globală este remodelată pe linii culturale. Popoare şi ţări cu culturi asemănătoare se apropie unele de altele. Popoare şi ţări cu culturi diferite se depărtează unele de altele. Alinieri definite de ideologie şi relaţii de superputere fac loc alinierilor definite de cultură şi civilizaţie. Hotarele politice sînt corectate pentru a corespunde celor culturale. Comunităţi culturale înlocuiesc blocurile războiului rece, iar faliile între civilizaţii devin liniile centrale de conflict în politica globală". Ca ilustrare a acestor tendinţe, Huntington citează războiul sovieto-afgan din 1979-1989 şi Războiul Golfului din 1990-1991, începute ca invazii făţişe ale unei ţări împotriva alteia, transformate apoi în războaie între civilizaţii.

Dar în Afganistan are loc acum un război între grupuri armate aparţinînd *aceleiaşi* civilizaţii, iar Războiul Golfului a început între *două ţări islamice*, Irak şi Kuweit, şi pînă la urmă a divizat lumea islamică în tabere adverse. Egiptul este de partea SUA şi primeşte anual un ajutor american masiv, Turcia este membră a NATO şi luptă să intre în Uniunea Europeană, iar Maroc şi Arabia Saudită au relaţii bune şi interese economice comune cu Occidentul. De ce ar porni un război împotriva acestuia?

De la obsesia civilizaţiilor la scenarii apocaliptice nu e decît un singur pas. Huntington imaginează la începuturile secolului XXI o intervenţie americană într-o dispută dintre China şi Vietnam, menită a proteja accesul la nişte zăcăminte de petrol din Marea Chinei de Sud achiziţionate de companii americane (aici nu mai e vorba de cultură!). Pornind de la această intervenţie, el are viziunea fantastică a unui război major între două tabere gigantice: de o parte SUA, Europa, Rusia şi India, iar de cealaltă China, Japonia şi grosul ţărilor islamice. Cînd e vorba de petrol, dispar şi ciocnirile dintre civilizaţii!

Nu e de mirare că William Pfaff, critic acerb al articolului din *Foreign Affairs*, acum la lectura cărţii lui Huntington ajunge la un verdict devastator: "Teza profesorului de la Harvard este greşită conceptual, neaşteptat de ignorantă în tratarea istorică şi politică şi dezastruoasă ca ghid de gîndire în afacerile internaţionale şi politica naţională".

● *Huntington nu s-a lăsat îngropat de viu*
● *Pentru el, cultura şi civilizaţia sînt sinonime, iar între războaie şi religie relaţia e mecanică* ● *Raporturile dintre occidentalizare şi modernizare*

Să trecem acum la politica americană şi occidentală. Huntington ridiculizează ambiţiile universaliste ale politicii SUA (To make the world safe for democracy) ca şi pe cele ale Occidentului: "Credinţa occidentală în universalitatea culturii occidentale suferă de trei vicii: ea este falsă, este imorală şi periculoasă". Este falsă, deoarece alte civilizaţii au idealuri şi norme diferite; imorală, deoarece "imperialismul este consecinţa logică necesară a universalismului" şi este periculoasă, deoarece poate duce la un război major între civilizaţii. El preconizează în schimb o nouă configuraţie a puterii care cere o acomodare reciprocă între blocuri ale diferitelor civilizaţii, acomodare, susţine el, în curs de înfăptuire, dacă ne place sau nu.

Aici Huntington coboară din sfera teoriei şi face chiar recomandări de politică practică. Statele-nucleu (SUA, Germania, China, Japonia, India, Rusia,

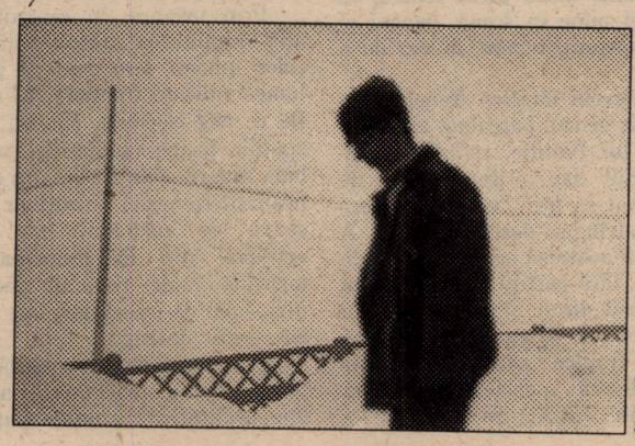

© A. Paul

© A. Paul

Indonezia, Egipt, Iran şi Brazilia) din fruntea diferitelor civilizaţii trebuie să se abţină de a interveni în conflictele din alte civilizaţii, pentru a evita războaie între civilizaţii. În al doilea rînd, în regiunile tulburi, unde civilizaţiile se suprapun sau se ciocnesc între ele, statele-nucleu trebuie să iniţieze medieri pentru a împiedica izbucnirea conflictelor şi în al treilea rînd, popoarele tuturor civilizaţiilor ar trebui să tindă la extinderea valorilor, instituţiilor şi practicilor comune. Dat fiind că o lume multiculturală este inevitabilă, Huntington încheie demonstraţia sa cu un apel cald la strîngerea relaţiilor euro-atlantice: "În ciocnirea dintre civilizaţii, Europa şi America vor sta cot la cot sau vor atîrna spînzurate separat**. În marea ciocnire, ciocnirea globală reală, între Civilizaţie şi Barbarie, cele mai mari civilizaţii ale lumii, cu bogatele lor realizări în religie, artă, literatură, filosofie, ştiinţă, tehnologie, morală şi compasiune vor sta cot la cot sau vor atîrna spînzurate separat."

Mi se pare că una din observaţiile cele mai interesante ale lui Huntington, de data aceasta surprinzînd un fenomen real, priveşte relaţia dintre *Occidentalizare* şi *Modernizare*, care este dialectică la fel ca întreaga viaţă internaţională: "Iniţial, Occidentalizarea şi Modernizarea sînt legate strîns, societăţile ne-occidentale absorbind elemente substanţiale ale culturii occidentale şi efectuînd un progres lent spre modernizare. Pe măsură, însă, ce creşte ritmul modernizării, scade rata occidentalizării, iar cultura indigenă cunoaşte o renaştere. Modernizarea ulterioară modifică atunci echilibrul de putere între Occident şi societatea ne-occidentală, impulsionează puterea şi autoîncrederea acelei societăţi, întărind angajamentul ei faţă de cultura indigenă". Într-adevăr, acest fenomen are loc în prezent în Turcia, unde succesele economice stîrnite de modernizare au pricinuit renaşterea angajamentului faţă de Islam, precum şi în Asia de Sud-Est, unde miracolul economic al modernizării producţiei a dat naştere la o recrudescenţă a neoconfucianismului şi la formularea unor valori distincte şi chiar opuse civilizaţiei occidentale. Dar aceasta nu înseamnă că între aceste civilizaţii se va ajunge la război, chiar şi pentru considerentul subliniat de William Pfaff; civilizaţiile nu au guverne şi armate, nici autorităţi care să declare război.

În genere, relaţiile internaţionale constituie sfera cea mai coplexă a relaţiilor sociale şi de aceea nu există *un singur factor* – fie economicul sau lupta de clasă, cum susţinea leninismul, fie cultura, religia, sau ideologia, cum susţine Huntington – care să determine statele şi naţiunile să se comporte într-un anumit mod şi să declare război. Totdeauna există mai mulţi factori care concură la orientarea politicii externe a statelor şi este datoria cercetătorului să identifice aceşti factori şi să descopere care dintre ei se impune ca factor dominant în fiecare caz în parte.

---

*Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster, 1996

** Joc de cuvinte în engleză: will hang together or hang separately.

Anca MANOLESCU

Sensul reziduului la Istanbul!

Palatul lui Constantin Porfirogenetul

Străduţe povîrnite, întortochiate, cu hîrtoape moderate, blocuri de 2-3 etaje întrucîtva jupuite de deasupra cărora se iveşte cîte o casă veche, tarabe debordînd de fructe, mici grădini şi pieţe pline de harababură – un cartier calm, pitoresc şi nonşalant. Ceva cam ca o "slavă stătătoare"... De monument nici urmă. În sfîrşit, o grilă zăvorîtă pare să-l indice. Dincolo de ea, incinta constă într-un maidan (în sens românesc) nu foarte vast, înecat de buruieni prospere. Te întrebi la ce bun încuietoarea şi cauţi nedumerit resturile acelui "palat admirabil prin varietatea edificiilor, frumuseţea grădinilor ce le înconjurau, a mozaicurilor sau picturilor ce decorau apartamentele, palat aşa de amplu încît părea un oraş în oraş" (c. Diehl). Singurul edificiu vizibil e o căsuţă pe jumătate surpată din care iese cu potolită grăbire *curatorul* locului, cu burtă şi papuci. Plin de amabilitate (oamenii sînt la Istanbul de o impresionantă solicitudine), îmbie vizitatorul să se aşeze pe sofaua desfundată, amplasată în mijlocul bălăriilor, de unde el însuşi îşi veghează obiectivul. Aduce şi cîteva scaune de birou, cam şubrede şi descojite. Le pune din fericire cu faţa spre palat aşa încît, în fine, îl văd!

E un fragment de zid ritmat de arcaturi în marmură roşie şi albă, un fragment de zid a cărui eleganţă îţi taie respiraţia.

Recapitulez bălăriile, căsuţa paznicului, sofaua din mijlocul maidanului, ţipetele copiilor care joacă fotbal undeva deasupra noastră, trag aer în piept şi mă mai uit o dată la palatul bazileilor. Toate împreună, legate printr-o nepăsătoare evanescenţă, mi se par de-a dreptul formidabile. Ce plicticos ar fi fost să vizitez nenumăratele edificii (cu mozaicurile şi picturile apartamentelor lor) ale unui palat amplu cît un oraş în oraş. Numai gîndul la aşa ceva mă oboseşte, făcîndu-mă să preţuiesc mai mult scaunul oferit de primitoarea gazdă.

Aşa, lecţia e mai acută şi mai promptă. Splendoarea imperială a răsăritului creştin, o splendoare vast desfăşurată în numele divinului are doar rostul să se facă pentru o clipă – mai scurtă ori mai lungă – văzută. Apoi e destinată să treacă. Şi trecînd, ne poate trece splendoarea nevăzută care o animă. André Scrima (*Réflexions sur les Rythmes et la Fonction de la Tradition Athonite)* identifică acel moment "la joncţiunea între milenii, cînd apogeul precede cu puţin declinul", moment în care, "pentru a supravieţui, timpul Bizanţului se interiorizează: se pregăteşte să devină esenţialmente *tradiţie*".

Un reziduu bine conservat

În acelaşi cartier, caut cu îndîrjire *Fethye Djami*; ea prelungeşte, dacă nu greşesc, o frumoasă biserică bizantină dedicată "Maicii Domnului dăruită cu toate harurile" (*Panagia pamacharistos*). Dau iarăşi de o curte, de data asta lucie, plină numai cu praf ameţit de soare. Cîţiva copii îşi fac de lucru prin el, în timp ce femeia cu cheia spală rufe într-un cazan, alături de monument. În afară de un paraclis păstrat mai mult ori mai puţin intact de la cucerirea oraşului – aşa zice *Le Guide du Routard* –, biserica a fost transformată şi funcţionează ca moschee. E o moschee frecventată şi bine îngrijită, de un kitsch cuviincios în decoraţia interioară (o întrezăresc rapid la intrarea unui grup de credincioşi). Cît despre paraclisul "mai mult sau mai puţin intact de la cucerirea oraşului", el are aerul unei debarale ori al unei galerii de mină: pari de lemn proptesc bolţi modeste din cărămidă iar nişte scînduri bătute în cuie îl despart de lăcaşul de cult în funcţiune. Din altar şi din trompele micului naos radiază – pe fondul sobru al pereţilor nuzi – cîteva mozaicuri solare, intense, care umplu locul de lumină. Au calitatea princiară a celor de la *Hosios Lukas* lîngă Delfi însă în spaţiul acesta strîns, intim, care te adună în sine, confruntarea cu privirea din imagine e mai pregnantă; e inevitabilă.

Două spaţii, două "moduri" ale tradiţiei separate prin nişte scînduri. Nu mă refer, evident, la creştinism şi islam. La Selçuk, lîngă imensa bazilică a lui Iustinian, am intrat în curtea secretă, de un calm mai vechi decît timpul, a moscheii lui Isa-Bey, aşa cum tot acolo am putut asista la pietatea creştină, disciplinată de fluxul autocarelor venite în pelerinaj la presupusa casă a Mariei.

Mă refer doar la faptul că, alături de exerciţiul curent, "diurn" şi respectabil al cutumelor religioase, există spaţii *inaparente* pentru că, acolo, tradiţia îşi lasă urma ascunsului ei. Sînt locuri ale aventurii, locuri rezistente la trecerea vremii deoarece aptitudinile lor nu se dezvoltă – impresionant– în timp, ele propun mai degrabă „în clipă" un sens spre acela ce instituie tradiţia, o conţine şi se comunică prin ea.

Iar asemenea urme nu implică, neapărat, regimul romantic şi "straniu" al ruinei.

Reziduuri lingvistice

Alături de *Agia Sofia*, istoricii de artă şi ghidurile turistice menţionează (ca pe un *must* bizantin) o biserică cu admirabile, relativ bine păstrate mozaicuri şi fresce ce-şi datorează ultimele intervenţii sfîrşitului de secol XIII şi începutului de secol XIV: e *Kahrye Djamî*, în Fanar.

Din afară, Kahrye Djamî te duce cu gîndul la o modestă movilă de lut ars, roşcat. Turla amplă şi joasă, ca şi importantul exonartex împreună cu contraforţii îi dau o zdravănă stabilitate, în care dimensiunea ascensională e greu sesizabilă. Ici şi colo, abia zărită, marmura delicat traforată a ferestrelor pune cîte un accent de fragilitate în masa aspră, concentrată, "defensivă" a clădirii. Sînt însă simple fante care nu fac decît să sporească senzaţia de fortăreaţă, de emisferă închisă în sine, de coajă dură. Într-un cochet restaurant şi ferchezuit cartier levantin, ea stîrneşte ciudata impresie de înjghebare a pustiei, de chilie a unui anahoret, de boltire a unei misterioase grote. Zidurile rugoase, de culoarea incendiului abia domolit, dau *forma* unei interiorităţi bine apărate, dificil de abordat, însă masivă în evidenţa sa.

Înăuntru, calitatea atmosferei se răstoarnă: avem de a face cu un spaţiu al eleganţei şi al prospeţimii răcoroase. Nu numai prin sclipirea rafinată a mozaicurilor, ci prin neaşteptata splendoare a marmurelor, de la rozuri subtile şi roşuri închegate, la verzuiuri de adînc de mare, la griuri fine, striate. Sub sulurile de raze, filtrate prin cercurile ferestrelor, pămîntul îşi etalează aici, discret, materia cristalină, splendoarea limpidă extrasă din măruntaie, aptitudinile lui "celeste". E sugestia unui pămînt fecundat de lumină, capabil să dea corp adecvat strălucirii ei, aşa cum Fecioara a dat

© D. Ştefan

Luminii lumii substanţa trupului său terestru. E o întrezărire a acelei *terra lucida* despre care un maestru shiit din sec. XIX spune că nu se află numai "deasupra" lumii noastre sensibile ci şi "în invizibilul ei".

Disimulat în rostirea turcească, *Kahrye Djami*, perpetuează numele grec al locului: *Moni tis Choras*, "Mănăstirea limitei".

Datorăm iarăşi părintelui André Scrima accesul la semnificaţia acestei desemnări şi la interpretarea temei pe care o implică. *Moni tis Choras* e redată în limbile moderne drept "Mîntuitorul în *Chora*", "Mîntuitorul manifest în limită". O limită imediat comentată, deschisă, situată printr-un paradox care îi oferă spaţiul propriei lui tensiuni: pentru că e vorba despre *chora ton achoraton* ("limită a ilimitatului", "cuprinde a de-necuprinsului") şi ea o desemnează, în cazul de faţă, pe Maica Domnului. "Mănăstirea limitei" îi este dedicată, aşa cum o menţionează explicit şirul de mozaicuri din exonartexul vestic care desfăşoară minuţios sărbătorile mariale. Fecioara e, într-adevăr, un sălaş al nemărginitului divin, un "loc" unde începe, fără limitare, cel ce e atotcuprinzător.

Recurgînd la o glosă a lui H.Corbin (*Corps spirituel et Terre céleste*, p. 187), am spune că întruparea christică ne pune în faţa unei *comprezenţe* a limitei şi ilimitatului. Expresia nu vizează prezenţa autonomă şi sieşi suficientă a fiecărui termen – înregistrată, prin întîlnire, de un "celălalt". "Ideea conotată e cea a unei chemări, a unei reciproce exigenţe, a unei stări de interdependenţă" în care nici unul din parteneri nu-şi poate realiza propria prezenţă fără contribuţia celuilalt aşa cum, spune Corbin, Domnul (*rabb*) nu există fără cel căruia îi este Domn (*marbûb*), asa cum el nu se revelează în lipsa atenţiei şi solicitării celui ce îl contemplă. În fond, întruparea nu a fost posibilă – conform *Scripturii* – decît după rostirea Mariei: "Iată, roaba Domnului sînt!" Ea a identificat şi a făcut activi – *ex parte humana* – termenii necesari acestei comune emergenţe.

Structura "topologică" propusă de *chora achoraton* îşi are însă, mai vertiginos, sursa şi locul propriu în "sfatul pre-etern" şi insondabil al divinului. Cf. A. Scrima[1], care se sprijină pe un text datorat lui Maxim Mărturisitorul, întruparea (manifestă abia în al doilea rînd în mod istoric) e pusă de acest "sfat pre-etern" drept *árhe* al destinului nostru: "sfat pe care Logosul însuşi al lui Dumnezeu, făcut om, l-a vestit ca Înger-mesager,... arătînd în sine *scopul* pentru care creaturile şi-au luat temei (*árhe*) în vederea fiinţei... Într-adevăr, înainte de veacuri a fost pregîndită o unire între limită şi fără-de limită, între măsură şi fără-de-măsură, între margine şi fără-de-mărgine, între Creator şi creatură, între odihnă şi mişcare" (*Quaestiones ad Thalasium*, PG 90, col. 621c).

Problema umanului – rostul pentru care a fost creat şi care îl face demn de fiinţă – ar fi deci, ca el să realizeze la rîndul lui şi în propria sa variantă personală comprezenţa celor doi termeni. Prin efortul contemplativ, spiritualul va tinde să se obţină pe sine drept *chora achoraton*. O spune Ioan Climax, un experimentat în domeniu: "Isihast e cel ce reuşeşte, (...) paradox, să cuprindă necuprinsul dumnezeirii în cămara minusculă a inimii lui" (*Scara 27*).

Prin aspectul de fortăreaţă, de emisferă închisă în sine, de coajă dură, Kahrye Djami trimite, în cele din urmă, spre această incintă minusculă pe care calmul facultăţilor lăuntrice – unificate în rugăciune – o transformă în limită aptă să găzduiască experienţa ilimitatului.

---

[1] André Scrima, 1968, "L'Apophase et ses connotations", în *Hermes* nr. 6, p. 161.

Album

Bazar

Ghicitul în cafea

Pînă acum aveai în casă carte de telefon, carte de bucate... Acum te poţi bucura, în acelaşi spirit utilitar, şi de *carte de ghicit* (de Cristina Constantin, la Editura Cantemir). Dintre diversele modalităţi anticipative, ghicitul în cafea se remarcă drept combinaţia ideală între utilitar şi paranormal, între gospodăresc şi imaginativ.

Dacă nu ai în casă un ibric, o ceaşcă, o farfurioară, zahăr şi cafea (dacă eşti un boem care bea din borcane) nu te poţi ridica la nivelul ghicitorilor în negrimea cafelei. Dacă posezi arsenalul de mai sus, nu-ţi rămîne decît să urmăreşti aburul ce iese din ibric: dacă acesta se ridică în mod constant, înseamnă că persoana căreia i se ghiceşte este liniştită, chiar fericită; dacă aburul iese "*frămîntat, contorsionat, avînd tendinţa de a trece cînd într-o parte, cînd într-alta, arată evenimente grele, neliniştite, viaţă nu tocmai uşoară*". Acestea nu sînt singurele semne înainte de ghicitul propriu-zis: "*un cerc în mijlocul ibricului pentru o persoană tînără arată căsătorie bună*"; "*cînd înspre coada ibricului se formează bule multe de aer mai mari, mai mici este semn evident de cîştig neaşteptat*". Deja se prefigurează domeniile majore ale vieţii oricărui cafegiu: *dragostea* şi *banii* ale căror combinaţii pot duce, alb sau negru, la *fericire* sau *nefericire*.

Interesant este însă că, pentru aceste lucruri atît de simple, ghicitul în cafea pune la dispoziţie o imagistică extrem de complexă. După ce ai întors ceaşca pe farfurioară, apoi ai mutat-o pe un şervet care absoarbe zaţul, ai făcut semnul crucii şi ai lăsat-o nemişcată (de remarcat detalierea ritualului şi implicarea divinităţii), ai voie, în sfîrşit, să ghiceşti. Cartea ne asigură că vom putea identifica, în meandrele cafelei, detalii uluitoare: "*nas drept, acvilin, cîrn, mic, mare sau sprîncene groase, subţiri, frunte înaltă, îngustă etc.*" Cu alte cuvinte, aproape ne recunoaştem cunoscuţii. Aici lucrurile se complică: tomul introduce un adevărat dicţionar, ce îmbină elemente foarte familiare cu unele neaşteptate, exotice. Diferenţele le fac asocierile de cuvinte şi, detaliile: de pildă, o "*persoană cu şapcă de apaş - prevesteşte o hoţie (...)*" cu precizarea, interesantă, că "*(...) este de mică valoare sau poate fi cu valoare sentimentală*" (mă întreb cum e şapca de apaş?). Dacă anumite interpretări sînt, oarecum, inedite ("*Persoană care fumează - înseamnă că vei avea relaţii bune cu cei din jurul tău*"), altele sînt evident facile: "*Persoană urcată pe un piedestal - indică un om politic*"; "*Femeie cu şort - vesteşte musafiri*". Reminiscenţele fericitei vieţi patriarhal-rurale îşi păstrează semnificaţiile benigne: "*Femeie scoţînd apă din fîntînă - înseamnă căsătorie fericită*"; "*Pescar – prevesteşte un trai îmbelşugat*". Obiectele gospodăriei rurale se împletesc cu mai prozaicele şi mai absurd detailatele lor surate de la oraş: "*Aragaz - înseamnă fericire familială*" (mă întreb cum arată un aragaz de cafea?); "*Baie de apartament - înseamnă că vei clarifica şi rezolva probleme grele (...)*"; "*Bidon cu capac - înseamnă belşug*"; "*Degetar - reprezintă semnul fericirii*". Arsenalul cosmetic ce contribuie la *look*-ul casnic al gospodinei nu se lasă nici el aşteptat: "*coliere, mărgele ce apar izolate - înseamnă dragoste uşuratică, nesinceră*"; "*Pudrieră - înseamnă dragoste sinceră, tandră*". Universul casnic este completat de cel culinar: tocmai *pelinul* - "*înseamnă atracţie fizică*" pe cînd *ardeiul* - *semnifică ceartă*, iar *guliile* - *cîştig*.

Nu vă neliniştiţi: microuniversul casnic, aglomerat, este pe alocuri depăşit, degenerînd în spaţii neaşteptat de necuprinse: "*Deşert - înseamnă că vei avea sufletul gol, te vei simţi singur*"; dar *oaza* salvează lucrurile - semnifică "*speranţă în suflet*".

Iaromira POPOVICI

Titlurile coerente

Ziarele par că se miră de hotărîrea legendarului comandant cecen Şamil Basaev. Domnia Sa - de ce să formulez altfel? - a fost învins în alegerile prezidenţiale, cu toate că deţinea în capitalul său politic o operaţie de anvergură ca aceea a asaltului din 1995, cînd a atacat spitalul din Budionnovsk, a luat ostatici nu mai ştiu cîţi ruşi şi a speriat o lume de la Vladivostok pînă la New York, via Oslo-Mizil. Eroismul, cruzimea (a se reciti, neapărat, "Hagi Murad", pentru "cruzimea amestecată cu plictisul" în regiunea aceea), curajul lui n-au convins majoritatea electoratului cecen şi Basaev a anunţat că se retrage din politică. Foarte bine - am zvîcnit, spontan, bucuros, probabil (80%) greşit. Domnia Sa a indicat imediat spre ce orizont se va îndrepta: se va lansa în negustoria cu computere. E şi mai bine - va deschide mai multe magazine pentru vînzarea computerelor în Groznîi şi alte cîteva oraşe cecene. Chiar dacă, prin jocul teleclişeelor mondiale - la fel de apăsătoare ca prejudecăţile acelea mai dure decît atomul - Groznîi şi alte localităţi cecene par că nu de computere ar avea nevoie în primul rînd, imaginea unui Basaev comerciant e mult mai plăcută decît aceea a teroristului care a entuziasmat smintiţii mulţumiţi că n-au rude la Budionnovsk şi pot lupta, la Bucureşti, Paris şi Murmansk, pînă la ultimul cecen.

În fine, ştiu să secretez, ca orice trestie judicioasă, destule suspiciuni, ceea ce nu mă împiedică să socotesc drept coerente titlul şi supratitlul care încercau să dea ştirii un caracter de nu senzaţional, cel puţin neprevăzut: "După ce a pierdut alegerile prezidenţiale / Legendarul comandant cecen Şamil Basaev se apucă de afaceri cu computere." Oricît ar dori verbul "a apuca" să-i confere o familiaritate cu legendarul, vestea nu face din Basaev un "apucat", un original, un extravagant. Dimpotrivă. Încercînd, timid, să-mi dau şi eu importanţă ca toţi cei din urbea noastră, mă gîndesc că dacă m-ar fi întrebat ce părere am de decizia lui, nu l-aş fi sfătuit în alt sens: "faci foarte bine, bătrîne, eşti dintre cei care ştiu ce-i aceea o consecinţă la ruinele din Groznîi!"

În acest domeniu - al consecinţelor pe care un om inteligent le poate extrage din propria sa experienţă - există hotărîri şi mai frapante. În ochii mei, unul dintre cei mai coerenţi oameni ai jumătăţii de secol în care ne scăldăm este Arthur Koestler. După ce s-a implicat în aventurile esenţiale ale vremii sale - fie ele lirice, epice, dramatice, aşa cum le-a confuzionat politica în străduinţa ei de a confisca pînă şi teoria genurilor literare - după ce a dat, la timp şi ca nimeni altul, cărţile cu care antifasciştii puteau evita blocarea într-un stalinism hitlerist, după ce a scris "Zero şi infinitul", "Mitul sovietic", "Turnul lui Ezra", "Testamentul spaniol", şi a văzut foarte bine ce "a ieşit" din toate acestea, Koestler s-a concentrat în cercetarea creierului omenesc: cum funcţionează, ce se întîmplă în cei doi lobi, cum vine de se leagă un gînd de altul, cum se dezleagă şi cum se pot bate realmente în cap două idei în acel proces vital de afirmaţie, negaţie şi renegare. După "Zero şi infinitul", să fi fascinat de circumvoluţiunile cerebrale - metafora literară parcă nu poate fi dusă mai departe, pînă la penultima consecinţă, cu adevărat dincolo de frumuseţea ei. Cînd s-a îmbolnăvit incurabil, Koestler s-a sinucis. Într-un ziar al vremii, ştirea morţii lui a avut parte de o inversare a titlului şi supratitlului: "Arthur Koestler s-a sinucis" era supratitlul, iar cu litere mari şi apăsate apărea esenţa, eliptică şi stranie: "După ce a scris cîteva romane esenţiale şi a cercetat creierul omenesc". Nu înţeleg de ce secretarul de redacţie a fost concediat: "opera" lui, care a ierarhizat fulgerător principalul şi secundarul, e printre cele mai sintetice din cîte au produs rapiditatea jurnalistică, graba - de atîtea ori hulită - a secretarilor de redacţie care încă şi azi pot pagina peste vestea cu Basaev, apariţia în SUA a unei "Reviste a divorţurilor" şi greva unor profesori cehi nemulţumiţi cu 450 de dolari pe lună.

În clipa cînd închei acest articol, aflu că Basaev a fost ales "preşedinte de onoare" al unui nou partid cecen. Ce pot face, ce să conchid? Ziarul care să-şi pună pe frontispiciu ideea lui Flaubert: "La bêtise c'est de conclure" - "Prostia e să tragi concluzii", încă nu a apărut.

Radu COSAŞU

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Închipuie-ţi, mi-a scris Lia! Nu mă cunoaşte şi, totuşi, mi-a scris.

A înţeles perfect rostul scrisorilor mele: hai să ne referim la nimicuri şi să ne împrietenim.

Scrisoarea ta, dragă Lia, mi-a retrezit interesul pentru scrisul din scrisori, la români. Cred că românii au scris mai mult decît bănuim. Nu cunoaştem decît viaţa epistolară a oamenilor importanţi, este singura publicată. Pe cînd un volum de scrisori schimbate între oameni comuni? Cezar face tot ce poate ca să sensibilizeze piaţa. Cu conducătorii de licenţe din facultăţi cred că este mai greu. În loc să arunce între dinţii tineri şi ascuţiţi această hrană proaspătă îi silesc să rumege subiecte epuizate, transmise ca un bun patrimonial, din generaţie, în generaţie. Mă mănîncă palmele la gîndul că aş putea odată să deschid o teză de licenţă dedicată bileţelelor care se trimit în clasă sau formulelor care stau la baza telegramei, a cărţii poştale etc. Şi, chiar teze de doctorat! Pe cînd o teză de doctorat care să analizeze rolul cenzurii asupra comportamentului epistolar al românului? Dacă se apucă cineva de aşa ceva îi stau la dispoziţie cu o anecdotă din care rezultă modul cifrat în care corespondau în anii '50 grecii care se repatriaseră cu cei rămaşi "acasă".

În continuare îţi voi povesti circumstanţele în care am scris prima mea scrisoare. Eram în al doilea an de rusă. Învăţam rusa din clasa a IV-a. Profa mi-a dat la oră un plic şi mi-a zis, să răspunzi. Era moda corespondenţei de porunceală. Cu ajutorul unei colege care ştia rusa de acasă am citit: "Dragă prietenă, Mă cheamă Marusia. Am 11 ani. Sînt elevă. Tata este muncitor şi mama este muncitoare. Locuiesc în Murmansk. Salut". Şi semnătura. Hîrtia era liniată într-un fel care a pătruns la noi mai tîrziu iar cerneala era verzuie cum aveam noi la poştă. Am luat o filă de caiet şi, tot cu ajutorul prietenei rusofone, am scris: "Dragă prietenă, Mă cheamă Riri. Am 11 ani. Sînt elevă. Tata e muncitor. (Despre mama nu am spus nimic pentru că stătea acasă). Locuiesc în Bucureşti. Salut". Şi semnătura. Am aşteptat răspunsul mai multe luni. N-a venit. Rar, extrem de rar, mă întreb ce mai face singura mea prietenă din Murmansk... Pînă şi scrisoarea aceea a creat o relaţie. Fefe, te sărut şi te rog să scrii mai lung. Tu nu ai limită de pagini.

Riri

P.S. Lia, dacă tot ai făcut portretul lui Patapievici în cărbune, trimite-i un xerox. Mai ştii, poate îi face plăcere.

Cuvinte den copii

- Oamenii nu trăiesc pe stele, că ele ne-ar înţepa tot timpul. (7 ani)
- Greşeala e cînd un copil scrie tată şi nu scrie mamă în loc de tată. (7 ani)
- Arta înseamnă mileuri naţionale, căni naţionale şi care nu le poţi să le reproşezi nimica. (8 ani)
- E bine ca să-i facă pe toţi copiii pionieri, ca să se bucure mamele. (6 ani)
- Chinezii parfumează gumele ca să zică că ţara lor e mai deşteaptă. (8 ani)
- Tovarăşul Nicolae Ceauşescu nu poate să stea pe loc, că el stă cu mulţi oameni lîngă el şi se îngrămădesc mulţi oameni peste el şi el merge peste tot atunci ca să se aerisească. (8 ani)
- Doctorii scriu foarte încîlcit reţetele ca farmacistul să fie sigur că reţeta a scris-o un doctor. (9 ani)
- Leşinul înseamnă un adorm foarte mic. (8 ani)
- Mămicile plîng mai uşor că sînt mai mici şi tăticii sînt mai înalţi cu un an sau doi. (7 ani)
- Mamele noastre cînd le pun bigudiurile în cap, bagă capul în cască ca să se bătătorească părul şi să stea crestat. (9 ani)
- Mamele sînt mai sensibile decît taţii, pentru că taţii sînt mai tari şi mamele sînt mai moi. (7 ani)
- Oamenii îl fluieră mereu pe arbitru, fiindcă deranjează jocul. (7 ani)
- Jucătorii nu au voie să vorbească în timpul jocului, că ei poate se aşează să vorbească în mijlocul terenului şi ceilalţi se împiedică de ei. (9 ani)
- Sportivii nu se opresc nici pe ploaie din joc, fiindcă nu-i lasă tovarăşa. (7 ani)
- Ţăranii, de atîta muncă şi de atîta aplecare, obosesc şi răguşesc şi vorbesc altfel decît orăşenii. (9 ani)
- Copilăria ţine 5 ani şi după aia vine şcoala. (6 ani)

Au fost consemnate în anul 1976
de prof. Dorel ZARCA

Bustul Thaliei

Inițialele B.B.

Cînd Beatrice Bleont va ajunge, ca și Brigitte Bardot, să-și publice memoriile, sînt convins că momentul întîlnirii sale profesionale cu Bertolt Brecht va ocupa un loc important în economia acestei ipotetice cărți. De la înălțimea înțelepciunii pe care credem, conform unui clișeu probabil fals, că o aduce vîrsta, ea se va uita înapoi fără mînie, cu dragoste lipsită de orice urmă de abjecție, la spectacolul cu *Opera de trei parale*, realizat ca proaspătă absolventă a Academiei de Teatru, pe scena de la Odeon. Duioșia cu care își va privi vechea creație va fi mai mult ca sigur sporită de amintirea că și în acest spectacol a fost, *nomen est omen*, o adevărată călăuză pentru partenerul său de muncă și viață. Dacă ar avea plăcerea de a cita, i-ar spune acestuia: *Io sono Beatrice che ti facio andar.*

Meritul indiscutabil al acestui spectacol vine din talentul nativ, instinctul teatral mereu treaz al acestei balerine devenite regizoare. Deși spectacolul demarează cam greu – căsătoria dintre Polly și Macheath are lentori de ceremonie respectabilă – publicul este curînd prins în mreje. Folosind un ansamblu de mijloace de seducție: muzica integrală a lui Kurt Weill interpretată *live*, decoruri (Constantin Ciubotariu) și costume (Doina Levintza) spectaculoase, demne de *Oedipe*-ul lui Andrei Șerban, scene de mare ansamblu, ca și partituri individuale îngrijit lucrate, Beatrice Bleont arată nu numai ce bine a învățat, ci ma ales că are simțul dramatic înnăscut. Ea lucrează spațiul scenic în toate dimensiunile sale, strîngînd laolaltă imagini și sunete pentru a crea linii ritmice precise, fiind mereu conștientă că adevăratul spațiu teatral se află în mintea spectatorului. Instinctul o ajută să combine în mod organic semne teatrale care vin din abordări diferite: clarobscurul romantic cu efecte de *trompe l'oeil* și enunțul rece avînd rostul de a crea faimoasa *distanțare*.

Nelipsindu-i îndrăzneala și talentul, B.B. afișează însă cu prea mult aplomb o anumită lipsă de decizie stilistică. Nu poți să obții, în același timp, și distanțarea, și participarea la o iluzie colectivă. Faptul că Liviu Ciulei a făcut, cu mulți ani în urmă, spectacolul în cheie *entertainment*, nu îndreptățește deloc, pe de altă parte, sucombarea la atracțiile operetei, fie ea și de bună calitate. Kurt Weill, de altfel bine cîntat, nu este totuși Kalman Imre, iar stabilimentul lui Jenny-Speluncă nu este lăcașul fetițelor vesele de la cabaret. Neajunsul major al spectacolului este că, spre deosebire de Dante, Bleont nu o urmează pe Beatrice, decît în măsura în care sugestiile ei se potrivesc cu propria lui concepție asupra rolului. El îl vede pe Macheath ca pe un brigand romantic, individ însingurat care bravează întreaga lume și își joacă mereu viața la loteria gesturilor gratuite. Cineva ar fi trebuit totuși să-i reamintească faptul că nu joacă nici Ernani, nici Marchizul de Posa. Este limpede, o știm încă de la performanța sa din *Tasso*, că Bleont țintește la marele repertoriu romantic. Să sperăm că soarta și soția îi vor oferi prilejul de a-l aborda.

Dintre ceilalți actori, cel mai bine se pliază așteptărilor brechtienilor cu vechime Radu Panamarenco în Jonatthan Peachum. Laura Jianu este o Jenny Speluncă insolită, inteligentă cu grație, fără însă a avea acea dezabuzare de neuitat a Doamnei Clody Bertola. Grupul lui Mackie este bine rodat, acționează unitar și precis. Șerban Ionescu abordează rolul lui Brown cu o excesivă prudență, el poate fi mai spontan și mai surprinzător. Crina Matei în Polly și Sidonia Ganea în Lucy sînt apariții plăcute, promițătoare. În ansamblu, cu bune și rele, spectacolul emoționează ca orice lucru autentic, cu contradicții interne, chiar dacă imperfect. Pleci visător, fredonînd, în ciuda marilor victorii, *song*-ul lui Weill:

Degeaba-ncerci să schimbi ceva
Lumea rămîne tot așa.

Adrian MIHALACHE

Telalii fără fruntarii

Dreptul la cola

Cum poți face mari manevre publicitare, nu cheltuind cine știe cît, ba chiar economisind din plos – ne-o arată aceeași firmă *Pepsi*. Încheierea completă a reprezentanțelor sale, cu tot cu retragerea produselor companiei de pe piața Birmaniei a fost motivată public ca, pasămite, o luare de poziție față de încălcările drepturilor omului în respectiva țară asiatică. Un vot de blam, care va să zică... o retragere a ambasadelor... un act politic, așa,... ca de la stat la stat!

Știrea-reclamă, promt difuzată de agențiile de presă, era menită, firește, să sporească atașamentul cumpărătorilor din lumea liberă față de marca *Pepsi*, să-i întărească imaginea de "opțiune a noii generații" pe care încearcă să și-o clădească de ceva ani (mai-mai să se facă o generație). Căci, se știe, astăzi tineretul occidental e mai inteligent, mai angajat, mai responsabil ca oricînd (sau, cel puțin, așa îi tot spun, cu exces de flaterii, noii telali de la *Benetton* încoace)... Dacă tineretul chiar ajunge s-o creadă, dacă un atare comportament apare de la sine în rîndul "noilor generații" sau dacă este cumva indus în mod superficial de "mass-miezuri" – ar fi de discutat pe îndelete și-n alte episoade.

Ce se știe sigur – și agențiile cele mai imparțiale n-au scăpat să ne-o spună – e că în Birmania nu există reprezentanțe *Coca-Cola*, așadar *Pepsi* avea aici monopolul băuturilor cu bule...

Iată încă un exemplu despre cum marile companii multinaționale, mînate de vîrtejul puterii care cuprinde nu arareori mințile cîrmuitorilor lor, ajung efectiv să se creadă ditai state beligerante: cu ofensive, retrageri, armistiții, embargouri... De data asta *Pepsi* nu și-ar fi cedat efectiv bastionul, ci doar ar fi făcut o repliere cu scop propagandistic...

Ceea ce însă noi, românii, înțelegem foarte bine e că birmanii nu vor cîștiga defel mai multe drepturi, ci-și vor pierde unul (nu chiar neglijabil, mai ales pentru cei mai tineri): dreptul să bea *cola*!

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziție

Martiriul unui Sebastian (II)

ANTISEMITISMUL. Hazardul editorial a făcut ca, simultan cu excepționalul jurnal al lui Sebastian* să apară și un altul, consacrat aproape exact aceleiași perioade, de o factură intelectuală și de o profunzime desigur mai reduse, dar cu o problematică vertebrală similară: *Jurnal* (1937-1944) al lui Emil Dorian (ediție de Marguerite Dorian, cu o prefață de Z.Ornea, Ed. Hasefer, Buc., 1996, 368 p., 6000 de lei). Dacă în privința atmosferei generale din perioada escaladei legionare și a legislației rasiste, valoarea documentară și emoțională a mărturiilor și consemnărilor lui Emil Dorian e comparabilă cu cea a *Jurnal*-ului lui Sebastian, în materie de "gros-planuri", de transfocare pe cîțiva protagoniști ai rinocerizării (temporare!), acesta din urmă este senzațional și inegalabil, lăsîndu-ne un gust oribil de amar. Chiar dacă nu aflăm lucruri cu totul noi, chiar dacă le mai discutaserăm nu de mult, cu ocazia cărții lui Z. Ornea, *Anii 30*, șocul e real. De această dată nu mai e vorba de citate din articole de ziar, de "bibliografie probatorie", ci de ființe concrete, prieteni apropiați, în care Sebastian descoperă zona de abrutizare. Acum 60 de ani, în 2 martie 1937, Mircea Eliade îi declară lui Mihail Sebastian că el *"iubește Garda, speră în ea și așteaptă victoria ei"*; că lui Gogu Rădulescu *"i-ar fi scos și ochii"*; că *"toți cei care nu sunt gardiști, toți cei care fac altă politică decît cea gardistă sunt trădători de neam și merită aceeași soartă"*. Cu o stupefacție magistral stăpînită (ca de-a lungul întregului jurnal) și cu o egalitate de umoare admirabilă, Sebastian notează în continuare: *"S-ar putea să recitesc cîndva aceste rînduri și să nu-mi vină a crede că ele rezumă cuvintele lui Mircea... N-am făcut decît să redau întocmai vorbele lui"* (p.115). Mircea Eliade al acelei primăveri publică articole *"din ce în ce mai legionare"* (p.114) în *Vremea*, îl repetă papagalic pe Nae Ionescu (v.p.123), e revoltat de *"spiritul iudaic"* al baletelor Joos (p.120). Trece un an. În aprilie 1938, *"mi-e greu să nu-mi fie drag"*, scrie Sebastian, deși *"nu există scuză pentru degringolada lui politică"* (p.157). După încă un an și jumătate, Eliade a evoluat în rău: *"Mircea, mai filogerman decît oricînd, mai antifrancez și antisemit decît totdeauna. «Rezistența polonezilor la Varșovia - zice Mircea - este o rezistență iudaică... Decît o Românie încă o dată invadată de jidani, mai bine un protectorat german»... Iată, iată cum gîndește fostul tău prieten Mircea Eliade"* (20 septembrie 1939, pp.231, 232).

Exclamații asemănătoare îi smulge **Camil Petrescu** (o surpriză, recunosc): *"«ovreii poartă răspunderea... ovreii provoacă»... Spune asta Camil Petrescu. Camil Petrescu este una din cele mai frumoase inteligențe din România. Camil Petrescu este una din cele mai delicate sensibilități din România. Cum ar putea România să trăiască vreodată o revoluție?"* (25 iunie 1936, pp.67,68). Și Camil nu spune numai asta. Camil e de acord să li se interzică evreilor profesiunea de ziarist (p.138), Camil *"n-a ezitat... să scrie... lamentabilul memoriu din septemvrie, în care arăta că el totdeauna a fost legionar..."* (4 februarie 1941, p.300), Camil se laită că nu i se dă nici una din casele înșfăcate de la evrei (28 martie 1941, p.319). În schimb, pe 5 septembrie 1944, *"Camil Petrescu, livid, înspăimîntat, se agață cu naivitate de mine... Ar vrea să demonstreze, să se justifice, să se apere. Alții în locul lui, nu mai puțin «fasciști», au destulă insolență pentru ca să facă profesiune de democratism și de intransigență. El, bietul Camil, se disculpă"* (p.561). Peste o lună, *"Camil Petrescu îmi citește două articole de adeziune la «stînga»... Pe dracu! Pînă la 23 august n-a avut timp să le scrie?"* (p.568).

Un filon mustos este cel asupra egolatriei camil-petresciene, gîlgîind de la ridicol pînă la grandios: Sunt doar trei cărți profunde în literatura română, *"De două mii de ani, Patul lui Procust și Ultima noapte..."* (p.46); Valéry, *"dee, e frumos. Dar nu e mai frumos decît versurile mele"* (p.55); în 6 noiembrie 1936, *"un singur scriitor este astăzi capabil să dea un roman mare - și acela sunt tot eu"* (p.94); *"nimeni, nici un regizor n-a putut face descoperirile mele în teatru. Sunt cel mai mare regizor <zîmbim, dar motivația care urmează, citită azi, e validă>, pentru că am pentru asta și o profundă cunoaștere a textului și o extraordinară cultură filozofică și o sensibilitate nervoasă excepțională"* (7 decembrie 1937, p.132); în septembrie 1939, vrea *"să plece de la Teatrul Național pentru a lua conducerea operațiilor tehnice de apărare antiaeriană. E convins că singur el poate să ne salveze de la un dezastru"* (p.229); trei zile mai tîrziu, *"îi deplînge pe francezi și englezi că nu au un Camil Petrescu"* (p.231) ș.a.m.d.

În 1942, și **Ionel Teodoreanu** îl dezamăgește: *"am răsfoit la întîmplare ultimul - sau penultimul roman al lui Ionel T. și am găsit un pasaj de așa abject antisemitism, încît dezgustul a fost mai tare decît cinismul meu principial"* (22 decembrie, p.489). Nici **Ghiță Ionescu**, viitorul autor al fundamentalei lucrări *Comunismul în România*, nu e fără de pată: *"l-am auzit pe Paltin spunînd că* (G.I.) *i-a pretins și a luat 40.000 de lei pentru nu știu ce formalitate. Dar și mai mult m-a amuzat faptul... că în calitate de agent al Oficiului de românizare a dresat și semnat procesul verbal de expropriere a vilei lui Sacha Roman de la Sinaia, vilă pe care - lovitură delicioasă - o locuiește acum el"* (29 iulie 1941, p.365). Dar ce să te mai miri, cînd însuși **Felix Aderca** (evreu!) *"regretă moartea lui Codreanu..., care era o mare personalitate (ca Sarah Bernhardt, ca Goga). Îl crede pe Hitler o minte genială, egal cu Napoleon, ba chiar mai mare"* (16 mai 1941, p.335).

Cine mai era lucid? Vom vedea în numărul viitor.

George PRUTEANU

*) Mihail Sebastian, *Jurnal* 1935-1944, text îngrijit de Gabriela Omăt; prefață și note de Leon Volovici; Ed. Humanitas, Buc., 1996, 592 p., f.p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Vintilă MIHĂILESCU
antropolog, profesor la Universitatea Bucureşti

„Complexul strămoşului“ (II)

– un exerciţiu de etnoanaliză –

Trauma originară:
„modernitatea neîmplinită”

În diferenţierea şcolărească, totuşi utilă între “modelul francez” şi “modelul german”, naţiunea română îl invocă pe primul şi-l urmează pe al doilea. Ne-am constituit ca naţiune printr-un proces de tip etnic, adică printr-un recurs specific la origini: am trecut, printr-o alchimie intelectuală şi socială complexă, de la eroul eponim al satului, care legitima drepturile cutumiare ale neamurilor în comunităţile locale ale satelor “umblătoare pe moşi”, la “ideea de Roma”, cum se exprimă Vasile Pârvan, făcînd din Traian eroul eponim al întregului neam românesc şi legitimînd astfel, într-un soi de drept cutumiar internaţional, existenţa noastră ca naţiune. Între comunitatea sătească şi naţiune nu va apărea astfel o ruptură majoră, o diferenţă esenţială de logică socială, ceea ce îi va şi permite lui Gusti, de pildă, să construiască o “sociologie a naţiunii” ascendentă, pornind de la “unitatea socială” de bază, satul, pentru a ajunge firesc şi fără discontinuităţi, la “comunitatea” supremă a naţiunii.

Acest spirit comunitar, existent în plan local atît în amonte cît şi în aval de construcţia naţiunii, este mutat şi transfigurat în plan naţional, marcînd astfel însăşi constituţia “fiinţei” noastre naţionale. Pe acest fundal general, prea cunoscut pentru a mai insista asupra lui, se diferenţiază celelalte caracteristici ale formării naţiunii române, dintre care două ni se par de o importanţă deosebită.

1. Comunitatea naţională se constituie ca subiect al independenţei şi nu al libertăţii;

2. Comunitatea naţională se constituie simultan ca subiect al modernităţii *şi* tradiţionalităţii.

Să încercăm să explicităm, pe scurt, cele două afirmaţii.

“Pentru ca evoluţia politică a unei comunităţi europene (democrate – *n.n.*) să se desfăşoare continuu şi în condiţii armonioase este suficient, în ultimă instanţă, ca ţelul comunităţii să coincidă cu cel al libertăţii – arată Istvan Bibo în faimoasa sa lucrare asupra “mizeriei micilor state din Europa de est”. (Bibo, 1993). Or, pentru populaţia românească sfîşiată între marile imperii ale vremii, ţelul nu a fost – şi nu avea cum să fie – libertatea, ci independenţa; nu o autodeterminare întemeiată pe valoarea autonomă, în sens kantian, a libertăţii, nu o limpezire internă a criteriilor de organizare socială, ci de abia o asigurare externă a condiţiilor înseşi de organizare socială. Societatea română trebuia să se pună de acord cu ea însăşi doar în ceea ce privea dezacordul cu puterile din afară. Şi acest lucru l-a făcut, constituindu-se astfel în naţiune. Aproape că am putea spune că nevoia de independenţă a creat poporul român mai degrabă decît că poporul român şi-a cîştigat independenţa.

Construită pe valorile independenţei, “fiinţa naţională” are astfel o constituţie “ex-centrică”, cu centrul său de coerenţă oarecum în afara sa, mereu înclinată spre frontierele independenţei sale – şi astfel mereu vulnerabilă la ameninţările, reale sau imaginare, ale acestor frontiere. La rîndul său, statul va deveni un fel de acoperiş menit să apere această independenţă a întregii comunităţi mai degrabă decît libertatea individuală a fiecăruia dintre membrii săi. În această privinţă, acest stat este paternalist sau nu este deloc.

Legată de această dimensiune a construirii naţiunii noastre apare şi cea de a doua, care leagă în mod paradoxal modernitatea de tradiţie. “Modernitatea începe din momentul în care societatea îşi neagă originea culturală (...). Ea pretinde a fi propria sa origine, inventează un spaţiu omogen şi desacralizat şi construieşte frontiere care avansează” (Hiyama, 1994). Ghilotina a căzut peste Trecut şi a fost anul I al Revoluţiei...

În partea noastră de lume, Modernitatea nu are această dimensiune de “paricid inaugural”, ci este mai degrabă “filială”. Duşmanul în acest caz este, am văzut-o, în afară, iar înăuntru singura “stare tradiţională” este ţărănimea, adică aproape toată societatea. Modernitatea nu se construieşte astfel împotriva instituţiilor tradiţionale devenite caduce, ci trebuie să suscite interesul modernităţii în însăşi inima tradiţiei. Ea se întemeiază pe Tradiţie, legitimîndu-se reciproc într-o stranie interdependenţă. Din această perspectică, ideologia herderiană a “Poporului”, dacă nu ar fi existat, ar fi trebuit să fie inventată, căci doar ea oferea un model modern acceptabil pentru acest probabil inevitabil mariaj de interes.

Ceea ce rezultă este o paradoxală relaţie între Tradiţie şi Modernitate: în loc să se succeadă şi să se opună în timp, ele conviеţuiesc şi se completează în spaţiu. Tradiţia este mereu rescrisă în eforturile de modernizare, iar Modernitatea îşi caută mereu girul în înţelepciunea Tradiţiei, fără a reuşi — sau uneori chiar fără a dori – să se rupă de aceasta. Înlănţuirea lor face şi ea parte constitutivă din “Fiinţa naţională”, în aşa măsură încît idealul “dezvoltării organice” joacă rol de înţelepciune ultimă. Şi cum acest ideal nu poate fi atins, ca orice ideal, “tradiţionalismul” şi “modernismul” vor ritma viaţa noastră socială în mod indefinit.

Prin aceasta nu am în vedere atît un demers deconstructivist, care să evidenţieze relativitatea reciprocă a tradiţiei şi modernităţii în general, cît faptul că, astfel inaugurată, modernitatea română este handicapată în elaborarea unui discurs propriu, în instituirea unei “tradiţii a modernităţii”, precum tradiţia republicană în Franţa, de pildă. Efortul de modernizare, indiferent ce se va înţelege în mod concret prin aceasta, de la o epocă la alta, este nevoit să trezească interesul pentru “modernizare” în cadrul unei populaţii “tradiţionale”, avînd grijă totodată să asigure, în mod paradoxal, starea de “tradiţionalitate” a acesteia, sau mai bine spus, sensibilitatea independenţei permanent afectate de recursul la un model fatalmente extern de modernizare.

Acest echilibru precar, a cărui vană expresie este înţelepciunea dezvoltării organice, se va descompune recurent în părţile sale componente,

● *Comunitatea naţională românească s-a constituit ca subiect al independenţei şi nu al libertăţii* ● *Ideologia colectivistă şi meritele individuale* ● *Naţionalismul metafizic şi naţionalismul şovin* ● *Angoasa de schimbare şi revolta modernistă* ● *Minor nu înseamnă inferior* ● *Paradoxurile tranziţiei.*

generînd strategii concurente de propăşire a tradiţionalului, respectiv de impunere brutală a modernului. Pe scurt, această oscilaţie, firească altminteri ca stare acută, “revoluţionară”, se cronicizează în cazul României, devenind starea noastră curentă: într-un fel, starea noastră “naturală” este tranziţia.

Ca un diagnostic general, cred că putem prelua astfel formularea lui Georges Corm (1989) şi vorbi, şi în cazul României, despre o “modernitate neîmplinită” sau “neisprăvită”.

O etiologie a miturilor:
“complexul strămoşului”

Această ultimă sentinţă, a “modernităţii neîmplinite”, naşte imediat următoarea întrebare: care sînt parametrii universali ai modernităţii pentru a putea judeca gradul şi modul de neîmplinire a acesteia într-un caz dat? Nu putem şi nici nu este cazul însă să intrăm în această discuţie, de sine stătătoare, căci cu această “neîmplinire” am pătruns deja cu un picior pe terenul imaginarului social. Nu este vorba deci atît sau doar de o neîmplinire istorică “obiectivă”, cît de ceea ce este trăit şi exprimat ca atare la nivel cultural. Vom încerca aşadar să descifrăm “trăirea” acestei “modernităţi neîmplinite” pornind de la “exprimările” sale culturale. Procedînd oarecum didactic – şi astfel simplificînd în mare măsură lucrurile, fapt pentru care ne cerem anticipat scuze – vom urmări aceste “trăiri” în relaţia lor simbiotică cu “dimensiunile neîmplinirii” evidenţiate mai sus.

Naţiunii-comunitate, mai corect spus comunitarismului care dăinuie în societatea română şi după formarea naţiunii, îi corespunde astfel, se pare, ceea ce am putea numi angoasa de separare: *“Sîntem învăţaţi cam la grămadă, ne e greu să ne despărţim”* – cum se exprimă un tînăr dintr-un sat ialomiţean. Altfel spus, este vorba despre o neîncredere funciară în individualism, în ieşirea din egalitatea şi solidaritatea comunitară: *“Domne, de ce ţi se cuvine ţie tot şi mie nimic? Numai pentru faptul că eşti competitiv? Stai, măi frate, dă-mi şi mie, că, în fond, fără mine tu eşti mort”* – rezumă un alt tînăr acest sentiment confuz, dar profund. Un exemplu ceva mai detaliat ar fi însă de natură să lămurească mai bine ambivalenţa acestei trăiri:

În cadrul unor cercetări de teren în două sate, unul de cîmpie (Crăsani) şi unul de deal (Voineşti), am aplicat, printre altele, un chestionar paremiologic de orientări de valoare şi o probă de comportament distributiv, care cerea subiecţilor să indice cum ar fi mai bine să plătească o echipă pe care o conduc şi în care oamenii au muncit inegal: în mod egal sau echitabil, după cantitatea de muncă a fiecăruia. Rezultatele arată că aproape jumătate dintre crăsăneni optează net pentru egalitarism, adică pentru împărţirea egală a veniturilor indiferent de aportul individual la acest venit (cantitatea de muncă). De remarcat este şi faptul că acest egalitarism este “principial” şi nu oportunist, fiind promovat deşi este defavorabil şefului de echipă, care, în povestirea respectivă, a muncit mai mult. Explicaţia pe care o oferă un subiect este că *“mai repede aş da de la mine ca să fie bine”*. La Voineşti, procentul răspunsurilor egalitariste este semnificativ mai redus (25%). Se poate conchide astfel că aproape jumătate din populaţia Crăsanilor optează pentru practici egalitariste “dure”, împărtăşind o ideologie colectivistă pentru care solidaritatea şi uniformitatea grupului sînt mai importante decît meritele individuale şi echitatea între membrii grupului, această mentalitate fiind semnificativ mai puţin răspîndită în rîndul voineştenilor unde 72% dintre subiecţi optează pentru soluţia de echitate.

Această practică egalitaristă, comparativ mai extinsă la Crăsani, trebuie nuanţată însă prin unele rezultate aparent contradictorii la chestionarul de orientări de valoare. Astfel, de pildă, avînd de ales între “multe mîini fac sarcina uşoară” şi “lucrul de tovărăşie miroase a sărăcie”, voineştenii sînt cei care aleg cooperarea în proporţie de 81% faţă de numai 37% dintre crăsăneni. De asemenea, între “omul cu rude nu piere” şi “ruda cea mai bună e banul din mînă”, 40% dintre voineşteni se încred în ajutorul rudelor, faţă de numai 8% dintre crăsăneni. S-ar părea deci că în aceste cazuri voineştenii sînt cei mai “colectivişti” şi crăsănenii cei mai “individualişti”. Privite însă mai de aproape şi pe fondul celor relevate anterior, lucrurile se schimbă. De fapt, crăsănenii nu resping cooperarea, ci se tem să nu iasă păcăliţi din această cooperare. De aceea lucrul de tovărăşie le miroase a sărăcie şi de aceea preferă banul din mînă faţă de ajutorul rudelor. Colectivismul lor este o obişnuinţă, dar una păguboasă, conflictuală şi anxiogenă. Dimpotrivă, în cazul voineştenilor, opţiunile lor la chestionarul de orientări de valoare nu denotă de fapt colectivism, ci o mai mare încredere şi înclinare spre asociere şi întrajutorare, pentru ei “multe mîini” însemnînd nu riscul de a fi furaţi, ci şansa de a face într-adevăr sarcina mai uşoară. S-ar părea că avem de a face aici cu distincţia pe care o făcea Rădulescu-Motru între gregarism şi solidaritate (pentru a generaliza însă gregarismul ca o caracteristică a “poporului român” – Rădulescu-Motru, 1990): colectivismul crăsănenilor ar fi astfel unul gregar, în timp ce în cazul voineştenilor am avea de a face, dacă nu cu o deplină solidaritate, cel puţin cu o relativ mai mare deschidere spre forme de solidaritate.

În concluzie, se poate vorbi de un comunitarism sau, în termenii lui Rădulescu-Motru, “gregarism” dominant, generînd reticenţe faţă de “individualizare”, pe fondul unor sentimente ambivalente faţă de apartenenţa la grup. La acest verdict trebuie adăugată imediat precizarea – şi exemplul de mai sus are şi acest sens – că această “trăire” nu este nici generală, nici uniform distribuită, atît inter- cît şi intra-comunitar.

Procedînd în continuare în acelaşi fel, din construcţia poporului ca “subiect al independenţei” pare să rezulte o frică permanentă de a pierde această independenţă, o constitutivă “dependenţă de independenţă”, cum se exprimă Catherine Durandin. În termenii noştri, am vorbi în acest caz de o angoasă de deschidere: în condiţiile preocupării centripete pentru propria independenţă faţă de “străin”, orice deschidere, necesară sau chiar dorită, faţă de Celălalt, este trăită ca o ameninţare potenţială, un risc angoasant. “Dificultatea de a se constitui ca naţiuni”, această neîmplinire a modernităţii despre care am vorbit mai sus, explică ceea ce Istvan Bibo consideră a fi “trăsătura cea mai caracteristică a atitudinii psihice, a dezechilibrului popoarelor din Europa centrală şi orientală: frica pentru existenţa comunităţii (Bibo, op. cit.). Or, frica, prin însăşi *natura* sa, generează două atitudini opuse şi complementare: fuga şi atacul. Transfigurate cultural, acestea au dat naştere la ceea ce am putea numi “naţionalismul metafizic” (Miklos, 1991) şi naţionalismul şovin. Naţionalismul metafizic se repliază

în sine, "fuge" în adăpostul unei specificităţi intangibile. Naţionalismul şovin iese la atac şi încearcă să scape de frică prin distrugerea, simbolică sau fizică, a obiectului său, a duşmanului perceput al independenţei.

Deşi înrudite prin originea lor comună şi prin complementaritatea lor structurală, cele două naţionalisme se desfăşoară în două direcţii opuse, aşa cum opuse ca direcţie sînt fuga şi atacul. Ceea ce nu înseamnă că unul nu poate bascula cu uşurinţă în altul, tocmai datorită acestei consubstanţialităţi genetice. De asemenea nu înseamnă că această distincţie ar putea fi asimilată în vreun fel aceleia des invocate (şi blamate) în prezent între un naţionalism "bun" şi unul "rău", în primul rînd deoarece cele două distincţii există în planuri total (sau care ar trebui să fie total) distincte.

Din acest punct de vedere, imaginarului naţional românesc îi este mai reprezentativ naţionalismul metafizic (ceea ce nu înseamnă că nu au existat şi nu există încă autori şi lucrări care se aşază explicit sau implicit pe direcţia naţionalismului şovin). El este în serviciul "specificităţii" şi participă la crearea şi cristalizarea acestei specificităţi, opunînd-o inevitabil (în cazul nostru) specificităţii ireductibile a Celuilalt, a Străinului. Aşa cum "naţionalismul a creat naţiunile şi nu invers" (Gellner, 1989), acelaşi "naţionalism" a creat naţionaliştii, şi nu invers. Naţionalismul întemeietor de naţiune a făcut din întemeietorii naţiunii nişte naţionalişti. "Naţionalism însemna acum (în perioada de apogeu a constituirii statului naţional român – *n.n.*) lupta pentru suveranitate naţională, crearea unui stat unitar românesc. Idealul naţional a devenit *politică* naţională şi apărarea *intereselor* naţionale, în conflict cu alte ţări sau diferitele minorităţi" (Volovici, 1995). Iar logica acestei "politici naţionale" funcţionează după "principiul de conservaţiune" (Eminescu), de păstrare şi apărare a unei specificităţi "naţionale" omogene de orice element de heterogenitate ce ar fi periclitat, în această logică, însăşi cauza naţiunii. "Pericolul nu este în împrejurarea că evreii ar acapara toată proprietatea, ci în aceea că ei *nu sînt – nu pot fi români*, precum în genere nu sînt şi nu pot fi germani, englezi, franţuji, italieni" (Eminescu, *cf.* Volovici, *op. cit.*). Din acest punct de vedere, a spune, de pildă, că Eminescu a fost antisemit este deci aproape un pleonasm.

Acest naţionalism metafizic, care este mai mult al vremurilor decît al oamenilor, "vigilent" în perioade critice, cunoaşte momente şi spaţii de "relaxare", unde şi cînd refugiul specificităţii este construit cu delicii, niciodată total gratuite însă. Este cazul unei mari familii de "etnologi", de la Ovid Densusianu la Ovidiu Papadima şi de la Lucian Blaga la Contantin Noica. El ne urmăreşte încă pînă în prezent prin recursul aproape ritual la o specificitate globală, bună sau rea, salvare sau blestem al fiinţei noastre naţionale, pe care o regăsim chiar, perfid şi involuntar, în discursurile care se vor a fi dintre cele mai "anti-naţionaliste". Pe scurt, deschiderea pare să fie trăită predominant afectiv, eventual raţionalizată nu şi raţională, ca un risc, asumat eroic sau evitat cu prudenţă – ceea ce, din acest punct de vedere, este oarecum acelaşi lucru.

În sfîrşit, paradoxala înlănţuire a "modernităţii" şi "tradiţiei" pare să fie trăită la rîndul său angoasant şi ambivalent, "ciclotimic" aproape. Ne-am permite să vorbim în acest caz de o angoasă de schimbare: pe de o parte respectul tradiţionalist, adesea idolatric faţă de "strămoşesc" (pînă şi creştinismul nostru nu este pur şi simplu ortodox, ci "credinţă strămoşească"!), cu valorizarea autenticului, adică a tot ceea ce este conform cu originarul (şi deci original); pe de altă parte revolta modernistă, adesea ireverenţioasă faţă de icoanele "strămoşului" şi căutîndu-şi idolii de regulă afară, în modele "acreditate" de modernitate. În ambele cazuri însă, fondul emoţional rămîne cel al unei trăiri angoasante a schimbării, căci şi atunci cînd aceasta este proclamată explicit şi zgomotos, ea are, de regulă, ceva din furia adolescentului mai mult decît din seninătatea maturului.

Toate aceste "trăiri", poate abuziv analitice, par a se întrepătrunde şi organiza într-o structură inconştientă profundă. Prin aceasta nu avem în vedere vreo entitate de genul inconştientului colectiv al lui Jung, de pildă, ci mai degrabă ceea ce Georges Devereux numea "inconştient etnic": "inconştientul etnic al unui individ este acea parte a inconştientului său total pe care o posedă în comun cu cea mai mare parte a membrilor culturii sale. El este compus din tot ceea ce, conform cu exigenţele fundamentale ale culturii sale, fiecare generaţie învaţă ea însăşi să refuleze pentru ca apoi să forţeze, la rîndul său, generaţia următoare să refuleze. El se schimbă aşa cum se schimbă o cultură şi se transmite cum se

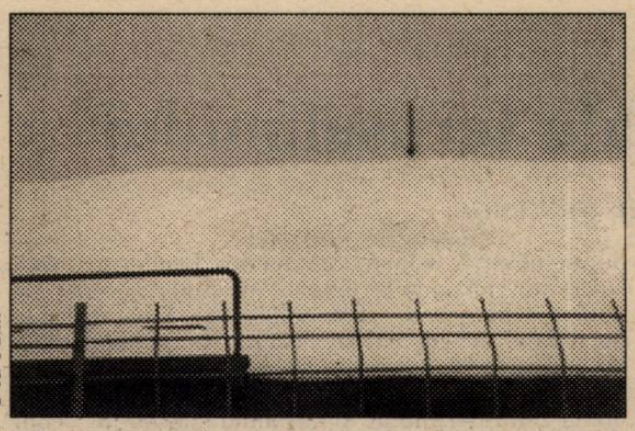

© A. Paul

transmite o cultură, printr-un fel de «învăţare» şi nu biologic, cum este presupus a se transmite «inconştientul rasial» al lui Jung" (Devereux, 1970). La aceasta trebuie adăugat apoi că, aşa cum cultura îi "forţează" pe membrii săi să refuleze anumite conţinuturi, tot ea le oferă şansa să se defuleze în şi prin anumite "modele expresive", codificate şi sancţionate cultural. Structurile de discurs, care ne preocupă în cele de faţă, pot fi considerate şi ele astfel de modele expresive *sui generis*.

În concluzie, s-ar părea că "modernităţii neisprăvite" din plan istoric i-ar corespunde astfel, în registrul inconştientului etnic, ceea ce am putea numi, preluînd formula lapidară şi inspirată a Asiei Popova, "complexul strămoşului". Într-o analogie psihanalitică – ce trebuie privită ca o analogie – ar fi vorba despre un soi de complex oedipian nerezolvat, o "înţărcare" ratată. De unde şi ambivalenţa identităţii noastre naţionale. Pe de o parte sîntem ceea ce am fost, legitimăm ceea ce sîntem prin ceea ce am fost, practicăm o eternă întoarcere la strămoşul iubit. Pe de altă parte ne urîm strămoşul şi îi visăm moartea, vrem să fim altfel decît el şi căutăm un substitut de părinte printre adulţii din afara familiei. Pe de o parte deci, o pornire care nu poate fi numită naţionalistă, pe care Gabriel Andreescu ar eticheta-o probabil drept istoristă şi pe care personal prefer să o consider *etnicistă*. Pe de altă parte, pornirea simetric opusă dar parte a aceluiaşi complex şi ca atare echivalentă, pe care, în lipsa unui termen mai inspirat aş numi-o *cosmopolită*.

Faimoasa problemă a xenofobiei trebuie revăzută şi ea în acest context. Mai întîi de toate, ea este greşit interpretată ca fiind direct ură şi violenţă: fobie înseamnă frică de şi nu ură. Că frica poate genera agresivitate, este deja altceva. Apoi, xenofobia se înscrie şi ea în această ambivalenţă, fiind astfel "consubstanţială" xenolatriei, nu mai puţin răspîndite şi categorice. În sfîrşit, perechea xenofobie-xenolatrie este reversul medaliei, fiind simetrică cu altă pereche: egofobia mizerabilistă şi egolatria triumfalistă.

Aceste două porniri ritmează discursul nostru naţional, modul nostru de raportare la noi înşine şi la problemele noastre. "Complexul strămoşului" constituie astfel un soi de partitură inconştientă în care se mulează libretele unor "drame" diferite şi succesive. "Noi ştim că sîntem ceea ce se numeşte «o cultură minoră». Mai ştim că aceasta nu înseamnă cu necesitate inferioritate calitativă. Cultura noastră populară, deşi minoră, are realizări în felul lor comparabile cu cele ale culturilor mari. Şi ştim că avem în această cultură populară o continuitate pe care nu o au cele mari. Despre strămoşii geţi, plugari şi ciobani, s-a putut spune (Pârvan, *Getica*, 131) că în secolul al VI-lea a. Chr. nu aveau o cultură calitativ inferioară, ci doar formal deosebită de a grecilor; tot ce-i deosebea era că ei, *geţii*, erau săteni, nu orăşeni ca grecii. Dar tocmai aceasta ne nemulţumeşte azi: că am fost şi sîntem, prin ce avem mai bun în noi, săteni. Noi nu mai vrem să fim eternii săteni ai istoriei. Tensiunea aceasta (...) alcătuieşte drama generaţiei mele. (...) Ceea ce dă un caracter dureros conflictului nostru este că, teoretic cel puţin, el e fără ieşire" (Noica, 1943/1989).

Această "dramă" nu este doar a generaţiei lui Noica iar acest "conflict" nu pare încă să-şi fi găsit ieşirea.

Să nu fiu greşit înţeles: nu cred că eludarea acestei "drame" este posibilă sau dezirabilă. Pe de altă parte nu văd nici cum ar fi posibilă o opţiune exclusivistă şi maniheistă pentru o soluţie sau alta: ceea ce a dat mai bun cultura română este în mare măsură produsul "naţionalismului", după cum ceea ce este mai modern în statul român este în mare măsură rodul "liberalismului". Dar nu aceasta mi se pare a fi cu adevărat principala problemă. Nu opţiunea între tradiţionalism şi modernism, comunism şi anti-comunism, naţionalism şi antinaţionalism, indiferent ce ar însemna aceste etichetări, ci ieşirea din conditia de alternativă. Altfel spus, nu atît opţiunea între naţionalism şi anti-naţionalism – orice societate îşi are "tradiţionaliştii" săi! – cît aceea mult mai profundă între infantilism şi maturitate, rezolvarea complexului strămoşului şi nu tensiunea "teoretic fără ieşire" a ambivalenţei iubirii şi urii acestuia. Or, "rezolvare", în acest sens, nu înseamnă eliminare – acest lucru este într-adevăr "fără ieşire" – ci dimpotrivă, conştientizare şi asumare critică. Înseamnă o *etnoanaliză* reuşită...

Rezumînd cele spue pînă acum, am putea formula astfel următoarea ipoteză: condiţia intrării în tranziţie este ieşirea din condiţia tranziţiei.

O perspectivă complementară: legitimarea elitelor

Acestei încercări "etiologice" i se poate reproşa imediat că foloseşte aceleaşi demersuri precum cele pe care pare să le critice. Şi într-adevăr, ea este în mare măsură "holistă" şi "raţionalistă". S-ar putea argumenta că explicaţia prin "complexul strămoşului" nu recurge la o identitate substanţială, la o caracteristică esenţială a "sufletului românesc", ci la o structură inconştientă, conflictuală şi dinamică. Dar aceasta nu este suficient. Replica lui Stahl – la care am apelat nu întîmplător – ar fi fost ceva de genul următor: aceste "trăiri" – dacă ele chiar există – nu se moştenesc, nu se transmit de la '48 încoace, ci se re-produc cu fiecare generaţie prin însăşi funcţionarea specifică a unor grupuri sociale avînd o structură relativ constantă. Nu ar fi vorba deci atît de o imanenţă a unor structuri de discurs, ci de o emergenţă recurentă a unor structuri de comunicare, dată de reproducerea unor grupuri sociale. Pe scurt, originea acestor "constante" este în prezent, şi nu în trecut.

Personal, aş subscrie imediat la această critică. Mai mult decît atît, ea a fost deja parţial integrată în analiza precedentă prin modul în care a fost conceput inconştientul etnic ca fiind "învăţat" de către fiecare generaţie, şi nu "moştenit" din generaţie în generaţie. Pe de altă parte, nu trebuie uitat că mecanismul "tradiţiei pe bază de obşte difuză" la care se referă Stahl funcţionează în cadrul unor culturi orale, or structurile de discurs la care ne referim în cele de faţă aparţin în esenţă unei culturi scrise.

Toate acestea nu sînt însă suficiente pentru a eluda o analiză complementară. Aceasta ar presupune identificarea, de data aceasta, nu atît a unor "structuri profunde" ale discursului, cît a unor grupuri sociale păstrînd, dincolo de perindarea indivizilor ce le compun, o structură şi o mizã relativ constante. Ar trebui studiată astfel, din această perspectivă, recompunerea elitelor după căderea comunismului. Dar chiar şi în lipsa unor cercetări empirice în acest domeniu – imperios necesare altminteri – cîteva tendinţe fundamentale pot fi desprinse şi prin simpla observare a vieţii noastre publice post-decembriste. Ceea ce surprinde în acest caz este re-producerea structurării polare a elitelor ca răspuns la provocarea modernizării ("tranziţiei") ce se impune tot mai mult după o scurtă perioadă de convergenţă anti-comunistă. Între "albii" şi "roşii" din trecut, protocroniştii şi sincroniştii din perioada comunistă şi naţionaliştii şi anti-naţionaliştii din prezent nu există, din acest punct de vedere, mari diferenţe. Miturile, despre care am vorbit anterior, ar fi în acest caz criterii de afiliere şi categorizare socială, iar ambivalenţa lor ar deveni polarizare socială. Recurenţa discursului ar fi, din această perspectivă, mai degrabă rodul reproducerii acestor grupuri în prezent şi al nevoii de legitimare a acestora decît o moştenire ca atare din trecut. Discursul ar fi astfel mai mult mijloc decît scop, repertoriu de legitimare şi astfel de construire a unor afiliaţii şi excluderi: "aparţin (sau vreau să aparţin) acestui grup şi pentru aceasta ţin acest discurs".

Acest mod polar de structurare a elitelor, complementar polarizării corespunzătoare a publicului, exercită o forţă "magnetică" asupra societăţii, generînd adeziuni şi excluziuni, polarizînd tot mai mult segmente ale societăţii (în primul rînd ale elitelor) şi lăsînd tot mai puţin loc unor poziţii neangajate: dacă nu eşti cu *noi*, înseamnă că eşti cu *ei*, şi deci împotriva noastră. Discursul "tehnocrat", pur şi simplu analitic şi constructiv, tinde să fie astfel tot mai mult integrat acestei polarizări emoţionale, prin acapararea – sau libera afiliere – a protagoniştilor săi de o parte sau alta a "eşicherului" ideologic: a rămîne "la mijloc" revine aproape la a fi lipsit de legitimitate.

A privi lucrurile în acest fel înseamnă a pune accent mai mult pe *oameni* decît pe *idei*, ceea ce permite o mai bună ancorare în prezent şi în trecutul apropiat (situaţia membrilor elitei în perioada comunistă, de pildă). Prelungirea în trecut a analizei devine astfel, credem, complementară – şi anume un complement necesar – în măsura în care aceasta poate identifica geneza şi funcţionarea unor "mituri" ce servesc şi în prezent drept criterii de categorizare şi segmentare socială şi, în final, existenţa unor mecanisme sociale mai generale, comune cel puţin şi altor "tinere naţiuni". La urma urmei, România este departe de a fi un caz izolat şi o privire comparativă în jurul nostru nu este de neglijat.

Sorin BOTTEZ
profesor

Cele şapte porţi ale Ierusalimului

– confesiuni de meloman –

În îndepărtata mea tinereţe am avut fericita ocazie de a participa ca spectator la prima audiţie absolută a două capodopere ale muzicii româneşti. **Oratoriul de Crăciun** şi **Oratoriul de Paşte** de Paul Constantinescu. Am purtat în suflet amintirea acestor două mari evenimente ca pe o imensă bucurie, fiind convins că în viaţa mea nu voi mai avea niciodată parte de o astfel de împrejurare. Dar iată că Dumnezeu a vrut ca acum, în anii senectuţii, să trăiesc din nou o asemenea uriaşă bucurie artistică: am fost prezent în sală la premiera mondială a capodoperei lui Krzysztof Penderecki **Cele şapte porţi ale Ierusalimului**, care a avut loc la Ierusalim, în seara de 9 ianuarie 1997.

Prima mea întîlnire cu muzica lui Penderecki a avut loc în anul 1967, cînd mi-au căzut în mînă discurile cu **Pasiunea după Luca**, această minune a muzicii sacre contemporane. Eu eram nu de mult ieşit din temniţele comuniste, unde ispăşisem timp de 15 ani crima de a fi luptat pentru democraţie şi pentru demnitate umană şi naţională. Sufletul meu, îndelung lipsit de frumos, de bine şi de adevăr cultural, era avid de spiritualitate; oratoriul lui Penderecki m-a cutremurat, dar totodată mi-a întărit speranţa în victoria noastră finală asupra murdăriei şi minciunii comuniste. **Pasiunea după Luca** este transfigurarea artistică nu numai a suferinţelor Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ci şi a tuturor celor care L-au urmat, înfruntînd în numele Lui puterile întunericului. De atunci am încercat să ascult cît mai multe dintre compoziţiile lui Penderecki, ceea ce era foarte dificil, muzica marelui compozitor fiind pe lista neagră a regimului criminal al lui Ceauşescu. Fiecare frîntură "furată" din muzica maestrului polonez a însemnat pentru mine o mare bucurie, admiraţia mea pentru marea sa artă şi respectul meu pentru profunda sa umanitate şi pentru înaltul său simţ civic fiindu-mi pînă astăzi un punct de reper şi o sursă de optimism. Existenţa unui creator de calitatea lui Krzysztof Penderecki în această epocă de criză morală, culturală şi spirituală este tonică şi benefică.

Cele şapte porţi ale Ierusalimului, pe care compozitorul o intitulează Simfonie, dar care se situează la graniţa dintre oratoriu şi simfonie, este o operă grandioasă, bazată pe texte din Scriptură – cîntate în limba latină – compusă pentru aniversarea a 3000 de ani de existenţă a Cetăţii Sfinte, Ierusalimul, izvorul celor trei religii monoteiste – creştină, mozaică şi mahomedană – şi leagănul spiritual al tipului nostru de cultură european. **Cele şapte porţi ale Ierusalimului** este o sublimă meditaţie asupra tragismului condiţiei noastre umane, a uriaşei suferinţe omeneşti, dar şi a speranţei mîntuitoare în victoria binelui asupra răului, a luminii împotriva întunericului, a frumosului asupra urîtului, a adevărului asupra minciunii, a vieţii asupra morţii, a spiritului asupra materiei. Nu este o operă religioasă propriu-zisă, dar este o lucrare profund creştină în substanţă, în capacitatea sa de a clama iubirea universală, virtute supremă şi salvatoare.

Limbajul muzical al lui Penderecki este profund original şi profund modern, fără a cădea în exagerările şi în exhibiţionismul din păcate atît de des întîlnit în muzica zilelor noastre. Ancorată în marea tradiţie clasică, muzica lui Penderecki se adresează omului contemporan cu sinceritate şi naturaleţe, fără a se folosi de nici unul dintre artificiile stereotipe atît de des auzite în sălile de concert. Nu sînt nici scrîşnete, nici sirene aeriene, nici timpane mimînd bombardamente, nu bate toaca şi nu bat clopotele, dar durerea lui Penderecki este durerea veacului nostru îndoliat, lupta lui Penderecki este lupta noastră demnă, lumina lui Penderecki este speranţa, năzuinţele omului sfîrşitului nostru de mileniu, marcat de abatoarele celor două războaie mondiale, de cuptoarele naziste, de gulagul marxist-leninist, dar care în cele din urmă iese învingător, înălţînd catedrale din cenuşa eroilor, sfărîmînd zidul Berlinului, şi dărîmînd statuia lui Lenin din Piaţa fostă a Scînteii. Este o operă ţîşnită din prea-plinul durerii, al luptei şi al victoriei. Este o operă ce poartă toată măreţia sfîşierilor noastre, întreaga forţă a braţelor noastre amputate, întregul senin al cutremurătoarelor noastre suferinţe. Pentru aceasta îi sînt recunoscător lui Krzysztof Penderecki.

Cele şapte porţi ale Ierusalimului este, aşa cum spuneam mai sus, o opera grandioasă, cu sonorităţi bogate, ample şi viguroase, amintind de **Requiemul** lui Berlioz, sonorităţi menite să sugereze imensitatea şi diversitatea universului, atît de complex, cu elemente atît de contradictorii, dar care se încadrează – toate – unei ordine implacabile, suverană şi – în esenţă – benefică. La premiera mondială de la Ierusalim această plenitudine sonoră a putut fi realizată prin asocierea a cinci ansambluri: două mari orchestre (Orchestra Radiodifiziunii bavareze din München şi Orchestra simfonică din Ierusalim) şi a trei mari formaţiuni corale: Corul Radiodifuziunii bavareze din München, Corul Radiodifuziunii din Stuttgart şi Corul Radiodifuziunii din Leipzig, toate conduse de bagheta autoritară şi sensibilă a unuia dintre cei mai de seamă şefi de orchestră ai zilelelor noastre, maestrul Lorin Maazel. Evident, nu i-am numărat, dar cred că instrumentişti, corişti şi solişti cu totul erau circa 350-400 de persoane, umplînd scena, de vaste proporţii, dar şi cele două balcoane laterale ale sălii, astfel că o bună parte a orchestrei era situată în spatele dirijorului. Cu toate acestea, cele cinci formaţiuni muzicale au fost perfect sincronizate, fără nici un decalaj, fără nici un accident, în plus realizîndu-se nu numai o execuţie impecabilă, dar şi acea calitate atît de rară, omogenitatea sunetului. Desigur că în mare măsură aceasta se datorează talentului şi marii experienţe a dirijorului, dar am convingerea că toţi muzicienii implicaţi în acest mare eveniment artistic au fost pătrunşi de măreţia şi de unicitatea lui, dăruindu-se cu totul realizării unui act de cultură desăvîrşit.

Grupul soliştilor a fost format dintr-un narator, basul Boris Carmeli, care în secţiunea finală a lucrării a recitat – în limba ebraică – un text biblic din Ezekiel, basul german Reinhard Hagel, tenorul israelian de origine rusă Evgheni Sapovalov, mezzosoprana poloneză Jadwiga Rappé, cunoscută publicului românesc din memorabilul concert cu **Requiemul** lui Penderecki, dirijat de compozitor anul trecut la Bucureşti, soprana lejeră de la Opera din Viena Silvia Greenberg, artistă de orgine română, şi – în fine – soprana dramatică de agilitate, doamna Mariana Nicolesco.

Vorbind despre procesul intim de creaţie a acestei capodopere, maestrul Penderecki a afirmat mereu că a compus-o purtînd în minte vocea Marianei Nicolesco. Fără îndoială, vorbind despre "Vocea" ilustrei noastre muziciene, marele compozitor s-a referit nu numai la glas, ci la întreaga ei personalitate artistică. Într-adevăr, lucrarea pare a a fi construită în jurul partiturii sopranei principale. Ea este permanent prezentă, solo şi în ansambluri, în permanent dialog cu orchestra, corul şi cu ceilalţi solişti, a căror funcţie pare a fi de a îi da replica. Este pilonul central al lucrării sau – dacă vreţi – cheia ei de boltă. Extraordinară a fost şi măiestria cu care Penderecki a ştiut să speculeze calităţile vocii şi datele personalităţii creatoare ale principalei sale interprete. Rezonanţa misterioasă, magică a glasului său, calitatea profund senzuală a intonaţiei şi a frazării, capacitatea de a îmbina tînguirea psalmodică cu explozia existenţială, relieful variat al arcului interpretativ, permanenta alternanţă a unui tragism pustiitor cu exuberanţa vitală, toate au fost intuite de marele compozitor, care în îndelunga sa colaborare cu marea noastră artistă a ajuns să îi cunoască perfect uriaşele disponibilităţi artistice, vocale şi dramatice, şi care a ştiut să îi folosească întreaga paletă expresivă, de vastă bogăţie cromatică şi de copleşitoare forţă şi seducţie. Penderecki îşi mulează muzica pe personalitatea creatoare a Marianei Niculesco, oferindu-i acesteia materialul artistic optim pentru a se manifesta plenar. Furtuna de urale, potopul de ovaţii, torentul de nesfîrşite aclamaţii care au marcat sfîrşitul concertului stau mărturie pentru calitatea supremă a acestui mare eveniment artistic al veacului.

Mariana Nicolesco, Lorin Maazel şi Krzysztof Penderecki după triumful concertului de la Ierusalim

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://plus.bry.indiana edu/dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul V
nr. 213
21-27 februarie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca

Reziduuri Romantice

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Aurora june, frumoasă, semplice, învăscută de văluri verzicolori străluce printre norii rozurii. Surîde în furişarea sa soarelui răsărinte, ce properează a o ajunge cu cerul de foc răpezit în undele azurie, eterice.“ (ION CODRU DRĂGUŞANU – „PEREGRINUL TRANSILVAN“)

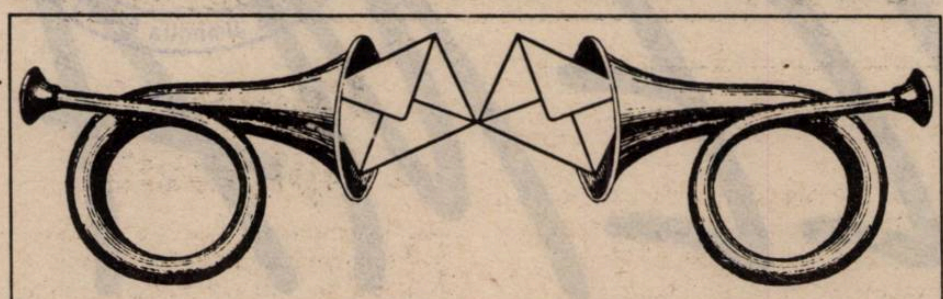

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 211: „Imaginea României"

Românul şi ge manul

Da, Domnul Filon Morar (Două clişee: muncă şi responsabilitate) aveţi dreptate.

Şi eu cred că mânul nu e nici mai deştept şi ni mai prost şi nu e nici mai harn şi nici mai leneş decît germa.u; afirmaţia interlocutorului Dv. din Apuseni că: "Ai noştri doar se fac că lucră pe cînd germanul este un model de cum trebuie să lucri" este vînturată în toate mediile noastre ca o sintagmă care permite să arunci responsabilitatea în necunoscut sau ca un blestem în faţa căruia nu ai decît să ridici umerii, neputincios.

Preluarea acelor afirmaţii corecte, bazate pe observaţii reale a dus la o atitudine comodă de împăcare cu situaţia şi cu transferul permanent al responsabilităţii de partea celuilalt.

Analiza celor două fapte de constatare în contextul particular fiecăruia arată oricui o face cu bun simţ că atributul pozitiv sau negativ privind munca nu se datoreşte numai caracteristicilor ereditar-genetice ale indivizilor celor două societăţi ci mai cu seamă, zic eu, sistemelor cu totul diferite de încadrare a omului în muncă. Am avut ocazia să constat în deceniul 70-80 că acelaşi tipar genetic "germanul" îşi desfăşura activitatea altfel în Est (încadrat în sistemul comunist) decît în Vest (în sistemul capitalist). Nu vreau să generalizez exemplul dat, cu atît mai mult cu cît aş putea da exemple de excepţie chiar din sînul societăţii noastre din timpul aceleaşi perioade.

Vreau să salut însă pledoaria Dv. pentru o atitudine pragmatică şi în acelaşi timp morală, zic eu, faţă de muncă şi responsabilitate. Valoarea reală a muncii se exprimă prin măsurarea eficienţei ei în raport cu investiţia (efort, ştiinţă, timp, materiale etc.). Cine poartă răspunderea privind această eficienţă: desigur că la prima vedere executorul sau executorii, dar în aceeaşi măsură şi nu în ultimul rînd investitorul, iniţiatorul, coordonatorul, îndrumătorul pas cu pas al activităţii respective. Cel ce declanşează o activitate trebuie să se asigure nu numai de condiţiile de bază ale realizării acesteia dar şi de instruirea, îndrumarea şi controlul desfăşurării ei pînă la capăt, cînd trebuie să facă raportul dintre valoarea rezultatului (eficienţă) şi investiţia făcută, cu aprecierea comparativ-calitativă a aportului celor care au concurat la ea, inclusiv a lui, a iniţiatorului şi răspunzătorului de program.

Dintr-o astfel de analiză conştientă a muncii, a activităţilor de la orice nivel s-a născut conceptul de "manager" pentru activităţile complexe care antrenează mai multe forţe de muncă. (...)

...Sînt oare factorii noştri de decizie: politicienii de la eşaloanele prime ale executivului, legislativului, şi justiţiei, dotaţi cu instrumentele cele mai potrivite de perfecţionare a activităţilor în sistem?

Ioan I. GALL

Str. Tîmpa nr. 3, bl. 11, ap. 10, Bucureşti

Profesorii repetenţi

Nu ştiu care e, acum, prima din marile nevoi ale României. Ştiu, însă, care e cea mai dureroasă: educatorii. Deşi familia mea înseamnă un secol de învăţători, nu cred într-o genă a educaţiei. Cred, totuşi, într-un cod al educabilului, specific fiecărui individ (popoarele sînt, pentru mine, populaţii educate!). Şi într-o vîrstă a educaţiei (puţini învaţă de la toate toată viaţa!...)

De cîte ori mă aflu între profesori (şi între ei trăiesc!), mă întreb pe care i-aş vrea profesorii mei. Elevul din mine a dat, disperant de multe ori, peste suficienţă, repetare mecanică (ia-le manualele şi vei vedea cîţi sînt, de fapt, profesorii!), orgoliu satisfăcut la repetarea frazelor dictate, aroganţă; mici invidii de cancelarie verificate prin întrebări... la clasă, nu peste actori-modele, ci peste cabotini, cititori de ziare la catedră, vorbitori cu un limbaj sărac sau de cartier, peste încrederea absolută în a-i considera intelectuali doar pe cei cu studii superioare (prefer termenul de "om spiritual". Dar unde ne sînt marile spirite?...), peste lipsa "esenţei" de dascăl, alături de o găunoasă ironie a specialităţilor ("Lasă-l, e de sport!"), un somnambulism zilnic, din care, unii ies doar în zilele de salariu, ca şi cum n-ar pricepe că acel "ceva" care le defineşte meseria e imposibil de acoperit în bani, oricîţi ar fi ei (dacă nu "se fac că fac" sau nu se odihnesc, cumva, la şcoală, pentru ceea ce-i aşteaptă acasă...). Cea mai mare tristeţe mi-o provoacă obstinaţia lor în a uita: nu vor să se ştie că au fost copii!... Nu numai că nu se lasă contaminaţi, dar urmează o diabolică programă de ucis fantezia, convinşi că numai vîrsta înseamnă respect, ca nişte handicapaţi de iubire. Ce maieutică, ce dialog, ce dăruire interioară, ce nobilă lucrare asupra sufletelor?!... 50 de minute (ineficiente) de nerăbdare plictisită, sau de galop prin materie... Diriginţi care, nefiind ei înşişi educaţi, neavînd ce să spună (facă), îşi transformă ora în oră de curs ori în una liberă (ca şi cum a fi diriginte ţine de o anumită oră!...), persoane incapabile să suplinească familia şi să corecteze societatea, al căror păcat e cu atît mai mare, cu cît educă prost (mai bine needucat, decît rău educat!).

Ratarea României se poate citi în

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

gimnaziile şi liceele ei. O ţară nu trăieşte prin excepţii. Prin ele doar se înscrie în universalitatea istoriei. Nevoia de modele îi face pe copii şi pe adolescenţi să se mulţumească cu ceea ce gîndesc: ceva prost devine bun, reperele alunecă, şi lumea se obişnuieşte să trăiască pe dos.

Învăţămîntul românesc va arăta altfel doar atunci cînd va avea alţi educatori. Nu diplomaţi! Cînd cei ce-l vor alege, vor avea vocaţie pentru această alegere (nu repartiţie!).

Aş vrea ca nimeni să nu se recunoască în negativul acestor rînduri. Dar, mai ales, aş vrea ca nici un elev să nu recunoască pe cineva în ele!

Alina IORDACHE

Str. Mihai Viteazul 6, Rîşnov

P.S. "A te face că faci" nu e, indiferent de domeniu, (tot) prostituţie?!

Lipseşte o lege a WC-urilor publice?

România e sinonimă pentru mulţi europeni cu "Ţigănie". Dincolo de nefericita confuzie Roma – Romania şi de tenul hoţilor şi cerşetorilor care ne reprezintă mai insistent în condiţiile actualului sistem de vize, avem şi noi, cetăţenii oneşti, indiferent de etnie (aceasta e nerelevantă), partea noastră de vină la acest renume.

La noi lipseşte minima civilizaţie a spaţiului public – ca un semn al lipsei de respect pentru *celălalt*. Văzută obiectiv, România publică e o ruină (cu şosele în bătaie de joc şi clădiri neîntreţinute), un paradis al infractorilor de toată mîna şi o cloacă. Dacă în spaţiul privat nu sîntem cu nimic mai prejos ca alte popoare din Europa, WC-urile publice româneşti nu ne îndreptăţesc să intrăm nici în România modernă, deci nici în structurile europene şi euroatlantice.

O chintesenţă a acestei stări de fapt sînt căile ferate. Grupurile sanitare din trenuri sînt o palmă usturătoare pe obrazul călătorilor – iar noi le mai şi trimitem pînă în Ungaria! În Gara de Nord, în care călătorii sînt la discreţia cerşetorilor *agresivi*, a aruncătorilor de petarde şi a hoţilor de buzunare, neprotejaţi de poliţia "omenoasă", în care comerţul cu produse alimentare e adesea total neigienic iar preţurile, neafişate, sînt stabilite de vînzători dubioşi, în Gara de Nord care e una din imaginile predilecte ale României în lume, dar şi în România, WC-urile publice sînt un adevărat infern. Taxate la nivelul aşezămintelor similare din metrourile vieneze, de exemplu, ele sînt oribile haznale desfundate, dar nu provoacă, totuşi, o reacţie corespunzătoare din partea opiniei publice. Pisoarele sînt toate sparte, uşile nu se pot închide şi nu au cuier, iar în atmosfera irespirabilă se desfăşoară şi prostituţia homosexuală.

Ieşind din spaţiul gărilor, situaţia e doar puţin mai bună, dar la fel de jenantă din punct de vedere al standardelor civilizaţiei. În instituţiile publice, în şcolile şi universităţile româneşti hîrtia igienică şi săpunul lipsesc, instalaţiile sînt defecte. Ca să nu mai vorbim de aparate de uscat mîinile sau prosoape.

Sînt WC-urile publice civilizate prea scumpe pentru ţara noastră? Ar trebui ele să fie militarizate sau concesionate unor firme străine? Lipseşte o lege a WC-urilor publice? E nevoie de o Campanie împotriva WC-urilor murdare pornită de la Cotroceni? În orice caz, starea lor actuală e şi un simptom al falimentului moral.

Orlando BALAŞ

Nojorid

Am surîs la...

● Mă numesc Monica Manolachi şi sînt studentă în al doilea an la A.S.E. Citesc "Dilema" de la numărul dedicat lui Nae Ionescu, el fiind motivul pentru care cumpărasem ziarul. I-am "corupt" pe unii dintre colegi să citească şi ei, însă am observat un lucru care pînă la urmă e amuzant: trebuie să-i laşi să se "îndrăgostească" de tine şi abia apoi să le pui sub nas un articol. Operaţia aceasta de diseminare e foarte obositoare, dar cred că merită efortul

Monica MANOLACHI

N.Red.: Deocamdată, sînteţi cea mai originală diseminatoare a "Dilemei".

● Sînt John Sava şi în fiecare seară aici, în Indiana USA, vă citesc ziarul, asta de cînd v-am descoperit pe WERTV. Ziarul Dvs. mi se pare mai realist şi oarecum mai puţin împînzit cu eternele reproşuri la ceea ce a fost.

ANUNŢ IMPORTANT

Îi vestim pe cititorii şi colaboratorii noştri că noua adresă de INTERNET a revistei *Dilema* este:

http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html

De asemenea, noul număr de telefon al redacţiei este:

230.23.84

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

● Natură şi tehnologie ● Despre sistemul medical ● Feţele intoleranţei ● Diplomaţi şi diplomaţie ● Competenţă şi loialitate ● Gospodari şi gospodine

O demisie

Domnul Ion Cristoiu s-a hotărît, peste noapte, să se retragă de la *Evenimentul Zilei*. Nu mai suportă "presiunea psihică" la care e supus datorită opiniilor sale prea radicale. Vrea să se (re)apuce de citit la Biblioteca Academiei. Îşi dăruieşte toate acţiunile foştilor săi parteneri de presă şi de afaceri. Un gazetar care a combătut cu atîta fervoare pentru transparenţă putea găsi explicaţii mai plauzibile. Domnul Cristoiu a suportat binişor lungii ani de "persecuţie" din perioada Iliescu; ba chiar a arborat persecuţia ca pe o insignă, pe frontispiciul ziarului. Nici sub Ceauşescu n-am asistat - din partea Domniei Sale - la vreun gest de exasperare. De unde, brusc, atîta fragilitate? S-ar zice că avem de a face cu o criză mistică: omul îşi împarte averile şi alege recluziunea studioasă ca pe singurul destin care i se potriveşte. În definitiv, de ce nu? Duhul Sfînt bate încotro poftеşte. Şi e incontestabil că domnul Cristoiu are destule motive să fie un pic surmenat. A slăbit mult, cu o îndîrjire aproape fanatică, ceea ce - o spun în cunoştinţă de cauză - poate nevroza pe oricine. Apoi, a fost împins de împrejurări şi de indigenţa contextului într-o postură care depăşeşte cu mult posibilităţile sale reale. Încet-încet, el s-a văzut lider de opinie, analist politic de vîrf, expert naţional cu vocaţie enciclopedică. Chemat să-şi dea cu părerea peste tot şi despre orice, Ion Cristoiu a devenit micul nostru profet cotidian, un fel de "Brucan *du pauvre*", un fel de *"fast food"* al gîndirii politice jurnaliere. În momentele sale bune, el afişează o viclenie candidă, o perspicacitate de diletant "oţ", care nu se lasă păcălit de şmecheriile politicienilor. Pricepe şi îţi explică. Un amestec de Cocoşilă şi Dumitru al lui Nae, reveniţi în poiana lui Iocan după cîţiva ani de învăţătură la seral. Pentru un om de condei, mai ales pentru unul care crede că violarea unei găini sau înjunghierea vecinului sînt realităţi dostoievskiene, domnul Cristoiu manifestă o stingheritoare neglijenţă stilistică. Scrie şi vorbeşte rudimentar, încît te cutremuri la gîndul că el e echivalentul autohton al gazetarilor de la *Figaro* şi *Le Monde*, de la *Frankfurter Allgemeine* sau *Times*. E greu să nu fii incomodat psihic de eventualitatea unor asemenea asociaţii. Îmi pot închipui tensiunea lăuntrică la care s-a expus, în anii din urmă, domnul Cristoiu, încercînd să ţină steagul mereu sus, să joace cartea "obiectivităţii" pînă la a abandona adevărul şi buna-cuviinţă, să îşi asume, insomniac, o postură de mare putere, supra-ministerială, hiper-prezidenţială, ultra-parlamentară, mai eficientă decît poliţia şi mai binefăcătoare decît Biserica. O asemenea cursă nu se poate termina bine, dacă nu ştii să te retragi la timp. Domnul Cristoiu trebuie, deci, felicitat pentru sănătosul dumisale instinct. Dacă retragerea gazetarului e motivată în chip autentic, dacă ea nu camuflează inavuabile manevre de culise, sau relansări premature în alte "afaceri", ea va da roade onorabile. În caz contrar, nu ne va rămîne decît să consemnăm o sminteală în plus, în marea, multicolora sminteală a tranziţiei, plină de tîlhari, victime şi bufoni.

Andrei PLEŞU

O vreme nu ne convine, apoi e obligatoriu

Programul guvernamental de reformă nu a luat pe nimeni prin surprindere: toată lumea ştia, încă de pe 15 ianuarie, că noua putere e hotărîtă să-şi impună austeritate bugetară pentru a restructura economia şi corectitudine în raporturile cu organismele financiare internaţionale pentru a obţine credite externe. Negocierile cu Fondul Monetar şi cu sindicatele au justificat, din punct de vedere politic, amînarea anunţului oficial al liberalizării totale a preţurilor. De fapt, intervalul dintre investirea noului cabinet şi conferinţa de presă prin care a început "terapia de şoc" era necesar doar pentru testarea reacţiei sociale şi pentru temeinica pregătire psihologică a milioanelor de "pacienţi" căzuţi din euforia victoriei electorale direct în vîrtejul creşterii preţurilor.

În două luni, trecînd prin tot atîtea faze de derută, dezamăgire sau revoltă cîte trăiseră în decenii de comunism, românii au înţeles că nu există alternativă şi că odată cu alternanţa la putere trebuie să se despartă ei înşişi de umbrela protectoare a subvenţiilor, compensărilor, indexărilor, gratuităţilor, ajutoarelor. Toţi "factorii responsabili" s-au mobilizat pentru a ne face să înţelegem adevărul şi a crea un curent de opinie favorabil marii schimbări. Încet, dar sigur, firicelul proreformist a devenit val, şi în direcţia lui au plecat, cu mic cu mare, liderii sindicali, analiştii politici, subiecţii sondajelor de opinie, nomenclaturiştii dintotdeauna şi vedetele de tranziţie. Cu precizie şi patetism bine temperat, şeful cabinetului a optat pentru o strategie în trepte: a pus întîi "diagnosticul crizei economice", a observat reacţia mediatică şi a măsurat tensiunea sindicală, pentru a trece, cînd aşteptarea era pe punctul să devină insuportabilă, la "operaţia" propriu-zisă a guvernării pe bază de program de austeritate.

Dincolo de dramatismul mesajului şi de riscurile politice ale emiţătorului, prima mare reuşită a cabinetului Ciorbea ţine de eficienţa spectacolului guvernamental. Înspăimîntată dar convinsă că "nu există alternativă", populaţia e gata să accepte sacrificii imense, deşi cu doar cîţiva ani în urmă s-ar fi răzvrătit la cea mai mică aluzie despre costurile reformei. Pretenţioasă şi nerăbdătoare în primii ani de tranziţie - atunci cînd preţul şi efortul ar fi fost mult mai mici - societatea românească se dovedeşte acum înţeleaptă, modestă şi tolerantă.

Foştilor guvernanţi nu le vine să creadă că lumea nu iese în stradă cînd benzina se scumpeşte lunar, ori că sindicatele nu declară grevă generală cînd şomajul creşte, salariile scad, protecţia socială se reduce. Adepţi (şi profitori) ai unor tactici de intimidare de sens opus, miniştrii cabinetului Văcăroiu sînt primii cetăţeni "şocaţi" de îndrăzneala actualei puteri. După alegerile '92, cultivarea spaimelor faţă de investiţii străine, de unguri şi de organisme europene devenise politică de stat. Ca o consecinţă firească, omul de rînd "trebuia" să respingă iniţiativele proreformiste, opiniile liderilor care au învăţat la timp o limbă străină, revendicările minorităţilor etnice sau sexuale. De aici se putea ajunge uşor - şi în linie dreaptă -, la refuzul concurenţei, al ideii de parteneriat şi al criteriilor de integrare continentală. Mizînd pe patriotismul de tip ceauşist şi pe de-responsabilizare civică, fosta putere a preferat să perpetueze centralismul pe motiv că electoratul e conservator. Deşi pînă anul trecut fuseseră greu de detectat chiar şi de opozanţi, efectele libertăţii de expresie şi ale accesului la surse alternative de informare s-au dovedit însă mai puternice decît efectele propagandei naţionaliste. Votînd schimbarea puterii, majoritatea a sancţionat uzura clişeelor de "pedagogie socială" politizate în exces în primii şapte ani de tranziţie. Strategii echipei cîştigătoare au intuit imediat momentul. Aproape peste noapte şi spre stupefacţia cîtorva parlamentari inerţioşi, a devenit limpede că interesul naţional înseamnă acum exact inversul a ceea ce însemna în legislatura precedentă:cooptarea UDMR la guvernare, atragerea investitorilor străini, accelerarea privatizării - toate s-au transformat, ca prin minune, din spaime războinice în obiective, priorităţi şi principii salvatoare. A fost de ajuns să aflăm, din gura premierului, că în locul românescului "nu e momentul!" se află acum şi mai românescul "nu mai avem încotro!" Între cele două expresii se joacă ,de prea multă vreme, cartea mîndriei naţionale, cea care ne ajută întîi să pierdem decenii întregi, apoi să forţăm arderea etapelor şi recuperarea în salturi.

Reforma e absolut necesară – aşa cum a fost, pentru noi toţi, absolut necesară căderea dictaturii. Poate că de data asta regizorii "ultimei soluţii" au repartizat partiturile în aşa fel încît actorii politici şi sociali să înveţe împreună importanţa normalităţii democratice, fără de care victoria unui guvern sau altul e doar o chestiune de hazard.

Elena ŞTEFOI

Pitoresc şi diplomaţie

Retragerea în bloc a unui mare număr de ambasadori a creat o situaţie întrucîtva comparabilă cu cea de după decembrie '89. În momentul de faţă, România nu mai are ambasadori în numeroase state, multe dintre acestea fiind membre ale unor organizaţii şi instituţii internaţionale spre care sînt concentrate insistente eforturi de integrare. Funcţionarea în regim de interimat a atîtor ambasade reprezintă, inevitabil, un handicap pentru diplomaţia românească, iar depăşirea lui nu se mai poate face - cum s-a făcut după decembrie '89 - în "stil revoluţionar". În ciuda unor excese retorice, pe cît de regretabile în fond pe atît de caraghioase în formă, la care s-au dedat nu numai publicişti lesne inflamabili, ci şi politicieni de la care ar fi fost de aşteptat mai multă cumpănire, în noiembrie 1996 nu s-a petrecut nici o revoluţie în România. A fost o *evoluţie*, într-un cadru constituţional şi instituţional rămas acelaşi. Rezultatele alegerilor din noiembrie trecut nu au modificat acest cadru, ci l-au întărit, schimbarea politică petrecută însemnînd şi o probă a viabilităţii lui. Inocentă, poate, în punctul de origine, fiindcă psihologic poate fi explicată şi chiar justificată, această confuzie între revoluţie şi evoluţie poate avea însă consecinţe primejdioase dacă este prelungită în plan politic şi instituţional.

Desemnarea noilor ambasadori ai României pentru ţările de unde au fost retraşi cei numiţi de puterea precedentă nu mai poate fi făcută în absenţa unor criterii specifice, ţinînd de normalitate. Însăşi împrejurarea că dintre foştii ambasadori cei mai mulţi nu erau şi nu fuseseră diplomaţi de profesie capătă un caracter de avertisment. Dacă după decembrie '89 numirea unor neprofesionişti putea fi întrucîtva justificată prin schimbarea de sistem politic (în definitiv, şi regimul comunist, la instalarea sa, a folosit mistica "figurilor reprezentative", numind ca ambasadori cîţiva intelectuali străluciţi), prelungirea acestei atitudini nu mai este, acum, în nici un fel de susţinut. Cu atît mai mult cu cît în Europa de astăzi nu să fie o "figură reprezentativă" se cere unui ambasador, ci i se cere să fie eficient în exercitarea atribuţiilor lui. Iar acestea sînt, banal, dar obligatoriu, de natură preponderent comercială, economică, tehnică, nicidecum de natură "stilistică". Sînt destui foşti ambasadori români de după 1989 care au intrat în mica istorie a diplomaţiei internaţionale prin gesturi, atitudini şi fapte ce contrazic flagrant statutul şi condiţia de diplomat; inşi care, fără a-şi da în prealabil demisia, au luat public atitudine împotriva oficialităţilor româneşti în ţările unde totuşi reprezentau România oficială, inşi care, din neştiinţă, poate, colaborau la publicaţii şi radiouri de orientare politică ostilă guvernelor din ţările unde ei erau ambasadori, în sfîrşit, inşi care şi-au folosit statutul de ambasador ca trambuline pentru crearea de reputaţii în statele unde nu erau totuşi decît reprezentanţi şi funcţionari ai statului român. E nevoie, prin urmare, de *persoane* competente, nu de personaje eventual *pitoreşti!*

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Idei

În 1985, François Mitterrand a strîns un grup de universitari şi cercetători din domeniile filosofiei, dreptului şi ştiinţelor politice pentru a le asculta opiniile pe marginea unei teme incitante: modernizarea statului. Aşa s-a constituit *La Mission sur la Modernisation de l'Etat*, grup la ale cărui întîlniri colocviale regretatul preşedinte a participat de cîteva ori. Cîteva din intervenţiile membrilor grupului sînt cuprinse în cartea *"L'Etat du droit"*, apărută în 1987 prin grija doamnei Dominique Colas, profesor de ştiinţe politice la Nancy II. Cartea se deschide cu o alocuţiune rostită de Mitterrand în decembrie 1985, la centrul "Georges Pompidou", cu ocazia ultimului colocviu al grupului. Redau acum cîteva idei ale acelei alocuţiuni pentru că ele exprimă sintetic gîndirea politico-juridică a unui om sincer preocupat de problemele statului de drept şi care avea, deja, o bogată experienţă politică:

● *Într-o democraţie, statul nu e un scop în sine.*

● *Nu statul e slab sau puternic, ci autoritatea puterilor constituţionale care îl alcătuiesc este pregnantă sau nu.*

● *Statul este, în general, excesiv.* Pentru François Mitterrand tendinţa statului de a intra în "spaţiile libere" e un fenomen natural; numai cu voinţă şi tenacitate se poate împiedica această mişcare.

● *Statul este o problemă care trebuie mereu pusă.* Îmi permit să adaug că statul de drept trebuie, înainte de toate, bine întemeiat teoretic.

● *Modernizarea statului este de neconceput în afara modernizării societăţii.* Relaţiile sociale sînt moderne (în sensul compatibilităţii lor cu statul de drept) numai după ce s-au modificat radical acele aspecte ale vieţii cotidiene în care oamenii au senzaţia tiraniei şi în care se simt constrînşi de obligaţii inutile.

● *Viaţa democratică presupune un tip de comportament uman pe care nici un text de lege nu-l poate crea.* În fond, normalitatea, decenţa, respectul pentru ceilalţi, demnitatea nu pot fi impuse pe cale legislativă. Alchimia care produce toate aceste temeiuri ale comportamentului uman democratic este neştiută. Legea se va mulţumi să decanteze eventualele impurităţi ale acestei minunate reacţii. Şi să le elimine, fireşte.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

1-2. Tele 7 abc şi Pro TV;
3. Antena 1;
.....
? TVR 1.
Şi:
1. Reforma;
.....
? Protecţia socială.

Multă lume se dă în vînt după aşa-numitele "topuri". De cele mai multe ori, acestea reprezintă o modalitate arbitrară - fie ea subiectivă sau, sociologic, cantitativ, "obiectivă" - de a pune, facil, ordine în realitatea înconjurătoare şi de a induce ideea că totul este/trebuie să fie întrecere, competiţie. Aşa stînd, prin urmare, lucrurile, m-am gîndit să mă "formalizez" şi eu sub formă de top - textul meu, mai precis, ceea ce am, săptămîna aceasta, de spus. Cu atît mai mult cu cît ordinea - ordinile - cu pricina, expuse la începutul articolului de faţă, mi se par a beneficia de un minimum de intervenţie a subiectivităţii, a "meităţii" mele, şi de un suport consistent din partea evidenţei, a stării de lucruri ca atare.

"Politica, la televiziune, nu e politică, e televiziune." Trist, pentru unii, îngrijorător, alarmant chiar - pentru oamenii politici şi pentru marea masă a comentatorilor, în special -, trist, aşadar, dar adevărat. Şi, pentru orice profesionist, mai simplu ca bună-ziua. Dar cine, astăzi, mai dă bună-ziua, cine, cum se spune, mai lasă loc de bună-ziua, adică de bun-simţ?

"Politica, la televiziune, nu e politică, e televiziune." Exprimarea, în această formă percutantă, a acestui adevăr simplu îi aparţine romancierului francez Jean d'Ormesson (tot scrisul, bată-l vina...) şi ea mi-a fost comunicată, amical şi intraredacţional, de domnul Radu Cosaşu.

"Politica, la televiziune, nu e politică, e televiziune." Este ceea ce au reuşit, cu brio aproape, să demonstreze, luni, 17 februarie, seara, Tele 7 abc şi Pro TV şi ceea ce par a fi uitat - dacă vor fi ştiut vreodată - "profesioniştii" - şi vechi, şi noi: o apă şi-un pămînt - din TVR. Ocazia a constituit-o conferinţa de presă a prim-ministrului (nu: primului ministru) Victor Ciorbea, prin care acesta lansa public programul de reformă şi măsurile vizînd protecţia socială. TVR şi-a instalat camerele şi nu le-a mai stins vreme de ore, după care, nimic, sau aproape nimic: un singur invitat, în persoana economistului-şef al Băncii Naţionale, dl. Daniel Dăianu. Şi serialul de neocolit, *Baywatch*. La atît s-a redus prestaţia televizuală a Televiziunii Române.

La polul opus, Pro TV a hotărît, în sfîrşit, să iasă la bătaie. M-am bucurat cînd, cu o zi înainte, şi-a anunţat ("promoţionat") această intenţie. Şi-a "prins" publicul cu o jumătate de oră mai devreme, la 18,30, i-a dat un savuros bobîrnac prin *Chestiunea zilei* a lui Florin Călinescu (să "strîngem cureaua" - în jurul gîtului!), după care l-a introdus, jurnalistic, în atmosfera a ceea ce avea să i se comunice printr-o serie alertă de analize şi de dosare excelent ("excelent" este mai curînd un constatativ, *a posteriori*, decît un performativ, Andreea Esca!) întocmite. Ea s-a dovedit pregătită şi să înfrunte golurile de eveniment ale transmisiei în direct, care, de altfel, s-au şi produs, prin întîrzierea cu un sfert de oră a demarării conferinţei de presă de la Palatul Victoria. Plus comunicarea între studioul central şi trimisul special, plus comentariul aplicat al lui Ilie Şerbănescu, aflat la faţa locului în calitate de specialist angajat al postului. Aşa se face! Trebuie să fii gata să faci faţă oricărei situaţii, căci tu, ca televiziune, eşti, cum am mai spus şi cu alte ocazii, gazda şi responsabilul transmisiei. Ce oferea, în schimb, TVR 1? Cadre întîmplătoare, irelevante, ale unor camere de luat vederi cu gîtul înţepenit şi uitate, parcă, la faţa locului ca o oglindă în deşert.

Seara de televiziune a încheiat-o, însă - după discuţia, din studiul Pro TV, a lui Ilie Şerbănescu cu Silviu Brucan -, Tele 7 abc, care, prin coborîrea în arenă - cum se procedează la astfel de ocazii - a lui Radu Coşarcă, a reuşit să realizeze o prestaţie jurnalistică de televiziune impecabilă. Începînd cu împărţirea dezbaterii în două episoade, unul luîndu-şi ca obiect r. forma, celălalt, măsurile de protecţie socială anunţate de Victor Ciorbea, şi continuînd cu alegerea invitaţilor: fostul şi actualul ministru al Reformei (Mircea Coşea şi, respectiv, Ulm Spineanu), un fost lider sindical, actualmente membru marcant al principalului partid de opoziţie (Miron Mitrea) şi ministrul Muncii şi Protecţiei Sociale (Alexandru Athanasiu) şi, în sfîrşit, doi ziarişti din presa scrisă obişnuiţi cu platourile diverselor televiziuni (Cristian Tudor Popescu şi Horia Alexandrescu). (În paranteză fie spus: tîrziu de tot mi-am dat seama că nu mi-a lipsit - dar deloc - omniprezentul, pînă de curînd, Ion Cristoiu.)

Jalea de la TVR este de-a dreptul inexplicabilă. Cu atît mai mult cu cît, dacă nu ar fi fost în actualele funcţii, am fi beneficiat, mai mult ca sigur, de analizele pertinente ale unor comentatori precum Alina Mungiu, Răsvan Popescu sau Radu Nicolau. Televiziunea naţională chiar ucide tot? Chiar digeră fără rest tot ce înghite?

"Politica, la televiziune, nu e politică, e televiziune."

"Politica, la televiziune, nu e politică, e televiziune."

"Politica, la te..."

Fraza aceasta, cu lapidaritatea ei constatativ-normativă care poate ajuta memorizarea, ar trebui copiată de cîteva sute de ori de realizatorii din TVR. Aşa cum se proceda, în şcolile bunicilor noştri, cu elevii slabi. Măcar repetiţia să fie mama învăţăturii. Căci, luni, 17 februarie, am avut *politică* din plin ("moment istoric", s-a spus; sfîrşitul lumii, părea să sugereze tonul apocaliptic al lui Lucian Mîndruţă), dar *televiziune*, în cazul TVR, nu a fost aproape deloc. Posturile particulare, în schimb, s-au întrecut nu numai unele pe altele, ci şi pe ele însele. Adevărata concurenţă în cîmpul televiziunii a avut loc, luni seară, între Pro TV şi Tele 7 abc. Cu un plus, din partea mea, pentru postul de peste drum de sediul guvernului.

Seara de luni a constituit, din punct de vedere mediatic, blestemul lui Ion Cristoiu, a cărui retragere temporară din viaţa gazetărească ar fi reprezentat, în mod normal, un eveniment, dar care, în condiţiile date, a pierit înghiţită de neant. Cu tot ajutorul dat de Pro TV, care, fapt nemaivăzut, i-a cedat *Ştirile de la miezul nopţii* de duminică aproape în întregime, micuţul Napoleon avînd, astfel, prilejul să-şi citească ultimul - enorm - editorial de la *Evenimentul zilei* în faţa publicului Pro TV.

Dar cine ar fi vrut să asiste la ce poate să devină o adevărată emisiune informativă a unei televiziuni, cu atît mai mult a uneia de stat, ar fi trebuit să nu rateze *Jurnalul* postului France 2 de duminică seara, care s-a transformat pe nesimţite într-un *talk-show* de cea mai mare atractivitate graţie, o dată, inspiratei invitări în studiou a lui Alexandr Lebed şi a lui Alain Delon, şi, nu mai puţin, pertinentelor şi spectaculoaselor întrebări puse celor doi de Daniel Bilalian. Dar mai e mult pînă departe! Pînă una, alta, a nu se uita: *"Politica, la televiziune, nu e politică, e televiziune"*! Numai astfel televiziunea - TVR, în special - îşi va putea dobîndi adevărata independenţă: ca *autonomie* de statut profesional şi de stil. Televiziunea este altceva! Numai devenind *televiziune* va putea Televiziunea Română să devină independentă, echidistantă, obiectivă etc.

DEI (Departamentul Emisiunilor Informative) = lipsă de idei?

Bogdan GHIU

Politica la televiziune

Fotografiile din acest număr fac parte din arhiva personală a domnului Jean-Louis BOISNARD

Reforma pe ecran

Ca şi Revoluţia, Reforma s-a bazat pe Televiziune pentru a se putea produce în ceasul al doisprezecelea şi într-o singură seară. De data asta, exaltarea a fost mai mică, dar dramatismul regizoral, selecţia (in)eficientă a vedetelor, mobilizarea tuturor "armelor din dotare" (inclusiv cele care servesc războiului psihologic) s-au aflat în mare cîştig. Legile concurenţei au funcţionat impecabil şi nu unul, ci trei canale de televiziune ne-au transmis în direct "momentul istoric", cu fătuci pătrunse de importanţa misiunii privind disperate în toate părţile, cu gazetari specializaţi într-ale economiei de piaţă puşi pe discursuri patriotarde, cu actori guvernamentali hotărîţi să taie în carne vie şi cu spectatori moţăind între două accese de îngrijorare. Pe scurt, presa s-a simţit privilegiată întrucît cabinetul i-a dat de înţeles că răbdarea populaţiei şi spiritul ei de sacrificiu depind mai ales de consensul mediatic pe tema lui "nu avem încotro". Pentru săptămîna aceasta, victoria a fost deja obţinută.

Să rezistăm cu mîndrie naţională

"Lăsat singur la volanul Reformei, guvernul Ciorbea va capota. Este de datoria Parlamentului, a preşedintelui ţării, a Opoziţiei, a Sindicatelor şi, nu în ultimul rînd, a Presei să-l înghiontească la fiecare curbă. (Ca gazetar, nu pot fi de acord cu părerea lăsată "cu limbă de moarte" de domnul Cristoiu, cum că "presa independentă ar trebui să fie, la ora actuală, mai degrabă de partea Opoziţiei decît de cea a coaliţiei majoritare"; presa adevărată este în orice situaţie - nu mi-e frică de cuvintele mari - aliata României).

A cui este reforma? A Guvernului? A Băncii Mondiale? A FMI-ului? Nicidecum. Faptul că expresia a fost arestată de comunism, nu înseamnă că nu trebuie eliberată într-o zi - **reforma este a întregului popor.** Nu ne mai aflăm acum, aşa cum am fost în ultimii 60 de ani, sub vreo dictatură. Sacrificiul nu ne mai este impus nici de Antonescu, nici de ruşi, nici de Securitate - putem renunţa în orice moment la drumul chinuitor care ne aşteaptă. Tocmai de aceea, cred că vom traversa acum, dincolo de supliciul economic, o încercare prin care Polonia, Cehia, Ungaria, ca să nu mai vorbim de Germania au trecut pentru a ajunge acolo unde se află. O încercare de rezistenţă morală a substanţei naţionale româneşti. (Cristian Tudor Popescu în Adevărul, 18 februarie 1997) ● "Măria Sa cititorul nu poate fi părăsit, nu poate fi înşelat şi nu poate fi lăsat pradă haitelor de ştiri şi zvonuri care îl înconjoară din toate părţile. El trebuie însoţit în această călătorie, ajutat, apărat sau avertizat de capcanele şi riscurile pe lîngă care trece. Nu ştiu cîtă isteţime politică şi cîtă vocaţie îi putem pune la îndemînă dar ştiu cu siguranţă că bunul simţ şi buna credinţă ne vor ajuta să-l însoţim prin această vreme tulbure şi buimacă, mai ales că astăzi începe Marea Necunoscută fără scăpare: Reforma. (Cornel Nistorescu în Evenimentul Zilei, 18 februarie 1997) ● "De la bun început, însă, ţin să fac precizarea că, personal, redevin optimist. Vom reuşi. Vom reuşi, la mustaţă. Poate dramatic. Sacrificiile, cum au fost ele prognozate de Ciorbea, vor dura un an. Poate însă vor trece doi pînă vom întrezări "la capătul tunelului, lumina". Reforma, însă, va învinge. O condiţie este, însă, aceea ca guvernanţii să evite capcanele.(...) ● "Guvernul Ciorbea are şanse reale să depăşească obstacolele. Să reuşească. Repet, e vorba doar de şanse. Certitudinea nu ne-o poate da decît modul în care va acţiona. Sacrificiile vor fi teribile. Ele nu vor dura doar un an. Pe măsura greşelilor unora dintre guvernanţi, românii vor suferi mai mult. Pe măsura priceperii sau geniului altora, românii vor suferi mai puţin. Este un timp care poartă pecetea marii istorii. El poate naşte mari oameni de stat. Sau mari neghiobi. Sau mari lepre. (Sorin Roşca-Stănescu în Ziua, 18 februarie '97) ● "E clar că pacea socială e unica noastră şansă de a ajunge să trăim într-o zi în normalitate. Dar cu atît mai mult se impune ca noii guvernanţi să nu abuzeze de creditul pe care, încă, li-l acordă o mare parte a populaţiei. E necesară, acum, o stare de urgenţă a seriozităţii. Înainte ca "mai tîrziu" să devină "prea tîrziu". Căci, pe măsură ce uită umilinţele fricii politice, oamenii fac faţă mai greu umilinţelor fricii economice." (Octavian Paler în România liberă, 18 februarie '97)

Pînă nu e totul *prea tîrziu*

● "Riscurile, în caz de eşec, sînt imense. O explozie socială ar compromite pentru multă vreme şansele României de integrare în structurile economice şi militare la nivel continental. Abordări de genul "Totul sau nimic!" nu au menirea să mobilizeze, ci să sperie. O fi economia mondială una de cazinou, dar şi la jocurile de noroc există limite peste care riscul devine inacceptabil. Dl Ciorbea este practic la limită. Poate pierde totul sau poate cîştiga totul mizînd pe o simplă carte, în speţă pe cea a liberalizării forţate a economiei. Din nefericire, alţii dau cărţile, nu dl Ciorbea. Care nici avantajul unui "as" salvator în mînecă nu-l are. Adică o monedă dacă nu e puternică, măcar stabilă şi previzibilă pe termen lung. Românului nu-i rămîne decît să se roage pentru succesul dlui Ciorbea, pentru că în caz de eşec ar fi jale. Dlui Ciorbea îi rămîne tot ruga: ca banii FMI-ului să vină la timp. Şi tuturor ne rămîne speranţa în mai bine. Păcat că asta nu ţine de foame!" (C-tin Gheorghe în Jurnalul naţional) ● "Lansarea acum de către Cabinetul Ciorbea a măsurilor amintite înainte are de trecut pragul psihologic ridicat de revendicările şi, în destule cazuri, de ameninţările sindicale privind declanşarea grevelor, de îngrijorările înmulţite de explozia creşterii preţurilor, de nemulţumirile organizate în ascuns de foştii comunişti şi neocomunişti, dar şi de propriile stîngăcii, indecizii, gafe comise cu seninătate de oamenii noii Puteri!

Este un prag ce încă poate fi trecut, deoarece există un ridicat procent de încredere în nouă Putere! Oricît de greu ne va fi în următoarele luni, nu există alternativă la Reformă şi Schimbare!

Acum se poate! De acum încolo, nu mai pot fi irosite inutil energiile, speranţele, încrederea!

Acum se poate porni, cu fermitate, Reforma!

Acum, Reforma şi Schimbarea" (Costel Ionescu în Cotidianul) ● "Un pariu riscant cu o economie ajunsă la capătul puterilor? Mai degrabă un rămăşag necesar, în al doisprezecelea ceas al unei reforme care timp de şapte ani nu s-a hotărît să o rupă în totalitate cu trecutul.

Să-l privim bărbăteşte în faţă şi să ne propunem, fiecare în parte şi toţi la un loc, să-l cîştigăm." (Eugen Ovidiu Chirovici în Curierul naţional) Tradiţia e greu de înfrînt: de foame, sau de frica ei, condeiele se umflă, adeziunile ajung la înflăcărare, dreapta măsură se poate pierde în valuri de admiraţie şi îndemnuri la jertfă. (E.Ş)

De jur împrejur

München, Ialta etc.

Catolică sau evreică, doamna Madeleine Albright, noul Secretar de stat al Statelor Unite, are un trecut european şi cuvîntul München nu-i evocă un peisaj urban, ci tratatul prin care aliaţii occidentali i-au permis lui Hitler, în 1938, să treacă la dezmembrarea Cehoslovaciei. Dincolo de semnificaţia militară - armata Reich-ului şi-a deblocat 30 de divizii care au putut din acel moment să acţioneze oriunde - acordurile din 1938 au avut un impact politic şi psihologic major. Felul cum Cehoslovacia a fost trădată de marile puteri democratice europene a dat de înţeles că tot sistemul de alianţe anterior este caduc. Dacă Germania şi-a luat regiunea sudetă, şi Ungaria şi-a alocat şi ea o bucăţică, iar Polonia şi-a luat Teschen, la care tînjea încă din 1919. Acceptarea de către Anglia şi Franţa a pretenţiilor teritoriale formulate de Germania hitleristă a oferit capital politic şi influenţă tuturor formaţiunilor fascizante din Europa. Hitler era în apogeul gloriei sale "Fără să apese pe trăgaci, el refăcuse splendoarea Germaniei lui Wilhelm" (Paul Johnson). Conducătorii Franţei şi Marii Britanii care au dat mîna cu Hitler în octombrie 1938 au crezut că prin această concesie (care nu era nici măcar dureroasă pentru că nu privea propriul teritoriu), vor potoli apetitul de cuceritor al lui Hitler şi vor asigura "pacea de o mie de ani" (Neville Chamberlain). N-a fost să fie, nu pentru că s-a amestecat destinul, ci pentru că Hitler a ştiut să joace cu partenerii săi cartea cinică a desprinderii idealului de real. Polonezii aveau iluzii, englezii şi francezii - interese. Din perspectivă istorică, reiese că ar fi fost în interesul Angliei şi Franţei să nu se lepede de iluziile micilor aliaţi.

Doamna Albright ştie bine această lecţie pe care încearcă acum s-o aplice în dialogul cu Rusia despre extinderea NATO. În Rusia toate "vocile" politice, de la Elţin la Jirinovski, de la Ziuganov la Gorbaciov sînt împotrivă, avertizînd că primirea de noi membri este un gest ostil care pune Rusia în situaţia de a-şi relua controlul militar asupra fostelor republici sovietice şi de a prospecta eventualitatea unor alianţe cu "vechii prieteni": China, Iran, Irak, Coreea de Nord, poate Cuba. Unul din foştii democraţi ruşi, Anatoli Ciubais (considerat adevăratul preşedinte al Rusiei) dă o justificare extrem de contorsionată, într-un interviu din revista Time: extinderea NATO i-ar aduce la putere pe Jirinovski şi pe Ziuganov, politicienii anti-occidentali prin excelenţă. Deci, dacă Occidentul vrea să-i ajute pe democraţii ruşi, NATO trebuie să se înţeleagă întîi cu Rusia. Dar dacă Jirinovski şi Ziuganov ajung la putere propulsaţi de haosul organizat de domnul Ciubais? Ei nu fac nici un secret din dorinţa lor de a-şi reface imperiul în graniţele de dinainte de '91, şi de a-şi recompune influenţa în ţările fostului lagăr. Dacă acest lucru se va întîmpla mîine, o singură ţară anterior comunistă nu are a se teme: fosta Germanie de Est. Ea este acoperită de garanţiile NATO.

Domnul Ciubais recunoaşte implicit că în politica Rusiei există forţe nemulţumite de existenţa noilor state suverane, cu care se învecinează, de independenţa reală a fostelor membre ale Pactului de la Varşovia. Dar aceste forţe sînt nemulţumite şi de influenţa pe care domnul Ciubais o are în sînul aparatului prezidenţial. Reala problemă a domnului Ciubais, a democraţilor ruşi - foşti, prezenţi şi viitori - este în interior, nu în afară.

München cu corolarul său Ialta este o lecţie şi pentru democraţii ruşi. Prin recunoaşterea internaţională, Stalin a căpătat mînă liberă să facă ce vrea cu poporul rus. Şi a făcut.

Magdalena BOIANGIU

Bani şi politică

Deţinutul 265449 G din celula 207 de la închisoarea Santé, Bernard Tapie, încarcerat de pe 3 februarie nu este mulţumit de faptul că beneficiază de un "tratament special" de izolare totală (la fel ca şi alţi deţinuţi celebri, foste personalităţi politice condmanate pentru corupţie şi criminalii foarte periculoşi: maximum de confort în condiţiile date). Tapie a cerut să fie transferat la regimul general deşi acolo, într-o celulă de 12 metri pătraţi sînt 3-4 persoane, beneficiind de acelaşi WC şi de o singură sursă de apă. Este aproape sigur că administraţia nu va aviza favorabil cererea fostului ministru şi deputat, fost proprietar al filialei Adidas din Franţa şi al clubului de fotbal Olympique Marseille (cumpărarea meciurilor a şi permis prima anchetă cu dovezi care a dus la condamnarea lui). "E un deţinut neobişnuit şi va provoca sentimente de ură sau de prietenie. El poate deveni un element destabilizator". (Le Monde, 14 februarie 1996) Tapie a fost "chemat" în politică de prietenii lui socialişti care îi admirau succesul în afaceri, calităţile ofensive, felul cum dintr-un nimeni a ajuns cineva. Afacerile au fost de fapt un faliment, politica - un episod zgomotos, victoriile lui OM - cumpărate, dar Tapie e într-adevăr cineva: nu poate ieşi din sectorul VIP al închisorii Santé.

*

"Deşi într-o democraţie unele partide şi unii candidaţi vor avea întotdeauna mai mulţi bani decît alţii, nu este absolut necesar să existe o conexiune între bogăţie şi influenţă. Dar în America, există dovezi copleşitoare că dolarii vorbesc mai tare decît ideile; că audienţele se cumpără şi se vînd; şi că dacă nu au avere proprie personalităţile independente şi un eventual al treilea partid sînt eliminaţi. Rezultatul este dezamăgirea alegătorilor obişnuiţi şi, pentru că ei consideră că procesul politic este determinat de grupurile de interese şi de organizaţii puternice, din ce în ce mai puţini cetăţeni se prezintă la vot (...)

După ce candidaţii au cîştigat, adeseori banii încep să lucreze; o favoare este plătită prin altă favoare. E o lege universală şi se poate argumenta că aceasta e esenţa "reprezentării". Cîteodată banii cumpără voturi. În 1991, în Japonia (regulile de finanţare ale campaniei electorale fiind reformulate după scandalul Recruit) un proprietar de oţelărie i-a dat 80 de milioane de yeni (600.000 de dolari) unui fost membru al cabinetului, în schimbul unor contracte. În 1989, John Major, pe atunci cancelar, a refuzat să ia în consideraţie un proiect de lege prin care străinii care fac afaceri în Marea Britanie urmau să plătească impozit pe profit. Poate că nu era nici o legătură, dar s-a făcut o asociere bizară: mulţi dintre aceşti străini donau bani Partidului Conservator." (...) The Economist, 8 februarie. (M.B.)

Argument

Atunci cînd am propus tema numărului de faţă, subiectul pe care-l aveam în vedere era bine delimitat în mintea mea. *Reziduurile romantice* sînt acele "particule" care s-au scuturat din cultura *înaltă* şi au decăzut la nivelul mentalităţii comune; *romantice* - pentru că provin din curentul cultural respectiv, care a fost, de altfel, cel mai generos în furnizarea de astfel de material aluvionar (sau, altfel spus, curentul cu cel mai mare impact în mentalul colectiv). În concluzie, cuvîntul "reziduuri" nu are neapărat o valoare peiorativă, ci denumeşte, în cel mai inofensiv mod, un proces cultural.

Ce înseamnă romantic la nivelul simţului comun de astăzi? În serialele americane, cînd un personaj vrea să fie romantic, îşi invită iubita la cină, pune două lumînări pe masă, aprinde focul în şemineu şi are grijă să frapeze şampania. *Romantic* este, deci, în legătură cu dragostea. (Conform imaginii oferite de aceste filme, fiecare om este branşat la un comutator cu două poziţii: *romantic* şi *pragmatic*; cînd nu e pragmatic, e neapărat romantic şi viceversa.)

Alte exemple de reziduuri romantice foarte productive: "geniu" şi "sublim". Aceste categorii sînt idei primite de-a gata, pe care le folosim - la nivelul gîndirii comune - fără să ne punem problema valabilităţii lor. Ce contează că, de fapt, nimeni nu a reuşit să le definească într-adevăr? Pînă la urmă, ele au ajuns să desemneze nişte superlative: geniul - superlativul umanului, iar sublimul - al frumosului.

Acesta era domeniul pe care-l aveam în vedere la început. Materialul pe care l-am primit de la colaboratori, însă, a pulverizat subiectul în toate direcţiile. Se poate vorbi despre reziduuri romantice la nenumărate niveluri şi în foarte diferite moduri. În primul rînd, aceasta dovedeşte încă o dată că romantismul a fost foarte productiv şi a semănat în toate cele patru vînturi. În al doilea rînd, demersul nostru însuşi a ajuns să fie tributar romantismului. Căci răspîndirea aceasta în diferite direcţii are la bază o atitudine romantică. *"Purtăm în noi o stranie aplecare, aceea de a înflori în toate direcţiile, pornind de la un centru de o adîncime infinită"* - iată o frază a lui Novalis care poate fi emblema numărului de faţă. (C.P.-B.)

Alfred DUMITRESCU, psiholog

Simt, deci exist!

Dincolo de asumata conotaţie devalorizantă a formulării, "reziduurile romantice" pot fi înţelese nu doar ca resturi, atavisme ale mentalului colectiv sortite unei previzibile şi dezirabile dispariţii, ci şi ca precipitate ale experienţei subiective a omenescului.

De mai bine de 350 de ani, graţie lui Descartes, oamenii ar putea avea cel puţin o certitudine, aceea că există ca subiecţi ai gîndirii capabile de îndoială. Dar este oare dubiul un temei suficient pentru stabilitatea sentimentului de a fiinţa? Poate pentru foarte puţini dintre cei care sînt acum adulţi. În evoluţia psihică a individului însă, sentimentul de unitate şi coerenţă a propriei fiinţe, esenţial pentru a parcurge cu relativ succes o existenţă inevitabil presărată cu frustrări, se creează numai în relaţia cu o altă persoană pentru care simţirile copilului există în mod necondiţionat şi care le răspunde prin emoţii şi comportamente adecvate. Mama cea "suficient de bună" (conform formulei psihanalistului englez D.W. Winnicott) este prima care oferă copilului siguranţa că lumea există, mai întîi ca parte nediferenţiată a propriei lui fiinţe şi apoi ca entitate separată în funcţie de care se va putea defini şi prin cunoaşterea căreia îşi va satisface nevoile şi interesele. Certitudinea afectivă o premerge şi o condiţionează pe cea raţională care, la rîndul ei, va face eventual posibilă îndoiala ca instrument al cunoaşterii. Dubiul metodic, punerea permanentă sub semnul întrebării a ideilor gata-primite sînt rezultate tardive şi sofisticate ale exercitării gîndirii şi nicidecum o etapă iniţială a acesteia. Primatul pathos-ului asupra logos-ului este aşadar indiscutabil în ordinea psihogenezei.

Întoarcerea spre sine, spre reperul sigur al singularităţii propriei trăiri afective, rămîne refugiul la care recurgem atunci cînd realitatea exterioară devine prea frustrantă ori prea complicată în raport cu posibilităţile noastre de înţelegere sau acţiune. Recursul, individual sau colectiv, la universul fantasmatic ca principală sursă de gratificare emoţională este şi el cu atît mai probabil în astfel de condiţii. Avem de-a face aici cu un mecanism într-adevăr arhaic dar indispensabil păstrării integrităţii psihice a celor aflaţi în situaţii de viaţă extreme. Atunci cînd devine însă principalul mijloc de a face faţă existenţei, el poate menţine un individ sau o societate într-o stare de copilărie perpetuă.

Idealul clasic, justa măsură a rezolvării conflictului dintre dorinţă şi datorie prin privilegierea celei din urmă, era potrivit unei lumi stabile în reperele ei sociale şi axiologice. Născut odată cu fluidizarea valorilor stabilite într-o lume europeană devenită tot mai mobilă, romantismul a constituit o încercare de recuperare a certitudinilor esenţiale prin reducerea lor în planul emoţiilor individuale sau colective.

Exaltarea sentimentului unicităţii individului sau grupului au făcut posibile progresul tehnologic, apariţia statului-naţiune şi ecloziunea ideologiilor. Esenţa psihologică a romantismului rezidă în tentativa de a transpune în realitatea exterioară necesara lipsă de măsură a trăirilor interioare. Anarhiste sau totalitariste, utopiile ultimelor două secole îşi au sorgintea în această manieră onirică de punere în scenă a fantasmelor colective.

Însăşi ideea de revoluţie, de rupere brutală cu trecutul ca singur mod de a crea o lume mai bună, este prin excelenţă romantică. Spiritul romantic disprefuieşte evoluţia, pe care o consideră un surogat de autoafirmare reală, tot aşa cum copiilor le displace ideea de a parcurge una cîte una etapele maturizării pentru a dobîndi privilegiile adulţilor. Între nerăbdarea copilului care vrea Totul-Acum! şi fantasma destructivă a "Marelui Timonier" care voia să propulseze China din Evul Mediu în secolul 21 în cîţiva ani prin "Marele Salt Înainte" asemănarea este flagrantă.

"Reziduurile romantice" sînt prezente şi active în fiecare dintre noi, chiar dacă în forme diferite. Pentru publicul serialelor de după-amiază aventurile eroilor şi eroinelor prilejuiesc o necesară validare exterioară a propriului univers afectiv deopotrivă cu posibilitatea exersării unor trăiri emoţionale intense "prin procură", substitute lipsite de riscuri existenţiale ale unor relaţii afective satisfăcătoare cu cei din jur. La rîndul lor, "intelectualii", în ciuda distanţării estetice de imageria "romanţioasă", par să găsească irezistibilă retorica de balcon atunci cînd aceasta face apel la scenarii similare transpuse pe scena socialului. Hiperbola ne "mobilizează" încă mai mult decît prezentarea riguroasă a faptelor, entuziasmul rămîne mai tentant decît pragmatismul. E bine sau e rău? E poate dovada că trăim încă într-o societate tulburată, care mai poartă încă semnele confuziei de planuri deliberat întreţinute de "romantismul revoluţionar" care ne îndemna să "iubim" Patria, Partidul şi Conducătorul şi să ne "stimăm" tovarăşa de viaţă.

Dacă vreo "revoluţie culturală" ar reuşi vreodată să elimine în totalitate aceste "reziduuri" din imaginarul colectiv, ne-am găsi poate foarte vulnerabili şi nesiguri în faţa complexităţii lumii. Iar dacă vom continua să facem faţă acestei complexităţi mai ales stîrnind în permanenţă "reziduurile" în cauză ne va fi tare greu să găsim drumul evaluînd cît de cît corect realitatea. Un romantism "bine temperat" ar fi poate o soluţie convenabilă a acestei dileme.

Simona POPESCU, scriitor

Endymion şi Monstrul

— *despre frumuseţea şi mizeria „vîrstei lirice"* –

Aşa cum nu e om să nu fi scris o poezie, vorba romanţei, tot aşa nu e om să nu se fi surprins... pe picior *romantic*. Căzut în cotidian, cuvîntul se lipeşte de te miri ce: o floricică în bătaia vîntului, o cascadă zbuciumată, un peisaj în amurg, o zbatere de aripi, o cină cu lumînări aprinse, o rochie de voal, un tablou cu văi pîcloase, un cîntec tremolat, cineva (tu însuţi într-o fotografie) căzut pe gînduri, cu priviri pierdute şi, desigur, cu degetul la tîmplă... Ah, ce romantic! O poezie spusă cu glasul sugrumat de o poetă delicată, de un poet transpus. Suspinul unei gospodine aprige în faţa unui nou episod dintr-un serial latino-american – şi satisfacţia nemărturisită de a se descoperi din nou sensibilă. Adică *romantică*.

La fel, căzut în domeniul public, cuvîntul trîmbiţează, miroase a revoluţie, a ţară, a erou cu capu-n nori şi dîrz, a statuă marmoreeană. Pe de o parte micul romantism de casă, de duminică, de week-end, pe de altă parte romantismul naţional, în haine populare. Mai e şi romantismul "de şcoală", cel al profesorilor care-ţi picură-n urechi ceva despre dragostea pentru natură, folclor şi idealuri naţionale, ceva despre YoungOssianHugo şi geniul nemuritor şi rece, plus comentariul literar la Ce te legeni. Sau dubiosul romantism al multor dubioşi: cucoane, domni care au cochetat cîndva cu poezia, politicieni retorici.

Interesant că, mai ales pentru intelectuali, cuvîntul pare definitiv compromis. În epoca ironiei, el e mai mereu dezaprobat, ridiculizat, penalizat, dar parcă, totuşi, cu un fel de *mauvaise conscience*. Ca să înţelegem acest bizar sentiment de vinovăţie trebuie să ne întoarcem în timp, pe vremea cînd intelectualul nostru era doar un puber şi, ca oricare puber, îndrăgostit violent de Tinereţe. Pentru că nu iubeşte încă pe nimeni, pentru că nu e încă iubit, pentru că nu se iubeşte încă pe el, îşi caută, febril şi derutat un corelativ, structuri pe care să le îmbrăţişeze ca un *volubilis* setos şi parazit, idei, personaje, cărţi, versuri, cuvinte, imagini. Lipsit de experienţă, de sentimente, de gîndire personală, de identitate, îşi caută cu disperare dublul, consistenţa sau ceea ce un personaj al lui Novalis (că tot vorbim de romantism) numeşte "fecioara cufundată-n somn, după care spiritul meu tînjeşte" şi care nu e altceva decît un alt el-însuşi (o *anima*, i-ar spune Jung). Şi e normal să se îndrepte, plin de speranţă, spre nisipurile mişcătoare ale paginilor de cărţi care par că vorbesc despre el, că vorbesc în locul lui. Despre ce? Despre singurătate, despre inadaptabilitate, despre vis, despre reverie, despre melancolie, despre geniu, despre nemurire, despre suflet, despre iubire, despre sublim, despre contemplaţie, despre spirit, despre cunoaşterea absolută. Mintea goală se umple de cuvinte ameţitoare care-i spun Totul tocmai pentru că el este Nimic. Cuvintele se înfoaie şi ţin loc de senzaţii, de gîndire, de orice. Şi cum la şcoală a ajuns chiar la capitolul Eminescu, se fixează maladiv, leneş pagur în casa cu himere, iar mintea lui se-nvăpăiază. Învăpăindu-se, ce i se-ntîmplă mai departe? Scrie. Ce scrie? Po-e-zi-e. Cu stele, lună, aripi, flori albastre, izvoare, mări, păduri, castele şi ruine, chiar cu ţara, căci lira-şi exersează-n simţămite... Dar mai ales va scrie despre iubire şi despre moarte, lucruri cu care n-are nici o treabă, folosind toate horboţelele metaforice la îndemînă, tărăgăneală elegioasă, lirismoizi. Astfel se infestează cu suferinţe abstracte, singurul lui sentiment autentic fiind o penibilă milă de sine. Oglindă îi mai este jurnalul intim presărat cu desene romanţioase, cu frunze şi flori uscate. Ca el e toată lumea. Doar leneşii nu au porniri cogitativo-metaforice. Chiar dacă se-arată leu sau fiară, oricare june e şi-o domnişoară. Cînd se trezeşte din mîzga puberală, din beţie, sărmanul tînăr, în loc să dea peste Endymion-frumosul, găseşte-n faţa lui, în paginile de-altădată, un Monstru avîntat-înfiorat, caricatură, un ... bou cu pene plîngăcios. Cît despre domnişoare, ce să mai spunem...

Şi ce se-ntîmplă atunci cu omul nostru? Urîndu-şi tinereţea proastă, hidoasă, o va uita. Ne va vorbi doar despre frumuseţe, putere, strălucire. Va înşira ce cărţi citit-a şi ce deştept precoce-a fost. Sau se va lepăda. Sau, poate, rîzînd de bietul Monstru, micuţ şi bălmăjit, înfricoşat de fapt şi plin de bube, privindu-l ca pe-o broască, va aştepta să-l vadă transformîndu-se, ca în poveste, într-un prinţ. Asta se va-ntîmpla: porneşte iar la drum, iar de la capăt. Pentru că, din nou, la fel ca-ntotdeauna, visul lui va fi Endymion. Sau "fecioara cufundată-n somn" şi după care "spiritul tînjeşte". 'Napoi la romantism! Adevăratul! Şi, deschizînd o carte, e ca şi cum s-ar asculta pe el: *Le Rêve est une seconde vie. Je n'ai pu percer sans frémir ces portes d'ivoire ou de corne qui nous séparent du monde invisible. Les premiers instants du sommeil sont l'image de la mort; un engourdissement nébuleux saisit notre pensée, et nous ne pouvons déterminer l'instant précis où le* moi, *sous une autre forme, continue l'oeuvre de l'existence...**

---

* "Visul este o a doua viaţă. N-am putut, fără înfiorare, să străpung acele porţi de fildeş ori de os ce ne despart de lumea nevăzută. Primele momente ale somnului sînt imaginea morţii; o amorţeală neguroasă ne cuprinde mintea şi nu putem stabili clipa anume în care *eul*, sub o altă formă, continuă opera existenţei..." (traducere de Irina Bădescu)

Răzvan RĂDULESCU, scriitor, muzicolog

Semidoctismul romanţios

M-am gîndit foarte serios dacă răul pe care, grosier spus, "mentalitatea romantică" l-a făcut muzicii (celor care-o compun, o interpretează, o analizează, o teoretizează, o pun în scenă, sau doar o ascultă) poate fi cuprins în jumătate de pagină de revistă. Din nenorocire, spaţiul este insuficient, fie că vrei să enumeri relele superficial, fie că vrei să înfierezi cîteva dintre ele. Este mult mai eficient să ilustrezi cauzele prime şi efectele secundare ale acestui fenomen cu o istorioară picantă.

Mitologii romantice

Romanticii au inventat, în euforia instituţionalizării eului şi cu iresponsabilitatea celor care se dau un *montagne russe*, ruina rigorii, plăcerea explicaţiilor totalizatoare, ideea complotului universal, semodoctismul (desfid pe oricine să găsească un singur semidoct în secolul al şaptesprezecelea), culegerile de vorbe memorabile, cultul posterităţii şi onorurile post-mortem (găsiţi un compozitor preocupat de părerea posterităţii înainte de revoluţia franceză), turnul de fildeş, artistul de neconceput ca bun familist, familistul de neconceput ca bun artist, sufletul turmentat (sau frămîntat), spiritul slav, umorul ceh, intoleranţa sîrbească, neamţul tehnic, dar mîncător de cîrnaţi, a încurajat mediocritatea şi a consacrat ocupaţia de compilator; chiar dacă toate acestea au fost la început pure invenţii, două sute de ani de practică neîntreruptă au sfîrşit prin a le consacra ca normalităţi. Tot romanticii au inventat prefigurarea, numită şi anunţare (în cazul în care acest termen nu spune nimic, următorul exemplu poate fi folositor: "În simfonia nr. 40, Mozart prefigurează/ anunţă deja tumultul sufletesc din simfoniile lui Beethoven"– V.Weinberg, *Mozart, monografie*). În. directă legătură cu prefigurarea, romanticii inventează progresul în artă. Am încercat adeseori să-mi explic originea acestei aberaţii majore a ultimilor o sută cincizeci de ani şi nu am găsit decît un răspuns: romantismul a generat o serie de exigenţe teoretice extrem de laxe în zona ştiinţifică, în schimb a atribuit din complex artei statutul unei ştiinţe alambicate pentru pătrunderea căreia trebuie iniţiere, mister şi tot tacîmul, pe de o parte, progres, contribuţii, evoluţie, pe de alta. Celor care au încă din reflex credinţa că arta progresează, le spun următoarele: este greşit să-ţi imaginezi, de exemplu, că instrumentele actuale sînt mai performante, mulţumită îmbunătăţirilor tehnice care le-au fost aduse cu anii, decît instrumentele similare produse acum trei secole. Este însă aproape clinic să numeşti clavecinul strămoşul pianului, şi nu orice fel de strămoş, ci un strămoş senil, care abia poate să scoată un sunet, şi acela ciupit, pe cînd iată, pianul, e mult mai mare, scoate sunete adevărate, şi unde mai pui că are şi trei pedale pe care clavecinul nu le avea. Toată această teorie privitoare la preeminenţa postcronică a unui instrument faţă de altul se reduce la următoarea postulare, cu care n-ar trebui să se mîndrească nimeni: "Decît cu pene, mai bine cu ciocănele". Rezultatele acceptării cvasiunanime a ideii de progres în muzică a dus la două consecinţe dezastruoase: declinul istoriei muzicii, ca disciplină de cercetare, şi aplatizarea interpretării muzicii, ca urmare directă a lipsei unei documentări istorice serioase. La acest din urmă dezastru a contribuit un alt reziduu de tip romantic, anume asumarea afectivităţii ca unic criteriu al interpretării unei lucrări muzicale. Pentru mai multă claritate, să refacem procesul unei interpretări contemporane dezastruoase a unei sonate de Scarlatti (în rolul interpretului vă puteţi imagina pe oricine, Horovitz, Richter sau Ilinca Dumitrescu).

Declinul interpretării

Scarlatti compune o sonată pe care o numeşte sonată în funcţie de termenii consacraţi ai vremii lui, şi nu cum cred bună parte din muzicologii de azi, pentru a prefigura/anunţa sonatele lui Haydn şi Mozart. O compune pentru instrumentul la care o va interpreta el însuşi, adică pentru un clavecin de o anumită factură, cu o anumită sonoritate dintr-un anume lemn (nu o să vă vină să credeţi ce scrupuloşi erau oamenii înainte de Revoluţia franceză). Cînd o compune, el are în minte sonoritatea *acestui* unstrument. La scrierea ei pe hîrtie, Scarlatti notează o convenţie semiografică, care se întîmplă să fie cunoscută în amănunt de toată Europa muzială a vremii. Ca orice convenţie, ea are reguli nescrise, dar presupuse. Scarlatti nu are de ce nota în partitură "rallentando" sau "accelerando" sau "andante religioso" sau "senza misura", cum vor face o sută de ani mai tîrziu omologii lui, pentru că factura piesei, valorile notelor, o anumită precunoaştere a unor pasaje tip vorbesc de la sine despre toate acestea interpretului familiarizat cu convenţia. Faptul că nu le notează nu trebuie să-l ducă pe interpret la gîndul că ele nu există. Scarlatti nu indică nici tipurile de articulare ale frazelor muzicale, parte din motivele expuse mai sus, parte pentru că anumite articulaţii sînt naturale în general, parte pentru că altele sînt cerute în mod specific de instrument, în speţă clavecinul nostru. Dacă totuşi există indicaţii de agogică, de articulare în partitură, atunci ele trebuie privite ca excepţii şi nu ca regulă, indicînd un loc anume în care compozitorul vrea să procedeze împotriva uzanţelor vremii. Şi cu aceasta se încheie procesul de creaţie al unei lucrări, iar acest proces este identic cu procesul de creaţie al oricărei vremi. Nici astăzi nu se creează în esenţă diferit. Mai mult, Scarlatti se lasă pe spate în fotoliu, mulţumit de producţia lui, la fel de mulţumit ca orice autor contemporan al unei piese pentru marimbafon. Scarlatti mai compune una-două sonate şi moare. Trec anii şi clavecinul este înlocuit cu pianul. Literatura de clavecin este lăsată în uitare, cu mult bun simţ, după părerea mea. Romantismul cîştigă însă din ce în ce mai mult teren. Convenţiile semiografice se modifică pe nesimţite pentru cei care le trăiesc schimbarea, în mod radical însă dacă le privim de deasupra. Afectul baroc, bine articulat pe retorică şi pe un sistem muzical strict devine flou, ca tot ce este atins de mentalitatea romantică. Este în cele din urmă înlocuit cu afectivitatea, în cel mai bun caz, cu afectivitatea blegoasă, în cel mai rău. Ideea de progres îşi face loc, încet, dar sigur printre toţi cei care au contact cu muzica, şi, cum şade bine oricărei aberaţii, încearcă să pară rezonabilă. Să ne întoarcem la clasici, strigă unii, pentru care muzica trebuie să aibă solide antecedente istorice. Să ne întoarcem la preclasici, strigă cei mai zeloşi, pentru care muzica trebuie să aibă solide antecedente preistorice. Aşa se face că anumite piese din literatura barocă (niciodată mai departe) sînt dezgropate şi transformate în şlagăre – vezi *Anotimpurile, Aleluia* de Händel, *Adagio* de Albinoni, un fel de *the best of*, dar aceasta să nu ne mire, pentru că, aşa cum spuneam mai devreme, romanticii au inventat citatele celebre din.

Încă de la sfîrşitul secolului trecut, pianiştii profită de curent şi bisează, în general după un concert în care au expus întregile lor abilităţi neuromotorii, piese din literatura barocă, floare la ureche tehnic vorbind, (dacă le pui în degete, le cînţi cu ochii închişi) dar de o savoare, de un parfum, atît de simple şi fermecătoare în simplitatea şi în forţa lor de te emoţiona. Aşa au apărut ciclurile de "Bijuterii preclasice" şi de "Arii antice", şi tot aşa s-a statuat şi norma stilistică de rigoare în interpretarea lor. Aceste piese, fiind primitive, dar frumoase, trebuie ajutate şi interpretate cu simţire.

O concluzie tristă şi o reparaţie

Şi acum să adunăm ce avem la cele două capete ale poveştii. Avem, pe de o parte, un compozitor care scrie o muzică perfect coerentă cu sistemul de valori pe care îl reprezintă, destinată unui anume instrument şi explorîndu-i firesc posibilităţile. Avem, la celălalt capăt al firului, un interpret perfect ucronic, care fraudează clavecinul, înlocuindu-l cu pianul, şi fraudează norma interpretării baroce; înlocuind-o cu norma ubicuă – un adevărat passe-partout – a cîntatului cu simţire adîncă. Iar această poveste tristă se poate spune pentru fiecare instrument în parte, apoi pentru ansamblurile de instrumente şi tot aşa. Resping orice obiecţii de tipul "de unde ştim noi cum se cînta pe atunci şi care erau convenţiile de notaţie". Obiecţiile din această categorie indică o gîndire rudimentară din partea celui care obiectează şi merită un răspuns grosolan: "mai şi citim". Spre deosebire de starea rezultată din declinul de tip romantic al spiritului ştiinţific, barocul oferă o sumedenie de surse scrupuloase tratînd interpretarea muzicală şi din confruntarea cărora un anumit adevăr tot rezultă. Rezultă însă şi ceva mult mai important, şi anume dobîndirea unei onestităţi şi a unei responsabilităţi faţă de obiectul muncii de care muzicienii tradiţiei romantice s-au dezobişnuit de multă vreme. Ca să fim cinstiţi pînă la capăt, trebuie să admitem că înşişi compozitorii romantici şi muzica lor au fost afectaţi de tradiţia romantică de interpretare. Începînd cu Beethoven, fluturat ca un drapel de toţi luptătorii pentru emanciparea eului, şi sfîrşind cu Mahler, sau chiar mai tîrziu, cu Debussy, muzica romantică este interpretată de ormat din exact acelaşi motiv: adormirea pe veci a spiritului analitic în interpret. Aşa se face că mulţi dintre cei care vor să resuscite muzica medievală, sau barocă aşa cum era ea cîntată în vremea ei, aplică acelaşi tratament muzicii romantice, salvînd-o astfel de la pervertire şi revelîndu-i frumuseţile uitate pe care de bună seamă le are.

Anecdota picantă

Povestea e următoarea. Recent, Iosif Sava l-a invitat pe Nicolae Manolescu la serată. Venind vorba despre interpretare, invitatul şi-a declinat orice competenţă, dar a spus că are un prieten în Franţa la care a ascultat *Anotimpurile* cu o formaţie de muzică barocă numită "Il Giardino armonico" (formaţia este una notorie; interpretările ei pornesc de la reconstruirea, aşa cum am arătat mai sus, a condiţionărilor compoziţiei muzicale, începînd cu instrumentele şi sfîrşind cu convenţia semiografică în uz; foarte puţini specialişti în muzică îşi pot permite luxul de a nu fi auzit de această formaţie). Iosif Sava nu auzise de ea. Ei, şi ce-i cu formaţia asta? Invitatul spune atunci că interpretarea pe care a ascultat-o i s-a părut atît de diferită de tot ce auzise el înainte şi în acelaşi timp atît de autentică şi convingătoare, încît suportă greu să mai audă Vivaldi cîntat cu instrumente contemporane şi în felul în care se cîntă *Anotimpurile* de obicei. În acest moment, Iosif Sava îngustează ochii, surîde fin şi nostalgic, acea nostalgie romantică, şi spune, prelung: Cine mai ştie, domnu' Manolescu, cum se executa mordentul la Vivaldi?

Adevărat, asta nu o ştie nimeni. Nu se poate afla nici măcar din sursele despre care vorbeam mai înainte. Se poate afla totuşi din acele surse că Vivaldi nu a scris nici un mordent în viaţa lui. Ce altceva se mai poate spune? Trageţi genericele, doamna Stuparu.

Alex. Leo ŞERBAN

„Amor" – termen de garanţie

Un scriitor american, Don DeLillo, afirmă într-unul din romanele sale (*Mao II*, dacă nu mă înşel) că robotul telefonic a ucis poezia lui "nu-i nimeni acasă". Iar un poet, W.H.Auden, spunea cîndva că oricine poate să rostească "te iubesc" pentru că o face sub specia nedefinitului, dar că e extrem de improbabil să promiţi: "te iubesc mîine la opt şi un sfert dimineaţa"... "Nu-i nimeni acasă" este echivalentul acelui "te iubesc" nedefinit; cînd dai peste robot, trebuie să spui repede *cînd... unde... în ce fel...* etc.

Este un mod de a exemplifica o idee destul de la-ndemînă: aceea că elanurile romantice nu se-mpacă prea bine cu tehnologia. Am putea merge însă mai departe: ele nu se împacă deloc cu termenele-limită! "Daţi-mi o oră fixă şi voi răsturna Amorul Romantic", ar putea clama un critic. Poate că Lamartine vroia, într-adevăr ca Timpul să-şi "suspende zborul" – însă motivele erau ceva mai concrete: cu Timpul căzut palancă la pămînt, poţi spune iubitei orice... (În plus, un Timp fără aripioare este un complice mult mai înţelegător.)

Potrivit lui Harold Bloom, noi, cititorii de astăzi, am fost pre-goliţi de forţa corozivă a istoriei: credem că ştim prea multe pentru a ne mai mulţumi cu simplitatea naturii romantice (vezi *Poetry and Repression*, Yale Univ. Press, 1976). Dacă sîntem de acord cu Bloom, şi ne mai gîndim şi la intuiţiile lui Walter Benjamin despre opera de artă în epoca reproductibilităţii sale mecanice – pe care mulţi le consideră *geniale* –, rezultă că e mult mai puţin loc pentru "a fi romantic" în vesela noastră postmodernitate... Ce-i drept, un Bernard-Henri Lévy (BHL, pentru intimi!) s-a "jucat de-a Bosnia", nu de mult, cam ca Byron de-a Grecia, pe vremuri; diferenţa este, firesc, că bietul Byron a murit la Missolonghi şi a intrat în istorie în timp ce "BHL" a făcut un film, a apărut de nenumărate ori la televizor şi a intrat, astfel, în istoria televiziunii şi a artei a şaptea. În "epoca reproductibilităţii etc", o cămaşă albă cu guler larg, deschisă pe piept, multiplică romantismul şi-l difuzează concomitent pe mai multe canale. Există, aşadar, avantaje. Iar ele nu se reduc, mă tem, la echivocul domeniu al politicului – unde agitarea "modelului romantic" poate da un foarte reuşit pasaj retoric într-o campanie...

Dacă ne întoarcem la "amorul romantic" (politica nu este despre amor, ci despre amorul propriu), vom constata că şi aici există o lucrativă compatibilitate. Altfel spus, astăzi poţi cumpăra şi *amor* şi *romantic*. Astăzi, "fiorul" zis romantic – atunci cînd nu este o chestie strict cinematografică – a preluat multe din "facilităţile" acestei arte. Există, de pildă, "teleşeminee" pentru uzul celor care nu au *the real thing*: un televizor pe care vezi, înregistrat pe casetă, un foc de lemne, la căldura căruia să faci dragoste... (ca-n "filmele bune", se-nţelege!). Celor mai puţin "hard", nedezlipita imagine mentală a "cinei la lumina lumînărilor" le poate fi transpusă în fapt (nu costă decît lumînările). O industrie înfloritoare a gadgeturilor pentru *romances* se ocupă de tot. În curînd vom întîlni în reclame produsul "moonlight" – pentru cei care n-au timp să iasă din casă aşteptînd luna plină: stingi lumina în bucătărie, aprinzi "luna" şi-ţi spui declaraţia de dragoste (doar dacă nu, şi aceasta, e înregistrată: unii preferă benzile). Aşa încît nici vorbă nu poate fi de "incompatibilitate" – cum arătam mai sus.

Cu tristeţe trebuie să recunosc că, început în ton elegiac, acest articol – luînd act de impresionantele realizări în domeniu – nu poate sfîrşi decît în legitimă euforie: "te iubesc mîine la opt şi un sfert dimineaţa" nu mai este un enunţ improbabil – pentru că este, pur şi simplu, un *mesaj înregistrat*; tehnologia face posibil romantismul atunci cînd nu e nimeni acasă!

Delia VERDEŞ

Damnaţii din Pantelimon

Să ai paisprezece ani, să comentezi cum te pricepi versuri ca "În lan erau flăcăi şi fete/ Şi ei cîntau o doină-n cor.../Miei albi fugeau către izvor/ Şi grauri suri zburau în cete" pentru ca, odată sfîrşită ora de română, să te grăbeşti să asculţi în căşti o casetă cu "BUG Mafia" ("Gînduri negre îmi treceau prin minte/ Numai oameni morţi şi oseminte") - iată o antiteză de toată frumuseţea, pe care o pun în operă, cu delicii, o mulţime de puştani bucureşteni. Naive, tenebroase, argotice, uneori obscene şi adeseori şchioape, textele trupei autohtone de rap "BUG Mafia" fac ravagii printre adolescenţi. Folcloriştii le-ar rîndui în sertărăşul tematic al cîntecelor de ocnă şi de puşcărie: sînt, într-adevăr, în marea lor majoritate, confesiuni sau cugetări despre viaţă, moarte şi suferinţă, ale unui *outlaw*, într-o formulă ce pare, la prima vedere, una de tip "realism oligofren", ca-n pagina de "Infracţiuni" a Evenimentului zilei. Şi totuşi, înclin să cred că eficienţa şi puterea de fascinaţie a acestor piese se explică, mai degrabă, prin romantismul lor - negru şi schematic!

Am discutat ipoteza cu cîţiva puşti. Cunoscători de hard şi de heavy, spectatori MTV, ei socializează adesea ascultîndu-i pe antisocialii de la "BUG Mafia". M-am aşteptat să riposteze, scîrbiţi, că romantism înseamnă dulcegărie şi că nici vorbă... Mi s-a spus, ce-i drept, că textele sînt "bazate" (adică dure, "adevărate") dar cel mai cunoscător dintre ei a invocat pe loc cîntecelul cu cei doi gemeni rămaşi orfani care se despart spre a se regăsi, după ani şi ani, într-o confruntare de stradă "cu pistoalele unul spre altul": unul a ajuns mafiot - celălalt e poliţist ("gabor"). Antiteză! "Unul a trăit cinstit/ Celălalt a trişat mereu/ Dar morţii nu-i pasă că unu-i bun şi altu-i rău." Ce-ar mai fi? Sînt multe: piesa cu un tip care, după un schimb de focuri cu gaborii, întîlneşte un alai mortuar; se apropie; întins în sicriu - el însuşi! Motivul prezentului degradat: "Nu pot să mă opresc să lăcrimez şi să-mi reamintesc/ De timpurile cînd în cartier totul era firesc/ Certurile se rezolvau doar c-o bătaie bună/ Vremea aceea a-nceput, încet, încet, s-apună..." (meditaţie lîngă cadavrul prietenului împuşcat de un copil de doisprezece ani). Damnarea: "Tot ce mi-a rămas e o lungă suferinţă"..."Sînt un ucigaş nenorocit cu o viaţă plină de patimi"... (Din mai multe contexte şi dintr-o piesă "specială" rezultă că locul mitic în care îşi duc zilele damnaţii e cartierul Pantelimon.)

Ei, şi multe am mai vorbit... Despre clipurile cu vampiri... Cum, ca să arăţi că faci parte dintre revoltaţi, o să bagi neapărat în clip un gîndac, un craniu, o mumie, ceva... Cum ascultă fetele muzici mai normale şi mai la modă... Cum se predică la ora de dirigenţie împotriva trupei "Metallica", nişte tipi deja bătrîni şi "clasici", dar buni, a opinat liderul grupului, pentru că ştiu să fie duri şi "supăraţi" fără să aibă nevoie să răcnească răguşit, ca din butoi, şi cum "Guns N'Roses" sînt, din păcate, consideraţi "expiraţi". Stai aşa! În "BUG Mafia" sînt "reziduuri" "Guns..." În piesa "Such fun" se vorbeşte despre cum e să mori tînăr. Şi de pistoale e vorba, dar mai poetic: "Funny how everything was roses/ When we held on to the guns"... Dar "reziduurile" "Rolling Stones"? - risc eu. Figura cu demonismul... În anii şaizeci şi ceva au scos "Sympathy for the Devil", reluată azi... Tot cam pe atunci au pomenit într-un cîntec despre un criminal odios şi au scandalizat o lume întreagă... Hm, "Stones"-ii sînt chiar prea bătrîni, sînt chiar "istorie" - a venit răspunsul! Leam dat dreptate. Din reziduu în reziduu, odată te pomeneşti că de la "BUG Mafia" ai ajuns pînă la Atrizi. Ţi-aduci aminte, cititorule, de trupa asta?

Cenaclul Casei de ajutor reciproc a pensionarilor din sectorul I se numeşte *"Mihai Eminescu"*. Se pare că este singurul cenaclu al pensionarilor pe capitală. Deşi membrii săi nu s-au grupat sub numele poetului naţional pentru a susţine programatic romantismul, ei se dovedesc, însă, nişte naturi romantice inocente şi nepretenţioase. Acest lucru se poate vedea din temele cenaclului, programate pentru anul în curs şi naiv (a nu se căuta sensul peiorativ al termenului) structurate pe cicluri şcolăreşti. *"Să scriem în cinstea celor ce s-au jertfit pentru patrie"; "versuri şi proză închinate toamnei"; "Femei celebre"; "Patria noastră România"*.

În temele sus-menţionate regăsim deja romantismul de manual. Din conversaţiile cu preşedintele cenaclului, *profesorul Radu Alexandru*, şi cu *doamna Viviana Baldovin*, *membru premiat*, şi cu *profesorul Mircea Baldovin*, membru în Consiliul de conducere, iese la iveală, însă, un alt tip de romantism: *romantismul ca summum al valorilor morale de pe lumea asta, romantismul ca amprentă a unei alte generaţii, mai puţin pragmatice, mai capabile de visare*. Din spusele membrilor cenaclului

Iaromira POPOVICI

Vîrstele romantismului

reiese, cu claritate, că reziduurile romantice ale epocii noastre mai pot fi găsite doar la ultimii mohicani ai unei generaţii pe cale de dispariţie. Cu toate acestea, întrebaţi ce înseamnă pentru ei o atitudine morală, membrii marcanţi ai cenaclului răspund în felul următor: *"O lucrare romantică trebuie să fie plină de vise, de planuri pentru viitor şi de judecăţi din trecut. Trebuie să existe un paralelism între vis şi realitate; acolo unde visul întrece realitatea – e vorba de romantism"*, afirmă *dl Radu Alexandru*. *"Romantismul înseamnă u vis ce nu se poate împlini, mai ales acum, în epoca noastră, cînd omul se depărtează de idealuri, accentul fiind pe pragmatism, pe lucruri ce se pot realiza uşor"*, afirmă, în aceeaşi cheie onirică, domnul Baldovin. Cei doi membri ai cenaclului par să stabilească o romantică punte temporală între trecut şi viitor, făcînd un salt zdravăn peste prezent. Ciudat este că tînăra generaţie este asimilată doar realismului prezentului şi nu vizionarismului viitorului: *"E greu să-i spui unui tînăr să fie drept, să fie cinstit, să iubească aşa cum trebuie, cum am iubit noi. O săţi spună că asta era acum 60 de ani. Astăzi, cuvintele noastre sînt "vox populi in deserto"* (dl Baldovin).

"Tinerii de azi nu sînt romantici. Au un soi de optimism exagerat şi o veselie cam vulgară. Noi avem o decenţă în manifestare, pe care ei nu cred că o au. Pentru noi însemna ceva extraordinar întîlnirea unui băiat cu o fată. Fetele mergeau pe un trotuar, băieţii pe altul, şi o ocheadă însemna imens. Să te săruţi prin staţii nu e romantism, e prozaism".

Lucrurile nu se reduc însă, definitiv, la conflictul dintre generaţii. *Dl Alexandru* înţelege, de pildă, prin *dragoste*, un respect reciproc bazat pe egalitate deplină. Un bărbat care-şi trimite femeia la cratiţă nu poate fi romantic. Cu alte cuvinte, tot ce-i bun e romantic, restul – e pragmatic.

În afară de eterna natură, celelalte concepte romantice (o mare parte din ele) îşi cam pierd sensul în Al treilea val: aşa se întîmplă, în opinia membrilor cenaclului, cu *eroismul, geniul, sublimul*. Astfel, *"astăzi, oamenii nu mai au curajul să spună ce cred, cel mult îşi dau cu cotul cînd au o idee îndrăzneaţă"*, afirmă *dl Alexandru*. Soarta geniului e, de asemenea, *"pecetluită"*, conform aceluiaşi *domn Alexandru: "Geniile nu mai pot străpunge tavanul cutiei în care am fost băgaţi cu toţii. Nici Eminescu n-ar fi avut vreo şansă astăzi"*. Doamna Baldovin ne lămureşte în privinţa *sublimului: acesta nu mai poate exista decît într-o dragoste ce se concretizează după 3-4 ani, într-o căsătorie*.

Lista antitetică trecut-prezent, bine-rău etc. ar putea continua la infinit. Atitudinea autoarei articolului, membră, în opinia interogaţilor, a tinerei generaţii, poate părea ironică la adresa "vîrstei a treia". Nu aceasta a fost, însă, intenţia: părtinirea unei generaţii faţă de alta, fiind deja lucru cunoscut faptul că membrii Cenaclului Eminescu visează romantic, chiar desuet, nu e decît un benign semn de rezistenţă.

Adrian MIHALACHE, ziarist

Figuri romantice în Bucureşti

Spaţiul bucureştean a fost în ultimii şapte ani spaţiul de joc al unei piese cu multe peripeţii şi lovituri de teatru, scene de masă şi tirade de efect. Momentele dramatice ca fuga şi moartea tiranilor, răzmeriţele de stradă, comploturile din cabinete au avut mai mult elocvenţa exterioară a teatrului romantic decît semnificaţiile profunde ale celui shakespearian. Aceasta, deoarece contrastele dintre discursuri au fost violente, maniheismele stridente, alternanţa dintre sublim şi derizoriu reluată mecanic, ca procedeu sigur de activare a sentimentelor. Multiplele conflicte sociale, departe de a se clarifica prin jocul la rampă al ideilor, s-au consumat în şuvoaie pasionale, vărsate în marea agitată de valuri superficiale a părerilor populare. La un moment dat se părea că piesa, cel puţin ultimul ei act, s-ar fi sfîrşit cu bine. Cum să nu te bucuri de victoria speranţei, a sensibilităţii, împotriva temporizării viclene şi măsurate? Publicul, atras de romantismul unei autentice schimbări, a participat cu entuziasm combativ la spectacolul politic ca, pe vremuri, la bătălia pentru *Hernani*.

Privind personajele ieşite la aplauze, buni şi răi laolaltă, identifici cu uşurinţă figurile teatrului romantic: regele exilat, nobilul dizgraţiat, intrigantul tenebros, brigandul proscris, bufonul cu limba dezlegată. În faţa lor, în prim plan, învingătorul, cel care se doreşte reparatorul tuturor nedreptăţilor. De o parte, cum şade bine unui nobil, îl vedem pe Alexandru Paleologu ridicîndu-se, ca ambasador al golanilor, deasupra condiţiei sale ministeriale, bravînd şi refuzînd, în numele onoarei, ca un Don Ruy Gomez de Silva supunerea la exigenţele Puterii. De cealaltă parte, Gelu Voican, prezent în consilii de taină, dar şi în vîltorile acţiunii violente, avînd ţinuta şi vocabularul unui erou al lui Malraux, răsfoieşte cu o mînă pe Aristotel, în timp ce cu cealaltă mîngîie... trăgaciul. El aduce în arenă, prin gesturi şi discursuri dezinhibate, o alură puternică de esoterism, ingredient indispensabil al romantismului. Un alt personaj, aflat acum la momentul ispăşirii, cu nume de haiduc şi înfăţişare de brigand de operetă, a răvăşit de două ori capitala cu banda lui devotată, vrînd parcă să probeze justeţea vorbelor unui filosof, şi el în mare măsură un romantic, cum că, în istorie, fiecare eveniment se petrece de două ori, o dată ca tragedie, a doua oară ca farsă. Dramatismul mineriadei din iunie 1990 contrastează cu grotescul celei din septembrie 1991, poate şi din cauza diferenţei ca rezonanţă şi ca sursă între aplauzele care le-au întîmpinat pe fiecare în parte.

Personajele menţionate sînt, ca veritabili eroi romantici, nişte însinguraţi. Au susţinători, e drept – de regulă pentru scurt timp – dar aceştia nu fac parte din aceeaşi categorie intelectuală sau socială, ei nu le sînt egali, ci admiratori fideli sau, dimpotrivă, dibaci manipulatori care evită să iasă la rampă. Pentru o epocă în care puterea aparţine reţelelor de interese, personalităţile lor accentuate sînt incomode şi, ca urmare, vulnerabile. De aceea, succesul lor, deşi eclatant, este de scurtă durată, afară de cazul cînd reuşesc să-şi depăşească poza romantică, precum Petre Roman sărind din mers în locomotiva istoriei. Altfel, le rămîne în cel mai bun caz şansa de a fi luaţi în seamă doar de irezistibilii bufoni ai piesei, academicienii de la *Caţavencu*.

Nu demult, editura **Wordsworth Classics** a ilustrat coperta unui roman din secolul trecut, **Rupert of Hentzau** de Anthony Hope, cu portretul domnitorului Cuza, pictat de Szatmari. Prin asocierea figurii lui Cuza cu peripeţiile pline de suspans şi de farmec pitoresc al acestui roman de senzaţie, înrudit cu mai cunoscutul **The Scarlet Pimpernel**, editorii şi-au manifestat sensibilitatea la farmecul romantic, izbitor şi superficial, al prinţului român. Emil Constantinescu, bine sfătuit, a speculat asemănarea sa cu acesta din urmă, presărîndu-şi discursul cu numeroase accente romantice care să dea viaţă şi credibilitate unei imagini, oricum atrăgătoare în sine. Tonul vătuit, pedala sentimentală, evocarea umbrelor crepusculare în maniera Cârlova-Alexandrescu au produs, la ultima apariţie pe scenă înaintea alegerilor, un incontestabil succes de public. Evocarea poetică a farmecului devoţiunii, care nu a lipsit, este şi ea o trăsătură tipic romantică, mai ales dacă ne gîndim la Chateaubriand cu al său *J'ai pleuré et j'ai cru*. După victoria în alegeri, preşedintele a continuat să-şi desăvîrşească imaginea romantică prin angajarea sa directă împotriva corupţiei, făcînd astfel să se suprapună parţial, peste figura lui Cuza, aceea a lui Don Quijote. Cred că reziduurile romantice din imaginarul colectiv au contat întrucîtva în decizia alegătorilor de a prefera unui liber-cugetător de structură intelectuală luministă, pe un om care ştie să apeleze la raţiunile inimii.

.Ovidiu VERDEŞ, asistent universitar

Imaginea copilului. Caragiale şi americanii

Cinematograful contemporan de circuit comercial abuzează de personajele-copii. Pînă nu demult, asemenea personaje îşi aveau locul, prin convenţie, în filmele destinate copiilor; iată însă că ele au invadat genurile "serioase" iar prestaţia lor a devenit matură, problematizantă. Filmele americane în mod special (vezi programele *ProTV*) ilustrează obsedant ideea de marginalitate prin protagonişti-copii, purtători ai unui mesaj pozitiv, opus prejudecăţilor sociale. Această vogă pare să reia literal un vechi topos, exploatat mai ales în romantism, după care "adevărul" ar fi privilegiul copilului şi al nebunului. Un adevăr ascuns, de domeniul originii, al naturii nepervertite sau al "sinelui", se înţelege... Literatura romantică recurgea însă la un mit sau ideal retroactiv al copilăriei, fără a aduce propriu-zis copii pe scenă, sau cel puţin nu în prim-plan. Evocarea, introspecţia, simbolismul respectau astfel o anumită alteritate. Scenariile contemporane în schimb mizează pe *reprezentare* la modul cel mai direct şi insistent: ele rezervă copilului rostirea mesajului şi ponderea principală în planul acţiunii. Adevărurile enunţate de copii triumfă întotdeauna, prin soluţii de ultim moment ce precipită deznodămîntul fericit. Cele două aspecte - discursiv şi epic - alcătuiesc o convenţie inefabilă, o nouă *justiţie poetică*.

a) *Puer ideologicus*. Dacă în zona tematică a fantasticului, aventurii şi miraculosului prezenţa copilului poate fi motivată prin perspectivă ("lumea văzută cu ochii..."), în filmele "serioase" ea este folosită ca semn realist, tipic. În nenumăratele drame asezonate cu droguri, violenţă, abuzuri sexuale etc., personajul nevîrstnic este *raisonneur*-ul situaţiei familiale şi sociale, emisarul adevărurilor *family-values*. Reflexiv, introspectiv, el găseşte formulele cele mai pregnante pentru a-şi comenta statutul şi identitatea, într-un limbaj sută la sută adult, pus în antiteză cu fizionomia şi intonaţia copilăroasă. În scenele-cheie, acest copil sau adolescent înţelept devine "tatăl bărbatului" (metafora lui Wordsworth l-a făcut cîndva să rîdă homeric pe Nietzsche): el îşi întreabă grav părintele de ce lipseşte atîta de acasă, dacă are de gînd să o părăsească pe *mummy*, de ce vrea să-l modeleze pe potriva personalităţii sale şi/sau a "sistemului", neglijîndu-i "sinele". Sînt, desigur, situaţii frecvente, verosimile: ceea ce deranjează este locvacitatea lor răspicată, îngroşarea momentelor "tari", folosirea patosului ca reactiv dialectic. În cele mai rele cazuri, micuţul devine oracolul îndreptarului moral-sentimental la modă, un fel de Domn Goe ortopedic, Ego (scuzaţi anagrama!) al cauzei juste şi emoţiei pozitive.

b) *Puer ex machina*. Copilul salvat sau salvator în ultimul moment este reţeta narativă care îndreptăţeşte, cum spuneam, tezele enunţate. Există un soi de prag dincolo de care simţim cum filmul accelerează, uitînd pe drum mici amănunte, uneori chiar premise importante. Finalizarea grabnică, obligatoriu simbolică, contrazice credinţa destul de răspîndită în darul "de a povesti" al filmului american. Un scenariu ultra-productiv este, de pildă, fuga de acasă, amplificată din peripeţie în peripeţie pînă la proporţiile unei călătorii trans-americane, cu zile *on the road* şi nopţi prin moteluri. Pe parcurs, fugarul se asociază cu un alt personaj, de preferinţă feminin (substitut matern) sau, în orice caz, pitoresc-asexuat, aparent ţicnit, care se va dovedi benefic. Tandemul înfruntă cu bine atît brutalitatea lumii interlope cît şi persecuţiile autorităţilor. Momentul ultim, întoarcerea acasă, se consumă într-o scenă de reconciliere în care familia reunită "îşi exprimă emoţiile", recapitulînd tabla *family-values*.

În pofida verosimilului afişat, copiii acestor filme nu se joacă decît de formă, nu se murdăresc, nu vorbesc în dodii, nu sînt pisălogi, nu fac pozne stupide, nu fură, nu mint, nu au toane, accese de cruzime etc. E drept că, în unele scenarii mai pretenţioase, purtările lor urîte se vor "simptome" ale traumei familiale, dar şi aici triumfă pînă la urmă o natură bună, morală... *Reprezentarea* copilului e mai degrabă suma unor restricţii prin care "sinele" romantic ajunge să se confunde cu "eul" unei psihanalize normalizante. Reactivarea mitului romantic se poate descifra în alăturarea forţată a două componente contradictorii: natura inocentă şi cunoaşterea pătrunzător-timpurie a lumii. Nu e de mirare că, astfel înzestrat, fugarul de acasă se maturizează văzînd cu ochii (voiajul are valenţe iniţiatice), rezistînd ispitelor uşoare şi blajine de tip aurolac...

Telespectatorii sînt în genere uimiţi - iar telespectatorii-părinţi de-a dreptul extaziaţi - "ce drăguţi sînt" şi "cît de bine joacă" copiii din aceste filme (ceea ce, prin comparaţie cu surogatele lor româneşti, poate fi adevărat). Să fie copilul un "actor înnăscut"? E drept, un soi de seducţie naturală există; fără ea, *puer ideologicus* ar deveni *ex machina* antipatic. Am citit undeva că vedetele de la Hollywood se feresc de scenele în care trebuie să apară alături de un copil (sau de un animal simpatic). Ele ştiu prea bine că aceştia fură ochiul spectatorului. Şi vice-versa: un Goe riguros caragialian nu ar suporta ecranizarea (avînd un chip, el ar deveni automat mai puţin antipatic). De ce totuşi sîntem atît de dispuşi să luăm expresivitatea copilului drept precocitate sau profunzime? De ce uităm atît de lesne că, la urma urmei, acest copil vine dintr-o cultură impregnată de modele telegenice, pe care le reproduce oricum, chiar cînd nu este pe scenă? M-am întrebat nu o dată, într-un efort brechtian de distanţare, dacă acolo, la ei, în America, există vreo legislaţie a domeniului, un statut sau un regulament de ordine interioară cu privire la copilul-actor. Pentru că, orice s-ar spune, aici paradoxul reprezentării explodează: dacă actorii adulţi prestează o muncă ultraprofesională, cu standarde complexe, cum ne asigură necontenit cei care le fac imaginea, ce anume se cheamă că fac aceşti actori-copii? Ce concepte tehnico-juridice corespund iluziei necesare a talentului lor înnăscut, spontan, care nu necesită nici un *training*?

Pe o astfel de iluzie, de *wishfull thinking* înrădăcinată în bovarismul nostru regresiv sau parental, mizează cu succes promotorii genului. La concurenţă cu faptul divers despre copii-minune şi cu clipurile publicitare, ei se pricep să o speculeze ca ofertă de identificare şi "premiu de seducţie". Un copil poate deveni cu uşurinţă alib estetic în măsura în care erotismul său maschează convenţiile. Citeşte: drăgălăşenia, ochii mari, diminutivele, pulsiunea pupatului şi a deochiului, tot ce stă sub semnul lui mînca-l-ar mama! (cf. şi conceptul caragealian de *mumos*, analizat de noi într-o *Dilemă* mai veche). La limită, îngeraşul, *amoraşul* va salva cu farmecul său pufos de şoim al patriei scenariile cele mai comune, "mesajele" cele mai plicticoase. Shirley Temple sau Veronica pot fi oricînd reciclate în beneficiul ultimei frazeologii politice.

Estetica copilului-mesaj şi cea a copilului-ingredient ar trebui sancţionate printr-un discurs care să le denunţe *complicitatea*. De ce, în fond, ideile terapeutice vehiculate în veşnicele dezbateri pe tema "copilul şi televiziunea" se aplică numai copilului-spectator, nu şi copilului-actor? Acesta din urmă nu este cumva pus "să facă frumos", exhibat ca un fetiş, exploatat ca o resursă naturală de şarm? Prin ce soi de "moral şi prinţip" se legitimează o "soţietate" consumatoare de (filme cu) copii inteligenţi, şarmanţi, patetici sau lucizi? Un regizor mare, cred eu, va folosi cu zgîrcenie imaginea copilului: contrapunctic, eliptic, în orice caz fără discurs matur şi fără nuanţare. El o vede în sine atît de intensă încît orice accent retoric i se pare în plus, trădînd intenţia de manipulare, pedofilia subliminală. El ştie că aşazisa "imagine a copilului" din filmele bunelor sentimente nu este decît proiecţia noastră regresivă, conformistă, planturoasă de afect...

Ioana PÂRVULESCU, critic literar

Blîndeţe şi fiori

"... rêveur et pensif,/ Je vis captif..."
(Gérard de Nerval în închisoarea Sainte-Pélagie)
"Crains, dans le mur aveugle un regard qui t'épie..."
(Nerval, *Vers dorés*)

"Poate că astăzi ne e ruşine de închisorile noastre. Cît despre secolul al XIX-lea, era mîndru de fortăreţele pe care le construia la marginile şi uneori în inima oraşelor. Era bucuros de această blîndeţe nouă care înlocuia eşafoadele" remarcă Michel Foucauld (*Surveiller et punir*). Scriitorii noştri de pe la jumătatea secolului XIX s-au confruntat mai toţi cu această "douceur nouvelle" ale cărei urme scrise sînt puse de-obicei în paranteză cînd se discută despre romantism. Este sigur că libertatea romantică nu uită cu totul gustul închisorii şi că discursurile pe temă sînt emise cu o octavă mai sus din cauza amintirii zidurilor "oarbe" din care o privire te iscodeşte. Dez-lănţuirile poetice sînt iscate de în-lănţuirile biografice. Greutatea textului scris este extraliterară. De altfel, cînd trece de cenzură te poate duce lesne din nou la închisoare. Ficţiunea romanticilor noştri mărunţi se lasă sedusă de biografic, după cum şi biograficul poate foarte bine să fie modificat (de-obicei în rău) de ficţiune. În nici o altă epocă literară (nici măcar în comunism) viaţa şi literatura nu şi-au făcut o asemenea periculoasă concurenţă. Pentru scriitorii epocii paşoptiste n-a existat niciodată dilema între a trăi şi a scrie: mai toţi au avut curajul să-şi pună geniul în viaţă şi numai talentul (uneori de tot subţire) în operă. Viaţa stă la ei pe raftul din faţă şi cărţile pe cel din spate.

Deliciile "noii blîndeţi" ale sistemului de represiune din secolul trecut (şi care comparate cu secolele precedente şi cu represiunea perfecţionată la maximum a secolului XX sînt într-adevăr pur romantice) dau o complexitate nebănuită unora din noţiunile de mult categorisite de specialişti. Voi zăbovi asupra uneia singure: *fiorii romantici*.

Cine are/simte fiori nu e un clasic, spune un clasic al criticii româneşti. În catalogul fiorilor romantici intră îndeobşte cei erotici, adesea şi cei eroici, apoi fiorii de pe toată gama fricii, de la nelinişte surdă pînă la groază, ori cutremurările estetice produse de natura-mamă. Dar iată-l pe romanticul (întrucît înfioratul) Grigore Alexandrescu luîndu-ne prin surprindere cu nişte fiori noi, pe care abia secolul nostru i-a impus literar: "...se întîmplase să fiu şi cam supărat în seara aceea, şi-mi era teamă să nu mă vază astfel jandarmii poliţiii (...) şi să socotească cu greşală că sunt un om îndărătnic, care nu se bucură de fericirea publică; jandarmii au pentru mine *nişte fiori deosebite* (s.m.) care îmi aduc aminte că am primit odată vizita unui comisar şi unui căpitan de dorobanţi şchiop, care venea *cu multă plecăciune* (s.a.) să-mi ceară hîrtiile, ca să vază ce am scris, fiind mari amatori de literatură; şi de atunci vederea unui om al poliţiii îmi face impresia unei omizi care ar cădea pe mine, adică dezgust şi cutremur" (*Memorial de călătorie*). În paradigma fiorilor romantici trebuie incluşi aşadar şi fiorii reciproci şi imediaţi (ca-n amorurile fericite) dintre păzitori şi păziţi.

Sistemul de represiune romantic începe de la fiori. Mai mulţi fiori la un loc formează o bănuială. Iat-o: "Pînă a nu pleca (acelaşi Grigore Alexandrescu, însoţit de Ion Ghica) am găsit de cuviinţă să ne înarmăm cu ceva recomandaţii, neapărat trebuincioase ca să călătorească cineva în ţară la noi şi ne-am adresat pentru aceasta la d.V(ilara), de a cărui bunăvoinţă ne credeam siguri: se poate înţelege însă mirarea noastră, cînd el ne răspunse că trebuie (...) să ceară voie de mai sus, căci suntem *cam bănuiţi* (s.m.)..." Mai multe bănuieli la un loc formează, desigur, un sejur la închisoare. Nu e de mirare deci că plecînd de la fiorii romantismului înmănuncheaţi în bănuieli, scriitorii noştri care emiteau şi receptau înfiorări ajungeau exact la închisoare: "Aşa era p-atunci – îşi aminteşte epistolar Ion Ghica – (...) o simplă bănuială (...) te ducea nejudecat şi de-a dreptul la puşcărie sau cel puţin la vreo mănăstire, fără a ţi se permite să vezi altă figură amică decît a păzitorului. Ştii că, voind să văd pe Alexandrescu la spătărie, unde era închis, mi-a trebuit să alerg o săptămînă, să mă căciulesc pe la toate autorităţile civile şi militare..." Cu acelaşi prilej Ghica îl vizitează şi pe Nicu Bălcescu, închis pentru unele înfiorări istorice. Şi tot atunci "colonelul Cîmpineanu închis vreo doi ani la Mărgineni fusese transferat în închisoarea de la Plumbuita; Manolache Băleanu era surghiunit la Bolintin; Marin Serghiescu (Naţionalul), la ocna de sare Telega, iar Bolliac, mai norocit, respira aer curat la munte, surghiunit la schitul Poiana-Mărului unde un cucernic călugăr îi citea în toate dimineţile moliftele sfîntului Vasile". O "norocire" de acelaşi fel cade din senin şi pe capul lui Alecu Russo, în 1846, din cauza unei piese de teatru, altminteri cenzurate. Are prilejul să întreprindă fără întîrziere "un voiaj gratis, mulţumită îngrijirei guvernului" – cum îi scrie lui Alecsandri – la mănăstirea Soveja. Fiorii religioşi erau meniţi să anuleze orice altă trăire romantică, fapt confirmat şi de decretul domnesc care îl condamnă pe Russo: "Noi am hotărît a se închide pe *această faţă* spre înfrînare la monastirea Sovegei (...) unde, încredinţîndu-se egumenului monastirei să puie la cale de a se ţine cu cea mai aproape priveghere *pe post şi rugăciuni* în toată vremea cît se va afla acolo". *Despotism burlesc*, sună verdictul lui Vasile Alecsandri. Că, în ciuda unor inconveniente de moment Russo nici nu s-a simţit prea rău la mănăstire o va spune chiar el într-una din cele mai frumoase proze-jurnal ale paşoptismului, *Soveja*.

"Poate că astăzi ne e ruşine de închisorile noastre". Poate. Dar dacă nu?

Z. ORNEA

Romantismul întîrziat

Se pot deosebi - pe planul teoriei literare - cel puţin două accepţii ale romantismului: ca atitudine estetică şi ca un curent literar. Atitudinea estetică, seducătoare, e o stare de spirit şi comportamentală. Şi ea poate fi evidenţiată (nu definită) numai prin comparaţie. Evident, în comparaţie cu comportamentul, atitudinea de tip clasic. Într-un fermecător studiu din 1945 **Clasicism, romantism şi baroc** Călinescu examina, prin antiteză - folosindu-se de un enorm material furnizat de literatură -, cele două structuri (clasic şi romantic), nu fără a preciza, mai întîi, că ele nu pot fi detectate ca atare în stare naturală (în stare genuină, spunea el), fiind reperabile numai în analiza în retortă. Clasicul ar avea complexiune intelectuală şi sufletească elementară, prudenţă logică, pe cînd romanticul e dezordonat şi genial. Clasicul e decent, calm, cu bun simţ, romanticul e bizar, incomprehensibil. Dragostea clasicului e senzuală, epocală, de specie, romanticul se dezvăluie printr-o iubire excesivă, lascivă sau prin ură bestială. Clasicul e un tip social şi sociabil, romanticul e singuratic, rebel. Clasicul, prin predispoziţie, e neutru sub raport etnic, romanticul e, dimpotrivă, rasial, urmînd destinele unei ginţi. Viaţa clasicului are o durată normală, pe cînd romanticul moare tînăr (cu deosebire prin sinucidere ori boală), ori trăieşte etern ca Ahasverus, spre a avea răgaz să se mîntuie. Clasicul, moralist, arată interes pentru tipurile eterne, pe cînd romanticul este totdeauna preocupat pentru istorie şi istoricism. În materie de religie, clasicul e respectuos faţă de zei şi dumnezeire, pe cînd romanticul e sau ateu sau mistic inchizitorial, adică intolerant. Sigur că, sub raport estetic, clasicul e un calofil. Şi romanticul aspiră spre frumos. Dar un frumos straniu, insolit, exotic. Clasicul e preocupat de eugenia morală, pe cînd romanticul e mistuit de elanurile justiţiei sociale, conducînd gloatele. Sub raport astronomic, clasicul e un solar, pe cînd romanticul un selenar. Clima clasicului e primăvara meridională, cea a romanticului presupune furtuni, ploaie, ceaţă, secetă, catastrofe sau regim torid. În sfîrşit, clasicului îi lipseşte sentimentul naturii, preferînd arhitectonicul, decorul unic, pe cînd romanticul se complace în varietatea faunei şi a florei, natura copleşindu-l pe om. Sub aspect temporal, clasicul trăieşte într-un prezent etern, fiind un eleat, pe cînd romanticul se complace într-un trecut indefinit, fiind un heraclitian. Şi exemplele, ca stări antinomice, pot continua. Să recunoaştem că această dihotomie a contrariilor ireconciliabile e fermecătoare, ca tipologie posibilă, şi ea poate fi lesne detectată atunci cînd examinăm opere, epoci, adică aşa-numitele curente literare.

Mai peste tot în ţările "aşezate", cu o evoluţie normală-socială, instituţională şi, în consecinţă, şi literară - romantismul a urmat unei lungi perioade clasice. Noi, venind brusc şi întîrziat pe scara evoluţiei, ne-am trezit la viaţă modernă în plin romantism. N-am avut, de fapt, un clasicism anterior (şi, cu greu, putem identifica aspecte de tip clasicist la Odobescu, Creangă, în anume scrieri ale lui Alecsandri etc.). N-am avut clasicism, după cum nu ştim să fi existat sclavagism sau Ev Mediu ca în apus. Aici totul a fost altfel şi particular, prelungind, pînă tîrziu, în secolul XX stări neoibăgiste (termenul a fost propus de Gherea), deşi aiurea, în Apusul Europei, acestea erau realităţi sociale de mult defuncte. Dar literatura şi spiritul public au debutat prin a fi romantice, necunoscînd, de fapt, stările evolutive de tip canonic. Primele scrieri ale literaturii române moderne sînt, negreşit, romantice şi cel mai mare poet al românilor, Eminescu, este – sub raport universal – ultimul mare romantic. La noi n-au fost şi poate nu sînt reziduuri romantice, ci romantism întîrziat, în care ne-am trezit şi am creat de la începutul evului modern. Şi am continuat în această stare de spirit (care era şi o stare de fapt) pînă tîrziu în deceniile interbelice. Toate curentele literare moderne (sau atitudinile estetice), precum simbolismul sau expresionismul, avangardismul, sînt ipostaze prelungite - cine ar putea-o contesta? - ale romantismului. Dar de ce să avansăm atît de rapid? De fapt, la noi toate curentele de idei (pentru că nu pot fi deosebite, cu rare excepţii, curente pur literare, toate fiind - prin morfologia complexă - curente de idei), începînd cu paşoptismul au fost romantice ca structură şi opţiune. Într-un studiu remarcabil din 1929, **Romantismul german şi cultura critică română**, Ştefan Zeletin, sociologul cel mai important pentru studierea procesului devenirii moderne a României, constatînd influenţa cultural-filozofică germană asupra culturii române de la junimism încoace, aprecia: "Ideea de organism şi evoluţie organică este măduva romantismului german. De fapt, gîndirea romantică germană nu e decît generalizarea acestei idei care a făcut în acest chip o carieră triumfală în toate ţinuturile ştiinţei". Şi n-au predicat teoreticienii Junimii, în cap cu Maiorescu, tezele evoluţionismului organic (mai înainte, Kogălniceanu - spre deosebire de revoluţionarii paşoptişti munteni - a propus şi el calea "evoluţiei graduale")? Ce alta este vestita teză a formelor fără fond decît o expresie adaptată a evoluţiei organice? Şi n-a făcut această teză maioresciană o extraordinară carieră în ideologia şi sociologia românească? În fapt, Maiorescu atrăgea atenţia că organismul românesc modern, sub raport instituţional, este o pripită creaţie arbitrară, fără corespondenţă cu fondul său propriu. Aceasta era, de fapt, o reluare - cum apreciase în 1943 T.Vianu - a spiritului Restauraţiei europene (cu deosebire germane), ajuns la noi cu întîrziere. Această Restauraţie era o altă denominaţie pentru romantismul conservator (nu numise lordul Acton, într-un studiu asupra istorismului, romantismul, cu o formulă fericită, "o răzvrătire a istoriei maltratate"?), venit la noi pe calea filosofiei germane şi a spencerianismului englez (mult preţuit la Junimea), care slujea ca argument teoretic ideilor potrivnice înnoirilor progresiste. Şi teoriile sociologice ale lui Spencer au circulat mult datorită unor prelucrători germani. Junimismul a utilizat evoluţionismul social într-un mijloc menit să modereze cadenţele accelerate, devenind o frînă temporizatoare. F tocmai, cum spuneam, rostul celebrei formule maioresciene a formelor fără fond, neîndoielnic de sorginte romantică. Dar, mai tîrziu, urcînd în timp, ce alta a fost sămănătorismul (configurat la sfîrşitul secolului trecut şi începutul veacului nostru) decît tot un curent de idei de structură esenţialmente romantică? Nu e vorba numai de literatura promovată de acest curent de idei, apăsat romantică. Dar şi de ideologia sa care, de fapt, se împotrivea evoluţiei spre o civilizaţie de tip industrial, voindu-ne pironiţi în structurile agrarismului pur. N.Iorga, mentorul şi creatorul sămănătorismului, el însuşi o natură esenţialmente romantică, n-a ostenit să condamne adoptarea la noi a civilizaţiei apusene, străină de neam, predicînd păstrarea în zările tradiţionalismului autohtonist. E, în fond, o critică romantică a capitalismului, utilizîndu-se şi antinomia conceptuală dintre "cultură" şi "civilizaţie". Conservarea structurilor rurale necapitaliste, într-o ţară predominant agrară, a devenit un deziderat şi o axiomă într-o considerabilă parte a gîndirii sociale româneşti. Să nu ignorăm faptul că această preocupare era ea însăşi reflexul unei stări sufleteşti, modelată astfel de o tradiţie milenară, rurală şi agrară prin toată tipologia ei. Aceasta, observase Lovinescu - firește că în **Istoria civilizaţiei române moderne** - "ne-a format un suflet rural rezistent faţă de noile condiţii de viaţă ale burgheziei moderne". Dar poporanismul, – cu circulaţie între 1906-1910 – n-a fost şi el un curent de idei (înţelegînd, prin asta, şi ipostaza literar-estetică) de structură negreşit romantică? Şi el se va transforma în ţărănismul interbelic, care îşi recunoştea, în poporanism, strămoşul. Opţiunilor acestora romantice întîrziate li s-a alăturat, în aceeaşi perioadă, neosămănătorismul, gîndirismul şi legionarismul. Neptunicul conservativ a continuat să se opună, aşadar, solarului înnoitor. Romantismul întîrziat a continuat să fie, deci, o realitate de fapt. Nu romantismul rezidual poate fi constatat la noi, pînă tocmai spre 1940, ci romantismul efectiv, ca stare de fapt. Şi, împingînd, firesc, antenele mai departe, nu au fost şi deceniile dictaturii comuniste tot o prelungire a sfidării romantice, care credea că este posibilă năruirea structurilor existente, creînd altele, biete himere inventate? E vorba, acum, de un romantism întors. Dar tot o ipostază a romantismului a fost. Dar s-a sfîrşit? Nu continuă, oare, să viețuiască, de astă dată rezidual?

Ion Bogdan LEFTER, critic literar

Romantismul şi postmodernismul: inamici şi aliaţi

La o primă vedere, pentru spiritul postmodern romantismul e depăşit (în cel mai bun caz) sau respingător (în cel mai rău). Primul calificativ poate părea naiv': cum să nu fie "depăşit" ceva vechi? Poate – totuşi – să nu fie: comedia clasică, barocul sau avangarda istorică sînt şi astăzi productive, cel puţin prin anumite date ale modelelor lor creative. De altfel, după cum se ştie şi după cum explică foarte convingător teoreticienii, toate epocile artistice şi intelectuale activează – prin rotaţie, am putea spune – unele dintre vechile paradigme "clasate" ale istoriei culturii, le reanimă, le oferă – într-un fel – o nouă şansă. Şi – firește – le exilează pe celelalte în depozitele prăfuite ale muzeelor, condamnîndu-le la o mai lungă ori mai scurtă uitare, după cum le va fi norocul.

Aşa şi cu bietul romantism: nu se poate închipui ceva care să i se opună mai radical decît postmodernismul. Cel dintîi a fost sacralizant, ironic şi autenticist. Unul a instaurat dictatura ficţiunii şi a fantasticului, celălalt mizează pe biografismul concret şi pe fidelitatea perceperii senzoriale a realităţii. Primul a fost elitar şi a promovat modelul eroului atipic, excentric, genial, lunatic, al doilea e democratic şi recuperează cultural "omul comun", complexitatea existenţei cotidiene. Unul a descoperit naţionalismul, a construit naţiunile moderne, a exaltat sentimentele patriotice şi miturile locale, celălalt e cosmopolit şi participă la extensia civilizaţiei globale, multiculturale, trans-naţionale. În plus, în timp ce romantismul a vrut – cum avea s-o facă şi continuatorul său, modernismul – să se rupă de trecut şi să împlinească proiecte artistice şi sociale novatoare, "revoluţionare", postmodernitatea e sintetică şi recuperatoare, vindecată de obsesiile originalităţii cu orice preţ, inclusiv cel al ridicolului tuturor excentricităţilor...

*

Cu toate acestea, la a doua vedere romantismul şi postmodernismul îşi dezvăluie cel puţin un pattern comun: în structura, în filozofia, în subconştientul amîndurora pulsează o vocaţie a totalităţii. În clasicism, regula celor trei unităţi nu permitea ieşirea dintr-un anumit cadru spaţio-temporal foarte strict şi – în genere – reţetele artistice ale epocii erau inflexibile. Modernismul a impus soluţii creative şi mai înguste, mai "puriste", a încercat să capteze esenţele, trăsăturile şi culorile "în sine", a fost prin excelenţă intensiv, a concentrat totul în metaforă, în inefabilul extazului de-o clipă. Romantismul şi postmodernismul sînt – în schimb – extensive, ele vor să "oglindească" lumea întreagă, realul şi suprarealul, să compună panorame, "legende ale secolilor", colosale desfăşurări epice. Au amîndouă voluptatea narativităţii şi a acumulărilor descriptive. Construiesc plase simbolice şi structuri discursive complexe, apte să absoarbă lumea în ficţiunea artistică. Pentru cine ştie să vadă şi dincolo de aparenţe, detaşarea ironică a postmodernilor îşi dezvăluie sentimentalismul, patetismul "planetar". Adică – nu-i aşa? – hugolian sau byronian...

*

Există – însă – un "singur" romantism? Categoric nu: dacă mutăm discuţia de la nivelul modelelor culturale mari şi depăşim reducţiile categoriale, regăsim varietatea luxuriantă care dă – abia ea – relieful bogat al epocii romantice. Şi ce nu se află acolo?! Sînt şi vaste panorame vizionare, dar şi mici poeme de interior; şi pasiuni naţionale, dar şi gustul pentru exotismele de orice fel; şi elitarisme, dar şi **Misterele Parisului**; şi declamaţii teatrale, dar şi sentimentalisme autentice; şi genialul Hyperion, dar şi "omul comun" Cătălin, copil de casă; şi patetisme, şi Witz; şi aşa mai departe. Ce respingem şi ce păstrăm din toate acestea? Ce trimitem în depozitele prăfuite şi ce asimilăm în structurile noilor complexităţi de astăzi? Firește că, severă şi ironică, postmodernitatea se leapădă de toate clişeele romantice şi romanţioase. Pe de altă parte, generoasă şi tolerantă, ea va fi ştiind să şi-l facă aliat pe inamicul ei numărul unu, recuperînd destule şi de la el, ca – de altfel – de peste tot de prin istoria culturii...

---

1 Nemaivorbind de posibilele acuze – întotdeauna indignate – ale partizanilor sincroniei absolute a valorilor: cum să fie marile capodopere "depăşite"!

Teodor BACONSKY

Condiţiile iertării

Funcţia socială a vindictei

Antropologii au fost obligaţi să constate că majoritatea societăţilor omeneşti îşi construiesc un anumit *sistem de vindictă*, adică o *instituţie* menită să compenseze daunele suferite de orice individ "nevinovat", a cărui integritate a fost atacată, fie printr-o insultă, fie prin vărsarea de sînge. O anume înţelepciune proverbială face variaţiuni talionice în mai toate culturile europene, românul însuşi cerînd, bunăoară, "după plată şi răsplată". Injustiţia fiind dezordine, panică, trebuie grăbită regăsirea normalităţii. Aş putea specula, spunînd că acest instinct reparator - exercitat întru restabilirea *echilibrului natural* - presupune existenţa unui *deus otiosus*: nu freamătul Proniei aplanează conflictele (pe temeiul unor provocări spectaculoase), ci voinţa umană de revenire la *statu quo ante*. Dar nu aspectul acesta mă preocupă aici.

Dacă, în societăţile moderne, vindicta e preluată de aparatul impersonal al Justiţiei, în cele tradiţionale, ea făcea parte dintr-o reglementare comunitară a conturilor, accentul căzînd, de fiecare dată, pe mecanismul *compensaţiei directe*. Speţa nu era raportată la un cod penal scris, ci judecată *coram populo*, spre nemijlocita satisfacţie a părţii vătămate şi cu efectul pedagogic scontat. Comparaţia între societăţile tradiţionale şi cele moderne nu implică faimoasa "evoluţie de la simplu la complex", ci numai diferenţa de vizibilitate socială a actului justiţiar a cărui exterioritate este ritualizată (în primul caz) şi *civili*-zată (în cel de-al doilea). În pofida codificării sale, vindicta nu intră în schema generală a riturilor de trecere, întrucît ea nu priveşte etapele firesti ale vieţii, ci imixtiunea periculoasă a nefirescului în ordinea securizantă a cotidianului. Cel mai adesea, ciclul vindicativ este scurtat în timp şi atent circumscris în spaţiu, astfel încît consumarea lui să nu provoace un nou dezechilibru (mai grav încă decît cel pe care are menirea de a-l rezolva). Există, desigur, excepţii, precum în sistemele vindicative mediteraneene (de tipul *feud* sau *vendetta*), unde violenţa instituţionalizată este perpetuată la nivelul mai multor generaţii succesive. Regula generală rămîne totuşi aceea bazată pe gestiunea raţională a unui *principiu de paritate* care presupune atît adecvarea dintre crimă şi răzbunare, cît şi gratificarea simbolică a morţilor nerăzbunaţi (D. Vidal ne aminteşte, de pildă, că, în Himalaya occidentală, aceştia din urmă sînt promovaţi în rîndul divinităţilor minore).

Ce spune creştinismul?

Multă lume a răstălmăcit funcţiile şi natura vindictei tradiţionale, şi asta mai ales înainte de apariţia unor anchete antropologice focalizate (printre care amintesc aici pe cele semnate de J. Ginat, R. Jamous, C. Boehm etc.). Prin proiecţia unei logici creştine asupra culturilor arhaice, s-a afirmat, de pildă, că vindicta nu era decît reflexul anarhic al societăţilor fără Drept. Scrierile lui René Girard au consolidat optica evoluţionistă potrivit căreia creştinismul ar fi reuşit să sublimeze violenţa tradiţională (datorită Jertfei nesîngeroase a Euharistiei), aşa cum ethosul capitalist avea să transfigureze duritatea rivalităţilor clasice în mai omenoasa "concurenţă". E în mare măsură adevărat: Legea Noului Testament face din non-violenţă o condiţie soteriologică (deşi nu vom uita pericopele şi versetele - mai ales din Apocalipsa Sfîntului Ioan Teologul - care preconizează violenţa justiţiară, în veacul eshatologic). Dar nu avem dreptul de a reduce Revelaţia în Hristos la această dimensiune "transfiguratoare" (în stilul măştii tragice, care înlocuieşte sacrificiul originar). Dinamica Descoperirii alternează iubirea dreptăţii şi dreptatea iubirii într-o manieră deopotrivă *imprevizibilă* şi *logică*. Nu avem motive să credem că Ţinta nu va fi atinsă, oricît de castratoare ar fi paradoxele drumului, oricît de năucitoare ar fi sabia care va secţiona nodul antropocentrismului, oricît am confunda mînia lui Dumnezeu cu puterea noastră şi răbdarea Lui cu permisiunea de a persevera în rău. E inutil, prin urmare, să afirmăm, în beneficiul nelegiuirii, că religia noastră a provocat declinul vindictei ca instituţie culturală; întrucît creştinismul a făcut din Judecată (*krisis*) nervura metafizică a întregii creaţii, starea de criză este lotul zilnic al unei umanităţi care-şi va "răzbuna" nu atît păcatele individuale, cît *firea*. O tic privind lucrurile, Justiţia este o îndreptare a făptu.ii în virtutea Jertfei lui Hristos, deci o răstignire colectivă care transcende sfera morală şi accidentul psihologic în direcţia unei *restaurări* apoteotice.

Relaţia dintre victime

Am scris cele de mai sus pentru a solemniza - pe un fundal de relevanţă teoretică - urgenţa practică a judecării comunismului. Sînt sigur că tema e intrinsec solemnă, iar nu meschin revendicativă, aşa cum ne-au obişnuit diatribele profitorilor de după luptă şi tăcerile demne ale unor victime care şi-au pierdut speranţa. Din cele sumar expuse pînă aici nu am decît pretenţia de a reţine că, pentru a subzista, orice societate îşi (auto)reglează dezordinile, dar şi că tradiţia creştină nu exclude în nici un fel pedepsirea vinovaţilor. Sigur că, într-o comunitate în care masivitatea credinţei nu e depăşită decît de precaritatea ei calitativă, pare ipocrit să ceri "pedepse" în numele îndreptării morale (adică sub cuvînt că un criminal nepocăit şi-a ratat mîntuirea). Unii ar putea deduce de aici că nici exponenţii creştinismului nu gîndesc altfel (recte nu se ridică deasupra vindictei "primitive") şi că ei ar putea comite la rîndul lor - dacă istoria i-ar favoriza - păcate la fel de grave. Dar suspiciunea acelora nu va fi îndeajuns de corozivă pentru a dizolva fondul problemei.

Cum văd acest fond? Ca pe o răscruce în care ne-am blocat cu toţii. O răscruce apărută la intersecţia dintre *retorica anticomunistă* (ineficientă prin acumulare) şi *impunitatea* de care se bucură autorii crimelor. O mulţime de persoane şi-au ostenit gura cu acest subiect ("jos comunismul"). Demonstraţiile la care au participat, pînă la epuizare, reprezentanţii viitoarei societăţi civile; alarma dată de ziarişti, lideri de opinie, anumiţi realizatori TV, foşti deţinuţi politici: în total, nu mai mult de un milion de oameni care au răguşit, vreme de şapte ani, proclamîndu-şi pe străzi, în familie, printre prieteni şi într-o presă cu minimă circulaţie, voinţa purificării. O singură frază e suficientă pentru a rezuma ideea lor de căpătîi, plină de bun simţ, dar lipsită de audienţă într-o societate anesteziată prin manipulare: dreptatea trebuie restabilită pentru ca rănile victimelor să se poată finalmente cicatriza şi pentru ca oroarea să nu se mai repete. Marea greşeală a constat în confuzia dintre exorcizarea comunismului şi evanescenţa lui factuală. Reculul istoric în raport cu un sistem pe care realitatea însăşi îl declarase defunct i-a făcut pe români să se culce pe laurii amneziei. S-a apăsat enorm pe stringenţa "reconcilierii", dar nu a unei împăcări prin dreptate şi compasiune, ci a uneia obţinută prin "iertare" şi indiferenţă. A ieşit însă din calcul faptul - decisiv - că reconcilierea nu cuprinde doar călăii şi victimele, ci şi *relaţia durabilă dintre victime*. Despre responsabilităţile generate de această din urmă relaţie, aş propune aici următorul exemplu analogic. Dacă victima unui viol nu depune plîngere (înteţindu-şi suferinţa prin publicitate) ea intră în relaţie de *complicitate retroactivă* cu agresorul nepedepsit, care îşi poate reitera, liniştit, nelegiuirea. Dincolo de amorul propriu, persoana lezată are datoria de a pretinde pedepsirea vinovatului *din iubire faţă de victimele lui potenţiale*. Ea se poate uita pe sine (din slăbiciune sau din virtute), dar nu are dreptul să-i uite pe ceilalţi nevinovaţi, expunîndu-i unui pericol similar.

Sigur că, în ordine religioasă, călăii pot fi iertaţi. Creştinismul propovăduieşte iertarea, bine ştiind că omul se poate *îndrepta*, prin "îndreptare" înţelegîndu-se revenirea voluntară în preajma lui Dumnezeu. Dar *indiferenţa* rămîne o vulcanică sursă de promiscuitate morală atîta timp cît iertarea nu capătă sens prin *regret*. Iar dacă regretul din inima călăilor nu poate fi obţinut prin persuasiune spirituală (aşa cum a fost cazul, în ultimii şapte ani) el se cere stimulat prin verdict. Dacă acest regret nu va inunda sufletul marilor vinovaţi, iertarea noastră va rămîne vorbă goală şi vexaţiune adusă Dreptului Judecător.

O declaraţie încă amînată

Aud şi eu, ca mulţi alţii, vocile amărîte şi dezarmate care spun că *e prea tîrziu*. Chiar dacă Parlamentul ar promulga legea menită să reglementeze accesul fiecăruia la propriul dosar şi accesul fiecărui cetăţean la dosarele funcţionarilor publici, aplicarea ei ar fi debilă şi irelevantă, pentru că piesele-cheie au fost distruse, pentru că adversarii fostului regim vor fi căpătat, fără să ştie, cîte un dosar mistificat: aflat, atîta vreme, la locul faptei, criminalul va fi avut răgazul de a şterge toate urmele şi de a dirija cercetările pe piste false. Nu contest că, în mare măsură, lucrurile stau aşa.

Cu toate aceste premise viciate, sînt însă convins că "lupul de la stînă" (care s-a deghizat, totuşi, în păstor) nu a putut devora chiar toate oile. O parte din fosta Securitate a fost disponibilizată, s-au mai plătit poliţe şi între ei, iar aparenţa de "democraţie" a trebuit, cel puţin ea, să fie salvată în răstimpul de care vorbim. Mi se pare laş să renunţăm la finalitatea catharctică inerentă amintitului proiect de lege numai pentru că drumul spre adevăr va rămîne, ici şi colo, barat. Important e să facem primii paşi pe acest drum, nutrind cu toţii convingerea că logica holistă a adevărului va triumfa. Că se va mai găsi cîte un "cadavru politic" dispus să deplîngă, cu un incredibil cinism, "rinocerizarea" vieţii politice româneşti, n-ar trebui să ne tulbure. Coordonatoare, în speţă, este ampla jurisprudenţă a domeniului, adică evidenţa că toate celelalte ţări din "lagăr" au trecut, cu succes şi fără derapaje, prin inconturnabila experienţă a decomunizării.

Dar decomunizarea nu se va efectua numai prin adoptarea legii cu pricina (mai exact prin sancţiunea morală pe care aplicarea ei o va suscita). E nevoie şi de un semnal politic adecvat. În pofida unui pletoric tapaj "anticomunist", românii au crezut, cel puţin pînă acum, că repudierea fostului regim e pur opţională, altfel spus: lăsată la îndemîna tuturor şi a nimănui. Nu-i puteam pretinde fostului preşedinte o "apostazie marxistă" asumată mediatic, în faţa întregii naţiuni: el nici *nu a putut* face declaraţii politice de acest gen (pentru că - fost comunist - şi-ar fi delegitimat pe loc postura de şef al statului), dar nici *nu a vrut să o facă*. Nu a vrut pentru că - asemenea tuturor sacerdoţilor bolşevici - se credea infailibil; a tăcut, pentru că şi-a divinizat, narcisic, tinereţea mediocră, tot aşa cum a ştiut să instaureze şi să întreţină, cu preţul altor victime, *conspiraţia vinovaţilor*. Încă funcţională, conspiraţia aceasta, care a umplut România de metastaze, va fi oprită dacă noul Preşedinte va înţelege *importanţa capitală a declaraţiei politice* pe care predecesorul său a evitat-o necontenit. Pînă cînd şeful Statului nu le va spune *tuturor compatrioţilor săi* că *regimul comunist a fost rău şi că merită, de aceea, să fie condamnat*, vom lucra cu aceleaşi, penibile şi stîlcitoare, jumătăţi de măsură. Abia după aceea le vom putea acorda iertarea noastră tuturor celor care, vădiţi în tragica lor slăbiciune, vor primi - de sus - puterea de a o cere.

Album

Cuvînt înainte

Într-un număr despre "reziduuri romantice", ce poate fi mai binevenit decît o pagină "smulsă" dintr-un jurnal. Avem în cele ce urmează un text care poartă toate mărcile stilistice specifice jurnalului. Tonul general este, după cum se vede, cel al unei lamentaţii împărtăşite în mod violent. În acest fel, se acumulează o serie de declaraţii-constatări care se aseamănă mult unele cu celelalte şi nu fac altceva decît să confirme ideea ratării şi a inutilităţii, clamată de orice autor de jurnal. Propoziţiile care se succed nu aduc nimic nou, ci exprimă un singur lucru: voinţa de a crea un text agresiv, care-l acuză pe cel ce scrie, dar îl şi răzbună totodată. Ca în orice jurnal tipic, starea prezentă se proiectează şi asupra viitorului. Obsesia "autorului de cărţi nepublicate" (e vorba de cărţi posibile, desigur) este un loc comun: în acest sens, scrii despre eventualul tău eşec în domeniul scrisului şi implicit vizezi neîncetat marea operă.

În acelaşi timp, cuvintele sînt dure, servind drept vehicule pentru eliberarea marilor energii puse în mişcare: "rahat", "maimuţoi linguşitor", "m-am săturat să mă tot masturbez intelectual". Se poate, însă, ca tocmai crearea unui asemenea text să reprezinte speranţa ascunsă pe care, la nivelul declaraţiilor, autorii de jurnal şi-o refuză: speranţa că cel ce scrie nu e de fapt un individ ratat, că ceea ce face nu e o simplă "masturbare intelectuală", că viitorul va fi pînă la urmă "roz" şi-i va confirma valoarea.

Faptul că textul se construieşte pe baza unei retorici clişeizate ca expresie a unor trăiri la fel de clişeizate, nu exclude însă autenticitatea şi sinceritatea unui asemenea discurs.

Să considerăm că această retorică este o mască necesară. Fără îndoială, totuşi, o mască, după cum o dovedeşte şi finalul acestui fragment, care este o ieşire din scenă, o adormire a acuzaţiilor şi o întoarcere la vocea de zi cu zi.

Svetlana CÂRSTEAN

Eu însumi

Galaţi 30 Ianuarie 1997

Domnule Cezar Paul-Bădescu,

Îngrozit de posibile modificare a statutului paginilor 12-13, am ieşit din, tradiţionala de acum, "încremenire în proiect"-ul de diplomă şi mă grăbesc a vă trimite 2 pagini din jurnalul meu, pagini scrise prin '94, pagini autentice, proaspăt xeroxate.

Dacă vi se par interesante - bine -, dacă nu, ţin să vă mulţumesc, oricum, pentru timpul acordat.

Al dumneavoastră,
Al. CALIVI

Imens se scumpesc telefoanele, dragă...

Mă uit pe fereastră la acest februarie, nu ninge, iubito, nu viscoleşte, nu-i ger, nu-i nimic de femartie, singura lună de tranziţie serioasă. Femartie în '97 pare un april deloc întunecat, optimist nevoie mare. Dacă cerul nu-şi bate joc de noi - antropomorfici pînă în vîrful unghiilor şi căciulilor, sîntem într-o civilizaţie a cerului deschis, n-avem primar, avem prieten soarele, el ne dă căldură, nu caloriferul, el usucă pavajul, nu tărăboanţele nemţeşti - dacă cerul e un om serios, vine primăvara. Merg în cojocul larg deschis, nu-mi pasă că i s-a stricat fermoarul (văd în asta un semn magic), îmi scot fularul şi ajung la concluzia a 89% dintre cei alături de care calc pe plăcile mari de gheaţă murdară încremenite sub bălţoace: iarna nu mai are putere. Doar intrarea în NATO mai strînge un asemenea procent de români convinşi. Ieşirea din iarnă şi intrarea în NATO, ce vastă mişcare, tectonică, iubito! Să fie tot o iluzie, şi tristă şi goală? Asta să fi fost tot? Viscolul de Crăciun? E bine sau rău? Creşte această întrebare, fără să mă întunec în cetatea mea solară: va fi bine pentru cîmp? va fi bine pentru grîu? va fi mai bine pentru ştii tu cine...? Pe ce lume ne aflăm?

Sîntem în 14..., de mîine se scumpesc telefoanele, imens se scumpesc telefoanele, dragă, cea mai grea lovitură pentru noi, cei care stăm cîte două trei ore de vorbă cu un prieten, cu o iubită pe care n-o mai vedem dar este, indiferenţi la impuls, la contor, avîndu-l ca preşedinte pe Fellini, cel care a dus teleprietenia pe culmi. "Nu-mi voi mai putea permite", mă bate un gînd, o expresie meschină, grandioasă, decisivă, de la mama o ştiu, mă mirase, fiindcă veniserm la ea, acolo, pe Mediterana, de pe blocul meu de gheaţă unde toţi eram egali în a nu ne permite, expresie mic-burgheză, de mîndră inegalitate,

o, mamă, dulce mamă, aceea care îi putea spune unei prietene de-ale ei, tot la telefon, că asta îşi putea permite, foarte clar, închipuindu-şi că eu, în camera alăturată, dorm: "...cum să rămînă aici, la noi, cînd el, la Bucureşti, stă ore întregi la telefon de vorbă cu prietenii lui?"

În mintea ei, acesta era supremul argument, maxima înţelegere faţă de dificultăţile libertăţii mele de opţiune - "orele întregi de discuţii la telefon, cu prietenii". Sînt peste 25 de ani de cînd, din cauza ei, prima întruchipare a amorului, a prieteniei, a limbii materne, a tuturor valorilor concentrate, rece, în blestemăţia asta de Comunicare, se fixează într-un telefon.

Telefoane de noapte, în care nu vrei să spui nimic, telefoane de zi cînd chemi un om să-l întrebi nu ce mai face ci "ce-ai mai citit?" şi urmează eseuri, conferinţe şi articole, cînd nu solemne declaraţii personale de politică externă, telefoane în care amicul (lumea amicilor lui Caragiale n-are telefon, asta-i mai lipsea!) întreabă "ce mai faci?", tu: "nimic!", el, confratern: "nu-i puţin!" şi după o juma de oră e clar că "nimic" nu există, telefoane de cîte o oră pentru a ţi se explica o oboseală sufletească - toate acestea nu sînt o Patrie, aşa cum zeii trăiesc direct în focul oricărui cuptor? Mă clatin sub lovitura scumpirii, mă pîndeşte imediat melodrama, mă chem la realism, mă dau auster, mă simt deodată proguvernamental, învingşi această pornire, mă autocombat, naufragiez în incompetenţa-mi economică şi mă trezesc într-un cuvînt: melancolic. Nu mă ating de aparat, nu-mi chem doctorul, să-l întreb: E posibil ca aşa cum există atacuri de panică, să existe şi atacuri de melancolie? Hotărăsc să mă duc la el, sus, pe "1 Mai", după Cuptorul de aur. Cobor în stradă să caut un taxi –

mă păleşte al doilea atac: scumpirea telefoanelor atrage - tot tectonic! - scumpirea taxiurilor. O viaţă de taxicoman va lua sfîrşit, fiindcă nu-mi voi putea permite... Iarna nu mai are putere, picioarele îmi tremură uşor urcînd într-un taxi şi găsesc energia unui ultim, penultim sau antepenultim dialog cu şoferul; stabilim de ajuns de voios preţul cursei, trecem rapid la ale lumii şi la ale lui - nevastă-sa, "ciorbistă", "nu-i mai dă de mîncare la prînz, fiindcă el e iliescian!" îi zic: "nu se poate!", omul se jură, eu o ţin într-un rîs, nici el nu o ia în tragic, ajungem la perspectivă: ce-o să facă? La vară, dacă-l ajută Cel de Sus - şi se închină - o să plece cu un coleg în Australia, o să găsească acolo o basculantă... O basculantă? În Australia? "Păi, nu vine anul 2000 cu Olimpiada din Australia? N-au nevoie de om pe basculantă?..."

...Să existe dublă melancolie precum există dublă pneumonie sau un dublu concert?

Radu COSAŞU

Spre sfîrşitul lui 1994

Am vocaţie de intelectual ratat. Ţin jurnale, pozez în deştept şi mă cred aşa, îmi ţin prelegeri, mă ascult, mă plac, mă aplaud, mă consider etalon pentru prostia celorlalţi şi apoi trăiesc acut senzaţia că nu sînt nimic altceva decît un mare rahat, rahat-ratat. Voi fi autor de cărţi nepublicate, jurnalist de colţ de pagină, maimuţoi, linguşitor, pozînd autoritar printre copii şi nevastă, tremurînd şi bîţîindu-mă temeinic în faţa vreunui şef puţind a transpiraţie şi cu vagi urme de jeg intelectual prin el.

M-am săturat să mă tot mastrubez intelectual cu speranţa unui viitor roz ca o panteră, ce ar putea merita toate renunţările de acum. Am chef de excese, m-am săturat de armonii interioare şi echilibristici stil praf în ochii celor din jur.

Mi-e silă de idealuri, mi-e dor de senzaţii. Vreau să trăiesc, nu să gîndesc. Vreau animalitate, bestialitate, nu mai suport luciditatea cu dramele ei. Lucid în fiecare gest şi faptă de aş mai încerca să fiu aş găsi drept singură soluţie sinuciderea. Perfectă e doar inocenţa, şi dacă nu mai poţi fi perfect şi nici nu mai găseşti perfecţiune în jur nu merită să mai trăieşti doar cu speranţa unui posibil "Let it be!"

Şi totuşi 1994 a fost un an extraordinar! Un an ce m-a umplut de speranţă, un an ce-mi dă dreptul de a fi optimist în anul ce vine! E extraordinar să începi un nou an atît de sincer cu tine însăţi!

La revedere 1994! La Mulţi Ani 1995!

Post restant

Romantism perimat

Am revăzut, zilele trecute pe România International filmul Liceenii, care tocmai a împlinit un deceniu. Eram elevă în clasa a zecea, la fel cu eroii filmului, cînd l-am văzut prima oară. Şi ce diferenţă de receptare a aceluiaşi film la distanţa de 10 ani!

Ceea ce m-a încîntat atunci, poate faptul că vedeam un univers geamăn cu cel în care trăiam, plasat pe ecran şi bineînţeles identificarea cu personajele. De această dată, însă, ceea ce m-a frapat a fost falsul situaţiilor, al comportamentelor (ceea ce surprinzător nu am detectat acum 10 ani), izul puternic de plin ev comunist, textele încorsetate în moralitatea epocii. Umorul filmului, mai mult involuntar, astăzi trezeşte un zîmbet amar.

Romantismul personajelor şi al situaţiilor este unul contrafăcut, convenţional pînă la exasperare.

Şi totuşi revederea acestui film m-a umplut de nostalgie. Se pare că e un romantism cu bătaie lungă, care vine din calitatea de "document" al anilor de liceu ai generaţiei mele. Liceenii de azi se vor fi amuzînd de neverosimilul unor scene, cum ar fi munca patriotică, şedinţele UTC, viaţa în cămin, şi mai ales scenele de dragoste, dacă ele se pot numi aşa. Ridicolul din ele trezesc azi sentimente confuze, în care se-amestecă nostalgia cu uluirea (cum ai putut trăi aşa ceva fără să-ţi dai seama de ridicol).

Filmul, revăzut după zece ani de la premieră, a declanşat în mine, aidoma unei madlene proustiene, o stare specială, o ridicolă duioşie faţă de anii de liceu, pe care i-am trăit cu ochii închişi.

Gabriela CUCU

Str. Luceafărului, bl. 61, sc. D, ap. 3,
Sf. Gheorghe

N. red.: *Madlenă proustiană? Dar de* Eugenia *vă aduceţi aminte?*

POVESTEA CASELOR

Bucureştiul pierdut / Bucureştiul regăsit

În căutarea Bucureştiului pierdut, Uniunea Arhitecţilor din România şi Editura SIMETRIA invită proprietarii caselor construite pînă în 1950, poate azi dispărute (demolate), să transmită, sub forma unei povestiri (max. 10 pag., dactilo.) mărturii şi amintiri despre destinul imobilului ce le-a aparţinut. Aceste veritabile probe vizînd recuperarea memoriei patrimoniale trebuie însoţite de:

- informaţii asupra casei (an de construcţie, plan, descriere, de preferinţă probată cu fotografii, numele arhitectului/constructorului, adresa, dacă a pierit şi în ce condiţii)
- informaţii despre proprietar, fotografia acestuia, eventual a familiei
- dacă textul este scris de un urmaş (prieten etc.), informaţii despre semnatar, fotografia acestuia

În urma lecturii, un juriu prezidat de Laurenţiu Ulici, preşedintele Uniunii Scriitorilor, va desemna povestirile cîştigătoare ce vor fi tipărite într-o carte. Fiecare autor va primi, ca premiu, 5 exemplare. Materialele nepublicate nu se restituie.

Aşteptăm povestirile dumneavoastră pe adresa: Uniunea Arhitecţilor, str. Academiei 18-20, 70109 Bucureşti, cu menţiunea: pentru concursul *POVESTEA CASELOR.*

Termen limită: 30 iunie 1997. Mult succes!

Trei reviste culturale

● În decembrie 1996 a apărut, în limba franceză, primul număr al revistei de antropologie a Muzeului Ţăranului Român, intitulată **Martor**.

Revista acordă cel mai însemnat spaţiu publicării lucrărilor "Atelierului franco-român de antropologie religioasă" care a avut loc în perioada 15-19 noiembrie 1995. În mod firesc, în centrul cercetărilor se află paradigma în care se înscriu călugărul, sihastrul, sfîntul; iată cîteva titluri semnificative: **Locul eremitului. Istorie şi antropologie; Tipologia sfîntului popular la începuturile sufismului anatolian; Sfîntul, ca străin pretutindeni şi totdeauna acasă; Străini în stranie comunicare: sihaştri şi "zăvorîţi" occidentali; Între peşteră şi itinerantă** ş.a. (analiza fenomenului nu rămîne numai în interiorul creştinismului: **Şamanul - un nod de paradoxuri, Donato Manduzio profet în ţara lui, Condiţia Înţeleptului în China pre-imperială**).

Salutăm apariţia acestei elegante şi substanţiale publicaţii, care oferă antropologiei, în sfîrşit, un binemeritat spaţiu de exprimare în presa culturală românească.

● Numărul 3/decembrie 1996/ al revistei **Krisis** este dedicat temei "Filosofia politică". Personajele principale ale studiilor publicate sînt, pe rînd, Platon, Aristotel, Heidegger, Karl Jospers, Hannah Arendt, John Rowls, J.S.Mill ş.a. Revista conţine şi un interesant medalion consacrat romancierului şi filosofului american Ayn Rand.

Revista **Krisis** a fost lansată în spaţiul cultural în 1995 de cîţiva studenţi ai Facultăţii de Filosofie din Bucureşti şi remarcabil este faptul că niciodată nu a răzbătut în paginile ei aerul de diletantism al revistelor studenţeşti. Tinerii filosofi de la **Krisis** sînt entuziaşti şi cred cu toată seriozitatea în cultură (ceea ce le mărturiseşte, totuşi, vîrsta).

● Prestigioasa revistă **Secolul 20** îşi dedică ultimul număr (7-6/1996) temei "Femei şi feminisme". Tema este binevenită, mai ales că în România poziţiile şi teoretizările pe marginea acestui subiect sînt mai puţin cunoscute. Revista **Secolul 20** aduce în discuţie probleme ideologice adaptate la realităţile de la noi, urmăreşte evoluţia mentalităţilor în spaţiul românesc sau abordează tema feminităţii din perspectiva religiei: la acestea se adaugă, desigur, o generoasă ilustrare a literaturii feminine.

Ca punere în abis a problematicii numărului, citäm din Editorialul lui Ştefan Aug. Doinaş: "(...) astăzi este aproape de neconceput ca cineva să propună unei discuţii - oricît de teoretice - tema femeii şi a feminităţii, fără a fi acuzat de partizanat feminist. Dar oare poate constitui aceasta, realmente, o acuză?" (C.P.-B.)

Telalii fără fruntarii

Gustul inferiorităţii

Aţi auzit probabil de acel negustor de scaune şi de hîrtie care, într-o reclamă de la radio, nu scapă evidenta aluzie scatologică ce-i uneşte mărfurile. "După un scaun bun, ce-ţi mai trebuie decît o hîrtie bună..." – spune o voce copleşită de plăcere. Îndrăzneala de a-şi ridiculiza galantarul i-a sporit cu siguranţă vînzările.

Evocarea părţilor de jos ale corpului i-a obsedat şi amuzat dintotdeauna pe oameni. Mai ales în aşa contexte oficiale, ca radioul... Nu-i normal adultul care să nu se gîndească la "prostii", atunci cînd aude la radio spunîndu-i-se despre o cafea că este "mare, tare şi neagră". Iar cînd ridicolele organe inferioare se combină cu cele superioare, bufonada sporeşte, dar se-mpuţinează, vai, cei dispuşi s-o aprecieze. Biroul acela de traduceri care "dă şaisprezece limbi garantat" are totuşi publicul său specific. Chestie de ... gusturi, de moravuri sau, vorba lui Paler&Co., de mentalităţi.

Cînd însă glumele "joase" ale publicităţii sînt involuntare, efectul este greu de controlat. Să luăm, de pildă, săpunul **Duru**, cu "dosnicul" său slogan de talcioc, pe care, fiind sigur că-l ştiţi prea bine, îmi permit să nu-l mai transcriu. Vă amintesc doar că sloganul oficial, cel care redă parcă în ecou cuvîntul "curat", nu ne poate şterge din minte sloganul popular, ba chiar, dinadins, ni-l menţine treaz! Ei bine, se ştie, acest săpun turcesc se vinde ca braga! Nu acelaşi lucru se poate spune despre periuţa cu cap mobil de la TV care, prin acea cacofonie din slogan, preluată din bancurile sergenţilor, alătură susul dinţilor cu josul priapic într-un mod cel puţin stîngaci. Nu v-aşteptaţi să dea buzna cei ce şi-ar da cu aşa ceva pe dinţi.

Florin DUMITRESCU

Onoraţi concetăţeni,

Fundaţiunea pentru Dezvoltarea Societăţii Civile vă invită să ne întîlnim la FAR '97 în zilele de joi 27, vineri 28 Fevruarie, ca şi sîmbătă 1 Martie a.c., de dimineaţa pînă seara, pentru a afla ultimele noutăţi despre fundaţiunile şi asociaţiunile din România, reunite cu toatele în FAR '97, cît de multe şi de felurite sînt ele.

Întîlnirea va avea loc la Teatrul Naţional din Capitala românească, la nivelele no. 3 şi no. 4, acolo unde se va organiza un mare Tîrg mare, o expoziţiune cum alta nici nu aţi mai văzut domniile voastre, proiecţii kino pe 35 mm, întruniri şi discuţiuni publice la care sînt invitaţi mari filantropi în viaţă, domni cu importante portofolii ministeriale, Domnia sa, dl. Emil Constantinescu, noul preşedinte de la Cotroceni, deasemeni studenţi, varii gazetari, popor.

La spartu' tîrgului, onor publicul va avea răgazul să se desfete cu muzică aleasă, felurite surprize, bătăi de confete şi serpentine etc.

Mulţumim distinşilor benefactori – firmele AREXIM, GEREX IMPORT EXPORT SRL, Restaurantul LA PREMIERA – fără de care FAR '97 ar fi rămas doar o biată scînteie în minţile noastre...

Cronica literară de tranziţie

Martiriul unui Sebastian (III)

RĂZBOIUL ŞI CARTEA. Începînd din 22 iunie 1941 şi pînă la capăt, jurnalul* lui Mihail Sebastian devine, cu incomparabil mai multă insistenţă decît de la 1 septembrie 1939, o "cronică" a războiului. Aproape nu e zi fără o notaţie** despre front şi evoluţia operaţiunilor. Simptomatică e propoziţia din 16 august 1942: *"Războiul ne urmăreşte ca propria noastră umbră"* (p.465). Acesta e fundalul mare; contextul imediat, de la faţa locului, sunt umilinţele şi teroarea impuse de legislaţia şi atmosfera antisemite. De aici, firească, un *"sentiment continuu de apăsare, de angoissă"* (p.353). Însemnările lui Sebastian despre mersul conflagraţiei au o notă de răceală obiectivă, cel mult fatalistă, sunt lipsite de panică şi isterie. Aceste trăsături, plus lăsităţi, replieri, oportunisme, apar în opiniile altora, inserate cuviincios, în aceeaşi dominantă de contemplativitate stăpînită; de pildă Camil Petrescu: *"...o frază de antologie camiliană (cum de i-a scăpat?): «Am să joc şi eu pe cartea victoriei engleze, cînd o să fie absolut sigură»"* (13 noiembrie 1942, p.483).

Cum se apără Sebastian de presiunea psihică în care trăieşte? Mie mi se pare că prin trei scuturi: erosul, muzica, lectura. Despre eros va fi vorba în numărul viitor, muzica a intrat în economia primei părţi a acestui comentariu; cele ce urmează focalizează cititul.

Lectura e, la Sebastian, un refugiu sedativ predilect: *"doar lectura mă mai ajută să-mi stăpînesc neliniştea"* (29 iunie 1941, p.353). E locul aici să privim ce zid de cărţi îl protejează pe scriitor de agresiunile realului. Ce citeşte în timpul războiului Mihail Sebastian? Chiar la începutul campaniei din Est - Tucidide: *"analogiile dintre războiul peloponeziac şi războaiele din 1914 şi 1940 sunt posibile pînă la suprapunere"* (29 iunie 1941, p.352). În aceleaşi zile (iulie '41), *"citesc cu interes* Război şi pace, *mai mult pentru analogiile istorice posibile decît pentru opera în sine"* (p.358); *"atmosfera Moscovei* [în *Război şi pace*] *în momentul începerii războiului (şoapte, zvonuri, preziceri, buimăceală) este atmosfera în care noi înşine trăim de doi ani"* (p.360). Trec peste Thibaudet (iulie '41), Tristram Shandy (aug. '41), Priestley (sept. '41), Shaw (id.), Taine (oct. '41), Thomas de Quincey (id.), Molière (nov. '41), Gide (dec. '41), Galsworthy (martie '42), Dreiser (iulie '42), J.Austen (dec. '42-febr. '43), Racine (martie '43), şi chiar peste fundamentalul Montaigne (*"Ce încîntare! De mult, de mult - poate niciodată - nu mi s-a părut atît de viu, atît de fermecător, atît de direct, atît de familiar... Totul, fiecare rînd aproape, mi se pare azi subversiv, cenzurabil"* - 19 iulie 1942, p.461) - şi mă opresc la cei doi autori pe care Sebastian îi parcurge în aceşti ani, pasionat şi metodic, cu o tendinţă spre exhaustivitate: Shakespeare şi Balzac. Teatrul şi Romanul. Din toamna lui '41 şi pînă-n iarna lui '42, şi apoi, din nou, în toamna '43, Mihail Sebastian citeşte Shakespeare quasi-integral, cu multe însemnări "de meserie" ("Much Ado about *Nothing, ce copilărie, ba chiar, pe alocuri, ce stupiditate! Dar sunt unele lucruri, unele versuri încîntătoare. Peste tot în Shakespeare dau de lucruri memorabile, pe care aş vrea să le pot folosi, cita, ţine minte"* - p.401; "As you lik it... *Nimic mai uşor, mai gratios, mai feeric... E ceva dans. nt într-o comedie de Shakespeare. Mişcări plutitoare, dezlegate de realitate - ca într-un balet* " - p.526; *"Terminat aseară* Titus Andronicus. *Este în Shakespeare... cea mai absurdă îngrămădire de atrocităţi. Uneori e aproape grosolan şi pueril, cînd nu mai poate fi tragic. Mîini tăiate, limbi scoase, capete retezate, cadavre căzînd cam la fiecare scenă, dacă nu la fiecare replică. E un oribil şi haotic muzeu Grévin. Şi totuşi, sub, sau deasupra acestei maşinării sîngeroase: fiorul poeziei care trece pe alocuri şi transfigurează totul"* - p.530; "Antoniu şi Cleopatra *'e, teatral vorbind, destrămat, risipit, fără consistenţă dramatică"* - p.531). În Balzac se afundă cu voluptate în toamna lui '41 şi de-a lungul întregii perioade dintre ianuarie '43 şi aprilie '44; lectura *Comediei umane* e un prilej de exersare a excepţionalei sensibilităţi critice: "Le colonel Chabert, *mică gravură de Daumier, puternică, rece, precisă"* (p.418); *"Citesc Balzac din nou şi mult... Uneori mă irită stilul, anumit sentimentalism melodramatic, anumită grandilocvenţă..."* (p.496); "La Rabouilleuse... *Mă întreb dacă Dostoievski nu-i datorează ceva pentru* Posedaţii... *Alternanţa de expunere lentă şi precipitare bruscă..."* (p.515); "La muse du département...*roman de mîna a doua, dar de o tehnică pe alocuri ingenioasă..."* (p.518); *"Citit ieri şi azi* Le Cabinet des Antiques, *scurt roman viu, rapid, ironic, robust... Prima parte a povestei încă are anumită lentoare - dar deznodămîntul... e parcă un excelent act trei dintr-o comedie construită perfect "* (p.530); *"M-a frapat cît de înrudit e Parisul lui* (Baudelaire) *cu o anumită imagine a Parisului în Balzac: un Paris murdar, fetid, funebru - un amestec de splendoare şi mizerie, puţin teatral..."* (p.542) ş.a.

Mihail Sebastian practică lectura ca "scaun pascalian" de escamotare a haosului bestial ambiant, dar şi ca o cantonare încăpăţînată în profesie, adică în acţiune împotriva neantului (*"e încă un noroc că pot cęti. E poate un semn de bună rezistenţă nervoasă"* - p.355); cititul e o repudiere a alienării, a alterării fiinţei sub şocurile marasmului, o respingere a scufundării sub linia de plutire spirituală, în abisul trivial al purei "supravieţuiri". Într-o lume îmbîcsită de subuman, lectura alimentează rezervele umanului.

George PRUTEANU

---

*) Mihail Sebastian, *Jurnal* 1935-1944, text îngrijit de Gabriela Omăt; prefaţă şi note de Leon Volovici; Ed.Humanitas, Buc., 1996, 592 p., f.p.

**) Să mă ierte cititorul, am avut frivolitatea de a face o "statistică" sumară: între 22 iunie 1941 şi 23 august 1944, sunt în *Jurnalul* lui Sebastian 424 zile-titlu. Dintre acestea, doar 17 NU conţin nici o menţiune despre ori aluzie la cursul războiului sau măsurile antisemite din ţară: în 1941 - 0; în 1942 - 11 (15,17.I; 5,15.IV; 23.V; 18.VII; 5.VIII; 26.IX; 30.X; 19.XI; 4.XII); în 1943 - 6 (7.I; 5.II; 22.4; 20,30.V; 4.VI); în 1944 - 0.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Lansare la apă

Inaugurăm astăzi o nouă pagină a „Dilemei". Ea va încerca să răspundă „provocărilor" realității sociale românești. O realitate aflată sub semnul lui Proteu (vorbim tot timpul despre tranziție, societate în mișcare, schimbarea sistemului de valori) dar pe care, în chip straniu, sîntem dispuși să o invocăm simplificînd-o excesiv, prin scheme comode, prin aducerea ei în orizontul nostru de „analiști" aflați mai degrabă sub semnul lui Narcis.

Simplificarea pare să domnească și în jurnalistica socială „la firul ierbii": fapte „de viață", adeseori consemnate cu prost disimulată plăcere vampirică sau mizerabilistă și izolate de contextul care le-a generat, populează paginile gazetelor; „semnale de alarmă" sînt trase alteori cu un soi de frenezie haiducească incapabilă să refacă „firul" instituțional al responsabilităților; în sfîrșit, informațiile „tari" și „la zi" au ajuns să semene cu niște cerneluri simpatice divers colorate, ce se evaporă în cîteva zile cu totul, fără a lăsa vreo urmă.

Oare n-am putea încerca să utilizăm vopsele - pentru „tabloul social"? Fiindcă, iată: grupuri de cercetători occidentali sosesc entuziaști pe malurile Dîmboviței. Ei studiază fenomene sociale pe care noi le ignorăm. Și le găsesc fascinante...

Descriere făcută cu un ochi atent și efort de înțelegere - acesta e pariul paginilor sociale ale „Dilemei". Iar miza: refacerea demnității *socialului.* **(D.V.)**

Tatiana NICULESCU

Reinventarea socialului

Ziariștii realmente preocupați de ceea ce se cheamă social sînt încă puțini la noi. Oricum, ei știu că atare interes se plătește printr-un anonimat aproape desăvîrșit. Cine o să-și mai amintească vreodată de un reporter care povestește despre condițiile de viață ale unor țărani din sudul Dunării? Ori unul care critică asociațiile de locatari sau pe directorul vreunei școli care n-a fost în stare să pună în funcțiune instalațiile sanitare nici pînă la sfîrșitul anului școlar?

A trece, într-o redacție, de la subiectele sociale la cele politice înseamnă, de obicei, o promovare. După cum trecerea de la politic la social seamănă, mai degrabă, cu o retrogradare. Conform acestei lecturi nefericite și reducționiste, politicul "e atunci cînd" comentăm declarațiile și deciziile oamenilor politici, iar socialul "e atunci cînd" trebuie să scriem cîte ceva despre problemele oamenilor obișnuiți: sănătate, educație, birocrație, bugete locale, prețul uleiului etc. Această împărțire artificială este, pe de o parte, un simptom de societate necoagulată, lipsită de solidaritate și de valori comune dar și de criterii proprii de organizare. Pe de altă parte, reprezintă o moștenire de natură ideologică: politicul are întîietate pentru că el este perceput ca autoritate. Maniheismul păgubos al regimului comunist care așeza viețile oamenilor de o parte și de alta a partidului unic a săpat o prăpastie greu de trecut între decizia politică și existența cetățeanului de rînd.

Separarea actului politic de treburile cetățeanului în presă e mai veche însă decît regimul Ceaușescu. S-ar părea că disprețul față de social și prețul exagerat acordat politicului sînt metehne ale oricărei tranziții. Iată ce scria cu aproape un secol în urmă Caragiale într-o Românie aflată în tranziție spre modernitate.

"Sînt oameni cari gîndesc că a vorbi cu bun simț și cu pricepere despre lucruri umile, bunăoară despre cestiuni de viață practică, este o înjosire a spiritului omenesc, și că, din contră, pentru spiritul omenesc este o onoare a debita prostii despre cestiuni înalte. Eu gîndesc altfel, adică tocmai dimpotrivă". (Opere IV, ed. Zarifopol-Cioculescu).

Politica face, neîndoielnic, parte dintre "cestiunile înalte" pe care orice ziarist se simte mîndru să le abordeze. Dar nu oricărui ziarist îi este dat să o facă. Despre problemele politice scriu în general numai directorii de ziare sau redactorii-șefi. Se respectă și aici criteriul autorității. Ziaristul de rînd – aspirant secret la sfera politicului – se îndeletnicește cu subiecte socotite "ușurele": mici drame anonime, starea jandarmeriei, împotmoliri birocratice, scîrțîieli pe la încheieturile Instituțiilor și – în anii buni – greve sau manifestații sindicale.

Una peste alta, presa reflectă cu fidelitate părerea încetățenită în conștiința opiniei publice: necazurile cetății, felul în care merg sau nu pîrghiile administrative, apostrofa și plîcticul funcționarului public, (in)activismul civic sînt realități care surpă vieți, dar de mîna a doua. Un fel de a mărturisi și de a recunoaște un imens complex de inferioritate față de autoritatea politică. Importantă e decizia ei, nu viața individului. Dacă ea decide că cetățeanul are dreptul la libertăți democratice, fie! el și le va asuma. Dacă nu, nu. Pretențiile de jos în sus, dinspre societate spre lumea politicului, sînt încă prea puține ca să oblige politicul să se resitueze în raport cu societatea civilă.

Sistemul parlamentar actual nu e nici el de prea mare ajutor în acest sens. Cît știu parlamentarii despre județele pe care le reprezintă de vreme ce au fost aleși pe liste de partid întocmite la centru? Ei pot, desigur, să încropească celule de partid locale, dar știu prea puțin despre comunitățile pe care le reprezintă și în numele cărora votează legi.

La distanță de aproape un secol de Caragiale, Havel mărturisește aceeași nevoie de întoarcere la originile sociale ale politicului, într-o lume aflată de astă dată în plină tranziție post-totalitară.

"Las altora mai calificați să decidă ce se poate spera de la Gorbaciov și, în general, "de sus" – adică de la ceea ce se întîmplă în sfera puterii. Nu mi-am legat niciodată speranțele de ea; am fost totdeauna mai interesat de ce se întîmplă "jos", de ceea ce se poate aștepta de "jos", ce poate fi cîștigat acolo și ce poate fi apărat" (în traducerea lui V. Tismăneanu din *Reinventarea politicului*). Nu e vorba de simpla modestie față de actorii marilor decizii politice ale momentului și nici de condescendență față de viața anonimă a cetății. Lucrurile numite "de jos" sînt numite așa ironic și cu amărăciune că, ținîndu-le "jos" timp de decenii, regimurile comuniste din Est le-au și înjosit. Or, cele de "jos" sînt cele care în mod normal se exprimă prin discursul politic, dîndu-i legitimitate. La originile politicului, membrii unei comunități stăteau pur și simplu de vorbă despre treburile cetății. Apoi cădeau de acord ce trebuie făcut pentru ca lucrurile să meargă mai bine pentru toți. Și se apucau de treabă. Oricît de idilică și simplificatoare ar fi o astfel de viziune, ea are totuși meritul de a pune politicul și socialul într-o paradigmă lipsită de presiunile maniheiste ale sistemului de gîndire socialist.

Revenirea la normalitate se traduce în estul Europei prin ceea ce Tismăneanu numește "reinventarea politicului": adică apariția unui nou tip de discurs, reașezarea raporturilor dintre individ și stat, descoperirea responsabilității personale, în sfîrșit, acceptarea diferenței și a pluralismului. Reinventarea politicului cade așadar în sarcina societății civile. Acolo unde însă societatea civilă este încă dezorientată, așa cum se întîmplă în România, reinventarea politicului ar trebui să înceapă cu reinventarea vieții sociale.

Cronica ideilor sociale

Sorin ȘERB

Muzeul tehnologic trebuie desființat

Dacă, pînă mai ieri, conflictul sindicate-guvern părea determinat – cel puțin în declarații – de lipsa unei perspective clare în domeniul reformei, acum el este generat de temerea (într-un fel îndreptățită) că reforma va nărui fortăreața industriei în care se protejează masa salarială. Nicicum nu e bine! Însă abia acum pare-se că liderii sindicali au ajuns la adevărata stare de spirit a salariatului de rînd: consecința reformei (adică ridicarea nivelului de trai prin eficiența economică) devine complementul reformei (protecție socială și reformă). Pînă acum, doar o parte din acțiunile sindicale locale a fost determinată de politica păguboasă a managerului (adică statul). Restul s-a datorat sentimentului că schimbarea proprietății sau modernizarea acesteia ar produce o restrîngere a forței de muncă și ar înmulți, astfel, numărul șomerilor. Și așa ar fi și normal. Sindicaliștii au de ales: fie acceptă reforma și consecințele ei (șomajul, în primul rînd), fie o resping, pentru că afectează interesele masei salariale. Prima atitudine era compatibilă cu lipsa de voință a fostului executiv – nu exista pericolul unei reforme și dacă da, aceasta ar fi fost (cum a fost *accelerarea privatizării*) de fațadă. De astă dată, însă, în fața unor acțiuni decise (chiar dacă, de multe ori, oprite pudic, la jumătate) sindicaliștii reacționează, invocînd presiunea masei salariale. Cu alte cuvinte, chiar dacă reforma este dureroasă, ea nu are de ce fi și sîngeroasă. Între a funcționa eficient și a planifica pierderi – sindicatele preferă ultima versiune. Plutim în echivoc. Ceva este, totuși, clar: protecția socială ar trebui făcută conform *pachetelor sindicale de revendicări*, care prevăd o reciclare a efortului de reformă: ce se pierde prin aplicarea soluțiilor dureroase de reformă, trebuie recîștigat prin protecția socială. În această ecuație, protecția socială este un garou care oprește hemoragia forței de muncă, declanșată de noua optică guvernamentală. În numele protecției sociale, reforma trebuie vidată de sensuri, emasculată, purificată de efecte ca *șomaj, inflație* sau *faliment*. În fapt, dacă examinăm amenințările din ultima vreme trebuie să conchidem că pentru sindicate realitatea reformei este inacceptabilă. Ideea de privatizare stîrnește proteste energice *la bază* și gesturi echivoce la vîrf. Liberalizarea cursului de schimb este cotată drept o tragedie, nu o întoarcere la adevăr, sacrificarea unor sectoare industriale fără piață și viitor – o catastrofă. Oferta sindicală: minele neproductive nu trebuie închise sau dacă sînt închise, angajații trebuie plasați în alte slujbe, primind despăgubiri; *Romtelecom* (una dintre cele mai mari farse tehnologice ale perioadei postcomuniste – undeva între improvizație și găinărie) nu trebuie privatizat, cum nu trebuie privatizate nici fabrici, uzine sau întreprinderi agricole. Căci oamenii ar ieși cu sapa în fața veneticilor. S-a întîmplat și se va mai întîmpla (tensiunile salariați – patronat de la *Rodae Automobile* sînt exemplare). În fapt, reforma are, pentru mulți, același rol ca planul înclinat pentru schiori – este doar o condiție pentru schiat, dar se poate și pe o suprafață orizontală, chiar dacă viteza este mai mică. Și efortul mai mare.

Sindicatelor le-a fost frică, multă vreme, că pot fi considerate o unealtă a guvernanților. De aceea, după '89, ele au primit cu agresivitate proiectele guvernanților. Acest mod naiv de a se raporta la putere le-a dus la situația paradoxală și caricaturală de a dicta politica economică. Și chiar dacă acum și-au negociat alte relații cu reforma (poate și prin evadarea lui Victor Ciorbea în zona oficială), sindicaliștii cred totuși cu tărie într-un singur lucru: este posibilă protecția socială, acoperirea integrală a creșterii prețurilor (și, eventual, înghețarea acestora), păstrarea locurilor de muncă, reconsiderarea grilei salariale etc. Toate acestea trebuie să constituie principiile pe care se clădește reforma. Or, cel mai important produs al acestei forme de reactivitate este *statu quo*-ul. Nimic (sau prea puțin) din peisajul industrial – nu trebuie schimbat. Acest mod de a privi lucrurile ne indică faptul că *pentru sindicaliști oamenii sînt niște anexe ale tehnologiei*. Protecția socială include – prin ricoșeu – menținerea în stare de funcțiune a întreprinderilor. Și nu e de mirare – ele au intrat în biografia individului și l-au determinat fundamental. Pe cînd, în fapt, acestea mănîncă cea mai mare parte a banilor în economia românească și exclud creșterea nivelului de trai. Sute de miliarde datorează industria românească fondului de asigurări sociale. Alte sute de miliarde sînt risipite pe traseul dintre partenerii economici. Bani sacrificați pentru o realitate economică cenușie. Fără reformă și fără protecție socială, marile întreprinderi nu au produs decît un lucru – au proletarizat salariații, ținîndu-i în viață doar pentru festivități și alegeri. În rest – energia, banii, fantezia ideologică s-au dedicat industriei. Care le consumă integral. În mare, protecția socială cerută de sindicaliști este o protecție a tehnologiei învechite, a stării de fapt. Pentru sindicaliști care nu întrevăd perspectivele, reforma rămîne un plan înclinat, un accelerator eficient al pericolelor de moarte.

Între politic și economic

În această direcție comunismul a reușit: dacă proiectul utopic asambla belșugul economic cu o societate "multilateral dezvoltată", socialismul real a realizat prin repartizarea mai mult sau mai puțin omogenă a sărăciei o *ne-societate*, dependentă de articulații autoritare și reprezentări falșe.

Tranziția, fascinată de politic și gonită din urmă de economic, pare a fi preocupată de social doar cînd vine vorba - și vine destul de des - despre protecția socială. Deși în nenumăratele mese rotunde și simpozioane se formulează des opinia că transformarea dorită nu se poate petrece decît prin modificarea mentalităților, principalele pîrghii de influențare - justiția, învățămîntul, cultura - sînt marginalizate, dacă nu desconsiderate. Nu vor exista guverne competente și oameni politici cinstiți, dacă în întreaga societate românească nu va funcționa un sistem consistent de selecție a valorilor, o raportare comună la noțiunile de adevăr și dreptate. Reala protecție socială la care ar trebui să mediteze guvernările democratice dincolo de indexări și compensări ar fi asigurarea egalității șanselor. În competiția globală, România își poate exploata cu folos avantajul capitalului uman pe care-l posedă. Eficiența acestui capital nu se poate manifesta decît în interiorul unei societăți care funcționează reglementată de legi și ordonată de cîteva principii general acceptate. Ar fi una din prioritățile protecției sociale care, în loc să cerșească bani de la buget, l-ar spori prin inventivitate și liberă inițiativă. (M.B.)

Radu TOMA, profesor universitar

Văd enorm, simt monstruos

– sau ce e un autor –

Publicarea unei teorii ştiinţifice o transformă în bun public: din clipa tipăririi, comunicării etc., oricine şi-o poate însuşi, oricine o poate folosi, modifica, fără a cere pentru aceasta consimţămîntul autorului. În nume propriu. Nu însă un poem, o simfonie ori un tablou: orice imitare cît de cît "servilă" a unei opere de artă, în sensul clasificatoriu şi nu axiologic al termenului, poate fi sancţionată de lege. De ce oare? De ce această discriminare între produsele spiritului omenesc? Nu rezultă şi unele şi celelalte dintr-un travaliu intelectual? Ce are specific activitatea intelectuală ce a dus la sonetul pe care tocmai l-am citit – şi care de altfel nu-mi place defel? – de-l face atît de preţios? Şi de ce oare această activitate nu a fost astfel considerată întotdeauna, ştiut fiind că pe vremea lui Platon, bunăoară, poeţii erau asimilaţi muncitorilor manuali, căci, precum cizmarul care potriveşte cîteva bucăţi de piele pentru a face un pantof, poetul potriveşte cuvinte? Ciudat.

Fiind ceva mai competent în literatură decît în celelalte arte, nu mă voi referi în cele ce urmează decît la ea şi voi spune că de la formaliştii ruşi şi pînă în studiile de azi de poetică ideea care domină este că acel ceva ce face specificitatea producerii textului literar este de natură lingvistică: o anumită organizare a acestui material care este limba, o serie de convenţii ce ne obligă la o anumită activitate în construirea unui univers de sens etc. Pe scurt: nu eşti poet pentru că ai un suflet de poet, ci pentru că foloseşti limba într-un anumit fel. Nu te naşti poet, ci devii poet învăţînd şi apoi aplicînd regulile acestei gramatici speciale care este poezia. Idee larg împărtăşită, cu intensitate diferită, e drept, de mulţi dintre literaţii veacului nostru. Un Claude Simon, bunăoară, unul dintre Noii Romancieri dintre cei mai puri, premiul Nobel pentru literatură, ar subscrie fără ezitare.

Or, sînt convins că Claude Simon, care are nu numai simţul proprietăţii literare, dar şi pe acela al proprietăţii în general (trăieşte nu atît din cărţi ci mai ales din ce-i aduce o podgorie), nu ar ezita, în cazul în care ar fi plagiat, să se adreseze justiţiei. Paradoxal, căci filosofia ce stă la baza legislaţiei privitoare la proprietatea literară şi artistică este – şi nu numai în Franţa, ci peste tot în lume – diametral opusă ideii că textul literar ar rezulta din "simple" manipulări ale limbajului. Dar să vedem care e această filosofie.

În centrul ei se află conceptul de *creaţie*, concept prin care juriştii înţeleg, în primul rînd, un *efort* (pînă aici Claude Simon ar fi de acord) ce poartă asupra unei lumi *imateriale* (lumea reprezentărilor, începînd de aici Claude Simon ar începe să strîmbe din nas), efort cheltuit în mod *liber* şi în virtutea unei *pasiuni*. Reunite, adaugă juriştii, aceste trei caracteristici exprimă *personalitatea autorului*.

Citesc într-o lucrare despre proprietatea literară şi artistică următorul fragment din pledoaria unuia din avocaţii lui Chaplin: "Anumite opere sînt atît de intim *incorporate* în persoana autorului al cărui geniu îl exprimă... încît a le trăda ar echivala cu a leza însuşi omul, orgoliul său de artist (...) ar echivala cu a-i lua singurul bun de care nimeni nu are dreptul să dispună fără consimţămîntul său şi pe care nici el nu are întreg dreptul de a-l negocia: creaţia spiritului său". Iar lucrurile stau aşa pentru că opera este o *emanaţie* a personalităţii autorului, iar creaţia una din căile prin care acesta *se realizează*, îşi realizează *esenţa*. Persoana se încarnează în operă, iar opera este încarnarea persoanei: persoană şi operă sînt indivizibile; a priva pe cineva de opera sa înseamnă a atenta la realizarea esenţei sale.

Această teorie a operei de artă şi a actului de creaţie nu este inocentă. E solidară cu anumite mutaţii din spaţiul mental occidental din veacul al XVIII-lea şi s-a generalizat odată cu romantismul. Mai exact, e legată de fabricarea conceptului de geniu, care a însemnat moartea omului universal, în care toate facultăţile spiritului funcţionează laolaltă şi armonios, înlocuit cu un om în care nu poate funcţiona decît o facultate (fie raţiunea, fie imaginaţia) şi a cărui realizare nu se poate face decît prin adîncirea diferenţei, a singularităţii. Iată ce ne spune bunăoară Diderot, unul dintre cei ce au contribuit în mod hotărîtor la această mutaţie, pe de o parte despre *filozof* (echivalentul, în veacul al XVIII-lea, al omului de ştiinţă de azi), pe de cealaltă parte despre *geniu*.

Îndrăgostit de adevăr, filozoful se caracterizează printr-o "atenţie scrupuloas[ă]" şi "timiditate" în gîndire: temîndu-se să nu eşueze în găsirea adevărului, el înaintează pas cu pas şi, cuprins de îndoială, se opreşte la tot pasul şi verifică dacă lumea este într-adevăr aşa cum apare în gîndirea sa. "Pentru a surprinde legăturile speciale, delicate, fugitive dintre cîteva idei apropiate ori opoziţia şi contrastul dintre ele, el se pricepe să extragă un obiect particular din mulţimea obiectelor de aceeaşi specie ori dintr-o specie diferită ori să ţintească microscopul pe un punct imperceptibil, şi nu se convinge că a văzut cu adevărat decît după ce a privit multă vreme". "În filozofie trebuie să cauţi adevărul cu ardoare, şi să-l speri cu răbdare. E nevoie întru aceasta de bărbaţi care să poată să-şi pună ordine şi coerenţă în idei, care să parcurgă întreg lanţul raţionamentului înainte de a trage o concluzie, ori să-l întrerupă pentru a face loc îndoielii, e nevoie de căutare, de discuţie, de încetineală".

Or, geniul nu dispune de nici una din aceste calităţi. Nu e defel timid, ci îndrăzneţ; nu e îndrăgostit de adevăr, ci de frumuseţea construcţiei. "Dă abstracţiunilor o existenţă independentă de spiritul care le-a elaborat, dă realitate fantomelor din mintea sa, entuziasmul său creşte contemplîndu-şi creaţiile (...); purtat de mulţimea gîndurilor sale, furat de uşurinţa pe care o are de a le combina, obligat să producă, găseşte mii de probe specioase şi nu e în stare să fie sigur de nici una; construieşte edificii în care raţiunea nu ar îndrăzni să locuiască şi care-i plac nu prin soliditate, ci prin proporţii". Şi Diderot adaugă: geniul "răspîndeşte adesea în juru-i erori, dar uneori şi mari adevăruri".

Ce face din geniu un geniu e temperamentul. Spre deosebire de majoritatea muritorilor, care, spune Diderot, nu reţin din lume decît ceea ce are vreo legătură imediată cu nevoile lor, cu gusturile lor, geniul are un "suflet" mai "întins" şi care reacţionează la totalitatea fiinţelor ce constituie universul. "Cînd sufletul a fost afectat de vreun obiect, e afectat totodată de amintire (...), imaginaţia merge mai departe: îşi aminteşte senzaţiile cu o intensitate mai mare decît în clipa în care le-a încercat prima dată, pentru că de ele sînt legate mii de alte senzaţii" etc.

Nu mai zăbovesc asupra portretului geniului, căci deja este vizibilă legătura dintre acesta şi artistul a cărui operă e apărată de legislaţia de astăzi: şi într-un caz şi în celălalt opera este emanaţia unei constituţii particulare, singulare. Şi într-un caz şi în celălalt, opera e ceva secundar în raport cu "sufletul" ori, într-un limbaj ceva mai actual, "personalitatea" autorului. Ce e curios e că, deşi experienţa estetică a veacului nostru este radical diferită de cea în care a fost elaborată figura geniului, artiştii care participă la această experienţă acceptă implicit, cînd e vorba de proprietatea asupra operei lor, idei foarte străine de experienţa lor.

Dan C. MIHĂILESCU, critic literar

Dacă nu ne putem implica, măcar să ne complicăm

Nu, zău aşa, nu puteţi aştepta tocmai de la mine o probozire sau vreo persiflare pripită a romantismului. Cînd debutezi editorial cu un eseu despre Eminescu, scris cu tot focul la 24 de ani şi unde ai vărsat nu doar o bibliografie noctambulă şi viforoasă ("pacienţii" lui Albert Béguin din *Sufletul romantic şi visul*, başca Blake, Novalis, dar şi Baudelaire, Lautréamont, Rimbaud, mă rog, cam toată "the dark side" a Rotundului romantic fără de vîrstă), ci şi o biografie apăsată de varii complexe & utopii, – e greu ca, numai în numele maturizării, să-ţi veştejeşti idolii dintîi.

Da, desigur, spiritualmente orice *organism* normal trece din tensiunea acneică a existenţialismului puberal (cînd totul e negru, alterat, damnat şi de prisos) în idealistica romantică de la 20-23 de ani, pentru a ajunge la calculul mai mult sau mai puţin cinic al realismului maturităţii şi la clasicismul bătrîneţii. Între timp, de la caz la caz, se poate trece (sau rămîne) în baroc, expresionism sau iluminism, în dandysm sau bigotism – dar nu asta ne preocupă acum. E vorba de naturalul joc al simetriilor: trupul sănătos al adolescenţei coace furibund maladivul romantic, în vreme ce bătrîneţea ("continua demisie a organelor", vorba lui Cioran) etalează temperanţă, seninătate, comprehensiune.

Numai că, aşa cum se întîmplă cu toate clişeele devenite prejudecăţi şi tabuuri, opoziţia *clasic/romantic* deghizată în polaritatea *sănătos/bolnav* a viciat aproape dintru început esenţa romantismului. Pas de mai schimbă ceva. De frica redutabilului său potenţial revoluţionar, romantismul a fost repede identificat fie cu pericolul social, fie cu atentatul la tradiţie, la normă, rînduială, cu ideea de schimbare, evadare, destabilizare. Rezervorul său de proiecte sociale a fost iute etichetat ca utopie, "vizionarism poetic" de puternică extracţie paseistă. Noaptea, tot ce ţine de "regimul nocturn", i-a fost pus exclusiv în cîrcă: viciu, orbecăire, erezie, evazionism, strigoism, insurgenţă complotistă, forfotă antisocială, paralel cu ispita suicidului, a demoniei şi maledicţiei.

Şi încă: inadaptare la real, fantasmare, dar şi mercantilism mic burghez. Singurătate, anxietate, criză teribilă, dar şi apetit salonard, poftă de calambur, provocare şi grotesc. Goticul barbar *versus* clasicul civilizat şi civilizator. Reveria actelor grandioase, mesianismul, misionarismul, ieremiadele şi antidogma, naturismul, dar şi pan-estetismul. "Luma ca metaforă a spiritului", minciuna fabuloasă, "fantezia dictatorială", fascinaţia folclorului şi prelucrarea literaturii populare, principiile de la 1789, dar şi legitismul lui Hugo sau Vigny. 1848, dar şi cultul lui Napoleon. Depinde, aşadar, ce mască alegi: Byron sau Chateaubriand, Hölderlin sau Heliade Rădulescu, Jean Paul sau... "primăvara popoarelor" ş.a.m.d.

În fine, cînd mai vine vorba şi de "clasicismul romanticilor" şi "romantismul clasicilor", ori cînd ţi se întîmplă să aderi la teoriile cuprinzătoare de tipul "barocul – o constantă a spiritului", acceptînd că romantismul şi clasicismul funcţionează întotdeauna complementar, ca "a filei două feţe", n-ai de ce să te mai agiţi ierarhizînd şi optînd. Îmbrăţişezi contariile şi le iubeşti deopotrivă. Asta-i o cale.

Din nefericire, mai există una, infinit mai bătută: *eternizarea caricaturii*. Ai cărei captivi sîntem cu toţii. De ce ni se face ruşine cînd vorbim de romantism? Aici vine vorba de "reziduurile romantismului", tema *Dilemei* de azi (mă înnebunesc după nucile astea în perete! Adevărul e că, nu de puţine ori, cele mai folositoare sînt lucrurile existente aparent degeaba). Ce vrea caricatura? De ce am ajuns să ne suspectăm de idioţenie cînd ne vine să ne afişăm ca romantici? Caricatura vrea încremenirea multiplei Figuri a romantismului într-o unică – şi ridicolă – ipostază, cea din cunoscutul vers eminescian "heinizînd duios la lună", ca pisicile-n călduri, sau ca lupii din basme şi filmele horror. Noaptea, mantia neagră, gluga, plimbarea printre morminte, paloarea feţei, ochii sorbiţi în orbite, văicăreala sumbră şi paseistă printre ruine cu *ubi sunt*.

Asta vrea tradiţia (adică... propaganda) de la imaginea romantismului. În plus, cîte un Rică Venturiano înzestrat cu retorica tip C.A.Rosetti. Nimic despre spiritul profund *ştiinţific* şi intens *politic* al curentului, ci numai clarul de lună. Nimic despre enciclopedismul multora dintre romantici şi foarte mult despre suspinul, floarea albastră, mitomania şi lacul cu nuferi. Cît de puţin despre romantismul timpuriu, de la Jena, cel al fraţilor Schlegel, şi foarte mult despre lamentourile lui Lamartine şi Musset. Nimic despre ororile revoluţiei franceze sau despre monarhismul multor romantici, şi foarte mult şi... romanţat despre avîntul de pe baricadele lui *égalité* şi *fraternité*. Cît mai puţin despre ocultismul, masoneria subversiv-constructivă, ori despre vigoarea naţională a valurilor romantice, şi cît mai mult despre exotismul, evazionismul, patosul internaţionalist ori "ataraxia" finală.

Dintr-o mişcare atît de amplă şi – în ciuda multelor aparenţe – foarte greu de închis într-un numitor comun, s-a ajuns la noţiunea de "romantic" prin care filmele americane de azi înţeleg un sfert de ceas de mers prin parc, înainte de-a se cădea în realismul canapelei. Şi ce? credeţi că o duce mai bine clasicismul? Dacă astăzi "romantic" va să zică ceva înduioşător de anacronic, un boem tîmpit şi lunatic, însă fermecător, totuşi, "în felul lui", în schimb "clasic" va să zică babalîc stupid, un tip de modă veche, total ieşit din uz, o "rublă ştearsă". Şi, dacă stau să mă gîndesc bine, nici celelalte mari curente n-o duc prea bine. Poate expresionismul, pulsînd hidos şi visceral sub kitschul planetar... Oricum, sîntem în plină medievalitate a lui Bahtin-Rabelais, într-un cimitir de carnaval sau într-un bîlci morbid. Cum să eviţi paseismul romantic, evitînd, în acelaşi timp, să fii taxat drept reacţionar?

Flori presate & baricade

– dialog cu prozatoarea Doina CIUREA –

Un termen pe care dicţionarele apărute după 1970 omit să-l definească este "romantismul revoluţionar", deşi el nu dispăruse din limbajul Epocii. Tocmai pentru că devenise neclară, formula căpăta virtuţile unei terapii naturiste, recomandate în clipe de criză, cînd nu se mai întrevăd alte şanse de supravieţuire. De cîte ori apărea nevoia unor noi sacrificii pentru ajungerea pe "tot mai înalte culmi de progres şi civilizaţie", romantismul revoluţionar părea a fi un leac din bătrîni, capabil de minuni. Dar cum a fost el pentru cei care l-au trăit în vremea sa de glorie, în primul deceniu de după război, cînd încă nu ieşiseră din adolescenţă? Cît romantism şi cît spirit revoluţionar au dominat, stimată Doina Ciurea, acei ani de formare a unei generaţii?

Eu cred că atunci cînd generaţiei de care vorbim i s-a impus romantismul revoluţionar i s-a întins o capcană. Această discuţie a noastră - nu se petrece nici la o oră romantică - miezul nopţii - nici sub un soare sfîşietor, peisajul nu e înecat în ceaţă iar noi nu răsfoim volume vechi, cu flori presate între pagini. Aşa că e nevoie mai întîi de cîteva precizări. L-am auzit de curînd pe noul ministru al Culturii, dl Ion Caramitru, recitînd din Eminescu. A încheiat aproape programatic cu "eu rămîn ce-am fost - romantic". În ce mă priveşte, aş spune că trebuie să ne temem de romantici. Nu pentru că sînt pletoşi, bărboşi, bycronieni, selenari etc., ci pentru redutabilul lor spirit critic. Iar dacă vorbim despre reziduurile romantismului - unul dintre ele este combinaţia de pamfletar cu idealist. Ar fi interesant de reanalizat din cînd în cînd raportul dintre idealist şi pamfletar care a evoluat într-un anumit fel şi care poate fi marcat de-a lungul epocilor exact în funcţie de acest tip de evoluţie. La noi, bazele spiritului critic cu tentă revoluţionară s-au pus cu foarte mare seriozitate în momentul apariţiei "Daciei Literare". Mihail Kogălniceanu spunea atunci că el n-o să ridice condeiul asupra lui Asachi, cu care avea nişte conflicte - şi că totul se va petrece sub legea adevărului şi fără atac la persoană. Profesiune de credinţă remarcabilă. Nu-i mai puţin adevărat că, tot el, la un moment dat, în "Dorinţele Partidei Naţionale", cred, îl făcea pe Domnul Sturdza "vampir", "crocodil", "apărător de spioni". Se lansau, aşadar, şi invective, cărora le puteam găsi, totuşi, o explicaţie justiţiară: era vorba de un fel de dilatare a vitalităţii adevărului. Făcînd o departajare între cele două tipuri de radicalism critic al romanticilor revoluţionari - de la 1848, Iorga îi socoteşte pe cei care-şi făcuseră studiile în Germania, ca Mihail Kogălniceanu, mai moderaţi. "Radicaliştii absoluţi" erau cei cu studii în Franţa. Dar radicalismul implică necesar un fel de puritate intelectuală şi umană - observaţia aparţine unui eseist din generaţia noastră. Într-o primă etapă, ea se manifestă prin generozitatea de care dădeau dovadă cei dintîi romantici revoluţionari de la noi. Reaua credinţă marxistă a alterat tocmai această componentă - generozitatea.

Romantismul revoluţionar al anilor '50 aluneca destul de repede peste strămoşi, le evidenţia mai degrabă "limitele". Cu orgoliu demiurgic era gata să ia totul de la capăt, fără "trecut" - deşi romanticii, prin însăşi condiţia lor, nu-l ignoră, dimpotrivă.

Să nu mai ai sentimentul realităţii trecutului era aproape o regulă pentru celebrul şi mult discutatul romantism revoluţionar de care noi am avut parte.

Dublul îngheţ

Care era caracteristica lui?

Dublul îngheţ. Încremenirea, hai să nu spunem în proiect, ci în ideal. S-a plecat de la spiritul critic care coexista cu idealul ca să constatăm că, pe parcurs, idealul a încremenit într-o zonă iar spiritul critic, reprimat, blocat, într-alta. În defavoarea ambelor - legăturile se rup. Spiritul critic cade în dogmatism, idealul rămîne în zona infantilă. Nici măcar nu-şi mai recîştigă acele calităţi de incoruptibilitate *pură* de care dădeau dovadă incoruptibilii din Revoluţia Franceză. E drept că şi acelora li s-au opus foarte repede "imoralii", semn că idealul începuse să se ruineze devreme.

Romanticilor-revoluţionari ai epocii li s-a sistat avîntul şi li s-a interzis spiritul critic. De fapt, au fost înşelaţi şi s-au înşelat. Au rămas nişte puerili, nişte "veşnic tineri". Dar în acest caz cred că era vorba de o "veşnică tinereţe" programată, care îi făcea pe romanticii revoluţionari/tinerii scriitori mereu disponibili, mereu şanjabili, mereu tot văzînd cum se depărtează ţinta spre care năzuiau, unii dintre ei cu suficientă candoare a vîrstei.

Peisaj real cu un cal alb

Cedînd tentaţiei anecdoticului, pot spune că atunci cînd şeful suprem al propagandei P.C.R. a întîlnit trei tineri scriitori care se aflau de cîţiva ani în provincie, la construcţia unui edificiu industrial, i-a privit cu o uimire afară din cale. Nu fusese declanşată nici o campanie, ei veniseră acolo "de capul lor", ceea ce era mai degrabă o bizarerie: luaseră în serios un îndemn general, "neplanificat"! Campania trimiterii în "miezul fierbinte al actualităţii", care urma să se lanseze la începutul anilor '60, a descompletat cîteva redacţii, în special "Gazeta Literară", unde tinerii trimişi "în viaţă" pentru 6 luni, la întoarcere nu şi-au mai regăsit posturile: de pildă romanticul Nicolae Velea a trebuit să-şi caute alt serviciu, Cezar Baltag, Constanţa Buzea ş.a. de asemeni. Spiritul critic romantic al Doinei Sălăjan faţă de realitatea socialistă fusese aspru sancţionat, cu cîţiva ani înainte; poeta căra prin '60 lăzi cu electrozi la o uzină bucureşteană, ca muncitoare necalificată. Dar secretarul organizaţiei de tineret din acei ani, declarat poet revoluţionar, care organizase "detaşarea în viaţă" a confraţilor, n-a plecat nici o zi din postul său de la "Luceafărul". Care mai puteau fi raporturile acestei generaţii cu romantismul revoluţionar socialist, adevărată mască pentru "rotiri de cadre" în acest caz?

Să nu uităm că, încă de la începuturi, cei mai importanţi romantici revoluţionari aveau grijă să susţină că nu sînt socialişti. Theophil Gautier, care venea la "Hernani" îmbrăcat în jiletcă roşie, spune în amintirile sale că alesese un anumit roşu, o nuanţă care să nu amintească nicidecum de Robespierre. Nu dorea nici un fel de confuzie cu implicaţia politică. În generaţia de debutanţi din anii '50, singurul scriitor romantic - unul întîrziat - dar care putea fi privit şi ca un romantic-revoluţionar cred că a fost Nicolae Labiş. Nu din opţiune politică, din temperament. Nu era un demolator de tip Rimbaud, deşi poate că ar fi vrut să fie. Dacă s-ar face odată analiza poeziei sale altfel decît în modurile ştiute pînă acum, nu-i exclus ca "romantismul său revoluţionar" să se vadă parţial altfel. În general, însă, ştacheta coborîtă care funcţiona în epocă sub numele de elan revoluţionar romantic în cucerirea frontului literar, a umplut redacţiile şi cenaclurile de veleitari.

Dar modelele de excelenţă din manualele şcolare din prima pagină a revistelor, din recomandările multor critici erau poeziile lui Neculuţă şi A.Toma. Compunerile de acest gen nu dădeau complexe, aproape oricine le putea imita...

Nu oricine. Cine era nechemat, da, putea. Dar romanticul adevărat, ca "egoist feroce" şi individualist, avea posibilitatea să rămînă şi la propriul său model, cu toate riscurile, desigur. Labiş putea să-l imite - secret şi nu prea - pe Rimbaud, Cezar Baltag să-şi ia drept model de început pe Ion Barbu, criticii tineri pe hulitul, atunci, Lovinescu ş.a.m.d. Bornele individuale puteai să le păstrezi, cu un curaj tipic romantic, cu gustul secretului, al interiorului în care-ţi protejai fantasmele şi reperele de valoare. Şi totodată al pericolului asumat.

Romantismul revoluţionar mai poate cuceri azi tineretul?

Călinescu observa că romanticul poate fi student sau puşcăriaş. (Uneori categoriile au coincis, la noi, exact în perioada romantismului revoluţionar dogmatic). Mi-a plăcut grozav cînd am aflat că studenţii belgrădeni au plecat la manifestaţie cu un cal alb în frunte, imagine perfect romantic-revoluţionară. Formula, iată, nu s-a epuizat.

Dar cînd spun că ar trebui să ne temem de romantici am în vedere şi un alt aspect: civilizaţia implică reguli şi restricţii. Dorinţa de afirmare nestăvilită, romantică, aduce şi elemente de barbarie. Dacă civilizaţia vrea să capete acelaşi avînt cotropitor, fără organicitate, ea devine element de spaimă şi disoluţie.

A consemnat

Tita CHIPER

Norbert DODILLE

Tramvaiele tranziţiei

De cînd au intrat în perioada de tranziţie, ca şi cum s-ar fi angajat într-un concurs, ţările Europei Centrale şi de Est dau uneori impresia, cel puţin mie care sînt un profan, că s-au uitat unele pe altele. Desigur, mai semnează între ele cîteva tratate din cînd în cînd, dar nu atît pentru armonizarea relaţiilor lor, cît cu scopul mărturisit de a le face pe plac verilor din Vest care, fără aceste reconcilieri oficiale, nu le-ar admite în clubul foarte închis al Uniunii Europene. Astfel - luînd exemplu de la acele cupluri de personaje foarte importante care se detestă, dar surîd în faţa camerelor de filmat, luîndu-se de talie, ştiind că de asta depinde reputaţia lor şi, desigur, încheierea unor contracte importante -, fostele ţări surori despre care vorbim se ţin cu amabilitate de mînă, privind în aceeaşi direcţie. La urma urmei, cam aşa descriu poeţii marea dragoste.

Mi se întîmplă să am nostalgia anumitor legături subtile care uneau cîndva aceste popoare implicate astăzi în competiţia economiei de piaţă şi a uniformizării legislative. Iată un exemplu: priveam într-o zi, înduioşat, într-un cartier de la periferia Bratislavei, un petec de grădină pe care se înălţa ca vai de el un ansamblu aproape ruginit de jocuri pentru copii. Leagăne, tiribombe, tobogane - complet neluate în seamă de noile generaţii, instalate în faţa televizoarelor -, aceste aparate, altădată glorioase, constituind bucuria micilor comunişti ai Europei centrale şi estice, atestă entuziasmul manifestat pentru reproducerea sistemului prin multiplicarea militanţilor săi. Îmi amintesc de un loc de joacă absolut identic din Bucureşti. Mi-am aşezat băieţelul pe un balansoar metalic, a cărui vopsea verde se mai zărea doar pe alocuri. La prima mişcare, balansoarul a scos un scîrţîit sinistru care l-a făcut pe copil să plîngă, el fiind deja un capitalist fără concesii. Cît despre tramvaie, le-aţi văzut: peste tot aceleaşi, absolut aceleaşi, de la Dresda la Bucureşti, în Praga şi în alte oraşe. Graţie formei lor caracteristice şi culorilor inimitabile, roşu mohorît şi bej pal, inginerii care plecau în stagii de pregătire în ţările surori nu se simţeau deloc înstrăinaţi. Recunoşteai aceste tramvaie după mirosul lor, după zgomotul pe care-l făceau alunecînd pe şinele întreţinute cu grijă de un întreg popor de muncitori entuziaşti, pe care inginerii îi salutau cu mîna, în trecere.

Cînd cortina de fier a căzut, am observat cum, de la o zi la alta, aceste tramvaie s-au metamorfozat, s-au îmbrăcat în culori strălucitoare ca cele ale fluturilor exotici sau ale peştilor din mările Sudului. Inimitabilul roşu de altădată a devenit roşu Marlboro, iar bejul a fost înlocuit de albul faimoaselor pachete de ţigări. Cowboy-i fumători şi-au făcut apariţia, pictaţi pe nenumărate tramvaie, din nordul pînă-n sudul Europei de Est, pe fondul indiferenţei generale a vatmanilor, rămaşi aceiaşi şi care văzuseră atîtea în viaţa lor.

Am văzut tramvaie de toate culorile: verde fistic, roz fluorescent, albastru peruzea şi am mai văzut desenate figuri în trompe-l'oeil care prelungeau cu maliţiozitate trupurile pasagerilor rămaşi neputincioşi în spatele ferestrelor. Am putut citi tot felul de inscripţii publicitare scrise printre dungi, linii, în pătrate, cercuri şi romburi multicolore. Decoratori fantezişti păreau să răzbune tramvaiele deceniilor în care acestea au fost nevoite să poarte uniformă. Un anumit capitalism triumfător şi popular a pus stăpînire fără ruşine, ca pe o pradă uşor de cucerit, pe mijlocul obişnuit de transport al muncitorilor traumatizaţi de creşterea şomajului şi de costul vieţii. Apoi, pentru că la un moment dat te plictiseşti de toate, am văzut revenind pe şine tramvaiele modeste printre surorile lor mai arogante, cîteva tramvaie în roşu şi bej, uneori în roşu şi alb. Multe dintre ele modele noi, cu siluete evident occidentale, nu au mai fost nevoite să se travestească, precum colegele lor vechi, să-şi machieze, cu ajutorul fardurilor şi înfloriturilor publicitare, plăgile de rugină şi lucrăturile de pe carcasa epuizată.

Luna trecută am mers să fac schi de fond în Austria. Acolo pistele de schi de fond, un fel de şine trasate în zăpadă, sînt reglementate strict, la fel ca autostrăzile. Cele mai multe dintre ele au patru sensuri şi dacă nu o iei în direcţia bună eşti arătat cu degetul. Există chiar şi piste cu opt sensuri de mers, patru într-un sens, patru în altul, ale căror linii paralele continuă pînă la linia orizontului unde se pierd în pădurea joasă. Coboram pe o pantă rapidă, încrezător în schiurile mele bine instalate în canelurile lor de zăpadă şi mi-am dat seama că zgomotul pe care-l făceau cînd acceleram îmi amintea în mod irezistibil de ceva. Am avut dintr-odată viziunea fantomatică a unui tramvai solitar, care înainta prin zăpada nesfîrşită către un destin ipotetic.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://www.netside.net /romanian_lobby/dilema.html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 21.08.45/139 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul V
nr.214
28 febr. - 6 martie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană pentru Ştiinţă şi Limbalit
Biblioteca

NATURĂ & TEHNOLOGIE

© D. Stanciu

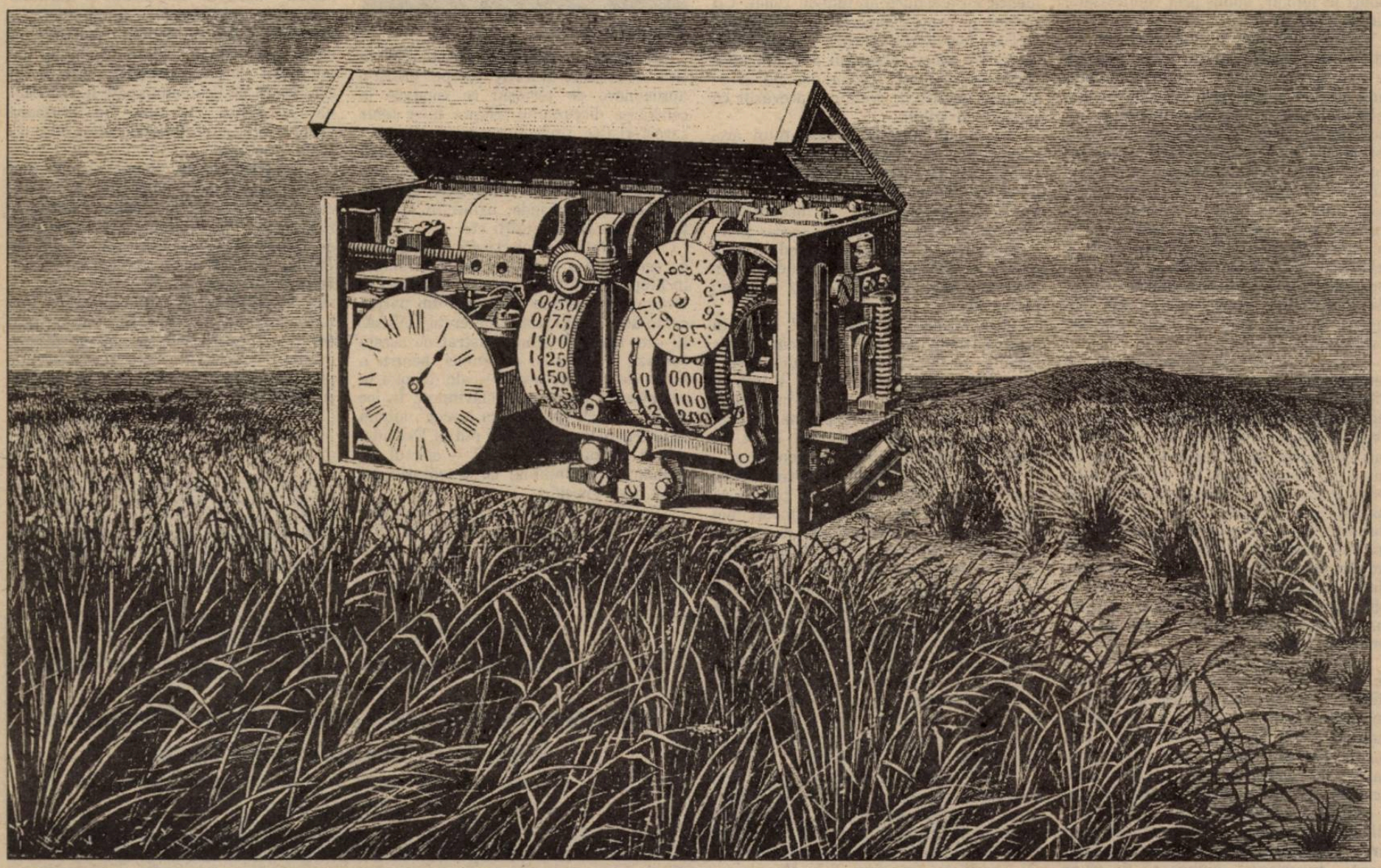

„Spaţiul era gol şi haotic De aceea îl preferam pe plan tehnic“
(GELLU NAUM – „TATĂL MEU OBOSIT“)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

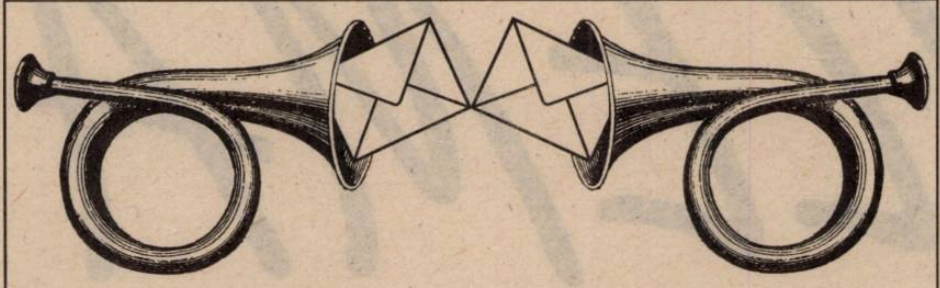

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 213: „*Reziduuri romantice*“

Genial & boem

Că românul s-a născut sub steaua poeziei nu mai este, de la Alecsandri încoace, nici un mister. Frecvenţa cu care formula (champollioniană) este evocată lasă însă loc bănuielii că există o inflaţie de conotaţii pe sub pieliţa ei subţire ce stă să spargă. Românul – care se întîmpla să fiu eu, tu, sau Ionescu – nu se afirmă doar ca poet, el se situează ca un *bon connaisseur* şi în multe alte domenii: proză, teatru, arhitectură, urbanism, inginerie, medicină etc. Cu cît mai multe, cu atît mai bine. Ambiţia camilpetresciană de a strînge Totul în chingile priceperii individuale e, în fond, o aspiraţie progresistă, demnă de era lui "Tot înainte"! în care trăim.

Că îşi lasă rădăcinile clătite periodic de pusee întîrziat romantice, melodramatice, de secol XIX, devine, printre floricelele de nu-mă-uita ale atîtor vocaţii, un detaliu nesemnificativ. Aerul de mansardă face bine, te provoacă la o partidă de tuse à la Modigliani. Febra boemă este portul naţional în Montparnasse. Dintre sute de romantici, un "clasic" care nu suflă suficient de tare, cît să o vălurească, în supa primordială a creaţiei se detaşează ca un mic burghez cu maniere de împrumut. Cu totul altfel stau, fireşte, lucrurile în cazul celor ce, împuţinaţi la număr, ajung prin compensaţie clasici în viaţă.

Geniul din noi nu mărşăluieşte, de altfel, niciodată în pluton, ci are ambiţia de a fi mereu singur, neînţeles, tumultuos. Cineva de formaţie politehnistă îmi povestea odată, cu toată seriozitatea, că lucrează la ultimele amănunte ale unui *perpetuum mobile* ideal. Altfel, omul era normal, avea însă şi el obsesia lui în care ceilalţi i se împotriveau. Ca să existe, îi trebuia un secret, cum ar zice Jung. Pentru a fi unic însă, secretul devine fabulos, cu neputinţă de împărtăşit altora, o nebuloasă în al cărui centru se află posesorul său. Dacă o invenţie sfidează regulile domeniului, atunci ea e cu atît mai sigură, întrucît ţine de inspiraţie, de revelaţie, de miracol.

Un orgoliu atît de mare acoperă, de bună seamă, un complex la fel de mare. Nimeni nu e fericit printre morminte – căci trebuie remarcat, geniul nu acceptă rivali în viaţă, ei sînt toţi de mult îngropaţi şi slujesc drept modele. Un indian bun e un indian mort. Iar cea mai valoroasă proprietate se dovedeşte în ultimă instanţă cea asupra vidului interior, ce absoarbe la un loc aspiraţii, resentimente ori doar modele ale altor vremuri. Mitul eroului tenebros, obsesia singularităţii, ideea naţională, sentimentul sublim al izbînzii cu pletele în vînt împotriva tuturor – toate se reîntorc în lume într-un amalgam indefinit.

Inutil să moralizezi aici, să te apuci de coada lui "trebuie" (de altfel, mai eficace e să-l iei de coarnele cu care te împunge imperios şi categoric). În problemele de (ne)mulţumire sufletească – căci despre asta este vorba – poţi să dai şi cu parul, tot degeaba. Dar în faţa unui fenomen de o oarecare relevanţă pentru o categorie întreagă ca cea a intelectualilor nu poţi să nu te întrebi: oare fericirea personală, simplă, fără comandamente „superioare“, ajunge să fie chiar atît de greu de realizat? Dilema este: fericirea naţiunii o face fericirea mea „sedentară“, sau nefericirea mea „activă“?

Evident, profundul misionarism cultural ce ne tot paşte trebuie cumva exorcizat. Ca măsură simbolică, demonetizantă, aş propune tocmai o rentabilizare a dictonului, în cel mai frivol şi mai profitabil spirit american de cultură a afacerii: etichete de blue jeans purtînd marca „Genial & boem – autentic“. Poate că recunoscută pe faţă şi ţinută mereu la spate, problema va deveni mai puţin stingheritoare.

Dorin-Liviu BÎTFOI
Bd. Constructorilor 26, Bl.18, sc.1, et.4, Bucureşti

Nr. 209: „*Demagogie şi demagogi*“

Un joc riscant: demagogia în tranziţie

Campania electorală este un moment în care se practică *seducţia*. Orice gest de seducţie începe cu promisiunea unei dăruiri viitoare: toţi candidaţii promit cît mai ademenitor că vor *dărui*, cu toată energia de care dispun, o serie de lucruri care să garanteze prosperitatea obştei.

Campania electorală se aseamănă uneori cu o vastă piesă de teatru în care mai mulţi actori par că interpretează diferit un rol identic: rolul de *séducteur*. Fiecare candidat îşi urzeşte o mreajă mai mult sau mai puţin diafană, în scopul nediferenţiat şi inevitabil de a vrăji "inima" electoratului.

A seduce electoratul nu este însă identic cu a seduce un individ izolat. Un individ se poate comporta şi imprevizibil – el are lucidităţi, "eclipse", regiuni nebănuite. De aceea, discursul destinat unui asemenea subiect trebuie să fie şi el nuanţat, subtil şi, eventual, prevăzut cu capcane invizibile.

Discursul destinat electoratului are, în schimb, o paletă mai omogenă. El trebuie să fie cît mai sintetic şi mai lozincard. Referinţele sale trebuie să aibă o adresă foarte precisă. Un discurs electoral echivoc nu are nici un succes şi nu e înregistrat de nimeni. Şi, cred că e de prisos să mai spun că nuanţele şi dilemele nu sînt cei mai fericiţi *magneţi* electorali.

Prin urmare, intelectualul aflat în postura temporară de *séducteur* politic trebuie să înveţe lecţia unui discurs nefamiliar: discursul electoral. El trebuie să deprindă obiceiul de a nu-şi mai exprima îndoielile şi de a abandona perifrazele sau discursul aluziv; pe scurt, el trebuie să devină *simplu* şi încrezător.

Dar, spuneam înainte, el trebuie să mai înveţe ceva: trebuie să înveţe să *promită*. Aici, lucrurile stau uneori mai prost, pentru că intelectualul de vocaţie e de multe ori *sfios*; or, instituţia promisiunii reclamă o anumită impudoare şi o temeritate care nu-i sînt de obicei la îndemînă. Dar electoratul nu se lasă sedus de inşi timizi, ba chiar e înclinat să aprecieze o anumită "obrăznicie". E poate şi motivul pentru care campania inelegantă, negativă e uneori un spectacol mai atractiv pentru o ireductibilă majoritate. În plus, electoratul nu e, asemenea arbitrilor sportivi, obişnuit să depuncteze lipsa de *fair-play*.

Toate acestea ar justifica, poate, împrumutul pe termen scurt al unei anumite *demagogii* stilistice. Şi poate chiar, lucru mult discutat în ultima vreme, ar tinde să-i absolve, simultan, atît pe dl E. Constantinescu cît şi pe dl N. Manolescu. Pe cel dintîi, fiindcă a înţeles imperativele electorale ale demagogiei şi pe cel de-al doilea, tocmai fiindcă nu le-a înţeles.

Discursul demagogiei comportă însă şi riscuri. Primul risc şi, după mine, cel mai important, ar fi acela că induce electoratului majoritar o anumită beţie a imediatului. Promisiunile tulburătoare care-l împing pe votantul febril să facă o selecţie stîrnesc nerăbdări acute. Omul se declară sedus numai cu condiţia ca "zburătorul" să-i dea în schimb, repede-repede, tot ceea ce i-a promis în campanie.

Riscul acesta este agravat într-o economie aflată în tranziţie. Într-o economie echilibrată, practica locală a unui discurs uşor demagogic în campania electorală e firească şi nerespectarea rapidă a promisiunilor poate să treacă aproape neobservată. În cazul unei economii care reclamă însă o *relansare*, respectarea imediată a promisiunilor electorale e practic imposibilă, iar nerespectarea lor, "garantată" prin magia discursului electoral, e stridentă şi descurajatoare.

Un alt risc, desigur secund, mi se pare a fi receptarea omogenă a candidaţilor care practică un discurs demagogic. Opinia publică înregistrează astfel un prototip unic de candidat la o funcţie în stat, chiar dacă, la o privire mai atentă, apar indeniabile diferenţe. Or, omogenizarea imaginii candidaţilor face aproape inutilă competiţia dintre ei. Rămîne de constatat că singura diferenţă pe care o percepe opinia publică este una cantitativă, legată strict de "greutatea" promisiunilor făcute. Numai că şi aici, la fel ca în orice joc al *seducţiei*, candidatul, odată ales, trebuie să ştie că poate să piardă tot atît cît a fost dispus să promită că va dărui.

Brîndușa PALADE

Dialog între cititori

Imuabilul Lazăr

În dulcele stil clasic, poezia dilematică a eroului LAZĂR începe printr-o aproximare de termeni ce conduce la centrarea discursului asupra unor teme caracteristice tînărului intelectual postrevoluţionar. Este vorba de realităţi descoperite după '89 prin lentila lui Patapievici, despre fenomene diverse cum ar fi: mineriada, exilul în propria ţară, Piaţa Universităţii etc.

Lamentaţia intelectuală, combinată cu sentimentul umilinţei de a fi Român în propria ţară (altă temă de discutat) se conjugă cu lipsa de înţelegere din partea celorlalţi. Uneori, conchide eroul LAZĂR, îţi este frică. Te simţi frustrat de aceste confuzii de termeni şi, atunci, pentru a scăpa de efectele negative ale dilemei te refugiezi în trecut prea-slăvindu-l. În loc să recuperezi "trecutul ca trecut", ajungi să reorganizezi în acelaşi stil al Daciadei – sau Cîntarea României – efectul de Român, mîndrindu-ne cu trăsături mai mult decît specifice.

Certitudinile politice ale domnului LAZĂR mă îngrijorează. În primul rînd pentru că în politică nu trebuie să ai certitudini (este mult mai înţelept stilul lui Andrei Pleşu care se raportează la spaţiul dilemei şi nu construieşte dileme), iar în al doilea rînd prin faptul că nu are capacitatea unei opţiuni politice. Această lamentaţie că îţi este frică de un duşman invizibil probează fie o bună imaginaţie tip scenariu, fie o scenaritâ tip Ştefan Gheorghiu.

Fiecare dintre noi, în măsura în care se valorizează pe sine raportîndu-se la celălalt, face politică. Dar nu trebuie să uite raportarea permanentă şi asumarea – fără teamă – a convingerilor politice, indiferent dacă sînt de dreapta sau de stînga. Astfel un intelectual care a votat cu PDSR şi Ion ILIESCU se poate duce acasă fără a fi frustrat de inutilitatea votului.

Bogdan VÎLCEANU
student – Universitatea Bucureşti

N.red.: Aşa cum ne aşteptăm, scrisoarea de certă sensibilitate intelectuală a d-lui Cristian Lazăr ("Dilema" nr. 210, sub titlul: Certitudinea dilemei) a stîrnit interesul cititorilor: publicăm azi, una din aceste scrisori; în "cazul Lazăr", s-au mai exprimat şi d-nii Alin Savu *şi* David Codruţ Constantinescu *din Cîmpina. Ne-ar plăcea ca d-nul C. Lazăr să le citească şi – eventual – să le răspundă, tot în coloanele noastre; îi ţinem scrisorile la dispoziţie, fie că trece pe la redacţie, fie că ne comunică pe ce adresă să i le transmitem.*

Am zîmbit la...

"Un strigăt chircit, colţuros, parcă băgat la malaxor, îmi vine să scot de cîte ori un fior globular mă îndoaie atunci cînd mă gîndesc să scriu *Dilemei*. Am o frică de-a dreptul germinativă. Tremur din toate mădularele şi nici măcar emoţie nu cred că ar fi bine să o numesc. Cred că e vorba de inhibiţie pură, o inhibiţie abruptă, turbulentă şi durdulie cuibărită în sufletul meu ca o insectă. Ca exemplu îl am pe domnul Pruteanu pe care l-am visat de cîteva ori bune, dar am visat şi că-i povestesc despre vis. Să-l visezi pe Pruteanu poate fi o obsesie, dar să visezi că-i spui lui Pruteanu despre visul cu Pruteanu asta-i deja obsesia obsesiei!

Mă gîndeam ca "Scrisoare nimănui" să v-o trimit spre publicare în cadrul revistei, în numărul cu tema: "Reziduuri romantice". Nu e, desigur, coroborată cu actualitatea românească cum obişnuieşte *Dilema* să facă şi de aceea cred că rubrica dumneavoastră ar fi cea mai potrivită. Bineînţeles că totul rămîne la latitudinea dumneavoastră. Dacă nu o consideraţi a fi potrivibilă în context, atunci, bucuros aş dori să o luaţi ca o dedicaţie plină de simpatie pentru dumneavoastră şi "Dilema".

Mihai VIERU
Ploieşti

N.red.: Într-adevăr, aşa am şi luat "scrisoarea" D-voastră către nimeni: ca "o dedicaţie plină de simpatie". Sperăm că astfel o să vă treacă "frica" aceea germinativă faţă de noi. Ca între oameni simpatici, v-o spunem franc: exageraţi! Avem un chip uman, dă-o naibii...

ANUNŢ IMPORTANT

Îi vestim pe cititorii şi colaboratorii noştri că noua adresă de INTERNET a revistei *Dilema* este:

http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html.

http://www.sfos.ro/culture/dilema

De asemenea, noul număr de telefon al redacţiei este:

230.23.84

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

• Despre sistemul medical • Feţele intoleranţei • Diplomaţi şi diplomaţie • Competenţă şi loialitate • Gospodari şi gospodine

Naţionalism şi europenism

S-ar zice că, pînă la al doilea război mondial, naţionalismul a fost apanajul elitelor. Ele contribuiseră substanţial, în veacul al nouăsprezecelea, la constituirea prestigiului naţionalităţilor şi savurau, inerţial şi isteric, acest prestigiu, în plin secol douăzeci. Astăzi, lucrurile s-au schimbat. Elitele au devenit mai curînd federaliste, sau, în orice caz, europenizante, lăsînd "prostimii" întîrzierea în fudulie autohtonă. Naţionalişti sînt, acum, "cei mulţi", cei care n-au decît o identitate statistică şi aspiră să obţină - prin colaborare cu "idolii tribului" - un portret mai bine conturat, mai onorabil. "Patria" e şansa anonimului de a avea un destin.

Joseph de Maistre spune undeva că n-a văzut niciodată "europeni". Nemţi - da, francezi - da, englezi - da. Însă europeni ca atare - nu. E un sofism. Dacă l-am urma pînă la capăt, ar trebui să admitem că nici nemţi nu se pot vedea "ca atare". Există berlinezi, münchenezi, hamburghezi... Dar, în fond, "berlinezi" ca atare există? Firește că nu! Există doar Hans sau Peter, Anna sau Hildegard. "Ca atare" există numai individul şi individualul. Cu cît te ridici deasupra acestui nivel, dai de categorii, de identităţi generice, de abstracţiuni. Hans nu e o abstracţiune, nu e un concept. "Ţara" da. E, uneori, singurul concept la care au acces "cei mulţi". De aceea, Hans preferă să renunţe la "realitatea" sa imediată, la determinările lui concrete, pentru a participa la demnitatea unei generalităţi integratoare. E inutil, e chiar periculos să-i amputezi această aspiraţiune. Contrariat, el se comportă patetic şi justiţiar: conceptul devine în mîna lui înfuriată - o bîtă cît se poate de concretă.

Elitele, cum spuneam, au aerul de a fi trecut într-o altă etapă. Ele invocă Europa şi proclamă astfel exigenţa unei solidarităţi trans-naţionale; spiritul comunitar trebuie să treacă înaintea duhurilor locale. Dar să nu ne grăbim. "Patriotismul" european poate fi - şi este adesea - o nouă formă de discriminare, un autohtonism cu hotare mai largi, dar la fel de drastice ca ale tuturor autohtonismelor. "Sîntem europeni" nu înseamnă, întotdeauna, "sîntem altceva şi mai mult decît greci, italieni, nemţi sau elveţieni". "Sîntem europeni" înseamnă şi "nu sîntem asiatici, americani, africani". Micile mîndrii naţionale se văd înlocuite de o mîndrie continentală, mai amplă şi mai subtilă. Orizontul e, aşadar, mai cuprinzător, dar nu neapărat mai puţin pasional. Rămîne să ne întrebăm dacă perspectiva unui Hans devenit "patriot european" e preferabilă aceleia a unui Hans parohial, aţipit cu nasul în brazdă. Cel dintîi e pîndit de demagogie, celălalt de primitivism. Cel dintîi se poartă ipocrit, dar igienic, celălalt e "autentic", dar tenebros. Primul riscă să nu aibă chip, al doilea riscă să se identifice cu o grimasă. Cu astfel de premise, secolul următor va fi ori comunitar pînă la gregaritate, ori tribal pînă la dezastru. Din această dilemă nu putem ieşi!

Andrei PLEŞU

Comparaţii forţate, întrebări subversive

Am intrat în cea de-a treia lună a regimului reformist şi, din păcate, atmosfera politică postelectorală se deosebeşte foarte puţin de aceea din perioada imediat următoare căderii clanului Ceauşescu: aceeaşi agitaţie (pre)conflictuală la vîrf, acelaşi oportunism disperat la bază, aceleaşi scheme "patriotice" care folosesc exaltările sau convingerile unor reprezentanţi ai elitei pentru a proteja interesele subterane ale profitorilor profesionişti. Ca şi în 1990, libertatea de expresie şi democraţia instituţională sînt clamate cu înverşunare la preşedinţie, în Parlament şi la Palatul Victoria, iar intoleranţa politică se face simţită în vocea şi în acţiunile multora dintre noii şefi, în argumentele editorialiştilor îndrăgostiţi de putere, în scenariile oficiale care susţin că reforma e în pericol şi patria se dezintegrează dacă nu lăudăm cu mic cu mare cabinetul şi programul său. După o "revoluţie confiscată" şi după "alegeri revoluţionare", există premise să asistăm (şi) la confiscarea istoricului scrutin cîştigat de fosta opoziţie de către o grupare "serioasă" mobilizată în numele "interesului naţional".

Convenţia Democrată nu a ajuns singură la guvernare, dar conflictele din tabăra liberală, pretenţiile minorităţii maghiare şi "experienţa" social-democraţilor le oferă ţărăniştilor şi liderului de la Cotroceni tot atîtea motive să ajungă la concluzia că pot decide în probleme-cheie aşa cum doresc. Nici Ion Iliescu nu răsturnase singur dictatura comunistă, dar zvîrcolirile străzii, infantilismul revendicativ al opozanţilor, confruntările de orgolii dintre personalităţile societăţii civile i-au hrănit convingerea că numai el ştie cum funcţionează sistemul tranziţiei şi are întotdeauna dreptate. Ca şi în urmă cu şapte ani, avem iarăşi parte de o stimulare a neînţelegerilor între preşedinţie şi titularii unor portofolii concomitent cu provocarea primelor duşmănii inter-guvernamentale. Se vor găsi oare încă o dată necesarele celebrităţi politice ori "apolitice" gata să intre de bunăvoie în acest joc al dezbinărilor şi manevrelor vîndute publicului în ambalajul frumos colorat al "luptei pentru democraţie"? Cîţi dintre cei care au jucat în aceşti ani ai schimbărilor totale roluri de prim rang pe scena politică au înţeles cine, de ce şi cu ce urmări le-a distribuit partiturile? Cîţi dintre simpatizanţii puterii sau ai opoziţiei şi-au putut permite să judece realitatea altfel decît preluînd - din naivitate sau din interes - părerile despre oameni gata confecţionate de superiori şi spaimele justificate dintotdeauna prin conformismul de grup? Cîţi dintre cei care i-au detestat pe activiştii ceauşişti de pe vremuri au fost capabili, ajunşi în posturi de conducere ca reprezentanţi ai unor partide democrate, să nu-i taie de pe liste şi să nu-i pedepsească pe nedrept pe cei care gîndesc altfel decît ei? Cîţi dintre vehemenţii adversari ai regimului Iliescu vor avea puterea să-şi interzică lor înşile ceea ce li s-a părut mereu condamnabil la alţii?

Punîndu-ne speranţa în integrarea prin prietenii şi încercînd să păcălim viitorul prin hotărîri de guvern (care oferă reparaţii morale în loc de morală şi subterfugii juridice în loc legalitate), putem uşor repeta greşelile trecutului apropiat. Acum, costul fiecărei greşeli e unul enorm. N-avem dreptul să ne îndoim că reforma trebuie dusă pînă la capăt, aşa cum n-am fi avut dreptul să ne îndoim, în 1990, că democratizarea societăţii româneşti e un proces ireversibil şi că revoluţia s-a înfăptuit de vreme ce ne puteam striga în gura mare nemulţumirea. Ocolurile, duplicitatea şi alunecările narcisiace ale puterii trebuie însă criticate indiferent dacă ea e reprezentată de "ai noştri" sau de "ai lor". Avem un cabinet atît de curajos încît îşi asumă riscul terapiei de şoc, de ce nu şi-ar asuma şi rolul de model al reformei politice, respectînd principiile democraţiei mai ales atunci cînd nu-i convin întru totul fiindcă de ele profită şi adversarii ?

E-adevărat, lumea românească s-a schimbat spectaculos în intervalul 1990-1997 iar partidele politice şi-au modificat strategiile, obligate să ia în seamă evoluţia majorităţii electorale care tînjeşte după echilibru, moderaţie şi normalitate. Au rămas însă, transferate de la o tabără la cealaltă - dar tot în structurile puterii - reflexul mimării spiritului democratic la ocazii speciale şi în întîlniri internaţionale, suspiciunea mascată faţă de aliaţi, dispreţul vizibil faţă de opozanţi. Dacă se fac că nu le observă, şeful statului, premierul, preşedinţii celor două Camere şi cei cîţiva miniştri pentru care autoritatea nu înseamnă dreptul de a eluda legea vor contribui ei înşişi la perpetuarea unei periculoase surse de blocaj şi la transformarea programului de reformă într-un produs ideologic artificial.

Elena ŞTEFOI

Jocul democratic

Cu o zi înainte de sosirea lui Jacques Chirac la Bucureşti, preşedintele Emil Constantinescu a anunţat că va cere guvernului să iniţieze o lege prin care fostului preşedinte Ion Iliescu să i se atribuie pe viaţă şi gratuit o locuinţă din fondul protocolului de stat, un automobil şi gărzi de corp. Ar fi exagerat, desigur, să se facă vreo legătură între acest anunţ şi vizita preşedintelui francez în România, chiar dacă în programul lui Jacques Chirac figura şi o întîlnire cu fostul preşedinte român. Cele mai frapante coincidenţe sînt produsul hazardului pur, bineînţeles. Fapt este, totuşi, că într-o corespondenţă din Bucureşti, cotidianul francez **Le Monde** (vineri, 21 februarie) reamintea, sub semnătura trimisului său în România, Christophe Chatelot, că "ruptura istorică" a avut loc în urmă cu şapte ani, atunci cînd a căzut dictatura, nicidecum în noiembrie 1996. "Victoria lui Emil Constantinescu - scria jurnalistul francez - se înscria într-un joc democratic instituit, între alţii, de Ion Iliescu". Nu este însă improbabil ca observaţia aceasta să fie respinsă, poate chiar vehement. Sînt mulţi publicişti şi politicieni români pentru care fostul preşedinte Iliescu este un fel de Ceauşescu, poate chiar mai rău decît atît. Şi, de bună seamă, în acest chip gîndesc şi reacţionează nu doar politicieni şi publicişti, ci şi "simpli cetăţeni". Pentru aceştia, ceea ce s-a petrecut în decembrie 1989, cînd regimul comunist din România a fost răsturnat iar sistemul politic totalitar şi-a încetat existenţa, nu este - ori nu *mai* este - decît un episod oarecare. Chiar dacă judecata istoriei este, orice s-ar spune, alta. Însă între judecata contemporanilor şi judecata istoriei există, deseori, considerabile diferenţe - de perspectivă, şi de apreciere, şi de criterii. Personalităţile, evenimentele nu au aceeaşi importanţă şi aceeaşi semnificaţie în judecata contemporanilor şi în judecata istoriei. Diferenţe ce sînt încă mai numeroase în privinţa momentelor de schimbare, de trecere nu de la un regim la altul, ci de la un sistem la altul, în speţă de la totalitarism la democraţie. Fie şi numai pentru că totalitarismele se impun, iar democraţia se deprinde. Căci nu există democraţie instituită prin ucaz, prin decrete, prin forţă, prin constrîngere, prin represiune. De aceea, probabil, democraţii perfecte, ajunse la desăvîrşire, nu există. În toate ţările democratice din Vest se discută despre continuarea şi lărgirea democraţiei, în vreme ce în Est, adică tocmai acolo unde sistemele democratice sînt, natural, încă fragile, se proclamă, cu un fel de stranie aroganţă, că democraţia este definitivă şi pe vecie consolidată. În treacăt fie spus, unul dintre campionii declaraţiilor de acest tip este (ori a fost) albanezul Sali Berisha.

"Jocul democratic" nu este o formulă goală, de întrebuinţat doar cînd aduce profituri sau cînd serveşte ca instrument de luptă împotriva adversarilor politici. Presupune existenţa unui corp de reguli şi presupune, mai ales, respectarea lor. Iniţiativa preşedintelui Constantinescu nu trebuie privită, de aceea, ca un gest de "bunăvoinţă" faţă de predecesorul său, ci ca o încercare de corectare a unei imperfecţiuni legislative. Nu la fostul preşedinte Iliescu trebuie să se refere o eventuală lege stipulînd acordarea unei locuinţe din fondul de protocol, ci la toţi foştii şefi de stat. O asemenea lege ar fi trebuit, de fapt, votată îndată după adoptarea Constituţiei, aşa cum ar fi trebuit votată şi o lege privind posibilitatea preşedintelui în exerciţiu de a candida atît pentru un nou mandat cît şi pentru parlament. Dar nici acum nu e prea tîrziu.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Vorbe, vorbe, vorbe...

Printre multele ciudăţenii care există în societatea românească, una merită să fie studiată cu mai mare atenţie: *aderenţa* corpului social la vorbe. Felul în care socialul reacţionează la cuvinte este, în România de azi, uluitor. Nu o dată, cînd s-au rostit cuvinte tari, lucide, adevărate în cele din urmă, corpul social a rămas inert ca şi cum ar fi fost în prezenţa unor inepţii. Cînd s-au rostit mici dulcegării, vorbe mai curînd frumoase decît adevărate, reacţia în social a fost vie, autentică şi bine marcată. O expresie paradoxală şi fonetic inspirată întemeiază în social, în vreme ce o expresie simplă şi profundă trece fără urmă.

Nu ştiu un exemplu mai potrivit pentru tipul de vorbe înşelătoare care au făcut carieră serioasă (şi au întemeiat cariere serioase) decît celebra expresie: *"presa este a patra putere în stat"*.

Mulţi au înţeles-o la propriu. Am văzut ziarişti comportîndu-se ca purtătorii unei autorităţi constituţionale şi am văzut cititori/privitori/ascultători crezînd mai degrabă în vocea presei decît în comunicatele oficiale. Mai mult, comunicatele oficiale au început să aibă sau nu credibilitate după cum sînt sau nu mediatizate în anumite mijloace de presă. Am văzut ziarişti (cîţiva sînt, deja, de poveste) care simt că-şi fac meseria numai dacă practică discursul normativ şi numai dacă emit "rechizitorii". De regulă, competenţa lor e universală: de la fotbal la petrochimie şi de la administraţia publică locală la viaţa sexuală a puberilor, ei ştiu tot. Dar am văzut şi oameni citind din jurnale ca din lege.

Cred că normalizarea României trece şi prin justa măsură pe care trebuie să o dăm cuvintelor.

Afirmaţia *"presa este a patra putere în stat"* e o metaforă. Cu alte cuvinte, ea nu exprimă un adevăr (în stat există doar trei puteri în sens constituţional: puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească), ci doar sugerează un adevăr (presa are, la sfîrşitul veacului nostru, o forţă de impact în mediul social cu totul remarcabilă). A face din presă o autoritate în sens juridic este, raportat la idealul statului de drept, o greşeală cel puţin la fel de mare cu cea pe care ar comite-o oricine îşi închipuie că poate exista stat de drept fără o presă variată, necenzurată, şi profesionist (citeşte *responsabil*) făcută.

Sever VOINESCU

P.S. Am scris acest text în memoria unui tînăr pe care nu l-am cunoscut şi al cărui nume nu-l ştiu, dar despre care am aflat că s-a sinucis după ce un ziarist a făcut public un aspect dramatic al vieţii sale intime.

(totul de vînzare)

La Serva padrona

Încerc să-mi imaginez (este marţi, 25 februarie, seara) ce vor putea să discute, peste aproximativ o oră şi jumătate, invitaţii anunţaţi ai emisiunii *Deşteaptă-te, române!* cu Mihai Tatulici, realizatorul acesteia, şi-mi dau seama că nu-mi este prea greu să fac acest lucru. Binevenit - şi, de ce să nu recunosc, oarecum surprinzător - mi se pare faptul în sine, acela că un post privat de talia (= audienţa) şi mai cu seamă de profilul - strict comercial - al Pro TV-ului este primul care aduce, explicit, vorba despre relaţia dintre televiziune şi cultură. Însăşi punerea în aceşti termeni a problemei mi se pare, însă, falsă şi falsificatoare. Vor discuta, oare, invitaţii lui Mihai Tatulici (şi) despre televiziune *ca fapt de cultură în sine* (de exemplu)? Şi dacă, totuşi, da, în ce termeni? Mă îndoiesc, însă, că o vor face. Presa, în general, şi televiziunea, în special, sînt concepute *ancilar*, ca simple unelte aflate "în slujba" realităţii, ca mediu pasiv de "reflectare" şi de propagare. Televiziunea însăşi, prin oamenii ei, se concepe pe sine în felul acesta, nefăcînd, astfel, altceva decît să se mintă şi să ne mintă - inconştient interesat. Căci, în fapt, într-ascuns, pe sub mînă, în subconştientul ei, în ne-spus-ul şi poate chiar negîndit-ul ei, ea nu îşi acceptă această condiţie şi se consideră regina ascunsă a lumii de astăzi, stăpînă peste destinul realităţii: a fi sau a nu fi. La nivel declarativ, televiziunea apare, umil, în chip de subordonată. Nu îndrăzneşte să-şi proclame deschis visul şi utopia, acelea ale unei *autonomii* şi ale unei *suveranităţi* depline. Preferă să se comporte astfel *într-ascuns*. Nu-şi acceptă realitatea, simţind-o, probabil, inadmisibilă. Din acest joc, ea iese, aparent, cîştigată, dat fiind că acţionează nestingherit la adăpostul unei iluzii întreţinute, consensuale.

Aşa cum, în plan politic şi social, telemediaticul este o *forţă*, nu reflectarea jocului celorlalte forţe, separată de acestea, în plan cultural se cuvine, în sfîrşit, admisă ideea că televiziunea *este cultură*. Sau, mai precis, că a venit vremea ca ea să-şi accepte latenţa şi să devină pe deplin *fapt de cultură*, nu doar adjuvant, aparent supus, al acesteia. Televiziunea trebuie să iasă din minoratul în care preferă, ipocrit, să se menţină. Ea trebuie să îşi accepte, în sfîrşit, *autonomia* de care, în fapt, dispune, dar de care înţelege să profite ilicit.

Despre nimic (sau aproape) din toate acestea nu va fi vorba - sînt sigur, pun rămăşag! - în emisiunea despre "cultură şi televiziune" a lui Tatulici. O idee precum cea de *creator de televiziune* este încă departe de a se articula în rama îngustă a micului ecran românesc. Nici în alte ţări ea nu reprezintă, deocamdată, mai mult decît o ciudăţenie minoritară. Se va vorbi, nu încape îndoială, despre "misiunea", "datoria" etc. televiziunii faţă de cultură, cultura va continua să fie privită muzeal, ghetoizată, privată de prezent. Astfel încît nu va fi vorba, de fapt, nici despre televiziune, nici despre cultură, ci despre o relaţie - *la serva padrona* - între nişte entităţi spulberate prin dihotomie. Vom vizita - pentru a cîta oară? - aceleaşi şi aceleaşi prejudecăţi răsuflate. Aşa va fi?

M-am săturat de televiziune! Mi-e dor de televiziune!

● Lunea dimineaţa, nu încercaţi să vă uitaţi la TVR: riscaţi să vă umpleţi de purici! Şi, mai nou, se pare, nici marţea: Bucureştiul e, pe ambele programe, Chişinău. TVR este singurul post de televiziune care se menajează întrerupîndu-şi, nopţile, emisia, avînd, însă, pretenţia să ne uităm numai la el în orele de vîrf. Cîţi angajaţi (aproape 4000!), atîta lene! Acestui şomaj nedeclarat nu i-ar fi de preferat şomajul pur şi simplu? Nu ar fi trebuit, oare, ca guvernul Ciorbea să înscrie şi Televiziunea Română în rîndul societăţilor care urmează să fie restructurate (= lăsate să moară)? Care e diferenţa dintre TVR şi, de pildă, o mină de cărbuni care produce 80% steril? Nici una.

Post scriptum. Am pierdut, în mare, pariul cu emisiunea, mai precis cu invitaţii emisiunii *Deşteaptă-te, române!*. De-asta, probabil, l-am şi pus: cu speranţa să-l pierd. A fost una dintre emisiunile cele mai vii şi mai mustoase realizate de Mihai Tatulici. Nicolae Manolescu (ieşirea din uniforma vieţii politice româneşti pare a-l fi reîntinerit), Ion Caramitru, Eugen Vasiliu şi Iosif Sava (în ordinea preferinţelor mele) au dovedit că, încarnată autentic, viaţa ideilor poate fi mai spectaculoasă decît o finală de campionat mondial de fotbal. Salutare, senzaţionale chiar, în esenţă, semnalele de "culturalizare" pe care începe să le emită trustul Media Pro International: cînd TVR (= statul) se dovedeşte a fi incapabilă să ocupe terenul care este al ei - cultura -, iniţiativa particulară, atentă la realitate (= piaţă), apare ca singura speranţă. Să sperăm, în consecinţă, că aşa va fi.

Bogdan GHIU

Economie

În '96, am consumat cu 2,5 miliarde de dolari mai mult decît am produs

Acum aproape o jumătate de veac, părintele doctrinei "bunăstare pentru toţi", Ludwig Erhard, văzuse cel dintîi că "în jurul consumatorului gravitează întreaga economie". De-atunci, această idee a fost dezvoltată în milioane de cărţi şi de studii. Viaţa, însă, a luat-o înaintea cărţilor şi a demonstrat că Măria-Sa Consumatorul are un rol nou. El nu mai putea fi un "punct fix", în jurul căruia se învîrte economia. Producătorul poate influenţa cererea, dar tot ce reprezintă oferta lui (cantitate, calitate, structură) depinde de Consumator: de nevoile lui, de dorinţele lui, de plăcerile şi capriciile lui, de banii (sănătoşi şi nu bolnavi de inflaţie) pe care îi are. Mai departe, de acest raport cerere-ofertă depind stabilitatea monedei, balanţele comerciale şi de plăţi, nivelul inflaţiei - ce dau continuu dureri de cap guvernelor.

Fără îndoială că nici guvernul Ciorbea nu poate ignora (fără să plătească un preţ usturător) această relaţie fierbinte între producţie şi consum. Mai cu seamă că, în 1996, economia românească a achitat o notă de consum cu 2,5 miliarde dolari peste cît a produs. E limpede că din această criză nu se poate ieşi fără o restructurare radicală - atît a producţiei, cît şi a consumului.

Ar fi important, în acest scop, să se stabilească polii. Cel de plecare: un capitalism de stat, monopolist şi încorsetat de restricţii. Căci ce altceva s-a realizat pînă acum în economie decît un capitalism de stat, al cărui ax a fost o acumulare modestă? Şi cel către care tindem: un capitalism financiar, în care principalele reglaje economice se realizează pe piaţa monetară şi pe piaţa de capital.

Pînă în prezent s-a făcut prea puţin în vederea transferului de reglaje între stat şi piaţă. Şi prea puţin pentru a restabili adevărul preţurilor, adevărul acumulării şi investiţiilor, adevărul consumului.

De ce trebuie să scăpăm de monopolul statului? Ca să răspundem vom pune în balanţă AVANTAJELE şi DEZAVANTAJELE!

AVANTAJE: a) *pentru întreprinderi* - vin ajutoarele directe, îndeosebi sub formă de alocaţii pentru investiţii; subvenţii publice; împrumuturi bonificate; b) *pentru salariaţi* - locurile de muncă sînt mai sigure, munca e mai puţin dură, riscurile mai mici; c) *pentru stat* - se evită dispersia puterii economice, frîiele cele mai importante în economie rămîn în mîinile forţei publice.

DEZAVANTAJE: a) *pentru întreprinderi* - controlul statului şi restricţiile impuse ameninţă eficacitatea economică, pierderea forţei competitive şi afectează potenţialul de profit; b) *pentru salariaţi* - riscul perpetuării sărăciei şi a unui cîştig modest; c) *pentru stat* - un buget perpetuu auster, din cauza nocivităţii suprainvestiţiilor - care sînt la fel de periculoase ca şi subinvestiţiile -, a productivităţii scăzute, a risipei, furturilor şi dezinteresului.

De ce PRIVATIZAREA?

1) Pentru că menţinerea monopolului statului asupra proprietăţii are avantaje minime şi dezavantaje uriaşe. Chiar dacă riscurile de faliment au fost pînă în prezent mai mici, puterea de stat putînd să intervină salvator, numai privatizarea va putea să asigure un climat concurenţial sănătos - unica şansă a prosperităţii.

2) Numai într-o societate bazată pe adevăr în reglarea producţiei şi consumului vom reuşi să ne construim propriul echilibru economic.

Trei mari crize în economie: a statului, a pieţei şi a relaţiilor interumane vor putea fi astfel evitate. Se impune să fie însă evitate şi două mari pericole în realizarea tranziţiei: 1) intervenţia celui mai prost dintre sfetnici - speranţa că trecerea de la sărăcie la bunăstare se va produce instantaneu; 2) instaurarea treptată a unui anume fatalism, născut din dezamăgirea că schimbările nu vin repede, ce spulberă acum speranţele într-un viitor pe care parcă întreaga societate a obosit să şi-l mai închipuie în vreun fel.

Trăim într-o lume concurenţială, dominată de standarde de competitivitate, aşa că e bine să ştim unde ne aflăm, ce loc ocupăm? Multe clasamente, ce se fac pe plan mondial, ne plasează în coadă. Cît timp vom continua să ocupăm locuri extrem de modeste în clasificările mondiale?

Cîtă încredere putem avea, în prezent, în economia românească? În această lume în care totul se cuantifică, totul se sintetizează în indici specifici - de la cei ce-şi grupează acţiunile la marile burse pînă la ceea ce americanii numesc *confidentă* (un indice special pentru cuantificarea gradului de încredere în economie) - ce măsură putem stabili pentru încrederea în economia românească? Desigur, avem nevoie de o analiză realistă şi de un punct de vedere explicit: care este adevărul despre creşterea economică a României, de după 1994? Cercurile legate de fostul guvern consideră că saltul PIB-ului realizat de cabinetul Văcăroiu semnifică dinamism economic şi începutul relansării. Viaţa a dovedit însă că forţarea creşterii, concomitent cu blocarea reformelor, a constituit o eroare, în sensul că nu s-a obţinut decît o creştere extrem de scumpă. Şi cu o mare risipă de resurse.

Drama economiei româneşti este legată de o contradicţie: în timp ce resursele de producţie sînt extrem de limitate, nevoile de consum sînt foarte mari. Soluţia depinde, întîi şi întîi, de costurile producţiei. La rîndul lor - costurile depind de tehnologii, de organizare, de management. În ultimă instanţă - de restructurare.

Adrian VASILESCU

Chirac, mătușa lui și viitorul nostru

Măsuri organizatorice, acte de stare civilă ● "Președintele Franței sosește azi. Mare zarvă în Micul Paris. Cotrocenii se dau peste cap să-l impresioneze pe Jacques Chirac. Cel mai mare dineu din era post-decembristă începe cu sarmale. Guvernul a utilizat 100 de cutii de detergenți pentru curățenie." (**Ziua**, 21 febr. 1997). Știrilor telegrafice de pe prima pagină li se adaugă, în caseta editorială, franțuzescul mersi cu sedilă semnat de directorul publicației. MERCI, Chirac (sic!)- acesta e titlul articolului de întîmpinare. El face pandant cu motto-ul zilei, plasat sub frontispiciul ziarului, pentru ochii curioșilor care nu s-au spurcat, încă, într-ale gazetăriei: "Mai bine să ne fie frică, decît rușine" (Cuv. Timoftei; Sf. Eustatie, Episcopul Antiohiei) ● **Cronica română** preferă, în aceeași zi, limba lui Voltaire: „Soyez bienvenue, Monsieur Chirac!" Ediția de sîmbătă nu se îndoiește că "România l-a primit pe Jacques Chirac cu brațele deschise" iar cea de luni trage hotărîtă concluzia: "Ça va?...Ça va bien..." ● **Adevărul** speră că mergem "Prin Elysée spre Casa Albă". Și mai speră că "reprezentanții conducerii României, în care se află și mulți juriști, înțeleg foarte bine că un avocat, oricît de celebru ar fi, are nevoie de cooperarea susținută a celui pe care-l apără. Și mai ales de argumente cu care să convingă juriul, în cazul nostru **marele juriu al NATO**". ● "Franța e cu noi", constată (fără să exclame) **Jurnalul național:** "Chirac a ținut să menționeze pe larg apelul făcut de Charles de Gaulle, în urmă cu aproape treizeci de ani, chiar în România, pentru unitate europeană și abandonarea «artificialei și sterilei despărțiri» moștenite de Ialta." **România liberă** îl anunță pe Jacques Chirac, chiar în ziua aterizării sale la Otopeni, "că are o mătușă bună care a ales să trăiască dinainte de război în România." Documente și fotografii de epocă - nimic despre existența în tranziție a doamnei Gabrielle. Am aflat așadar că "mătușa lui Chirac" a fost măritată de trei ori, că are o fiică pe care o cheamă Anca și că a primit în anii 80 o carte poștală de la Patrick. Cum că adevăratele franțuzoaice își ascund vîrsta, "bomba" **României libere** n-a impresionat deloc delegația oficială franceză. Misterul persistă și – după cum remarcă același ziar în 24 februarie – e greu de spus dacă "România a ieșit definitiv, prin această vizită, din conul de umbră."

Dar și orgolii rănite: "Jacques Chirac a trecut pe sub Arcul de Triumf" și ne-am ales cu "o prietenie acordată odată pentru totdeauna" (**Cotidianul**, sîmbătă-duminică, 22-23 febr.). În schimb, s-a rupt încă o dată puntea roasă de paraziți dintre putere și opoziție: "Încălcîndu-se o normă elementară a protocolului de pe toate meridianele, reprezentanții de vîrf ai actualei Opoziții n-au fost invitați la dineul oferit în onoarea înaltului oaspete francez. Primul lovit de acest gest regretabil - ce demonstrează cel puțin lipsă de tact și de coeziune, dar și o trufie și o pornire spre sfidare - a fost însuși dl Ion Iliescu, pînă foarte de curînd președintele țării." (**Jurnalul național**, 25 febr.) ● Pe cît e de ușor să fii trufaș cu Opoziția, pe atît de greu e să nu cazi în capcana umilinței față de puternicii Europei, închide subiectul Adrian Halpert în **Libertatea**, pentru care vizita lui Chirac rămîne doar o... "mare ploconeală": "Dacă autoritățile cred că, poleind cu aur în calea pașilor lui Chirac, Franța va pune umărul mai vîrtos la intrarea noastră în NATO se înșală amarnic (...) Dacă integrarea noastră în structurile occidentale ar putea însemna și o însușire a comportamentului de rudă săracă, mai bine lipsă."

Dragă Tante Gabrielle dacă ești printre noi dă-ne un semn și dacă ai trecut la cele veșnice pune o vorbă bună pe lîngă Dumnezeu să reformeze românii, dictonul preferat al cotidianului **Ziua**, ajutîndu-ne să înțelegem, măcar la acest sfîrșit de mileniu, "că e mai bine să-ți fie rușine decît să-ți fie frică!" Nu de alta, dar generalul Lebed e destul de tînăr și de amorezat de gloria generalului De Gaulle iar disponibilitatea urmașilor noștri de a re-boteza Piața Aviatorilor în momente istorice nu poate fi anulată printr-o decizie a cabinetului Corbea! **(E.Ș.)**

Știri nebăgate în seamă

● Papa Ioan Paul al II-lea a adresat un mesaj presei de pretutindeni ● La ministerul mediului fotografiile lui Ion Iliescu au fost înlocuite cu icoane ● Alternativa României se consideră Cenușăreasa Convenției Democrate ● Minerii l-au reales lider pe Miron Cozma ● Bernard Tapie, deținutul cel mai renumit din Franța, suferă de spleen ● Emil Constantinescu a primit o scrisoare în care fostul șef SPP de la Palatul Cotroceni se plînge că e urmărit "dar nu de organele abilitate legal" ● Presa franceză se îndoiește că România are șanse reale să intre în NATO în primul val ● Printr-o adresă trimisă la "centru", președintele PSM Dolj își roagă colegii de partid să nu-i mai spună "tovarăș" ● Industria pornografiei aduce Americii mai mulți bani decît Hollywood-ul ● După ce a luat pagina religioasă de la România liberă (deci condeiele Fundației Anastasia), cotidianul **Ziua** a luat-o și pe "celebra" Floriana Jucan de la **Evenimentul zilei** ● Vaclav Havel a plecat într-o săptămînă de miere în Spania ● Banca Națională a României a renunțat la distincția dintre dealer și broker pe piața interbancară ● Postul național de radio transmite anunțuri matrimoniale în rubrica intitulată "Curierul inimilor" ● Ion Gavrilă Ogoranu, șeful rezistenței anticomuniste în munți, a conferențiat la Sala Dalles alături de Ion Coja și Marcel Petrișor pe tema naționalismului compatibil cu democrația. **(E.Ș.)**

Micul timonier

Rare sînt ocaziile cînd moartea conducătorului - iubit sau nu, dictator sau produs al sufragiului universal - nu trezește un sentiment stînjenitor: intensa sa mediatizare, faptul că opiniile lui sînt considerate o sursă de legitimitate fac ca dispariția, mai mult sau mai puțin bruscă, să creeze senzația de derută, dacă nu de vid. Dispariția dictatorilor este plînsă cu lacrimi spectaculoase de "simplii cetățeni" - așa cum reiese din relatările din 1953 de la moartea lui Stalin, din transmisiile televizate de la moartea lui Tito și a lui Mao. Solemnitatea nedumerită a înmormîntării lui Kennedy masca cu greu stupefacția elitei politice dar și a cetățenilor. În China, funeraliile lui Ciu En Lai din '76 au declanșat revolte, la fel ca și acelea din 1989. Mortul - Hu Iaobang - a fost mai puțin celebru decît represiunea care a urmat. Ca și Mitterrand, Deng Xiao Ping și-a pregătit moartea întîi prin retragerea de la putere, apoi prin instrucțiuni precise date celor care ar urma să se ocupe concret de ceremonie. Și deși Deng avea 92 de ani, deși ultimele lui apariții publice nu lăsau prea mult loc pentru optimism, deși prin diverse indiscreții se aflase că starea sănătății sale e din ce în ce mai precară, propaganda Partidului Comunist a fost oricum luată prin surprindere. Deng a fost un conducător, conducătorii comuniști, deși predică materialismul ateu, se consideră de esență divină, deci nemuritori, și atunci ce rost mai au buletinele medicale.

Pe 18 februarie autoritățile dezmințeau că starea sănătății lui Deng s-ar fi deteriorat: "Nu s-a petrecut nici o schimbare majoră" a declarat purtătorul de cuvînt al Ministerului afacerilor externe. Dar conducătorul "cu titlu" al Chinei, Jiang Zemin, și-a întrerupt deplasarea pe care o începuse în provincie.

Pe 19 februarie un cotidian japonez scria că "Deng este într-o stare critică, în urma hemoragiei cerebrale survenite pe 14 februarie". Familia răspundea că "situația s-a stabilizat", iar oficialitățile, consecvente: "în starea sănătății tovarășului Deng Xiao Ping n-au intervenit modificări". (**Le Monde** - 20 februarie). În aceeași zi, dar mai tîrziu, intervenea, totuși, o modificare: comunicatul oficial anunța "moartea ca urmare a unor complicații respiratorii legate de maladia Parkinson. A dispărut un mare marxist; este o pierdere greu de exprimat în cuvinte". Micul Timonier (cum îi spunea propaganda lui Deng, pentru a-l deosebi de prietenul, rivalul și adversarul său, Mao - Marele Timonier) a reușit să despartă respectul datorat reformatorului, de patima isterică pe care o solicită "marii inspirați". Se speră că moartea Micului Timonier nu va aduce neliniște în apele "calme și stabile" pe care le tot laudă presa oficială. **(M.B.)**

De jur împrejur

Emigranții

Pe măsură ce oamenii de afaceri țin tot mai puțin seamă de frontiere și se zbat pentru unificarea reglementărilor naționale, țările - care pînă acum își constituiau capitalul de noblețe din capacitatea lor de a-i primi, de a-i ocroti și de a-i folosi pe străini - devin din ce în ce mai reticente. Capitalurile și informațiile despre capitaluri circulă din ce în ce mai liber și mai eficient, în timp ce oamenii - mai ales cei săraci - întîmpină tot mai multe bariere și legiuiri jignitoare.

Oficial, în Statele Unite, în Germania, în Franța ținta este emigrația ilegală, oprirea valului de sărăntoci care, prin însăși existența lor modifică datele de pe piața muncii, încarcă bugetele de asistență socială, sporesc delincvența și potențialul de sprijin al organizațiilor teroriste. Țările bogate, care par atît de îmbelșugate din afară, și-au modificat imaginea despre sine și consideră că ceea ce au nu mai trebuie împărțit cu nimeni. Printr-un referendum locuitorii statului California au fost de acord să nu se mai acorde asistență medicală și posibilitatea de a învăța emigranților ilegali. Germania încearcă și ea să stăvilească prin legi și printr-un control polițienesc sporit valul care aspiră la condiția de cetățean. În Franța, legea Debré, care concretizează prevederile unei legi mai vechi, încearcă să strîngă plasa prin care izbuteau să se strecoare oaspeții nedoriți. Proiectul de lege prevedea că acela care cerea poliției permisiunea de a primi un invitat din străinătate (prin lettre d'hébérgement) să se ducă la poliție și să declare și plecarea oaspetelui. O seamă de intelectuali francezi au văzut în această prevedere legală instituirea delațiunii ca obligație cetățenească, o atingere la drepturile cetățeanului francez. Pe de altă parte, memoria ororilor din cel de al doilea război mondial dovedește că tocmai acesta a fost culoarul pe care s-a insinuat crima: la început ocupantul german a declarat că nu dorește decît să-i deporteze pe străinii (evreii) care s-au stabilit după o anumită dată în Franța. Poliția franceză a mareșalului Pétain a colaborat cu zel la identificarea și izolarea acestor străini. Treptat, data s-a tot deplasat, pentru ca în cele din urmă legislația rasială hitleristă să fie aplicată cu toate rigorile ei. Aceste evenimente îndepărtate nu sînt resuscitate doar de victime, ci și de cei care consideră că existența unor rase inferioare justifică lupta împotriva străinilor. Frontul Național al lui Le Pen obține voturi arătînd că străinii iau locurile de muncă și casele care se cuvin francezilor, poluează moral atmosfera urbană. Dreapta moderată de la putere se distanțează hotărît de asemenea afirmații, dar elaborează legile pe care le-ar adopta Le Pen, dacă ar fi la putere. Acesta este reproșul zgomotos pe care l-a adresat puterii o bună parte a intelectualității franceze. Le Pen consideră că trebuie scăpat de oamenii cu "nume greu de pronunțat", Chirac susține că țăranul din Corèze nu înțelege sensul și nu se va alătura demonstrațiilor șic de la Paris.

Anul acesta revista **Time** l-a proclamat drept om al anului pe David Da-i Ho, medic, fiul unor emigranți japonezi, ale cărui descoperiri par a fi foarte eficiente în tratamentul SIDA. "Iată un emigrant care a făcut mai mult pentru Statele Unite decît toți activiștii care consideră că imigranții sînt vinovați pentru toate relele Americii" - scrie un cititor. Și în Franța argumentele mai puțin emoționale arată că dorința puternică a emigranților de a se adapta noului mediu este de cele mai multe ori productivă, atît pentru economia, cît și pentru statutul intelectual al țării gazdă. Germania a devenit o mare putere economică, un focar de atracție intelectuală, cînd i-a primit pe străini pe vremea lui Adenauer, Schmidt ș.a., nu cînd i-a omorît sub Hitler. Iar experiența tuturor polițiilor din lume dovedește că dacă o persoană sau un grup de persoane - străini sau nu - găsesc o plăcere sau un avantaj în încălcarea legii o fac, oricît de chițibușar și prevăzător ar fi fost legiuitorul.

Magdalena BOIANGIU

Argument

"NATURA DEVOREAZĂ PROGRESUL ŞI ÎL DEPĂŞEŞTE", spune titlul unui text al lui Benjamin Péret publicat într-un număr rarissim din **Minotaure** (iarna 1937/pp.20-21); *"...florile ucid mai bine decît un pistol. Ele ucid pistolul. (...) Din acel moment, începe lenta absorbţie: bielă cu bielă, manivelă cu manivelă, locomotiva reintră în matca pădurii..."* (Textul este precedat de fotografia unei locomotive invadate de vegetaţie.)

Nu cred că e cazul să mai amintesc actualitatea unei teme precum cea de faţă. Deşi manifestările "extreme" (vezi disputa Extropienilor cu Neo-Luddiţii, cf. articolul lui Horia Ceclan) sînt caracteristice mai curînd societăţilor super-tehnologizate, nici societatea românească nu este scutită de tensiuni latente. Or, dacă "probleme globale" precum raportul Mediu/Tehnologie (temă în sine, pe care numărul acesta doar îl sugerează pentru a reveni, altă dată, asupra lui) nu preocupă prea mult societatea noastră, experimente "la limită" precum fecundările *in vitro* ridică numeroase semne de întrebare, angajînd nu doar practicieni, ci şi "bioeticieni" (vezi pag.8). Aparentul paradox enunţat de Péret acum exact şaizeci de ani se dovedeşte de un "bun simţ" perfect: într-adevăr, "natura devorează progresul (citeşte: *tehnologia*) şi-l depăşeşte" pentru că ea *devine Natură + Tehnologie*, modificînd permanent raportul existent la un moment dat. Imposibilitatea de a reveni la o ipotetică "Natură pură" (cf. H-R.P.) nu este un moft, ci o realitate. Singura problemă care se pune nu este, aşadar, *pînă unde se poate merge înapoi* (însăşi întoarcerea modifică sursa, după cum ştim!), ci *pînă unde se poate merge înainte...*! În **Crash** (1996), fascinantul film al lui Cronenberg după romanul lui J.G.Ballard, se vorbeşte despre "modificarea corpului uman cu ajutorul tehnologiei": problema depăşeşte deja-posibilul (grefe, chirurgie plastică, schimbarea sexului etc.), părînd să "devoreze" înseşi premisele umanului... În răspunsul la această utopie "extremă" stă dilema numărului de faţă. (a.l.ş.)

Irina NICOLAU, etnolog

Motorul şi cucul

Revin asupra ţăranului. Îi dau tîrcoale de trei decenii. La început pricepeam ceva. Credeam că pricep. Acum situaţia s-a schimbat. Am descoperit că discursurile despre ţărani creează ţărani şi, ori de cîte ori ţăranii din realitate se comportă diferit de imaginile pe care le producem noi, sîntem contrariaţi. Nu ştiu ce trebuie făcut. Aştept o schimbare. Pînă se schimbă ceva mă simt implicată într-un fals.

De pildă, majoritatea ţăranilor făcuţi, nu născuţi, se tem de motor. Scuipă în sîn cînd îl văd, îl tratează cu neîncredere, îl evită. Spun majoritatea, şi nu toţi, pentru că *ţăranul muncitor* – cel mai făcut dintre cei făcuţi – ţăranul pe care l-au inventat comuniştii, iubeşte motorul ca pe propria lui mamă. Citez cîteva fragmente de "cîntec nou", din anii '50, '60:

LIRIC: *Du-mă, mamă, un' mi-i dorul/ La bădiţa cu tractorul.* MOBILIZATOR: *Cu tractor şi secere,/Hai, flăcăi la-ntrecere!/ Cine o ieşi fruntaş/.Duce steagu mintenaş.* MAI LIRIC: *Ce frumos înfloresc zorii/ Cînd trec . mecanizatorii...* VICTORIOS: *Bubuie tractoarele,/ Pe toate ogoarele.* FRENETIC: *Cînd răsare mîndrul soare,/ Sar băieţii pe tractoare./ Pînă pun mîncare-n oale,/ Au arat un deal ş-o vale.* CONSTATATIV: *Totul s-a mecanizat/ Munca ni s-a uşurat./ Muncile mecanizate, măi, măi,/ Dau recolte îmbelşugate, măi, măi.*

Pentru cei care şi le mai amintesc evoc şlagărele: "Ilenuţa tractorista" şi "Drag îmi e bădiţa cu tractorul". Ultimul exemplu este o Mioriţă mecanizată culeasă din Sarinasuf, în 1958:

Eu am zis şefului meu/ Că n-am frînă la Kadeu./ El mi-a zis că frîna-i bună, Nelule, puiule,/ Dădui drumu' la maşină./ Motorul s-a ambalat/ Iară eu jos că m-am dat,/ Sub şenilă m-am băgat, Nelule, puiule./ – Undeţi fu moartea să mori?/ Sub şenilă de tractor./ Şi am pus un jurămînt,/ Cînd m-o băga în pămînt,/ Să nu mă bage adînc,/ S-aud tractoare arînd/ Şi tractoriştii cîntînd.

Evident, tractoriştii nu cîntau aşa ceva... Acest gen de prostii răsunau pe scenele regionale şi naţionale în festivaluri şi concursuri. Tulburător mi se pare însă faptul că în vreme ce ansamblurile foclorice se prostituau aşa cum am arătat, un ţăran adevărat, probabil chiabur, şi-a îngropat tractorul. După 1989 l-a dezgropat şi jurnaliştii au făcut puţină vîlvă. Se pare că nu a fost unicul caz. Ceea ce m-a frapat este faptul că nimeni nu a insistat asupra riscurilor pe care şi le-a asumat ţăranul. Dacă îl pîra un binevoitor, nu se oprea pînă la Canal; alţi ţărani au ajuns şi pentru mai puţin. Şi m-a mai mirat că apologeţii "ţăranului conservator care respinge maşina" nu s-au clintit după ce au auzit de povestea tractorului îngropat. Ei continuă să studieze relaţia dintre om şi cal, aşa cum rezultă din doine şi basme. Le urez somn uşor.

Alţi creatori de ţăran refuză acestuia sentimentul naturii. Pretind ei că, stînd între ele, adică între pomi, păsări, frunze şi răsărit şi apus de soare, ţăranul nu le mai vede. Ştiu eu? Sigur că nu le vede aşa cum le vede orăşeanul care le-a pierdut. Tot atît de sigur este că atunci cînd le vede, dacă le vede, nu îşi exprimă sentimentul naturii în registru onomatopeic: ah, oh, vai... Nu sînt pregătită să port o luptă în jurul acestui subiect. Mă rezum să observ un singur lucru, prea se uită la ea, prea dă nume ultimului gîndăcel, ca să spui că n-are ochi pentru natură. Bine, mi se poate replica, dar era vorba de sentiment. Da, sentiment... Eram într-o vară în Delta Dunării. Trăiam împreună cu 40 de orăşeni pe un ponton plutitor. La masa de seară era nelipsit "ohul" colectiv dedicat apusului care, acolo, este întotdeauna roşu. Odată, o doamnă, profesoară de geografie cred, ne-a comunicat că în ziua respectivă se trezise dis-de-dimineaţă ca să vadă răsăritul. Era tot atît de roşu, ne-a explicat emoţionată, numai că era dincolo şi a împuns cerul spre tribord.

N-am la îndemînă o creaţie ţărănească despre apusul de soare, s-ar putea nici să nu existe. Propun, în schimb, una despre cuc:

Sub sălcii la Cartojan/ Îmi cîntă un pui bălan/ Şi-aşa cîntă de frumos,/ De pică frunzele jos/ Şi-aşa cîntă de duşman,/ Că mă dă jos de pe cal./ – Cîntă-mi, cuce, te roteşte/ Ca mîndra cînd se găteşte/ Şi răsfiră-ţi penele/ Ca mîndra sprîncenele...

N-o fi avînd ţăranul sentimentul naturii dar sentimentul cucului... îl are precis.

Pavel ŞUŞARĂ, critic de artă, scriitor

Bunica mea şi zborurile cosmice

Pe la mijlocul anilor 60, pînă şi în cele mai ascunse colţuri ale ţării a pătruns ştirea privind zborurile spaţiale ruseşti şi americane, al căror scop declarat era trimiterea unor echipaje umane pe Lună. Primul pas fusese deja făcut prin lansarea lui Iuri Gagarin, iar următorul nu era decît o chestiune de timp. Nu ştiu dacă peste tot aceste evenimente au stîrnit o curiozitate la fel de mare şi au creat o stare de aşteptare de aceeaşi intensitate, dar în satele colinare din sudul Banatului preocuparea pentru sateliţi şi pentru zborul spre Lună primea, odată cu lăsarea serii, dimensiuni inimaginabile. Eliberaţi de muncile de peste zi şi de îngrijorarea pentru ziua de mîine, pe care colectivizarea o generalizase, oamenii mai găseau în ei suficiente resurse pentru a se ocupa serios de problemele cosmice. Cu precădere în perioada verii, la vremea cositului, cînd vecinii şi rudele făceau clacă, nopţile se transformau în adevărate acţiuni de supraveghere şi de pîndă. În jurul unui foc mocnit, trecîndu-şi din mînă în mînă cîte o sticlă de ţuică, bărbaţii măturau cu privirea bolta cerească pentru a descoperi, prin spuza de stele, luminiţa aceea roşiatică pe care mai apoi o urmăreau cu înfrigurare cum piere undeva departe, tocmai deasupra munţilor Serbiei. De obicei se considera că de la aceşti sateliţi şi de la aroganţa omului de a-şi băga nasul unde nu-i fierbe oala vin toate nenorocirile; colectivizarea mai întîi, anii de secetă, bolile animalelor şi răsplata din ce în ce mai mică pentru ziua/muncă. Într-una din seri, cineva chiar a observat că Luna însăşi a fost dezlipită de la locul ei şi umblă acum slobodă pe cer, după cum o bate vîntul. E drept că o scamă de nori alerga şi ea ceva mai jos şi cîteva ceasuri în şir s-a tot dezbătut dacă Luna fuge spre stînga, printre nori, sau norii se duc către dreapta şi lasă, prin ochiurile lor, Luna în urmă şi ea doar pare că alunecă invers. Pînă la urmă, şi asta seară de seară, adunarea se diviza. O tabără susţinea că totul e o bazaconie, că aşa ceva nu se poate, că satelitul nu-i decît o invenţie, "o propagandă", că de fapt este vorba despre un avion special trimis de americani ca să-i spioneze pe ruşi, să termine dracului odată cu tot comunismul ăsta, şi de aia se duce el spre Serbia că au americanii înţelegere cu Tito care e duşmanul ruşilor şi că acolo, în munţi, a fost amenajat un aeroport secret pe care avionul aterizează şi se alimentează din nişte cisterne trimise de Tito personal. În tabăra cealaltă, al cărei purtător de cuvînt era bunicul, se situau fataliştii, prevestitorii unei iminente apocalipse. Vremea e aproape, spuneau ei, anul două mii bate la uşă, iar Dumnezeu a dat omenirii puterea de a face orice, dar toate astea nu sînt decît semne care anunţă Judecata din urmă. Zborul în cosmos şi nebunia omului de a pune piciorul pe Lună sînt cea mai grăitoare dovadă a decăderii sale şi a desăvîrşirii păcatului. Se prea poate ca el să ajungă pe Lună, dar atunci să nu-şi închipuie cineva că acest lucru va scăpa nepedepsit. Pentru că Dumnezeu nu pune nimănui pumnul în gură, oricine poate să facă ce vrea, însă judecata lui va fi aspră şi necruţătoare. Gata, ăsta e sfîrşitul, Satana va intra în lanţuri şi se va isprăvi pentru totdeauna cu ticăloşiile. Şi aceste discuţii se reluau în fiecare seară cu acelaşi fior, cu aceeaşi patimă şi cu aceleaşi priviri încordate aţintite spre cer. Tocmai cînd credeam că am auzit totul despre zborurile în cosmos, despre americani şi despre ruşi, că am trecut prin toate stările, de la mîhnire la bucurie şi de aici la spaima surdă că lumea îşi va încheia socotelile în curînd, povestea sateliţilor a căpătat o nouă dimensiune.

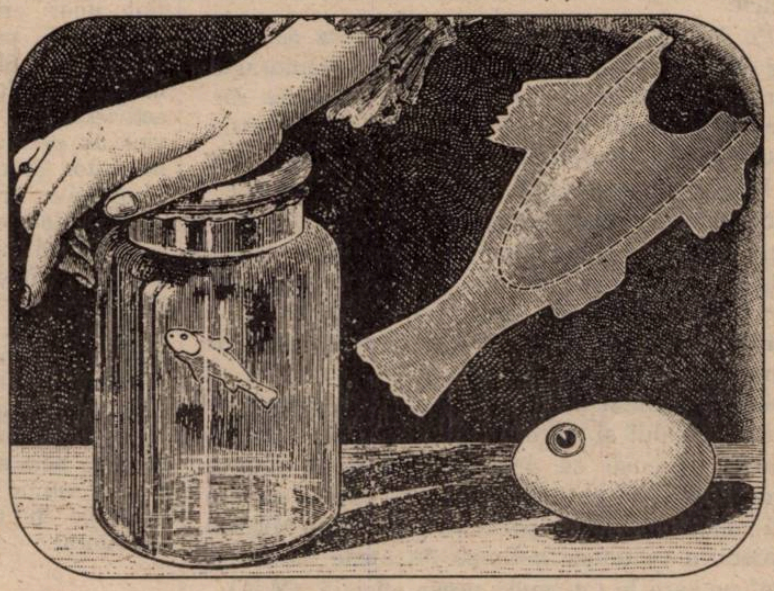

Tăcută pînă atunci, furişîndu-se doar ca o umbră de la vatra unde fierbea mîncarea şi pînă prin curtea în care încă trebăluia, bunica s-a amestecat în vorbă şi a spus că nu prea înţelege ea prea mult din ceea ce fac ruşii ori americanii, însă de un lucru e sigură: de cînd a văzut satelitul n-a mai auzit în nici o noapte cîntecul acela care plutea ca un vis pe deasupra văii. La nedumerirea bărbaţilor, ea a explicat că în nenumărate nopţi a stat să asculte cîntecul Dînselor, al Sfintelor femei zburătoare, care venea de undeva din deal, trecea peste creasta pădurii şi se stingea mai apoi în adîncurile văioagei şi ale nopţii. Nu îmi aduc aminte dacă au mai fost şi alte comentarii, dacă bărbaţii au luat sau nu în seamă această mărturisire făcută în treacăt, dar în ceea ce mă priveşte ea m-a urmărit peste ani cu vigoarea marilor evenimente ale copilăriei. Am tot încercat să dezleg taina acestei **dizlocări**, să-mi lămuresc mecanismul prin care o invenţie, un adaos artificial, a fost în măsură să alunge aburul reveriei, proiecţia unei credinţe venite din adîncurile firii sau chiar o realitate ascunsă a lumii virgine pe care nu mulţi au avut prilejul de a o simţi. Dar poate că lumea însăşi este în aşa fel alcătuită încît să nu poată suporta, în acelaşi registru, mai multe fantasme. Pentru că, în definitiv, nici satelitul nu era altceva decît o simplă ficţiune. Chiar dacă în ordine raţională şi în context cultural el avea o realitate indubitabilă şi putea fi evaluat ca o culme a creativităţii umane, văzut direct, în puterea nopţii, ca o stea călătoare amestecată printre stelele fixe, nu părea decît o componentă bizară a înseşi maşinăriei cereşti. Dacă în sistemul senzorial comun, vizualul are o putere de persuasiune sporită în comparaţie cu auditivul, e posibil ca şi în registrul senzorialului fantasmatic el să aibă o mai mare forţă de inducţie. Şi atunci nu e de mirare că nepămînteana şi volatila melodie nocturnă a fost uzurpată brutal de satelitul atît de perfect integrat lumii vizibile, chiar dacă el nu avea decît strălucirea inconsistentă a stelelor.

Iar cînd se va face un bilanţ al impactului pe care zborurile cosmice l-au avut asupra umanităţii, este obligatoriu să se ţină seamă şi de faptul că din cauza lor bunica mea şi-a pierdut, pentru totdeauna, puterea de a mai auzi cîntecul Ielelor.

H.-R. PATAPIEVICI, scriitor

Despre resentiment în nostalgia originilor

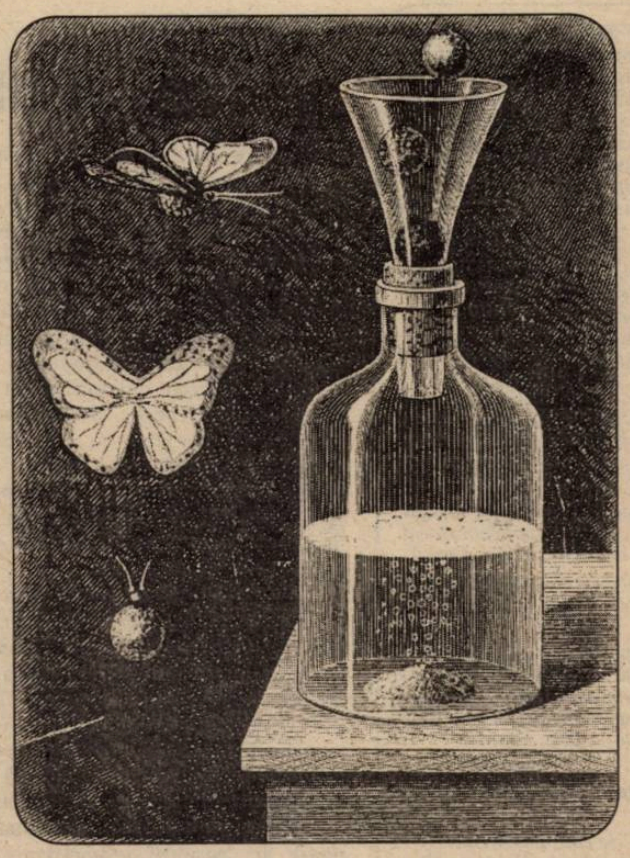

Seducţiile Naturii

Cuvîntul natură, se pare, poate fi spus în 66 de sensuri. Aceste sensuri au fost inventariate de doi eruditi redutabili, Arthur O. Lovejoy şi George Boas, într-o lucrare pe nedrept uitată, cu titlul *Primitivism and Related Ideas in Antiquity* (1935; în 1948, de astă dată singur, G. Boas a publicat rezultatele extinderii investigaţiei şi pentrû Evul Mediu: *Essays on Primitivism and Related Ideas in the Middle Ages*). Unul din rezultatele savuroasei lor investigaţii este că fiecare din aceste sensuri s-a bucurat deopotrivă de preţuire şi de respingere şi că, în fond, *natura* nu este o noţiune "naturală": este un construct cultural. Această concluzie nu este populară. Ştiut fiind că emoţiile colective se prind cu precădere de raţiuni false şi de pietăţi frauduloase, tipul uman cu răspîndirea cea mai uniformă este acela care are convingerea că natura e un concept "natural" şi că, pe cale de consecinţă, natura este "naturală". Strîns legată de această prejudecată cognitivă este ideea că undeva în lume a existat sau există încă oameni care trăiesc "natural", adică în acord cu Natura.

Primitivismul

Oamenii care duc un trai atît de rudimentar încît ar părea că ei încă trăiesc în imediata proximitate a naturii "naturale" se numesc *primitivi*. Oamenii care exaltă traiul primitiv beneficiind de condiţii de viaţă nonprimitive au fost botezaţi de eruditii care i-au ales ca obiect de studiu *primitivişti*. Primitivismul este un curent de idei extrem de tenace, care susţine că următoarele idei sînt irefutabile (adică naturale):

1. *Civilizaţia este contrară naturii.* Argument: Omul este împovărat de civilizaţie (arte, ştiinţe, tehnologie etc.). Tot ce îl separă pe om de natură este rău. Viaţa animalelor este mult mai curată şi mai morală decît a societăţilor umane, care reprezintă sursa răului din om.. Animalul şi animalitatea ("nevinovăţia devenirii") reprezintă idealul uman natural.

2. *Adevărul este la începutul timpurilor.* Argument: Vîrsta de aur, Rasa de aur, Unirea Cerurilor cu Pămîntul etc. au existat. Stadiile timpurii ale evoluţiei omului erau cele mai bune. Primitivul este superior oricăruia din tipurile umane istorice care i-au urmat. Prin urmare omul necivilizat este mai bun şi mai virtuos decît omul civilizat.

3. *Imperativul religios, moral şi cosmologic al regresiunii* illo tempore. Argument: Vîrsta de Aur, Rasa de Aur, Unirea Cerurilor cu Pămîntul etc. pot fi create aici şi acum. Prin identificarea şi distrugerea bazelor egoiste şi nenaturale ale civilizaţiei, omul poate reintegra vîrsta de aur, poate recăpăta statutul adamic şi, chiar, ar putea vindeca cosmosul de răul pe care tot el l-a introdus. Cum? Soluţia ar fi reconcilierea cu natura (*regressus ad uterum naturæ*) prin dezominizarea lumii. Trebuie să ne întoarcem la Mama Natură eliminînd ceea ce este specific uman.

Firește, există diferite variante de primitivişti. Unii pun accent pe faptul că săgeata timpului este descendentă (adevărul e numai la origini, deci primitivul este superior civilizatului); alţii, deoarece văd sursa răului în "adaosurile" civilizaţiei (arte, tehnică, confort, urbanizare etc.), resping civilizaţia ca atare (civilizaţia este răul, deci primitivul e mai bun); în fine, alţii, deoarece invidiază pretinsa fericire a locuitorilor din insulele Mărilor Sudului, în care văd un soi de *paradiso terrestre*, ar dori ca toată omenirea să se întoarcă, eventual cu forţa, la acele condiţii de trai (ignorînd rapida trecere a lui Gauguin, de la exaltarea antieuropeană din 1890, la "nebunia, tristeţea şi răul călătoriei mele spre Tahiti", din 1897).

Anatomia ideii

Ideile primitiviste nu sînt o invenţie modernă: ele par a reprezenta un invariant, un *locus communis* al gîndirii omului cultivat din orice civilizaţie. Recurenţa acestui tip de gîndire ridică următoarea problemă. (a) Dacă punem recurenţa lui pe seama constituţiei subiectului, atunci sîntem constrînşi să acceptăm consecinţa că sîntem noi înşine primitivişti: într-adevăr, a admite că tipul de gîndire primitivist este un invariant universal, revine la a susţine că poziţia primitivistă este naturală, şi anume exact în sensul primitivist al termenului. (b) Dacă, dimpotrivă, respingem ideea că poziţia primitivistă ar fi constitutivă subiectului, atunci avem imediat două consecinţe importante: (b_1) întîi de toate, adevărul poziţiei primitiviste nu mai poate fi susţinut, deoarece teoria primitivistă este intern inconsistentă: într-adevăr, primitivismul nu poate fi adevărat decît dacă lumea este primitivist alcătuită (adică dacă săgeata timpului este *naturaliter* descendentă, dacă primitivii sînt *realiter* mai fericiţi şi mai aproape de zei decît noi etc.); (b_2) în al doilea rînd, faptul că totuşi ideile primitiviste apar endemic, în ciuda inconsistenţei lor interne, sugerează că există totuşi un temei recurent al apariţiei lor, în interiorul tipului uman cultural pe care îl nasc *toate* civilizaţiile. Deoarece obiecţia de inconsistenţă internă a teoriei primitiviste îmi pare inevitabilă (altfel spus, eu nu sînt un primitivist), mă voi apleca în continuare, foarte pe scurt, asupra poziţiei (b_2), singura care, în concepţia mea, este interesantă.

Un refugiu pentru resentiment

Ce este, deci, acel "lucru" care face ca civilizaţia să fie *resimţită* ca un rău? Schelling spunea că, în momentele de criză, se reiau întotdeauna originile. Faptul că soluţia primitivistă se impune adeseori ca "naturală" îmi pare a fi consecinţa modului în care îi apar, omului civilizaţiei, originile: ca avîndu-şi "locul" în natură, adică în absenţa prezenţei umane. În originea "naturală", omul civilizaţiei celebrează absenţa omului şi prezenţa in-umanului, în care, nu se ştie de ce, *se încrede*. Acest abandon în seama negaţiei a ceea ce îţi conferă subzistenţă poartă în psihologie un nume bine precizat: este resentimentul. Nietzsche i-a fixat anatomia conceptuală prin "scrierea polemică" *Genealogia moralei* (scrisă în 1887), iar Max Scheler i-a dat o dimensiune universal istorică în 1915, prin cartea *Despre resentiment în edificarea moralei*. Conjectura mea explicativă este că modul în care omul civilizaţiei asumă condiţionarea spirituală de progresul material al lumii pe care o construieşte ia forma psihologică a resentimentului. Drept urmare, cred că sentimentul care face posibil primitivismul este resentimentul împotriva civilizaţiei. Nu pot dezvolta aici mai mult motivul pentru care conştiinţa de sine a omului în civilizaţie *este* resentimentul. E suficient să spun că mentalitatea anticapitalistă, antimodernă, anticonsumistă, colectivistă, teocratică, etnocratică etc. este numai în subsidiar primitivistă, şi anume prin soluţiile de lichidare a civilizaţiei moderne pe care le propune; în mod esenţial însă, această mentalitate îşi trage existenţa din "viermele neadormit" al resentimentului, care găseşte reconfort numai în negarea a ceea ce îi conferă subzistenţă. Pe de altă parte, trebuie imediat spus că originea însăşi a gîndului primitivist stă în posibilitatea gîndirii unei origini originante. Fără ideea unei origini de tip "sursă regeneratoare", primitivismul (ca multe alte seducţii regresive) cade. Prin urmare, potrivit analizei schiţate mai sus, miezul ferm al primitivismului pare a fi alianţa dintre resentiment, ca fenomen intrinsec civilizaţiei, şi valorizarea "tare" a originii, care vine din tradiţia platoniciană (şi pe care Nietzsche a "slăbit"-o, afirmînd că acela care şi-ar atinge originile ar avea surpriza să le găsească schimbate).

În sumă, primitivismul îmi apare a fi o combinaţie între credinţa că originea este adăpostul unei ontologii "regeneratoare" şi setea resentimentului de a distruge cît mai radical lumea care îl face cu putinţă.

Val CONDURACHE, critic literar

Pămîntul ca natură indiferentă

Natura e o tehnologie care produce diversiuni. De aceea trăim cu impresia că la tehnologia naturii ar trebui mereu să adăugăm cîte ceva, fără să recunoaştem că avem în faţă un model foarte aproape de perfecţiune, pe care ne chinuim să-l repetăm, uneori chiar mai înainte de a-l înţelege. După ştiinţa mea, de altfel umilă, nu am cunoscut, pînă acum, nici o "tehnologie" umană comparabilă cu Marea Creaţie. Totul e o imitaţie, o copie de duzină, un icnet de geniu dar nimic altceva. De la Pitagora la Einstein ne-am chinuit să înţelegem pe ce lume trăim şi am îmbrăcat în limbaje tot ce există ca dar ceresc. Dar asta nu înseamnă prea mult. În faţa Cosmosului am rămas la fel de descumpăniţi, nu ne-am apropiat de înţelegerea lui nici măcar cu un pas. Coborînd prin microscop, într-o cădere vertiginoasă, urcînd prin telescop, într-un vertij al înălţimii şi al depărtării (în sensul invers există o beţie a apropierii), tot n-am descoperit susul şi josul. Pentru noi ascensiunea poate să fie prăbuşire, cu atît mai flagrantă cu cît abisul e mai adînc, dacă se poate zice aşa. La fel şi "căderea din cer", aceea simbolică şi aceea cu mărime îngerească, ne-ar putea înălţa. Tehnologia noastră, pe care ne place s-o contrapunem naturii, care nu inventează nimic – ea doar creează – e-un alfabet al ignoranţei. Pe măsură ce învăţăm mai mult, ştim mai puţin. De aici încolo începem să-l înţelegem pe Socrate. Iar Socrate nu avea nici în clin nici în mînecă cu tehnologia, dacă nu cumva, în cazul lui, am putea vorbi de o "tehnologie a cunoaşterii", care recurge şi ea, în definitiv, la un "aparat": Limbajul; şi la o invenţie: Întrebarea.

Deosebirea (şi nu opoziţia) dintre natură şi tehnologie este tocmai aceasta: natura e o tehnologie care produce diversiuni, în timp ce tehnologia nu e nici măcar o diversiune a naturii, ci rezumatul unui eşec. Nefiind om de ştiinţă, nu mă cuprinde nici o ruşine cînd stau cu ochii beliţi la cer. Nefiind un inventator de geniu, buburuza mi se pare un miracol mai mare decît misiunea *Discovery*. Luxul meu e neştiinţa tehnică, iar orizontul spre care se îndreaptă orgoliul e neputinţa tehnologică. Cu cît ştiu mai puţine despre un robinet, cu atît mă simt mai liber să admir forţa naturii, care nu a avut niciodată nevoie de-un obertei pentru un nor. Ştiu: voi fi hulit. Cercetătorii, oamenii de ştiinţă, tehnologii îmi vor cere socoteală pentru filamentul becului de la veioza sub care scriu. Fără tehnologie nici măcar lumînarea sau lampa de gaz nu mi-ar fi luminat pagina pe care-o înnegresc. Nici măcar piatra de calcar n-ar fi aprins amnarul orbecăielilor mele. Aici sînt nevoit să dau înapoi, cu o jumătate de pas. Fiind născut noaptea, nu pot să scriu decît după lăsarea întunericului. Ce m-aş fi făcut dacă n-ar fi existat lumînarea, lampa de gaz, amnarul, feştila, minunatul bec de iluminat? Mă aplec în faţa inventatorilor, descoperitorilor, nebunilor ştiinţei şi ai tehnologiei, fără de care miile de pagini pe care le-am scris ar fi rămas, fără nici o pagubă pentru alţii, în mintea mea. Pe mine, însă, toate ustensilele de iluminat m-au salvat: mi-au dat iluzia că am un sens. M-au proţăpit, ani de zile de-a rîndul, la masa de scris. De această recunoştinţă nu pot să scap, chiar dacă ea nu ajută decît păcii sufletului meu.

Celălalt sens - natură şi tehnologie - creaţie (mai degrabă invenţie) umană împotriva creaţiei divine, mă interesează prea puţin. Tehnologia distruge natura, tot ea ar putea s-o salveze, prin altă tehnologie, liberalii şi verzii se ceartă de la un Cosmos tot mai întunecat de fructul orgoliului omenesc ş.a.m.d. "Cucerirea naturii" prin tehnologie e o frază goală din Marx-Engels-Lenin, şi Mao. A "cuceri natura" e ca şi cum ai trimite armatele nu să ocupe un teritoriu ostil, ci să te aşeze în genunchi chiar pe tine, ori asta nu a reuşit-o decît Ceauşescu. Cum adică: Să-l cucereşti pe Creator? Ereticii l-au negat, într-un fel sau în altul, dar n-au avut ideea fără idee să se bată cu el, de la egal la egal. Nu există!, au spus ei şi cu aceasta s-au sustras întrebării.

Aparatele pe care le vom inventa şi construi nu ne vor duce niciodată mai departe de nedumerirea care ne-a făcut să le concepem. Din punctul de vedere al tehnologiei, în cazul cel mai fericit vom reuşi să ne distrugem şi o dată cu dispariţia noastră Pămîntul se va elibera de povara unui răspuns. Va trăi în indiferenţa de pînă acum.

Constantin MAXIMILIAN, genetician

... trei sau patru sînt de ajuns

S-a spus deseori că naşterea unui copil cere participarea a trei actori: el, ea şi hazardul. Ultimul avînd frecvent un rol decisiv. Din ce în ce mai des locul lui este luat de medic. El trebuie să corecteze o parte dintre erorile naturii. Şi ele sînt relativ numeroase – 10-15% dintre cupluri sînt sterile. Femeilor li se refuză astfel unul dintre drepturile lor fundamentale – dreptul de a avea copii. Datorită medicinii, această eroare începe să fie corectată. Procreaţia asistată medical, numele este sugestiv, a devenit o superbă realitate. Cauzele sterilităţii şi soluţiile corective nu au nici o importanţă în acest context. Este suficient să reamintesc că şansele de a avea un copil prin procreaţia asistată au crescut continuu. Cea mai banală metodă este fecundaţia cu donor, anonim sau cunoscut – în general necunoscut – ; este o soluţie încărcată de riscuri – SIDA, hepatită... La care se adaugă şi cel de a transmite viitorului copil o tulburare ereditară. Cea mai discutabilă alternativă este maternitatea de substituţie – o femeie acceptă să poarte o sarcină care nu este a ei... Copilul va fi adoptat. La naşterea copilului participă patru părinţi – doi genetici şi doi sociali... la care se asociază şi un medic.

Aşa cum era de aşteptat, procreaţia asistată medical a declanşat numeroase discuţii violente. Am să mă opresc pentru o clipă asupra cîtorva dintre ele. În cazul fecundaţiei cu donor tradiţia cere anonimatul donorului. Medicii au făcut toate eforturile posibile pentru a ascunde adevărata identitate a donorului. Suedia a violat această regulă. În numele intereselor copilului, ea impune medicilor să păstreze numele donorului şi să-l dezvăluie copilului cînd acesta va atinge vîrsta de 18 ani. Evident, numărul donorilor s-a prăbuşit.

Alte legislaţii au interzis fecundarea femeilor care au depăşit perioada reproductivă, gîndindu-se că micii copii au nevoie de mame şi nu de bunicuţe... altele nu au acceptat fecundarea post-mortem – soţii au depus embrionii într-o bancă şi ulterior unul – soţul – a murit. Soţia a vrut să fie fecundată cu sperma soţului decedat... Au fost formulate şi sugestii aberante – să fie fecundate ouăle unor copii anencefali sau a unor avortoni de trei-patru luni. Inseminarea ar fi efectuată de viitorul tată. Sugestiile au fost respinse de toate comitetele de bioetică. Cum i s-ar putea explica şi cum ar explica un copil geneza sa? Mi-am reamintit un citat celebru – un om normal nu crede că totul este posibil (că orice sugestie este posibilă). Şi cînd te gîndeşti că propunerea a venit din partea unor biologi aparent serioşi!

La rîndul lor, embrionii rezultaţi au dat naştere unor discuţii fără sfîrşit. Mai exact, unor procese celebre, la care judecătorii au fost chemaţi să răspundă unor întrebări care nu aveau nici un precedent: ce se întîmplă în ipoteza în care ambii părinţi mor într-un accident; cine moşteneşte embrionii? Ce se întîmplă dacă soţii se despart şi ambii vor embrionii?

Cea mai impresionantă relatare este şi cea mai recentă – o ţară care a cunoscut o catastrofă ecologică – nu este specificat numele ei – a încheiat un contract cu o firmă oarecare – din nou numele ei nu este menţionat – pentru un număr de embrioni cu care să compenseze viitorul deficit de populaţie. Să sperăm că nu vom ajunge şi noi în această situaţie. Nu putem să nu ne întrebăm:

Cînd vor începe procese similare şi la noi?

Procreaţia asistată medical vine din lumea imposibilului – să nu uităm că primul copil eprubetă nu are decît două decenii... şi a devenit o tehnologie de rutină. Ce se va întîmpla mîine? Nu este exclus ca după o fecundaţie în laborator embrionul să fie crescut în incubatoare, supravegheat continuu şi embrionii anormali eliminaţi selectiv... drumul spre o eugenie perfectă va fi deschis. Ne aşteaptă cea mai bună dintre lumile posibile? Oare?

•„Tribunalul constituţional spaniol a trebuit să statueze în privinţa "proprietăţii" embrionilor umani. Tribunalul constituţional german s-a aplecat asupra dreptului copilului de a-şi cunoaşte originile genetice. Tribunalul federal elveţian a tranşat în privinţa validităţii recurgerii la fecundarea in vitro. Curtea supremă a SUA s-a pronunţat de mai multe ori în legătură cu dreptul pacienţilor aflaţi în stare neurovegetativă de a decide întreruperea tratamentului de supravieţuire. Curtea constituţională franceză a declarat, în 1994, că legile bioeticii sînt conforme Constituţiei, referindu-se la principiul demnităţii umane.

Pe 6 şi 7 februarie a.c., Asociaţia constituţionaliştilor francezi a organizat la Senat, cu concursul Uniunii Europenii şi al Unesco, un colocviu internaţional asupra raporturilor între dreptul constituţional şi bioetică" (**"Le Figaro"**/ 5 feb. 1997)

•"Imageria medicală, o artă abstractă / Sublimate de computer, micro-detaliile corpului uman parodiază cu succes pictura abstractă" - titlu, respectiv subtitlu, în **"Le Nouveau Quotidien"**/ 24 ian.1997

•"Cele cinci ţări nordice - Finlanda, Islanda, Norvegia, Suedia şi Danemarca - figurează printre cele 15 ţări în care conectarea la Internet este cea mai dezvoltată. «Poate că acest fenomen se leagă de nivelul ridicat de viaţă, de nivelul de instrucţie sau poate de nevoia de a face ceva în timpul acelor lungi nopţi geroase»", (în **"International Herald Tribune"**, 21 ian. 1997)

Delia VERDEŞ

Şi de-abia plecă cyborgul...

În copilărie, cel mai sinistru episod din "Capra cu trei iezi" era, pentru mine, acela în care lupul mergea fără să stea pe gînduri la fierar unde îşi ascuţea limba şi dinţii pentru a-şi subţia glasul. Nenorocirea era că luam lucrurile literal: lupul devenea o culme a monstruosului pentru că mi-l imaginam ca pe o combinaţie de "lupuşenie" şi maşinărie. Peste care, graţie unui desenator care ilustra episodul respectiv îndatorîndu-se lui Bosch, pe de o parte, iar pe de alta găsind cu cale să-l cadorisească pe lup cu un frumos cămăşoi ţărănesc, se adăuga, pentru deplina mea neliniştire, dimensiunea antropomorfizantă. Aşa că lupul ăsta a fost primul cyborg (chiar dacă unul "avant-la-lettre") cu care am făcut cunoştinţă.

Despre organicism şi mecanicism şi despre felul în care explică fiecare raportul corp-gîndire-suflet aveam să citesc, bineînţeles, mai tîrziu. Şi să zic "aha" - adică, uite, m-am lămurit. Dar cu siguranţă că nu "limpezirea" pe cale culturală a "problemei" m-a făcut să văd tone de filme comerciale cu roboţi, androizi şi cyborgi şi să ţin să-i închid în căsuţele următoarei tipologii, de uz personal.

Roboţii. Ei sînt doar schematic antropomorfi: au "corpuri" geometrizate, din materie metalică sau, oricum, sugerînd, de obicei, metalul. Unii sînt distrugători (ţi se arată cum prelucrează "capul" lor imagini-stimuli şi cum îşi afişează ei felurite soluţii de reacţie). Alţii sînt tocmai pe dos, adică simpatici: ei nu vor fi neapărat antropomorfi; pot fi puşi sub semnul unei dominante "abstracte" de "comportament" (vezi penibilul robot desuet ca aparenţă, politicos şi zăpăcit din "Războiul stelelor" sau roboţelul auriu în formă de pubelă care se văicăreşte ca un pui de găină - din acelaşi film).

Androizii. La fel, buni şi răi. Te fac să te gîndeşti la automatele lui Vaucanson "aduse la zi". Ei nu-s oameni-maşină - ci maşini-om: La Mettrie inversat! Cei răi sînt groaznic de periculoşi fiindcă aparenţa lor mimează aproape perfect umanul - deci sînt greu recognoscibili. Cu ei e rost de speculat tensiunea organic/tehnologic: urechea personajului cutare se descopciază deodată cu un pocnet sec şi, cînd colo, înăuntru numai circuite, fire (totdeauna colorate), plăcuţe, cip-uri, mai ştiu eu ce... Tensiunea e maximă dacă trupul aparent e unul de femeie şi te trezeşti contemplînd, sub pielea catifelată (deşi sintetică) viscere de maşinărie. Pe lîngă arhaica oroare de viscere se poate specula şi aceea a corpului îmbucătăţit (în "Alien", de pildă, capul unui android e folosit, în extremis, drept computer).

Cyborgii. Implică alt tip de tensiune. Cea mai puţin spectaculoasă, de fapt. Fiindcă tehnologia nu mai imită corpul; ea se insinuează, doar, în el, eficientizîndu-l: e vorba de inşi al căror "randament" sporeşte din cauze precise - "implanturile cibernetice". În cyborg, "natura" şi tehnologia şi-au "dat mîna". Şi a rezultat un om nou.

De ce fascinează, totuşi, atît de puţin misteriosul cyborg? Poate fiindcă, aşezat la computer - ca să joci nu numai "Cyberia", ci orice alt joc video - devii, de fapt, ca un cyborg, puştiule... Şi de-abia pleci la drum, şi-ţi ies în cale roboţii, monştrii, piticii, mingile de foc...ce mai freamăt, ce mai zbucium...

Fecundaţia in vitro - definiţii, contradicţii, cronologii

– interviu cu dr. Mihail NICULESCU,
medic primar specialist în sterilitate la spitalul ginecologic prof. dr. Panait Sîrbu –

Reporter: Pentru neavizaţi, "inseminare artificială" are, încă, o sonoritate S.F. Înţeleg însă că, în România, acest procedeu nu este deloc o noutate.

Dr. Mihail Niculescu: Profesorul Sîrbu şi dr. Madeleine Măicănescu au făcut posibilă obţinerea sarcinii prin inseminare artificială încă din anii '70. Aceasta este o metodă de obţinere a unei sarcini cînd soţul nu este fertil: în cavitatea uterină şi în vaginul femeii se introduc celule spermatice de la un donor necunoscut (necunoscut - de către cuplu şi de către doctorul ce pune în practică procedeul, dar cunoscut şi testat din punct de vedere medical); are loc, astfel, un act sexual artificial. Din anii '70 şi pînă acum s-au obţinut foarte multe astfel de sarcini - de ordinul sutelor.

Nu întotdeauna se obţine o sarcină din prima încercare. Uneori se reuşeşte de-abia după maximum 10-12 încercări şi, sigur, pot exista şi eşecuri. Cuplul trebuie pregătit şi psihologic: există problema soţului, care se întreabă ce reprezintă el, ca tată doar juridic, pentru copilul obţinut prin inseminare. Literatura de specialitate descrie chiar desfaceri de căsătorii, tentative de sinucidere - o patologie psihică inoperantă clinic în momentul desfăşurării însămînţării, care, în timp, se manifestă. Totuşi, foarte multe din cuplurile pe care le-am ajutat să aibă astfel un copil au rămas împreună şi-şi duc viaţa ca oricare altă familie.

Rep: Fecundaţia in vitro este, pentru România, o tehnică mult mai nouă. În ce constă aceasta şi prin ce se deosebeşte de inseminarea artificială?

Dr. Mihail Niculescu: Fecundaţia in vitro se datorează dezvoltării tehnicii: fără aparatura necesară, aceasta n-ar fi fost posibilă niciodată. Ai nevoie, în primul rînd de un laborator foarte bine echipat; de o cameră specială, sterilă, cu o anume temperatură şi umiditate; de un incubator cu anume presiuni şi concentraţii de bioxid de carbon, de oxigen, cu o umiditate controlată; de instrumente de micromanipulare a celulelor. Nu este deloc uşor să obţii, în bune condiţii, un embrion uman pe care să-l introduci în cavitatea uterină.

Fecundaţia in vitro se produce în afara organismului uman. La femeile la care conductul tubar, adică trompele uterine sînt obstruate sau absente în urma unei intervenţii chirurgicale nu poate apărea o sarcină (pentru că trompa este conductul ce transportă spermatozoizii de la uter spre ovar şi oul dinspre ovar către cavitatea uterină). De aceea, pentru a obţine sarcina, trebuie extras ovocitul (celulă germinală feminină) în afara organismului prin diverse metode (celioscopic sau prin puncţie vaginală sub ecograf) şi combinat cu spermatozoizi de la soţ. Condiţiile sînt clare: femeia trebuie să aibă ovulaţie, un uter sănătos, iar soţul - să fie fertil. În afara organismului se obţine un embrion, ce este apoi ţinut într-un incubator special, după care este transferat în uter. Pentru a şti cînd e cazul să recoltezi ovocitul de la femeie e nevoie de un biolog bine pregătit. Femeii i se administrează nişte substanţe ce hiperstimulează ovarul: ele duc la obţinerea nu a unui singur ovocit, ci a 10, 15, 20 de ovociţi. Doar unul din aceştia, cel mai bun, este fecundat de spermatozoizi.

Rep: Fecundaţia in vitro poate genera situaţii controversate şi dileme morale?

Dr. Mihail Niculescu: Există, de pildă, situaţia cînd femeia are ovare, dar nu are trompe şi nici uter. Ea are celula germinală, iar soţul este fertil. În acest caz, cedează ovocitul, acesta se combină cu sperma soţului, dar oul nu are unde să fie ţinut. De aceea, este nevoie de un uter-gazdă, de o mamă-purtătoare.

Acest lucru s-a practicat în nişte condiţii juridice extrem de complicate. Uneori, mama-purtătoare a ajuns să ceară copilul, pe care-l considera al ei, oferindu-se să plătească tot ce era de plătit. De cele mai multe ori, ceea ce le determină pe femei să fie "gazde" este sărăcia, sau rudenia: o femeie este, de pildă, dispusă, să-i poarte copilul surorii.

O altă situaţie ar fi următoarea: oul, odată introdus în cavitatea uterină, poate să nu evolueze bine, să termine fie prin moartea embrionului, fie printr-un avort. Pentru a nu mai supune femeia unor alte stimulări, s-a hotărît ca din ovociţii existenţi să se obţină mai mulţi embrioni. Doar unul este introdus în cavitatea uterină, pe cînd restul sînt puşi în eprubete ţinute într-un container cu azot lichid (spre -273 °C). Acolo pot fi păstraţi foarte mult timp, chiar ani. Dacă femeia pierde sarcina, un alt embrion poate fi introdus.

Femeia poate apela, de asemenea, la o bancă de spermă. Au apărut chiar donori de spermă din rîndul personalităţilor artistice.

Copilul obţinut printr-un astfel de procedeu nu este supus mai multor riscuri decît unul dintr-o sarcină obişnuită. Procentul de malformaţii este acelaşi. Sigur, există riscuri pentru femeie, în momentul injectării substanţelor ce stimulează ovarul, în momentul puncţiei foliculare sau după introducerea embrionului. Dar orice tehnică, medicală sau nu, presupune şi nişte riscuri.

Rep: În momentul actual, în România, este fecundaţia in vitro un procedeu curent? Este populaţia pregătită să accepte o astfel de tehnică?

Dr.Mihail Niculescu: Prof. Munteanu de la Timişoara, în colaborare cu Universitatea din Heidelberg, a pus la punct un centru de fecundaţie in vitro, unde deja au rezultate de doi ani încoace. Aici, la Giuleşti, noi am făcut, deja, două cezariene unor femei cu sarcini obţinute in vitro la Timişoara. În spitalul nostru (fostul Giuleşti, actualul prof. dr. Panait Sîrbu) există cel mai bătrîn centru de sterilitate din ţară (datînd din 1960-1961) şi o tradiţie a pionieratului în tehnici noi. Prof. Bogdan Marinescu, directorul spitalului, se zbate pentru a obţine aparatura necesară dotării unui centru de fecundaţie in vitro; spaţiu avem deja. Se prevede o specializare a doctorilor din spital în străinătate; unii dintre ei au participat deja la seminarii pe această temă. În privinţa posibililor doritori de urmaşi pe această cale, cred că vor fi destui. Deja sînt femei care vin la noi, la sterilitate, şi ne cer informaţii despre fecundaţia in vitro. Noi nu ezităm să le trimitem la Timişoara. Cînd, prin '90, au existat zvonuri că aici, la Giuleşti, urmează să se facă un asemenea centru am avut deja înscrieri. Este, evident, un paradox: femeile ce nu pot avea copii încearcă orice, pînă-n pînzele albe, pe cînd cele fertile nu ştiu sau nu vor să ştie de metodele contraceptive, ajungînd la chiuretaje şi la complicaţiile de rigoare.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Simona POPESCU, asistent universitar, poetă

De rerum natura

Opuse și antipatice

Nu știu alții cum erau, dar eu, pe vremea adolescenței mele, cînd auzeam de "tehnologie" sau "natură", simțeam brusc o egală și pămîntie plictiseală. Deși le percepeam, totuși, ca opuse, cele două cuvinte îmi erau la fel de antipatice. Primul era însoțit mereu de un sistem de senzații și asociații: gust de metal, utilaje grele, bălți murdare în care pluteau pete grăsoase și bolnave curcubee industriale, țăcănit de mașină, zumzet de fabrici și uzine, femei în pufoaice grosolane și o aproape materială tristețe a lucrurilor, a aerului... În liceu, aveam și o materie de "studiu" care se chema chiar Tehnologia materialelor. Habar n-am ce conținea. Nu-mi amintesc nimic, nici profesorul măcar. În orele de așa zisă "practică", noi, filologii, eram duși să tăiem frunze la cîini prin niște hale cu mașini de țesut. Asta se chema că ne familiarizăm cu viitorul (căci, dacă n-aveam să intrăm "la treaptă", cam aici avea să se desfășoare viața noastră). Apoi, mai erau și trombonelile lui Ceaușescu (și ecourile lor prin manuale sau prefețe la traducerile de cărți științifice) în care-i tot dădea cu tehnica și știința, industria și revoluția tehnologică. Opusul tehnologiei nu era pe atunci, pentru mine și prietenii mei, natura, ci - dimpotrivă, îmi vine să spun - literatura. Literatura paradisurilor artificiale, teoria literaturii, tot ce era sofisticat, abstrus. În vremea aceea, cuvîntul "natură" își avea "zestrea" lui semantică, "patriotică" și "străveche": mirosea a stînă, a țarină, a pășunism, a sămănătorism, a România pitorească. Eram intoxicați cu poezii despre natură, sentimente pentru natură, dragoste față de natură, descrieri interminabile și searbede de prin manuale. Trebuia să găsim "imaginile auditive" (sic!) sau "vizuale" din "pasajele despre natură" și să le scoatem pe fișe, dar nu găseam nimic din senzorialitatea percepției adevărate, nimic din nebunia rece a cărților de știință, nimic din farmecul lui Fabre sau Brehm. Doar idile-n iarbă, gîze, diapozitive, "colțuri", "tablouri" sau logosuri despre măreția unei naturi abstracte, statice, moarte. "A ieși în natură" - asta mi se părea cea mai mare pierdere de vreme, atîta timp cît îți sînt la îndemînă cărțile, muzica. Natura era ceva pentru copii, pentru bătrîni și, în week-enduri, pentru familiile cu plozi sau pentru școlarii care aveau ore obligatorii de "orientare în natură" (adică alergări prin pădure cu o busolă stricată).

Reconcilierea

Trecut-au anii și cele două cuvinte nu numai că nu mi se mai par sterile și opuse, ci exact invers, aliate și purtătoare ale unor noi și interesante conținuturi. Spun asta nu pentru că acum am acasă un computer (pe care nu-l folosesc decît pentru scris) și o mașină de făcut cafea (dar de multe ori, tot fiartă pe aragaz o fac) și nici pentru că, prinsă în orașul "tentacular", tînjesc să ies în aer liber, să văd un fluture adevărat, un bondar (n-am mai văzut un bondar de cîțiva ani), să am în față un munte adevărat și nu pe cel de la televizor, unde apare seară de seară, în cadrul "clipelor de relaxare", cum se spune în reclamă. Nu despre asta e vorba. N-am devenit o tehnicofilă, încă mă uimește cum prin alte părți oamenii își scot banii din zid (!), de pildă. Și nici o naturomaniacă nu sînt, căci mi-s sedentară. Dar mi-e tot mai clar că tehnica și natura fac parte dintr-o nouă paradigmă culturală, existențială. Dacă acceptăm că sîntem deja în al Treilea Val tofflerian (deși noi sîntem mai degrabă în ape și valuri tulburi rău), atunci toate raporturile dintre antagonistele de altădată se schimbă. Tehnica e creatoare de "natură", multiplică percepția și uneori ne bulversează ontologic. Datorită tehnicii, conceptul însuși de "natură" e într-o continuă expansiune. Mediul nostru "natural" e tot mai mult unul inteligent, stratificat. Și dacă altădată citeai minuni despre necunoscutul lumilor vizibile, acum, în fața televizorului poți să pătrunzi în găuri de șarpe și-n labirinturi de cîrtițe, departe în adîncuri de mare sau și mai departe în universul mic. Și dacă altădată realitatea era bine definită, coerentă, ea pare că se dispersează tot mai mult, e tot mai largă, mai imprevizibilă, provocînd bătrîna noastră rațiune. Realitate nu mai e doar ce *se vede*, ci ceea ce *este* și nu se vede și *va fi*. Un iceberg ascunzînd sub ape o enigmatică ficțiune.

În această nouă realitate, ce se întîmplă cu "natura umană"? Dînd ca exemplu rezultatul unor experiențe făcute pe animale ținute în mediu "îmbogățit", inteligent, față de animale "martor", din care reieșea că primele aveau o scoarță cerebrală mai mare, mai multe celule gliale, neuroni mai mari, neurotransmițători mai activi, Toffler își punea o întrebare tulburătoare: "Vom deveni oare noi înșine mai inteligenți pe măsură ce mediul va deveni mai complex sau mai inteligent?" În același timp, partea cîrcotașă din mine parafrazează versurile unui poet: "Un om din Tecuci avea un motor/dar nu i-a folosit la nimic", punînd în loc de "motor" orice, un... computer. Dacă se schimbă fața lumii, se schimbă oare și interioritatea omului, sensibilitatea lui? Va rămîne omul un "clavecin sensibil", vorba lui Diderot? Sau doar o... "mătură", vorba lui Swift?

Între un nou Moyen Âge și Megatrends

Într-un interviu publicat în 1992 în revista *Globe*, Edgar Morin vorbea despre faptul că mijloacele tehnice care au permis unificarea planetei poartă în ele, din păcate, și germenii destrucției și că asistăm la o nouă barbarie tehnică însoțită de toate vechile barbarii ("mai feroce ca niciodată"): rasisme, xenofobie, fanatism religios "și peste tot ură și dispreț". După părerea lui Edgar Morin, dincolo de avantaje, dezvoltarea tehnică și economică ar produce un soi de subdezvoltare etică și afectivă. Poate că are dreptate. Îmi place însă mai mult teoria paradoxală a lui Naisbitt din cuceritoarele lui *Megatrends* (carte tradusă la noi cu titlul de *Megatendințe*). Naisbitt constată că în societățile foarte avansate tehnic apar fenomene surprinzătoare. Ori de cîte ori - afirmă el - o nouă tehnologie este introdusă în societate, apare un răspuns uman (*high touch*) cu funcție de echilibrare. Înaltei tehnologii îi corespunde întotdeauna o "înaltă reacție", compensatorie. Cu cît prima este mai înaltă cu atît mai puternic este răspunsul, reacția. De pildă, nevoia tot mai mare a oamenilor de a fi împreună cu alți oameni. Un exemplu emblematic în acest sens ar fi discoteca (*hi-tech/hi-touch*). Sau - putem adăuga - E-mail-ul și Internet-ul, care dezvoltă pofta de conversație (chiar cu necunoscuți).

Literatura ca high touch

Dacă Naisbitt are dreptate, și nu Edgar Morin, atunci înseamnă că, odată cu accelerarea progresului tehnic, rolul literaturii nu numai că nu se va estompa, așa cum cred apocalipticii vremurilor noastre, ci, dimpotrivă. Cu cît tehnica va fi mai înaltă, literatura va fi, compensatoriu, mai... înalt umană. Ceea ce se și întîmplă deja, nu? O fi ea tehnica "alienantă", dar e o evidență că literaturii abstracte,

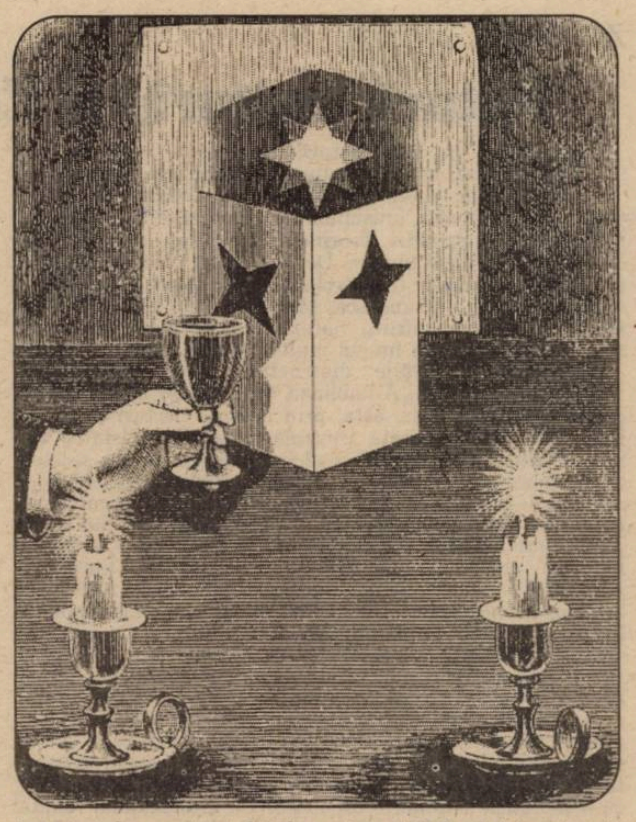

impersonale, constructului de cuvinte îi ia locul tot mai mult o literatură personalistă, antropocentrică, "neo-romantică" (centrată pe Eu și neexcluzînd Witz-ul). Modernismului posomorît și pesimist, cu poezia lui golită de "răspuns uman", îi ia locul o postmodernitate integratoare, sofisticată și simplă, intelectuală și bazic umană în același timp. Lumea se schimbă în jurul nostru pe zi ce trece. Cum ar putea să stea pe loc literatura? În contexte noi, marile ei teme cer o continuă regîndire. Timpul, spațiul, universul, viața și moartea sînt mistere tot mai mari cu cît aflăm mai multe despre ele. Tehnica nu spulberă "a lumii taină", ci dimpotrivă, cantitatea ei de necunoscut, de "taină" e tot mai mare și, poate pentru prima dată, chiar omul cel mai inteligent e depășit de ceea ce se întîmplă în jurul lui. Ar mai putea oare cineva astăzi să scrie o *De rerum natura* contemporană? Poate că temerarul ar începe poemul nu ca Lucrețiu cu triumful lui Epicur, ci cu al lui Einstein și nu despre atomi ar vorbi, ci despre fractali sau "catastrofe" și nu despre "simulacrele" din somn sau cele "naturale", ci despre simulacrele mașinăriilor. Dar, asta, sînt sigură, ar păstra-n urzeală "elogiul poeziei" (chiar de-ar suna a-njurătură!).

În epoca fascinantă a computerului, a realității virtuale, literatura nu va fi, cum ar crede cineva, nici mai "mediatică", nici științifico-fantastică și nici divertisment. Nimic nu-i va lua locul, nici simularea pe computer, nici televizorul, nici "echipamentul" sortit senzațiilor tari (din care-avem/au alții deocamdată doar casca și mănușa). Concurența marilor tentații tehnico-simpatice nu va fi decît un necesar stimulent creativ. Și asta pentru că, așa ca întotdeauna (și altfel mereu), cărțile vor oferi ceea ce omul pare să piardă cu adevărat odată cu expansiunea tehnologiei (fie ea și "înaltă"). Adică *interioritatea*. În epoca noastră *retinală* (ca să folosesc un cuvînt al lui Marcel Duchamp), a consumului de imagine, a vitezei imaginii și informației, literatura este și cred că va fi tot mai mult *intensitate, emoție, subiectivitate* - pe fondul unei regîndiri a naturii lucrurilor. Literatul *trebuie* să fie un om tot mai complicat și tot mai natural, tot mai inteligent și tot mai copilăros - sau nu va fi deloc. *Hi-tech/hi-touch*...

Adrian MIHALACHE, conferențiar universitar, eseist

Creionul lui Shiratori

Distinsul profesor Rei Shiratori de la celebra universitate japoneză Tokai ne-a făcut onoarea să ne prezinte cîteva din secretele prin care civilizația japoneză a reușit, depășind dezastrul postbelic, să se impună în contextul internațional dificil al sfîrșitului de veac. Nu era prima dată cînd profesorul, cunoscut în majoritatea marilor universități occidentale, ținea un asemenea discurs, în care cultura și tehnologia își făceau una alteia ecou, precum culorile, parfumurile și sunetele în estetica simbolistă. De data aceasta însă, întrecîndu-se pe sine, voia să ne arate pe viu eficiența în acțiune. Scoțînd din buzunar o șurubelniță, a mimat în fața noastră operațiile pe care el însuși le-a efectuat în camera de hotel pentru a conecta mai bine antena la televizor, pentru a face clanța să se închidă mai sigur, într-un cuvînt pentru a aplica în contextul sordid al realităților românești principiul *kaizen* al îmbunătățirii continue și nesfîrșite, cadou neprețuit pe care Japonia l-a făcut lumii. La sfîrșitul prelegerii, ne-a oferit fiecăruia dintre noi o amintire: un creion automat care, printr-o succesiune precisă de apăsări și de rotiri, putea fi făcut să scrie într-una din cinci culori, la alegere, avînd în plus o poziție neutră de completat cu o mină de culoarea favorită a utilizatorului. Problema era că folosirea empirică a creionului lui Shiratori nu înceta să te surprindă prin imprevizibilitatea culorii ieșite la iveală. Eleganta cutie a pixului, model al sofisticăriei ambalajului japonez, conținea însă instrucțiunile de folosire, o foiță subțire și rezistentă, tipărită mărunt în șapte limbi (și rusește) care includea și schema detaliată, într-o precisă perspectivă axonometrică, a creionului demontat în părțile lui componente. N-am avut niciodată răbdarea și poate nici capacitatea mentală să le studiez, astfel încît, în toată durata utilizării sale, creionul a păstrat pentru mine misterul baghetelor magice care nu funcționează niciodată exact așa cum te-ai aștepta. Produs tehnologic evoluat, el avea, prin comportamentul său greu predictibil, ceva din farmecul necontrafăcut al naturalității.

Tehnologia s-a vrut, de la începuturile ei, antinaturală, printr-o ipostaziere orgolioasă a controlabilului în contrast cu dezordinea ambientului natural și cu imprevizibilitatea proceselor care țin de acesta. Să obții un maxim de efect cu un minim de mijloace și să poți repeta fără greș, de oricîte ori, această operație, iată țelul oricărei tehnologii. Natura însă preferă profuziunea încercărilor, risipa tentativelor, luxuriança formelor și variația infinită. Într-o natură cu imprevizibile fluctuații, tehnologia creează oaze de ordine guvernate de mecanisme ale determinismului implacabil, fie ele ceasornice sau ordinatoare. Iată însă că un fel de duh interior pare a transforma mașina în fenomen natural: numele lui este *complexitate*. De la un anumit nivel de intricare internă, răspunsul automatului este greu previzibil, repetarea este uitată în favoarea variabilității, iar alegerea între mai multe stări interne posibile pare a ține de natura liberului arbitru. Tehnologia sofisticată nu mai privește natura ca pe un adversar de umilit, ci caută să-i imite mijloacele pentru a-și atinge propriile scopuri, din ce în ce mai ambițioase și, eventual, antinaturale. De la tehnologia inteligenței artificiale la cea a vieții artificiale, ceea ce se numește astăzi știința *pop* nu încetează să producă noi teorii cu concepte *glitz*, cum ar fi teoria catastrofelor sau teoria haosului, cu subspecia sa teoria fractalilor. Toate aceste teorii au drept scop general imitația naturalului cu mijloace artificiale și ca scop specific aproximația hazardului prin complexitate. Creionul lui Shiratori era de o intricare exagerată în raport cu funcția lui umilă, comportarea lui capricioasă era datorată doar lenei minții noastre, nevrednică de a studia instrucțiunile minuțios redactate de specialiștii japonezi. Imaginile fractale stupefiante, generate prin mecanisme pseudoaleatoare, programele autoreproductive din ciberspațiu, supuse mutațiilor și selecției aidoma ființelor vii sfidează însă principial capacitatea predictivă a raționalului mecanicist, deși sînt în esență supuse acelorași ecuații ale mecanicii raționale. Nu competența noastră restrînsă ca subiecți, ci astuția cu care constructorii reușesc să simuleze procesele naturale este cauza comportării mirabile a automatelor *high tech*. Natura ne privește încă răbdătoare, astăzi cînd încercăm să-i imităm secretele, după cum era îngăduitoare cu noi pe vremea cînd ne credeam în stare să i le smulgem. Progresul lent în stăpînirea complexității, producerea continuă de concepte care să stîrnească imaginația și demodarea rapidă a acestora ne sugerează însă că imitația nu rodește decît dacă este substanțială, adică dacă își apropriază măcar una dintre dimensiunile naturalității. Suprarealiștii bănuiau aceasta atunci cînd, jucîndu-se de-a *cadavre exquis* sau dereglîndu-și sistematic toate simțurile, căutau să se antreneze în exersarea potențialităților nedeterministe ale minții umane, virtualități atrofiate prin îndelungat tratament represiv. Mașina care imită hazardul, de la modestul creion al lui Shiratori pînă la sofisticatul sistem expert, este un instrument căruia, superstițioși ca toți modernii, îi atribuim calități magice, deoarece îl investim cu speranța cea mai nesăbuită. Anume, așteptăm cu înfiorare ca el să ne redea cîteva picături de extract de naturalitate, chintesență abstractă căreia i-am dat odată, demult, numele de libertate. După o istorie îndelungată în care libertatea a fost o utopie visată în spațiul abstract al artificialității, tehnologia de vîrf ne învață, prin ambițiile ca și prin eșecurile ei, că aventura umană poate lua o nouă direcție prin reîntemeierea libertății pe naturalitate.

Z. ORNEA

Natură (cultură) și Civilizație (tehnologie)

Extazul în fața naturii e, adesea, contrazis de realitate. În fapt, natura e o forță rea, copleșindu-l pe om și celelalte făpturi. E distrugătoare, mai totdeauna vrăjmașă, presupunînd o încleștare continuă cu teribilele sale năpustiri. Teoriile idilice despre omul înfrățit cu natura sînt biete himere. De fapt, omul e într-o continuă înfruntare cu forțele incontrolabile ale naturii, încercînd să o îmbuneze, să o strunească, să o facă utilă lui. Și de cele mai multe ori e înfrînt, natura impunîndu-și vrerea ei stihinică. Sigur, de-a lungul multor milenii, omul a izbutit - cunoscîndu-i forțele distructive - să stăpînească manifestările naturii. A îmblînzit forța apelor, a învățat să cultive pămîntul. Dar, asta, prin imense eforturi și jertfe. Însă nici azi nu poate controla mișcările seismice ale pămîntului, șuvoiul pustiitor al inundațiilor, arșița secetei. Și ce năpraznică e natura în deșert, în pădurile ecuatoriale, acolo unde munții acoperă întinse suprafețe ale pămîntului sau unde gerul e temperatura obișnuită în cea mai mare parte a anului! Natura este pururea ostilă și cei ce îi înalță imn de slavă greșesc adesea. O întreagă literatură romantică a tot idilizat natura, chiar dacă, uneori, o înfățișa în ipostazele ei malefice. Ba chiar și clasicismul a închipuit o relație împăcată între om și natură. De aici, din spațiul literaturii, a pătruns și în filosofie sau sociologie. Nu imaginase Rousseau teoria după care omul, bun de la natură, a fost falsificat și înrăit de societate? În realitate, de la natură omul este asemenea unui animal. Și numai mediul social îl conformează, îmbunîndu-l pentru a cuceri omenescul. Și n-am văzut noi, numai în secolul nostru, ființe umane comportîndu-se asemenea necuvîntătoarelor, cu o sălbăticie animalică ordonată? Ca întotdeauna, relația om-natură e infinit mai complicată decît o imaginează teoreticienii și a o privi univoc e o imensă eroare.

Negreșit, pentru a îmblînzi natura, omul a apelat la tehnologie. Și, pe măsură ce urcam în timp, această tehnologie, tot complicîndu-se, acționa distructiv asupra naturii. Astăzi lucrurile au evoluat atît de mult încît au apărut teoreticieni care semnalează pericolul distrugerii de către om a cadrului natural. Ecologiștii întrețin o întreagă mișcare politică în jurul acestui credo. Și, în țări hipercivilizate, se înregistrează tendințe naturiste, care predică reîntoarcerea la natură, de la felul locuinței pînă la cel al hranei. Sînt, pe alocuri, și oameni sastisiți de civilizație (id est tehnologie) care exaltă locuința lacustră sau cabana lipsită de lumina electrică. Luminatul cu petrolul lampant, care mi-a otrăvit copilăria, pare, azi, unora sătui de atîta tehnologie modernă, un ideal la care aspiră și în care se complac cu desfătare. Dar, se pare, imensa majoritate a locuitorilor acestui pămînt este departe de a fi ajuns în hipercivilizație, trăind din greu striviți încă de vrăjmășia naturii. Civilizația tehnologică este, aici, încă un deziderat, probabil de neatins, vreodată, în timpuri previzibile.

N-aș voi să se creadă că nesocotesc sau - vai! - resping civilizația în favoarea stării naturale. Am scris adesea despre asta și m-am pronunțat destul de limpede. Mai ales că, încă în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea și, apoi, în primele decenii ale veacului nostru această antinomie a căpătat înfățișarea unei teorii sociologice specifice. E vorba de antinomia dintre cultură și civilizație, aceasta din urmă fiind expresia tehnologiei moderne. Și această teorie romantică a fost bine reprezentată mai ales în sociologia germană, cu ecouri limpezi și la noi. Mai toți romanticii germani au exaltat conceptul de *Kultur*, socotit un atribut al națiunii și al statului, ca expresie a sufletului comunității, opus conceptului de *Zivilisation*, care implica știința, progres tehnic (tehnologie), mașinism. Și, evident, era preferat conceptul de *Kultur*, celui de *Zivilisation*. Cu lucrarea lui Ferdinand Tönnies *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887), conceptele cultură și civilizație au căpătat ipostaza denominativă de comunitate și societate. Comunitatea, expresie a voinței esențiale ("voința organică") devenea forma primară, organică a vieții sociale, bazată pe cutumă și tradiție. În această formă de organizare a colectivității umane, morala se exprimă spontan, prin legături de sînge, de prietenie, de obiceiuri și credință. Raporturile sînt, aici, organice, naturale, vii și apropiate. Forma ideală de organizare comunitară este, deci, satul. Dimpotrivă, societatea ("civilizația"), expresie a voinței naționale reflectate și, deci, arbitrare, reunește un număr de indivizi eterogeni prin structură și formație, nelegați printr-un liant natural, afectiv. Fiecare există pentru sine, aflîndu-se în raporturi opozite sau contrarii cu semenii, siliți fiecare dintre ei și toți laolaltă, să conviețuiască - în această atmosferă creată de voința reflectată - în virtutea unor raporturi mecanice, exterioare și convenționale. Evident, societatea ("Civilizația") e exprimată de oraș. Dualitatea conceptuală cultură și civilizație a fost așezată în relație antinomică, preferîndu-se Cultura, Civilizației. Ba chiar la Houston Stewart Chamberlain (sociolog german de origine engleză) conceptul de cultură e explicat prin caracteristici de rasă, scoțîndu-l, astfel, din sfera istoricității. În sfîrșit, cel care va duce la ultimele consecințe antinomia dintre cultură și civilizație va fi filosoful münchenez Oswald Spengler, cu al său **Der Untergang des Abendlandes (Declinul Occidentului)** din 1918. Spengler a privit conceptele de cultură și civilizație nu într-o relație de simultaneitate ci de succesiune. Într-adevăr, la Spengler cultura e o stare organică, legată de natură și de fenomenele biologice, anterioară și contrarie civilizației. Spengler considera că o cultură se naște în momentul cînd un mare suflet se deșteaptă din străvechile zăcăminte de viață ale umanității veșnic copilărești. Odată înfăptuită misiunea ei istorică, cultura moare, transformîndu-se în stadiul degradat al civilizației. "Civilizațiile, afirma Spengler, sînt

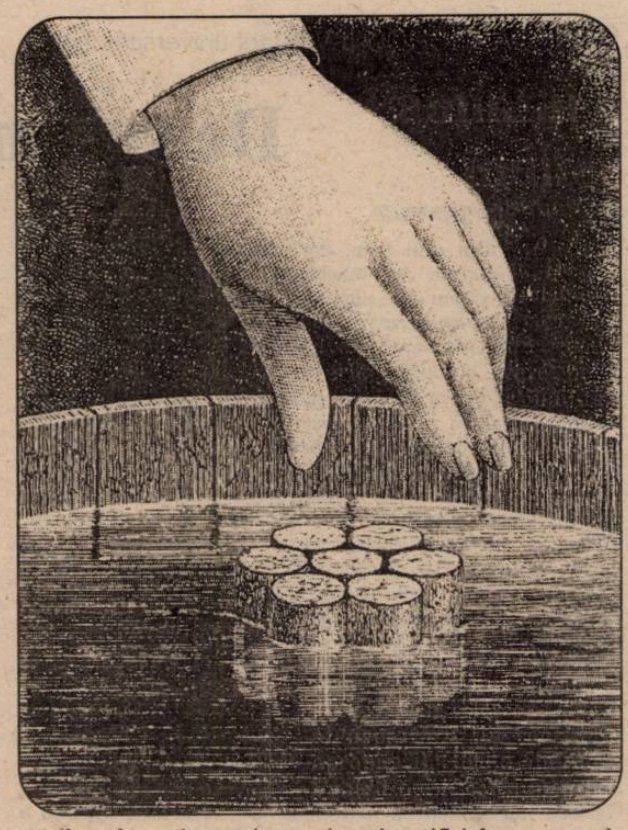

stările cele mai exterioare și mai artificiale pe care le poate atinge o speță umană superioară". Ele nu sînt modalități ale culturii sau ipostazele ei materiale, ci semnifică bătrînețea spirituală și orașul mondial pietrificat. Aceste teorii filosofico-sociologice au fost mereu și mult discutate, acceptate sau respinse. S-a spus, de pildă, că, în realitate, civilizația (tehnologia) nu poate fi disociată arbitrar de ansamblul culturii, în sfera căreia intră, deopotrivă, elemente ale civilizației (tehnica și tehnologia) pe fiecare treaptă a istoriei. Tudor Vianu avea, cu siguranță, dreptate să afirme în lucrarea sa **Filosofia culturii** (1945): "Mărturisesc că nu înțeleg destul de bine atitudinea polemică față de civilizație, pe care o afișează unii dintre gînditorii care disting între cultură și civilizație. Civilizația nu este o entitate care s-ar opune culturii, este numai unul din aspectele ei. Nu trebuie să dorim distrugerea civilizației pentru a obține cultura, trebuie cel mult să dorim completarea ei." Dar să mă opresc aici, neurmărind evoluția, în vreme, a teoretizărilor în legătură cu relația dintre cultură (starea naturală) și civilizația materială care, prin tehnologie, dacă nu a învins oricum a îmblînzit natura.

Horia CECLAN, student Informatică

TeraBytes ... MegaHertz ... Digital ... Future ...;-) Mecanizare :-(... 10101st c. ... www.where_to.?

Tehnologia revoluționează societatea. Toată lumea e de acord. Dar schimbările inerente ce intervin în rutina cotidiană sînt în beneficiul nostru sau reprezintă ele un dezavantaj? De la Extropieni, pentru care computerele creează o nouă lume, una ieșită din comun în orice caz, pînă la neo-Luddiți, a căror opinie despre aceleași computere integrate aceleiași lumi este că nu reprezintă altceva decît o "diversiune" (sau poate un "scenariu"?) care ne face viața imposibilă, iată două viziuni diametral opuse asupra aceluiași lucru – viitorul "digital", sau mai degrabă viitorul. Viitorul și atît, atributul de digital devenind (deja) subînțeles în mintea multora.

Cine a văzut *Speed* cu Sandra Bullock și Keanu Reeves a desprins poate o posibilă poveste a timpurilor pe care le trăim. Purtînd încărcătura explozivă a poluării industriale și a suprapopulării, se pare că umanitatea, în încercarea de a coti în siguranță către următorul secol, nu are altă variantă decît să continue să accelereze. Între timp, tehnologia face ca problemele și dificultățile cu care ne confruntăm să devină atît mai clare cît și mai presante.

Din corul de voci care țipă indicînd direcții "șoferilor" noștri, două extreme ilustrează aria de așteptări în ceea ce privește viitorul ce urmează acestei "a doua revoluții industriale". Într-un nou capitol al divizării eterne între optimiști și pesimiști, Extropienii așteaptă tot ce se poate mai bun, iar neo-Luddiții, evident, tot ce poate fi mai rău.

Extropienii sînt un grup de "tehno-Utopici" a căror filozofie poate fi descrisă cel mai bine ca o încredere fără margini. Ideea depășirii limitelor umane au preluat-o de la Voltaire sau John Locke, iar numele reprezintă opusul entropiei – tendința oricărui sistem de a se degrada în timp. Nemurire, orașe în adîncul mărilor, civilizații spațiale, nici un vis nu e prea mult. De ce să nu accelerăm și mai tare? Geniul omenesc nu cunoaște limite, problemele noastre își găsesc rezolvări imediate.

De cealaltă parte, neo-Luddiții văd evoluția noastră de la începutul revoluției industriale cu alți ochi. Progresul modern a provocat problemele sociale și de mediu actuale. Unica noastră șansă de supraviețuire este să oprim cursa. Tot ce a urmat după motorul cu abur al lui Watt nu a făcut decît să coste locuri de muncă, să suprapopuleze orașele, să mărească discrepanțele între săraci și bogați și să întroneze știința ca o ideologie conducătoare.

Nimeni nu ezită a cataloga opiniile celor două grupuri drept extremiste. Dar oare nu la extreme găsim ideile bune? Poate e timpul să începem să gîndim, să conturăm imposibilul. De fapt, ambele grupuri ridică o problemă esențială: implicațiile morale și sociale ale noii "ere digitale".

Totuși, la ce concluzie am ajunge dacă am translata folosirea lui "noi", de la noi, oamenii, la noi, românii? Cu numai cîțiva ani în urmă, odată cu introducerea TVA-ului, mai marii zilei ne informau că implementarea sa întîmpină dificultăți datorită lipsei mecanizării. Dacă "implementare" te face, poate, să îți zboare mintea aiurea, "mecanizare" te aduce imediat pe pămînt. Poate nu ar trebui extrapolat, dar îmi e teamă că de prea multe ori hi-tech-ul la noi nici nu se știe a se defini, sau e folosit mult sub posibilități (din ignoranță sau necunoaștere). Nu putem spune totuși că nu există printre noi și indivizi inițiați. Cel mai recent exemplu a condus la un scandal de amploare internațională, România fiind din nou amenințată cu deconectarea de la Internet. Pentru un fapt – care în S.U.A. e cunoscut sub numele de "computer crime" și pentru care apari cel mult la rubrica "WANTED BY THE F.B.I." - un oarecare a fost subiectul principal al mass-media de toate felurile, fiindu-ne prezentat ca o adevărată senzație pentru ce a reușit să facă. Așadar iată că în acest domeniu al hi-tech-ului, ceea ce pe plan internațional e considerat delict, la noi e încă subiect senzațional. Poate e timpul să aflăm și noi ce înseamnă "don't run before you can walk". Nu de alta, dar primul OZN spre Marte nu poate fi luat dintr-un time-warp.

Violeta BÎRZESCU, studentă Filologie

Trei ghivece cu flori

Un prieten m-a întrebat, zilele trecute, dacă muzica simfonică va rezista, în opinia mea, și peste două-trei mii de ani. Ne aflam în fața unei halbe de bere, la "Scriitori", acolo unde anxietăți și angoase pe teme culturale ne cuprind în mod firesc. Veniserăm de la Institutul Francez, unde, în sala Elvira Popescu, în compania altor zece-unsprezece oameni, ascultaserăm trei sonate pentru pian, de Beethoven, surprinzătoare și inedite pentru noi: "printre ultimile compuse", ne-am dat cu părarea, grave și "tehnice" – ba, la un moment dat, am descoperit un fragment de jazz pur, care ne-a făcut să ne uităm unul la altul, împinși probabil de aceeași nemărturisită întrebare: "unde ne aflăm?"

Manifestînd neliniști în privința rezistenței, în timp, a muzicii simfonice, procedezi, în mod firesc, la fel, și în continuare: "vor mai rezista Dostoievski, Tolstoi, Balzac?". Și dacă filmul regizat și vizionat mental sfîrșește într-una din terifiantele imagini ale *Brazil*-ului lui Terry Gilliam, te poți întreba, în final: va mai rezista natura – și dacă da, cît timp – în fața invaziei tehnologice? Heidegger era, nu-i așa, de părere că primii pași ai omului pe lună (summum al evoluției tehnologice, în viziunea lui), reprezintă tendința de desprindere a umanului din sînul naturii, în forma ei cea mai elocventă.

Pe același prieten al meu îl revoltă uimirea stîrnită lui Derryck de Kerckhove (*Estetica tehnologică*) de faptul că *Hole in Space*, experimentul realizat de Kit Galloway și Sherrie Rabinowitz, în 1980, nu figurează, încă, în nici o istorie a artelor: "Conectarea video a fațadelor a două magazine, unul în New York și celălalt în Los Angeles, se cheamă operă de artă? Atunci *Frații Karamazov* ce mai e? Fugi d'aci cu operele de artă tehnologice! Nu există!"

Ce-i drept, pînă în momentul în care Media a început să-și facă treaba și să întoarcă experimentul pe toate fețele lui "tehnologice", ideea că oamenii din L.A. s-au trezit, pe neașteptate, în fața rudelor și prietenilor din cealaltă parte a țării, le-au putut vorbi "live", cu senzația efectivă a unei găuri în spațiu, mi s-a părut extraordinară. Și nici acum nu împărtășesc vehemența conservatorului meu prieten în pledoaria inexistenței unei "estetici tehnologice".

Mă număr, ce-i drept, printre cei înspăimîntați de viteza cu care dischetele și CD-urile înlocuiesc cărțile; mi-am spus întotdeauna că nu-mi voi lăsa copilul să arunce pick-up-ul și discurile, că voi prefera mereu udarea zilnică a celor trei ghivece cu flori, cutiuțelor din comerț care răspîndesc parfumuri florale, că voi continua să gătesc, pentru a nu apela la pastiluțe și prafuri din care gospodinele din reclamele televizate fac supe și ciorbe și tocănițe, că, în fine, n-aș putea trăi niciodată într-un oraș ca New York-ul sau – ferească Sfîntul! – ca Tokio-ul. Nu pot să nu mă întreb, de asemeni, dacă timpul și banii consumați pentru obținerea orgasmului din contactul fizic virtual, cu parteneri aflați unul aici și altul de cealaltă parte a Pămîntului, nu meritau o cauză mai bună.

Coexistența naturii și a tehnologiei este, cu siguranță, posibilă, și pe mai departe. Nouă, celor speriați de viteză, ne rămîn neliniștile și îndoielile. Și nu ni le va spulbera nici un expert în probleme tehnologice, care ar încerca să ne asigure că, spre binele tuturor, nu vor dispărea nici muzica simfonică, nici cărțile, nici pădurile.

Filmul mental pe care tocmai l-am vizionat are un final de un postmodernism extrem, pe acordurile muzicii tehno (sic!): "era primăvară și totuși seva nouă nu urca în toți copacii". Nici Nietzsche nu s-ar fi gîndit la asta (sîc!).

Anca MANOLESCU

Textul – spaţiu

În 1911, S. Mehedinţi considera că, în România, Biserica suferă de o mare lipsă, dat fiind că în ea nu se aude "cuvîntul viu al preotului" care să facă prezent, în prospeţimea sa primă, Cuvîntul însuşi, oferit în textul *Evangheliei*. "Un călător rus care trecea pe la 1840 prin ţară" – spune Mehedinţi – "observa cu mirare că biserica noastră e «mută»! Cu durere trebuie să spunem că aproape tot aşa a rămas şi pînă azi..."

Astăzi, în 1997, Biserica Ortodoxă e poate pusă în faţa unei opţiuni. În condiţiile unei libertăţi sociale regăsite, ea tinde să devină sonoră în spaţiul public, adaptîndu-şi vocea exigenţelor lui, alăturîndu-se – într-un registru concordant – vocilor seculare ale instituţiilor şi actorilor sociali. Mai degrabă decît acest tip de prestaţie (educaţie, modelare culturală, rol identitar, binecuvîntări ale politicului) – de care Biserica e, de fapt, în mare parte degrevată într-o societate modernă –, ea ar putea să facă prezent un alt tip de spaţiu, ce îi este realmente propriu, un spaţiu încredinţat ei pentru a-l deschide către comunitate: spaţiul Cuvîntului.

Am reunit aici cîteva date despre felul în care cele trei "tradiţii ale Cărţii" resimt Textul ca pe un spaţiu ce trebuie scrutat, parcurs, locuit.

Dimensiuni

"Musulmanul trăieşte într-un spaţiu definit de sunetul Coranului" (S.H.Nasr, *Islamic Spirituality*). E evident că enunţul nu desemnează, metaforic, aria geografică marcată de expansiunea Islamului, arie în care e proclamat textul. Spaţiul la care se referă S.H.Nasr e un spaţiu calitativ efectiv "conţinut" de Text. Într-o primă accepţie, am spune că e vorba despre un spaţiu normativ: sentinţele Coranului dau legea în virtutea căreia se dezvoltă atît cosmosul cît şi comunitatea credincioşilor. Pentru "tradiţiile Cărţii" mai ales (cea ebraică şi islamică şi, într-un anume sens, cea creştină), Textul califică actele individuale şi comunitare, le dă semnificaţie şi legitimitate, le "judecă" în raport cu planul divin şi le integrează acestui plan. "Musulmanul – mai ales cel care urmează Sunna pînă în cele mai mici ramificaţii (sau observă Coranul din care ea derivă n.n.) – trăieşte într-o ţesătură de simboluri şi participă la ţeserea lor pentru că le trăieşte, beneficiind astfel de tot atîtea moduri de a-şi aminti, fie şi indirect, de Dumnezeu şi de lumea de dincolo". (F.Schuon, *Să înţelegem Islamul*). Din acest punct de vedere, Textul oferă mediul în care viaţa individului şi a comunităţii devin inteligibile, îşi găsesc rostul ultim prin comunicare şi coerenţă cu Autorul textului.

Există însă, conform interpretărilor acceptate de tradiţie, un alt aspect – mai tehnic – datorită căruia Textul funcţionează ca un spaţiu. Este vorba despre multiplicitatea sensurilor după care el poate fi citit, interogat, activat. Potrivit unei tradiţii care se leagă de 'Alî, ginerele Profetului şi primul *imâm*, "nu există verset coranic care să nu aibă patru sensuri: exoteric, ezoteric, definitoriu (literal "limita" care stabileşte ce este permis şi ce nu; e sensul am zice "legalist") şi, în sfîrşit, sensul "destinal" (literal "proiectul divin", ceea ce îşi propune Dumnezeu să realizeze în om, prin fiecare verset". (cf. Henry Corbin, *Histoire de la philosophie islamique*). Analog, teologia creştină medievală cunoştea, în orizontul comentariilor întreprinse de Origen, patru niveluri ale textului: literal, alegoric, moral, anagogic. Diferenţierea între *litera* şi *spiritul* textului sacru a fost inaugurată – istoric vorbind – de interpretările lui Filon al Alexandriei; de aici ea a fost continuată şi exploatată atît de Creştinismul patristic şi medieval, cît şi de Islam. În consonanţă cu ele se situează, spune G. Scholem, modul de abordare al textului specific filosofilor evrei ai Evului Mediu şi, în sfîrşit, dezvoltările kabbaliştilor. Moise de Leon, autorul *Zohar*-ului, a scris o lucrare intitulată *Pardes*, unde termenul e utilizat ca "abreviere pentru cele patru interpretari ale sensului Torei. Fiecare consoană a cuvîntului *PaRDeS* indică una dintre ele: *P desemnează Peschat*, sensul literal, *R – Remes* – sensul alegoric, *D – Derascha* – interpretarea talmudică şi hagadică şi, în sfîrşit, *S – Sod* – sensul mistic. *Pardes*, teritoriul în care pătrund cei patru înţelepţi ai unei celebre istorii talmudice, a primit astfel înţelesul de speculaţie asupra adevăratului sens al Torei, în cele patru interpretări ale sale." (G. Scholem, *Cabala şi simbolica sa*).

Vom reţine, în ce ne priveşte, faptul că – într-o remarcabilă concordanţă – Textul e considerat ca fiind dotat cu nişte "dimensiuni" intrinsece, oferite interpretării. Dimensiunile acestea organizează un spaţiu al sensurilor multiple, încinfrate în litera concretă şi univocă, în *forma* scrisă. Cea din urmă ar fi "coaja", incinta – care configurează, păzeşte şi, în acelaşi timp, dă acces la conţinutul textului. Autoritatea religioasă se străduie mai ales să îndeplinească funcţia de pază, de conservare şi de transmitere a *formei*. Însă, pentru ca textul să se actualizeze ca *spaţiu* al Revelaţiei, dimensiunile sale lăuntrice trebuie scrutate, activate şi valorificate prin comentar. Fără hermeneutică, Textul rămîne "închis", rămîne un spaţiu inaccesibil şi neonorat, un teren viran. Origen o spune în deschiderea *Omiliilor la Exod*: "fie ca Domnul să-mi acorde arta culturii spirituale, aptitudinea de a defrişa cîmpul: un singur cuvînt al Textului poate fi dezvoltat în lung şi în lat... cu toate acestea ne este peste putinţă nouă să-l explicăm şi vouă să-l înţelegeţi pe de-a-ntregul... fie ca Cuvîntul lui Dumnezeu să ne asiste, deci, şi să fie călăuza cuvîntului nostru".

Progressio harmonica

Din punctul de vedere al contemplativului mai ales, Textul poate oferi o adevărată Revelaţie tocmai fiindcă e "infinit plin de sens", fiindcă e încărcat de potenţialitate noetică. Dacă ar poseda un înţeles univoc sau chiar un număr determinat de sensuri (garantate de autoritatea religioasă), el nu ar avea anvergura ilimitată a Celui pe care îl revelează. A deschide textul, a-i activa dimensiunile şi a le realiza interior înseamnă în acest caz a colabora la Revelaţie, a-i îmbogăţi "descoperirile", a-i evidenţia "transcendenţa" în raport cu orice mesaj finit, deja formulat. Pentru mistic, spune G. Scholem, "cuvîntul revelaţiei – cuvînt net, sever, ce nu poate fi, din punct de vedere «oficial», nici echivoc, nici incomprehensibil, devine «infinit» plin de sens. Cuvîntul demn de suprema autoritate e descoperit, se deschide şi întîlneşte, astfel, experienţa personală a misticului. Cuvîntul deschide drumul unei conştiinţe interioare infinite, în care se dezvăluie noi şi noi semnificaţii posibile... Sfinţenia textului constă tocmai în capacitatea sa de a oferi atare metamorfoze. Cuvîntul lui Dumnezeu trebuie să fie infinit sau, în alţi termeni, e cuvînt absolut şi, care atare, lipsit de semnificaţie particulară în sine; dar e un cuvînt «greu» de semnificaţii", ce pot fi activate, fără epuizare, de hermeneut.

În shî'ism, există o interpretare adecvată incintei textului, adică *formei* Revelaţiei, descinsă din cer prin dicteul îngerului şi manifestă – pozitiv – în literă; e abordarea de tip *tanzil*. Însă trecerea de această incintă, "deschiderea" textului şi pătrunderea în profunzimea dimensiunilor sale revine unei exegeze de tip *ta'wîl*, ceea ce etimologic înseamnă "a întoarce un lucru la originea sa", "a reconduce" datele lumii la arhetipul lor, şi, pînă la urmă la "donatorul" suprem. O atare exegeză presupune "drumul înapoi", ascensiunea prin toate nivelurile de fiinţă pe care aceste date s-au manifestat, operaţie care cere – spune H. Corbin (*Corps spirituel et terre céleste*, p. 84) – ca toate aceste planuri să fie făcute să "simbolizeze împreună", să intre într-o comună vibraţie de sens, determinînd ceea ce el denumeşte o *progressio harmonica*: "a auzi un *acelaşi* sunet (un verset, o sentinţă a Profetului sau un întreg context) pe mai multe înălţimi de sens simultan... de aceea *ta'wîl* constituie, prin excelenţă degajarea – printr-un acord iniţial bine ales – a multiplicităţii de sensuri spirituale ascunse în fiecare treaptă de realitate prin care textul a descins spre noi, efortul noetic angajînd ierarhia acestor trepte în sens invers, către sursa aflată dincolo de text.

Din punctul de vedere al doctrinei creştine Logosul, Cuvîntul lui Dumnezeu este cel care stă "dincolo" de originea textului, se înveşmîntă şi se manifestă prin el. De aceea o primă *progressio harmonica* o constituie, conform hermeneuţilor creştini, avansul Logosului în *lăuntrul* nostru, avans care se realizează prin intermediul unei progresii, al unui traseu în interiorul textelor vechi şi nou testamentare: "Să nu ni se pară uimitor că, fiind o singură şi aceeaşi persoană, spunem despre el că e mic, întîi, în *Pilde*, creşte şi progresează *în Ecleziast*, se desăvîrşeşte în *Cîntarea Cîntărilor*, aşa cum arată şi *Evangheliile*, unde se spune că el creşte pentru noi şi în noi" (Origen, *Comentar la Cîntarea Cîntărilor*, Prolog 4, 22). Grigore de Nyssa reia, de altfel, aceste texte-trepte pentru a desemna vîrstele vieţii spirituale, etapele pe drumul desăvîrşirii. Fiecare din cele trei oferă, în consecinţă, un sens ce creşte, concordant, în ierarhia textelor şi în interiorul persoanei umane.

Vînătoarea

Sensus Christi ("gîndul lui Christos") – expresie preluată din I *Corinteni* 2, 16 şi prezentă de mai bine de 25 de ori în lucrările lui Origen – desemnează aderarea intelectului de Logos, obţinută prin meditarea *Scripturilor*. A intra în spaţiul lor noetic şi a-l parcurge hermeneutic determină transformarea intelectului în *loc* de actanţă al Logosului, care îşi imprimă în acest teritoriu propriile lui sensuri "ascunse, secrete". Reciproc şi complementar, "gîndul lui Christos" e absolut necesar pentru interpretarea textului sacru, pentru obţinerea semnificaţiilor ascunse în profunzimea sa. Pe urmele acestui *sensus Christi* se lansează hermeneutul într-o pasionată vînătoare în care Logosul e în acelaşi timp "călăuză" şi "vînat", antrenînd intelectul la salturi pe niveluri din ce în ce mai înalte de sens: "Cînd îmi dau seama ce dificilă e căutarea sensurilor acestui cuvînt al Scripturii, aş crede că trec printr-o încercare similară cu cea a omului care, urmărind vînatul, înaintează mulţumită unui simţ subtil... Dibuind locul în care prada a trecut, dintr-un salt, pe altă pistă, vînătorul îl urmăreşte cu şi mai multă ardoare, mai întărit în nădejdea de a-şi atinge prada, mai sigur din pricina consistenţei urmei" (*Comentar la Cîntarea Cîntărilor* III, 14, 1).

*

Fie că e vorba despre intrarea în paradisul sensurilor textului, de o *progressio harmonica* care face să răsune într-un acord comun toate nivelurile acestui text ori de o vînătoare pe urmele Sensului, Textul e un spaţiu al întîlnirii transformate, un teritoriu în care, odată pătruns, hermeneutul e preschimbat el însuşi într-un spaţiu al cunoaşterii.

Fotografie de Will Crocker. Artistul (n. 1959) trăieşte la New Orleans şi lucrează în domeniul publicitar. Fotografia face parte din portofoliul său personal.

Casa şcoalelor

Dragă Domnişoară,

Îmi pare foarte rău că dumneata singură nu'ţi cunoşti interesul. Trebuia imediat ce ai primit înştiinţarea mea că se deschide şcoala, să faci tot posibilul să te prezinţi la şcoală. Cum ultimul certificat medical era pînă la 15 Septembrie, înseamnă că erai destul de sănătoasă ca la 8 Octombrie să te prezinţi, sau cel mai tîrziu la 18/X după cum am scris şi tatălui dumitale. Acum ar fi imposibil să te pui la curent cu toate cursurile care s'au ţinut într-o lună de zile şi cu practica care ai rămas aşa de în urmă. Ar fi greu chiar pentru cineva care ştie româneşte dar încă pentru dumneata. Să începi din nou anul întîi, nu se poate, fiindcă anul ăsta luăm eleve numai cu opt clase de liceu, şcoala superioară comercială sau şcoala normală. Îmi pare foarte rău pentru dumneata dar cu toată indulgenţa noastră, sunt sigură că la sfîrşitul anului n'o să poţi trece examenele.

S. Petroniu
3/XI 1934

Bazar

Articole casnice

Sărăcia trezeşte plăceri dintre cele mai neînţelese. Cînd n-ai bani (sau destul curaj pentru a risca o întreprindere ce te va arunca, apoi, în vinovăţii financiare) să-ţi cumperi un parfum Yves Saint-Laurent sau o haină de blană, îţi reciclezi poftele spre un borcan, cu capac verde, pentru cafea. Sau spre o muşama cu trei ursuleţi zîmbitori şi mieroşi, ce iau şi ei, la rîndul lor, masa. Te păcăleşti, astfel, cu aparenţa unui utilitar ce-ţi alungă vinovăţiile inerente cumpărăturilor mai personalizate. Dacă e pentru casă, şi nu pentru tine, risipirea banilor se transformă într-un gest nobil: investeşti pentru a face din căminul tău o industrie confortabil-funcţională şi un muzeu al timpurilor ce le trăieşti.

Nu e acelaşi lucru să-ţi prăjeşti un ou într-o oarecare cratiţă şi într-un teflon. În cel de-al doilea caz, ai sentimentul, mărginit şi fudul, că ai făcut lucrurile cum trebuie. Senzaţia adecvării ţi-este specializată şi dezvoltată de magazine gen Cocoru (la parter), unde nu numai că ţi se arată teflonul cu fund dublu, ci ţi se şi prăjeşte (pe ambele părţi, fără să-l întorci!) un pui în ea. Puiul pare a fi real, şi la fel noua lume de vase, toate argintii şi lucioase, ce ţi se deschide în faţa ochilor. Bucătăria oamenilor cu stare devine un laborator tot mai impersonal şi mecanizat, iar gospodina de-altădată un specialist bine instruit. Căci nu oricine poate pune bine în funcţiune, de la început, robotul Moulinex cu 10 operaţiuni. Mai întîi trebuie să-i conspecteze pliantul, să se familiarizeze cu termeni precum *"acţionare", "întrerupător de interval", "reglator de rotaţii."*..etc. Ce să mai vorbim de maşina automată de spălat rufe, Philips, cu un număr nelimitat de programe şi subprograme, unele notate cu litere, altele cu cifre...

Cine nu are posibilităţi (psihice sau financiare) pentru a-şi "adecva" industria casnică pe picior mare, îşi poate oricînd astîmpăra frustrările la tarabe. Aici e liber să se piardă, pe îndelete, într-o lume simplă, şi din păcate, efemeră, a plasticului (tot) lucios: aproape orice lucru util poate fi din plastic, de la uscătoare de vase în culori vii, la solide tăvi ce-ţi asigură o cină intimă la televizor, la cutii transparente pentru luatul sandvişurilor la serviciu. Poţi astfel regăsi floricelele de-altădată, dungulițele şi carourile. Ţi se deschide, de pildă, un univers de perii şi găleţi, de toate formele şi dimensiunile. Mica estetică de bucătărie îţi dezvoltă imaginaţia, simţul culorilor şi al ordinii. Artizan şi zeu al acestei lumi de buzunar şi de amănunte, ai libertatea să-ţi găseşti propriul drum domestic între invincibilul teflon şi mîngîietorul plastic.

Iaromira POPOVICI

ERATĂ

Dintr-o regretabilă eroare, în numărul trecut al *Dilemei*, autorul articolului „Semidoctismul romanţios", Răzvan Rădulescu, figura ca „muzicolog"; în realitate, el este student la Conservatorul bucureştean.

Deschid Jurnalul - cartea geme

Jurnalul lui Sebastian se citeşte de toată lumea, chiar de către criticii cei mai ageri şi prompţi, cu sentimentul contemporan, prea contemporan, al accesului la dosare grele, dacă nu ale istoriei, cel puţin al unei inteligenţii asimilate cu "un serviciu secret". Autorul e privit "la zi", ca un informator pozitiv, repede acceptat prin inteligenţa şi nivelul său, suspectat ca etnie, intimidant însă prin probe, dar din ce în ce mai antipatic prin jena pe care o provoacă faţă de valorile naţionale, cînd el, firește, nu are şi nu va avea niciodată un asemnea statut. Cu o curiozitate care moderează insuportabilul anunţat de editor, Jurnalul e devorat ca o Carte Albă şi se citează din el frenetic ca din "Caţavencu". Succesul are întotdeauna tristeţi inerente. Dincolo de mondenităţi bine satisfăcute, apar şi crize de conştiinţă, cu iluminări, zdrobiri şi mînii ţîşnite dinspre ambele extreme pe care nici Jurnalul acesta nu le va potoli. Dan C.Mihăilescu aducea în discuţie un tînăr care nu mai voia să audă de Eliade, atîţia camilieni sînt în stare de şoc, cioranişti şi rebrenişti evlavioşi "nu-şi revin". De ce? - îi întrebi, fără a face din bunul simţ intelectual, un paradox: "Dacă Rebreanu nu iese prea bine, *Iţic Ştrul, dezertor* e perfect sănătos" - omul se uită la tine ca la un geometru euclidian. Cea mai tare situaţie am întîlnit-o la un anticamilian notoriu, extrem de "încîntat": "Ce zici ce face Sebastian, din Camil al dumitale?" "Orice-i face, Ladima iese foarte bine"...(şi la ochii lui stupefiaţi): Camil îi spune odată: "e în tine ceva din Ladima" şi Sebastian nu scrie decît atît: "Camil ştie ceva." Cu Ionesco e cel mai simplu: el "iese" atît de bine, fiindcă mama lui e evreică! Există şi un asemenea partid de gînditori!

Paralizată de biografism la zi şi de politică întru totul curentă, lectura populară a Jurnalului, dar şi cronica literară, ignoră poezia lui, da, poezia, aceea descrisă şi cuprinsă în acel "Deschizi cartea, cartea geme". Nimeni, din cîte comentarii citesc, nu percepe şi nu se lasă cuprins de acest geamăt al lui Sebastian; de nicăieri nu vine vreun semn că Jurnalul e străbătut cu acelaşi interes pînă la capăt, pînă la ultima filă acolo unde au loc - nu degeaba autorul se lăuda că ştie toate mecanismele literaturii - loviturile de teatru, căderea, împlinirea catastrofei (fără de catarsis!) Hemiplegică între dreapta şi stînga - singura problemă a culturii noastre politice -, aţîţată de revelaţii, blocată între legionarii care au stat "doar 4 luni" la putere şi "comuniştii care au stat 40 de ani", cititorimea nu e frapată de continuitatea vieţii intelectuale româneşti în ultimii 70 de ani, de acest spectacol al oportunismelor isteţe şi al maniheismelor patetice în care conştiinţele mai mult sau mai puţin "bolnave" caută, pe culmile exagerării, soluţia cît mai acomodantă la "melo"-ul care aspiră mereu la tragic. Izbiţi la fiece şoc al personalităţilor, comentatorilor le scapă drama autorului - de la diagnosticul ei pînă la concluzie, de la oportunismele, naivităţile (şi ele catastrofale, ca ale "lui Mircea"!), ladimismele, snobismele şi laşităţile acomodante pînă la mînia, scîrba şi ruptura finală. Cu deosebire democratismul lui nu prea pasionează... Vorbind melodramatic, în stilul nostru preferat, aş spune că mai nimeni nu se gîndeşte la Sebastian cît la "victimele" lui. E de înţeles: Sebastian e evreul poveştii. E cel de la mijloc, centristul, deci marginalizatul, toleratul, compătimitul, persecutatul unui "românism" prea aprig pentru a fi luat în serios peste 50 de ani... Plus că "el nu e la fel de mare scriitor ca Eliade, ca Noica..." - argumentul suprem într-un neam de artişti.

Numai că problema nu e de literatură, ci de sensibilitate - politică, morală, intelectuală. În acest sens, drama lui nu e nici mai mare, nici mai mică decît a lui Cioran, după cum nu e "doar evreiască" ci atotcuprinzător românească, mai mult - e sincronă cu a celor mai puternice conştiinţe contemporane. Drama lui e anunţată din timp, din '40, printr-un diagnostic precis: "totul e compatibil şi lipsit de consecinţe - totul va sombra într-o mare porcărie". După 4 ani - nici o cronică n-a abundat în citate despre viaţa aceea într-un oraş unde o parte a populaţiei mînca în plin război cu 100 de grame de pîine mai puţin decît majoritatea! - după ce trece cum trece cu "lumea lui" prin catastrofă, după primele zile de pace şi libertate, la fel de ciudate, Sebastian nu se mai suportă, acomodantul nu-şi mai reţine furia, scîrba ("e un balcanism grotesc, e o lume care nici măcar nu mă amuză, nu, nu, nu") şi ajunge, pe ultima filă, la claritatea evidenţei: "Eu rămîn pentru ei un jidan". Nici o cronică, nici un comentariu* nu s-a ostenit să analizeze pînă aici, mulţumindu-se, cînd şi cînd, să sugereze pudic ceva despre "evreitate" - cum se obişnuieşte azi a se intelectualiza printr-un plus de silabe, dificultatea de a înţelege un proces penibil. Ce-i aceea "evreitate" în faţa acestui Jurnal, pe care nu-l pot numi altfel, în spiritul operei, decît: „Cum am rămas jidan".. Forţa lui poate că ne dă dreptul la a risca propunerea acestui termen mult mai adecvat, a cărui realitate brutală şi nerușinată îi paralizează vulgaritatea şi urîtul: jidanitatea. E un "concept" la care au lucrat împreună evrei şi români, asimilaţi şi plecaţi, huligani şi inocenţi, şi Eliade şi Sebastian şi Vianu şi Camil şi Eminescu şi Ranetti Roman, şi „Manasse" şi „Lipitorile satului", finisîndu-l într-un ansamblu de obsesii, umilinţi, spaime, lucidităţi, inhibiţii, drame şi comedii care niciodată nu au dus la vreo superioritate, ci - oamenii se mai ocupă şi cu asta - la o limpede înrăire. Venită din bătrîni şi veşnic proaspătă, jidanitatea a devenit cu vremea un tip de suferinţă nu numai a evreilor, o specializare a răului universal, o cristalizare a dispreţului între popoare, reciproc dezavantajos. Sînt tot mai multe locuri în lume unde români, turci, ruşi, palestinieni, cunosc şi trăiesc jidanitatea. Dacă aş scrie o carte, chiar aşa intitulată: "Despre jidanitate", i-aş pune ca motto, sarcastic, cuvintele memorabile ale unui scriitor român care-l asigura, într-o emisiune TV, prin '91, pe Marele Rabin Moses Rosen: "La noi, în Oltenia, jidan n-are nimic peiorativ. Înseamnă uriaş!"

Radu COSAŞU

---

* Cu o excepţie care-mi sfidează afirmaţia – articolul d-lui Vasile Popovici din „Orizont" nr. 2/1997, „Evreitatea mea": „Citindu-l e imposibil să rămîi acelaşi. Problema evreiască devine problema ta". E exact, e admirabil spus.

Festival

Solothurner Filmtage '97

La Solothurn, în nord-vestul Elveţiei, are loc în ultima parte a lunii ianuarie un festival al producţiei cantonale de film. Denumit "Zilele cinematografice ale Solothurn-ului", şi nu "festival", aparent pentru a se delimita, modest, de manifestările similare de la Locarno şi Nyon; în realitate, tocmai această delimitare ascunde un orgoliu foarte îndreptăţit: Solothurner Filmtage (anul acesta la a 32-a ediţie) sînt cea mai exactă vitrină a cinematografului elveţian! Organizat "ceas", cu acel savoir faire în care intră nu atît savoare cît ştiinţă managerială, "festivalul" solothurnez încîntă şi informează. Cîteva documentare – genul cel mai interesant, anul acesta – mi s-au impus cu precădere.

Around the Block (1996) de Alain Klarer este portretul – "zapat" – al unor ex-"junkies" newyorkezi. Un "retro"-portret, de fapt, căci intuim încă de pe la-nceput că toţi cei zece au lăsat în urmă infernul drogurilor; şi totuşi, filmul (care durează 80 min.) captivează. Toţi aceşti foşti narcodependenţi, de vîrste, sexe, etnii şi straturi sociale diferite, au o poveste de spus – *their* story – şi această poveste este plină de neprevăzut. Finalmente, cele zece poveşti emoţionează ca oricare film bun, pentru că nu există nimic moralizator (cel puţin, nu la modul manifest), nimic artificial în autoscopia lor... Umorul (uneori, negru) nu lipseşte, travaliul de montaj (de zapaj, cum spuneam...) este făcut cu o pudoare exemplară, iar construcţia filmului (ce pare aleatorie) se dezvăluie, la o a doua privire, perfectă, împrumutînd ceva din stilul lui Cassavetes. Într-un cuvînt, un document(ar) remarcabil.

Avoir juifs: l'argent des morts (1996) de André Gazut şi Jacques Zanetta este un film de televiziune care vorbeşte despre conturile evreieşti din băncile elveţiene. (Un "timing" perfect al producătorilor care ştiu bine că o

„Spionul" american care-i iubea pe ruşi: Noël Field

realitate, oricît de neplăcută, aduce profit în momentul în care este reflectată la timp!) În Elveţia, această controversă a trecut, evident, din sfera bancară în aceea parlamentară, cu discuţii aprinse despre aşa-zisa ei "neutralitate" în cel de-al doilea război mondial şi cu scurgeri de informaţii bine speculate de Congresul Mondial Evreiesc – al cărui "chairman" declara, de altfel, că, în duelul cu statul elveţian, CME-ul deţine destule date pentru a alimenta mass-media zilnic vreme de zece ani de aici înainte!... Deşi disputa este abia la început şi documentarul nu poate pretinde a fi decît o "secţiune" într-o *work in progress* imprevizibilă, spectatorul este ţinut cu sufletul la gură, ca-ntr-un thriller bine ticluit în care ţi se pare a avea tot timpul datele problemei în buzunar... şi totuşi! Şi totuşi, năucit (a cîta oară?) de o realitate care întrece ficţiunea, filmul te provoacă să te întrebi, în final: complot sau oră a scadenţelor?

Jean Ziegler – le bonheur d'être suisse (1995) de Ana Ruiz. Mai întîi, ambiguitatea de toată frumuseţea a titlului: să fie vorba, oare (mi-am spus, înaintea proiecţiei) de "bucuria de a fi elveţian", sau de "bucuria de a fi" made in Switzerland...? Nici una, nici alta – răspunde filmul intrînd rapid în subiect. Jean Ziegler este un veşnic adolescent care a luat în doze masive acel opium al intelectualilor – ideologia comunistă – iar acum expectorează. Membru inflamat al parlamentului elveţian (între timp i s-a ridicat, se pare, imunitatea) care a *denunţat* şi el, verbos şi prolix, "colaboraţionismul băncilor elveţiene cu dictaturile din toată lumea"! Nici un cuvînt, însă, despre dictaturile din ţările *comuniste* în discursul (confuz-infantil) al lui Ziegler: pentru acesta, căderea comunismului nici nu s-a produs... Pe ton de Che Guevara (unul din idolii săi) şi cu un vocabular à la Régis Debray (cu care a scris şi o carte), Ziegler este comunistul tipic, educat în bastionul marxist al Sciences Po din Parisul deceniului 7, pentru care lumea nu se schimbă, şi în orice caz nu convingerile proprii! Depăşit de evenimente a căror complexitate prezentă scapă "grilelor" partizane, copleşit de procese concrete de calomnie (una din cărţile sale poartă un titlu inspirat: *La Suisse lave blanc*), acest CV Tudor cantonal speră că aducerea la lumină a cazului său va antrena o conştientizare a "maselor"...

La Solothurn, lumea a aplaudat insistent cam lungul film al Anei Ruiz: cinematograful devine tot mai mult substitutul laic al bisericii, unde te duci să-ţi mîntui reaua conştiinţă (de pildă, de a fi elveţian).

Noël Field – Der erfundene Spion (1996) de Werner Schweitzer este, aproape, ipostaza oarecum tragică a "cazului Ziegler", săvîrşită patruzeci de ani mai devreme; atunci americanul Noël Field devenea "trofeul" din panoplia de *spioni fabricaţi* a URSS. Membru al unei organizaţii creştin-umanitare activînd în Europa, Field şi soţia sa, Herta, sînt arestaţi de NKVD şi închişi sub acuzaţia de "spionaj în favoarea SUA". (Sîntem la începutul anilor '50, cînd, în SUA, McCarthy declanşează "vînătoarea de vrăjitoare"). De fapt, Field era ceea ce Arthur Schlesinger Jr., intervievat în film, numea: un *"quaker comunist"*, credincios pînă la prostie idealurilor leniniste... Şi, la ieşirea din închisoare, Field nu numai că refuză să se întoarcă în SUA, dar dă o declaraţie cum că "Partidul a avut dreptate"!! (Rubaşov al lui Koestler mergea la execuţie recunoscînd cam acelaşi lucru, dar Field este un Rubaşov răsturnat: el iese din temniţă mai plin de certitudini decît intrase, fără vreo "sincopă" dubitativă!) Stabilit în Ungaria, Field este şi martorul revoltei din 1956: aceeaşi remarcă ("Partidul etc"), dublată de "dezgustul" produs de ieşirea în stradă a insurgenţilor! Abia în '68, odată cu intrarea tancurilor sovietice în Cehoslovacia, Noël Field dă semne că ar înţelege ceva... Prea tîrziu: moare în 1970, urmat după zece ani de soţia sa, Herta. Cazul este halucinant, iar filmul – în ciuda imperfecţiunilor – tulburător.

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Martiriul unui Sebastian (IV)

IUBIRI ŞI CONCLUZII. Să nu uităm, luaţi cu "războiul", "antisemitismul", "muzica" şi "lectura", că aceste 9 caiete, editate* de Gabriela Omăt şi Leon Volovici, sunt jurnalul unui om între 28 şi 37 de ani, în plin clocot al vitalităţii sale masculine.

Preocuparea de femei are o frecvenţă categoric mai mare în prima jumătate a *Jurnalului*, pînă în septembrie 1939 (mai marcat, iunie '41), ceea ce dă cărţii un fel de structură camiliană, bipartită, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război...*

Am scris "preocuparea de femei", dar trebuie imediat să nuanţez. Cu excepţia "Leni Caler" (şi, mult mai puţin, Zoe Ricci), textul lui Mihail Sebastian nu lasă deloc impresia unui bărbat subjugat erosului, cu atît mai puţin a unui *coureur*, ci, parcă, mai curînd dimpotrivă, pe cea a "bărbatului asediat de femei". Aproape toate "fiicele Evei", cu care Sebastian consemnează o relaţie sentimental-senzuală, au ele iniţiativa. Binevoiască cititorul să privească doar cîteva exemple:

"Ieri pe la 1 a venit Leni să mă ia de la redacţie... -Nu ştii dumneata ce meriţi şi ce nu..." (14 apr.'35).

*"Dorina Blank... m-a invitat din senin... i s-a făcut de mine... n-a încercat deloc să mascheze acest bEguin**... m-a sîcîit interminabil la telefon...* (18 sept.'35) *Se oferă fără nici un ocol...* (4 nov.'35) *A fost ieri aici, după nenumărate telefoane şi insistenţe... O femeie nu poate să-ţi spună mai limpede că vrea să se culce cu tine"* (28 ian.'40).

"(Maryse Nenişor) *...emoţionant de delicată, sensibilă, spunînd o seamă de lucruri care mă dezarmează... -Nu ştii cît te iubesc[a]...* (26 oct.'35) *-Voiam să mă culc neapărat cu d-ta. Mă obsedai... Mă hotărîsem să vin într-o zi la d-ta, să mă dezbrac, să mă culc în pat şi să te aştept..."* (17 dec.'35).

"(Marie Ghiolu) *...ar fi vrut să-mi vorbească, dar n-a îndrăznit...* (27 oct.'36) *Ămi spunea lucruri copilăros admirative... -Aş vrea aşa de mult să fiu prietena d-tale... Vrei să fim prieteni?"* (16 nov.'36).

"(Wendy) *...îi promisesem să rămîn cu ea. Evident, n-am rămas - şi am lăsat-o tristă... Wendy mă iubeşte..."* (21 nov.'36).

"Lucrurile se vor aranja cu Cella Seni (Serghi; n.GP), prin lenea mea suverană. -Eşti prea infect - pentru ca să nu sfîrşesc prin a te iubi, mi-a spus alaltăseară..." (21 nov.'36).

"(Nevasta maiorului) *...Mă mîngîia, mă săruta, eu refuzînd elanurile ei... Aseară... îmi vorbea despre pasiunea bruscă pe care nu se poate opri să o 'facă[a] pentru mine"* (30 apr.'38).

"Alice Teodorian telefonează de zece ori pe zi (ba chiar şi noaptea), mă cheamă mereu la masă, e insistentă, e plină de subînţelesuri, e provocatoare..." (15 oct.'38).

"Zoe vine mereu. Aseară, sîmbătă seara - şi eu nu am curajul să n-o primesc" (7 mai '40).

"Nu am destul energie să-i spun Madeleinei că trebuie să-şi vadă de drum. Ămi pare sincer rău că am consimţit joi noaptea să rămînă la mine" (13 apr.'41).

*"Nevasta lui Zissu... mi-a mărturisit că a avut anul trecut - şi mai are încă - un puternic 'bEguin[a]*** pentru mine. Dacă aş fi vrut, dacă aş fi înţeles - dacă aş vrea, dacă aş înţelege..."* (27 iun.'44).

Dacă am absolutiza grosier cele de mai sus***, ne-am putea crede în plin vodevil. Ar fi o prostie, pentru că, în ciuda cîtorva notaţii mai bărbăteşte crude, Mihail Sebastian e un ins de o labirintică delicateţe. Ceea ce am citat este partea vizibilă a aisbergului; din alte însemnări, însă, nu e greu de dedus cît de mult rămîne nespus: *"Am o manieră insuportabil gravă de a mă comporta cu femeile"* (16 febr.'37)... *"Există oare o viaţă mai complicată, mai stupid, mai fără sens complicată decît a mea?"* (17 ian.'39)... *"Jocul meu în dragoste e una din cele mai stupide torturi. E umilitor, e primejdios, e zadarnic, este fără sens - şi totuşi nu-mi pot impune o dată pentru totdeauna o definitivă renunţare... E greu să fii un om sfîrşit - şi să accepţi cu seriozitate acest fapt"* (30 oct.'42). Se amestecă în "jocul", în mentalitatea şi în tribulaţiile erotice ale lui Sebastian, componente de tot soiul: ETICUL - *"sunt atît de frivol"* etc. (6 febr.'41); ETNICUL - *"ce ironie a destinului meu: evreu, să fac şi figură de 'homme à femmes'!"* (15 oct.'38); ESTETICUL - *"oroare, dezgust, ceva murdar, obscen"* etc. (20 ian.'39); POLITICUL - *"Zoe..., cînd pleca noaptea de la mine, aproape niciodată nu uita să-mi aducă aminte că nimeni nu trebuie să ştie că ne vedem. Ăţelegi, fraţii mei` sunt legionari..."[a] Dar astăzi...mă roagă să vin la ea şi, la plecare, cînd eu ezit să trec prin camera fratelui ei..., ea mă îndeamnă să trec liniştit: -Treci, dragă, treci. Ce importanţă are?"* (4 febr.'41); LITERARUL - *Jeni a păstrat ticuri stilistice în urma colajului cu el* (v. 7 aug,'36) *etc.*

Jurnal-ul conţine şi un romanţ de dragoste integral, "Leni Caler", cu un Sebastian parcurgînd (şi reluîndu-le, vai, ciclic) toate treptele: freamătul adolescentin (pp.27,39,195), exaltarea tandră (pp.44,194,528), luciditatea dezgustată (pp.47,80,94,103), nepăsarea înflăcărat-"eminesciană" ("Spuneţi de ea tot răul de vreţi să-nnebunesc: / Că-i heteră, că-i monstru, că-i Satan - o iubesc!") (p.103), indiferenţa deplină (p.452). În planul amoros, Sebastian e o structură stendhaliană, un anatomist al sentimentelor, a cărui inteligenţă nu face decît să-i amplifice vibratilitatea. În zig-zagata relaţie cu Leni, e conştient de postura de "Ladima" (14 apr.'36) sau de "Swann" (15 sept.'36) în care se află, ca şi de momentele ca în *Climate* al lui Maurois prin care trece.

O apariţie extra-ordinară. O admirabilă mărturie de conştiinţă morală, intelectuală, politică. (Unui scriitor serios şi grav cum e Gabriela Adameşteanu i-a schimbat perspectiva asupra unei întregi epoci: e un fapt şi un simptom). O captivantă seismogramă sentimentală. Un text de o splendidă flexibilitate şi consistenţă stilistică. O carte montaigneesc de umană.

George PRUTEANU

**) Mihail Sebastian,* Jurnal *1935-1944, text îngrijit de Gabriela Omăt; prefaţă şi note de Leon Volovici; Ed.Humanitas, Buc., 1996, 592 p., f.p.*

***) Puseu de pasiune (fr.)*

****) La care putem adăuga şi episodul "Thea", din februarie 1937.*

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

SUPA ŞI PILAFUL REFORMEI

Printre alte măsuri de îndulcire a pilulei amare a reformei, guvernul a anunţat triplarea numărului de locuri la cantinele sociale de stat. 120 de mii de români vor avea parte foarte curînd de supa săracului. Pentru stabilirea dreptului la această supă, în calculul veniturilor fiecăruia, nu vor mai fi incluse, ca pînă acum, şi alocaţiile pentru copii. Se vorbeşte de asemenea de înfiinţarea unor unităţi mobile ce vor mări eficienţa unui sistem care şchioapătă, deocamdată. Cum arată astăzi cantinele pentru săraci? Ce diferenţă e între cele finanţate de stat şi cele private? Cine sînt beneficiarii lor? Care sînt distorsiunile sistemului? Încercăm în continuare să schiţăm un răspuns.

Cantinele de stat

Cadrul legal; contextul real

Cantinele săracilor sînt instituţii de asistenţă socială, în subordinea autorităţilor publice locale, ce împart 2 mese pe zi, gratuit sau contra cost, unor categorii de persoane considerate oficial drept "săraci". Hotărîrea nr. 290/ '92 încadrează aici copiii sub 18 ani din familii cu un venit mediu lunar pe persoană sub 30% din salariul minim brut pe ţară şi studenţii fără bursă aflaţi în aceeaşi situaţie; invalizii şi bolnavii; pensionarii cu pensie socială; persoanele fără venituri şi inapte de muncă (femei - peste 55, bărbaţi - peste 60); orice persoană temporar fără venituri pentru numai cel mult 90 de zile. Că aceştia sînt adevăraţii săraci, nici funcţionarii de la Primărie, nici cei de la cantinele de cartier nu sînt foarte convinşi. Cert e doar că nu sînt singurii: ceilalţi, înfometaţii neîncartiruiţi, nu se pot regala nici cu iahnie de fasole cu castraveţi acri (meniul pe luni-marţi), nici cu soté din măruntaie de pui (meniul pe miercuri-joi). Ei nu se numără printre cei 4000 de asistaţi, pe drept sau nedrept, pe capitală. O categorie aparte o constituie cei ce ar putea fi aşezaţi, cu acte în regulă, la masa săracului, dar nu vor să o facă. Statutul de "sărac" pe hîrtie, asociat cu prezenţa la o coadă pestriţă rău-famată şi rău-mirositoare este, pentru mulţi, umilitor şi degradant. O parte din săracii cu demnitate refuză pomana instituţionalizată. Dintre cei rămaşi şi "implicaţi" se remarcă familiile cu mulţi copii (8,10...) multe dintre ele aparţinînd minorităţii romilor, şi bolnavii psihic. Aceştia sînt veteranii cozilor şi ai sufertaşelor, căci mulţi dintre ei se cred îndreptăţiţi să primească ajutorul culinar instituţionalizat şi, ca atare, să poarte eticheta de săraci pînă la sfîrşitul zilelor lor. (I.P.)

Semenul meu, asistatul

Atitudinea faţă de viaţă a asistaţilor cantinei centrale "Sf.Constantin" se reflectă în reacţia lor în faţa porţiilor primite. Unii (în special cei interogaţi afară, departe de ochii acuzatori ai personalului culinar) s-au plîns de ea pe faţă rămînînd, însă, în perimetrul gastronomic: *"Pilaful e mai mult cu apă, ciorba e lungă, mîncarea e foarte proastă, făcută la normă."* (*o tînără de 18 ani, dintr-o familie numeroasă*). Alţii au pornit de la mîncare şi au ajuns la drepturi: *"Nu ne dă dreptul nostru; vă rog să se ia măsuri şi pentru noi că sîntem amăriţi."* (*Călin Georgeta*) Pentru alţii, gustul mîncării nu mai contează. O consideră doar binevenită, un ajutor social. Cei mai optimişti sînt chiar mulţumiţi de gustul bucatelor, precum *Cristian Gherghina*, şomeră şi cu un soţ şomer. Savoarea pilafului o întăreşte pe asistată în resemnarea-i veşnică: *"Cine să mă mai primească pe mine, că-s bătrînă, am 40 de ani!? Acu' se caută fete tinere..."* Resemnarea îi conferă un soi de mîndrie a asistatului, cumva în ciuda sorţii: *"Nu mă simt deloc prost aici, de ce să mă simt?"* Un alt tip de seninătate aduce religia: *Pop Floarea* este pocăită, cu mulţi copii daţi de Dumnezeu, care nici ei nu lucrează, aşa că...

Curricula vitae

Anonima de 18 ani este cea mai mare dintr-o familie de romi cu mulţi copii (nu se precizează cîţi, ştim doar că cea mai mică are 5 luni). Susţinătorul familiei este, evident, tatăl, care nici el nu e angajat, ci munceşte cu ziua.

Călin Georgeta, asistată ce-şi cere apăsat drepturile, nu are bărbat pe post de susţinător, nici măcar un lucrător cu ziua. După spusele ei, dintr-o pensie de 130.000 lei ea trebuie să-şi întreţină un băiat handicapat şi o nepoţică. Depăşind uşor plafonul (de 29.100 lei pe membru de familie), ea intră în categoria plătitorilor: suma pe care o achită se ridică la 40.000 de lei. Poate de aceea vede peste tot gîndaci şi şobolani, inclusiv în mîncare.

Cristian Gherghina a lucrat la un spital pentru copii şi şi-a lăsat serviciul pentru propriii copii. Are 2 majori şi 3 minori şi un soţ fost şofer, actualmente şomer. Şi-a însuşit şi generalizat caritatea fără drame morale: şi hainele le are de căpătat, de pe la vecini. Viaţa şi-o petrece printre copii. Ce-i mai place să facă? Nu înţelege întrebarea.

Pop Floarea e pocăită şi n-a lucrat niciodată. Are trei fete, care nici ele nu lucrează, dar au copii. Nu are televizor, dar citeşte Biblia şi se duce la biserică. Soţul ei ascultă ştirile la radio.

Laurenţia Leşescu pare o femeie normală. Povesteşte cum au dat-o afară de la grădiniţa unde era contabilă pentru că o persecuta directoarea, pe motive politice. A fost pensionată medical pe caz de depresiune nervoasă. Acum are un băiat de liceu pe care îl creşte singură. Lui îi e ruşine să vină să ia mîncarea. De asemenea, fiind prea tînăr, nu înţelege situaţia: ieri, de pildă, i-a cerut bani să-şi cumpere un pix.

Nicu Stana e unul dintre puţinii bărbaţi de la coadă. El recunoaşte, deschis că e bolnav psihic şi "un caz social". Îi place, probabil, cum sună. Are pensie de boală, din care plăteşte 30% pentru mîncare. Nu are pe nimeni, şi, de aceea, în restul timpului, se cam plictiseşte. Se mai distrează pe la coadă, în zilele de masă: acolo are un prieten, pe Nea Florică, un tip solid, (Nicu fiind un subţiratic) care face ordine la coadă. Este singurul care are o pasiune: muzica, şi şlagărele bune, englezeşti căci mulţi dintre ei se cred îndreptăţiţi să primească ajutorul culinar instituţionalizat, şi, ca atare, să poarte eticheta de "sărac" pînă la sfîrşitul zilelor lor.

Iaromira POPOVICI

© S. Gheţie

Alternative particulare

Cantinele sociale organizate în capitală de societăţi caritabile particulare au ţinte mult mai bine precizate decît cele de stat. Criteriile de selecţie sînt mult mai simple şi în acelaşi timp mai riguroase iar sistemele care rezultă, flexibile şi adaptabile la condiţiile existente. Capacitatea acestor cantine este însă mică, ele hrănind cîteva sute de persoane faţă de cele patru mii înscrise la stat. Pe lîngă asta, unele cantine particulare sînt mai instabile, apărînd şi dispărînd în funcţie de diverse interese. Pînă nu demult a existat societatea *Équilibre*, care oferea ajutor numai oamenilor săraci şi singuri pe lume. În prezent nu mai funcţionează. O altă societate, *Inimi Caritabile*, a înfiinţat, pe strada Cobălcescu, o cantină pentru bătrînii cu pensii mici. Există acolo şi un club al pensionarilor unde se joacă remy sau cărţi, se citesc ziare şi se discută. Iarna însă, din cauza lipsei gazelor şi a apei, localul este închis iar mîncarea e dusă direct la domiciliile abonaţilor. Unii dintre ei preferă mîncarea gătită, alţii vor doar produse alimentare pe care să le prepare singuri şi se ţine cont de aceste dorinţe. Există şi mîncare de regim, problemă care la stat nici nu se pune. Iar dacă la cantinele de stat anumite categorii de abonaţi plătesc 30% din pensie, la *Inimi Caritabile* totul este gratuit. De serviciile asociaţiei beneficiază cîteva zeci de pensionari. Pentru fiecare se alocă zilnic suma de 3200 de lei, faţă de 2440 de lei costul unei porţii zilnice la stat (se aşteaptă o mărire a sumei). Scumpirile actuale nu-i afectează încă pe cei de la "Inimi Caritabile" (cel puţin în privinţa mesei), pentru că au provizii strînse din toamnă, provizii cu care speră că vor face faţă pînă prin aprilie. Sponsorii sînt BANCOREX şi o societate suedeză de binefacere.

Mai există în Bucureşti şi alte cîteva asemenea organizaţii de ajutorare a oamenilor cu venituri foarte scăzute dar în ultima vreme, fără îndoială, cea mai cunoscută cantină socială particulară a devenit cea a lui Nuţu Anghelina, iar vizitarea ei ne-a apărut ca inevitabilă.

Dialoguri stranii

Negăsindu-l pe d-nul Anghelina la cantina de pe lîngă Institutul Teologic, am intrat în vorbă cu oamenii care aşteptau în curte deschiderea ghişeului pe unde urmau să primească mîncarea. Prima interlocutoare a fost o persoană în vîrstă cu pălărie şi haine bărbăteşti (foarte ponosite), dar care totuşi părea să fie femeie. I-am cerut cîteva informaţii despre masă şi despre sistemul de înscriere. A răspuns foarte clar, cu un fel de pedanterie în pronunţarea cuvintelor. Astfel am aflat că săracii abonaţi aici au de ales între a se trambala cu mîncarea primită pînă acasă şi a o consuma în faţa ghişeului. Vara există nişte mese afară, dar iarna nu rămîne decît un fel de tejghea pe care cel mult se pot sprijini şi aranja sacoşele cu borcane. De aceea oamenii sînt oarecum invidioşi pe studenţii de la Teologie care au alături o sală de mese. De ce n-ar putea mînca şi ei la un loc cu viitorii preoţi? După dezvăluirea acestei probleme, interlocutoarea noastră a început a vorbi despre cercetările sale în domeniul agriculturii şi irigaţiilor. Se numeşte Drăgan, dar ţine să precizeze că n-are nici o legătură cu domnul Iosif Constantin. Am trecut la o altă persoană cu aparenţe mai normale, un om tînăr cu barbă ce părea a fi student. L-am întrebat ce anume l-a determinat să apeleze la cantina socială. Mi-a răspuns că e un om *declarat şi considerat mort*. De cîţiva ani încearcă să dovedească contrariul. Pînă una alta însă, mănîncă de la cantină. Cei care l-au declarat mort i-au luat şi casa. "Cazul meu este cunoscut în presa naţională şi internaţională. Ion Iliescu, George Bush şi John Major sînt în cunoştinţă de cauză asupra acestei situaţii aberante". L-am părăsit şi pe acest "persecutat" pentru a-i aborda pe doi bătrînei, soţ şi soţie, cu speranţa unei discuţii normale. Însă am constatat că nici unul din ei nu putea decît să îngaime nişte începuturi de propoziţie. Totuşi ţineau să se exprime şi abia am reuşit să mă sustrag dorinţei lor de vorbă. Singurul individ care rămăsese neîntrebat stătea într-un colţ, părînd că urmăreşte cu oarecare interes ceea ce se întîmplă. Aştepta la rîndul său deschiderea ghişeului. M-am îndreptat spre el, de această dată pregătit pentru orice. De ce s-a înscris la cantină? Am primit un răspuns simplu şi coerent: are o pensie de boală care nu-i ajunge pentru a supravieţui. Mîncarea e bună şi cu ajutorul ei o poate scoate la liman. Boala lui? De natură psihică... Am părăsit locul acela cu senzaţia că-mi lipsesc reperele. Senzaţie de psihiatru.

Cam asta-i lumea celor ce mănîncă la cantina d-lui Anghelina. De fapt la orice cantină pentru săraci se întîlnesc des asemenea cazuri şi e de presupus ca asistenţii sociali care selectează şi se ocupă de aceste persoane au o răbdare de fier.

Andrei MANOLESCU

SUPA ŞI PILAFUL REFORMEI

Obraznicul mănîncă praznicul

● Cantinele de ajutor social din Bucureşti nu au săli de mese (din motive sanitare), ele fiind de fapt nişte bucătării cu ghişeu, la care de cele mai multe ori se face coadă şi unde contra unei cartele se umplu borcanele şi recipientele beneficiarilor, cu diverse feluri de mîncare.

● Săracii merg la cantină lunea, miercurea şi vinerea, luînd porţii pe cîte două zile, pentru ei şi ceilalţi membri ai familiei. Dată fiind proasta amplasare a acestor bucătării cu ghişeu în teritoriu, unii trebuie să schimbe cîte trei mijloace de transport pentru a ajunge acolo, plimbîndu-se prin tot oraşul cu bidoanele pline cu pilaf, varză şi ciorbă...

● Există persoane care declară că trebuie să se învoiască de la serviciu pentru această operaţie.

● Unele porţii obţinute de la respectivele cantine ajung direct la porci, dat fiind că săracii cu drepturi sociale mai au şi porci...

● Funcţionarii care se ocupă de hrănirea săracilor au observat că cerşetorii din împrejurimi nu vin niciodată să se înscrie la cantină. Nu vor să stea la coadă.

● Pentru obţinerea dreptului la înscriere, este nevoie de multe acte doveditoare ale sărăciei. Se întocmeşte un dosar care trebuie din cînd în cînd actualizat. E o întreagă birocraţie dar pe care unii, mai puţin săraci sau mai scandalagii, o parcurg destul de uşor. Cei foarte săraci sau foarte decenţi se descurcă mai greu. Unii chiar mor de foame fără ca nimeni să ştie.

● Există indivizi care merg la cantinele sociale pentru a cere o ciorbă caldă, declarîndu-se "boschetari", adică fără acte, fără casă, fără nimic. În asemenea situaţii, imposibil de verificat, funcţionarii se simt descoperiţi. Totuşi, de obicei, şi acestor "ilegalişti" li se dă ce mai rămîne după servirea posesorilor de cartele în regulă. Adică, resturile de la cantina săracilor.

● Persoanele care lucrează la negru, fără carte de muncă, pot dovedi oricînd că nu au nici o sursă de venituri şi deci că au dreptul la o cartelă gratuită, indiferent de salariul pe care-l cîştigă în realitate.

● Femeile casnice, părăsite de bărbaţi, care nu au acte de divorţ, nu pot face dovada că n-au cum să se întreţină. Inspecţiile la domiciliu întreprinse de asistenţii sociali sînt irelevante.

● Ţiganii din comuna Cojeasca s-au mutat în sectorul 1. S-au instalat în nişte magherniţe. S-au înscris imediat la cantina socială şi acum primesc cu toţii de-ale gurii, că aşa-i la oraş. **(A.M.)**

Cum se defineşte sărăcia?

În România, sociologii şi economiştii care cercetează nivelul de trai lucrează cu două "cote" ale sărăciei: minimul de trai decent şi minimul de trai de supravieţuire (numit şi de mizerie). Institutul Naţional de Cercetare în domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale a calculat, la preţurile din decembrie 1996, un minim decent de 344.000 lei/lună pentru o persoană cu serviciu care trăieşte în mediul urban. Iar minimumul de supravieţuire (cît să nu mori de foame, frig, ş.a.m.d.) pentru aceeaşi "persoană generică" s-ar cifra la 291.000 lei. Rapoartele diverselor institute specializate au atras atenţia adeseori asupra proporţiei îngrijorătoare (între 40 şi 50% din populaţia României) a celor care trăiesc sub limita decenţei. Şi cum, în jur de un sfert din poporul român trăieşte la limita pragului celuilalt, cel al subzistenţei, aceleaşi studii avertizează că ne confruntăm cu pericolul degradării biologice a naţiei.

Cum se stabilesc aceste praguri? Iată: metoda numită "structurală" ia în calcul consumul alimentar al unui om normal, îl înmulţeşte cu trei şi aşa rezultă minimul de trai. De trei ori mai mult decît cheltuieşti pe mîncare! Dacă veniturile tale sînt sub acest minim, eşti sărac... Din păcate pentru români, această metodă nu se practică decît în condiţiile în care economia şi raportul cerere-ofertă funcţionează mulţumitor. La noi se aplică metoda aşa-numitelor "normative de consum", în care calculul ţine cont de alimentele şi serviciile strict necesare, ajustate, vai!, în funcţie de condiţiile economice. Ambele modalităţi de identificare a minimumului de trai ţin să definească gradul *absolut* de sărăcie. Sînt, însă, şi metode de determinare a sărăciei *relative*: de exemplu, se poate considera că toţi inşii care cîştigă sub 40-50% din venitul mediu într-o ţară sînt săraci. Ei nu-şi pot permite toate bunurile pe care le oferă economia prosperă a ţării lor. Deşi, faţă de un român, s-ar zice că o duc foarte bine, ei trăiesc mai prost decît conaţionalii lor: oricum, nu pot fi consideraţi "săraci absoluţi", ci doar "săraci relativi". În fine, "metoda subiectivă" se bazează pe răspunsurile cetăţenilor la chestionare prin care sînt rugaţi să aprecieze cîţi bani le-ar trebui pentru strictul necesar, cîţi - ca să trăiască bine şi cîţi - pentru o viaţă pe picior mare. Merită să ne aducem aminte de un sondaj naţional iniţiat de Institutul pentru Calitatea Vieţii asupra felului în care îşi percep românii propria sărăcie: cam 60% dintre cei chestionaţi s-au situat la mijloc pe o scală de la 1 la 5. Cam 24% s-au considerat foarte săraci. Cam 14% au apreciat că trăiesc bine şi 1,4% s-au declarat bogaţi. Greu să te declari sărac - şi greu să te declari bogat, nu?

Dar definiţia cea mai interesantă a sărăciei este alta: monotonia mîncărurilor... Omul care nu-şi permite carne, lapte, ouă sau fructe şi care mănîncă dimineaţa, la prînz şi seara acelaşi fel de mîncare (cartofi, de pildă) este un sărac teribil de sărac, iar în România există astăzi o mulţime de mîncători de cartofi. În primul rînd familiile cu mulţi copii şi familiile monoparentale (mame cu copii în întreţinere, în covîrşitoarea majoritate a cazurilor). Indicatorii care semnalează procesul galopant de infantilizare şi feminizare a sărăciei nu sînt, din nefericire, simple abstracţiuni!

Delia VERDEŞ

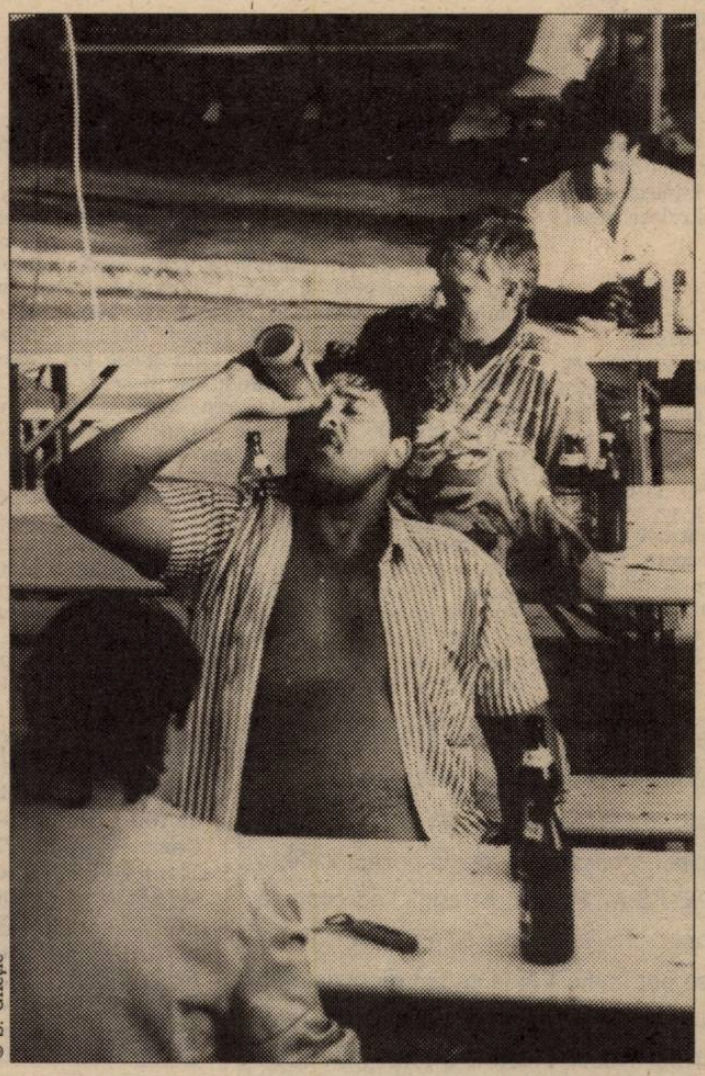

© S. Gheţie

Cronica ideilor sociale

În aşteptarea reformei

În ciuda frigului, tractirul din colţul străzii strînge în tot timpul săptămînii zeci de muşterii, mai mulţi, oricum, decît toţi membrii quasi-totalitaţii organizaţiilor civice. Muşteriii poposesc în odăile soioase ale bombei direct din braţele pontatoarelor, dacă se mai agaţă de vreo slujbă, cînd nu trec dimineaţa, din aşternut, direct la bere. Aici, sub ochii congestionaţi ai patronului, se face politică. Muşteriii îşi adună în faţă două halbe de bere, un acordeonist şi cîţiva ţînci, gata oricînd să cumpere ţigări sau bomboane agricole.

Orice nou venit este întîmpinat cu chiote, tropotituri şi arpegii acordeonistice. E semn că s-a mai închis o secţie de vopsitorie sau atelierul de lăcătuşerie. Noul venit este primit cu simpatie în rîndul celor care pun ţara la cale preţ de două eventual trei berici de care trag o după-amiază. Şi dacă nu sînt extraşi din sosul ăsta de soţiile nervoase, pline de replică şi nervi, ei nu se dezlipesc de mesele incomode, de zidurile netencuite şi de halbele unsuroase decît la închiderea programului, cînd proprietarul, fără mult protocol, îi dă afară. Ei mai stau o vreme în stradă, firitisindu-l pe acordeonist şi acroşînd trecătoarele. Berea, cîteodată vinul sau ţuica prefăcută sînt îndeletnicirile de bază ale locuitorilor din mărginime. Ca şi şederea aceasta, ore şi ore, în discuţii monosilabice şi repetitive. Cînd treci prin dreptul crîşmei îi vezi cum stau, placizi, cercetînd imobilizaţi mersul sigur al jarului prin ţigări şi al chelneriţelor printre cheflii. În zi de etapă urmăresc, la radioul unui Jaguar din '81, comentariile energice ale meciului zilei şi se excită de parc-ar fi pe stadion. Atunci dăinuirea lor capătă un sens; ei intră în discuţii însufleţite despre faza decisivă şi despre jocul fiecărui jucător în parte. În restul zilelor prefera discuţiile politice unde şi pumnii răsuciţi prin aer au ceva de spus. Oamenii politici sînt tăvăliţi prin chiar balta din faţa crîşmei, în toate apele şi toate situaţiile posibile. Aşa se mai răcoresc şi pot vedea liniştiţi seara la televizor, filmul adevărat, că-i spune *Kassandra* sau *Tainele iubirii*. În acest club informal, ideile de bază sînt antiparlamentarismul, adversitatea faţă de puterea aleasă, pedeapsa cu moartea şi şovinismul cu accente rasiste. În rest se mai face un aranjament pentru vineri seara sau se mai repară o maşină. Dacă îi cunoşti şi-i întrebi ceva sînt gata să se plîngă: istoria este aceeaşi mereu, au fost aruncaţi în şomaj, după ani de muncă, sînt de multe ori muncitori calificaţi şi nu ştiu încotro să privească atunci cînd speră o schimbare – nu le spune nimeni. Dac-ar sta acasă, ar avea sentimentul că pierd discuţii sau perspective importante. Club sau casă de cultură nu avem, cinematografele s-au închis şi prin ziare nu găsesc de muncă. Ei speră la o revoltă spontană care să schimbe din temelie lucrurile – să-l aducă pe Ceauşescu înapoi iar acesta să le dea locurile de muncă. Argumentele îi enervează, monologul îi entuziasmează şi au idei clare despre fericire pe care le spun începînd cu al doilea ţoi de rachiu.

Sorin ŞERB

Privire pămînteană asupra naturii

– dialog cu astronautul Dumitru PRUNARIU –

Localizînd Natura, o limităm de obicei la peisajul rustic tradiţional: vîrful de munte sau plaurii Deltei, tărîmuri pline de "frumuseţi". Neavînd de-a face direct cu izvoraşul, poiana sau cu legănatul stufărişului în asfinţit, s-ar părea că un genetician lucrînd în laborator sau un astronaut conducînd nava cosmică se află mai puţin în legătură cu adevărata realitate decît un păstor de pe Rarău. Ce crede despre raportul dintre natură şi tehnologie singurul român care a avut privilegiul de a privi Pămîntul din Cosmos? Prezentăm cîteva fragmente din convorbirea purtată cu inginerul astronaut Dumitru Prunariu, care a răspuns cu amabilitate solicitării noastre.

Nouă minute dus, un sfert de oră întors

Stimate domnule Dumitru Prunariu, după cum se ştie - numim cu acelaşi cuvînt, „univers", şi Cosmosul şi mediul în care cineva trăieşte, cel confortabil şi cunoscut. Cît timp a durat trecerea dvs. dintr-unul într-altul?

Dumitru Prunariu: În ziua în care am zburat în Cosmos, numai 9 minute. Cînd m-am întors, de la o altitudine de 380 km, nava a intrat în atmosferă cu o viteză de 28.500 km/h. Pînă la punctul de impact cu Terra, totul a durat *un sfert de oră* ! Asta-i tehnica. Dar dacă vorbim de "univers" ca mediu, trecerea a durat vreo 23 de ani. Perioada de timp dintre 5 ani - cînd mi-am construit un model şi m-am învîrtit cu el pînă am ameţit - şi pînă la 28 de ani cînd am ajuns în spaţiul cosmic. În familie n-am avut tradiţii aeronautice: dar şi tata - inginer de profesie - şi bunicul dovedeau îndemînare tehnică, ba mai mult, aş spune, o anumită credinţă în tehnică. Eu am deschis drumul spre zbor - de altfel sînt Balanţă, semn de aer. În afară de fiul meu cel mic, student la engleză/maghiară, toată familia mea e legată de această activitate într-un fel sau altul: soţia este şi ea absolventă a facultăţii de aeronave, băiatul cel mare, student la management, s-a ocupat cîţiva ani de paraşutism, acum face zbor cu motor în cadrul aeroclubului şi e pasionat de activităţile spaţiale. Ştie foarte multe detalii: zboruri, astronauţi, evoluţii, chiar mai multe decît mine. E conectat la Internet şi stă toată ziua pe calculator. Culege informaţii accesibile de la NASA, şi-a făcut rost de simulatoare de zbor pe calculator şi pilotează naveta spaţială de-acasă. Căţelul nostru, obraznic dar afectuos, obişnuit să ne vadă jucîndu-ne pe calculator, a învăţat să se suie pe masă, stă în fund şi se uită şi el la ecran. Simte, probabil, nişte trăiri, fiindcă e foarte cuminte atunci.

V-aţi antrenat pentru această extraordinară aventură timp de trei ani. Totuşi, care e diferenţa de la a şti că vei vedea globul terestru din afara lui şi chiar a-l vedea de-adevărat, prin hubloul navei?

Priveşti cu alţi ochi ceea ce se întîmplă în zona geografică, de fapt cea convenţional zisă "naturală" în care trăieşti. Nu te mai raportezi la un oraş, o ţară, un continent - ci la globul întreg. Şi deja nu mai implici oraşul tău natal în judeţ şi judeţul în ţară şi ţara în continent - implici chiar tot globul în Univers şi asta-ţi dă altă dimensiune a problemei. Îţi înţelegi mai bine condiţia umană în acel moment. Ceea ce este vizibil atunci are o serie de calităţi pe care le putem folosi sau nu, care ne impresionează mai mult sau mai puţin, depinde de temperament, şi care pot fi exploatate eficient în reuşita misiunii etc. Rămînînd numai pe pămînt nu ştii cît eşti de limitat, în realitate. Altfel vede lumea locuitorul unui cătun din fundul munţilor, cînd în 12 ore reuşeşte s-ajungă din fundul Ardealului la Bucureşti, şi cu totul diferit îţi apar lucrurile cînd într-o oră şi jumătate înconjori întreaga noastră planetă, aşa cum fac cosmonauţii. De la o asemenea distanţă îţi înţelegi în alt mod manifestările, mai bine zis ţi le controlezi altfel, realizînd importanţa colaborării.

Competiţie între perfecţi

Exista posibilitatea să nu fiţi ales pentru zbor?

Anunţul oficial s-a făcut cu două zile înainte de start. Pînă atunci puteau exista schimbări, iar declaraţia oficială care s-a făcut presei putea să fie alta decît cea care a fost. Din România fuseserăm selectaţi la antrenamente doi, totdeauna există alternativă. La un zbor cosmic de importanţă deosebită, cum a fost programul sovieto-american Soiuz-Apollo - primul care avea ca obiectiv cuplarea unei nave spaţiale - s-au pregătit 4 echipe. Aveau rezervă la rezervă la rezervă. Oricare din ei trebuia să fie apt să îndeplinească misiunea stabilită. În cazul nostru, orientările spre echipajul principal au fost făcute cam cu jumătate de an înainte de zbor, conform rezultatelor obţinute la pregătire.

Cum arată o competiţie între "perfecţi"?

Mai mult sau mai puţin obişnuită, cu reguli ştiute, acolo unde cercetarea cosmosului se desfăşoară pe "bandă rulantă", la americani şi la ruşi. Acolo însă unde această experienţă rămîne pentru mult timp unică, cum a fost cazul unor ţări cu posibilităţi economice mai mici, care participă la experienţele spaţiale, - noi, Ungaria - pregătirea şi alegerea echipajului principal presupun nişte momente mult mai marcante. Pe de o parte e bucuria profesională a celui care a reuşit, a fost selectat pentru zbor, şi pe de alta se creează probleme mari de personalitate şi orgoliu pentru cei rămaşi doar la stadiul de pregătire. Dar toate astea vin şi trec, intră în meserie.

Dvs. nu vi se putea întîmpla nimic neobişnuit în cele două zile, după ce aţi fost anunţat?

În cele două - nimic. Prea sînt toţi grămadă pe tine, te supraveghează, te cercetează etc. Eşti într-un mediu strict controlat. E o altă lume acolo; S.F.-ul sugerează ceva din atmosfera dominantă, apropiat, să zicem. Dar cu o săptămînă înainte am făcut o gripă de credeam că nu mă mai scol. Două-trei zile cît m-a ţinut, recunosc - am fost în tensiune.

Cît din cantitatea de aleatoriu poate fi redusă de tehnologie?

Aici trebuie să ţinem seama de complexitatea extraordinară a tehnicii care este exploatată. Cu cît o tehnologie este mai complexă cu atît posibilitatea să apară defecţiuni, devieri de la funcţionare perfectă este mai mare. Am cules recent de pe Internet o descriere tehnică a tuturor zborurilor cu navete spaţiale. N-a fost unul pînă acum să n-aibă probleme minore sau majore, în primul rînd din punct de vedere tehnic. Există şi catastrofe: cea mai mare s-a înregistrat în 1986, cînd a explodat "Challenger". Cosmonauţii ruşi din Soiuz 11 au murit ca urmare a dezermetizării. În Apollo 1 şi-au pierdut viaţa astronauţii americani care făceau antrenament la sol. S-a păstrat pînă de curînd un mare secret asupra catastrofei suferite de ruşi la lansarea unei rachete: au murit atunci vreo 300 de persoane la cosmodrom. Cînd plecăm în Cosmos cunoaştem foarte bine nava pe care zburăm. Dar ştim şi unde pot apărea defecţiuni previzibile şi sîntem pregătiţi să le facem faţă. În cazul echipajului nostru 80% din program - 3 ani de pregătire pentru acea misiune de 8 zile! - s-a axat pe rezolvarea situaţiilor speciale care pot interveni, datorită omului, tehnicii, mediului etc. Dar posibilitatea de a rezolva cu forţe proprii o sumedenie de situaţii ivite în timpul zborului îţi dă o încredere deosebită în tine şi în tehnica pe care o exploatezi.

Cosmonautul - un necunoscut pentru el însuşi

Cum s-a făcut adaptarea dvs. în echipă?

Prima oară am efectuat antrenamente cu cosmonautul Hrunov. Nu mai zburase de vreo 9 ani, deşi era considerat încă activ.

În prima fază de antrenament comun, el se arăta un partener dificil: foarte nervos, îşi găsea mai greu ritmul acţiunilor potrivite etc. Dintr-o întîmplare care n-a avut nici o conotaţie profesională, a fost scos din echipă. Două luni m-am pregătit singur: la simulator trebuia să fiu şi comandant de navă şi inginer de bord. Nu se mai întîmplase aşa ceva pînă atunci, dar mie mi-a folosit foarte mult. Şi după asta l-am găsit pe Popov şi-am început pregătirea împreună: era degajat, mobil, volubil, spontan. Se întorsese de vreo jumătate de an dintr-un zbor cosmic de 185 şi-avea o experienţă practică foarte mare. Teorie mai multă şi mai actualizată ştiam eu. Aşa că am convenit de la bun început: cînd e vorba de examene la simulator unde trebuie să fie apreciat echipajul, la teorie răspund eu, la acţiuni practice dă el tonul, pe el cade greutatea. A mers perfect: am luat nota maximă pe care o putea primi un echipaj. În timpul petrecut în spaţiu, adesea numai dintr-o jumătate de privire sau o frîntură de gest, înţelegeam ce vrea celălalt, ce urmează să facă. Repetasem la simulator unele acţiuni pînă la automatism: făcute în cosmos aveau altă *greutate*. Importanţa şi responsabilitatea îndeplinirii lor în spaţiul extraterestru erau covîrşitoare. O privire, o încuviinţare din cap: *acum* trebuie să facem asta, *aşa* trebuie să facem. Ne-am dat seama că în spaţiu trebuie să ne orientăm după alte criterii decît procedam la sol: să apăsăm, de pildă, cu două secunde mai tîrziu pe un buton, să desfăşurăm puţin altfel o mişcare ş.a.m.d.

> *"Trebuie să demonstrez mai întîi distanţa Soarelui de Pămînt şi să determin mărimea sa reală făcînd să-i treacă razele printr-o gaură într-un loc întunecos; şi pe deasupra să determin mărimea pămîntului cu ajutorul sferei de apă." (Leonardo da Vinci* - Codex Leicester, *foaia 1A, folio 1r)*

Unul dintre dvs. ar fi putut avea o tristeţe de neîmpărtăşit celuilalt?

Psihologia cosmonauţilor este foarte atent studiată, se iau măsuri suplimentare, la fiecare zbor, de menţinerea unui tonus bun. În timpul misiunilor - în special în cele lungi, primesc veşti de pe pămînt, vorbesc cu familia - află noutăţi politice, din economie, din sport; dacă se "simte" la sol, de către cei care le urmăresc evoluţia, o oarecare scădere de tonus, li se recomandă, de exemplu o oră jumătate de odihnă în loc de o oră, cum prevedea programul, li se anunţă vreo surpriză trimisă pe casetă, ceva deconectant. Nici o dată nu sînt întreabaţi direct dacă sînt trişti, şi de ce. O veste deprimantă nu se comunică niciodată omului aflat în spaţiu. Pentru că investiţiile făcute într-o misiune cosmică sînt atît de mari, de multe ori centrul spaţial optează să-l înşele pe cel "de sus" spre a menţine calitatea muncii lui şi a beneficia de rezultate favorabile.

Pot interveni tensiuni între membrii unui echipaj în timpul zborului?

În unele cazuri, la ruşi, s-au practicat şi nişte criterii care nu ţineau seama de compatibilitatea psihologică. Într-o ocazie anumită pentru a promova nu ştiu ce simbol de propagandă a venit, de pildă, o recomandare de la C.C. al PCUS să zboare cosmonautul X, în loc de cel normal repartizat. A fost chiar un caz în care echipajul a fost adus pe pămînt mai devreme, pentru că interveniseră nişte tensiuni neexprimate între astronauţi care au făcut să scadă îngrijorător randamentul muncii. Niciodată nu şi-au făcut reproşuri, dar niciodată nu s-au simţit bine unul în prezenţa altuia, nici pe pămînt nici în cosmos. Firi diferite. Tehnologia nu poate face aici nimic - aici operează strict natura umană.

Iată o situaţie la care nu ne gîndim chiar cînd e vorba de "profesionalismul pur", indiscutabil.

Sigur, putem extrapola. Dacă absolutizăm tehnica, omul pierde din capacitatea sa, profund umană, de a se orienta în natură, în societate, în situaţii diferite care cer sensibilitate, grijă faţă de celălalt, "plinuri" şi "goluri" sufleteşti. Mă uit la adolescenţii de azi îngropaţi în calculator 7 ore pe zi, rupţi de realitate. Ei o văd mai ales pe cea alternativă, virtuală, posibilă. Raportează totul numai la ce văd, la ce pot face pe computer, ignorînd legăturile umane care trebuie să se dezvolte între ei. Într-o navă spaţială eşti în "miezul" unui complex tehnic de mare rafinament. Dacă totul s-ar reduce la performanţa aparaturii, navele automate pot face faţă onorabil, şi chiar fac. Elementul uman este introdus acolo unde apare necunoscutul şi nu se ştie cum trebuie acţionat. Necunoscutul nu în sens de cosmos larg, care-ţi poate rezerva surprize "din afară". E vorba de necunoscutul de care te loveşti şi în îndeplinirea activităţii tale în interiorul navei. Eşti elementul uman care dă elasticitate sistemului, prin gîndire, prin spontaneitate, prin decizii surpriză, soluţii ne-standard. Am auzit odată o întîmplare despre care-aş fi crezut că-i o anecdotă cu "Apollo", de n-aş fi trăit şi eu ceva similar. Nu ştiu ce aparat nu funcţiona cum trebuie. Au fost analizate circuitele hidraulice, pneumatice, electronice etc. Nimic. (În situaţia în care mă aflam eu, la antrenament, sunau şi sirenele de avertizare!) Şi-atunci, supărat, cosmonautul i-a dat un pumn. Era ceva care nu cupla şi i-a trebuit un şoc mecanic să-şi dea drumul. Ce calculator ar fi luat această decizie deloc "tehnică"?

Există vreo experienţă de-a dvs, anterioară acelui zbor, care să vă fi dat într-o oarecare măsură sentimentul "omului în cosmos"?

Cîteodată, în adolescenţă, citirea unor versuri de Blaga.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://www.netside.net /romanian_lobby/dilema.html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sect. 1, Bucureşti, Tel: 211.30.16

Anul V
nr.215
7-13 martie 1997
16 pagini 600 lei
INTERNET: http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană Petre Ţuţea
Biblioteca

BOLILE SISTEMULUI MEDICAL

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

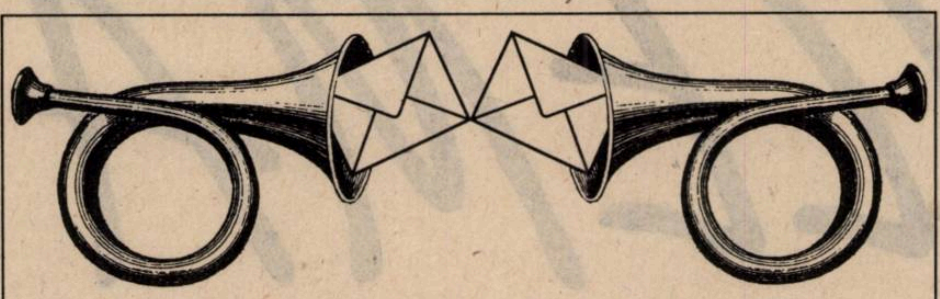

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 214: „Natură & tehnologie“

Nostalgia peniţei

Trebuie să vă mărturisesc că am fost tentată să încep această scrisoare într-un stil abrupt. Mai exact, era cît pe ce să cad în ispita radiofonică a introducerii care "agaţă" urechile, cu cuvinte rostite aşa încît omul să se întoarcă din drum pentru a asculta mai atent. Am rezistat ispitei şi inerţiei, aducîndu-mi aminte că, de fapt, scriu o scrisoare...

De cînd n-am mai făcut-o? Oho... cam de cînd apelez la Internet, cam de cînd mi-am deschis e-mail şi cam tot de cînd vorbesc, adică – să nu mă înţelegeţi greşit – de cînd am făcut din cuvînt o profesie, o credinţă, un sprijin şi o sursă de cîştig.

"La început a fost cuvîntul", nu?

V-aţi întrebat vreodată ce înseamnă viaţa într-un radio? Mai ales cînd este... TOTAL? Să vă explic pe scurt: o nebunie. Pe larg: comunici tu, voce fără chip, unor posibile urechi, informaţii ce sînt spuse cu dicţie, ce sînt sparte de ţ-uri, de s-uri şi de ş-uri în molecule sonore, transmise ca o datorie într-un eter pe care-l simţi ba ostil, ba primitor, ba indiferent... Te răsuceşti în jurul orei exacte şi-a frecvenţei, ameţind uneori, disimulînd alteori, dorind întotdeauna, însă, să primeşti ceva în schimb: o reacţie (un telefon, o scrisoare). Scrisorile vin deseori prin... fax, telefoanele, în schimb, o să rîzi – nu sună. Pîlpîie luminos. Aşa încît reacţia unui ascultător, după ce ai spus vreo minunăţie sau vreo prostie, se traduce în semnalizarea unui beculeţ la care tragi cu ochiul şi cu speranţa: dă, Doamne, să fie de bine!

În rest...? Noi (ne) simţim ca rănile vii şi ne bucurăm că încă mai avem nevoie de pixuri, altminteri am cădea robiţi pe şi de tastele computerului şi n-am întoarce alte file decît pe cele ale Windows 95. De asemenea, mulţumim lui Dumnezeu că sîntem sănătoşi şi că avem puterea de a afirma: "Natura, doamnelor şi domnilor, se poate opune uneori organic tehnologiei. Din această opoziţie se naşte nostalgia peniţei, a plicului, a paginii îngălbenite... Adică a unui un foarte îndepărtat început".

Încheind aici, vă urez "seară frumoasă, stimate ascultător" şi cum nu mai am timp să ajung la poştă, vă trimit prezenta prin fax (sic!).

Cristina STĂNCIULESCU
Radio Total

Reacţii la o situaţiune

Despre sindicate şi muncă

Stimată dnă Ştefoi,

...de acord cu radiografia Dvs. - cum se spune ţopeşte - vizavi de sindicate ("Dilema" nr. 212). Am totuşi de adăugat cîte ceva. Urmăresc uluit încrîncenarea cu care liderii sindicali pun condiţii feroce guvernului, preşedinţiei şi spiritului mondial al istoriei. Guvernul a fost nevoit să renunţe la reducerile de impozit, din motive legislative, dar şi pentru că ar periclita echilibrul şi aşa fragil al bugetului, pe de altă parte reducerile n-ar acoperi cheltuielile sporite pentru coşul zilnic raportat la escaladarea preţurilor. Recursul la indexări înseamnă însă şi apăsarea butonului presei de bancnote, al nu ştiu cîtelea val al inflaţiei. Evident, trebuie cît de cît menţinută la un oareşcare nivel puterea de cumpărare a populaţiei, fără de care economia ar fi desigur minunată, dar ar capota subit. Indexăm = inflaţie; nu indexăm = scăderea şi mai vertiginoasă a puterii de cumpărare. Iată o dilemă demnă de "Dilema".

Putem să-i zicem într-una capitalismului economie de piaţă, el tot capitalism rămîne. Acest sistem social-economic se bazează pe principiul (şi practica!) profitului, dar nu numai, ci şi pe relaţia dintre capital şi muncă. Profitul *"nu se face aşa stînd la crîşmă şi a bea"*. Pot să sosească nu douăzeci ci o sută de investitori în ţară, nu cu douătrei, ci cu zece-douăzeci de miliarde de dolari, banii (afară de dobînda bancară şi speculaţiile bursiere) nu produc profit, cîştig, rentabilitate decît prin munca vie a societăţii. Există în mare trei forme ale eticii muncii în capitalism: cel protestant de sorginte britanică, cel american (*The show must go on!*), şi cel confucian. Pînă cînd acest principiu etic se reduce la *"Te uiţi şi cîştigi!"* procesul de necapitalizare (zis şi perioadă de tranziţie) va rămîne o încercare a răchitelor de a face micşunele.

Nu zic că sindicatele să facă angajamente hilariante şi hilare ca pe vremea "Şoimului Carpaţilor", dar mă întreb dacă singura posibilitate a sindicatelor este "puterea de sacrificiu" şi nu oare puterea de a scurta pe cît posibil perioada de sacrificiu? Odată capitalul (intern şi extern) dat, restructurarea, deci modernizarea, nu rămîne o treabă exclusivă a guvernului sau a altor instituţii de stat, nici cel mai bun FPS sau FPP din lume nu va reuşi să producă atît de mult rîvnitul profit, căci nivelul dezastruos al calităţii produselor (60 la sută din producţia industrială a anului trecut zace în stocuri nevandabile) se poate depăşi numai şi numai prin productivitate calitativă la nivel mondial. Fără aceasta, excedentul de 2 miliarde de dolari la export nu va dispărea decît poate pe hîrţoagele birocraţiei.

Sîntem ţara unde populaţia beneficiază de 144 de zile nelucrătoare, başca faptul că ziua de muncă începe lunea la unsprezece şi se termină vineri la prînz. Perioada de restructurare va însemna şi una de recalificări în masă, de studii postliceale în vederea civilizării sectorului de prestaţii, electronizarea şi computerizarea cer un nivel cultural deosebit. Adaptarea va reclama noi şi deosebite stresuri psihosociale, ce periclitează echilibrul psihomental, care trebuie prevenit şi nu post-tratat. Restructurarea va duce inevitabil la scăderea numărului celor din sectorul agricol (în Anglia 3 la sută din populaţie!), oare se gîndeşte cineva la şocul mutaţiei de la o civilizaţie tradiţional ţărănească la una urbană? La păstrarea raţională a valorilor uneia şi la transplantarea valorilor perene, viabile în formarea celeilalte?

Dacă sindicatele, societatea civilă vor persista în a aştepta totul de la vaca-stat, de la forurile euro-atlantice sau de la Uncle Sam, dacă iniţiativa, sîrguinţa, inventivitatea şi cinstea "de jos" nu se vor îmbina cu iniţiativa, rîvna, competenţa şi cinstea celor "de sus", vor înflori mai departe delăsarea, lenea oficializată, munca de mîntuială, jaful bunurilor publice sub cele mai inventive forme ale autocorupţiei. Cerem, tot cerem, dar noi ce dăm?

SZÀSZ Jànos

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nu ne convine acum şi, mai ales, niciodată

M-am decis să scriu rîndurile de mai jos mai întîi pentru a pune capăt unei dileme; şi anume dacă spaţiul din pagina a doua este deschis şi acelora care împărtăşesc puncte de vedere diferite de linia săptămînalului şi apoi pentru că m-a amuzat apologia actualei puteri profesată de Elena Ştefoi în numărul 213 sub titulatura, destul de penibilă după părerea mea, "O vreme nu ne convine, apoi e obligatoriu".

M-am întrebat pe ce se bazează distinsa gazetară, angajată din cîte am înţeles, printre "factorii responsabili" care "S-au mobilizat pentru a ne face să înţelegem adevărul", atunci cînd afirmă că populaţia "înspăimîntată dar convinsă că nu există alternativă... e gata să accepte sacrificii imense?" Probabil pe faptul că "lumea nu iese în stradă". Şi de ce oare nu iese lumea? Pentru că, este de părere Elena Ştefoi, "societatea românească se dovedeşte acum mai înţeleaptă, modestă şi tolerantă". Cînd o fi devenit societatea astfel? Dacă nu în perioada decembrie '89 – noiembrie '96, pesemne că în "intervalul dintre învestirea noului cabinet şi conferinţa de presă prin care a început terapia de şoc", perioadă în care românii au traversat tot atîtea "faze de derută, dezamăgire sau revoltă cît trăiseră în decenii de comunism". I-aş sugera Elenei Ştefoi să manifeste mai multă acurateţe şi să menţioneze, pe lîngă "prima mare reuşită a cabinetului Ciorbea", adică "eficienţa spectacolului guvernamental" şi o a doua, adică faptul că guvernul Ciorbea a izbutit performanţa de a ne face să trăim în două luni decenii de comunism.

Altminteri, crede Elena Ştefoi, "programul guvernamental de reformă nu a luat pe nimeni prin surprindere, toată lumea ştia încă de pe 15 ianuarie..." Aici trebuie să îi dau dreptate: cum ar fi putut milioanele "de pacienţi căzuţi din euforia victoriei electorale în vîrtejul creşterii preţurilor" să mai fie surprinşi că Ciorbea, "cu precizie şi patetism bine temperat",... după ce "a pus diagnosticul crizei economice", după ce "a observat reacţia mediatică" şi a "măsurat tensiunea sindicală" le-a indexat veniturile de la 1 februarie şi nu de la 1 ianuarie cum afirmase anterior... Cum ar mai putea fi surprinşi pacienţii respectivi, convinşi de faptul că "reforma e absolut necesară" de buna necredinţă a şefului statului care încearcă – vezi conferinţa de presă de la Cotroceni din 22 februarie – să prelungească la 12 sau 18 luni mult vehiculatul termen de 200 de zile?...

În rest totu-i bine şi dacă domnul Athanasiu, fostul pasionat de sericultură, (*Adevărul*, 22.02.'97) ne-ar primeni cu vreo 20 de milioane de frunze de dud pe zi la cantinele sociale şi nu cu doar 120 de mii cum preconizează, ar fi şi mai bine şi ne-am putea vedea de treabă nestingheriţi pentru a continua mersul neabătut pe calea reformelor şi a democraţiei către... Chiar, către ce? Poate ne va explica Elena Ştefoi în numărul viitor.

Sorin PAVEL
(unul din membrii societăţii nu îndeajuns de înţelepte, modeste şi tolerante),
Bucureşti

●

Excelent articolul Elenei Ştefoi *O vreme nu ne convine, apoi e obligatoriu*. Descrie exact realitatea românească, aşa cum este ea. Am citit şi recitit articolul, de fiecare dată descoperind ceva nou, care îmi plăcea şi cu care eram de acord. Bravo!

Adrian POP
Los Angeles, SUA

●

Spaţiul din pagina a doua este, după cum se vede, "deschis şi acelora care nu împărtăşesc linia săptămînalului". Acum patru ani, cititorii reprezentanţi "ai societăţii nu îndeajuns de înţelepte, modeste şi tolerante" refuzau pur şi simplu să ni se adreseze, fie că trăiau la Los Angeles şi aşteptau reforma, fie că ne "vedeau" prin sita Grupului de Dialog Social drept "apologeţi iliescieni, fie că luau de bune argumentele "României Mari" cum că ne-am fi "vîndut opoziţiei pe banii guvernului Văcăroiu4 ." Evoluţia criteriilor, convingerilor şi judecăţilor sare în ochi. Cît despre "răsturnarea" unghiului receptor care justifică laudele, acuzele sau suspiciunea -, poate că ea nu este decît un efect inevitabil... al alternanţei democratice la putere. (E.Ş.)

@ e-mail

Este curios că Dnul Nicolae Manolescu nu ştie de ce n-avem critică. Răspunsul este simplu, nu aşa de abscons cît pare să fie pentru profesioniştii în materie: nu mai faceţi politică şi ocupaţi-vă de ceea ce aţi învăţat!

Ion SIMULESCU

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

ANUNŢ IMPORTANT

Îi vestim pe cititorii şi colaboratorii noştri că noua adresă de INTERNET a revistei *Dilema* este:

http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html.

http://www.sfos.ro/culture/dilema

De asemenea, noul număr de telefon al redacţiei este:

230.23.84

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

● Feţele intoleranţei ● Diplomaţi şi diplomaţie ● Intrarea în NATO: prezumţii şi certitudini ● Gospodari şi gospodine ● Despre corupţie

Dinicu Golescu şi integrarea europeană

Dinicu Golescu povesteşte în jurnalul său de călătorie că la Viena, fermecat de "obştească vieţuire veselă şi fericită" a localnicilor şi incomodat numai de praful stîrnit de prea intensul trafic al caleştilor, a avut curioasa idee de a vizita un spital de nebuni. Dorinţa nu i s-a putut îndeplini. Cerîndu-şi iertare, directorul spitatului l-a rugat să renunţe; pacienţii săi ar fi riscat o drastică înrăutăţire a condiţiei lor mentale – şi aşa precare – dacă ar fi fost confruntaţi cu insolitul vizitator, îmbrăcat după moda turcească. Împrejurarea are, dincolo de hazul ei benign, o valoare emblematică. Aflat în Occident, drumeţul est-european are, înainte de toate, probleme de ambalaj... Pînă să-şi dezvăluie identitatea reală şi eventuala normalitate, el face, mai întîi, o figură de extraterestru, de "obiect călător neidentificat", stîrnind, în cel mai bun caz, stupoarea gazdelor. De la începutul veacului al 19-lea s-au făcut, e drept, unele progrese, cu efortul conjugat al ambelor părţi. Apusul a devenit mai răbdător cu exotismele răsăritene, iar răsăritul a abandonat straiele vechi, adoptînd moda nemţească sau franţuzească. În 1851, Alecu Russo vorbea despre uriaşa "înrîurire morală a pantalonului": faldurile moi ale vestmîntului oriental se pretau la servilism, ipocrizie şi delăsare. Pantalonul şi fracul corectează ţinuta şi restaurează moravurile. Evident, discriminarea aceasta e excesivă. De isprăvi onorabile erau capabili şi vechii boieri, cei care, cu hainele lor ciudate, i-ar fi smintit pe smintiţii azilurilor vieneze. Întors în ţară, Dinicu s-a străduit să declanşeze o adevărată reformă intelectuală: a înfiinţat şcoli, a editat periodice şi manuale, a întemeiat o influentă "Societate literară", un fel de "centru de excelenţă" la nivelul epocii şi al locului. Ceva se punea astfel în mişcare, ceva de natură să aducă Europa mai aproape. Dar problema ambalajului a rămas multă vreme fără soluţie. "Cortina de fier" a redeschis criza şi a adîncit-o: în mediul occidental, esticul şi-a păstrat alura de intrus, imediat recognoscibil după pantofi, după costum, după purtare. Avem nevoie, aşadar, de ajutor urgent şi masiv pentru a depăşi impasul – deja cronic – al ambalajului. Asta înseamnă "intrare în Europa". Ambalajul nu e doar ambalaj. Nu e doar o aparenţă, un ornament. Ambalajul e prima treaptă a comunicării, e ritualul inaugural al oricărui schimb, al oricărui dialog. Prost ambalată, marfa cea mai sofisticată devine simplă materie primă şi sfîrşeşte prin a se degrada. Înzestrarea naturală care nu e grădinărită, protejată, stimulată în chip organizat, devine, curînd, o virtute perisabilă. A trecut vremea performanţei clandestine, care proliferează arbitrar, haotic, stimulată, paradoxal, de absenţa mijloacelor mai curînd decît de perfecţiunea lor. Avem nevoie de o minimă îmburghezire... Avem nevoie de normalitate, adică de beneficul unor minime norme de funcţionare, fără de care performanţa noastră va rămîne un accident excentric, o specie de creativitate barbară, fără consecinţe. Nostalgici sau nu, trebuie să reflectăm la o nouă croială a pantalonilor...

Andrei PLEŞU

Prea mult pentru prea puţin

Plecînd de la premisa că au cîştigat alegerile în primul rînd pentru că şi-au construit (la timp) o imagine de lideri serioşi, credibili şi cu frica lui Dumnezeu, guvernanţii au ajuns prea repede la concluzia că le este permis aproape orice dacă au de partea lor presa internă şi internaţională, serviciile de zvonuri şi psihoze, capii Bisericii şi capii lumii afacerilor. În consecinţă, şeful executivului şi şeful statului şi-au cheltuit energia politică pentru primul trimestru dintr-un mandat de patru ani în multe acţiuni de curtoazie menite să atragă admiratori puternici şi să consolideze capitalul de imagine cîştigat prin alegeri. Conferinţele de presă, mesele rotunde, spectacolele politice regizate zilnic în direct la Televiziunea naţională, interviurile cu ţintă precisă, discursurile şi dezbaterile propagandistice, cocktailurile sau dejunurile la care se perfectează "contracte morale" cu directorii principalelor publicaţii au devenit mai importante decît şedinţele de cabinet, dezbaterile parlamentare, întrunirile liderilor coaliţiei majoritare, negocierile cu marile sindicate sau scrierea "cărţilor de istorie". Acţiunea de guvernare şi programul de reformă şi-au mutat centrul de greutate în spaţiul public, şi e destul de evident că echipa noii puteri mizează în exces pe strategii de manipulare despre care "tabăra Iliescu" habar n-avea.

Liderul de la Cotroceni a înţeles că îmbunătăţirea imaginii în străinătate e condiţionată de un fapt foarte simplu: "atunci cînd ne dăm cuvîntul, cînd facem o promisiune sau un angajament, trebuie şi să le respectăm". Pînă acum, România a fost percepută ca o ţară care adopta, de voie-de nevoie, un discurs diplomatic european, semnînd documente politice sau financiare pro-reformiste doar pentru a le încălca fără scrupule. "Ne vom respecta cu sfinţenie promisiunile externe", îşi asigură preşedintele Constantinescu interlocutorii din mass-media. Prim-ministrul Victor Ciorbea e la fel de hotărît să le arate partenerilor occidentali faţa corectă a României, capacitatea ei de a ţine cont de prevederile unor acorduri de care depinde ieşirea din criză, hotărîrea de a impune programul de reformă chiar cu preţul pierderii încrederii populaţiei. Cît despre contractele, promisiunile, angajamentele şi acordurile încheiate cu propriul electorat, ele pot fi încălcate, în opinia reprezentanţilor puterii, tocmai pentru că "interesul naţional" o cere. Cine poate nega că obiectivul aderării la NATO e mai important decît păstrarea încrederii unei majorităţi sărăcite, înspăimîntate şi lipsite de perspectivă? În numele guvernanţilor şi în locul lor, trebuie şi poate minţi cu dezinvoltură presa din ţară, ba e chiar de datoria ei să o facă în acest moment în care viitorul democraţiei e pe muchie de cuţit iar convulsiile sociale ar compromite - odată cu programul de reformă - integrarea României în mult rîvnitele structuri euro-atlantice. Acesta e mesajul oficial, transmis de fiecare dată gazetarilor de la Palatul Cotroceni şi Palatul Victoria, nuanţat şi personalizat prin contribuţia miniştrilor, a conducerii Televiziunii, a liderilor parlamentari şefi de comisii de specialitate.

Din punctul de vedere al tacticii politice şi al scopului urmărit, importanţa acordată relaţiei cu presa face cu adevărat cinste puterii. Îngrijorătoare e însă cantitatea de timp pe care autorităţile sînt dispuse să o consume pentru a obţine ajutorul - fie şi condiţionat, fiindcă gazetarii pun condiţii de multe feluri în schimbul linguşelilor sau al ...analizei prin omisiune - cîtorva editorialişti şi al patronilor marilor trusturi de presă. La o întîlnire cu "elita mediatică" organizată la parterul Casinoului Palace în prima seară a "regimului de austeritate", premierul şi-a petrecut aproape patru ore ascultînd cuminte hîrîielile şi replicile ieftine prin care cîţiva "lideri de opinie" încercau să se discrediteze reciproc, scoţîndu-şi pe ochi trecutul "securistic" sau afacerile murdare din perioada tranziţiei. Între două "salve" lansate de "marii gazetari" contra concurenţei, Victor Ciorbea a avut parte, de-a valma, de sfaturi, cereri de protecţie, laude deşănţate şi anecdote cu rabini. Publicul, din care nu lipseau purtătorul de cuvînt, ministrul Informaţiilor publice şi doi încruntaţi secretari de stat s-a delectat cu alune şi bere, scotchuri şi măslinuţe, iar atmosfera trebuia să convingă pe oricine că barierele dintre putere şi presă au căzut definitiv spre binele reformei. Părţile invitate la dialog şi-au făcut tot felul de mărturisiri, dar lipsa de bun simţ a unor invitaţi din presa scrisă a întrecut-o pe aceea a invitaţilor guvernamentali. Unii au respins orice aluzie la necesitatea unei legi a presei considerînd că libertatea lor beneficiază de "prerogative haiduceşti", ceilalţi i-au aprobat pentru a le cere în schimb "blîndeţe" faţă de guvernarea prin ordonanţe.

Mulţumiţi că "se trag de şireturi cu puterea", gazetarii vorbesc de obicei fără să spună nimic; la rîndul lor, reprezentanţii cabinetului şi parlamentarii uită că o legislatură trece repede şi că reuşita reformei depinde, ca în orice competiţie, de inteligenţa cu care-ţi drămuieşti efortul, minutele şi loviturile în gol. La o masă rotundă organizată la Senat de membrii comisiei de politică externă în prezenţa ministrului Adrian Severin, zecile de participanţi cu carnete, reportofoane şi camere video au suportat lungi prelegeri ţinute de cîţiva colegi care trebuiau să pună întrebări legate de strategia şi de şansele integrării. Mai atrase de dizertaţii decît fostul ministru de Externe şi mai importante decît actualul şef al diplomaţiei, vedetele presei de tranziţie au demonstrat că ştiu dinainte răspunsul la fiecare chestiune şi că, atoateştiutoare fiind, simt nevoia să se "producă" în văzul lumii. Oricum, senatorii prezenţi au recunoscut că au "nevoie de presă" şi i-au lăsat pe jurnalişti să plece spre redacţii cu impresia că integrarea în structurile euro-atlantice depinde în primul rînd de propriile lor comentarii. Întîmplător sau nu, legătura dintre reforma social-economică şi politica aderării la NATO n-a preocupat pe nimeni. Toată lumea fiind obsedată de declaraţiile pro sau contra ale unor demnitari occidentali, cui să-i mai pese ce vom face noi, aici şi acum, pentru a pune în locul lamentaţiilor victimizatoare concurenţa unităţilor de producţie, credibilitatea sistemului legislativ, garanţia instituţiilor democratice funcţionale?

Presa e importantă, dar "înţelegerea" mediilor de informare şi suportul "amical" al lumii gazetăreşti nu duc automat la succesul programului Ciorbea, fie şi pentru faptul că ziarele, abonamentul prin cablu şi serile lungi în faţa ecranului invadat de "personalităţi politice" devin "produse de lux" iar luxul nu şi-l pot permite decît cei care acceptă deja ideea terapiei de şoc - poate pentru că sînt prea bătrîni ca să i se mai opună, poate pentru că au deja conturi la bancă. Ca să existe normalitate, gazetarii nu trebuie curtaţi şi obişnuiţi cu ideea că gazetăria e o trambulină pentru posturi în aparatul de partid şi de stat. Exagerările (chiar şi cele cu privire la propria misiune) fac,din păcate, gloria jurnalistului de tranziţie. Simţul măsurii e însă un ingredient absolut necesar oamenilor politici şi ar fi bine ca noua putere să şi-l testeze chiar în relaţia cu presa.

Elena ŞTEFOI

Logica surprinsei Doamne

Am surprins-o pe Gabriela Adameşteanu. Nevrînd şi, mai rău, fără să-mi fi dat seama că am făcut-o. Din fericire, vigilentă şi promptă ca întotdeauna de cînd a schimbat proza de ficţiune cu proza jurnalisticii politice, Gabriela Adameşteanu s-a autosesizat, denunţîndu-mi public (în **22**, nr.8/1997) reprobabila, după ea, atitudine. Iată cum îşi declară Gabriela Adameşteanu surprinderea: "Pe lîngă surpriza opţiunii ministrului de Externe, Adrian Severin, pentru *vechii profesionişti* se adaugă surpriza unora dintre cei ce-l susţin. De pildă, Mircea Iorgulescu, într-un număr recent din **Dilema** (urmează un citat dintr-un articol al meu - n.m., M.I.)".

Cu toate că nu este puţin lucru să surprinzi un editorialist consumat (hîrşit - spus mai neaoş), cum e Gabriela Adameşteanu, am totuşi impresia că şi-a cam confecţionat surprinderea. Habar n-am dacă Adrian Severin va fi pledat ori nu pentru "vechii profesionişti", formulă cu subînţeles, însă eu unul nu am făcut-o. Nu există, în articolul meu din **Dilema**, pe care îl citează Gabriela Adameşteanu, această expresie complice, folosită cu străvezie intenţie de editorialista de la **22**. În al doilea rînd, nu l-am "susţinut" şi nu-l "susţin" pe Adrian Severin, cum scrie atît de graţios convinsă Gabriela Adameşteanu; pur şi simplu, am avut un punct de vedere în chestiunea viitorilor ambasadori. Întîmplător, acest punct de vedere este identic ori în bună parte asemănător cu cel al ministrului de Externe: ceea ce nu înseamnă că îl "susţin" pe acesta împotriva nu ştiu cui. În logica surprinsei Doamne, nu poţi avea un punct de vedere, ci doar "susţine" pe cineva contra cuiva. Nu poate fi vorba de idei, de principii, de argumente, ci numai şi numai de "susţineri", de luat partea, din motive măcar oculte, de nu cumva de-a dreptul dubioase. E logica, binecunoscută, a lui "las'că ştim noi!". În al treilea rînd, însă tot în conformitate cu această logică, Gabriela Adameşteanu aranjează, şmecherește, citate. În **Dilema** eu scrisesem că "Dacă după decembrie '89 numirea unor neprofesionişti putea fi întrucîtva justificată prin schimbarea de sistem politic (în definitiv, şi regimul comunist, la instalarea sa, a folosit mistica «figurilor reprezentative», numind ca ambasadori cîţiva intelectuali străluciţi), prelungirea acestei atitudini nu mai este, acum, în nici un fel de susţinut". Şi explicam, în continuare, de ce - desigur, după părerea mea. Pentru a-i ieşi cît mai bine surprinderea, Gabriela Adameşteanu potriveşte citatul (cum fac, uneori, fotbaliştii care îşi potrivesc mingea cu mîna, sperînd că nu vor fi observaţi de arbitru) şi-l reproduce astfel: "Dacă după decembrie '89 numirea unor neprofesionişti putea fi întrucîtva justificată prin schimbarea de sistem politic, prelungirea acestei atitudini nu mai este, acum, în nici un fel de susţinut". Nu este chiar acelaşi lucru, iar semnele omisiunii, desigur, lipsesc. Şi "surprizele" se confecţionează, nu-i aşa?!

O mică, dar voluntară, incorectitudine ascunde însă altele. Pentru a susţine că nu este nevoie de profesionişti în diplomaţie (nici "vechi", nici "noi": atîta doar, *profesionişti!*), Gabriela Adameşteanu face, între altele, şi o listă de personalităţi culturale ce ar putea, crede editorialista de la **22**, candida pentru funcţia de ambasador. Reputaţia şi anvergura acestora este incontestabilă; întrebarea este dacă o personalitate culturală incontestabilă este ori nu şi un bun funcţionar diplomatic. Iar cu această logică se poate merge şi mai departe. În definitiv, de ce n-ar fi încredinţate şi alte demnităţi (preşedinţia celor două camere ale parlamentului, funcţia de prim-ministru, diversele ministeriate etc.) unor "personalităţi culturale reprezentative"?! Nu ar arăta, oare, bine un parlament sau un guvern pe care le-ar reprezenta Doina Cornea, Ana Blandiana, Lucian Pintilie, Octavian Paler, Gabriel Liiceanu, Mihai Şora, Dan Grigore, Victor Rebengiuc, H.-R. Patapievici ş.a.m.d.?! Cu atît mai mult cu cît, spre deosebire de diplomaţie, aceste funcţii nu presupun vreo pregătire de specialitate, nici măcar, cum recomandă Gabriela Adameşteanu pentru ambasadorii non-profesionişti, "un *training* intensiv"!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

O lege şi doi magistraţi

Precedat de zvonuri tot mai insistente în lumea juriştilor, conflictul dintre ministrul justiţiei şi procurorul general este, acum, public. Miza acestui duel de declaraţii pe care îl poartă primii doi magistraţi ai ţării este foarte importantă pentru că ea vizează direct unul din pilonii statului: puterea judecătorească. Dincolo de probabilele resorturi politice, chestiunea în dispută interesează însăşi configuraţia sistemului judiciar român: în ce măsură procurorii se află sub autoritatea ministrului justiţiei?

Atît Constituţia (art. 131 alin. 1), cît şi Legea nr. 92/1992 pentru organizarea judecătorească (art. 30 alin. 1) consacră acest principiu: *procurorii îşi desfăşoară activitatea sub autoritatea ministrului justiţiei.* Mă grăbesc să precizez că acest raport de autoritate are o importantă încărcătură administrativă; ministrul justiţiei nu poate interveni într-o urmărire penală începută, după cum nu poate impune procurorilor anumite soluţii în dosarele pe care le au în cercetare. Problema pusă tot mai apăsat de către ministrul justiţiei este a manierei în care legea îl obligă să exercite această autoritate. Practic, toate competenţele de control şi informare pe care ministrul justiţiei le are în ceea ce priveste activitatea parchetelor nu pot fi exercitate decît *prin* procurorul-general sau *prin* procurorii-inspectori din cadrul Parchetului General de pe lîngă Curtea Supremă de Justiţie şi din parchetele de pe lîngă curţile de apel.

De pildă, art. 37 din Legea 92/1992 spune că "dispoziţiile ministrului justiţiei, date prin procurorul general în vederea respectării şi aplicării legii, sînt obligatorii" pentru toate parchetele. Din această normă deducem două concluzii: prima, că dispoziţiile date de ministrul justiţiei în vederea respectării şi aplicării legii sînt obligatorii *numai* dacă sînt date prin procurorul general, şi a doua că procurorul general ar putea să cenzureze dispoziţiile ministrului justiţiei, apreciind care sînt date în vederea respectării şi aplicării legii şi care nu. Ambele concluzii sînt inacceptabile. La fel, art. 38 alin. 1 din aceeaşi lege arată că ministrul justiţiei nu poate controla activitatea procurorilor decît prin intermediul altor procurori. Văzînd toate acestea, nu poţi să nu te întrebi: *ce fel* de autoritate este cea pe care o exercită, conform legii, ministrul justiţiei?

Rezolvarea problemei nu poate veni decît de la legiuitor. De altfel, ministrul justiţiei a spus în repetate rînduri că va propune serioase modificări ale Legii pentru organizarea judecătorească. Le aşteptăm.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

La noi nu e cazul!

Cînd scriam articolul de săptămîna trecută, intitulat "La Serva padrona" - slujnica stăpînă, sluga care ajunge să facă ordine în propria-ţi casă -, nu primisem şi nu parcursesem încă ultima producţie (intervenţie, ar fi mai corect spus) a influentului sociolog francez (director de studii la École des Hautes Études en Sciences Sociales, profesor la Collège de France etc.) Pierre Bourdieu, intitulată, simplu, *Sur la télévision, suivi de L'emprise du journalisme* (Paris, Liber Éditions), apărută la sfîrşitul anului trecut. Concluzia - mult mai articulată teoretic - la care ajunge Bourdieu este următoarea, şi ţin s-o citez nu (numai) pentru a-mi consolida propriul verdict: "Cîmpul jurnalistic acţionează, în calitatea lui de cîmp, asupra celorlalte cîmpuri. Altfel spus, un cîmp din ce în ce mai dominat de logica comercială îşi impune din ce în ce mai puternic constrîngerile asupra celorlalte cîmpuri. Prin intermediul presiunii exercitate de audimat (= măsurarea audienţei; n. m., B. G.), ponderea economiei se exercită asupra televiziunii şi, prin intermediul apăsării televiziunii asupra jurnalismului, ea ajunge să se exercite asupra celorlalte jurnale, chiar asupra celor mai «pure», ca şi asupra jurnaliştilor, care, încet-încet, lasă să le fie impuse probleme de televiziune. Şi, în acelaşi fel, prin intermediul presiunii ansamblului cîmpului jurnalistic, economia ajunge să apese asupra cîmpurilor de producţie culturală" (p. 65). Este vorba de artă, literatură, filosofie, politică şi chiar de justiţie şi ştiinţă.

La noi, mă tem că problema se pune oarecum în alţi termeni. Domeniile ("cîmpurile") enumerate de sociologul francez nu numai că nu au fost infiltrate şi aservite, prin dubla mediere a jurnalismului în general şi a jurnalismului de televiziune în particular, de economic, ci sînt pur şi simplu - în proporţii variabile - aproape de inexistenţă. La noi, problema care se pune este aceea a apropierii cîmpurilor de producţie culturală de presă, în general, şi de televiziune, în special. Dacă, în Occident, se poate (exagerînd pedagogic) afirma că televiziunea de-culturalizează cultura şi, în general, de-specifică domeniile şi le ştirbeşte autonomia, în România cultura nici nu există, ca interes economic-simbolic, pentru televiziune. Astfel încît, cel puţin deocamdată, diagnosticul, deosebit de critic şi de alarmat, al sociologului francez trebuie păstrat cel mult ca *avertisment* pentru o situaţie eventuală, mai curînd de dorit, în stadiul actual, decît de evitat.

Pînă una, alta, televiziunea pare a fi cea care vine în ajutorul presei scrise: de luni, 3 martie, după miezul nopţii, Pro TV realizează - prin intermediul Iolandei Stăniloiu - o revistă a presei mai utilă, sînt sigur, pentru eventualii cumpărători de ziare decît cele matinale realizate la celelalte posturi.

Dominată dominatoare, televiziunea este încă departe, la noi, de a-şi fi aservit întregul domeniu public, cu specificităţile şi autonomiile lui locale. De-abia dacă a descoperit politicul şi, parţial, justiţia. Literatura, muzica, artele plastice, ştiinţa nu există, încă, pentru televiziunea din România decît ca obiect fie de ceremonialuri împietrite, fie de fapt divers. "Intelectualii-jurnalişti" ataţi de Bourdieu şi animatorii care să facă, fie şi "deformînd-o", cultură prin (ca) televiziune nu au apărut încă. Economicul, la noi, este încă unul strict financiar şi aproape deloc "simbolic". Nu multe activităţi artistice se pot lăuda cu spectacole-autocelebrări de calitatea celui de care a avut parte, luni, 3 martie, teatrul românesc: gala premiilor Uniter, regizată de Cornel Todea, a constituit o apropiere semnificativă de "standardele" în domeniu.

Bogdan GHIU

Economie

Un rău necesar: grăbirea privatizării

Guvernul Ciorbea a anunţat că va privatiza 50 de întreprinderi pe săptămînă. Ştirea a provocat, deopotrivă, emoţii puternice şi critici violente. Mulţi s-au întrebat: să-i vedem dacă vor găsi atîţia cumpărători?

Sigur, acest aspect nu poate fi neglijat. Nu ştiu, însă, dacă e cel mai important. Deocamdată notez un punct cîştigat: dorinţa de a grăbi privatizarea. Pentru că fără privatizare într-un ritm accelerat nu vom reuşi.

De ce privatizare? Fiindcă numai pe această cale vom ajunge la eficienţă. Şi apoi la bunăstare. Dovada ne-o oferă istoria.

Europa era traversată de "cortina de fier". La vest, autodistrugerea capitalismului prin propriile contradicţii, aşteptată de ideologii marxişti, nu s-a produs. În răsărit, naţionalizarea industriilor nu a adus muncitorilor prosperitatea promisă. Sistemul apusean l-a depăşit pe cel răsăritean prin productivitate, standard de viaţă şi progres ştiinţific. În timp ce fostele ţări comuniste - unde statul era proprietar şi dirijor economic - se zbăteau să facă rost de valută pentru a importa materii prime, resurse energetice şi tehnologie apuseană, fără ca industriile gigantice să poată asigura bunăstarea oamenilor, în primul rînd din cauza sufocantei centralizări, sistemele bazate pe descentralizarea proprietăţii şi conducerii economice se dovedeau capabile să asigure satisfacerea nevoilor populaţiei, administrarea raţională a resurselor, organizarea eficientă a consumului şi a producţiei. Bazîndu-se tocmai pe tehnologii avansate şi pe valută forte. Europa "decadentă" proiecta modele aducătoare de prosperitate.

Sigur, numeroşi gînditori umanişti au văzut Europa apuseană zbătîndu-se, la rîndul său, pentru a ieşi din decadenţa materialistă în care a împins-o tocmai lupta pentru eficienţă cu orice preţ. De-a lungul timpului, am auzit interpretată pe mai multe voci o partitură binecunoscută: că ordinatoarele şi tehnologia avansată au trasat o nouă cale spre dezvoltare, dar nu spre progres. Ceea ce relevă o amară neîmplinire, pentru că dezvoltarea bazată pe tehnică este exterioară fiinţei umane, învăluind-o cu strălucirea ei amplificată de reflectoarele sfîrşitului de secol, pe cînd progresul este în om. Progresul nu înseamnă nici automobile luxoase, nici trenuri ultrarapide, nici aer condiţionat. Înseamnă racordarea omului la o tablă de valori în care *a fi* este mai presus decît *a avea*.

Lucrurile sînt limpezi: nici proprietatea, nici banii nu ne pot ajuta să fim oameni împliniţi. Fiindcă omul se împlineşte ca om nu atît în sistemul în care acţionează forţa oarbă a materiei şi adună bogăţii, cît într-un cadru spiritual profund uman, dominat de morală, de legalitate, de cultură. Dar, înainte de toate, omul are nevoie de casă, de hrană, de îmbrăcăminte, de foc în sobe în anotimpurile friguroase, de apă caldă în toate anotimpurile, de aer condiţionat, de trenuri de mare viteză, de automobile sigure şi confortabile. Toate astea l-au făcut dependent de muncă. În această capcană au căzut marxiştii, mulţi dintre ei ajungînd la o confuzie gravă: că omul ar trăi ca să muncească. Deşi lucrurile stau tocmai invers: el munceşte ca să trăiască şi chiar...să trăiască bine.

Propagandiştii regimului trecut au ajuns la judecata că omul ar avea nevoie de o nouă tablă de valori. O mare eroare. El are nevoie să redescopere tabla valorilor autentice, acum impunîndu-se ca ea să fie curăţată de demagogie şi de false precepte.

De pe această tablă nu lipseşte dreptul sacru la proprietatea privată. Normal, în condiţiile în care decenii la rînd acest drept a fost practic anulat, acum e nevoie să fie restabilit. Şi cum, în acelaşi timp statul a strîns în mîinile sale toate proprietăţile importante, acum e nevoie să se realizeze un firesc transfer de proprietate de la stat către sistemul privat.

Ceea ce nu înseamnă că privatizarea ar fi elixirul fericirii. Dimpotrivă, ea poate să accentueze inegalitatea, inechitatea socială, să conducă la polarizarea bogăţiei. Ea constituie, însă, un sistem capabil să ne scape de sărăcia în care ne-a adîncit naţionalizarea proprietăţii. Este, de fapt, singurul sistem cunoscut pînă acum pe planetă ce poate să unească în formula eficienţei factori cum sînt munca, venitul din muncă, producţia şi consumul.

Practic, nu avem de ales. Naţionalizarea proprietăţii a condus la dezvoltarea unei economii greoaie, prea puţin receptivă la înnoiri. Un sistem economic în care producţia rebutată, organizarea necorespunzătoare a muncii, ineficienţa şi competitivitatea modestă au fost camuflate prin adunarea tuturor veniturilor în "cazanul comun" şi reîmpărţirea lor potrivit prevederilor planului de stat. În noile condiţii istorice, rolul planului îl joacă bugetul statului. De aici, se împart cu generozitate subvenţii întreprinderilor nerentabile. În acelaşi timp, marile întreprinderi monopoliste cu capital de stat sînt subvenţionate de populaţie şi de micile întreprinderi rentabile prin... inflaţie. Numai privatizarea va grăbi destrămarea vechilor practici din economie, va înlătura inerţia şi va promova competiţia economică.

Adrian VASILESCU

Plecăciuni de primăvară sau Regele pe post de ambasador

Efluviile francofone de săptămîna trecută s-au topit sub soarele mărţişorului şi, odată cu ele, preţuirea pentru ajutorul republican al Franţei în competiţia pentru NATO a fost dată uitării. În locul promisiunilor lui Chirac, ziarele bucureştene au plasat fără ezitare formula "integrării prin contribuţia regelui Mihai I". Tradiţionalele legături dintre micul şi marele Paris, rudenia dintre francezi şi români, bancul cu Jacques şi Rac sau fotografiile "edificatoare" din tinereţea mătuşii şefului de la Palatul Elysée au rămas - în bloc -, de căruţă prin întoarcerea familiei regale la Bucureşti. Încă din faza pregătitoare strategia reconcilierii fusese deconspirată - indirect pentru ageamii dar nu şi pentru "specialişti" - prin două articole... propagandistice: primul - "Români din diaspora, urmaţi-vă regele", semnat în **Ziua** de Sorin Roşca Stănescu; al doilea - "Biserica şi intrarea în organismele europene", semnat de dr. Alexandru Vâlcu în **Cotidianul** (ediţia din 28 martie) ● Regele urma să fie primit, a doua zi, cu un paşaport nou-nouţ şi cu voioşie "istorică" pentru că Bucureştiul îi pregătise deja misiunea de a pleda pentru integrarea în NATO, împăcîndu-i în acelaşi timp pe români cu ei înşişi sub binecuvîntarea patriarhului Teoctist.

Extaz şi ameninţări

● Port-drapelul acestora a rămas, şi după şapte ani, **România liberă**. Roxana Iordache inventariază milităreşte (pentru că la putere fiind, convingerile se transformă în ordine) şapte puncte prin care "şeful de stat de care era nevoie" eliberează "mentalitatea arestată pînă acum în clişee absurde şi temeri stupide." Înainte de toate, ziarista ne avertizează că "alergia la nobleţe denotă o prostie fără margini care, dacă ar durea, multe sedii ilicite ale gîndirii ar exploda". Concluzia leagă, inevitabil, credinţa ortodoxă de credinţa în monarhie: "O minimă consideraţie faţă de Biserică impune respect faţă de Regele Mihai ca uns cu Mirul Sfânt." (...) "Referitor la temerile de viitor ale foştilor guvernanţi, să nu le fie frică. De ce ţi-e frică, nu scapi." ● Cine-şi aduce aminte de proorocirile "călugărului Vasile" dintre cele două tururi de scrutin înţelege pe dată că din moment ce a ales alternanţa la putere e obligat să se supună, dacă nu Casei Regale, măcar slujitorilor ei din presa română. ● Ciné nu, Dumnezeu, cu mila sau, la alegere, cu argumentele senatorului (gazetar şi republican) Radu Budeanu. El ne îndeamnă să luptăm pentru debarasarea "de atmosfera de pubelă care ne-a otrăvit pînă acum" construind "o altă Ţară" pentru "acelaşi NATO" (în **Ziua** din 3 martie): "Exponent al istoriei, regele este o excepţie publică şi rămîne imun la scamatoriile unora care au iluzia că îl pot ridica sau coborî pe o organigramă politică sau civilă" (...) În legătură cu actuala vizită în România a Regelui Mihai, intră în regula unui joc simplu: prezenţa Majestăţii Sale în Ţară reprezintă o... conspiraţie «oficială» împotriva îngheţării Ţării într-o mentalitate tembelă." ● Tot despre o conspiraţie vorbeşte şi Constantin Gheorghe în **Jurnalul naţional**: "Fostul rege este cea mai bună soluţie pentru cei ce propovăduiesc suferinţele tranziţiei, în numele unui viitor luminos, să se pună la adăpost de ele (...) Din nefericire, regele a încăput pe mîna acestor oportunişti, care îşi fac din el unealta şi alibiul poftei lor de putere. Programul enunţat cu ani în urmă de aşa-zisa «societate civilă» - anume acela de a determina, prin propaganda promonarhistă o schimbare de atitudine a majorităţii românilor faţă de fostul rege, în scopul revenirii la monarhie - este acum în funcţiune".

Printre roluri, mize, delimitări

● "Regele Mihai îşi joacă acum ultimul său rol politic." (Rodica Ciobanu în **Adevărul**) ● "Biserica română este singura instituţie a statului care l-a primit pe Mihai nu ca pe un simplu cetăţean, nu ca pe un util sprijin diplomatic în integrarea euroatlantică a ţării, nu ca pe o relicvă (fie şi glorioasă) a istoriei, ci ca pe ceea ce este el de fapt şi de drept: un Rege. (...) Într-un proces politic care înghite zi de zi personalităţi politice, oameni care dezamăgesc în ritm cotidian, oameni care înşeală zilnic aşteptările populare, Regele Mihai este singura personalitate publică aflată deasupra viermuielii "politice româneşti". (Adrian Pătruşcă în **Ziua**)

● Oricît ne-ar veni de greu s-o spunem, mai presus de partide şi de interese de grup fiind, Mihai I nu e veşnic; cît o să confundăm "patriotic" persoanele cu instituţiile şi Palatul Cotroceni cu sediul divinităţilor... salvatoare? Săptămîna viitoare Regele va fi uitat chiar de condeiele dedate azi la temenele. Important e ca peste cîţiva ani să nu plîngem cu toţii pe ruinele instituţiilor democratice dispreţuite azi inclusiv de cei care-ar trebui să le apere şi să le consolideze. (E.Ş.)

Ştiri nebăgate în seamă

Pe drumul spre Curtea de Argeş, foştii alegători ai Convenţiei Democrate şi ai preşedintelui Constantinescu i-au cerut "cetăţeanului Mihai I să facă pîinea 2 lei". Ilie Verdeţ n-a reacţionat • Virgil Măgureanu a ţinut să-l felicite pe Ion Iliescu cu ocazia zilei de naştere şi după ce l-a sunat de trei ori la telefon, s-a deplasat la sediul PDSR cu familia (E.Ş.)

Situaţii insuportabile

Israel - Procuror pentru o zi

"Oricare ar fi rezultatul imprevizibil al anchetei, în spiritul oamenilor va rămîne pentru totdeauna bănuiala că dl Netanyahu care a produs în opt luni de cînd e la guvernare un număr incalculabil de gafe, de numiri contestabile, unele anulate, înconjurat de consilieri cu o reputaţie suspectă este cu desăvîrşire străin de combinaţiile care i se pun în cîrcă. Mulţi experţi juridici se îndoiesc că va putea fi demonstrată vreodată cu certitudine, fie inocenţa, fie culpabilitatea prim-ministrului israelian. Nu se poate demonstra - în absenţa unei recunoaşteri – că dl Netanyahu a negociat cu rabinul Anyeh Deri, şeful partidului religios sefard Shass, numirea în postul de procuror general a unui avocat obscur, Roni Bar-On în schimbul votului în Parlament în favoarea acordurilor de la Hebron. Pe 22 ianuarie, o tînără şi drăguţă jurnalistă, Ayala Hasson, de la Canalul public de televiziune a lansat acuzaţia (spunînd că posedă dovezi-beton) care lasă să se întrevadă posibilitatea ca primul ministru să fi cedat şantajului unui escroc pentru a-şi salva puterea. (Rabinul Deri este acuzat de o seamă de delicte oneroase.)

Aceasta e situaţia. Orice s-ar întîmpla, omul care a promis israelienilor un "guvern al excelenţei", ideologul de dreapta care a dorit să "revoluţioneze" aparatul de stat, înlocuind elitele tradiţionale considerate «prea la stînga» cu oameni devotaţi lui, a eşuat". (Patrice Claude – **Le Monde**, 29 febr. '97)

Bosnia - Peisaj după bătălie

"Ar fi greu de găsit încă un loc în lume, în care clica din fruntea statului să încerce într-un asemenea mod să răvăşească tot ce o înconjoară: şi totuşi aceasta e situaţia de după război din Bosnia-Herzegovina. Echipa de la putere încearcă să se menţină în ţară nu din cauza iubirii pe care i-o poartă, ci pentru a-şi putea păstra profiturile. În Bosnia se întîmplă un fenomen unic: activitatea politică are drept scop împiedicarea oricărei soluţii. Totul este blocaj, obstrucţii, viclenie, şantaj, refuz, minciună, intrigi. Tot ceea ce are vreo legătură cu raţiunea n-are nici o şansă de realizare. Acorduri care se pot încheia într-o oră sau într-o zi, se discută de un an şi se vor mai discuta trei. Este ţara unde miniştrii pot fi întîlniţi oriunde, dar nu în birourile lor, unde şedinţele se ţin în orice alt loc, decît sălile de şedinţă. Prim-ministrul îşi acuză propriul vice-prim ministru de deturnare de fonduri, aduce şi probe, dar nu se întîmplă nimic. Nu există o poliţie aptă să acţioneze pe tot teritoriul, statul nu are un drapel recunoscut de toţi cetăţenii. Şi nimeni dintre cei care se află la putere nu doreşte ca aşa ceva să existe". (Zlatko Dizdarevic – **Svijet**, Sarajevo) (M.B.)

De jur împrejur

Stabilitate

Moartea preşedintelui onorific al Asociaţiei Chineze de Bridge, Deng Xiaoping, a prilejuit dincolo de manifestările protocolare, un efort din partea Occidentului de a caracteriza moştenirea lăsată de liderul real al Chinei din ultimii 17 ani. S-a scris şi mult şi subtil despre felul în care acest om "nu mare la stat" şi-a asigurat tacticile de supravieţuire personală şi modificarea destinului unui popor de peste un miliard de oameni, de suflete, de guri de hrănit.

Părintele reformei economice chineze nu a fost un economist şi cu atît mai puţin un democrat, el a fost pur şi simplu un om inteligent care a reacţionat adecvat la pericolele situaţiei pe care a moştenit-o de la charismaticul şi aventurierul Mao. În 1967, cînd a fost pus să-şi facă autocritica de către Gărzile Roşii ale lui Mao, într-o sală imensă în care mii de tineri superexcitaţi urlau "fascist", "trădător" şi "capitalist", "Fierbeţi capul cînelui în ulei", Deng şi-a scos aparatul de auzit şi, probabil, absenţa reacţiilor i-a salvat viaţa. "Socialismul nu înseamnă sărăcie" a declarat el, după ce a ajuns paznicul ideologic al marxismului cu caracteristici chineze. Şi i-a îndemnat pe oameni să se îmbogăţească, ceea ce unii dintre ei au şi făcut: partea mai isteaţă a birocraţiei comuniste a preluat dezvoltarea economică a ţării şi circa 150-200 de milioane de oameni au ieşit din zona sărăciei absolute. Dar cînd aproximaţia este de 50 de milioane, cifrele capătă un caracter atît de specific, încît nu mai pot fi comparate cu elementele similare din alte ţări ale lumii. Cert este că în iunie 1979, cînd studenţii au pus stăpînire pe piaţa Tienanmen, cerînd mai multe libertăţi individuale, legiferarea responsabilităţii guvernamentale şi eradicarea corupţiei, Deng a ordonat represiunea. Subtilii analişti occidentali susţin că Deng n-a văzut altceva la Tienanmen decît o prelungire a dezordinilor şi anarhiei pe care Mao obişnuia să le declanşeze. Reforma economică avea nevoie de stabilitate politică şi conducătorul Chinei a recurs la cele mai dure mijloace pentru a instaura ordinea. În dinamica acestui proces, liderii comunişti şi-au recîştigat posturi de unde pot influenţa şi supraveghea evoluţia ţării. Stabilitatea este o coordonată psihologică îndrăgită nu doar de politicieni: puţini sînt aceia care acceptă o dinamică a schimbării, o scară de valori flexibilă.

Liderii lumii libere s-au îngrozit, au declarat, au protestat, şi în cele din urmă au acceptat regulile stabilite de conducerea chineză: "O ţară, două sisteme" au spus comuniştii chinezi cînd au promis că vor menţine sistemul economic şi politic din Hong Kong, pe care-l va absorbi peste vreo sută şi ceva de zile. Dar cele două sisteme funcţionează şi în interiorul continentului; socialismul care înseamnă sărăcie persistă încă în regiunile de interior, proprietatea de stat cu toate disfuncţiile ei rămîne încă un element important al protecţiei sociale în materie de reformă economică. Urmaşii lui Deng promit că aşa va şi rămîne. Nu este o mare consolare, deoarece salariaţii statului îşi primesc rar şi cu greutate retribuţiile.

Deng n-a fost un democrat sau un reformist. A fost un conducător; la fel ca toţi oamenii de la putere şi-a dorit stabilitatea: sărăcia ca şi libertatea provoacă nelinişte şi tulburări. Retrăgîndu-se din toate funcţiile încă în timpul vieţii, Deng a încercat să asigure stabilitatea şi după dispariţia sa fizică. Nimic nu e mai puţin sigur. "Deficitul politic" analizat de disidenţii expulzaţi şi deportaţi se face întotdeauna simţit în momentele de criză. Este o situaţie cu care fac treptat cunoştinţă unele dintre ţările "înfloritoare" din Asia (Coreea de Sud, Indonezia), este un conflict trăit dramatic de fostul aliat european al Chinei: Albania. Socialismul nu înseamnă sărăcie, dar nici absenţa lui nu aduce bogăţie, tot aşa cum jocurile piramidale, încurajate de o putere anticomunistă, nu înlocuiesc decît temporar reforma economică. În zilele dintre moartea lui Deng şi incinerarea sa a izbucnit o revoltă a unei puternice minorităţi musulmane dintr-o provincie aflată departe de miracolul economic al celor de pe coastă. S-a tras fără somaţie, la fel cum decretează şi preşedintele Albaniei - Berisha. Preţul stabilităţii în absenţa libertăţii.

Magdalena BOIANGIU

STATUTUL ŞI IMAGINEA

Argument

Asistenţă medicală gratuită? Nici pomeneală: tu n-ai auzit că la Fundeni dai pe puţin un milion şi jumătate pe o operaţie?... Şi numai la anestezist trebuie să dai 100.000 - dacă-i operaţie simplă!... Ai auzit de bătrînica aia care şi-a dus televizorul din casă şi i l-a pus doctorului pe birou, că n-avea bani ca să-l opereze pe moşneagul ei? Ei, dar doctorul atunci s-a ruşinat şi l-a operat gratis... O naştere se făcuse 100 de dolari în ianuarie, dar acuma nu mai ştiu... În noiembrie, un concediu medical de două săptămîni îl luai cu 30.000, mă rog, dacă plăteai mai mult îţi dădea şi o lună...

Mostra de folclor urban contemporan de mai sus, fragment de "bursă neagră" a serviciilor medicale, pare să transcrie spaima de a ajunge faţă în faţă cu medicul şi nemulţumirea faţă de "corupţia" lui. Spun "pare" fiindcă, rugat să spună ce crede despre medici, omul de pe stradă, colportor al tarifelor medicale subterane, va indica, cel mai adesea, drept "mare vinovat" de această situaţie Sistemul, şi nu Doctorul. Iar Poliţia pare să gîndească la fel: corupţia medicilor înseamnă pentru ea cazuri grave (certificate de boală gras plătite de infractori, de exemplu; sau scandalul examenului de rezidenţiat).

Alt topos dramatic "aproape" folcloric - fiindcă e vehiculat pe canalele TV: starea înspăimîntător de precară a spitalelor. Clădire care stă să se dărîme, aparatură ce trebuia demult dată la casat, medicamente banale dar inexistente - ne-am obişnuit (ceea ce spune multe...) cu reportajele care descriu această faţă, teribil de mizeră, a medicinii româneşti. Pe fundalul ei, profilul medicului capătă, în discursul colectiv, valenţe misionare, eroice: "Avem cei mai buni chirurgi... Doctorii *noştri* sînt mai buni, că-s obligaţi să se descurce cu puţin... ăia din Vest nu mai ştiu decît să apese pe buton la aparate din alea complicate...".

Buni sau mai puţin buni decît "ai lor", doctorii noştri sînt, în orice caz, mult mai puţini. În România sînt puţin peste 46.000 de medici (dintre ei în jur de 6000 sînt stomatologi). Cam 600 de români famelici şi roşi de boală la un medic. În Austria sînt 231 de locuitori ne-famelici şi ceva mai neroşi de boală la un medic. În Franţa - 375, în Germania 369, în Belgia 231. Dacă te uiţi mai aproape, la ţările ex-comuniste, ameţeşti: 273 de locuitori "revin" unui medic în Cehia. 330 - în Ungaria. Şi 315 în Bulgaria, la care privim în ultima vreme cu atîta compasiune.

"Dilema" din această săptămînă nu şi-a propus să antologheze detalii atroce sau "cazuri" exemplare, nici să epuizeze "componentele" sistemului medical (mult mai multe decît cele pomenite în dosarul tematic). Sistemul însuşi e cel pus cauză. Toată lumea (şi-n revistă, şi-n "viaţă", şi medici, şi ne-medici), cade de acord că el trebuie schimbat, sincronizat cu cel european - doar vrem să ne sincronizăm "în toate cele"... Iar nodul gordian va fi în sfîrşit tăiat, susţin noii guvernanţi, prin noua lege a asigurărilor de sănătate, prin transparentizarea şi fluidizarea circuitului banului în medicină. Aşa încît "nodul" acesta devine "fir" al dosarului. Iar problema condiţiei (şi condiţionării) medicului în România de azi deschide discuţia despre felul în care funcţionează sistemul acum şi despre felul în care se speră că va funcţiona el în curînd. (D.V.)

Alfred DUMITRESCU, psiholog

Tovarăşul doctor

Atunci cînd mergea la medic, bunica se îmbrăca în hainele de duminică, iar cînd "domnul doctor" era chemat la domiciliu se făcea repede curat în toată casa. Medicul nu era privit doar ca un "reparator de oameni" ci, înainte de toate, ca un "domn" a cărui prezenţă, sumă a unei educaţii ce depăşea graniţele cunoştinţelor de specialitate, impunea respectul. Consideraţia adresată persoanei se răsfrîngea asupra actului medical conferindu-i acel "adaos magic" capabil să mobilizeze resursele interne ale pacientului în lupta cu boala. Colaborarea pacientului cu medicul, ceea ce numim în psihoterapie "alianţa terapeutică", se sprijinea pe stima acordată competenţei îndelung dobîndite şi, reciproc, pe respectul medicului faţă de suferinţa celui care îl solicita. Mi-e greu să cred că bunica s-ar fi gîndit să-i ceară "domnului doctor" să-i completeze o reţetă pe care i-ar fi dictat-o ea însăşi, tot aşa cum nu cred că un medic care ar fi avut obiceiul să spună pacienţilor "ei, şi ce dacă te doare?" ar fi avut prea mulţi clienţi. Se poate spune că ritualizarea actului medical e depăşită, caracteristică unei societăţi arhaice în care distanţele sociale erau exagerate. La fel se poate spune şi că un concert sau un spectacol de teatru nu pierd nimic din valoarea estetică dacă publicul e îmbrăcat neglijent sau că un vin bun are exact acelaşi gust şi dacă este băut direct din sticlă. Ritualurile însoţitoare nu modifică în nici un fel calitatea intrinsecă a "produsului". Dar receptarea acestuia? Exceptînd situaţiile în care tocmai abaterea are semnificaţie evenimenţială şi care sînt notabile prin chiar raritatea lor, ritualizarea are menirea de a aşeza relaţiile dintre oameni într-un context în care partenerii îşi recunosc şi validează reciproc rolurile sociale. Ea oferă astfel suportul unei autoevaluări pozitive fără de care nu este posibil respectul faţă de celălalt.

Cu cît un domeniu al existenţei este mai important şi mai puţin reductibil la un set de algoritme, cu atît este mai mare nevoia noastră de a compensa incertitudinea generată de complexitate prin siguranţa oferită de ritual. E ceva ce oamenii simt intuitiv şi care explică poate faptul că, în ciuda eficienţei ideologice a egalitarismului proletcultist, rareori auzeam adresarea "tovarăşul doctor". Distincţia între "domnul doctor" şi "tovarăşul inginer" - asupra căreia tatăl meu mi-a atras amuzat atenţia cu foarte mulţi ani în urmă - dă cont de importanţa pe care o acordăm corpului şi vieţii noastre în raport cu "fiarele". Această formulă de adresare a constituit un ultim refugiu manifest al statutului aparte al profesiei medicale, dar nu a putut împiedica alterarea raporturilor dintre medici şi pacienţi, probabil inevitabilă în condiţiile dezagregării fundamentelor economice şi culturale ale relaţiilor sociale.

Degradarea continuă a învăţămîntului pe parcursul ultimilor 20 de ani nu putea ocoli învăţămîntul medical, care s-a "apărat" de contaminarea ideologică doar cu preţul unei tehnicizări ostile unui umanism perceput ca "neştiinţific". Această evoluţie, în mare măsură universală şi adaptată nevoii de a cuprinde progresul rapid al tehnologiilor medicale, a dus însă şi la transferarea încărcăturii magice, deci a unei părţi importante a autorităţii medicului, asupra "aparatului". Oamenii vin la Bucureşti pentru că aici sînt "aparate mai bune, medicamente străine şi specialişti cu mai multă experienţă"; în această ordine. Mulţi medici au cedat tentaţiei de a se pune sub tutela aparaturii pentru a-şi menţine statutul social şi profesional. Din posesori ai unei cunoaşteri greu de egalat, chiar dacă departe de a fi absolută, ei au acceptat să devină intermediari, "interfeţe" ale noii relaţii aparat-pacient-medicament. Iar acum plătesc zilnic preţul acestei cedări - chiar şi cei care au rămas integral medici - în multele situaţii în care pacienţii li se adresează ca unor simpli "operatori" ai instrumentelor moderne de investigare şi tratament sau mijlocitori ai accesului la medicamente. Sînt, desigur, servicii pe care pacienţii înţeleg să le recompenseze material, dar a căror efectuare atrage doar respectul superficial şi conjunctural pe care îl acordăm celui care ne "pune o pilă", ne mijloceşte accesul la adevărata autoritate.

Nu cred că sînt multe locuri în lume în care oamenii să se fi obişnuit să meargă la medic pentru a solicita o anumită investigaţie (cea care "i-a pus diagnosticul" şi vecinei) sau chiar un anume tratament fără a cere în prealabil un consult. După cum nu există nici multe ţări în care oricine să poată cumpăra de la farmacie practic orice medicament. Dacă luăm în calcul tratamentele autoadministrate şi investigaţiile autorecomandate - şi efectuate "la cerere" de unii medici - sîntem probabil ţara cu cei mai mulţi cunoscători în ale medicinii pe cap de locuitor. Dar avem, cu certitudine, cei mai dezastruoşi indicatori de sănătate publică între Marea Neagră şi Oceanul Atlantic.

Desigur că evoluţia nefericită a sistemului medical românesc are multe cauze şi există persoane mult mai competente decît mine în a le identifica şi analiza. Eu mă voi mai referi doar la efectele pe care accentuarea mizeriei generale şi refugiul într-o mentalitate de supravieţuire le-au avut asupra unei părţi a corpului medical. Pentru ca autoritatea conferită de cunoaştere să fie trăită ca legitimă posesorul acesteia trebuie să fie cruţat de acceptarea umilinţei ca fapt de viaţă normal. Medicul, profesorul sau judecătorul, printre alţii, îşi pot exercita eficient competenţele doar atunci cînd preţuiesc ei înşişi aceste roluri sociale. Salarii ridicole în raport cu efortul şi responsabilitatea implicate (calculate cu gîndul practic explicit că "oricum, nu din leafă or să trăiască ei!"), un sistem de promovare profesională în care meritul personal a fost plasat de multe ori în urma unor criterii de nespus dar de toţi ştiute, o adresabilitate rigid organizată care face ca unii medici să aibă "asiguraţi" pacienţi care nu-i pot ocoli sînt factori care au generat ierarhii profesionale pe ale căror trepte se află multe persoane care ascund, în spatele unei aroganţe deseori agresive, un explicabil deficit al stimei de sine.

A accepta o găină ca "răsplată" a unui act medical este, cred eu, firesc în condiţii sociale şi economice nefireşti. Atîta timp cît este considerată ca atare şi trăită cu neplăcere, o asemenea situaţie este doar efectul unei crize pe care cei implicaţi se vor strădui să o depăşească, aspirînd măcar la reinstaurarea normalităţii în relaţia medic-pacient. Dacă însă găina devine "trofeu", criteriu de recunoaştere a reuşitei profesionale şi obiect de competiţie "colegială", criza capătă caracterul unei boli cronice care afectează întregul sistem. Un sistem din care fac parte atît personalul medical cît şi ansamblul pacienţilor. Spirala coborîtoare a moralităţii relaţiei terapeutice este pusă în mişcare de dorinţa foarte omenească a multora dintre noi, medici şi pacienţi deopotrivă, de a obţine un privilegiu, un "loc mai în faţă". Şi asta pentru că viaţa ne-a învăţat că nimic nu e aşa cum trebuie să fie, că sîntem obligaţi să supralicităm pentru a dobîndi ceea ce ni se cuvine de drept (o consultaţie medicală, o audienţă la Primărie sau o adeverinţă oarecare). Flagranta lipsă de respect faţă de bolnavi pe care o întîlnim prea frecvent în spitalele noastre este, cred eu, efectul diminuării sentimentului demnităţii personale consecutive acceptării implicite a unor "reguli" sociale strîmbe conform cărora între ceea ce se spune şi ceea ce se face e "normal" să existe o relaţie de opoziţie.

Nu pledez pentru reîntoarcerea la medicina din vremea bunicii şi nu idealizez personajul medicului de familie. Cred însă că, dincolo de obligatoriile investiţii materiale necesare modernizării sistemului medical, redresarea acestuia trece şi prin restabilirea statutului de autoritate intelectuală şi morală a medicului. Cunosc mulţi medici foarte competenţi în specialităţile lor dar sînt fericit să cunosc un număr de "doamne" şi "domni doctori", persoane de toate vîrstele care au ştiut să-şi mobileze spiritul cu mai mult decît necesarele cunoştinţe de specialitate. Nu e vorba de o inutilă erudiţie de faţadă ci de o atitudine interogativă şi deschisă faţă de existenţă şi de semeni, în absenţa căreia infatuarea ridicolă se substituie sentimentului autentic al propriei valori.

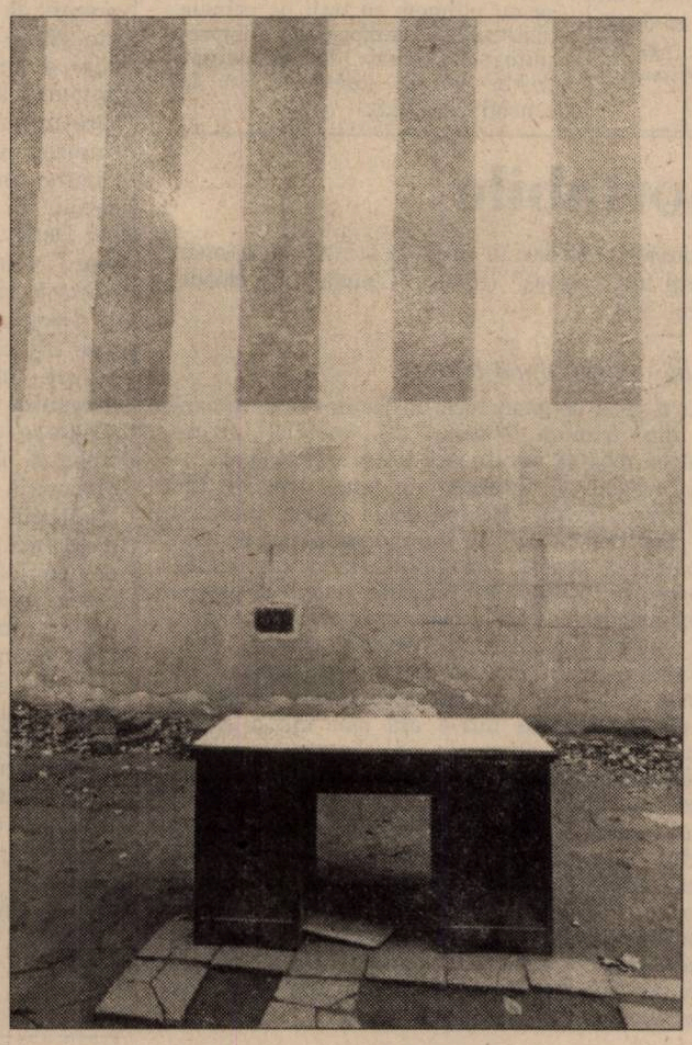

© C. Bumbuţ

MEDICULUI ROMÂN

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTi, medic

Probleme de imagine, probleme de fond

De multe ori am fost uimită de lipsa de grijă a corpului medical pentru imaginea sa publică. Să fie o aprobare tacită a acuzaţiilor aduse, sau orgoliul dispreţuitor al nomenclaturii medicale? Probabil, adevărul se află undeva la mijloc, ceea ce nu-l face deloc mai puţin dureros. Faptul că opinia generală despre medici este proastă nu reprezintă pentru nimeni o noutate. Înainte de '89, medicii se bucurau de o adevărată campanie de discreditare, de la caricaturile ce înfăţişau doctorul cu sacoşa plină de ouă, pînă la imposibilitatea de a da vreun concurs, respectiv de a promova în profesie. Situaţia de criză din ultimii ani, sărăcirea înalt patronată a populaţiei au transformat medicul într-o entitate ambivalentă, acesta devenind, în acelaşi timp, victimă – în calitate de bugetar şi agresor – în calitate de ciubucar.

Se vorbeşe despre imoralitatea medicilor care condiţionează material anumite proceduri terapeutice sau despre cum se cumpără un loc pe listele de dializă renală şi pentru intervenţii pe inimă. Se spune că pentru o operaţie banală se plătesc sute de mii de lei, că internările în servicii supraspecializate se fac numai contra cost sau că pînă la vederea plicului, medicul ignoră bolnavul. Aceste informaţii circulă liber şi nestînjenit, nimănui nu-i pasă atîta tip cît de ele nu s-a agăţat vreun nume. Şi dacă, din întîmplare, există vreo reclamaţie cu destinaţie precisă, nu poate fi vorba decît de persoane puţin importante care, mai puţin dibace, s-au înecat cu un oscior de la ospăţul celor mari. N-aş vrea să ajung la banalul verdict, mortul e de vină, dar poate, dacă cei păgubiţi ar nominaliza vinovaţii, apele s-ar mai limpezi şi medicul n-ar mai fi privit apriori ca un dijmuitor de vieţi. Fără a încuraja delaţiunea, mărturisesc că m-aş simţi mult mai liniştită să ştiu că cei care săvîrşesc aceste fapte, pe care le consider repropabile din punct de vedere moral, se fac cunoscuţi. Astfel, prezumţia de vinovăţie n-ar mai plana deasupra miilor de medici care s-au rezumat, din frică sau convingere, la salariul de bugetar.

Societatea nu percepe, în general, aceste diferenţe de statut socio-economic dar se grăbeşte să stigmatizeze întreaga breaslă medicală: rezidenţi, specialişti, primari, şefi de secţii sau directori de spitale, medici de dispensar sau întreprindere. Mass-media contribuie la crearea acestui jalnic consens ce are drept urmare popularizarea unei tipologii specifice spaţiului nostru geopolitic: medicul între două vîrste, rubicond, fumător de Kent, atent la greutatea financiară a bolnavilor, împărţind certificate şi concedii medicale contra cost, cu ochii la buzunarele pacientului. Alături de această imagine deja desuetă, cu iz prerevoluţionar, prin gazete îşi face loc tot mai des tipul tînărului lup, şef de secţie cu merite politice deosebite, la care dibăcia managerială se împleteşte fructuos cu acumularea de capital personal pe căi oculte.

Adevărata viaţă a medicilor, mai ales a celor tineri, rămîne un subiect neinteresant pentru mediatizare. Nu este de mirare că publicul larg a aflat de existenţa medicilor rezidenţi abia cu ocazia scandalului "Rezidenţiat '96", unicul eveniment care, de la înfiinţarea acestei forme de specializare în ţara noastră, în 1993, a reuşit să trezească interes presei scrise. Cu această ocazie s-a aflat şi de salariile jenante ale medicilor rezidenţi, mai mici decît ale infirmierelor din spitale. Filme ca "Chicago Hope" sau "Spitalul de Urgenţă" ne-au arătat cu lux de amănunte viaţa medicilor americani şi oricine a urmărit unul din aceste seriale cunoaşte mai multe despre un spital de peste ocean decît despre dispensarul de lîngă casă. La noi, singura modalitate de a afla ceva despre spitale este cea nedorită de nimeni, contactul direct. Marile cotidiane îşi fac adesea loc pentru cîteva rînduri elogioase la adresa unor personalităţi medicale de renume, pentru prezentarea cîtorva cazuri de meningită sau de gripă. Se mai scriu reportaje despre fapte săvîrşite de medici, prezentate în general tendenţios, cu amănunte picante ce trezesc interesul cititorului de "Infractorul" sau "Poliţia română". De multe ori informaţia medicală este distorsionată din lipsa unei minime documentări de specialitate, motiv pentru care unii colegi manifestă o reticenţă îndreptăţită în relaţiile cu presa. Cît despre corupţie la vîrf, doar inteligenţii cititori ai "Academiei Caţavencu" au putut afla ceva despre cum funcţionează economia de piaţă în domeniul posturilor din cercetarea medicală. Pe de altă parte, "Viaţa medicală", săptămînal al personalului medico-sanitar, este o publicaţie scrisă de medici pentru medici, deci lipsită de interes pentru un nespecialist.

Oamenii vorbesc, ziarele scriu, medicilor de sus nu le pasă. Ne-am învăţat şi noi, doctorii de rînd, să suportăm senini povara acuzaţiilor fără adresă. Ne complacem în poziţia struţului, sîntem bine crescuţi şi nu vorbim neîntrebaţi dar aşteptăm un adevărat dialog, nu nenumărate monologuri paralele care au darul euclidian de a nu se întîlni niciodată.

Nu sînt un avocat al medicilor şi nu mă erijez în apărătoarea distinsului corp medical, chiar dacă, la ora actuală, postul e vacant. Aflîndu-mă, din întîmplare, la interfaţa celor două lumi, medicală şi profană, am simţit de multe ori necesitatea unei legislaţii care să regleze cu precizie raporturile medic-pacient în aşa fel încît niciuna dintre părţi să nu se considere frustrată. Preocupaţi de parametrii eficienţei actului medical uităm uneori aspectul etic şi ne trezim, bunăoară, adresîndu-ne unor persoane de vîrsta a treia cu apelativele "mamaie" sau "tataie". Mulţi colegi ar justifica această familiaritate cu pacienţii ca fiind necesară actului medical, în sensul creării unei legături mai strînse medic-bolnav. Totuşi, relaţia este univocă, medicul este privit de jos în sus şi este gratulat cu pluralul politeţii, excepţie unele cazuri de defulări verbale ale celor profund nemulţumiţi de deficienţele serviciilor medicale. Nu cred că vreunui bolnav i-ar trece prin cap să-şi tutuiască medicul, chiar dacă uneori diferenţa de vîrstă este impresionantă. Nu de puţine ori mi-a fost dat să fiu martoră la dialoguri deosebit de colorate, mai ales în sfera ginecologică, domeniu al medicinii al cărui obiect principal este atît de pasionant încît specialiştii pomenesc mai tot timpul denumirea generic-populară a acestuia.

Într-o clinică particulară din America de Sud, asistentele şi doctorii se adresau pacienţilor pe numele lor de botez, indiferent de numărul anilor sau al milioanelor de dolari. Aceştia la rîndul lor tutuiau personalul medical, fără să dea naştere la orgolii rănite. Era o atmosferă relaxantă atît pentru pacienţi cît şi pentru medici, actul medical fiind dublat de o solicitudine aparent dezinteresată. De fapt, întreg personalul era subordonat unui scop cît se poate de egoist, acela de a nu-şi pierde slujba, lucru care s-ar fi întîmplat la cea mai mică reclamaţie. Nu am experienţa spitalelor europene, dar nu cred că la "Pitié-Salpetrière" din Paris unei octogenare medicul i se adresează cu "ma mère" sau "grande-mère". Poate nu ne-ar strica un cod al bunelor maniere medicale, un corolar la jurămîntul lui Hipocrat, care să ne aducă aminte de estetica verbală a raporturilor interumane.

Într-o societatea tulbure care abia începe să-şi decanteze balastul, dreapta chibzuinţă este o problemă personală a fiecărui individ. Totuşi, nedorind să influenţez verdictul acestei judecăţi, îndrăznesc să le sugerez celor ce îi acuză pe medici să încerce, mai întîi, să îi cunoască. Şi, precum ştim de mult, cunoaşterea înseamnă, înainte de toate, introspecţie. Dar, după ce te-ai împăcat cu tine însuţi, cunoscîndu-ţi bîrna din ochi, nu mai poţi avea cutezanţa să cercetezi paiul din ochiul celuilalt. Şi dacă totuşi vor mai exista voci acuzătoare la adresa corpului medical, "cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintîi piatra".

© S. Gheţie

Romulus Cătălin GEORGESCU, ziarist

Ce spune strada despre doctori

Cînd e vorba despre doctori, majoritatea părerilor pe care le culegi de la bucureştenii obişnuiţi conţin o doză mai mică sau mai mare de invidie. Ideea de bază: deşi au salarii mici, medicii o duc destul de bine datorită "taxelor neoficiale" pe care le percep: *"Ultima mea experinţă legată de doctori a fost scurtă, dar elocventă. Aveam nevoie pentru angajare, de un act care să ateste că sînt sănătos. L-am obţinut într-un sfert de oră de la policlinica de cartier fără a face analizele necesare. De fapt, nici măcar nu am intrat în cabinetul doctoriţei, am negociat pur şi simplu cu asistenta, pe culoar, într-un moment cînd nu era lume. M-a costat 25.000 lei... Ţin minte că asistenta nu a fost chiar încîntată de sumă. Trebuia, de altfel, să o împartă şi cu doctoriţa care a semnat actul. Oricum, mai mult nu am putut să-i dau, aceia erau ultimii mei bani."* (inginer, 27 de ani) *"E ceva de-a dreptul incredibil. Dacă nu le dai ceva, unii dintre ei ar fi în stare să te lase să mori."* (tehnician, 42 de ani) *"Sinceră să fiu, în ziua de azi cînd mă duc la doctor mi-e jenă să-i mai ofer clasicul pachet de ţigări, fiindcă ştiu că aşteaptă mult mai mult."* (bibliotecară, 37 de ani)

Alţi interlocutori chiar îşi fac un titlu de glorie din faptul că se descurcă în situaţii de acest gen, prezentînd soluţii pe cît de bizare pe atît de pline de succes (după cum pretind autorii lor): *"Cu doctorii eu am trucurile mele. De pildă, dacă văd că nu mă bagă în seamă sau nu obţin ce vreau, las să se vadă, ca din întîmplare, pachetul de ţigări sau ce am acolo, în buzunar. Şi totul se rezolvă"* (instalator, 25 de ani)

Nu toată lumea este însă de aceeaşi părere: *"De curînd a trebuit să fac nişte analize fiindcă eram suspectă de trichineloză. A fost destul de bine. E drept că pînă la analize am aşteptat cam o oră fiindcă medicii aveau o şedinţă de raport. Cît despre "tarifele neoficiale " atenţiile pe care le oferi sînt la latitudinea ta. Omul îţi face şi fără. Gestul e al tău."* (economistă, 40 de ani) *"Cred că medicii nu ar trebui judecaţi în bloc. Dacă există un procent să zicem de 10-20% care sînt cu gîndul numai la atenţii de ce să generalizăm?"* (electrician, 27 de ani)

Pe de altă parte, aproape toţi intervievaţii le găsesc doctorilor scuze pentru această situaţie: *"Cauza principală e salariul foarte mic."* (student, 21 de ani) *"Totul se explică prin nevoia lor de a-şi completa veniturile pentru a duce un trai decent."* (profesoară, 43 de ani) *"Îi înţeleg, chiar dacă nu îmi convine situaţia."* (instalator, 25 de ani) *"Încearcă şi ei să supravieţuiască în condiţiile actuale."* (muncitor, 31 de ani)

Altora li se pare scandaloasă însăşi ideea de a-i critica pe doctori: *"Sînt şi ei, ca mulţi dintre noi, victimele unui sistem aberant în care meseriile care necesită inteligenţă sînt cele mai prost plătite. Dacă începem ca pe vremea lui Ceauşescu să ne ocupăm de medici care primesc atenţii sau de alte mărunţişuri din astea nu rezolvăm nimic!"* (inginer, 54 de ani)

Dar cum să facem să rezolvăm totuşi ceva? Mulţi dintre intervievaţi par să fi meditat la soluţii: *"Rezolvarea ar fi să aibă salarii mai mari. Să nu uităm că la ora actuală ei trăiesc cu mult sub standardul pe care ar trebui să-l aibă un doctor."* (economistă, 40 de ani) *"Spitalele de stat ar trebui să trateze pe toată lumea, fiindcă sînt întreţinute din banii noştri. Iar medicii care te neglijează şi aşteaptă atenţii să poată fi daţi în judecată."* (inginer, 27 de ani)

Cît despre cabinetele medicale particulare acestea sînt considerate bune. Cu o condiţie - să ai bani: *"Am fost la un cabinet particular cu mult timp în urmă. Am nimerit peste un doctor amabil şi priceput iar preţul a fost acceptabil. Problema e că particularii nu dau reţete compensate. Din acest punct de vedre, tot mai avantajos rămîne tratamentul la stat."* (economistă, 40 de ani) *"Cabinetele particulare sînt foarte bune însă pentru cei care cîştigă bine."* (bibliotecară, 37 ani)

Altora, însă, această variantă li se pare mai convenabilă. De ce? *"Măcar acolo ştii exact care e preţul."* (inginer, 27 de ani) *"Domnule, e mult mai liniştitor să ştii dinainte cît ai de plătit!"* (profesoară, 47 de ani)

FUNCȚIONAREA SISTEMULUI:

Funcționăm prost, dar să știm și noi...

Statutul (problematic) și imaginea (cam șifonată) a medicului sînt – pînă și profanul cel mai înverșunat de pe stradă o recunoaște – efecte de sistem. Cum funcționează sistemul? Din punct de vedere decizional și administrativ, simplificînd la maximum, "lanțul" instituțional ar arăta cam așa: ministerul e responsabil cu "teoria", direcțiile sanitare – cu "transpunerea în practică", unitățile medicale (spitale, policlinici, dispensare și altele) – cu practica, pur și simplu. Se susține că ultimele au dobîndit un grad mai mare de autonomie odată cu tranziția: o relativă libertate de a dispune cum cred de cuviință de sumele, în chip fatal mici, alocate de la buget. E evident, aici, că libertatea cea mai mare o are cine și-a asumat riscul de a nu mai depinde de buget: cabinetele și clinicile particulare. Acestora nu le rămîne decît să se lupte, cum pot, cu exigențele economice (logice sau ilogice) tipice tranziției. Pe lîngă ele, policlinicile cu plată, care au un statut ceva mai aparte, (combinînd inițiativa privată cu o oarecare dependență față de stat) se descurcă binișor. Care sînt problemele cele mai grave în funcționarea sistemului medical, astăzi, și care sînt soluțiile posibile? Cîțiva responsabili "de la vîrf" cu sănătatea nației încearcă să formuleze cîteva răspunsuri.

Tratament pentru sistem

– convorbire cu Ioan ROMOȘAN, secretar de stat în Ministerul Sănătății –

Care ar fi problemele cele mai grave în funcționarea sistemului medical, așa cum arată el la ora actuală?

În primul rînd, fondurile alocate pentru toate categoriile de cheltuieli, dar mai ales pentru medicamente și materiale sanitare - insuficiente. Cadrul legislativ (Legea Finanțelor, Legea anuală a bugetului) - inflexibil. Lipsa de colaborare cu unele direcții tehnice pentru a interpreta indicatorii de sănătate și a-i corela cu fondurile alocate. Deficiențe de informare care, la rîndul lor, generează deficiențe financiar-contabile în teritoriu. Analiză superficială a activității, a eficienței unor unități. În sfîrșit, salarii mici. Ele au determinat migrarea oamenilor către alte activități, de trei-patru ori mai bine plătite...

Cum ați califica încercările de reformă ale echipei care v-a precedat? Vor fi continuate sau ați meditat la soluții radical diferite?

Nouă ni s-a părut că "experimentul Mincu", din cele opt județe, a fost departe de a-și atinge scopul. Intenția lui - îmbunătățirea stării de sănătate a populației și creșterea eficienței activității medicale - nu s-a realizat. Deși experimentul s-a întins pe o perioadă de aproape doi ani și jumătate, calitatea actului medical nu a crescut, cu tot efortul financiar destul de mare față de cît au putut cheltui celelalte județe - care, implicit, au pierdut această sumă. Așa încît nu se justifică menținerea în acele județe a unor costuri ridicate, mai ales pentru medicamente și materiale sanitare, în condițiile unor indicatori de sănătate practic neschimbați. Nu s-a înregistrat, în perioada respectivă, o competiție reală între furnizorii de servicii medicale. Nici nu a existat un sistem eficient de control (pentru a elimina prescrierea abuzivă în scopul menținerii populației înscrise pe listă) sau de raportare a serviciilor de asistență medicală primară. Eroarea a fost una fundamentală, una de concepție: simulare greșită prin nerespectarea principiilor asigurării. De altfel, din cîte știm, acest experiment este unic în lume în privința perioadei, teritoriului și procentului de personal medical implicat! Încît noi am decis să creăm un alt cadru pentru medicină, în toată țara. Desigur, în urma adoptării unor noi legi. Trebuie început în primul rînd cu schimbarea legislației, care a rămas foarte, foarte în urmă. Or, pentru anul în curs, am stabilit un program complex, care cuprinde un pachet legislativ de 12 legi. Cea mai importantă dintre ele e legea asigurărilor de sănătate. Camera Deputaților, ministerele de Finanțe și cel al Muncii au făcut deja observații pe marginea ei. Va intra în dezbaterea Camerei în perioada următoare.

Cînd?

În martie, cel tîrziu aprilie. Al doilea proiect important privește funcționarea, organizarea și finanțarea spitalelor iar al treilea - asistența medicală publică și inspecția sanitară de stat. Aș menționa și legea farmaciștilor, care se dezbate chiar acum, legea transplantului de organe și legea medicinii legale. Urmează să fie elaborate și trimise la Cameră legea activităților paramedicale și legea urgențelor. Iar pînă în sesiunea din toamnă se vor completa și celelalte.

În privința primei legi în ordinea priorităților - cea a asigurărilor medicale: ce se va petrece, practic, ce se va face?

În primul rînd se va crea o nouă infrastructură. Apoi se va stabili pachetul de servicii medicale care trebuie codificate și cuantificate, se vor înregistra asigurații la medicul de familie, se vor pregăti furnizorii de servicii medicale cu noile modalități de asigurare a asistenței medicale și cu modelele de plată. La care se adaugă crearea unui sistem informatic al sistemului respectiv.

Cît vor dura aceste operațiuni?

Între un an și un an jumătate.

Știți care este cea mai mare teamă a medicilor cu care am stat de vorbă? Aceea că, de fapt, vor păți și ei ca farmaciștii care onorează rețetele compensate: aceștia își recuperează banii foarte tîrziu și în tranșe mici, moneda se devalorizează, pe scurt - ies în pierdere. Credeți că sistemul de plată al medicului va ajunge să funcționeze mai bine? De fapt, medicul de unde va fi plătit?

Din fondul distinct destinat reformei medicale.

Și acest fond distinct se va strînge la timp și în întregime?

Probabil vom coopera cu Ministerul Justiției și cu cel de Finanțe care să stabilească și niște modalități coercitive și mecanismele bugetar-financiare de colectare a banilor. Deci, prin legi ajutătoare și printr-un control eficient la nivelul direcțiilor sanitare, care vor colabora între ele, se va reuși coordonarea reformei în interiorul sistemului sanitar și în relație cu alte domenii sociale.

Formulată puțin altfel, temerea ar fi următoarea: și dacă banii colectați vor fi puțini și sumele plătite doctorilor vor fi mici iar reforma va eșua? Dacă se întîmplă ca în cercetare, al cărei sărman 2% nu se strînge niciodată? Sau dacă fondul asigurărilor de sănătate se va afla în situația fondului de pensii?

V-am spus, se vor lua măsuri coercitive. Apoi, sînt și programele de integrare europeană. Programul PHARE și cel al Băncii Mondiale vor ajuta la implementarea reformei.

Cam cît sînt ei dispuși să suporte din cheltuieli?

Din datele pe care le avem privind fondul PHARE, ei ne vor susține în cinci domenii importante ale reformei pe '97. În reforma instituțională, în reforma financiară, în restructurarea serviciilor medicale, reforma sistemului de sănătate publică și în sectorul farmaceutic. Sînt niște sume substanțiale: bugetul estimativ este de 10 milioane de ECU.

Înseamnă că de data aceasta putem fi liniștiți : banii se vor primi și se vor și cheltui, nu ca pînă acum...

Da, și se vor cheltui pentru reformă și nu pentru ceea ce s-au cheltuit înainte: pentru reabilitarea unui sistem care nu fusese înnoit.

Ce să înțeleagă de aici omul de pe stradă, virtual pacient?

Că va avea un sistem european care va pune pe baze sănătoase problemele sănătății lui.

Pacientul va ști cît din salariul lui se varsă pentru asigurarea medicală? Fiindcă deocamdată, din păcate, nimănui nu îi este prea clar nici cît cotizează pentru sănătate, nici ce pretenții poate să ridice. Sistemul nu este deocamdată deloc transparent.

Așa cum se discută acum în comisia de sănătate, contribuția personală e estimată la 7% iar contribuția agenților economici va fi în jur de 7-9%, încă se negociază cifrele. În principiu, ar trebui să rezulte un buget suficient pentru a constitui fondul caselor de asigurare. Fiindcă vor fi mai multe case, sistemul va fi descentralizat. Și va depinde ce număr de asigurați va avea fiecare dintre ele și ce structură de populație; pentru că vor cheltui mai mult cei care au pacienți mai vîrstnici - și mai puțin cei cu pacienți mai tineri și mai sănătoși.

Iar de la bugetul de stat se vor aloca în continuare sume pentru boli cum e, de pildă, tuberculoza?

Da, sînt programele naționale cu finanțare distinctă. Pentru '97 vor fi susținute următoarele domenii: cardiologie și chirurgia cardiacă, cancer, nefrologie și dializă, nutriție și boli metabolice, gastroenterologie și hepatologie, reumatologie și ortopedie, tuberculoză și alte boli cronice, hemofilie și talasemie, boli psihice, sarcina cu risc, ocrotirea mamei și copilului, imunizări și SIDA.

Alternativa cabinetelor particulare - cum o vedeți?

Pînă la aplicarea legii asigurărilor, cabinetele reprezintă o alternativă logică de completare a asistenței medicale. Mai ales că în multe cazuri e făcută de medici de prestigiu.

V-ați gîndit cumva să-i și stimulați?

În condițiile bugetului de austeritate, stimularea financiară este iluzorie însă, în privința suportului moral și a încurajării privatizării în sectorul medical, au tot sprijinul Ministerului Sănătății.

Ne putem imagina că se vor privatiza spitalele ?

Dacă vom constata că indicii de utilizare ai paturilor în anumite unități spitalicești sînt necorespunzători, desigur că ar fi o idee foarte bună de a privatiza anumite spații pentru a găsi echilibrul între eficiență și cost.

Cum veți reuși să le explicați românilor că noul sistem va fi mai bun?

Dacă în toate țările Comunității Europene este bine cu acest tip de sistem de asigurări! Și Germania Democrată, în momentul cînd s-a unit cu Germania de Vest, a trecut la aplicarea legilor de sănătate vest-germane. A durat nouă luni, a costat 3,5 miliarde mărci, dar a meritat. Și Cehia și Ungaria, în ciuda ezitărilor din primele luni, l-au aplicat cu succes...

Istorioară cu asigurări sociale

(povestită de un funcționar din Direcția Sanitară)

„Tatăl meu a fost croitor și își plătea asigurarea la Micii Meseriași. Era ceva foarte simplu. Avea un carnet, o cărticică, mai bine zis, cu file compartimentate în căsuțe. Fiecare căsuță însemna o săptămînă. Venea la noi un domn care, după ce încasa banii de asigurare, lipea timbre peste săptămîna sau săptămînile achitate. La copertă era atașat și un plic, cu pozele mamei și ale noastre, ale copiilor. Atunci cînd se îmbolnăvea cineva din familie, mergea la doctor, cu cărticica după el. Medicul se uita dacă ai sau n-ai timbrele la zi. Dacă aveai doar o săptămînă întîrziere la plată, nu conta dar dacă aveai mai multe, te poftea politicos să mergi să te pui în regulă, și apoi să vii la consultație. Mi-aduc aminte că tata n-a putut plăti, la un moment dat, mai multe săptămîni. Apoi a reînceput să plătească, dar n-a mai achitat și din urmă. Cînd a împlinit anii de pensie, timbrele lipsă au însumat un an și cîteva luni. Perioada asta i-au și scăzut-o cei de la pensii. N-a zis nimic, ce să zică? Putea să protesteze - cu căsuțele goale?"

© S. Gheție

DIAGNOSTIC, PRESCRIPŢII, PROIECTE

În România, încă se moare cu zile

– interviu cu prof. dr. Nicolae CONSTANTINESCU, consilier de stat pe probleme medicale şi sociale la Preşedinţia României –

Reporter: Cum puteţi caracteriza asistenţa medicală din România?

Prof. dr. Nicolae Constantinescu: Asistenţa medicală poate fi privită din doua perspective: ca politică, şi aici pot fi oferite o serie de date "roz", şi ca *situaţie a bolnavului*. A doua perspectivă este cu adevărat necesar de abordat. Problemele bolnavului în România pot fi soluţionate într-un singur fel: rugîndu-te lui D-zeu să fii sănătos. În momentul cînd eşti bolnav, minusurile societăţii apar mai pregnant. La fel, minusurile sistemului sanitar ies la iveală cînd eşti obligat să soluţionezi o urgenţă.

Asistenţa medicală în caz de urgenţă denotă o lipsă de educaţie a populaţiei (oamenii lasă boala pînă în ultimul moment şi solicită salvarea tîrziu sau deloc) şi, mai ales, carenţele administraţiei: salvarea vine prea tîrziu, drumurile sînt cum sînt, cel care sosește nu e întotdeauna pregătit să-ţi dea un prim ajutor. Nu există o gardă permanentă, 24 de ore din 24, nu ai înzestrarea necesară la camera de gardă. Dacă nu ai toate aceste lucruri, poţi pierde bolnavul. În momentul de faţă, în caz de urgenţă *încă se moare cu zile*.

Pentru *bolnavul obişnuit, care nu vine în stare limită*, încă funcţionează sistemul socialist: de la depersonalizarea bolnavului, transformat într-un număr (de pat, salon, foaie de observaţie) şi pînă la faptul că sîntem departe de formula *"I do my best"*. Nu e normal să i se spună unui bolnav: nu te pot trata cu ce ar trebui, te tratez numai pe jumătate, pentru că sîntem în tranziţie...

Rep: Care sînt cauzele acestei situaţii dezastruoase?

Prof.dr. Nicolae Constantinescu: Pentru ca sistemul sanitar al unei ţări să funcţioneze cum trebuie, este necesar ca administraţia acelei ţări să privească sănătatea locuitorilor săi cu seriozitate. Sistemul socialist a făcut abstracţie de sănătate, ca şi de educaţie, cultură şi justiţie, considerîndu-le neproductive, aparate de categoria a doua. Nu s-a înţeles că aceste sectoare ale sistemului social au rolul arterelor, nervilor şi muşchilor într-un organism: rolul educaţiei este să te înveţe comenzile, cel al sănătăţii - să te facă performant, capabil să dai randament, iar cel al justiţiei - să-ţi corecteze abaterile. Rezultatele acestei politici se văd: există un mare procent de oameni bolnavi fizic şi psihic, oameni ce nu pot produce idei, opinii, judecăţi de valoare. Sîntem încă victimele unei politici de agresare a fiinţei naţionale.

Rep: Ce soluţii se impun pentru ieşirea din "criza medicală"?

Prof. dr. Nicolae Constantinescu: Principalele două direcţii ale ieşirii din criză sînt *schimbarea de mentalitate* şi *creşterea de resurse*. Mentalitatea trebuie să se schimbe în aşa fel încît *bolnavul să constituie principalul criteriu al oricărei măsuri, să fie pe primul loc al oricărui demers*. Eu, ca medic, trebuie să fiu capabil să-i redau fiecărui bolnav starea de libertate (boala fiind o limitare a acestei stări) în timpul cel mai scurt. Acest lucru nu-l poţi face făcînd rabat la exactitatea diagnosticului pe care îl pui, la calitatea tratamentului pe care îl aplici. De aceea este necesară *creşterea de resurse*: atît numărul, cît şi calitatea personalului implicat în recuperarea stării de libertate trebuie îmbunătăţite, precum şi dotarea cu aparatură. Acest lucru se poate realiza prin *stoparea risipei*: România este o ţară cu o risipă foarte mare. *Ceea ce se opreşte pentru asigurările medicale sub nici un motiv nu trebuie să meargă în altă parte*, să umple, aşa cum a declarat cîndva dl Văcăroiu, "goluri de buget"!

O altă chestiune importantă este *asigurarea performanţei celui ce practică medicina*. Medicii au o imagine proastă, pentru că au fost obligaţi să accepte. Cea mai odioasă formă de corupţie este *corupţia pentru existenţă*; ea duce la corupţia pentru căpătuială. Societatea va trebui să asigure medicilor o viaţă decentă: cine acceptă să fie tratat de un medic flămînd, neras, scîlciat, urît-mirositor? Pentru aceasta, există mai multe sisteme posibile. Unul ar fi cel care dă, de la bugetul de stat, o parte pentru sănătate - sistemul acumulării de capital pe ţintă propriu-zisă. Banii ajung la medic în funcţie de prestaţia sa. Acest sistem necesită o infrastructură pe un progres foarte riguros.

O altă posibilitate ar fi un sistem care să descompună actul medical în paşi. Etapele prestaţiei medicale sînt înregistrate pe computer, verificîndu-se, astfel, dacă s-au făcut în acord cu normele medicale. Dacă totul e în regulă, plata îţi intră în cont. Pînă aici mai avem încă mult - nici legea asigurărilor medicale nu a fost încă definitivată.

Un ultim aspect, la fel de important pentru bunul mers al sistemului sanitar din România este *educaţia populaţiei*. Oamenii trebuie să înţeleagă că la medic nu te prezinţi doar în faza terminală şi complicată a bolii (acest lucru fiind cu precădere valabil în cazul cancerului). Şi o astfel de neglijenţă este un reflex al modului în care a fost privită sănătatea: individul nu a fost implicat în ea.

Interviu realizat de
Iaromira POPOVICI

Privat şi semi-privat

Eşti curios să ştii cîte unităţi medicale private s-au deschis în România în ultimii ani? Nu e chiar simplu de aflat: Ministerul Sănătăţii lasă pe seama direcţiilor sanitare această evidenţă. Computerul de la Direcţia Sanitară a Bucureştiului îţi listează 598 cabinete medicale şi 47 de laboratoare clinice şi de investigaţii, 610 cabinete stomatologice şi 133 laboratoare de tehnică dentară, 396 farmacii şi 127 depozite farmaceutice. Dintre cabinete, cele mai multe sînt de medicină generală. Iar pe locul doi - se situează profilul obstretică-ginecologie. Şi policlinici particulare? Acestea ar fi cam zece. Cum vine asta, "cam"...? Doamna Niculescu, şefa Oficiului de Calcul al direcţiei, explică: calitatea datelor ţine exclusiv de calitatea doctorilor-întreprinzători. Plictisiţi de cozile pe care le îndură cu stoicism pentru a obţine autorizaţiile din partea Poliţiei Sanitare (fostul SANEPID reorganizat), şi din partea altor diverse instituţii, ei amînă înregistrarea la direcţie iar dacă-şi închid cabinetele sau dacă acestea îşi schimbă profilul - nu se mai ostenesc să şi anunţe. Doar direcţiile sanitare din provincie se pot lăuda cu evidenţe mai limpezi - acolo sînt mai puţine cabinete şi oamenii se şi cunosc între ei...

Am stat de vorbă cu doi medici proprietari de cabinete deschise în apartamente de bloc muncitoresc: unul s-a plîns, ca orice om de afaceri din România, de birocraţie - celălalt nu. Unul avea mici frecuşuri cu vecinii, din pricina pacienţilor destul de mulţi care se perindă prin ceea ce se cheamă "părţi comune". Celălalt nu avea asemenea probleme. Unul era stomatolog şi era îngrijorat mai ales de scumpirea materialelor. Unul cîştigă "Tanda pe Manda" - a zis el - (adică puţin peste ceeea ce cheltuieşte); celălalt şi-a calificat profitul drept "rezonabil". Amîndoi aşteptau noile legi şi sperau (cu moderaţie) că se va înfiinţa cîndva o bancă a medicilor, de la care să obţină credite mai uşor.

Între sistemul medical privat - în care doctorii dau piept cu economia de piaţă - şi sistemul medical de stat - în care doctorii rezistă graţie economiei "subterane" - se plasează un alt sistem: cel "mixt". Vă gîndiţi la doctorii care au şi post la stat şi cabinet particular? Nu ştiu în ce măsură dubla lor calitate îi face să se constituie într-un sistem separat. Ca formulă "amestecată" şi funcţionînd cu destul succes, merită, deocamdată, pomenite policlinicile cu plată.

A fost ideea lui Maurer să înfiinţeze, în 1960, sistemul "cu plată" povesteşte Constantin Stigleţ, medic primar, directorul Policlinicii cu plată nr. 1 din Bucureşti. Ideea era una democratică: omul simplu să poată fi consultat, dacă o doreşte, de un "vîrf" medical - profesor universitar. În '79, aceste policlinici sînt, însă, înfierate ca focare de capitalism şi Ceauşescu le lichidează. Le va reînfiinţa, totuşi, patru ani mai tîrziu (erau, se pare, o sursă de venit deloc neglijabilă). Azi sînt, în România, în jur de 200 de asemenea policlinici. Cea de pe Batiştei e foarte frecventată de pacienţi: 200.000 de consultaţii într-un an. Tariful accesibil (15.000 lei sau mai puţin) plătit foarte "clean" la ghişeul de la parter şi faima unor medici atrag mulţi pacienţi şi economiceşte lucrurile merg bine: "Unde-i marfă bună şi ieftină vine lumea şi se adună un venit din care putem rezista. Eu îmi permit să dau medicului, chiar şi-n lunile 'slabe', un procent de 60% din consultaţie, ceea ce nici o policlinică privată nu-şi permite: ei dau 35%." - spune doctorul Stigleţ. Funcţionînd sub umbrela statului dar autofinanţîndu-se, policlicile cu plată sînt un miel blînd: una din facilităţile importante acordate de stat este chiria mai mică a clădirii. Şi dacă te gospodăreşti bine şi obţii şi sponsorizări...

Direcţia sanitară aşteaptă direcţia nouă

– discuţie cu conf. dr. Victor STOICA, directorul Direcţiei Sanitare Bucureşti –

Organizaţi, coordonaţi, controlaţi asistenţa medicală - sînteţi un fel de vîrf de lance al Ministerului, îndreptat spre "teritoriu". Cum a influenţat tranziţia atribuţiile dv.?

Direcţia Sanitară e un intermediar, nu un vîrf de lance. Ministerul concepe politica globală a sănătăţii pe ţară iar transpunerea ei în practică revine direcţiilor sanitare. Direcţia Sanitară a Bucureştiului are un "teritoriu" echivalent cu aproape şapte judeţe - cele 6 sectoare şi, încă, sectorul agricol Ilfov. Poate e bine de ştiut că în capitală încă există unităţi sanitare ale noastre (63 de unităţi independente, 34 de spitale, 42 policlinici, 352 dispensare medicale teritoriale, 3 leagăne de copii, 33 de creşe şi altele). Dar în Bucureşti coexistă unităţi ale Ministerului Sănătăţii (de exemplu spitalul Fundeni), unităţi ale unor ministere - Transporturile, Apărarea... Noi, evident, ne ocupăm de unităţile din subordinea noastră. Ce a adus tranziţia? În ultimii ani, încet-încet, s-a încercat o descentralizare: unitatea spitalicească este cea care îşi angajează prin concurs medicii şi personalul; aprovizionarea cu medicamente, cu materiale sanitare, alimente şi-o face, iarăşi, fiecare unitate în parte. Ea îşi alege furnizorul, ea îşi face preţurile, licitaţiile, respectînd, evident, litera legii financiare. Noi încercăm să oferim sursa bugetară, eu, ca direcţie sanitară, fiind un ordonator secundar.

Deci dumneavoastră sînteţi aceia care luaţi puţinul de la buget şi îl transaţi în felii mici pentru spitale şi policlinici.

Ajungem şi la asta imediat... Încă din anii '92-'93 am încercat reducerea numărului de paturi pe capitală (fiindcă nu se respectau parametrii fixaţi prin norme internaţionale). Sigur, spitalele au redus ce au crezut de cuviinţă. Apoi s-a încercat reorganizarea secţiilor şi subsecţiilor în funcţie de patologia cu care spitalele ştiau că se confruntă şi de medicii specializaţi pe care îi aveau. În fond, nu e nevoie de un număr prea mare de secţii de acelaşi profil, pentru că rişti să devii nerentabil managerial. Acest proces de descentralizare se va accentua, spitalele căpătînd din ce în ce mai multă autonomie. În orice caz, celelalte atribuţii, privitoare la prevenirea infecţiilor, bolilor transmisibile, mediu, vor fi prevăzute extrem de amănunţit în noua lege de organizare sanitară.

Care sînt cele mai mari dificultăţi în sistem?

Ceea ce ştim cu toţii - lipsa banilor. Sistemul sanitar este un sistem bugetar, consumator de fonduri. Chiar dacă banii sînt puţini - măcar să fie bine cheltuiţi, bine direcţionaţi: de aceea ministerul ţine să reevalueze eficienţa spitalelor în raport cu cheltuielile care se fac. Aici aş semnala un aspect pe care nu toată lumea îl ştie. Bugetul global al unei unităţi sanitare provine, practic, din trei surse: bugetul republican (prin Ministerul Sănătăţii); el asigură consumul de medicamente, materiale sanitare şi salariile angajaţilor; a doua sursă este fondul special de 2%, prin care, în actualul tip de structură sanitară, noi sîntem defavorizaţi. De ce? Fiindcă el nu este achitat de agenţii economici, în special de giganţii economici. Din acest fond de 2% noi ar trebui să ne asigurăm medicamentele compensate. Dar pînă acum el nu s-a putut strînge vreodată într-o proporţie mai mare de 60-70%... Deci - ne luptăm cu un deficit cronic de sursă de finanţare. Şi, în sfîrşit, a treia sursă este bugetul local, asigurat de Primărie, din care plătim tot ce înseamnă apă, electricitate ş.a.m.d., facem construcţii, reparaţii. Un lucru nu ştie lumea, că eu nu am voie să iau bani din fondul local pentru alte plăţi - medicamente sau salarii. Apar reproşuri: domnule, dumneata îţi văruieşti salonul şi n-ai aspirine! Da, o fac, pentru că banii aceia, neconsumaţi, aşa cum mă obligă legea, trebuie returnaţi la sfîrşitul anului şi atunci e de dorit să-i folosim. Ca toată lumea, aşteptăm, bineînţeles, noua lege a asigurărilor de sănătate.

În afară de transparentizarea şi "fluidizarea" circulaţiei banilor, ce alte "mutaţii de viziune" ar fi salvatoare pentru sistemul medical românesc?

Să înţelegem cu adevărat că e mai uşor să previi decît să tratezi. Reţeaua de asistenţă medicală primară, mai concret medicul generalist, are peste tot în lume sarcina de a prelua o mare parte din asistenţa medicală. E mult mai uşor să tratezi în ambulator, în stadiile incipiente ale bolii, decît să laşi bolnavul în seama spitalului. La noi, în România, spitalul a avut pînă acum şi un fel de rol social: pacientul a fost de obicei ţinut la pat ceva mai mult decît timpul strict necesar tratamentului. Dar asistenţa medicală primară trebuie să preia mai mult: sistemul spitalelor consumă cam 75% din toate fondurile în timp ce restul îl consumă asistenţa medicală primară, iar lucrurile ar trebui să stea invers, precum în alte ţări!

Pagini realizate de
Delia VERDEŞ

Z. ORNEA

Boala lui Eminescu

Sănătatea omului depinde, negreşit, şi de calitatea sistemului sanitar. Aceasta e o cucerire a înţelegerii moderne a acestei relaţii. Nu acelaşi lucru se întîmpla în vechime. Şi asta s-a repercutat asupra densităţii populaţiei. Europa occidentală întreagă număra - apreciază istoricii - în secolul al XIV-lea cam 54 de milioane de locuitori. Bolile de tot felul, cu deosebire flageluri precum ciuma şi holera, făceau ravagii, depopulînd aproape ţinuturi întregi. Apoi se adăugau celelalte boli sociale, ca şi cele individuale, micşorînd drastic populaţia. Densitatea ei era dezamăgitor de mică în raport cu aceea de astăzi. Firește că, în aceste condiţii, durata medie a vieţii era foarte scăzută.

Nu altfel se petreceau lucrurile în ţările române, unde penultima ciumă, rămasă de pomină, s-a petrecut în al doilea deceniu al secolului trecut, pe vremea domniei în Ţara Românească a lui Ioan Caragea (1812-1818), repetată prin 1830, la venirea generalului Kiseleff în ţările române. Densitatea populaţiei era mică şi, pe fondul acestei realităţi, s-au putut infiltra năvălitorii şi neamuri cotropitoare care, găsindu-şi sălaş bun aici din cauza fatalei insuficienţe a populaţiei - s-au contopit, ca adstraturi, cu majoritarii. Nu se poate vorbi de aceea, documentează unii specialişti, de o puritate raseologică a românilor, de vreme ce metisajul etniilor a fost o realitate incontestabilă. Medicii erau rari şi, practic, de negăsit. Pe vremea lui Ştefan cel Mare (1457-1504) domnitorul a obţinut, la cerere, din partea nohailor, un medic evreu (în **Apus de soare** a lui Delavrancea numele lui e Şmil), care să-l curarisească pe voievod. Şi alţi domnitori au chemat, uneori, la Curtea lor, medici. Dar erau cazuri rare. Oficiul medical îl îndeplineau - pentru lumea toată cîtă era - doftoroaie, care ştiau leacuri băbeşti. Dar asta în extremis. Pentru că, de obicei, bolile, nediagnosticate, nu erau, de fapt, tratate, trăindu-se atîţia ani cîţi dăruise insului pronia. Prima măsură sanitară de interes obştesc, cunoscută, se datorează lui Alexandru Lăpuşneanu, care, în 1577, a cerut să se aducă de la Braşov un medic menit să se ocupe de sănătatea publică. Pravilele lui Vasile Lupu (1646) şi Matei Basarab (1652) cuprind elemente de legislaţie sanitară, care prevăd şi sancţiuni. Începînd din al XVII-lea veac sănătatea publică este apărată şi de - în sfîrşit - instituţii spitaliceşti, organizate pe baza unor regulamente. În 1777 o poruncă a domnitorului Constantin Moruzi precizează că "la domnia mea nu este alt lucru mai mare şi mai dintîi a Ţării decît viaţa şi sănătatea locuitorilor ce ne-a încredinţat Dumnezeu". Şi alţi domnitori, prin "pitacuri" anume (Alex. Ipsilante, Const. Hangerli, Ioan şi N.Caragea, Scărlat Calimachi, Mihail Şuţu) au stabilit îndatoririle medicilor, controlul activităţii lor, modul de înfiinţare şi funcţionare a farmaciilor. S-au creat lazarete pentru leproşi şi ciumaţi, instituindu-se Epitropia Obştirilor (a fost, aceasta, o dispoziţie a lui Mihail Şuţu în Ţara Românească din 1780). Tot M. Şuţu instituie funcţiunea de medic primar al Capitalei (a fost Dtru Caracaş). Cam în aceeaşi vreme, Alex. Moruzi (1793-1796) numeşte trei doctori ai poliţiei plătiţi de stat, care trebuiau să asigure consultarea gratuită a săracilor şi supravegherea sanitară generală a Capitalei. Dar abia Regulamentele Organice, începînd cu anul 1832, asigură o legislaţie sanitară mai cuprinzătoare. Se organizează cordoane sanitare la graniţă pentru prevenirea ciumei şi a altor boli, se organizează cîte un Comitet al Sănătăţii (compus din trei doctori şi asistenţi), se instituie, în Muntenia, şase circumscripţii sanitare iar în Moldova, cinci. În urma Regulamentelor Organice numărul medicilor a sporit, stabilindu-se cîte unul pe fiecare judeţ. În 1853 a fost adus, de la Paris, de către Barbu Ştirbei, doctorul Davila, cu misiunea specială de a organiza sistemul sanitar în România. Şcoala specială de felceri (chirurgi) din 1841 se transformă, prin iniţiativa lui Davila, în 1857, în Şcoala naţională de medicină, ridicată, în 1869, la rangul de Facultate. Legislaţia sanitară (sistemul medical) îşi modifică, în sens modern, înfăţişarea . În 1862 Comitetul sanitar al Moldovei se contopeşte cu cel al Munteniei. Importante sînt, apoi, legile sanitare din 1874 şi 1910, între aceste date mai fiind promulgate şi alte legi în această sferă de preocupări. Aş adăuga că legea sanitară din 1910 - foarte importantă - este opera dr. Ion Cantacuzino. Şi, tot importantă, este legea sanitară şi de Ocrotire din iulie 1930, necesară organizării, la acest capitol, a României Mari. Ar mai trebui spus că în 1881 se hotărăsc normele de funcţionare şi organizare a primelor spitale rurale iar legea din 1893 a decis ca oraşele şi judeţele să aibă cîte un spital, unde să fie îngrijită inclusiv populaţia rurală. Prin legea sanitară, din 1910, a dr-ului Ion Cantacuzino s-a creat Casa Sănătăţii Publice Rurale care se ocupa de supravegherea apei potabile a satelor, tăierea igienică a animalelor, apărarea împotriva paludismului, a pelagrei, a tuberculozei etc. Iar legea sanitară din 1930 stabileşte, printre altele, că fiecare judeţ trebuie să dispună de un spital cu minimum 60 de paturi, cu o secţiune de boli contagioase.

Şi, cu toată această bună legislaţie sanitară, efectiv modernă, starea de sănătate a poporului român e, între războaie, cu totul suferindă. În primul rînd se constată existenţa unui număr insuficient de medici la sate. Aici domnea încă, puternic fortificată, ignoranţa şi, poate, nepăsarea. O lucrare fundamentală, din 1935, a doctorului George Banu, **Sănătatea poporului român** constata că mortalitatea infantilă dădea cel mai mare procent al morţilor, ceea ce însemna condiţii proaste la naştere, proasta alimentaţie la sate. Mortalitatea infantilă era, într-adevăr, o situaţie de mare îngrijorare. S-a constatat că, şi în 1938, România deţinea recordul, neschimbat de 50 de ani, de 20% mortalitate infantilă. O cincime dintre noii născuţi anual mureau înainte de a intra în al doilea an de viaţă. În cifre absolute, documenta primul volum (1936) din **Enciclopedia României** din 600.000 de copii născuţi pe an mureau 120.000. În 1930-1931, aprecia dr. George Banu, România ocupa primul loc la indicele mortalităţii la copiii pînă la un an. Mortalitatea infantilă ridicată se asocia, nefericit, cu mortinatalitatea, tot atingînd cote îngrijorătoare. Asta se explica şi prin aceea – preciza aceeaşi sursă – că, în 1935, numai 36,6% din naşteri fuseseră asistate de moaşe cu diplomă şi 0,7% de medici, restul de 62,7% din naşteri se produseseră prin asistarea de către moaşe empirice, total lipsite de cunoştinţe sanitare. S-a mai constatat că, în 1935, din totalul morţilor (copii şi adulţi) din mediul rural, abia 31,7% beneficiaseră de îngrijire medicală, 67,3% murind fără să fi fost văzuţi măcar o singură dată de medic sau personal auxiliar. De aceea, tocmai, în jumătate de veac n-a putut fi influenţat în vreun fel procentul mortalităţii infantile. Această cifră alarmantă a mortalităţii infantile şi a mortinatalităţii se află - preciza **Enciclopedia României** - "în totală discordanţă cu scăderea însemnată ce s-a efectuat în această materie în toate ţările din lume". De aceea, în ciuda progreselor înregistrate, "ne aflăm într-o situaţie sanitară dintre cele mai defavorabile". Situaţia aceasta alarmantă cu totul se datora şi modului de trai la sate. Dr. George Banu, în lucrarea amintită, aprecia, pe temeiul unei statistici întocmite de Ministerul Sănătăţii, că locuinţele sînt supraaglomerate şi promiscue. Mai existau, în 1929, 40.485 de bordeie iar 66.380 de locuinţe de la ţară n-aveau decît o singură încăpere de 20-30 m şi cu ferestre fix lipite, în 2.188.000 de locuinţe pardoseala era din pămînt lipită cu bălegar şi 1.648.153 de locuinţe ţărăneşti n-aveau deloc latrine. Vestita lucrare coordonată de Dtru Gusti *60 sate româneşti* amănunţea, pe unităţi cercetate, starea deplorabilă sub raportul sistemului medical în lumea rurală. Şi, cum se ştie, echipele de cercetare erau prevăzute, toate, cu un medic sau student în medicină, chiar, pentru a le învăţa pe sătence să gătească igienic, cu cîte o profesoară de menaj. Nimic îmbucurător sub raportul sistemului medical, e drept să conchid, în deceniile interbelice.

Şi pentru că tot discutăm stări medicale, aş voi să închei cu un caz medical particular. E vorba chiar despre boala lui Eminescu. Cum se ştie, în 1883 poetul se îmbolnăveşte şi, cu mintea întunecată, e internat, de Maiorescu, în sanatoriul dr. Şuţu din Bucureşti, de unde e, apoi, trimis în vestitul sanatoriu vienez al drului Ober Döbling. Cu stadiul de atunci al tratării nevrozelor acute, Eminescu e considerat a fi bolnav de o infecţie luetică (neexistînd, pe acea vreme, concludenta analiză Wasserman). De acest diagnostic a fost tratat de toţi medicii (inclusiv, probabil, de somitatea vieneză de atunci, dr. Obersteiner), cei de la Iaşi (dr. Iszac) şi Bucureşti. În acest diagnostic au crezut toţi biografii importanţi ai poetului, în frunte, desigur, cu G.Călinescu. Cum se ştie, după stagiul la sanatoriul vienez, poetul şi-a revenit, avînd memoria bună şi lucrînd chiar (la Iaşi a depus eforturi să înveţe limba sanscrită după un manual al lui Bop şi, apoi, mai tîrziu, a scris vreo două-trei articole de gazetă în **România liberă** şi **Fîntîna Blanduziei**). În timpul remisiunilor bolii, medicii îl tratau ca pe un luetic, administrîndu-i frecţiuni sau injecţii cu mercur. Acelaşi diagnostic îl pusese, în 1889, după moartea poetului, tînărul atunci dr. Gh. Marinescu, în foarte neglijata autopsie a creierului efectuată la Spitalul Colţea din Bucureşti. În 1976, dr. Pius Brânzei şi dr. Ovidiu Vuia, unul independent de celălalt, au respins, cu argumente ştiinţifice, diagnosticul de lues, demonstrînd că, de fapt, Eminescu a suferit de o nevroză maniaco depresivă de tip schizofrenic. Şi produc probe medicale destul de concludente. Dacă această ipoteză diagnosticală se demonstrează validă, atunci întreg tratamentul aplicat, timp de şase-şapte ani, poetului bolnav a fost contraindicat, grăbindu-i - fatal - sfîrşitul. Dar repet, această ipoteză diagnosticală e din 1976. Însă, încă o dată, în 1883-1889, medicina trata toate nevrozele acute drept infecţii luetice, încît medicii de atunci nu sînt vinovaţi de diagnosticul pronunţat. În aceste condiţii, suferinţa şi moartea lui Eminescu se datorează unei erori de diagnostic. O eroare care, să mai notez o dată, era a stadiului medicinii la acea dată.

Alexandru OFRIM, istoric

Alergat-ai la descîntători, vrăjitori, păscălari...?

Viaţa ţăranului e pîndită de infinite primejdii. Frica nu-l părăseşte niciodată. Ceea ce îi face viaţa posibilă este faptul că a găsit pentru fiecare frică un leac.

Cine cercetează corpusul credinţelor populare româneşti (să le luăm, de exemplu, pe cele publicate de Artur Gorovei, *Credinţe şi superstiţii ale poporului român*, 1915) rămîne uimit de multitudinea obiceiurilor şi practicilor magice de apărare împotriva supranaturalului malefic cauzator de boală: "Cînd dai pîine pe foc, faci bube"; "Să nu şezi pe baniţă că e rău de boală"; "Cine ţese sîmbăta seara, îi moare vita". Prin ele, fiecare se proteja magic. Într-un fel, fiecare era un vrăjitor practicant al unei magii "casnice".

Atunci cînd se ivea boala, ţăranul alerga la descîntătoare, de obicei o bătrînă necunoscătoare de carte care, cu ajutorul descîntecului, alunga răul din trupul bolnavului. Mai existau însă şi alţi tămăduitori, ţărani ştiutori de carte (diacul de la biserică), posesorii unei terapii cu ajutorul scrisului: "răvaşele de leac" – pe bucăţi de hîrtie se desenau spirale, cruci, cuvinte neînţelese (de exemplu "Abracadabra") aplicate apoi pe locul bolnav.

După ce a încercat toate remediile, atunci cînd se găsea dezarmat şi învins în lupta sa cu maleficul, ţăranul făcea apel la un personaj mult mai puternic: ghicitorul-vindecător. Cunoscuţi sub numele de "păscălari" sau "zodieri", indivizi "specializaţi" în chestiuni magico-religioase, ei erau adevăraţi "magicieni" ai satului românesc, "magicieni" benefici, deveniţi instanţă salvatoare pentru sătenii îngrijoraţi. Funcţiile lor sînt multiple, ei cumulînd pe cele de medic, preot, "savant" – dispunînd de "cunoştinţe" eficace în ochii sătenilor.

Primele informaţii despre aceşti vindecători rurali le găsim la Petru Maior. Prin intermediul predicii el condamna "credinţele deşarte": "Alergat-ai la descîntători, la vrăjitori, la păscălari cînd ai avut vreo boală tu sau pruncul tău sau vita ta?"

Răsfoind presa românească de la sfîrşitul secolului trecut, am găsit informaţii interesante care ne permit să reconstituim portretul unui asemenea personaj. În amintirile sale publicate în revista *Familia* (an XIX, nr.6/1883), învăţătorul Grigore Sima îl evoca pe Negrea Păscălitorul din satul Gîrbova de Sus (Alba). Acesta era vestit în tot ţinutul datorită presupuselor sale puteri supranaturale, îndeosebi în vindecarea bolnavilor. Din curiozitatea specifică vîrstei, cel care ne relatează, copil fiind, reuşeşte să se infiltreze în intimitatea păscălitorului şi obţine permisiunea de a asista la o "şedinţă" de vindecare. Mai întîi bolnavul era întrebat de ce boală suferă, apoi Negrea lua *Păscălia* "de pe grinda cea lungă". Cartea era "legat bine în păreţi de fag, căptuşiţi cu piele roşie şi cu încuietori, unsuroasă din cale afară şi ciuruită de carii şi alte jivine". Negrea lua *Păscălia*, punea o cheie mare între filele ei, o lega bine cu sfoară. De o parte a cheii, cu un deget, ţinea pacientul iar de cealaltă parte Negrea. Apoi acesta: "Cu glasul tărăgănat şi cam pe nas, o întreabă plin de evlavie: Sf. Păscălie, decumva-i făcătura asupra robului lui Dumnezeu cutare, învîrte-te, de nu, nu! Şi Păscălia, de era făcătură, se învîrtea, dacă nu, stătea locului". Odată identificat agentul malefic, se putea prescrie antidotul, de obicei îndeplinirea unor prescripţii rituale.

Casa acestui "taumaturg" era plină de bolnavi, cărora, în adevărate "şedinţe de terapie colectivă" le citea *Stîlpii, Psalmii, Paraclisul Sf. Haralambie* şi mai ales *Păscălia*. Referitor la modul de alcătuire al acesteia aflăm că: "Pe lîngă planete şi zodii mai erau şi rugăciuni întocmite anume de dascălul Samoilă, care le auzise de la altul, care trăise mult printre cei îndrăciţi". Prezenţa acestor rugăciuni de "scoatere a dracului" ne confimă faptul că Negrea era şi exorcist: "Şi bolnavii lui tot cam de aceştia erau. Nu-i de mirare că el îi mai şi freca, din cînd în cînd, cu cîte un toiag de cele noduroase. Mulţi erau legaţi cu lanţuri."

La distanţă de aproape un secol, o cercetare aparţinînd programului monografic iniţiat de Dimitrie Gusti ne demonstrează că aceşti "magicieni-taumaturgi" sînt încă o prezenţă vie în satul românesc (P. Chitulea, *Cititul lui Arsîn din Cetea-Alba*, în "Sociologie românească", nr. 1-6/1943). Subiectul este Dărămuş Ion al lui Arsîn, în vîrstă de 90 de ani. Prestigiul acestui bătrîn se datora practicii magico-religioase a "cetaniei" din "cărţile sfinte", învestite cu proprietăţi vindecătoare. Autoritatea acestui ţăran era atît de mare încît şi preoţii veneau la el ca să le "citească". Observînd cazul unei femei care venise pentru "cetanie", cercetătorul notează că Dărămuş "citeşte curent, cu intonaţie adecvată cînd e vorba de izbăvirea bolnavei. Femeia stă amuţită, cu gura strînsă, uitîndu-se fix la carte." Cărţile din care citea erau: *Psaltirea, Acatistul Maicii Domnului, Rugăciunea Marelui Vasile* – deci texte care conţin referiri la vindecări miraculoase, la înfrîngerea spiritelor necurate, la protecţia divină oferită celor credincioşi. Cînd cartea este citită, ea are o eficienţă supranaturală conferită tocmai de conţinutul ei. În actualizarea prin lectură, puterile taumaturgice se propagă de la conţinut la conţinător (cartea ca obiect) şi de aici la cel care solicită tămăduirea.

Dărămuş considera că darul "cetaniei" vindecătoare cu care este înzestrat îi vine de la Dumnezeu: "Preotu' trabă să cetească da şi mie mi-o dat Dumnezeu daru' ăla, de dacă cetesc din cărţile sfinte, ori se scoală ori moare omu'".

Datorită unei mari autonomii culturale şi mentale a satului românesc, aceste personaje trăiau în general liniştite, nefiind deranjate de autorităţile laice sau religioase. Ele făceau parte din viziunea asupra lumii a ţăranului, dintr-un sistem de explicare a universului, capabil de a da fiinţei umane o speranţă în găsirea de soluţii pentru problemele vieţii.

N-am fi scris despre toate acestea dacă n-am fi remarcat excepţionala forţă de remanenţă a acestor practici în satul românesc actual. Mentalităţile şi comportamentele de aici denotă că viziunea lumii ţărăneşti pare a fi rămas în mod excepţional stabilă în ceea ce priveşte atitudinea faţă de aceşti vindecători. Audienţa lor chiar a crescut în acest sfîrşit de mileniu, de mutaţii sociale şi de bulversare a sistemelor de valori. Îi regăsim pretutindeni, în Maramureş, în Oltenia, în Moldova. La uşile caselor lor se formează cozi cu oameni veniţi de departe şi chiar de la oraş. Un program de cercetare etnologică şi sociologică ar putea pune în lumină dimensiunile acestui fenomen.

Dacă satul are "magicienii" săi, nici oraşul nu duce lipsă de bioenergeticieni, bioenergoterapeuţi, parapsihologi, clarvăzători, exorcişti şi "iniţiaţi" de tot felul. Mulţi dintre ei prosperă, deschizîndu-şi cabinete particulare care nu duc lipsă de clienţi. Mass-media nu a scăpat senzaţionalul, "minunile" în materie de vindecare ale acestor vraci, concurenţi ai medicinii clasice, cu medicamente şi bisturiu. Tarabele sînt pline de cărţi de parapsihologie, astrologie, cărţi care ne învaţă autocontrolul, terapii naturiste şi tehnici yoga de vindecare.

Aţi încercat să vă vindecaţi la doctor, la bioterapeut sau alopat şi nu sînteţi satisfăcuţi? Încercaţi şi la Simionu' Diaculul din Săliştea-Maramureş.

Teodor BACONSKY

Fantasma omului sănătos

Antropologia maladiei

Rărirea izolatelor (adică a culturilor "virgine") a determinat întoarcerea antropologului în "lumea civilizată" şi inventarea altor "terenuri". Printre aceste noi zone de interes se numără şi *maladia*. Boala (ca patologie generică) şi bolile (preludiu al morţii) au devenit obiecte antropologice. Specialiştii domeniului (printre care François LAPLANTINE, cu a sa monumentală *Anthropologie de la maladie*, Paris, Payot, 1992) îşi situează demersul la intersecţia dintre istoria mentalităţilor şi etnopsihiatrie, nutrind, pe bună dreptate, convingerea că o societate poate fi cunoscută holistic din unghiul concepţiilor şi practicilor referitoare la maladie (ca fapt individual gestionat de colectivitate).

Antropologia maladiei nu se limitează totuşi la atît, dat fiind că domeniul are evidente incidenţe cu faptul religios şi, prin extensie, cu purtarea-în-lume a omului ca atare. Nici un individ nu moare "cîneşte", în jocul anonim al forţelor organic-anorganice. Şi nimeni nu suferă-întru-moarte de unul singur: grupul ambalează ritual această degenerescenţă, atît pentru a *semnifica* pătimirea suferinţei, cît şi pentru a o înscrie într-o viziune eshatologică. Pentru că orice societate respectă un set de cutume patologico-funerare, antropologul are şansa de a înţelege marcajele culturale care particularizează colapsul biologic al fiecărui "muritor", fără să neglijeze *la philosophie de la chose*.

Oricum, nu antropologiei îi revine meritul de a fi descifrat experienţa socială a maladiei ca pe un sistem semiotic. Tradiţiile religioase (totemiste, animiste, şamaniste etc) au elaborat o concepţie proprie despre actul terapeutic şi un reţetar menit să aplaneze suferinţele, să palieze şocul psihologic al dispariţiei şi să confere bolilor mortale o consolatoare demnitate metafizică. Peste tot, sănătatea a fost privită că "dar al zeilor", iar boala, ca anomalie exemplară. Orice religie ne oferă, în fond, o tehnică a suferinţei cu tîlc şi o ştiinţă a "morţii bune" (fie că prin bunătatea respectivă se înţelege decesul "uşor" sau conştiinţa împăcată). Practica religioasă nu îi livrează adeptului nici formule de opulenţă terestră, nici leacuri împotriva disperării sau a plictisului, ci mai degrabă *ghidul salutar al ieşirii din lume*.

Conexiunea dintre actul medical şi "trăirea morţii" (ca iniţiere sacrală) e atotprezentă în teologia creştinismului apostolic şi patristic. Kerygma a umbrit morţile stoice, neoplatonice şi cinice, dar nu fără dificultăţi şi rezistenţe acerbe. E limpede că trei milenii de păgînism mediteranean fuseseră suficiente pentru formarea unor sisteme de reprezentări şi sensibilităţi greu eradicabile. Învăţătura lui Hristos nu a întîlnit numai opoziţia "stărilor de spirit", ci şi pe aceea, sindicalizată şi lucrativă, a confreriilor de terapeuţi care - adunaţi sau nu sub semnul lui Asclepios - organizau croaziere pe Styx pentru întreaga populaţie a Imperiului roman. Iar cînd acest vast edificiu în care se etalaseră odinioară sila de corp, resemnarea şi resentimentul ateu a fost totuşi demolat, ruinele sale au persistat uimitor, sfidînd - preţ de secole - promisiunea Învierii. Aşa s-ar putea explica faptul că, şi după Hristos, istoria medicinii a rămas intim legată de mentalitatea magică a "vechii" umanităţi: moaşe şi moşi, felceri şi vraci, şarlatani eficienţi şi vrăjitori iluminaţi, exorcişti de profesie şi vindecători de ocazie - toată această faună de ştiutori enigmatici, în privirile cărora luceşte farmacopeea naturistă a preistoriei, bîntuie pînă astăzi mediile rurale ale Europei, concurînd nu numai medicina de cabinet, ci şi pastoraţia curentă a clerului creştin.

David, Isaia şi Iov

O dată mai mult se cuvine să evităm, aici, judecăţile maniheiste. La o privire mai atentă, descoperim, de pildă, că viziunea biblică asupra maladiei vădeşte unele afinităţi cu amintita "moştenire" arhaică. Generaţiile cărora le-a fost dat să transcrie Revelaţia au primit influenţe din afară şi au trăit "cultural", ca oricare alte grupuri umane. E firesc deci să regăsim în Biblie ideea universală conform căreia "boala" este o consecinţă a unei dezordini etice. Atunci cînd "inima" - sediu al fiinţei - se împarte *între* bine şi rău, coeziunea organismului e periclitată (moartea fiind "autoliză", desfacere, disoluţie a părţilor componente); înţelegem, atunci, furia profetului Isaia: "Vai ţie, neam păcătos, popor împovărat de nedreptate, soi rău, fii ai pierii! Ei au părăsit pe Domnul (...). Pe unde să mai fiţi loviţi voi, cei mereu răzvrătiţi? Tot capul vă este numai răni şi toată inima slăbănogită. *Din creştet pînă în tălpile picioarelor nu-i nici un loc sănătos*; totul este numai plăgi, vînătăi şi răni pline de puroi..." (1, 4-6) Şi înţelegem, cu atît mai mult, funcţia terapeutică a împăcării cu Dumnezeu: "Nimeni dintre locuitorii Sionului nu va zice: "sînt bolnav!". Poporul care-l locuieşte va dobîndi iertarea păcatelor (*Isaia* 33, 24). Apostazia ca maladie naţională transpune comunitar ideea potrivit căreia sursa directă a vieţii este Dumnezeu însuşi; adăparea din orice alt "izvor" îmbolnăveşte mortal atît popoarele, cît şi persoanele: "Tu, Doamne - strigă profetul Ieremia - eşti nădejdea lui Israel! Toţi cei ce Te părăsesc se vor ruşina, că Tu ai zis: "Cei ce se depărtează de Mine vor fi scrişi pe pulbere, pentru că au părăsit pe Domnul, izvorul apei celei vii". "*Vindecă-mă, Doamne, şi voi fi vindecat...*" (17, 13-14). Alteori, ca în anumiţi *Psalmi*, boala este efectul unor adversităţi profane, dar "cheia" se află tot în posesia Creatorului: "Miluieşte-mă, Doamne, că neputincios sînt; *vindecă-mă*, Doamne, că s-au tulburat oasele mele (...) tulburatu-s-a de supărare ochiul meu, îmbătrînit-am între toţi vrăjmaşii mei" (6, 2 şi 7). Un scenariu similar angajează *Cartea lui Iov*, unde boala, îngăduită de Dumnezeu, dar transmisă prin Diavol, îşi găseşte - din nou - o exclusivă ieşire providenţială. Numai că, acum, apare pentru prima oară figura unui Mijlocitor paradoxal, a unui "Martor" care, *stînd alături de Dumnezeu* ("în locurile înalte") îl apără pe om în "procesul" pe care Acesta i l-a intentat (cf. 16, 18-21).

Iisus Hristos, Vindecătorul

Nu trebuie să forţăm lectura în cheie mesianică a acestor pasaje pentru a recunoaşte în Răscumpărătorul pomenit de Iov pe Hristos însuşi. În prezenţa Lui (şi a martorilor care au transcris *Evanghelia*) concepţia vetero-testamentară despre maladie ca păcat lasă locul unui "război cu Diavolul", ca semn al faptului că Împărăţia s-a apropiat. E drept că, pentru contemporanii lui Iisus, boala continuă să fie o sechelă a păcătoşeniei (amintiţi-vă, de pildă, întrebarea ucenicilor: "Învăţătorule, cine a păcătuit; acesta sau părinţii lui, de s-a născut orb?" (*Ioan* 9, 2). Dar vindecărilor operate de Hristos li se atribuie acum o semnificaţie insolită: ele au ca finalitate eliberarea subiectului din robia lui Satan şi, pe cale de consecinţă, mai marea slăvire a lui Dumnezeu (cf. Luca 10, 13-16). Preaplinul Vieţii este atins printr-o îndoită Kenoză: aceea a lui Hristos, care, "golit de sine", este purtătorul Duhului divin şi aceea a fostului bolnav care, golit de Diavol, are unde primi acel Duh.

Religia medicală

S-ar putea crede că aceste concepţii sînt istoriceşte "depăşite" şi că ele nu mai subzistă decît în conştiinţa simbolică a creştinilor "practicanţi". Nici vorbă de aşa ceva. E adevărat că, în ultimele două secole, multă lume a vulgarizat iluzia potrivit căreia religia şi medicina se exclud. Iluzia aceasta a căpătat un plus de veracitate în secolul XIX, cînd medicina (receptacol al progresului ştiinţific, sursă de nemurire potenţială) a combătut religia creştină, introducînd o nouă cultură a corpului, a igienei şi a educării maselor: ea s-a dorit o religie comtiană, o regină a ştiinţelor, o doctrină soteriologică.

A existat însă şi o retorică a complementarităţii domeniilor, dat fiind că amîndouă se pun "în slujba omului". Medicina - declară statutul unei asociaţii profesionale din 1834 - este «sora religiei şi a moralei; slujirea ei, plină de binefaceri şi de umanitate, îi inspiră toate datoriile, atribuindu-i toate drepturile unui sacerdoţiu». Medicina ca sacerdoţiu: Louis Figuier, care a scris o carte nu-

© C. Bumbuț

mită *Les merveilles de la science* (1867) declara ingenuu: «ştiinţa este un soare de care toţi trebuie să se apropie pentru a se încălzi şi a se lumina». Această victorie a « ştiinţei pozitive » substituie simbolismului hagiografic tradiţional, un simbolism neo-păgân, eroic, în care savantul este numit «mare căpitan»: se vorbeşte despre «victorii», «cuceriri», despre «marşul triumfal al ştiinţei» etc. Vă daţi seama, în funcţie de amintiri recente, că sistemul comunist a impus societăţii noastre un imaginar mito-scientist de secol XIX: acela adoptat de către fondatorii marxismului. În fapt, societăţile comuniste au rămas mereu "acolo"; putem spune că inadecvarea tehnologico-ştiinţifică proprie comunismului (şi care i-a atras falimentul) se înrădăcinează paradoxal în această religie a ştiinţei, paralizată de propriile hiperbole, dar mai ales condamnată la stagnare prin narcisism.

Cu toate acestea, imaginarul respectiv a supravieţuit şi în societăţile liberale occidentale, prin inerţie şi pe fondul anumitor instrumentări politico-ideologice. Iată ce scria Georges Duhamel, în *Paroles de médecin* (1946): «Amprenta medicală este netrecătoare. Ea este marcată la fel de adânc ca şi amprenta ecleziastică: «*sacerdos in aeternum*». Nu cunosc nici un «răspopit» al medicinii. Clericul care a părăsit casa revine mereu cu uşurinţă şi plăcere. El ştie că, orice ar gândi şi orice ar face, nu va putea acţiona şi cugeta altfel decât ca medic. Fiecare cuvânt rostit este, că o vrea sau nu, cuvântul unui medic». (*apud* Laplatine, op. cit. p. 381).

Analogiile de acest soi sînt motivate nu numai prin seria *medicină/trup; religie/suflet*, ci şi de evidenţa conform căreia filosofia "populară" a medicinii moderne trădează un veritabil plagiat teologic. Mereu echivalată cu mîntuirea sufletului, sănătatea fizică (şi urmarea ei: longevitatea) sînt înţelese ca răsplată a unei discipline ascetice (deopotrivă legată de respectarea prescripţiilor şi de o morală a prevenţiei). Decalcul priveşte pînă şi teologia "meritelor prisositoare" în măsura în care părintele exersat în arta (medicală) a privaţiunii transmite descendentului său un "bagaj genetic" favorizant.

Oricît s-ar împăuna medicina cu ştiinţificitatea ei constitutivă, ea exploatează un simbolism al răului şi o mistică a restaurării care vin din preistorie şi au fost codificate de creştinism. Credem în continuare că boala nu este «naturală» şi că moartea e nedreaptă. Luptăm cu aceleaşi "forţe obscure" cu care se nevoiau predecesorii noştri tradiţionali. Numai că demonul care ne vizitează astăzi e acela al obezităţii, cruciadele în care ne angajăm au ca scop (doar) sănătatea publică, iar efortul nostru de a ne desăvîrşi se rezumă la o modestă mişcare dietetică. Paradisul postmodern recomandă alimentaţia *fatfree* sau *sugarfree*, geneticianul încarnează ultimul tip de ucenic vrăjitor, în vreme ce carnea noastră putrezeşte discret.

Album

Cuvente den copii

● Copiii trăiesc 35 de ani, oamenii tineri 25 de ani, iar bătrînii în 5 ani mor. (8 ani)

● Pustiu e cînd stai mult, mult la televizor şi te apucă somnul. (7 ani)

● Eu mai am un frate, dar el e văr şi e mai mare, dar nu e mai deştept decît mine. (7 ani)

● Secret înseamnă cînd mama şi tata vrea să vorbească ceva interesant şi vin copiii să audă, şi ei îi dă afară pe copii. (7 ani)

● Noi ne spălăm ca să dăm săpun în ochi la microbi. (5 ani)

● Ziua mea este cînd vrea mămica. (6 ani)

● Cămila într-o cocoaşă are apă şi în alta mîncare. (7 ani)

● Întuneric este negrul care îţi trebuie pentru dormit. (7 ani)

● Cînd omul e bătrîn îi albeşte părul, că îi albeşte şi inima. (8 ani)

● Uneori găinile mănîncă pietricele să-şi clătească gura. (10 ani)

● Unii oameni are părul drept, că tata lor are părul drept, iar alţii are mama creaţă. (6 ani)

● Scheletul nu foloseşte la nimica, el este mort. (10 ani)

● Femeile îşi fac manichiură, ca să nu se vadă negreala de la unghii. (5 ani)

● Noi cînd scriem la bunică trebuie să punem timbru ca să ştie pe unde să o ia scrisoarea, pentru că pe timbru e desenată strada. (7 ani)

● Amorţeala e cînd ne aşezăm pe un picior şi sîngele ne înţeapă, ca să luăm piciorul de acolo. (10 ani)

● Luna este tot un fel de bec. (5 ani)

● Cînd calul fuge la galop, înseamnă că a luat-o la sănătoasa. (7 ani)

● Statuile se fac că poate Ştefan cel Mare moare în război şi mai trebuie copiii să-l ţină minte. (6 ani)

● Oamenii care fac poezii se numesc oameni mari. (7 ani)

● Noi ne iubim ţara că tovarăşul Nicolae Ceauşescu ne dă tot ce vrem, alimente, apă, dulciuri şi caiete. (7 ani)

● Miliţia ştie care e hoţ, pentru că ăia care fug pe stradă sînt hoţi. (5 ani)

● Politică înseamnă să vorbeşti numai despre popor. (10 ani)

Au fost consemnate în anul 1975
de dl. prof. Dorel ZAICA

Vreţi să
citiţi/scrieţi/vorbiţi/lucraţi
englezeşte?

Centrul Independent pentru Jurnalism
oferă cursuri de limba engleză
pentru ziarişti,
predate de
vorbitori nativi/ ziarişti/profesori calificaţi.
Cursuri de 3 luni
pentru avansaţi/medii/începători.
Taxe rezonabile.
Pentru informaţii suplimentare
luaţi legătura cu Dani Bocter
la 250.84.82

Mărturisirea unei romanciere

Sinceritatea Gabrielei Adameşteanu în a explica atitudinea Domniei Sale faţă de Paul Goma a fost - cum s-ar fi exprimat, probabil, un Perpessicius după a cărui eleganţă tînjim... - momentul muzical cel mai consistent al seratei în care Iosif Sava a invitat conducerea "22"-ului, cu ocazia împlinirii a 7 ani de apariţie. Cu o bună credinţă graţioasă şi prudentă, Gabriela Adameşteanu a evocat ce rol a avut Goma în afirmarea talentului ei, i-a definit două din trăsăturile caracterului: "Goma e generos, dar nu ştie să fie recunoscător", s-a ferit vizibil să-şi însuşească recenta afirmaţie radicală a d-nei Monica Lovinescu: "Îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma", pentru a ajunge, într-un sfîrşit de frază care avea avantajul lipsei de cursivitate, la dificultatea maximă: de ce nu l-a urmat pe Goma în revolta lui anticeauşistă, de ce n-a avut curajul lui, eroismul lui indiscutabil? De ani şi ani de zile, printre scriitorii români de cert talent şi oarecare conştiinţă, întrebarea aceasta funcţionează şi presează, precum, pe vremuri, aceea cu atitudinea faţă de "URSS, ca piatră de încercare a..." Gabriela Adameşteanu - conştientă de această apăsare - a găsit cuvintele şi justeţea tonului: Domnia Sa i-ar fi explicat acelui exemplar posesor al unicului adevăr că nu poate semna şi urma manifestul fiindcă nu are vocaţia unui asemenea gest eroic şi socoteşte că destinul ei de scriitor trebuie să se împlinească altfel în lupta cu o tiranie nu doar insuportabilă. Chiar şi după 20 de ani, explicaţia suna bine, foarte bine, normal adică, în bunul ei simţ. Era o idee de scriitoare veritabilă, de om liber, fie şi în momentul atroce al "aruncării zarurilor". Dar în glasul romancierei era distinctă îngrijorarea pentru normalitatea acestui gînd rostit azi, cînd conformismele morale duc spre inextricabile anormalităţi. Era clar că Gabriela Adameşteanu încă se teme - avînd strania îndrăzneală a sinceităţii într-un studio TV! - că ar putea fi socotită ca o laşă pentru că "n-a fost alături de Goma şi a preferat să scrie sub cenzura lui Ceauşescu". Căci aici a ajuns (şi nu prea slăbeşte) brutalitatea clişeelor militant-maniheiste (ce-i drept, nu o dată impuse de unele articole "post" semnate de o scriitoare cu prestigiul Gabrielei Adameşteanu): Goma a avut alături de el doar doi-trei oameni exemplari şi în faţa sa o masă de fricoşi, de oportunişti nenorociţi care au preferat să-şi scrie cărţile cu viza unei poliţii tot mai evoluate estetic în politica ei dezgustătoare. De ani de zile, prezumţia de laşitate face legea şi devine verdict, neacceptînd discuţia; modelul unic de virtute intelectuală întruchipat de Goma avea comoditatea de a fi tranşant, ca orice model unic. Eroismul, ca şi laşitatea, ca tot ce e extrem, are această mecanică reducţionistă, şantajantă, terorizantă, producînd conformisme paralizante. Uneori, trebuie să fii eroic pentru a ieşi din acest mecanism în care virtutea se închide într-un cerc vicios, încercînd - cum se şi cîntă - să-ţi "croieşti o altă soartă", nu mai puţin riscantă, chiar prin nesupunerea la model şi la somaţiile lui (pe cît de îndreptăţite pe atît de nepotrivite vocaţiei şi talentului tău de a căror responsabilitate nimeni nu te poate dezlega). Gabriela Adameşteanu şi-a ales o altă soartă decît aceea propusă de ultimatumul formulat de Goma. Un roman extraordinar, de forţa "Dimineţii pierdute" - cu acea descoperire de entomolog a unui personaj bucureştean, celebra coana Vica, demnă să stea pentru totdeauna în marea galerie a eroilor literari români - garantează că nu a greşit, pentru a ne exprima cu o simplitate de care Domnia Sa încă se teme. E străină cartea ei de vreunul din adevărurile "manifestului Goma"? E mai puţin "curajoasă" decît "Obstinato" sau "Cutremurul oamenilor" de la Gallimard? Întrebarea e strict civică, fiindcă esteticeşte - cum ar fi formulat Călinescu - răspunsul n-are umbră de îndoială. Şi fiindcă nu despart eticul de estetic, susţin că pentru a crea - în ani şi zile de trudă, sub dictatură şi cenzură - "o coana Vica" este necesar un curăj în sensul cel mai curat al cuvîntului, un curaj al inspiraţiei, al poftei de scris, al blestematului chef de lucru pe care numai cei ce nu-l cunosc (şi nu-s puţini asemenea juni prostuţi care nu dau "nici doi muci" pe Moromete şi Mopete ai dumitale!) îl pot despărţi, ba chiar opune, celui al lui Goma. Nu ştiu cum ar fi fost cu "10 Goma" în faţa fostului tovarăş Pacepa, dar ştiu fără nici un dacă ce literatură bună au scris nu o singură Adameşteanu, nu un singur Dimov sau Mircea Ivănescu, nu un singur Raicu, înfrîngînd cenzura, înşelînd-o, de nu inocent, atunci cu o sănătoasă viclenie. Să nu fi scris nimic, nici unul dintre aceşti laşi şi supuşi, să fi intrat în greva scrisului? Există aici un răspuns esenţial - cel al doamnei Monica Lovinescu, în '93, la TVR: "Nu ştiu!" E un "nu ştiu" al unei autorităţi în materie de "model unic Goma", care ar fi bine s-o liniştească şi s-o elibereze pe Gabriela Adameşteanu de orice nesiguranţă în problemă. Trebuie spus cu calm, fără complexe, fără "melo" tîrziu: Paul Goma n-a fost "singura întruchipare a demnităţii intelectuale" iar curajul lui civic n-are dreptul să blocheze - azi, ca şi ieri - libertatea de expresie şi opţiune intelectuală. Din absolut nimeni nu se poate face "o piatră de încercare" pe care s-o ridici şi cu care să loveşti într-un scriitor de talent, publicat (sau nu) la Gallimard sau doar la ESPLA. Singura întrebare este dacă Gabriela Adameşteanu e convinsă de valoarea deciziei ei din urmă cu exact 20 de ani, unitate de timp în care bunul romancier trebuie să creadă. Sînt semne în jurul şi mai ales înăuntrul inteligheţiei noastre care dovedesc că această problemă - s-o numim, rece, a diferenţei dintre oportunism şi oportunitate - nu e deplasată.

Radu COSAŞU

Scrisori întredeschise

Braşov 21/VIII 1933

Păpuşo!

În primul rînd nu te supăra căci azi nu ne putem vedea am făcut tot posibilul dar nu se poate. Mâine fac tot posibilul cred că nu te duce la dezastru lipsa mea aşa că... După cum am văzut îţi cam licuresc ochii după alţi. Să şti că nu eşti sinceră apsolut de loc.

Dacă azi cunoşti pe cineva ăla e al d-tale dacă mâine cunoşti altul nuţi mai trebue pe cel dintîi şi âţi place pe acesta. Gîndeştete bine ce faci faci prea mari "furori" între băieţi. Absolut tot ce faci nu faci pentru mine ci faci pe socoteala Dtale.

Ce încreţeşti acum o să destrami la urmă.

Cu dor şi drag, Dinicu

Braşov 31/VIII 1933

Scumpa inimei mele!

1) Scuză-mă că nici de data aceasta nu am fost corect faţă de tine. Cred că înţelegi.

2) Nu te supăra căţi scriu aşa cum se scrie articolele din legea "Măzescu".

3) Prin scris nu pot sămi vărs dorinţele aşa cum aşi vrea eu şi mai ales în ('4 ochi).

4) Team iubit şi te iubesc mereu să nuţi faci iluzi de meai scris în special de a treiea persoană.

5) Păi crezi dta că eu nu sunt capabil săi dau respectu şi nobileţea cuiva?!!?

6) Meai mai scris că suntem şi vom fi prieteni dar eu nu te uit niciodată odorul inimei mele şi dacă soarta nu ne va întâlni eară.

7) Să nu îţi închipui că toate ce le fac le fac din voinţă toate acestea le fac că mai părăsit tu păpuşo!!

8) Cel puţin dacă nu mai vreai să fi odorul meu nu mă uita niciodată.

9) Nu măi îndrăsnesc să calc în casa părinţilor tăi căci am fost mizerabil şi aiuristic faţă de nu ştiu cine... înţelegi cred!!!

10) Cu aceste termin şi zic somn uşor păpuşo.

Cu drag şi dor,
Dinicu

Festival

„Bien sous tous rapports“

Clermont-Ferrand are reputaţia de a fi cel mai important festival de scurt-metraj din lume. Ajuns anul acesta la a 19-a ediţie naţională, a 9-a internaţională, Clermont-Ferrandul nu a lăsat nimic la voia întîmplării: selecţie, organizare, desfăşurare – totul a fost perfect! (Chiar dacă deciziile juriilor n-au mulţumit pe toată lumea, iar Premiul presei a fost pregătit pe un adevărat "teren de bătălie"...) Pînă şi vremea: "Niciodată n-am mai prins la Clermont-Ferrand o vreme atît de frumoasă", mărturisea criticul Magda Mihăilescu, invitată de onoare a Festivalului.

Prima zi de festival este întotdeauna enervantă: prea multe filme de văzut, prea multe proiecţii concomitente, prea mult public... Acesta din urmă este de o tenacitate înnebunitoare, aşa încît rişti să rămîi pe-afară în ciuda acreditărilor de presă. Clermontezii sînt foarte mîndri de cinefilia lor, iar scurt-metrajul face parte, aici, din cultura oraşului la fel de mult ca Blaise Pascal. Din fericire, după o jumătate de zi de buimăceală în care constaţi că la toate filmele interesante sălile afişează *"Complet"* cu o oră înainte, descoperi că poţi face slalom printre programe; iar marea sală de la Maison des Congrès este destul de încăpătoare, chiar şi pentru ultimii veniţi...

O secţiune s-a dovedit, anul acesta, extrem de inspirată: aceea fantastică. **La Jetée** (1962) de Chris. Marker – "fotoroman" după care Terry Gilliam a făcut recenta sa **Armata celor 12 maimuţe** – este unul din filmele cele mai extraordinare văzute vreodată: un fel de *"Acum X ani, la Orly"* care amestecă ficţiunea, pseudoreportajul şi meditaţia într-un experiment de 28 minute ce poate fi considerat o capodoperă. **The Grandmother** (1970) de David Lynch este semnificativ pentru cariera ulterioară a autorului lui **Blue Velvet**, fiind prezente majoritatea obsesiilor sale; nu pentru toate gusturile, firesţe, şi cam lung (34 min.), însă neîndoielnic interesant şi plin de acele bizarerii "marca Lynch", inclusiv nişte picturi animate făcute de Lynch însuşi... **Byt** ("Locuinţa"), filmul lui Jan Svankmajer din 1968, a fost altă surpriză din cadrul retrospectivei fantastice. Îl cunoşteam pe Svankmajer datorită formidabilului său **Faust** – cel mai original film văzut acum doi ani în "Săptămîna filmului ceh"! –, l-am (re)descoperit acum cu acest scurt-metraj vechi de-aproape trei decenii: un filmuleţ de doar 13 min., făcut pe 16 mm, alb-negru, care ar putea fi echivalentul "din cale-afară de burlesc" al beckettianului **Film** (1965). Un fantastic absurd, vag suprarealist, la limita tragicomicului: genial! **Electronic Labyrinth** (1967) de George Lucas – simplu "exerciţiu" de pe timpul cînd Lucas era încă student la University of Southern California – este la mile distanţă de "jucărelele"

Marina de Van (stînga), în filmul său prezentat/premiat la Clermont-Ferrand (febr.'97)

ulterioare gen **Războiul stelelor**, lăsîndu-te să ghiceşti ce-ar fi devenit autorul lor dacă n-ar fi integrat superbul formalism abstract demonstrat aici în maşinăria comercială... Remarcabil, **Présence féminine** (1987) al lui Eric Rochant – singura "prezenţă" franceză din secţiunea fantastică meritînd a fi consemnată! Ca variantă parodică la **Frankenstein** – cel resuscitat este cîinele unei familii *middle-class* americane! – **Frankenweenie** de Tim Burton (1984) împinge fantasticul înspre satiră, cu savuroase efecte comice. Pe lîngă aceste capete de afiş, publicul s-a speriat de-a binelea la **Elevated** de canadianul Vincenzo Natali ('96), la **All the King's Horses** ('95) al britanicului Sean Rogg, la **Kitchen Sink** ('89) al neozeelandezei Alison MacLean, după cum a aplaudat amestecul de fiori reci/umor negru din **Same Dog...Whitewashed** ('95(de britanicul Simon Hook, din **Geometria** ('87) de mexicanul Guillermo del Toro, din **Doctor Curry** ('96) de spaniolul David Alcade, sau – în fine – originalitatea unui experiment la limita clipului precum cel din "Singurătatea adîncurilor" (titlul norvegian este greu de transcris!) de Thomas Lien şi Joachim Solum ('95).

După această paranteză *înafara competiţiei*, ajung şi la premiile propriu-zise. Aici, din păcate, criteriile "politic corecte" au prevalat, iar între opţiunile celor două jurii oficiale (naţional şi internaţional) şi cele ale publicului s-a căscat o prăpastie "ideologică"! Aş spune că publicul a fost "cu sine corect", premiind acele filme care au entuziasmat mai pe toată lumea: **Des majorettes dans l'espace** de David Fourier (Franţa) şi **Decade of Love** de Kurt Voelker (SUA); la acesta din urmă am văzut o femeie *dansînd* pe ritmurile disco ale formaţiei "Village People"!) Juriile oficiale au preferat două filme "trase" la aceeaşi temă: **Tout doit disparaître** (Franţa) şi **One Sunday Morning** (Anglia), care puneau problema emigranţilor mai mult sau mai puţin legali, a expulzărilor etc... Însă discuţiile cele mai aprinse la care am participat au avut loc (cum spuneam mai sus) înaintea stabilirii Premiului presei.

Criticii francezi vroiau să acorde acest premiu aceluiaşi **Tout doit disparaître**, manifest cenuşiu, "şozist", îndreptat clar împotriva Legii Debré (care agită opinia publică franceză de cel puţin o lună); un film destul de oarecare ("dublul" său britanic avea, măcar, mai multă emoţie!), pe care nu-l "salva" decît stricta lui actualitate... *"Ce vrem să spunem cu acest Premiu?"* a-ntrebat reprezentantul revistei **Positif** prezent la dezbatere; *"ce direcţie vrem să indicăm...?"* Alergic la cuvîntul *direcţie*, i-am replicat că eu nu cred că Premiul presei trebuie să fie altceva decît suma gusturilor celor care compun juriul; remarcă, desigur, "eretică", căci opunea purul (şi simplul) hedonism artileriei grele ideologice... Tărăboiul a degenerat în autism, cele două tabere (cea franceză şi "restul lumii") încheind un pact de neagresiune care a stabilit că, în privinţa Premiului pentru competiţia naţională, au cîştig de cauză jurnaliştii străini, pentru cea internaţională – francezii. Aşa se face că **Bien sous tous rapports** de Marina de Van (film ce părea să oripileze partea franceză!) a luat finalmente acest premiu (*"mă bucur că l-a luat"*, a spus reprezentantul cotidianului **La Repubblica** anunţîndu-l în seara ceremoniei de încheiere a Festivalului), în timp de ce deja-multipremiatul **Quest** de Tyron Montgomery (care reprezenta Germania) a fost recompensat cu celălalt premiu (internaţional). *"În ce mă priveşte, n-am văzut nici unul dintre ele"*, recunoştea criticul de la **The Times**, vecin de juriu... Dacă ar fi văzut filmul Marinei de Van, poate că şocul l-ar fi făcut să treacă în tabăra francezilor; **Bien sous tous rapports** este descrierea bunuelian-bressoniană a ceea ce un coleg (Mihai Chirilov) a numit "Farmecul *concret* al burgheziei": sexul oral în familie. Pentru nişte francezi care l-au produs pe Sade, "c'est juste"...

Alex. Leo ŞERBAN

marţi, februarie 25

bucurii

nu cred să mă fi schimbat mai mult decît ne des-figurează pe toţi primăvara asta, care ne împresoară viclean de la o vreme (e şi bine, e şi greu), dar cînd scriu cărţi poştale îmi cenzurez semnele, ca să povestesc mai mult, oare?
am fost aseară la vernisajul expoziţiei retrospective Horia Bernea, care, pornind de la abstracţiile anilor '70, ajunge la vechi peisaj românesc/dealuri/turle/hrană/prapor/coloană – privită în zeci de clipe, fiecare cu starea şi lumina ei.
iar grădinile
cele mai frumoase grădini din lume.
am reuşit să le *zăresc* în haosul deschiderii, cînd lumea stătea mai mult cu spatele la ele, dornică şi de spectacolul uman – şi el de zile mari – pe măsura evenimentului.
aplauze, speech-uri, rumoare de Salon.
la Muzeul Naţional de Artă, intrarea din dreapta.
Lume, lume, nu dormiţi, veniţi să vedeţi!

deocamdată atît, cu mare drag,

Oana DAVIDESCU

Cronica literară de tranziţie

Maculatorul

Paul Goma este azi încarnarea unui straniu paradox. Plasabil în vîrful ierarhiei sub aspectul **tinutei morale**, la un moment dat, faţă de ticăloasa minciună a comunismului ceauşist - el este, la 20 de ani de la acel moment, într-o situaţie care poate fi calificată, eufemistic, drept gravă **debusolare morală**.

Orice discurs onest despre Goma trebuia să înceapă cu recunoaşterea meritului său de a fi fost singurul scriitor* care a avut tăria de a-i spune NU, pe faţă, canaliei din Scorniceşti şi sistemului său. Securitatea avusese grija elementară de a lucra întru discreditarea condeierului opozant, "umblînd" cu iscusinţă la vanitatea breslei: poziţia tranşantă a lui Goma o punea în lumina unei pasivităţi umilitoare; îi trebuia, breslei, o compensaţie. Şi Securitatea, prin zecile, sutele (miile?) sale de guri i-o livra: "Goma? Care Goma?! Goma nu e scriitor! E un veleitar ratat şi complexat, gelos pe reuşitele altora care, în condiţiile pe care el le-njură, s-au realizat! Goma critică regimul numai ca să fie luat în seamă, să iasă din rînd!" etc. Şi trebuie să recunoaştem că-n conştiinţa multora, acest refren prindea. Dormeau mai liniştiţi la gîndul că acela care spune adevărul politic, în timp ce ei consimt (fie şi scrîşnind) la minciună, e un terchea-berchea, un zavragiu de doi bani, un nevolnic, face gălăgie pentru că nu ştie să facă literatură...

După 1989, Goma a fost publicat masiv în ţară. N-a fost suficient. Poate că, imediat după marea întorsătură, s-ar fi cuvenit o recunoaştere publică, solemnă şi răsplătitoare, a frumoasei sale cerbicii. Un gest de onoare, amplu, din partea breslei, ar fi fost binevenit. Nu s-a produs. Mi-e greu să evaluez cu cît a agravat această circumstanţă lucrurile sau cu cît le-ar fi îmbunătăţit absenţa ei. Fapt este că războiul "rece" între Goma şi scriitorimea română a devenit (unilateral) unul "cald".

După opinia mea, Goma este un bun memorialist. Goma n-are imaginaţie (sau are una autistă). Punctul său forte este relatarea "brută", fără ficţionăreli şi, mai ales, fără calamburească**. Cartea sa cea mai izbutită este, cred, cea apărută în românește cu titlul *Culorile curcubeului '77*. Cînd subiectul ca atare, "rupt din viaţă", are epic, are tensiune, are personaje, şi cînd Goma nu-l abureşte cu prea multă întortocheală şi împleticeală a frazei, rezultatul e remarcabil. "Rupt din viaţă" înseamnă însă, restrictiv, rupt din viaţa sa, din confruntarea sa cu lumea carcerală comunistă, *intra* sau *extra muros*. În rest, Goma n-are subiecte. (Ceea ce scrie despre Basarabia scapă rareori din banal şi, din cînd în cînd, pică în ridicol). Goma cel de acum nu iese din sine şi nu poate vedea bine pe altcineva. El pare a trăi doar la şi pentru telefon, dar n-are capacitatea unui Proust sau măcar pe cea a unui Camil Petrescu de a dilata plauzibil detaliul psihic infinitesimal. Situat pe păguboasa poziţie de buric al pămîntului, Goma molfăie şi rumegă la infinit *ce i-a spus Cutare* sau *ce nu i-a spus, şi dacă nu i-a spus, de ce nu i-a spus, şi ce i-ar fi spus el dacă acela i-ar fi spus* sau *ce a aflat de la Cutărescu că ar fi spus Cutare* sau *că nemernicul de Cutare n-a spus nimic*... Îngroş liniile, e drept, şi o fac cu conştiinţa că şi dintr-o astfel de materie îngustă un mare moralist, un om care aude ultrasunetele sufletelor, poate face literatură de calitate. Cu condiţia bunei-simţiri şi a bunei-credinţe. La Goma, acestea s-au şubrezit pînă la vacuum. Îl văd ca pe un păianjen în centrul plasei, fără altă preoccupare decît de a mai acroşa o "victimă".

*Jurnalul*** apărut la Nemira trădează o finţă imposibilă şi insuportabilă. N-am să dau nici un citat şi nici un nume. Cu un an în urmă, cînd îi comentam scrisorile, încă mai aveam "candoarea" indignării****. Am depăşit-o. Privesc la spectacolul erupţiilor de umoare neagră ale lui Paul Goma ca la o tristă anomalie a naturii umane. Ca o sepie, Goma maculează totul în jurul său. El e un diamant, toţi ceilalţi sunt nişte spurcăciuni. Dimensiunile răstălmăcirilor sale, non-stop, sunt apocaliptice. Chiar dacă eşti capabil ca într-un caz sau altul să-ţi păstrezi umorul şi o privire tolerant-comprehensivă, e obligatoriu de afirmat că ansamblul e de o falsitate monstruoasă. Percepţia şi "analiza" morală ale lui Goma, în privinţa scriitorimii române*****, depăşesc fantasmagoricul spre a păşi cu hotărîre în maladiv. Consemnările sale diaristice, de o acru-sprinţară vioiciune stilistică adesea (dar nu mai mult), alimentează, în deplorabila manieră asimilabilă gazetei *România Mare*, triviala voluptate, oribila plăcere, jalnica satisfacţie (din stratul cel mai de jos, din cloaca conştiinţei) de a-ţi vedea semenul mînjit, împroşcat cu necurăţenii: *homo homini lupus*, în registru de *merde*. Luciditatea etică, discernămîntul axiologic şi, pînă la urmă, simpla bună-cuviinţă l-au părăsit pe Paul Goma în secreţiile, nocive sieşi, ale unei conştiinţe tulburi. Cuvintele recent scrise de doamna Monica Lovinescu: *Îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma*, sunt cea mai grea, şi meritată, palmă pe care o putea primi.

George PRUTEANU

---

*) I s-au raliat doar Ion Negoiţescu şi d-nul Ionel Vianu.

**) Am văzut, prin bunăvoinţa unei cunoştinţe, o lucrare încă inedită a lui Paul Goma (dactilogramă multiplicată la xerox şi legată în cîteva volume), intitulată *„Zdicţionar“*, conţinînd coloane cu mii de cuvinte, fără alte comentarii, cuplate calamburistic în genul: "turbancuri", "buluceauşescu", "liicenzură" etc. Privind acel morman de file, debuşeu în derizoriu (melanj pigmeu de *Rebus* şi *Urzica*) al unei munci demne de o finalitate mai de doamne-ajută, m-a încercat un sentiment de jenă şi compătimire: cel care a înfruntat represiunea securistă se joacă acum cu vorbuliţe ca ţîncii cu cuburile?!

***) Paul Goma, *I Jurnal pe sărite*, 304 p.; *II Jurnal de căldură-mare*, 272 p.; *III Jurnal de noapte-lungă*, 352 p., cuvînt înainte de Laszlo Alexandru, Ed. Nemira, Buc., 1997, 40.000 de lei.

****) L-am şi abordat (telefonic), fiind la Paris, în iunie trecut, cu dorinţa de a realiza un dialog pentru un post de televiziune privat. Martori mi-s Dumnezeu şi multă lume din inteligheţia diasporei că am făcut tot ce era omeneşte posibil ca să-l conving de buna mea intenţie în favoarea sa, am mers pînă acolo încît am acceptat să mă "escamotez", propunîndu-i, în ultimă instanţă, să-i trimît operatorul singur, dacă el are aprehensiuni în privinţa eventualelor mele întrebări incomode. N-a fost chip să-l scot din ale lui: eu eram cel care am "înjurat-o" (aberaţie!) pe mama Monicăi Lovinescu şi cel care se mînjeşte colaborînd cu Pleşu, deci un vîndut lui Iliescu...

*****) Care - trebuie spus şi acest lucru - nu putea să se arunce, *in corpore*, în Gulag. Nu toată lumea e Giordano Bruno, am mai spus-o, există şi Galileo Galilei. Cineva trebuia, plătind minimul tribut necesar, să mai şi scrie. Nu e obligatoriu ca vocaţia martiriului să coincidă cu cea literară. Rezultatele ambelor sunt utile posterităţii. Şi strigătul lui Mircea Vulcănescu, şi *Moromeţii*. Şi modelul Iuliu Maniu, şi studiile de stilistică ale lui Vianu.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Banale poticneli de zi cu zi

Cînd n-ai de ales şi iei metroul

Sanda Alexandru este controlor de acces la staţia de metrou Piaţa Victoriei. Ca tot românul, ea se consideră o mică şefă. Nu ar fi nimic dacă şefia pe care o resimte s-ar răsfrînge numai asupra şirului de aparate înghiţitoare de cartele magnetice rînduite în faţa ei. Autoritatea ei se extinde însă, inexplicabil, şi asupra călătorilor care, nevoiţi să folosească serviciile metroului, sînt aliniaţi în şir indian de sita aparatelor. Dintr-un capriciu al cartelei magnetice sau al aparatului de taxat, iată-mă ajunsă în impas. Maşinăria din faţa mea înghite, apoi scuipă cartela care îmi arată că am o călătorie mai puţin. Dar de intrat, nu mă lasă. Biet călător nedreptăţit, cer sprijin controloarei, după ce îi rezum în mod civilizat episodul. Îmi aruncă o privire de profesionist: mă simt un gărgăune. Tot profesionist, introduce cartela în (alt) aparat şi îmi face semn să trec. Urmează o luptă între dorinţa mea de a nu părea cicălitoare şi avară şi revolta de client tras pe sfoară - cu cîteva sute de lei, ce e drept, dar păcălit. Cea de-a doua învinge şi îi explic interlocutoarei mele că soluţia găsită de ea nu mă satisface de vreme ce plătesc călătoria de două ori. Răspunsul vine prompt: "Dacă nu vă place, folosiţi reatebeu". Inutil să vehiculez principii ori termeni din vocabularul economiei de piaţă precum monopol, serviciu public, client, calitatea serviciilor etc. Mă rezum să constat doar, mai mult pentru mine, că după şapte ani, relaţia client - prestator de servicii publice este încă asimilată celei de subaltern-şef. Aroganţa şi dispreţul funcţionarei căreia statul comunist opresor îi conferea puteri absolute în faţa cetăţeanului au fost înlocuite cu arţagul funcţionarei de tranziţie. Reflexelor autoritariste ce încă persistă în atitudinea sa li se adaugă poate frustrarea rezultată din pierderea unui statut special şi a unor avantaje materiale. Poate extrapolările de mai sus par exagerate atunci cînd este vorba de o simplă salariată a metroului, îmi veţi spune. Un şef de-al doamnei în culpă se scuză în numele ei, dar are grijă să-mi atragă atenţia că a generaliza incidentul la nivelul întregii societăţi Metrorex SA este greşit. Mai ales că postul respectiv comportă unele riscuri, au fost şi cazuri de agresiune împotriva controloarelor. Este de înţeles că în situaţia în care societatea se afla pe o listă neagră de întreprinderi cu pierderi necesitînd restructurare de urgenţă, şefii evită orice publicitate negativă în presă. Dacă tocmai acest lucru nu are darul de a şlefui comportamentul unor salariaţi în sensul respectului faţă de publicul călător? Ar trebui. Acest lucru se intenţionează de altfel şi prin organizarea de către societatea menţionată a unor cursuri lunare de educaţie civică la care personalul ce lucrează cu publicul trebuie să ia parte. Dacă o uniformă şi un ecuson avînd înscrisă identitatea controlorilor de acces nu ar determina responsabilizarea acestora, o atitudine mai respectuoasă faţă de clienţi şi o grijă sporită faţă de imaginea "Firmei"? Probabil, mi se răspunde, dar lipsesc banii, deci e greu de realizat. Ca să aflu numele personajului principal al istorioarei, mi-am pierdut cam trei ore, în care am făcut uz de legitimaţia de ziarist şi am avut noroc de faptul că am dat peste un dispecer care m-a ajutat să mă strecor printre furcile caudine ale biroului de presă. Altminteri, ca simplu cetăţean... Aşadar, deocamdată nu ne rămîne altceva decît ca atunci cînd călătorim între Universitate şi Unirii, umăr la umăr, la oră de vîrf, să reflectăm la mult invocata schimbare de mentalitate percepută ca un liman al nefericirilor noastre de clienţi disciplinaţi şi supuşi. Dar poate că şi cotidienele incidente ar putea să devină amuzante, iar creşterile de preţ ale tichetelor de metrou mai suportabile dacă un zîmbet amabil la ghişeu ar înlocui tonul cu arţag care de multe ori ne zgîrie auzul. Cerem prea mult?

Livia SĂPLĂCAN

© C. Bumbuţ

Ziua Femeii şi lumea pe dos

Recent, într-o seară în care, pe seama unei grămăjoare de legume, îmi exersam la bucătărie capacităţile demiurgice, am ascultat la **Radio Total** o dezbatere foarte animată. Se lansase întrebarea: "Ce părere aţi avea dacă societatea ar fi condusă de femei, dacă s-ar reveni, adică, la matriarhat?" iar părerile curgeau cascadă, căci ascultătoarele şi ascultătorii telefonau întruna, dornici să discute ipoteza. Era amuzant şi straniu, totodată, că nimănui nu i-a trecut prin cap să facă pe somonul şi să înoate invers în sus-menţionata cascadă: "*ce-ar fi să fie* lumea condusă de femei" însemna "lumea e la urma urmelor condusă de bărbaţi". "Matriarhat" ipotetic (pe moderator îl şi treceau fiori glumeţi de groază la rostirea vocabulei) însemna patriarhat *de facto*. Şi ce era aşa de amuzant aici? Tocmai lejeritatea cu care se insinua prin discursurile tuturor raţionamentul de mai sus, fără ca el să fie rostit explicit. Căci, de obicei, în România, dacă-ţi trece prin cap să zici că trăim într-o societate patriarhală, vei fi contrazis şi considerat un ins lipsit atît de de bun-simţ, cît şi, mai cu seamă, de bun-gust.

Stranie era, apoi, mecanica "răsturnării": lumea condusă de femei (indiferent că era calificată drept "mai bună" sau "nu tocmai bună") părea să arate ca o mănuşă întoarsă pe dos. Acest efect de simetrie e (gîndeam eu contemplînd cartoful filozofal din cuptor) o caricatură a raportului de reciprocitate dintre sexe. Reciprocitate nerecunoscută de bărbaţi, credea Simone de Beauvoir. (Sîcîită de replica: "Gîndiţi cutare lucru pentru că sînteţi femeie", ea nu răspundea niciodată: "Iar dv. gîndiţi contrariul pentru că sînteţi bărbat" ci: "Îl gîndesc pentru că e adevărat"...).

Intrată în carnavalul imaginar al distribuirii "pe dos" a rolurilor sociale masculine şi feminine, lumea de la **Radio Total** n-a pomenit nici de *egalitate*, nici de *diferenţă*. Convocat să se pronunţe într-o asemenea dezbatere, un occidental mediu ar fi recitat, probabil, de îndată, "poezia" cu *gender*, cu egalitatea şanselor şi cu respectarea diferenţei, care diferenţă nu trebuie, nu e bine să fie gîndită ca presupunînd inferioritate... Că, în fapt, şi în civilizaţia lor, egalitatea cu bărbaţii e percepută adesea ca alienantă pentru femei, iar diferenţa - ca stigmat, e altă poveste. Dar e limpede că noi, acum, nu la validitatea sex-rolurilor sîntem dispuşi să medităm. Ne obsedează "poezia noastră" - cea cu "tematică" economică: investitori străini, restructurare, preţuri liberalizate. Iar ca să intoneze strofa-refren de jale şi alean social, se îndreaptă către rampă figura şomerului (generic) - nu a şomerei (majoritare). **(D.V.)**

Mărţişorul – tradiţie şi talent personal

– din arhiva "Furnicii" –

Ce cred oamenii că a fost mărţişorul

"Din cîte am auzit de la bunici fetele îşi puneau şnurul pe un copac şi cum îi mergea copacului aşa le mergea şi lor. Sau şi-l puneau la mînă pentru a alunga bolile." "Părinţii şi bunicii mei nu ţin minte să fi primit mărţişoare." "Mama spunea că, în Franţa, oamenii nu-şi pun mărţişoare ci le prind de spatele oamenilor fără ca ei să observe, însemnînd că au fost păcăliţi. Cînd era mama tînără; fetele îşi puneau şnurul unui mărţişor la mînă înnodîndu-l de trei ori şi îşi puneau trei dorinţe, apoi urma ca pe data de 8 Martie un băiat să rupă şnurul cu degetul mic după care dorinţele erau îndeplinite."

Ce strigă vînzătorii ca să-şi vîndă marfa?

"Hai la cele mai scumpe şi mai urîte mărţişoare din Bucureşti!" "Luaţi-l acu' că, dacă nu, îl găsiţi şi la anu'!" "Avem mărţişoare scîrboase!" "Cumpără cît mai e timp că mîine îl ieftinesc!" "Te uiţi, cumperi şi cîştigi numai la PROMărţişor!" "Pictură în ulei/ Numai cu 500 lei!"

Cum îi judecă cumpărătorii pe vînzători?

"Cîştigă şi ei o pîine." "Consider că îşi fac datoria perpetuînd tradiţia." "Bravo lor, că ştiu să-şi exploateze talentele." "Nu apreciază obiceiul ci urmăresc numai aspectul comercial, şi cîştigul de bani." "Bunicul spunea că aceşti negustori se plimbau prin sate cu nişte valize uriaşe şi căruţe frumos vopsite. Se pare că valizele încă au rămas însă căruţele au dispărut în negura timpului."

Cum le cheamă pe mărţişoarele zilelor noastre?

Riţi-Piţi, Romulani, Gogolani, Dihanii, Ţestoase educabile, Potenţei, Impotenţei, Animalu' canibalu', Mişulici, Pistrulici, Elefanţi mioritici, Triculici, Zîmbilici, Fufînlici, Animăluţe bleguţe, Bonţişori, Trumpiloi, Barbalaci, Hamaiaci, Bazbudzucki, Mikydonci...

Cum speră generaţia lui Michael Jackson să ajungă mărţişorul?

"Să fie o floare cu microfon care să înregistreze vocile şi să detecteze minciunile. Să aibă o tulpină care să arunce apă cînd doreşte purtătorul, frunzele să fie drept lopeţi pentru muşte. O aţă să sugrume rapid pe criminali. Acul cu care se prinde să fie din plastic şi să fie un casetofon cu interior invizibil, iar căştile să fie mici." "Ca şi pînă acum da' mai ieftin!" "Să fie făcut din material invizibil care se vede doar cu ochelari, să se pună singur pe haină, să se transporte oriunde." "Să fie din argint şi suflat cu aur, să fie în formă de inimioară iar în mijloc să fie o fată şi-un băiat şi să se sărute." "Fotografii de vedete." "Noi invenţii." "Un talisman făcut din diamant cu lemn de tei, o floare care se găseşte greu trecînd prin multe pericole, un ou de vultur de pe vîrful muntelui." "Aş vrea să arate ca cele din străbuni." "Cu adeziv şi telecomandă."

Notă: *Grupul de acţiune culturală "FURNICA" (patronat de Muzeul Ţăranului Român şi Fundaţia Al. Tzigara-Samurcaş) a creat în 1996 prima colecţie de mărţişoare. Cu aceeaşi ocazie, Delia Grigore şi Ana Pralea au făcut cercetări de teren în pieţele din Bucureşti şi în şcoli. Din "documentele de arhivă" a decupat cîte ceva Silvia Cazacu.*

Tatiana NICULESCU

Chirac şi poporul

Dacă organizatorii vizitei preşedintelui Chirac la Bucureşti s-ar fi gîndit să facă din ea o serbare populară ar fi avut toate şansele să izbutească. Ziua era însorită şi primăvăratecă; în centru, cîteva zile în şir, se astupaseră găurile din asfalt, se măturase, se spălaseră geamurile prăvăliilor. Pe traseu erau arborate drapele. La ProTV Chirac devenise reclama preferată: *Veniţi să-l întîmpinaţi pe preşedintele Franţei!* A doua zi, el zîmbea parizian de pe scara avionului prezidenţial Mystère. Toate cunoştinţele de limbă franceză se trezeau la viaţă.

Francofonii în vîrstă îşi aminteau de Bucureştiul de altădată, de lumea bună şi civilizată în care nu apăruseră amenzile pentru scuipatul pe stradă. Tineretul studios-bursier în ţări francofone îşi etala cu mîndrie accentul şi speranţa că anii de studii se vor prelungi. Chiar dacă - la întîlnirea din aula Facultăţii de Drept - preşedintele Franţei le-a spus că bani de burse nu sînt, *voyons*, statul francez încearcă să-şi reducă pe cît se poate cheltuielile. Le-a mai spus şi că a trecut vremea interesului exclusiv faţă de acumulările teoretice: e vital ca generaţiile noi să înţeleagă cum funcţionează piaţa muncii şi mecanismele economice. Altfel nu se pot implica îndeajuns în destinul ţării lor.

În prezenţa lui Jacques Chirac, intelectualii se simţeau aproape de Eliade, Ionesco, Cioran. Nimic nu poate trece peste rudenia de spirit. De aceea, ar fi de dorit ca profesorii, cercetătorii şi studenţii să circule fără viză între Arcul *de pe* Kiseleff şi cel *de* l'Étoile.

Gură-cască veniţi la şosea aveau la rîndul lor sentimentul că participă la ceva frumos şi important. Mici şi bere să fi fost... Herăstrăul era aproape, soldaţii defilau în uniformă de epocă, plini de găitane, Chirac îi saluta cu *Bonjour, soldats!* şi ei răspundeau la unison: *Să trăiţi!* Un cetăţean în costum naţional - fan al vizitelor oficiale de pe vremea lui Ceauşescu - se dădea drept *paysan roumain* venit special de la o fermă de tranziţie de lîngă Bucureşti să-l salute pe preşedintele Franţei. Spre surprinderea şi fericirea lui, ziariştii francezi

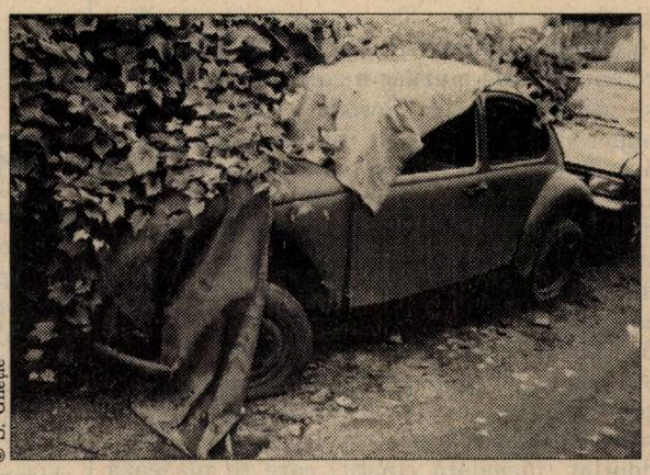

© S. Ghenţie

i-au luat interviuri. I s-au cerut amănunte despre imnul *Reveille-toi, Roumain*: era imnul regal, sau fusese inventat de fostul preşedinte, Iliescu, sau era imn impus de preşedintele "Constantineski"? Aici ţăranul român se pomeni la o cumpănă a istoriei personale: nici el nu ştia de cînd se cîntă la ceremonii "Deşteaptă-te române"! *En tous cas, c'est traditionnel...*

Serbarea bloca circulaţia spre Aviatorilor. De Gaulle. Dar pentru şoferul de taxi, vizita oficială nu e serbare, ci moment de aliniere la standardele europene. El ştie că Chirac nu e Chirac, ci NATO şi investiţii străine. Iar clientul cu cartonaş de presă în piept cules de pe traseu trebuie să fie vreun oficial. Aşa că, dacă interesele ţării o cer, se poate depăşi şi pe dreapta, şi te înscrii ocolind direct pe trotuar. Vizita lui Chirac e un girofar în tunelul reformei. *P-aici, doamnă, haideţi c-ajungem la fix!*

Din nefericire, străzile centrale sînt pline de poliţişti, pătrunşi şi ei de importanţa momentului. Disciplina rutieră trebuie asigurată mai abitir ca oricînd: amendă şi abia apoi *Vive la France!* Şoferul de taxi e trist şi contrariat: în ţara asta nu se poate face nimic cu adevărat măreţ! Oricum, ce atîta tevatură şi cu vizita asta...

© C. Bumbuţ

Cîţi şomeri vor fi în România?

Şomaj va fi mult, *mult mai mult*. Aud des, mult mai des, în ultima vreme, parafraza asta la reclama pentru noua gumă nu ştiu care. Percepţia cantitativă gen "cîtă frunză...cîtă iarbă" e explicabilă, fără doar şi poate, prin spaimă. Lăsînd deoparte resorturile acestei spaime, una din întrebările legate de şomaj în România este: ce înseamnă, totuşi, *mult*?

În '93-'94 rata şomajului era la noi de 11-12%. Erau judeţe care o duceau mai bine şi judeţe foarte lovite de şomaj: Vasluiul avea pe atunci o rată cam de 30% - ceea ce însemna că unul din trei inşi dornici să muncească nu avea de lucru. Era, cu siguranţă, mult. Apoi, rata şomajului a scăzut şi în presă se discuta mai puţin despre asta. Ajunsese cam la jumătate. În ultimele luni - iarăşi creştere. Dacă procentul şomerilor se va dubla, mă întreb cîţi dintre cei care vor scrie alarmaţi despre şomaj vor adăuga şi că el se apropie de ceea ce se înregistra cu trei ani şi ceva în urmă. Nu cred că vor fi mulţi. Pe ce mă bazez? Am participat cu o lună în urmă la un *training* pentru jurnalişti din Est. Unul din exerciţiile propuse acolo de profesorul occidental îţi cerea să faci o ştire dintr-un comunicat al unui ministru al muncii. Respectivul document prognoza o creştere cam pînă la 12% a şomajului din ţara lui cu economie de piaţă. *Trainer*-ii s-au mirat că aproape toată lumea de acolo a scris inflamat că e mult, foarte mult, *nepermis de mult*. După ei, e o rată aproape "normală" - dacă faci, în fine, o medie pe Europa - au adăugat zîmbind indulgenţi.

Pe vremea cînd aveam noi 12% şomaj, am stat de vorbă cu un specialist în domeniu - Ovidiu Naneş, director al Institutului de Cercetare în domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale. El mi-a atras atenţia că aveam în acelaşi timp *mult mai mult* şi-n acelaşi timp mai puţin şomaj decît spuneau statisticile şi că România n-are instrumente să-şi măsoare corect flagelul. Fiindcă fabricile obişnuiau să tempereze creşterea şomajului recunoscut oficial ţinîndu-şi mulţi lucrători în şomaj tehnic; aceşti oameni erau sau nu şomeri? Apoi, alte întreprinderi practicau partajul timpului de lucru: trimiteau, adică, prin rotaţie, o parte din muncitori în concedii fără plată. Altele negociau la nivel de ramură un salariu decent dar, cum plata lui ar fi presupus disponibilizarea unei părţi din angajaţi, preferau să micşoreze salariul (tăind din el chiar o treime!) şi să-şi ţină pe loc toţi oamenii, în virtutea principiului "solidarităţii interne". Sau: îşi trimiteau acasă, pe o durată nedeterminată, o parte din personal, cu jumătate din salariu. Dacă volumul producţiei rămînea acelaşi, salariile celor păstraţi la lucru creşteau (procedeu la limita legalităţii). Dar cei care stăteau acasă puteau fi consideraţi şomeri? Potrivit scriptelor - nu. Efectul psihologic al acestor proceduri e unul bun pentru individul traumatizat de comunism şi de o tranziţie din care nu prea înţelege mare lucru. Dar preţul plătit pentru şomajul mascat se calculează în... preţuri din ce în ce mai mari şi în inflaţie. În fine, mulţi dintre şomerii care au ieşit din plata ajutoarelor de şomaj îşi retrag dosarul de la Oficiul de Muncă dar nu fiindcă şi-ar fi găsit un post ci, dimpotrivă, şi-au pierdut speranţa reintegrării profesionale şi nu ţin să mai figureze în evidenţe dacă nu mai au de primit bani. Femeile, de obicei, procedează aşa şi se fac "casnice". Pe de altă parte, ce înseamnă "şomeri mai puţini decît în evidenţe?" Înseamnă mai ales inşi răzbătători care îşi încasează ajutorul muncind în paralel - de multe ori la negru.

Şomaj va fi mai mult, cu certitudine. Dacă restructurarea întreprinderilor se produce cu adevărat, va putea fi şi măsurat mai bine. Şi dacă nu - nu. (D.V.)

Cronica ideilor sociale

Natură moartă cu blocuri

Staţia de epurare de la Glina este sufocată de ruine toxice. Întreaga industrie bucureşteană îşi dejectează resturile în apa Dîmboviţei. Apa curge mai departe contaminînd albia Argeşului şi a Dunării. Muncitorii din Glina au format baraje fragile din baloţi de paie însă apa rupe simbolicele improvizaţii aducînd societatea dunăreană pînă la înălţimea norului de monoxid de carbon care întunecă Bucureştiul. Două milioane de oameni beau o apă reziduală care din aval vine încărcată cu alte noxe. Respiră aerul solidificat de gazele eşapate din măruntaiele unor maşini jurasice. Nu numai banii sînt puţini în România, ci şi natura. Lacurile din centura Bucureştiului sînt letale – puietul de peşte moare sufocat în apa gloduroasă, aruncat pe mal de pungile de gaze lichefiate. Aceste ape pătrund adînc în Cîmpia Română, către Bărăgan. Aici, malul lacului Mostiştea s-a depopulat. Perdelele de sălcii au putrezit, pămîntul este sărat şi neprimitor. Cînd dă soarele, dimineaţa, vezi prin apa semiopacă – umbra fostelor aşezări, abandonate în ultimii 15 ani. În planurile lui Ceauşescu, lacurile ar fi trebuit să constituie o cale de acces către Bărăgan care, prin Borcea sau Ialomiţa, ar fi devenit un culoar către Dunăre.

Această gîndire elementară care a adus prejudicii unui sfert fertil de ţară trebuie să ne dea de gîndit. Nu doar banii sînt puţini în România, ci şi natura este înjumătăţită. Exploatarea nefericită a unor zăcăminte de uraniu sau a plăcilor de azbest a dus la contaminarea în masă a localnicilor. Aceştia, firește, nu au fost avertizaţi şi şi-au construit fundaţia casei din steril uranifer. Sau şi-au învelit acoperişul cu folii de azbest. Zeci de ani, localnicii din Copşa Mică sau Baia Mare nu au ştiut ce efecte are asupra lor fumul greu aruncat de coşurile fabricilor. Pentru localnicii de lîngă fabricile de fosfaţi sau concasoarele de ciment – ridicată rată a morbidităţii (ca şi sporul negativ însoţitor) par normale. Oamenii, soldaţi de plumb ai acestei perioade, sînt dependenţi: tehno-logia poluantă este ca un viciu sinucigaş, amfetamină a prometeicei lupte cu natura. Ei acceptă prezenţa neprotejată a gropilor de gunoi (uneori radioactiv), a aerului impur şi a apei letale şi cred că ai o atitudine prea personală sau ideologizantă cînd le comentezi fişele clinice – chiar dacă acestea arată cît de mult plumb au adunat în oase, în sînge, în plămîni, cît de mult monoxid de carbon respiră pe oră sau ce otrăvuri circulă în aerul încăperilor. Iar dacă afirmi că blocurile în care locuiesc (ridicate peste noapte, cum îi lăudau poeţii pe urbaniştii sistemului comunist) sînt nişte bombe cu efect întîrziat, că zidurile prost zugrăvite le impregnează copiii cu substanţe toxice, că instalaţiile sanitare ruginesc şi, alături de ele, rugineşte şi apa care le străbate, că umezeala se strînge la încheieturile prefabricatelor ca într-un acumulator gigantic – devii duşmanul lor personal. Lupta omului cu natura (din care ne-am ales cu circa cinci ani mai puţin la speranţa de viaţă, comparativ cu celelalte ţări europene) exclude, cel puţin deocamdată, prezenţa terapeuţilor care ar vindeca, pentru început, elementele bolnave ale unei naturi industrializate, muribunde.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Cosmin MIHĂILESCU, absolvent al Facultăţii de Medicină Bucureşti, 1996

A da sau a nu da la Medicină

Hotărîrea de a face Facultatea de Medicină nu mi-a aparţinut. În 1989, visul oricărei familii era să-şi vadă copilul la facultate. Medicina şi Arhitectura reprezentau tot ce-ţi puteai dori mai mult ca părinte. S-au cheltuit sume considerabile pe aşa-zisele meditaţii, acestea fiind organizate (cel puţin pentru medicină) în adevărate reţele. Odată intrat în joc, valul te lua şi, dacă memoria şi tenacitatea de a îngurgita cunoştinţe erau bune, te vedeai intrat în facultate. Spun asta pentru că aici este primul punct dilematic: "datul" la medicină are "n" motivaţii (îndemnurile familiei, mitul doctorului, banii), dar aproape nimeni nu conştientizează, măcar în treacăt, ce implică profesiunea de medic. Dacă aspiranţii la medicină şi-ar pune această problemă, o bună parte dintre ei ar renunţa chiar din start.

Odată ajuns în mult rîvnita condiţie de medicinist şi după consumarea euforiei inerente, începi să-ţi pui alte probleme. În anii preclinici (I, II) cursurile rigide, fără bibliografie (dacă te prezinţi la examen cu lectura unor tratate străine la zi ai şansa să pici), lucrările practice efectuate cu metode şi aparatură ce aparţin secolului trecut, toate acestea induc studentului o stare de delăsare în totală contradicţie cu spiritul de emulaţie pe care şi l-ar fi dorit. Ajuns în anii clinici, îmbuibat de cunoştinţe teoretice predate la nivel de amănunt nesemnificativ, te trezeşti în faţa bolnavului, în fond esenţa activităţii tale, total descoperit. Deja ai început să te maturizezi şi să mai afli cum se face medicina pe alte meridiane. Te uiţi în tine şi vezi că aproape tot ce ai acumulat e rezultatul cititului din cărţi străine cumpărate pe bani grei, deoarece biblioteca ori n-a auzit de ele, ori are un singur exemplar "blocat" la vreun profesor pe birou. Dacă ai fi rămas la nivelul tratatelor litografiate (oferite pe pile) din biblioteca facultăţii, puteai fi acum un exponat de muzeu. Ajuns aici, îţi zici: lasă, că la patul bolnavului (anii clinici) va fi altfel. Aiurea! Din nou pleci la drum cu entuziasm dar în curînd realizezi că nimeni nu e bucuros să te vadă prin clinică, dîndu-ţi-se senzaţia că mai mult încurci. Asistenţii îşi văd de consultaţii, de "clientelă", şi de-abia într-un final îşi mai aduc aminte de studenţi. Dezinteresul este maxim şi de înţeles, în fond. Vinovaţii nu sînt ei, ci sistemul. Bineînţeles, există şi excepţii. Totul vine în sprijinul celebrelor vorbe care ţi se spun chiar de la început: "Meseria se fură!"

Ajuns în anul, să zicem, IV, atingi dezorientarea maximă. Începe să apară marea dilemă. Unii colegi se agită şuşotind şi schimbînd cărţi pe la colţuri, totul fiind învăluit de mister. Te interesezi şi afli că s-a produs "trezirea". S-a declanşat campania pentru examenul de echivalare a diplomei de medic în SUA. Dur examen, zeci de cărţi cumpărate şi însuşite, taxe de examinare plătite. Auzi că vagoanele de Budapesta (locul de examinare) sînt pline în zilele de dinaintea examenului de studenţi şi tineri medici. Tu, crescut în tradiţia interbelică a medicinii, hrănit cu biografiile romanţate ale marilor medici români, avînd şi uşoare valenţe filosofice, rişti să devii anacronic provocînd o discuţie. Situaţia e aşa de evidentă, că nu suportă comentariu. Dilema maximă! Din acest moment studenţii se împart în două categorii. Cei care vor "să plece" şi cei care mai speră că pot face ceva aici. Proporţia celor din ultima categorie scade îngrijorător spre finalul facultăţii. Cine sînt ei? Idealiştii, inconştienţii şi cei ce se pot "aranja". Ajuns la licenţă, tu, cel care ai vrut să rămîi, îţi contempli perspectivele: un examen de rezidenţiat (niciodată cinstit) care te plasează ucenic într-o specialitate (cinci ani cu un salariu mizer de 185.000 de lei) sau un post la un dispensar rural unde te rogi să se fi auzit de tren şi lumină electrică. Aşa că, proaspăt absolvent, eşti din nou în dilemă. De ce? De la unii din foştii tăi colegi începi să auzi cuvinte noi: *interviu, CV, marketing* şi afli că s-au angajat la firme de medicamente, cu salarii generoase şi condiţii de muncă onorabile. Dar tu? Tu vrei să practici meseria pe care de bine, de rău, te-ai chinuit să o înveţi şase ani şi-n care ai investit atît. Din nou încerci să angajezi discuţii, dar interlocutorii îţi răspund (de pe mobil) că nu au timp. Îi înţelegi şi te duci pînă la colţ să-ţi cumperi o *Cola* rumegînd la ce-i vei răspunde mîine vărului tău (clasa a XI-a) privitor la întrebarea familiei: dacă să "dea" sau nu la medicină...

Nu ştiu ce-i voi răspunde dar simt că-l voi încuraja. Poate sînt victima unui mit, dar, aşa cum spunea Culianu: "Blestemul rasei umane este că toate miturile ei sînt deopotrivă adevărate".

© C. Bumbuţ

Dr. Ioan Alexandru BUCUR,
chirurg, director al Spitalului de Urgenţă din Bucureşti

Boli, moarte, reformă, exod...

Eu cred că "marea" problemă e a întregii mentalităţi despre sănătate în ţara noastră. De la românul de rînd şi pînă la decidenţii foşti şi actuali, sănătatea e desconsiderată. Pentru majoritatea locuitorilor acestor plaiuri, boala şi moartea sînt nişte accidente care se întîmplă de obicei altora. Iar dacă se întîmplă cu propria persoană, fiecare se gîndeşte că aranjează în momentul "acela" cu un doctor sau cu un prieten ca să treacă hopul. Boala şi moartea sînt ignorate şi mai ales intelectualii sînt foarte surprinşi de ele. Am întîlnit foarte puţini oameni simpli în ţara asta care să mă întrebe în 30 de ani ce-i acela cancer; în schimb, intelectuali de mare fineţe obişnuiesc să pună întrebările acelea retorice şi destul de plate: "De ce mie? De ce se întîmplă? Ce este cancerul ? De ce trebuie să murim?". Asta este problema: că în momentele liniştite, în momentele de sănătate, nimeni nu vrea să ia la nivel individual măsuri de tip profilactic iar asta se petrece şi la nivelurile de decizie: numai cînd apare o epidemie se caută să se repare ceva, numai cînd apare o reclamaţie - fondată sau mai puţin fondată - atunci se iau măsuri. Mai avem o meteahnă: atîta vorbim, atîta are fiecare ceva de spus, atîta comentează şi completează, încît de fapt rămînem în concepţia vechilor cincinale, nu facem nimic. Amînăm de la zi la zi şi de la an la an. Este nepermis ca în ţară la noi sistemul de sănătate să nu facă, asumîndu-şi toate riscurile şi greutăţile, acea trecere de la sistemul medical cu bani gri, negri sau în diferite nuanţe de clarobscur, la un sistem de servicii plătite prin asigurări de sănătate. Numai printr-o astfel de lege, prin aplicarea ei, se poate trece la o reformă sanitară în România. Fără ea, este o reformă demagogică şi e aproape un masochism să fii bătut s-o iei înainte legat fiind de mîini şi de picioare. Aşadar cred că problema fundamentală este una de mentalitate şi nu numai în interiorul reţelei medicale. Fără îndoială, reţeaua medicală va suferi un şoc psihologic, dar la acesta va contribui şi populaţia. De aceea şi vrem să amînăm cît mai mult acest şoc psihologic al reformei. Aproape tuturor le e frică, de la asistente şi pînă la medicii care au avut greaua responsabilitate de a trece prin direcţii judeţene şi prin minister - toţi sînt terorizaţi de răspunderea uriaşă care rezultă din actul de decizie fundamental: macazul către un alt sistem de mişcare a banilor către spitale, către medici şi, de aici, către tehnologia reţelei medicale.

Mă întrebaţi dacă medicii se tem că se vor cerne competenţele, dacă se tem de inegalitate? Nu, inegalitate există acuma. Acuma pot avea foloase băneşti foarte mari chiar cei, şi mai ales cei incompetenţi. Pentru că sistemul normal pune o ordine în cantitatea dar şi în calitatea gesturilor medicale, care sînt plătite, cuantificate şi, în felul acesta, cît de cît, obiectivate. La ora actuală, în sistemul nostru, fost şi prezent, circulaţia banilor este de un subiectivism pur şi simplu înfricoşător. Şi nu întotdeauna se plăteşte competenţa; se plăteşte aparenţa; avem foarte mari specialişti în aparenţe. De aici rezultă stări conflictuale, dintre care eu aş remarca una singură. Din generaţia mea, a anilor '70, au plecat foarte mulţi peste graniţă, n-am rămas nici 10%. Ei bine, nu mi-am putut închipui şi sînt stupefiat văzînd că acest fenomen se repetă azi sub ochii noştri şi că foarte mulţi tineri nu mai au încredere în revitalizarea medicinii româneşti. Acest nou exod al tineretului absolvent de medicină e un simptom urît, ca icterul pe un chip de om. Ca să nu mai ai speranţe, ca să nu înţelegi de ce nu poţi să plăteşti o chirie în ţara ta după ce ai terminat o facultate e foarte trist şi e foarte greu de explicat. A spune unui tînăr medic, aşa cum şi eu am fost sfătuit de generaţiile anterioare: "ai răbdare, ai răbdare...", ar fi, cred eu, lipsit de sinceritate din partea generaţiei mele. Nu mai pot să spun nimănui să aibă răbdare; simt că mint. *(Opinii culese de D.V.)*

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 215 ● 7-13 martie 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.

Anul V
nr.216
14-20 martie 1997
16 pagini 600 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană pentru Ştiinţă şi Artă
Biblioteca
Timbolia

FEŢELE INTOLERANŢEI

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

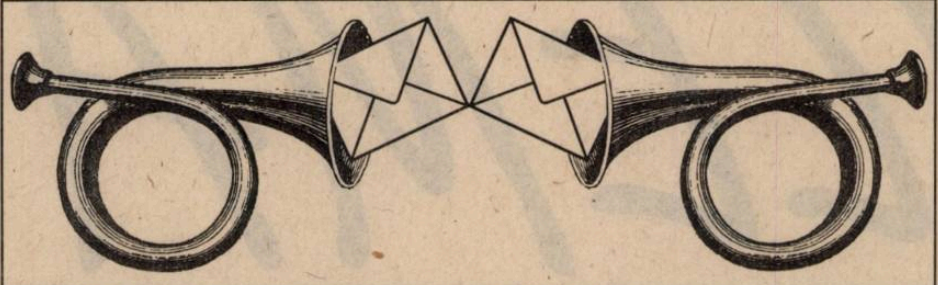

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 214: „Natură & tehnologie“

O inexplicabilă idolatrie a tehnicii

Stimată Redacţie,

Nu sînt un cititor constant al revistei "Dilema". Nu întotdeauna mă interesează temele pe care le propuneţi. Nici dintre aceia care trimit scrisori la redacţii, spre a lăuda sau critica, nu sînt. Cu toate acestea, am aşteptat şi am citit nr. 214 al revistei, cu tema "Natură & Tehnologie". Două motive m-au adus să fac astfel: întîi, că mi s-a părut o temă interesantă, actuală, importantă (cum, din păcate, rar propuneţi, ocupîndu-vă, în general, de aspecte lăturalnice, neesenţiale pentru problematica de astăzi şi de la noi - fapt care, mie unul, îmi apare "dilematic", ştiindu-l pe dl Pleşu ca un om de cultură ce a dovedit a fi stat mult în preajma celor esenţiale); apoi, fiindcă mă interesează mult problematica tehnologiei astăzi şi aş fi vrut să cunosc părerile "nespecialiştilor" în ale maşinismului (sînt inginer electronist şi-mi profesez meseria de peste şapte ani). Iar la decizia de a vă trimite aceste rînduri, m-au împins următoarele:

- este regretabil că o revistă de cultură selectează spre publicare articole atît de slabe, ca formă, şi/sau atît de superficiale, ca fond (personal, am avut intenţia de a vă trimite spre publicare cîteva consideraţii privind nocivitatea tehnicului astăzi, dar m-am oprit în faţa dificultăţii de a surprinde claritäţi în privinţa unei atît de complexe problematici);

- este inexplicabilă această idolatrie a tehnicii şi indiferenţă ori adversitate faţă de natură, din partea unor oameni "de cultură". Rezultat al ignoranţei (neinteres pentru Adevăr, interes pentru comoditate, plăceri, cult necondiţionat al Occidentului "hipercivilizat")! Consecinţă a livrescului sterp, a depărtării de natură, privită doar ca vizitatori, "turişti"? Admiraţie oarbă pentru tot ce înseamnă "inteligenţă", în dauna nevinovăţiei naturii? Mi-e greu să-mi explic...

- este nedrept ca doar "beneficiarii" civilizaţiei tehnicizate să se pronunţe în privinţa impactului tehnicului în viaţa noastră. Ar fi fost de dorit să-şi exprime părerile şi cei care efectiv "fac" tehnică (ingineri, tehnicieni) şi care o percep ca pe o povară, ca pe o piatră sisifică. Deci acei tehnicieni care văd şi faţa diformă a tehnicii (lipsa spontaneităţii şi nevinovăţiei vieţii, îndemn la vicii josnice, materialism grosolan), care visează fără speranţă la frumuseţea şi adevărul naturii, dar care-şi asumă condiţia, îşi fac în fiecare zi datoria la locul lor de muncă. Pentru aceştia scriu aceste rînduri. Dacă veţi avea amabilitatea să le publicaţi, cei care le vor citi poate nu se vor mai simţi atît de singuri.

Constantin PETREA
str. Popa Nicolae, nr. 18, bl. 52, sc. 1, et. 1, ap. 3, sect. 2, Bucureşti

N.red.: Multă vreme vom regreta că "v-aţi oprit în faţa dificultăţii de a surprinde claritäţi" în complexitatea problemei şi v-aţi rezumat la aceste durităţi. Ne mulţumim şi cu atît, căci astfel simţim şi noi că nu sîntem singuri.

Nr. 213: „Reziduuri romantice“

Revoluţionar şi "revoluţionar"

Vă rog să-mi permiteţi a trece peste dorinţa de a exprima, în mod sincer, dar poate aparent convenţional, ceea ce gîndesc, simt că însemnaţi dumneavoastră şi "Dilema" pentru societatea românească; vă rog cu cea mai sinceră modestie să-mi acordaţi această îngăduinţă în ceea ce priveşte protocolul, în fond cine sînt?...

Mărturisesc că, de multă vreme, doresc să corespondez cu "Dilema", numai pentru a produce un oarecare feed-back pentru redacţie, ca urmare a unor dileme aduse la lumină de dumneavoastră şi, de fiecare dată, am considerat că opiniile precis inconsistente ale unui inginer de 36 de ani, cu familie şi cu respectul pentru normele legale, morale, religioase, ale societăţii nu ar constitui decît un element perturbator pentru lectorii dumneavoastră de corespondenţă; aşa că m-am abţinut.

În aceste zile însă, marcat de anumite lecturi, de situaţia în care ne aflăm cu toţii, am primit din partea "Dilemei" o provocare care nu mă mai lasă pasiv. **"În 1996 am consumat cu 2,5 miliarde de $ mai mult decît am produs" ("Dilema", 28 februarie 1997)** mă face să am o judecată simplistă, poate: **2,5 mild. $: 23 mil. români=cca 108 $ /an/ român.**

Român care *produce*. Prin urmare, toţi românii care produc consumă mult mai mult decît produc, asta fără a ţine seama de cei care sînt întreţinuţi de alte surse (pensii, alocaţii, aparţinători etc.). Unde e diferenţa? Sigur că o analiză economică profesionistă a situaţiei din ţară ar aduce detalii aiuritoare: evaziune fiscală, furturi, economie subterană etc., cuprinse într-un tot care ar putea fi definit ca proastă gestionare a economiei în general. Statul este acuzat de această proastă gestionare a economiei şi cu argumente de genul "subvenţionări pentru faliţi, cheltuieli nejustificate, legislaţie care nu încurajează investiţiile etc.". Mă aflu printre cei care admit austeritatea şi privaţiunile impuse de prepararea unui viitor bun; în acelaşi timp însă consider că moral ar fi ca *toţi* cetăţenii ţării să-şi asume nişte renunţări, indiferent de nivelul de trai pe care-l au. Aşa ajung să fac legătura cu "Jurnalul" lui Mihail Sebastian:

"... nu există imbecili şi deştepţi, buni şi răi, oneşti şi escroci. Există doar putinţa de a fi tare – nu importă cum, prin bani, prin şantaj, prin importanţă, prin orice. Atunci orice alt criteriu încetează."

Şi cine a avut bani? Ei bine, mulţi dintre aceia care au avut, pe vremea comunismului, acces la economia de piaţă şi la ştiinţa regulilor acesteia. Bravo lor! Apoi? Cine a şantajat, cine a fost important, dar nu printr-un orice de genul consacrare profesională (artistică, medicală, juridică, inginerească etc.)? Nu vreau să vorbesc cu păcat, dar există o lege a revoluţionarilor care îi plasează pe aceştia într-o garnitură de privilegiaţi, alţii decît "fraierii". Există peste o mie de jertfiţi pentru schimbarea regimului totalitar, care sînt acum în cimitire, şi mult mai mulţi indivizi supravieţuitori ai "revoluţiei", stătători, beneficiari ai recunoştinţei neamului prin: scutiri de impozite pe venit, spaţii comerciale preferenţial acordate, terenuri în extravilan (pentru ce?), avantaje varii pe care am deveni meschini dacă le-am lua la bani mărunţi. (Am cîţiva prieteni care, la "revoluţie", medici fiind, au îngrijit răniţi ferindu-se de gloanţe. Ei au înţeles mai repede ca alţii ce a însemnat "revoluţia" şi au plecat, scîrbiţi, în străinătate, nu pentru mirajul acelei brînze mai accesibile de care vorbeaţi dumneavoastră acum cîţiva ani în urmă. Puteau uşor să capete certificate de revoluţionar, dar "revoluţia" nu asta însemna pentru ei... Dacă ar fi şi numai atît, "revoluţionarii" ar însemna destul pentru mine ca să mă gîndesc să părăsesc o societate anormală, şi nu oricum, ci pe motive politice! Să nu ne gîndim decît la faptul că nu există prea multe scandaluri politice, sociale, economice, în care măcar un "revoluţionar" să nu fie implicat.)

Mi-am permis să vă ocup timpul cu aceste rînduri, pentru că problema îmi pare a aduce destule frustrări "fraierilor" care încearcă să fie corecţi. În fond, lumea a observat că România e o ţară a handicapaţilor, a copiilor contaminaţi cu HIV, a multor altor probleme sociale, dar nimeni nu a băgat de seamă că România este o ţară a revoluţionarilor, pe lîngă care trăiesc cu sfiiciune oameni aparte, specimene umane slabe, fără privilegii, într-o ţară a privilegiaţilor de toate felurile...

De aceea, cu toată umilinţa declarată mai sus, vă rog să aveţi amabilitatea de a lua în analiza propunerilor pentru dileme şi pe cea posibil intitulată "Revoluţionar, «Revoluţionar»".

Cu aleasă consideraţie,

Horia DRĂGOI
Intr. E.L. Zamfirescu 3, Bucureşti

Provocări de dialog

Sebastian şi Eliade

Dragi cititori ai "Dilemei", citatul din Faulkner din pagina a doua a dragei noastre reviste mi s-a părut cum nu se poate mai semnificativ odată cu apariţia "Jurnalului" lui Mihail Sebastian. Sînt sigur că mulţi dintre dumneavoastră au citit cartea sau au parcurs numeroasele recenzii din presă. Îndrăznesc să vă provoc, zvîrl "mingea" plin de dileme şi aştept eventualele răspunsuri. (Evident, totul rămîne la latitudinea redacţiei. Dacă nu veţi considera epistola mea demnă de a fi publicată, vă voi iubi la fel de mult şi cumpăra la fel de des.)

Viaţa personală a marilor scriitori interbelici, aşa cum reiese ea din "Jurnal", a stîrnit în sufletul cititorului român "crize de conştiinţă, iluminări, zdrobiri şi mînii", cum scrie Radu Cosaşu. Lectorul român, patriot şi demn apărător al valorilor literare naţionale, cade-n postura vulpii pofticioase în faţa strugurilor. Numai că, altfel decît în fabulă, vulpea (citeşte: românul "verde") face saltul şi efortul (financiar) şi înşfacă ciorchinele (adică "Jurnalul"). La degustare boabele-i par acre, iar gurmandul nostru literar "nu poate pentru ca să spună" decît că viţa nu-i altoită (citeşte: "Nu scrie aşa de bine ca Eliade ori Camil, nu-i aşa de mare ca Noica!"). Citind "Jurnalul" , românii "verzi" ce s-au mai "copt" la "soarele" Europei ajung în stare de şoc şi-şi abandonează "dragostele" literare. Dan C. Mihăilescu a scris despre un tînăr ce l-a scos pe Eliade de la inimă şi din bibliotecă.

Dacă ar fi să ne luăm după cronicile literare, Mircea Eliade "iese" cel mai prost din carte. Domnul E. Negrici spunea, la televiziune, că bunul prieten al lui Sebastian ar fi un părăsitor. Lucru pe care, însă, nu ni-l dezvăluie în premieră "Jurnalul", îl mărturiseşte, tacit, chiar Eliade în memoriile sale. De aici aflăm că autorul pleacă în străinătate într-un post diplomatic, atunci cînd situaţia politică din ţară devenise instabilă; venit într-o scurtă vizită la Bucureşti, în 1942, îşi ocoleşte prietenii, mai ales pe Sebastian (fapt ce încearcă să-l explice în "Memorii", vol. 2, pag. 67-68). Îşi iubeşte mult soţia, dar o şi sacrifică întrucîtva, robit de patima scrisului, Nina Mareş fiindu-i, de fapt, "logodnică de-a pururi, soţie niciodată". Durerea şi remuşcările la moartea ei, în 1944, vor fi mărturisite în romanul "Noaptea de sînziene". Eliade n-a şovăit o clipă să rămînă în Occident, după 1945, şi a participat activ la viaţa culturală românească din exil (implicit cu accente anticomuniste), fiind perfect conştient de riscurile la care îşi supune membrii familiei (mamă, tată, soră, frate) rămaşi în România comunistă. Eliade e un părăsitor a tot ce îl împiedică să scrie cît mai mult şi mai bine, şi să se realizeze ca om de cultură universal. Cred în acest mod de a fi, de cele mai multe ori mărturie lumească a condiţiei geniului în lume.

Drag cititor, încearcă să faci distincţia dintre viaţa şi opera scriitorului! Acesta va da seama de opera sa în faţa noastră şi a criticii literare, iar de purtarea sa cu semenii va da socotinţă în faţa lui Dumnezeu. Parafrazîndu-l pe Faulkner, dreptatea îmi pare de partea lui Sebastian, iar adevărul de partea lui Eliade.

Costin NEAGU, student,
str. G-ral Grigorescu 23, Bl. 73, sc. C, ap. 40, Ploieşti

N.red.: Întrebare colegială către cititori: legăm o discuţie despre "Jurnalul" lui Mihail Sebastian?

Am zîmbit la...

Stimată Redacţie

● Trimit spre publicare această scrisoare deschisă. Vă urmărim cu interes în continuare... dilemele.
De altfel avem şi noi şi tot atît de acute.

● EXCELENTĂ pagina întîi din 7-13 februarie 1997, 16 pagini 600 lei. Imaginea României este exactă cu menţiunea făcută de copilu' Ana (20) plecat din ţară la 4 ani şi revenit pentru prima dată la 20. "Sînt prost crescuţi, mama. Te calcă pe picioare, te împing şi nici nu le trece prin cap să-şi ceară scuze. În plus vorbesc toţi deodată, ei te întreabă ceva - ei răspund şi TV-ul merge non stop."

Mama a răspuns Anei: "Bucureştiul nu este România şi dacă rămîneam acolo... nici noi (poate) nu ceream scuze."

● Urăm la mic la mare o primăvară însorită, entuziasm, capul sus, ţîţele înainte şi privirea inteligentă.

G.CERKEZ
Zürich, 3 martie 1997

N.red: Textul e pe verso-ul unei ilustrate care reproduce "Il parlatorio" al lui Giovanni Antonio Guardi din Museo della' Rezzonico de la Veneţia; ilustrata d-nei Gabriela Cerkez (Pestalozzi Strasse 34, Zürich) rămîne în pinacoteca Dilemei.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Diplomaţi şi diplomaţie**
- **Intrarea în NATO: prezumţii şi certitudini**
- **Gospodari şi gospodine**
- **Despre corupţie**

Irealitatea comunistă

Ion Iliescu s-a dovedit curajos acceptînd să apară la televiziune în compania lui Mircea Dinescu. Toată lumea ştie că, pentru poet, interlocutorul nu există. El are obiceiul să joace simultan toate rolurile: cel care întreabă, cel care răspunde şi cel care moderează. În plus, e imprevizibil, necomplezent şi, la o adică, nemilos. E adevărat că şi Ion Iliescu stă mai bine cu discursul decît cu replica. Răbdător, de o obstinaţie tematică şi stilistică inflexibilă, el are tendinţa de a perora compact, strecurîndu-se în toate interstiţiile lăsate libere de partener. Un partener pe care obişnuieşte să-l tutuiască condescendent, iritant, după un cod care pare să fie comun tuturor foştilor funcţionari de partid. (Un obicei asemănător am constatat şi la Silviu Brucan...)

Mi s-a părut întotdeauna că expedierea "cazului Iliescu" prin invocarea comunismului său de fond simplifică inutil lucrurile. Comunist sau nu, Ion Iliescu a acceptat, la peste şaizeci de ani, să ia parte la destrămarea sistemului care l-a format. A consimţit să gireze o evoluţie politică contrară educaţiei şi naturii sale şi a primit cu stoicism înfrîngerea în alegeri. Ca să nu mai spun că furia anti-iliescistă a unora care, sub Ceauşescu, au cultivat aţipirea strategică nu putea fi decît abuzivă, nelegitimă moralmente. Cu toate acestea, ceea ce m-a frapat în timpul celor două emisiuni găzduite de Vartan Arachelian a fost, trebuie să admit, inconfundabilul iz "partinic" al fostului preşedinte. Mi-a fost limpede că el nu se va putea dezvăţa niciodată de ticurile constitutive ale discursului de tip comunist. Va contesta orice eşec de adîncime, preferînd să vorbească despre contradicţii şi "lipsuri" temporare. Va fi "optimist" în chip dezesperant, cu orice preţ, şi mai ales cu preţul adevărului. Va invoca statistici, cifre, succese aritmetice, chiar dacă realitatea le contrazice. Va trece cu vederea dezastre palpabile şi va semnala primejdii închipuite. Îi pui dinainte o fotografie, îţi scoate de sub mînecă un grafic. Îi arăţi un om înfometat, îţi arată o statuie de oţelar. Îl supui judecăţii oamenilor şi el cere, grandilocvent, "judecata istoriei". Afişează un soi de eroism cordial, priveşte încrezător spre viitor şi vigilent spre duşman. Îi vorbeşti de cai morţi, îţi vorbeşte de creşterea producţiei de lapte, îi vorbeşti de prăbuşirea sistemului de irigaţii, îţi vorbeşte despre reuşitele politicii externe, îi vorbeşti de şapte ani proşti, datoraţi erorilor sale, îţi vorbeşte de trei luni proaste, datorate adversarilor săi. Se plasează mereu în aşa fel, încît el e un luptător constructiv şi tu un defetist circotaş. E mereu nevinovat, bine orientat, "realist". În fapt, e un fanatic al *abstracţiunii*: din punctul lui de vedere, totul e important, *în afară de realitate*. Realitatea e, pentru mentalitatea comunistă, cel mai îndărătnic dintre duşmani; ea trebuie, prin urmare, "corijată", "depăşită" şi, la limită, desfiinţată. Comunismul e un cult al irealităţii, dublat de refuzul superstiţios al oricărei transcendenţe. Cu alte cuvinte, e o specie de nihilism ofensiv, mobilizator, un deghizament tonic al neantului. Ştim cît e de înfricoşător să fii victima unei asemenea stihii. Dar nu e, probabil, mai puţin înfricoşător să ai neşansa de a o întruchipa.

Andrei PLEŞU

Cui folosesc iniţiativele scandaloase?

Cu mici întreruperi întîmplătoare, viaţa noastră politică a fost, din 1997 încoace, un lung şir de scandaluri, rupturi, provocări, manevre şi conflicte. Între coaliţiile parlamentare sau în cadrul aceluiaşi partid, între preşedinţie şi o parte a guvernului, între personalităţi din aceeaşi tabără ori complici din tabere adverse s-au iscat periodic certuri furtunoase şi păgubitoare, duşmănii făţişe, nori de răzbunare. Vedetele culturale, sindicatele, asociaţiile de tot felul şi chiar presa naţională au fost folosite de multe ori pentru a aţîţa spiritele şi pentru a transforma spaţiul dezbaterilor publice într-o arenă de bîlci. "În numele democraţiei", al "moralităţii" sau al "valorilor neamului" am avut parte de procese de intenţie şi de valuri de intoleranţă, de violenţe şi dispreţ pentru opinia de sens opus, de calomnii, isterie colectivă, orgolii rănite.

În tot acest timp, răul din jurul nostru ne-a apărat de catastrofă fără ca noi să ne dăm prea bine seama cum s-au întors în favoarea noastră anii în care-i invidiam pe iugoslavi pentru libertatea "în stil occidental", pe bulgari pentru programele televizate, pe albanezi pentru că ne întreceau în statisticile reformei după căderea dictaturii. Alternanţa la putere n-a fost o minune, cum le place unora să creadă, şi nici un merit exclusiv al candidaţilor opoziţiei în lupta lor cu "hidra iliesciană". Ea rămîne, pe de o parte, rodul schimbării mentalităţilor în deplină libertate de gîndire şi de exprimare, şi, pe de altă parte, rezultatul firesc al "trezirii" unor grupuri de profesionişti în stocarea, vehicularea sau colportarea dosarelor cu informaţii. Toate segmentele şi toţi factorii "responsabili" au primit, chiar dacă le e greu s-o recunoască, un nesperat ajutor şi un imbold reformist chiar prin "exemplul vecinilor": populaţia s-a lecuit îndeajuns de repede de naţionalism pentru că el a provocat în fosta Iugoslavie o tragedie istorică; cursul leu-dolar a început să fie calculat **altfel** de cum le convenea foştilor securişti deveniţi bancheri sau patroni (dacă nu şi una şi alta) pentru că bulgarii s-au dezis de moneda naţională iar criza economică a luat proporţii dramatice; jocurile piramidale şi spălarea banilor murdari au fost "controlate" chiar de cei care le încurajaseră "în interes naţional", devenind obiect de analiză în consilii supreme şi rapoarte SRI pentru că în Albania explozia e pe cale să mături vîrfurile puterii după ce a pîrjolit baza socială. Dezechilibrele social-economice, conflictul armat, războiul civil şi tendinţele centrifuge care au devenit "realităţi crude" la Sofia, Belgrad, Tirana sau Moscova au fost, dacă tot facem caz de creştinismul şi de credinţa noastră, "semne de la Dumnezeu" pentru clasa politică românească. Le-a folosit ea cum trebuie, a înţeles ceva din stabilitatea obţinută doar prin reacţiile temperate ale masei electorale?

Reporterii trimişi în "misiuni speciale" nu se sfiesc să acuze poliţiile secrete din Bulgaria, Albania, Serbia sau Federaţia Rusă pentru rolul lor destabilizator şi pentru cinismul cu care şi-au aruncat propriile popoare în prăpastia sărăciei şi a războiului. La noi, specialiştii în încăierări şi divorţuri, în crearea tensiunilor dintre aliaţii guvernamentali şi a nevrozelor naţionale, în publicarea de scenarii şi ameninţări care ar fi trebuit să întunece minţile celor mulţi şi să-i întoarcă împotriva democraţiei sînt fie lideri de partid, fie "eminenţe" tratate cu mare respect de puternicii sistemului politic, fie gazetari cu influenţă şi talent şantajist. Majoritatea guvernamentală s-a schimbat, dar atitudinea ambivalentă faţă de instigatorii la ură interetnică sau la război civil pentru a "răsturna guvernul antinaţional"se păstrează, dovadă că raporturile între "aripioarele" reformiste şi cele ceauşiste nu s-au împăcat nici acum între ele, deşi au guvernat o vreme împreună. „Cazul Vadim Tudor" continuă să disturbe viaţa politică şi să compromită sistemul parlamentar. Pe de altă parte, au apărut noi "apărători ai trecutului" şi în spatele lor se aliniază procurori, judecători şi ofiţeri activi sau în rezervă, adică reprezentanţii unor categorii aflate din nou în fierbere şi în ofensivă exact aşa cum erau şi în primăvara lui 1990.

Culmea e că în noua majoritate guvernamentală s-a structurat deja o "tabără radicală", dispusă să joace rolul ultranaţionaliştilor din cabinetele anterioare, printr-o strategie răsturnată dar la fel de periculoasă pentru evoluţia procesului democratic. Vanităţile celor obsedaţi de ideea "reparaţiilor morale pentru victimele naţionalizărilor comuniste" sînt tot atît de uşor de zgîndărit şi de manevrat pe cît erau convingerile antimaghiare în legislaturile precedente. Blocajele motivate prin spaima faţă de străini sau prin răzbunările contra elitei au fost înlocuite repede cu noi surse de blocaj ale activităţii legislative şi ale reformei: timpul pierdut cu sloganе monarhiste şi restauratoare, cu bătălii în numele trecutului purtate în dispreţul legii şi al dificultăţilor populaţiei poate fi plătit peste cîţiva ani mult mai scump decît plătim azi faptul că sloganele naţionaliste ne-au ţinut loc, aproape şapte ani, de reformă şi dialog, de parteneriat şi economie de piaţă. În locul autorilor de declaraţii incendiare care-şi băteau joc de propriul program de guvernare, de instituţia prezidenţială şi de munca diplomaţiei, avem acum iniţiatori de proiecte legislative peste capul şi voinţa liderului de la Cotroceni. Radicalii-restauratori din PNŢCD repetă schema comportamentală a echipei Funar-Vadim Tudor: lor nu le pasă de integrare, de principiile legislaţiei continentale sau de ridicarea nivelului de trai, pentru ei important e să-şi umilească adversarul politic, să-şi înfurie aliaţii, să-şi "facă numărul" de pe poziţii de "justiţiari" sau "de salvatori ai ordinii interbelice". Cu ei, şi nu cu sindicatele, cu opoziţia sau cu presa vor avea în primul rînd de furcă noii guvernanţi, de ei se vor folosi toţi cei interesaţi să transforme programul cabinetului Ciorbea într-un eşec, pe ei îi vor linguşi, sprijini sau incita la revoltă duşmanii democraţiei deghizaţi adesea în apărători ai ei.

Elena ŞTEFOI

Spectrul CPUN

Aventura proiectului de lege prin care se viza modificarea radicală a legii 18, Legea fondului funciar, a pus din nou în valoare instituţia prezidenţială. A fost nevoie de intervenţia preşedintelui Constantinescu pentru a fi, de fapt, tras pe linie moartă un proiect de lege a cărui adoptare părea dinainte asigurată.

Depus pentru a fi adoptat în procedură de urgenţă, acest proiect de lege a stîrnit controverse chiar şi în coaliţia guvernamentală, PD situîndu-se pe o poziţie diferită. Prin nimic justificată, procedura de urgenţă ar fi făcut din dezbaterea parlamentară o simplă formalitate, în fond o demonstraţie de forţă a majorităţii. Trecerea la aplicarea noii legi ar fi dus, apoi, la alte crize şi frămîntări în biata lume a agriculturii româneşti, ale cărei urgenţe şi priorităţi sînt, în momentul de faţă, cu totul altele. Prioritatea administrativă a momentului rămîne încheierea mult tergiversatelor operaţiuni de aplicare a Legii 18, a eliberării tuturor certificatelor de proprietar în primul rînd. Intervenţia preşedintelui Constantinescu a blocat o iniţiativă nu doar inoportună, ci şi discutabilă prin consecinţele previzibile.

Dincolo însă de întîmplarea în sine, rămîne consumarea unui nou episod dintr-o serie ce începe să devină apăsătoare - seria iniţiativelor amatoristice sau măcar pripite. S-ar părea că unii dintre reprezentanţii partidelor venite la putere după alegerile din noiembrie trecut, fie ei parlamentari, fie miniştri, încă nu au aflat că nu mai sînt în opoziţie. Că declaraţiile şi iniţiativele lor au, acum, greutatea funcţiilor şi implică responsabilitatea de a fi la putere. Că o reacţie nestăpînită sau o opinie insuficient elaborată, exprimate fără control, ba chiar cu o inexplicabilă aroganţă exhibiţionistă, nu mai intră, acum, în lotul libertăţilor opoziţioniste, ci se încarcă de toată povara, imensă uneori, a faptului de a fi la putere. Cuvintele nu au aceeaşi greutate cînd eşti la putere şi cînd eşti în opoziţie. Opoziţia are dreptul nescris la exagerare, la pitoresc, la vehemenţă; puterea nu-l are. În mod paradoxal, opoziţia este într-un fel mai liberă decît puterea. Or, multe dintre iniţiativele anunţate cu aplomb şi apoi ruşinat abandonate, de cele mai multe ori în urma unor prompte semnalări critice din presă, amintesc pînă la o tulburătoare identitate de aiurelile debitate în urmă cu exact şapte ani în acel comic prim parlament liber care a fost CPUN. Acolo, în acel ilariant forum, se lansau tot felul de trăznăi, tot felul de năzbîtii, tot felul de elucubraţii; iar diletantismul împins pînă la aberaţie era viclean exploatat de cei care organizaseră un nesfîrşit circ democratic. Şi, poate, pentru cei care au uitat-o, extraordinara victorie a defunctului FSN la alegerile din mai 1990 îşi va fi avut una dintre explicaţii tocmai în funcţionarea fără greş a mecanismului auto-compromiterii adversarilor prin pitoresc şi exces de, să zicem, *imaginaţie creatoare*. Dar nu mai sîntem în 1990, iar parlamentul actual nu este, totuşi, CPUN. Partidele aflate la putere ar putea să ceară reprezentanţilor lor cu dospite porniri "cepeuniste" să-şi potrivească atît calendarele, cît şi ceasurile.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Procurorul

Cît de independent trebuie să fie Ministerul Public în raporturile cu ministrul justiţiei şi, în plus, cît de implicate trebuie să fie instanţele judecătoreşti în activităţile specifice parchetelor? Iată două întrebări care apar în orice discuţie între jurişti cu mai multă sau mai puţină practică în domeniul dreptului penal. Iată două întrebări care frămîntă mult organizaţiile non-guvernamentale de protecţie şi promovare a drepturilor fundamentale ale omului.

Tema aceasta a *situării* procurorului în procesul judiciar nu poate să fie rezolvată în lipsa unui demers legislativ mult mai precis şi mult mai aplicat decît cel din 1992. Mă gîndesc că ar fi nepotrivit să formulez aici cîteva propuneri *de lege ferenda*. Experienţa mea, lecturile mele, vîrsta mea nu mă recomandă ca pe un jurist dintre aceia care să se pronunţe tranşant despre cum ar trebui să arate sistemul judiciar penal român. Mai mult, mărturisesc că nu pot afirma că am limpede în minte imaginea în detaliu a celei mai dezirabile proceduri penale. Cred în cîteva principii pe care s-ar fundamenta o astfel de procedură, ştiu, pe secvenţe, cum ar trebui să funcţioneze cîteva instituţii de drept penal, intuiesc, în unele locuri, cauzele ineficienţei actualului sistem. Mai mult, nu. Mă mărginesc, de aceea, să fac cîteva observaţii în legătură cu ceea ce cred eu că este "defect" în felul în care procurorul "administrează" justiţia penală.

Niciodată n-am înţeles de ce procurorul are o poziţie net privilegiată în sala de şedinţă. Locul lui este pe un podium (de multe ori pe acelaşi podium cu judecătorii), departe şi deasupra meselor la care se înghesuie avocaţii, dosarele în care participă se iau cu prioritate în discuţie, iar intrarea în sală şi-o face numai pe uşa rezervată instanţei. Mentalitatea pe care o impune o astfel de "geografie" a unei săli de judecată nu poate fi decît una singură: procurorul este un aliat al judecătorului. Chestie de amănunt, veţi zice. Dar cît de bine reflectă acest amănunt o mare realitate: *probele produse de procuror au o mult mai mare credibilitate decît cele produse în apărare.*

Mai există, încă, reflexul procurorului de a merge pe mîna poliţistului. Atît de înrădăcinat era, pînă nu demult, acest reflex, încît se putea spune că, în această ţară, justiţia penală era făcută de poliţist. Vă amintiţi reacţia Poliţiei cînd, cu cîţiva ani în urmă, procurorii au început să aibă o prestaţie din ce în ce mai exigentă faţă de actele de urmărire penală care erau de competenţa poliţistului. Ea a fost similară reacţiei Parchetului cînd judecătorii au început tot mai curajos să constate netemeinicia unor acte de urmărire penală săvîrşite de procurori. Se rupea, atunci, un lanţ al slăbiciunilor, un lanţ al laşităţilor, un lanţ al incompetenţei toropite; era semnul că justiţia penală reînvia. Va mai trece, însă, multă vreme pînă cînd ultimul procuror din România va înţelege că e umilitor şi descalificant să fie o eternă cauţiune pentru gafele juridice care emană, uneori, de la Poliţie.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Trei ca nici unul

Săptămîna trecută, la televizor, a fost dominată, în exclusivitate la TVR 1, de *figuri*: Mircea Dinescu, Ion Iliescu şi Corneliu Vadim Tudor s-au jucat, s-au interpretat, s-au reprezentat, magistral, fiecare pe el însuşi. Nici celor mai buni actori (imitatori) nu le-ar fi reuşit atît de bine. Nu glumesc: cum am spus deja, fără, însă, să atrag în mod special atenţia asupra cuvîntului folosit, cei trei s-au *intepretat* pe ei înşişi, ştiind că reprezintă nişte "stiluri" - idiostiluri - perfect individualizate public, ştiind foarte bine ce aşteaptă publicul telespectator de la ei - în cazul lui Mircea Dinescu, pe Mircea Dinescu, în cazul lui Ion Iliescu, pe Ion Iliescu, în cazul lui ... pe ... Perfect conştienţi de jocul social, de faptul că se află pe o scenă unde rolul este, într-un fel, dinainte jucat, gata jucat, jucat de-a gata, fiecare dintre cei trei a ţinut, cît a putut, cu brio chiar, şi pînă aproape de insuportabil, să confirme că este efectiv cel care este; asemenea unor creatori de modă, s-au pogorît printre "modele" (cópii, de fapt, multiplicate: televiziunea clonează, clonează la distanţă, îndepărtînd de la sine, difuzînd, teleclonînd...) şi s-au iscălit pe ei înşişi, autoconfirmîndu-se, autoconsfinţindu-se. Spectacolul acesta, al dedublării conştient-inconştiente şi al *efectului de marcă* (*griffe*), a fost, într-adevăr, fascinant, el fiind, pînă la urmă, cel care a atras şi reţinut privirile.

Dacă pe undeva, la vreunul dintre minunatele noastre posturi de televiziune (atît de minunate, atît de diverse, atît de originale încît, dacă nu mi se aduce aminte, am început să uit să mă mai uit la televizor, iar atunci cînd mă uit, trebuie să pun deşteptătorul să sune, ca să mă trezească să mă culc!), dacă, aşadar, pe undeva pe la nemaivăzutele noastre posturi de televiziune ar exista o emisiune precum (visez!) *Arrêt sur image* ("Stop-cadru", cum ar veni), de pe La Cinquième, sau "măcar" *Bébêtes Show*, *Gomma Piuma* sau cum le-o mai spune, dacă, aşadar, reprezentaţia de televiziune ar face, într-un fel sau altul, serios-critic sau satiric, obiectul unei reprezentări care s-o distanţeze de ea însăşi, care să ne facă efectiv s-o *vedem*, poate că, în sfîrşit, am putea discuta şi am putea înţelege de ce, de pildă, Mircea Dinescu încarnează libertatea în toată fragilitatea ei, în spontaneitatea ei efectiv naturală, de ce în cazul lui Ion Iliescu este - şi nu de azi, de ieri, ci, oho, de mult, de la bun început, şi nu atît personal, cît, cum să spun, istoriceşte - "prea tîrziu" şi de ce, cu toată voinţa şi cu tot tunetul pogorît în glas şi din glas, mojiceşte, peste ţară, Corneliu Vadim Tudor (ca să-i zicem aşa) nu există, dat fiind că este *imposibil* să existe.

Săptămîna trecută, într-un *dégradé* violent, sincopat, am putut admira trei locvacităţi de feluri diferite, trei moduri de a fi în spaţiul public despre care se poate spune că ne caracterizează: unul oral, altul pre-scris şi altul de nedescris. Dacă televiziunea ar fi, undeva, discutată (fiind infinit discutabilă) *prin imagini*, adică în elementul ei, la propriu, am putea, poate, să înţelegem de ce, în cazul de faţă, fiecare dintre cei trei protagonişti în parte a fost mai mult decît toţi trei la un loc, de ce, în cazul lui M. Dinescu şi I. Iliescu, dialogul şi contrastul i-a făcut pe ambii posibili - ba chiar de nedespărţit - şi de ce, în cazul lui C. V. Tudor, monologul (şi, să nu uit, *incorectitudinea*, foarte eufemistic vorbind, de a jigni cu orice preţ, de a se simţi mai presus decît ceilalţi) ni l-a arătat în deplina lui imposibilitate. C. V. Tudor ştie să profite - să abuzeze - de prezenţa în direct pe un platou de televiziune şi de aceea, acest eteronom perfect (cel mai patriot dintre jurnalişti, cel mai poet dintre parlamentari, cel mai înalt dintre pitici etc.) pune problema spinoasă a *frecventabilităţii* extremiştilor care, i-am văzut, aşa procedează pretutindeni: ridicînd glasul, acoperindu-i pe ceilalţi, făcînd emisiunea şi dialogul imposibile, negînd însăşi posibilitatea care i-a adus în faţa camerelor de luat vederi.

Ce-am văzut săptămîna trecută, în trei seri diferite dar pe un singur post de televiziune, acela care îşi zice "naţional", ar trebui *studiat*.

Bogdan GHIU

Economie

Piaţa valutară sub şocul liberei concurenţe

De unde luăm valută ca să cumpărăm, din afara ţării, bunurile şi serviciile necesare economiei dar pe care noi nu le producem? Cum să fie împărţită această valută, mai ales cînd cererea este cu mult peste nivelul ofertei? Sînt întrebările cheie, a căror rezolvare constituie axul pieţei valutare din România.

Într-o economie înclinată să cheltuiască pentru importuri mult mai mult decît încasează din exporturi, lupta pentru valută nu poate să fie decît dură. Pînă în decembrie '89, valuta se repartiza centralizat, pe bază de plan. Practic, statul o aduna în totalitate în cazanul comun, de unde era împărţită utilizatorilor. Astfel de reflexe, chiar dacă atenuate, s-au păstrat şi în anii tranziţiei. După un debut contradictoriu, cu rezultate bune dar şi cu multe sincope, piaţa valutară a început să funcţioneze pe principii descentralizatoare îndeosebi în anul 1994. Totuşi, în 1995 şi mai ales în 1996, au apărut mai multe constrîngeri, legate cu deosebire de dorinţa de a ţine sub control preţul energiei. Restricţionarea concurenţei, reducerea la numai patru a numărului băncilor-dealeri au fost impuse pentru racordarea schimburilor valutare la realităţile din economie: o piaţă de consum cu multe preţuri controlate sau stabilite de guvern, o piaţă de producţie cu nenumărate subvenţii, făţişe ori mascate, împărţirea centralizată a resurselor energetice, inclusiv instituirea unui fond valutar energetic, cărora li s-au adăugat dirijarea prin legi şi ordonanţe a creditului bancar.

Din februarie 1997, guvernul a făcut paşi decisivi către adevărul preţurilor. Era normal să se treacă şi la adevărul preţului - preţurilor: cursul de schimb. După liberalizarea pieţei creditului, a dobînzilor, a preţului aurului, era firesc să se acţioneze pentru stimularea competiţiei şi pe piaţa valutară.

S-a decis liberalizarea pieţei valutare. Au fost luate măsuri pentru stabilizarea şi transparenţa cursului valutar. Scopul acestor măsuri este acela de a asigura repartizarea descentralizată a valutei, pe criterii economice, în condiţiile liberei concurenţe. Piaţa valutară interbancară a cunoscut schimbări importante. A fost spart monopolul băncilor-dealer. Băncile comerciale autorizate să facă tranzacţii valutare au în prezent drepturi şi obligaţii egale.

Rezultatele bune ale acestor măsuri nu au întîrziat să apară. În mai puţin de două săptămîni, piaţa valutară din România a dobîndit fluiditate. Întîrzierile la schimbarea leilor în valută au dispărut. Importatorii nu mai stau la cozi. Schimburile valutare, în condiţii corespunzătoare reglementărilor în vigoare, se fac în timp optim.

Noua realitate a pieţei valutare a determinat BNR să renunţe la cursul de referinţă. Concurenţa între bănci, eliberată de constrîngeri, face anacronic un "curs unic" - obligatoriu atît pentru operaţiunile efectuate de autorităţile statului, cît şi pentru înregistrările contabile într-o economie diversificată. De altfel denumirea de "curs de referinţă" a produs confuzii, chiar şi în rîndul unor operatori de pe piaţă. Adeseori, "cursul de referinţă" a fost identificat cu ceea ce în termeni de specialitate se numeşte "curs oficial" - un preţ al valutei stabilit pe criterii administrative şi nu în condiţiile pieţei libere.

Renunţarea la "cursul unic", de referinţă, folosirea unei diversităţi s-au impus în momentul în care s-a realizat racordarea pieţei valutare la realităţile celorlalte pieţe, dominate şi ele de măsuri pentru liberalizarea concurenţei, adevărul preţurilor şi descentralizarea deciziei. Este o dovadă că a crescut încrederea în forţele pieţei. Pe această încredere se bazează acţiunile de flexibilizare a pieţelor valutară şi monetară. În acest sens, este asigurată liberalizarea circulaţiei agenţilor economici într-un sistem interbancar concurenţial, în aşa fel încît fiecare să poată opta pentru băncile care oferă cele mai bune servicii, cele mai convenabile dobînzi şi cursuri de schimb.

Este firesc, în acest context nou, ca agenţii economici să-şi facă înregistrările contabile la cursurile la care efectuează în realitate tranzacţiile, la băncile lor.

Liberalizarea concurenţei pe piaţa valutară a determinat trecerea la un nou mod de reflectare a realităţii pieţei - în neîncetată mişcare, bogată în aspecte dintre cele mai variate şi cu diversitate de cursuri. Pentru a facilita "citirea" corectă a diversităţii cursurilor de schimb şi înţelegerea corelaţiilor cu dinamica economiei naţionale, BNR calculează cursul pieţei valutare. Acest curs, ce reflectă nivelurile la care băncile comerciale efectuează tranzacţiile, are doar o valoare statistică, în genul indicatorilor bursieri, care ajută economia şi populaţia să cunoască starea pieţei valutare.

Noua realitate contribuie la fluidizarea şi stabilizarea pieţei valutare, în condiţiile în care - în actuala conjunctură economică - fluctuaţiile mari ale cursului, atît în sus cît şi în jos, sînt la fel de periculoase. Politica încrederii în moneda naţională poate fi compromisă în egală măsură de deprecieri sau de aprecieri exagerate ale leului.

Regulile pieţei sînt ferme: băncile ce au cotat un curs trebuie să-l onoreze, cele care au declarat o operaţiune trebuie s-o facă în timp rezonabil. Mai cu seamă, au importanţă asigurarea deplinei transparenţe pe piaţa valutară şi respectarea cu stricteţe a datei tranzacţiei valutare, în baza adevărului că timpul înseamnă bani şi că, în lumea modernă, în operaţiunile interbancare sau între bănci şi clienţii lor, contează nu numai ziua tranzacţiei, ci şi ora sau chiar minutul. Pentru că un curs cotat la o anumită oră să fie valabil la ora anunţată şi nu mai tîrziu, cînd realitatea pieţei se poate schimba.

Adrian VASILESCU

Politica printre provocări

Dezastre de care-am scăpat, bombe care stau să cadă

● "Abia acum, cînd situaţia în Albania devine tragică, înţelegem ceva mai clar ce ni se putea întîmpla. Cu voie de la stăpînire, (...) Ioan Stoica era o vedetă naţională, se arăta prin lumea bună însoţit ba de Funar, ba de Miron Cozma, ba de alte feţe pe atunci neşifonate. Politicieni şi magistraţi duceau azi o plasă cu bani şi mîine luau trei. (...) În ciuda evidenţei, lumea politică a inventat tot felul de motive (...) numai să nu reteze elanul Caritasului. Singura diferenţă a venit din presă (...) Fără presă, în doi ani, partidul cel mai popular ar fi fost cel al deponenţilor iar România s-ar fi putut numi Republica Stoica." (Cornel Nistorescu în **Evenimentul zilei**) ● "Se spune că, deunăzi, domnul Emil Constantinescu, vorbind la o masă rotundă cu investitorii străini, ar fi declarat că România va renunţa la nordul Bucovinei, sudul Basarabiei şi Insula Şerpilor, cu gîndul de a obţine semnarea cît mai grabnică a tratatului cu Ucraina. (...) Am citit cu stupefacţie un comunicat al Ministerului de Externe în care este înfierată apariţia în diferite oraşe ale ţării a unor manifeste în care este criticată semnarea tratatului cu Ucraina. (...) Vezi doamne, această «agitaţie nu este expresia forţelor patriotice, ci acţiunea unor cercuri străine de interesele ţării şi doritoare ca România să rămînă în afara lumii democrate civilizate». (...) Ar fi grav dacă preşedintele ar simplifica atitudinea populaţiei într-o chestiune atît de sensibilă şi i-ar identifica pe toţi cei ce îşi pun întrebări asupra preţului acestui tratat cu «exponenţii cercurilor ostile intereselor Ţării». Mîine vor fi taxaţi drept duşmani şi cei ce se întreabă asupra preţului pîinii." (Dumitru Tinu în **Adevărul**) ● Lucian Ionescu, director general al Departamentului "Strategii, programe de dezvoltare în agricultură şi industria alimentară" se înscrie cap de serie pe lista suspecţilor: "Vom mînca sigur pîine la costul dolarului." Afirmaţia e folosită drept titlu pentru două pagini de interviu pe tema economiei de piaţă şi a primelor ei efecte devastatoare. (în **Jurnalul naţional**). ● Specializat în producţia de "fitile", cotidianul **Ziua** lansează directive spre Cotroceni: "Bomba pămîntului trebuie dezamorsată. Tevatura iscată în jurul modificării Legii fondului funciar, precum şi lipsa de hotărîre din ultimele zile a guvernanţilor readuc în actualitate o chestiune dureroasă pentru mulţi români. (...) Problema este morală, în primul rînd. Dacă aceasta este rezolvată, pîinea nu va lipsi. Pentru că nişte proprietari mulţumiţi, dar şi sprijiniţi de stat, ca în orice democraţie consacrată, vor munci pe brînci pentru bunăstarea lor şi implicit, a ţării." (Răsvan Moldoveanu, în ediţia din 10 martie). În numele "moralei" e uşor de obţinut acum, ca şi cu şapte ani în urmă, dezbinarea clasei politice şi, "implicit", reuşita unor ţeluri subterane. ● **Evenimentul zilei** preferă interogaţia-avertisment: "O fi bine, o fi rău? Adoptarea proiectului de modificare a Legii 18 ar fi o tîrzie reparaţie morală pentru nedreptăţiţii decretului din 1949. Dar aceştia sînt destul de puţini. Reparaţia s-ar face în preţul înfruntării enormei majorităţi a populaţiei României. Are actuala putere un asemenea curaj? Sau se îndreaptă vertiginos spre o mişcare sinucigaşă?"

Şi răul de zi cu zi

● "Leul scump muşcă din preţuri", constată Gh. Cercelescu în **Adevărul**. Pentru prima dată în istoria sa postrevoluţionară, acest cotidian laudă "echipele de experţi BNR care dau dovadă de mult curaj şi profesionalism în salvarea unei nave economice puse în mare dificultate de puternice furturi monetare. Nu-i mai puţin adevărat că astfel de manevre costă foarte scump populaţia". Continuarea o găsim în **Evenimentul zilei:** "Conştiinţa (trece) prin stomac, democraţia pe la ghişeu". Cît despre „eradicarea ignoranţei", ea-i preocupă foarte mult doar pe americani, care au transformat-o într-o "problemă politică majoră". Lăsînd moralizările deoparte, Octavian Paler se ocupă în **România liberă** de "Terapia care ucide: Guvernul s-a grăbit să dea frîu liber preţurilor înainte de a pregăti legile necesare reformei, iar acum acuză criza de timp. Oare nu era mai logic să chibzuiască, întîi, asupra «terapiei» şi abia apoi să provoace «şocul»? Poate fiind mai relaxat, dl Ciumara şi-ar fi dat seama cîte cimitire parafează prin semnătura sa." **(E.Ş)**

Ştiri nebăgate în seamă

● Complexul **Brâncuşi** de la Tg.Jiu e în pericol. Indivizi necunoscuţi au distrus două piese din "Aleea Scaunelor" ● Pentru a cîştiga un ban în plus, un primar din Bacău munceşte la negru în străinătate şi nu poate fi demis, conform Legii 69, decît după şase luni de imposibilitate a exercitării mandatului. În acelaşi oraş, doi preoţi s-au păruit în altar. ● Senatorul PDSR Gheorghe Dumitraşcu crede că "se urmăreşte distrugerea producţiei agricole româneşti pentru ca nişte importatori de cereale să aibă din ce trăi." ● Mircea Hamza a demisionat din funcţia de director general al studioului cinematografic «Sahia Film», funcţie pe care a obţinut-o în mai 1995 după ce s-a dezis de liderul PRM Corneliu Vadim Tudor ● SRI controlează operativ fluturaşii şi afişele care instigă la înlăturarea "monstruoasei coaliţii CDR-UDS-UDMR" în mai multe oraşe din ţară, dar mai ales în muncipiul Cluj-Napoca ● În statele din Golf trăiesc 185.000 de milionari.

Erori şi rectificări

Cititorii lor, mai atenţi decît cititorii noştri

Mediatorul cotidianului **Le Monde**, Thomas Ferenczi răspunde, în numărul din 2-3 martie, cititorilor indignaţi de marele număr de erori şi inexactităţi din paginile ziarului: "Există un risc care ameninţă profesiunea în general şi pe gazetarii de la **Le Monde** în particular. Riscul de a te obişnui cu eroarea, considerînd-o inevitabilă, pentru că nimeni nu e perfect, pentru că jurnalismul nu este o ştiinţă exactă şi pentru că graba împiedică o verificare temeinică. Acestor scuze li se adaugă ideea că publicarea unei rectificări, practică consecventă a ziarului **Le Monde**, asigură corectitudinea.

Mediatorul transmite deseori acest discurs, dezvoltîndu-i argumentele ca răspuns la scrisorile cititorilor indignaţi de aproximaţiile şi inexactităţile, sau chiar neadevărurile din articolele noastre. Or, dacă putem recunoaşte tuturor dreptul de a greşi, lucru valabil şi pentru gazetari, acest drept nu poate justifica ignoranţa şi neglijenţa."

Prescripttopoli

Operaţiunea "Cu mîinile curate" şi-a epuizat se pare surprizele, dorinţa de dreptate şi de pedeapsă a opiniei publice a cam dispărut. Profitînd de stingerea interesului faţă de meandrele proceselor, politicienii încearcă să introducă o lege prin care magistraţii să fie puşi sub control politic. Opiniile procurorului Gherardo Colombo din Milano, expuse în cotidianul **La Repubblica**.

"Este paradoxal să vezi cum se încearcă alterarea separării puterilor în stat, aşa cum funcţionează ea în Italia, în timp ce majoritatea ţărilor europene se străduiesc să adopte modelul italian". La observaţia că magistraţii formulează cu prea multă uşurinţă punerile sub acuzare, Colombo răspunde cu cifre: "Din 2570 de trimiteri în judecată, 1000 au trecut de prima instanţă şi procentul de achitări este de sub 10%". Urmează reproşul cu sinuciderile, provocate - se spune - de detenţia preventivă. "Oamenii s-au sinucis înainte de a sta măcar o zi la închisoare. Orice anchetare a corupţiei atrage sinucideri. Nu este ciudat că un om, care şi-a consacrat toată viaţa puterii şi pierde, reacţionează aşa. Nu înţeleg, însă, de ce sînt exploatate asemenea tragedii. Personal n-am nici o satisfacţie cînd trimit oamenii la închisoare. De altfel, în iulie 1992 am propus să se renunţe la încarcerare dacă se obţin mărturisiri complete, dacă se restituie sumele luate ca mită şi dacă vinovaţii promit că vor părăsi viaţa politică. Dar nimeni n-a luat în serios ideea".

Perspectiva istorică

În discursurile şi călătoriile sale Papa şi-a cerut iertare de 94 de ani pentru erorile comise de Biserică. **Mea culpa** se referă la Cruciade, la participarea creştinilor la crimele comise de diverse dictaturi, la schisma dintre bis.erici, la nedreptăţile comise faţă de femei, la procesul lui Galilei, la Inchiziţie ş.a.m.d. (Luigi Accattoli - **Cînd Papa îşi cere iertare**) **(M.B.)**

De jur împrejur

Stereotipuri

Bănuiala că băncile elveţiene ascund comorile uitate ale celui de al doilea război mondial a alimentat de mult lucrările istorice şi imaginarul urmaşilor implicaţi într-un fel sau altul în evenimentele de atunci. Dezbaterea a revenit în actualitate din cauza publicării anul trecut de către arhivele britanice a unor documente înţesate de cifre despre metodele utilizate de cel al treilea Reich pentru reciclarea aurului găsit în băncile ţărilor cucerite şi în casele de bani ale particularilor (în special evrei) şi despre felul cum au fost transferate aceste valori în Elveţia.

Prin ceea ce ziarele numesc "aurul nazist" se înţeleg mai multe lucruri: pe de o parte este vorba despre averea personală a unor demnitari nazişti care văzînd soarta schimbătoare a războiului au hotărît să-şi depună la adăpost ceea ce dobîndiseră într-un fel sau altul. În al doilea rînd, este vorba despre ceea ce statul german a rechiziţionat în tezaurele ţărilor ocupate: în 1945 aceste sume erau apreciate la aproximativ 550 de milioane de dolari, dintre care 223 reprezentînd rezervele Belgiei, 193 ale Olandei şi 19-24 ale Ungariei. Tot în această categorie ar intra şi acel "aur blestemat", pus la păstrare de SS, după percheziţiile minuţioase ale deţinuţilor din lagăre, şi după ce dinţii de aur au fost retopiţi şi marcaţi cu o dată anterioară începutului războiului pentru a i se disimula originea. În sfîrşit, a treia categorie ar fi alcătuită din depunerile evreilor înstăriţi şi prudenţi, care sperau să-şi pună la adăpost în Elveţia averea dacă nu viaţa. În ceea ce priveşte "aurul oficial" Elveţia consideră că a făcut ceea ce trebuia, încă din 1946 cînd a restituit circa 60 de milioane de dolari învingătorilor (Franţei, Marii Britanii, Statelor Unite) care le-au folosit pentru reconstrucţia Europei postbelice. Nu s-a pus problema restituirii banilor către particulari deoarece spuneau atunci şi spun şi acum funcţionarii elveţieni, tocmai secretul depunerilor îngreuna identificarea posesorilor.

Aici ar trebui adăugat că majoritatea costurilor procesului de exterminare a fost suportată chiar de victime. În etapele de pregătire, cînd evreilor li se confiscau averile şi erau concentraţi în ghetouri, impunîndu-se, din timp în timp, biruri considerabile, sumele astfel dobîndite erau folosite în special pentru construirea lagărelor de concentrare şi exterminare, pentru plata transportului milioanelor de oameni către aceste ţinte. Cît timp acţiunea s-a desfăşurat în Europa Occidentală, banii rechiziţionaţi erau suficienţi, dar cînd s-a ajuns în Polonia, Ucraina, Rusia - unde evreii erau deja sărăciţi de puterea locală, germanii nu şi-au mai putut recupera costurile. Nu doar evreii, ci şi nemţii erau obsedaţi de bani. Este deci foarte probabil ca sumele din Elveţia să fi fost mult mai mici decît se pretinde. Stereotipurile imaginarului colectiv îi leagă pe evrei de aur, dar corespondenţa dintre SS şi căile ferate ale Reich-ului explică foarte clar pe ce a fost cheltuit acest aur. La "aurul evreilor" se adaugă acum şi alte stereotipuri "gnomii de la Zürich", "perfidul Albion" etc. (Marea Britanie a fost cea care a propus ca depozitele statului nazist să fie cedate statelor şi nu indivizilor.)

Unii supravieţitorii îşi amintesc că tata sau bunicul le-a spus înainte de a păşi spre execuţie să fie liniştiţi, au conturi în băncile elveţiene. Bancherii elveţieni refuză să dea bani pe o simplă amintire şi seriozitatea şi onorabilitatea lor exprimă continuitatea unei tradiţii de confidenţialitate şi încredere. Ceea ce spun ei poate fi odios, raportat la experienţa solicitanţilor individuali, dar este perfect adecvat unei lumi normale.

Pentru un drum *dus* la Auschwitz al evreilor în vagoane pentru vite, SS a plătit căilor ferate germane tariful de grup, clasa turist. Bancherii elveţieni nu înţeleg de ce trebuie ei să plătească drumul *întors* pentru cei rămaşi în viaţă la tariful de lux.

Magdalena BOIANGIU

Argument
(foarte scurtă biografie)

● "În această zi consacrată de *aproape un secol* (s.n.) ca zi internaţională a femeilor"... (din mesajul adresat de 8 martie femeilor din România de preşedintele Emil Constantinescu) ● "Consider că 8 martie este o sărbătoare comunistă şi cred că nu este bine s-o serbez" (Viorel Cataramă, senator PNL) ● "Răscoala ţăranilor din 1907 nu mai înseamnă nimic pentru *istoria noastră* (s.n.) (din declaraţia istoricilor craioveni care au dezafectat expoziţia de documente dedicată răscoalei din 1907 la muzeul Olteniei) ● Construcţia orfelinatului din Odorheiul Secuiesc, început de Fundaţia elveţiană Basel Hilf, a fost oprită, deoarece copiii orfani de etnie română ar reprezenta "un pericol mortal pentru secuime" (opinia Consiliului local Odorhei) ● Analfabetismul ar salva curăţenia oraşului: datorită faptului că toţi nenorociţii sînt trimişi la şcoală şi învaţă să scrie, întîlnim la tot pasul murdărie şi lucruri care provoacă greaţă: inscripţii pornografice, desene obscene, portretul zîmbitor al fostului preşedinte al ţării etc. (concluzia unui interviu transmis de Radio Bucureşti) ● "Timpul asasinilor" (serial susţinut de un poet, privitor la confraţii săi, publicat într-un săptămînal literar artistic.

Modestă recoltă a doar două zile de lectură a presei - un cotidian şi un săptămînal - şi de ascultare a unei emisiuni matinale de radio. Sîntem după şapte ani de la Revoluţie şi ne pregătim cu sîrg să intrăm în structurile euroatlantice.

Cum trăim, cum comunicăm între noi? Acum cîţiva ani, un senator – aflat în opoziţie atunci – declara că nu dă mîna, cu nici un preţ, cu "cineva de stînga". Cam tot pe aceeaşi vreme, preşedintele statului se adresa unui gazetar din "cealaltă parte a presei" cu apelativul: "mă, animalule". Doi ani mai tîrziu, un întreprinzător român, care a oferit un pian sălii de concert al radioului, a fost împiedicat să vorbească, atunci cînd s-a urcat pe scenă, aplaudat fiind tot timpul de distinsa asistenţă: omul "ţinea cu puterea" şi ca urmare n-avea dreptul să explice semnificaţia unui gest făcut pe banii lui. (Pianul însă n-a fost refuzat) Trecerea timpului se pare că nu vindecă, dimpotrivă, agravează parcă violenţa, spiritul înclement, dorinţa de aneantizare a "celuilalt", bădărănia. Dar nu totdeauna intoleranţa e strict temperamentală; mai este şi strategică. Nu e în chestiune aici numai cruzimea inerentă adevărului, ce trebuie afirmat cu orice risc. Ne lovim nu o dată de cruzimea minciunii – fără risc – practicată de mulţi dintre necruţătorii promotori ai intoleranţei, unii dintre ei vechi oportunişti care-au păstrat zelul dar şi-au schimbat, profitabil şi la timp, motivele de indignare afişată.

Căutînd a descoperi feţele intoleranţei ne pomenim confruntaţi ca-ntr-o oglindă cu propriile noastre feţe. Ne arată ea mai răi, mai plini de ură şi necruţare sau doar *mai adevăraţi*, aşa cum sîntem în realitate? Şi unde se manifestă toleranţa noastră, atîta cîtă e: nu cumva faţă de intoleranţă? Consacrînd numărul revistei noastre acestor întrebări nu credem a ne fi situat pe un teren departe de realitatea zilei de azi, cum adesea sîntem bănuiţi că încercăm s-o facem, preferînd a rămîne, cu un surîs maliţios, "între baricade" – fortificaţii de război "care pe care" şi nu locuri de comunicare nuanţată între semeni. (T.C.)

Alexandru DUŢU
istoric, profesor universitar

Intoleranţa şi intransigenţa

Dacă veacul trecut a fost "stupidul secol 19", despre noi se va spune, probabil, că am trăit în secolul "violenţei". Cruzimi şi barbarii au fost comise de cînd e lumea, dar nu ştim să se mai fi elaborat doctrine despre meritele violenţei, aşa cum am făcut noi. Dacă secolul stupid a scos la iveală conceptul de rasă, secolul nostru a clădit o ideologie pe acest concept tulbure şi a trecut la suprimarea celor de "rasă inferioară"; dacă secolul stupid a lansat ideea de luptă de clasă, veacul nostru a dezvoltat teoria şi a trecut la lichidarea sistematică a "burjuilor", "chiaburilor", "moşierilor" şi restul. Pînă azi, lideri de sorginte comunistă dau lecţii de democraţie adversarilor politici şi denunţă forurilor internaţionale pe cei care le scot oamenii din posturile cheie. Ca să ieşim din impas avem nevoie de respect reciproc, să învăţăm să pierdem, să recunoaştem cinstit că programul nostru a prelungit agonia post-comunistă şi că este cazul să vedem ce pot face alţii, cei care nu cheamă minerii cînd eşti contestat de opoziţie. Avem nevoie de toleranţă şi de o definire clară a intoleranţei. Ca orice negaţie, aşa cum este "răul" şi "eroarea", intoleranţa nu are substanţă: ea este o absenţă. Aşa cum răul apare atunci cînd nu este practicat binele, tot astfel, intoleranţa apare atunci cînd toleranţa atipeşte. Or, mi se pare că noi avem o idee greşită de toleranţă şi de aceea condamnăm ca fiind intolerante atitudini puse în slujba adevărului sau a binelui.

Cînd privim înapoi prin secolul care se stinge sîntem cuprinşi de nelinişte sau chiar de remuşcări. Vorbesc de oamenii care gîndesc şi au conştiinţă, pentru că mulţi se consideră "aleşi" şi se debarasează uşor de examenul de conştiinţă. (Mă refer la generaţia mea căreia i s-a făcut educaţia cetăţeneascâ pe textele din Istoria PC b mic şi unde adversarii "genialului Stalin" erau fie bandiţi, fie unelte ale imperialismului: unii colegi de generaţie nu au mai ieşit niciodată din aceste scheme). Neliniştea şi remuşcarea este provocată de uşurinţa cu care au fost acceptate sloganuri sau clişee mentale care au aruncat oamenii unii împotriva celorlalţi. Cum este, de pildă, "vin moşierii". Cine se apropie cu calm şi ochi deschişi de istoria românilor constată că românii s-au înscris în istoria europeană datorită faptului că au avut structuri statale, ca ungurii şi ca polonezii, fapt care-i separă de Balcani, unde structurile au fost distruse de puterea otomană. Nu numai în teribilul secol 16, dar şi după aceea sau mai înainte, statul a rămas în picioare pentru că boierii l-au apărat cu sabia sau cu inteligenţa. Fără îndoială că au fost multe cazuri de defecţiune sau de abuzuri. Au fost ele mai multe decît cele din secolul burghez, secolul 19? Chiar dacă răspunsul va fi afirmativ, nimeni nu poate nega că boierimea a menţinut principatele române în rîndul formaţiilor politice europene. Un populism de proastă calitate a adus, în secolul trecut, în prim plan folclorul şi a denigrat boierimea pentru a face loc unei burghezii repede încropite. Dar cine face istorie autentică va constata că principatele s-au menţinut datorită boierilor şi, mai mult, că România modernă a fost creaţia boierilor. Imaginea unei burghezii "bonjuriste" care răstoarnă pe boierii în şalvari poate explica evoluţia modei vestimentare, dar nu evoluţia societăţii româneşti aşezată pe temeliile moderne de boierii Goleşti, Bălcescu, Carp şi alte personalităţi cu tradiţia libertăţii. Cartea noastră de vizită nu este numai ciobanul care doineşte, cît mai ales truda lui Udrişte Năsturel, opera lui Miron Costin, făptuirea lui Kogălniceanu.

În vremurile noastre agitate, liderii de opinie apar mai înainte să meargă la bibliotecă, traficanţii de valută dau interviuri la televizor, funcţionari corupţi strigă cu glas tare că trebuie apărat Statul. Blînzi şi buni, noi îi iertăm pe toţi şi dăm dovadă de toleranţă. În acest mod, toleranţa pendulează între indiferenţă şi confuzie: cînd vine cineva dornic să facă ordine i se spune că este intolerant, că "vezi ce fel de democraţi sînt ăştia!", că nu respectă normele preluate din societăţile "avansate" şi adaptate la confuzia locală. De aici o demonetizare a conceptului de "conservator" care desemnează azi pe cel care nu dă din mînă ce a apucat cu forţa, în loc să denote voinţa de a păstra o sumă de valori: permanenta schimbare, accelerată în zilele noastre, nu înseamnă părăsirea substanţei umane. Sînt principii care nu pot fi abandonate, cu riscul de a primi calificativul de intolerant. Dar intransigenţa merge foarte bine mînă în mînă cu toleranţa, pentru că în lipsa ei toleranţa devine confuzie şi indiferenţă: toate ideile şi actele umane sînt pe acelaşi plan şi de aceea toţi au dreptate (logica lui "şi şi" opusă lui "sau sau", cum spunea Noica) sau, mai grav, ce este aceea valoarea eternă? Adevărul este cel pe care-l inventăm noi.

Uşurătatea şi dificultatea cu care ne adaptăm la situaţiile noi provine din faptul că nu ne cunoaştem bine tradiţia culturală: pentru că avem puţine de apărat asimilăm tot ce ne cade sub priviri şi adeseori cu teama să nu rămînem în urma Europei care "este cu ochii pe noi". Ca vechi europeni ar trebui să ne apărăm mai dîrz valorile, libertatea menţinută prin secole, credinţa subtilă pe care o înţelegem pe jumătate, din manifestările exterioare. Cînd apar grupurile anticreştine, sîntem foarte atenţi să nu supărăm Europa, deşi în multe ţări din Europa acele grupuri sînt interzise. O mai clară definire a tradiţiei noastre (nu din punctul burgheziei rapid formate sau a ideologiilor de import) ne-ar ajuta să ne înţelegem mai bine şi, cum spune Chesterton, să nu mai dăm cu piciorul la scara pe care ne-am suit. Şi continuă scriitorul britanic: pentru a înţelege peştele, va trebui să renunţăm (mental) la picioare, aşa cum cel care cercetează păsările va trebuie să uite de braţe, numai aşa vom putea descoperi bucuria ce ne înconjoară. Ca şi toleranţa, a cărei definiţie am găsit-o în *Pateric* unde un bătrîn ajuns pe culmile înţelepciunii şi ale păcii sufleteşti spune că "douăzeci de ani m-am rugat ca pe toţi oamenii să-i văd ca pe unul".

Val CONDURACHE
critic literar

Europa este un vis frumos

Întîmplarea a făcut să cunosc, prin funcţia pe care am avut-o pînă la 22 decembrie 1989, aceea de secretar literar la Teatrul Naţional din Iaşi, mulţi activişti din fostul partid comunist. În copleşitoarea lor majoritate, erau nişte oameni, vorba lui Trahanache, fără "prinţip", fără caracter şi fără morală. Mergeam la politrucî ca să obţin aprobare pentru repertoriul stagiunii, pentru programele de sală şi pentru revista pe care-o editam. Pe măsură ce se lăţea dictatura peste toate sentimentele noastre, cenzorii se arătau mai "umani". Interdicţiile, altădată brutale, se nuanţau. Ceva pluteau în aer, chiar mai înainte ca Gorbaciov să lanseze "perestroika" şi "glasnosti". Bunii noştri activişti compătimeau şi cu patimile noastre, ale oamenilor de cultură, ridicînd din umeri a neputinţă, dar nu se abăteau de la linia partidului, care-i ţinea pe funcţii. Din tensiunea aceasta s-a născut un hibrid absurd de om, un mare mincinos, un veleitar al libertăţii pe care-o reprimă cu frică. Către sfîrşitul dictaturii, frica politrucilor a crescut: ei se temeau şi de-o schimbare posibilă, acea schimbare i-ar fi măturat, dar şi de puternicii zilei. Presaţi din două părţi, activiştii culturali au trăit în teroare, dar teroarea aceasta nu venea, de fapt, din afară: ea se instalase în ei, odată cu credinţa că sînt eterni. Într-un fel, aveau dreptate. Nu aveau scăpare. Menţinerea regimului îi tortura şi pe ei. Prăbuşirea îi teroriza. Nu caut o scuză, ci încerc să definesc un fenomen care-a produs, în serie, două sau trei generaţii de trepăduşi pe care doar frica şi solidaritatea în frică îi ţinea în viaţă. Sînt chiar convins că foarte mulţi dintre ei au urît sistemul ai căror profitori erau, înverşunîndu-se, cu atît mai abitir, împotriva acelora care se încăpăţînau să nu meargă tîrîş. Ura lor viscerală nu s-a putut întoarce împotriva regimului: s-a revărsat asupra celor mai liberi.

Spectacolul pe care-l descriu explică, în mare măsură, intoleranţa de acum. Ieşiţi, dimpreună cu toţi ceilalţi, din tenebre, trepăduşii au regăsit solidaritatea de altădată. În 1990-1991 au tremurat la gîndul unui cutremur politic. În 1992 au răsuflat uşuraţi, iar din 1992 şi pînă la alegerile din 1996 şi-au regăsit aplombul. Teroarea în care-au trăit datorită minciunii pe care au practicat-o li s-a părut un supliciu. Liniştea opozanţilor, disidenţilor, rezistenţilor la regimul comunist era un paradis al împăcării cu sine în comparaţie cu infernul puterii în care ei au trăit. A mai fost nevoie doar de un pas, iar pasul acesta a fost încurajat de regimul Iliescu, pentru ca foştii dirigenţi să se considere victime. "Nu voi v-aţi chinuit, cei care-aţi scris şi aţi spus ce aţi vrut, chiar dacă aţi făcut-o pe jumătate, ci noi, cenzorii, torţionarii, demnitarii minciunii. Noi sîntem singurii care ne-am chinuit să spunem şi să facem altceva decît gîndim. Vă cenzuram şi plîngeam. Tăceam la nedreptăţile pe care voi, privilegiaţii comunismului, le denunţaţi. Ştiţi voi, profitorilor, de cîte ori ne venea să ne vîrîm gheara în gît?"

Dacă există intoleranţă – şi există – ea nu se datorează celor care au stat în opoziţie pînă în noiembrie 1996. În afara speranţei, aceia nu au avut un alt privilegiu. Nu-i idealizez, nu le ridic o statuie. Însă insistenţa cu care se face apel la toleranţă, acum, nu vine în sprijinul unei societăţi care doreşte pacea. Apelul la clemenţă îl fac inclemenţii. Cei care au pierdut puterea nu s-au ascuns într-o scorbură de şarpe, ci la fel de solidari ca şi în 1988, sapă la rădăcina democraţiei. Specia "omului nou" cerşeşte indulgenţe, dar nu încetează să instige la ură. Lupta de clasă, în care-a fost creată, angajează discordia. Idealiştii democraţiei caută feţele intoleranţei şi în schimbările de oameni care se fac acum, de parcă am trăi în Marea Britanie, Germania, SUA sau Franţa, unde criteriul competenţei nu păcăleşte pe nimeni. Cine are nevoie acolo de un fidel, dar prost pregătit? Cu riscul de a bloca reforma, de a aduce ţara la dezastru economic, fostul partid de guvernămînt instigă, peste tot, la nesupunere. Tema lor e revanşa, ţara este o abstracţiune îndepărtată. Cantonaţi în naţional-comunism, foştii lideri (şi pe urma lor – partidele) ţipă spre Europa, scot securea războiului ori de cîte ori oamenii lor dresaţi să asculte sînt scoşi din sistem. Iar cei rămaşi, prin miracolul unei minciuni sporite, dau din cap, a înţelegere şi a obedienţă, blocînd, mai jos sau mai sus măsurile guvernului. Vă asigur că nu bat cîmpii. Foştii activişti au marea calitate de a se regrupa. La nevoie, pot să fie umani, toleranţi, democraţi. Lasă impresie bună, la noi şi aiurea. Inclemenţii sînt de cealaltă parte.

Toleranţa şi intoleranţa nu au, la noi, un etalon, ca metrul de la Sèvres. Totul se dilată şi se strînge în căldura politică sau în frigul reformei. Invitaţia la echilibru cade alături într-o lume în care unii vor să alerge spre Europa, iar alţii vor să rămînă-n Balcani. Aş reveni bucuros la subiectul acesta după ce România va fi admisă în Uniunea Europeană. Pînă atunci, mă resemnez la gîndul că sîntem priviţi şi receptaţi aşa cum sîntem: în somnul nostru levantin, Europa este un vis frumos.

Andrei CORNEA
eseist

Trebuie să acceptăm orice?

Are dreptul sau chiar datoria o societate democratică și liberală să interzică sau să condamne anumite spuse, expresii, idei sau orice cenzură este de evitat? Și dacă există limite ale exprimării publice chiar și într-o astfel de societate, cum și de către cine pot fi ele impuse? Iar transgresorii trebuie pedepsiți penal sau numai blamați moral? Și ce garanție vom avea că nu se va abuza de cenzură și că o cel puțin pernicioasă "political correctness" nu se va insinua, nimicind treptat nu numai exprimarea publică, dar și cercetarea academică? În sfîrșit, limitările sau interdicțiile trebuie formulate printr-o lege sau lăsate pe seama tribunalelor?

O societate liberală este, în chip natural și evident, una în care libertatea expresiei constituie regula, iar cenzura – excepția. Ca atare, aceasta din urmă trebuie justificată, iar nu prima. Pe de altă parte, societatea respectivă este îndreptățită să se apere pe sine și să apere drepturile cetățenilor săi. Cele două principii pot intra cu ușurință în contradicție, deoarece societatea liberală este singura printre principiile căreia stă libertatea cuvîntului.

De exemplu, s-ar putea susține că trebuie cenzurate opiniile extremiste, sediționase, care incită la răsturnarea ordinii constituționale democratice. Dar e greu, dacă nu chiar imposibil de formulat o regulă generală, o lege care să precizeze ce anume este ilicit. Cum să distingi legal și *a priori* între opusculul unui radical sau anarhist și un pamflet filosofic foarte critic la adresa societății respective? Cum să separi referirile figurate, metaforice la violență de recomandarea întrebuințării concrete a violenței? Desigur, tribunalele ar putea fi sesizate cu cazuri concrete, dar în absența unei definiții generale a limitei dintre licit și ilicit, sentințele lor vor fi nesigure și dubioase.

Tribunalele pot, de asemenea, să judece ceva mai bine cazurile de calomnie sau de insultă, atunci cînd acestea au ca obiect persoane fizice. Dar cum poate fi judecată insulta la adresa unui popor, adică xenofobia sau

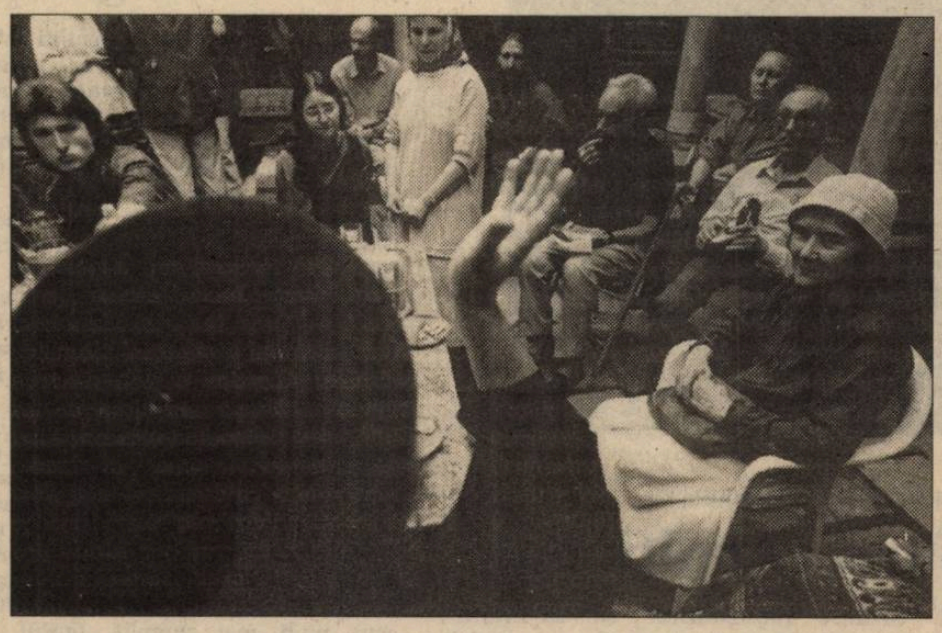

© C. Bumbuț

rasismul? Un rasist susține, de obicei, că el procedează științific, sau că formulează judecăți obiective. Dacă se contestă acest lucru, el va susține că standardele sale de științificitate sînt diferite de cele ale judecătorilor săi, și că timpul credinței în unicitatea standardelor de științificitate a trecut.

În aceeași situație dificilă se află și cei care, precum în Franța sau Germania, ridică standarde legale împotriva "revizioniștilor", adică a istoricilor care neagă existența, amploarea ori unicitatea Holocaustului evreilor. Dacă, eventual, cazurile extreme ar putea fi definite mai lesne și condamnate în consecință, există destui antisemiți mascați, care nu se recunosc ca atare și care își formulează opiniile cu destule prudențe de ordin academic sau științific. S-ar putea, firește, obiecta la aceasta că este vorba la ei despre o pseudoștiință, dar, din nou, cum nu există un acord universal asupra ceea ce este, fapt, știința, valoarea legală a obiecțiilor este discutabilă, iar efectele practice sînt slabe.

Legea, ca și tribunalele nu sînt, astfel, capabile să limiteze extremismul mediatic (așa cum au mari dificultăți în a limita pornografia și exprimarea violenței), în schimb ele pot cu ușurință fi folosite spre a îngrădi libertatea de exprimare și cea de cercetare, ceea ce înseamnă că avantajele eventuale pe care ele le aduc rămîn mult inferioare dezavantajelor.

Să însemne aceasta că sîntem fără apărare înaintea diferitelor forme de extremism mediatic, ca și a diferitelor forme de "revizionism" pseudoștiințific? Din punct de vedere strict legal sau juridic înclin să cred că da.

Dar o societate democratică își poate apăra valorile și fără să recurgă la pedepse legale. Ea poate descuraja exprimarea anumitor opinii extremiste și radicale, făcîndu-i pe cei ce le propagă să simtă că există un preț pentru utilizarea avantajelor unei societăți liberale în scopul distrugerii ei.

Într-adevăr, acești oameni, ostili societății deschise, refuzînd funciarmente dialogul și controversa autentic științifică, paranoic atașați de o idee fixă, se servesc totuși de toate libertățile și facilitățile de comunicare în masă ale societăților democratice: jurnale, reviste, cărți, emisiuni la televiziune, simpozioane, uneori catedre universitare. Ei procedează astfel contradictoriu și, de aceea, în acest punct, ei se dovedesc vulnerabili și pot fi înfruntați: de exemplu, de ce trebuie să fie invitați la televiziune, la o dezbatere, cei ce contestă funciarmente virtuțile dezbaterii? De ce trebuie intrat în dialog cu cei ce se cred posesori infailibili ai adevărului? De ce să acceptăm în cadrul controverselor academice pe cei care au un profund dispreț pentru tradițiile de onestitate și imparțialitate ale științei? De ce să facem credit relativiștilor radicali care vor să delegitimeze orice valori și să legitimeze, ipso facto, orice oroare, de vreme ce, susținînd ceea ce susțin, ei trebuie să-și relativizeze și să-și delegitimeze propriul discurs?

Limitele toleranței nu pot fi trasate nici legal, nici științific. Dar asta nu înseamnă că trebuie să acceptăm orice. Cei care nu împărtășesc fundamentele societății liberale nu pot fi excluși prin închidere în pușcărie, interdicție sau exil, fără ca această societate să-și nege principiile. Dar ei pot fi excluși informal, pur și simplu evitînd să le adresăm cuvîntul. Democrația este o casă ospitalieră pentru toți – de acord. Dar musafirii care resping ospitalitatea nu trebuie neapărat așezați nici în fruntea bucatelor, nici în rînd cu mesenii obișnuiți. Să intre în casă; dar să nu aibă pretenția să li se spună și "bine ați venit"!

Eugen VASILIU
senator

Filonul toleranței

Politica este o luptă de tranșee.

Săpăm zilnic mii de șanțuri pentru a ne apăra de răul invizibil pe care îl bănuim pregătit să se năpustească asupra noastră.

Săpăm săptămînal zeci de tunele pentru a circula pe sub dușmănia presupusă în orice gest care ne contestă.

Săpăm o viață galeria în care ne ascundem disperarea de a suspecta existența unui adversar în fiecare prieten.

Săpăm mereu, numai în jurul nostru, și tot ce găsim ruginește imediat, în contact cu frica celuilalt de frica noastră, acoperindu-se cu un strat gros de ură.

Undeva însă, în străfundurile ființei noastre, există un zăcămînt nesăpat. Un filon din care ar trebui să extragem singurul metal, pentru a bate singura monedă, cu care se mai poate plăti șansa de a ne întîlni cu toți cei care nu ne iubesc.

Toleranța. Este aurul conștiințelor.

Mihaela VARGA
sociolog

Valoarea de străin

Străinul nu este numai o persoană care "vine astăzi și pleacă mîine", spune unul din părinții sociologiei, Georg Simmel, ci mai degrabă cel care "vine azi și stă și mîine". În comunitatea în care intră el are o anumită poziție structurală, dar poziția sa este determinată de faptul că el nu i-a aparținut "de la început" și că o poate oricînd părăsi. Străinul este un element al grupului fără să fie o parte integrantă a lui și este, prin urmare, desemnat cu un rol pe care ceilalți membri ai grupului nu-l pot juca. El poate atinge o obiectivitate pe care alți membri ai grupului nu o pot atinge, fiind apropiat și distanțat în același timp, străinul va fi ales adesea confident și poate fi un judecător mai bun al grupului decît membrii săi deplini. Simmel, care nu limitează acest tip social doar la un conținut etnic, consideră străinul drept intermediarul ideal atît pentru traficul de bunuri cît și pentru cel de emoții. Străinul ca tip social a fost dezvoltat îndeosebi de sociologia americană, deoarece în acest mediu social, mobil social și teritorial, străinul este un tip social obișnuit. De unde o anumită "cultură" a străinului, o anumită valorizare a lui cu mult mai importantă decît în tradițional-xenofobele culturi europene. În general în comunitățile tradiționale, străinul - care poate fi spațial chiar din comunitatea vecină sau social din grupul înrudit - va fi greu acceptat, dacă acest fapt se va petrece.

Privit cu suspiciune, chiar și atunci cînd este tolerat, străinul etnic nu este mai puțin purtătorul potențialului descris de Simmel. Fanteziste sau pertinente, opiniile străinilor despre o comunitate vor conține întotdeauna, pentru acea comunitate, un punct de vedere imposibil din interior. Iată de ce, de la impresiile călătorilor străini din secolele trecute, care au descris realități pe care contemporanii lor autohtoni poate nici nu s-au gîndit că ar merita să fie consemnate, de la puținele opere de ficțiune literară ale unor autori străini ce se petrec pe aceste meleaguri și pînă la scrierile contemporane pe diverse teme, toate acestea ar merita o atenție scutită de patimi și dornică de învățăminte.

O perioadă în care "străinul" era din ce în ce mai rar în societatea noastră a fost îndeosebi cea a național-comunismului, care a însemnat o închidere a societății asemănătoare doar cu unele perioade ale istoriei chineze sau cu perioada Edo a civilizației japoneze. În orașele odinioară foarte cosmopolite, ca Brăila sau chiar Ploiești, întîlnirea "străinului" devenise improbabilă. Eram, fără îndoială, mai săraci și din acest punct de vedere. Pentru a ilustra prin doar trei nume și numai aportul cultural al imigrației să amintim că Victor Eftimiu era fiul unui imigrant albanez, familia lui Caragiale, spunea dramaturgul, provenea din insula Hydra, iar Alexandru Macedonski s-ar fi tras din căpeteniile sîrbești din Macedonia.

Surprinzător de rapid, dintr-o țară în care timp de cinci decenii s-a emigrat numai, am devenit din nou o țară de imigrație. Dincolo de epitetele generalizatoare cu care sînt gratulați cetățenii diferitelor etnii care încearcă

© C. Bumbuț

să se stabilească la noi și care denotă comportamentul tradițional evocat mai sus, nu cu mult diferit de cel german sau francez, "străinii", care intenționat sau din întîmplare "vin astăzi și stau și mîine" vor fi din ce în ce mai mulți și vor juca un rol din ce în ce mai important.

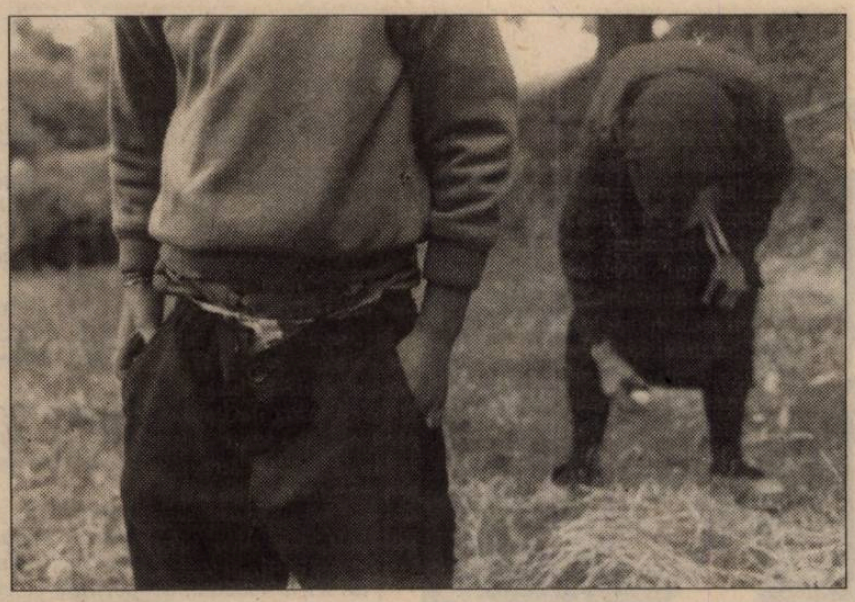

© S. Tétu

George VOICU
sociolog, Comisia pentru Drepturile Omului, Camera Deputaţilor

Un reflex profund condiţionat

Multora li se pare că intoleranţa, în variile ei forme, e de origine abisală. Reacţiile intolerante par a-şi avea resortul în adîncimile întunecate ale fiinţei, altminteri nu s-ar putea explica lipsa cenzurii morale şi viteza lor. Un simplu stimul (un evreu, un rrom, un maghiar, un greco-catolic etc.) şi, prompt, reflexul... Intolerantul, alergic, se crispează brusc, cuprins de frison. Faţa i se schimonoseşte, falca şi buzele îi tremură, dinţii îi scrîşnesc, pulsul o ia razna, pumnul i se încordează, iar elocuţia suportă aceste avataruri ale corpului. Totul se desfăşoară atît de "natural" încît supoziţia "reflexului necondiţionat" pare destul de rezonabilă. Ar pleda pentru o asemenea ipoteză şi lunga şi urîta istorie a intoleranţei. Într-adevăr, atîtea milioane şi milioane de oameni au căzut victime ale intoleranţei religioase ori ale urii rasiale încît e cu neputinţă să nu gîndeşti că trebuie să fie ceva demonic în condiţia umană; un morb al distrugerii iese cînd şi cînd la iveală pîrjolind istoria şi desfigurînd omul. Mai mult, oricine are, cred, o experienţă personală edificatoare pentru barbaria unora din semenii noştri. Care este omul care să nu fi cunoscut – ca să zic aşa – pe pielea lui un gest anihilant, gest ţîşnit parcă din catacombele instinctului? Mă tem că nimeni nu poate susţine că n-a îndurat, măcar o dată în viaţa lui, o depreciere brutală a propriei umanităţi. Numai că, atenţie, recunoaşterile de acest gen duc mult mai departe de alinarea scohtată. Dacă fiecare are experienţa victimei, de ce n-am crede că mai tot omul are şi o experienţă contrară? E cineva care să nu fi fost bîntuit, măcar cînd şi cînd, măcar o dată în viaţă, de demonii intoleranţei? Întrebarea e, firește, retorică. *Bellum omnium contra omnes* nu este deci chiar o invenţie, ci o constatare riguros exactă a adversităţii umane.

Iar dacă lucrurile stau astfel, de ce mă nemulţumeşte ipoteza abisalităţii? Pentru un motiv foarte simplu: intoleranţa e normativă, pe cînd instinctul nu. Reflexul intolerantului este de fapt unul profund condiţionat. De ce anume? Ei bine, de "cunoaştere". Intolerantul are certitudinea "cunoaşterii", în numele căreia (re)acţionează. El nu are îndoieli, pentru el nimic din ceea ce ştie nu este relativ, aproximativ, ci absolut. De aceea, reacţia lui de adversitate, pe cît pare de spontană, pe atît este, de fapt, de elaborată. E primar în "trăire", e "autentic", dar e secundar în comportamente, e chiar repetitiv. Foloseşte, de regulă, acelaşi *modus operandi*, semn clar că altcineva/altceva îi organizează actele.

Nu e greu de ghicit acum ce anume se află îndărătul intolerantului: o "cultură" a intoleranţei. Cu alte cuvinte, intoleranţa nu e instinctuală, deşi e viscerală în expresie, ci motivată epistemic. Intoleranţa este mai în toate cazurile "raţionalizată", ea "se învaţă", "se cultivă" şi se exprimă apoi potrivit unei "reţete culturale". Să luăm, bunăoară, intoleranţa religioasă, cu "bilanţul" ei înspăimîntător. Instinctul nu are în el nimic religios pentru a-l pune la baza adversităţii pe care un catolic o încearcă în faţa unui protestant ori un ortodox în faţa unui greco-catolic. În acelaşi timp, este destul de limpede că nu cultele în cauză îşi atîţă credincioşii unii împotriva altora, cîtă vreme putem da destule exemple de pluralism religios real. Se întîmplă însă ca, uneori, la periferia unui cult să apară o "soluţie", la o dispută sau la un litigiu, care apoi "să facă şcoală". Ea fondează tocmai contracultura intoleranţei.

Xenofobia, antisemitismul, rasismul se sprijină pe o "şcoală" asemănătoare. Ceea ce s-a întîmplat în România, începînd cu 1990, în raporturile dintre majoritari şi rromi este ilustrativ pentru intoleranţa unei "culturi". Violenţele rasiale petrecute mai întîi în satele M. Kogălniceanu şi Bolentin, soldate cu incendierea caselor rromilor, s-au reprodus întocmai în alte 32 de localităţi: urmare a unei altercaţii în care au fost implicaţi rromi şi români, se trag clopotele de la biserică, lumea se adună şi-şi "face singură dreptate", aprinzînd casele rromilor. Explicaţia acestei reproduceri nu e greu de găsit: impunitatea, conivenţa cu autorităţile locale la săvîrşirea violenţelor, complicitatea autorităţilor centrale şi, nu în ultimul rînd, opinia publică românească. Cînd nimeni n-a fost pedepsit pentru incendierea caselor rromilor, cînd adesea primarul şi poliţistul s-au aflat printre incendiatori, cînd Guvernul României dă comunicate prin care disculpă pe infractori, cînd mediile sociale şi chiar cele intelectuale nu se sfiesc să-şi exprime ostilitatea sau dispreţul faţă de etnia rromilor, "soluţia" se găseşte uşor în "reţeta" deja experimentată. Toate acestea au asigurat "legitimitate" şi chiar "prestigiu" barbariei.

În fine, n-aş vrea să închei înainte de a atrage atenţia asupra unei omisiuni din discursurile publice din România, omisiune care mi se pare simptomatică: tema drepturilor omului. Cu rare excepţii, chestiunea drepturilor omului nu mai interesează astăzi nici pe omul de presă şi nici pe omul politic. Iar cînd vreunul din aceştia este nevoit s-o abordeze, lipsa calificării este stridentă. Nu-mi dau seama ce se întîmplă. Liderii de opinie şi oamenii politici cred cumva că drepturile omului sînt, aşa, o sintagmă retorică, un fel de nou umanism socialist? Nu ştiu, poate. Dar cînd văd că oameni inteligenţi, fini, cultivaţi rîd cînd aud de *political corectness* ca de o neghiobie, mă tem că omisiunea cu pricina nu e cîtuşi de puţin întîmplătoare. De n-ar fi întunericul în care se zămislesc monştri...

Costică BRĂDĂŢAN
student, Facultatea de Filosofie, Bucureşti

Alergia la pluralitate

Starea naturală a insului este, oricît de ciudat ar părea, *starea de intoleranţă*. Nimic nu se potriveşte mai bine *supravieţuirii*, care e un alt nume al condiţiei lui, decît starea de intoleranţă. Şi nimic nu contribuie mai mult la întîrzierea sfîrşitului său decît intoleranţa. Or, e limpede că sfîrşitul, *sfîrşirea* e adevărata patrie a omului, zodia blîndă sub care el are a se petrece în această lume; vorba neamţului: *Sein zum Tode!* Atunci, urmează că omul va trebui să fie intolerant, sau nu va mai fi deloc.

Starea de intoleranţă nu e, la drept vorbind, decît o umilă cale de mijloc, o binecuvîntată, providenţială cale de mijloc, la capătul căreia, urmînd-o cuminte, am putea afla un sfîrşit cît de cît onorabil. Într-o parte avem, cum ar fi fost şi de aşteptat, *starea de toleranţă*, iar în cealaltă, ceva mult mai cumplit, *faptul de a-ţi fi totuna*. Să le luăm, deci, pe rînd:

1) Am fi cu adevărat toleranţi dacă am putea privi lumea cu *ochiul lui Dumnezeu*. Altfel spus, dacă am fi într-atît de generoşi încît să lăsăm lucrurile *să fie aşa cum sînt*. Numele adevărat şi întreg al toleranţei este, iată, unul cum nu se poate mai umil şi mai simplu – *obiectivitatea*. Dar aşa ceva este, evident, o utopie. Privirile noastre sînt departe de a fi chiar atît de nevinovate încît să lase netulburat spectacolul lumii, diversitatea şi felurimea ei. Să privim *fiecare* lucru după măsura adevărată şi întreagă a alcătuirii lui, să respectăm pînă la capăt diversitatea aceasta, aproape tiranică, a înfăţişării lumii, să învăţăm, aşadar, a tace într-o lume în care ni se pare că toate se vor spune – asta ar fi o asceză cumplită, cu mult peste puterile bietelor noastre făpturi! Omenește, toleranţa e doar ţinutul unui ins privilegiat – *artistul*. Artistul adevărat nu spune niciodată *eu*. Abia în măsura în care omul e artist, şi – eventual – atunci cînd e copil, el se bucură de această fericire nespusă, adamică a pluralităţii. Pesemne, paradisul nici nu e altceva, la urma urmei, decît lumea neîntinată încă de obsesiile tiranic-unificatoare ale minţii noastre, nimic altceva, aşadar, decît lumea neatinsă încă de simplismul nostru atoatepustiitor. De îndată însă ce omul nu mai suportă nesfîrşirea lumii şi se simte dator să pună o ordine într-însa, să se pună adică pe sine în lume, aceasta i se refuză în toată frumuseţea ei, prefăcîndu-se de îndată într-o oglindă mincinoasă şi stearpă, în care el nu are a se mai găsi decît pe sine. Aşa se face că atunci cînd nu sîntem artişti, şi nici destul de copii ca să vedem lumea sub specia artei, sîntem nevoiţi să fim, aproape invariabil, intoleranţi. Şi, tot atunci, spunem *eu*.

Categoria din care se hrăneşte toleranţa, stihia nevăzută care-i dă fiinţă este *Multiplul*, întocmai cum categoria intoleranţei este *Unul*. Tolerantul oficiază, aşadar, la altarele unui zeu cum nu se poate mai gelos, trufaş şi capricios la culme. Înzestrat cu o mie de capete setoase, fiecare numai pentru sine, de adorare, zeul acesta nu mai lasă insului nici un interval de existenţă proprie. Ei bine, în toată vremea asta, intolerantul se bucură de beneficiile nespuse ce ţi le aduce slujirea la curtea unei zeităţi cu mult mai puţin aprige, o zeitate oarecum delăsătoare şi neglijentă pînă la generozitate. O divinitate ca aceasta îi dă omului, în sfîrşit, voie şi răgaz *să fie*. Ca atare, el se şi grăbeşte să se folosească de această cerească lipsă de vigilenţă şi atunci trăieşte, se sileşte să trăiască pentru *el însuşi*. Atunci, el spune *eu*. Chiar aşa, pentru că *a reduce totul la unitate* ţine de un foarte înţelept instinct de supravieţuire. Nu oricine îşi poate permite luxul de a sluji zeitatea aceea polimorfă şi răsfăţată, deci de a se lăsa crucit, clipă de clipă, în faţa diversităţii lumii. În mod curent, o stare de necontenită perplexitate, de înfiorare cotidiană în faţa nesfîrşirii lumii aduce puţin – să recunoaştem – a sminteală. Ca atare, nimic mai înţelept decît să ne întoarcem acasă, în intimitatea atît de blîndă a singurătăţii noastre funciare. Întrucît insul e mai ales singur, întrucît el e mereu *unul*, nimic nu e mai simplu atunci decît modelul *Unului*. Monoteismul ţine, astfel, de structurile noastre cele mai elementare, de stihia noastră ultimă: un singur Dumnezeu, o singură Biserică, un singur cap al ei; apoi, la un alt nivel, o singură clasă, o singură rasă, un singur conducător, o singură ideologie, o singură părere ş.a.m.d. De cele mai multe ori, pluralitatea înseamnă mult prea mult pentru nervii noştri atît de tociţi. Refugiul neproblematic şi confortabil în adevărul copleşitor al ideologiei unice, al doctrinei unice, al rasei sau clasei unice nu mai pare a fi, atunci, decît semnul unei dereglări de metabolism istoric, al unei devitalizări oarecare, prea puţin culpabile la urma urmei.

2) Beneficiile stării de intoleranţă se vor vădi şi mai bine atunci cînd le vom aşeza faţă în faţă cu starea cea mai cumplită în care se poate afla vreodată sufletul unui om: *faptul de a-ţi fi totuna*. Dacă pînă acum am avut de-a face cu *Multiplul* şi apoi cu Unul, iată-ne, în sfîrşit, în plin imperiu al *Nimicului*. Atunci cînd neantul îţi bîntuie, netulburat, prin suflet, cînd piciorul tău calcă pe un pămînd care, de fapt, nici nu există, iar ochiul tău măsoară un cer care nici el nu mai este, atunci *ţi-e totuna*. Ţi-e totuna dacă faci asta sau cealaltă, dacă spui asta sau cealaltă, ţi-e totuna, la urma urmei, dacă exişti sau nu. E ca şi cum ai fi murit, în viaţă fiind. Nimic nu te mai face, atunci, să spui *eu*. O *moarte metafizică*, mult mai cumplită decît moartea pur şi simplu. În timp ce tolerantul se petrece, ascetic, în spaţiul unei pluralităţi ontice copleşitoare, iar intolerantul supravieţuieşte, prea-fericit, în umbra unei divinităţi suficient de neglijente ca să-l mai lase şi pe el să fie, insul căruia îi e totuna are parte numai de nimicul lumii, de *lipsa* ei.

Din toate acestea urmează, cred, destul de limpede că între un *Multiplu* paradisiac şi prea puţin la îndemînă, patrie generoasă doar pentru acel ins blagoslovit şi straniu – *artistul*, într-o parte, şi un *Nimic* dătător numai de spaime şi de obişnuinţa zilnică cu moartea, sălaşul predilect al *înţeleptului*, de cealaltă parte, nouă celorlalţi, mulţi ca nisipul mării, nu ne mai rămîne de ales decît dictatura blîndă a părintelui nostru *Unul*.

Iar dacă mă veţi întreba prin ce nemaivăzută scamatorie mi-a ieşit aşa, negru pe alb, că lucrurile stau întocmai, că asta e *singura* cale de a gîndi starea lumii, am să vă spun atunci, cu mîna pe inimă, că nici nu se poate altfel, atîta vreme cît nici eu nu sînt mai breaz, ci robul preazelos al pomenitei intoleranţe, unul dintre nenumăraţii copii ai Unului.

Apoi, pomenit-aţi domniile voastre îndeletnicire mai intolerantă şi mai nevolnică decît filosofia?

Constantin PRICOP
asistent universitar, scriitor

Toleranța față de intoleranță?

Despre intoleranță se vorbește mult și fără circumspecție; subiectul "nu pune probleme". Toleranța, în schimb (deși s-ar părea că nu e vorba decît de a plasa un "plus" în loc de "minus"), pune. E mult mai ușor să discuți despre intoleranță, despre efectele ei nocive, decît să analizezi sensurile toleranței... Sigur, e la îndemînă dicționarul, care îl explică pe *a tolera*: "a îngădui, a permite o situație, un fapt (nepermis); a trece cu vederea"; "a admite, a suporta în apropiere (pe cineva)". Definiții insuficiente însă pentru înțelegerea toleranței ca practică socială. Moraliștii, sociologii, politologii au încercat să precizeze, cu diferite prilejuri, sensurile acesteia.

Examinarea evoluției istorice oferă un plus de claritate. Ideea de toleranță se coagulează în toiul sîngeroaselor dezlănțuiri ale intoleranței religioase; în secolele XVI, XVII toleranța devine mai necesară ca oricînd. În locul persecuțiilor de tot felul de ce nu s-ar arăta îngăduință celor de altă credință? În 1688 John Locke redacta *Scrisori despre toleranță*. Dar toleranța ramîne încă multă vreme doar vis al victimelor fanatismului și speranță a minților lucide. În secolul al XVIII-lea, al luminilor, toleranța devine unul din subiectele care definesc noua *forma mentis*. Intoleranța religioasa îl provoacă pe Voltaire, care scrie, în 1763, cunoscutul *Traité de la tolérance*.

În timp formele de toleranță se diversifică. Pe lîngă toleranța religioasă, constata sociologul american Michael Walzer, putem vorbi de o a doua treaptă a toleranței, aceea a acceptării celui diferit de tine, aceea a atitudinii reținute, destinse, de indiferență cordială, față de acesta, și de o a treia treaptă, cea a spiritelor pregătite nu numai să accepte existența celuilalt, ci și să manifeste curiozitate, disponibilitate fundamentală față de ceea ce este diferit.

Din sensul inițial termenul păstrează pînă astăzi conotații decurgînd din raportul superior-inferior. Articolul *toleranța* din *Enciclopedia franceză* (nesemnat, dar datorat, probabil, ca majoritatea articolelor nesemnate din *Enciclopedie*, lui Diderot) începe cu constatarea că toleranța este în general virtutea oricărei ființe slabe, sortită să viețuiască împreună cu ființe asemănătoare. A tolera reprezintă atitudinea adoptată față de cineva mai slab decît tine, față de cineva aflat sub puterea ta, față de cineva care nu te poate amenința. Cu cel egal sau mai puternic decît tine nu poți fi... tolerant: pe acesta îl recunoști pur și simplu. Goethe avea fără îndoială în minte inegalitatea între cel tolerat și cel tolerant atunci cînd scria că recunoașterea trebuie să ia loc, rapid, toleranței, care ar trebui să fie doar "o stare de spirit trecătoare", întrucît a tolera pe cineva înseamnă a-l ofensa. Toleranța se vede într-un fel de pe versantul celui tolerat și în cu totul alt fel de pe cel al spiritului tolerant. La nivelul trăirilor individuale toleranța poate fi confundată cu mila, compasiunea ș.a.m.d. Dar toleranța nu este un sentiment. Pentru a o transforma în practică socială era nevoie de mai mult; susținătorii ei au dezvoltat teorii, au prezentat argumente raționale, și-au propus să o justifice... logic.

Raționamentele despre necesitatea toleranței nu pot ascunde însă realitatea: și astăzi, ca și ieri, societatea umană este pusă în mișcare de forță. Puterea nu poate fi tolerantă - altfel nu mai este putere. Chiar toleranța, devenită forță, va fi constrînsă la intoleranță. În caz contrar toleranța ar trebui să tolereze inclusiv... intoleranța. Aceste limite au atras atenția lui Paul Zarifopol, care considera termenul mai degrabă un "steag de zile mari, ori chiar mici", o formulă trecută în "banalitatea cea mai comodă". "Autoritate tolerantă", considera eseistul, ar fi un nonsens, deoarece "autoritatea este tocmai granița pozitiv determinată a toleranței, și e exterioară acesteia din urmă." Invocarea toleranței în domeniul politic și social nu e decît "o cochetărie de esență ori naivă, ori destul de ipocrită"; acolo unde găsim raporturi de putere, deci de voință, "lucrul se încheie totdeauna într-o intransigență oarecare, inaccesibilă argumentării logice, și sfîrșește doar cu intoleranța, fiindcă intoleranța i-a fost originea." Cît privește teoriile care predică toleranța, lucidul Zarifopol ne somează să recunoaștem incongruența fundamentală din actele noastre de fiecare zi, în care voința și sentimentul, pe de o parte, și rațiunea, pe de altă parte, stabilesc "legături nesincere". Oamenii speră dintotdeauna să înlocuiască puterea prin inteligență, dar "orice putere constituită exclude într-un grad oarecare toleranța, adică împăcarea oamenilor prin «înțelegere», deci prin inteligență". Concluzia lui Zarifopol e că a vorbi despre toleranță este de obicei o formă de fățărnicie. Totuși pesimismul său pare astazi nefondat. Toleranța nu numai că nu a dispărut, dar a devenit o valoare fundamentală a societății democratice. Este adevărat, astăzi resorturile toleranței nu sînt, cum s-ar putea crede, asumarea cu un plus de responsabilitate a unor generoase idealuri umanitariste. Dimpotrivă. Cel puțin așa susține un Gilles Lipovetsky (*Le Crépuscule du devoir*): toleranța se alimentează în zilele noastre mai puțin din conștiința unei obligații față de celălalt și mai mult din scăderea prestigiului marilor proiecte colective, din îndepărtarea de moralismul autoritar, din relativizarea conflictelor ideologice, politice, religioase. Cînd individul pune propria-i realizare mai presus de angajarea în slujba marilor idei - politice, religioase, ideologice - eul nu se mai simte responsabil de aducerea celorlalți "pe calea cea bună" și îi consideră cu îngăduință. Concluzia lui Gilles Lipovetsky este, la prima vedere, un paradox: cultul accentuat al egoului impune valorile toleranței.

Ce putem desprinde din această trecere în revistă succintă și sporadică? Că toleranța nu e un sentiment, ca dragostea, ura, mila; că ea este modelată de particularitățile societății în care se manifestă; că încercările de a o limita devin mai subtile pe măsura ce lumea evoluează; că repetarea unor vorbe mari ca înțelegere, toleranță ș.a.m.d. n-are nici o semnificație atîta vreme cît nu este examinată cu spirit critic realitatea; că nu se poate spune, vreodată, că problema toleranței ar fi fost... definitiv rezolvată.

Victor BÂRSAN
fizician

Arhanghelii blîndeței

Căderea comunismului a făcut să apară în societatea noastră doi actori întrucîtva complementari: ortodoxiștii militanți și apărătorii drepturilor omului.

Similitudinea constă în invocarea unei ideologii a salvării. Primii urmăresc, prin evitarea păcatelor, salvarea sufletului de la chinurile veșnice; ceilalți urmăresc, prin înlăturarea conflictelor, salvarea lumii de la un război devastator. Mai mult, și unii și alții invocă o anumită universalitate a ființei umane. Într-un caz: „aici nu mai încape elin sau iudeu, tăiere împrejur sau netăiere împrejur, barbar sau scit, rob sau slobod". În celălalt: toți sîntem beneficiarii Declarației *Universale* a Drepturilor Omului. Primii stau sub puterea îndemnului cristic: „să vă iubiți unii pe alții..." Ceilalți, sub incidența articolului 1 al Declarației: "...ființele umane... trebuie să se comporte unele cu altele în spiritul fraternității".

Și cei care pleacă de la iubire, și cei care pleacă de la fraternitate se întîlnesc - ar trebui să se întîlnească - pe același teren al toleranței. În ciuda diferențelor - a complementarității - care îi așează pe unii în zona religiosului, iar pe alții în zona laicului.

Și totuși... Și totuși aflăm că în cutare sat de pe Valea Gurghiului preotul le-a cerut credincioșilor să meargă la Tîrgu Mureș, unde ungurii îi omoară pe români (atunci situația era încă neviolentă); autobuzele, cu bîte cu tot, așteptau lîngă biserică. Că la înscăunarea episcopului ortodox de Baia Mare, preoții i-au lovit zdravăn în cap cu crucea pe credincioșii greco-catolici. În plan cultural (sau pseudo-cultural), mostre de violență sînt paginile compacte care au apărut/apar în unele cotidiene, îmbibate de narcisism pro-ortodox și otravă anti-catolică.

Nimic din aceste imagini - și din multe altele - nu este compatibil cu toleranța, și cu seninătatea pe care ar trebui să o genereze. Dimpotrivă, totul trimite la imaginea unui personaj irascibil, cîrcotaș, mereu nemulțumit de semenii săi, intransigent cu toată lumea, mai puțin cu el însuși și cu cei asemenea lui.

Problemele „bisericii strămoșești" sînt singurele în care ortodoxistul militant își manifestă toleranța. Nici o urmă de regret pentru compromisurile din trecut, pentru bisericile demolate, pentru violarea secretului spovezii. Într-un interviu publicat recent, Prea Fericitul Teoctist ne informează despre succesele repurtate de înaltul cler în perioada ceaușistă. „Noi în perioada aceasta nu numai am restaurat, dar am și construit biserici din nou, foarte multe..." Complicitatea cu statul comunist e transformată în virtute. „Ca să slujești biserica, trebuie să fii viu. Dacă te bagi în chilie sau în sicriu, dacă renunți la luptă pierde și Biserica întreagă." Prea Fericitul blamează astfel pe toți martirii creștinătății, care n-au avut, cum să spun, puțină diplomație, și au murit pentru credință, făcînd să piardă Biserica întreagă...

Singurii creștini supuși de PF-sa unei critici insistente sînt desigur catolicii. Pe de o parte, ei „lovesc în spiritualitatea românească în general", prin uniație; pe de alta, reprezintă un cult inferior celui ortodox, întrucît „biserica romano-catolică... mai mult creează o despărțire între... cler și credincioși". Superioritatea bisericii noastre asupra celei catolice își trage seva, pesemne, din superioritatea dacilor asupra romanilor, întrucît, ne informează Prea Fericitul, „în limba latină... se descoperă cuvinte dacice".

Veritabilele manufacturi de intoleranță și semidoctism care sînt unele instituții de educație ortodoxă au reușit să mistifice atît de temeinic realitatea (mistificarea continuă sub ochii noștri, cum s-a văzut din cuvintele Întâistătărorului), încît ortodoxismul militant, agresiv și intolerant, face ravagii printre tineri, inclusiv printre tinerii instruiți. Bigotismul alarmant care emerge din unele medii studențești arată cît de eficient este discursul fundamentalist grefat pe frustrările generate de o experiență istorică nefericită.

Deși problemele societății sînt foarte acute, iubirea aproapelui nu produce nici un efect în plan social. Obsesia ierarhiei vizează conservarea sau creșterea numărului de credincioși, și exercitarea unui monopol al credinței, plecînd de la axioma că poporul român este un bun inalienabil al clerului ortodox.

Integrarea europeană este un demers primit cu rezervă, dacă nu cu ostilitate, de ierarhia ortodoxă. Drepturile omului sînt uneori tolerate, uneori atacate direct, niciodată respectate în practică. Prodecanul facultății de teologie din București, invitat să participe la o oră de educație civică, a reacționat în fața manualului de clasa a VIII-a - o reușită remarcabilă, în fond și în formă - ca în fața unui obiect satanic. Preotul-profesor a declarat că manualul e un atentat la tradiția noastră ortodoxă, că îi smintește pe copii, că este o făcătură masonică.

Ierarhia activiștilor pentru drepturile omului reproduce uneori o anume tipologie a ierarhiei ortodoxe, cu semn schimbat. Interesați de drepturile omului, dar dezinteresați de omul real, propovăduind toleranța, dar practicînd agresivitatea, unii dintre activiștii-ierarhi nu au nimic din seninătatea și altruismul proprii doctrinei pe care, măcar declarativ, o îmbrățișează. Numărul foarte mare de conflicte, de excluderi, de sciziuni, de schimbări de echipe de la conducerea unor organizații de apărare a drepturilor omului sînt ilustrative pentru atmosfera tiranică, dominată de lupta pentru putere și de ignorare totală a regulilor de comportament democratice, care ar trebui să fie atotputernice în acest mediu.

Cum s-a ajuns ca un domeniu atît de nobil să fie teatrul unor asemenea dispute? Nimic mai firesc: entuziaștii și generoșii au fost dizlocați treptat de „pragmatici", de cei care au simțit graba finanțatorilor de a produce *ceva* - o traducere, fie și mediocră; o masă rotundă, fie și anostă; o luare de poziție *Pro-Europa*, fie și conjuncturală. Au apărut astfel semidocți grăbiți să ne explice care sînt valorile Occidentului; profesori secundari dornici să-și joace ieșirea din anonimat printr-o gesticulație nervoasă; o întreagă categorie sub-intelectuală, cu mentalitate de Dinu Păturică și cultură de Expres Magazin.

Iată-ne astfel cu două ierarhii care ne învață toleranța - una religioasă, una laică. Poate că fiecare din ele ar avea de cîștigat dacă ar face efortul de a distinge, în personalitatea adversarului, cîte ceva din chipul propriu.

Z. ORNEA

Intoleranţa antisemită

Funcţionează, la noi, cîteva mituri clişeu care trebuie reevaluate prin confruntarea cu realitatea istorică. S-ar vedea, atunci, cît mai rămîne valabil din substanţa lor. Unul dintre aceste mituri clişeu e cel al toleranţei la români faţă de, fireşte, străini. Se bate, mai ales în ultimii ani, multă monedă pentru mitul clişeu al toleranţei româneşti faţă de evrei. E o cosmetizare, ca atîtea altele, care, verificate atent, dezvăluie o realitate destul de întunecată. M-aş grăbi să adaug precizarea că ostilitatea intolerantă manifestă a venit nu din masa celor de jos, a locuitorilor ţărilor româneşti, ci din partea unui segment al clasei politice şi a unor cercuri intelectuale reprezentative. Nume ca Cezar Bolliac, Vasile Conta, M.Eminescu, N.Iorga, A.C.Cuza, Octavian Goga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Brătescu-Voineşti sînt edificatoare. Şi au mai fost mulţi alţii, oameni politici şi gazetari, cu anume rezonanţă în epocă, peste care istoria a trecut, acoperindu-i de uitare. Dar, la vremea lor, au stat în prim-planul intoleranţei antievreieşti, creînd atmosferă antisemită şi determinînd adoptarea unor legiuiri potrivnice evreilor stabiliţi în România. Recent apărutul **Jurnal** al lui Mihail Sebastian, best-sellerul ultimelor săptămîni, dezvăluie realitatea înfricoşătoare a discriminării antisemite din 1938-1944, tulburînd mult conştiinţele oneste româneşti care iau, astăzi, cunoştinţă cu aceste amare adevăruri pe care nu le cunoşteau. (Citez mărturisirile unor distinşi confraţi ca Eugen Negrici, Petru Creţia şi Gabriela Adameşteanu, care s-au rostit, deschis, în acest sens, în emisiuni televizate sau a dlui Vasile Popovici într-o cronică din revista timişoreană **Orizont**) Şi nu le cunoşteau - chiar cititorii maturi, ajunşi azi la o vîrstă respectabilă - pentru că deceniile dictaturii au tabuizat acest fenomen, interzicînd cercetarea şi aprecierea lui dreaptă. Cel puţin două generaţii au fost minţite şi la acest capitol, întreţinîndu-se fals mitul clişeu al toleranţei faţă de evrei neîngăduindu-se, astfel, asumarea - necesară - a unei răspunderi şi, prin consecinţă, disocierea critică faţă de o realitate cel puţin foarte neplăcută.

Dar fenomenul intoleranţei faţă de evrei are istorie, care s-ar cuveni reamintită măcar în momentele ei nodale. Stabiliţi încă din vremea ocupaţiei romane şi mai tîrziu în ţările române, evreii vin, aici, în număr mare, între 1830-1850 şi, parţial, mai tîrziu. Au venit mai ales din Galiţia şi Rusia, găsindu-şi ocupaţie aici. Treptat, au devenit o populaţie minoritară importantă. Şi ea a iscat acută intoleranţă, afirmîndu-se că se constituie în clasa mijlocie, cu deosebire în Moldova, ceea ce ar primejdui - se spunea - organismul economic, social şi politic românesc. Mai nimeni, dintre exponenţii intoleranţei, nu voia să aprecieze favorabil funcţia lor, totuşi, pozitivă în dezvoltarea economiei româneşti, accentul punîndu-se pe rolul lor - se spunea - parazitar. Recensămîntul populaţiei din 1899 indica existenţa a 269.015 evrei la o populaţie totală de 5.912.520 locuitori, iar cel din 1912 constata existenţa a 216.702 evrei la o populaţie de 7.234.000. Erau, acum, în 1912, mai puţini (3%) decît în 1899 pentru că, între timp la sfîrşitul secolului trecut şi primul deceniu al secolului nostru, se înregistrase o masivă emigrare a evreilor spre Statele Unite ale Americii unde - în anii douăzeci - Iorga, vizitîndu-i, constatase, plăcut impresionat - că îşi iubeau cu nostalgic ţara de origine. Această populaţie evreiască nu a avut parte de drepturi politice pînă în 1919-1921. Cînd s-a pregătit Constituţia din 1866, iniţial, un articol, păstrîndu-se pe liniamentele legatului paşoptist, voia să le asigure evreilor posibilitatea naturalizării civile şi politice. Pe dată, cercuri antisemite moldovene şi muntene au pornit o violentă campanie potrivnică evreilor. Atunci iniţiatorii Constituţiei din 1866 au dat înapoi, celebrul articol 7 stipula că "numai străinii de rit creştin pot dobîndi naturalizarea". După cucerirea Independenţei în 1877, Conferinţa de pace de la Berlin a redactat Tratatul de pace astfel încît articolul 44 stipula că recunoştea independenţa României numai dacă se revizuia articolul 7 din Constituţie încît să se acorde, în bloc, cetăţenia tuturor evreilor din România. Reacţia potrivnică a fost, în ţară, foarte acută (cu deosebire activi au fost, în presă, M.Eminescu şi, în parlament, Vasile Conta). Sigur că aceste clauze ale tratatului de pace de la Berlin însemnau o ingerinţă în trebuirile interne ale ţării. Dar de ar fi fost acceptate, - cum doriseră regele Carol I, I.C.Brătianu, M.Kogălniceanu, C.A.Rosetti, P.P.Carp, T. Maiorescu -, România devenea sincronă, la capitolul drepturilor omului, cu ţările din Europa de apus şi de centru (evreii deveniseră cetăţeni legali în 1864 în Austro-Ungaria şi, în 1870 în Prusia, iar în Franţă după 1789, şi în secolul XIX în mai toate ţările apusene). Pînă la urmă, s-a apelat la o stratagemă şireată: s-a revizuit articolul 7 din Constituţie, recunoscîndu-se şi evreilor dreptul de a deveni cetăţeni români. Dar nu global, ci cu cereri individuale, adresate parlamentului, care trebuia să le ia în discuţie numai după zece ani de la depunere şi aprobate, separat, de cele două Camere legiuitoare. Era, de fapt, o stratagemă menită a amîna sine die încetăţenirea evreilor, România fiind, alături de Rusia, ţara unde drepturile omului erau suspendate. Pentru că, prin revizuirea, din 1878, a articolului 7 din Constituţie au căpătat cetăţenia, pînă în 1912, nici... 4000 de evrei.

Constituţia din 1923, în virtutea prevederilor tratatului de pace de la Versailles, acordă cetăţenia tuturor evreilor din România, cu precizarea că cei veniţi odată cu provinciile reintrate în trupul ţării aveau cetăţenia dobîndită acolo. Recensămîntul general al României din 1930 atesta existenţa a 756.930 evrei, reprezentînd 4,2% din structura populaţiei ţării. Era o minoritate naţională apreciabilă, care ar fi trebuit portejată şi apărată. Oficial era. Dar cercuri politice bine fortificate întreţineau o atmosferă de intoleranţă antisemită, în prim-plan remarcîndu-se gruparea politică a lui A.C.Cuza (LANC, devenită, în 1935, Partidul Naţional Creştin prin fuziune cu partidul lui Octavian Goga) şi legionarii conduşi de Corneliu Zelea Codreanu. Iar guvernele, mai ales cele liberale, au tolerat acest mişcări antisemite, încurajîndu-le în fapt. În decembrie 1937, regele Carol al II-lea aduce la cîrma ţării guvernul Goga-Cuza. Acesta, violent antisemit prin program, proclamă, cu acordul regelui, la 21 ianuarie 1938, decretul lege privind revizuirea cetăţeniei române. Decretul era îndreptat, direct, împotriva evreilor, motivîndu-se că ar fi imigrat în România, după război, din Rusia. S-au avansat şi cifre, tendenţios augumentate. Antisemitismul, legiferat, devine, deci, politică de stat. Ca rezultat al acestei legiuiri din ianuarie 1938 o treime din populaţia evreiască a României (36,30%), adică 225.220 persoane, şi-au pierdut cetăţenia română, devenind apatrizi în propria ţară. Nu era de ajuns. Politica de stat antisemită creşte în intensitate. În 8 august 1940, sub guvernul Ion Gigurtu, e proclamată legea privind statutul juridic al evreilor. Prin această lege, influenţată de legiuirea rasistă hitleristă de la Nürnberg din 1935, se dispunea discriminarea juridică între românii de sînge şi ceilalţi. În lege se precizează că "apărarea sîngelui constituie baza morală a recunoaşterii drepturilor politice supreme", stabileşte că evreii "în sens larg /sînt/ cei de religie mozaică", că "situaţia de evreu, aşa cum o stabileşte decretul cu putere de lege nu poate fi schimbată prin trecerea la creştinism a celor de religie mozaică după proclamarea decretului." Căsătoriile dintre evrei şi creştini erau interzise. Căpătau statut de categorie a doua şi aveau parte de numeroase interdicţii. Evreii erau împărţiţi în trei categorii şi se definea, discriminatoriu, calitatea de evreu. Apoi, în septembrie-noiembrie 1940, evreii au fost excluşi din toate uniunile şi asociaţiile, interzicîndu-li-se dreptul de a practica gazetăria, literatura, avocatura, ingineria, profesoratul în şcolile de stat. După instalarea, la 14 septembrie 1940, a statului naţional-legionar, legiuirile antisemite au continuat. S-a înfiinţat Oficiul pentru Românizare, care urmărea deposedarea evreilor de bunurile imobiliare şi eliminarea lor, treptată, din viaţa economică. După înfrîngerea rebeliunii legionare, Ion Antonescu a continuat această politică de stat antievreiască, cu tot cortegiul lor, aşa cum le aflăm şi în jurnalul lui Sebastian. Au fost organizate şi progromuri, cum a fost cel de la Iaşi, din iunie 1941, cînd au fost ucişi aproape 12.000 de evrei. În sfîrşit, tot în 1941, Antonescu ordonă evacuarea, mai întîi din mediul rural, apoi şi din cel urban, fiind expediaţi forţat în Transnistria toţi evreii din Basarabia şi Bucovina de nord, asociindu-li-se cei din judeţele Suceava şi Dorohoi. De pe urma acestei prigoane pogromiste, au murit, apreciază analiştii, între 110.000-140.000 de evrei, numai pentru vina că aparţineau etniei evreieşti. Protejarea de "soluţia finală" a populaţiei evreieşti din Vechiul Regat şi Transilvania de sud (307.376 persoane), din raţiuni politico-oportuniste după ce înfrîngerea de la Stalingrad dovedea clar pierderea războiului nu absolvă regimul antonescian de uciderea evreilor din Basarabia şi Bucovina de nord. Culpă la care se adaugă starea de spirit îngrozită a evreilor din Vechiul Regat şi Transilvania de sud, mereu trăind sub ameninţarea evacuării sau a lichidării lor, oricînd posibilă. Şi să spun, încă o dată, această disperare care nu a fost niciodată ultima e descrisă tulburător şi implicit acuzator de Sebastian în jurnalul său. Iar, din păcate, destui intelectuali români de marcă au fost susţinători ai acestei intoleranţe antisemite legiferate, puţini - dar au fost! - disociindu-se de ea.

Să recunoaştem că privind realitatea aşa cum a fost ea de-a lungul aproape a unui secol numai atitudini de toleranţă nu putem afla aici. Intoleranţa, şi încă agresivă, a fost, în fapt, starea de spirit caracteristică în tot acest timp, cu puseuri mai şocante într-o perioadă sau alta. Adevărul acesta este şi mitul clişeu al toleranţei trebuie abandonat. Azi, vorba acad. Nicolae Cajal, a dispărut antisemitismul. Dar nu şi antisemiţii, care, în unele cercuri, se manifestă violent, chiar dacă nu public. Şi nu numai - cum s-ar crede - în anumite ştiute gazete. E o stare de spirit latentă, reticenţa faţă de evrei, activ discriminatorie. Iar unde stăruie discriminarea, de astă dată etnică, nu se poate vorbi de toleranţă. Ci invers. Şi asta cînd, azi, nu mai trăiesc în România decît aproape 14.000 de evrei, mai toţi de vîrsta a treia, fiind previzibilă lesne dispariţia totală, în timp relativ scurt, a evreilor din România. Asta pare a nu avea importanţă. Intoleranţa antisemită - s-a văzut, de pildă în Polonia - funcţionează şi acolo unde nu există aproape deloc evrei. E o intoleranţă antisemită manifestîndu-se rutinier, orb şi fără motivaţie specifică. Dar cînd oare, vreodată, s-a folosit intoleranţa antisemită de motivaţii rezistente sub raportul drepturilor omului?

Sever VOINESCU
jurist

A tolera ceea ce e tolerabil

Dreptul-înţeles ca sumă a legilor în vigoare - este tolerant sau intolerant după cum oamenii care îl produc şi aplică sînt toleranţi sau intoleranţi. Această legătură este *obiectivă* într-o atît de mare măsură, încît nu greşim dacă privim dreptul ca pe un barometru. Mai toate "presiunile" sociale se găsesc exprimate în drept, iar intoleranţa este una dintre aceste "presiuni". Dreptul este un indiciu valabil al gradului de intoleranţă care există într-o societate, la un moment dat. De pildă, legislaţia catolică din secolele XV-XVI, legislaţia germană din anii celui de-al III-lea Reich, legislaţia sovietică ne arată, în fond, societăţi în care maladia intoleranţei se manifestă acut. Şi dreptul român a avut un lung moment de intoleranţă în acest secol. Mă gîndesc la întreaga legislaţie comunistă. De la incriminarea penală a altei opinii politice la desfiinţarea bisericii greco-catolice, de la textele decretelor de naţionalizare a imobilelor pînă la constituţionalizarea imperativului politic al partidului unic, întregul drept român al perioadei comuniste se hrănea cu intoleranţă.

Dreptul, graţie dimensiunii sale prohibitive, exprimă toate intoleranţele momentului. Acestea pot fi excesive şi, de aceea, maligne - ca în cazurile mai sus arătate. Există, însă, intoleranţele fireşti, acelea care ne ajută să ne păstrăm curaţi, acelea pe care le exersăm spre a ne apăra integritatea. Aşa sînt intoleranţa la minciună, intoleranţa la crimă, intoleranţa la furt. Ceea ce nu echivalează cu intoleranţa faţă de mincinos, cu intoleranţa faţă de criminal ori cu intoleranţa faţă de fur. Dreptul aparţine umanismului tocmai pentru că e intransigent cu păcatul şi înţelegător cu păcătosul.

De fapt, această proporţie dintre toleranţă şi intoleranţă în "compoziţia" legilor este criteriul după care distingem între sistemele juridice aberante şi cele normale, adică adecvate în mare măsură *zeitgeist*-ului. Din acest punct de vedere, ne apar la fel de aberante sistemele juridice prea tolerante (de pildă, cele care tolerează crima ori violul) şi sistemele juridice apăsat intolerante (de pildă, cele care discriminează rasial). Cum ştim, însă, care este proporţia potrivită a amestecului toleranţă + intoleranţă care circulă prin arterele dreptului nostru actual?

Răspunsul pare a fi simplu: dreptul va tolera ceea ce e tolerabil şi nu va tolera ceea ce e intolerabil. Impresia că acest răspuns e de o platitudine vecină cu tautologia se spulberă îndată ce ne punem întrebarea: ce e tolerabil şi ce e intolerabil? Dacă în zona "tare" a existenţei lucrurile sînt, în bună măsură, limpezi, în zona "călduţă" persistă nesiguranţa. Vreau să spun că, în Europa sfîrşitului de secol XX, orice om normal va accepta că diferenţele de opinie politică, homosexualitatea sau împărtăşirea cu sinceritate a altei credinţe decît cea creştină sînt tolerabile. După cum instigarea la război, epurările etnice sau traficul cu stupefiante nu se pot tolera. Acelaşi european al timpului nostru va ezita, însă, să spună dacă emigrarea pe motive economice e tolerabilă ori nu. El ştie că orice om are dreptul să se stabilească oriunde doreşte, dar la fel de bine ştie că o invazie a săracilor în ţara lui bogată poate genera un dezechilibru cu efecte dezastruoase. La fel, acelaşi blînd european nu va putea afirma tranşant dacă industria pornografică este tolerabilă sau intolerabilă. El ştie că există dreptul la liberă exprimare şi ştie, mai ales, că piaţa poate justifica orice: dacă există cerere, trebuie să produci ceea ce se cere. Dar el mai ştie că există o morală publică care a făcut posibilă Europa lui şi mai ştie că nimic nu trebuie să-l oprească în a-şi educa copilul în spiritul virtuţilor clasice. Acest tip de ezitări, fireşti pentru o biată conştiinţă aflată în mijlocul unei lumi trepidante, sînt inacceptabile în cazul dreptului.

Dreptul nu-şi poate permite să fie contradictoriu. Mai bine incomplet, mai bine desuet, mai bine amoral dar nu confuz, nu neclar, nu echivoc. Dreptul nu poate să reprime cu duritate evaziunea fiscală şi să permită deturnarea de fonduri, aşa cum nu poate să recunoască libertatea accesului la informaţie în condiţiile născute din aplicarea unei gîndiri totalitare privitoare la "secretul de stat". În acelaşi fel şi sub aceeaşi ameninţare a renegării de sine, dreptul trebuie să consacre cu precizie ce anume tolerează şi, mai ales, ce anume nu tolerează.

Efortul ţărilor din Europa Occidentală de a construi un drept european, ca şi efortul ţărilor est-europene de a-şi adapta legislaţiile interne acestui mare model care se conturează sub ochii noştri poate să fie privit ca un efort comun de a afla ce e tolerabil şi ce e intolerabil pentru europeanul din noi.

Anca MANOLESCU

Victime şi călători

Un exil oportun

Seyyed Hossein Nasr, rector al unei mari universităţi din Teheran, intelectual distins şi unanim recunoscut ca specialist în materie de sufism, e un interpret şi un apărător activ al mentalităţii tradiţionale, resimţită drept concordantă în variantele oferite de marile spaţii spirituale: islam, creştinism, buddhism, hinduism. Convins de rădăcina lor comună, de o *philosophia perennis et universalis* ce cristalizează specific în fiecare formă de tradiţie, H.S.Nasr sancţionează, în acelaşi timp, decis "modernitatea şi reducţionismul sărăcitor al ştiinţelor actuale, care desacralizează cunoaşterea, o blochează în domeniul fizic, privind-o de conştiinţa nivelurilor superioare de existenţă, de orizontul ei metafizic" *(Le Cosmos comme théophanie)*.

În momentul instalării regimului Khomeiny, acest ardent adept al punctului de vedere tradiţional a ales exilul şi s-a stabilit în America. Mi s-a povestit că nepoţica sa l-a întrebat, mirată, pentru ce tocmai atunci cînd, în sfîrşit, modul de viaţă atît de admirat şi dorit s-a impus la ei în ţară, "unchiul" a ales s-o părăsească.

Din perspectiva apărată de H.S.Nasr, Extremul Orient ar fi teritoriul unei civilizaţii extra- dacă nu cumva anti-tradiţionale. Însă el rămîne un loc unde ţi se permite, totuşi, să trăieşti! Unde poţi să-ţi exersezi şi să-ţi comunici interogaţia, problematica, doctrina. Ca atare, e foarte de înţeles că unchiul a preferat să se refugieze în acest spaţiu non-adecvat convingerilor lui – unde diferenţa e însă protejată prin Constituţie – decît să suporte varianta concentraţionară a propriei tradiţii. Cînd normele ei îţi sînt impuse cu arma în mînă şi pumnul în gură, cînd *înţelepciunea internă* a tradiţiei e redusă la ideologie isterică şi la exigenţe strict comportamentale, cînd angajarea religioasă se judecă în termeni de delict sau de aderare la comandamentele puterii, avem de a face – cred – cu cea mai pernicioasă formă de intoleranţă. E intoleranţa faţă de libertatea şi de substanţa propriei tradiţii. Incapacitatea de a respecta religia "celuilalt" derivă, în fond, din crisparea fanatică – şi echivocă – cu care îţi abordezi credinţa, din asumarea prezumţioasă a misiunii de a-ţi reforma, brutal, coreligionarii.

Şi e stupefiant cîţi oameni sînt înclinaţi să practice "această barbarie a caritătii, această milă fără scrupule" (Cioran). E stupefiant cîţi oameni consideră azi că religia nu e atît o cale pentru rectificarea personală, cît şansa de a fi investiţi drept *exponenţi* ai unei legitimităţi absolute prin care să se impună grupului social.

Islamul pare să fie, actualmente, zona cea mai subminată de atari mişcări. Mujahidini şi talibani, islamişti turci, algerieni, pakistanezi ori egipteni l-au ales pe Dumnezeu preşedinte al unui "partid internaţional al asupriţilor", Hezbollah. El îşi propune războiul total împotriva "duşmanilor lui Dumnezeu": evrei şi creştini, dar mai cu seamă "musulmani răi", carenţi. Lupta împotriva acestora are prioritate faţă de *jihad*-ul contra necredincioşilor.

Bizare lucruri i se mai pun în cîrcă divinului: Dumnezeu e somat să se comporte *partizan*, să abdice de la universalitatea lui şi să devină membru onorific al unei mişcări politice, girantul unei ideologii "de excepţie".

Simptomul specific pentru devierile de acest tip, fie ele *planetare* ori *naţionaliste* (sîrbi ortodocşi şi bosniaci musulmani, integrişti evrei şi combatanţi palestinieni...), pare să fie asumarea posturii de *victimă*. Pentru a-l înregimenta pe Dumnezeu, adepţii mişcării îl transformă pe *celălalt* – de altă credinţă, de altă mentalitate ori de altă opţiune în înţelegerea religiei comune – într-un periculos *asupritor*, atentînd la esenţa credinţei ori la "fiinţa neamului" după caz. E raţionamentul lupului lui La Fontaine, care pretinde că apa i-a fost tulburată de cel care se adapă cu douăzeci de paşi mai jos. Modernitatea – adversarul emblematic al radicalismelor religioase – nu e evident un miel imaculat. Însă "geofinanţa", "geopolitica" şi "integrarea" practicate de statele moderne sînt strategii care iau cel puţin în calcul diferenţa, o respectă măcar în principiu, prevăd negocierea. Şi mai ales, nu pretind că funcţionează într-un domeniu al certitudinilor absolute.

În schimb, intoleranţa religioasă adumbreşte sensul vertical al religiei – dacă nu cumva îl obturează – pentru a investi nelegitim divinul în aceeaşi piaţă a intereselor "colective": valorile identitare ori culturale ale grupului, evident coextensive celor politice şi financiare, pretind să fie impuse tuturor celorlalţi pe postul de adevăr exclusiv şi absolut. Mai secularizantă decît "modernitatea profană", intoleranţa religioasă are ambiţia să-şi fabrice un paradis *terestru* de uz propriu şi să facă din Dumnezeu un soi de ostatic atotlegitimant.

Ortodoxia nu a cunoscut – în teritoriul românesc – decît un scurt episod de intoleranţă acută, insurgentă. Cercetătorii fenomenului legionar consemnează inspiraţia şi angajamentul religios drept elemente prin care el se distinge de nazismul german şi de fascismul lui Mussolini. Ceea ce nu constituie însă un punct justificativ, cum susţin apărătorii săi, ci un aspect mai degrabă agravant. Există, însă, o intoleranţă latentă, acumulată şi perpetuată prin complexul victimei: "pentru că încarnează adevărul – spun ortodocşii – credinţa răsăriteană a fost persecutată de occidentali, de turci, de comunişti. Cu intensităţi variabile în funcţie de epocă, lumea ortodoxă a hrănit ceea ce putem numi «complexul servitorului în suferinţă»". Caracterizarea politologului francez F. Thual poate fi, evident, nuanţată însă e cert că mulţi reprezentanţi ai Bisericii înclină să trateze şi problemele modernităţii prin aceeaşi retorică a traumei, a marginalizării, de care – consideră ei – a sosit, în sfîrşit, timpul ca ortodoxia să fie despăgubită.

Preţul toleranţei

Dacă intoleranţa religioasă încarcerează Absolutul în aria de interese a propriului grup, ştiinţele moderne ale religiosului tind adeseori să-i ofere o detenţie mai civilizată, mai subtilă. Nonpartizană, "obiectivă", ea este nu mai puţin bizară: în acest caz, mesajul divinului e studiat şi interpretat ca "nucleu dur" al unei culturi, ca "fapt social şi simbolic", atractiv numai întrucît investeşte cu sens şi legimitate manifestările actorilor comunităţii.

În primul caz, statutul divinului era grav contrariat; în al doilea, el e practic eludat: nu realitatea în sine a mesajului contează aici, nu semnificaţiile principiale ori virtualităţile lui anagogice, nu spaţiul deschis prin doctrină şi simbol sînt urmărite, ci exclusiv imaginea pe care această realitate o primeşte în oglinda unui grup uman. "Intenţia noastră este de a vorbi acum despre Adevăr", exclamă la un moment dat exasperat A.K. Coomaraswamy, "disciplinele noastre curente nu sînt interesate atît de Adevăr, cît de ce opinii au putut să întreţină oamenii în diferite epoci despre el; sînt mai puţin interesate de *Philosophia Perennis* şi mai curînd de "istoria filosofiei". (*Christian and Oriental Philosophy of Art*). A studia categoria sacrului ca pe o creaţie umană revine la a-i violenta elementul cel mai "banal", anume transcedenţa. A-i studia mulţimea indefinită a manifestărilor (la nivelul unei istorii a mentalităţilor) sau a încerca să obţii invariantele lui exclusiv *pe acest nivel* înseamnă să pierzi din vedere însăşi raţiunea lui de a fi: anume legătura verticală pe care o face posibilă, întîlnirea transformată cu Sensul ultim, experienţa personală a unei intimităţi cu divinul. Socrate ironiza deja asemenea tendinţe *moderne*, care beneficiază, după cum vedem, de o îndelungată "tradiţie": "Prietene, preoţii de la templul lui Zeus din Dodona spuneau că primele rostiri divinatorii au venit de la un stejar. Pentru oamenii de pe atunci, care nu erau înţelepţi, precum voi, tinerii de astăzi, era de-ajuns, dată fiind simplitatea lor, să asculte ce spune stejarul sau o piatră; tot ce avea însemnătate era ca spusa acestora să fie adevărată. Pentru tine în schimb, important e să afli cine e cel care povesteşte şi de prin ce locuri se trage; nu te mulţumeşti doar să vezi dacă lucrurile stau într-adevăr aşa sau dacă ele arată alminteri" (*Phaidros*, 275 a).

*

Indiscutabil necesară într-o lume a pluralismului religios, toleranţa nu e totuşi decît o soluţie de minimă convivialitate, unde respectul nu implică şi înţelegerea celuilalt. Problema toleranţei se pune acolo unde orizontul credinţei s-a împuţinat, s-a opacifiat şi nu mai e capabil de deschidere spre "unitatea transcendentă a religiilor". Cea din urmă nu postulează uniformitatea – sărăcitoare şi iluzorie – a perspectivelor religioase, ci doar asimţirea concordanţei unor drumuri care – orientate spre aceeaşi ţintă – devin din ce în ce mai consonante pe măsură ce pătrund în proximitatea celui căutat.

De aceea, concordanţa zenitală e resimţită mai ales de "călători", de cei ce, în fiecare formă de tradiţie, sînt angajaţi într-o căutare perpetuă, mereu relansată spre cel "suprem dezirabil". M.-M Davy citează, în *Encyclopédie des Mystiques*, reacţia unui taoist care, acuzat că s-a lăsat influenţat de buddismul Zen, a replicat că nu există două căi pentru Înţelepţi. Referindu-se la efortul contemplativ, un preot ortodox declara, în acelaşi sens, că «zidurile ce separă confesiunile nu ating cerul».

Pentru toţi aceşti călători, toleranţa nici nu mai are sens; ea e înlocuită de o libertate aptă să asume – fără limitare – orice expresie veritabilă a Spiritului, aptă să-l descopere şi să-l urmeze sub orice înfăţişare s-ar înveşmînta. O dovedeşte declaraţia lui Ibn Arabî, "purtătorul de cuvînt al gnozei islamice" cum îl numeşte F. Schuon: "Inima mea s-a deschis către toate formele: este păşune pentru gazele şi mănăstire pentru călugării creştini, e templu de idoli şi kaaba pelerinului şi tablele Torei şi cartea Coranului. Practic religia Iubirii; în orice direcţie s-ar îndrepta caravanele ei, religia Iubirii îmi va fi religia şi credinţa" (*Interpretul dorinţelor ardente*). La fel, Jalâl ed-Dîn Rûmî în catrenele sale: "Dacă în templul idolilor s-ar afla chipul Celui preaiubit, ocolirea kaabei devine eroare absolută. Cînd kaaba e lipsită de mireasma Lui, sinagogă este. Şi dacă în sinagogă adie mireasma unirii cu El, atunci ea ne este kaaba".

© S. Ghetie

Cuvînt înainte

Trecerea timpului duce în mod inevitabil la literaturizarea oricărui text; scrieri care în momentul conceperii lor se refereau la cele mai banale lucruri, într-o gamă anostă şi lipsită de cea mai mică subiectivitate, capătă, o dată cu detaşarea oferită de timp, valori nebănuite. Pînă la urmă, "viaţa veşnică" a oricărui text este literatura. Exemplul clasic şi la îndemîna tuturor este cel al cronicarilor. Texte care acum două secole erau scrise într-un registru ştiinţific (cronicile erau, de fapt, lucrări de istorie, cu obiectivitatea şi rigurozitatea cerute) se studiază astăzi în manualele de literatură.

Explicaţia acestui fenomen trebuie căutată în procesul de schimbare a mentalităţilor, a *weltanschauung*-ului. Ceea ce într-o vreme era privit ca fiind obiectiv, riguros ştiinţific, este perceput, o dată cu pulverizarea respectivelor adevăruri ştiinţifice, drept subiectiv. Există, deci, nu numai o subiectivitate individuală, ci şi una a unei anumite epoci.

Textul care urmează provine dintr-un caiet de notiţe al unei fete de la începutul secolului; materia înscrisă pe coperta caietului este "Gospodărie" (studiată în "clasa a VI-a normală"). Literaturitatea textului nu rezidă numai în candorile sale (de tipul aprecierilor cu privire la specificul popoarelor), ci şi într-un anumit ritm al frazei. Citite la o distanţă de aproape o sută de ani, banalele notiţe ale unei eleve anonime se transformă într-un excelent poem în proză. (C.P.-B.)

Casa şcoalelor

Despre carne

Carnea este alimentul principal al regnului animal. Ea ne dă cea mai mare cantitate de substanţe azotoase cari au proprietatea de a repara ţesuturile şi ajută la creştere. Popoarele cari muncesc mult au nevoie de o cantitate mai mare de substanţe azotoase căci prin muncă se distrug ţesuturile. Carnea e partea comestibilă dela animale şi păsări. Carnea s-a întrebuinţat din timpurile cele mai vechi. Englezii consumă o cantitate foarte mare de carne. Românii consumă o cantitate mai mică de carne mai ales de măcelărie.

Cărnurile sunt: *de măcelărie* aşa cum este carnea de viţel, juncă, vacă, miel, oaie, ied, capră şi de porc. *Carnea de păsări* cum este carnea de puiu, găină, raţă, gâscă, bibilică, curcă şi porumbel. *Carnea de vânat cu pene şi cu păr.* Avem carnea de raţă sălbatică, cocoş de munte, fazan, priepeliţă, iepure, mistreţ, căprioară şi cerb. *Carnea de peşti* ca: peşti de apă dulce sau de apă rece. Peşti osoşi şi cartilaginoşi. Moluştele, crustaceele. Carnea din punct de vedere al culorii este: albă ex: carnea de peşti şi păsări şi neagră cum este carnea de vânat.

Carnea de măcelărie: Carnea bună se cunoaşte după culoare. Carnea de viţel are o culoare roz pal. Carnea de juncan are o culoare roşietică deschisă. Carnea de vacă e roşie ca sângele. Carnea de porc e roz deschis, brăzdată de firişoare albe, cari e grăsimea. Carnea este cel mai complect aliment din grupul azotoaselor, dar îi lipseşte hidro-carbonatele. Carnea este formată din fibre musculare îmbibate cu suc muscular. Carnea de bou are o culoare roşie cu o grăsime albă-gălbuie îmbibată între fibre. Carnea de bou este bună între 3-6 ani. Carnea depinde de rasă, vârstă, hrană şi muncă. Se digeră destul de uşor şi este gustoasă. Carnea de vacă e mai puţin gustoasă. Se întrebuinţează mai ales la supe. Când vaca e slabă grăsimea e galbenă.

Omul şi sindromul

...chiar aşa? Nu se poate! Ba da, ca de obicei, se poate: apatia încetează a mai fi un viciu moral!

Ştirea - dezvăluindu-şi de la început sursele: statisticile spitalului de psihiatrie "Gh.Marinescu" - stă clară şi austeră pe prima pagină a "Evenimentului zilei" sub un titlu de o vibrantă seriozitate: "1997 - an de impotenţă intelectuală". Staţi blînzi - titlul nu e perfect adecvat, el încercînd să ne sperie cu o vorbă grea care se dovedeşte a fi doar o caracteristică a unui sindrom mult mai bogat în trăsături, semnificaţii şi chiar satisfacţii. "Impotenţa intelectuală" abia urmează să se combine cu indiferenţa şi plictiseala pentru a se exprima toate trei şi armonios în "sindromul de apatie" pe care studiul psihiatrilor "de la 9" îl anunţă, în acest an 1997, "într-o creştere fără precedent", faţă de '96, care a fost "anul schizofreniei". Corect intitulată, ştirea ar fi trebuit să sune aşa: "1997 - an al sindromului de apatie". N-ar mai fi zguduit (aiurea!, ce ştiri de "pe-a'ntîia" mai zguduie azi?), de acord, dar ar fi creat, dintr-o ochire, o premisă de calm pentru o lectură mai puţin speriată şi din ce în ce mai savuroasă. Oriunde în lume - cred că şi la Bujumbura - apatia e altceva decît neputinţa. După cum apatia e mai simpatică decît schizofrenia.

În sfîrşit, citită pînă la capăt, pînă la ultimele două rînduri, cu adevărat la urma urmei, ştirea conţine vestea unei eliberări de ordin sufletesc care într-o lume ceva mai bună (zic şi eu aşa...) ar putea constitui "o bombă de presă". Şi anume: sindromul de apatie - "consecinţă a unor reacţii exagerate de apărare la presiunile externe" - "nu este legat de lenevie şi iresponsabilitate, cum era etichetat pînă de curînd". "Bravo!" ar fi trebuit să se audă imediat de pe băncile majorităţii şi opoziţiei parlamentare, ca să nu mi le imaginez, pe larg, ridicîndu-se, amîndouă, în picioare; nu-i puţin lucru, pentru orice Parlament din lume, să-i fie dezlegată apatia de orice lene sau iresponsabilitate.

Dar mergînd mai departe de politica la zi, concentrîndu-mă la "eu-l" meu şi angoasele lui (sînt capabil şi am de ce să fac această diferenţă) susţin că, astfel pusă problema, abia acum se poate trăi - exact aşa cum descria şi Scott Fitzgerald, "minorul" admirat de Cioran, clipa cînd avem dreptul să nădăjduim: atunci cînd ne dăm seama că nu mai e nimic de făcut. Repet cu o respiraţie ceva mai vioaie: abia acum se poate trăi, cînd morala trece în maladie, în medicamentaţie, în vizite la doctor, pe chestii precise. Există vreo boală morală care se termină în "om"?

Şi de cîţi ani, Dumnezeule, ni se face capul baniţă şi inima chiseliţă cu această blestemată apatie ca oroare morală, numai şi numai morală!

Cum te descopereau apatic - sau, mă rog, ceva în genul acesta, nici liric, nici epic, nici hotărît dramatic - te arătau cu degetul şi pixul, te scoteau în faţa mulţimii deloc apatice, te făceau de două parale - ei, cine?, şi unii şi alţii, şi cei "neo" şi cei "anti", la fel de porniţi împotriva acestei dezgustătoare trăsături de caracter, tipic intelectuală, condamnată la dispreţ mortal, nu la tratament. Înainte de a se îmbrăţişa cu "impotenţa" care va să vină în '97 - ca gripa? ca hepatita? - "intelectualul" s-a lipit trainic de "apatie". Degeaba încercai să te aperi - una din cele mai ticăloase apucături intelectuale: a se apăra - argumentînd că poate nu e chiar apatie, ci altceva, poate că e ironie, adică distanţă, poate e o energică îndoială, adică invers, poate e un dor după o infantă pierdută sau, pur şi simplu, e tendinţa binefăcătoare spre oximoron, spre acel gogolian "şi-şi" bine articulat cu "nici-nici". Viaţa sentimentelor - insistai - e ca discul lui Newton: pe faţă, unde bate soarele, poţi apărea bleg şi palid, dar pe dinăuntru se rotesc toate culorile, de la gelozie pînă la duioşie dînd în apatie, de la tinereţe pînă la bătrîneţe. Numeroşi "neo" mi-au întors spatele, spunîndu-mi că sînt un "anti". Mulţi "anti" şi-au întors faţa, declarîndu-mă, dezgustaţi, un "paleo" irecuperabil. Cel mai des am auzit un cuvînt incomensurabil de lung: iresponsabilule!

De azi, pot trage aer în piept mai uşor: iresponsabilitatea nu mai intră printre cauzele apatiei, "cum se eticheta pînă de curînd". Şi nici lenea. De azi pot afirma - ştiinţific - că sînt apatic dar nu leneş, bleg dar nu căpiat. E un pas mic pentru omenire, e o schimbare, e o victorie a raţiunii, habar n-am - ştiu că de mîine voi putea fi apatic şi perfect responsabil, fără a mai fi "neo" sau "anti". Mă îndrept tiptil-tiptil - pentru a nu crea panică - spre ziua cînd voi fi apatic ca om şi deloc ca sindrom. Va fi o zi mare. Nu-i pentru mîine.

Radu COSAŞU

Bazar

Victoriile Femeii

Filmele şi romanele mai vechi pe care le ia în considerare rubrica de faţă (pe linia romanţios-melodramatică) ne-au obişnuit să asociem femeia bărbatului, în calitate de soţie. Scopul eroinei romanului sau filmului unei Sandra Brown sau Danielle Steel este, explicit, unul matrimonial. În unele seriale mai noi (cel puţin pentru spectatorii neaoşi de canapea şi de rînd), căsătoria nu mai este unica relaţie posibilă dintre femeie şi bărbat: a apărut *parteneriatul* nu neapărat amoros, ci camaraderesc. Cuplurile à la Maddie şi David, ce înnebuneau spectatorul stas printr-o nesfîrşită aşteptare a deznodămîntului erotic, s-au înmulţit şi nuanţat. Rolurile tradiţionale din basme ale lui Făt-Frumos, ale Ilenei Cosînzeana, Zînei, Calului etc. s-au încurcat rău de tot între ele.

În serialul de după-masă **Cine-i şeful?** (de la ProTV) eroul devine eroină şi eroina-erou. Cenuşăreasa, ce-i drept fără surori şi mamă vitregă, ci doar cu o fiică, este bărbat şi lucrează ca menajeră, evident, pentru Prinţ (de astă dată Prinţesă). O cheamă Tony, iar pe Prinţ-Angela. Cenuşăreasa muşchiuloasă Tony este prima menajeră-bărbat din istoria privitorilor de seriale de după-masă bucureşteni. Eticheta de "menajeră" este, desigur, vădit limitativă: Tony se apropie, etic vorbind, mai degrabă de categoria Mary Poppins-urilor. Creatorul serialului a învestit **Menajerul** cu puterile spirituale ale Împăratului sau Vrăjitoarei celei bune: el rezolvă prin sfaturi şi propuneri, într-un mod delicat, problemele morale ale stăpînei sale.

Angela, şefa lui Tony este "bărbatul" familiei: înaltă, osoasă şi cu funcţie de răspundere - preşedinte pe undeva. Ea duce povara rolului lui Făt-Frumos, pe cînd Tony îmbină partitura Calului, cu a Zînei şi a Ilenei Cosînzeana (şefa şi "menajerul" se plac platonic).

Cînd Tony serveşte masa, este interesant de urmărit amestecul valorilor de toate tipurile, în ochii uimiţi ai spectatorului obişnuit cu stricte delimitări: numele său de familie este Micelli, deci este emigrant şi reprezintă marginea; e bine-făcut şi nu ezită să-şi arate muşchii atunci cînd face omletă, în bună tradiţie machistă; pentru fiica lui reprezintă atît maternitatea, cît şi paternitatea; este un camarad cu o tentă erotică în relaţia cu şefa Angela. Toate acestea îl fac, în ochii creatorului său, să fie apt pentru funcţia de sfătuitor moral, de mentor general. Se pare că are acest drept, pentru că este o sinteză, sau mai bine-zis un hibrid, al conceptelor şi controverselor unei epoci. Bărbat-femeie, îmbinînd publicul cu privatul (fiind angajat şi locuind în aceeaşi casă), menajera Tony Micelli este, oricum, o lovitură dată vechiului slogan *Femeia la cratiţă!* şi un amestec de surpriză cu bucurie pentru ochii reprezentantelor "sexului frumos" din România, educate în acest spirit.

Iaromira POPOVICI

Soros Foundation for an Open Society Romania

Executive Director

The Soros Foundation for an Open Society, the largest non-profit organization in Romania, seeks an Executive Director. This person, working under the National Board, will oversee the expenditure of $ 10+ million in grant funds annually. The Foundation promotes the development of an open society by funding programs and grantees in areas of education, communication, civil society, arts, culture, medical etc.

Applicants should be Romanian citizens with significant managerial experience in education, communications or culture, fluent English language skills, ability to lead and manage a dynamic team of Program Directors, Branch Directors and financial staff. Significant travel is required within Romania and internationally.

Salary and benefits will be competitive.

A CV and cover letter should be sent no later than March 31 to:

SFOS Search Committee
c/o 39, Ştirbei Vodă Str.
R-70732 Bucharest, Romania
Fax: 40-1-312 35 67
e-mail: mimi@cepes.ro

Eveniment

Asociaţii şi asociaţi

În perioada 27.02 - 1.03 a.c. a avut loc la Bucureşti ediţia I a tîrgului de fundaţii şi asociaţii neguvernamentale FAR '97, organizat de Fundaţia pentru Dezvoltarea Societăţii Civile. Tîrgul a fost structurat pe mai multe secţiuni: *Protecţia mediului, Sănătate, Grupuri defavorizate, Cultură şi artă, Social* ş.a. Au participat peste 100 de ONG-uri, fiecare beneficiind de cîte un stand în cadrul tîrgului. Au avut loc dezbateri şi conferinţe, proiecţii de filme, happening-uri, expoziţii. Pe scurt, FAR '97 a fost o manifestare culturală interesantă şi foarte utilă - o reuşită, ce mai! Cei implicaţi în activitatea asociaţiilor au avut ocazia să se cunoască unii pe alţii şi să se facă ei înşişi cunoscuţi publicului larg. Pînă la urmă, FAR '97 s-a constituit într-un adevărat spectacol, ceea ce l-a făcut să fie cu atît mai atractiv pentru public. (Un rol important în punerea în scenă a surprizelor artistice l-a jucat Irina Nicolau care, după cum o dovedeşte şi din paginile **Dilemei**, nu duce deloc lipsă de idei "năstrusnice".)

Tîrgul a oferit, printre altele, şi posibilitatea unei viziuni de ansamblu asupra ONG-urilor din România. Erau prezente fundaţii serioase, celebre, cu activitate bogată şi cu fonduri pe măsură; altele, fără prea mare activitate, dar cu fonduri, trădate de opulenţa pe care o afişau la stand; altele cu fonduri puţine, dar cu cele mai bune intenţii; altele care, prin însuşi obiectivul lor, păreau o glumă etc. Cei implicaţi în activitatea ONG-urilor, majoritatea tineri, ilustrau şi ei această diversitate: specialişti, veleitari, vînători de burse, entuziaşti dezinteresaţi, inşi activi, idealişti, pragmatici, altruişti etc. Am stat de vorbă cu ei la standurile care le erau repartizate, dar mai ales în ultima seară a tîrgului, la petrecerea finală, cînd dispăruseră inhibiţiile şi strategiile protocolare. Am întîlnit şi oameni umili, care-şi făceau treaba confruntîndu-se cu mari greutăţi materiale, dar, din păcate, mulţi vedeau în activitatea în care erau implicaţi o afacere profitabilă. Mai toţi erau foarte umblaţi în străinătate, unii plecaţi de atîta timp, încît declarau cu emfază că nici nu mai ştiu bine ce se mai întîmplă "pe aici". Chiar şi aşa, formarea tinerilor în spiritul valorilor occidentale nu poate fi decît un punct cîştigat. Numai că, aşa cum sîngele apă nu se face, apucăturile de baştină nu dispar (ci doar se distilează): la petrecerea finală, haina pe care cu inconştienţă am lăsat-o în cuierul oferit de organizatori drept garderobă, a fost cu hărnicie golită de tot ce avea prin buzunare. **(C.P.-B.)**

Horia Ceclan,
autorul articolului din nr. 214
(pagina 10), poate fi contactat
la e-mail:
Horia.Ceclan@starnets.ro

Telalii fără fruntarii

Prosteala completă

Nu doar amuzat, ci de-a dreptul fascinat – astfel mă simţeam cînd, pe vremea liceului, în absurditatea mea funciară de Beavis al erei ceauşiste, ascultam aberaţiile unui Butthead coleg de bancă. Trăznaia cea mai mare concepută de acel drag amic fantezist era invenţia apei solubile: un praf care, amestecat cu apa, să dea tot apă! Trăirea noastră în faţa acestei enormităţi era cea a unor versaţi alchimişti care, sătui de lungile experimente de-o viaţă, cad în extaz la simpla contemplare a schemelor complicate şi misterioase ce le rezumă. Şi apoi, ne găseam atunci în acei ani '80, în care închipuirea cea voluptuoasă substituia acţiunea, la nivel naţional... Aşadar, simpla idee a acelei pulberi care, după o complexă sinteză industrială prin alambicurile combinatelor vremii, să recupereze simplitatea apei chioare, ba chiar a nimicului pur, ne procura ameţelile din vecinătatea neantului. N-aveam nevoie să vedem acel praf, să-l amestecăm cu linguriţa în paharul cu apă de robinet: ne mulţumeam cu închipuirea sa. Era surogatul absolut! Mai incolor, mai inodor, mai insipid decît apa lichidă, el era de fapt inexistent în lumea reală şi aşa de fapt trebuia să fie, abstract şi absurd deopotrivă – o esenţă a inutilului.

Am retrăit toate aceste senzaţii, încununate de satisfacţia confirmării profeţiilor, atunci cînd am descoperit într-o reclamă de la televizor produsul *Completa* – acel praf care, adăugat la cafea, dă tot cafea!!! E, ce-i drept, doar o aproximare a pietrei filozofale – praf care mi-a bîntuit mintea de adolescent dezvrăjit, însă o aproximare bună: din reclamă nu afli combinaţia acelei pulberi, dacă-i făcută din lapte praf, din vanilie, ori – ce ştiu eu?! – din esenţă de rom... Este, pe cît se pare, o esenţă de nimica toată, care pretinde că ar desăvîrşi gustul cafelei. Cafegiii ştiu că aşa ceva e cu neputinţă; ceilalţi inşi, care beau cafea doar din întîmplare, sînt încă şi mai neîncrezători... Doar vreun snob dezorientat s-ar putea lăsa păcălit să cumpere un produs aşa enigmatic... Enigmatic nu atît prin noutatea sa, cît prin tăcerea obstinată pe care fabricanţii şi telalii săi i-o aştern deasupra. Ce ştim este doar acelaşi lucru, ştiut de la alte mărfuri, fie ele ţigări, ciocolate sau parfumuri: că-ţi oferă "plăcerea completă"...

Florin DUMITRESCU

PROZATORI, SCENARISTI ESEISTI, DRAMATURGI AUTORI DE LUCRARI DE SPECIALITATE...

De data aceasta puteti fi siguri că veti primi un răspuns !

AGENTIE LITERARĂ

ARC COPY

SĂMUIL MICU 7, CLUJ-NAPOCA 3400
TEL: 064-197531 FAX: 064-198266
E-MAIL: ARCCOPY@MAIL.CJNET.RO
C.P. 383 O.P.1 CLUJ-NAPOCA

Trimiteti două-trei capitole reprezentative, însotite de o scurtă prezentare (sinopsis) si de un plic autoadresat la CP 383 OP 1 Cluj-Napoca.
Nu primim originale si unicate.
Taxa de citire/evaluare de 35.000lei se va plăti în contul 2511.00000.25.00040 deschis la Banca Albina - Cluj

AGENTIE LITERARĂ - DREPTURI DE AUTOR

Cronica literară de tranziţie

Careu de aşi

Cititorule, astăzi cronicarul tranzitiv a fost mai săltăreţ, mai (etimologic!) frivol, fărîmiţat. Acumulatu-s-au nişte cărţi de care se cuvine a da seamă, măcar fugace şi pospăielnic, de nu va găsi răgazul a reveni asupră-le mai cu temeinicie, în aceste vremi oţărîte.

Isprăvit-a, astfel, cronicarul, nepreţuitul op al celui mai bun dintre amintitorii, al celui mai dextru dintre amintitorii Gulagului sinistru. Cu al cincelea tom (Ed. Albatros, Buc., 1996, 272 p., 9500 de lei), Ion Ioanid îşi istoveşte povestea cu *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, de hăt departe cea mai bogată epic şi sufleteşte naraţiune din universul concentraţionar românesc (şi a avut a se întrece cu cărţi răvăşitoare iscălite de C. Cesianu, N.Chioreanu, Ioan Ploscaru, N. Crainic, N.Carandino, N.Mărgineanu, Ioan Cârja, T.Mihadaş, I.Pantazi, I.Antohe, N.Călinescu, Emil Manu, Al.Mihalcea, Lena Constante, N.Valery, R.Radina... şi mai sunt). Cu seninătatea sa, citibilă în întregul evocării, cît şi în construcţia naturală şi rotunjită a mai fiecărei fraze, Ion Ioanid îşi scoate istoria la liman, ajungînd pînă la eliberarea sa din puşcăria mică şi apoi, după cîţiva ani, spre Occident, din puşcăria mare. El pune în pagină, şi bine face, şi cele trăite, post-carceral, în România deceniului 7, cu un admirabil talent cuminte al creionării atmosferei cenuşii, zgrunţuroase şi apăsătoare.

A mai trecut, pe urmă, cronicarul, cu voluptăţi textuale vibratorii, printr-un *bouquin* în care, bată-l bafta, **ingenuu** şi **ingenios** se-mbucă, grozav de mlădios şi cu topeală, ca hidrogen şi oxigen în apă (căci unul arde şi-altu-l întreţine). E-atîta ritm al gîndului în carte, şi-aşa de-nşurubat e gîndu-n file, încît, deşi ştiai, de multă vreme, că nu-i făptaşul chiar un fitecine, îţi vine-a slobozi din foale strigăt: -Făţarnic cititor, e-un tur de Foarţă! Desigur, Şerban Foarţă-i artifexul, şi titulusul *încercării sale* (ce-a apărut în '97, întîi şi-ntîi în urbea Timişoară - de unde s-a întins... precum e versul - la Editura Amarcord numită; pagini o sută opt în cap, se vînd cu suma de lei 5000 din care scoţi o sută) e unul grăitor şi ispitelnic: *Dublul regim (diurn/nocturn) al presei.* Lumină-i, oare, presa, ori e beznă? Şi cît de efemer e cotidianul? *Wozu* gazete-n timpuri strivitoare? Dar, tot: *wozu* în cele aşezate? Ce e publicitatea-n publicaţii, şi ce presant problem e-n lume presa, e bărbătuş sau e femelă ziarul, şi cu ce skepsis i se dă lui nume, cît e putere-n foi şi cît putoare - asemenea-ntrebări îşi pune Foarţă, şi mintenaş, cu doxa sa barocă, le şi răspunde, cu un tact aparte.

Acum, Dumnezeu să mă pardone, je ne sais pas în ce langue să ecrivez acest minuscul comentariu la (cel puţin) **bi**-lingvul produs al Combinatului de Text "Luca Piţu", intitulat *Breviarul nebuniilor curente* (Ed. Timpul, Iaşi, 1996, 208 p., 9900 de lei). Ca şi aiurea, autorele ia în demonică tărbacă oameni şi idei, jigodii şi concepte, flatulenţe şi futilităţi. Cu o erudiţiune pe cît de adîncă, pe atît de insolită, cu o maliţie care-şi face rondul între atroce şi zburdalnic, cu întorsături de condei în care, ca-n desenele animate, alde Neculce se face Bataille, iar din alde Fane Spoitoru iese *mişto* Heidegger (spre a se metamorfoza la rîndu-i în *haide, Gherea*!), cu o vigoare a calamburului dusă pînă la elefantiazis, cu o rabelaisiană nerusinare scotocitoare prin licenţios, lubric, scatologic, petologic, cu o asprime morală faţă de care glaspapirul e catifea - cartea lui Luca Piţu e, din nou, un abator al oilor sale negre din Universecuritatea iaşiotă şi împrejurimi, căreia i se adaugă, tot drept carne de tun, intelectocănimea bahluvială, dar şi cea dîmboviţoasă, fără milă nici cruţare.

A mai cetit cronicarul tranziţional, cu creionul în mînă, o carte densă, o carte grea, şi totuşi limpede şi nemţeşte organizată, cum e feleşagul multcunoscătorului ei autor, Adrian Marino: *Biografia ideii de literatură; vol.IV: secolul 20, partea a II-a* (Ed. Dacia, Cluj, 1997, 340 p., 14.994 de lei). Vei afla aici, *mein Herr* ahtiat de *Wissenschaft*, o parcelare exhaustivă a domeniului (Adrian Marino ştie tot, şi ceva în plus!) şi vei avea substanţiale raţiuni de căzut pe gînduri în confruntarea intelectuală cu *distinguo*-urile dibuite şi deslusite de moldavul savant clujean. Vei şti, de pildă, cît spaţiu e între *literaritate* şi *literalitate*; vei fi plimbat de la polul literaturii *orale* la polul celei *scrise*. Vei pendula între cer şi pămînt, pilotat de imperturbabilul Adrian Marino întru urmărirea a ce e *sacru* şi ce e *profan* în instituţia scrisului, şi unde şi cît şi cum sentîlnesc cele două. Dus vei fi apoi, de mînă, de acest migălos Virgiliu al Infernului literelor, pe mereu dublele şi lunecoasele poteci de pe muchea dintre *literatură* şi *cultură*, dintre *literatură* şi *critică* şi chiar, nu e şagă, dintre *literatură* şi *literatură* (Verlaine, hein?). Trecut prin acestea, vei ieşi într-un spaţiu tare borgesian, a treia parte (era să zic "cantică"!) a lucrării, situată sub semnul şi magic şi solemn, şi grandios şi prietenos, al Cărţii. Ea, benfic, proliferează şi devine Bibliotecă, Bibliografie, aş zice chiar Bibliosferă, şi apoi, abstractizîndu-se ca pentru o pedală finală de orgă, sublimează în conceptul de Litere, simfonic şi mult-omenos.

Ultim renascentist într-o Balcanie a improvizaţiei, Adrian Marino e un virtuoz al transformării fişei în cărămidă.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

FILE DIN POVESTEA

Goana după case

Pe Str. Veseliei se înalţă cea mai temută filială a cantinelor pentru ajutor social - cea din sectorul 5. "Dacă vreţi să vedeţi adevărata mizerie, duceţi-vă în Ferentari", ne spune d-na Marin, director al cantinei centrale Sf. Constantin. Trecînd cu teamă prin faţa unei cozi de proporţii, pătrundem cu greu în "birourile" instituţiei de pe strada mai sus pomenită. Asistenta socială-şefă, doamna Simona Popescu, rotofeie şi vioaie, de-abia încape în încăperea ce i-a fost repartizată: e un spaţiu cam cît o cămară. Migrînd spre un birou mai larg, cu poza prim-ministrului înconjurat de pisici pe pereţi, sîntem pur şi simplu aşezaţi la masă. Ne înfruptăm şi noi din cîrnatul săracului (ce-i drept, prăjit), în singurătate. După masă o cunoaştem şi pe asistenta socială-adjunct, dna Marilena Mihăilescu. Sfidînd Ferentari-ul, ea e cochetă, roşcată, în blugi strîmţi şi pulover mulat; spune că şi-a ales cantina drept loc de muncă din vocaţie. Cele două asistente sociale ne conduc, pe urmele unora dintre asistaţi, prin cartier. Chiar şi în Ferentari, casele sînt prăzi ce trebuie vînate. Invalizii şi bătrînii sînt băgaţi în seamă de cei mai tineri sau mai întregi decît ei numai pentru apartamentele în care au stat o viaţă. De poveştile lor tragice, pînă la limita absurdului, nu e nimeni interesat. **(I.P.)**

© S. Gheţie

O viaţă la comun

Vizavi de cantina săracilor din sectorul 5 se înalţă nişte blocuri mohorîte, gen anii '50. Par solide şi, cît de cît, îngrijite. Se pare că sînt masiv populate de pensionari. Printre mulţi alţii, acolo locuieşte doamna **Domnica Andrei,** fostă asistentă medicală la Spitalul Brîncovenesc, pensionată de boală, ca invalid de gradul I (în urma unei paralizii). Dintr-un apartament de două camere, ea ocupă doar încăperea cu balcon. Cealaltă cameră este a unei alte doamne de 80 de ani. De 20 de ani, cele două vecine îşi împart, resemnate, baia şi bucătăria.

În odaia ei plină de poze şi amintiri, mic muzeu domestic foarte curat, ca la spital, d-na Andrei nu a locuit întotdeauna singură. Alături de ea au fost soţul, ce i-a murit, şi băiatul ce i-a murit şi el, la 19 ani... După ce a aflat vestea, doamna Andrei s-a îmbolnăvit, a paralizat: băiatul, de 19 ani, plecase la şcoală, la Borcea, lîngă Călăraşi; acum 4-5 ani, părinţii au primit o telegramă în care spunea "mort înecat"; l-au găsit pe băiat cu hainele pe el şi cu pantofii în picioare, plini de apă. Dacă s-a dus să facă baie, de ce era îmbrăcat? Ancheta poliţiei a stabilit că mortul e de vină, pentru că nu vorbeşte...

După moartea băiatului au urmat boala şi singurătatea. Avînd zile în care nu se poate deplasa nici pînă la toaletă, doamna Andrei a încercat să apeleze la un însoţitor, pe care îl plătea statul (în jur de 100.000 lei). Însoţitoarea, s-a dovedit, nu era decît o vînătoare de case. Nerăbdătoare şi hrăpăreaţă, ea vroia s-o dea pe d-na Andrei afară din apartament şi să se mute, cu bărbat şi copil, în locul ei. Nu-i ajungea să-i lase casa după moarte, iar banii de la stat nu o interesau... D-na Andrei nu a scăpat de ea decît cu 600.000 lei şi cu Poliţia. De atunci, n-a mai luat însoţitor, lăsîndu-se în voia surorii ei, a cantinei săracilor şi, mai ales, a lui Dumnezeu.

Cînd dăm să plecăm, fosta asistentă medicală reia iarăşi, cu aceleaşi vorbe, povestea băiatului...

Cu triciclul, înainte

Dacă Domnica Andrei îşi depăna povestea printre suspine, dl. **Ilie Niţă**, rămas fără picioare din '57, îşi povesteşte viaţa energic, ca pe-o uriaşă farsă. Fiind lăcătuş de revizie la C.F.R., în Constanţa, pe cînd lucra sub un vagon de tren, vagonul a pornit, şi a trecut peste picioarele lui... **Dl Niţă** nu dă vina pe nimeni, ci se grăbeşte să afirme că doar el însuşi a fost în culpă: făcea o intervenţie *"interzisă după predarea vagonului"*.

În loc de picioare, statul i-a oferit un mototriciclu pentru invalizi (de fapt **dl Niţă** a schimbat trei la viaţa lui). Cu triciclul, a devenit un soi de Hermes al cooperaţiei: a fost curier (şi nu numai) atît la *Cartonajul*, cît şi la *Drum nou* sau la *Arta încălţămintei.*

Tot triciclul l-a purtat, înainte, printre meandrele vieţii amoroase. Avînd, ca şi doamna Andrei, ghinionul de a fi proprietar, casa s-a confundat cu dragostea. Prima lui soţie a făcut ce a făcut şi i-a luat apartamentul din Olteniţei, după care l-a părăsit. Nu-i pare rău, pentru că-i va rămîne fetei pe care o are cu acea femeie, fată de care nu mai ştie de mult nimic... Ce-a de-a două soţie i-a murit în '90. Şi iarăşi casa, de astă dată o alta, i-a dat de furcă: luîndu-şi însoţitorul la care legea îi dădea dreptul, deşi îi promisese apartamentul după moarte, a observat că-i lipsesc din lucruri (dl Niţă îşi pusese semne). Pesemne că însoţitorul vroia să-i ia locuinţa bucată cu bucată.

Dl Niţă a apelat tot la "siguranţa" singurătăţii. Deşi urmărit de ghinion - cu două luni înainte de revoluţie a avut un accident de triciclu, în urma căruia şi-a rupt şi genunchiul -, el rămîne încrezător în oameni, în soartă: încă îşi mai caută o familie cinstită pe care s-o ia cu el în casă, iar apoi s-o facă moştenitoare...

Iaromira POPOVICI

Caverne supraetajate

Am mers pentru prima oară în viaţa mea în Ferentari. Şi sînt convins că foarte mulţi dintre bucureşteni nici măcar n-au habar de felul cum arată acest cartier. Voi încerca să descriu cîte ceva din ce am văzut acolo. S-o luăm încetişor. După primele staţii de tramvai de la Sebastian, lucrurile par oarecum familiare şi nedeosebite prea mult de alte zone prăpădite ale oraşului. Pe măsură ce înaintezi însă, degradarea peisajului devine tot mai îngrijorătoare. Orice om cu minte ar face cale întoarsă. Noi însă (ziarişti şi asistenţi sociali), împinşi de curiozitate, am intrat pe străduţele laterale, pomenindu-ne la un moment dat chiar în inima

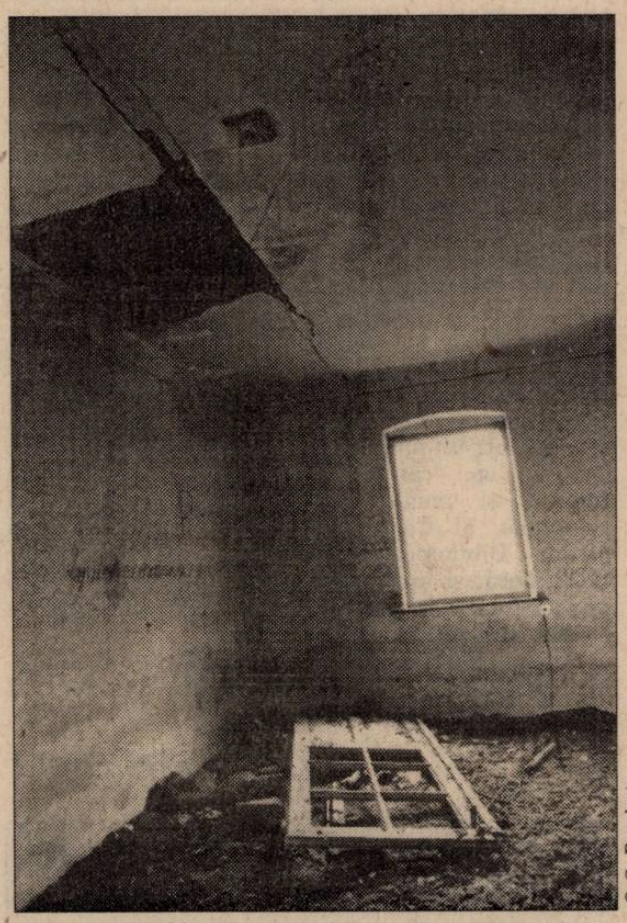

© C. Bumbuţ

mizeriei, în aşa-numitul *ghetou ţigănesc*. Nu e locuit numai de ţigani cum s-ar putea crede, există şi intermediari şi chiar blonzi. Întreaga zonă e însă de un cenuşiu dezolant. Blocurile (termenul e mai mult decît potrivit) pătrate de garsoniere sînt înconjurate din toate părţile de munţi de gunoaie (aici se pare că gunoierii nici nu vin), bălţi şi noroaie. Copii murdari se joacă printre aceste obstacole, alergînd laolaltă cu cîinii vagabonzi. Părinţii cască gura pe la geamuri sau în faţa intrărilor. Descinderea noastră le-a stîrnit o curiozitate obraznică. Ca măsură de prevedere şi pentru a potoli orice alte întrebări, însoţitoarele noastre de la cantina săracilor, foloseau cuvîntul magic: "Cantina, cantina". Oamenii pricepeau că e rost de primit ceva şi nu de dat. Sînt indivizi suspicioşi la tot ce e străin de lumea lor şi mai aleş faţă de persoane ce par să aibă calităţi oficiale. Nu-s obişnuiţi să-şi achite chiriile la stat decît foarte rar, iar de întreţinere nici nu poate fi vorba. Blocurile nici nu au administratori. Am intrat într-un asemenea cub de ciment, pe acolo pe unde fusese cîndva o uşă. Geamurile coridoarelor nu mai existau, fiind înlocuite de cartoane, ceea ce făcea ca totul să fie scufundat în beznă. Uneori mai pătrundea cîte o rază şi atunci întrezăream pereţii plini de graffiti. Pe jos era un fel de clisă lipicioasă. Din loc în loc ne loveam de rufe puse la uscat. În atmosferă persista un miros greu, de mîncare proastă. Era ca într-o hrubă şi o clipă am crezut că nu mai locuieşte nimeni acolo. Impresia era însă cît se poate de înşelătoare. În spatele fiecărei uşi erau multe suflete şi viaţa pur şi simplu colcăia peste tot. La prima uşă la care am bătut ne-a deschis o femeie buzată. A înţeles repede despre ce-i vorba, poftindu-ne înăuntru, într-o cameră de vreo şase metri pătraţi, în care locuia cu bărbatul ei şi cu cei treisprezece copii. Treisprezece copii! Noaptea, cinci dintre ei dorm în pat împreună cu tatăl, iar ea şi cu ceilalţi îşi găsesc cîte un loc pe jos. Toţi sînt bolnavi: gripă, rîie, păduchi, sifilis şi altele. "Uite, ăla mic care tuşeşte are TBC", zice femeia. Apă curentă nu există şi trebuie cărată de undeva de jos. Caloriferul, care n-a funcţionat niciodată, a fost scos pentru a se face mai mult loc de dormit. Singurul obiect de valoare din această cameră e un televizor color. De altfel, în acele blocuri, în ciuda mizeriei, nu există familie fără televizor. E de obicei cel de-al doilea obiect din camere, celălalt fiind patul instalat cît mai în mijloc. Am vizitat şi alte garsoniere, nu înainte de a observa că în capătul unui culoar, acolo unde ar fi trebuit să fie o fereastră, era doar o spărtură neregulată în zid, formată parcă după o explozie. Prin gaura aceea intrau aerul şi lumina zilei. A două familie vizitată locuia tot într-o astfel de cămăruţă. Mirosul şi căldura dinăuntru erau şi mai greu de suportat decît în prima. Şi aici locuiau părinţi, mulţi copii şi cîţiva nepoţi. La început fuseseră paisprezece copii dar "au mai murit din ei", spune mama. Unii s-au mutat prin alte părţi dar în garsonieră tot mai stau vreo şapte -opt persoane. Şi "colac peste pupăză" una din fete tocmai a fost eliberată din puşcărie. A furat şi, după cum spune, *probabil o să mai fure*, ca să aibă ce mînca. Deocamdată, trebuie să locuiască şi ea împreună cu restul familiei micşorîndu-se astfel spaţiul de dormit al fiecăruia. O altă fată, pe nume Mihaela Tătăruş, şi-a dat foc anul trecut în faţa primăriei fiindcă nu a primit o casă. Avea 24 de ani. Poza ei îngălbeneşte acum pe unul din pereţii camerei. Mama are 42 de ani dar arată ca o bătrînă. Munceşte din cînd în cînd "la mătură" sau vinde seminţe. Se plînge că această a doua activitate nu mai este prea rentabilă, din cauza amenzilor. Tatăl copiilor, al unora dintre ei, e "un beţiv" care nu stă mult pe acasă. Asistentele sociale ne explică faptul că gradele de rudenie sau paternităţile asupra copiilor sînt extraordinar de încîlcite în toată acea zonă. Uneori nu mai ştiu nici ei în ce relaţii se află. O altă caracteristică: aproape nimeni nu munceşte. În miezul zilei, bărbaţi, femei şi copii stau în pat şi se uită la televizor.

În perindarea noastră ne-am întîlnit şi cu un individ blond şi voinic, care ne-a cerut legitimaţiile. Era sectoristul. Patrulă sau făcea chiar un fel de apel (niciodată nu se ştie cine mai stă prin acele camere). Atitudinea lui faţă de locatari e de tip dresură: strigăte şi pocnituri din bici. Viaţa l-a învăţat cum să se poarte.

Andrei MANOLESCU

● Anul V ● Nr. 216 ● 14-20 martie 1997 ●

VIEŢII LA BLOC

"Există mii de feluri de a fi nevoiaș."
F. BRAUDEL

Tehnici de supraviețuire

Inventarea apei

Scuarul înnămeţit din faţa scării e frate cu românul: în iarna asta, mulţi trăitori la bloc şi-au îmbunătăţit calitatea vieţii folosind zăpada topită pe post de apă menajeră. Cînd rezerva de zăpadă curată din balconul personal era epuizată, grupuri de bărbaţi şi femei puteau fi văzuţi răscolind prin micul "ocean de ninsoare" din dreptul locuinţei. Ei aveau, la începutul iernii, un aer concentrat şi timid, de copii mari cu găleţi mari trimişi la joacă "în faţă", de un părinte autoritar. Îşi duceau la capăt misiunea cît mai repede, sub privirile apatice ale copiilor mici, pentru care bătaia cu bulgări şi construirea unei cazemate începeau să devină un ideal de neatins. Pe urmă, umplerea găleţii a intrat în firesc. Pe urmă, au apărut altercaţii şi acuze la adresa unor locatari care nu utilizau "raţional" această resursă pusă la dispoziţie de Mama-natură. Şi chiar "încălcări" de teritoriu, între scări.

Acuma, gata cu răsfăţul! "S-a dus zăpada albă de pe întinsul ţării..." şi blocul va supravieţui inventînd alte resurse şi trecînd la managementul de sezon uscat al apei.

Menţionez că scara ce a făcut obiectul acestui studiu de caz îşi achită disciplinată, în fiecare lună, cheltuielile de întreţinere. **(D.V.)**

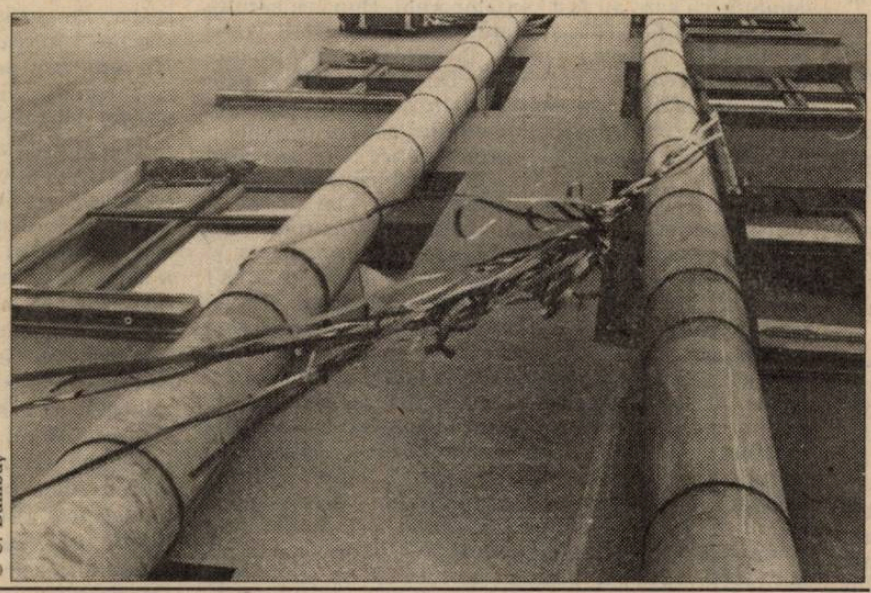

© C. Bumbuţ

Tatiana NICULESCU

Blocul şi experimentul

Vecinii mei sînt doamne şi domni. Dimineaţa, ei răspîndesc în lift un parfum delicat. Se îmbracă îngrijit şi în apartamentele lor e curăţenie-lună. Mirarea e că, pe cît de spilcuiţi sînt ei cînd pleacă la slujbă, pe atît de urîtă e scara noastră de bloc: cutii de scrisori sparte, geamul avizierului îngroşat de mizerie, coji de seminţe pretutindeni. Iar seara, un damf înţepător de urină se lasă greu peste pereţii scrijeliţi obscen: cineva se îmbată periodic şi nu se poate ţine pînă acasă.

Din timp în timp, se sparge ţeava comună de apă caldă. Orbecăim atunci în aburi ca la saună. Miroase a humă udă şi a bloc care se surpă. Vecinii continuă să meargă la serviciu, să vină de la serviciu, să se îmbrace şi să miroasă frumos. Doamna de la etajul nouă, care a deschis prăvălie cu de toate la parter, zice că n-are rost să anunţăm avaria la RADET. O să anunţe vecinii de la etajul unu: ei sînt primii la care ajung aburii. Pînă la urmă, cineva cheamă totuşi un instalator. Prietena mea de la cinci, studentă la geografie. Singura chiriaşă din blocul nostru de proprietari şi singura care trăieşte cu ideea fixă că scara blocului face parte din casa noastră, a tuturor. Drept care încearcă, de mai multă vreme, să umanizeze spaţiile comune din blocul nostru.

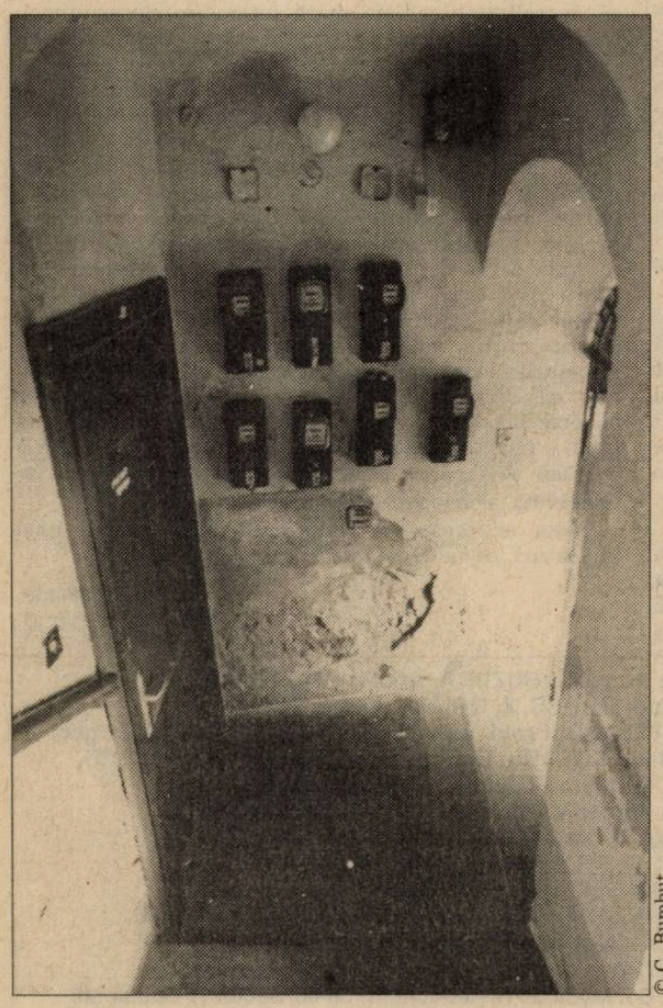

© C. Bumbuţ

De Crăciun, ne-am trezit cu *avizierul* vopsit în alb. Geamul spălat şi, sub el, pentru prima oară în viaţa noastră de locatari la bloc, urări, crenguţă de brad, felicitare cu magii plini de daruri şi cu Isus în iesle. *Doamnă*, i-a zis un vecin care o surprinsese în Ajun vopsind, *să ştiţi că eu am plătit restanţa la întreţinere.* Nici n-o cunoştea - că noi, în bloc, nu ne ştim unii pe alţii - dar văzînd-o că umblă la *avizier* a crezut că are vreo legătură cu administratorul sau cu vreo autoritate. Prietena mea s-a luminat: asta era, urările ei trebuiau semnate de o autoritate. Altminteri, s-ar fi găsit vreun locatar să spargă geamul sau să scuipe pe el în semn de protest faţă de scumpirea întreţinerii.

Aşa că, de Crăciun, scara noastră - ea şi numai ea din tot Bucureştiul - a primit urări scrise şi desenate de la ProTV! O minciună. Dar ea a ţinut blocul în sărbătoare timp de aproape o lună. Era curat ... ne salutam dimineaţa... cineva, mobilizat pesemne de gestul ProTV-ului, ne scrisese frumos numerele de apartament pe cutiile de scrisori. Totul s-a sfîrşit odată cu noua listă a tarifelor de plată pentru întreţinere. Atunci, o mînie anonimă a făcut geamul mici fărîme şi ne-am reluat viaţa obişnuită, cea de dinainte de urări.

Chiriaşa de la cinci s-a considerat, totuşi, o învingătoare şi şi-a convocat toţi prietenii să le spună că se poate. Blocurile pot fi umanizate. Dar e nevoie de girul unei autorităţi. Ea alesese ProTV gîndindu-se că vecinii ei se uită la serialele cu lume civilizată şi cu spitale strălucind de curăţenie. Prietenii credeau că tocmai aici a fost greşeala. Unii erau de părere că trebuia să fi semnat urările cu *Comitetul de bloc*, ca să încurajeze dialogul cu aleşii scării. Alţii credeau că pur şi simplu trebuia să scrie *Crăciun fericit! vă urează vecina de la cinci*, ca să promoveze iniţiativa personală şi societatea civilă. Alţii ziceau că mai bine scria un avertisment de tipul: *Cine mai scuipă pe jos, mai scrie măscări pe pereţi sau mai urinează pe scară va fi amendat cu ..... sute de mii de lei.* Semnat: *Circa de Poliţie nr...*etc.

Concluzia, după ore de dezbatere a raportului dintre autoritate şi responsabilitate în România, a fost că nu e clar cine trebuie să se lupte pentru admiterea în Europa a scării A, blocul 25 bis, Aleea Străduinţei, cartierul Berceni.

Cronica ideilor sociale

Oaia de la sfîrşitul mileniului

Oaia *Dolly* a cutremurat nu doar ştiinţa, ci şi imaginarul colectiv. Clona scoţiană bîntuie acum interminabile filipice al căror principal teren de ţintă este imoralismul clonării. Ce e drept, oaia cu pricina era parcă făcută pentru o reacţie violentă a autorităţilor mundane şi clericale, în primul rînd pentru că este oaie. Un guşter sau un cîrcăiac nu ar fi determinat reactivitatea opiniilor oficiale pentru că ele aparţin unei butaforii marginale, diabolice. Şi nu sărăcirea de înţelesuri a literaturii pastorale i-a determinat la reacţii violente pe liderii politici şi spirituali ai lumii de azi, ci, mai ales, faptul că duplicarea infinită a purei oiţe ar împlini, în realitate, *millenium*-ul profetizat apocaliptic - prin chipul pseudoevanghelic şi antihristic al unei oi tehnologizate, manufacturate. Guşterul ori cîrcăiacul ar fi fost la periferia sensibilităţii critice, întrucît lor nu le-a fost rezervat nicicînd axul unei scenografii mitologice. Ele aparţin doar recuzitei şi în tablouri sînt reprezentate în colţul de jos al iadului printre ofidieni şi magicieni. Atît guşterul cît şi cîrcăiacul sînt de la bun început, închişi în bolgia deşeurilor organice, în haznaua cotidiană a răului care ne tot încearcă. În vreme ce inofensiva oaie a strîns pe lîngă ea mireasma credinţei: în acuza de imoralism este inclus şi sentimentul confuz că ne aflăm în faţa unei parodii profetice - oiţa năzdrăvană, animalul psihopomp, este versiunea trucată (?) a liniei materne a firii, deci purtătoare a unui mesaj esenţialmente procreator. Feminitatea ei nu este congenitală şi nici tradiţională - pentru că partenogenetică, *Dolly* s-a născut din sine, reîntorcînd natura spre arhaica diviziune celulară. Violenţa reacţiilor e motivată, în al doilea rînd, de faptul că apariţia din sonde, pahare Berzelius şi eprubete a noii creaturi vexează reflexul paternal al lumii. Şi unde nu sînt taţi, nu e lume.

Tot mai multe sînt semnele care ne trădează faptul că omenirea se îndreaptă cu sumeţire şi orbire către ocultarea propriei sale generaţii. Cuplurile evită constituirea în familie, anticonceptivele şi fecundarea *in vitro* ţin sub control noua societate. Din orgoliu, solitudine sau blazare, omul caută substitute erotice sau dacă nu, cel puţin un erotism steril, purificat de povara maternităţii. Milioanele de fetuşi avortaţi în România postrevoluţionară ne dau, cel puţin la nordul Dunării, dimensiunea acestui fenomen. Oamenii vor să fie prezenţi doar la extazele sexuale, nu şi în casnica naştere - de ca şi cum legătura dintre ele ar fi vicioasă, ignobilă, punibilă. Pe de altă parte, însă, complicata tehnologie care precede clonarea (garanţia reuşitei ştiinţifice) înspăimîntă chiar şi contemporanul simbol quasigeneral al sterilităţii - sexul. Curios cum multe creaturi mediocre, aride (ele care, abisal, se tem de travaliul fecundităţii) sînt cuprinse, deodată, de spaima ca subţirimea lor să fie multiplicată - atentînd la propria imagine a originalului. Oaia *Dolly* viciază ideea, oficial acceptată, a succesiunii de generaţii şi aduce în discuţie grozăvenia incestului - deschizînd o poartă diabolică spre autogenerare, spre haosul unei feminităţi reproductive, infinite, şchioape. Transformînd societatea într-o umanitate selectivă şi discontinuă, o nouă lume - spre care (dat fiind faptul că, după cum se spune, ce se poate întîmpla se va întîmpla cu siguranţă) ne îndreptăm.

Sorin ŞERB

P.S. În articolul de săptămîna trecută, "Natură moartă cu blocuri" la rîndul 12 se va citi corect "care *din amonte* vine"...(S.Ş.)

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Cronica iluziilor

– de vorbă cu dr. Florin CONSTANTINIU, istoric –

S-ar putea spune că avem cîteodată nostalgia toleranţei, cum (mai) au unii nostalgia cozii în formare, văzută ca mediu prietenos, unde legai noi cunoştinţe, se ivea ocazia de-a face confidenţe sau schimb de reţete culinare şi contai ca prezenţă pentru ceilalţi fără a fi neapărat de faţă: "plec, dar sînt şi eu aici, vă rog să mă recunoaşteţi". Dar cînd, în fine, se dădea ceva, aceeaşi buni vecini de aşteptare şi speranţă, pînă atunci simpatici, îndatoritori, îşi arătau adevărata faţă agresivă: încercau să treacă peste rînd, ignorau ordinea, contestau prezenţa celui de alături ş.a.m.d.

După Revoluţie descoperim cu mirare intoleranţa din jur şi ne întrebăm unde s-au ascuns blîndeţea noastră tradiţională, indulgenţa faţă de aproapele, capacitatea de a suporta diferenţa - de păreri, opţiuni, atitudini. Am devenit cumva mai răi sau mai adevăraţi? Discuţia cu dl Florin Constantiniu, de la Institutul de Istorie "Nicolae Iorga", încearcă să clarifice, dintr-o perspectivă mai largă, cîteva aspecte ale temei propuse în acest număr al Dilemei.

O dedublare a spiritului

Stimate dle Florin Constantiniu, toleranţi nu ne naştem ci devenim, învăţînd a suporta şi ceea ce nu ne convine. Şi nu totdeauna din virtute, ci fiindcă n-avem încotro, foarte adesea. Am deprins noi mai repede ca alţii acest "cod"?

Florin Constantiniu: Perpetuăm o iluzie atunci cînd îi prezentăm pe români ca pe un popor foarte tolerant, coborîtor parcă numai din cel de al treilea cioban din *Mioriţa*, cel moldovean, care are o largă viziune de integrare în cosmos. Moartea sa în cadru grandios este rezultat al unei crime pe care o comit ceilalţi doi păstori, tot români şi ei.

Interpretată strict statistic proporţia ar fi chiar neliniştitoare pentru spiritul nostru de blîndeţe.

Toleranţa noastră ia uneori aspecte asupra cărora merită să stăruim, tocmai fiindcă noţiunea presupune o deschidere, o opinie plină de nuanţe, asumarea unui "cod", o adevărată "cultură" a ei. Dar aici ne lovim, nu o dată, de atitudini paradoxale. Aş lua exemplul lui B.P.Hasdeu. El a scris "Istoria toleranţei religioase la români", unde caută să demonstreze capacitatea noastră specifică de îngăduinţă: ca singură manifestare de intoleranţă religioasă, consemnează prigoana împotriva armenilor, în secolul XVI. (Istoric, sînt atestate şi alte manifestări de acest tip.) Omul care a scris această carte a fost însă unul dintre părinţii antisemitismului la noi. Cum se explică această contradicţie, altfel decît ca o dedublare a spiritului, o ambivalenţă periculoasă? Pe de o parte vrei să acreditezi imaginea unui popor tolerant, iar tu personal practici/răspîndeşti o intoleranţă. Venită din partea unui om de cultură enciclopedică, adevărat pisc intelectual, această atitudine este cel puţin descumpănitoare. Pe de altă parte nu putem uita că teritoriul românesc a fost mereu unul de refugiu, pentru o parte din cei ameninţaţi de expansiunea imperiului otoman în Peninsula Balcanică; s-au refugiat, au găsit adăpost la noi greci, bulgari, albanezi, sîrbi; mare parte din ceea ce se numeşte "renaşterea bulgară" în secolul XIX s-a petrecut pe teritoriul nostru. Acest fapt poate constitui o dovadă indirectă de caracter tolerant. Dar fără cusur, aşa cum ne place să credem, nu sîntem.

Poate că în comparaţie cu alţii ne aprindem mai repede, dar trecem mai greu la fapte...

În studiul său despre "Scrisoarea pierdută", N. Steinhard observa că în timp ce alţii îşi lichidează adversarul noi, am găsit formula "dă-l în mă-sa, îl iert", la care de multe ori ne rezumăm, considerîndune blajini şi buni, neiertători numai în vorbă. Dar unul din primii noştri psihanalişti, dr. Constantin Vlad, explică altfel lucrurile: în înjurătură românul înjoseşte cele două elemente, cele mai scumpe unui om, Dumnezeu şi mama. Macularea acestor două repere absolute de stimă presupune un consum de energie interioară/nervoasă atît de mare încît ceea ce s-ar putea converti într-un gest de anihilare fizică se consumă în înjurătură. Privită psihanalitic, toleranţa noastră pierde din prestigiu.

Soluţia "străinului"

Cum apare toleranţa/intoleranţa specifică nouă văzută de străini, în diverse etape istorice?

După 100 de ani de viaţă politică în ţinuturile româneşti, cronicarii străini ai secolului XV, care pot fi consideraţi şi ca nişte "analişti politici", ai timpului, consemnează, surprinşi, cît de repede sînt daţi morţii pe aceste meleaguri conducătorii politici. Putem corobora observaţiile lor cu o mărturie internă: la un banchet care avea să se termine cu un măcel, Vlad Ţepeş îi întreabă pe boieri cîţi domni "a apucat" fiecare, schimbările fiind atît de dese încît unii mai vîrstnici deţineau adevărate recorduri în ce priveşte domniile cu care au fost contemporani. După ce ascultă mărturisirea fiecăruia şi înainte de a-i măcelări, Ţepeş le spune: "acestea s-au întîmplat din pricina ruşinoaselor voastre dezbinări." Din secolul XIV şi pînă în secolul XIX, lupta pentru înlăturarea adversarului, pentru a obţine tronul sau controlul asupra domniei a fost una din trăsăturile caracteristice ale societăţii noastre. În pofida unei imagini îndelung cultivate, în special în perioada comunismului naţional, aceea a unităţii perfecte a poporului român, cu finalitate politică de netăgăduit, realitatea este mai complicată şi reflectă un spirit intolerant pe care n-avem cum să-l ignorăm cercetînd adevărul. Luptele care se dădeau pentru ajungerea la tron au divizat profund societatea românească şi - mult mai grav - aceste divizări au favorizat amestecul extern. Şi regatul polonez şi cel ungar şi apoi imperiile otoman, rus, habsburgic au profitat de aceste lupte pentru a interveni în spaţiul românesc unde ele aveau mari interese şi militare şi politice şi economice. Aşa se explică faptul - uneori neînţeles în adevărata lui semnificaţie - că s-a ajuns, încă de la finele secolului XVIII la ideea aducerii unui domn străin, şi ea s-a perpetuat pînă la divanurile ad-hoc (1857), cînd s-a formulat această cerere, în dorinţa de a pune capăt luptelor interne între pretendenţii la domnie.

Progresele secolului XX

Domnule Constantiniu, atunci cînd C. Stere face public dezacordul lui cu Maniu, scriind acel pamflet "Domnul Preşedinte", ruptura dintre cei doi rămîne definitivă dar nu ia forme periculoase de reprimare a "dizidentului ţărănist", cum se întîmplă mai tîrziu cu cei care pleacă de la legionari sau cu comuniştii bănuiţi de erezie. În democraţie avem deci şi exemple de toleranţă.

Cazul Stere e mai complicat. În perioada 1914-1916, s-au înfruntat la noi două concepţii în ce priveşte intrarea noastră în război. Ionel Brătianu, N. Filipescu, Take Ionescu, N.Iorga, erau călăuziţi de idealul desăvîrşirii unităţii naţionale şi susţineau participarea noastră de partea Antantei. P.P.Carp, Maiorescu, Stere, Marghiloman, au avut în vedere interesul de securitate naţională, considerînd că o victorie a Antantei înseamnă întărirea Rusiei, iar o Rusie puternică e o primejdie permanentă pentru noi. Stere, în plus faţă de ceilalţi, cunoştea perfect, din experienţă proprie, politica de deznaţionalizare a autorităţilor ţariste din Basarabia. El spunea că, în timp ce românii din Ardeal au stat 1000 de ani sub unguri dar substanţa naţională n-a fost afectată, românii din Basarabia, după abia un secol de dominaţie ţaristă, încep să fie grabnic rusificaţi. În jurnalul generalului Berthelot, recent dat la iveală, se spune că, deşi aliaţi ai noştri în primul război, ruşii aveau intenţii foarte primejdioase la adresa românilor şi a teritoriului ţării. Stere nutrea, deci, temeri justificate cînd adoptase poziţia sa, în urma căreia a avut atît de suferit. După victorie, prim-ministrul Ionel Brătianu l-a eliminat practic din viaţa politică românească, ba, mai mult a menţinut asupra sa ameninţarea unui proces, ca să nu mai facă posibilă intrarea lui Stere în rîndurile politicienilor, cu ponderea pe care i-ar fi oferit-o meritele lui indiscutabile. Să nu uităm, C.Stere fusese, la un moment dat, membru al Partidului Liberal...

Legionarul Mihai Stelescu a fost ciuruit de gloanţe, ucis pe un pat de spital, de către un comando de camarazi, fiindcă adresase Căpitanului o scrisoare plină de reproşuri. Comunistul L.Pătrăşcanu, însă, nici n-a apucat nici măcar să formuleze un reproş public de răsturnat atunci cînd tovarăşii săi de partid l-au lichidat. Erau extremiştii de dreapta mai "legalişti", intoleranţa căpăta astfel o brumă de explicaţie?

În viaţa politică de la noi, mai ales în ultima jumătate de secol, intoleranţa faţă de adversar nu venea, de multe ori, din divergenţe ideologice sau de tactică politică - nu, mai simplu: din frustrări, din dorinţa de a înlătura pe celălalt în chip violent, fizic, definitiv. Pătrăşcanu incomoda prin studii, prin uşurinţa de a se mişca în medii diferite, care complexau pe tovarăşii săi, prin prestigiul intelectual. Dealtfel, dacă analizăm cele două totalitarisme, nazismul şi bolşevismul - observăm că ambele se bazează pe intoleranţă: de rasă, cel dintîi, de clasă, cel de-al doilea. În 1941, după ocuparea Parisului, germanii au pătruns în localul ambasadei sovietice din capitala Franţei; Goebbels este foarte uimit de ce se găsise acolo: camere de tortură, instalaţii pentru a scăpa de cadavrele ruşilor albi răpiţi, torturaţi, executaţi în secret, pe teritoriul misiunii diplomatice. Nu erau nici nemţii novici în domeniu, totuşi se pare că surpriza a fost totală. El notează în jurnal, în urma acestei descoperiri: "Dacă o bandă de criminali ajunge la putere atunci ei utilizează mijloace criminale pentru a realiza politica lor. Este bine că ne descotorosim de bolşevism o dată pentru totdeauna prin campania noastră din Est. La urma urmei, în perspectivă, nu este loc pentru noi amîndoi în Europa". Mod cinic de a sugera, în final, că este doar o chestiune la "spaţiu" (loc), nu atît o incompatibilitate de principii sau de mijloace pe care "amîndoi", şi Stalin şi Führerul le practicau, cu intoleranţă manifestă. Este vrednic de subliniat un paradox: aceste regimuri totalitare trimit milioane de oameni la moarte în numele intoleranţei, victimele fiind adversari - reali sau bănuiţi - ai regimului. Şi totuşi, atît de necruţătoare în principiu, ele îşi dau mîna, cînd interesele liderilor o cer: înţelegerea Hitler-Stalin e o dovadă (la bătrîneţe, Stalin îşi exprima regretul că Hitler l-a atacat, spunînd că s-ar fi înţeles cu el mai bine decît cu anglo-americanii).

După asemenea experienţe, cît din intoleranţa noastră actuală poate fi explicabilă şi cît nu, fiindcă uneori a se întrece pe sine, ajungînd la aberaţie? De pildă, manifestanţilor din Piaţa Universităţii, anumiţi "oameni de bine" le strigau invariabil "la muncă!" Într-un volum care consemnează opiniile celor din piaţă, citim la pag. 119 un articol intitulat "Instigarea la muncă" - unde munca este numită... "fascistă"

Aberaţiile apar "normale", la o răsturnare de lume, la o temperatură înaltă a participării, cînd lucrurile nu s-au aşezat încă. Ele sînt, judecate în epoca respectivă, de înţeles. Şi de ce să nu credem în observaţia lui Iorga atunci cînd spunea că latinescul "contra" a dat la noi "către", care are sensul de apropiere, îndreptare spre celălalt? Dacă avem răbdare (istorică) intoleranţa se poate combate, aneantizarea adversarului nu-i obligatorie. Îmi amintesc că atunci cînd Hruşciov şi Bulganin au fost în Anglia, conducătorul sovietic l-a atacat foarte dur pe liderul laburist Gaitskell pentru că, în calitatea sa, nu apără interesele clasei muncitoare britanice pe plan intern şi extern. Prim-ministru era atunci conservatorul Anthony Eden, care a sărit cel dintîi în apărarea laburistului, spunînd că nu îngăduie să fie atacat "liderul opoziţiei Majestăţii Sale". E un exemplu de democraţie autentică, posibil acolo unde competiţia politică cunoaşte toleranţa, diferenţa şi nu ajunge pînă la blocarea dialogului, uneori chiar la sabotarea lui. Din această perspectivă privind, lucrurile găsesc că neinvitarea opoziţiei la recepţia de la Cotroceni, dată în cinstea preşedintelui Chirac, riscă să perpetueze o racilă naţională mai veche, după cum se vede. A prezenta în faţa unui oaspete străin, gata să susţină intrarea României în structurile euroatlantice, o societate românească întratît de divizată încît puterea nu îi tolerează pe adversarii politici nici la masă, înseamnă a transmite lumii o imagine a ţării noastre foarte contraproductivă.

Cum vă explicaţi faptul că intoleranţa noastră nu se canalizează şi împotriva fenomenelor antisociale?

Asta ar presupune mai mult decît efortul unei înjurături, ce ne răcoreşte şi ne consolează...

Pagină realizată
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://www.netside.net /romanian_lobby/dilema.html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 216 ● 14-20 martie 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.

Anul V
nr. 217
21-27 martie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DIPLOMAŢI ŞI DIPLOMAŢIE (I)

Fundaţia Cultural Româno-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Nu trimiteţi pe unul ca acela care ar fi ruda vreunui dregător şi-l va cere pre el ruda lui să plece la o faptă ca aceea, fără să fie destoinic la aceasta şi pentru voia rudei lui l-aţi trimis pe el."

(„ÎNVĂŢĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU TEODOSIE")

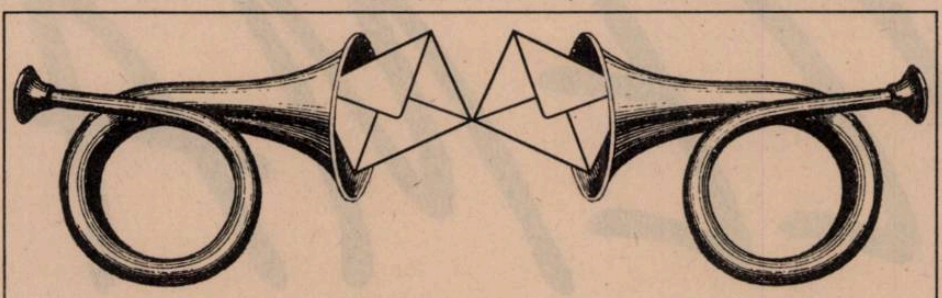

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

Controverse dure

Jigniri totalitariste cu faţă umană

Deseori am auzit sau am citit repetate ofense aduse la adresa şcolii şi a oamenilor acesteia. Niciuna, însă, nu m-a cutremurat mai mult decît aceea adusă de doamna sau domnişoara Alina Iordache, din Rîşnov, purtînd titlul "Profesori repetenţi". (*Dilema*, nr. 213)

Poate că nu aş fi îndrăznit să iau această atitudine, ştiut fiind faptul că "La fotbal şi la învăţămînt se pricep toţi", dacă din rîndurile articolului nu aş fi reţinut că doamna sau domnişoara Alina Iordache aparţine unei familii care "înseamnă un secol de învăţători", şi care afirmă că între profesori trăieşte. Nu pricep care este statutul profesional al doamnei, pricep că nu crede într-o "genă a educaţiei", dar nu pricep de ce, provenind dintr-o familie de dascăli, nu are o genă a bunului simţ. (Cer iertare memoriei dascălilor din familia doamnei.)

Dacă în alte ofense mai există speranţa că nu toţi dascălii sînt la fel, cu o logică personală şi absolut originală, doamna Iordache desfiinţează pe toţi dascălii ţării. Se pare că autoarea are un sistem axiologic propriu, iar tragedia dînsei este că se consideră un tiran printre pigmei.

Ce să-i faci, aşa este alcătuită lumea, de cînd este ea!

Totuşi o îndemn pe doamna Iordache să reflecteze asupra celor ce urmează, cu tot respectul pe care îl datorez unei persoane din genul cel frumos şi sensibil. O experienţă de peste treizeci de ani la catedră, cu rezultate cel puţin bune (să-mi fie iertată lipsa de modestie!), cele cîteva cărţi citite de-a lungul vieţii şi, dacă vreţi şi faptul că şi eu aparţin unei familii cu aproape un secol de preoţi, îmi dau dreptul, stimată doamnă, să vă îndemn să citiţi cele ce urmează.

De ce uitaţi că şi oamenii şcolii au umplut temniţele, fără a avea vreo vină decît că sînt dascăli? De ce uitaţi că şi ei au făcut parte din rezistenţa românească? De ce uitaţi că agresiunea morală, intelectuală şi materială s-a exercitat şi asupra noastră în vremurile cînd, pentru a fi promovat, trebuia să greşeşti, să nu mai ai coloană vertebrală?

De ce uitaţi sau vreţi să uitaţi, sau nu ştiţi că mai ales "profesorilor repetenţi" le-a fost furat Dumnezeu pe care totuşi l-au păstrat şi l-au sădit, atît cît au putut, în sufletele copiilor?

Dacă trăiţi printre profesori, îmi permit să cred că aţi studiat sau aţi auzit că programele şi manualele şcolare sînt supraîncărcate şi că totuşi îşi fac datoria.

Apreciindu-vă limbajul folosit, pe care îl consider ca un *vadimism evoluat*, mă simt dator să vă atrag atenţia, dumneavoastră şi nu numai, care sînt cîteva dintre cauzele acestui comportament al dascălilor treziţi din acel "somnambulism zilnic" în zilele de salariu.

Agresiunile exercitate decenii de-a rîndul asupra dascălilor îmbracă acum formele cele mai perfide şi mai jignitoare. Ciocoii mai vechi sau mai noi, care au văzut bazarul din Stambul sau au fost pînă-n Olanda să-şi ia vreo maşină, cred că pot cumpăra totul, că totul este de vînzare, chiar şi conştiinţele noastre. Vreo *doamnă* mai brunetă, cu degetele pline de inele, priveşte cu umilinţă pe învăţătoare sau pe profesoară şi-i adresează *vorbele* cunoscute. Şi fostul om de tip nou, care a terminat vreo şcoală, intrînd în liceu cu media de 1.50-2.00 crede că şcoala este tot ce-a fost. Lipsa de cultură a acestora va provoca, foarte curînd, dezastru în rîndul propriilor odrasle, despre care cred că au toate drepturile.

De ce se trezesc din somnambulismul lor zilnic în ziua de salariu? Pentru că se gîndesc la femeia de serviciu de la RENEL sau de te miri unde, şi îşi aduc aminte că ei, dascălii, sînt agenţii salubrităţii morale a întregii societăţi.

Afirmaţi, doamnă, că profesorii sînt "vorbitori cu un limbaj sărac sau de cartier". V-aţi gîndit că o carte costă mai mult decît salariul pe o zi, că D.E.X.-ul, care pare a vă fi prieten, costă 75.000 de lei? I-aţi întrebat cît a costat să-şi dea la întors costumul de haine, sau de unde, de la ce prăvălie au mai găsit ceva îmbrăcăminte "second hand"?

Într-un ceas de profundă "mînie proletară", cu vădite accente totalitariste, ne consideraţi, "ca nişte handicapaţi de iubire". Nu, stimată doamnă, handicapul nu aparţine profesorilor repetenţi, ci unei societăţi handicapate de iubire, în care corupţia este iubirea cea mare.

V-aş da dreptate cum că societatea se află într-un mare pericol, acela de a pierde şcoala şi pe oamenii şcolii. Este un adevăr trist, pentru că nu şcoala a pierdut familia, ci familia a pierdut şcoala. Nu şcoala nu mai iubeşte societatea, viitorul, ci societatea nu mai iubeşte şcoala şi pe oamenii ei.

Departe de mine gîndul că în domeniul şcolii nu este adevărată vorba populară precum că "pădure fără uscături nu există". Însă, văzînd că judecaţi cum judecaţi, nu-mi permit să vă spun că dacă mai înainte sau acum vreun domeniu al vieţii sociale a mers bine, acela a fost şcoala.

Vreţi să fim "actori-modele", dar uitaţi că ne lipseşte pînă şi recuzita! Aţi privit pereţii tot mai pustii ai claselor şi bibliotecile tot mai pustii de cărţi şi de oameni? V-aţi întrebat de ce absolvenţii învăţămîntului superior nu mai vin, în ruptul capului, să slujească şcoala? Parafrazîndu-l pe apostolul Pavel şi, implicit pe Marin Preda, îmi permit să repet: "Dacă dragoste nu e, nimic nu e!" (Ce să mai vorbim de fluxul de iubire între actorii-model şi sală, dacă pe acolo, prin sală vă aflaţi şi dumneavoastră!).

Multe ar mai fi de spus! De aceea nici nu exclud posibilitatea unui dialog cu dumneavoastră! Nu mă tem de paginile revistei, ci un sentiment de jenă mă încearcă dacă aţi continua să mai publicaţi în paginile acestei excelente şi echilibrate reviste. Reflectaţi, mai ales asupra citatului din "Lecţia de chimie" a lui W. Faulkner!

Din respect pentru acel "secol de învăţători" din familia dumneavoastră şi din respect pentru cel (cea) care v-a pus condeiul în mînă, din respect pentru oamenii blînzi, cumpătaţi şi echilibraţi din zona istorică a Rîşnovului, din respect pentru mulţi şi mari anonimi ai şcolii româneşti, vă îndemn, doamnă, să vă cereţi public scuze în aceeaşi rubrică a revistei DILEMA. Pentru că ultima infamie adusă şcolii este redată printr-un cuvînt pe care nu pot să-l pronunţ, vă rog, doamnă, *să nu vă faceţi că o faceţi*, pentru că numai dumneavoastră ştiţi mai bine ce înseamnă asta!

Cu compasiune,

prof. Mihail UDRESCU
str. Prieteniei, bl. H3, sc. D, et. 1, ap. 10,
Tîrgovişte

N.Red.: Ne face plăcere să lansăm o rubrică nouă: "Controverse dure". La violenţa acestui text din Tîrgovişte e necesar – în spiritul "Dilemei" – să precizăm că am primit încă două scrisori întru totul favorabile punctelor de vedere din scrisoarea Alinei Iordache. Citäm dintr-una:

• Vă mulţumesc pentru publicarea replicii mele sub sugestivul titlu pe care i l-aţi dat: "Românul şi Germanul".

Mi-a făcut plăcere şi vecinătatea întîmplătoare a articolului "Profesori repetenţi" al Doamnei Alina Iordache, pe care nu o cunosc. Îi împărtăşesc opiniile "dureroase" privind clişeul unor dascăli de azi şi care aduce în discuţie – oare pentru a cîta oară? – criza cadrelor didactice şi educative. Nu numai numerică cum se plîngea fostul ministru al Învăţămîntului, ci mai cu seamă calitativă.

Eu aş spune cu curaj că pentru orice societate de azi problemele prioritare sînt cele ale educaţiei, instrucţiei şi sănătăţii, abordate firește integrat în contextul celor economico-sociale.

Pentru societatea noastră care a suferit sub acest raport o degradare continuă timp de aproximativ o jumătate de secol mi se pare imperativă abordarea prioritară a acestor probleme. Dacă vrem ca societatea românească să se alinieze măcar în mileniul următor societăţilor europene, atunci trebuie să mobilizăm toate forţele spirituale şi materiale pentru realizarea unui program coerent şi pragmatic de asigurare a îmbunătăţirii sănătăţii, educaţiei şi instrucţiei noilor generaţii.

Eu cred că această temă ar merita să ocupe paginile unui număr al prestigiosului Dv. periodic. Mi-a întărit această propunere şi dialogul de aseară de la TV (Oglinzi paralele) dintre actualul ministru al Învăţămîntului şi rectorul Universităţii Bucureştene.

Ioan GALL
Str. Tîmpa, nr. 3, bl. 11, ap. 10, Bucureşti

N.Red.: Urmează suspansul: va răspunde dna Alina Iordache? Cum? Sau vor răspunde şi cititorii?

FUNDAŢIA SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ ANUNŢĂ ORGANIZAREA URMĂTOARELOR ŞCOLI DE VARĂ / 1997

CREDINŢĂ ŞI ŞTIINŢĂ

Tescani – 7-21 septembrie 1997

Profesori: Horia-Roman Patapievici, Andrei Pleşu (director al şcolii), Andrei Scrima, Gheorghe Stratan.

Aplicanţii trebuie să fie studenţi aflaţi cel puţin în anul trei de studiu sau absolvenţi ai unei facultăţi, dar fără să fi depăşit vîrsta de 28 de ani. Solicitarea trebuie să cuprindă un curriculum vitae, o lucrare de o pagină care să motivze interesul pentru tematica şcolii şi o descriere de o pagină a proiectului la care lucrează în prezent.

Termen limită de depunere a solicitărilor la sediile fundaţiilor Soros: 30 aprilie 1997.

DEMOCRAŢIE ŞI DIVERSITATE

Cracovia – 13 iulie-2 august 1997

Subiecte: Cetăţenie şi continuitate în politici democratice; Naţiune, identitate şi comunitate; Politici culturale în regimurile liberale şi represive; Masculin şi feminin în cultură.

Pot candida studenţi (minim anul trei de studiu) la sociologie, jurnalism, politologie, drept, litere, cercetători şi cadre universitare sub 35 de ani.

Cunoaşterea limbii engleze este indispensabilă.

Termen limită de depunere a dosarelor; 17 aprilie 1997.

METODE CANTITATIVE DE STUDIU ÎN CADRUL CERCETĂRILOR SOCIALE

Ann Arbour, Michigan, SUA – 23iunie-15 august 1997.

Subiecte: Modele Lisrel; Modele logit şi log-lineare; Modele de ecuaţie simultană; Analiza de regresie, teme pentru avansaţi (Resampling techniques, Jackknife and Bootsrap, Graphical presentation, Missing data analysis, Data visualisation).

Pot concura studenţi la sociologie (minim anul trei de studiu) şi cercetători care activează în domeniul ştiinţelor sociale (cu o vîrstă maximă de 35 de ani).

Cunoaşterea limbii engleze este indispensabilă.

Termen limită de depunere a dosarelor: 17 aprilie 1997.

ÎN PREMIERĂ, SE ORGANIZEAZĂ O COMPETIŢIE PENTRU ORGANIZAREA UNOR ŞCOLI DE VARĂ

Concursul se adresează universităţilor şi instituţiilor de cercetări care doresc să organizeze şcoli de vară. *Cerinţe obligatorii:* bugetul să nu depăşească 8.500$ (echivalent lei); să se organizeze în ţară; să aibă un număr de maximum 4-5 profesori.

Termen limită de depunere a dosarelor: 23 aprilie 1997.

Informaţii suplimentare şi formulare (cu excepţia şcolii de la Tescani) se pot obţine de la sediile Fundaţiei Soros, din Bucureşti şi din ţară.

Adresele filialelor Fundaţiei Soros:

● BUCUREŞTI: Calea Victoriei, nr. 155, bl. D1, sc. 7, et. 3; C.P. 22-196; Tel: (01) 659.07.20, 659.13.21, 312.70.52; Fax: 312.70.53.

● CLUJ: Str. Ţebei, nr. 21; Tel: (064) 420.480; Fax. (064) 420.470.

● TIMIŞOARA: Str. Semenic, nr. 10; Tel.: (056) 221.470; Fax.: (056) 221.469.

● IAŞI: Str. Moara de Foc, nr. 35, et. 7; C.P. 6-1356; Tel.: (032) 252.920; 252.922; Fax: (032) 252.926.

● ARAD: Str. Decebal, nr. 2-4, et. 2, cam. 110; Tel/Fax: (057) 284.000.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Diplomaţi şi diplomaţie (II)**
- **Intrarea în NATO: prezumţii şi certitudini**
- **Gospodari şi gospodine**
- **Despre corupţie**

A demonstra evidenţa

În ultimii ani, am fost pus deseori în situaţia de a demonstra, mai ales în străinătate, că lumea ştiinţifică a estului european are nevoie de ajutorul ţărilor dezvoltate, că integrarea europeană e, pentru fostele ţări comuniste, o speranţă intensă şi legitimă. Nu ascund că, uneori, obligaţia de a ţine discursuri de acest tip mă oboseşte. E foarte greu să fii avocatul unei evidenţe. E foarte greu să demonstrezi ceea ce e de la sine înţeles. Devii, inevitabil, un emiţător patetic de truisme: ştiinţa răsăritului european trebuie ajutată să intre în circuitul european, valorile est-europene nu trebuie lăsate să se irosească, colaborarea ştiinţifică internaţională e un lucru bun, bugetele ţărilor în tranziţie sînt neîndestulătoare etc. Cum să "argumentezi" urgenţa colacului de salvare cînd tocmai te îneci? Şi apoi care e tonul optim al unei argumentaţii eficiente? Poţi adopta, de pildă, retorica lacrimogenă a dezastrului autohton, declarînd, cu Cioran, că "în Europa fericirea se termină la Viena", că faci parte dintr-o lume care s-a specializat în nenoroc. Dar, dacă exagerezi, stîrneşti indispoziţie şi creezi impresia că e prea tîrziu să mai poţi fi ajutat. Poţi, dimpotrivă, să elaborezi, înaripat, în jurul marilor resurse locale, să explici interlocutorilor apuseni că estul e o pepinieră de genii, care n-au nevoie decît de cîţiva dolari în plus pentru a salva lumea. Dar, cu astfel de strategie, rişti să fii întrebat de ce mai ai nevoie de ajutor? Cred, totuşi, că în ciuda tuturor dificultăţilor, nu trebuie să ne lăsăm cuprinşi de oboseală; nici noi nu trebuie să obosim vorbind despre nevoia noastră de sprijin, nici prietenii noştri din vest nu trebuie să obosească ascultîndu-ne. Dincolo de "cortina de oboseală" care tinde, uneori, să înlocuiască vechea "cortină de fier", se află orizontul unei reîntîlniri pline de promisiuni.

În fond, ceea ce avem de învăţat, de reînvăţat, este să fim împreună. De multe ori, experienţa acestui "împreună" ne-a reuşit. Am fost împreună, sub semnul unităţii creştine, în protoistoria Europei, am fost împreună şi în acest veac, sub semnul unor catastrofe care n-au ales între est şi vest, între nord şi sud. Două războaie mondiale constituie, vrem nu vrem, un dramatic capital de solidaritate în materie de suferinţă. Unitatea europeană nu e ceva care trebuie *inventat*. E mai curînd ceva care trebuie *redescoperit*. Au existat, de altfel, momente în care vechea Europă era mai uşor de perceput în continuitatea ei intelectuală decît azi, cînd un avion o poate survola în cîteva ceasuri. Observaţia aparţine lui Ernst Jünger. Iată un pasaj semnificativ din "Tratat despre clepsidră": "Dacă urmărim traseul lui Erasmus, care mergea de la Paris la Londra, Oxford, Orléans, Louvain, Cambridge, Basel, Fribourg şi Varşovia, rămînînd în fiecare oraş cîteva zile sau cîţiva ani, fără a-şi întrerupe lucrul, chiar dacă uneori accepta, în plus, vreo slujbă oarecare, ne dăm seama că spaţiul era, pe atunci, dominat de spirit (...). Europa n-a recuperat niciodată unitatea pe care o avea în acele vremuri".

Andrei PLEŞU

Criza ca scop

O primă şi zgomotoasă criză parlamentară a izbucnit în România tocmai acum, cînd intrarea în normalitate – atît de des invocată de liderii noii puteri – s-a produs cu adevărat doar în planul raporturilor româno-maghiare. Opoziţia senatorială a intrat în grevă, şi revolta minorităţii antiguvernamentale nu este motivată de politica economică a majorităţii, de neajunsurile din legea bugetului sau de încălcarea vreunui contract cu sindicatele, ci de faptul că prelungirea ridicării imunităţii liderului PRM încalcă principiile constituţionale. Ridicolul situaţiei e demn de opera lui Caragiale, dar efectele ei politice pot clătina temelia legislativă a regimului democratic şi compromite ideea evoluţiei prin alternanţa la putere.

C.V.Tudor a devenit o celebritate a tranziţiei pe mîna şi cu ajutorul nepreţuit al Opoziţiei, indiferent că aceasta era reprezentată de societatea civilă şi anticomunişti, de ţărănişti şi minoritatea maghiară, de reformişti, antiiliescieni, elită mediatică. Acum, el îşi valorifică rolul de "buturugă mică care poate răsturna carul mare" profitînd de spaimele stîngii antiguvernamentale, hotărîtă să apere discursul fascistoid şi dispreţul pentru instituţia parlamentară doar pentru a da o lecţie adversarilor aflaţi la putere. Cultivarea vanităţilor şi a fricii, exploatarea dezbinării şi a dosarelor de cadre, urletul "naţional", complotul, conspiraţia şi incitarea la război interetnic au fost, încă din 1990, şi au rămas şi la această oră, armele preferate ale "taberei Vadim". De la "nu ne punem mintea cu nebunul" pînă la "sîntem alături de senatorul-opozant", traseul era oarecum inevitabil, pentru că teama obsesivă de propriul trecut, comoditatea şi confuzia criteriilor împing personalităţile româneşti, chiar dacă din direcţii diferite, în aceleaşi capcane. Pe vremea cînd nu beneficia de imunitatea parlamentară, "buldozerul PRM" fusese o "sursă de siguranţă şi o garanţie de stabilitate" pentru demnitarii jigniţi de exagerările Pieţei Universităţii. În rîndul celor terfeliţi de gazetarul care se pregătea pentru o carieră politică fulminantă n-ai fi găsit în ruptul capului pe cineva care să invoce legea şi propriile drepturi cetăţeneşti pentru a-i bloca accesul la imunitatea parlamentară. Dimpotrivă, pe tăcute sau cu aplauze publice, Vadim a fost încurajat atît de primul cabinet postrevoluţionar cît şi de adversarii săi încrîncenaţi. În 1991, oficiosul PNŢCD "Dreptatea" refuza hotărît orice protest împotriva articolelor calomnioase din "România Mare"; în primăvara lui 1992, reprezentanţii Grupului de Dialog Social respingeau cu suspiciune orgolioasă ideea de a se opune candidaturii preşedintelui PRM pe listele parlamentare. Nimeni nu voia să-l dea în judecată, puterea îl considera un aliat necesar, opoziţia calomniată îl considera mai prejos de preocupările ei. Într-o primă fază, din personaj pitoresc, C.V. Tudor s-a transformat rapid în port-drapel al naţionalismului guvernamental; apoi, din pamfletar specializat în împroşcatul cu noroi al opoziţiei a urcat pe podiumul duşmanilor de moarte ai preşedintelui Iliescu. Evident, solidaritatea celor direct interesaţi nu i-a lipsit nici un moment: la început i-au stat alături şeful statului şi al guvernului (plus depozitarii informaţiilor secrete) împotriva tuturor opozanţilor din stradă sau din Parlament; mai tîrziu, l-au flancat şi i-au susţinut moralul forţele politice şi gazetarii antiguvernamentali pentru care "demolarea tandemului Iliescu-Măgureanu" devenise obiectiv electoral. Ridicarea imunităţii parlamentare a lui C.V. Tudor, iniţiată şi obţinută anul trecut de PDSR, n-a fost luată de nimeni în serios. Dimpotrivă, s-au găsit destui "independenţi" care să-l acuze pe fostul preşedinte că încearcă să-şi înlăture contracandidaţii şi destule "cadre de partid" pentru care onoarea de a fi coleg de Senat cu Vadim era mai preţioasă decît principiile statului de drept.

Pe rînd, de frică sau din interes, majoritatea liderilor noştri politici au avut nevoie de el; pe rînd, fosta putere şi fosta opoziţie au plătit această complicitate de tip special fără să fi învăţat ceva din răsturnarea de roluri. Să fie întîmplător că anul trecut încălcarea principiilor în privinţa lui Vadim îl deranja pe Nicolae Manolescu, iar acum îl scot din sărite pe Ion Iliescu? Oricum, Justiţia l-a protejat mereu la toate nivelurile, poliţia l-a premiat şi i-a vîndut informaţii, presa l-a răsfăţat în fel şi chip, cîţiva ofiţeri de carieră l-au slujit cu credinţă, mulţi rezervişti şi mulţi turnători continuă să-l idolatrizeze, 4-5% din electorat îşi pune speranţa în "spiritul său justiţiar".

Cu asemenea istoric de "opozant" şi cu privilegiul de a-i fi fost permis orice timp de şapte ani, "tribunul" a ajuns acum să participe la întîlniri internaţionale ale extremei drepte şi să fie, acasă la el, apărat cu ardoare de liderii stîngii parlamentare în numele... principiilor democratice. În loc să-i impute declaraţiile antiguvernamentale de ultimă oră, îndemnurile televizate la ură rasială şi la nesupunere civică, senatorii coaliţiei majoritare optează pentru soluţia "logică" dar neconstituţională a prelungirii deciziei legislativului precedent, prin care i se ridica imunitatea nu pentru ceea ce spusese cu voce tunătoare, ci pentru "lista ruşinii" nesemnată şi publicată cu ani în urmă. Cineva are nevoie şi acum, ca în toţi anii din urmă, de tergiversarea dezbaterilor parlamentare, de blocajul reformei, de compromiterea instituţiei parlamentare, de menţinerea României în "zona gri", de probe politice ale extremismului şi xenofobiei cu toate că acestea au fost contrazise prin voinţă electorală. C.V.Tudor garantează "continuitatea structurilor", chiar dacă partenerii săi de spectacol şi-au inversat partiturile în noiembrie '96. Ce rost are să ne tot întrebăm cui îi este frică de un el şi cui foloseşte perpetuarea acestui eficient factor de criză? Oricine ar fi, profită profesionist şi sistematic de naivitatea şi de interesele unor nume sonore. Purtătorii acestora se declară sau chiar sînt spirite democratice, dar se înrolează cu uşurinţă suspectă numai în războaie contra democraţiei, altfel fiind, după necesităţi, prudenţi, inflexibili, neimplicaţi.

Elena ŞTEFOI

Post-scriptum. La începutul cronicii de săptămîna trecută era vorba, evident, de viaţa noastră politică "din 1990 încoace", nu "din 1997 încoace", aşa cum, dintr-o eroare, a apărut.

Cîntarea NATO

Cu un teribil abscons umor, preşedintele Uniunii Scriitorilor a dat de ştire, evident prin presă, că şi organizaţia sa de breaslă va lupta pentru integrarea României în NATO, alăturîndu-se astfel guvernului, parlamentului, preşedinţiei, partidelor politice, organismelor de stat şi organizaţiilor non-guvernamentale, întregului popor, din ţară şi din străinătate. "*Uniunea Scriitorilor* – consemna astfel un ziar bucureştean – *s-a hotărît să facă lobby cultural în vederea sprijinirii eforturilor de integrare a României în NATO şi Uniunea Europeană, a anunţat preşedintele Uniunii Scriitorilor din România, Laurenţiu Ulici*". Este aici, desigur, o subtilă, foarte subtilă, chiar subtilissimă ironie la adresa trivializării gravei chestiuni. Exasperat, probabil, de încremenirea în tonul, stilul şi atitudinea gen „Cîntarea României", oportun şi oportunist reciclate pentru „Cîntarea NATO", dar şi oarecum neputincios să se exprime franc, de vreme ce totuşi este senator, Laurenţiu Ulici a ales calea mai ocolită, dar estetic mai eficientă, a deriziunii explozive sub aparenţa unei pudice solemnităţi. Dacă prima parte a anunţului poate intriga doar prin impecabila mimare a noii limbi de lemn, cu stridentele ei achiziţii neologistice (*„lobby cultural"*), cea de a doua parte este aproape o capodoperă de ostapbenderism. *„Astfel* – continua ştirea despre sprijinirea de către Uniunea Scriitorilor a eforturilor de integrare a României în NATO şi Uniunea Europeană –, *Uniunea va strînge legăturile cu scriitori importanţi din Franţa, SUA, Germania, Italia şi Spania*". Ironia este evidentă, fiindcă este cît se poate de normal ca Uniunea Scriitorilor *"să strîngă legăturile* cu scriitori importanţi" (aici e o altă capcană, detectabilă doar de iniţiaţi: în vol. II al romanului *Moromeţii* există un personaj, Bilă, care *"ţine legătura"*, este reprezentantul ARLUS-ului, el *„ţine legătura"* cu... Uniunea Sovietică!), supralicitarea prin punerea "sub egida NATO" a unei îndeletniciri curente simulînd ceea ce se întîmpla pe vremea cînd totul era pus "sub egida *Cîntării României*". Laurenţiu Ulici (care, în treacăt fie spus, a izbutit, în fine!, să reînnoade tradiţia ca preşedintele Uniunii Scriitorilor să fie membru al conducerii de partid şi al parlamentului) ştie perfect, de bună seamă, că majoritatea scriitorilor din ţările occidentale, dar mai ales cei *"importanţi"*, se dezinteresează activ de NATO şi de Uniunea Europeană, dacă nu sînt de-a dreptul cam ostili acestor instituţii, din tot felul de considerente. De altfel, acolo unde totuşi mai există, militantismul civic şi politic al scriitorilor occidentali îmbrăţişează cauze ceva mai dramatice decît integrarea României în NATO şi UE, cauze ce le oferă însă prilejul unei intense mediatizări în ţările lor (un caz didactic: francezul Bernard-Henry Lévy şi Bosnia). Ultima propoziţie a ştirii aduce şi necesara cheie pentru înţelegerea corectă a ludicului demers: *"De asemenea, Ulici l-a invitat la Bucureşti pe scriitorul sud-american Mario Vargas Llosa"*. Cum, bineînţeles, peruanul Llosa nu are nimic de-a face cu NATO şi cu Uniunea Europeană, ba mai mult, impresiile lui după o primă vizită făcută la Bucureşti fuseseră mai degrabă stînjenitoare pentru membrii breslei literare româneşti întîlniţi atunci, anunţarea venirii lui în capitala României în cadrul acţiunilor de *"lobby cultural"* ale Uniunii Scriitorilor *"în vederea sprijinirii eforturilor de integrare a României în NATO şi Uniunea Europeană"* încheie triumfal acest text. Un text – cum să zic?! – *magistral*.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Cetăţenia Regelui

Prin H.G. nr. 29 din 21.02.1997 a fost revocată Decizia Consiliului de Miniştri nr. 797 din 22.05.1948 prin care i se retrăgea "naţionalitatea română" lui Mihai de Hohenzollern – fost rege al României" şi altor patru membri ai familiei regale. Cu alte cuvinte, M.S. Regele Mihai I a redevenit, *de jure*, cetăţean român. Multe voci au salutat actul guvernului Ciorbea. Au fost, însă, şi destule contestări.

Dintre contestatari, unii s-au bucurat de ivirea unui nou şi bun prilej de demagogie antimonarhică. Am văzut din nou cîteva exerciţii cu clişeul apocaliptic: "Vine regele să-şi ia moşiile şi palatele înapoi!", după cum am auzit parlamentari făcînd "subtile" legături între cetăţenia română a M.S. Regele Mihai I şi creşterea preţului pîinii. Au fost, însă, şi poziţii critice bine argumentate. Ele au venit de la jurişti cu oarecare faimă şi vizau, direct, Hotărîrea de Guvern nr. 29 ca act administrativ. Acestea merită reţinute şi, mărturisesc, aş urmări cu mare plăcere o polemică între domnii Valeriu Stoica şi Antonie Iorgovan pe această temă.

Mărturisesc că, în disputa asupra validităţii H.G. nr. 29, sînt de partea celor care o cred justă şi binevenită. Argumentul meu principal se susţine dintr-o perspectivă mai generală asupra dreptului.

Decizia Consiliului de Miniştri din 1948 a fost, de fapt, un gest politic livrat în formă juridică. Acest lucru reiese limpede din rememorarea contextului istoric (trecuseră doar cîteva luni de la abdicarea forţată din 30 decembrie 1947), dar şi din precaritatea întemeierii în drept a acestei Decizii. În preambulul ei se arată că "retragerea naţionalităţii române" se întemeiază pe Legea din 19 ianuarie 1939 pentru dobîndirea şi pierderea naţionalităţii române şi pe Decretul-Lege din 9 decembrie 1940 pentru retragerea naţionalităţii române a celor care, în străinătate, au purtări potrivnice îndatoririi de fidelitate faţă de ţară. Sînt deci, două acte normative emise de autorităţi vădit nedemocratice şi care erau evident neconstituţionale în mai 1948 pentru că, ne amintim, la 31 august 1944 reintrase în vigoare Constituţia din 1923. Din această perspectivă, H.G. nr. 29 îmi pare un act de purificare a dreptului pentru că paralizează efectele unui produs pseudo-juridic, malign pentru corpul dreptului românesc.

În plus, H.G. nr. 29 este o măsură care pune în făgaşul ei normal relaţia drept-politică, arătînd limpede că dreptul nu poate fi o "acoperire" pentru politică după cum politica nu este suprema justificare a dreptului.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Schimbări de primăvară

Nu cumpăr toate publicaţiile dedicate prezentării programelor săptămînale ale diferitelor posturi de televiziune autohtone. Nici nu ştiu prea bine cîte sînt. Ştiu că ar trebui să o fac, şi că o voi face, probabil, cît de curînd. Nu ştiu, însă, dacă efortul va merita: mă îndoiesc că respectivele publicaţii sînt prea diferite, că formează ceea ce ar trebui să se cheme o "presă de specialitate", care, pe lîngă simpla, banala informare cu privire la emisiuni şi ore de difuzare, s-ar cuveni să ofere şi informaţii colaterale, din şi despre televiziune ca "obiect social", ca mediu profesional şi de afaceri. În lipsa paginilor de *media*, care întîrzie să-şi facă apariţia în cotidianele noastre, mai adăugînd, astfel, un pas la distanţa care le desparte de modelele lor occidentale, prefer, pentru informare, paginile curate din *Libertatea* şi le ocolesc cît pot pe cele din, de pildă, *România liberă* sau *Evenimentul zilei*, inutil încărcate. Dintre programele săptămînale, mai consum, încă, dar nu pentru multă vreme, *Pro TV Magazin* şi mă bucur de apariţia suplimentului gratuit al cotidianului *Ziua*: dacă cel de-al doilea e publicitate eficientă pentru cotidianul amintit, cel dintîi e - aşa cum procedează grupul Media Pro International în tot ce face – publicitate pe banii mei. De care – ca mai tot ce face grupul respectiv –, cu toată admiraţia, m-am cam săturat.

Din 17 martie a intrat în vigoare noua grilă de programe a TVR. "Schimbările" pot fi reperate mai cu seamă în ceea ce priveşte TVR 2, care şi-a accentuat "profilul" de amestec de cultură, sport şi, mai nou, reluări. Există emisiuni-vedetă de pe TVR 1 care sînt reluate pe TVR 2 (de pildă, cele realizate de Vartan Arachelian şi de George Pruteanu). Noutatea clipei o constituie, însă, pentru că tot veni vorba, reapariţia lui George Pruteanu pe micul ecran, la TVR 1, de data aceasta, dar tot în imediata apropiere a principalului jurnal de actualităţi, ca la Pro TV. După Tele 7 abc şi, cum spuneam, Pro TV, George Pruteanu a ajuns, iată, în culmea audienţei. Ca şi primăvara aceasta buclucaşă, el este noutatea care revine. Să revin, însă, şi eu, la TVR 2. Programul acestuia pare mai dens, dar şi mai amestecat, mai haotic, subliniind existenţa de rang secund acordată culturii. Mă îndoiesc, de pildă, că noua rubrică "Info-art", programată zilnic, la 23,15, pe TVR 2, va însemna prea mult pentru telespectatori. Au trecut deja trei zile de cînd ea se difuzează, şi am ratat-o cu graţie. O emisiune nouă, pe care vrei s-o impui, n-o programezi la o astfel de oră.

Mai grav – simptomatic fiind – mi se pare, însă, ceea ce s-a întîmplat cu emisiunea lui Cătălin Ţîrlea, "Cu cărţile pe faţă": de la ora 20,00, ea a fost mutată la 23,25, tot pe TVR 2, şi tot marţea. Această manevră aduce a răzbunare pe jumătate, a pedepsire nedusă pînă la capăt. Mult criticabilă, mai cu seamă din pricina selecţiei de autori, de multe ori partizană şi evitînd adevărata actualitate, ea era, totuşi, singura emisiune dedicată scriitorilor români în viaţă. Ea trebuia fie suprimată pur şi simplu, fie îmbunătăţită, dinamizată, deschisă, modificată, eventual, ca structură, dar nu mutată disciplinar în crucea nopţii. Dacă ceva, totuşi, simt nevoia directorii de programe să-i facă emisiunii d-lui Ţîrlea, ar fi putut s-o mute, eventual, sîmbăta sau duminica înainte de prînz, poate chiar pe TVR 1: s-o expună, s-o scoată la bătaie pentru a o sili să-şi iasă din împietrire, să se înnoiască, să se trezească la viaţă, dacă nu îndrăznesc s-o oprească. Acesta este, însă, modul în care se face politică de programe (şi de cadre) în TVR. Nu avem decît a-l constata şi a-l regreta. Nu pare prea productiv.

Bogdan GHIU

Post-scriptum. Emisiunea de marţi, 18 martie, a lui Cătălin Ţîrlea, realizată la Paris, a dovedit că merită ceea ce i s-a întîmplat: auto-marginalizată ca plasare în actualitate, a fost, firesc, marginalizată. Şi, ca o dovadă în plus a neglijenţei programatorilor, la aceeaşi oră cu ea, pe TVR 1 începea o altă emisiune culturală, "Tradiţie şi modernitate. Mircea Eliade în memoria Europei", urmată, ca să ne săturăm, de o alta, "Scena". Poate spune cineva că Televiziunea Română nu "face" cultură? Cine ar îndrăzni?

Economie

Drumul bătătorit ni se pare mai uşor

Tăruşii unui nou drum au început deja să fie bătuţi. Programul pe care guvernul Ciorbea l-a numit de salvare economică se naşte într-un climat dominat de confuzii, de întrebări care au răspuns dar şi de întrebări fără răspuns. Deocamdată multe dintre vechile obiceiuri au rămas. În acelaşi timp, mentalităţi formate în anii îndelungaţi împovărează atît gîndirea, cît şi acţiunea. Fără îndoială că economia trebuie să fie renovată din temelii. Întrebarea este: cum?

În lume, în vremea noastră, nenumărate oraşe, străzi, centre istorice sînt reclădite după metode retro. Arhitecţii caută vechile planuri, adună fotografii de demult, apelează la amintirile localnicilor şi refac totul aşa cum a fost, pînă în cele mai mici detalii. Dacă însă în arhitectură un astfel de procedeu dă rezultate bune, în economie ar fi catastrofal. Istoria nu mai poate fi chemată înapoi fără ca să plătim pentru asta un preţ uriaş.

În economie e nevoie de proiecte noi. Şi de un drum nou. Dacă, în prezent, economia românească este în continuare lipsită de eficienţă şi de competitivitate, principala cauză o constituie moştenirile trecutului.

Moştenirea cea mai periculoasă o resimţim în felul nostru de a fi. Şi de a gîndi. Nu sînt deloc puţini cei care privesc cu un ochi înainte, dar cu altul înapoi. Se făuresc visuri de liberă iniţiativă economică, în timp ce ministerele, managerii, salariaţii mai cred în virtuţile statului-dădacă. Se fac declaraţii în favoarea privatizării, chiar se afirmă răspicat că fără transferuri masive de proprietate din sectorul public în cel privat nu vom avea nici economie de piaţă şi nici prosperitate, dar persistă teama despărţirii de vechile tipare colectiviste. Se acceptă ideea că, în economie, nu vom avea competitivitate – şi, deci, nici calitate – atît timp cît va fi blocată concurenţa, dar răbufnesc nemulţumiri cînd două magazine alăturate percep preţuri diferite ori cînd, în împrejurări specifice jocului pieţei, intermediarii pot să cîştige mai mult decît producătorii... S-a înţeles, aşadar, că dacă astăzi, în lumea mare, economia de piaţă cîştigă teren, motivul nu-i altul decît acela că, pînă în prezent, un alt sistem care să obţină eficienţă nu s-a născut. Şi că pe acest drum - nou pentru noi - va trebui să păşim grabnic. Dar, în fapt, adeseori pare mai uşor drumul bătătorit.

Un lucru nu s-a înţeles însă corect: că PIAŢA nu este altceva decît un imens cîmp de bătălie. Şi că în această imensă arenă, căreia i se spune piaţă, se duce permanent un război în stil mare, între două uriaşe armate: armata consumatorilor şi armata producătorilor. Pe piaţă, armata consumatorilor exprimă cererea de bunuri şi de servicii: o sumă de nevoi, de dorinţe, de plăceri şi chiar de capricii. Arma folosită în luptă fiind banul: o marfă obţinută din muncă, dobînzi, rente sau prin diferite alte mijloace, inclusiv prin corupţie şi prin furt. Cererea neacoperită cu bani nu este solvabilă şi deci nu contează. Din acest motiv se duce şi un război intern, între consumatori, pentru împărţirea banilor. Armata producătorilor exprimă oferta de bunuri şi de servicii: suma rezultatelor întregii activităţi de producţie. Arma folosită este competitivitatea. Pentru că şi între producători are loc un război intern, cîştigători fiind cei ce produc mai mult, mai ieftin, mai bine. Normal, banii apar şi în această bătălie, intrînd în joc în faza finanţării afacerilor ce abia se înfiripă şi fiind regăsiţi în final sub formă de profit.

Economia de piaţă a fost legiferată în România încă din 1991, cînd a intrat în vigoare noua Constituţie. Legea-legilor stipula: „Economia României este economie de piaţă". Mai departe, se arată că statul are obligaţia să asigure: 1) libertatea comerţului; 2) protecţia concurenţei loiale; 3) crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producţie. Ordinea acceptată de Constituţie este cea firească: istoria dezvoltării societăţii omeneşti a probat că motoarele bunăstării sînt piaţa, preţul şi concurenţa, toate implicînd circulaţia bunurilor. Iar dacă obiectivul cardinal nu ar fi bunăstarea oamenilor, ar mai avea sens zbaterea pentru impulsionarea activităţii economice?

Una spune însă Constituţia şi alta s-a întîmplat în realitate. Guvernul Văcăroiu a ignorat acţiunea legii cererii şi ofertei. Şi legile stimulării materiale. Ne convingem deja că nu va fi uşoară reabilitarea lor. Pe de o parte din motive obiective: am moştenit o economie greoaie, prea puţin competitivă şi în prea mică măsură receptivă la înnoiri. Dar şi din motive subiective: persistenţa unei stări de spirit conservatoare, grefată pe valori morale tocite; plus o evidentă stare de inerţie.

Motivul adeseori invocat de vechiul guvern – protecţia socială a populaţiei –, s-a transformat într-un bumerang. Întîrzierea reformelor economice face acum imposibilă asigurarea unei protecţii sociale reale. De aici nemulţumirile profunde ale populaţiei, care-şi doreşte acum regenerarea societăţii prin grăbirea procesului trecerii la economia de piaţă.

Acum cresc din nou preţurile. Între cauze nu se află, aşa cum se afirmă adeseori cu emoţie, nici nivelul dobînzilor bancare şi nici schimburile valutare. Atît dobînzile mari, cît şi dolarul scump sînt doar efecte ale dezechilibrelor din economie. Şi chiar dacă, prin jocul interferenţelor, produc şi ele inflaţie, o astfel de participare nu este determinantă, ci determinată. Evoluţia acestor indicatori din sistemul economiei monetare, chiar dacă aparent, este autonomă, reflectă mişcările din sistemul economiei reale, unde toate marile fluxuri (consumul, producţia de bunuri economice, producţia de servicii, exportul şi importul) au contactat boli grave. Se adaugă, totodată, şi bolile sistemului economiei fiscale, între care furturile de la buget. Avem o economie ineficientă, care consumă mult şi umflă preţurile de producţie. Ultimul şoc îl suportă preţurile de consum, care impun un nou galop al inflaţiei. În această fază, în timp ce preţurile cresc, banii se împuţinează.

În aceste condiţii, societatea românească pare să accepte măsurile guvernului Ciorbea. Mai mult, îşi manifestă deschis opţiunea pentru economia de piaţă, pe care o vede ca o şansă a schimbării reale. Un lucru se înţelege însă mai greu: că trebuie să fie acceptate şi legile pieţei.

Adrian VASILESCU

Bolyai, Temeşan, trenul NATO

Viteză rapidă, halte obligatorii

● "E foarte posibil ca dl Ciorbea să se fi gîndit că măsurile pe care le-a anunţat la Budapesta pot fi argumente suplimentare în cursa noastră pentru integrare europeană şi euroatlantică. Realitatea arată că paşii făcuţi pînă acum de guvern, de societatea românească în ansamblul ei, au fost percepuţi foarte clar de Europa. În plus, e greu de crezut că ajungem în Europa mai repede separat decît împreună. (...) În cazul Universităţii «Babeş-Bolyai» nu este însă vorba de a tăia un nod gordian, ci de a împărţi un copil. Este, adică, nevoie de înţelepciunea regelui Solomon şi nu de sabia lui Alexandru cel Mare." (Constantin Pavel în **Adevărul**) ● "Destituirea şi anchetarea celui mai controversat bancher – Răzvan Temeşan – a fost unul dintre evenimentele care «au pus în umbră» o premieră absolută, prin depăşirea stării tensionale specifică în alţi ani «sărbătoririi, de către maghiarii din Ardeal, a zilei de 15 martie. Patimile care au însoţit, altădată, acest moment, au fost cu desăvîrşire absente.» Astfel, "«implementarea» stării de normalitate poate fi considerată un succes deplin." (Adrian Halpert în **Libertatea**) ● Cu totul altfel vede "şocul normalităţii" Cornel Nistorescu în **Evenimentul zilei**: "Sînt destule semne că Răzvan Temeşan a jucat prea mult pe mîna fraţilor Păunescu. (...) E o tăcere suspectă a oamenilor şi a instituţiilor cînd e vorba de acest clan financiar. Nimeni nu se îndoieşte, nimeni nu cercetează. Toată lumea lasă impresia că nu ştie nimic. Ba, spre uimirea tuturor, primul ministru l-a luat în vizită la Budapesta." (Pe clan? pe unul din fraţi? pe fostul director al Bancorex? mister literar în exprimări editoriale...) ● Temerile foştilor deţinuţi politici nu sînt însă alimentate de "ceaţa financiar-bancară", ci de obsesii... istorice: "La Yalta a fost o cedare de 40 de ani, la Helsinki însă s-ar putea să fie o cedare pe termen lung a României către Rusia." Afirmaţia e semnată de Ion Puiu, şef al tineretului în PNŢ, fost vicepreşedinte la constituirea PNŢCD. De pe banca marginalilor, el "regretă public că preşedintele Franţei a fost mai pro-român decît preşedintele României. El nu a vorbit de necesitatea unui sacrificiu istoric." (**Jurnalul naţional**, 18 martie '97)

Să nu mai visăm de spaima coşmarului?

● "Trebuie să ne urcăm în trenul NATO, indiferent cînd ajungem la destinaţie, deşi nu îl văd pe Bill Clinton bătînd cu pumnul în masă pentru România." (Ion Diaconescu, preşedintele Camerei Deputaţilor, citat de **Cronica română**) ● "Nu îmi pot închipui că România poate intra în primul val numai pentru că francezii insistă. Aproape totul pledează împotriva României." (Karl-Heinz Kamp, şeful secţiei de Politică externă şi Securitate a Partidului Creştin Democrat majoritar în Bundestagul german – intervievat de Dinu Braunstein pentru **Expres Magazin**) ● William Roth, autorul rezoluţiei prin care Senatul american invita Polonia, Cehia şi Ungaria să devină membre NATO, nu ştie nimic despre reflecţiile creştin-democraţiei de la Bonn dar nici nu le contrazice: "Mă aştept ca în cele din urmă România să devină membru al NATO", recunoaşte el pentru corespondenţii cotidianului **Ziua**. Pe axa Bundestag-Casa Albă, ministrul român de externe, Adrian Severin, are de asemenea dreptul la aşteptări: "Aştept o mai strînsă conclucrare între România şi Germania, precum şi între România şi Statele Unite." (Declaraţie acordată în exclusivitate ziarului **Curierul naţional**) ● Armata nu se mulţumeşte să-şi închipuie cît de legănător va fi "voiajul prelungit" într-un compartiment de tren nord-atlantic pe o linie secundară: "Voi încerca să-i conving pe americani că România merită să intre în NATO în primul val şi că relaţiile militare româno-americane pot fi extinse." (Ministrul Apărării, Victor Babiuc, pentru **Evenimentul zilei**, înaintea vizitei la Pentagon programată pentru sfîrşitul lunii aprilie). Vara putem călători şi pe tampoane, pe scări, sub nasul "naşului", sub clar de lună... (E.Ş.)

Ştiri nebăgate în seamă

● Patru elevi de liceu şi-au tăiat degetele de la mînă ca să nu dea lucrare de control la limba germană ● Un ţărănist îl regretă pe Nicolae Ceauşescu. El se numeşte Ioan Moisiu, este senator PNŢCD şi e convins că femeile trebuie să-i aducă mulţumiri postume dictatorului pentru că nu le-a permis avortul legal ● Ioan Gavra îi cere scuze ambasadorului american Alfred Moses pentru declaraţiile primarului PUNR Gheorghe Funar ● Alternativa României trage semnalul de alarmă: ţara "e un laborator în care există pericolul ca românii să devină cobai." ● Reporterii de la **Ziua** au asistat la întoarcerea lui Bill Clinton în cărucior la Casa Albă ● O bătrînă de 75 de ani a fost condamnată la 6 luni de închisoare pentru că s-a încălzit cu energie electrică pe care a furat-o. (E.Ş.)

Dormitorul Lincoln, 1600, Pennsylvania Avenue

– Scandalos este ceea ce legea permite –

Felul cum preşedintele Clinton şi-a făcut rost de bani pentru a cîştiga (el şi partidul său) alegerile este din nou subiect de dezbatere. După ce s-a dovedit ilegalitatea donaţiilor primite pe "filiera indoneziană", după ce s-a aruncat bănuiala cu "filiera chineză", s-a ajuns şi la modul cum este folosită persoana preşedintelui, a primei doamne, a primei fiice şi a primei pisici pentru a stimula generozitatea donatorilor.

La Casa Albă, printre prietenii politici şi personali ai locatarului, au fost în vizită luînd micul dejun cu cel mai important lider al lumii libere, fotografiindu-se cu doamna, dormind în celebrul dormitor Lincoln şi un număr important de persoane care figurează pe listele de donatori (cu sume relativ importante) ale Partidului Democrat. Nu s-a putut dovedi existenţa condiţionării: o noapte în patul lui Lincoln, atîtea zeci de mii de dolari, ca la orice hotel de lux. Dimpotrivă, prietenii familiei Clinton se străduiesc să demonstreze că pentru ei "Casa Albă combină solemnul cu familiarul. Participînd la un dineu intim în apartamentele private, de după discursul despre Starea Uniunii din 1996, doamna Geraldine Ferraro (în 1984 a candidat din partea Partidului Democrat la postul de vicepreşedinte) a văzut-o pe fiica preşedintelui în cămaşă de noapte venind să le spună noapte bună părinţilor ei. «E ca şi cum ai fi la cineva în vizită» susţine doamna Ferraro (...) Cei 938 de invitaţi care au petrecut o noapte (sau mai multe) în dormitorul Lincoln au donat 10.176.840 de dolari, o medie de 10.849 de dolari de persoană; deşi unele persoane n-au dat, ci au luat (diverse obiecte care erau marcate Casa Albă)" – observă în cunoştinţă de cauză James Bennet de la **The New York Times**.

Legea interzice folosirea clădirii oficiale pentru strîngerea de fonduri în campaniile electorale. Dacă preşedintele sau vicepreşedintele în exerciţiu telefonează de la Casa Albă, e ilegal, de peste drum e legal. Revista **Newsweek** ia totul în serios şi publică o hartă a încăperilor din care se presupune că s-a comis păcatul. Revista **The Economist** ironizează cu insulară superioritate politica "de dormitor". Şi totuşi, pentru ce dau oamenii bani?

"În cîteva cazuri – fără un interes anume. Dau bani unor oameni cu a căror agendă politică sînt de acord. În alte cîteva cazuri donatorii îşi cumpără o fotografie cu o persoană celebră, o poveste în care să se grozăvească în faţa prietenilor. Dar, în cele mai multe cazuri, donatorii au propriile lor proiecte, pe care încearcă să le protejeze. Ei cred că banii ajută. Uneori se înşeală, pentru că cei care iau nu fac întotdeauna ce promit. Dar de obicei obţin ceea ce doresc" – (Michael Kinsley – **The Time**). În faţa eforturilor administraţiei de a demonstra că n-a încălcat linia care desparte ceea ce e permis de ceea ce nu e comentatorul politic observă pe bună dreptate: "Scandaloasă nu este comportarea ilegală, scandalul constă în ceea ce legea permite". (M.B.)

De jur împrejur

Instinctul autodistrugerii

Preşedintele Berisha a cedat aproape pe toată linia, îndeplinind – cu excepţia propriei demisii – toate cererile răsculaţilor: a numit un nou guvern de tehnocraţi, a acceptat alegeri anticipate, l-a demis pe şeful poliţiei secrete, e de acord cu amnistierea celor care au participat la revoltă. Desigur, nu poate da banii înapoi, aşa cum promisese în faţa primelor manifestaţii paşnice – pentru că nu are de unde, şi nimeni de pe lume nu-i va da sau împrumuta bani pentru compensarea acestui gen de pierderi. Iar demisia nu prea o mai cere cineva dintre factorii responsabili care participă la negocierile de la diverse niveluri: "Berisha este cea mai puţin ilegitimă persoană dintre toate persoanele care pretind puterea în Albania", susţin comentatorii unei situaţii evident scăpate de sub control.

În răzmeriţa din oraşele din Sud nu s-a detaşat un lider, sau un grup, care să-şi asume acţiunile străzii. Este evident că strada este stăpînită de violenţa oamenilor înarmaţi de după jefuirea cazărmilor şi retragerea forţelor de ordine din dispozitiv. Aceştia nu par să aibă obiective politice sau economice – şi în general se simt bine, trăgînd în aer şi inspirînd frica. Nu sînt puţini cei care consideră vinovată opoziţia socialistă şi legăturile ei cu mafia din Albania pentru evenimentele sîngeroase din ultimele săptămîni.

Vlora nu este un oraş în care masele populare s-au ridicat împotriva unui guvern nepopular, conform unui clişeu la modă în anii '60 – susţine Mark Almond – profesor de istoria Balcanilor la Universitatea Oxford. Vlora, continuă el, era o localitate stăpînită de contrabandişti şi cînd preşedintele Berisha a încercat să restabilească autoritatea legii (au fost confiscate 100 de vedete rapide), delincvenţii, în alianţă cu comuniştii, s-au opus.

Explicaţia nu este întru totul neverosimilă şi e probabil că pe fondul disperării celor care şi-au pierdut economiile, alianţa "persecutaţilor" să fi găsit prilejul de a acţiona. Dar este evident că n-au avut nici o proiecţie de perspectivă, nici un fel de schemă organizatorică. Contrabandiştii sprijiniţi de socialisto-comunişti au dorit să ia locul proprietarilor de jocuri-piramidă sprijiniţi de puterea de dreapta. Legăturile de acest tip între economic şi politic nu sînt chiar neobişnuite pentru ţările care speră că există reţete-miracol dorind să evite terapia necesară a reformei economice, pentru cei care cred că anticomunismul ţine loc de democraţie.

Într-un moment critic – care putea fi prevăzut – s-a dovedit că înseşi structurile statului sînt şubrede, că nu există mecanisme care să permită dialogul cu cei nemulţumiţi, că nici puterea, nici opoziţia nu sînt reprezentative pentru realitatea ţării. Intervenţia străină – solicitată de unii membri ai noilor "autorităţi" (de fapt, tocmai autoritatea le lipseşte) este greu de înfăptuit în condiţiile în care nu există o putere legitimă, şi sînt înarmaţi civili pentru a-i dezarma pe alţi civili.

În inima Europei o ţară alunecă în haos şi singurul gînd optimist este că violenţa se va potoli prin autoepuizare. "O ţară solitară, fără protectori", susţine scriitorul albanez Ismail Kadare, găsind că indiferenţa generală faţă de destinul ţărilor puţin cunoscute şi absolut neînţelese este cauza crizei. Acţiunile organismelor europene în faţa exploziei albaneze amintesc de întrebarea fostului secretar de stat Kissinger – "Cînd spuneţi Europa, unde trebuie să telefonez?". Oricum, în porturile italiene, unde fug, ca de obicei, tăcuţii albanezi, telefonul sună ocupat.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Este foarte posibil că polemica în jurul reprezentanţilor diplomatici ai României în capitalele, mari sau mici, ale lumii şi, în general, în jurul diplomaţiei româneşti nici nu s-ar fi născut, degenerînd, ca de cele mai multe ori în spaţiul public autohton, în ceartă de interese – cu vagi încercări de transformare a ei într-o dezbatere serioasă – dacă în faţa României nu s-ar afla, la o distanţă de numai cîteva luni, scadenţa admiterii ţării noastre în NATO şi, mai ales, dacă noi nu am fi deja întîrziaţi, plecaţi din start cu handicap şi dacă, în sfîrşit, alternanţa politică prilejuită de alegerile din noiembrie 1996 nu ar fi renăscut speranţa – disperată –, dar şi iluzia posibilităţii de a recupera *in extremis* această întîrziere. Fapt este că focalizarea – aproape exclusivă – a atenţiei publice asupra eforturilor de, practic, intrare în cursa pentru admiterea în Alianţa Atlantică a scos la iveală *criza de structură* în care pare a se afla diplomaţia românească. Polarizarea şi repartizarea în tabere opuse nu a întîrziat să apară, cu atît mai mult cu cît ea se manifestă acolo unde ne-am fi aşteptat cel mai puţin, la nivelul ultim al deciziei: nu, eventual, între putere şi opoziţie, nu numai între putere şi organisme cu pretenţii de reprezentare a societăţii civile, ci, culmea, "la vîrf", între Ministerul Afacerilor Externe şi Preşedinţie. Prima tabără se situează de partea profesioniştilor în domeniu, a ceea ce se cheamă "diplomaţii de carieră"; ea susţine că, şi în ceea ce priveşte diplomaţia, va trebui să ne aliniem la standardele occidentale, preferîndu-le "intruşilor" – amatori periculoşi, dat fiind că, nedisciplinaţi şi nepricepuţi, pot face mai mult rău decît bine –, exemplul cel mai des invocat în acest sens fiind acela al lui Alexandru Paleologu. De cealaltă parte, Preşedinţia pare a prefera, pentru posturile de ambasadori, în special în marile capitale, mari oameni de cultură, neşansa – cel puţin pentru moment – a acestei tabere constituind-o refuzul unor nume sonore ale intelectualităţii noastre de a se înjuga la carul unor misiuni diplomatice deosebit de grele şi cu şanse de reuşită incerte. Intervin, apoi, vocile care acuză pe faţă diplomaţia românească tocmai de neprofesionalism, sau de un profesionalism mult prea îngust, deficitar: deloc – sau aproape deloc – primenită şi restructurată, sursă, mai cu seamă, de recompense şi de clientelism politic, grevată de un trecut totalitar deloc glorios (în special din cauza colaborării cu serviciile secrete ale regimului comunist), diplomaţia românească nu ar putea fi salvată, temporar, pînă la crearea unui adevărat corp de profesionişti, decît din afară, şi tot de oamenii de cultură – în speţă, de scriitori –, singurii capabili să asigure o funcţie de reprezentare adecvată. Dar se reduce diplomaţia modernă la reprezentare, ca pe vremuri, sau a devenit preponderent o tehnică?

Cearta, pe care *Dilema* speră să o transforme, totuşi, într-o dezbatere, alocîndu-i – fapt excepţional – două numere tematice, este în toi şi există puţine speranţe că ea va lua sfîrşit curînd, prin luarea unei decizii. Dat fiind că decizia întîrzie – probă a dificultăţii adoptării ei, a existenţei taberelor, presiunilor şi pasiunilor –, polemica nu poate să depăşească nivelul luptei de interese dintre ceea ce, din afară, apare ca o *castă* care încearcă să se conserve şi să se reproducă, şi, din interior, ca un asediu al "amatorilor", al "neaveniţilor". Ce este, ce trebuie să fie diplomaţia într-o ţară precum România, cu un trecut totalitar, cu un prezent incert şi cu un viitor normal, de tip occidental, care ţine în primul rînd de dorinţă? Tehnică, politică, artă? Reprezentare sau pricepere tehnică? Există o problemă de structură a diplomaţiei româneşti, care trebuie să-şi precizeze "filosofia", sau totul nu este decît conflict de interese şi neînţelegere în privinţa „obiectului"? **(B.G.)**

Adrian BRATU

Casta insuficient cunoscută

Se pare, etimologic vorbind, că nu există un traseu sigur al cuvîntului *diplomaţie* în istorie. În general, autorii tind să fie de acord cu ideea că punctul de plecare a fost cuvîntul grecesc *diplom* (împăturit în două), cu înţelesul de act închis, nedestinat unui public larg. Există însă şi alte păreri, care pun în centru ideea de duplicat, referindu-se la reprezentantul unui stat ca o dublură a suveranului. De altfel, ideea de dublu, de dublă măsură, degradată eventual pînă la cea de duplicitate, este prezentă în diferite definiţii care sînt date de dicţionare, pe lîngă cele cuprinzînd sensul propriu, care descriu diplomaţia ca "activitate desfăşurată de un stat prin reprezentanţii săi diplomatici, în scopul realizării politicii externe preconizate" (*Dicţionarul Explicativ al Limbii Române*, ed. a II-a, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996) sau ca "1. Ştiinţă, practică a relaţiilor internaţionale. 2. Carieră, funcţie diplomatică. 3. Ansamblu (totalitate) al (a) diplomaţilor" (*Le Petit Larousse*, 1993). Astfel, vedem diplomaţia reprezentată şi ca o "comportare abilă, subtilă, şireată" (*DEX*, 1996) sau ca "abilitate, tact în relaţie cu un terţ" (*Le Petit Larousse*, 1993).

Ce se poate observa? În primul rînd că diplomaţia este o activitate desfăşurată în spaţiul internaţional pornind de la cel naţional şi care are în centru, printre alte trăsături, negocierea. Ştiinţă sau artă, ea a fost descrisă în timp într-un fel sau altul în funcţie de măsura în care cel care o descria se referea la proceduri formalizate şi repetabile sau la talent şi inspiraţie. Ca în multe alte cazuri, adevărul poate să fie undeva la mijloc. În al doilea rînd, termenul, folosit în sensul actual de la sfîrşitul secolului XVII, duce cu gîndul la o activitate a unor iniţiaţi, *diplom*-ul, scrisoarea închisă, nefiind destinat decît cunoscătorilor.

Părerea răspîndită în general despre grupul social al diplomaţilor este că aceştia constituie *elita* însărcinată cu executarea politicii externe naţionale. Astfel, potrivit Convenţiei cu privire la relaţiile diplomatice încheiată la Viena în 1961, misiunile diplomatice au următoarele funcţii: a) reprezentarea statului acreditant în statul acreditar; b) ocrotirea în statul acreditar a intereselor statului acreditant şi ale cetăţenilor săi, în limitele admise de dreptul internaţional; c) purtarea tratativelor cu guvernul statului acreditar; d) informarea prin toate mijloacele licite despre condiţiile şi evoluţia evenimentelor din statul acreditar; e) promovarea relaţiilor de prietenie şi dezvoltarea relaţiilor economice, culturale şi ştiinţifice între statul acreditant şi statul acreditar. În cazul României, conform Hotărîrii Guvernului nr. 479/1994, "Ministerul Afacerilor Externe este organul administraţiei publice centrale de specialitate care asigură realizarea politicii externe a ţării, în conformitate cu reglementările legale în vigoare şi cu programul Guvernului" (art. 1). În acest scop, MAE gestionează misiunile diplomatice ale României în străinătate şi este încadrat cu personal diplomatic a cărui situaţie este reglementată prin Statutul Corpului Diplomatic şi Consular.

Toate acestea sînt expresia, sub formă de act normativ, a ceea ce autoritatea naţională consideră că ar trebui să fie diplomaţia. După cum se observă, diplomaţia este văzută mai degrabă ca un *corp de execuţie a unor decizii politice ce nu îi aparţin*. Este însă aceasta imaginea corectă? "Instrumentul", constituit fiind din oameni, poate să nu fie neutru, pentru că cei ce îl compun pot avea propriile opţiuni. Apoi trebuie luate în considerare aptitudinile de negociere, abilitatea, subtilitatea, chiar şiretenia presupuse a ţine în mod necesar de activitatea diplomatică. De ce acestea, folosite cu succes în arena internaţională, nu ar fi utilizate în planul politicii interne? Iar dacă acest lucru este posibil, e sigur că diplomaţii se abţin de la acest uz?

Practic, analiza de politică internă rareori reuşeşte să ia în considerare şi opţiunile politice ale elitei diplomatice; confundînd nu o dată aceste opţiuni cu presiunile mediului internaţional, ea scapă de sub obiectiv tocmai interfaţa între interior şi exterior constituită de acest aparat uman, care poate da propriile interpretări.

De cealaltă parte, în spaţiul analizei relaţiilor internaţionale, se ţine prea puţin cont de relaţiile de amiciţie şi intimitate, traversînd frontierele, ce pot lua naştere într-un sector social transnaţional care are o viaţă proprie, destul de ruptă de restul societăţii, un set de reguli şi cutume diferite de cele de la nivelul social obişnuit, într-un univers ideatic dens şi exclusiv. Într-un anume sens, grupul diplomaţilor, a cărui imagine apare inevitabil ca aceea a unei *caste* dacă este să privim lucrurile prin prisma celor spuse mai sus, pare să fi fost menită să preia de la nobilimea în decădere rolul de nor supranaţional, plutind pe deasupra frontierelor şi afacerilor politice curente. Relaţiile internaţionale constituie domeniul de exclusivitate al diplomaţilor tot aşa cum nobilimea constituia domeniul exclusiv al clasei superioare feudale. Într-un sens, Marx avea dreptate să considere clasa ca furnizînd un centru de coagulare mai eficient decît apartenenţa etnică (lucru valabil pentru Evul Mediu, dar nu şi pentru epoca modernă, în care statul burghez se construieşte pe naţionalism). Nobilii din diverse alcătuiri statale medievale s-au simţit întotdeauna mai aproape unii de alţii decît fiecare de propriul popor. (După Bobîlna, de exemplu, înţelegerea tripartită nu era una vizînd exploatarea naţională a românilor de către celelalte trei etnii coalizate – ungurii, saşii şi secuii –, ci una care urmărea colaborarea păturilor suprapuse – nobilimea (maghiară, în primul rînd, dar şi română şi română maghiarizată), patriciatul săsesc şi juzii secuilor – cu scopul păstrării *statu quo*-ului).

Tot aşa, nu pare prea exagerat să vorbim despre "comploturi" ale diplomaţiei. Avem exemplele lui Talleyrand, exponentul diplomaţiei franceze, care îl părăseşte pe Napoleon, sau pe cel al negocierii defectuoase a boierilor lui Mihai Viteazul, prin care acesta se trezeşte vasal al principelui ardelean.

După cum se poate observa în numeroase cazuri, analizele asupra diplomaţiei sînt incomplete şi nemulţumitoare, scăpînd atît teoretizărilor din relaţiile internaţionale, cît şi celor din ştiinţa politică (privită ca orientată mai mult către fenomenul politic intern), tocmai pntru că se află la graniţa dintre acestea. Or, în ciuda legăturilor evidente date de acelaşi obiect general de studiu – fenomenul politic –, constructele teoretice pe baza cărora se lucrează în cele două domenii le plasează la o nefirească distanţă unul de celălalt. Un exemplu: relaţiile internaţionale studiază (chiar şi atunci cînd se respinge realismul de tip Morgenthau şi se ajunge la o nuanţare) mediul extern ca unul în care statul este un actor unitar într-un mediu anarhic, iar analiza internă priveşte statul ca pe o umbrelă, miză a acţiunii altor actori sau actor fragmentat în instituţii care îl întrupează în diverse ipostaze. Între cele două viziuni nu există nici o punte, ca şi cînd între actorul stat al relaţiilor internaţionale şi cel al politicii interne nu există nimic în comun. Desigur, cele două discipline privesc versanţi diferiţi. Dar aceştia aparţin aceluiaşi obiect.

Pentru a avea o reprezentare mai aproape de realitate a diplomaţiei, va trebui să aşteptăm reunificarea celor două domenii (care, de altfel, pînă în modernitate au şi fost considerate de toţi observatorii fenomenului politic ca subcapitole ale unei teme mai vaste). Poate o unificare de genul celei din fizică, unde se speră reunificarea cîmpurilor prin coborîrea în profunzime şi descoperirea tipului unic de forţă care stă la baza tuturor celorlalte?

Tendinţele actuale către realizarea unui corp teoretic unitar par să fie sprijinite de apariţia fenomenului special al *supranaţionalităţii*. Uniunea Europeană creează, de exemplu, o ordine juridică diferită atît de cea internaţională, cît şi de cea internă a statelor, combinînd însă elemente ale amîndurora. Preluînd din cîştigurile teoretice ce pot rezulta de aici, zona în care diplomaţii acţionează în calitate dublă de agenţi de politică internaţională şi de funcţionari ai unei structuri supranaţionale, s-ar putea aprecia mai corect *statutul bivalent al diplomatului* – ca funcţionar al statului, în interior, şi ca actor de politică internaţională, în exterior.

Astfel, diplomaţia va rămîne unul dintre reziduurile insuficient explicate, pe care orice schemă teoretică le produce, pînă la găsirea unei noi paradigme care să reuşească să o înglobeze.

© C. Bumbuţ

Z. ORNEA

Lucian Blaga diplomat

Se crede, de obicei, că Lucian Blaga a avut parte, cu opera sa, de o receptare bună şi generalizat suitoare. Nu e, din păcate, deloc aşa. Cu excepţia debutului fericit, din 1919, cu două volume aproape simultan (*Poemele luminii* şi *Pietre pentru templul meu*) bine, extraordinar primite şi din raţiuni extraestetice, apoi negaţia vrăjmaşă se instalează greoaie şi apăsătoare pentru autor, cel mai înverşunat negator fiind N. Iorga. De-abia prin 1929, la apariţia plachetei *Lauda somnului*, noua generaţie de critici literari (Călinescu, Cioculescu, Perpessicius, Vl. Streinu, Pompiliu Constantinescu), căpătînd autoritate, izbutesc să impună marea valoare a operei poetului. Dar, pînă atunci, poetul publicase patru piese de teatru pe care nu izbutea să le vadă reprezentate, trei plachete de versuri şi două volume de filosofie. Înverşunarea negatoare continua să-i împresoare opera, iar accesul în învăţămîntul universitar îi este barat (în 1924, concursul său de docenţă la universitatea clujeană e amînat *sine die*). O vreme, a trăit din leafa puţină de redactor la două publicaţii. Dar în 1924 acestea îşi încetează existenţa şi tînărul Blaga (avea 29 de ani) devine şomer. Atunci, a intervenit, salvator, soţia sa care, medic stomatolog fiind, îşi deschide, la Lugoj, un cabinet dentar, din veniturile căruia aveau să trăiască amîndoi. A fost o perioadă fecundă, cei doi ani (1924-1926) de la Lugoj, cu lecturi aprofundate şi multiple, avînd consecinţe benefice pentru opera sa filosofică viitoare. Dar nu o putea prelungi la nesfîrşit. Trebuia să-şi găsească o slujbă pentru a pune capăt situaţiei de întreţinut, care mai şi cheltuia cu publicarea scrierilor sale, tipărite, din 1924, pe speze proprii pentru că editurile convenabile motivau refuzul prin indicarea stocului de cărţi nevîndute din apariţiile anterioare.

S-a gîndit, aproape exasperat, la diplomaţie. Făcuse, în ianuarie 1922, o cerere de încadrare a sa în diplomaţie, dar nu i se oferise decît un post de funcţionar în Administraţia Centrală a Ministerului de Externe. A avut demnitatea de a-l refuza, cerînd el, la 28 martie 1922, să fie pus în disponibilitate. În 1926, sub guvernul Averescu, adresează ministrului de Externe (Ion Mitilineu) un memoriu în care, motivînd cu creaţia sa literară şi filosofică, menţionînd şi calitatea de doctor în filosofie, solicită un post de ataşat de presă în Germania, unde studiase ("Subsemnatul, doctor în filosofie şi litere, autor al mai multor lucrări literare, colaborator al mai multor ziare, între altele şi la cunoscutul Ministerului de Externe cehoslovac *Prager Presse*, unde de doi ani am dezvoltat o neîntreruptă activitate de propagandă culturală, vă rog cu deosebit respect să mă numiţi ataşat de presă la München, în Germania"). Ministerul aprobă cererea (au fost, se pare, şi intervenţii ale altora, favorabile) şi, la 1 noiembrie 1929, e numit ataşat de presă la Varşovia. Nu era chiar ceea ce ceruse. Dar, oricum, era un post în diplomaţie. Şi l-a acceptat bucuros. Va rămîne în funcţiune pînă în 1938, mutat în mai multe capitale (Praga, Berna, Viena), mereu ca ataşat (consilier) de presă, cu excepţia ultimului an (1938-1939), cînd devine ministru plenipotenţiar la Lisabona. Nu va fi, cum s-ar crede, o slujbă comodă sau o sinecură. Poetul, ca slujbaş, chiar lucra – şi încă mult – comportîndu-se, ca ardelean ce era, foarte disciplinat. Şi niciodată cu ifose de mare scriitor, ci totdeauna ca slujbaş (ce-i drept, în diplomaţie) conştiincios. S-au publicat, în 1995, două cărţi care analizează activitatea sa în diplomaţie. Una, semnată de dl Ion Turcu, şi o a doua, în trei volume, alcătuită de dl Pavel Ţugui, adunînd rapoartele redactate de Blaga în calitatea sa de ataşat de presă. Şi amîndouă aceste lucrări probează seriozitatea lui Blaga ca diplomat. Să citez, pentru demonstraţie, din primul său raport înaintat chiar ministrului în funcţiune la 22 noiembrie 1926: "La cîteva zile după ce mi-am luat în primire postul de ataşat de presă pe lîngă Legaţiunea română din Varşovia, am început să trimit zilnic un «buletin al presei polone» la Ministerul Afacerilor Străine la Bucureşti. În cele ce urmează voi face un scurt raport asupra evenimentelor politice şi culturale mai însemnate petrecute în cele zece zile din urmă în Polonia, precum şi o dare de seamă asupra activităţii mele în acest post". Şi, apoi, cum se cuvenea, a intrat în legătură cu gazetele varşoviene de tiraj, oferind informaţii, care s-au publicat, despre realitatea politică, economică, socială şi culturală a României. N-a stat multă vreme la Varşovia. În noiembrie 1927, N. Titulescu, care, ca ministru de Externe din iulie 1927, a voit să aibe în capitalele Micii Înţelegeri (Cehoslovacia, Iugoslavia) diplomaţi de soi, îl transferă pe Blaga, tot ca ataşat de presă, pe lîngă Legaţia României la Praga. A reluat de la capăt travaliul de a stabili bune contacte cu presa, de astă dată pragheză, furnizîndu-i şi îngrijindu-se de apariţia unor ştiri obiective despre România, fără a-i neglija şi pe oamenii de cultură. Dar, la două luni de la instalarea la Praga, i-a venit vestea transferării la Belgrad. A protestat , în scris, demn şi ferm, cerînd transferul la Berna: "Sunt un om din fire modest, totuşi, atît munca pe care am depus-o cu rîvnă, cît şi ceea ce în fond reprezint şi prin activitatea mea literară în diverse domenii, mă fac să năzuiesc spre locuri unde m-aş putea manifesta tot mai bine şi mai potrivit cu înclinările mele intelectuale. De aceea îndrăznesc a vă ruga să binevoiţi, dacă e dată posibilitatea, a mă propune pentru acelaşi post pe lîngă o altă legaţiune. Cred că în discuţie ar putea să cadă, în primul rînd, Berna." N. Titulescu i-a aprobat doleanţa. La 1 aprilie 1928, e transferat la Legaţia României din Berna. Aici, în urma unei activităţi excelente, intră în atenţia stimată a lui N. Titulescu, care ştie să-l preţuiască şi să-l sprijine eficient. Şi, cum se ştie, din octombrie 1932, Titulescu redevine ministru de Externe, ocupînd această demnitate pînă la sfîrşitul lui august 1936. Aici, la Berna, Blaga s-a distins printr-o activitate cu adevărat laborioasă, fiind mult apreciat de gazetarii elveţieni şi lumea intelectuală elveţiană. În 1929 i s-a jucat, la Berna, în traducerea germană a lui Hugo Marti, drama *Meşterul Manole*, cu real succes de public şi de presă. Şi, prin stăruinţa lui Blaga, a fost reprezentată şi piesa lui G. Ciprian, *Omul cu mîrţoaga*. A mai întreprins şi alte manifestări (printre care a organizat un ciclu de conferinţe despre România), fiind apoi invitat să colaboreze cu compatrioţii săi din delegaţiile României la Societatea Naţiunilor, cu sediul, cum se ştie, la Geneva. Blaga a evocat, apoi, într-o conferinţă despre N. Titulescu, personalitatea prestigioasă şi fermecătoare a marelui diplomat, pe care l-a stimat şi căruia i-a purtat recunoştinţă. I-a fost teamă, pe vremea guvernului de austeritate N. Iorga (aprilie 1931 – iunie 1932), să nu cadă şi asupra-i ghilotina reducerii de personal. A scăpat cu bine din îngrijorare, avînd de suportat numai o reducere a salariului în vremea "curbelor de sacrificiu". Apoi, la 1 noiembrie 1932, Titulescu l-a numit ataşat de presă la Viena, unde ambasador al României era chiar cumnatul lui Blaga, Caius Brediceanu, cu care se înţelegea de minune. În conferinţa amintită despre Titulescu menţiona "noile însărcinări ce mi s-au dat, printre altele şi aceea de a ţine în curent Minsterul de Externe asupra situaţiei din Austria". Am găsit aceste informări în volumele de documente diplomatice redactate de Blaga. Şi ele sînt cu deosebire interesante, dezvăluind în filosof un antinazist convins, care comenta, avizat, relaţiile din viaţa politică austriacă şi, mai ales, expansiunea forţelor prohitleriste. Şi aceste relatări veneau, la Bucureşti, cu regularitate matematică, informînd şi avertizînd. Mereu ele începeau cu formula: "Am onoarea a vă face obişnuitul raport săptămînal despre presa austriacă". Unele rapoarte purtau menţiunea "Confidenţial", altele erau obişnuite şi adresate directorului Direcţiei Presă şi Informaţie din Ministerul de Externe. Probabil că rapoartele confidenţiale ajungeau direct pe masa de lucru a ministrului de Externe. Apoi, cumnatul său, ambasadorul, fiind mutat de la Viena şi, în locul acestuia venind un altul care i-a făcut mari mizerii lui Blaga, acesta a obţinut transferul dorit la Berna, începînd cu 1 februarie 1937. Şi-a făcut, şi aici, datoria cu obişnuita sa conştiinciozitate.

Între timp, Blaga luase, în 1935, premiul Hamangiu al Academiei (100.000 lei), în 1936 devine membru activ (fără a trece prin interimatul corespondentului) al Academiei Române. Într-o şedinţă solemnă, în iunie 1937, la care a participat regele Carol al II-lea, acesta a afirmat, în discursul său, că "Academia Română primeşte în sînul ei pe primul reprezentant al şcoalei româneşti". Blaga ajunsese la zenitul carierei literare şi filosofice şi, la orizont, se întrevedea şi dezlegarea fericită a doritei catedre la Universitatea din Cluj. Aşa se explică de ce, în 30 decembrie 1937, regele îl numeşte subsecretar de stat la Ministerul de Externe în guvernul Goga-Cuza, care n-avea să dureze decît 45 de zile. A fost, această numire, numai voinţa regelui sau ea a fost acceptată la sugestia lui Goga, ajuns premier? Nu e aici locul clarificării acestei, totuşi, importante chestiuni. Oricum, Blaga, s-a ocupat, în demnitatea sa, numai de treburile administrative ale ministerului, de celelalte, foarte complicate, datorate protestelor ţărilor democrate faţă de legislaţia discriminatorie antisemită a guvernului Goga, ocupîndu-se, cu deosebire, ministrul Istrate Micescu. La demiterea guvernului Goga-Cuza, Blaga s-a trezit şomer. Catedra de la Cluj nu fusese creată, şi la Berna, cum solicita, nu se mai putea înapoia pentru că un fost subsecretar de stat nu mai putea fi simplu consilier de presă. În 26 aprilie 1938, devine ministru plenipotenţiar la Lisabona. Dar, caz fericit, în martie 1938, în sfîrşit, universitatea clujeană îi creează catedra pe care o aştepta de 15 ani. Avea, acum, două slujbe. A socotit că un stagiu de 12 ani, în străinătate, e arhisuficient. Simţea nevoia sufletească să se înapoieze în ţară. După ce, luîndu-şi un concediu de şase săptămîni aprobat de Ministerul de Externe, şi-a deschis cursul de filosofia culturii (cum se ştie, din păcate, n-a excelat ca profesor, citindu-şi monoton prelegerile), în aprilie 1939 renunţă la bine retribuitul post de ambasador (i-a venit destul de greu s-o facă), revine în ţară, dedicîndu-se carierei didactice şi înălţării trilogiilor filosofice şi continuării operei literare. Un capitol din viaţa poetului şi cărturarului Lucian Blaga se încheiase. E vorba, desigur, de cariera de diplomat care, cum spuneam, îl ţinuse departe de ţară timp de 12 ani. A fost acest episod diplomatic al lui Blaga, nu e inutil să ne întrebăm, unul fericit pentru viaţa şi creaţia sa sau unul care i-a dăunat receptării operei? Cine ar putea răspunde decis? Oricum, a oferit unui mare poet şi filosof posibilitatea de a sluji, strălucitor, diplomaţia românească.

Val CONDURACHE
critic literar

România, pămînt etern

România a avut o mare diplomaţie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi mari diplomaţi în secolul XX. În mod normal, după exprimarea acestui paradox, ar trebui să pun punct şi să semnez: Val Condurache. Nu din orgoliu, ci din bun-simţ. Ce se poate spune mai mult despre o generaţie în care Alecsandri este tratat ca scriitor, iar Kogălniceanu – ca prim-ministru al lui Cuza? Unirea Principatelor, felul în care această unire a fost, mai tîrziu, recunoscută, aducerea unui principe străin, într-o clandestinitate stupefiantă, obţinerea, de către acel principe, a Independenţei, recunoaşterea, după 15 ani, a Regatului României, toate acestea ţin de o diplomaţie exemplară. Ultimul elan al acelei diplomaţii s-a consumat, după moartea lui Carol I, dar în spiritul care a guvernat politica noastră externă şi pînă atunci, în decizia regelui Ferdinand, care a declarat război Germaniei. Marea Unire nu a fost, aşa cum a susţinut ideologia comunistă, consecinţa voinţei populare: ea s-a scris în culise, s-a parafat în cancelarii şi s-a consfinţit în Tratatul de pace de la Trianon. Însă nici această Mare Unire nu poate fi trecută în contul unui mare diplomat. Nu înseamnă că voinţa populară n-a existat. Ea s-a exprimat, dacă-mi este permis să spun aşa, "la baionetă" şi "în izmene". În fiecare război există două războaie: unul care se poartă între baionete şi tunuri şi altul, mai perfid, de cele mai multe ori mai eficient, între două sau mai multe stilouri.

Marii diplomaţi au fost creaţia secolului XX. Figură cu adevărat europeană, Nicolae Titulescu ar fi putut deveni un constructor de secol dacă s-ar fi născut la New York, Paris, Londra sau Berlin. Pentru România, ideea lui europeană s-a concretizat în două mari, catastrofale eşecuri. La iniţiativa lui, tezaurul românesc a plecat în refugiu la Moscova, de unde nu s-a mai întors şi nu se va întoarce. Personalitatea copleşitoare a diplomatului român n-a prevenit şi n-a stopat Diktatul de la Viena, nici ultimatumul prin care Uniunea Sovietică şi-a adjudecat Basarabia şi Bucovina de Nord. Statura diplomatului creştea, pe măsură ce România se împuţina. Cam în aceeaşi postură se află şi Grigore Gafencu, o personalitate evocată pios. Ambasador la Moscova, autor al unui jurnal diplomatic de o excepţională valoare istorică, şi el a fost depăşit de cursul evenimentelor. Cînd am avut mari diplomaţi, România a intrat în tragedie şi încă într-un rol episodic. Nu-mi propun să distrug nişte mituri. Am însă credinţa că misiunea diplomaţiei nu este aceea să nască diplomaţi, ci să servească interesele mari ale ţării. Un ministru de externe nu este o vedetă de cinema. Gloria lui devine repede dezastrul nostru. Măsura diplomaţiei nu o dau diplomaţii, şi aici conflictul începe să întreacă paradoxul pe care l-am enunţat la început. Marii noştri diplomaţi n-au reuşit să facă absolut nimic, în secolul XX, pentru România. După al doilea război mondial, figura care s-a impus, dl Corneliu Mănescu (să nu uităm, el a devenit, la un moment dat, preşedintele Consiliului pentru securitate al ONU!) a lucrat, şi el, la gloria lui Ceauşescu. Prestanţa lui, hai să zicem pe şleau, "charisma" fostului ministru de externe a girat dictatura, a creat, în străinătate, impresia că România are o faţă umană. "Vedetă" a presei străine, Corneliu Mănescu nu a fost îndepărtat din raţiuni politice. El făcea concurenţă preşedintelui de atunci al României, avea o "imagine" bună. Corneliu Mănescu avea de ales între a rămîne ministru de externe, fără să denunţe sistemul, regimul, sau a ieşi de bună voie din joc. Nu-l acuz. În spiritul acelei politici, el a făcut o figură frumoasă, dar nu în beneficiul nostru. De pe urma prestaţiei lui Corneliu Mănescu a cîştigat Ceauşescu. Propus pentru premiul Nobel pentru pace în 1971, Ceauşescu ar fi devenit primul om politic al lumii care obţine premiul pentru pace după ce declară război ţării pe care-o conduce.

Mă opresc aici. Concluzia spre care mă îndrept întăreşte premisa şi adînceşte paradoxul. Diplomaţia este o artă trădată de marii ei actori. Bătăliile diplomatice au fost cîştigate, la noi, de "diletanţi". "Profesioniştii", în loc să pregătească un soclu pentru România, şi-au făcut statuie din lutul ei.

„Imaginea ambasadorilor noştri va fi mai bună în momentul în care realităţile noastre vor fi mai bune“

– interviu cu Dl. Adrian SEVERIN, ministru de stat, ministrul Afacerilor Externe –

Cea mai bună apărare este atacul: acuzat (printre alţii de Laurenţiu Ulici, preşedintele Uniunii Scriitorilor şi unul dintre preşedinţii Partidului Alternativa României) că, sub proclamarea nevoii de profesionalism şi de aliniere la standardele occidentale în ceea ce priveşte diplomaţia, la noi nu se poate ascunde decît o continuitate periculoasă cu trecutul, ale cărui practici nespecifice infiltraseră, pînă în 1989, meseria de diplomat, compromiţînd-o, adevăratul ambasador trebuind, acum, să fie omul de cultură, diplomaţilor de carieră revenindu-le exclusiv partea tehnică privind punerea în practică a politicii externe, că, aşadar, apărînd profesionalismul în diplomaţie, nu ar face decît să ia partea vechiului, proaspătul ministru de Externe acuză, la rîndul său, în partizanii noului, nişte continuatori ai gîndirii totalitare. Oamenii de cultură să-şi vadă, aşadar, de treaba lor, nu sînt buni pentru diplomaţie; diplomaţia include cultura, o presupune, nu are nevoie să fie ajutată din afară. Cei ce ne reprezintă se cuvine să fie disciplinaţi, buni tehnicieni şi... cam atît: politica externă a României se face la Bucureşti, nu în ambasadele din diferitele capitale ale lumii...

Confuzie şi reformă

Consideraţi că actuala, să-i spunem, dezbatere în jurul numirilor de diplomaţi reprezintă un simplu accident întreţinut artificial de presă şi amplificat de apropierea importantelor scadenţe internaţionale privind integrarea României în structuri supranaţionale sau, dimpotrivă, un simptom al unei boli, al unei crize de structură a diplomaţiei româneşti? Dacă aceste scadenţe nu ar fi existat, şi încă atît de presant, problemele diplomaţiei româneşti s-ar mai fi pus cu atîta acuitate, ca să întrebuinţez un eufemism?

Cred că aceste, să le spunem, dezbateri ţin de anumite confuzii poate inevitabile într-un moment de reformă. Căci se impune o reformă a politicii noastre externe şi, prin urmare, se impune şi o reformă a structurilor care trebuie să susţină politica externă, deci a diplomaţiei româneşti. Este natural ca, în asemenea momente, să se facă auzite opinii diferite. Din păcate, de multe ori aceste opinii reflectă mai degrabă interese decît cauze de ordin general. Alteori, ele reflectă prejudecăţi. Alteori, o crasă ignoranţă. Din păcate, nu numai crasă, ci şi arogantă şi agresivă. Aroganţa este în general agresivă. Ignoranţii nu se îndoiesc de nimic. Din nefericire, aceste dezbateri sînt impregnate şi de un venin, de o răutate de care societatea românească pare a nu mai putea să scape şi care circulă, printr-un sistem tainic de vase comunicante, de la un domeniu la altul. Regăsim aceleaşi idiosincrasii pretutindeni, fără să înţelegem că societatea românească, la şapte ani – buni sau răi, nu are importanţă – de la Revoluţie, are nevoie să se regăsească, să se readune, să se reconcilieze. Permanenta dorinţă a unora de a se erija în "cei buni" şi de a împărţi societatea în zone albe şi zone negre nu ne face în nici un fel bine. România trebuie să îşi asume trecutul, mai apropiat sau mai îndepărtat, şi să îl integreze în prezent într-o manieră care să-i optimizeze şansele pentru viitor. Dacă nu vom înţelege acest lucru, mi-e teamă că vom rata viitorul, aşa cum l-am mai ratat de atîtea alte ori în istoria noastră.

Pot să-mi permit să spun în mod răspicat aceste lucruri pentru că eu sînt acela care a formulat doctrina Consiliului Europei în ceea ce priveşte *decomunizarea*. Sînt cel care a stabilit, printre altele, doctrina europeană referitoare nu numai la măsurile pozitive vizînd înlocuirea vechiului sistem totalitar cu un sistem democratic, ci şi principiile cu privire la ceea ce se numeşte *lustraţie*. Lustraţia, însă, nu este o formă de răzbunare, de revanşă, şi nici măcar una de dreptate. Ci o cale pentru protejarea societăţii noi, în formare, de pericolele care ar putea să vină din partea unor exponenţi ai vechiului sistem, incapabili să contribuie la procesul de transformare. Or, şi aceşti incapabili, care pot face obiectul lustraţiei, trebuie să se bucure de toate drepturile pe care un cetăţean le are într-o societate democratică. Aşa aş răspunde, în general, la întrebarea Dvs., cu menţiunea că, în mod concret, cred că ne aflăm în faţa unei adevărate confuzii, creată cu mai multă sau mai puţină bună-credinţă.

Permiteţi-mi să insist. Cum aţi descrie Dvs. acest, să-i spunem, conflict de interese, de idei, de păreri între adepţii poziţiei Ministerului Afacerilor Externe şi taberele din afara MAE?

Eu aş începe, mai degrabă, prin a arăta care sînt principalele coordonate ale reformei diplomaţiei româneşti aşa cum le văd eu în momentul de faţă. În primul rînd, cred că sîntem obligaţi să definim *rolul* Ministerului de Externe într-o societate democratică, care nu este în nici un caz acela de a acompania deciziile altora, de a presta servicii pentru alţii sau de a acoperi activităţile altora. Rolul Ministerului de Externe este acela de a proiecta politica externă, de a asigura realizarea acestei politici şi de a coordona eforturile tuturor instituţiilor statului pentru ca manifestarea lor în planul relaţiilor internaţionale să fie coerentă cu principiile şi cu obiectivele de politică externă ale statului. Prin urmare, rolul Ministerului de Externe este acela de *a concepe* şi de *a face politica externă*, şi nu (doar) de a "presta servicii" în aplicarea politicii externe care se face în altă parte. Guvernul, aşa cum spune şi Constituţia, are rolul primordial în realizarea politicii externe, iar *instituţia specializată* a guvernului, în acest domeniu, o reprezintă Ministerul Afacerilor Externe. Ministrul Afacerilor Externe, ca membru al guvernului, nu ca subaltern al guvernului...

Ca membru foarte important, de grad zero...

... şi cu atît mai mult ca membru foarte important, în toate ţările lumii, este responsabilul principal pentru conceperea şi conducerea acţiunilor de politică externă. Această redefinire a rolului Ministerului de Externe mi se pare deosebit de importantă, nu, evident, pentru mine, ca persoană trecătoare în această funcţie, ci pentru statul român în întregul său. Înainte de 1989, politica externă se făcea la Comitetul Central al Partidului Comunist, iar Ministerul de Externe, pur şi simplu, cum spuneam, *presta servicii* pentru CC.

De aici ar putea, probabil, să provină actuala confuzie, cum îi spuneţi Dvs., conform căreia Ministerul de Externe nu este decît o anexă în realizarea politicii externe care se concepe undeva în afara lui, în altă parte.

Exact! De atunci, Ministerul de Externe a devenit o anexă, cu, desigur, excepţia anumitor perioade cînd unii miniştri mai influenţi, mai apropiaţi de epicentrul puterii din acel moment, puteau să îi confere o anumită autonomie sau un anumit prestigiu suplimentare. Ulterior lui 1989, lucrurile nu s-au petrecut cu mult mai bine, nu s-au schimbat radical: ministrul de externe a avut un rol destul de marginal în conceperea politicii externe a României, atribuţiile lui fiind limitate la a conduce diplomaţia în sensul *tehnic* al cuvîntului, ca instrument pentru aplicarea unei politici care se făcea în altă parte, rolul principal fiind asumat, împotriva prevederilor Constituţiei, de preşedintele statului, în speţă de preşedintele Iliescu. De aici s-a ajuns ca, împotriva concepţiei diplomaţilor români, să se impună acte de politică externă, cum ar fi fost, de exemplu, Tratatul cu Uniunea Sovietică, care nu reflecta nici măcar un punct de vedere al guvernului României de la acea dată, ci doar punctul de vedere al preşedintelui statului, în mod mecanic transpus în viaţă de către ministrul de externe.

Se poate, acum, afirma că Ministerul de Externe începe să-şi recapete definiţia conformă Constituţiei? Altfel spus, care este ponderea actuală a componentei prezidenţiale în elaborarea politicii externe a României?

Eu ţin să reamintesc că, în perioada în care partidele care alcătuiesc actuala coaliţie de guvernămînt se aflau în opoziţie, ele au lansat critici foarte puternice şi susţinute la adresa tendinţei fostului preşedinte de a transforma republica parlamentară care sîntem într-o republică prezidenţială, în contextul acestei tendinţe evidenţiindu-se, fără îndoială, pretenţia preşedintelui Iliescu de a fi *şeful absolut* al politicii externe a României. Noi am criticat, la timpul respectiv, această tendinţă şi această pretenţie. Este, prin urmare, datoria noastră, acum, să producem în mod concret acele reforme care, logic, moral şi politic, decurg din critica anterioară. Acum, această reformă a fost demarată, este deja în curs. Neîndoielnic, ea nu este deloc simplu de realizat, dar, cel puţin în ceea ce mă priveşte, sînt obligat, atît ca persoană, dar şi ca reprezentant al unui partid important, să înfăptuiesc promisiunile noastre electorale. Şi le vom înfăptui!

În al doilea rînd, reforma presupune o *descentralizare*. Ştiţi că descentralizarea a fost una dintre temele campaniei noastre electorale. *Centralismul birocratic* care a dăinuit în Ministerul de Externe pînă nu de mult nu mai poate să fie tolerat, pentru simplul motiv că este contraproductiv în raport de nevoile politicii noastre externe, de rolul Ministerului de Externe de a face politică externă, deci de a concepe şi de a aplica strategii, nu doar de a se constitui într-un perfect mecanism birocratic. Este o reformă pe care am început-o şi pe care trebuie s-o continuăm.

Privire înăuntru. Chestiunea profesionalismului

Care este, concret, obiectivul acestei reforme interne a Ministerului de Externe?

Ar trebui ca o serie întreagă de decizii minore să nu mai fie de resortul ministrului de externe; ar trebui, de asemenea, ca o serie de decizii să poată fi luate la nivelul ministrului de externe, fără a mai fi transferate şi a încărca mapele prim-ministrului; vor trebui, totodată, acordate puteri sporite secretarilor de stat; şi aşa mai departe. Trebuie să adaug şi necesitatea unei schimbări a *structurii organizatorice* a MAE. Această structură organizatorică ar trebui să fie – şi va fi, deja am avansat un important proiect în această privinţă – compatibilă cu structura ministerelor similare din ţările Uniunii Europene şi din NATO, adică exact din acele organisme în care noi aspirăm să ne integrăm. Este foarte important să existe, în minister, un conducător tehnic general, ceea ce noi am numit, în proiectul de care vorbeam, *secretar de stat permanent*: şeful personalului în sens *tehnic*, şeful profesional al ministerului, subordonat, firește, ministrului de externe, dar implicat strict tehnic. Este necesar, de asemenea, ca ministerul să se deschidă către interiorul societăţii, respectiv către elita politică şi, în special, către societatea civilă. Ceea ce face necesară numirea unui *secretar de stat parlamentar*, care să constituie interfaţa ministerului cu structurile interne.

Poate că atunci polemici şi dezbateri precum cele de acum ar beneficia de o cale de comunicare normală, reglementată...

Absolut! Un astfel de secretar de stat ar trebui să poarte un dialog permanent cu alte partide politice decît cele aflate la guvernare, cu conducătorii partidelor din coaliţia guvernamentală, cu reprezentanţii societăţii civile, pentru a crea o anumită sinergie şi o anumită transparenţă şi coerenţă a efortului naţional de promovare a unei anumite politici externe. Va trebui, de asemenea, în cadrul aceleiaşi structuri reorganizate, să concepem dinamizarea şi antrenarea, sau, după caz, crearea unor aşa-numite *think-tank*-uri, cum există în Occident, respectiv a unor grupuri de reflecţie şi a unor instituţii de cercetare şi de proiectare a unor idei de politică externă, care să fie implicate, în momente delicate, mai deosebite ale politicii externe, pentru a sprijini munca de creaţie a ministerului, sau să fie implicate atunci cînd ministerul proiectează strategii pe termen lung. Ministerul de Externe, mai mult decît oricare alt minister, are nevoie de creativitate, de imaginaţie, şi se ştie că rutina birocratică ce se instalează inevitabil în orice minister nu face casă bună cu adaptarea la nou. De aceea, practic, mai toate ministerele de externe din Occident – principalul model constituindu-l, însă, Statele Unite – au asemenea *think-tank*-uri, asemenea grupuri de reflecţie care funcţionează în mod autonom, primind, însă, misiuni specifice, în momentele de necesitate, din partea ministerului de externe, pe care ele îl alimentează cu idei pe care, apoi, oamenii din minister, ei înşişi implicaţi în aceste grupuri *ad-hoc* de lucru, de proiectare a unor ipoteze de politică externă, le aplică în practică.

În fine, ultimul lucru dar nu cel mai puţin important, îl constituie *reforma personalului*. Ea înseamnă realizarea unei strategii a resurselor umane pentru diplomaţia românească. Lucrăm, în prezent, la elaborarea acestei strategii. Ea se află într-o fază destul de avansată, şi va presupune, pe de o parte, forme de selecţionare a tinerilor diplomaţi, forme de şcolarizare a lor, forme de perfecţionare a diplomaţilor de toate vîrstele şi gradele, forme de creare a unor echipe combinate de diplomaţi cu experienţă şi de diplomaţi în formare pentru a se îmbina rutina, în înţeles pozitiv, cu patosul novator al tineretului şi, totodată, spre a se realiza o învăţare prin activitate concretă.

Iată cel puţin o parte din ideile de reformare a Ministerului Afacerilor Externe. Este vorba, desigur, de un proces în care noi trebuie să pornim de la o realitate: aceea că resursele umane de care dispune Ministerul de Externe sînt aşa cum sînt, au aceleaşi caracteristici ca oricare alt grup uman, cu oameni buni şi mai puţin buni, cu profesionişti de excelentă calitate, dar şi diletanţi şi mediocri, cu oameni pătaţi şi oameni curaţi, orice fel de abordare globalistă nefăcînd, de aceea, decît să conducă spre soluţii greşite, spre atitudini periculoase şi, pînă la urmă, spre înjosirea, jignirea inutilă şi demobilizarea oamenilor serioşi şi doritori de autodepăşire. Or, atîta timp cît voi fi în funcţia de acum, eu nu voi adopta altă poziţie decît una de apărare a profesioniştilor care ar putea fi afectaţi de o astfel de atitudine globalizatoare care nu demonstrează, pînă la urmă, decît un deficit de logică şi de gîndire democratică din partea celor care o adoptă. În contextul acesta, trebuie să spun că insist pe *profesionalismul* celor care lucrează în Ministerul de Externe. Eu am spus, încă de la venirea mea aici, că în Ministerul de Externe există *un singur om politic*, şi acesta este ministrul! Toţi ceilalţi sînt – sau trebuie să fie – *profesionişti*. Au, ca orice cetăţean, dreptul la simpatii politice, nimeni nu intră cu diplomaţii în cabina de votare, dar atîta timp cît lucrează în minister, ei trebuie să respecte doar două criterii, *profesionalismul* şi *loialitatea*, loialitate, desigur, faţă de instituţia în care lucrează şi faţă de ţara pe care o reprezintă, nu faţă de ministru, pentru că ei nu depun un jurămînt faţă de mine ca persoană; faţă de mine nu trebuie să

existe decît *colegialitate* şi *disciplina* specifică oricarei structuri ierarhice. Aplicînd pînă la capăt acest criteriu al profesionalismului, va trebui să ajungem la ideea că în cea mai înaltă funcţie a profesiunii diplomatice – aceea de ambasador – trebuie să se găsească profesionişti. Din păcate, în numele unor experienţe şi al unor principii pe care mi-e greu să le înţeleg şi să le definesc, unii par a se opune ideii de profesionalism. Or, ca să vorbesc în chiar limbajul acestora, avem de-a face, în acest caz, cu manifestarea unui stereotip comunist. Fiindcă ar trebui să-i dăm la o parte pe cei care se pricep pentru a-i înlocui cu oamenii siguri, dar care nu se pricep. Indiferent cum am defini funcţia şi atribuţiile ambasadorului, indiferent cum am defini criteriile profesionalismului în acest domeniu, profesionalismul rămîne acelaşi: faptul că eşti de meserie şi te pricepi la ceea ce urmează să faci. Antonimul profesionalismului diplomatic nu este cultura – pentru un diplomat, cultura este o parte a profesiei –, opusul diplomatului de carieră nu este, aşadar, *omul de cultură*, ci *diplomatul politic*, pus în această funcţie nu pentru că se pricepe s-o exercite, ci din raţiuni de oportunitate ţinînd de relaţiile lui cu un anumit partid.

Continuitate în discontinuitate

În atacurile, pe tema profesionalismului diplomaţilor români de carieră, la adresa Ministerului Afacerilor Externe, s-au făcut auzite, mai răspicat sau mai şoptit, anumite argumente: faptul că noi nu ne putem prevala de continuitatea marilor state democratice din Occident, că profesionalismul diplomaţilor români poate fi pus la îndoială dat fiind că, în definiţia lui dinainte de 1989, intrau şi elemente, să le zicem, nespecifice, oculte, impuse de profilul regimului comunist, stereotipului conform căruia Ministerul de Externe nu ar fi decît un executant politic adăugîndu-i-se imaginea antebelică – glorioasă, reconfortantă – a diplomaţilor-mari oameni de cultură. În paralel cu această combinaţie de suspiciune şi nostalgie existentă în afara MAE, se poate vorbi, în interiorul acestuia, de o teamă sau, de ce nu, de un dispreţ faţă de capacitatea oamenilor de cultură de a îndeplini funcţii în diplomaţie?

Este, o spun din nou, surprinzător şi trist să observi cum oameni sincer doritori să se comporte democratic răbufnesc prin manifestări care dovedesc un subconştient nedebarasat de totalitarism. În momentul în care stabileşti un criteriu precum profesionalismul, nu mai ai dreptul să practici abordări globale. Se spune: "Ce profesionalism putem aştepta de la cei care au lucrat înainte?" Eu cred că, aici, cel mai simplu este să luăm criteriile profesionalismului, care există, şi să raportăm la ele pe fiecare persoană avută în vedere în parte. Aşa trebuie să procedăm, nu globalist, aşa cum a procedat, cu exact cincizeci de ani în urmă, şi Ana Pauker cînd a luat cu asalt Ministerul de Externe! Există, prin urmare, unii care ne propun aceeaşi mentalitate comunistă – conform căreia *criteriul politic* trebuie să prevaleze asupra *criteriului profesional* – şi azi. Iată acelaşi spirit revoluţionar-bolşevic, care ne împarte în buni şi răi, în tabere aflate într-o luptă de clasă! De regulă, eu sînt unul dintre exponenţii discontinuităţii. Chiar şi prezenţa mea aici constituie un element de discontinuitate. În mai toate locurile şi mediile în care am avut ocazia să mă manifest în anii din urmă, am fost recunoscut ca un om care rupe rutina, care schimbă ceea ce a găsit şi care încearcă să promoveze idei noi. Am fost calificat ca atare inclusiv la Consiliul Europei, unde am adus o sumedenie de idei noi care i-au şocat pe colegii mei de acolo şi care au sfîrşit prin a fi adoptate. Cu toate acestea, nu mă pot opri să-l citez pe Blaise Pascal, care spunea că îţi arăţi măreţia nu aşezîndu-te la una dintre extreme, ci atingîndu-le pe amîndouă deodată. Or, tocmai acesta este efortul pe care trebuie să-l facem. Nu trebuie să-i îndepărtăm pe cei care au fost, ci să-i integrăm şi să-i recuperăm, iar cînd spun "cei care au fost" mă refer, evident, la tehnicieni, nu la politicieni. Pentru că, dacă nu vom găsi calea acestei integrări, dacă nu vom depăşi divizarea societăţii, vom menţine inevitabil tensiuni care, la rîndul lor, reduc capacitatea noastră de a fi performanţi mai ales în competiţia cu celelalte state ale lumii. Prin urmare, eu, care, într-un anume sens, sînt un produs al Revoluţiei din 1989 şi mă manifest cu precădere ca un factor de discontinuitate şi de reformă, nu pot să ignor nevoia de a asocia discontinuitatea cu o anumită continuitate. Nu putem să fim exclusivişti şi nu putem să spunem "toţi ceilalţi sînt răi, numai noi sîntem buni şi numai noi putem să ducem lucrurile mai departe".

În ceea ce priveşte acest aparent conflict creat între aşa-zişii *diplomaţi de carieră* şi *oamenii de cultură*, discuţia este în cea mai mare măsură falsă: diplomatul nu este opusul omului de cultură! Problema, cu adevărat reală, este aceea a modului în care unii văd funcţia de ambasador. Cei care şi-au făcut o imagine despre această funcţie din lecturi despre diplomaţia secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea văd în diplomaţie o activitate de salon, cu intrigi de cancelarie, iar în ambasador în primul rînd un personaj de *reprezentare*. Or, astăzi, ambasadorul nu mai este decît *în subsidiar* un personaj de reprezentare. Funcţia de reprezentare nu este decît *una dintre* funcţiile ambasadorului. Una importantă, desigur, dar nu *cea mai* importantă. Ambasadorul de astăzi, în epoca telecomunicaţiilor şi a informaticii, nu mai este omul care acţionează în baza unui mandat atît de larg încît, practic, de multe ori înceta să mai existe şi care era nevoit să conceapă după propriile lui lumini, după propria lui inspiraţie şi, cîteodată, chiar după propriul lui gust, politica statului său pe lîngă autorităţile unui alt stat. Gîndiţi-vă că, în secolul trecut, pînă cînd venea poştalionul cu instrucţiunile de la ministrul de Externe, un ambasador trebuia să reacţioneze la o sumă întreagă de evenimente care se produceau în îndepărtatul stat acreditar. Astăzi, cînd noi sîntem în contact telefonic cu ambasadele noastre în orice moment, la orice oră din zi şi din noapte, cînd avem posibilitatea să le dăm instrucţiuni foarte precise, ei trebuie să-şi manifeste capacitatea de creaţie în *îndeplinirea* acestor instrucţiuni, nu în *conceperea* lor. Aşadar, această capacitate de creaţie, care nu este cu nimic mai puţin importantă, se manifestă în primul rînd în *aplicare*, în contextul unei *discipline* cît se poate de riguroase.

Mai mult decît atît: persoanele sensibile, emotive nu au ce să caute în diplomaţie. Personalităţile cu un ego exacerbat, de asemenea, nu pot fi buni diplomaţi. Or, de foarte multe ori, oamenii de cultură, marii artişti refuză să devină ambasadori pentru că se ştiu ultrasensibili şi, ca atare, îşi dau seama că nu pot să funcţioneze într-un domeniu în care răceala este o condiţie fundamentală. Ei se simt, de asemenea, împinşi, prin temperamentul specific profesiunii lor, să se proiecteze pe sine şi să iasă mereu în faţă, în vreme ce ambasadorul se cuvine să fie, dincolo de un şarm care nu trebuie să-i lipsească, în primul rînd un interpret fidel al instrucţiunilor pe care le-a primit şi un agent disciplinat al mandatului care i-a fost încredinţat. Iată, aşadar, noutăţi pe care chiar tehnologia le-a impus în diplomaţie. Regret, diplomaţia secolului trecut era infinit mai spectaculoasă, mai fermecătoare, o diplomaţie artistică în comparaţie cu diplomaţia secolului nostru şi mai cu seamă al celui care se apropie.

N-ar fi singurul domeniu care s-a deplasat dinspre artă spre tehnică...

Nu numai atît: performanţa diplomaţiei se obţine în alt plan, ea se poate obţine acum tocmai pentru că există posibilitatea acestei comunicări şi efortul se deplasează către analiza în centrală, către proiectul care se realizează în ţară. În acelaşi timp, ambasadorul, în negocierile şi contactele lui cu autorităţile statului în care este acreditat, are o partidă mult mai grea de jucat, pentru că în faţa lui se află alţi profesionişti pe care trebuie să-i convingă printr-un riguros exerciţiu al argumentaţiei, printr-o capacitate specială de a convinge. Avem, deci, de-a face cu un alt tip de ambasadori.

Pe de altă parte, ca să revin la reflexele comuniste despre care vorbeam: spun unii că imaginea ţării noastre este depreciată de imaginea ambasadorilor noştri şi că, prin urmare, trebuie să trimitem oameni fermecători, care să schimbe această imagine. Este, din nou, preocuparea păguboasă pentru *imagine* în detrimentul *realităţii*, imagine independentă de fond, ruptă de fond. Ambasadorii noştri, buni sau răi, reflectă realităţile din România de astăzi! Pe noi trebuie să ne intereseze să schimbăm această realitate, nu imaginea despre ea. Imaginea ambasadorilor noştri va fi mai bună în momentul cînd realităţile noatre vor fi mai bune! Fireşte că există oameni care nu se mai pot schimba şi care nu mai reflectă realităţile din România. Aceşti oameni au fost rechemaţi acasă, nimeni nu m-a îndemnat să fac acest lucru, dar eu l-am făcut. Vom chema anul acesta acasă un număr de 107 persoane din totalul de circa 409 diplomaţi cîţi avem în toată lumea la ora actuală, 107 dintre care 25 sînt ambasadori! Nu toţi sînt rechemaţi din aceleaşi motive, dar preocuparea noastră este, în această privinţă, foarte importantă. *Realitatea*, însă, nu *imaginea* este aceea care ne preocupă.

În ce măsură deciziile de restructurare, în special în ceea ce priveşte personalul, cazurile concrete, de selectare, promovare şi, respectiv, de rechemare sînt ţinute la distanţă sau, dimpotrivă, fie cît de puţin infiltrate de motivaţii politice? Există şi motivaţii politice în aceste operaţiuni privind personalul?

Nu. Un lucru, cel puţin, nu a fost reproşat în mass-media: anume faptul că noi am fi făcut vreo propunere pe criteriu politic sau clientelar. S-a recunoscut cel puţin faptul că propunerile noastre au fost făcute pe criteriul unei aprecieri care, desigur, poate fi eronată, ca tot ce e omenesc, dar nu este obedientă politic sau animată de rea-credinţă. Din punctul meu de vedere, în această materie, ţinînd seama că personalul diplomatic reprezintă în primul rînd o cale pentru atingerea unei anumite ţinte, noţiunile de bun şi de rău nu au a se asocia cu persoanele respective. Pentru mine, un ambasador nu este bun sau rău, ci *adecvat* sau *inadecvat* misiunii pentru care este trimis. Binele şi răul sînt noţiuni de morală, care nu intră aici în discuţie. Din această perspectivă, încerc să găsesc numai ambasadori *adecvaţi*, altfel spus capabili, apţi de a-şi îndeplini misiunea. Desigur că nu toţi sînt la nivelul cel mai înalt potrivit criteriilor pe care noi înşine ni le-am stabilit. Sîntem, însă, obligaţi să lucrăm cu oamenii care există, de aceea alegem *optimul*, neputînd să avem *idealul*: *the second best*, cum spun americanii. În orice caz, acesta este unicul criteriu pe care noi îl avem în vedere: căutăm să trimitem persoane adecvate în raport cu misiunea pe care o au de îndeplinit, o misiune pe care noi o formulăm în funcţie de interesul României în statul acreditar. Evaluăm interesele, vedem ce este de făcut pentru ca aceste interese să fie promovate şi protejate şi încercăm să găsim oamenii cei mai capabili să le promoveze şi să le protejeze.

Domnule Ministru, vă mulţumesc. Mai clar nu se poate!

Interviu realizat de
Bogdan GHIU

ORDINUL
Ministrului Afacerilor Externe
Nr. 675 din 12 martie 1997

În temeiul Hotărîrii Guvernului nr. 479/1994 privind organizarea şi funcţionarea M.A.E., Statutului Corpului Diplomatic şi Consular al României, precum şi al Regulamentului de organizare şi funcţionare a M.A.E., misiunilor diplomatice, oficiilor consulare şi centrelor culturale;

Se emite prezentul

ORDIN:

Art. I. – Cu data prezentului ordin, se instituie în Ministerul Afacerilor Externe Comisia de evaluare a nominalizărilor pentru posturile de şefi ai misiunilor diplomatice, oficiilor consulare şi centrelor culturale.

Art. II. – Comisia de evaluare a nominalizărilor pentru posturile de şefi ai misiunilor diplomatice, oficiilor consulare şi centrelor culturale este prezidată de ministrul afacerilor externe sau de un locţiitor desemnat de acesta din rîndul secretarilor de stat. Din comisie fac parte secretarii de stat şi directorii generali coordonatori, în calitate de membri, precum şi directorul Direcţiei Organizarea Serviciului Diplomatic în calitate de secretar.

Pentru nominalizarea candidaţilor care nu sînt funcţionari ai Ministerului Afacerilor Externe comisia se completează cu personalităţi recunoscute din domeniul de activitate al candidaţilor.

Comisia se întruneşte la convocarea ministrului afacerilor externe.

Deciziile comisiei se iau prin consens. Atunci cînd consideră necesar, preşedintele comisiei poate dispune asupra recurgerii la vot, precum şi asupra modalităţii de votare.

Art. III. – Criteriile privind evaluarea, selectarea şi nominalizarea candidaţilor pentru funcţia de ambasador sînt prevăzute în instrucţiunile Ministerului Afacerilor Externe nr. 1402 din 12 martie 1997, parte integrantă a prezentului ordin.

Art. IV. – Direcţia Organizarea Serviciului Diplomatic va aduce la îndeplinire prevederile prezentului ordin.

INSTRUCŢIUNILE
Ministerului Afacerilor Externe

privind evaluarea, selectarea şi nominalizarea candidaţilor pentru funcţia de ambasador al României

1. Selectarea ambasadorilor români se va face din rîndul diplomaţilor de carieră. Prin *diplomat de carieră* se înţelege orice persoană care prin calităţile personale, pregătire şi experienţă dovedeşte că este capabilă să formuleze şi să conducă politica unei misiuni diplomatice, adică să abordeze pozitiv, activ, imaginativ şi eficient problemele relaţiilor României cu ţara sau organizaţia internaţională în care urmează a fi acreditată.

2. În funcţie de interesele României în statul acreditar, precum şi de specificul acestuia ori al relaţiilor sale cu România vor fi selectaţi ca ambasadori:

a) – funcţionari ai Ministerului Afacerilor Externe avînd grade diplomatice egale sau superioare celui de secretar I;

b) – specialişti din cercurile de afaceri cu activitate îndelungată în domeniul relaţiilor internaţionale şi legături cunoscute în mediile comerciale din statul acreditar;

c) – personalităţi publice fără încadrare politică cu experienţă dovedită în domeniul relaţiilor internaţionale şi cunoscute ca fiind foarte apropiate de instanţele de decizie din România sau din statul acreditar, apropiere de natură să le asigure accesul la cel mai înalt nivel în ţările de reşedinţă şi să permită influenţarea pozitivă a hotărîrilor ce se iau acolo.

3. Principalele criterii de *ordin obiectiv* care vor fi avute în vedere la desemnarea candidatului sînt următoarele:

a) – *tipul intereselor principale ale României* în relaţiile cu statul acreditar: politice, economice, militare, culturale etc.;

b) – *importanţa postului din punct de vedere politic*, respectiv importanţa statului acreditar în sistemul *politic*, respectiv, importanţa statului acreditar în sistemul de alianţe, parteneriat, asociere, colaborare etc. al României;

c) – mărimea, structura şi capacitatea de influenţare a *comunităţii române* din statul acreditar;

d) – *condiţii specifice statului acreditar*: climă, dimensiuni, tipuri şi niveluri de risc, limbă vorbită etc.

4. Principalele criterii de *ordin subiectiv* care vor fi avute în vedere la evaluarea capacităţii de performanţă a candidatului sînt următoarele:

a) – *calităţile personale*: adaptabilitatea, flexibilitatea, fermitatea, credibilitatea (prestigiul), loialitatea, spiritul de răspundere, capacitatea de decizie şi iniţiativă, echilibrul;

b) – *calităţile intelectuale*: capacitatea de analiză şi sinteză, creativitatea, judecata, nivelul conştiinţei profesionale;

c) – *calităţi cu privire la relaţiile interumane*: capacitatea de a stabili contacte, abilităţi în relaţiile publice şi de reprezentare, calităţi pentru munca de influenţă şi convingere, calităţi de negociator, disponibilitatea pentru munca în echipă;

d) – *calităţi profesionale*: cunoaşterea ţării de acreditare din punct de vedere politic, istoric, geografic, economic, cultural etc., cunoaşterea procedurilor diplomatice, cunoaşterea metodelor şi tehnicilor de negociere şi argumentare, abilităţi de comunicare orală şi scrisă cu autorităţile publice, private şi cu mass-media, posesia unor solide cunoştinţe de politologie, economie, relaţii internaţionale, drept; posesia unui larg orizont de cultură, cunoaşterea limbilor străine;

e) – *calităţi pentru munca de conducere*: capacitate de anticipare şi planificare, disponibilitatea pentru delegarea responsabilităţilor etc.;

f) – *condiţia fizică*.

5. Criteriile principale vor fi completate de către Comisia de evaluare cu criterii specifice impuse de particularităţile fiecărei acreditări.

Ministru
Adrian SEVERIN

Doru MĂRGINEANU

Urgenţe ale ştiinţei în România post-comunistă (I)

Cînd, la începutul acestui deceniu, profunda tectonică a istoriei a dărîmat "sistemul mondial socialist", viaţa în această parte a lumii a intrat într-o turbulenţă aflată la antipodul liniştii carcerale a dictaturilor comuniste. Fiindcă pletora de muncitori din industria hipertrofiată a fostelor ţări comuniste constituie cea mai numeroasă categorie socială de debusolaţi fără vină ai eşecului economiilor utopico-centralizate, despre readaptarea acestei categorii se discută adesea. Însă, în literatura consacrată reaşezărilor sociale în post-comunism, se găsesc doar rare referiri la problemele oamenilor de ştiinţă, în particular a celor din ştiinţele naturii şi din aplicaţiile lor tehnice şi medicale. Diverşi factori concură la cvasi-ignorarea acestei problematici. Astfel, deşi descoperiri ca energia nucleară şi antibioticele sau invenţii ca avionul şi radioul au influenţat istoria cel puţin în egală măsură ca doctrinele politice şi economice, savantul a suscitat întotdeauna mai degrabă neîncredere decît simpatie, în imaginarul popular el fiind mai ales o fiinţă cerebrală fără suflet, dispusă să încheie orice fel de pacte faustiene. Apoi, dincolo de posibila aprehensiune, este faptul că intelectualitatea ştiinţifică reprezintă mai puţin de un procent din ansamblul populaţiei şi că, în mod evident, nu doar viaţa ei a fost profund modificată de trezirea la realitatea economiei de piaţă. În sfîrşit, să nu uităm nici că această intelectualitate este în mod majoritar tăcută, căci – cu rare excepţii notabile – îi lipsesc şi apetitul şi capacitatea de a se adresa publicului larg. Dar adaptarea la noile condiţii economice a acestui segment al intelectualităţii merită atenţie şi interes, căci *capacitatea de a integra şi genera progresul ştiinţifico-tehnic* este primul element definitoriu pentru gradul de dezvoltare socială în etapa post-industrială de evoluţie, în care se află deja toate ţările avansate. De la Germania şi Japonia postbelice, la Israel şi la Cehia, abundă exemplele care dovedesc că – independent de mărimea ţării respective – *calitatea* resurselor umane este mai importantă decît resursele naturale, căci acestea singure, chiar excepţionale (ca în Zair), nu protejează de subdezvoltare. Faptul că acum în România şeful ales al Statului este un profesor universitar, om de ştiinţă profesionist, justifică speranţa într-o emulaţie a energiilor creatoare ale naţiunii şi aduce firesc în actualitate problema rolului social al oamenilor de ştiinţă.

Cîteva întrebări mi se par inevitabile pentru o minimă clarificare a poziţiei actuale şi din viitorul apropiat a intelectualităţii ştiinţifice în România: atît timp cît ţara luptă din greu să-şi regăsească măcar nivelul de trai din unele vremuri ale dictaturii, sînt oare oportune alte preocupări decît cele legate de normalizarea economiei? Apoi, în condiţiile economiei de piaţă, îşi poate permite o ţară cu caracteristicile României să cultive "nobila inutilitate" a descifrării tainelor naturii? Dacă da, în ce măsură şi ce fel de cercetare? Răspunsul la aceste întrebări impune evaluarea lucidă, fără ranchiune şi fără nostalgii, a situaţiei preluate din perioada anterioară lui decembrie 1989. Rîndurile care urmează nu au pretenţia de a fi nici bilanţ faptic, nici listă de propuneri. Ele sînt mărturisirea unei frămîntări şi o invitaţie la reflecţie.

Înflorirea şi dezgheţul

Faptul că între deceniile şase şi opt s-au înfiinţat o serie de mari institute de cercetare (de tipul Institutului de Fizică Atomică de la Măgurele, ori a ramurii sale din Cluj) şi au fost extinse cele care existau deja (de exemplu Institutul Cantacuzino), astfel încît populaţia de cercetători a crescut pînă la a se număra cu zecile de mii, ar putea sugera că ştiinţa ar fi înflorit în anii comunismului. O astfel de concluzie are însă doar aceeaşi valabilitate cu a spune că atunci a înflorit industria (fiindcă s-au înfiinţat atîtea mari combinate industriale), ori că au înflorit artele (fiindcă s-au construit teatre şi s-au ridicat statui), ori, pur şi simplu, că a fost o perioadă de înflorire a societăţii în general.

Lăsînd în seama fiecăruia din cei care am trăit acei ani să evalueze prin propria-i experienţă gradul general de înflorire al societăţii de atunci, amintesc doar faptul că, în contextul puternicului avînt economic mondial îndeobşte denumit "the golden sixties", în anii '60 şi '70 s-au înregistrat progrese remarcabile şi în ţările lagărului socialist. Veleitatea de supraputere mondială a Uniunii Sovietice a impus, în enormul spaţiu al acesteia şi, prin inducţie, în ţările satelite, ca ştiinţei să i se acorde o atenţie pe măsura uriaşului beneficiu pe care numai aceasta îl putea aduce. Dar ce aşteptau conducătorii comunişti de la ştiinţă? Autodefinindu-se drept "groparul capitalismului", comunismul nu avea vreo altă prioritate mai importantă – în afară de menţinerea sub control a populaţiei – decît aceea de a dispune de mijloacele militare care să-i permită... ducerea forţată la groapă a condamnatului. Natura patologic agresivă a orînduirii născute din ura de clasă a pus aceeaşi amprentă pe cercetarea ştiinţifică ca şi pe dezvoltarea industrial-economică. Aceasta explică de ce performanţele, atît ale industriei cît şi ale cercetării ştiinţifice din Uniunea Sovietică şi din ţările vasale au fost legate exclusiv de domeniul militar (rachete, sateliţi şi avioane militare, submarine nucleare etc.), în timp ce nu s-a făcut nici o descoperire sau invenţie majoră legată de îmbunătăţirea vieţii oamenilor, iar aproape toate produsele de utilizare civilă (tractoarele, automobilele etc.) au fost insuficiente şi de slabă calitate.

Pe de altă parte, refuzul doctrinar al comunismului de a accepta libertatea şi pluralismul în gîndire, împreună cu ostilitatea complexată faţă de elitele intelectuale, au constituit un grav handicap pentru întreaga activitate de cercetare, căci aceasta implică prin excelenţă o gîndire nedogmatică şi, asemenea oricărei activităţi de performanţă, nu poate fi cu adevărat practicată decît de un mic număr de *aleşi*. Dar incidenţa mai redusă a ideologicului asupra ştiinţelor naturii, comparativ cu ştiinţele umanist-sociale şi cu literatura, caracterul mai evident de obiectivitate al rezultatelor şi, mai ales, interesul conducătorilor comunişti de a-şi asigura utilizarea acestei "resurse" indispensabile, au făcut ca în acest compartiment al activităţii intelectuale să se instaureze mai uşor o situaţie de relativă normalitate. În afară de acceptarea formală a convenienţelor politico-ideologice, patronul atotputernic care era statul-partid nu îi cerea savantului decît să îşi facă munca de cercetare... întru propăşirea şi victoria finală a socialismului! Această situaţie, împreună cu relativa uniformitate economică impusă societăţii şi cu faptul că pentru alte domenii, ca dreptul şi ştiinţele economice, constrîngerile politico-ideologice erau mutilante, au făcut ca prestigiul social al savantului (considerat în sensul restrictiv al prezentei discuţii) să fie în acea perioadă printre cele mai înalte. De aceea o mare parte a adolescenţilor cei mai străluciţi vizau acest gen de profesiune, chiar în cazuri în care – ca pentru H.-R. Patapievici – alta era principala lor pasiune. Apogeul a fost în jurul anului 1970, în timpul "mini-primăverii politice" de la Bucureşti, cînd s-au făcut paşi remarcabili pe linia reintegrării ştiinţei româneşti în circuitul internaţional normal şi a ieşirii din aservirea artificială faţă de ştiinţa sovietică.

Chiar şi în acei ani însă, anormalitatea sistemului politic şi-a pus inevitabila-i amprentă pînă şi asupra unei măsuri fundamental pozitive cum au fost trimiterile la doctorat în Occident. Căci, în plus de omenescul (!) joc de influenţe, care a favorizat odraslele protipendadei politice, rezultatele concursurilor profesionale de selecţie erau complet răsturnate atunci cînd primii clasaţi refuzau colaborarea (de altfel, adesea fără obiect) cu Securitatea. De asemenea, chiar din acea perioadă mai fastă de dinaintea deceniului opt, a rămas moştenirea megalomanului model sovietic de organizare a ştiinţei în reţele de institute ale Academiei şi ale diferitelor ministere, separate de învăţămîntul superior. În ciuda faptului că "legătura învăţămîntului cu cercetarea şi cu practica" a devenit ulterior un leitmotiv şi că s-au făcut diferite tentative de corectare, separarea de universităţi a institutelor de cercetare persistă şi în România, ca în toate ţările est-europene.

Pierderea identităţii

Atunci cînd, după relativul dezgheţ al cîtorva ani, pentru toată societatea românească a urmat o interminabilă iarnă, în cercetarea ştiinţifică (vătăfită direct de Elena Ceauşescu) s-a produs o adevărată *pierdere de identitate*, care încă rămîne greu de vindecat. Atunci s-au operat lichidări isterice de institute (ca a prestigiosului Institut de Matematică), includeri silnice (ca a respectabilului Centru de Chimie Fizică) în amorfe Institute Centrale, sau continue restructurări şi delocalizări traumatice, ca în cadrul Institutelor de Fizică şi a numeroase altora. Dacă astfel de măsuri ar fi fost dictate exclusiv de riguroase considerente bugetare, nu am avea decît să le constatăm cu regret. Dar, consecinţe mult mai grave decît cele ale precarităţii mijloacelor financiare le-a avut politica deliberată de a-i înregimenta pe toţi oamenii de ştiinţă, practic indiferent de statura lor profesională, în cohorte de umili slujbaşi, muştruluiţi şi terorizaţi de personajele cu adevărat importante: activiştii de la "Centru", ofiţerul de Securitate responsabil de "obiectiv", şeful de cadre. Bunăvoinţa *acelora* avea pentru tînărul cercetător o importanţă practică covîrşitoare, căci ei puteau aproba sau refuza înscrierea la doctorat, susţinerea tezei, înscrierea la orice curs de promovare, permisiunea de a trimite o lucrare ştiinţifică spre publicare într-o revistă internaţională de specialitate, ca să nu mai vorbim de aprobarea de a merge la un congres unde eventual căpătase o bursă sau o invitaţie de la organizatori. Este adevărat însă că salariul – modest dar sigur! – cercetătorul îl primea fără emoţii, chiar dacă, după curăţatul zăpezii, triatul cartofilor, pregătirea militară şi învăţămîntul politic, nu mai apucase să facă altceva decît... să recupereze nopţile de gardă în institut.

Tocmai în aceasta rezidă esenţa pierderii de identitate, care a fost cea mai nefastă moştenire cu care cercetarea ştiinţifică din România a intrat în acest deceniu: în faptul că fusese aproape anulată competiţia aspră, dar sănătoasă, de pe terenul creaţiei ştiinţifice, fiind în mare parte înlocuită printr-o *selecţie negativă pe baza capacităţii de adaptare la anormalitate*. Că baza materială a cercetării devenise extrem de precară, apare ca de la sine înţeles, gîndindu-ne la penuria absolută de produse de primă necesitate pentru populaţie din anii '80. În multe cazuri, lipsa materialelor consumabile şi vetustatea aparaturii ajunseseră incompatibile cu orice activitate de creaţie. Dincolo de insuficienţa mijloacelor practice de a *face* cercetare, lipsa acută a literaturii de specialitate accentua un răspîndit sentiment de descurajare al oamenilor de ştiinţă şi antrenase chiar o vizibilă *decuplare de evoluţiile contemporane* în domenii dintre cele mai dinamice ale ştiinţei (ca biologia moleculară, nanotehnologiile etc.). Este firesc să te întrebi dacă, în astfel de condiţii, omniprezenţii securişti, care pretindeau că veghează la protejarea creaţiei ştiinţifice naţionale de curiozitatea interesată a străinătăţii, credeau măcar ei acea aberaţie, sau erau conştienţi că adevăratul lor rol era de a-i timora şi pe bieţii oameni de ştiinţă, ca şi pe restul populaţiei.

Dat fiind că activitatea omului de ştiinţă implică un efort la fel de permanent şi de dur ca şi al unui muzician sau sportiv de performanţă, este clar că opţiunea pentru un astfel de drum în viaţă este justificată numai de prezenţa simultană a unui ansamblu de însuşiri puţin frecvente: curiozitatea niciodată satisfăcută a unui etern copil, inteligenţa asociativă care să facă posibilă descoperirea şi/sau invenţia, ambiţia (nemărturisită) de a deveni celebru şi poate chiar nemuritor şi tenacitatea de a depăşi dificultăţile inerente confruntării cu necunoscutul. Ar fi exagerat să se spună că, pînă în 1990, calităţile fundamentale de mai sus au fost ignorate, dar este o incontestabilă realitate că – cu precădere în cele două întunecate decenii ale anilor '50 şi '80 – aceste calităţi nu erau nici indispensabile, nici determinante pentru ocuparea funcţiilor de conducere în institute şi în facultăţi.

Capacitatea de a suporta prostia oricît de arogantă, supunerea slugarnică şi abilitatea de a mima devotamentul faţă de partid, precum şi adularea sîrguincioasă a "conducătorilor iubiţi" au fost şi în lumea ştiinţei, ca în mai toate domeniile, caracteristici adaptative esenţiale pentru a face carieră în acei ani. În aceasta a constat *selecţia negativă*, care a creat ierarhii false, a umflat artificial efectivele şi a uniformizat în ansamblul populaţiei un grup social a cărui unică raţiune de a exista este aceea de elită a creativităţii intelectuale. Desigur însă că au continuat şi atunci să apară valori autentice, înzestrate cu calităţi de excepţie. În afară de un număr (din păcate redus) de personalităţi care s-au putut afirma în acei ani în majoritatea domeniilor ştiinţifice, merită reamintită performanţa cu totul excepţională a regretatului Profesor N. Simionescu, de a crea şi a menţine la bun nivel internaţional Institutul de Biologie Celulară. După cum o necesară obiectivitate impune a recunoaşte că destule cadre de conducere din universităţi, din institutele centrale, ba chiar din CNŞT, încercau în diferite situaţii concrete să reducă efectele anormalităţii instituţionalizate. Acestea rămăseseră însă excepţii, în timp ce pauperizarea intelectuală devenise regula.

În cadrul acestei analize nu trebuie ocultat nici faptul că, deja începînd din a doua jumătate a secolului trecut, revoluţia industrială şi apoi revoluţia informaţională postindustrială au tranformat cercetarea ştiinţifică dintr-o pură vocaţie, practicată solitar, într-o profesiune. Iar natura umană fiind aşa cum este, printre motivaţiile care propulsează progresul în orice profesiune, un rol important îl are şi aspiraţia către marea reuşită socială, atestată prin avere. Această aspiraţie, străină şi poate chiar vulgară pentru cercetătorii motivaţi mai ales de curiozitate (tipul "descoperitor"), este importantă pentru inventatori - creatorii de noi produse, care sînt în fond plămădităorii civilizaţiei. Este notoriu faptul că, mai ales în societatea americană, dar şi în Europa, unele dintre cele mai excepţionale reuşite economico-financiare le aparţin unor inventatori de geniu, de la Thomas Edison acum un secol, la Bill Gates în zilele noastre. Corelaţia între cîştig şi creaţia tehnică este adesea fie evocată cu ipocrizie, fie ignorată cu pudibunderie. Fără să insist asupra acestui subiect, amintesc doar faptul că, în timp ce formulările găunoase despre "legarea cercetării ştiinţifice de cerinţele practicii" erau nelipsite din documentele partidului comunist, iar paginile revistei *Flacăra* abundau de prezentări sforăitoare şi hiperbolizante a tot felul de creaţii ale geniului tehnic naţional, reglementările privind regimul invenţiilor şi al inovaţiilor erau făcute parcă expres pentru a le descuraja. Dacă un *super-Bill Gates* autohton ar fi inventat la noi chiar ceva mai strălucit decît sistemul de operare a microcalculatoarelor, el nu ar fi putut *cîştiga* nimic, ci doar ar fi *primit* trei luni de salariu. Nu avem însă a ne mira de faptul că un sistem social-politic, care este prin esenţa sa ostil tuturor iniţiativelor individuale, şi cu atît mai mult varianta caricaturală a acelui sistem, impusă de Ceauşescu, nu concepea să stimuleze cercetarea motivată de cerinţele pieţei. Cu corolarul că, nu doar la noi, ci nicăieri, în cadrul acelui sistem, nu s-a creat vreun produs de tip nou.

Bruxelles, ianuarie 1997

(va urma)

Teodor BACONSKY

Trimiteri

Civilizaţia soliei

Ambasadorul este "solul" unei absenţe care se vrea elocventă, pentru a putea deveni persuasivă. El are avantajul echivoc de a "purta cuvîntul" Altuia şi, din asemenea unghi, se înrudeşte, aşa cum vom vedea, cu profetul. Consemnez deja una dintre diferenţele specifice: profetul vorbeşte graiul Altuia în chiar clipa producerii enunţului (revelat). El îşi suspendă sinele pentru a pre-zice (*pro-phemi*) emergenţa unui fapt absolut, adică necontingent. Exerciţiul profetic uneşte prezentul unei absenţe cu viitorul unei prezenţe. Substanţa profeţiei este timpul. Ambasadorul co-respunde unei alte misiuni; practica lui se situează mai degrabă în spaţiu: spaţiul actelor de vorbire care invită la reflecţie, la cumpănirea alternativelor şi la adoptarea deciziilor optime. În vreme ce profetul lansează un *apel*, ambasadorul face o *ofertă*. Ambii aşteaptă (solicită) un *răspuns*, numai că angajamentul pe care acel răspuns îl presupune aparţine unor sfere distincte: răspuns "sacru", răspuns "profan".

Diplomaţia s-ar putea defini în corelaţie cu diplomatica "ştiinţă a hărţilor": ea este o manieră de a controla distanţele prin *supraveghere*. Aşa cum harta proiectează realităţile terestre într-o convenţie emblematică (bazată pe schematizarea obiectivantă a unui "teren" al dorinţei), demersul diplomatic "priveşte de sus" dialectica riscului şi economia tentaţiei.

Palpitantă mi se pare evocarea primei ambasade, probabil preistorice, prin care reprezentantul speriat şi curios al unui grup uman iese din matcă pentru a-i tatona pe *ceilalţi* (neoameni sau supraoameni care stăpînesc alte lumi, dincolo de o vale sau de o pădure tropicală). Pusă astfel, tema funcţiei diplomatice dobîndeşte o anvergură civilizatorie de prim ordin: nu există conştiinţă de sine (individuală sau colectivă) în lipsa alterităţii asumate: putem de aceea afirma că solia trimisă în *terra incognita* este lovitura de gong care trezeşte identitatea grupului. Cel plecat *şi întors* pecetluieşte etapa narcisismului originar, iniţiind-o pe aceea a spaimelor creatoare de sens şi generatoare de strategii. Erou gnostic, ambasadorul "arhetipal" transformă instinctul morţii în artă a războiului, sublimează pulsiunile sexuale în artă a conversaţiei: "cultura" (ca mediu al schimbului simbolic) ia naştere abia prin gestiunea "diplomatică" a diferenţei.

Grecitatea diplomată

Orice cunoscător al Greciei clasice ne-ar putea povesti, scărmănînd textele istoriografice, o întreagă sumă de anecdote picante despre soliile ateniene: peripeţii, farse şi jocuri ale aparenţei, *qui pro quo*-uri, travestiri şi balade, replici memorabile şi fantasme de putere – toate ingredientele acestui amestec de proză picarescă şi de astuţie macabră îşi vor fi păstrat, bănuiesc, savoarea iniţială. În ce mă priveşte, am colecţionat cîteva urme lingviste – suficiente pentru a ne dovedi că grecii au inventat (şi aici!) aproape totul. Vocabularul tehnic al domeniului – reflectînd articularea unor instituţii mature – stă drept limpede mărturie: de la definirea diplomaţiei ca "ştiinţă a relaţiilor politice" (*hè perì tàs presbeias politiké*) pînă la constituirea corpului diplomatic (*hoi pantodapoì présbeis*) şi vehicularea adjectivului aferent (*presbeutikos*) *tout y est*, aproape ca în zilele noastre. Chiar şi situaţiile fundamentale nu s-au schimbat substanţial, pentru că finalităţile demersului diplomatic s-au menţinut, firesc, în orizontul intersemnificant al relaţiei dintre "noi" şi "ceilalţi". Prima: "a trimite ambasadori pentru a trata pacea" (*présbeis deûro epempsen hupèr tês eirénes*) şi reversul ei: "a-i rechema pe ambasadorii care nu au reuşit să încheie pacea" (*tous présbeis apraktous apopémpo*) – n-ar căpăta, într-o cancelarie contemporană, alte numiri. Diplomatul necinstit (duplicitar sau corupt) se putea autocritica printr-un verb special (*parapresbeuomai*); titularul postului avea dreptul la o soţie (*hè toû presbeutoû gunè*), dar existau şi femei-ambasador (*hè presbeuousa*) - ca vestigii matriarhale, prefigurări ale feminismului şi dovezi constrîngătoare ale şarmului: atacuri în iatacuri...

"... împăcaţi-vă cu Dumnezeu!"

Dacă ne mutăm atenţia spre Orientul semitic, vedem imediat că, şi acolo, practicile diplomatice au mizat pe strălucirea veşmîntului, pe eficienţa codului fizionomic, pe şiretenia rostirii şi, evident, pe figurile seducţiei. Ca soli ai Răsăritului, Regii Magi - ajunşi pe pragul Noului Testament - sînt, dacă vrem, ultimii exponenţi ai acestui stil fastuos care îmbină prestanţa sofianică, hieratismul gestual, aura şi aurul. Prezenţa lor "feerică" se răsfrînge (doar în) Evanghelia lucanică, unde termenul "ambasadă" (*presbeia, legatio*) îşi menţine sugestia gnomică. Notez, mai întîi, pasajul din Luca 14, 31-32: "Care rege, plecînd să se bată în război cu alt rege, nu va sta mai întîi să se sfătuiască, dacă va putea să întîmpine cu zece mii pe cel care vine împotriva lui cu douăzeci de mii? Iar de nu, încă fiind el departe, îi trimite solie şi se roagă de pace (*eti autou porro ontos presbeian aposteilas erota tà pros eirénen*). După care urmează Luca, 19, 12, 14 (fragment din pilda minelor): "Un om de neam mare s-a dus într-o ţară îndepărtată, ca să-şi ia domnie şi să se întoarcă (...) Dar cetăţenii lui îl urau şi au trimis solie (*apésteilan presbeian*) în urma lui, zicînd: nu voim ca acesta să domnească peste noi". Observăm că ambele ocurenţe figurează, parabolic, o ipoteză exemplară: "solia" este, aici, un element de "basm", surprins în perspectiva unui exotism normativ.

Deşi precede consemnarea *Evangheliilor* (după cum ne asigură erudiţii), corpusul paulin renunţă la universul Regilor Magi, preferînd să regîndească noţiunea de "ambasadă" într-un apăsat context teologic: apostolii (etimologic: "cei trimişi") sînt, în fond, solii lui Dumnezeu către oameni. Întrucît Dumnezeu le-a încredinţat "slujirea împăcării", misiunea lor (patetică în ambele sensuri) este aceea de a reface legătura dintre Creator şi creatură. Iată pasajul din II Cor. 5, 20: "în numele lui Hristos, aşadar, ne înfăţişăm ca mijlocitori (*presbeuomen*) ca şi cum însuşi Dumnezeu v-ar îndemna prin noi. Vă rugăm, în numele lui Hristos, împăcaţi-vă cu Dumnezeu!".

Ruptura faţă de maniera solemnă a ambasadei păgîne este mai clar marcată într-un alt text paulin: acela în care Apostolul Neamurilor îi îmbie pe efeseni să se roage pentru ca dînsul să poată comunica lumii taina Evangheliei, "cea vestită în lanţuri" (*hou presbeuo en halusei*): o situaţie insolită, dar care avea să devină paradigmatică pentru "ambasada martirilor" creştini: "solia în detenţie", mesajul eliberării lansat din miezul adicţiunii, al suferinţei şi al condiţionărilor brutale. Din acest filon paulin avea să se dezvolte, prin evaluarea retrospectivă a Scripturilor, vasta imagerie patristică a "mesagerului", asupra căreia m-aş opri, cu spor nădăjduit, cîteva clipe.

© S. Ghetie

Cancelaria din nori

Pentru Sfinţii Părinţi, istoria mîntuirii se desfăşoară ca o cronică a diplomaţiei teandrice. "Ambasador" (*ho presbeutés*) prin excelenţă rămîne, bineînţeles, Mîntuitorul Hristos însuşi, trimis ca mediator între cele înalte (*ho apò toû hupsous apostaleìs*) şi infernul omenirii căzute (*cf. Acta Thomae*, Leipzig, 1891-1903, 2, 10, p. 115, 4). Hristos este veriga culminantă a unui lanţ deschis prin profeţi (cf. Theodoret al Cyrului, *Questiones in 3 Reg.*, 54, PG 80) şi continuat prin apostoli ("ambasadori ai adevărului", *cf. Epistula Clementis ad Jacobum*, 6, PG 2, 41 A).

Într-o imperioasă reciprocitate, umanitatea îşi trimite proprii ambasadori la Curtea Domnului, oficiul acesta fiind asumat succesiv de către: a) Hristos (care-Şi întoarce chipul uman către Tatăl celest, cf. Theodoret al Cyrului, *oratio de divina et sancta caritate*, ed. Schultze, Halle, 1764-1769, 3, 1303); b) sfinţii îngeri ("mesageri ai speciei umane", *cf.* Didim cel Orb, *de Trinitate*, 2, 8, PG, 39, 592 A) şi c) sfinţii martiri care, ca bărbaţi dumnezeieşti, desăvîrşiţi în virtute, mijlocesc interesele veşnice ale păcătoşilor muritori (dintr-o puzderie de exemple ilustrative, voi selecta aici numai: Grigorie de Nyssa, *in XL martyres* 2, 9, PG, 46, 788 A şi Asterie al Amasiei, *homiliae*, 10, PG 40, 317 C). Şi, pentru ca acest eşafodaj viril să nu fie prea de tot androcentric, Sfînta Fecioară Maria încoronează ansamblul ca supremă "ambasadoare şi mijlocitoare" a creştinilor în faţa divinului ei Fiu (*hè présbis kaì mesiteian, cf.* Ioan Monahul, *hymnus in Basilium*, 10, PG, PG 96, 1377 B; despre această *presbeias tês despoines hemôn tês theotokou*, vorbeau deja papirusurile creştine, cf. C. Wessely, *Les plus anciens monuments du Christianisme écrits sur papyrus*, PO, 18, 1924, p. 419).

Nu mai insist asupra citatelor şi referinţelor (peste arida aglomeraţie a cărora cititorul grăbit are tot dreptul să treacă). Am vrut doar să arăt că, departe de a fi "închisă", aşa cum au susţinut distrugătorii ei moderni, "lumea vrăjită" a creştinismului tradiţional arăta, dimpotrivă, ca un ispititor *fromage suisse*, străbătut de orificii prin care circulau, în toate sensurile, *energiile Nevăzutului*. Misterul angoasant al destinului omenesc era cumva îmblînzit prin reprezentarea generaţiilor ca straturi sincronice prin care circulă, într-o incitantă libertate, *mesajele de graţie*. Importantă, în acel sistem cosmologic, era tocmai *natura personală a mijlocirii* dintre Cer şi Pămînt. Îngeri, profeţi, apostoli – dar mai cu seamă Fiul – erau tot atîţia *interlocutori* "vii", capabili să resimtă, empatic, zbaterea singulară a sufletului omenesc.

Schimbarea de paradigmă inerentă modernităţii a depersonalizat respiraţia dialogică, masificînd "mediile" şi refuzînd, cu o mereu mai gravă nesimţire statistică, proximitatea Celuilalt. Astăzi, a crescut incomparabil *volumul* comunicărilor dintre oameni; numai că aceste comunicări (intermediate prin cabluri, fibre optice şi alţi sateliţi) seamănă cu un asurzitor ping-pong brownian din care a dispărut dimensiunea *ascultării*. Cred că preoţii, psihanaliştii şi ambasadorii sînt ultimii specialişti ai vorbirii *faţă către faţă*. Priceperea lor pacientă, facultatea lor de a ne privi în ochi reprezintă legătura privilegiată cu o lume despre care copiii noştri nu vor mai şti să povestească nimic.

Album

De multă vreme lucrurile şi-au pierdut conturul. Drumul pînă la chiuvetă şi înapoi – timp pentru proiecţii. Stai între perne ca o păpuşă de scorţişoară. Privirea plusată a duducii din fotografie îndreptată spre tine. Dă, îţi aduci aminte de fotograful acela din Bucureşti, Baraschy, impresionat de frumuseţea ta. Aveai pe atunci 22 de ani – te născuseşi odată cu secolul. Poveştile despre Bucureşti, despre cele două războaie, despre casele în care serveai (bonetica albă şi şorţul apretat) – în timp ce nepoata, de acum în vîrstă şi ea, îţi taie unghiile. Visezi la cerdacul casei din mijlocul cîmpiei, unde îl aşteptai pe Franz să se întoarcă. Priveşti cartea de vizită prinsă de rama oglinzii

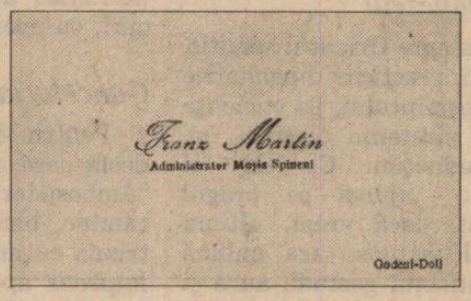

Braţele tale se împlineau frămîntînd pîinea sau lucrînd ca fochistă la un bloc din capitală. Faţa luminată de un zîmbet. Apoi trupul a început să se micşoreze continuu, iar în curînd vor rămîne numai poveştile tale şi chipul de caolin al duducii din fotografie.

Doina IOANID

Cuvente den copii

● Războiul este o luptă între români şi turci şi cîştigă românii, că au mai mulţi strămoşi. (7 ani)

● Războiul este o luptă între popoare sau alte popoare pentru pace. (9 ani)

● Soldaţii luptă în două schimburi, schimbul unu luptă dimineaţa şi doi după-amiaza. Cînd unii luptă,ăilalţi dorm. Soldaţii seara încetează războiul pe la ora 10 seara. Unii dorm şi alţii ţin piept. (11 ani)

● Războiul e un popor care se gîndeşte să cucerească pe alt popor. Poporul ăla ia toate vitele, grînele, îi bate pe oameni şi îi omoară. Soldaţii se bat în pădure şi pe un cîmp de luptă. Războiul se duce între nemţi şi noi. I-am bătut că ne cunoaştem ţara şi i-am băgat în capcane, mlaştini şi o pădure deasă. Nemţii cînd au venit la noi nu prea şi-au luat de mîncare, că au crezut că noi sîntem bogaţi. Da' noi am pus otravă. Ei cînd au venit erau leşinaţi de foame şi i-am şi otrăvit şi i-am înconjurat. (8 ani)

● Soldaţii care au pierdut războiul se duc la mama lor ca să plîngă. Ei plîng la mama lor, că în altă parte le e ruşine. (7 ani)

● Soldaţii în timpul războiului fug cu doctoriţele după ei. Doctoriţele îi pansează cu ceva şi le dă cu ceva, ca să nu se mai rănească. (9 ani)

● Pe soldaţii bolnavi îi bagă direct în var, ca să nu împrăştie microbii. (7 ani)

● Cînd la soldaţii români se termină muniţiile, femeile şi copii le cară pietre ca să dea cu ele în nemţi. (7 ani)

● Eu nu am văzut nici un război la televizor, că am dormit. (7 ani)

Consemnate în anul 1973
de prof. Dorel ZAICA

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Se petrec în România lucruri atît de uimitoare încît merită să primeşti o bursă ca să stai aici să le urmăreşti. Mi-e milă de tine şi de toţi românii care se află departe. Pierderea voastră este enormă. De pildă, ieri, am avut posibilitatea să văd pe Antena 1 o conversaţie între Tavi Andronic şi Dincă, fostul primar al capitalei din timpul lui Ceauşescu. Emisiunea a durat destul cît să-mi depăşesc, rînd pe rînd, *turbarea* provocată de elogiul făcut ctitoriilor comuniste, *disprețul* pentru modul mistificator în care a prezentat solidaritatea românilor în faţa nenorocirii care a fost cutremurul din '77 ca pe efectul bunei lor organizări şi, mai ales, *scîrba* pe care mi-a stîrnit-o cînd s-a referit la dispariţia milioanelor de dolari primiţi în '77 din străinătate, dispariţie pe care el şi cei ca el au trecut-o sub tăcere pentru că, a recunoscut modest, nici ei nu erau perfecţi. Depăşind turbarea, disprețul şi scîrba l-am privit cu luciditate. Concluzia a fost că acest ins şi cei ca el nu vor înţelege niciodată nimic. Îi împiedică să înţeleagă nerușinarea tipic comunistă. Numai această nerușinare îl poate face pe cel în vremea căruia Bucureştiul s-a umplut de rîie, păduchi, gîndaci şi şobolani să spună că, astăzi, capitala e murdară. Sigur că e murdară. Dacă nu ar fi murdară nu ar trebui să se facă eforturile care se fac pentru a o curăţa. Dar atunci, cum era atunci? A uitat, îmi poate spune cineva. N-a uitat, îi voi răspunde. Vocaţia comunistului este "să nu ştie": tătucul Stalin "nu ştia", Gheorghiu-Dej "nu ştia", Ceauşescu "nu ştia", păstrînd toate proporţiile, primarul Dincă "nu ştia"... Iar cei şapte ani care au trecut nu l-au ajutat să afle, nu i-au deschis ochii asupra dezastrului la care a participat direct, nu l-au făcut să înţeleagă păcatul care apasă asupra conştiinţei lui pentru că a dat dispoziţie să fie zugrăvite clădirile neconsolidate. Ar fi multe de spus dar mă opresc aici. Am o singură concluzie, imoralitatea comuniştilor este incurabilă, niciodată nu-şi vor asuma răul pe care l-au făcut. Aşa că să nu mai aud de reconciliere. Şi, încă ceva, aş da oricît să nu-i mai văd cum îmi dau sfaturi de la televizor. În altă ordine de idei, aici a venit primăvara şi te sărut. Ghioceii sînt ieftini, vom mînca ghiocei.

Riri

La noi, în Oximoron-les-deux-Églises

Un strigăt abisal de pe cînd ne jucam "de-a v-aţi ascunselea": "urma scapă turma".

Un comentariu concis la TVR, de 1 Martie: "Românul e gata să renunţe la trei kilograme de cartofi pentru un fir de frezie".

Şi Horia-Roman Patapievici, şi Valeriu Cristea, de pildă, socotesc "Jurnalul" lui Sebastian "copleşitor". Şi ce-i cu asta? Este. E o veste bună pentru noi... Care noi? Noi, intelectualii care ştim ce-i desparte pe Horia de Valeriu... "Rahat!" mi se replică.

Ultima noutate pariziană: "Libérté, egalité, anxiété!" De ce s-a înlocuit tocmai "fraternité"? "Anxiété, egalité, fraternité!" nu suna la fel de nostim şi de adevărat? Sau: "Libérté, anxiété, fraternité!" nu era mai subtil? Nu, nimic nu mai rimează cu "fratérnité".

Ultimul apelativ, în oraş, pentru cel care a fost în aceşti 7 ani, pe rînd, Odiosul, Împuşcatul, Plumbuitul, iniţial pornindu-se de la "ceauşescu": "Diabeticul"! Cum spunea Bălcescu al lui Camil, în actul II...? "Popor român, nu greşeşte cine crede în tine!"

Am trista plăcere – şi modestia pe măsură – să constat că la doar o săptămînă după ce am propus, aici, pentru violenţa necesară înţelegerii lui, conceptul universal de "jidanitate", un rabin, deputat în Parlamentul israelian, îl face de "jidan!" pe ambasadorul Statelor Unite în ţara sa. Cuvîntul infam are echivalent şi în ivrit! Scriitorul este – cum a spus cel mai bine Roland Barthes – "un om străbătut de fraze şi cuvinte".

Senzaţie necunoscută: noaptea, la intrarea unui bloc de pe o străduţă tăcută din centru, un adolescent se roagă la interfon: "Baby...baby... Cami darling, deschide-mi, mi-e frig, vreau lîngă tine". Mă trag într-o nişă a clădirii – precum Contele de Luna, în "Trubadurul", la scena închisorii – aştept zumzetul mecanismului, îmi ţin respiraţia; el: "de ce eşti rea? de ce nu deschizi?" Nici un sunet – o secundă, două, un minut, două, trei, o viaţă cît o frază proustiană. Adolescentul pleacă, după ce a urlat cît e strada de lungă, o confuzie din care era clar doar "...creierul lu' mă-ta!" Observaţie: creierul apare din ce în ce mai des în înjurăturile de mamă.

La o serată muzicală, un artist pronunţă foarte clar următoarea frază şi nimeni nu-i obiectează: "Accesul la dosare ne va da fericirea să aflăm cine au fost ticăloşii". E cotat ca un artist liric.

Vieaţa: acum 6 ani era unul din mîndrii golani ai Pieţei; acum 6 minute îmi spune cu cel mai semeţ dispreţ: "sîntem un neam de golani!" Ţin prea mult la el ca să nu-i amintesc de "Popor român, nu greşeşte cine crede în tine!" "Cine a spus asta?" "Camil – în "Bălcescu", actul II sau III". "Aiurea – un comunist şi ăsta!"

Să fie obligatoriu ca la o economie de piaţă să corespundă o democraţie de mahala? Şi dacă cioranismul e un eminesciano-caragialism dus cu alte mijloace?

Un vecin de bloc, pedeserist dîrz, convins că-s a lu' PNŢ, de cînd m-a găsit prostia să-i spun că nu votez cu nimeni, mă ia dezinvolt la fix: "E, n-aţi mai votat legea pămîntului!?" Îi răspund, vesel şi eu, că n-am nevoie de pămînt în România, fiindcă am o sută de hectare sus, în deal, la Oximoron-les-deux-Églises; urcăm împreună în lift şi, 4 etaje, pînă cobor, brusc tăcut, mă cercetează cu privirea, tot mai pătrunzător. Ca pe un idiot, în sensul grecesc şi pierdut al cuvîntului.

Vizita fostului Suveran – cu bunele şi discutabilele ei – a ratat răspunsul la o întrebare mai mult decît pasionantă: "E adevărat că Lucreţiu Pătrăşcanu este cel care a scris declaraţia din noaptea aceea de 23 august 1944 fără de care, mai mult ca sigur, nici dl Iliescu şi nici dl Constantinescu nu ar fi cei mai recenţi preşedinţi ai Republicii noastre?" D-na Lena Constante aşa a afirmat, decisă, într-o excelentă emisiune despre *Jurnalul* lui Sebastian (TVR 2, realizatoare: Daniela Zeca). Nici un ziarist, nici un istoric, nici un simplu romancier nu l-a întrebat pe Mihai I dacă e adevărat. Căci dacă e adevărat, oximoronul nu mai e în România o problemă stilistică şi se înscrie într-un destin. Vreau să-i explic unei foarte tinere şi simpatice monarhiste ce perspectivă de înţelegere am obţine, dar ea, vioaie, mă întrerupe:

– Pot să strecor şi eu o întrebare?

– Ai văzut aseară "Danny Rose" al lui Woody? – mă prind repede, amuzat.

– Exact... mi-a plăcut şi am reţinut formula asta cu care intra în discuţie... Puteţi să-mi spuneţi şi mie, ca să înţeleg, cine a fost Pătrăşcanu?

Fata – spre diferenţă de atîţia – are ceea ce noi, intelectualii, numim frăncheţea inculturii politice.

Un club bulgar ar oferi (aproape) un milion de dolari pentru Denis Şerban de la Steaua. Cît? În jur de un milion de dolari... De unde are un club bulgar sute de mii de dolari? De unde a avut *Jiul* lui Miron Cozma sute de mii de dolari ca să-şi facă echipă? De unde are *Bistriţa* să dea cîte 500 de dolari primă de victorie şi încă 250 "de cap", dacă scapă de retrogradare? Încet-încet, totul îşi va găsi explicaţia în fotbalul de fiecare zi.

... şi ce-i aia "rahat!" ? Un rabin cheamă la el pe un enoriaş care de 10 ani nu vrea să-i dea înapoi altui enoriaş 100.000 de lei. Rabinul insistă, omul rezistă, nu şi nu, pînă cînd, congestionat, strigă: "am să-i dau un rahat!" "Stai – zice rabinul foarte calm – un rahat e deja o bază de discuţie".

Radu COSAŞU

În căutarea spectatorului

Acţiunea se petrece într-un mare oraş de provincie, în zilele noastre. Dacă Roma are şapte coline, oraşul acesta are şapte cinematografe. Dacă Roma gemea de *plebs*, oraşul nostru Kronstadt colcăie de foşti proletari, actualmente simpli muncitori, care dau culoarea locală – adică albnegrul urbei (şi, implicit, al peliculei de faţă, care mizează nu pe curcubee hollywoodiene, ci pe profunzimile griului cotidian).

Aidoma lui "Cinema *Paradiso*", o însemnată parte a poveştii se derulează într-o sală de cinema, însă nu despre un omagiu adus cinematografului este aici vorba, ci de un elogiu făcut burţii, televiziunii-cheewing gum şi kitsch-ului cinemascop & dolby stereo. Aidoma lui Passolini, regizorul a preferat actori amatori, pentru evidenta lor naturaleţe ("băga-mi-aş", "cranţ-cranţ-cranţ...", etc.). Dar, în ciuda acestor şi altor asemănări, realizarea de faţă nu este una epigonică, ci esenţialmente originală şi *personală*: căci eu sînt acela care, văzînd afişul filmului **Looking for Richard** pe un panou de cartier, descind în prima zi de rulare, vineri, la ora 11, în faţa cinematografului cu pricina şi am surpriza să aflu că "din motive tehnice astăzi rulează filmul **Dur şi deştept**", aşa că revin – uneori sînt perseverent – în penultima zi de proiecţie, adică miercuri, la ora 19. Un alt afiş îmi spune că "**În căutarea lui Richard** – orele 13,15,17, «Dur şi deştept» – orele 9,11,19". Ultima şansă (Ultimul ţărm, neatins încă de radiaţia atomică şi planetară a superacţiunii) îmi rămîne ziua de joi – pentru că, bineînţeles, la asemenea "îmbulzeală" o a doua săptămînă de proiecţii ar fi semn de sublim donquijotism.

A doua zi intru în sfîrşit, caut un scaun cu tapiţeria întreagă şi aflat într-o zonă lipsită de izuri de şobolan, număr spectatorii (17) şi aştept clipele magice.

După cîteva minute de proiecţie, partea bărbătească a perechii din spatele meu începe să se foiască (pungile de snaks şi sticks foiau deja de multă vreme), iar după alte cîteva se întoarce către liceenii răsturnaţi în scaune cu picioarele pe neoanele stinse şi întreabă "Ce film e ăsta?". Iar după ce află îl face pe Richard albie de porci şi părăseşte sala cu însoţitoarea şi cu o trenă de înjurături în limba română şi într-una din limbile conlocuitoare (nu spui care).

Al doilea sfert de film îl urmăresc pe fundalul sonor (efecte speciale) al îmbrăţişărilor acelor liceeni minunaţi şi-al dialogurilor lor sfidătoare. Apoi perechile de porumbei ies din sala care se scufundă într-o linişte neverosimilă.

Şi toate acestea se întîmplă în timp ce pe ecran un celebru actor încercănat încearcă să traducă pe limba tuturor – dar, vai, într-un limbaj elitist – o fascinantă poveste despre putere.

Cît despre părerea mea asupra lui "Looking for Richard", parafrazîndu-l pe Al Pacino – care adaugă, în final, că "atunci cînd vreau să spun ceva îmi dau seama că a spus-o înaintea mea Shakespeare" – pot să mărturisesc: atunci cînd vreau să spun ceva, îmi dau seama că au spus-o deja Shakespeare, Pacino & Co. Restul e plăcere.

Mihai IGNAT

retro CINEMA scop

xxx *Scandalul Larry Flynt* (r. Milos Forman) – Invocînd Primul Amendament din Constituţia SUA, Flynt (Woody Harrelson) devine "eroul fără voie" al unui contraproces: libertate de expresie versus ipocrizie politică. Susţinut de unul din cele mai inteligente şi provocatoare scenarii scrise la Hollywood în ultimul timp (de tandemul Scott Alexander/Larry Karaszewski, care au mai semnat "Ed Wood" şi "Mars Attacks!" de Tim Burton), de un regizor producător (Oliver Stone) mai inspirat atunci cînd produce decît cînd regizează şi de un operator ca Philippe Rousselot, Forman revine la filmul de actualitate şi la verva de tip "Balul pompierilor"/"Zbor deasupra unui cuib de cuci". Un film-manifest, de o perversă "discreţie", care revelează o actriţă formidabilă în persoana văduvei lui Kurt Cobain: Courtney Love!

xxx *Romeo şi Julieta* (r. Baz Luhrmann) – Shakespeare aşa cum nu l-aţi mai văzut niciodată, ecranizarea australianului B.L. sparge tiparele "culturale" de tip muzeu şi inventează altele – de tip "MTV"! O viziune controversată, dar vie, în ritm de hip-hop, Wagner&"Garbage", cu aduceri la zi stupefiante şi cu o copios-dezinvoltă folosire a Semnelor, de la kitschul religios la cele ce ţin de civilizaţia reclamei... Prospeţimea acestei viziuni (postmoderne of course!) nu este o simplă faţadă; precum scena dărăpănată din "Verona Beach", avînd drept fundal oceanul, filmul se deschide aceloraşi "chestii serioase" (Iubire, Moarte etc.), doar că o face cu aerul că se joacă. Destinul, *as told by TV*? Dar, "ce-i într-un nume"...?

xxx *În căutarea lui Richard* (r. Al Pacino) – Pacino, în schimb, se ia cît se poate de în serios în acest lung documentar în care îl caută pe "marele Will" şi-l găseşte (cu prisosinţă!) pe micuţul Al! Mult mai puţin "original" decît a părut unora, este mai curînd o demonstraţie de actorie în stil american decît o meditaţie cinstită... "Somităţile" în materie de Shakespeare nu sînt cu nimic mai prejos – în culta lor ignoranţă – decît oricare *everyman* newyorkez interogat pe stradă (menţiune specială revenind, aici, Vanessei Redgrave!). Divertisment cultural, OK pînă la un punct.

xx *Michael Collins* (r. Neil Jordan) – Politicianul (Eamon de Valera, interpretat de Alan Rickman) este mai interesant decît Eroul (Liam Neeson) în acest efort de a vizualiza cartea de istorie a Irlandei... "Leul de aur" la Veneţia anul trecut, filmul ajunge pînă dincolo de jumătate cam în genul lui Ken Loach (cu aceeaşi "subtilitate" propagandistică), apoi se răzgîndeşte şi încearcă o analiză a "culiselor" – mai incitantă decît prima parte, dar care vine prea tîrziu! Cît despre idealizarea IRA în contextul "aportul său decisiv la lupta de eliberare a irlandezilor de sub jugul englez" - teza este, să zic aşa, pur şi simplu scandaloasă! (**a.l.ş.**)

xxx = de văzut; xx = la risc

PROZATORI, SCENARISTI
ESEISTI, DRAMATURGI
AUTORI DE LUCRARI
DE SPECIALITATE...

De data aceasta puteti fi siguri
că veti primi un răspuns !

AGENTIE LITERARĂ

ARC COPY

SAMUIL MICU 7, CLUJ-NAPOCA 3400
TEL: 064-197531 FAX: 064-198266
E-MAIL: ARCCOPY@MAIL.CJNET.RO
C.P. 383 O.P.1 CLUJ-NAPOCA

Trimiteti două-trei capitole reprezentative,
însotite de o scurtă prezentare (sinopsis)
si de un plic autoadresat la
CP 383 OP 1 Cluj-Napoca.
Nu primim originale si unicate.
Taxa de citire/evaluare de 35.000lei
se va plăti în contul 2511.00000.25.00040
deschis la Banca Albina - Cluj

AGENTIE LITERARĂ - DREPTURI DE AUTOR

Cronica literară de tranziţie

Literatura ca alterare

D-l Doru Popovici este un muzicolog şi un realizator de emisiuni de radio care s-a ocupat de promovarea muzicii simfonice româneşti. Cei ce-l apreciază afirmă că a pus competenţă profesională şi pasiune în răbduria sa acţiune, întinsă de-a lungul unor bune decenii, şi că i se cuvin, pentru aceasta, atît din partea unor reprezentanţi ai breslei, cît şi din partea publicului meloman, gînduri de bine.

Dacă d-sa s-ar fi menţinut nesmintit în perimetrul comentariului muzical tehnic care-i este familiar, producţiunile d-sale nici n-ar fi putut intra în sfera de interes a acestei rubrici, deoarece îmi lipseşte pregătirea necesară. Necazul e că d-l Doru Popovici e implacabil supt de vîltorile pîrdalnicului "principiu al lui Peter", care spune că zace, în mai fiecare ins, tendinţa de a urca pînă la nivelul său de incompetenţă. D-l Popovici suie pînă la acel nivel şi îl şi depăşeşte grozav de imprudent, întrucît d-sa nu se poate abţine să nu facă şi **literatură** pe marginea muzicii ori a vieţii muzicienilor. Or, diviziunea domeniilor e nemiloasă: specializarea întru muzică e, vai, neputincioasă în alcătuirea unui text literar valid.

D-l Doru Popovici a scos recent un nou tiraj al unei cărţi*, aparţinînd unui gen pe care l-a mai practicat: monografia (mai mult sau mai puţin) romanţată, adică un text despre viaţa şi opera unui compozitor, aşternut într-o manieră care se doreşte agreabilă, accesibilă, dantelată. Dar dexteritatea literară a d-lui Popovici are multe carenţe; acestea se manifestă atît în planul critic (atunci cînd d-sa emite judecăţi analitice despre scriitori sau opere literare), cît şi în cel expozitiv (cînd d-sa găseşte de cuviinţă să-şi pavoazeze discursul cu figuri de stil). Voi încerca, în cele ce urmează, să probez afirmaţia, fără nici o maliţie, *sine ira et studio*, ci doar cu intenţia de a-i oferi cititorului radiografia unor erori tipice. Iată, pentru început, un exemplu emblematic. Eminescu, spune autorul nostru la p.27, este *"creatorul nemurit de popor"* care, în *Luceafărul*, ar exprima convingerea *"că, nu o dată, cei ce împing societatea înainte cu laşitate sunt străpunşi de ascuţite pumnale pe la spate"*. Trec peste faptul că nu se înţelege dacă această convingere este a lui Eminescu sau a lui Hyperion, trec şi peste supărătorul (aproape ridicolul) echivoc *(împing societatea cu laşitate sau **sunt străpunşi** cu laşitate?)* şi mă opresc la esenţa ideii pe care d-l Popovici a încercat s-o exprime metaforic: ce-au a face *"ascuţitele pumnale pe la spate"* cu trama din poema eminesciană? Este Cătălin un brigand? Rîvnind la Cătălina, încerca Luceafărul să *"împingă societatea înainte"*?

Trec acum la alte ilustrări, organizate pe categorii. D-l Popovici are o viziune excesiv sociologizantă asupra creaţiei muzicale: Puccini voia să tălmăcească *"realitatea crudă a vieţii de toate zilele"*, *"să scrie pentru cei mulţi, cu gîndul de a le alina suferinţele"* – p.40; (deoarece era convins că, în ciuda *"luptelor sîngeroase ale celor din popor pentru ca să fie dreptate în lume... în cele din urmă, cei bogaţi sunt cei ce profită enorm!!!!"* – p.58; cele 4 semne de exclamare aparţin autorului, care, în multe pasaje, are aerul că strigă la cititor, punînd, adesea în crescendo, unul, două sau trei astfel de semne: *"Puccini a avut de luptat cu mizeria! Acesta-i cuvîntul!!"* – p.28; *"omul care a trecut prin viaţă fără să sufere, acela nu e om!!!"* – p.119; v.şi pp. 7, 35, 39, 77 şi multe altele); în cutare operă, e preocupat de *"starea jalnică a poporului"* (p.70), în alta pune *"probleme de ordin social"* (p.110; să nu uităm, totuşi, că Puccini compunea armonii, nu proclamaţii, nici decrete); în genere, el era interesat de *"mersul spre mai bine al societăţii"* (p.139). Astfel de enunţuri amintesc de stilul manualelor şcolare din anii '50-'60. Tot de acolo provine, bănuiesc, şi obsesia *"graniticului"*: muzica lui Puccini a fost creată *"de o granitică mînă de ţăran italian"* (p.7); în opera Tosca, muzica şi acţiunea *"generează un tot unitar granitic"* (p.73); în *Suor Angelica*, *"nobilul sentiment al dragostei (e) în granitică legătură cu acel «etern uman»"* (p.112) etc. Clişeele desuete, de care d-l Popovici abuzează, îşi au sorgintea în aceeaşi zonă cu iz proletcultist: muzica lui P. are *"un conţinut bogat de idei şi sentimente"* (p.7); P. promovează *"un răscolitor conţinut de idei şi sentimente"* (p.23); P. *"s-a decis să compună o lucrare revoluţionară... (cu un) bogat conţinut de idei şi sentimente"* (p.70); el practică *"o artă ce redă expresiv o imagine fidelă a vieţii"* (p.13); *"inspiraţia sa izvorăşte din acea apă vie a legăturii indestructibile cu viaţa"* (p.61); a scris opusuri *"pline de un vibrant şi mişcător umanism"* (p.57); el simţea *"un îndemn lăuntric, în armonie cu estetica sa, adînc umanistă, estetică* (sic; n.G.Pr.), *prin care dialogul rodnic dintre muzician şi public este o condiţie a reuşitei"* (p.120). Stîngismul acestei maniere de a scrie (à la Jdanov, Vicu Mîndra, Novicov) se îmbină, din păcate, şi cu stîngăcia unor formulări: *"tînărul Giacomo avea înclinaţie spre veşnicie"* (p.29); un anume duet e o pagină *"de duioşie umană"* (p.61); la p.172, d-l Popovici se exprimă sentenţios: *"omul, sublimul biped"*; în cutare arie ni s-ar sugera *"îmbinarea armonioasă a mai multor stări ale inimii zdrobite"* (p.76) etc.

Dar maladia cea mai gravă de care suferă scrisul d-lui Popovici este metaforita purulentă. Domnia-sa n-are stare şi emite tropi: Puccini *"a apărut ca un ultim sărut al soarelui"* (p.18); o variantă inversă, la p.124: G.P. e un *"poet resemnat în faţa ultimului sărut al soarelui"*. D-l Popovici vrea să ne comunice informaţia că Puccini are un suflet vibratil. Iată ce iese: *"talentul său ieşit din comun, ascuns în adîncul codrilor inimii sale fremătătoare"* (p.19; e foarte greu de spus de ce *codrii*); pentru cei *"loviţi de soartă, care sufereau de frig şi foame"*, activitatea artistică a lui P. e *"asemenea apelor înmiresmate* (?!; n.G.Pr.) *şi reci, pentru drumeţul obosit de arşiţa soarelui"* (p.22); Mimi, din Boema, e o tînără *"cu sufletul deschis precum o carte plină de aserţiuni înţelepte"* (p.57; ai spune că Mimi e un fel de Mahatma Gandhi); *"laitmotivul lui Scarpia e încrustat în contextul muzicii ca o apă tare"* (p.145) ş.a.

Am decupat aceste tumori de pe organismul pe care-l alterează masiv, spre a învedera cititorului neprofesionist că ispita literaturizării acţionează ca un drog. Tulbură şi omul şi tomul.

George PRUTEANU

*) *Vis de iubire (Viaţa şi opera lui Giacomo Puccini)*, Ed. Albatros, Buc., 1995, 176 p., 5610 lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Cargonauţii

Asistăm zilnic pe străzile din centrul Bucureştiului la scene în care automobilele parcate neregulamentar sînt remorcate de maşini speciale. Firme precum Romcargo sau SPC prosperă de pe urma neglijenţei şoferilor. E unul din capitolele la care legea se aplică fără ezitare. Nu e nevoie de mai mult de două, trei minute pentru ca maşina parcată greşit să dispară fără urmă. Proprietarul contravenient va avea de trecut printr-un mic calvar. Întîi că nu va sti ce s-a întîmplat, furt sau ridicare. Va căuta martori care să-l lămurească, va telefona la poliţie şi la firmele remorcatoare şi, după cum îi va fi norocul, va afla mai devreme sau mai tîrziu unde i-a fost dus automobilul. Pe Splaiul Unirii la numărul 162 ori în parcarea din strada Matei Milo. Presupunînd că o va găsi în acest din urmă loc, pentru a o recupera va trebui să bată şi drumul pînă la casieria aflată lîngă Casa Armatei. Dacă omul are o maşină mai acătării iar isteţii remorcatori nu i-au făcut proces verbal, nu va mai avea nevoie de chitanţa de la casierie, va putea "cădea la pace" cu gardianul public care păzeşte parcarea. Altfel, va achita în mod oficial 125 de mii de lei. La Romcargo suma e ceva mai mică: 113 mii de lei. Cei păţiţi au mai multe tipuri de reacţii: de recunoaştere a contravenţiei, de contestare a situaţiei sau de revoltă împotriva întregii proceduri. Primăria şi poliţia, care colaborează cu firmele de remorcare, aduc în sprijinul acestei activităţi argumentul că sistemul se practică în toate oraşele europene. Maşinile parcate neregulamentar, spune şeful departamentului serviciilor publice din Primărie, pun în pericol siguranţa circulaţiei, împiedică intervenţiile salvării sau pompierilor şi degajarea zăpezii pe timp de iarnă. E vorba deci de interesul obştesc. Sînt efecte care pot dăuna celorlalţi cetăţeni. De partea acestora sînt şi legile şi autorităţile. De partea celorlalţi, alergătura şi amenzile. Problema de fond este, de fapt, creşterea numărului de autovehicule care, din 1989, deja s-a triplat. Pentru mărirea numărului locurilor de parcare din centru, spun edilii, sînt necesare construcţii subterane sau supraterane, deci investiţii, adică, mai avem de aşteptat. Pînă una alta însă, un spaţiu ultracentral a fost destinat parcării maşinilor ridicate de firma SPC (parcare pentru maşinile găsite parcate neregulamentar).

Deşi oprirea automobilului într-un loc interzis este fără îndoială un fapt ce trebuie sancţionat, apar totuşi cîteva întrebări:

Nu pot fi oare găsite alte metode de descurajare a parcărilor neregulamentare, eventual amenzi consistente?

De ce dintr-o contravenţie care dăunează unui interes public, au de cîştigat firme particulare ale căror profituri nu sînt neapărat investite tot în interes public? Confiscarea, fie ea şi vremelnică, a unui obiect care aparţine altuia nu e un abuz ? Mai ales atîta timp cît nu e vorba de intervenţii în situaţii excepţionale, ci de o activitate sistematică şi febrilă din care ies mulţi bani.

În sfîrşit, presupunînd că sistemul s-ar dovedi a fi unica soluţie eficientă şi ar fi considerat şi de cetăţeni drept benefic pentru necesităţile oraşului, mai rămîne problema acelor oameni care locuiesc în centru şi nu au nicăieri în jurul locuinţei un loc de parcare *legal*. Ei trebuie să-şi păzească în permanenţă automobilul de furia remorcagiilor. Există cazuri în care aceeaşi maşină a fost ridicată de mai multe ori pe zi din faţa casei proprietarului. Ar mai fi şi chestiunea recuperării autoturismului de la firmele respective, lucru ce deocamdată nu poate fi făcut la orice oră şi nici în week-end, aşa cum ar fi normal.

Andrei MANOLESCU

TREI ETNII ÎN OGLINDĂ

"Dom'le, sînt două oraşe pe lumea asta unde străzile n-au nume, îs cu cifre: New York şi Cristian. Numa' că la noi sînt cu cifre romane!"

Satul Cristian poate stîrni curiozitatea oricui are timp să se aplece asupra cotidianului. După ce străbaţi cei zece kilometri spre vest în lunca Cibinului – distanţă care îl separă de Sibiu – turla impunătoare a bisericii evanghelice fortificate şi berzele care se rotesc în aer anunţă prezenţa acestei aşezări.

Satul a fost fondat strategic pe la jumătatea secolului XII – după atestările documentare – de către colonişti germani "invitaţi" a se stabili acolo de regii unguri din dinastia arpadiană. Părăsindu-şi regiunile de origine, împovărate de servituţile feudale, aceştia au venit în valuri succesive, într-un loc în care – simţeau ei – puteau să-şi facă propriile reguli.

Cu timpul, aşezarea a devenit un mozaic etnic: saşilor li s-au adăugat românii şi ţiganii. Primii au venit din satele învecinate, după 1600. La început erau angajaţi ca lucrători agricoli şi nu aveau dreptul să-şi construiască locuinţa decît în afara satului. Casele lor erau rudimentare, din lemn, sau bordeie de pămînt. Actuala biserică ortodoxă a fost construită în 1790. Se presupune că înaintea construirii ei exista o biserică ortodoxă din lemn ce s-a deteriorat. La rîndul lor, ţiganii au pătruns treptat în sat, tot ca lucrători angajaţi, completînd tabloul etnic al aşezării.

Situaţia demografică s-a schimbat mult după 1989. Cea mai mare parte a populaţiei săseşti a emigrat în Germania. În acelaşi timp, un nou val de populaţie românească – desemnaţi de localnici prin apelativul "vinitúri" – provenind din toate regiunile ţării, s-a stabilit în Cristian, astfel că astăzi, din 3300 de locuitori, doar 70 sînt saşi. 25 de procente sînt reprezentate de ţigani iar restul de 70% – populaţie de origine română.

Fascinaţia acestui loc vine din interacţiunea celor trei modele culturale – sursă potenţială pentru un *discurs al diferenţelor şi despre diferenţe.*

* * *

Structurarea celor trei etnii în patru mari grupuri (saşii, ţiganii, românii vechi şi cei noi – "vinitúrile") impunea investigarea raporturilor dintre ele, a felului în care se privesc unii pe alţii. Drept "oglindă" am folosit o formă simplificată a experimentului *hărţii mentale*, cerînd sătenilor să plaseze diversele "neamuri de oameni" pe o hartă schematică a locului. Pe ea, s-au "desenat" şi reprezentările locuitorilor Cristianului privind localizarea "oamenilor bogaţi şi a celor săraci".

Pentru saşi nu există diferenţe între români

Saşii se definesc drept cei mai vechi locuitori ai comunei. Ei se autoplasează în centru, făcînd apel la reperele principale ale localităţii: Biserica Evanghelică, Muzeul şi Şcoala. Cîteva localizări aleg drept punct de referinţă Cimitirul Evanghelic. Instituţiile alese sînt evident cele ce conferă prestigiul unei comunităţi, ele fiind, totodată, şi mărci ale identităţii şi continuităţii etniei întemeietoare a satului.

Pentru aproape jumătate dintre saşii cu care am stat de vorbă *nu există diferenţe între românii vechi şi cei noi.* De altfel, nu poate fi vorba despre o localizare precisă a românilor noi, ci mai degrabă despre una difuză: ei sînt fie asociaţi "românilor", fie percepuţi ca fiind peste tot. Interesant este şi faptul că nu există două hărţi ale saşilor

© E. Tănjală

care să arate la fel în ce priveşte "vinitúrile". În schimb, *românii vechi* sînt asociaţi Bisericii Ortodoxe şi situaţi spre sud, până la Cimitirul Evanghelic.

Asupra *ţiganilor* există un consens desăvîrşit: ei s-au stabilit la periferia localităţii, după calea ferată, practic în afara satului (în pofida cîtorva plasări pe strada XX, zisă a Jinarilor, unde locuiesc cîteva familii de români venite din Jina).

Bogaţii sînt reprezentaţi ca ocupînd Centrul cam de jumătate dintre saşi. Restul afirmă fie că sînt împrăştiaţi prin comună, fie că nu există. *Săracii* sînt însă localizaţi cu multă precizie în zonele "rezervate" ţiganilor, după calea ferată şi pe strada XX. De asemenea, cîţiva vorbitori îi aşează explicit "la exterior". Se conturează astfel o opoziţie între centrul bogat, locuit de saşi, şi marginea săracă, ţigănească.

Românii vechi: "Saşii au plecat cu toţii"

Reprezentarea românilor vechi referitoare la saşi conţine două orientări principale: unii susţin cu tărie că "saşi nu mai sunt, au plecat toţi", alţii (majoritatea) recunosc existenţa etnicilor germani în sat, ba chiar le atribuie un loc central – în jurul Bisericii Evanghelice şi pe strada principală.

Autopoziţionarea românilor vechi acoperă aproape întreaga hartă. Există totuşi anumite zone în care se înregistrează grupări însemnate: cele mai multe în jurul Bisericii Ortodoxe şi între braţele Cibinului. Prin urmare, românii vechi se autoreprezintă ca fiind situaţi în partea vestică a localităţii, ca într-o enclavă aflată nici în centru, dar nici la periferie.

Românii noi sînt percepuţi ca fiind împrăştiaţi în tot satul, 5 dintre interlocutori afirmînd chiar că "vinitúrile sînt răspîndite peste tot". În rest – o diversitate extraordinară: pe strada principală, în jurul stadionului, pe malul rîului. Un mare număr de localizări indică, însă, aşa-numita stradă a jinarilor. În ciuda numelui pe care îl poartă, aici nu locuiesc decît trei familii venite din Jina (sat montan, locuit de ciobani), restul caselor fiind ocupate de români noi din diverse colţuri ale ţării.

Cînd vine vorba de spaţiul locuit de ţigani, consensul se menţine: toţi îi plasează în afara satului, după linia ferată. Există mici diferenţe în poziţionarea lor exactă, ba pe strada XX, ba vis-à-vis de gară, ba în Dallas (numele popular al cartierului ţigănesc). În majoritatea cazurilor, zona locuită de ţigani coincide cu cea a *săracilor.* Apare o adevărată congruenţă a celor două arii, plasate imaginar la periferia şi chiar în exteriorul satului.

Contaminaţi de modelul săsesc

Ca în majoritatea satelor ardelene, oamenii ţin la cîteva valori fundamentale. "Centrul" acestora: ethosul muncii, opţiunea pentru chibzuinţă şi pregătirea îndelungată a fiecărei acţiuni. Articulate, evident, cu o puternică valorizare a familiei ca temelie a socialului: ea este cea care "trebuie să-şi protejeze fiecare membru" şi să-şi asume responsabilitatea pentru reuşita lui în viaţă.

În opinia majorităţii celor intervievaţi (92%) stăruie ideea că ***fiecare activitate trebuie planificată,*** *iar cei mai mulţi săteni, indiferent de etnie, vorbesc cu admiraţie despre saşi subliniind faptul că "sînt foarte ordonaţi, muncitori, meticuloşi, calculaţi" (S.M., româncă venită din Jina). Interesant e faptul că etnicii români sînt susţinătorii cei mai frecvenţi ai planificării activităţii.*

Sătenii mai cred că, în primul rînd, trebuie ***"să-ţi faci treaba bine"****, nu "să fii cel mai bun". Cu alte cuvinte, contează mai puţin să fii în fruntea satului, şi mai mult să fii gospodar bun în curtea ta. Şi tot românii sînt cei care îmbrăţişează în mai mare măsură această opinie.*

Singura condiţie a succesului este "să fii lucid, să ştii ce vrei". *Părerea că "norocul şi relaţiile sînt mai importante decît munca" este respinsă. Se conturează astfel un ethos al muncii care îşi găseşte rădăcinile în atitudinea saşilor: "Munca este cea mai indicată. Eu n-am văzut pe nimeni să moară din cauza la muncă. Aia-i treaba! Munca-i o satisfacţie pe undeva, eu numai prin muncă m-am dezvoltat şi mă dezvolt, nu prin alte surse" (H.H., sas, 35 de ani). "Apăi, cînd munceşti pînă şi organismul e mai sănătos. Şi, două la mînă, fără muncă nu se poate face nimic. / ... / Munca e muncă şi trebuie să muncesc de dimineaţa pînă seara ca să-mi cîştig existenţa" (G.I., român vechi, 46 de ani).*

Sătenii resping întîmplarea, hazardul. Majoritatea (75%) acceptă drept adevărată afirmaţia ***"cum îţi aşterni, aşa dormi"****, mai cu seamă saşii: "Pe lumea asta nimica nu cade din cer" (I.H., 37 de ani, sas).(M.F. şi B.V.)*

Zona ocupată de *bogaţi* se suprapune parţial peste cea locuită de românii vechi, aceştia autoatribuindu-şi calitatea de oameni înstăriţi. 10 menţionări îi situează pe cei avuţi în zona locuită de saşi (Centru şi Biserica Evanghelică) şi doar cîteva pe strada jinarilor.

Se conturează o serie de tendinţe dominante: atribuirea unei poziţii centrale saşilor, gruparea românilor vechi în jurul Bisericii Ortodoxe şi în partea vestică a localităţii. Din nou, ţiganii sînt în afara satului, din nou ei sînt cei săraci, din nou, aşadar, cei doi poli: Centrul locuit de saşii bogaţi şi periferia săracă ocupată de ţigani.

Românii noi: bogaţii sînt românii vechi

Românii noi îi aşează pe saşi tot în centru şi remarcă numărul lor mic. În contrast, *românii vechi* apar de cele mai multe ori localizaţi în partea vestică a comunei, reperele principale fiind Biserica Ortodoxă şi Cibinul. Se mai conturează două teritorii, primul în jurul terenului de fotbal, iar cel de-al doilea, mai restrîns, la confluenţa celor două braţe ale rîului Cibin. Doar cîţiva nou veniţi îi plasează pe băştinaşi în Centru.

Românii noi se autopercep ca deţinînd Centrul (80%) şi strada jinarilor. Alte teritorii ocupate de noii veniţi sînt situate la şoseaua naţională (spre Sibiu) şi în apropierea Stadionului. Spre deosebire de toţi ceilalţi, "vinitúrile" nu văd migraţia ca pe o "invadare" a satului.

Cea mai puternică reprezentare este cea referitoare la *ţigani*; ea reia stereotipul periferiei sărace.

Localizarea *bogaţilor*: predominant în zona centrală, dar şi în vestul comunei, pe malurile celor două braţe ale Cibinului. Am întîlnit o singură referinţă la un locuitor bogat din cartierul ţiganilor. Pe ansamblu, însă, lucrurile sînt clare: bogaţii sînt, de astă dată, românii vechi.

Ţiganii din Dallas

Ca grup, ţiganii au o situaţie aparte faţă de ceilalţi. Specificul decurge din faptul că ei nu se recunosc ca fiind etnici ţigani. Doar 8 subiecţi din 20 afirmă că sînt romi.

Pe de altă parte, este interesant de urmărit în ce măsură ţiganii se definesc ca fiind săraci prin plasarea lor pe hartă. Aşa cum am arătat pînă acum, celelalte grupuri identifică *săracii* cu ţiganii. Nici aceştia nu fac excepţie: majoritatea declară că săracii şi ţiganii locuiesc în aceleaşi zone, restul afirmînd că nu ştiu unde locuiesc cei săraci, că aceştia nu există sau că sînt peste tot. Numai cîţiva se definesc ca fiind săraci, şi anume cei care îşi afirmă apartenenţa etnică.

Ultimii noştri colaboratori la întocmirea hărţii îi plasează pe *ţigani* în jurul căii ferate, de preferinţă spre sud şi spre vest. Există însă variaţii surprinzătoare în aceste "reprezentări". Ţiganii locuiesc mai la stânga sau mai la dreapta, mai sus sau mai jos, după cum o cere interesul: ţigănia

începe exact de la casa subiectului, acesta însă se declară român. De altfel, trei interlocutori neagă existenţa ţiganilor în Cristian. Cifra nu este impresionantă, însă e deosebit de grăitoare prin explicaţiile invocate, de la cele categorice ("Ţigani nu există. Aici sînt români, români vechi") pînă la cele mai subtile ("sînt ţigani romanizaţi, / ... / adică români"; "dacă tai un ţigan şi un român la mînă tot roşu curge").

Un fenomen asemănător se întîmplă şi cînd discutăm despre saşi. Jumătate dintre cei care şi-au exprimat opinia faţă de localizarea saşilor observă că "nu mai stă / aici / nici un sas, doar doi, trei". Restul îi amplasează în jurul Bisericii Evanghelice şi în apropirea Cimitirului Evanghelic, fără a mai exista un consens asupra poziţiei acestora.

Românii vechi sînt asociaţi reperelor legate de Biserica şi Cimitirul Ortodox. Interesante sînt cele cîteva localizări în Dallas (unele exclusiv în acest cartier), indiscutabil legate de negarea statusului de ţigan.

Pentru o treime dintre repondenţi, pe românii noi "nu-i mai ştii, nu-i cunoşti, a venit peste tot: acum este sat românesc!". Cu doar două excepţii, ţiganii fac diferenţa între românii vechi şi cei noi. Pentru aceştia din urmă, însă, nu există o reprezentare foarte puternică şi precisă, nici măcar pentru cei care "îi cunosc": ei sînt "plimbaţi" fie în jurul Primăriei, fie între rîuri, fie lîngă terenul de fotbal.

Tipică ţiganilor rămîne pulverizarea ierarhiilor: *bogaţii* sînt sau peste tot, sau în centrul satului, însă un stereotip destul de puternic rămîne cel ce identifică bogaţii cu românii noi. Explicaţia rezidă în perceperea românilor noi ca pe un concurent în cadrul comunităţii, care a rupt ordinea şi a deteriorat şi mai mult poziţia socială a etnicilor romi, unanim văzuţi ca marginali.

Cele trei Centre ale satului

O privire atentă asupra tuturor perspectivelor descrise relevă faptul că saşii sînt percepuţi ca deţinînd o poziţie centrală în geografia satului: Biserica Evanghelică şi strada principală reprezintă, în fapt, centrul simbolic al aşezării, recunoscut ca atare de majoritatea sătenilor (excepţie fac cei cîţiva români care îl asociază Bisericii Ortodoxe, în timp ce o parte dintre ţigani vorbesc despre existenţa unui "centru ţigănesc" al satului aflat – unde altundeva decît în Dallas...). Practic, cele două etnii cu biserici proprii se autoplasează în jurul clădirii bisericii. Apare astfel o confirmare a observaţiei lui Mircea Eliade care arată că în centrul oricărei comunităţi se află un obiect sau o clădire învestită cu valoare sacră.

Românii vechi sînt amplasaţi în partea vestică a satului, în timp ce românii noi sînt percepuţi ca locuind peste tot ca nişte adevăraţi "invadatori". Nu putem să nu subliniem încă o dată faptul că saşii nu fac diferenţieri între români în funcţie de criteriul temporal.

Procesul de reconstrucţie ierarhică prin care trece Cristianul în urma plecării saşilor se reflectă în toate aceste reprezentări ale sătenilor. Dinamica deosebită a satului lasă în continuare la periferia societăţii pe ţigani, în timp ce saşii pierd din teren în lupta pentru ocuparea primului loc pe scara prestigiului social. Cei ce par a veni puternic din urmă sînt noii sosiţi...

Remarcabile sînt diferenţierile între grupurile etnice: pentru români, în general, cei mai bogaţi sînt românii vechi şi saşii. Saşii se reprezintă pe ei înşişi ca fiind cei mai bogaţi, iar ţiganii îi consideră pe saşi şi, în al doilea rînd, pe românii noi ca fiind cei mai înstăriţi. Mulţi vorbesc şi despre o stradă a bogaţilor, cea pe care stau invidiaţii patroni ai firmei *Aqua d'Or*, producătoare de băuturi carbogazoase şi proprietarii firmei de comercializare a berii *Sailer*. Bere pe care, la localul numit *Tiffany-pe-River*, o savurează întreg Cristianul, indiferent de etnie. Şi cu care s-a delectat şi echipa noastră de cercetare.

Mălina FRUNZĂ
Radu MĂLUREANU
Bogdan VOICU

Notă. Acest text valorifică rezultatele cercetării întreprinse, în iunie-octombrie 1996, de un grup de studenţi ai Facultăţilor de Sociologie din Bucureşti şi Cluj, în cadrul "Observatorului Social" coordonat de prof. Vintilă Mihăilescu. Prezentarea generală a satului Cristian a fost scrisă de Alexandru Bălăşescu.

Cronica ideilor sociale

Autorii şi beneficiarii puterii

De ani de zile, neabătut, într-o polemică unidirecţională, cimentată de un discurs al culpabilizării fără cusur, colonelul Vochină pătrunde în casele noastre, eroizîndu-i pe poliţişti şi ridiculizîndu-i pe şoferi. Colonelul Vochină este reporterul de serviciu al poliţiei rutiere. Emisiunea sa este un amestec savant de catastrofă şi comic. Poliţistul cameraman aduce, uneori, în prim-plan chipurile desfigurate ale accidentaţilor, făcînd risipă de planuri generoase şi descriptiv-voluptoase, alteori primplanează peste chipul tulbure al unui încăpăţînat care, pe aripile alcoolului, încearcă să se sumeţească pe străzile patriei, e de la sine înţeles că emisiunile colonelului Vochină nu alătură acestor evenimente şi pe cele rezultate din abuzurile poliţiei rutiere şi nici nu se gîndeşte să închine un calambur ridicol pe marginea deja proverbialei ignoranţe rutiere a echipajelor de poliţie, nu pomeneşte caracterul punitiv, şi nu preventiv al controalelor poliţieneşti, şi nici despre vînătoarea automobiliştilor delincvenţi pentru motive, de multe ori ilare – nu crîcneşte. Prezenţa colonelului Vochină la cîrma unei emisiuni de televiziune foarte vizionate, deşi punctul ei de vedere este, în mod fatal, partizan, nu determină pe nimeni – sau pe prea puţini – să se întrebe cîtă obiectivitate poate avea acesta filmînd comedia şoselei din maşina poliţiei. În ochii colonelului Vochină vinovăţia şoferilor sau a pietonilor este demult hotărîtă, culpele distribuite, protestele sînt fără sens, chiar dacă şoferul, indignat de amenda care i se aplică, indispune ochiul critic al colonelului care-l va încondeia scurt, prezentîndu-l în secvenţe comice, accelerate sau încetinite, chipurile – savant. Umorul colonelului Vochină este gros, direct, ca şi patetismul, cutremurul retoric al prezentării catastrofelor rutiere. Colonelul ilustrează cu strălucire realitatea infinitelor simpozioane stradale poliţişti-şoferi-pietoni. Rezumînd, morala acestora este, pentru poliţie: *am greşit nu este o expresie românească,* cel puţin poliţia n-o rosteşte vreodată.

Prezenţa implacabilă a colonelului pe micul ecran întăreşte impresia generală că societatea civilă nu a dezbătut suficient problema distribuitorilor şi gestionarilor de putere la nivelul social, urgenţe teoretizante i-au determinat pe amatorii de simpozioane să taie mereu din caietul de sală încurcata problemă a oficianţilor autorităţii. Astfel că, în vreme ce se vorbeşte despre separaţia puterilor în stat, alături, adică în stradă, puterea o face tot poliţistul, în multiplele sale metamorfoze: agent fiscal, rutier, funcţionar la curtea de conturi sau gardian public, uneori particular înzestrat cu o măciucă şi pus să salveze de clienţii temperamentali mica investiţie. Cert este că, dincoace de specioasa discuţie despre puteri şi relaţia dintre ele, funcţionează alternativa puterilor în stat – puterile din stradă care fac, de fapt, legea, aceste sinapse vicioase (taxa de protecţie nu e cerută doar de frăţiile din pieţe sau de pe bulevarde, ci şi de poliţişti) traduc legea cum le e în fire sau cum le cade mai comod, adevărata putere stă de fapt în chitanţierul lor.

Codul poliţistului a fost depus în parlament fără ca rumoarea opiniei publice să fi dat cuiva de gîndit. Legea referitoare la regimul armelor – la fel. Deşi, din acest punct de vedere, aceste documente ne priveau pe toţi. Nu ne poate fi indiferent pe mîna cui încap pistoale (chiar şi cu aer comprimat) într-o societate în care determinantă este agresivitatea generalizată. Lipsa unui contract ferm la nivelul instituţiilor puterii se răzbună la palierele inferioare. Autoritatea se manifestă agresiv, resentimentar, prezumţios. Şi pentru că, nu-i aşa, cele mai rezistente la schimbare au fost tocmai aceste puteri, ele sînt şi cele mai respectate sau, cum vă place, acceptate. Există, aşadar, un antiparlamentarism popular bine definit, o neîncredere fermă în justiţie şi un boicot general împotriva guvernului. În privinţa poliţiei, a armatei sau a bisericii, simţul critic paralizează acceptînd ideile primite şi locurile comune.

Ficţiunea unei politici incoruptibile, ireproşabile este atît de neruşinată şi corespunde atît de bine orizontului emoţional al omului de pe stradă încît nimeni nu protestează: doar ştim încă dinainte de '89 că miliţia este neprihănită, iar agresivitatea ei de zi cu zi corespunde încordării generale. Istoria continuă: colonelul Vochină va străbate, probabil, şi restul de grade pînă la absolutul militar în fruntea echipei sale, regizînd artistic restaurarea celui mai eficient (deocamdată) palier al puterii.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Eleganţa lăuntrică

– de vorbă cu scriitorul I. IGIROŞIANU, fost diplomat –

Domnul I. Igiroşianu şi-a început cariera în Ministerul Afacerilor Străine, în 1934 (cînd N. Titulescu era ministru de externe, şi încă din 1920, delegat permanent al ţării noastre la Liga Naţiunilor, ca preşedinte al Academiei Diplomatice Internaţionale). În 1947, el s-a înapoiat, într-o zi, de la slujbă neaşteptat de devreme; dimineaţa, cînd s-a dus la Ministerul de Externe, unde lucra atunci, a aflat că vechii diplomaţi nu mai au ce căuta în sediul clădirii, fiind îndepărtaţi din posturi de pe o zi pe alta. Nu i s-a îngăduit să-şi ia nici micile obiecte personale – agende, stilouri, cîteva cărţi – din sertarele propriului birou. Cum arăta lumea diplomaţilor noştri în perioada de maximă recunoaştere a contribuţiilor româneşti pe arena internaţională? Cum se făcea selecţia celor trimişi să ne reprezinte în afară? Cît depindea imaginea ţării de prestaţia acestor funcţionari publici în misiune în străinătate? Memorialistul şi unul dintre puţinii noştri prozatori care explorează mediul diplomatic, I. Igiroşianu, a răspuns cu amabilitate întrebărilor noastre.

Oameni de lume

Stimate dle Igiroşianu, de ce se arăta atît de ispititoare cariera diplomatică pentru tinerii din lumea bună a generaţiei dvs? Se simţeau cumva mai mult puşi în valoare, erau tentaţi de călătorii, de posibilitatea de a-şi lărgi cercul de relaţii, de salarii consistente?

I. Igiroşianu: A, nu, deloc. Dacă-i vorba de salarii, trebuie să spun că eram destul de prost plătiţi la început, cînd intram în minister. Leafa mea ca ataşat de legaţie, primul grad profesional, era cam jumătate cît a şoferului; eu primeam 2200 de lei, el – 4000. Dacă eram trimişi în străinătate era altceva: aveam lefuri bune. Nu îndestulătoare, totuşi, nici atunci. La Geneva, unde mă aflam în post, ministru era Gh. Crutzescu – un adevărat domn care cunoştea multă lume, căsătorit cu Simona Magheru, şi ea o persoană cu bune legături în societatea înaltă – şi trebuia, în calitatea sa, să dea recepţii, dejunuri cu numeroşi invitaţi, party-uri, şi pentru asta avea fonduri de recepţie de care eu, aflat la început de carieră, nu dispuneam. Dar ce nu apuca să facă el, sau nu-l interesa, trebuia să fac eu, să fiu la curent cu tot, aşa că activitatea mea devenea destul de costisitoare. Dar dacă se întîmpla ca şeful unei legaţii să fie zgîrcit, prea strîngător pentru el însuşi – existau şi asemenea nefericite excepţii – şi nu dădea nici o recepţie, nu organiza dineuri, preferînd să convertească sumele în aur sau în dolari şi să le depună la bănci, noi, cei mai mici în ierarhie, trebuia să ne îndeplinim, totuşi, misiunea, aşa cum o cerea statutul nostru. Şi atunci mai apelam şi la averea personală, ce să facem? Diplomaţia este o profesiune de prestigiu, care are nevoie de fonduri. În plus, la ora aceea, România era singura ţară din lume care avea la Geneva o legaţie pe lîngă Societatea Naţiunilor. Nu vorbesc numai de celelalte ţări, dar nici Marile Puteri nu aveau decît Delegaţii, mai mult sau mai puţin permanente. Excepţia fusese acceptată ca un omagiu personal adus lui Titulescu.

Situaţia aceasta stîrnea un plus de interes în mediul internaţional? În general, cum erau priviţi diplomaţii români din acel timp?

Cum să fie? Normal. Ca unii din aceeaşi lume. Ca europeni, pur şi simplu. Cu rare excepţii, cei ce intrau în diplomaţie erau oameni foarte bine crescuţi de-acasă, venind din familii bune, cu avere şi reputaţii solide, oameni culţi care-şi puteau face relaţii în mediul cel mai pretenţios fără efort. Intrînd în minister nu mai pierdeau timp să se pună la punct cu unele lucruri socotite elementare, de la sine înţelese: vorbeau şi scriau fără greş în minimum două limbi străine, aveau maniere civilizate, ştiau să se îmbrace elegant, stăpîneau cu farmec ceea ce se numeşte arta conversaţiei etc. Nu simţeam diferenţa între noi, cei trimişi din România, şi cei din ţările unde fuseserăm acreditaţi. Făceam parte din acelaşi "corp": eram "oameni de lume" care se mişcă fără complexe într-o lume cu valori şi reguli asemănătoare.

Exemplul lui Lucian Blaga – poet, filosof, diplomat – se evocă mult acum, cînd se discută despre necesităţile numirii personalităţilor culturale în posturi cheie peste hotare. Ele ar salva, se spune, imaginea României în lume, ar asigura reîntoarcerea noastră în Europa, pe uşa cea mare. Vasile Alecsandri a fost o persoană potrivită cu această misiune, dar cum s-ar fi comportat într-o activitate care cere tact, discreţie şi nu rareori o scuzabilă viclenie, strălucitul intelectual Ion Barbu, delicatul Radu Petrescu sau Mircea Dinescu, cel atît de direct?

Ion Barbu... nici nu se discută. Ion Pillat, da, el ne-ar fi putut reprezenta cu succes. Cînd se avansează opinii şi soluţii de acest fel se ignoră faptul că diplomaţia este o meserie cu un specific bine precizat, cu obligaţii de neocolit şi cu nişte reguli foarte stricte. Pe vremea cînd Duiliu Zamfirescu era proaspăt ataşat de Legaţie la Roma, ministrul nostru din Italia a convocat într-o dimineaţă, în mare secret, pe consilierul Legaţiei, pe primul şi pe al doilea secretar al misiunii şi pe ataşatul militar, "oamenii de bază", ca să le ceară sfatul: fusese informat că tînărul chipeş şi manierat vine zilnic la Legaţie, după-amiaza, se închide în birou şi lucrează acolo – nimeni nu ştie ce – vreme de ceasuri întregi. Despre ce-ar fi putut fi vorba? Ceilalţi diplomaţi n-aveau treabă decît cîteva ore, şi nu în toate zilele. Ce face Duiliu Zamfirescu? Compune rapoarte secrete, sau – Doamne fereşte! – copiază cumva cifrul pentru vreo putere străină? Colaboratorii ministrului l-au liniştit în grabă: tînărul repurtase numeroase succese feminine la Roma – de altfel, majoritatea diplomaţilor români au fost dintotdeauna cunoscuţi ca bărbaţi curtenitori, plini de farmec – aşa că, evitînd să fie deranjat acasă de vreo admiratoare insistentă, se retrăgea la Legaţie şi... scria poezii. "Păcat, a oftat şeful misiunii. Părea un tînăr atît de serios..."

Criterii de selecţie

Promovarea într-un post în străinătate reprezenta uneori şi o recompensă politică?

Diplomaţii de carieră erau aleşi fie de Rege, ori propuşi de primul ministru ori erau oameni de lume, foarte bine cunoscuţi, din ceea ce se chema *high-life*. Şi nu era vorba, neapărat, de recompensă politică. Majoritatea diplomaţilor de carieră – jurişti, cu studii în Franţa – aveau legături cu partidul liberal. Dar hotărîtor, şi, neţinînd seamă de nici o influenţă din afară, se dovedea examenul de intrare în cadrul ministerului. Principial era deschis oricui, dar promovarea lui se obţinea foarte greu. Cîţiva ambiţioşi, harnici, plini de tenacitate, au mai pătruns, desigur, dar pe cît a fost posibil, n-au fost trimişi în străinătate. De altfel, primii doi ani nu se punea problema plecării oficiale peste hotare: făceai în acel timp o pregătire temeinică trecînd prin toate secţiile, pentru a avea un orizont deschis şi a acumula cunoştinţe utile în toate compartimentele necesare activităţii la post.

Vă mai amintiţi cîtiva colegi, din minister, sau de la legaţiile unde-aţi funcţionat, de la Geneva, de la Paris, Madrid, de la Sofia ori de la Varşovia?

Pot să vă arăt Anuarul Ministerului Afacerilor Străine din 1942, îl mai răsfoiesc uneori. E plin de nume de prieteni, nume de colegi, nume de adversari, mai mult sau mai puţini direcţi, care aveau legături între ei, de prietenie sau de rudenie, sau urmau să cunoască o soartă comună după 1944: Frederic Nanu, Raul Bossy, Dinu Cantemir, marele meu prieten, George Duca, băiatul premierului asasinat, fraţii Crutzescu, Gheorghe şi Radu, Dinu Hiottu, Buzdugan, fostul regent, Pettala – nevastă-sa era prietenă cu familia noastră –, Ion Magheru, Flondor, Rădulescu-Pogoneanu, Barbu Catargi, Lahovary, Mocsony-Stîrcea, Mircea Berindei, Niculescu-Buzeşti, Solacolu, Cămărăşescu, Nicolae Celibidache, vărul marelui dirijor...

Cum se prezentau soţiile diplomaţilor?

Membrii corpului diplomatic şi ai celui consular, ca şi funcţionarii Ministerului, nu se puteau căsători decît în urma unei autorizaţii prealabile, date în scris de Ministerul Afacerilor Străine. Conta onorabilitatea viitorului soţ şi a familiei acestuia, cetăţenia sa, averea personală a solicitantului cît şi a viitorului soţ. Dacă se căsătorea cineva fără această autorizaţie era pus, prin înalt decret, în disponibilitate şi nu mai putea fi rechemat vreodată în funcţie. Se poate înţelege, astfel, de la sine, care era stilul nevestelor de diplomaţi. Pe vremea mea femeile nu ocupau posturi în diplomaţie, Dna Kollontay, ambasadoarea sovietică la Stockholm, era o excepţie. În ministerul nostru lucrau ca dactilografe sau secretare femei de condiţie bună: aveau ţinută ireproşabilă, nivel cultural, se îmbrăcau elegant. La mine în birou, dactilografă la secţia politică era o aviatoare, Victoria Pop de Lozna-Mare, fiică de mare industriaş transilvănean, din cîte-mi amintesc. În timpul războiului am citit că se angajase în aviaţie, executa misiuni de salvare a răniţilor, a ajuns pînă aproape de Stalingrad.

Cînd încercăm, să recreăm o atmosferă, ne interesează numeroase amănunte: cum se desfăşura un dineu, o petrecere, cum era mobilată o legaţie?

În general, nu "folclorizam" meniul, servind invitaţilor mămăliguţă cu brînză, sarmale, mititei, aşa-numitele feluri tradiţionale româneşti. Diplomaţii străini aflaţi în posturi aici cunoşteau Capşa, unde meniul era internaţional, nu exista mare deosebire între ce mîncai la Paris sau în Bucureşti; numai că la Paris mai găseai restaurante foarte rafinate şi în cartiere, nu numai în centru, ceea ce în Bucureşti nu se întîmpla. Mulţi dintre ei frecventau curent casele românilor din lumea bună unde la dejunuri se ofereau feluri cu care erau obişnuiţi în ţara de unde veneau. Chiar primul ambasador sovietic la noi, Ostovski, sosit în 1935, nu se comporta în "stilul" de la el de-acasă: în Bucureşti avea o locuinţă frumoasă, o menajeră franţuzoaică, el însuşi era un domn, nici o legătură cu diplomaţii ruşi de după război. Bineînţeles, şi amănuntele aparent nesemnificative erau foarte importante în crearea atmosferei în activitatea de zi cu zi. Cînd l-am cunoscut pe Titulescu, chiar la prima noastră întîlnire, ocazie în care ministrul mă îndemnase să mă reîntorc neapărat la Paris să-mi dau ultimele examene la Institutul de Înalte Studii Internaţionale înainte de a mă prezenta la concursul de admitere în minister doar pe baza studiilor mele de drept din ţară, am fost încurajat de atmosfera destinsă a convorbirii şi l-am felicitat pentru gustul alegerii mobilelor, în special franţuzeşti, din salon.

Mi-a mărturisit că, încă din tinereţe, e ferm convins că dacă te aşezi pe un scaun franţuzesc din secolul al XVIII-lea, el te obligă să fii inteligent, să-ţi ţii şira spinării dreaptă, să stai mereu drept – fără a deveni ţanţoş – în mod elegant, decent şi demn. Acest tip de scaun îţi asigură o poziţie confortabilă dar raţională, deloc molesitoare în care îţi păstrezi mintea vie, atentă.

Dubli mesageri

Domnule Igiroşianu, cum se făceau relaţii cu personalităţile culturale din străinătate?

Contau foarte mult relaţiile personale: eu, din studenţie, îl cunoscusem pe Montherlant, mai apoi am devenit prieten cu Paul Claudel şi cu familia lui, eram în raporturi bune cu Fr. Mauriac iar, după război imediat, ne-am împrietenit cu Romain Gary, am rămas mult timp în legături. Nu mai spun că mergeam la expoziţii, la premiere, cunoşteam actori şi regizori importanţi ai timpului, făceam excursii cu familiile de prieteni din societatea înaltă în care fusesem primiţi. Dacă ne simţeam, în felul nostru, ca nişte mesageri ai civilizaţiei, ai culturii noastre, nu-i mai puţin adevărat că facilitam totodată, o bună cunoaştere a culturii europene la zi, în mediul românesc. Asta tocmai prin pătrunderea în mediul cultural internaţional, prin frecventarea marilor personalităţi. De altfel, totdeauna cînd te duceai la o petrecere particulară, nu exista să nu găseşti cîţiva diplomaţi sau un ministru, un şef de legaţie; şi în străinătate lucrurile se petreceau aşa, dar şi la Bucureşti, în majoritatea caselor mari. Nu trăiam într-o lume închisă.

Actiunile dvs. făceau parte dintr-un plan mai larg de promovare a imaginii ţării, discutat dinainte, aprobat de superiori?

Puteam dovedi iniţiativă personală, toţi ţineam la imaginea ţării, asta nu se discuta. Patriotismul era implicit, se presupunea de la început că există, nu trebuia subliniat. Un singur coleg al meu de la Geneva, mai bizar, mai închis ca temperament, îşi argumenta totdeauna poziţia făcînd mult caz de patriotism, de istorie, dar în mod nenuanţat. Pentru a-şi susţine opiniile decupa articole din *Universul*, uneori şi din *Porunca Vremii*, în special pe probleme istorice. Gh. Crutzescu se întreba totdeauna cum de marele jurist şi diplomat V.V. Pella îl trecuse la examen pe acest om foarte nepotrivit pentru misiunea pe care o avea de îndeplinit în străinătate.

Oricum, în pragul războiului mă gîndeam adeseori că, în vremurile care se anunţau, agenţii diplomatici riscau să rămînă numai nişte telegrafişti şi arhivari. Viitorul va aparţine marii prese internaţionale, altor factori. Politica de anvergură va fi dusă direct de şefii de state – aşa-mi spuneam atunci. Dar... nimeni nu-i profet absolut. Lucrurile se schimbă mereu. Rămîne, totuşi, mereu adevărat faptul că diplomaţia românească interbelică avea o tradiţie de civilizaţie pe care putem spera s-o reluăm astăzi.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://www.netside.net /romanian_lobby/dilema.html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 217 ● 21-27 martie 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.

Anul V
nr.218
28 martie - 3 aprilie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DIPLOMAŢI ŞI DIPLOMAŢIE (II)

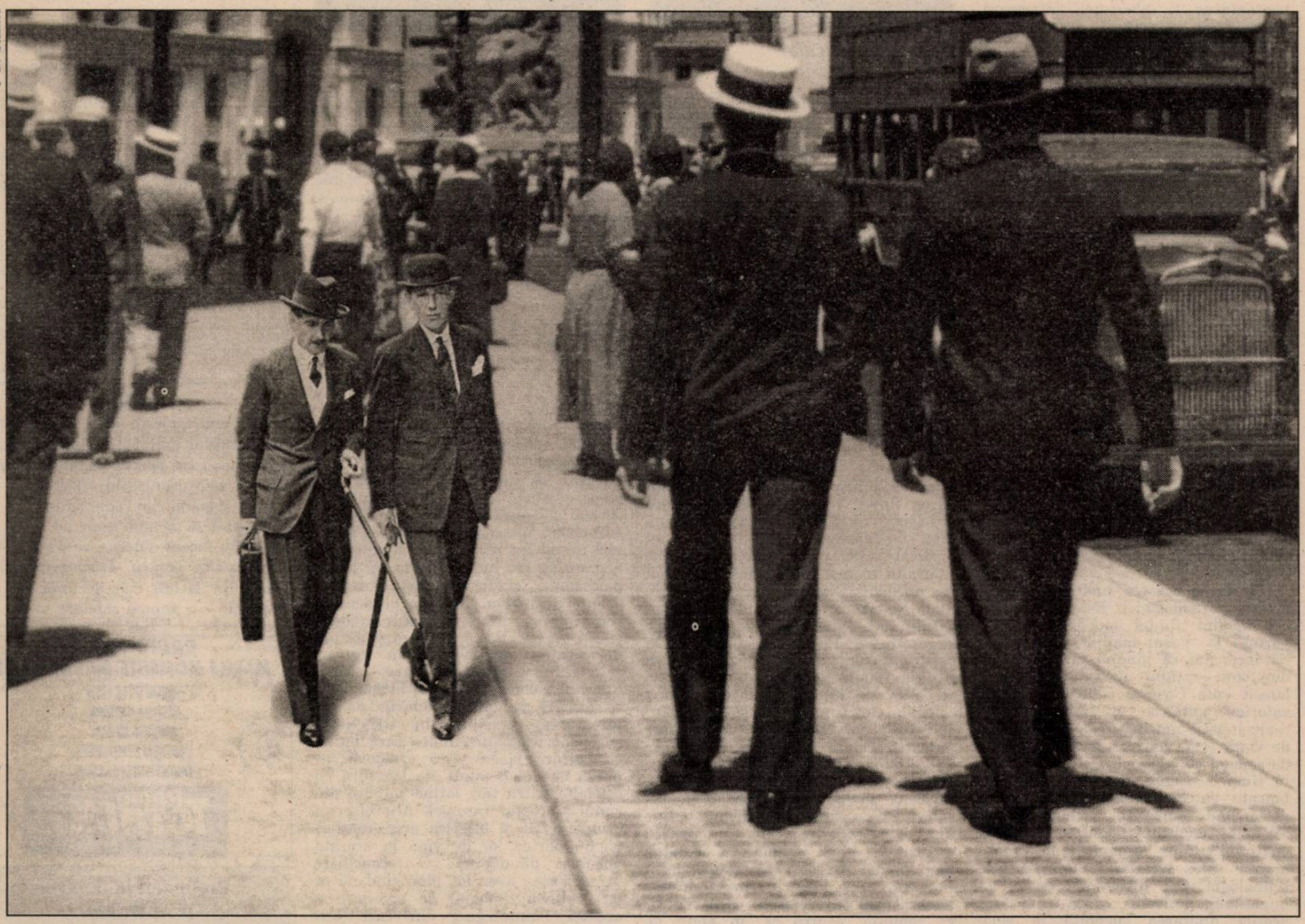

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Nu trimiteţi pe unul ca acela care ar fi ruda vreunui dregător şi-l va cere pre el ruda lui să plece la o faptă ca aceea, fără să fie destoinic la aceasta şi pentru voia rudei lui l-aţi trimis pe el."

(„ÎNVĂŢĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU TEODOSIE")

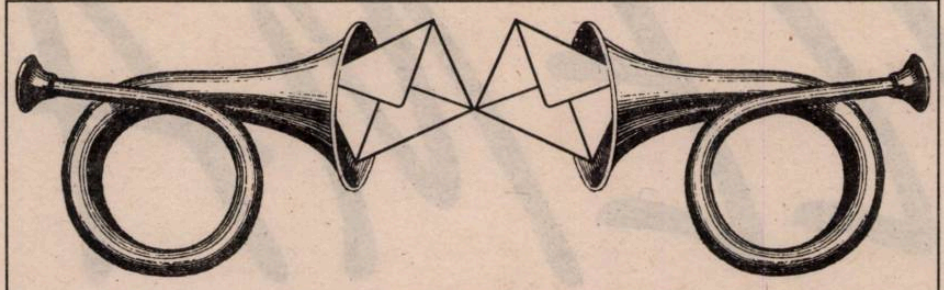

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 214: „Natură & tehnologie“

Un bumerang periculos

Recunosc că am pierdut startul în ceea ce priveşte subiectul "Natură şi tehnologie", dar poate nici acum nu este prea tîrziu să exprim punctul de vedere al unui inginer, ocupaţie care trezeşte instantaneu prejudecata de cuplare greoaie, dacă nu imposibilă, la cîmpul ideilor. Sper numai să nu fiu descalificat pentru neîncadrarea în timpul standardizat de reacţie.

Mărturisesc că am citit cu interes acel număr (ca şi multe altele) al *Dilemei* şi m-aş bucura dacă, vreodată, veţi reveni la această problematică, chiar dacă sub o tematică apropiată. Lucrez în domeniul comunicaţiilor şi simt adesea agresarea lăuntrică, exercitată dinspre exterior, pe care o aduce cu sine progresul accelerat al tehnologiilor.

Sînt un adept temperat al tehnicii şi practicant de circumstanţă al ei. Cîtă vreme eforturile de cercetare, inovare, inventică etc. au ca ţel mărturisit eradicarea suferinţelor umane, neatentarea la libertatea interioară, promovarea securităţii persoanei în faţa maladiilor de tot felul, eliberarea de toxinele primitivismului şi inculturii, atunci respectivele eforturi se încadrează în rosturile firesti ale evoluţiei omenirii. Însă adevărata problemă o constituie excesul abuziv al noilor tehnologii, consecinţa nefastă a exacerbării admiraţiei pentru tehnică fiind abandonarea personalităţii în jocul artificial al sistemelor de gîndire actuale, ale căror sterilitate şi otravă s-au strecurat, fără ripostă, peste tot. Există întrebări care ar trebui să ne preocupe mai mult. Ce valori ne propune noua eră supertehnicistă? Prin ce merite produsele finite ale ştiinţelor de azi ne acaparează, cu perseverenţă, timpul, atenţia, interesul? Ce tip de înnoire lăuntrică vor aduce ultimele cuceriri: reţeaua INTERNET, telefonia celulară, videoclipul? Este prematur să se vorbească despre progresul tehnicii. Mai nimerit ar fi să se facă referiri la evoluţia ei. Vom putea să vorbim despre progres atunci cînd fiinţa umană va ieşi îmbogăţită spiritual din contactul cu tehnica, păstrîndu-şi demnitatea şi nerecurgînd la capitulări ridicole în faţa lumii create, uitînd de Creator...

Şi de ce această îmbrăţişare fără rezerve a tehnologiei? Este oare vorba de orgoliul fiinţei omeneşti, făcută părtaşă la "pasul înainte" al ştiinţei? Să încercăm să gîndim fără exaltări: din care raţiuni umanitariste s-au lansat spre Cosmos vehicule spaţiale valorînd miliarde şi miliarde? S-a realizat vreo ameliorare a problemelor de viaţă şi de moarte pentru milioane de semeni ce sufereau aici, pe Pămînt, în timp ce sonde interplanetare erau lansate cu ceremonialul de rigoare, declanşînd competiţii, nedemne de o societate civilizată, pentru cucerirea spaţiului? Fals umanitarism, roase orgolii ale istoriei. Supralicitată, tehnologia nu înseamnă decît un bumerang periculos, dacă nu i se acordă limitarea cuvenită în semnificaţii şi rost. Efectele nefaste ale tehnicizării vieţii nu vor întîrzia să apară. Unele au şi început să se manifeste, numai că procesul de alterare spirituală fiind imanent vieţii de zi cu zi, discernămîntul este anevoios şi dificil. Or, tocmai acest lucru mi se pare important: respingerea exceselor ce duc la depersonalizarea individuală, dărîmarea de pe soclu a chipului cioplit, înveşmîntat în faldurile mincinoase ale omnipotenţei. Consider că acestor vremuri li se pot aplica, fără dubii, cuvintele lui Ortega Y Gasset referitoare la veacul trecut: "...civilizaţia secolului al XIX-lea are o asemenea natură încît permite omului mediu să se instaleze într-o lume debordînd de bunuri, lume căreia el îi percepe doar supraabundenţa, nu şi neliniştile". (*Revolta maselor* – Humanitas, 1994, p. 123, trad. de Coman Lupu).

Înstrăinarea omului, însingurarea lui sufocantă, se produc mai repede şi mai eficace în marile metropole, acolo unde tehnologia şi-a scos la atac toate armele, atît cele onorabile, cît şi cele ignobile. Şi se pare că arsenalul ei nu va seca niciodată. Ar trebui ca nici opunerea noastră, nu gratuită, ci edificatoare, să nu înceteze.

Alexandru BOŢOROGA
Sinaia, 14 martie 1997

Nr. 215: „Bolile sistemului medical“

Dilemele medicului la început de drum

Doamna redactor-şef Elena Ştefoi, în argumentul numărului dedicat "Imaginii României", afirma: "Faptul că un corp de elită precum cel al medicilor «cumpără» (= fură) subiectele la un examen nu scoate în stradă milioane de pacienţi dispreţuiţi, nici nu cutremură conştiinţele naţiunii". Revista *Dilema* pregăteşte un număr dedicat "Sistemului medical" şi, desigur, nu va scoate în stradă pacienţii dispreţuiţi, nici nu va cutremura conştiinţele naţiunii dar, sper, va da de gîndit. Poate că, în ziua de azi, medicina va cîştiga mai mult din dezbaterile de idei decît din măsurile concrete ce se iau, impuse de un buget în care sănătatea nu este cu adevărat o prioritate. Dilemele unui medic la început de drum ar dori să fie auzite. Atît.

Răspunsul la întrebările ce şi le pune ar putea veni odată cu schimbarea unui întreg sistem. Fiecare absolvent al Facultăţii de Medicină vrea să-şi găsească un loc în "Sistemul medical". De aici încep... dilemele tînărului medic. Să nu dea examenul de rezidenţiat şi să ajungă la ţară, unde se va lovi de sărăcia dispensarului şi a oamenilor dar mai ales de singurătatea lui, a medicului fără experienţă, în faţa bolilor? Sau să dea bătălia numită Rezidenţiat? Dar atunci va avea de luptat cu ingeniozitatea colegilor care s-au gîndit să "cumpere" subiectele, iar "asta-i cam de multişor poveste". Odată rezidenţiatul luat, se va găsi în faţa altei dileme: să se mulţumească cu ce are, iar ca medic rezident să nu ştie dacă să-şi dea salariul pe o carte de medicină sau pe una de beletristică? Sau să dorească mai mult, pentru că simte că ar putea mai mult? Ar dori să ocupe, prin concurs, un post în învăţămîntul medical sau în cercetare. Este sfătuit să renunţe, pentru că, în afară de ştiinţa de carte, ar avea nevoie şi de un anumit "passe-partout", pe care nu-l are.

Tînărul medic nu crede aşa ceva, este idealist, este convins că învăţătura şi numai învăţătura este suficientă. Face o teză apreciată, dar... cîştigă experienţă de viaţă. Şi iată-l în faţa altei dileme: să rămînă în România şi să lupte în continuare, fără ca rezultatele la care va ajunge să fie pe măsura muncii sale şi a bunei sale credinţe? Sau să plece din ţară, traumatizîndu-şi familia şi prietenii, pentru a fi, un timp sau mereu, un nimeni în societatea de acolo? Poate fi acuzat că ambiţiile lui sînt prea mari. El n-ar vrea să le numească ambiţii, ar vrea să le numească aspiraţii. Oare aspiraţiile nu se pot astăzi împlini? Copleşit de dileme, tînărul medic ar dori să ştie cum să privească lumea în care trăieşte. Pentru a-şi trata angoasele ştie ce pastile trebuie să ia. Aşteaptă bucuriile cu braţele deschise. Mai greu este să găsească echilibrul între aceste extreme. Cu gîndul la o meritată schimbare în sistemul medical, a găsit echilibrul în cuvintele lui Marc Aureliu, ce ne învaţă să avem: "Seninătatea de a accepta ceea ce nu poate fi schimbat. Curajul de a schimba ceea ce nu poate fi schimbat. Înţelepciunea de a face deosebirea între aceste două posibilităţi".

Ana Isabela TEODORESCU
medic rezident
str. C. Dobrogeanu Gherea 1-7, Ploieşti

O replică la o „revistă a presei“

Stimată Doamnă redactor-şef,

Vă scriu pentru respectul ce vi-l port atît dumneavoastră cît şi revistei condusă de dl prof. Andrei Pleşu, pe care o consider publicaţia nr. 1 de la noi din ţară şi sper că nu sînt puţini cei care împărtăşesc această opinie. Aflată într-o astfel de prioritate se impun şi anumite exigenţe. Nu sînt nici ziarist, nici scriitor, nici istoric, nici teolog, ci un cetăţean îndurerat de mersul anormal al societăţii noastre. Gîlceava şi ura din jurul nostru, indiferent sub ce formă s-ar manifesta, mă dor, iar aceasta m-a determinat să public, încă cu ani în urmă, articole ca: "Pe cînd reconcilierea naţională?" şi "De ce atîta intoleranţă?", precum şi articole despre disputele interreligioase şi interetnice.

În numărul 215 (5-17 III '97) al revistei *Dilema* a apărut titlul: "Plecăciuni de primăvară sau Regele pe post de ambasador" în care sînt citat – printre alţii – cu articolul: "Biserica şi intrarea în organismele europene". În acest articol nu se spune nici un cuvînt nici despre regalitate şi nici nu se fac nimănui nici un fel de plecăciuni, ci se vorbeşte exclusiv despre o problemă extrem de actuală: reconcilierea dintre biserica ortodoxă şi cea greco-catolică, precum şi despre necesitatea ca cele două culturi religioase complementare să-şi unească valorile. Mai ales astăzi, cînd se discută pe toate planurile despre integrarea României în structurile europene, România, unica ţară latină cu cultură bisericească ortodoxă, ar putea deveni o punte de legătură cu celelalte patru ţări latine catolice din sudul şi vestul Europei. Atît biserica ortodoxă, cît şi biserica greco-catolică îşi au partea lor de vină în această polemică dăunătoare. O reconciliere nu va putea avea loc pînă cînd nu se va schimba limbajul de abordare al acestei neînţelegeri din care este suficient să dau un singur exemplu scris de un arhimandrit într-un amplu serial intitulat: "Catolicismul în România": "Pentru cucerirea ortodocşilor din Europa centrală şi răsăriteană (mai ales), catolicismul a folosit *Cultura* ca armă principală. În scopul culturalizării sociale s-au răspîndit *tipografii*, s-au înfiinţat *nenumărate colegii* în fruntea cărora se înfiinţează *Collegium Romanum* din Roma, ca în felul acesta, *prin otrava învăţăturii catolice*, să se infiltreze şi înstrăinarea de Ortodoxie". (Sublinierile aparţin autorului articolelor.) La astfel de afirmaţii au fost folosite replici asemănătoare. Greco-catolicii simţindu-se frustraţi de desfiinţarea forţată a bisericii lor prin decretul stalinist din 1948, demonstrau că şi aportul lor la propăşirea culturii neamului a fost la fel de mare – deşi s-a făcut pe altă cale – cerînd "restitutio in integrum" a ceea ce le-a aparţinut.

Pentru a argumenta cele spuse, vă trimit copia articolului cu care am fost citat. Acum înţeleg mai bine sentimentul pe care îi încearcă cei care cer dreptul la replică. Unii, asemenea subsemnatului, se consideră discreditaţi în presă în buna lor intenţie faţă de cititori.

Cu deosebită consideraţie,

Dr. Alexandru VÎLCU
str. Alexandrina nr. 11, Bucureşti

N. red.: Articolul la care vă referiţi era , de fapt, o revistă a presei în care, prin urmare, erau selectate citate din articole deja apărute. (E.S)

Am surîs la...

Onorată redacţiune,

Din motive pe care sper că le veţi înţelege, Vă rog să daţi publicităţii următorul anunţ, la pagina unde în ultima vreme se întîlnesc cititorii Domniilor Voastre, mai inteligenţi decît ai lor:

Cei ce doresc să primească gratuit volumul de versuri *Nord* de Lars Gustafsson îl pot cere (în scris) la adresa: L.G., Str. C. Negruzzi nr. 4, Bloc Pb 23, Ap. 13, 3700 Oradea.

Cu mulţumiri,

Lars GUSTAFSSON

N. red.: Cum să nu înţelegem motivele pentru care un poet trimite cititorilor săi, gratuit, volumul său de versuri? Nu trebuie să fii din Nord...

APEL

Sîntem copleşiţi dar şi mulţumiţi de numărul mare al scrisorilor *bune* care ne sosesc pentru pagina noastră; nu ne este uşor să le selecţionăm şi să le punem „la rînd“, dar ne e imposibil să le publicăm pe toate şi imediat; facem – deci – ce putem. Vă mulţumim pentru înţelegerea din care ar trebui să decurgă – ce altceva? – o anume răbdare.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Intrarea în NATO: prezumţii şi certitudini**
- **Gospodari şi gospodine**
- **Balcani şi balcanism**

Examene de admitere

La orice examen, nota de trecere se poate obţine în trei feluri: printr-o foarte bună pregătire, prin noroc, sau prin pile. Intrarea României în Comunitatea Europeană sau în Alianţa Nord-Atlantică are, în multe privinţe, aspectul unui examen. Care din cele trei căi spre reuşită e avută în vedere de actuala noastră guvernare şi de mentalitatea publică în genere? Contăm, evident, pe *noroc*: dintr-odată, faţă de sudul dunărean, stăm bine. Comparaţi cu o Bulgarie aflată mai aproape de faliment decît noi, cu o Albanie anarhică şi cu disoluţia sîngeroasă a fostei lugoslavii, avem, pe neaşteptate, un aer stabil şi promiţător. S-ar zice că am lăsat în urmă şi Slovacia, blocată în naţionalism şi restauraţie. Cîştigăm, deci, pe greşeala altora, dar şi pe cîteva succese autohtone, cu bun ecou în mediile internaţionale: încheierea tratatului cu Ungaria, alegerile din noiembrie, accelerarea reformei etc. După atîţia ani de ezitare, derivă şi neşansă, sorţii ne sînt, brusc, favorabili. Contăm însă şi pe *pile*. În limbaj politic modern, "complexul pilei" se numeşte *lobby*. Îţi faci reclamă, îţi faci relaţii, te pui bine cu forţele influente, ceri "sprijin prietenesc", dai mese, îţi flatezi musafirii şi aştepţi de la ei să intervină salvator "acolo unde trebuie". Fără un pic de noroc şi fără pile nu se poate. Administrarea norocului şi manevrarea abilă a pilelor e, în genere, treaba diplomaţiei. Rămîne, însă, problema "*bunei pregătiri*". Ea este, totuşi, problema esenţială, iar aici diplomaţia e neputincioasă.

N-am sentimentul că acordăm importanţa cuvenită performanţei noastre *reale*, capacităţii noastre de a demonstra că avem nivelul necesar pentru a satisface exigenţele comunităţii din care vrem să facem parte. În orice caz, buna pregătire e ultimul lucru care ne preocupă. Ni se pare mult mai important *cine* ne reprezintă şi *cine* ne susţine, decît *ce* sîntem de fapt, ce au de reprezentat cei care ne reprezintă. Cu alte cuvinte, gîndim problema reprezentantului ca fiind prioritară faţă de problema reprezentativităţii. Vrem să ne salvăm prin *exponenţi*, nu printr-un efort *comunitar*. Vrem să cîştigăm *prin delegaţie*, să transferăm competiţia, cu riscurile şi cu răspunderile ei, asupra unei elite gata de sacrificiu. Cîtă vreme nu vom depăşi acest mod de gîndire, cîtă vreme nu vom înţelege că avem de construit o *realitate substanţială*, nu un *panou promoţional*, vom evolua lent şi arbitrar, sub semnul pilelor şi noroacelor. Evident, este de dorit să avem reprezentanţi decenţi, să trimitem în ţările civilizate ambasadori civilizaţi, care să vorbească bine două limbi străine, să se poarte cu graţie, să se îmbrace cu gust şi, dacă se poate, să nu arate a magazioneri sau a damigene. E important ca "profesioniştii" noştri să nu mai aibă aerul acela deopotrivă uleios şi şmecher, dobîndit pe vremea cînd competenţa diplomatică era echivalată cu talentul de a minţi patriotic. Dar e cel puţin la fel de important ce punem în traista ambasadorilor. Un domn distins care "reprezintă" o lume promiscuă e la fel de ridicol şi de neconvingător ca o ţoapă care a luat locul boierilor... Trebuie să punem temeliile unei ţări arătoase. Ambasadorii arătoşi vor veni de la sine. Iar rolul lor nu va fi acela de a ambala convenabil ceea ce sperăm să devenim, ci acela de a exprima, cu naturaleţe, *ceea ce sîntem*.

Andrei PLEŞU

Naţionalismul ceauşist – capăt de linie

În cadrul unei reuniuni a conducerii PUNR, fostul preşedinte Gheorghe Funar a fost suspendat din funcţie şi înlocuit cu deputatul Valeriu Tabără, deţinător al portofoliului Agriculturii în cabinetul Văcăroiu. Convenţia naţională a partidului, convocată în şedinţă extraordinară, a validat decizia, iar fostul lider interimar a devenit preşedinte. După ce timp de şapte ani a tulburat viaţa politică prin declaraţii agresive şi prin manifestări de copil răsfăţat, primarul Clujului primeşte acum sancţiunea partidului pe care el l-a sfidat fără încetare. Divorţul dintre liderul vehement antimaghiar şi parlamentarii care au ajuns în opoziţie pentru că n-au sesizat la timp schimbările priorităţilor şi mentalităţii electoratului oficializează apusul unei anumite forme de naţionalism şi începutul necesarei reforme politice în tabăra antiguvernamentală.

Ca şi Adrian Păunescu sau Vadim Tudor, Funar este un personaj de tranziţie, care a apărut în viaţa publică împins în faţă de adepţii ideologiei ceauşiste motivată prin spaima faţă de vecini şi duşmănia faţă de străinătate. Toţi trei au profitat de confuzia şi conflictele subterane sau la scenă deschisă din primii ani postdecembrişti, fiecare dintre ei şi-a consolidat statutul de vedetă acuzînd politica lui Ion Iliescu dar contestînd de fapt revoluţia din decembrie '89. În timp ce vicepreşedintele PSM şi liderul PRM au ajuns senatori în legislatura precedentă, înscriindu-se deci în structura legislativă a puterii, Funar a preferat o tactică de sens opus, ţinînd cu dinţii la funcţia de primar, adică de reprezentant al autorităţii locale aflate în război cu UDMR. Candidat de două ori la prezidenţiale, cu o prestaţie care a cîştigat în ridicol şi a pierdut în coerenţă, fostul preşedinte al PUNR a devenit treptat un fel de adversar al tuturor instituţiilor statului, de la Preşedinţie la Guvern, de la Parlament la Curtea Constituţională, de la SRI la Biserica Ortodoxă. El s-a specializat în epistole furibunde, în şedinţe-spectacol, în cruciade pentru statui, în proteste contra acţiunilor diplomatice, în apeluri la refuzul normalităţii. După fiecare ieşire la rampă a preşedintelui lor, miniştrii peunerişti din guvernul Văcăroiu realizau că se află în postura incomodă de a se delimita public (chiar dacă doar cu jumătate de gură) de afirmaţiile lui Funar. Cît despre reprezentanţii parlamentari ai partidului, ei se mulţumeau fie să se distreze pe seama acestor afirmaţii, fie să declare că primarul Clujului le-a făcut în nume personal şi nu ca lider al celei de-a doua formaţiuni de guvernămînt. Baletul politic şi exagerările antimaghiare ale PUNR au discreditat însă nu doar regimul Iliescu, aşa cum şi-ar fi dorit Gheorghe Funar, ci şi partidul pe care el însuşi îl conducea. De frica scindării, şi ca urmare a unor calcule electorale greşite, primarul a rămas în continuare lider de partid, deşi în jurul său se crease, în ultimii doi ani, un gol de comunicare care stimula starea conflictuală. Reeditarea succesului său în alegerile locale, favorizată pe de o parte de orgoliile din CDR, pe de alta de tactica politică a minorităţii maghiare, i-a obligat pe colegii lui Gheorghe Funar să-i suporte în continuare hachiţele, cu speranţa că acestea vor aduce un plus de voturi la scrutinul parlamentar.

Între momentul în care preşedintele PUNR s-a reinstalat în fruntea primăriei din Cluj pentru un nou mandat de patru ani şi alegerile generale a avut însă loc un eveniment diplomatic care a deschis politicii româneşti poarta spre o altă etapă. E vorba de semnarea Tratatului bilateral cu Ungaria şi de acceptarea cvasiunanimă a reconcilierii istorice iniţiate de Ion Iliescu în pofida ameninţărilor ex-aliaţilor săi. În fostul patrulater guvernamental, divergenţa de opinii cu privire la obiectivele politicii externe au existat chiar de la început, dar opţiunea Preşedinţiei şi a departamentului diplomatic pentru o politică a concesiilor faţă de minorităţi s-a limpezit abia spre finalul legislaturii. Vehemenţa cu care Funar s-a opus semnării tratatului şi, mai ales, primitivismul reacţiilor antimaghiare încununate prin procesiunea funerară organizată la Cluj în semn de protest i-au pus încă o dată în dificultate pe colegii săi de partid. Aflat în plină campanie electorală şi marcat de lipsa de intuiţie politică a propriului lider, PUNR a preferat să ignore realitatea şi să mizeze în continuare pe cartea naţionalismului agresiv. Cum eşecul politicii economice a cabinetului Văcăroiu nu putea fi negat, toate cele patru partide care formaseră arcul guvernamental şi-au disputat, în competiţia pentru alegerile de anul trecut, calitatea de apărător al interesului naţional obsedat de ideea excluderii UDMR din viitoarele structuri ale puterii. Mergînd nu doar împotriva realităţii sociale, ci şi a propriului său interes, PUNR şi-a pierdut însă credibilitatea, plătind excesele funariste cu o cădere spectaculoasă în ierarhia parlamentară. Deputaţii şi senatorii acestui partid au ajuns acum la concluzia că Gheorghe Funar trebuie îndepărtat din conducere, recunoscînd astfel că a trecut vremea discursului infantil şi a provocărilor antimaghiare.

Dincolo de modul personal în care primarul Clujului şi-a jucat rolul politic sau de încăpăţînarea cu care a discreditat însăşi noţiunea de partid la putere, rămîne lecţia amară a PUNR, valabilă, într-un anume fel, pentru toate formaţiunile parlamentare: vremea liderilor aparţinînd tipologiei Funar-Vadim-Păunescu a trecut, responsabilitatea, loialitatea şi inteligenţa politico-electorală nu mai pot fi mimate prin "ieşiri artistice" ori isterie mediatizată.

Elena ŞTEFOI

Barba sau viaţa

La Kabul, şaizeci şi cinci de angajaţi ai guvernului provizoriu din Afganistan au fost licenţiaţi pentru că au îndrăznit să-şi radă barba. Bărbierindu-se, ei au încălcat unul dintre cele 16 comandamente ale mişcării islamice a talibanilor, proclamate oficial de *Departamentul pentru promovarea binelui şi stîrpirea răului*, un fel de secţie ideologică. Îndată după ce, la 27 septembrie 1996, ocupaseră capitala afgană, talibanii au cerut şi locuitorilor din Kabul să respecte regulile fundamentaliste impuse în teritoriile cucerite pînă atunci. După şase luni, talibanii – care controlează 75% din suprafaţa Afganistanului – au proclamat oficial cele 16 comandamente elaborate de numitul *Departament pentru promovarea binelui şi stîrpirea răului*. Iată cîteva dintre acestea.

– Cu excepţia personalului medical, femeile nu au voie să muncească.

– Femeilor le este interzis să iasă în stradă fără a fi acoperite de văl din cap pînă-n picioare.

– Conducătorii de vehicule care transportă femei ce nu sînt acoperite de văl din cap pînă-n picioare sînt pedepsiţi cu închisoarea. Soţii femeilor contraveniente sînt şi ei pedepsiţi.

– Confecţionarea de îmbrăcăminte pentru femei este interzisă. Croitorii vor fi băgaţi la închisoare.

– Este interzis să se asculte muzică. Deţinerea de casete video este de asemenea interzisă.

– Pentru a se combate idolatria, fotografiile sînt interzise. Contravenienţilor li se vor distruge fotografiile pe care le posedă.

– Rugăciunea la moschee este obligatorie, de cinci ori pe zi.

– Bărbaţilor le este interzis să poarte părul lung sau chiar de o lungime mijlocie. Pletoşilor li se rade părul pe loc.

– În schimb, bărbaţilor le este interzis să se bărbierească şi să-şi taie barba. Lungimea minimă a unei bărbi pioase este de o palmă, circa zece-doisprezece centimetri. Spînii şi cei cărora barba le creşte greu vor fi închişi, ei urmînd să stea la puşcărie pînă cînd vor avea o barbă de lungime corespunzătoare.

Cum cele 16 comandamente ale *Departamentului pentru promovarea binelui şi stîrpirea răului* au fost anunţate public după o jumătate de an de la ocuparea Kabulului, se crede că talibanii au luat în calcul viteza medie de creştere a bărbii (circa 2 cm pe lună). Bărbaţilor din capitala afgană li s-a acordat astfel timpul necesar pentru a le creşte, în libertate, o cuviincioasă barbă islamică. De acum înainte, cei fără barbă sau cu o barbă prea scurtă, denotînd aşadar o condamnabilă lipsă de religiozitate, nu mai pot fi aduşi pe calea cea bună decît prin întemniţare. Ai barbă, eşti liber, n-ai barbă – stai la închisoare pînă-ţi creşte. Pedeapsa pentru cei 65 de angajaţi ai guvernului se explică prin funcţiile oficiale: bărbierindu-se, dădeau un prost exemplu de nesupunere.

Fundamentaliştii de prin alte părţi s-ar putea inspira din "modelul taliban". La urma urmelor, bărbile sînt mai uşor de controlat decît conştiinţele.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Sună fals!

Cu cîteva seri în urmă, un post privat de televiziune ne-a prezentat un spectacol care, dacă n-ar fi fost jenant, ar fi stîrnit hohote. La ceas tîrziu, dl Corneliu Turianu, magistrat intens mediatizat pentru opiniile sale curajoase din timpul ultimilor ani ai regimului Iliescu şi care este, acum, senator PNŢCD, a valsat tandru pe acordurile melodioase ale dreptului cu Corneliu Vadim Tudor. Nimic deplasat, la prima vedere. În definitiv, fiecare îşi poate alege liber partenerii, oricine îşi poate amenaja prieteniile după cum doreşte. Ceea ce a transformat această întîlnire într-un moment aproape neverosimil a fost spaţiul în care ea s-a produs: cel al *dreptăţii*. Un calomniator notoriu, un individ fără Dumnezeu, un extremist şi un magistrat recunoscut profesional, integru, cu bogată experienţă, au aceeaşi opinie despre *dreptate*.

Concret, tema în jurul căreia invitaţii, în armonie perfectă unul cu celălalt, au desenat graţioase piruete a fost recenta hotărîre a Senatului prin care s-a ridicat imunitatea parlamentară lui Vadim Tudor. De la bun început cei doi au căzut de acord: e o hotărîre nedreaptă. Domnul Turianu era, de fapt, complet nemulţumit de *procedura* care a "născut" hotărîrea Senatului. Invocînd peste 30 de ani de magistratură, domnia-sa ne-a spus că are urechea formată ca a unui bătrîn muzicant şi că, juridic vorbind, totul a sunat fals în acea seară în Senatul României. În concluzie, ridicarea imunităţii lui C.V. Tudor în privinţa dosarului "Lista ruşinii" este, pentru dl. Turianu, o nedreptate.

Aş răspunde dlui Turianu că, pentru mine, sună fals "amiciţia" sa cu C.V. Tudor. Deşi nu am urechea unui bătrîn muzicant, pentru mine, livrarea lui C.V.T. organelor de urmărire penală nu sună fals.

Accept că felul în care s-a votat în Senat e *discutabil* (asta nu înseamnă *incorect*). Dar l-aş întreba pe dl Turianu: cum trebuia să se comporte grupul de senatori rămaşi în sală în condiţiile în care senatorii opoziţiei au boicotat şedinţa şi, era limpede, orice altă şedinţă pe tema imunităţii lui C.V.T. s-ar fi sfîrşit, lamentabil, în acelaşi mod? Dar dreptatea pentru cei cîţiva mari intelectuali români – în fapt, elita culturală a momentului – numiţi, în paginile imundei gazete, trădători de ţară, cum sună experimentatei dumneavoastră urechi?

Dacă pentru dl Turianu anchetarea penală a lui C.V.T. nu este dreaptă pentru că a devenit posibilă în urma unei aritmetici parlamentare care sună fals, înseamnă că o posibilă hotărîre, luată în cvorum, prin care nu s-ar fi ridicat imunitatea lui C.V.T., ar fi fost dreaptă. Abia asta sună fals!

Sever VOINESCU

Cu coada ochiului: geronTVcraţia

● Prin cîteva dintre gesturile sale mai recente, se poate spune că Pro TV îmbătrîneşte. Îmbătrîneşte de tînăr, de mic. Era, într-un fel, fatal să se întîmple aşa, după o creştere forţată, de tip Făt-Frumos, după o copilărie grăbită, lipsită tocmai de farmecele copilăriei, o copilărie fals matură, autistă, şi mai cu seamă după o tinereţe neconsumată, nepierdută (tinereţea, prin definiţie – *et par délicatesse*, cînd e cazul – se risipeşte; ea acumulează împrăştiind). Să ies, totuşi, din metaforă. Emisiuni de publicistică ce făcuseră gloria postului, care duseseră greul pionieratului, precum excelenta, în continuare, "Rătăciţi în tranziţie" ori cealaltă emisiune, mai puţin reuşită, mai puţin spectaculoasă, dar utilă – "Faţă în faţă cu..." – a lui Ilie Şerbănescu, par a fi fost trase, oarecum, pe linie moartă, la ore fără prea mare audienţă, fiind păstrate, parcă, în pura virtute a inerţiei (sau a contractului). Curios, tot la o oră dificilă a fost programată şi o emisiune nouă, dar care pare creată în virtutea aceleiaşi inerţii: "Profeţii despre trecut", cu Silviu Brucan şi Ioan T. Morar. Calapodul însuşi e bătrînicios, şi emisiunea, deşi, cum spuneam, nouă, a fost de la bun început pusă să circule pe o linie secundară.

Se lăţeşte, în schimb, irezistibilă, umbra lui Mihai Tatulici. Este, cumva, cam prea mult. Sămînţa lipsei de măsură dă în pîrg. Astfel, prin vinele tinere ale Pro TV-ului, sîngele se îngroaşă, iar postul cu pricina mai continuă să-şi rumege visul de mărire sub formă de insulă căzută pradă poftelor reînviate de afrodisiacele tranziţiei ale cîtorva, puţini de tot, "baroni".

● Un "baron" trezit tîrziu la viaţă pare a se profila şi în persoana lui Vartan Arachelian. Devenit director al TVR Internaţional, acesta poate fi văzut din ce în ce mai des (cu repetiţie) ca realizator de, cum le spune, *talk-show*-uri. *A propos*: noua grilă de programe a TVR abundă în astfel de emisiuni, dar ceea ce reuşesc ele, în multitudinea lor teoretic binevenită, să arate, deocamdată, este sărăcia listei potenţialilor invitaţi. Va fi greu, cu aşa de puţini "actori"...

● Pentru că veni vorba de TVR Internaţional: nu s-ar cuveni ca acesta să redifuzeze cele mai reprezentative producţii ale *tuturor* posturilor româneşti, fie ele "de stat" sau private? Cu puţin efort legislativ, cred că aşa ar fi firesc.

● Marius Tucă. L-am "înjurat", dar emisiunea realizată de el tinde, mai ales prin ceea ce se cheamă "compoziţia platoului" – vezi întîlnirile C.V. Tudor–C. Nistorescu, G.C. Păunescu–*Idem* –, să urce în top şi să se stabilizeze. Măcar e tînăr şi, din cîte se pare, chiar educabil...

● Tele 7 abc fabrică ştiri? Într-unul din "Telejurnalele" de săptămîna trecută, în colţul unor imagini cu nişte elevi de la liceul "Gheorghe Lazăr" care, pasă-mi-te, consumau oarece droguri (în realitate, cretă pisată), a apărut misterioasa inscripţie "simulare". Misterul ar fi fost uşor de dezlegat pentru cineva care, cu două zile înainte, ar fi văzut aceleaşi imagini, prezentate, însă, drept reale. Faptul în sine e grav şi, mai mult ca sigur, de resortul Consiliului Naţional al Audiovizualului. Dar să fi căzut actualitatea românească în pană? Mă îndoiesc. Pana, se pare, s-a produs în altă parte.

Bogdan GHIU

Economie

Gustul risipei

Între moştenirile trecutului, poate că nici una nu este mai grea, mai dramatică şi mai păgubitoare decît gustul risipei. Ducem încă în spate această povară şi probabil că nu vom reuşi prea repede să ne descotorosim de ea.

După 1980, în România munca şi-a împuţinat eficienţa. Şi investiţiile s-au împuţinat. Ideea unei rate a acumulării de 30-33 la sută mai era actuală doar... în cărţi. În viaţă, se revenise la ceea ce susţineau "consumatoriştii": 25 la sută. Nu pentru că propaganda de partid le-a dat dreptate, ci pentru că nu mai erau resurse.

În consecinţă, s-a rupt echilibrul dintre bani şi muncă. Capitalul (munca economisită şi investită) se diminua. Pe piaţă, oferta de mărfuri şi servicii s-a restrîns pînă la dimensiuni ridicole. Românii nu mai aveau ce să cumpere cu puţinii lor bani. Economia cădea în... ficţiune. Ţiţeiul, printr-un sistem foarte complicat de calcule, fără nici o legătură cu realitatea economică, era împins pe planul fanteziei: preţul de import se egaliza cu preţul intern şi se făcea o medie. Se ajungea, artificial, la un curs de revenire de 8-10 lei pentru un dolar. De aici se obţinea energie... ieftină. Şi atunci: puteai să dărîmi case, ce încorporau energie. Asta însemna mai mult PIB. Puteai să pui buldozerele să doboare cartiere întregi. Însemna şi mai mult PIB. Puteai să obţii creşteri la produsele energofage, fără să te blocheze faptul că le vinzi ieftin. Doar au fost obţinute cu energie... ieftină. Asta însemna şi mai mult PIB. Vechiul regim s-a lăudat tot timpul cu stabilitatea leului şi stabilitatea preţurilor. Ambele erau însă aparente. Criza de mărfuri şi preţurile false au făcut să se adune puternice presiuni inflaţioniste. Cînd a fost ridicat capacul, la 1 noiembrie 1990, prin măsura liberalizării preţurilor, inflaţia a făcut explozie. Din prima lună (noiembrie '90) preţurile au crescut brusc cu 23,4 la sută, după ce ani de zile mişcarea lor a fost extrem de lentă. În şapte ani de inflaţie, preţurile au crescut cu aproape 20.000 la sută.

... Au trecut de atunci 7 ani. Au fost ani grei, în care România a avut de înfruntat duşmani dintre cei mai periculoşi: inflaţia, şomajul, sărăcia. În '93, Guvernul Văcăroiu a dat asigurări că redresarea nu este prea departe. Numai că a adus argumente de ordin cantitativ: producţii industriale, producţii agricole, acumulări pentru investiţii. Eram însă departe de surplusul de competitivitate de care aveam nevoie.

Guvernul actual se află, acum, la începututul anului 1997, între două realităţi dure: pe de o parte – excesul de forţă de muncă în industria de stat; pe de altă parte – nevoia de a reajusta principalele sectoare. La care se mai adaugă o cerinţă de asemenea fundamentală: aceea de a se trece la o altă manieră de organizare a muncii, dominată de spirit managerial modern, de flexibilitate şi caracter prospectiv. Fără o clarificare absolut necesară pe acest tărîm, care să risipească grabnic confuziile, mai ales fără acele măsuri care să facă din 1997 cu adevărat "anul restructurării" şi "anul privatizării", se vor înregistra greu paşi înainte. Factorul pe care Guvernul nu-l poate ignora, fără grave consecinţe, este acela că majoritatea populaţiei suportă tot mai greu furia inflaţionistă, ce a scumpit excesiv viaţa şi a dus la epuizarea economiilor.

Guvernul Ciorbea este chemat acum, în societatea noastră atît de descurajată, să dea speranţa (atît economiei, cît şi populaţiei) că leul reprezintă "ceva"! Nu încape îndoială că în joc se află preţul pe care întreaga societate urmează să-l plătească pentru calmarea inflaţiei la începutul verii '97. Şi mai este un aspect, poate cel mai important. Inflaţia a adus întreprinderile monopoliste (de stat) în situaţia de a înregistra profituri fără să-şi pună problema calităţii produselor. Cum vor reacţiona aceste întreprinderi dacă obiectivul stăvilirii inflaţiei va fi atins? Sînt probleme grele, pentru care soluţiile nu pot fi aşteptate numai de la Guvern. Este limpede: va fi nevoie de o mai mare implicare a puterii legislative, a partidelor politice şi a sindicatelor.

Aparent, economia românească a atins un grad înalt de dinamism. În realitate, însă, forţarea creşterii în condiţiile unei economii nestructurate a fost o eroare. Efortul a fost prea mare, motoarele s-au supraîncălzit şi au început să cedeze. În acelaşi timp, într-o industrie în care marile mize nu sînt productivitatea, competitivitatea şi eficienţa, ci dezvoltarea extensivă, supraefortul de a produce mai mult, făcut cu începere din '93 şi accentuat în '95 şi '96, a cerut mai multe importuri, mai mulţi bani, un consum mai mare de capital fix. Pe acest fond, s-au înmulţit obişnuitele pierderi datorate risipei şi modului învechit în care este organizată munca în întreprinderile cu capital de stat. În acelaşi timp, au crescut stocurile de produse finite. Toate aceste boli, ale căror focare se află în economia reală, au ridicat enorm preţul creşterii economice.

Acum achităm nota de plată. Menţionăm principalele costuri: un deficit substanţial al balanţei comerciale, un dolar scump în raport cu leul şi, cu deosebire, revenirea saltului inflaţionist începînd din iulie '96. Într-un astfel de climat economic exporturile nu pot să crească. Ce putem face? Soluţia nu poate să vină decît dintr-o altă relaţie producţie – consum – proprietate. Şi dintr-o altă ecuaţie economică, în care venitul să fie legat de competiţia muncii. Cazanul comun, menţinut încă în industria de stat, şi-a epuizat şi bruma de resurse ce dădea cîndva iluzia protecţiei sociale. Societatea a învăţat că securitatea socială nu este posibilă fără protejarea economiei, îndeosebi prin expansiunea concurenţei.

Anul trecut, România a exportat mărfuri şi servicii (în preţuri FOB) în valoare de 7,6 miliarde de dolari. Importurile (în preţurile CIF) au însumat însă 9,9 miliarde. Deficitul de balanţă cine-l acoperă?

Guvernul Văcăroiu dăduse asigurări că-l va reduce la numai 1 miliard de dolari. Asta presupunea să fie îndeplinite obiectivele stabilite pentru 1996 în acest sens: creşterea cu 13 la sută a exporturilor şi "îngheţarea" importurilor la nivelul din 1995. Ceea ce ar fi însemnat o "creştere la zero" la importuri – deci 9 miliarde de dolari pe acel taler al balanţei care însumează cheltuielile valutare – asociată cu adăugarea a încă 1 miliard de dolari pe celălalt taler, unde sînt însumate încasările. Se prognoza, aşadar, să se încaseze 8 miliarde de dolari din exporturi şi să se acopere diferenţa de 1 miliard de dolari din credite externe. Dar fără restructurări în economia reală, unde se află cheia problemei, prognoza n-a putut fi împlinită. Industria a consumat în neştire materii prime şi resurse energetice, făcînd să sporească neîncetat cererea de importuri. Totodată, nu a putut fi asigurat, în compensaţie, un spor de exporturi. Dimpotrivă, exporturile au scăzut cu peste 3 la sută. În acelaşi timp, aceste exporturi au încorporat o mare cantitate de... importuri, scumpindu-le de două ori: o dată pentru că preţurile importurilor sînt în creştere şi încă o dată pentru că, în Uniunea Europeană, taxele vamale sînt mai mari pentru mărfurile ce conţin componente pe care exportatorii le-au importat. Plus indiferenţa faţă de competitivitate: o boală nepermis de mult lungită. Plus risipa. Plus "încăpăţînarea" de-a continua să se pună accent – inclusiv în producţia de export – pe cantitate.

România este penultima în Europa la capitolul exporturi. Dar nu pentru că exportă puţin, ci pentru că exportă mărfuri ieftine. Dolari, în lumea de astăzi, în primul rînd din materie cenuşie se scot. Pînă cînd acest adevăr nu va fi bine înţeles, ne mai rămîn două variante: 1) să continuăm să acoperim din împrumuturi diferenţa necesară pentru importuri; 2) sau să ne reîntoarcem la timpul amputării drastice a importurilor. Nici una din aceste variante nu ne este favorabilă. Singura cale, pentru care de altfel guvernul actual optează, este competitivitatea exporturilor.

Ce ar trebui noi să facem ca să producem intensiv? Un lucru simplu, pentru început: să obţinem, în economie, profit la nivelul resurselor pe care le consumăm! Cu alte cuvinte, înainte de a ne zbate să atragem noi resurse, inclusiv financiare, să folosim mai bine ceea ce deja avem. Să obţinem mai mult profit din cheltuielile pe care le angajăm în activităţi productive. Numai aşa vom avea mai mulţi bani pentru investiţii şi pentru consum. Abia în al doilea rînd ne vom gîndi la noi infrastructuri, care să asigure o altă bază pentru modernizarea industriei, pentru dezvoltarea serviciilor – rămase în urmă, în prezent –, pentru un salt vizibil al civilizaţiei în societatea românească.

Adrian VASILESCU

„Maladia diplomatică“: profesioniști și scriitori

Ponderi, proporții – încet și confuz

● "Se profilează un nou măr al discordiei între PD și CDR", titra, în victorios stil Cristoiu, **Evenimentul zilei** într-o ediție de la sfîrșitul lui ianuarie: "Adrian Severin propune diplomați de carieră pentru ambasadele României. Propunerile nu sunt definitive, cu atît mai mult cu cît la Cotroceni se vehiculează cu totul alte variante, fiind de așteptat ca Emil Constantinescu să țină cont de opinia diasporei." ● Și cum diplomație fără politică nu se prea poate, "PNȚCD cere, prin prim-vicepreședintele său Gabriel Țepelea, ca ponderea recomandărilor pentru posturile de ambasadori ai României să respecte proporțiile rezultate din alegeri." Declarația, reprodusă de "Bulina roșie", a trecut aproape neobservată la MAE și Cotroceni ● În schimb, **Ziua** a intrat pe fir (și în horă) publicînd liste și contra-liste de candidați, replici și dezmințiri, comentarii și sfaturi "dezinteresate". ● Argumentele critice ale gazetarilor plecau, în această primă perioadă a controversei, de la ideea că România nu are mult timp la dispoziție pentru numirea unor ambasadori, că programul de integrare și succesul summit-ului de la Madrid depind de intrarea în normalitate a ambasadelor. ● Președintele CDR, Ion Diaconescu, a spulberat însă, în 12 martie, această prejudecată: "Ambasadele României pot funcționa și un an de zile fără ambasador" (**Evenimentul zilei**) ● Din acest punct, **România liberă** și-a însușit aproape exclusiv "spinoasa chestiune a ambasadorilor": "Problema posturilor vacante în diplomație, pasată de la MAE la Președinție într-un duel al «criteriilor»." (20 martie) ● Cu doar trei zile înainte, același cotidian "fotografiase", într-un editorial semnat de Petre Mihai Băcanu, ceea ce jurnalistul găsea cu cale să boteze... "Castelul lui Geoană." Concluzia (imperativă, desigur) se baza și pe informații internaționale: "Surse americane din cadrul NATO sunt de părere că în cazul României mai persistă dubii în ceea ce privește ratificarea adeziunii datorită rolului jucat de fosta Securitate în perioada postcomunistă. Or, ambasadele noastre fosgăie de ofițeri de Securitate. (...) Domnilor, vreți să se schimbe ceva cu imaginea României? Nu trebuie să aruncați milioane de dolari. Trebuie să schimbați doar «profesioniștii» ambasadelor. Toți. Chiar și cîinele de la poartă." (**Romania liberă**, 17 martie)

Cu cine, dacă elita refuză?

● "Președintele Emil Constantinescu critică refuzul unor personalități culturale și științifice de a se implica în formarea noilor structuri din România. El s-a referit la cei cărora li s-a adresat «personal, cu tot respectul, pentru a fi înscrișii pe lista cu propuneri de ambasadori. Rînd pe rînd, Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Octavian Paler, Adrian Marino, Alexandru Zub m-au refuzat» a spus președintele." (**România liberă**, 20 martie) ● Doi dintre nominalizații retractili s-au explicat public: "Președintele cred că știa, cînd mi-a propus postul de ambasador, că nu o să-l pot accepta. Asta ar fi însemnat să părăsesc cele două proiecte – ce-i drept, neremunerate, pe care le-am început, adică Alianța Civică și Memorialul de la Sighet. Nu-mi imaginez cum m-aș putea ocupa de ele la distanță, cel puțin în viitorul apropiat. Ca să nu mai vorbesc de cărțile pe care numai eu – și numai acasă – pot să le scriu." (Ana Blandiana, în **Cronica română** din 22 martie). "M-a onorat, firește, oferta șefului statului, dar, cum i-am mărturisit la telefon, nu mă socot vinovat dacă încerc să străbat «tranziția» visînd și bombănind printre gropile și cîinii vagabonzi din București." (Octavian Paler în **România liberă**, 21 martie) ● Din Germania, George Carpat Focke tranșează controversa dintre "diplomați, intelectuali și experți", urechindu-i "discret" pe adepții neimplicării: "Dacă nu întîlnim intelectuali de factură europeană în corpul (nostru) diplomatic, faptul se explică înainte de toate prin refuzul intelectualilor de a deveni ambasadori și nicidecum prin «profesionalizarea» artei diplomatice." (**România liberă**) ● Plutonul elitist de rezervă nu-și pierde însă speranța, sforile se trag în continuare, lupta pentru ambasade e tot mai grea chiar, dacă "vîrfurile de lance" ale culturii preferă... "activismul la vatră". (E.Ș.)

Știri nebăgate în seamă

● De frica lui Dumnezeu, un soldat s-a împușcat cu pistolul din dotare ● Alianța civică a devenit membru cu drepturi depline ale Convenției Democrate ● Nouă organizații își propun "să armonizeze" activitățile ce au ca scop "revenirea la sistemul tradițional de valori". Formularea ambiguă cheamă de fapt societatea civilă la reinstaurarea regimului monarhic ● 50 de români au fost expulzați din Polonia ● C.V. Tudor a smuls aplauzele Puterii, în Senat, susținînd intrarea României în NATO și UE. În prealabil îl lăudase strașnic pe noul șef al statului.

Noul guvern rus • Cometa

La prima vedere, numirea a doi vicepremieri, tineri și reformiști, ar dovedi dorința președintelui Elțin, revenit de pe patul său de suferință, de a diminua și suferința răbdătorului popor peste care prezidează... Așa cum spune generalul Lebed, Rusia e în pragul unei explozii sociale: salariile și pensiile sînt neplătite de luni de zile. Numirea lui Anatoli Ciubais, "alergen național" (**Inostranet** – Moscova) ca responsabil cu continuarea reformei prevestește adoptarea unor măsuri decise, nepopulare. Cînd lumea va fi extrem de furioasă, Ciubais va fi retras, pentru că oricum toți îl detestă. "Opoziția comunistă a fost extrem de furioasă cînd a aflat că revine în guvern omul pe care ei îl consideră reprezentarea a tot ceea ce e rău în Rusia astăzi. Ciubais a dobîndit antipatia tuturor prin privatizarea fostei industrii sovietice. Este considerat o unealtă a Occidentului, idolul celor de la Davos și de la Fondul Monetar, cum a afirmat unul din liderii comuniști, Ghenadi Selezniov, președintele Dumei". (**Time**, 24 martie). "Echipa economică a lui Ciubais trebuie să oprească ceea ce a devenit o coborîre lentă spre o sărăcie tipică de Lumea a treia. Trebuie să se asigure că belșugul va începe să picure. Pentru a stăvili dezastrul bugetar, reforma impozitelor e absolut necesară, dar ea trebuie aprobată de un Parlament ostil. Este la fel de urgentă instalarea unei rețele de protecție în așa fel încît industriile să se poată restructura, fără să riște haosul social." (**Newsweek** – 24 martie).

Mișcarea strategică pare a fi numirea celui de al doilea vice, Boris ("cel tînăr") Nemțov. L-au recomandat pentru acest post succesele obținute în regiunea Nijni-Novgorod, al cărei guvernator a fost.

"Populist și popular, Nemțov place locuitorilor din Nijni-Novgorod și din întreaga Rusie. Voluntar, fermecător, deschis, cu haz, el contrastează cu morga și imobilismul foștilor activiști. În guvern se va ocupa de protecția socială dar și de «activitatea anti-monopol», numele de cod al luptei împotriva societății Gazprom, stat în stat, odrasla iubită a primului ministru Viktor Cernomîrdin". (**Le Monde** – 19 martie). La prima vedere pare că Elțin va aștepta răbdător să vadă cine iese învingător din ciocnirea între tinerii reformiști și bătrînii activiști. S-ar putea ca schema să fie ceva mai complicată și dacă acum cei doi tineri "împărtășesc o aversiune comună, de-abia disimulată față de Cernomîrdin", pe viitor alianțele pot să se reorienteze.

● **Pendulul istoriei** "Cînd a fost vizibilă ultima oară de pe pămînt – astronomii au calculat că asta s-a petrecut în 2213 î. Chr – măreția Atenei și Romei urma să existe peste secole. Maiașii, incașii și aztecii urmau și ei să apară. Plugul începea să fie folosit în Europa, unde agricultura stabilă era încă o noutate și nu se știa nimic despre orașe. În Alaska, inuiții nomazi migrau cu animale despre care astăzi nu se mai știe nimic. Rădăcinile civilizației prindeau în cu totul altă parte. De-a lungul rîului Indus, pe teritoriul de azi al Pakistanului, se construiau case cu mai multe etaje și chiar un sistem de canalizare, iar în Egipt marile piramide înfruntau de 400 de ani furtunile de nisip (...) «O cometă periodică, așa cum este Hale-Bopp, este o pendulă gigantică – susține astronomul Lightman de la MIT. Fiecare deplasare nu e doar de cîteva secunde, ci de cîteva milenii, timp în care civilizațiile umane apar și dispar. E o dovadă a scurtului răgaz și a realei noastre dimensiuni în raport cu cosmosul». Ne putem întreba ce vor crede despre felul cum ne-am petrecut noi timpul, cei care peste milenii vor observa traseul cometei." (**Newsweek** – 24 martie) (M.B.)

De jur împrejur

Negocieri

Dacă este adevărat ceea ce susțin toți purtătorii de cuvînt că nici SUA, nici Rusia nu consideră că ar avea să se teamă de vreo agresiune în viitorul previzibil, atunci atenția care se acordă tratativelor ruso-americane în legătură cu NATO este exagerată. Dar în spatele cuvintelor sînt temeri, spaime și calcule care depășesc realitatea observabilă a intereselor imediate.

La întîlnirea la nivel înalt Clinton-Elțîn de la Helsinki, eventualitatea extinderii NATO s-a discutat ca parte a unui acord în care intră și problema dezarmării nucleare și cea a statutului economic al Rusiei și al sprijinului în această direcție. Este, evident, de la "Războiul stelelor" încoace, preocuparea Statelor Unite pentru evitarea amenințării nucleare, pentru că aceasta este singura primejdie reală pentru teritoriul de peste ocean. Dar arsenalul nuclear este unica rezervă pentru negocieri de care mai dispune Rusia. Este singurul argument care îl îndreptățește pe președintele Elțîn să discute de la egal la egal cu președintele Clinton.

Cheltuielile militare au constituit întotdeauna o prioritate pentru regimul sovietic și tot ce era mai bun în țară – începînd cu cercetarea științifică și terminînd cu spionajul – era concentrat în această direcție, fără nici un fel de restricție bugetară sau considerent de prudență. Faptul că în Statele Unite din succesele cercetării în scopuri militare s-a înfruptat cu poftă și restul societății, iar în Uniunea Sovietică rachetele n-au avut nici o legătură cu producția de tigăi, a ținut de caracteristicile intime ale celor două sisteme. De aceea și restructurarea industrială a Rusiei întîmpină acum atîtea dificultăți, de aceea specialiști cu o înaltă calificare nu-și găsesc o întrebuințare adecvată într-o țară în care este nevoie de absolut orice. Încă pe timpul lui Gorbaciov s-a încercat reconversia industriei militare, dar planul a fost un eșec demoralizant. Demoralizat este și corpul ofițerilor, derutată este și trupa.

Intervenția în Afganistan a dovedit că Armata Roșie e departe de a fi invincibilă. Transparența și libertatea presei au focalizat dezbaterea despre corupție și relațiile umane din armată, în care noii veniți, reprezentanții minorităților sînt persecutați cu consecvență și program. Rolul armatei în evenimentele politice din 1991 și 1993 a dovedit că neutralitatea ei rămîne de cucerit – practic ea poate fi atrasă în orice aventură. Toate acestea și multe altele îndreptățesc procuparea americană pentru limitarea și distrugerea arsenalului nuclear. Dacă într-un oraș al Rusiei s-ar petrece ceea ce s-a întîmplat săptămînile trecute în orașele albaneze, masele de oameni nemulțumiți ar putea să dobîndească la înghesuială nu doar puști Kalașnikov.

Instabilitatea politică amenință pacea și deocamdată organismele internaționale – fie ONU, NATO sau OSCE – nu au la îndemînă nici un mecanism de intervenție și pacificare în situații de tipul celor declanșate în Bosnia sau Somalia, Albania sau Zair. Atîta timp cît Rusia nu a scos problema cecenă pe scena internațională, nu se pune nici problema moralității, nici cea a îndreptățirii intervenției ruseți.

Cei 16 membri ai NATO nu vor permite ca Rusia să le dicteze forma și conținutul acțiunilor lor ulterioare, extinderea și dimensiunile ei. Conform raționamentului că o țară democratică nu amenință o altă țară democratică, SUA sînt gata să-i ajute economic pe ruși în vederea consolidării democrației, în timpul și după distrugerea arsenalului nuclear. În acest context, extinderea NATO este o carte printre altele, care poate fi jucată în diverse combinații.

Pentru țările europene mai apropiate sau mai îndepărtate de Rusia, raționamentele sînt mai puțin limpezi. Reacția Moscovei la extinderea NATO va fi consolidarea CSI, răspunde Elțîn. Felul cum se produce acest lucru în Belarus – prin consolidarea dictaturii unui fost președinte de colhoz – este de natură să introducă o oarecare îndoială în presupunerea că în țările foste comuniste procesul democratic este ireversibil.

Magdalena BOIANGIU

Argument bis

Un singur număr de revistă dedicat problemei "cine ne reprezintă în străinătate" s-a dovedit prea puţin. Două e, poate, deja prea mult. Am acordat mai mult spaţiu reprezentanţilor Ministerului Afacerilor Externe nu pentru a da dreptate uneia dintre "taberele" aflate în dispută, în defavoarea celeilalte, ci din pură curiozitate: asediat din mai multe direcţii, MAE a căpătat, cum era şi firesc, aspectul unei redute pecetluite de mistere inavuabile. Spiritul de castă, de corp profesional închis, de breaslă nu-i poate fi negat în totalitate, după cum nici dorinţa de reproducere "în cerc închis". Din discuţiile purtate, s-a ajuns la o contradicţie: rolul diplomatului s-a diminuat în contemporaneitate, dar noi ţinem la strălucirea lui. Nu este oare acesta un şiretlic de profesionist, care se estompează pe sine pentru a nu dispărea? Pe de altă parte, diplomaţia "culturală" este, evident, management cultural. Dar cîţi manageri numără cultura noastră actuală?

Cert este că punerea în discuţie a problemei ca atare – diplomaţi de carieră sau personalităţi reprezentative, cu capital simbolic cîştigat în alte domenii? – este mai mult decît binevenită, ea depăşind, oricum, cazul particular de faţă. Căci întrebarea "cine şi cum ne reprezintă?" se pune – şi trebuie pusă – pentru ansamblul societăţii noastre. Căci, cu cît tindem să avem mai puţină încredere în reprezentanţi, cu atît democraţia – reprezentativă prin definiţie – se vede mai ameninţată. În acelaşi timp, cu cît atenţia noastră va fi mai trează cu privire la cine trebuie să ne reprezinte şi cum o face, cu atît democraţia va ieşi mai cîştigată. Dilemă? Oricum, în loc de suspiciune, atenţie. Şi cît mai multă vizibilitate. (B.G.)

Carmen FIRAN, scriitor

Melancolii nediplomatice

Articolul meu s-ar fi potrivit mai bine la vechiul număr al *Dilemei* cu tema "Idealuri, aspiraţii, dorinţe". Înainte de '89 am cunoscut puţini diplomaţi. Şi nici nu ştiu dacă ceea ce vedeam era chiar adevărat. Cîte un bărbat cu morgă îţi întindea o carte de vizită pe care era scris "diplomat-inginer", ceea ce, pentru mine, tentată mereu să cred pe cuvînt aparenţe, însemna că fiind diplomat e şi inginer ori că inginerul poate oricînd schimba sacoul cu haina diplomatului. Mereu în dilemă, am trecut în perioada de după '89, cînd diplomaţii de carieră s-au instaurat viguros punîndu-şi la dispoziţia ţării experienţa, zelul, profesionalismul, exersate, firește, într-un sistem de care tocmai ne străduiam să ne rupem. Şi nu i-am bănuit de inginerie, odată ce se consuma multă energie în a ne convinge că numai aşa interesele României pot fi servite cum trebuie. Las la o parte excepţiile, stridenţele, nepotrivirile evidente. Cum munca la Fundaţia Culturală Română pe proiecte culturale internaţionale presupunea nu doar parteneri în străinătate ci şi uneori apelul la personalul român din ambasade, am început să cunosc diplomaţi "adevăraţi". Şi, după un timp, am devenit melancolică. Nu este locul unui jurnal despre complicatele relaţii cu diverşi reprezentanţi ai României în străinătate, deşi tentaţia unor povestiri este mare. Cum cel mai mult mă tem de generalizări, prejudecăţi, clişee, certitudini, cum exemplele pe care le-aş putea invoca sînt numeroase şi unele cel puţin stranii, voi spune numai că visez cu încăpăţînare diplomaţi români şi ambasade prin care imaginea României, aşa cum e, cum ne străduim în ţară s-o propunem, să fie corect impusă în lume sau măcar să nu mai fie încă o dată frîntă. Visez ambasade în care personalul să nu mai aibă obsesia bîrfei, a turnătoriilor reciproce, a invidiilor şi a privitului în plasa celuilalt cînd se întoarce de la cumpărături, acele cumpărături în magazine cu reduceri care adună toate soţiile deodată ca la manifestările formale unde se dau sandvişuri şi vin din ţară, ambasade unde administratorul să nu mai fie temut de cei cu funcţii mai mari, unde şoferii, portarii, ofiţerii de serviciu sau alţii să nu-i mai privească dispreţuitor pe românii din emigraţie invitaţi la vreo zi naţională ori vreo serată literară, supăraţi că mănîncă prea mult, le murdăresc covoarele şi le consumă ascensorul, visez să nu mai fie uitaţi de pe lista cu invitaţi cei care contează cu adevărat şi reprezintă mai mult pentru ţară decît trupa ce frecventează dintotdeauna cuminţi cocktail-urile, visez să nu se mai tragă încă un gard, încă nişte grilaje şi perdele, încă un zid real sau simbolic între clădirile ambasadelor şi capitalele lumii. Şi mai visez ca în postul de ambasadori, ataşaţi culturali şi directori de centre culturale să fie personalităţi şi nu persoane, identificabile prin statura lor intelectuală în spaţiul respectiv.

Mi-ar plăcea să aud că cei care se află pentru un timp în misiune într-o ţară iubesc cultura, istoria, civilizaţia, aerul ţării respective şi nu rămîn acolo chinuiţi de vreun copil care trebuie să-şi termine studiile, neapărat într-o mare capitală, chinuiţi de frig la Ottawa şi de zgomot la New York, victime mereu, la Berlin sau Paris. Visez ca ambasadele să-şi piardă aerul de ghetou românesc, mirosul de mîncare pe scări, să nu mai întîlneşti soţii în capot cu părul pe bigudiuri în ascensor, interioarele să fie decorate cu gust, spaţiul – deschis, relaxat, rafinat. Oamenii, la fel.

Tipul clasic de funcţionar de ambasadă – scund, iute, cu costum gri şi cravată roşie, încruntat şi dînd sfaturi străinilor cam ce-ar trebui să facă –, cum îl descria un important scriitor român, îmi place să cred că va fi evitat de-acum. N-am să fac recurs la diplomaţia română din perioada antecomunistă, dar încercări lăudabile au existat şi după '89, cînd au "mai scăpat" şi neprofesionişti printre cei învestiţi a reprezenta România în lume. Am putea să ne întrebăm, însă, de ce unii dintre ei au renunţat şi s-au întors după cîteva luni sau un an, de ce personalitatea lui Mihai Botez nu a fost, în ciuda paradei, prea agreată de către "profesionişti" şi unele oficialităţile de-atunci, de ce aceia care au rezistat totuşi au avut o muncă nu tocmai comodă. Acum ar trebui rediscutate criteriile numirilor în posturi diplomatice importante, indiferent de interese de partid, de grupări, rivalităţi între ministere şi instituţii.

Cred că e mai puţin important dacă acele personalităţi alese aparţin Ministerului de Externe – există şi acolo propuneri valabile – sau sînt oameni de cultură. Firește, în afară de scriitori, mai există şi remarcabili istorici, arhitecţi, critici de artă, compozitori, arheologi, artişti, universitari care ar servi admirabil diplomaţia culturală în lume.

Pentru că simt că melancolia mea a devenit antipatică, deşi am menţionat, fără să generalizez, doar ceea ce mi s-a părut neplăcut şi nepotrivit în reprezentanţele noastre diplomatice, din lipsă de spaţiu şi de frica omisiunilor neoferind exemple "de bine", persist în eroare. Sînt sigură că diplomaţia românească îşi va elimina şi aceste mici carenţe observate timid nu doar de mine şi că deja multe din ambasadele noastre arată altfel şi oferă altceva. De altfel ar fi nedrept să nu spun că există şi diplomaţi de carieră a căror prestaţie a fost şi este remarcabilă, după cum mulţi tineri care au intrat relativ recent în Ministerul de Externe ne pot susţine optimismul. Şi n-ar trebui să excludem nici posibilitatea ca personalităţi ale emigraţiei să înceapă să ne reprezinte în lume, nu ca o concesie pe care s-o facem lor, ci ca pe un egoism al nostru.

Sever AVRAM, analist politic, Preşedinte executiv al Casei Europei

Reinventarea diplomaţiei: între Dîmboviţa şi Bruxelles

Ca şi în alte domenii profesionale, unde ar fi fost nevoie de o iniţiere graduală, de filiere riguroase de formare a noilor veniţi, de iniţiativă şi nu de puţină imaginaţie – ca să nu mai vorbim de disponibilitatea spre comunicare –, cariera în diplomaţie a fost supusă în România nu doar unei inerente *cezuri istorice*, ci şi unor teribile umiliri sistematice, copioase "balcanizări" în privinţa "criteriilor de recrutare" şi, mai cu seamă, unei totale deprofesionalizări prin aservire ideologică faţă de modelul *naţional-comunist*, impus în ultimii ani de Ceauşescu. Cei care au scăpat, cît de cît, mental, teferi de sub acest tăvălug se numără, probabil, pe degete.

Din asemenea motive, cred că este greu acceptabil să mai putem vorbi despre noţiunea de "diplomat de carieră" la persoanele din sistemul respectiv care s-au menţinut şi după momentul 1989. Dar problema nu este atît, aşa cum s-ar putea crede, una de "competenţă" sau de loialitate faţă de un anume tip de stat (totalitar, autoritarist sau democratic). Pentru soarta posibilă a diplomaţiei noastre, se pune frapant chestiunea credibilităţii, a redobîndirii unei credibilităţi minimale, de mult compromise. Altfel spus, a reinventării diplomaţiei autohtone, proces pe care, în naivitatea mea, îl credeam rapid făcut posibil, cel puţin după plecarea garniturii de tristă amintire a lui N. Văcăroiu & Comp.

De ce anume avea nevoie instituţia din Aleea Modrogan pentru a-şi da şansa unei reconfigurări, aparent anunţate de toate partidele care formează acum noua majoritate? Mai întîi de toate, urgenţa constituirii unui solid nucleu de analiză şi strategie (geo-)politică care să înlocuiască nu atît vetustul IRSI, reputat, din păcate, mai mult ca un "cimitir al elefanţilor" chiar între funcţionarii MAE, cît să se adapteze din mers noilor *necesităţi prospective*, în ajunul reuniunilor decisive de la Madrid şi Amsterdam din vara aceasta.

În al doilea rînd, ne-am fi aşteptat la demararea susţinută a unor acţiuni de "head hunting" pentru selectarea oamenilor de concepţie şi cu fler managerial proaspăt care să înfăptuiască reforma instituţională *din interior*. Aici ar fi contat enorm şi mediatizarea unor *criterii transparente* de eligibilitate pentru viitorii ambasadori, care să modifice, pe cît posibil, percepţia sceptică din exterior, conform căreia angajările în diplomaţie sînt mai mult rodul unui "concurs de împrejurări" decît al unei competiţii valorice deschise. De oriunde ar veni "listele scurte" şi de oricît de sus, mai ales, continuarea *neabătută* a acestei practici ar presupune menţinerea unei imagini "sinecuriste" asupra celor desemnaţi ca şefi de misiuni diplomatice, cu precădere în ţările vizate prioritar. Desfăşurarea operaţiunii în curs dă un bun prilej pentru dovedirea, în fond, a caracterului realmente democratic *sau nu* al noului "regim" din ţara noastră. Mai exact, există vreo şansă ca în asemenea poziţii să fie desemnaţi oameni, altfel decît pe baza unor manevre liminare, a unor obscure pasienţe de culise?!

O a treia direcţie de acţiune în care ar fi fost de sperat să auzim despre ceva paşi rapizi era cea legată de componenta de *Public Relations* – Imagine publică, vitală pentru un asemenea resort care lucrează cu infinite subtilităţi şi nuanţe ale comunicării, deliberării strategice, imaginii *ca ţară* a României. Evenimentele pro-integrare, mai ales cele realizate în colaborare cu reprezentanţi ai diasporei, nu mi s-au părut deloc nişte prilejuri de *"scoop" mediatic*, cel puţin în ochii observatorilor străini care urmăresc prestaţia diplomaţiei româneşti la ea acasă. În continuare, par să fie preferate formele turismului diplomatic al unor experţi mai mult sau mai puţin persuasivi, mai mult sau mai puţin rasaţi, în detrimentul unor manifestări neconvenţionale de tip *"advocacy"* care să dinamiteze lejer locurile comune din mintea partenerilor şi să impună acel *nou stil* diplomatic-ofensiv al Bucureştiului, pe care guvernanţilor le place atît de mult să-l evoce.

Cea de-a patra dimensiune esenţială pe care bănuiam că noua formulă guvernamentală avea s-o privilegieze – după anii de timide experimente ale "reciclării la locul de muncă" a diplomaţilor – se referă, evident, la imaginarea şi lansarea – în conlucrare cu Ministerul Învăţămîntului şi cu liderii de opinie din sectorul ONG, chiar cu unele fundaţii internaţionale interesate – a unei filiere clare şi respectabile la nivel central de formare în Relaţii Internaţionale şi Studii Europene, unde să putem audia specialişti occidentali reputaţi şi figuri ceva mai noi decît cele ale corifeilor de la "Ştefan Gheorghiu", în noile costume cu croială bruxelleză.

Desigur, am putea să înţelegem că întreaga trecere de putere este un proces mult mai sinuos şi mai înţesat de capcane decît vedem noi, profanii de pe margine, la prima vedere. Că nici în Grecia, după perioada de "regim al coloneilor", n-a fost prea uşor să se revină lin la practici total democratice în domeniul politicii externe. Deocamdată însă, avem ocazia să sesizăm mai mult seisme în surdină, colportate pe dibuitelea de presă, o presă din care lipsesc aproape complet analiştii de politică externă şi corespondenţii diplomatici pe care orice ziar european serios îi cultivă. Responsabili de marcă din MAE se arată nu o dată indignaţi prin saloanele ambasadelor sau cancelariilor străine cînd România este cotată ca "ţară balcanică", pe nedrept susţin dumnealor, complet pe nedrept! Pe arena politică europeană însă, am putea să învăţăm că orice poziţie geografică poate fi convertită din handicap în blazon, cu condiţia ca strategia diplomatică în cauză să aibă acea verticalitate şi axialitate conceptuală şi practică, în stare să transforme sensibil o fostă periferie într-un nou centru nodal de putere şi chiar de iradiere zonală. Din Estonia sau Norvegia pînă în Portugalia, avem tot atîtea pilde, doar dacă ne-ar anima cu adevărat nevoia de modernizare, emancipată în fine de demagogie şi triumfalism steril.

Tineri din MAE

Există şi tineri în Ministerul Afacerilor Externe! Tineri care, aşa cum afirma, recent, la o întîlnire organizată de Grupul pentru Dialog Social, ministrul de Externe, Dl Adrian Severin, se simt direct vizaţi, negativ, de actuala dispută publică pe tema reprezentanţilor diplomatici ai României. Am adresat celor trei tineri diplomaţi veniţi în vizită la Dilema *trei întrebări:* ***1. Cum privesc ei "cearta" din presă despre cine trebuie să ne reprezinte? 2. Ce înseamnă, pentru un diplomat, a fi profesionist? Se învaţă greu diplomaţia? 3. Cum au fost primiţi în MAE de către "bătrînii"? Au existat, există conflicte de generaţii în cadrul acestui minister? (B.G.)***

Anda FILIP, 30 de ani, secretar II, Direcţia OSCE, Consiliul Europei şi Cooperare Subregională

1. Discuţia purtată în presă cu privire la activitatea Ministerului de Externe se explică prin faptul că noi traversăm, încă, o perioadă de schimbare, începută cu alegerile din noiembrie 1996. Se ştie că un număr destul de ridicat de şefi de misiuni au fost sau vor fi rechemaţi din posturi, mulţi fiind trimişi acolo nu pe criterii profesionale, ci politice. Tradiţional, în ţara noastră s-a păstrat linia profesionalismului, o tradiţie europeană, spre deosebire de Statele Unite, unde există şi practica trimiterii de ambasadori politici. În ultimii şapte ani însă, s-a întîmplat ca multe persoane politice, fie de la putere, fie din opoziţie, să fie numite în posturi de conducere ale unor misiuni. Din acest motiv, pe de o parte, şi, pe de altă parte, date fiind priorităţilor politicii externe româneşti la ora actuală, faptul că întreaga populaţie a ţării urmăreşte foarte atent demersurile noastre de aderare în structurile euroatlantice şi că ne aflăm într-o cursă contra cronometru, s-a ajuns la această dezbatere publică. Este o etapă tranzitorie şi cu siguranţă că, imediat ce lista de ambasadori va fi finalizată, problema se va lămuri, lucrurile se vor aşeza şi dezbaterea, probabil, se va stinge.

2. Este meritul Ministerului, care a făcut şi continuă să facă eforturi pentru specializarea tinerilor: au fost organizate studii specializate atît la Bucureşti, cît şi peste hotare, cu precădere în statele Europei occidentale, în SUA, dar şi în India, China, Rusia etc. Cel mai mare cîştig l-am avut din practica meseriei diplomatice, lucrînd zi de zi cu instrumentele specifice. Participînd la reuniuni, redactînd materialele de specialitate, aşa cîştigăm noi cel mai mult.

3. Ceea ce ne-a uşurat adaptarea la viaţa din Minister a fost faptul că eram destul de mulţi tineri. Apropierea de vîrstă conduce automat la o atmosferă mult mai destinsă şi mai agreabilă. Ne consultăm şi ne ajutăm reciproc în mod permanent. Aceasta a fost o şansă. Din punctul de vedere al felului în care am fost primiţi, lucrurile s-au schimbat destul de mult în ultimii doi, trei ani. La început, eu, cel puţin, aveam sentimentul că am foarte mult de învăţat de la şefii mei, care erau, în general, oameni cu o experienţă de foarte mulţi ani pe care nu pot spune că nu au fost dispuşi să ne-o împărtăşească. Iar noi, avizi fiind de cunoaştere, a durat foarte puţin să ajungem la un stil de muncă comun. Spun că lucrurile s-au schimbat în ultimii cîţiva ani deoarece un număr din ce în ce mai mare de tineri au ajuns directori sau şefi de misiune, ceea ce duce la constituirea, în Minister, a unei adevărate echipe de tineri.

Trebuie spus că, în cazul diplomaţiei româneşti, există continuitate, nu s-a produs o ruptură nici în 1989 şi nici măcar în 1996. Din acest punct de vedere, ne deosebim foarte mult de ceea ce s-a întîmplat, de pildă, în alte ţări aflate în tranziţie, unde există — ne dăm seama de acest lucru cu prilejul reuniunile internaţionale la care participăm — ministere clădite peste noapte, cu tineri proveniţi din medii dintre cele mai diferite, lipsiţi de orice experienţă, fiind foarte sesizabilă dificultatea cu care se confruntă aceşti colegi ai noştri. În ceea ce priveşte, la noi, relaţia dintre tineri şi generaţiile mai vîrstnice, eu consider că ni s-a acordat foarte multă încredere. Am fost puşi în situaţia de a redacta discursuri pentru nivelul de ministru sau chiar de preşedinte. În grupurile de lucru, noi sîntem, de obicei, experţii care, uneori, sîntem puşi în situaţia de a oferi soluţii imediate. Iată de ce cred că întreaga discuţie publică este o falsă problemă.

Alin CRĂPĂTUREANU, 37 de ani, Direcţia ONU şi alte organizaţii internaţionale

1. Eu cred că toată această discuţie din presă dovedeşte interesul deosebit pe care politica externă a României, mai cu seamă în urma alegerilor din toamna trecută, îl trezeşte în diferite medii ale societăţii noastre. Se poate, evident, vorbi despre necesitatea unei reajustări a listei şefilor de misiuni diplomatice româneşti, dar în elaborarea acestei liste trebuie avute în vedere anumite criterii. Personal, consider că diplomaţia este o meserie, o meserie care se învaţă, o meserie deloc uşoară, care cere timp şi, firește, anumite calităţi individuale. Datorită actualităţii lor, problemele legate de politica externă se regăsesc în ziare, la televiziune, toată lumea discută despre ele, ceea ce a dus la amplificarea problemei reprezentanţilor noştri diplomatici. Iată de ce consider că este bine, pe de o parte, că se discută public, deoarece astfel se poate ajunge la concluzia ca diplomaţia este o meserie şi transparentă, ca întreg Ministerul de Externe, de altfel, şi desfăşurată de oameni absolut normali, cu o activitate firească, cu defecte şi calităţi, ca în orice domeniu, trebuind, prin urmare, să fie abordată în mod cît mai firesc.

2. Noi am început cu gradele cele mai de jos ale ierarhiei diplomatice — ataşat, secretar III, II, I —, extraordinar fiind faptul că, în această meserie, noi putem promova prin examene şi concursuri, deci pe baza unor criterii foarte clare. Sînt examene de drept, de istorie, există, apoi, interviuri în faţa unei comisii. În diplomaţie ai, practic, tot timpul de învăţat.

3. A lucra în Ministerul de Externe este, evident, o onoare şi o cinste. Este un minister în care fiecare dintre noi, bănuiesc, se gîndeşte înainte de toate la responsabilităţile ce-i revin. Nu este uşor să lucrezi în Ministerul de Externe. Vii dimineaţa şi pleci cînd se termină de lucru, iar de lucru nu se termină, de fapt, niciodată. Şi eu cred că paleta largă de tineri provenind de la diferite instituţii de învăţămînt superior este un avantaj. Se resimte, însă, o anumită lipsă de juriști. Important, însă, este faptul că între tineri există o *competiţie*, desfăşurată într-o atmosferă de *fair-play*: există examene, şi fiecare dintre noi ştie că, o dată la trei sau patru ani, poate să promoveze aceste examene de grad diplomatic şi îşi cunoaşte, în linii mari, viitorul. Acesta este un lucru excelent, căci se oferă o şansă oricăruia dintre noi să îşi arate calităţile. Avem, cum s-a spus deja, şansa unor studii, atît în ţară, cît şi în străinătate, prin intermediul cărora să ne perfecţionăm, ceea ce este extrem de util. Mie, aceste studii în străinătate mi-au dat înainte de toate curaj, căci ai posibilitatea să te compari cu tineri diplomaţi din alte ţări. Problemele tinerilor din Minister cred că sînt aceleaşi cu ale oricărui tînăr angajat la o instituţie de stat, şi cu bune, şi cu rele. O foarte bună idee a Dlui ministru A. Severin a fost aceea de a organiza întîlniri cu tinerii din Minister. A fost, cel puţin pentru mine, din 1991 încoace, o premieră, căci a existat efectiv un dialog. Mă bucură, de asemenea, faptul că tinerii sînt promovaţi, bineînţeles în funcţie de calităţi, şi este extraordinar atunci cînd un tînăr ajunge să-şi dea seama că semnătura lui are greutate şi-i va fi de folos, să zicem, unui ministru într-o discuţie cu un omolog străin sau, uneori, chiar la preşedinţie. Părerea mea este că tinerii promovaţi se achită foarte bine de sarcinile încredinţate, atmosfera de competiţie, de emulaţie neputînd să fie decît productivă.

Eu nu cred că se poate vorbi de un conflict de generaţii în MAE. Relaţiile din acest minister sînt mai presus de orice relaţii colegiale, între oameni cu experienţă şi oameni care vor să înveţe. În momentul în care cei tineri realizează că numai învăţînd pot promova profesional, atitudinea lor faţă de colegii mai vîrstnici se adaptează automat la această dorinţă a lor. Pot apărea abordări diferite ale unor probleme, dar în momentul în care aceste diferenţe se discută, soluţia cea mai bună nu întîrzie să apară şi profesionalismul învinge. Tinerii îşi dau seama că mult din meseria de diplomat, cum se spune, "se fură", nu se poate învăţa peste noapte. Prin urmare, dacă ştii ce vrei, trebuie să ştii şi cum să te adresezi ca să obţii, şi astfel se realizează o relaţie interumană aşezată pe baze firești, de dialog.

Cătălina NICOLAE, 33 de ani, secretar III, Direcţia OSCE, Consiliul Europei şi Cooperare Subregională

1. Indiferent cine va figura pe listele de ambasadori, indiferent dacă va fi vorba de diplomaţi de carieră, de oameni de cultură, de politicieni sau de oameni de afaceri, cred că ceea ce trebuie să primeze sînt anumite criterii, o anumită grilă de selecţie, care să funcţioneze fără abatere în fiecare caz în parte. Ceea ce îmi doresc eu este ca lista definitivă de nume să fie una care să slujească mai presus de orice interesele României. Acesta este lucrul cel mai important, nu un nume sau altul, care să figureze sau nu pe această listă. Părerea mea este că ne-am îndepărtat de epoca în care un Beaumarchais, un Stendhal sau un Saint-John Perse făceau diplomaţie şi că ne îndreptăm spre o perioadă mai tehnicistă.

2. Dacă ar fi să mai asemăn diplomaţia cu o altă meserie, cred că aceasta ar fi armata: şi noi înaintăm în ierarhie din treaptă în treaptă, pe baza unor examene foarte riguroase. Portretul unui diplomat nu este aşa cum ni-l închipuim noi din filmele hollywoodiene; el este oarecum estompat, trăsăturile nu îi sînt atît de pregnante precum se crede. Diplomatul "obişnuit" este o persoană care nu îşi propune să arate cît de extraordinar este.

3. Conflict de generaţie există chiar şi în cadrul unei familii, între copii şi părinţi, şi mi se pare normal să fie aşa. Conflict nu neapărat în sens negativ. Din punct de vedere profesional, în MAE nu există nici un fel de conflict, pentru că tinerii diplomaţi nu au decît de învăţat de la generaţiile anterioare. Poate fi vorba, cel mult, de puncte personale de vedere, dar în cazul nostru există continuitate în profesie. În momentul în care interesele unei ţări sînt oarecum perene, şi munca diplomaţilor are o anumită orientare. Fără discuţie că o generaţie nouă de diplomaţi poate să apeleze la moduri noi de a-şi servi ţara, ceea ce nu înseamnă că ea intră automat în conflict cu diplomaţia de pînă la ea. De cele mai multe ori, chiar şi în centrală, tinerii diplomaţi sînt cei care pregătesc dosarele unor vizite, printr-o muncă de furnică, nevăzută; nu ei sînt cei care primesc felicitările, dar toată această muncă le foloseşte enorm. Fiecare vizită pe care ei o pregătesc constituie o treaptă în plus în formarea lor ca diplomaţi.

Radu CARP

Diplomaţi în tranziţie

Alegerea persoanelor care să ne reprezinte interesele în principalele capitale europene se dovedeşte a fi o sarcină extrem de delicată pentru diplomaţia românească. Se discută despre competenţă profesională şi/sau valoare intelectuală, însă se uită esenţialul: ce anume trebuie să facă un ambasador. Desigur, atribuţiile acestuia sînt mai mult de reprezentare simbolică decît de activitate efectivă. Important pentru un ambasador este *cum* face ceea ce ar trebui să facă, nu cît sau în ce condiţii. Stilul său ar trebui să reflecte, în linii mari, pe cel al fiecăruia dintre noi. Aşa stînd lucrurile, ambasadorul ideal ar fi cel "de carieră" care este, în acelaşi timp, "om de cultură". Bolintineanu, Alecsandri, Kogălniceanu, Duiliu Zamfirescu erau deopotrivă ambasadori şi literaţi; ei reprezentau interesele României, fiind salariaţi al M.A.S., nu îndeplineau funcţia de ataşaţi culturali. Se va replica probabil că diversificarea relaţiilor internaţionale de după 1918, apariţia mai multor state independente (şi, deci, o nevoie mai mare de profesionişti) a dus la crearea acestei hibride instituţii, a "sfetnicului cultural", prelungire artificială a şefului misiunii diplomatice. A fost, poate, şi un joc politic abil, cu scopul (nedeclarat) de a dezbina elita: în *Jurnalul* său, Mihail Sebastian comentează îndelung invidia colegilor de breaslă în ceea ce-l priveşte pe Eliade, numit ataşat cultural la Lisabona în timpul războiului. Niciodată, înainte de 1947, diplomaţia românească nu a fost formată integral din profesionişti; de altfel, acest lucru ar fi fost şi greu de realizat, dat fiind faptul că nici o instituţie de învăţămînt nu pregătea diplomaţi ca atare: în Facultatea de Drept accentul se punea mai mult pe dreptul privat, iar preocupările de geostrategie, relaţii internaţionale etc. au fost abordate de un număr restrîns de intelectuali (Conea, Golopenţia). Ce să mai vorbim despre perioada comunistă, cînd drumul spre şi dinspre M.A.E. trecea (aproape) obligatoriu prin Institutul de Drept Internaţional din Moscova? Fie şi o analiză sumară precum cea de faţă ne conduce la ideea că "profesionalismul" diplomatic a fost şi a rămas un mit. Chiar dacă după 1989 lucrurile s-au schimbat, cel puţin la nivelul pregătirii profesionale şi în modul de abordare al relaţiilor cu exteriorul, există în continuare nenumărate tare, viciile de esenţă ale diplomaţiei ce ar trebui să ne reprezinte.

O cunoştinţă din Germania, cu ale cărei studii nu se pot mîndri mulţi din staff-ul guvernelor noastre post-decembriste, îmi relata de ce nu a reuşit la examenul de intrare în aparatul diplomatic al ţării sale: pe lîngă testele psihologice cele mai sofisticate, candidaţii (în medie, 80 pe loc; cine nu reuşeşte de prima oară nu mai poate da acest examen niciodată) au avut a răspunde la întrebarea "Ce cărţi aparţinînd culturii germane aţi lua cu dvs. dacă aţi fi ambasador în Arabia Saudită?".

Profesioniştii nu există sau sînt în formare, oamenii de cultură nu ştiu – exagerez deliberat – să deosebească o notă diplomatică de o notă de plată. Există însă o posibilă soluţie pentru ieşirea din acest fals impas, aceea de a reduce comportamentul diplomatic la un set de principii minimale ce trebuie respectate. Oricît de bine puse la punct ar fi manualele după care se ghidează diplomaţii noştri, oricît de vastă (şi reală) ar fi experienţa lor, credem că, în aceste momente de căutare a unor personalităţi apte să reprezinte România cît mai onest cu putinţă, ar fi mai bine să ne reamintim, împreună, regulile-standard ale diplomaţiei, aşa cum au fost ele enunţate în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*: domnitorul trebuie să aleagă drept sol "o slugă care va vorbi foarte bine cuvîntul său şi fără teamă, ca şi cum tu însuţi ai spune cuvîntul tău acelui domn"; misiunea solului trebuie discutată în Divan amănunţit, pentru ca acesta să se poată familiariza cu raţiunea şi scopul misiunii sale; alegerea solului trebuie să fie strict obiectivă: "Nu trimiteţi pe unul ca acela care ar fi ruda vreunui dregător şi-l va cere pre el ruda lui să plece la o faptă ca aceea, fără să fie destoinic la aceasta şi pentru voia rudei lui l-aţi trimis pe el".

Aceste trei reguli transcend, parcă, modurile de organizare a aparatului diplomatic şi poate că ar trebui ca, dincolo de îndeplinirea procedurilor de acreditare a noilor ambasadori, consuli, ataşaţi etc., ele să fie, dacă nu luate în seamă, cel puţin puse în discuţie.

Trecut, prezent, viitor

— interviu cu Dl Teodor MELEŞCANU, preşedintele Comisiei de Politică Externă a Senatului —

O ştiinţă a comunicării

Domnule senator, ce este, în opinia Dvs., diplomaţia: politică, tehnică, artă?

Sînt tentat să vă răspund că diplomaţia se situează pe undeva între politică, tehnică şi artă. Ea se compune din aceste elemente, care nu văd cum ar putea fi separate în cazul ei. În primul rînd, cel care lucrează în domeniu trebuie să dispună de o sumă de tehnici, de o anumită pregătire profesională de bază, în cazul diplomaţiei şi de cultură generală. În acelaşi timp, fiind vorba de un set de tehnici ce se realizează în exclusivitate prin contactul cu oamenii, diplomaţia intră în domeniul *ştiinţelor comunicării*, în care, cred eu, variabila umană joacă un rol deosebit. De exemplu, aşa-numita muncă de influenţare, care se face pe termen lung, pentru crearea unui sprijin în favoarea politicii ţării tale inclusiv prin intermediul unor personalităţi politice, culturale, din domeniul presei din ţara de reşedinţă — creatori de opinie — presupune cunoaşterea anumitor tehnici de abordare, de creare şi cultivare a unei relaţii, în acelaşi timp fiind indispensabil un anumit contact uman, o anumită afinitate, o anumită capacitate de a comunica şi de a te face simpatic. Diplomaţia este, prin urmare, o ştiinţă, un domeniu tehnic, elementul uman, de comunicare putînd să le permită unora să se manifeste ca nişte adevăraţi artişti. E loc foarte mult pentru manifestarea personalităţii, pentru tuşa personală a fiecăruia.

Au apărut schimbări importante în modul de a face diplomaţie în ultima sută de ani? Cît influenţează politicul modul de a face diplomaţie? Care sînt invariantele şi care sînt variabilele istorice ale diplomaţiei? Ambasadorul unei ţări nedemocratice şi acela al unei ţări democratice acţionează şi se comportă la fel, conţinutul misiunii lor este acelaşi?

Aş spune că, fiind o ştiinţă a comunicării, diplomaţia a fost extrem de influenţată de evoluţiile din domeniul tehnicilor de comunicaţie. Înainte vreme, cînd sistemele de comunicare erau foarte precare şi greoaie — dura foarte mult să transmiţi un mesaj dintr-o capitală în alta —, rolul ambasadorului era fundamental, acesta trebuind să ia iniţiative pe cont propriu — tocmai de aceea el era numit trimis "extraordinar şi plenipotenţiar" —, ambasadorii acţionînd în cadrul unui mandat bine precizat dar larg, de multe ori simpla prezentare a unui diplomat la post fiind o aventură, putînd să dureze — să ne gîndim la Nicolae Milescu — ani de zile. De aceea, pentru această perioadă, cartea de căpătîi este *Principele* lui Machiavelli. Diplomaţia a cunoscut primele evoluţii moderne în republicile italiene ale Renaşterii, în statele hanseatice, începuturile ei pierzîndu-se, ca în atîtea alte domenii, pe undeva prin Grecia antică.

Odată cu dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare, rolul de *transmiţător fidel* al diplomatului devine mult mai important decît rolul de improvizator sau de factor care elaborează politica externă "la faţa locului". Există, prin urmare, o evoluţie şi, la ora actuală, una dintre marile probleme cu care este confruntată diplomaţia este evidentul ei dezavantaj în raport cu mijloacele de comunicare în masă. Ca ministru de Externe, dacă urmăreşti CNN-ul eşti mult mai bine informat decît te pot informa ambasadele tale: pentru că eşti informat în timp real. Evoluţia mijloacelor de comunicare a transformat, prin urmare, meseria de diplomat ca atare. Rămîne funcţia de *reprezentare*, care este una dintre funcţiile esenţiale, ambasadorul rămînînd, mai cu seamă în situaţii de criză, de conflict, singurul canal de legătură între două state, el are o credibilitate extraordinară, şi tocmai de aceea mi se pare că prima calitate a unui diplomat trebuie să fie *disciplina* şi *rigoarea*, iar dacă mai este şi inteligent pe deasupra, cu atît mai bine. Tot aşa cum, atunci cînd, ca diplomat, discuţi cu un reprezentant străin, el nu este interesat de părerea ta personală, ci de modul în care privesc autorităţile din ţara ta o anumită problemă, chiar atunci cînd nu ai instrucţiuni speciale în acea privinţă.

Există, prin urmare, o concurenţă neloială a tehnicilor actuale de comunicare faţă de diplomaţi, dar nimic nu poate, cred eu, să înlocuiască transmiterea credibilă a unui mesaj, mai cu seamă a unuia discret, nimic nu poate înlocui funcţia de negociator a diplomatului, tot aşa cum nimic nu poate înlocui judecata sa de valoare şi recomandările pe care el le face, pe propria sa răspundere, guvernului care l-a trimis. Există, aşadar, o evoluţie în care dispar, sau se atenuează anumite laturi ale activităţii diplomatice, menţinîndu-se, şi chiar căpătînd importanţă, alte laturi.

Un lucru esenţial, la ora actuală, pe care îl face diplomaţia, şi care este destul de puţin cunoscut, dar care va trebui să devină şi la noi esenţial, este *protecţia cetăţenilor proprii*. Este vorba de protecţia şi de asistenţa juridică a cetăţenilor ţării tale care trec în calitate de turişti prin alte ţări, care de multe ori lucrează, adeseori la negru, în ţări străine.

Există, prin urmare, constante istorice în diplomaţie, după cum există şi modele, şcoli diferite de a face diplomaţie, maniere diferite de a concepe diplomaţia: există o şcoală britanică, o şcoală franceză, a existat, de asemenea, o şcoală sovietică, în care arta dezinformării făcea parte din diplomaţie etc. Există o diplomaţie a statelor democratice, foarte deschisă şi sinceră, şi o diplomaţie a regimurilor autoritare, în care, de foarte multe ori, diplomatul de profesie este scurtcircuitat de altfel de "profesionişti", care au acces direct la informaţie şi la decizie (într-un sistem autoritar, circuitul informaţional şi decizional este altul decît cel normal, este dublat, triplat etc.). Există, fără îndoială, elemente comune, dar şi foarte multe lucruri care diferenţiază abordările diplomatice.

Dubla criză a diplomaţiei româneşti actuale

Se poate vorbi de o criză a diplomaţiei româneşti?

Există o dublă criză a diplomaţiei româneşti. Este vorba, în primul rînd, de o criză de generaţii. În momentul cînd am părăsit eu Ministerul de Externe, aproximativ 65-70% dintre funcţionari erau tineri sub 35 de ani; venea, apoi, o pătură foarte subţire de oameni aflaţi foarte aproape de vîrsta de pensionare şi lipsea, în schimb, total zona de mijloc, lipsă cauzată de o involuţie care s-a petrecut în domeniul diplomaţiei profesioniste din România. În al doilea rînd, tranziţia pe care o trăim ne pune în faţa alternativei de a avea o diplomaţie profesionistă sau de a continua tradiţia care este în acelaşi timp comunistă, dar şi pre-comunistă, aceea a reprezentării diplomatice prin oameni politici sau prin diferite personalităţi. Aceasta este, cred eu, dubla criză pe care o traversează diplomaţia românească: pe de o parte, criza de personal, pe de altă parte, alternativa diplomaţi de profesie (care este calea spre normalitate) *versus* "personalităţi" din afară.

Aş vrea să fac, însă, o precizare. Atunci cînd vorbesc despre diplomaţi de carieră, eu nu pun neapărat semnul egalităţii între a lucra în Ministerul de Externe şi a fi profesionist în domeniul relaţiilor internaţionale. Ar fi o mare eroare dacă cineva ar pune semnul acestei egalităţi. Tot aşa cum nu cred nici că un om, prin simplul fapt că nu lucrează, pentru moment, în Ministerul de Externe, trebuie să fie eliminat din start din discuţie, fără a-l testa, pentru simplul motiv că nu ar fi profesionist. Cînd spun diplomat profesionist, eu mă gîndesc la un om care prin natura activităţii sale are legături cu viaţa internaţională, vine în contact cu informaţii din acest domeniu şi este profesional obligat să le interpreteze, să le evalueze şi să încerce să desprindă concluzii din ele şi, de asemenea, este obligat să întreţină relaţii umane prin care, de fapt, face schimb de informaţii. Eu aş merge, prin urmare, pe o abordare foarte pragmatică şi destul de largă a noţiunii de profesionist în ceea ce priveşte diplomaţia.

Au, acum, tinerii din Ministerul Afacerilor Externe de la cine să înveţe?

Da, există o mică tradiţie, cu deficienţele ei, a unei abordări diplomatice româneşti, dar cred că tinerii au de la cine să înveţe mai cu seamă dacă... citesc! România, ca ţară în care diplomaţia a jucat un rol foarte important în plan internaţional, este o ţară care a generat diplomaţi de foarte bună calitate, aşa că tinerii au de unde să înveţe, şi din istoria mai îndepărtată, şi din cea mai apropiată. Să zicem, prin urmare, că în zece ani ai un diplomat format. Nu toţi diplomaţii formaţi, capabili să acţioneze autonom, vor fi, însă, automat şi obligatoriu şi foarte buni ambasadori. Pentru că, pe lîngă stăpînirea tehnologiei, pe lîngă experienţa pe care o capeţi, pe lîngă arta negocierii pe care o înveţi, trebuie să ai şi nişte calităţi umane specifice: trebuie să ai calităţi de conducere, de manager, pentru că eşti şeful unui mic colectiv, pentru că viaţa în interiorul unei ambasade are enormul dezavantaj de a exacerba şi calităţile, şi defectele oamenilor. Este sindromul colectivului restrîns. Nu toţi diplomaţii de meserie vor fi, prin urmare, şi foarte buni ambasadori. Dar, în zece ani, se poate obţine un diplomat bun dintr-un tînăr precum tinerii care vin astăzi în Ministerul de Externe: cu studii universitare complete, cu stăpînirea a două limbi şi cu o cultură generală destul de solidă. Ce pot să spun este că tinerii de acum sînt net mai bine pregătiţi decît eram noi la vîrsta lor.

Spre ce ne îndreptăm

Domnule ambasador, ce înseamnă să fii diplomat al unei ţări mici? O ţară mică trebuie să aibă neapărat o mare diplomaţie?

S-ar putea ca răspunsul meu la această întrebare să vă surprindă. Eu cred că, pentru o ţară mică sau mijlocie cum e România, există două modalităţi de a aborda relaţiile internaţionale şi, prin urmare, de a face diplomaţie. Există, pe de o parte, posibilitatea de a-ţi întemeia politica externă pe alianţa cu *o* ţară extrem de influentă, ataşîndu-te la o locomotivă foarte puternică. Există, însă, pe de altă parte, ţări, cum este şi România, care sînt obligate, graţie poziţiei lor geografice, să încerce să joace un rol care să depăşească cea dintîi abordare, evident mai comodă. De la Unirea Principatelor încoace, România a fost obligată să facă o diplomaţie mare pentru o ţară relativ mică şi, vrînd-nevrînd, există nişte tradiţii care se păstrează, şi care au fost continuate inclusiv în perioada comunistă, acelea de a juca un anumit rol pe mai multe tablouri, ceea ce a creionat o anumită abordare diplomatică românească. Abordare, care, probabil, se va schimba destul de mult în anii ce vin, pentru că eu cred că elementul fundamental care va caracteriza diplomaţia românească în perioada care vine este conectarea sa foarte strînsă la sistemul european, al Uniunii Europene. Acesta, aşa cum se ştie, se bazează pe trei piloni: integrarea economică, cooperarea în domeniul justiţiei, al combaterii crimei organizate, şi, în sfîrşit, politica comună în domeniul apărării şi al relaţiilor externe. Se urmăreşte generarea unor abordări cît mai apropiate cel puţin în ceea ce priveşte marile probleme internaţionale şi obţinerea unei capacităţi de acţiune comună. Aş spune, aşadar, că ne aflăm într-o fază în care vom evolua, în mod obligatoriu, spre o integrare mult mai mare a diplomaţiei româneşti şi, poate, spre o deplasare a eforturilor de la aspectele foarte spectaculoase, legate de negocierile pe mari tratate politice, pe conflicte etc., spre o promovare foarte atentă, încăpăţînată şi extrem de tehnicistă a intereselor României pe anumite chestiuni foarte concrete.

Este vorba de o specializare?

Da, de o specializare în care rolul diplomatului tehnic, care se duce la Bruxelles să negocieze preţul la prune, de pildă, sau dreptul de pescuit, va creşte considerabil. Cred că aceasta este direcţia spre care diplomaţia românească va evolua, fără ca rolul tradiţional al diplomaţiei să dispară, pentru că România va rămîne şi pe mai departe, chiar şi după admiterea cu drepturi depline în Uniunea Europeană, una dintre marile porţi ale acesteia spre exterior, şi pe măsură ce Uniunea Europeană va începe să acorde o tot mai mare atenţie zonelor care o înconjoară, România va conta tot mai mult ca unul dintre punctele de contact, şi fără îndoială că rolul tradiţional al diplomaţiei româneşti, un rol de deschidere, de echilibru, de echidistanţă şi de soluţii inteligente, va rămîne important, în paralel, repet, cu o activitate deosebit de specializată, de tehnicistă, la nivelul Uniunii Europene.

Vă mulţumesc. Sper ca optimismul Dvs. să fie de bun augur.

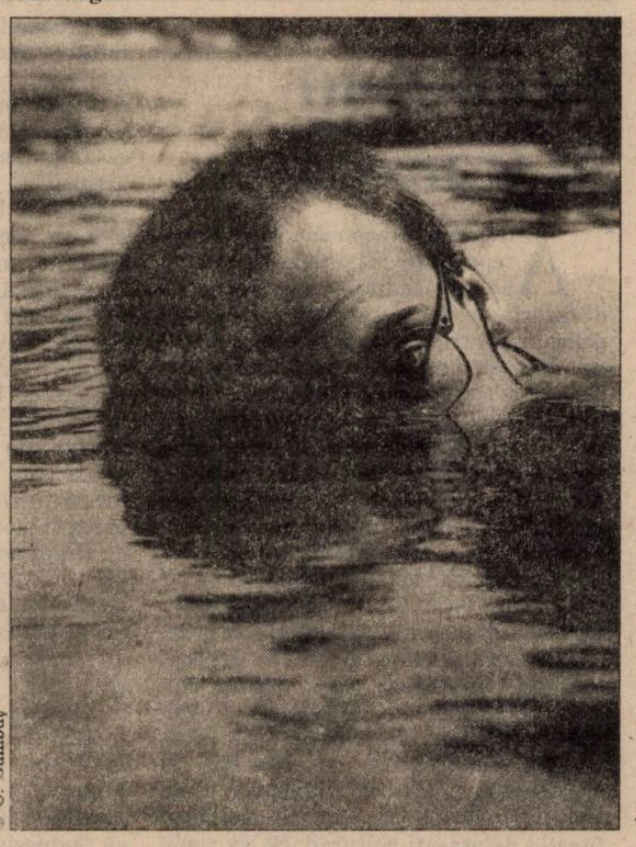

© C. Bumbuţ

Diplomaţie şi cultură

— interviu cu Dl Gabriel GAFIŢA,
secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe —

Arta lipsei de ostentaţie

Cînd aţi intrat în diplomaţie?

În octombrie 1991.

Cum s-a petrecut intrarea Dvs. în meseria de diplomat şi cum a decurs, de atunci, cariera Dvs.?

Apropierea mea de Ministerul Afacerilor Externe s-a produs în două etape distincte, la o distanţă de circa un an şi jumătate între ele. Pe 15 ianuarie 1990 am făcut o cerere de intrare în MAE, socotind că faptul că vorbeam trei limbi străine şi mă descurcam în încă alte cîteva, faptul că aveam o anumită experienţă în ceea ce priveşte minorităţile naţionale (după ce lucrasem timp de treisprezece ani la Editura Kriterion), faptul că veneam cu un bagaj literar (trei cărţi publicate pînă în 1980, apoi alte două refuzate de cenzură între 1980 şi 1989, plus un număr considerabil de traduceri), faptul că nu fusesem membru PCR, am considerat, aşadar, că toate acestea pot fi nişte calităţi care ar merita valorificate în cadrul MAE. În haosul de atunci, probabil că cererea mea s-a pierdut. În luna septembrie a aceluiaşi an, am intrat la Consiliul pentru Reformă, ca expert în chestiunile minorităţilor. Pe atunci, şi MAE, şi Consiliul pentru Reformă se aflau, ambele, în clădirea din Piaţa Victoriei. Cunoscîndu-l foarte bine pe Adrian Dohotaru, acesta mi-a propus să intru în Ministerul de Externe. De-abia venisem, însă, la Consiliul pentru Reformă, şi mi s-ar fi părut neserios să mă transfer imediat. I-am spus lui Adrian Dohotaru că mă voi muta în MAE cînd va cădea guvernul. Zis şi făcut. Gluma aceasta s-a transformat, însă, în realitate: un an mai tîrziu, la sfîrşitul lui septembrie 1991, guvernul Roman a căzut, în urma binecunoscutei mineriade, astfel că în octombrie 1991 am intrat în MAE. De fapt, colaborarea cu acest minister începuse încă din vara acelui an, cînd, într-o delegaţie comună, am participat la reuniunea CSCE, cum se numea pe atunci, privind minorităţile, care s-a ţinut la Geneva. Mai apoi, pe probleme de drepturile omului şi minorităţi, am participat la o altă reuniune a CSCE, la Moscova, şi la o alta, la Oslo. Trecînd, în octombrie 1991, la MAE, am intrat într-o perioadă de pregătire şi la sfîrşitul lui decembrie am plecat la Londra, consilier cultural, funcţie în care am rămas vreme de patru ani. La întoarcere, în noiembrie 1995, am revenit ca director al Grupului de Analiză Politică al ministerului, funcţie în care am rămas o lună de zile, după care am fost numit secretar de stat, ceea ce sînt şi în momentul de faţă.

V-a fost greu, ca om de cultură, ca scriitor, să treceţi dintr-o lume a unei anumite libertăţi într-o lume a disciplinei? Cum aţi convertit experienţa anterioară în noile condiţii? V-a fost ea de folos?

Experienţa mea a fost de aşa natură încît niciodată nu am putut să fiu un scriitor liber-profesionist. A trebuit întotdeauna să lucrez. Din 1977 pînă în 1990, am lucrat ca redactor de carte la Editura Kriterion. Am redactat circa o sută de traduceri din limbile minorităţilor în limba română. Aceasta a fost o *ocupaţie* ca oricare alta. În acelaşi context am privit şi trecerea mea la guvern, ca expert; a fost o *schimbare de ocupaţie*, din lector în expert guvernamental, tot aşa cum, după aceea, din expert guvernamental, am devenit diplomat. Pentru mine, este vorba strict de *ocupaţie*. Am îmbrăţişat această meserie ca persoană particulară, nu ca scriitor, şi nu am considerat-o niciodată o extensie a îndeletnicirii literare. Pe de altă parte, calităţile literare şi experienţa editorială m-au ajutat foarte mult: am, de exemplu, o mare uşurinţă în redactarea diverselor noastre texte. M-au ajutat foarte mult referatele şi sintezele pe care, ca redactor de carte, le făceam pentru cenzură: au fost nişte extraordinare exerciţii de concizie şi de "diplomaţie", pentru că trebuia să apărăm interesele autorului; important, pentru noi, era ca volumul să fie publicat. Era o muncă nevăzută, neostentativă, în slujba unei cauze importante. Cred că această muncă neostentativă în slujba unei cauze mă preocupă şi în momentul de faţă, ca diplomat. Aceasta nu are nici o legătură cu ceea ce scriu eu ca scriitor. Ce vreau să subliniez este că îl disociez foarte clar pe *omul* Gabriel Gafiţa, care a fost editor, expert guvernamental şi acum este diplomat, de *scriitorul* Gabriel Gafiţa, care are cu totul altă traiectorie.

Scriitori şi diplomaţi. O încercare de bilanţ provizoriu

Cum s-au comportat scriitorii români care, ca şi Dvs., după 1990, au fost cooptaţi în diplomaţie?

În 1991, a existat o înţelegere între Uniunea Scriitorilor şi Ministerul Afacerilor Externe şi s-a convenit ca un număr de circa zece scriitori să intre ca ataşaţi culturali în sistemul diplomatic. Dacă mi-aduc bine aminte, a fost vorba de următorii: Grete Tartler în Austria, Ioana Ieronim la Washington, Gheorghe Schwartz la Bonn, Mihai Sin la Tel Aviv, Andrei Ionescu la Buenos Aires, Eugen Uricaru la Atena, şi cam atît. Era să uit: şi eu la Londra. Ce s-a întîmplat după aceea? Mihai Sin şi Andrei Ionescu s-au întors în foarte scurtă vreme: nu s-au adaptat, au intrat şi într-un anumit conflict cu ambasadorii lor, disciplina de ambasadă li s-a părut constrîngătoare. Cel mai nefericit dintre ei a fost, însă, Eugen Uricaru, care a dat peste un ambasador cu care greu se putea colabora, un reziduu al epocii comuniste, Nicolae Stoicescu, un om cu care nimeni nu a reuşit să se înţeleagă. Eugen Uricaru s-a întors la Bucureşti după cîteva luni, a rămas o vreme în minister, după care s-a găsit postul de director adjunct la Accademia di Romania din Roma, alături de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Din păcate, şi aici au apărut tensiuni interne, iar Eugen Uricaru s-a întors şi de aici înainte de termen, după care a ieşit din MAE. Gheorghe Schwartz, în post la Bonn, nu s-a adaptat nici el şi s-a întors. A rămas Ioana Ieronim, la Washington, unde a făcut o muncă foarte bună — relaţii, iniţiative, proiecte duse la bun sfîrşit —, a fost excelentă. S-a întors după patru ani, la termen, după care a ieşit din MAE. A mai rămas, de asemenea, Grete Tartler, la Viena, care şi ea a avut o activitate de excepţie în cadrul Centrului Cultural de acolo, după care s-a întors, tot la termen, şi a rămas în continuare în cadrul MAE. Iar eu m-am întors de asemenea după patru ani de zile de la post. Din toată această grupă de scriitori intraţi în 1991 în MAE, în momentul de faţă nu mai sîntem aici decît Grete Tartler şi eu, singurii, prin urmare, care am dorit să îmbrăţişăm cariera diplomatică. Ioana Ieronim, la întoarcerea din America, deşi ar fi fost foarte binevenită, şi-a cerut transferul.

Problema centrelor culturale

Aş vrea să venim la o altă problemă aflată în dispută, aceea a centrelor culturale româneşti din străinătate. Care este situaţia lor prezentă şi ce aveţi de gînd cu ele în viitor?

Centrele culturale româneşti sînt în număr de şase: New York, Paris, Roma, Veneţia, Viena şi Budapesta. Cu excepţia centrului din Budapesta, deschis cu numai cîţiva ani în urmă, pentru amenajarea căruia s-a închiriat o clădire anume, toate celelalte centre au o situaţie specială, prin aceea că sînt amenajate într-un spaţiu al misiunii diplomatice din capitalele respective. Se înţelege că, în afară de Budapesta, în oricare dintre celelalte cazuri, dacă instituţia centrului cultural este scoasă de sub administraţia Ministerului Afacerilor Externe, automat ea îşi pierde statutul diplomatic, deci trebuie să părăsească clădirile în care funcţionează, pentru că într-o clădire cu statut diplomatic nu poţi să organizezi o activitate cu statut nediplomatic, deci nici un centru cultural care ar aparţine unui alt minister. Statutul diplomatic este dat NUMAI de apartenenţa la Ministerul Afacerilor Externe. Altfel, MAE ar fi nevoit să evacueze, să scoată centrele culturale din imobilele care îi aparţin. Dacă centrele culturale şi-ar pierde statutul diplomatic, ar trebui să se închidă, pentru că un alt minister român nu cred că dispune de sumele de bani necesare închirierii unor spaţii în marile oraşe ale lumii. Acesta, şi nu altul, este motivul pentru care MAE insistă ca aceste centre culturale să rămînă în administrarea lui, cu statut diplomatic. Ce acordă statutul diplomatic? Acordă imunităţi şi privilegii diplomatice: scutirea de taxe şi de impozite, de taxe vamale, de TVA în ţara respectivă; angajaţii centrului cultural avînd statut diplomatic, sînt angajaţi ai statului român, şi nu mai trebuie să solicite permis de şedere şi de muncă în ţara respectivă, permis care se obţine şi se plăteşte foarte greu. Dacă ei ar funcţiona fără statut diplomatic, adică în subordinea Ministerului Culturii, ar fi ca şi cum Taromul şi-ar deschide o filială într-o ţară străină: ar trebui să plătească chirie, impozit, ca nişte societăţi comerciale etc. Este vorba, apoi, şi de protecţia diplomatică, iar aceasta nu este deloc puţin lucru. Ea este foarte înjurată la noi, dîndu-se impresia că ambasadele ar fi nişte fortăreţe securistice. Să ne uităm la ce s-a întîmplat recent în Peru: diplomaţii sînt foarte expuşi pentru că sînt simboluri ale ţărilor lor, şi dacă vrei să protestezi teroristic contra unei ţări, îi ataci diplomaţii. Există, apoi, o constrîngere de ordin legislativ care împiedică mutarea centrelor culturale în subordinea altor ministere: pentru ca un stat să deschidă pe teritoriul unui alt stat o misiune diplomatică sau un centru cultural, trebuie să existe un acord între cele două state. Dacă noi am schimba subordonarea centrelor culturale, automat acordurile existente, semnate la nivel de ministere de externe, se anulează şi trebuie negociate altele, în termeni noi, de data aceasta, şi dezavantajoşi financiar, după care noile acorduri trebuie trecute prin parlament. Toate aceste operaţiuni necesită timp, pot dura chiar şi doi-trei ani. Între timp, ce se întîmplă cu imobilele respective? Se închid, dar în schimb costă. Sînt nişte cheltuieli enorme care decurg din pierderea statutului diplomatic, urmate de cheltuieli enorme legate de funcţionare în noile condiţii. Greşesc cei care, vrînd să ia centrele culturale, consideră că noi le ţinem ca pe nişte oficine acoperite ale Securităţii sau ca pe nişte centre de spionaj. Să fim serioşi! Este vorba de faptul că noi ne simţim responsabili faţă de cultura română pe care putem s-o promovăm prin aceste centre. Cu puţinii bani pe care îi avem, se fac, totuşi, multe acţiuni importante, şi vreau, de asemenea, să asigur pe toată lumea că nici o acţiune culturală desfăşurată în aceste centre în ultimii ani, de cînd ele au fost redeschise, nu a avut culoare politică. Există o politică de personal care s-a dus în legătură cu aceste centre, şi s-ar putea ca, la un moment dat, unul sau altul dintre directorii lor să nu ne placă. Nici aici, în minister, nu sîntem absolut mulţumiţi de toţi oamenii pe care îi avem în momentul de faţă. Am încercat să reparăm unele numiri făcute în trecut, am rechemat jumătate dintre directori, încă doi sînt în curs de revenire în România, pe unul singur, Mircea Opriţă de la Budapesta, nu-l vom schimba doar de dragul schimbării, pentru că este un foarte bun director. Conform statutului corpului diplomatic, diplomaţii nu pot să se angajeze în activităţi politice, nu pot să aparţină unui partid, şi dacă un diplomat sau altul este sau a fost prieten cu un om politic sau altul, noi nu-l putem sancţiona pentru acest lucru. Important, pentru noi, este ca activitatea pe care el o desfăşoară acolo să nu lezeze statutul diplomatic, adică imparţialitatea politică. Vreau să spun că, pînă în momentul de faţă, nu avem a ne plînge de nimeni din acest punct de vedere. În plus, în toate democraţiile europene, centrele culturale sînt în subordinea ministerelor de externe sau a unor instituţii de tip Fundaţia Culturală Română (British Council, Institut Français, Goethe-Institut etc.), aşa încît, nici în această privinţă, România nu încearcă să fie "originală", adică nu se singularizează.

Dirijori sau căpitani?

Ce părere aveţi despre ideea "diplomaţiei culturale" sau a culturii ca o cale regală a diplomaţiei (cum a numit-o Laurenţiu Ulici)?

Sigur că, de multe ori, cultura deschide uşi pe care politica nu le poate deschide. În acelaşi timp însă, a considera că diplomaţia este exclusiv diplomaţie culturală cred că este o viziune mult restrictivă asupra domeniului. Cu părere de rău, nu cred că în NATO vom intra prin cultură. Nu cred că în Uniunea Europeană vom intra în primul rînd prin cultură. Există domenii clar specializate, în care trebuie să ai, cît de cît, o pregătire specializată. A ne imagina că un ambasador român se duce, să zicem, la Uniunea Europeană şi ţine discursuri explicînd despre cultura română că este o cultură europeană, în faţa unor tehnicieni şi a unor experţi pe probleme economice sau legislative este o mare naivitate, o naivitate care, într-un fel, decurge dintr-un soi de izolare provincială, din ghetoizarea unor categorii profesionale în propriul lor sistem de referinţă şi dintr-o viziune formată numai din lectura presei şi din programe de pe satelit. Practica diplomatică ne arată că lucrurile sînt mult mai complexe şi că pentru partenerii noştri occidentali de dialog prima componentă a unei activităţi diplomatice este *politică*, următoarea fiind *economică*. Un ambasador care le ţine unor oameni de afaceri discursuri despre cultură nu are mari şanse de reuşită. S-ar putea chiar ca aceştia să zîmbească în sinea lor pe seama lui, fără să i-o arate. Există semnale foarte clare pe care le primim din partea unor importante state occidentale că, în multe capitale, această discuţie iscată la noi în jurul opoziţiei oameni de cultură *versus* diplomaţi de carieră, discuţie foarte simplificatoare şi exclusivistă în defavoarea profesioniştilor din domeniu îngrijorează foarte tare, pentru că se consideră că românii vor trimite nişte oameni care nu vor fi nişte parteneri egali de discuţie. Această incongruenţă i-a făcut pe factorii de decizie din unele ministere de externe străine să ne transmită cît se poate de clar că ei nu vor sta de vorbă decît cu parteneri responsabili şi cunoscători în domeniu, indiferent cît de jos, ierarhic, s-ar situa aceştia, şi numai la acest nivel va avea România acces! Cred că este un avertisment cît se poate de clar, pe care trebuie să-l avem în vedere, pentru că anumite reguli ale jocului nu noi le fixăm. Sînt nişte reguli ale jocului general valabile, la care noi nu putem face altceva decît să aderăm. România trebuie să fie o ţară normală dacă vrea să fie acceptată între ţările normale, iar eu, unul, refuz să admit că trăiesc într-o ţară bolnavă.

Trebuie să operăm de la caz la caz. Profesiunea literară sau academică nu este incompatibilă cu rigoarea şi disciplina profesiunii diplomatice. Dar, în acelaşi timp, nici nu pot să accept că cineva care vrea să intre în diplomaţie vrea să revoluţioneze un domeniu care este reglementat de nişte cutume străvechi, verificate şi rafinate în timp. Important este, repet, ca avantajul să fie reciproc şi să nu intri neapărat în contradicţie cu domeniul pe care vrei să-l îmbrăţişezi. Lucrul, după părerea mea, cel mai ciudat este că oameni care doresc să devină diplomaţi încep prin a contesta acest domeniu. Ceea ce e imposibil! Ministerul Afacerilor Externe este, în momentul de faţă, cel mai deschis şi mai transparent din întreaga lui istorie postrevoluţionară. Dar dacă este demonizat, se vede obligat să se apere! Căci cum ar vrea cineva să intre într-un loc pe care îl contestă? Trebuie ţinut seama de faptul că, în concepţia modernă asupra ambasadorilor, ei nu mai sînt nişte dirijori de orchestră, ci, la fel ca în sport, nişte căpitani de echipă!

Domnule Ministru, vă mulţumesc!

Pagini realizate de
Bogdan GHIU

Doru MĂRGINEANU

Urgenţe ale ştiinţei în România post-comunistă (II)

Libertatea este vitală, dar nu suficientă

Situaţia din toate ştiinţele naturii şi din aplicaţiile lor tehnice şi medicale, la sfîrşitul anului 1989 în România, poate fi rezumată într-o singură frază, prin constatarea că acelaşi sindrom de degenerescenţă afecta şi ştiinţa şi dezvoltarea economico-industrială: hipertrofiere numerică în detrimentul calităţii şi a motivării cadrelor, împreună cu o precaritate avansată a bazei materiale. De fapt, în toate fostele ţări comuniste, numărul celor *salariaţi* în cercetare era disproporţionat faţă de necesităţile şi de posibilităţile reale ale societăţii, în timp ce mijloacele materiale (aparatură, documentare) şi de evoluţie umană (selecţia şi promovarea cadrelor, relaţiile internaţionale) erau grav deficitare. Dintre schimbările importante produse după 1990, un element cert de normalizare, în ceea ce-i priveşte pe oamenii de ştiinţă, este libertatea de a întreţine relaţii fireşti cu laboratoarele şi cu colegii din străinătate. Pentru omul de ştiinţă, libertatea de comunicare cu semenii de oriunde are o importanţă care include, dar nu se limitează la nevoia general umană de libertate şi la faptul că orizontul cultural al oricărui intelectual este direct corelat cu spaţiul de comunicare. Ştiinţele pe care le am în vedere în această discuţie (matematica, fizica, chimia, ştiinţele Terrei şi spaţiului extraterestru, ştiinţele inginereşti, biologia, ştiinţele medicale şi agricole) sînt prin excelenţă o aventură colectivă a omenirii în ansamblu. Contribuţiile la aceste ştiinţe ale diferitelor popoare, în diferite momente istorice, sînt foarte inegale, dar adevărurile respectivelor ştiinţe sînt unice, nu naţionale. A nu şti ce s-a făcut peste tot în domeniul de care te ocupi, condamnă implacabil să nu faci nimic valabil, ci – cel mult – să redescoperi, în mod inutil şi cu mari eforturi, ceva deja cunoscut. De aceea libertatea pe care o au acum oamenii de ştiinţă din România de a intra în contact cu laboratoarele din toată lumea este vitală.

Această libertate, împreună cu programele de cooperare finanţate de statele occidentale şi de organisme particulare din occident, ca Fundaţia Soros, au contribuit deja în mod substanţial la îmbunătăţirea dotării şi la creşterea nivelului cercetărilor din multe laboratoare, atît universitare, cît şi din institutele de cercetări. Dar, în absenţa unor măsuri structurale de terapie, această ameliorare nu este în nici un caz suficientă pentru o adevărată însănătoşire. Date scientometrice obiective arată că în acest domeniu înapoierea României prin raport cu ţări cu care este normal să ne comparăm, nu s-a corectat, ci s-a accentuat după 1990. Astfel, dintr-o analiză apărută în *Scientific American* din august 1995, rezultă că în cursul anului 1994, ponderea României în creaţia ştiinţifică de circulaţie internaţională, exprimată prin procentajul de apariţii în ansamblul revistelor de toate specialităţile, incluse în *Science Citation Index*, a fost de 7,5 ori mai mică decît a Ungariei, de 6 ori mai mică decît a Slovaciei, de 4 ori mai mică decît a Bulgariei şi de 20 de ori mai mică decît a Belgiei. Ca ilustrare a continuării declinului cercetării ştiinţifice în România după 1990, citez faptul că între ianuarie şi decembrie 1996 au fost incluse în baza americană de date din toate specialităţile bio-medicale (*Medline*) de două ori mai puţine contribuţii româneşti decît în anul 1990, în timp ce, de exemplu, în aceeaşi perioadă numărul contribuţiilor din Bulgaria s-a dublat.

La aceleaşi boli, remedii înrudite

După constatarea situaţiei actuale de îngrijorătoare înapoiere a cercetării ştiinţifice din România, ajungem la întrebarea crucială dacă îşi poate permite ţara să se preocupe acum de probleme ce par legate nemijlocit doar de viaţa unei mici fracţiuni a populaţiei, sau simţul realităţilor ar obliga să fie mai întîi însănătoşită economia, pentru a se crea resursele, din care ulterior să se poată atribui fonduri mai importante cercetării ştiinţifice.

La această întrebare nu văd vreun alt răspuns responsabil decît acela că, în egală măsură, România *trebuie* să-şi însănătoşească neîntîrziat şi activitatea economică şi pe aceea de creaţie ştiinţifică, aducînd ştiinţele la care mă refer la un nivel cel puţin acceptabil pentru o ţară care aspiră la reintegrarea într-o Europă a civilizaţiei şi prosperităţii. Deoarece ştiinţa suferă de aceeaşi maladie ca şi economia, iar intercondiţionarea acestora este în mod evident reciprocă, nu mi se pare posibil să se stabilească priorităţi şi succesiuni. Fără un nivel normal al ştiinţei, este imposibil ca învăţămîntul superior să poată forma cadre adecvate vieţii economico-sociale într-o ţară dezvoltată, iar fără capacitatea de a forma cadre cel puţin capabile să ţină pasul cu progresul mondial, nu poate să existe economie sănătoasă într-o ţară de dimensiunile României. Unicul exemplu de „ţară" cu nivel economic şi de civilizaţie foarte ridicat, în care ştiinţa este virtual inexistentă, îl constituie Luxemburgul. Dar „marele ducat" este cît un mic judeţ, iar cvasi-totalitatea populaţiei lui vorbeşte şi limbile ţărilor învecinate (franceza şi germana), astfel încît formarea superioară a cadrelor se face în mod natural în exteriorul acestui stat minuscul. Prin suprafaţa (mai mare decît a Danemarcei, Olandei, Elveţiei şi Austriei, luate împreună) şi prin populaţia sa (mai mare decît a Greciei şi Bulgariei împreună), România are o pondere semnificativă în Europa. Ţara posedă şi resurse naturale considerabile, dar – ca pentru orice ţară europeană – principala sa resursă este capacitatea de muncă creatoare a locuitorilor săi. Că atît dotarea genetică cît şi nivelul general de instruire fac ca populaţia României să poată concura cu oricine (aşa cum, printre altele, o confirmă mereu tinerii matematicieni olimpici) nici nu mai este nevoie să fie reamintit. Însă, atît timp cît ştiinţa din România nu este adusă la nivelul cuvenit, tocmai această resursă, cea mai preţioasă dintre toate, riscă să fie insuficient pusă în valoare, sau chiar irosită.

Dar – cu riscul de a surprinde şi poate chiar de a deziluziona – după aceste afirmaţii nu urmează o pledoarie ca noul guvern să atribuie de urgenţă resurse bugetare mai ample cercetării ştiinţifice în domeniile la care mă refer, ci în primul rînd îndemnul la o revitalizare de fond a ştiinţei, într-un sens similar cu dificila dar inevitabila asanare a economiei. Căci, dacă în ţările cu economie normală (adică de piaţă), orice demers în favoarea unei mai mari atenţii faţă de ştiinţă nu are pentru ce altceva să militeze decît pentru fonduri mai ample atribuite de la buget cercetătorilor, o dată în plus lucrurile sînt mai complicate în cazul fostelor ţări comuniste, în care toate aspectele vieţii sociale au fost strîmb alcătuite. Fiindcă mi se pare clar că în România ştiinţele la care mă refer suferă de mai mult decît de precaritatea mijloacelor, cred că noua putere politică şi comunitatea ştiinţifică trebuie să urmărească în primul rînd *însănătoşirea* structurală care să-i permită ştiinţei să reprezinte şi la noi aceeaşi componentă indispensabilă a vieţii sociale ca şi în ţările cu o civilizaţie demnă de urmat.

După cum într-o economie sănătoasă se produc cu randament competitiv produse vandabile, tot astfel ştiinţa trebuie să genereze cu eficacitate cunoştinţe cu adevărat noi, care să servească – oricît de indirect, dar indutabil – „finanţatorului", care a pus la dispoziţia oamenilor de ştiinţă mijloacele materiale de a face cercetare. Cu cît finanţatorul are o anvergură mai restrînsă, cu atît el trebuie să-şi recupereze mai rapid investiţia făcută în cercetarea ştiinţifică. De aceea firmele mici şi medii, chiar atunci cînd finanţează ceva activităţi de cercetare, nu îşi pot permite cheltuielile ample implicate de crearea unor produse radical noi şi cu atît mai puţin luxul de a cheltui pentru cercetarea de bază. Marile firme, pe măsură ce depăşesc diferite praguri de „masă critică", au posibilitatea de a finanţa cercetări cu finalitate tot mai îndepărtată, însă în finanţarea cercetărilor care lărgesc frontierele cunoaşterii umane, fără a se putea conta pe o finalizare economic rentabilă într-un termen definit, trebuie să intervină statele, în funcţie de puterea lor economică.

© C. Bumbuţ

La fel de evident ca şi faptul că interesele şi puterea economică actuală a României nu sînt de natură să justifice cercetări ample a căror unică finalitate ar fi, de exemplu, elucidarea structurii intime a materiei, sau a esenţei îmbătrînirii, mi se pare a fi şi acela că resursele intelectuale şi materiale ale ţării justifică pe deplin şi chiar impun să existe în ţară competenţa de a participa la evoluţia tuturor domeniilor ştiinţei. Aşa fiind, aparte de problema cuantumului bugetar alocat, asupra căreia nu mă exprim, cred că primele urgenţe ale însănătoşirii ştiinţei ar fi promovarea consecventă a unui sistem obiectiv şi transparent de atribuire a resurselor de cercetare, exclusiv pe baza criteriilor internaţionale de evaluare a activităţii şi integrarea completă, de tip occidental, a cercetării ştiinţifice de bază în sistemul universitar. Acestea sînt de altfel şi principalele criterii prin raport cu care presa occidentală de specialitate evaluează succesul eforturilor de adaptare a ştiinţei la post-comunism în diferitele state est-europene, citînd Estonia ca un exemplu de reuşită.

Caracterul eminamente internaţional al ştiinţelor la care mă refer impune ca, în cadrul acestora, valoarea profesională să fie exprimată numai cu unităţi de măsură internaţionale. Căci valoarea profesională nu este acelaşi lucru cu notorietatea, care într-adevăr poate fi oricît de locală. Numai prin repunerea deplină în drepturi a criteriului valorii recunoscute internaţional, va putea colaborarea ştiinţifică cu occidentul să devină un adevărat parteneriat, depăşind stadiul programelor de încurajare paternalistă. De asemenea, numai stricta respectare a acestui criteriu minimizează riscul irosirii banilor - mulţi sau puţini, dar publici - prin care Statul finanţează cercetarea de bază. La fel cum o economie sănătoasă nu poate ignora vandabilitatea produselor şi rentabilitatea producţiei, tot astfel în cercetarea ştiinţifică nu se pot ignora criteriile valorii profesionale recunoscute şi ale finalităţii cercetării respective. În ştiinţele la care mă refer, valoarea unui cercetător şi a unui colectiv este dată numai de recunoaşterea comunităţii semenilor şi de importanţa economică a produselor noi la a căror creare au contribuit. În afara acestor criterii, nu sînt decît vanităţi deşarte, sau scuze şi justificări.

Analiza situaţiei din toate statele occidentale de talie comparabilă cu a României arată că integrarea completă a cercetării ştiinţifice de bază în sistemul învăţămîntului universitar reprezintă nu una dintre mai multe alternative, ci unica opţiune viabilă. Institutele (academice) de cercetare, separate de învăţămînt, au fost concepute în Uniunea Sovietică ca sere de lux în care specia preţioasă a savantului, trăind izolată de viaţa restului societăţii, să poată da naştere argumentelor celor mai «convingătoare» ale superiorităţii comunismului: rachetele, sputnicii şi submarinele nucleare. Fără a discuta acum nici despre Cernobîl, nici despre cum ruginesc azi la Murmansk unele din acele submarine, nici despre drama cercetătorilor care supravieţuiesc în „akademgorod"-uri cultivînd cîteva straturi de legume, să observăm numai că logica în numele căreia un Stalin, ca şi un Hitler, a izolat ştiinţa de şcoală este de-a dreptul aberantă în orice ţară fără ambiţii hegemonice. Practica arată şi că, în afară de a fi ineficientă economic, separarea de învăţămînt a cercetării fundamentale este profund anemiată pentru creativitatea ştiinţifică însăşi.

Cel puţin alte două aspecte ale transformării post-comuniste a cercetării ştiinţifice ar merita o analiză atentă. Este vorba de tendinţa crescîndă ca *inventarea* să devină un obiectiv la fel de primordial al ştiinţei ca şi *descoperirea*, şi de vizibila involuţie a intelectualităţii ştiinţifice în ierarhia socială a fostelor ţări comuniste. În acest articol mă limitez însă numai la acele aspecte specifice, ce mi se par a fi prime urgenţe ale revitalizării ştiinţei în România.

Bruxelles, ianuarie 1997

Scrisoare deschisă către Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Române

Reproducem, mai jos, o scrisoare adresată Patriarhului ţării de un tînăr preot din Podu-Broşteni. Am mai avut ocazia să publicăm un text al acestui preot, bucuroşi să identificăm, atunci ca şi acum, în substanţa lui, un rar amestec de curaj şi măsură. Scrisă către sfîrşitul lunii februarie, scrisoarea nu mai e actuală: ea anticipa, totuşi, evenimente care, între timp s-au consumat, fie şi parţial, în sensul dorit de autor. Dar un alt tip de actualitate se percepe în textul părintelui Vişan: aceea a unei îngrijorări autentice, neagresive şi neviclene, faţă de statutul moral şi duhovnicesc al Bisericii. Cu asemenea voci – şi dacă ele vor fi auzite – instituţia ecleziastică poate spera o radicală însănătoşire, pe care i-o dorim şi pe care ar fi salutar să şi-o dorească ea însăşi. (Red.)

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Încercarea mea de a Vă adresa o scrisoare deschisă va părea multora ca indecentă. Să faci publice gînduri menite Patriarhului României înainte ca Prea Fericirea Sa să cunoască şi să decidă asupra conţinutului acestora, pare un act de iresponsabilitate. Am ales totuşi această modalitate, pentru că dintr-o falsă pudoare şi dintr-o falsă teamă "de a nu sminti", conservăm, în noi înşine şi în felul nostru de a fi, ceea ce combatem - uneori cu vehemenţă - la alţii. Sfinţenia nu poate decurge decît din adevăr, iar adevărul se apără prin el însuşi; atîta vreme cît suntem întemeiaţi în El, ce contează dacă lumea întreagă este împotriva noastră?!

Criza multiplă pe care o parcurgem este în primul şi ultimul rînd de ordin moral. Noi, generaţiile născute în "lagărul socialist", n-am gustat niciodată – asemenea celor precedente – respectul civilizat al opţiunilor democratice! Am fost hrăniţi cu toate genurile de "înlocuitori" pentru ca la rîndul nostru să devenim "oameni noi" sau mai bine zis înlocuitori de oameni. Aşa ne-am trezit enunţînd minciuni în numele adevărului, vorbind cu ură despre iubire, înghesuiţi şi mărunţi la suflet, toleranţi cu propria noastră înjosire şi intoleranţi cu cei ce încercau să evadeze din promiscuitatea generală ! Din nefericire procesul de însănătoşire nu-şi va găsi medicaţia potrivită atîta timp cît se amînă "analizele" de strictă necesitate în stabilirea "diagnosticului".

Prea Fericirea Voastră a împlinit respectabila vîrstă de 82 de ani, iar înţelepciunea acumulată în decursul îndelungatei experienţe de viaţă poate fi benefic hotărîtoare pentru viitorul Bisericii Ortodoxe Române. Cincizeci de ani de regim comunist au cufundat în ceaţa confuziei, a pseudo-valorilor şi a derutei întreaga societate românească. Viaţa spirituală a înregistrat un declin incalculabil, iar efortul nostru, al preoţilor, de a îmbunătăţi starea morală a naţiunii întîmpină nenumărate obstacole. Cel mai îngrijorător dintre ele este în noi înşine, în modul nostru de a ne implica sau nu în viaţa socială. Am fost educaţi în duhul supunerii necondiţionate, uitîndu-se mereu că, unei asemenea supuneri, e obligatoriu să-i premeargă o încredere necondiţionată. Sf. Biserică nu este un muzeu în care oamenii admiră şi se prosternează în faţa valorilor Trecutului, ci păstrătoarea celor mai profunde Taine ale Vieţii şi ale Morţii, locul sacru în care omul poate să se regăsească pe sine, regăsindu-L pe Dumnezeu. Nu suntem simpli păzitori ai Sf.Scripturi şi ai Sf. Tradiţii, ci primii chemaţi a le înţelege sensurile şi a urma pilda de jertfă a Mîntuitorului.

Înainte de fierbintele Decembrie 1989, eram toleraţi pentru că, prin compromisurile făcute, jucam rolul de victimă preferată. Regimul comunist a "simpatizat" Biserica Ortodoxă Română pentru că ea era o dovadă în plus a legăturii noastre cu Răsăritul, demonstra Occidentului existenţa "libertăţii religioase", furniza mediul şi materialul unei politici pur naţionaliste etc. etc. etc. După decembrie '89, faptul că nu ne-am recunoscut propriile greşeli, faptul că am considerat o bună soluţie purificarea prin uitare, faptul că ne-am dovedit incapabili să întreţinem un dialog deschis cu elitele intelectuale, faptul că ne-am speriat de invazia sectelor de parcă Dumnezeu ar fi dorit în Biserica Sa "dragoste cu sila", faptul că ne-am implicat politic în mod inoportun şi ne-am comportat asemenea oportuniştilor în situaţiile favorabile – toate acestea au întreţinut şi densificat negura suspiciunii şi a confuziei în sînul poporului nostru.

Prea Fericite Stăpîne a existat un timp în care îmi era ruşine că sunt român şi preot ortodox! Azi sunt vindecat de ruşinea de a fi român, dar nevindecat de ruşinea de a fi preot ortodox. Ajutaţi-ne să ne redobîndim demnitatea; ajutaţi-ne să ne simţim în Biserica Ortodoxă Română ca în sînul celei mai dragi familii. Deliberaţi asupra problemelor esenţiale şi hotărîţi cele necesare.

La ora actuală Biserica Ortodoxă Română ar fi trebuit deja să-şi definească atitudinea în legătură cu:

1) Dosarele fostei Securităţi

2) Scrisoarea celor 21 de intelectuali cu privire la cetăţenia Majestăţii Sale Regele Mihai.

Reacţiile noastre întîrziate sunt adesea neplăcute şi slugarnice. Un comportament ambiguu va naşte întotdeauna ambiguitate. Dar ar fi de preferat – în perspectiva Fericirilor Creştine – să fim dispreţuiţi pentru defectele pe care le avem, decît să fim apreciaţi pentru calităţi inexistente! A aştepta "Judecata de Apoi" pentru ca apele tulburi ale vieţilor noastre să se limpezească, mi se pare un fals mod de rezolvare a crizei morale. Fiecare om din societatea românească a încercat propria lui soluţie de supravieţuire în regimul totalitar. În ce măsură a întreţinut răul şi nenorocirea sau a încercat să le înlăture, rămîne de văzut şi de constatat. Personal consider că dosarele ierarhilor şi preoţilor ar trebui cercetate fie de o comisie specială, fie puse la îndemîna opiniei publice. Dacă nu vom accepta o pedeapsă binemeritată, cum vom putea urma pilda Mîntuitorului, de a îndura cu seninătate şi blîndeţe învinuirile nedrepte?!

Făcînd parte din generaţia anului 1951, am învăţat la şcoală că Regele Mihai a fost un trădător şi un asupritor de ţară. Trenul în care a părăsit România – ni se spunea – era plin de bogăţii! Cum puteam conştientiza, la vremea aceea, că ne născusem în împărăţia minciunii?! După Revoluţie, am auzit cu toţii păreri pro şi contra Regelui. Nu vi se pare Prea Fericite Părinte că Majestatea Sa a avut şi are dreptul de a se apăra el însuşi pe sine în faţa poporului român? De ce n-am făcut şi nu facem nimic în sensul acesta? Omul, făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu nu se poate împlini, decît păstrînd în suflet sentimentul demnităţii şi al sfinţeniei. Regele şi preotul desemnează astfel cele două însuşiri fundamentale pe care Dumnezeu le-a sădit în om de la începutul Creaţiei. Fără curajul regal de a fi noi înşine în măruntul şi imperfectul nostru adevăr şi fără devotamentul şi respectul sacru pentru ceva mai presus de noi înşine, vom rămîne simple cutii de ambalaj uman!

Prea Fericite Părinte Patriarh, V-am scris aceste rînduri pentru a nu-mi mai fi ruşine că sunt preot ortodox. Demonstraţi-ne că înalta funcţie de Prea Fericit, nu înseamnă nici nepăsare, nici izolare, faţă de profunda nefericire a acestui popor. Învăţaţi-ne să oferim, nu doar să cerem!

Ajutaţi-ne să ne vindecăm de exprimări de genul acesta auzite de curînd, din gura unui protopop: "Să nu dea Dumnezeu să coborîn noi din munţi şi să venim la Bucureşti să ne facem noi salariile cum vrem." Să-mi fie cu iertare, dar în conjunctura istorică actuală o "mineriadă" popească ne-ar înscrie într-adevăr în "cartea recordurilor"! Nu cred că preoţii de la oraş, protopopii sau ierarhii se pot plînge că trăiesc la limita supravieţuirii, aşa precum o fac mulţi dintre preoţii de la ţară! Generos ar fi din partea noastră – în tranziţia dificilă pe care o parcurge România – să renunţăm la cei 90.000 lei primiţi din partea Statului în favoarea şomerilor şi a categoriilor defavorizate! Am dovedi astfel că suntem alături de poporul căruia îi datorăm pîinea cea de toate zilele; şi probabil ni s-ar subţia şi nouă puţin obrazul, silueta şi nu în ultimul rînd spiritul!

Cu fiiască supunere şi omenească îndoială,

Pr. VIŞAN Tiberiu-Ioan

Podu Broşteni

22-24.02.1997

Anca Vasiliu – *La traversée de l'image. Art et théologie dans les églises moldaves au XVIe siècle*

Prefaţă de Olivier Clément. Paris, Desclée de Brouwer, 1994, 271 p. şi 2 planşe.

Avem în faţă o carte de semiologie teologică unde pentru o primă privire grăbită referinţele la *literatură* lipsesc lăsînd loc doar analizei exprimării prin imagini şi anume prin imagini-iconice. Autoarea sintetizează astfel specificul acestui limbaj: „«În spatele» fiecărei imagini se află prin urmare *cea mai veche dintre imagini*, un *acheiro-poïetos* poate, sau pur şi simplu un prim model, iar «în spatele» acestuia există Prototipul, Modelul viu, Hristos, El însuşi Imagine a Tatălui."

Din literatura română veche lipsesc lucrări prin care să se fi transmis pînă la noi mărturii despre prezenţa unor interpretări teologice subtile relative la programul iconografic şi la arhitectura bisericilor, lipsesc deci lucrări comparabile cu *De arca Noe mystica* a lui Hugo de St. Victor sau cu *De tripartito tabernaculo una cum pictura* a lui Adamus Scotus (amîndouă din sec. 12) S-ar părea astfel că ne-am afla în faţa situaţiei paradoxale ca în cultura noastră să lipsească tocmai tradiţia *Mystagogiei* Sfîntului Maxim Mărturisitorul.

Prin analizarea picturii înseşi şi a arhitecturii, Anca Vasiliu reface însă subtilitatea rafinată a unei teologii prin imagini, subtilitate care presupune cunoaşterea aprofundată de către alcătuitorii programului iconografic a textelor patristice din domeniul respectiv şi a hotărîrilor referitoare la dogme din primele concilii ecumenice. Prezenţa în nordul Moldovei a unor asemenea fondatori de programe arhitectonice şi picturale ridică întrebări dintre cele mai interesante legate şi de prezenţa repetată a unor imagini tipice pentru Biserica Occidentului precum *Agnus Dei* ca *miel* cu nimb şi steag cu cruce sau a St. Christopher cu Copilul Iisus pe umăr, purtînd în mînă bine-cunoscuta ramură uriaşă, "ramura ruptă şi moartă, care înfloreşte totuşi" (p. 67). Olivier Clément, în Prefaţă, afirmă cu îndreptăţire: "Practic nu ştim nimic despre mediul care a dat naştere şi a dus la desăvîrşire această prodigioasă creaţie, nu ştim cine i-a determinat programele, totuşi coerente, profunde, tradiţionale şi novatoare în acelaşi timp." (p. 8).

Pictura şi arhitectura bisericilor îşi dezvăluie întreaga lor adîncime de înţelesuri, dacă cel ce le priveşte reuşeşte să treacă dincolo de imagini, să le sesizeze transparenţa, să-şi asume realitatea unor imagini-văluri diafane şi să înţeleagă că "strălucirea nu vine din materialitatea lor, ci mai degrabă din altceva; ea este reflexul acelui «ochi al sufletului», cel care a primit imaginea divină cu mult înainte ca privirea să fi fixat în locaşul său lumea imaginilor exterioare, pentru a le asocia, a le suprapune şi a le identifica, în final, cu *cea* pe care o purta deja în sine" (p. 225-226). Interpretarea unor astfel de imagini este echivalentă cu "a trece dincolo de imagine", ceea ce presupune "ca aceasta să constituie în acelaşi timp, pentru vedere, un văl şi o dezvăluire – o fiinţă care, în aparenţa ei, să arate *altceva*, sau *mai mult* decît reprezentarea o arată." (p. 144). Ne amintim astfel cuvintele lui Friedrich Ohly, cel ce a organizat la Münster/Westfalia grupul de specialişti preocupaţi de "Bedeutungsforschung": "spiritualitatea spaţiului face ca în situarea lucrurilor în afară sau înăuntru, în lungime sau în lăţime, în adîncime sau în înălţime, la stînga sau la dreapta, spre apus sau spre răsărit să transpară o lume a înţelesurilor, care străbate spaţiul şi se adună – în chip misterios – în orice clădire. Această transparenţă spirituală explică acea calitate vizibilă a catedralei dimprejurul celei invizibile, pe care Hans Jantzen o numea «structură diafană», precum şi calitatea analogă a diafaniei spirituale a spaţiului, care devine vizibilă prin contemplare" (*Schriften zur Mittelalterliehen Bedeutungsforschung*, Darmstadt, 1977, p. 248).

Prin cartea sa, apărută la o editură de prestigiu, Anca Vasiliu aduce la cunoştinţa medieviştilor apuseni, într-un limbaj ştiinţific adecvat, realităţi fundamentale ale spaţiului nostru cultural şi propune soluţii de interpretare impresionante prin multitudinea şi adîncimea cunoştinţelor în domeniul artei medievale şi al teologiei.

Această carte pune în acelaşi timp sub semnul întrebării ierarhizarea la care istoricii literaturii române vechi supun textele scrise în slavonă şi greacă (aşa cum în Occident erau scrise în latină) cunoscute cititorilor din secolele XV-XVI: semnificaţiile picturilor din nordul Moldovei cer ca atenţia literaţilor să se îndrepte spre pagini prea puţin cercetate pînă acum.

Cătălina VELCULESCU

Cuvînt înainte

Scrisoarea care urmează este cea mai deprimantă scrisoare pe care am citit-o vreodată. Ea dă întreaga măsură a deriziunii fiinţei umane: boală, răutate, absurd. Totul este apocaliptic, de la "urina ca nămolu", pînă la literele închircite aşternute pe hîrtia de proastă calitate (grafie specifică bătrînilor care şi-au pierdut exerciţiul scrisului).

Ideile se asociază în mod aberant, sînt dezvoltate strategii incredibile – aşa cum e cea cu soţul care trebuie să fie nervos pentru a demasca presupusul furt al scrisorii. Simpla presupoziţie se transformă instantaneu în certitudine şi atrage după sine înfierarea acuzatului. (Cinismul acesta al unei femei în vîrstă – cu o înfăţişare care poate stîrneşte compasiunea – mi-a adus aminte de gospodinele şi bunicuţele ce-i aplaudau pe mineri în iunie 1991.)

Alteori, asociaţiile sînt pur mecanice: "nu te culca pe o ureche" îi aduce semnatarei aminte şi de celelalte sensuri ale verbului "a te culca" – şi de ce sens poate fi vorba atunci cînd te referi la viaţa conjugală?

De remarcat filozofia de viaţă pe care o împărtăşeşte de pe poziţia experienţei şi a vîrstei înaintate (aşa cum, în urmă cu cîteva secole, o făcea, cu acelaşi cinism, şi autorul **Principelui**).

Ce poţi să spui în faţa unei asemenea scrisori? Eşti lovit cu o măciucă în moalele capului, pe fondul unei litanii întrerupte doar arareori de cîte un punct rătăcit. La sfîrşit ţi se urează *Crăciun fericit* şi *multă voie bună*. (C.P.-B.)

Scrisori întredeschise

Dragi noştri, de multă vreme am vrut să vă scriu dar nu am putut căci am fost f. bolnavă, am mîncat întro seară o vînătă mare căci mi-a fost poftă şi mi-a fost f. rău m-a durut rinichi am vomat şi urina a fost ca nămolu şi mi-am făcut analizele şi mi-a ieşit V.S.H. foarte mărit peste 80. Şi mi-a spus că am infecţie şi a fost şi cu aprovizionarea, am făcut marmeladă din corcoduşe şi am pus fasole verde pentru iarnă dar toate le-am făcut gemînd aşa că m-am obosit foarte tare am crezut că a venit timpu so iau din loc dar încet mi-am revenit fiindcă deşi nu am avut poftă de mîncare eu am mîncat, nu m-am lăsat doborîtă.

Voi ce mai faceţi? Eu vorbesc cu tine, dragă Mia de una singură şi am atîtea să-ţi spun să ştii că în scrisoarea aceia ţi-am scris atîtea sfaturi foarte folositoare şi să ştii că numai femeia aia care vine în fiecare zi la voi ţi-a luato şi nu ţi-a mai dato dar tu trebuie să-i spui şi să vadă co bănuieşti şi să te înţelegi cu Nicu cînd vine acasă şi o găseşte să se certe cu tine şi să facă pe nervosu şi să strige că trebuie să plecaţi sau că nu îşi găseşte cămaşa călcată şi să strige că ţi-a spus de aseară şi să zică mai dăl dracului de televizor întrun cuvînt să facă pe nervosu 2-3 zile căci eu sînt sigură că numai ea ţi-a luat scrisoarea.

Eu ţi-am scris foarte multe şi despre Ginica să-şi ia obligaţiile de **soţie** în **serios** căci de acum încolo trebuie să fie vigilentă şi să-i gătească mîncare să ştie că e căsătorit şi că e aşteptat de o soţie iubitoare să nu creadă că m-am măritat şi gata şi să lase prietenele căci nici o prietenă nu îţi vrea binele, eu vorbesc din experienţa de o viaţă şi să nu lase pe mama lui să-i spele şi să-i facă de mîncare şi să vorbească frumos cu mama soacră şi să-i zică mami căci aşa se poartă o noră bine educată. Te rog, Gina nu fă pe marele cu mama soacră că fete ca tine sînt cu milioanele şi ca atare nu te culca pe o ureche, cred că înţelegi ce vreau să spun (referitor la culcat) **să nu-ţi părăseşti niciodată patul conjugal**, să fi tandră şi so laşi mai moale, să nu crezi că toţi bărbaţii te vrea de soţie ei vor să se distreze şi se fereşte ca de foc să nu-i cadă vreuna pe cap, deaceia preferă femei măritate (şi mai le fricã de Sida şi alte boli sociale) de aceia zic să fi cuminte şi să ai grijă de soţul tău, să fi cochetă şi foarte serioasă, nu te supăra pe mine căci eu vreau să te ştiu fericită alături de Sebastian.

Dragă Mia eu zic să o îndepărtezi pe femeia aia care ţi-a luat scrisoarea, căci îţi face rău pe dedesupt (ascuns) cel mai mare duşman e persoana cea mai apropiată Mia arată-i pe faţă că eşti supărată pentru scrisoarea aceia cu o imbecilă ca ea nu te purta cu mănuşi, s-a dus timpurile acelea. Tu trebuie să-i spui că ştii că numai ea a făcut gestul ăsta urît nu te lăsa la o bestie ca ea spune-i pe faţă eu sînt foarte supărată şi noaptea cînd mă trezesc nu pot să mai adorm findcă eu am scris mai mult pentru Ginica. Dragă Mia te rog să te schimbi să te faci rea că astăzi numai aşa răzbeşti s-a dus timpu de a fi politicoasă şi să vezi şi dincolo de nas.

Acum vă las că te-am obosit ce mai face Marius e bine? se ţine de treabă? Dă doamne să nu-ţi facă probleme tare aş vrea să fi mulţumită eu mă rog ptr. voi. Acum de ziua lu bărbatul tău, îi doresc tot binele din lume alături de Sf. familie şi de Sf. sărbători un Crăciun fericit cu masa plină şi multă voie bună. La mulţi ani în 1996.

Vă sărutăm pe toţi cu mult drag,

Vica şi Nicu

Sfîrşit de partidă

...totuşi, ar trebui comunicat lumii, cumva, că ultimii cinci belotişti din România, constituiţi într-o partidă fixă timp de 41 de ani, jucînd săptămînal, în fiecare vineri, "orice s-ar întîmpla", şi-au încetat activitatea; doi dintre ei, oameni în jurul vîrstei de 70 de ani (uneori, anii, în cifre, sună la fel de elocvent ca averile altora în milioane de dolari) s-au hotărît să nu mai joace niciodată cu un al treilea – şi el un septuagenar pentru care "niciodată" sună la fel de inadecvat – fiindcă acesta "transformă belota în poker", adică încalcă regulile şi convenţiile dintre parteneri, riscă de capul lui, greşeşte abundent şi nu vrea să-şi recunoască vina, avînd o încăpăţînare de stîncă. Nu are rost să explicăm în **Dilema**, la păcatele ei, şi belota – pe scurt: e un joc suprarealist în sensul că, fără a se şti de ce, valetul şi nouarul sînt principalele cărţi (şi nu asul!), conţinînd ceva rudimente din bridge, dar practicîndu-se doar cu 32 de cărţi, ca la poker. Esenţial este că se joacă în 4, în două echipe, ceea ce permite neînţelegeri între parteneri urmate de certuri şi urlete, dar şi multe fapte, vorbe şi sentimente frumoase, cum ar fi împăcarea peste o zi, printr-un telefon de scuze: "Iartă-mă, *partner*, că nu ţi-am dat mîna în treflă..."

Ar mai fi de subliniat că miza – faţă de poker şi bridge – e mică, belota nu se joacă la decavare, la angajarea existenţei, toţi cei cinci fiind în stare să-şi aducă aminte cum, prin '56, cînd începuseră, dacă pierdeai 20 de lei era zi de mare ghinion. Belota nu e "pe bani", ci de plăcere – plăcerea de a şti, timp de 40 de ani în "munca la levată" şi de peste 60 de ani ca viaţă, că în fiecare vineri te vezi cu băieţii, nici unul filosof (un doctor, un sudor, ceilalţi trei – ziarişti), toţi ajunşi pensionari sub greutatea complicaţiilor istorice dar şi ale acestui joc de neînţeles pentru "marea masă" rămasă la remi, poker şi canastă. Desigur că în aceşti 40 de ani – care numai a pustiu nu se dovediseră – au încercat să convertească şi pe alţii la patima lor pentru această aiureală de origine franceză, tot mai puţin practicată în România de după război (Sebastian juca belotă!), avînd de înfruntat concurenţa bridge-ului care a spulberat-o şi a făcut din ea un nimic, conform expresiei clasice a expertului Omar Sharif, atunci cînd vroia să evite, politicos, a-i spune cuiva că nu ştie bridge: "din dumneavoastră ar putea ieşi un excelent jucător de belotă!" Din cei pe care i-au convins în patru obsedante decenii să înţeleagă ce-i acela un "tout-atout" n-a mai rămas nimeni "la masă" cu ei, cei cinci care se constituiau în "nucleul tare" (ignorat, ciudat, de Securitate, în Cartea ei Albă existînd cîteva note informative de ajuns de pertinente doar despre bridgiştii-scriitori...). Totuşi, fiecare partener pierdut, abandonat sau "refuzat de idee" lasă senzaţia rară şi puternică a unei treceri paradoxale printr-un timp a cărui gravitate e trăită la modul cel mai neserios cu putinţă: ţinînd 8 cărţi de joc în mînă, hotărîţi a nu le arunca, orice s-ar întîmpla. Momentul definitoriu a fost în vara lui '68 cînd au jucat belotă, la "2 Mai", pe o prispă, la lumina unei lămpi de gaz, tot satul maritim fiind în întuneric din cauza stării de alarmă declanşate de invadarea Cehoslovaciei; erau decişi să joace ultima belotă din viaţa lor, ca în filmele cu condamnaţi; n-a fost ultima: au jucat şi după ce i-au înmormîntat pe cel mai bun dintre ei şi pe cel mai distrat, şi după ce un al şaselea s-a retras printr-o comoţie cerebrală, iar un al şaptelea s-a consacrat cu totul politicii; au "tăiat şi au dat" cărţile după ce unul le-a fugit la **Europa liberă** şi alţii le-au emigrat pe tot globul (dativul etic, aici, nu e o formulă de stil), ca după '89 unul dintre aceia să vină special la Bucureşti numai ca "să tragă" o zi de belotă cu ei cinci. Un alt rătăcit – care, la Philadelphia, recepţioner de hotel, numai la "sans-atout" nu-i stă capul – le-a spus-o clar: "Eu cred că aţi rămas la Bucureşti numai ca să jucaţi belotă în fiecare vineri"; i s-a răspuns cu o anume bravură: "sîntem ultimii cinci belotişti din sud-estul Europei". (Se înşelau, probabil, şi în această convingere...)

Şi acum – în plină libertate, cînd nimeni dintre cei care susţin că totul merge bine nu e dus, la "9", să facă o terapie de şoc — doi nu-l mai suportă pe un al treilea şi astfel se sparge o partidă care ţinea din 1956, an în care, dacă nu începeau belota lor, cu siguranţă că i-ar fi luat dracul, din p.d.v. psihic. Cine-i de vină? – cum se întreabă mereu în veacul acesta care permite celor mai sensibili să se simtă vinovaţi fără să facă nimic. Desigur, ceilalţi doi, care n-au vrut să se implice în ruptură, declarînd foarte clar: "Mai bine nu mai jucăm decît să excludem pe cineva dintre noi! Măcar la belotă să nu avem de ales!"

Omul rămîne cel mai suprarealist animal.

Radu COSAŞU

Bazar

Pizza şi Ecranul

Consumatorul ideal este multilateral şi combinatoriu: el îşi începe cu atît mai dihai în piele, cu cît îmbină mai multe tipuri de consum. Îmbinarea mai la îndemînă şi mai căutată este cea între festinul culinar şi cel televizat. Spiritul de privitor ţi-e altfel satisfăcut atunci cînd e în consonanţă cu stomacul. Să mănînci la televizor e facil, dar să-ţi asortezi felul de mîncare cu emisiunea pe care o urmăreşti e deja o subtilitate de *connaisseur*. Pe aceasta a mizat şi *dl Cristian Gâlmă, "general manager" al restaurantului* Lider *din Tg. Jiu*. Adăugarea sortimentelor de pizza la meniul obişnuit al localului i-a stimulat dlui Gâlmă vîna creativă. Încercînd să fie original (şi, cred, reuşind) patronul din Tg. Jiu s-a hotărît să-şi numească pizzele după serialele şi emisiunile ProTV.

Asocierea între ingredientele culinare şi titlurile ProTV nu este (acolo unde se poate) aleatorie. Pizza *"Tînăr şi neliniştit"* conţine, de pildă *"salam picant"*. Pizza *"Deşteaptă-te române"* e cu ton, căci se ştie cum e cu peştele şi mintea omului. *"Beverly Hills"* se subintitulează *"Exotica"* (ca expresie, probabil, a unui loc însorit şi inaccesibil) şi se bucură de ananas. *"Fotomodele"* e *"vegetariană"* şi îţi menţine silueta cu, printre altele, *ciuperci, măsline, ardei gras*. *"Dosarele X"* s-au metamorfozat într-o *pizza mexicană*, ce-ţi provoacă senzaţii tari prin *carnea tocată şi ardeiul iute* care o compun. În top se află *"Chestiunea zilei"*, cu subtitlul *"specială"*, ce se ridică la impresionanta sumă de 14.000 lei (pe ultimul loc stînd *"Ora 7 Bună dimineaţa"*, redusă la dimensiunea de sandwich cu roşii şi caşcaval şi valorînd doar 5.800 de lei) – de unde şi probabila preferinţă a patronului pentru Florin Călinescu.

Evident, nu toate asocierile sînt la fel de motivate (*"Procesul etapei"*, de exemplu, este una din puţinele pizze cu ou?!), dar ingredientele unei pizze sînt, totuşi limitate... Se constată lipsa *Ştirilor*, păstrate, probabil, pentru cocktailuri. Este de admirat şi mintea diabolic-comercială a aceluiaşi patron care, făcînd gratuit reclamă unui post de televiziune, speră, probabil şi reversul...

Iaromira POPOVICI

Law writing grant program

Societatea Academică din România (SAR) *anunţă un concurs de granturi pentru redactarea de proiecte legislative din partea societăţii civile (ONG-uri, sindicate, asociaţii profesionale). Granturile, în valoare de la 500 la 1500 ECU, sînt destinate să acopere cheltuieli de documentare şi redactare.*

Sînt încurajate proiecte din următoarele domenii:

1. Acte normative menţionate în Constituţie dar inexistente pînă în prezent, de exemplu:
- *Exercitarea iniţiativei populare*
- *Responsabilitatea ministerială*
- *Condiţiile şi limitele exercitării dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică*
- *Statutul funcţionarilor publici*
- *Regimul proprietăţii publice*
- *Organizarea Guvernului*

2. Legislaţia muncii şi protecţiei sociale, de exemplu:
- *Legea cadru a asistenţei sociale*
- *Legea pensiilor*

3. Accesul la informaţii

4. Controlul civil asupra structurilor militare (armata, organe de menţinere a ordinii, servicii secrete), spre exemplu:
- *Organizarea Consiliului Suprem de Apărare a Ţării*

5. Reforma statului, a administraţiei centrale şi locale

6. Promovarea şanselor egale de afirmare

Dosarul de înscriere va cuprinde:
1. *Descrierea proiectului propus (max. 3 pagini)*
2. *Descrierea organizaţiei care depune proiectul*
3. *Copie după hotărîrea judecătorească de recunoaştere a constituirii ca persoană juridică*
4. *CV-urile responsabilului de proiect şi ale colaboratorilor (inclusiv externi)*
5. *Alte documente care să susţină cererea (scrisori de recomandare). Data limită de depunere a proiectelor este 28 aprilie. Proiectele se pot expedia prin poştă sau depune personal la adresa:*

SOCIETATEA ACADEMICĂ DIN ROMÂNIA
Intrarea Grigore Alexandrescu Nr. 3, Bucureşti
Tel./Fax (401)2107569, E-mail: sar@sar.sfos.ro

Fotografiile Regelui

Un ceas "Pathek/Genève" din anul 1941. Unul din acele minunate lucruri rare, pentru care un colecţionar ar plăti oricît. Imaginea care ni-l restituie este de o simplitate deconcertantă: doar cadranul ceasului, alb, pe fundalul cenuşiu închis. Mai există, oare, obiectul propriu-zis? În ciuda prezenţei sale depline, concrete, "materiale" – chiar dacă materia sa este hîrtia fotografică –, enigma aceasta însoţeşte obiectul. Fotografia poartă ca titlu: "Măsura timpului", iar cel care a făcut-o este fostul suveran al României, Regele Mihai.

Expoziţia de fotografii în alb-negru realizate de monarh a fost deschisă la Sala Dalles în preziua sosirii sale în ţară. Un gest obişnuit şi oarecum formal, la prima vedere: cunoaştem cu toţii obiceiul acesta de a "agrementa" vizita unei personalităţi cu tot soiul de "manifestări" menite să scoată în evidenţă talente mai mult sau mai puţin ascunse ale respectivei personalităţi... De aici, poate, şi reţinerea unora de a lua în serios întreprinderea: "formula" este minată din interior. Există, apoi, strategii extra-estetice – vizibile şi în această expoziţie, începînd cu afişul: destul de neinspirat (pentru a nu mai vorbi de aspectul, ca să folosim un eufemism, "minimalist"!), acesta nu reproduce una din cele cîteva fotografii cu adevărat excepţionale din expoziţie, ci un "colţ de ţară", de un pitoresc încercat... Mesajul subiacent: Regele îşi iubeşte Ţara, iată dovada! Din cele 68 de fotografii expuse, majoritatea este formată din astfel de imagini corecte, "profesioniste", înfăţişînd diferite locuri din ţară dragi Regelui; ele aduc, într-adevăr, dovada înzestrării monarhului pentru această artă atît de tehnică. Însă lucrurile care fac din Mihai I un artist de o rară calitate trebuie *descoperite*!

Ele sînt, din fericire, destule (şi mult mai multe, probabil, între clişeele din arhiva particulară, nereproduse aici); destule pentru a putea vorbi, fără suspiciunile unui parti-pris monarhist, de Fotografie – cu majusculă. Pe lîngă lucrarea deja amintită ("Măsura timpului", din 1941), există compunerea gravă şi totuşi graţioasă a portretului Reginei-Mame Elena dintr-o fotografie făcută la Brioni, în 1936 – cînd Regele nu avea decît 15 ani; există splendidul autoportret regal, de o compoziţie fără cusur, făcut la Vatra Dornei şi datat: 1939; apoi un portret à la Robert Doisneau al principesei Irina, făcut la Florenţa în 1955; o remarcabilă imagine a Mănăstirii Daphne, din Grecia, realizată în 1950 – ce pare pandantul în plein-air al autoportretului la pian din '39; imaginea încărcată de poezie (localizată Ayot St. Lawrence, Anglia, 1954) a unui parc, cu fumul frunzelor arse ridicîndu-se din cadru; un "Herculanum" sever şi aproape "egiptean" – nori deasupra ruinelor verticale; pe lîngă multele fotografii ale cîinilor ("*Rac*", de pildă) imortalizaţi de monarh – din '40 pînă în '61 –, "poza" bufonă a unui urs şezînd, făcută la Grădina Zoologică din Basel, în 1949, este irezistibilă... În fine, cinci fotografii absolut extraordinare: un "Interior" cu sticlă de gin, un pachet de *Pall Mall*, un buchet de flori, un profil cu ochelari odihnindu-se pe masă şi o pereche de pantofi sprijinindu-se de ea; o "Umbră" din acelaşi an (1945), rîzînd în *contrejour*; un dublu portet făcut la Peleş şi intitulat, ironic, "Ioaniţiu vorbind cu Ioaniţiu" – tot din '45; imaginea neaşteptată a Reginei Ana – soţia Regelui – lipind nişte fire cu un ciocan de lipit la Versoix, în 1961; şi superba "Natură moartă" cu un pachet de *Lucky Strike*, din 1943 – "exerciţiu" formal perfect care filtrează emoţia unei atmosfere stranii şi totuşi familiare, pandant, la rîndul lui, al acelui ceas rarisim intitulat "Măsura timpului": enigmă creată din hîrtie, de o frumuseţe precisă.

Alex. Leo ŞERBAN

Telalii fără fruntarii

Nu iese chef fără fum

Făceam mai de mult observaţia că, în cazul publicităţii la ţigări, cenzura stimulează creativitatea şi ascute subtilitatea telalilor în reprezentările sugestiv-simbolice ale mărfii şi ale presupuselor ei calităţi. E interzisă, se ştie, etalarea în imagini a ţigării ca atare, ori a pachetului, şi cu atît mai puţin arătarea în imagini a exerciţiului fumatului, cu toate gesturile voluptoase ce le poate acesta prilejui. Ultimele refugii ale acestor reprezentări vizuale au rămas cinematografele, pe ale căror ecrane mai putem încă admira, în timpul "completării", chipul transfigurat de plăcere şi pieptul umplîndu-se de fum ca de un har nespus ale cîte unui Făt-Frumos tabagic: exact locul unde fumătorii sînt constrînşi să se abţină în a-l imita în suta de minute ce urmează.

Observăm că ţigării i s-a găsit ca autentică virtute (poate unica) aceea de a ne fi un prieten la drum lung (sau, pentru cei mai sensibili la metafore, pe lungul drum al vieţii...): şi avem aici povestioarele cu şoseaua, cu autostrada, cu drumul în prerie şi chiar cu ruta maritimă; fie în singurătate, fie într-o societate plăcută, pe care, firește, tot ţigara ne-o prilejuieşte. Cenzura iconoclastă i-a făcut pe telalii tutungii să ajungă la acel rafinament de a putea sugera ţigara prin gesturile ritualice de întovărăşire ale indivizilor umani. Partea ascunsă a entimemei ar fi că tutunul e implicit oricărei agăţări pe şosea, oricărui chef cu prietenii, oricărei pauze cu colegii de birou. Aşadar, nu iese chef fără fum. Dar drumul însuşi poate fi prilejuit de mutuala ţigară, nevăzută dar de toţi bănuită: evadări spectaculoase din "lumea cenuşie", teleportări şamanice în stare de transă – toate au ca agent inavuabila mahoarcă.

Mult mai spectaculoase sînt însă reclamele care acceptă viciul ca atare şi care ne îndeamnă la a-l consuma, la a-l trăi, la a-l epuiza, ca pe o importantă experienţă a vieţii (poate cea mai importantă). Aici reclamele la ţigări ating sublimul reclamelor la spirtoase (amoralitatea unui fabricant de vodcă de a ni-l arăta pe Moş Crăciun alcoolic se poate măsura doar cu cea a Moşului priapic care l-a adus în tribunal pe Larry Flynt – aţi văzut filmul, nu?). Dar despre cum putem arde noi înşine de plăcere, în prelungirea ţigării – data viitoare...

PROZATORI, SCENARISTI
ESEISTI, DRAMATURGI
AUTORI DE LUCRARI
DE SPECIALITATE...

De data aceasta puteti fi siguri
că veti primi un răspuns !

AGENTIE LITERARĂ

ARC COPY

SAMUIL MICU 7, CLUJ-NAPOCA 3400
TEL: 064-197531 FAX: 064-198266
E-MAIL: ARCCOPY@MAIL.CJNET.RO
C.P. 383 O.P.1 CLUJ-NAPOCA

Trimiteti două-trei capitole reprezentative,
însotite de o scurtă prezentare (sinopsis)
si de un plic autoadresat la
CP 383 OP 1 Cluj-Napoca.
Nu primim originale si unicate.
Taxa de citire/evaluare de 35.000lei
se va plăti în contul 2511.00000.25.00040
deschis la Banca Albina - Cluj

AGENTIE LITERARĂ - DREPTURI DE AUTOR

Nu ratați

Un erou foarte discret (r. Jacques Audiard, cu Mathieu Kassovitz şi Jean-Louis Trintignant) – premiul pentru scenariu la Cannes, 1996; filmul rulează la Institutul Francez.

Cronica literară de tranziţie

Obsedante indecenii: viaţa în *reluare* (I)

Nu din narcisism, nici din comoditate, ci tot ca pe un fel de supravieţuire, îi ofer cititorului *Dilemei* un articol scris în 1985, cînd ieşise *Logica*, despre cele 5 volume de *Supravieţuiri* ale lui Radu Cosaşu (din care sunt extrase nuvelele celui de faţă*), articol care era cît pe ce să fie publicat în SLAST (*Suplimentul literar-artistic al "Scînteii tineretului"*), dar în ultima clipă a fost scos şi n-a mai apărut. De ce? Întrucît.

Poliloguri interioare

Halal de tine, hahaleră, cu patru supravieţuiri succesive, să n-ai tu un loc, măcar un loc comun (se poate exploata!), un locşor zic, undeva, la ţevărie, la aparatul critic, la şobolănimea petrinică din subsolul, barem, al ***Istoriei literaturii române de la început*** *(?!)* ***pînă azi*** *a lui Al. Piru... Lasă, Relache, mi-am spus mie însumi (cine te ascultă azi? dai telefon la Paulică, sună ocupat, e sub ocupaţia lui Mugur), lasă, istoria asta a fost* ***relâche*** *pentru tine, este loc pentru* ***pire****, trece istoria peste tine şi nu te vede, ce-i rău în asta? preferai să te turtească, să ajungi precum* ***la biche****, să te facă zob, ziar de băgat pe sub uşă?...*

...Păi, preferam, să fi fost ziar, mi-eram sfînt trup şi hrană mieşi, pe ziare se poate dormi, iubi şi clădi literatură, ce ***cotidian*** *e viaţa!, ziarul e armă, e glonţ, poţi să faci gaură atît în ceruri cît şi pre pămînt cu el, ţine de cald, de frig, de foame, se dă la editură vreo 6 luni, creşte şi se face carte şi intri-n joc, ce mi-e belotă, ce mi-e beletristică, ai carte, ai parte...*

...Vezi, iar îţi joacă feste spiritul tău mic-(calam)burghez, te porţi ca un homo (ză)ludens, ieşi în lume cu adolescenţa neîncheiată, e indecent să tot fii obsedat de propriul tău indeceniu. Să-ţi spun eu de ce nu te-a băgat proful în seamă, tu îţi tot trăieşti autobiografia, o iei de la ***patuzsopt*** *şi în 13 ani n-ai ajuns la '73...*

...Fii, d-le, serios, stoarce autobiografia asta a mea şi ai să vezi cum curge o epocă din ea...

...Mă, tu eşti un tramvai numit Memorie care merge pe linia lu' 50, la Proust întoarce, o ia spre Mazilu, adună tot felul de pasageri, tovarăşi de drum, îi lasă, îi culege din nou şi mere, mere şi mereu se întoarnă ghe unghe o purces şi n-ajunge la nici un capăt, da' ce fain mere, ce frumos cură, şi parcă nu-i viaţa-i şi parcă-i povestită de o străină gură...

...Uite, vezi, ăsta-i cusurul tău, eşti inoportunist, îi iei apărarea, de ce nu i-ai luat-o-n cinze'şi-, aud? Dulce pasăre e deceniul ăla al lui dacă-l obsedează atît! Ce vrei, şi-a lepădat omul casă, masă, mume, nume de dragul lui, e ca-n schiţa celuilalt ochelarist, mare şi ăla, şi-a tăiat ***salcîmul*** *genealogic, s-a smuls cu rădăcini cu tot şi s-a dăruit, pom de lîngă drum, fără gard, dar cu tînără gardă...*

În stilul vremii

(A) O VICTORIE A LITERATURII NOASTRE NOI. Abordînd cu curaj un subiect dificil, chiar greu, acela al drumului unui tînăr ziarist pe calea împlinirilor, Radu Cosaşu înscrie o nouă biruinţă în panoplia succeselor literaturii noastre. Autorul redă cu măiestrie diferitele situaţii în care e pus, ştiind să aleagă t i p i c u l. Astfel, în povestirile sale sunt oglindite diferite aspecte ale realităţii clocotitoare, ca munca harnică de zi şi noapte din redacţia unui ziar ce împrăştie lumina în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării, avîntul plin de voioşie al muncitorilor în fabrici şi uzine care oferă oamenilor muncii noi şi noi produse de calitate, activitatea rodnică a batozelor şi combinelor pe ogoarele înfrăţite care dau an de an recolte bogate prin metoda iarovizării. Autorul nu-şi precupeţeşte ascuţişul armei umorului, el satirizînd şi unele rămîneri în urmă, cum ar fi personajul Mircea din bucata *Mînjii*, care crede că prin versuri ca *"Consumaţi ştrudel cu mere, / Delicios şi dă putere"*, el poate să-şi aducă aportul său. Dar autorul, mînuind tăişul atît de îndrăgit de cititori al ironiei necruţătoare, dezvăluie că nu prin asemenea "ştrudeluri" cosmopolite putem sluji mersului înainte al societăţii noastre. În povestirile sale, R. Cosaşu îmbină armonios forma cu conţinutul, creînd eroi dîrzi şi de neuitat.

(B) CÎND ÎMPĂCIUITORISMUL ÎŞI DĂ MÎNA CU COSMOPOLITISMUL ÎN BÎRLOGUL INTIMISMULUI. Nu întîmplător, R. Cosaşu îşi intitulează aşa-zisa sa "operă literară" supravieţuiri. Ea dezvăluie încercarea disperată şi fără sorţi de izbîndă a elementului mic-burghez de a supravieţui atacului năvalnic şi biruitor al vieţii noi, al muncitorilor şi ţăranilor în alianţă cu pătura intelectualităţii progresiste, care-l mătură de pe scena istoriei. Din fericire, încercările perfide ale lui R. Cosaşu de a strecura otrava intimismului, a erotismului deşănţat şi a împăciuitorismului se vor lovi ca de un zid de granit de glasul maselor care vor ridica un NU hotărît acestor producţii de salon, care sub pretextul veninos al "artei pentru artă" slujesc duşmanilor Republicii noastre şi aţîţătorilor la război. Ce urmăreşte acel personaj respins de pretutindeni ca o năpîrcă ce este, decît să semene neîncrederea şi ura în realizările regimului democrat-popular? Oare dacă "scriitorul" şi-ar fi rotit ochii în jur, asta ar fi văzut el? Răspunsul nostru, al tuturor, nu e decît unul singur: Nu asta ar fi văzut, ci munca harnică de zi şi noapte în redacţia unui ziar ce împrăştie lumina în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării, avîntul plin de voioşie al muncitorilor în fabrici şi uzine, activitatea rodnică a batozelor şi combinelor care prin metoda iarovizării miciuriniste dau recolte tot mai bogate. *(va urma)*

George PRUTEANU

---

*) Radu Cosaşu, *O supravieţuire cu Oscar*, Ed. Hasefer, 1997, 192 p., 12.500 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

RĂZBOIUL DE SECESIUNE

Povestea formării primului guvern ţigănesc din lume în judeţul Gorj a stîrnit multă vîlvă cu cîteva săptămîni în urmă. ● Dincolo de umorul sau gravitatea ştirilor de presă apărute pe această temă, am vrut să cercetăm la faţa locului viaţa respectivei comunităţi. ● Aşa am descoperit cum eterna imposibilitate a convieţuirii dintre soacre şi nurori poate duce la fapte abuzive (construirea de case noi pentru nurori, pe terenuri străine) şi, mai departe, chiar la ideea secesiunii. ● Am aflat şi care-s diferenţele între ţiganul tradiţional şi ţiganul de tip nou, fost activist de partid, actual afacerist. În sfîrşit, am întîlnit ţigani fericiţi. **(A.M.)**

„Romii meseriaşi“ din Meteor

Meteor este un cartier din Tîrgu Jiu, mai bine-zis o stradă. Numele său, aşa cum ne asigură *dl. Ion Ministru, reprezentant al Uniunii romilor creştini şi patron de firmă*, nu înseamnă nicidecum că romii au venit în zonă ca nişte meteoriţi. Meteor nu este decît o prescurtare de la staţia meteorologică din zonă. Că locuitorii cartierului sînt sub vremi, se poate vedea de-a dreptul din uliţa comunală: cînd plouă, e plină de noroi şi bălţi; cînd e soare, lucreşte uscată. De-o parte şi de alta a potecii centrale se iţesc, mai întîi, gri-negrele, metalicele maşini: Mercedes-uri, BMW-uri şi cîteva Renault-uri pentru năpăstuiţii soartei. De altfel, şi autoritatea satului, **Bulibaşa Ceanghiri Stănescu**, are drept etalon maşina: recent, la Primărie şi-au făcut apariţia nu se ştie cîţi oameni, dar, cu siguranţă, 30 de maşini. În spatele maşinilor răsar casele, *"adevărate castele"*, cum afirmă acelaşi **domn Ion Ministru**, maestru al vorbirii ambiguu–incorect–plastice. Casele sînt cu etaj şi cu turnuleţe, zicem noi, în stil pagodă. Locuitorii satului n-au habar, dacă-i întrebi, în ce stil sînt; ştiu doar că seamănă cu cele ale ţiganilor din Strehaia, care, la rîndul lor, au imitat niscaiva modele din străinătăţurile nemţeşti. Cineva aduce vorba de proveniența turcă. Oricum, imitaţia se îmbină cu inovaţia: mulţi din romii meteoriţi şi-au schiţat singuri planurile caselor, adăugînd ba un turn colo, ba un meterez dincolo. Pe unele dintre case este scris, apăsat şi înflorit, numele proprietarului. Altele, precum cea a deja–faimosului **domn Ministru**, au şi piscină – merge zvonul.

O altă explicaţie a formei caselor o oferă pocăitul **Ion Stănescu, băiat tînăr, nepot de-al Bulibaşei**: ţiganii, cunoscuţi posesori de carpete stil oriental, încearcă să reconstituie construcţiile ce se văd, în zare, în peisajul de pe perete. Şi sigur, sînt foarte bogaţi. "Cine are o casă ca asta are şi o găleată de aur", declară, neoficial, acelaşi Ion Stănescu.

Tradiţie şi economie de piaţă

Pe vremea cînd erau nomazi şi chiar după ce s-au aşezat şi şi-au construit primele case, romii din Tg.Jiu erau *căldărari*. Acelaşi **domn Ministru** ne lămureşte că meseria aceasta era *"pe un fond aşa de miraculos...!"*: dintr-o bucată de tablă, fără nici o încheietură, ieşea un vas, un cazan de ţuică (ne precizează **Bulibaşa**). Acum, romii căldărari practică aproximativ aceeaşi meserie, dar pe un fond mai privat şi mai puţin miraculos: reciclează materiale neferoase. Din deşeurile de aluminiu, luate de la diverse întreprinderi, fac lingouri (semifabricate, după denumirea **d-lui Ministru**) şi le oferă, apoi, altor întreprinderi din ţară. Totul, sîntem asiguraţi, se face cu acte în regulă. De altfel, **dl Ministru** este simbolul *romului de firmă*: are un apartament la bloc, în oraş, dotat cu celular, fax şi cu secretară în blugi. Ruptura cu tradiţia te izbeşte de la primul contact cu office-ul său: în dreapta, pe perete, o tînără sumar îmbrăcată, bronzată, dar neaparţinînd etniei romilor îţi zîmbeşte provocator; pe peretele de vizavi, o maşină roşie – zeitate locală – te

© C. Bumbuţ

Ion Stănescu, acordeonistul bisericii

orbeşte cu strălucirea-i înrămată. **Dl Ministru** te învăluie cu vorbirea-i plastic încîlcită: despre tatăl său, de pildă, iniţiatorul poreclei devenite renume de "Ministru" spune că era "reprezentatul romilor în nomazimea lui", iar Puterea imediat instalată după '89 o numeşte "Noul Provizorat".

Bulibaşa Ceanghiri, impunător şi mustăcios, este ţiganul tradiţional şi opusul **d-lui Ministru**. Vorbeşte clar, manifestînd uşor dispreţ atît pentru noile societăţi, cît şi pentru casele cu turnuri. Amestecînd noutatea unuia cu tradiţia celuilalt, ajungem la o variantă echilibrată a istoriei romilor meteori şi a vieţii lor cotidiene.

Istorie şi viaţă cotidiană

Actuala comunitate de romi a ajuns în Meteor în 1957. Atunci s-au stabilit aici, au construit case şi au renunţat la corturi. Au fost, de asemenea, încadraţi în muncă, de statul de atunci, drept căldărari.

În 1960, Miliţia a confiscat aurul ţiganilor, inclusiv 30-40 de salbe. Cei 700-800 de napoleoni de aur duşi au fost. Doar după 1989 le-au fost returnate salbele; aşa a devenit posibilă construcţia caselor de nababi, cu turnuleţe.

Casele, oricît de mari, nu ajung întregii familii. Sînt bune cam pentru 2 generaţii: nepoţilor trebuie să le construieşti alte odăi. Şi în Meteor e plin de nepoţi, pentru că ţiganii se căsătoresc foarte repede. À la Romeo şi Julieta, ei îşi "întemeiază căminele" pe la 13, 14 sau 15 ani, după ce au absolvit 6-7 clase, cît să ştie să citească. La 16 ani o fată e deja considerată trecută. În stil tradiţional şi foarte conservator, căsătoriile sînt alianţe încheiate de părinţi pe criterii economice: nu este permis să te căsătoreşti sub starea ta, şi nici reversul. La nuntă, e o crimă ca atît fata cît şi băiatul să nu fie virgini. După căsătorie, fetele devenite femei poartă, neapărat, basma. Ele fac repede copii, cam 3-4, şi ţin gospodăria. Înainte, lucrau cu bărbaţii la cazane. Acum, aceştia fiind patroni...

Unele dintre soţii sînt foarte dedicate Domnului. Ele sînt pocăite, se duc, în fiecare duminică, la **Biserica Tămăduirii Emanuel** şi încearcă, pe cît posibil, să renunţe la cele lumeşti. Nu se mai uită la televizor, nu mai dansează, după cum ne explică **Florentina Mihai**, zisă, pe bună dreptate, **Mîndra**. Printre practicanţii înfocaţi se numără şi bărbaţi precum **Ion Stănescu, nepotul Bulibaşei** (zvîntat în bătaie de familie pentru că a renunţat la tradiţionala Ortodoxie), un tînăr în blugi şi iute de gură. El ne povesteşte cum în Biserică i-au găsit "ochi de capră", adică "duh de curvie". Biserica apostolică l-a ajutat să se descopere pe sine, lepădînd *"duhul întunericului"*, să nu mai bea, să nu se mai ţină după fuste. A scăpat, prin credinţă, şi de bîlbîială. Se duce la slujba ţinută de fratele Moraru, un predicator fost aviator, alături de ceilalţi 60 de pocăiţi (restul romilor din comunitate fiind ortodocşi). Pentru a ne ilustra mai bine credinţa lor, **fratele Stănescu** şi sora **Mîndra** ne duc în casa unei alte surate ca să ne cînte "nu ca la petrecere, ci cu cîntări de har şi bucurie". Refrenul imnului adresat lui Iisus sună profund şi trist: "Vino, leagă-mi rana mea / Şi-mi alină durerea". Cîntăreţii îşi intră tot mai tare în rol, sînt transfiguraţi. Reporterii însă, auditoriu imperfect, rămîn cu ochii pironiţi la cei 4 păuni ţesuţi de pe pereţi, foarte kitsch şi deloc hieratici.

Iaromira POPOVICI

Poveştile Bulibaşei

Un ţigănuş de vreo trei ani tîra un băţ printr-o baltă. Trecînd pe lîngă el, mai marele ţiganilor se opreşte o clipă şi-l întreabă: "Cine-i Bulibaşa?". Copilul ridică ochii şi-i zice cu tupeu: "tu". În anturajul Bulibaşei ne găseam şi noi, reporterii *Dilemei*. Nu mai văzuserăm niciodată un bulibaşă şi întîlnirea cu o astfel de căpetenie a ţiganilor ne stîrnea nenumărate curiozităţi.

Stănescu Ceanghiri, din cartierul Meteor al municipiului Tg. Jiu, e omul împuternicit cu această autoritate pentru judeţul Gorj. Reprezintă circa 500 de familii care locuiesc în Meteor şi pe toţi romii meseriaşi din judeţ. A preluat bulibăşia cu 40 de ani în urmă, de la tatăl său, moş Iorgu Stănescu. Are acum 67 de ani, părul şi mustaţa cărunte şi poartă costum negru, cămaşă albă şi pălărie. Vorbeşte puţin răguşit, cu aerul unui bătrîn sfătos dar şi cu siguranţa omului învestit cu putere. În privinţa *statului ţiganilor* ne spune din capul locului, răspicat, că aceia care au inventat aşa ceva merită *să se ducă dracului*. Cei din jur îl aprobă şi, după toate aparenţele, nimeni din colonie nu crede altfel. Bulibaşa se apucă mai departe a ne istorisi epopeea deportării neamului său pe malul Bugului în Transnistria, pe vremea lui Antonescu. Era copil pe atunci dar ţine bine minte ce s-a întîmplat şi a povestit totul şi fiilor săi. Au fost luaţi sub escorta jandarmilor, spunîndu-li-se că merg undeva unde li se va da pămînt. De fapt, era un lagăr în care mai mult de trei sferturi dintre ei aveau să se prăpădească de frig, foame şi tifos. În vara anului 1944 li s-a spus celor care mai supravieţuiau: "liber, că vine frontul". S-au întors în România trecînd înapoi Nistrul şi apoi Prutul. La Tecuci au comandat vagoane de tren speciale, plătind cu aur păstrat de la bătrînii lor, şi s-au întors în ţinuturile de pe unde fuseseră luaţi. Bulibaşa îşi aminteşte că revenirea în România a fost o bucurie şi ăsta e un motiv în plus pentru a se revolta împotriva ideii de stat ţigănesc separat de cel românesc. După el, ţiganii s-au înţeles totdeauna bine cu românii şi chiar s-au românizat, moşii şi strămoşii lor fiind îngropaţi în pămînt românesc. "Unde or muri românii, murim şi noi; nu vrem să ne separăm de ei." Şi apoi, se întreabă, cum să-şi facă ei statul lor, pentru ca apoi să le trebuiască paşaport şi ca să treacă Jiul să meargă în oraş. "Avem tot ce dorim, dar dacă ne mai trebuie ceva, ne ducem şi vorbim cu organele statului român", spune Bulibaşa. El reprezintă colonia "ca un primar de comună şi mai departe nu", atunci cînd vine cineva de la prefectură, primărie, poliţie sau presă. Între ţigani, Bulibaşa are şi alte puteri şi îndatoriri, mai mult sau mai puţin cunoscute. Judecă orice abatere de la legile ţigăneşti şi *pune capăt* proceselor. Ideea de bază a judecăţii e despăgubirea celor eventual păgubiţi. Pedepsele sînt de obicei amenzi. Banii se dau spre reparaţie păgubaşului şi nu se adună la vreun buget. Cea mai des întîlnită pricină e acum nerespectarea contractelor. Nici o judecată ţigănească nu se ţine fără el, iar acesta e ajutat în hotărîrea sa de un sfat. În explicaţiile pe care ni le dă, Stănescu Ceanghiri evită cu grijă alte amănunte (despre pedepsele corporale, de exemplu). Omul ales să fie Bulibaşă trebuie, printre altele, să nu fi avut niciodată vreo condamnare. Stănescu a îndeplinit condiţiile iar la ora actuală e respectat şi temut de toţi ţiganii din Gorj. El se consideră a fi fost mîna dreaptă a lui Cioabă. A făcut parte din grupul care a mers în '90 la Petre Roman şi Gelu Voican pentru a revendica aurul ţiganilor. Li s-au dat înapoi salbele care fuseseră luate cu procese-verbale, dar nu şi napoleonii ce avuseseră putere circulantă. Familia lui a pierdut nouă sute de

© C. Bumbuţ

Mîinile omului care judecă

NU VA MAI AVEA LOC

Statul ţiganilor

La data de 5 martie anul curent a fost decretat Guvernul Romilor Contra Rasismului, cu sediul pe strada Mihail Kogălniceanu (sic) din Tg. Jiu. Iniţiativa a aparţinut "împăratului" Iulian şi avocatului Nicolae Bobu, preşedintele Uniunii Generale a Romilor din România. Cei doi au crezut probabil că prind un moment propice unei asemenea *lovituri politice*. Pe de-o parte, "regele" Cioabă tocmai murise, lucru ce putea fi speculat în favoarea "împăratului", iar pe de altă parte, 45 de familii de romi din Microcolonia Meteor din Tg. Jiu se aflau în conflict cu primăria oraşului pentru nişte terenuri pe care le ocupaseră abuziv în dauna staţiunii de cercetări experimentale. Aceştia au fost condamnaţi în bloc la cîte un an închisoare, cu suspendarea sentinţei. Iulian şi Bobu (care i-a apărat în acel proces) au sperat probabil în aderarea spontană a familiilor condamnate la ideea statului ţigănesc. Au crezut că, odată cu aceasta, negocierea asupra terenurilor se va face de pe alte poziţii. Au reuşit în prima fază să-l atragă de partea lor şi pe Ion Mihai, zis Ministru, cel mai prosper om de afaceri din colonie, pe care l-au decretat *ministru al reformei*. S-a apucat apoi noul *guvern* să-şi ia măsuri de precauţie, spunînd că va cere ajutorul ONU şi al forţelor NATO, în cazul în care va fi ameninţat de statul român. Numai că nu de la statul român a venit surpriza, ci tocmai de la ţiganii din colonie care, în acord cu Bulibaşa Stănescu, au dezavuat completamente ideea, considerînd-o drept "cea mai mare tîmpenie auzită vreodată". Chiar şi membrii familiilor aflate în litigiu cu primăria au fost de aceeaşi părere. Ei şi-au recunoscut greşeala însuşirii unor terenuri străine şi tocmai se considerau pe cale să rezolve problema în bună înţelegere cu primarul municipiului. Ion Ministru a dat şi el înapoi, iar astăzi declară că statul ţigănesc n-a fost decît un *vis*.

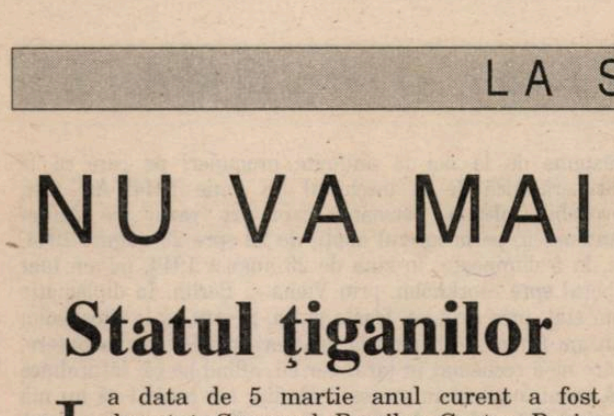

© C. Bumbuţ

Copilaşi din neamul căldărarilor exersîndu-şi măiestria

© C. Bumbuţ

Nepoata Bulibaşei, femeie la casa ei şi, de curînd, mamă

"Adică nu face statul român o rezervaţie pentru noi şi s-o facă Iulian?", zice cu tardivă înţelepciune. Ion Ministru avea şi el o oarecare influenţă în cartierul Meteor (deşi omul cel mai ascultat era tot Bulibaşa), fiind nu numai om de afaceri, ci şi reprezentant al Uniunii Romilor Creştini, o formaţiune apolitică a romilor meseriaşi. Acum, însă, el pare a nu mai îndrăzni să iasă din cuvîntul Bulibaşei, care-i poate da iertarea sau pedeapsa pentru pozna făcută.

În general, membrii coloniei Meteor îl apreciau pe Cioabă, chiar dacă nu-i recunoşteau în totalitate calitatea de *rege al ţiganilor*. De la noul "rege", Florin Cioabă, aşteaptă onorarea demnităţii acordate. Cei mai mulţi spun că-l vor recunoaşte doar în măsura în care se va dovedi un bun reprezentant al etniei. În schimb, pe Iulian nu-l agreează dintru început, ironizîndu-l în titulatura sa de *împărat*, pe care consideră că şi-a acordat-o singur. În orice caz, se pare că ţiganii căldărari sînt mai cumpătaţi şi mai realişti decît şi-a închipuit acesta. Iar *visul împărătesc* despre întîiul stat al romilor s-a destrămat precum a apărut, în doar cîteva ore.(A.M.)

napoleoni şi ducaţi, prin confiscarea din 1960, avere strînsă de bătrînii lui din meseria de căldărari şi cazangii. Comuniştii le-au luat ceea ce pînă şi Antonescu le lăsase. Procedura luării salbelor era cam aşa: oamenii erau arestaţi în zi de Paşti sau de Crăciun. Dacă-şi declarau aurul şi-l predau, erau eliberaţi. Cum ţiganii, superstiţioşi, nu voiau să stea arestaţi în zi de sărbătoare, treaba mergea destul de uşor. Chiar şi aşa, însă, căldărarii au rămas cei mai bogaţi dintre ţigani (mai bogaţi decît cei *de vatră*, cum îi numeşte Bulibaşa). În sfîrşit, Stănescu e de părere că, de vreme ce mare parte din aurul lor se află în visteria ţării, merită şi ei bucata de pămînt (pe care deja şi-au însuşit-o) unde şi-au construit case. Crede că soluţia cea mai bună e pînă la urmă plătirea terenului către primărie.

Odată terminate întrebările noastre, Stănescu Ceanghiri ne invită la un pahar de vin şi ne însoţeşte apoi, printre corturi şi palate cu turnuleţe, către ieşirea din *ţigănie*. În dreptul Alimentarei de tablă cu biliard în interior, ne mai propune o bere, pe care o refuzăm. Ne despărţim prietenește, în vreme ce din toate colţurile satului răsar indivizi care, anunţaţi cine ştie cum de prezenţa noastră, vin să susţină verbal punctul de vedere al Bulibaşei asupra statului ţigănesc. Din mijlocul lor, mai marele Stănescu Ceanghiri, cu ochii înlăcrimaţi (de prea multele amintiri depănate), ne face semne cu mîna.

Andrei MANOLESCU

© C. Bumbuţ

Palatul-pagodă (cu piscină ascunsă) al lui Ion Mihai, zis Ministru, rom de vază şi patron de firmă

Cronica ideilor sociale

Poze de familie

Săptămînal, au-n-au ce comunica presei, oamenii politici vor să se dea la ziar, eventual cu poze. Ei convoacă o conferinţă de presă pe teme de strictă actualitate. Cînd sînt în opoziţie, partidele trimit uneori şi două invitaţii. Secretarele timide îţi telefonează, flatarisindu-te, răsfăţîndu-te, dornice să te vadă pus pe treabă, comunicînd lumii cît mai fidel ce şi cum vor politicienii împinşi la prezidiu. La această tribună îşi fac ucenicia toţi politicienii pe care timiditatea sau indiferenţa îi împing în culise. Vrei să te lansezi în conştiinţa milioanelor de votanţi – e suficient să chemi presa că ea-ţi trage imediat un proces-verbal în zece mii de exemplare. Acuma nu-i vorbă, nici jurnaliştii nu se dau în lături: schemele şi socotelile redacţionale (poate, uneori, şi interesele obscure ale directorului) îi determină să facă pe naratorii necondiţionaţi ai plictisitoarelor şedinţe de informare. Cînd vor să fie amabili sau să cinstească presa, simpatizanţii desfac, pe culoarele prost luminate ale partidelor, un număr limitat de sticle de răcoritoare pentru cei mai grăbiţi jurnalişti. Vorba aceea, *tarde venientibus, ossa*. Numărul şi varietatea sticlelor de răcoritoare depind în primul rînd de istoria secretă a partidului respectiv. Dacă se apropie plenarele, congresele, convenţiile sau conferinţele, tratăţia devine luxuriantă sau oricum onorabilă. Pentru că, nu-i aşa, o burtă goală doare mai mult ca o minte plină. Şi, pentru că nu sînt siguri că sala va da bine la televizor (oamenii politici ştiu din parlament cît de rău se vede o sală goală) fiecare filială de sector, în mod organizat, asigură umplerea scaunelor libere. Cu diverşi cotizanţi explozivi şi prietenoşi. Sala de conferinţe poate avea, eventual, mese – nu pentru scris, ci pentru paharele de plastic vădit uzate din care jurnalistul distrat îşi va sorbi cafeaua făcută cu economii şi grabă. Directorii de imagine, nişte domni purtînd costume cu dungi, veste de poliester şi cravate oranj, oficiază cocoşaţi prin spatele vorbitorilor, atenţi la nivelul apei minerale în paharele domnilor preşedinţi sau la aranjamentele din flori de plastic. Invariabil, domnii politicieni beau cafea din ceşti de porţelan, apă minerală şi băuturi răcoritoare din pahare tip sondă. Jurnalistului i se dă sticla în braţe – să fie mulţumit de atenţie. Situaţia e mereu aceeaşi – ziariştii stau pe nişte scaune meschine, joase, preocupaţi ca acestea să nu se pulverizeze sub greutatea lor (ceea ce se şi întîmplă uneori). În vreme ce politicienii, olimpieni, sînt plasaţi fie la tribună, fie pe jilţuri domneşti, oricum cu trei palme mai sus decît privirea jurnalistului care trebuie să se uite cu respect la cei care fac istoria ţării. Altă sursă de informaţie sînt, cum dădeam de înţeles, directorii de imagine. Aceşti funcţionari îţi servesc informaţii bine cenzurate, de multe ori sibilinice, pe care jurnaliştii se simt chemaţi să le orneze cu fantezie. E bine să-i asculţi pe directorii de imagine – de la ei afli ce determină apariţia sucului pe mese: o criză internă, apropierea congreselor extraordinare sau adoptarea unei noi linii politice. Vorbitorii nu lasă, de regulă, prea multe întrebări deoparte – căci şi le pun singuri. Stimulaţi de flash-uri, microfoane şi frunţi plecate peste blocnotesuri, ei vorbesc mereu circa o oră, preîntîmpinînd toate mirările opiniei publice. Iar cînd vine vremea întrebărilor, politicienii ocolesc şmechereşte orice referire exactă la situaţie sau la punctul lor de vedere. Dar se întîmplă rar ca întrebările să-i pună în dificultate. Asta pentru că mai tot jurnalistul rutinat a înţeles că întrebările sînt inutile înaintea plenarelor.

Sorin ŞERB

Tradiţii, modele, moment istoric

– convorbire cu Dl Neagu DJUVARA, istoric, profesor la Universitatea din Bucureşti –

Nici diplomaţia nu mai e ce-a fost...

Domnule Profesor, modul de a face astăzi diplomaţie s-a schimbat foarte mult faţă de modul de a face diplomaţie în regimul comunist şi faţă de cel interbelic sau de la începutul secolului? S-au schimbat multe în felul de a duce politica externă a unui stat?

Da, cred că, în ultimii cincizeci de ani – sau chiar mai mult –, au intervenit două mari schimbări: una care priveşte diplomaţia în general, pe suprafaţa întregii planete, şi alta care ţine de regimul comunist care a domnit, la noi, vreme de aproape cincizeci de ani. Pe linie generală, diferenţa dintre diplomaţia de stil vechi şi cea pe care, de pildă, am trăit-o chiar eu ţine de împrejurări tehnice, şi anume de înmulţirea mijloacelor de comunicare, de rapiditatea lor, de faptul că însuşi ministrul de externe se poate deplasa în numai cîteva ceasuri dintr-o capitală în alta, că suveranul – cînd zic suveran, mă refer la şeful statului, în general – se implică, acum, în politica externă mai mult ca înainte, ceea ce face ca diplomatul de carieră să nu mai joace, astăzi, un rol la fel de important ca în veacurile trecute. În veacul al XVIII-lea, de pildă, au existat cîţiva diplomaţi, cum a fost faimosul conte de Vergenne, ambasadorul regelui Franţei la Constantinopol, despre care s-a spus că a condus, vreme de cîţiva ani, Imperiul Otoman, atît de puternic şi de influent era. Aşa ceva nu se mai poate întîmpla astăzi.

Deci nu numai mandatul, dar şi sfera de activitate a diplomatului s-au restrîns şi s-au specializat? Se poate vorbi de o tehnicizare a diplomaţiei?

E clar că ambele fenomene s-au petrecut. Faptul că diplomatul de carieră nu mai este omul de care ai absolută nevoie ca să intri în contact cu ţara străină, contactele fiind, acum, extrem de numeroase prin presă, prin deplasări de miniştri, de şefi de stat. Un diplomat aflat acum în post, chiar într-un post foarte important, este un simplu funcţionar, care execută foarte rapid ordinele pe care le primeşte din centrală. El nu mai are o adevărată personalitate care să poată exercita o influenţă, altfel decît în rare ocazii, cînd este vorba de persoane atît de charismatice încît ajung să fie foarte bine văzute de guvernul ţării acreditare. Dar acestea sînt pure excepţii. În general, diplomatul aflat la post este un simplu executant al unor ordine pe care le primeşte de la ministrul de Externe, şi cînd într-adevăr reuşeşte să se realizeze ceva, să se ajungă, de pildă, la semnarea unui acord, cei care ies în prim-plan sînt ministrul de Externe, prim-ministrul, şeful statului, diplomatul rămînînd pe planul al treilea, al patrulea, estompîndu-se. În veacul trecut au existat, inclusiv la noi, diplomaţi străluciţi: un Ion Bălăceanu la Viena, de pildă, care a reuşit să obţină ca Austro-Ungaria să ne recunoască fără ca noi să respectăm angajamentele contractate prin Tratatul de la Berlin, din 1878 (acordarea în masă a cetăţeniei române evreilor). Diplomaţi dibaci am avut, cum se poate vedea, în trecut.

Românii şi excesul de diplomaţie

Ca ţară mică, a fost chiar o necesitate să avem o mare diplomaţie?

Eu cred că românii au fost buni diplomaţi în trecut. Chiar înainte de a avea reprezentanţe permanente – ceea ce nu am avut decît după ce ni s-a recunoscut independenţa, după 1878 –, am avut cîţiva agenţi, iar şi mai înainte, să ne gîndim la membrii generaţiei paşoptiste, care au fost de o dibăcie politică extraordinară: fraţii Golescu, fraţii Brătianu, Ion Câmpineanu. Acesta din urmă, un simplu deputat dintr-o ţărişoară care nici măcar nu era încă independentă, Occidentul considerînd-o o provincie a Imperiului Otoman, reuşea să fie primit de prim-miniştrii Franţei şi Angliei, Thiers şi Palmerston, în vreme ce, o sută de ani mai tîrziu, noi, reprezentanţii diasporei româneşti, refugiaţii din 1948, chiar foşti miniştri sau prim-miniştri, nu au fost primiţi de un Eisenhower sau de un De Gaulle. În veacul trecut, un rol foarte important l-au jucat, pe de o parte, *masoneria*, adevărata masonerie, dar şi cealaltă masonerie care era *aristocraţia*. Ion Câmpineanu le avea pe amîndouă, avea, prin urmare, intrări imediate la toate cancelariile. Lucrul acesta a dispărut în veacul nostru.

Ce voiam să spun este că românii au ştiut să mizeze foarte bine pe abilitatea diplomatică. Eu aş spune *chiar prea mult*! La noi există tradiţia de a soluţiona toate problemele pe cale diplomatică, iar cînd este de scos sabia din teacă, de multe ori stăm pe gînduri. Credem că totul se poate rezolva prin diplomaţie. Tradiţie diplomatică, prin urmare, avem – chiar prea multă! A intrat în subconştientul nostru faptul că sîntem dibaci şi că putem – şi trebuie – să ne aranjăm orice s-ar întîmpla, oricare ar fi situaţia!

Este un mod de evitare a confruntării...

Noi nu mai admitem ceea ce au admis anumiţi vecini de-ai noştri, cum sînt, de pildă, sîrbii, că poţi să dispari ca stat, dacă se pune problema. În veacul acesta, s-a întîmplat de două ori. Sîrbii, în 1915, au fost ocupaţi integral, şi mica lor armată s-a retras în ţări străine, în Albania ostilă, şi a reînceput războiul la Salonic. Noi, în schimb, în 1917-18, cînd ne-am găsit în ceea ce s-a numit "triunghiul morţii" – Germania, Austro-Ungaria şi Rusia bolşevică –, nu am acceptat formula eroică, preconizată, de altfel, de Regina Maria şi de Tache Ionescu, să ne retragem, cu armata intactă, în Ucraina, unde cine ştie dacă nu am fi jucat un rol în războiul civil care tocmai se declanşa în Rusia! Nu mi se pare deloc nebunească ideea de a ne fi retras atunci. Or, noi am făcut pace! Şi ne mai întrebăm acum de ce au fost atît de reticenţi aliaţii, încît am avut nevoie de un an şi jumătate la Versailles ca ei să-şi respecte angajamentele luate în 1916. S-a întîmplat aşa pur şi simplu pentru că noi nu respectaserăm acest tratat, încheiaserăm o pace separată. Este un fapt despre care nu se pomeneşte în nici o carte de istorie!

Cum privea diaspora românească de după cel de-al doilea război mondial diplomaţia comunistă a României?

În diasporă, noi încercam să ne informăm la maximum, atît prin oamenii fugiţi din ţară, cît şi prin lectura presei, dar nu se poate considera că eram obiectivi: pentru noi, tot ce făceau guvernele de la Bucureşti era negru. Ceea ce ne supăra cel mai tare era ideea că Ceauşescu s-ar fi îndepărtat de Uniunea Sovietică, idee pe care noi o consideram falsă. Ceauşescu s-a dovedit foarte dibaci în această manevră. Să ne gîndim că, în momentul cînd el ducea, în aparenţă, pentru occidentali, o politică de rezistenţă faţă de Moscova, serviciile speciale româneşti au adus cele mai mari servicii sovieticilor, prin reţele formidabile în Franţa, Belgia, America de Sud! Deci, fatalmente, emigraţia încerca să deschidă ochii Occidentului asupra adevăratei linii urmate de România, dar era foarte greu să te faci auzit, nu-i puteai trezi la realitate pe maimarii lumii democratice. A trebuit să se întîmple lucruri cu totul ieşite din comun ca ei să înţeleagă adevărata situaţie din ţările de dincolo de Cortina de Fier.

Patru ani şi jumătate în slujba României, douăzeci şi trei în slujba Nigerului

Povestiţi-ne ceva despre experienţa Dvs. diplomatică, şi în special despre perioada africană.

Eu am făcut parte din Ministerul Afacerilor Străine român, însă foarte puţin. Am fost pe front, apoi, retras la Bucureşti, Camil Demetrescu mi-a sugerat să dau concurs la Externe. Pe mine nu mă tenta acest lucru, nu am simţit nici o vocaţie pentru cariera diplomatică. Şi bunicul meu, şi fratele tatălui meu fuseseră diplomaţi de carieră, şi avusesem chiar un unchi, Alexandru Djuvara, ministru de externe între 1909 şi 1910, iar marele profesor de drept, văr cu tata, Mircea Djuvara, fusese delegat permanent la Societatea Naţiunilor, aşa încît îmi petrecusem întreaga copilărie şi adolescenţă într-un mediu de diplomaţi, şi nu-mi fusese dat să aud decît critici la adresa acestei meserii: "Dacă eşti de carieră, nu primeşti posturile cele mai importante" etc. Eu mă simţeam atras de cariera universitară. Dar, în 1943, văzînd că ne îndreptam spre pierderea, alături de Germania, a războiului, mi-am zis să-mi găsesc, rapid, o meserie. Am trecut concursul de intrare la Externe, am intrat în diplomaţie, am fost desconcentrat şi am ajuns să fiu trimis curier diplomatic la Stockholm chiar în ziua de 23 august 1944. În noaptea de 22 spre 23 august, înainte de lovitura de la Palat, Mihai Antonescu mi-a încredinţat misiunea de a merge la Stockholm pentru a reactiva negocierile cu doamna Kolontai, la care nu se răspunsese de către partea românească de şase săptămîni. Şi aici, istoriografia noastră continuă să povestească basme, spunînd că noi am fi aşteptat un răspuns de la sovietici, cînd, de fapt, era exact invers: nu noi aşteptam un răspuns, sovieticii aşteptau un răspuns de la noi la anumite propuneri pe care ni le făcuseră încă de la începutul lui iunie 1944! Am fost, probabil, ultima persoană care l-a vazut pe Mihai Antonescu, pe la miezul nopţii de 22 spre 23 august 1944, şi, la 5 dimineaţa, în ziua de 23 august 1944, mi-am luat zborul spre Stockholm, prin Viena şi Berlin. În diplomaţie am stat, prin urmare, foarte puţin, pentru că la Stockholm nu am rămas decît pînă la venirea Anei Pauker la putere, care ne-a rechemat în ţară, dar eu, aflînd pe căi lăturalnice că eram implicat în procesul Maniu, am hotărît să nu mă mai întorc. Aşa se face că, mult mai tîrziu, după paisprezece ani, am ajuns să fiu angajat, în mod cu totul accidental, de preşedintele Nigerului, unde, prin urmare, după numai patru ani şi jumătate de diplomaţie în serviciul ţării mele, mi-a fost dat să petrec douăzeci şi trei de ani de diplomaţie pentru africani. Le-am montat ministerul de externe, am rămas, desigur, în umbră, în culise, dar am fost omul prin mîinile căruia au trecut mai toate actele importante. În primii zece ani cel puţin, am participat la aproape toate congresele interafricane şi internaţionale, aşa încît am învăţat mult mai multe acolo în ceea ce priveşte diplomaţia.

Cum priviţi actuala dispută cu privire la diplomaţii de carieră *versus* oameni de cultură chemaţi în diplomaţie?

Crescînd, cum v-am spus, într-o familie de diplomaţi, am auzit de foarte mic plîngeri că posturile cele mai importante erau date de multe ori unor politicieni sau unor personalităţi marcante ale diverselor partide politice. Rudele mele se plîngeau de acest lucru. Aceasta, însă, era – şi continuă să fie – o practică foarte răspîndită. Personalităţi de mare importanţă istorică, considerate mari diplomaţi, proveneau din afara meseriei: Talleyrand, de pildă, era popă – episcop – la origine; mai tîrziu, în ajunul primul război mondial, cei doi fraţi Cambon, Jules şi Paul, citaţi şi azi ca nişte diplomaţi de excepţie, erau foşti prefecţi. Vedeţi, aşadar, că nu trebuie stabilită o regulă generală în această privinţă. Şi în ţara care ţine, astăzi, frîiele lumii, Statele Unite, tradiţia este ca niciodată un diplomat de carieră să nu ajungă în posturile cele mai importante. Acestea sînt rezervate persoanelor care au dat bani pentru campaniile electorale, directorilor unor mari întreprinderi sau, oricum, unor personalităţi din partidul venit la putere.

Cum credeţi că este, pînă la urmă, mai bine? Este cu necesitate de ales între aceste modele?

Nu putem să tragem o concluzie de ordin general, dar, aşa cum spuneam la începutul discuţiei noastre, forma diplomaţiei s-a schimbat, ca urmare a faptului că hotărîrile importante şi imediate se iau, acum, la nivelul ministrului de Externe, al prim-ministrului şi chiar al şefului statului. Prin urmare, ambasadorii au devenit nişte personalităţi mai puţin importante ca odinioară. Cu toate acestea, există obiceiul ca în posturile cele mai importante să se trimită *politicieni*. În plus, la noi, acum, este şi un moment istoric deosebit, de care nu se poate să nu ţinem seama. Cred că noua putere, cu excepţia, poate, a partidului domnului Roman, este formată din oameni care manifestă o reticenţă evidentă – şi de înţeles – faţă de nomenclatura formată sub regimul comunist. În mod fatal, diplomaţii de carieră aflaţi în momentul de faţă în Ministerul de Externe sînt nişte oameni în care instinctiv ei nu au deplină încredere. Chiar dacă, printre cei tineri, se găsesc şi oameni foarte bine pregătiţi şi care s-au occidentalizat în modul de a gîndi. Eu înţeleg, însă, reticenţele preşedintelui republicii şi ale cîtorva din noua putere faţă de structura actuală a Ministerului de Externe, ca şi dorinţa lor ca în anumite posturi importante, cum ar fi Washington, Londra, Bonn şi Paris, să fie trimise personalităţi în care să se poată avea deplină încredere şi care, după părerea lor, să aibă mai multă rezonanţă pe lîngă guvernele ţărilor unde sînt trimişi. În fond, acesta este lucrul cel mai important. Dacă trimiţi un mare scriitor, un mare savant sau un om politic care a jucat un rol deosebit în ultimii şapte ani, s-ar putea ca aceştia să aibă, pe lîngă şefii marilor state, mai multă greutate decît un diplomat de carieră, oricît de şcolit ar fi acesta în meseria lui. Astfel încît, în momentul de faţă, şi cu toate că am fost diplomat de carieră şi aparţin unei familii care a dat diplomaţi de carieră, părerea mea ar fi ca, în posturile importante, să fie trimişi oameni cu greutate în alt domeniu decît meseria propriu-zis diplomatică. Avînd, bineînţeles, în subordine, întregul aparat tehnic necesar pentru împlinirea mandatului încredinţat. Nu văd, prin urmare, nici un inconvenient să se trimită, acum, în posturile importante oameni din afara Ministerului de Externe. Aceasta este părerea mea.

Vă mulţumesc foarte mult, Domnule Profesor!

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● INTERNET: http://www.netside.net /romanian_lobby/dilema.html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 218 ● 28 martie - 3 aprilie 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.